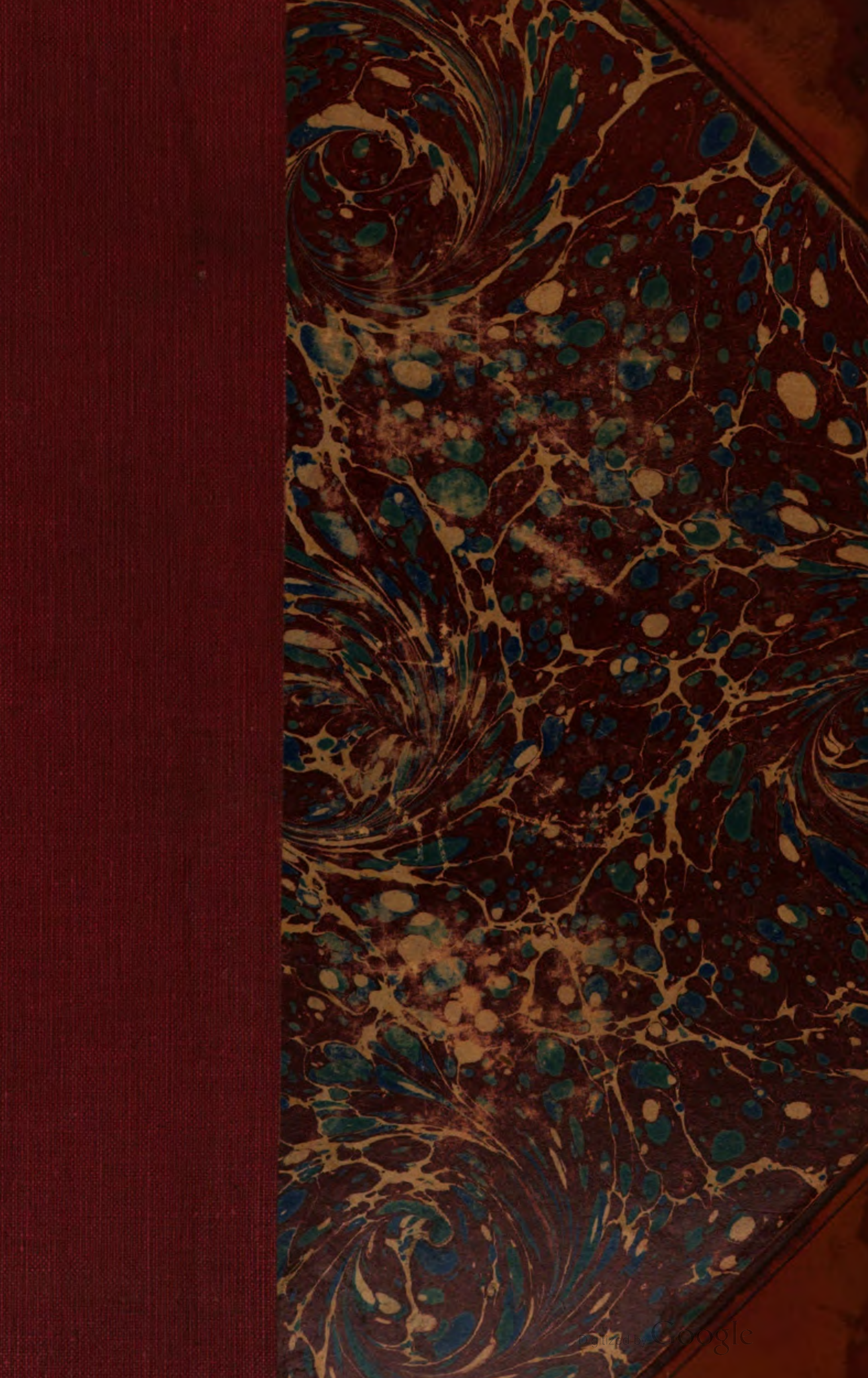

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
CHRISTO ET ECCLESIAE
VE RI TAS

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՆԱԽՆԵԱՑ

ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ

Ծ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

ՈՍԿԵԲԵՐԱՆԻ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏԻ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

ԹՂԹՈՑՆ ՊԱՒՂՈՍԻ

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՀՌՈՎՄԱՅԵՑՒՈՑ, ՀԱՏԱԾՔ,
ՃԱՌՔ ԵՐԿԲԱՅԱԿԱՆՔ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ
Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՑՆ ՂԱԶԱՐՈՒ
ՅԱՄԻ 1862 ՌՅԺԱ

[illegible] Epistles of Paul

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

ՈՍԿԵԲԵՐԱՆԻ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏԻ

Ի ԹՈՒՂԹՍՆ ՊԱՒՂՈՍԻ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՈՑ

ՃԱՌ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

. . . . [1]

պատասխանի տուր ինձ,,: Նա յետ այսր ամենայնի տարնալք զմեղադրանսն և քարոզեալ արդարութիւն, ընդ այլ չարիս գործեցաք: Նա զինչ փախստեան այսպիսի համայց մեզ: Ոչ մեղադրանս տանջեցայց առ մեզ և ոչ հրեշտակս և ոչ հայրապետս, այլ զնոյն ինքն զորդին մեծի: Արդ ևս և նա. ասելով և ոչ այսպէս զինչ զդատապարտութեան սիրոյն, այլ և ո մեծագոյն վրեժ, և կայ մեռեալ նոյնպէս ապաշխարհել զմեզ յետ որդւոյն պատժեսցին, և ապա և զամենայն ինչ առնել վասն առ իւր դարձուցանելոյ զմեզ: Նա զայս Պաւղոս գոչէ ասելով. ‘‘Ոչ ասէ «Սրբոտութի բարեխաւսեսցի որպէս ոչ խոկ ապաշխարել մերոյ, հաշտեցաւ ընդ մեզ,,: Նոյն ոչ ինչ յաջողեալ զմեզ հաշտեցոյց: Նաև նա և ոչ այսպէս եթող զմեզ ՚ի ձեռաց, այլ կայ մեռեալ զմեհնոյն ապստամբուած և զարքայութիւն անեսանելիլով, զի զանէ այսպէս ձգեցէ զմեզ առ ինքն. իսկ մեք նոյնպէս կացաք մնացաք անհաշտք: Զինչ չար քան

1 [illegible]

զայնպիսի զաղանութիւն կայցէ. զի եթէ մարդոյ ուրուք գործեալ էր զայսպիսի ինչ երախտիս առ մեզ, բազում անգամ կամէաք լինել նորա ծառայք. իսկ որ այսչափ երախտիս արար, 'ի բաց դառնամք և չհաւանիմք: Ո՜ ծուլութեանս, ո՜ անմտութեանս, որ հանապազ 'ի չարիս և 'ի մեղս կամք:

Եթէ դէպ լինիցի փոքր բարի ինչ գործիցեմք, որպէս ապախտաւոր ծառայք, խնդրեմք փոխարէնս վարձուցն այսրէն, թէպէտ և ունիցիմք զվարձս յառնել ըղբարին, որ են իսկ մեծ վարձք թէ յուսով գործիցես: Իսկ որ զսոցին հակառակն առնիցէ և հաւատոյս ապահանջիցէ յայնցանէ որ առնիցէ՝ նորա վարձքն բանքն իւր իսկ են որպէս և ապաշնորհ ծառայիցն: Այս պարտ և պատշաճ է զամենայն ինչ վասն Քրիստոսի առնել, և ոչ վասն վարձուց ինչ, այլ վասն նորա միայն: Սորին վասն գեհեն սպառնացաւ և արքայութիւն աւետարանեցաւ, որպէս զի սիրեսցի 'ի մէնջ. և սիրեսցուք զնա որպէս պարտն է սիրել: Քանզի այս են մեծ վարձք, սա քան զթագաւորութիւն եւս հեշտութիւն է, սա ինքն է սոյզ փափկութիւն և փառք և պատիւ, սոյն ինքն է լոյս և բազում երանութիւն զոր ոչ կարէ բան յանդիմանս կացուցանել և ոչ միտք հասու լինել:

Բայց ոչ գիտեմ եթէ ուստի եկն յայսպիսի բանսամարդիկ որ ոչ զիշխանութիւն և զփառս զայժմու ժամանակեայս կարեն արհամարհել, վասն Քրիստոսի զարքայութիւնն հրամայեալ արհամարհել. բայց սակայն մեծամեծ և ստացքինս մարդիկն այնորիկ և յայսպիսի սիրոյ 'ի չարիս հասանեն: Նաւ որպէս Պետրոսն բազմակիզեր սիրով նորա, զի և քան զանձն և քան զկեանս և քան զամենայն ինչ զնա նախամեծար համարէր. և յուրժամ ուրացաւ, ոչ եթէ վասն գեհենին ողբայր, այլ զի զփափագեցելին իւր ուրացաւ, և քան զամենայն գեհենս նմա այն դառն և դժնեայ էր: Եւ զայս յառաջ քան զհօգւոյն շնորհսն ցուցանէր, և ցանկ հանապազ տատան էր և չանէր ժոյժ և ասէր. "Ո՞ւր երթայցես". և յառաջ քան զայս՝ թէ "ուր ո՞ երթիցուք". և դարձեալ "թէ հետևեսցուք քեզ ուր և երթայցես": Քանզի զի ամենայն ընդ ամենայնի նա էր նոցա, և ոչ զերկինս և ոչ զերկնից արքայութիւն նախապատուեաց համա-

րեցին. և ասելն՝ թէ ընդ այնր ամենայնի զու. ես մեր ։ Այլ զի զարմանաս թէ Պետրոս այնպէս սիրէր, ուր և մարգարէն ասէր. «Զի՞նչ կայ իմ բնաւ յերկինս, և կամ յերկրի զինչ կամեցայ ՚ի քէն»։ Այլ զոր ասէն այսպիսի ինչ է. ոչ զվերինս և ոչ զներքինս և ոչ այլ ինչ իմիք, այլ բայց միայն քեզ եմ ցանկացեալ։ Այս է հանճարական սէր։ Եթէ այսպէս սիրիցեմք, ապա ոչ միայն զառաժամանակեանս, այլ և ոչ զհանդերձեալսն իսկ ինչ վարկանիցիմք առ սիրոյն նորա, և զարքայութիւն իսկ այսպէս շահիցիմք փափկանալով սիրովն նորա։

Այլ զիարդ, ասէ, գուցէ այսմ հնար լինել։ Եթէ զմտաւ ածիցեմք եթէ որքան թշնամանեցաք զնա յետ բիւր բարութեանցն, և նա կայ և աղաչէ զմեզ. քանիցս անգամ զանց առնեմք զնովաւ, և նա ոչ առնէ զմեզ անտես, այլ զհետ մտեալ գիրկս արկանէ և յինքն ամփոփէ։ Եթէ զայս ամենայն զմտաւ ածեալ խորհիցեմք, կարեմք վառել ՚ի մեզ զփափագումն սիրոյ նորա։ Զի թէ որ մարդ արհամարհեալ իցէ և այր թագաւոր զնա սիրիցէ, չհամարի ինչ այլ մեծ և հեշտական սէր քան զայն։ Իսկ յորժամ տէրն հակառակն է և անասելի և անձառելի գեղեցկութիւն այն և փառք և մեծութիւն այնր որ զմեզ սիրեաց, և մեր բազում անգամ արհամարհեալ, զիարդ ոչ իցեմք բիւր ամաչանաց արժանիք, յորժամ այսպիսի արհամարհեալ և անարգք՝ յանցանանի մեծէ և ՚ի պաշտելոյ սիրելեացն բազում առաւելութեամբ, և այսպանեմք զսիրովն նորա։ Ոչ ինչ է կարօտ մերոյսս, և ոչ այսպէս դադարէ ՚ի հանճարական սիրոյն զոր առ մեզն ունի. իսկ մեք յայտ կարօտ եմք նորայովքըն, և ոչ այսպէս հարկանեմք բուռն զսիրոյ նորա, այլ զինչս նախամեծար համարիմք քան զնա և զմարդկայինս զհաճոյս և զմարմնոյ հեշտութիւնս և զզօրութիւնս և զփառս. իսկ նա ոչ ինչ նախ քան զմեզ նախամեծար համարեցաւ։ Ո՛ր որդի ունէր միածին և սէրտ, և ոչ յայն խնայեաց վասն մեր. իսկ մեք այլ ինչ բազում նախապատուեմք քան զնա։ Այս ուրեմն յիրաւի սպառնացեալ է մեզ գեհեն, ոչ միայն մի, այլ և երկու և երեք և բիւրք չեն բաւական առ այս։ Զինչ ունիմք ասել յորժամ զատաստանի զհրամանացն նախամեծար համարիմք քան զԱստուծոյ զօրէնսն և փափկութեան մե-

րայ ոչ խնայեսցէ, զի նախապատրաստեսցուք զգործս չարութեան քան զայն որ զմեզ ինչ վասն մեր յանձին կրեաց:
Այլ արդ կացցուք 'ի հաստատութեան, զի մի՛ դարձադարձք լիցուք. այլ 'ի դէպս ամենայն զինուն ածելով, փառս առաքելոցուք նմա 'ի ձեռն գործոցն բարեաց, զի չեւ զբարեկամն մեծին բանիւք փառաւորել. որպէս զի վայելելեսցուք 'ի փառսն որ առ 'ի նմանէն: Որով լիցի մեզ ամենեցուն հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. ընդ որում փառք Հօր համագոյն Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

"Ապա եթէ դու Հրեայ անուանեալ ես և յեցեալ ես յօրէնսն և պարծիս յԱծ և գիտես զկամս նորա և ընտրես զլաւն և խրատեալ ես յօրինացն":

Որպէս եթէ չէ ինչ նուազ հեթանոսն առ 'ի յարդարոյ որպէս զի զօրէնս կատարել. և պարծեցեալ հաւատացութիւնն ասացեալ, զինչ առաւ այսուհետեւ և զ՞ի՞նչ յեղի եթէ զորպիսի մեծ ունէին առ հեթանոսս: Որ յայտ առարկեալ էր անուն նորա, որպէս և այժմ քրիստոնեայս. քանզի 'ի կոչմանէն էր բազում զանազանութիւն և յայսժամ. ուստի և ասաց խոկ առնէ սկիզբն և զվերջացանէ զնոսա: Այլ չասէ թէ Հրեայ ես, այլ թէ "անուանեալ և պարծիս յԱծ". այս ինչ է, եթէ սիրեցաւ 'ի նմանէ, և յառաջ քան զայլ մարդիկ պատուեցաւ: Մանաւանդ թուի ինձ թէ 'ի բաց ընկենուլ զնոցա զամբարտաւանութիւն և զփառացն զմոլութիւն. որոց ընկալեալ զփրկութեանն զօրէնսն՝ զանց առնէին զնոքօք, և ոչ 'ի լուր առնէին առ կէտն զնա 'ի կէտ. առ որ փառս առէ՝ թէ "Գիտես զկամս նորա և ընտրես զլաւն". Մանկայն և այս առանց գործոց նուաճեալ զասանի, վասն որոյ և հաւատեան խոկ զինչ զայս. քանզի չասաց եթէ գործես, այլ եթէ գիտես և ընտրես, և ոչ եթէ վարիս նոքօք և առնես:

"Յուսացեալ ես 'ի քեզ". Պարզեւեալ առաւ չափոյ

եթէ առաջնորդ կուրաց լինիս, այլ եթէ վստահ ես 'ի քեզ. այսպէս, ասէ, մեծամտես : Այլ վասն զի բազում են ամբարհաւաճութիւնք Հրէիցն և ամբարտաւանութիւնք, որոյ վասն յանձին զոյգն բանս բարբառի Պաւղոս, զոր նոքայն ամբարհաւաճութեամբն առնէին : Այլ արդ տես յաւելուածին զիւրեանց առնէին զիրսն՝ եթէ «Խոստովանիս իսկ զու 'ի մեզ ծնեալ ես, և զու զմեզ ուսուցանես»: այսպէս մեծամտէին առ ամենեսեան զորս Պաւղոս յանդիմանեալ կշտամբէ, զայսպէս վերագուցեալ՝ զնոցա զամբարտաւանութիւնն 'ի բաց մերժէ. մանաւանդ թէ այսու իսկ զխծեցուցանէ զնոսա, և նա ծանրագոյն գործէր զմեղադրութիւն նոցա :

«Վստահ ես, ասէ, 'ի քեզ առաջնորդ լինել կուրաց, լոյս որք 'ի խաւարի են, խրատիչ անմտաց, ուսուցիչ տղայոց, ունել զկերպարանս գիտութեան և ճշմարտութեան յօրէնս»: Եւ յետ որ ինչ առ հեթանոսն՝ ընդունի և ոչ գործէ. քանզի անդ առաց. «որով զդատիս զընկերն՝ զքեզ ինքն դատապարտես». զնոյն և աստ ասէ՝ թէ «Որ ուսուցանես զընկերն, զքեզ ինքն ոչ ուսուցանես»: Այլ անդ խստագոյն բարբառի, իսկ աստ մեղմով և հանդարտութեամբ 'ի կիր արկանէ զբանն : Որոյ վասն չասաց եթէ մեծ տանջանաց արժանի ես դու, որ այսչափ ինչ քեզ ընծայեցաւ, և ոչ 'ի լաւ անդր վարեցար. որպէս 'ի հարցմանէ 'ի դէմս յառաջ մատուցանէ զբանն, ասէ. «Որ ուսուցանես զընկերն, զանձն քո ոչ ուսուցանես»: Հայեաց յիմաստութիւնն Պաւղոսի. քանզի զառաւելութիւնս Հրէիցն յայտ առնել կամէր, զոմն [illegible] ածեալ եցոյց՝ եթէ ոչ յանձանց ինչ փութոյ էր այն, այլ 'ի վերին պարգևացն. եթէ ծագանայցէք ինչ, ասէ, 'ի բաց բառնալ 'ի ձէնջ. և ոչ պարծանս միայն, այլ և յաւելուած ևս տանջանաց ընդունիք : Քանզի ոչ եթէ հրէայն անուն կոչելով և կալ 'ի զօրէնսն ընդունելոյ և ոչ այլոց ամենեքումբք զոր այժմ թուեաց՝ եղև նոցա ուղղութիւն, այլ 'ի վերին պարգևացն : Այլ տակաւին 'ի սկզբանն այսպէս ասէր՝ եթէ չէր ինչ օգուտ 'ի լսելոյ զօրէնսն, եթէ գործք չիցեն մերձ. «Զի ոչ եթէ լսողք օրինացն արդարասցին, ասէ, առաջի Այ»: Իսկ այժմ բազում ինչ մանաւանդ յաւելանէ՝ եթէ ոչ լսելիք օրինացն միայն, այլ և որ ևս

առաւել է քան զլուծմն, այսինքն վարդապետութիւնն՝ եթէ չէ ինչ անհնար եթէ ոչ գործիցէ զոր ուսուցանէն. և ոչ այսչափ միայն, այլ և առաւել ևս։

Այս բարւոք 'ի կիր արկ զբանն. և չասաց եթէ ընկալար զօրէնսն, այլ եթէ յանգուցեալ ես յօրէնսն։ Վասն զի ոչ ինչ աշխատեցաւ և վաստակեաց հրեայն 'ի խնդիրս և յիւս և 'ի գործս օրինացն, այլ դիւրութեանն յայտնէր նոցա զճանապարհն որ յառաջնորդութիւնն ասէր. Բայց սակայն և հեթանոսն ունէր զբնութեանն օրէնսն մտացն, որով յայտնէ իսկ զնոսա եթէ առանց օրինացն լսելոյ գործեցին զամենայն. բայց սակայն անդ բազում դիւրութիւն։ Զի՞ եթէ ասիցես՝ ոչ լսել միայն, այլ ուսուցանել բաց օրինացն, և այս քեզ և մեզ յաւելուած անհնարին գտանի։ Այս զի այսու մեծամեծէին, ամէն իսկ եցոյց եթէ արժանի են ծաղր լինելոյ։ Որպէս ասիցէ՝ թէ "Առաջնորդ կուրաց, խրատիչ անզգամաց, վարդապետ տղայոց", զնոցա զամբարտաւանութեանն ասէ. վասն զի յոյժ 'ի կիր արկանէին զիւրեանց զհպարտութիւնն առ եկամուտսն յայս անուանս. առաւել զայլսն իսկ 'ի մեծամտութիւն։ Վասն որոյ և յանձնին էին որ թուէին թէ զայլանք ինչ փրկեն նոցա, զայլս մեղան, ասէ. և ցուցանէ թէ մեծ մեղադրութեան պատճառք են ասացեալքն։ "Ունիս զկերպարանս գիտութեան յօրէնսն"։ Որ օրինակ եթէ որ զպատկեր թագաւորական ունիցի, ոչ այլ ինչ զրէ և կերպարանէ, այլ որ ինչ նմանին հաւատացաւ. և նմանաւանդ եթէ առանց օրինակի իսկ կարէ 'ի նմանութիւն ապաւորութեան ածել։

Նոյն յորժամ ասաց զառաւելութիւն հրէիցն թէ որպէս պատուեցան առ 'ի յԱյ, ձայնէ և վասն անօրինութեանն նոցա, զոր և մարգարէքն առ մեղադրութե 'ի մէջ բերէին։ "Որ ուսուցանես, ասէ, զընկերն, զանձն քո ո՛չ ուսուցանես. որ քարոզես չգողանալ, գողանաս. որ ասես ոչ շնալ, շնաս. որ գարշիս 'ի կռոցն, սրբապղծեալ գտար"։ Այս քանզի յոյժ իսկ զարշելի և ապիրատ էին ինչքն որ կռոցն առաւելք գնէին, բայց սակայն ընչասիրութեան բռնաւորութիւն, ասէ, հաւանեցոյց զձեզ և զայս ևս օրէնս առ ոտն հարկանել։ Նոյն զես ծանուցանի զինի. "Որ օրինօքն պարծիս, ասէ, յան-

ցանկալի պարգեւացն զոր Ած անարգես ,, ։ Ապիկաս մեղադրա-
նիչնա զնէ, մանաւանդ թէ երեք խսկ իցեն. զի անար-
գենն եւեթ որով պատուեցաւն, եւ եթէ որ զնոյն պա-
տուեալ զնա անարգեցին, որ է մերժին ամբարշտութեան
տառաւելութիւն ։

Այսպէս զի մի կարծիցի եթէ չարախօսէ ինչ զնոցանէ, զմարգարէն եցոյց եթէ մեղադրէ է զնոցանէ. այժմ փոքր մի փութով լաւ իմրև զբոլո ինչ առնէ իրացն, խսկ առաջ 'ի մերձոյ բարդում ինչ Ձուածէ. այժմ զՊօղոսի մարգարէ, եւ յետ որոյ զՊաւլոսի 'ի մէջ ածէ եւ այլ եւս բարդում վկայս ։ Ոչ մի կարծիցես, ասէ, թէ եւ ինչ չարախօսեցին զձեզ զայս ասելով, այլ լաւ զինչ ասէ Պօղոսի, թէ "Անուն ոյ վասն ձեր հայհոյի 'ի հեթանոսս ,, ։ Հաւատաց այլ կողմն մեղադրութիւն. բայց զի ոչ, ասէ, ինքեանք միայն թշնամանեն զԱծ, այլ եւ զայլս եւս 'ի նոյն յորդորեն ։ Ոչ ինչ օգուտ 'ի վարդապետութենէ իցէ յորժամ զինքեանս չուսուցանէք ։ Ի սկզբանն զայս միայն ասաց, իսկ աստ 'ի հակառակս շըրջեաց զբանն. ասէ՝ ոչ զձեզ ինքեանս եւ ոչ զայլս ոք ուսուցանէք գործել ինչ ըստ օրինացն. եւ որ եւս դժնդակն է. զի ոչ եթէ միայն չուսուցանէք գործել ըստ օրինացն, այլ որ ինչ սմին հակառակն է՝ հայհոյել զԱծ որ օրէնսդիրն էր հրամայէին ։

Այլ թլփատութիւն մեծ է, ասեն. եւ ես խոստովանիմ. այլ յայնժամ, յորժամ ունիցի եւ զներքին թլփատութիւն յինքեան ։ Եւ արդ զու տես զառաքելական զիմաստութիւն թէ որպէս 'ի դէպ ժամանակի սկիզբն առնէ Ձառնելոյ վասն սորին ։ Վասնզի ոչ եթէ անդրէն 'ի սկզբանն անտի արար սկիզբն եւ Ձառնելոյ ։ Եւ էր վասն չհամիցէ զայս. վասն զի բարդում եւ առնել էր պատուիրանին այնորիկ. այլ յորժամ յաղթեացն եւ եցոյց եթէ ընդդիմակացք են օրինացն եւ հայհոյիչք են ոյ, յայնժամ ապա առնէր զբանն առաջարկելով զնոսա յինքն նուաճէ, եւ մերկացուցեալ զնախախնամութիւն նորին եւ ապա մերի 'ի ներքս եւ Ձառնէ՝ թէ չէն ինչ հաշուեալ այժմ հեռաւե թլփատութիւնն. եւ համարձակեալ զնէ զայս այսպէս՝ թէ "Թլփատութիւն օգնէ, ասէ, եթէ ըստ օրինացն գործեսցես ,, ։ Ոչ մաքրեր էր նմա եւ այսպէս հանել զնա արտաքս, եւ առնել այսպէս՝ թէ

զինչ է թլփատութիւն, մինչ է ուղղութիւն ինչ իցէ ու-
նելեացն իւրոց և կամ բարեաց յօժարութեան ցուցիչ,
քանզի և ամենեքեան Հաստատի լինի: Այլ և յանձնապատանին
ինկ բաղդեալ ժամանակս ամենակերեան կացին անթլ-
փատք. և այլուստ ես բաղդեալ անդամ զայնս է զտա-
նել թէ չէ ինչ յոյժ կարեւոր: Բայց սակայն ոչ եթէ
ասա ինչ Հանէ զնոսա արտաքս, այլ ուստի պարտին էր
յԱբրահամէ, քանզի զասանելութիւն իւրոյ յաղթու-
թեանն այսու եցոյց որ նոցա նշանաւոր Հայրապետն էր:
Այլ մանաւանդ եթէ կարող իսկ էր տալ և զայս՝ թէ
և մարգարէքն զձեզ անթլփատս կոչէին: Եւ այս ոչ
եթէ թլփատութեան ինչ մեղադրութիւն է, այլ որք
ոչ 'ի պէտսն վարքին նոյնա:

Այլ և զոր խնդրէին ցուցանել այս ինչ է, թէ 'ի
պէտս առաքինի վարուց և ոչ մի ինչ զօրութիւն ունի
թլփատութիւնն. և տարս կացցէ մեզ և զնէ: Եւ ոչ ասէ
զՀայրապետն այժմ 'ի մէջ, այլ նախ այլ ուստեք յայտնի
առնէ և ապա զնին զնա բերէ: Բայց յորժամ վասն
Հաւատոյն Հանէ զբանն, այսպէս ասէ՝ թէ "զիարդ Հա-
մարեցաւ Աբրահամ, թլփատութեանն թէ անթլ-
փատութեանն": Եւ յորժամ առ Հեթանոսս և ան-
թլփատս գնայ, չասելով ինչ այսպիսի, զի մի յոյժ
ծանրաբեռնի արասցէ զլսողսն: Իսկ յորժամ ընդ Հա-
ւատոյն կռուիցի, յայնժամ մեծ վասն ընդդէմ: Եւ
վասն զի նոքա ընդ անթլփատսն կռուէին, սորին վասն
ապա և առ յոյժ զբանս 'ի նոյնս մանծանէ և այսպէս ա-
սէ՝ թէ "Թլփատութիւն օգնէ թէ զօրէնսն գործես-
ցես. ապա եթէ ոչ օրէնսն յանցաւոր իցես, թլփա-
տութիւնն քո անթլփատութիւն եղև":

Երկուս անթլփատութիւնս ցուցանէ աստ, և եր-
կուս թլփատութիւնս, որ օրինակ և երկուս օրէնս.
քանզի գոն օրէնք և բնականք, է և գրով. այլ և 'ի մէջ
սոցին այն՝ որ գործովն լինի: Զի՞նչ որպէս զերիս եցոյց
զասա, 'ի մէջ ասէ. "Քանզի յորժամ, ասէ, Հեթա-
նոսք որ զօրէնս ոչ ունին": Զո՞ր օրէնս, ասա ինձ:
Զգրովն. "բնութեամբ զօրինացն գործեցին", ասէ:
Զո՞ր. որ գործովն են: "Որք զօրէնսն ոչ ունին",
և ասնեն բան օրինացն ինքեանք իւրեանք իսկ: Որպէս. քանզի
բնութեամբ օրինացն վարին; "Որք ցուցանեն զգործս

օրինացն ,, : Զորոց օրինաց . որ 'ի ձեռն գործոց : Վասն
զի այն օրէնքն , ասէ , արտաքինք են որ զգործս առաւելն .
իսկ այս ներքինն է որ ըստ բնութեանն , և միւսն ըստ գոր-
ծոցն : Արդ զիա որ զգործն են չհամարեալքն ինչ այսպիսին . որ
ըստ բնութեանն օրէնքս են . Ապա յայտ է թէ երրորդ
իսկ կարեւոր օրէնքը են , թէպէտ և այնք երկու իցեն՝
զգործն և ըստ բնութեանն : Արդ որ ըստ գործոց օրէնքն
են ոչ կան 'ի միտս , ոչ ինչ վճռեն , այլ և միայն են մեծ
գործեն : Արդ զեն գիր անուանէ , և զմիւսն բնութեան :
Արդ զայս ինչն իսկ եցոյց յայտնապէս 'ի բնականսն . այսո-
պէս ասելով՝ թէ " Որով դատիս զընկերն , զանձն քո
դատապարտես ,, . իսկ որ զգործն օրէնքն են , " Որ քա-
րոզես չգողանալ գողանաս ,, :

Այսպէս և թլփատութիւնք երկու՝ մին 'ի բնութե-
նէ , իսկ միւսն 'ի գործոց , մին կամաւորաւ և միւսն յօժա-
րութեանն . Ապա յայտ է թէ զոր ասէ . Թլփատութիւ-
նը ու թօրէնց , այս նորոգեալ թլփատութիւն . գործոց
որ ըստ օրինացն գործ , այս է սրտի մտաց թլփատու-
թիւն : Զայսն և Պաւղոս խնդրէ , մանաւանդ թէ ըստ
այսն և օրէնքն իսկ : Տես այժմ զխորոց թարգ զանձն և
բնական ըստ կրուն : Վասն զի շատ եթէ առաւելոց է թլփա-
տութիւնն , ընդունելոյն է թլփատութիւնն , անթլփա-
տան է թլփատութիւնն . այլ զինչ . " Թլփատութիւն
օգնէ , եթէ զբաւ օրինացն գործիցես ,, : Սակայն թէպէտ
և յանձն առնել թէ խոստովանիմ և չընդդիմանա-
նել և ասել թէ բաւ է թլփատութիւն , այլ միշտ ա-
ւելի զայս , յարմար և զօրինացն պահպանութիւն ուսուցից :

" Իսկ արդ եթէ յանցաւոր ես օրինացն զանցանիցես ,
թլփատութիւն քո անթլփատութիւն եղեւ ,, : Արդ զի
մի կարծիցէ եթէ թշնամանէ ինչ զնա , այլ յարմար
մերձաւորացուցանէ զնա 'ի Հրէիցն , յայտնելով ասա 'ի բաց
մերժէ . և ոչ եթէ թլփատութեանն էլնն թշնամանէ ,
այլ որք ծուլութեանն խորհեալք զնա կորուսին : Որ-
պէս օրինաւոր արք 'ի պատերազմի կռուին և թէ յանկարծ որ 'ի նո-
ցանէ 'ի յանցանս ընկղմեսցի , և դատաւորքն զզօրավարսն
նոքա 'ի բաց բառնայցեն 'ի նմանէն և ասպարս առանձինսցեն , այսո-
պէս և Պաւղոս արարեր : Ո՞րմանցն ասաց " յանցաւոր ես
օրէնսոցն զանցանիցես ,, . և նա մերժելով " Թլփատութիւն
քո անթլփատութիւն եղեւ ,, : Արդ յայտ եղեւ թէ

անթլփատն զատա հրէայն, յայնժամ առաջս ամենեցուն ա-
մենայն համարձակութեամբ. "Որպէս յորժամ, ասէ, թլփատութիւն զարդարութիւնս օրինացն պահիցէ, ոչ ապաքէն անթլփատութիւն նորա 'ի թլփատութիւն փոխի": Տես զինչ գործէ. չասէ թէ անթլփատութիւնն թլփատութեանն յաղթէ, վասն զի յոյժ ծանր թուէր այս լսողացն. այլ թէ թլփատութիւն քո անթլփատութիւն եղև.

Որպէս և 'ի խնդիր իսկ արկանէ թէ զինչ թլփատութիւն ինչ է, և կամ զինչ անթլփատութիւն. և ասէ՝ թէ թլփատութիւնք գործք են բարիք, և անթլփատութիւնն գործք են չարիք. Այլ զառաւելն փոխէ զանթլփատութիւնն 'ի թլփատութիւն. և այսպիսի ընդդիմադրութեամբք ցուցցէ զպարծս անթլփատիցն պիտանի, և թլփատելոցն թէ յապականելի վարս են; և ապա այսպէս մերոց ընկերաց զնոսա յանթլփատութեամբքն և զյաղթութիւն իսկ տայ անթլփատութեանն. Այլ չասաց թէ անթլփատին, այլ յիւրն փոխէ այսպէս ասելով. "Ոչ ապաքէն անթլփատութիւն նորա 'ի թլփատութիւն համարեսցի". որ և առաւելագոյնն էր, զայն եդ. Այսպէս և վերջագոյն իսկ չասաց թէ թլփատութիւն քո անթլփատութիւն համարի, այլ թէ եղև.

"Այլ դատի որ 'ի բնէ անթլփատն էր": Տեսանես զի երկուս անթլփատութիւնս դնէ, զմին 'ի բնութենէ և զմիւսն 'ի յօժարութենէ. աստ այժմ զբնութեանն զնա դնէ; և չյանգէ 'ի գծին, այլ ձգացի առ օրէնսն կատարել: "Դատի որ գրովդ և թլփատութեամբդ յանցաւոր ես օրինացն": Տես վերջագոյն զիմաստս նորա. չասաց թէ որ 'ի բնէ անթլփատն էր՝ զթլփատութիւնն դատի. քանզի խիստ էր յաղթութիւնն զոր անթլփատութեանս ետ. ոչ զի զթլփատութիւնն պարտաւոր ցուցանիցէ, այլ զնոսին իսկ զհրէայսն որք զնա ունէին՝ խնայելով, զի մի 'ի ձեռն բանիցն կարեւէրք ընկնիցին լսողքն: Այլ չասաց՝ եթէ քո որ զօրէնսն ունիս և զթլփատութիւնն, այլ մանաւանդ և մեղմագոյնս. "Զքեզ, ասէ, որ գրովդ և թլփատութեամբդ դատի յանցաւոր օրինացն". այսինքն է թէ լաւ է անթլփատութիւն քան զայսպիսի թլփատութիւն, քանզի արդար է և օգնէ, և առ օրէնսն եկաց, և երևելի[1] նշան կանխեաց: "Ոչ ան-

1 Ցորդեանկքն [illegible]. եղեւ լսա յաձեն:

զի և յաղթութիւնն յայնժամ լինի՛ պայծառ, յորժամ ոչ Հրեայ ՚ի Հրէէ, այլ յանթլփատութենէ յաղթի. զոր օրինակ յորժամ ասիցէ "Արք Նինուէացիք յարիցեն և դատապարտեսցեն զազգս զայս": Այսու ուրեմն ոչ եթէ զօրէնսն ՚ի բաց ինչ մերժէ, զոր և ընդունելին իսկ, այլ զայնոսիկ որ զօրէնսն թշնամանեցին:

Այսպէս այնուհետև յորժամ կակղեաց զայս և յարդարեաց, համարձակեալ ճառէ թէ զինչ իցէ Հրեայն. և ցուցանէ ոչ եթէ զՀրեայն կամ զթլփատութիւնն, այլ եթէ զոչ Հրեայն և զանթլփատն հանէ: Եւ թուի թէ օգնական ինչ լինի նոցա, այլ ՚ի բաց լուծանէ զպատիւն ապաւինիցայնիւքն զոր ՚ի համար և ՚ի մէջն բերելոց էր: Եւ ցուցանէ թէ ոչ միայն ՚ի մէջ ինչ չէ Հրէին և անթլփատին, այլ և մեծագոյն իսկ առնէ անթլփատն՝ թէ միայն յինքն հայեսցի, և զառ ցուցանէ թէ անթլփատ[1] է. վասն որոյ ասէ՝ թէ "Ոչ որ յայտնի Հրեայն է": Այլ յանդիմանէ զնոսա եթէ զամենայն ինչ ՚ի ցոյց գործեն: "Այլ որ ՚ի ծածուկ Հրեայն է, ասէ. և թլփատութիւն սրտի հոգւով և ոչ գրով": Զայս ասելով զմարմնականսն արտաքսանելեաց: Եւ քանզի թլփատութիւնն յայտնի էր, և շաբաթքն և օրէնքն և մաքրութիւնքն, և զայս ամենայն ակնարկեաց ասաց միով բանիւ. "Քանզի ոչ", ասէ, "թէ որ յայտնի Հրեայն է": Այլ վասն զի բազում բանք էին վասն թլփատութեանն, ուստի և զշաբաթն իսկ թէ այլ տայր լուծանել, առաւել ուրեմն յերբէք բազում բանս արկանէ վասն նորին: Անուանէ թէ "հոգւով", յառաջ ճանապարհորդէ եկեղեցւոյ կարգաց, և զհաւատոն ՚ի ներքս ածէ. քանզի և սա՝ ՚ի սրտի և հոգւով է և զգալութիւնն յոյժ ընդունի:

Եւ էր վասն չցուցանէ համարձակ այսպէս, եթէ հեթանոսն որ ուղղէ զիւր զկարգն քան զՀրեայն որ բառ օրինացն գնաց՝ չէ ինչ նուազ. այլ ասէ. հեթանոսն որ ուղղէ զկարգս իւր, լաւագոյն քան զՀրեայն որ բառ օրինացն անցանէ. զի առանց երկպառակութեան գործէ զխաղաղութիւնն: ՚Քանզի յորժամ զայս խոստովանեցին, ապա ՚ի հարկէ ՚ի բաց մերժեալ զառանց թլփատութիւն.

1 Օրինակն ձեռագիր գրեալ է:

նոսա և յայտնեաց խոկ՝ թէ ամենայն ազգք վարուց պիտոյ են։ Վասնզի յորժամ ասէ հեթանոսս իցէ և առանց օ-րէնս առնելով զատանի, և հրեայն նախկինն համարձակ անօ-րինացի, ապա ուրեմն դատապարտեցեալ կայր հրէութիւնն։ Եւ հեթանոսս դարձեալ ոչ զկռապաշտսն ասէ, այլ զճշմարտապաշտսն, և որք ամենևին ազատն էին յօրինաւոր և 'ի հրէական խորհրդոցն՝ ասէ։

« Զինչ աւելի է հրէին »։ Նա ասէ զի զամենայն ինչ եհան և արտաքսանելեաց՝ զխնդրութիւն օրինացն և զմար-դապետութիւն օրինացն և զանուն հրէութեանն և զթլ-փատութիւնն և զայլն ամենայն աւելութիւն՝ թէ « Ոչ որ յայտ-նի հրեայն է, այլ 'ի ծածուկ », ուստի դարձեալ զգե-ծագրութիւնն զիարդ ասաց և առ ամին յառէ։ Եւ ճի՞ իցէ այս զխորագրութիւն. զի եթէ ոչ ինչ օգուտ է, ա-սէ, այս, Էր վասն կոչեցաւ ազգ և թլփատութիւն առ-նաւ։ Եւ արդ զի՞նչ գործիցէ և կամ զիա՞րդ լուծանիցէ զայս։ Զոր վերագոյնն խաղ եղյծ. և զոր օրինակ անդ ոչ վնասէ զշնորհութիւն ինչ առաց, այլ զճշմ երախտիսն յիշեաց և ոչ զնոցին ինչ ուղղութիւնս. քանզի հրեայն կոչելով և գխաւրելով զկամսն և ընտրել զզաւսն չէր նոցա ուղղութեանն, այլ նոյ պարգևացն, զոր և մեծագոյնքն նախատնելով զնոսա ասէր՝ թէ « Զարթոյ բազմանայն ազ-գի այլայլէք և զշատատաստանս իւր ոչ յայտնեաց նոցա »։ և Մովսէս դարձեալ ասէր. « Հարցէք եթէ եղև՞ երբ-բէք ըստ բանիս այսմիկ, և լուա՞ ազգ զձայնն նոյ կենդա-նւոյ 'ի միջոյ հրոյ և կեցացն », զայս և առաւ ասէ Պաւղոս։

Յորժամ Հռոմէացին վասն թլփատութեանն, չասաց թէ թլփատութիւն ոչ ինչ օգուտ է առանց վարուց, այլ ասէ՝ թլփատութիւնն օգնէ համարձակ վարուց, և մեղմիւ զայս առնէ իբրև. և դարձեալ. « Եթէ յան-ցաւոր օրինացն գտանիցիս », և չասաց եթէ ոչ ինչ է քեզ օգուտ թէ թլփատեալ ես. այլ թէ « Թլփատութիւնն քո անթլփատութիւն եղև »։ Նոյն այսպէս և զայսն և ա-ղնէ՝ թէ « զատէր անթլփատութիւնն, ոչ թէ զթլ-փատութիւնն, այլ զայն որ յանցաւոր օրինացն եղեր »։ օրինացն նախէ և զնախադէին առաքանէ։ Եւ զայն զգե-ծագրութիւնս և առաւ գործէ. ասէ. « Զինչ աւելի է հրէին »։ և չասաց թէ ոչ ինչ, այլ զաւագունեայ եղև բանիցն, և որ ինչ 'ի կարգին զայս պիտոյ 'ի բաց մերժէ

զնա, և նշոյլ եթէ ամենեցուն են յաղագս նախադասագահու-
թեան պատուոյն. և եթէ կամիս, ևս ցուցանեմ քեզ յու-
ժամ զդիմադրութիւնն ի մէջ բերելով: «Ո՛ ինչ աւե-
լի է, ասէ, Հրէին, կամ զինչ օգուտ ի թլփատութե-
նէն: Բազում ինչ ամենայն իրօք. նախ զի հաւատա-
րիմ եղեն պատգամքն Այ»: Տեսանես զոր ինչ յայնժամ
ասաց, զնոյն և այժմ. և ոչ ասէ զնոցա ուղղութիւն,
այլ զԱյ երախտաւորութիւն: Իսկ զինչ իցէ հաւատացանն.
այսինքն նոցա ընծայեցան օրէնքն, զի այսպէս արժա-
նիս զօր զնոսա և հաւատարիմս, մինչև պատգամսն ևս ի
վերուստ յերկնից նոցա բերելով: Եւ զիտելի եթէ ս-
մանք հաւատացան ոչ եթէ Հրէիցն, այսինքն թէ հա-
ւատացան օրէնքն: Այլ ոչ կայ ասել յանկարծակի զ
ինչ ի կարգին. քանզի յառաջ բազմանալոյ զնոսա զայս
ասէ, և ցուցանէ թէ բազում անգամ վայելեցին ի վե-
րայ խնամոցն և բազում անգամ ապաշնորհք գտան: Ա-
պա և աստուածայինքն իսկ զայնս ցուցանէ:

«Իսկ եթէ ոմանք, ասէ, անհաւատք եղեն», և այլքն
հաւատացին, զի՞արդ ասիցեն ոմանք եթէ հաւատարիմ
եղեն պատգամքն: Այլ զինչ ասէ. վասն զի ինձ հաւա-
տաց նոցա, և ոչ եթէ նոքա պատգամանացն հաւատացին.
այլ եթէ ոչ՝ առա զի՞արդ ասիցի առաջինեալ բանն, և ի
այլում յարկեալ ասէ եթէ «ոմանք անհաւատք եղեն».
քանզի անձն և զայն ցուցանէ, քանզի յաւել զարձեալ ի
նոյնս ասելով. «Միթէ անհաւատութիւն նոցա զԱյ
հաւատարմութիւն խափանեսցէ՞, մի լիցի»: Եւ յորժամ ասէ թէ
հաւատացին, զինչ զարդարելոյն քարոզէ: Եւ զու տես
ասա զիմաստութիւն նորա. քանզի զմեղադրութիւն
նոցա ոչ ամբաստանի ի նոցանէ իսկ մեծածանիկ, այլ որպէս
դիմադրութեանք ի մէջ բերէ. որպէս զի ասիցէ՝ թէ
զինչ օգուտ ի թլփատութենէն եղև նոցա, վասն զի ոչ
արկին զնա ի լաւ անզր ի կիր: Հաւատացան նոցա օ-
րէնքն, և նոքա ոչ հաւատացին: Անկայն և ոչ այսպէս
առաւելապէս կշտամբէ զնոսա, այլ որպէս զմեծ լոկ կամի ա-
ւանդ մեղադրութեան իրիք ցուցանել, և այսպէս ի նո-
սա ինչ շրջէ զամենայն զմեղադրութիւնն եթէ անհա-
ւանք գտան: Այլ արդ զի՞ առ նձ. միթէ զերախտիսն
զոր գործեաց առ նոսա արգե՞լ ինչ և կամ թէ զարձեալ
նոքա ի անհաւատութենէն, զոր պարտին հաւատարիմ՝ որ

չէր ինչ պատիւ։ Նոքա ուրեմն այս էր զոր ասէրն. "Մի՞թէ անհաւատութիւն նոցա զԱյ հաւատոյն խափանեսցէ՞, քաւ լիցի"։ Որպէս զի ասիցէ ոք՝ թէ ես զայս անուն պատուեցի, և նա անշնորհակալ եղև. այնպէս և աստ՝ թէպէտ և նոքա ոչ հաւատացին, ասէ, այլ ինձ մեղադրութիւն չբերէ և ոչ արատէ ինչ զիմ զմարդասիրութիւնս, այլ զնոցա զանզգայութիւնն յանդիմանէ։ Իսկ Պաւղոս ոչ եթէ միայն զայն ասէ թէ ոչ միայն չմերձենայ մեղադրութիւնն առ Ած 'ի նոցա անհաւատն լինելոյ, այլ ևս մեծագոյն ցուցանէ զնորա պատիւն և ըզմարդասիրութիւնն. յորժամ և հանդերձեալ են անարգել զնոսա, յայնժամ երևի պատուեալ։ Տեսանե՞ս որպէս եցոյց զնոսա պատժապարտ մեղադրութեանն որով նոքայն զուարճանային. զի և ինքն Ած այսչափ և այսքան ինչ պատիւս ետ նոցա[1], որպէս և զհանդերձեալսն յառաջագոյն ուսանէին, և ոչ առին 'ի միտ. բայց սակայն սա ոչ հրաժարեաց յիւրմէ բարերարութենէն, և նոքա զնա թշնամանեցին որ պատուեացն և որով պատուեցան։

Իսկ վասն զի ասաց եթէ ոմանք ոչ հաւատացին, երևի թէ ամենեքեան իսկ չհաւատացին. և զի մի դարձեալ, զըստ պատմութեանն ասելոյ, կարծիցի ոմանց թէ յոյժ չարախօսեսցէ զնոցանէ իբրև զթշնամի, 'ի կարգի մտածութեան և խորհրդապէս դնէ իմն վասն ճշմարտութեանն եղելոյ. այսպէս ասէ՝ թէ "Եղիցի Ած ճշմարիտ և ամենայն մարդ սուտ"։ Իսկ զոր ասէն այսպիսի ինչ է. ոչ ասեմ, ասէ, թէ ոմանք չհաւատացին, այլ թէ կամին չհաւատալ ամենեքեան։ Իսկ ճշմարիտն լինելոյ՝ թէպէտ և գործի այս բազում անգամ 'ի յափըշտակութենէ մնաց, և արդեօք ոմանց ծանրաբեռն ինչ կարծիցի զոր ասեմս և լի կարծեօք, այլ մանաւանդ ասացի իսկ արդարանալ Ած։ Զի՞նչ է արդարանալն։ Թէ դատաստան և քննութիւն լինի այնմ որ 'ի նմանէն հրէին եղև, և որ ինչ 'ի հրէիցն՝ նմայն եղև, յաղթութիւնն որ յԱյ և արդարութիւն նորա ամենայն։ Իսկ յորժամ եցոյց զայն յայտնապէս առաջինն ասացելովքն, յայնժամ ապա և զմարգարէն իսկ 'ի մէջ բերէ

1 Պակասէր յօրինակին եւ նոցա. յաւելաւ 'ի յունէն։

ղոյն թուեալ և ասէ. «Որպէս արդարասցիս 'ի բանս քո և յաղթեսցես 'ի դատել քեզ»: Քանզի նա ինքն յիւրմէ կողմանէ զամենայն ինչ արար, այլ նոքա ոչ եկին 'ի լաւն:

Ապա յայտնապէս դարձեալ յայլ ընդդիմամարտութիւն յառնու և բերէ 'ի մէջ: «Եթէ անիրաւութիւնք մեր զա̄յ արդարութիւն յանդիմանեն կացուցանեն, զի՞նչ այլ ասեմք. միթէ անիրաւ ինչ է ա̄ծ որ ածէ զբարկութիւն, ըստ մարդկան ասեմ. քաւ լիցի»: Ապա զանազանապատեհն անպատեհիւքն լուծանէ: Իսկ զի այս անյայտ կարի էր ասացուածս, հարկ էր նմա յայտնագոյնս ևս ասել: Իսկ զի՞նչ իցէ զոր ասէն. պատուեաց զՀրեայսն ա̄ծ, և նոքա թշնամանեցին զնա: Այս զարդ է նմա յաղթութի և ցուցանէ զբազում մարդասիրութիւն նորա, և զի այսպիսիք էին և պատուեաց: Ապա ուրեմն, ասէ, վասն զի թշնամանեցաք մեք զնա և յանցեաք, վասն այսորիկ յաղթեաց ա̄ծ և արդարութիւն նորա պայծառ երևեցաւ, էր վասն, ասէ, տանջէ զմեզ որ պատճառքն եղաք նորա յաղթութեանն թշնամանելովն մերով զնա: Իսկ արդ զխնդիրդ լուծանէ զայս. այլով անպատեհիւ, որպէս ասացին: Եթէ պատճառք, ասէ, դու եղեր յաղթութեանն և յետ այսորիկ տանջէ, անիրաւութիւն է. իսկ եթէ ոչ է անիրաւ, բայց տանջէ, ապա ոչ ես պատճառք եղեր նորա յաղթութեանն:

Իսկ տես զառաքելական երկիւղածութիւնն. վասն զի ասաց, «Միթէ անիրաւ ինչ է ա̄ծ որ ածէ զբարկութիւնն», յաւելեաց 'ի նոյն' թէ «ըստ մարդկան ասեմ»: Որպէս զի յորժամ ոք ասիցէ թէ ըստ մարդկան միտաց խօսի զայս: Քանզի բազումք և 'ի մէնջ համարին թէ իցեն արդարք, բայց դեռ 'ի վերոյ գտանին արդարութեան ա̄յ, ունի և այլ հնարաւոր և անճառելի բանս: Իսկ արդ վասն զի կարի անյայտք են, երկրորդ անգամ դարձեալ զնոյն ասէ. «Եթէ ճշմարտութիւն ա̄յ յիմում ստութեանս առաւելաւ 'ի փառս նորա, զի՞ ևս իբրև զմեղաւոր դատիմ»: Եթէ ա̄ծ, ասէ, մարդասէր և արդար երևեցաւ և բարերար, ուստի դու անլուրն եղեր, ապա ոչ միայն չպարտիս պատժել, այլ և երախտիս ևս գտանել: Իսկ ասա՞ թէ այս անպատեհութիւն զեղցի 'ի նմին և վասն բազմաց և յաղագս բազում իրաց զոր

տանջին և բերեմն յայտնանակ յանձնելոյ զչարն զի բարին եկեսցէ, և պատճառաւ բարւոյն ուրեմն չարն լինի։ Նոյն օրպս հարկ է յերկրպագանելիութեան մի լինել երկուց. կամ ՚ի տանջելն անիրաւ դատանել կամ յոչ տանջելն, քանզի ասեն թէ ՚ի մերմէ չարեաց ունի զյաղթութիւն. վասն զի երկոքեան այսոքիւք յայտ առնուլ անպատահք են։

Արդ էս և եցոյց զնոյն խոկ զՀարս նոցա, թէ և աւնաւորս այսպիսի լինել աւանդութեան էր, և զՀեթանոսացըն զմեղադրութիւն, շատ և բաւական համարեցաւ առացելոցն՝ որք զպայպիսի դէմս տարագէն բանին։ Նմանգի յայնժամ ընդ հեծելն արկեալ զմեղ ասէին՝ թէ արարացուք զչարն զի եկեսցէ բարին։ Արդ նա վասն յայտնապէս խոկ եղ զայս առելոցն՝ թէ "Արարացուք զչարն զի եկեսցէ բարին. որոց յիրաւի են դատապարտութիւն"։ Նոյն վասն զի ասէր Պաւղոս՝ թէ "Ուր առաւել եղեն մեղքըն, առաւել եւ յաւելան շնորհքն", այսպանելով զայն և յայլ խնձ բաղյաշըղեցին զաստուածն. ասէին՝ արդ ա-րեմն վասն մեղաց ընդունելոց զայս զի վայելեսցուք ՚ի բարիսն։ Իսկ Պաւղոս ոչ այսպիսի լինել ասէր, այլ ուղղելով զնոյնս ասէր. "Զի՞նչ. կացցուք ՚ի մեղսն, զի շնորհքն բազմասցին. քաւ լիցի"։ Նա ան-ցեալ ժամանակին, ասէ, առաջի զայս. և մի ՚ի խոկումն զնոյն արասցուք։ Նմանեցեալ յայնպիսի կարծեաց աղաւ-աւել զնոսա, ասա ասաց որ եւ հղպարտօքն էր. "Զի՞նչ մեռաք մեղացն, ասէ, զիա՞րդ եւ կեցցուք ՚ի նմին"։ Նոյն հեթանոսացն յայտ ղիւրով խնձ ընթանայր, վասն զի վարքն նոցա կարի ապականեալք էին. խոկ Հրէից թէ-պէտ և վարքըն կարծէին անխափանք եղեալք, այլ մեծ խնձ, առաւարտա ունէին զորէնսն և զԹլփատութիւնն և զնոյն ընդ նոսա խոստեցեալ և անհնեցուն վարդապետս զաղ։ Նաև այսորիկ յայտնանելի մերկացոյց զնոսա, մանաւանդ եցոյց խոկ եթէ վասն այսորիկ և տանջին, ՚ի սոյնս խոկ և զպատճառ փախեաւց։ Զի թէ այսորիկ չտանջին, ա-սէ, որք զայսն գործեցին, ապա պաշտուհեաւք հարկ է ըղ-հայհոյական բանն զայն ՚ի մեզ բերել՝ թէ "արարացուք զչարն զի եկեսցէ բարին"։ Իսկ եթէ այս ամբարշտաւ-թիւն է, ապա և որք զայսն առնեն՝ պատժելոց են. քանզի զայս յայտ արար յասելոյն, "Որոց դատապարտութիւնն յիրաւի են"։ յայտ է, ասէ, թէ տանջին։ Իսկ եթէ

որք աւելին ամենեցունց արժանի են, մանաւանդ եւ ա-ռաւել որք գործեն իբրեւ զհեղուկս՝ արժանի են. քանզի ոչ եթէ մարդ որ խօսէ որ զատանի և կարծիս ինչ կա-րծէ զատանել ըստ հարցուածին, այլ ած արդար որ զա-մենայն ինչ արար։ Նա եթէ յիրաւի զատի, անիրաւ է այն զոր ասէ հեծեծանօք զմեզ՝ թէ արարացուք ըղ-ձայն զի եկեսցէ բարին. քանզի զամենայն ինչ ած գոր-ծեաց և գործէ առ 'ի պայծառացուցանել զփառս մեր և ամենայն ուսանք ուղղել։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Այլ արդ մի եւս այսուհետեւ ծուլացեալ յուլասցուք, և այսպէս զհեշտանաս կարեւեաց մերժել 'ի մեղկութե-նէ։ Նաև յարժամ բանիւք խրատաւորեսցուք և գործով ամենեթով զատանիցուք, որով բարեձևով խօսիցուք ընդ նոսա վասն ուսանողութեանս. քանզի պատասխանիս տայ առ խը-րատանիչիւր ոք մեզ՝ թէ որ զիւրաքն ոչ ուղղեցեր, զիարդ վասն մեծամեծացն արժանի զատար ուսուցանել. որ չեւ եւս զիւրացեր թէ յափշտակութիւն չար է և ագահու-թիւն, զիարդ վասն երկնաւոր իրաց փիլիսոփայես։ Ա՛յլ արգելեալ զխօսիցես թէ չար է այն՝ այլ մերժես է յափշտա-կութիւն, այլ ուրեմն մեծ մեղադրութիւն՝ զի գի-տեսն և անփոյթ առնես։ Այլ զինչ առնեմ զհեթանո-սաց, որ և ոչ մեր խակ ընտանեաց զանհնարս նորին մեզ յայ-տնի հաստատանութեան վայելեն մեզ, յարժամ վարք մեր ապականեալք գտանին. քանզի "մեղաւորին, ա-սէ, ասաց ած՝ ընդէր դու պատմես զարդարութի իմ"։

Մարեցան երբեմն 'ի գերութիւն Հրեայքն, և պարս-կացն շուրջ զնոքօք կալով աղաչէին զնոսա երգել զածային զօրհնութիւնսն զայնոսիկ. իսկ նոքա ասէին՝ զիարդ օրհնեսցուք զօրհնութիւնս տեառն յերկիր օ-տար։ Ոչ էր եթէ 'ի բարբարոսական աշխարհին չէր ար-ժան երգել, բազում անգամ մանաւանդ 'ի բարբարո-սական ոգւոյն. վասն զի քան զբարբարոսն չար է անո-ղորմն։ Որք գերիքն և ծառայքն էին 'ի մարդկանէ՝ յօ-տար երկրի օրէնքն 'ի լռութեան պատուիրէին, առա-ւել եւս քան զայնոսիկ որք մեղացն ծառայք են և յայլ 'ի կարգաւորութիւնս զայրանան, զորս ընկերանել իսկ

պարտ է։ Այլ քանզի նոքա վերջարանեան անձինք, որ են նուագարանք, քանզի ասէ՝ թէ «Ուռեաց նոցա կախեցաք զերգարանս մեր», այլ և ոչ այնպէս յանձն առնուլին երգել։ Նոյնպէս և մեք, թէպէտ և բերան ունիցիմք և լեզու՝ որ է գործարան բանին, չէ արժան համարձակել մինչդեռ եմք զօտարաբարութեանց եւ բանսարկուին ծառայք մեղացն։

Նաև ասա ինձ, զինչ անխիս առնել առ հեթանոսս որ յափշտակեսցէ և ապահեսցէ։ Որքան՝ թէ հրաժարեալ ՚ի կռապաշտութենէ և ծանիր զնա, մի արծաթոյ և մի ոսկւոյ երկիր պագանեն և մի յարգէ ՚ի քեզ։ Որդեաք չծիծաղիցէ զքեզ և ասիցէ. դու որ ասես զայդ՝ նախ ցոյց եթէ չխարխս այդպիսեաք, և ապա ուսո. վասն զի չեն իսկ զայդ նմին կռապաշտին և քրիստոնէին ամին այսմիկ խնամ տանել։ Այս զիարդ կարիցեմք զայլս անձնատել ՚ի կռապաշտութենէ յորժամ զմեզ ինքեանս ոչ կարիցեմք ազատել. վասն զի քան զընկերացն՝ մեզ ինքեանց մերձաւորք եմք։ Այս յորժամ զմեզ ոչ կարեմք ազատել, զիարդ զայլս ածիցեմք ՚ի հաւատս։ Ոչ թէ որ իւրում տանն բարիոք վերակացու չկարէ լինել և ոչ եկեղեցւոյ խնամ տանել, որպէս առաքեալ ասէ որ իւրում անձինն վերակացու չկարէ լինել՝ զիարդ զայլս ածիցէ յուղղութիւն։

Այս մի խինչ զայն ասեր՝ թէ չերկրպագեմ ոսկի կռոց. այլ զայն խինչ ցոյց՝ եթէ զնոյն ոչ գործես զոր ոսկին հրամայէ։ Այս վասն զի այլ և այլ են կռապաշտութեանն օրինակք, և ոմն զմամոնայ վարկանի տէր, և այլ ոմն զորովայնն իւր, իսկ միւս ևս զժնեայ՝ զցանկութիւնն։ Նոյն արդեաք չզոհես նոցա զուարակս որպէս և այլ կռապաշտքն. այլ որ ևս զժնդագոյնն է՝ զայն գործես, զքո իսկ զանձն զենուս և զոհես։ Նոյն արդեաք չկրկնիցես ծունր և երկիր պագանիցես. այլ ևս առաւել հնազանդիս. և յանձն առնուս զոր միանգամ հրամայեսցէ քեզ ոսկին և որովայնն և ցանկութեանն բռնաւորութիւն։ Վասն զի և կռապաշտքն վասն այսորիկ են գարշելիք և պիղծք, զի զախտս մեր աստուածացուցին. զցանկութիւնն Աֆրոդիտէս անուանեցին, իսկ զբարկութիւնն Արէս, իսկ զարբեցութիւնն Դիոնիսոսի տօնացին։ Իսկ եթէ ոչ քանդակես կուռս դու որպէս և նոքայն, այլ բազում

յօժարութեամբ նոցին իսկ ցանկութեանց ընկճիս՝ յայժամ զանդամն Քրիստոսի առնես անդամ պոռնկի, և զայլս ես լուանաս քոյով անօրէնութեամբն։

Վասն որոյ աղաչեմ, գիտելով զանպատեհութեանն զաղտեղութիւն, փախերուք 'ի կռապաշտութենէ. վասն զի այսպէս Պաւղոս կոչեաց զագահութիւն։ Փախերուք մի միայն յընչիցն ագահութենէ, այլ և 'ի ցանկութենէ չարեացն և 'ի հանդերձիցն և 'ի սեղանոյն բազմախորտիկաց և յայլոցն ամենայնեաց։ Վասն զի բազում և յոյժ դառնագոյն տալոց եմք մեք վրէժս որք ոչ հաւատամք օրինացս, որպէս և ասէ՝ թէ "Ծառայ որ գիտէ զկամս տեառն իւրոյ և ոչ առնէ, բազումս տանջեսցի„։ Այլ արդ յայսպիսի դատաստանէ փախիցուք և լիցուք պիտանիք անձանց և ընկերաց. զամենայն չարիս 'ի բաց հալածեսցուք յանձանց և զհետ երթիցուք առաքինութեանն, և այսպէս հասանիցեմք հանդերձելոց բարութեանցն։ Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն։

ՃԱՌ ԽՕԹՆԵՐՈՐԴ

“Ո՞րք են իսկ առաւել իցեմք. ամենեւին և ոչ իսկ. քանզի յառաջագոյն իսկ մեղադրեալ եղեալք Հրէից և հեթանոսաց ամենեցուն ընդ մեղօք լինել. որպէս և գրեալ է՝ թէ ոչ գոյ արդար և ոչ մի, և ոչ գոյ որ իմանայ, և ոչ ոք է որ խնդրէ զԱծ. ամենեքեան խոտորեցան 'ի միասին և անպիտանացան. ոչ ոք է որ առնէ զքաղցրութիւն, և ոչ ոք է մինչև 'ի մի. գերեզմանք բացեալ կոկորդք նոցա, լեզուաւք իւրեանց նենգաւորք եղեն. թոյն իժից 'ի ներքոյ շրթանց նոցա. որոց բերանք անիծիւք և դառնութեամբ լի են. երագ են ոտք նոցա հեղուլ զարիւն. բեկումն և թշուառութիւն 'ի ճանապարհս նոցա, և զճանապարհն խաղաղութեան ոչ ծանեան. ոչ է երկիւղ Այ առաջի աչաց նոցա”։

Մեղադիր եղև Հրէից, մեղադրելոց և զհեթանոսս. այս ըստ կարգի էր առնել զարդարութեանէն որ 'ի հաւատոցն։ Քանզի յորժամ ոչ որ ըստ բնութեան օրէնքն էին՝ շահ ինչ գործիցեն, և ոչ որ գրովն տուաւ՝ աւելի ինչ գործեաց, այլ և յոյժ ծանրացան այնոցիկ որք ոչ գնային 'ի լաւ անդր 'ի կիր արկլին, և մեծամեծ տանջանաց ցուցին արժանաւորս զնոսա, կարևոր էր այնուհետև շնորհացն փրկութիւն։ Եւ առա այժմ զայն, ով Պաւղոս, և ցոյց։ Բայց չև եւս փառահանայր ակն ածեալ 'ի Հրէիցն, զի մի զարհուրիցին ինչ և անընդունակք գտանիցին բանին։ Բայց դարձեալ 'ի մեղադրութիւն դարձուցանէ զբանն, և նախ ամբաստանէ զնոցանէ, զԴաւիթ յառաջ բերէ զայս ասելով բազում անգամ, զոր Եսայի փոքր մի բանիւք եցոյց, և այսպէս զօրաւոր կազմէ զհահանջումնն, որպէս զի մի 'ի բաց սուիղիցէ լուծն, և մի դարձեալ յորժամ 'ի հաւատոն կըրթիցէ զբանն՝ այնուհետև 'ի բաց խայտառակեսցէ լուծն, բաւական համարի զմարգարէին զմեղադրութիւն. որպէս զի ամենեքեան իսկ զչար գործէին, ասէ. և եթէ ոչ երբեք խառնեցին ընդ չարն զբարի ինչ, այլ միայն 'ի չարիսն մտէին։ Եւ ոչ այսչափ միայն, այլ և յոյժ համարձակութեամբ և աներկիւղ զայս գործէին։

Նոյն զի մի՛ համարիցին՝ թէ առ այլս ունէին զայս ասա-
ցեն, յաւելեալ 'ի նոյն. «Պարտական եմ, ասէ, զոր ինչ ու-
նիցիմ ասել՝ այնոցիկ որ ընդ տիեզերս են ամենեն»: Ասա
ապաքինիկ և յետ Յունաց զՊաւղոսի բերէ 'ի մէջ և ցու-
ցանէ թէ նա բնաւ այնմ կարգի առաւել։ Այլ զինչ կա-
րծեաց եր, ասէ, այս՝ այլոց մեղադրութեանցն 'ի մեր
սրբութիւն ասացեալ զհամբերութեան։ Բանիցն և օրէնքն
հոգ ձեզ տուեալ և ոչ այլոց։ Այլ եթէ վասն արդեօք բա-
ռից թէ զի պարտական զոր ինչ մարգարէքն ասեն. այլ թէ
պարտական զոր ինչ օրէնքն ասեն։ Ասա զի զհրէից ամե-
նայն օրէնս կոչել սովոր է Պաւղոս։ Այլ այլուր պար-
ձեալ ասէ. «Ո՛չ գիտէք յորժամ թէ Աբրահամ եր-
կու որդիս ունէր»։ և աստ զառաջնոյն օրէնս կոչեաց
յասելն՝ թէ «Պարտական որ ինչ մարգարէք օրէնքն ա-
սեն»։ Այլ ցուցանէ թէ ոչ ընդդիմակաց ինչ է ասացեալ
զմեղադրութիւնս զայս, այլ զի հաւատոցն յառաջ ձա-
նապարհորդեսցէ բանս։ Ո՛ինչ զի այլազան հնոյն առ
նոր եր աղօթակցութիւն. զի և անձառատեսնելն և յանդի-
մանիցն վասն այսորիկ եղեն, զի արդարեւ որոց ըմբռնեն,
բաղցի [1] զուռն հաւատոցն։

Այլ վասն զի այս կարգս զքերթողսն՝ մեծամտութիւն-
առ ինչպէս, զոր և յառաջին խոկ ասէ՝ թէ «Տգետ
են ամ արդարութեանն և զխնդրեալ զարդարութիւն
իւրեանց հաստատել, արդարութեանն այս ոչ հնազան-
դեցան», յաւելեալ օրինացն և մարգարէն՝ 'ի վերայ
կործանեալ զնոցա մեծամտութիւնն՝ զիջուցեալ զպարծանս
հպարտութեանն, զի զանխտանս խորհեալ զմեղսն ըն-
մեալ առ մի զի և զամենայն հաւատութիւնն զամենեցուն 'ի
բաց մերժեսցէ և զորս ունէին ըմբռնեալ վասն մեղացն
փառացն. որպէս զի բացցուք յօժարութեամբ ընթացիցն
առ այն որ նորա զմեծութիւն մեղացն առաջ, և զխոնարհեալ
'ի ձեռն հաւատոցն ընկալցին։ Ասա և այժմ ասաց
Պաւղոսի անկնարկելուն ասելը. «Պարտական զոր ինչ մարգա-
րէքն օրէնքն ասեն. զի ամենայն բերան խցցի և դա-
տապարտ լիցի ամենայն աշխարհ այս»։ Նոյն եղեւ ցու-
ցանէ թէ 'ի զարծոյ համարձակութեան ամենեքին չքանա-
լեալը զատեն, և միայն բանիւքն ամենահաւատոյն ան-

[1] [illegible]

անամօթութեան: Նման որոյ և տիրապէս 'ի կիր արկանէ զասացուածն՝ թէ ամենայն բերան խցցի. այսինքն է նոցա անամօթութիւն. և զդժուարընկալ զմեծաբանութիւն նոցա յայտնէ, զոր օրինակ հեղեղ ինչ սաստիկ՝ այսպէս հոսէին բերանք նոցա. այլ ելից զայն մարդարէն: Յորժամ ասիցէ Պաւղոս՝ թէ ամենայն բերան խցցի, ոչ զայս ինչ, ասէ, ասեմ թէ վասն այսորիկ մեղան. զի խցցին, այլ զի յանդիմանեսցին մի ամբարտաւան յորժամ մեղանչիցեն: Այն ինչն յասելն՝ թէ զատապարտ լիցի ամենայն աշխարհ այ, ոչ եթէ հրէայք միայն, այլ ամենայն բնութիւն իսկ: Զասելն՝ թէ ամենայն բերան խցցի, զնացանէ ակնարկէ. Թէպէտ և ոչ յայտնապէս ինչ եդ այսպէս, զի մի խոշորագոյն ինչ թուեսցի բանն: Իսկ յասելն՝ թէ զատապարտ լիցի ամենայն աշխարհ այ, միանգամայն իսկ զհրէից և զհեթանոսաց ասաց: Ոչ ինչ փոքր և այս առ 'ի զեղջուցանել զնոցա զհպարտութիւնն, յորժամ և աստ եցոյց թէ ոչ ինչ աւելի ունիցին նոքա քան զհեթանոսս, այլ 'ի նոյն հաւասարի ապա զբանին փրկութեան: Վասնզի զատապարտան ասել՝ տիրապէս առ այնոսիկ ասի որք ոչն կարեն բաւական լինել առ 'ի պատասխանատուութիւն, այլ այլոց օգնականութեան կարօտ են. որպիսիք էին և մերքս կարօտեալ 'ի մեղս ամէ մինչև առ փրկութիւնն ապաւինեալ էաք:

“Վասնզի օրինօքն է գիտութիւն մեղաց,” ասէ: Պարծեալ մխեալ յօրէնսն և խնայէ. ոչ եթէ զնմանէ է մեղադրութիւն ասացուածս, այլ զհրէիցն ծուլութենէ: Տայց ամփոփյն փութացաւ և աստ, քանզի հանդերձեալ էր ոչ վասն հաւատոյ բանն 'ի ներքս ածել, և ցուցանէ թէ յոյժ օգտակարեալ էք: Ի մեծարանս, ասէ, օրինացն. սա իսկ զերեղ, ասէ, յամօթ առնէ, այն իսկ և զմեղս քո զէմ յանդիմանն կացուցանէ: Ոչ չասաց այսպիսի ինչ խոշորագոյնս, այլ և ս հանդարտագոյնս զպարծեալ՝ թէ օրինօքն է գիտութիւն մեղաց: Թէ այսպէս իցէ, ապա և պատիժք մեծամեծք, այլ առ 'ի հրէիցն ակնարկէին միայն: Որպէս և 'ի ծածուկ լռեալ՝ յանդիմանեաց միայն զմեղսն, որով մարթ էր քեզ ցուցանել յայտնապէս: Իսկ ապա ախտահետևաւ փախչել 'ի մեղացըն՝ քոյ էր. յորժամ ոչ փախեար, ապա ձգեցեր զքեզ 'ի տանջանսն, և այսպէս օրինացն ուղղութիւնք գտան քեզ պատճառք զատապարտութեան:

Իսկ յորժամ ածեցոյց զերկիւղն, յայնժամ առաջ ածէ և զշնորհացն և բազում կարգաւորութեամբ ցուցանէ զզանկութիւն զմեղացն թողութեան և ասէ. «Այժմ առանց օրինացն իսկ արդարութիւնն Այ յայտնեալ է»: Մեծամեծս բարբառեցաւ, և բազում յարդարմանս պէտք են: Զի թէ որ օրինօքն կեին, ասէ, ոչ զերծան 'ի տանջանացն, այլ և յոյժ ծանրաբեռինք եղեն, ապա զիա՞րդ իցէ առանց օրինացն ոչ միայն 'ի տանջանացն զերծանել, այլ և արդարանալ ևս: Իսկ երկուս ծանրագոյնս եդ աստ, և զարդարանալն, և զի առանց օրինացն հասանեմք այսմ բարութեան: Սորին վասն չասաց արդարութիւն միայն, այլ թէ Այ արդարութիւն. 'ի պատուոյ երեսացն և զշնորհսն մեծացուցանէ և զօրաւոր զխոստմանն. քանզի ամենայն ինչ կարողութի է նմա: Իսկ չասաց թէ տուան, այլ թէ յայտնի է, զի զնորաձևութեանն զմեղադրութիւն 'ի բաց կորեսցէ. քանզի որ ինչ յայտնին՝ որպէս զհին և զծածուկ ինչ յայտնի: Իսկ ոչ այսչափ միայն, այլ և որ ըստ կարգին է՝ զսոյնս յայտնէ՝ թէ չեն առժամայնք և նորք այսօրիկ:

Ուստի եթէ յայտնեալ է. ապա յարէ 'ի սոյնս՝ թէ «Վկայեալ յօրինացն և 'ի մարգարէիցն»: Մի՛ վասն զի այժմ տուան՝ խռովեցիս ինչ որպէս զնոր և զօտար ինչ իրս: Տեսանե՞ս՝ անդուստ 'ի վերուստ իսկ ասէ, զի օրէնքն և մարգարէքն գուշակէին զնմանէ յառաջ. և զկէսս եցոյց յօրինուած այսօրիկ, և զկէսս զհանդերձեալսն ցուցանէ: Յառաջին 'ի բանսն զԱմբակում մարգարէ ածէ 'ի մէջ որ ասէն՝ թէ «Արդարն 'ի հաւատոց իմոց կեցցէ». իսկ յետ այնր բանից զԱբրահամ և զԴաւիթ և զայլս զամենեսեան որք զայսպիսիս առմեզ ասացին: Իսկ քանզի բազում բանք էին վասն արանցս այսոցիկ առ Հրէիցն և յոյժ պատիւք. վասն զի մին հայրապետ և մարգարէ էր, իսկ միւսն թագաւոր և մարգարէ. քանզի վասն սոցին իրաց իսկ ընկալեալ էր նոցա աւետիս, և առ երկուսեան եղեն խոստմունքս այս: Վասն զի և Մատթէոս յորժամ սկիզբն առնէ աւետարանին, նախ զերկոսին զնոսա յիշէ, և ապա 'ի կարգի յառաջ բերէ զայլ զնախնիսն ասելովն «Գիրք ծննդեան Յիսուսի Քրիստոսի». և ոչ յապաղեաց ասել յետ Աբրահամու և Իսահակայ և Յակոբայ զԴա-

ւթի, այլ ընդ Աբրահամու կոչային և զանուանն Դաւթի գնէ։ Այլ այս է զարմանալի զի յառաջ քան զԱբրահամ զԴաւիթ անուանէ, այսպէս ասէ. «Որդւոյ Դաւթի, որդւոյ Աբրահամու», և յաջորդամ սկսու առնել զԻսահակ և զՅակոբ և զայլսն ամենեսեան։ Վասն այսորիկ և առաքեալ զօրէն նորա համառօտ յեղյեղու և ասէ՝ թէ «Արդարութիւնն յայտնի է վկայեալ յօրէնացն և ի մարգարէից»։

Բայց զի մի ոք ասիցէ՝ ոչ ինչ նոցա վճարեալ և զվարձ յառաջիկայսն ապրիցիք, ցուցանէ եթէ փոքր մի և մեք նոցաստ ընկալցիք յայս ինչ՝ ի հաւատոցն առնել։ Այլ իբրեւ ասաց՝ արդարութիւն այ, յաւել «Ի ձեռն հաւատոցն յամենեսեան և ի վերայ ամենեցուն որք հաւատան»։ Բայց դարձեալ ի վտանգի կայ հրեայն ոչ ինչ աւելի ունելով քան զայլսն, այլ ընդ ամենայն տիեզերս ի համար մտեալ։ Զի մի այնպիսի ինչ դիպեսցի, ամփոփէ յինքն զահն, և զամփոփս ածեալ ասէ՝ թէ «Ոչ ինչ խտիր. վասն զի ամենեքեան մեղան»։ Այլ մի ինչ ասէք, ասէ, թէ այս անուն հեթանոս և այս անուն սկիւթացի և միւս թրակացի, վասն զի ի նոյնս են ամենեքեան։ Թէպէտ և օրէնս ընկալար, և յօրինացն իսկ ուսար և գիտացեր զմեղս, այլ ոչ եթէ չգործել։

Բայց զի մի ասիցեն՝ թէպէտ և մեղաք՝ այլ ոչ որպէս նոքայն, յաւել և զայն եթէ «Նուազեալ են ի փառացն այ»։ Թէպէտ և ոչ այնպէս մեղար որպէս զնոսայն, այլ ի փառացն նմանն նոցին նուազեալ գտար. քանզի յընդդիմակցաց անտի ես, և ընդդիմակցութիւն անմտութեանց է և ոչ փառաւորչաց։ Բայց մի երկնչիր, ոչ վասն այսորիկ ասացի զայս զի զձեզ ի յուսահատութիւն արկից, այլ զի ցուցից զսեաւն մարդասիրութեան։ Վասն որոյ և ասէ իսկ՝ թէ «Արդարացեալք ձրի շնորհօք ի ձեռն քաւութեանն որ ի Քրիստոս Յիսուս, զոր յառաջ եդ այ ի քաւութիւն արեամբն նորա ի հանդէս արդարութեանն նորա»։ Տես որչափ ինչ կարէ զարմացուցանել։ Նախ ի պատուոյն երեսաց. քանզի ոչ եթէ մարդ ոք իցէ որ զայս գործիցէ, և վհատիցիս. այ ամենազօր. այ է արդարութիւնն։ Արկեալ ունիցամ յօրինացն և ի մարգարէից. քանզի ասէ՝ «վկայեալ յօրինացն և ի մարգարէից»։ Այլ մի, ասէ, վասն զի

տանեաց օրինաց լուսոյ՝ զոր հաւրեցին ինք . զի օրինացն իսկ այն հանձից թուէր ։ Երկրորդ անգամ 'ի զոհից հնոյ օրինացն . վասն այնորիկ ասաց՝ թէ արեամբն նորա ։ Մերաստին յիշեցուցանէր նոցա զզոհաբերութեանցն զայնոցիկ և զզուարակացն . զի թէ անբանիցն զենմամբ մեղս լուծանէր , ապա ևս առաւել բազում անգամ սորա արիւնն ։ Եւ ոչ լոկ ասաց թէ փրկութիւն , այլ թէ առ 'ի փրկութիւն . որպէս զի մի ևս դարձեալ անկանել մեզ 'ի նոյն ծառայութիւն . և քաւութիւն վասն այնորիկ իսկ կոչեցան , զի թէ օրինակքն այսչափ հզօր էին , առաւ ևս առաւել ճշմարտութիւնս ։ Զայսու ցուցանէ և յայտնի առնէ դարձեալ թէ ոչ կրտսեր ինչ և նոր էր ։

Եւ յորժամ ասաց՝ եթէ զոր յառաջն եդ Ած , և եցոյց զհօր զաւրութիւնն , զնոյն ինքն եցոյց և զորդւոյ . քանզի Հայր յառաջ եդ , իսկ Որդի արեամբն զամենայն յարդարեաց՝ զորդւոյ ասէ ։ "Ի հանդէս արդարութեան նորա ,, ասէ ։ Զինչ իցէ ցուցումն արդարութեան նորա ։ Որպէս ցուցումն զանձանց . ոչ միայն զի ինքն հարուստ է , այլ և զայլս որք մերձ են առ նա՝ մեծացուցանէ , և կենդանութիւնն՝ ոչ միայն ինքն կենդանի է , այլ և զմեռեալս կենդանարարէ . և զօրութիւն՝ ոչ միայն զի ինքն զօրաւոր է , այլ և տկարացելոցն տայ ոյժ ։ Սոյնպէս և արդարութեանն հանդէս՝ ոչ թէ ինքն միայն է արդար , այլ և որք 'ի մեղսն են՝ յանկարծ յինքն յափշտակէ և արդարս գործէ ։ Զայսոսա րս թարգմանեալ յայտնեաց թէ զինչ է հանդէս արդարութեան նորա . "Լինել 'ի նմա արդար , և արդարացուցանել զայլս 'ի հաւատոցն Յիսուսի ,, ։ Մի՛ այսուհետև երկբայանար . վասն զի ոչ 'ի գործոցն , այլ 'ի հաւատոցն արդարացար . և մի՛ 'ի բաց փախչիր յԱյ արդարութենէն . վասն զի կրկին են սորա բարութիւնքս , զի և թեթև է և ամենեցուն առաջիկայ ։ Մի՛ ամաչեր և խորշիր ինչ ։ Զոր և ինքն իսկ զնոյնս գործեաց , որչափ ինչ ոչ ամաչէ , նա զաւարձանայ , իսկ դու լինիցիր առաջացեալ ծանկլիս և ամօթ վարկանիս զայն որով ինքն քո փառաւորի ։ Մեծացոյց այսու զլսողն յորժամ ասաց՝ թէ 'ի հանդէս արդարութեան իւրոյ , որ ինչ լինին ։

Դարձեալ և երկիւղիւ մեծ զծաւալագոյնսն և խոնախեցուցանէ յառաջ մտանել ասելովն՝ թէ "Վասն յա-

առաջադրին մեղացն գործելոց„: Տեսանեմս զիարդ հանապազորդ յիշեցուցանէ նոցա զկանոնանն: Ի երկրորդին ասէր՝ թէ օրինաւքն է գիտութիւն մեղաց, և զհետ արա՝ թէ ամենեքին մեղան. իսկ աստ ևս յաճախագոյն: Այլ ոչ ասաց վասն մեղացն գործելոց, այլ թէ վասն յառաջագոյն, այսինքն զմնացելութիւն: Քանզի ոչ ինչ կայր յոյս առողջութեան. այլ որպէս մարմին անդամալուծեալ կարօտ է վերստին շնորհացն, այնպէս և հոգի մեռեալ: Մանաւանդ թէ ևս դժնեայ, որպէս թէ ըստ կարգի դնիցես՝ մեծ պատճառք գտանին մեղադրութեան: Այլ զինչ իցէ այս, 'ի ներքեն ն̃յ վասն յառաջագոյն մեղացն գործելոց: Քանզի և ոչ ասել ոք ունի, ասէ, թէ ոչ վայելեցաք 'ի ներքեն և 'ի քաղցրութիւնն: Որ է „այժմու ժամանակիս„, առաւել տեսակ զօրութեան և մարդասիրութեան ն̃յ: Քանզի յորժամ անյոյսքն էաք և զվճիռ մահու ընկալաք յանձինս մեր, և աճեցին մեղքն, յայնժամ եցոյց զիւր զօրութիւնն, զի ուսցիս զառաւել զարդարութիւն նորա. զի եթէ 'ի սկզբանն իսկ եղեալ էր այս, ոչ այսպէս սքանչելի և հռաչակաւորագոյն երևէր, որպէս այժմ յորժամ ամենայն բժշկութեան օրինակքն յանդիմանեցան:

Այլ արդ զի՞նչ ասէ: „Ո՞ւր են պարծանքն, արգելան. որո՞վ օրինօք, 'ի գործո՞ցն. ոչ, այլ օրինացն հաւատովքն„: Մեծ ջան էր ցուցանել Պաւղոսի թէ այսպիսի ինչ հաւատքն զօրեցին զոր և ոչ անգամ զմտաւ ածել կարացին օրէնքն: Այլ իբրև ասաց՝ թէ արդարացուցանէ ա̃ծ զմարդն 'ի հաւատոցն, բուռն հարկանէր դարձեալ զօրինացն: Այլ չասէ թէ ո՞ւր են ուղղութիւնք հրէիցն և կամ ո՞ւր արդար իրքն, այլ թէ ո՞ւր են պարծանքն: Ամենայն ուրեք ցուցանէ թէ ջատագով օրինացն է, որպէս թէ բազում ինչ քան զայլսն ունելով և գործ ինչ ոչ վճարել: Այլ յորժամ ասաց եթէ ո՞ւր են պարծանքն, չասաց թէ ապականեցաւ և կործանեցաւ, այլ թէ փակեցաւ. մանաւանդ թէ արդ իսկ է, զի ոչ իսկ ունի ժամանակ: Որպէս և յորժամ զդատաստանին լուեալ զհրամանն՝ ոչ ևս ունի այսուհետև ժամանակ դատաստանի 'ի վերայ այնոցիկ որ յապաշխարութիւնն, այսպէս ապա և վճիռն 'ի բաց բարձաւ 'ի քէն և յամենայն հանգերձեալ բարութիւնսն վայելես. և 'ի ժամա-

նել շնորհացս այսորիկ որով լուծան զմեղանչականս, ոչ ևս ունին նոքա ժամանակ առաջարկութեան զուղղութեան օրինացն։ Այլ եթէ հակառակել ինչ կամիցին, յառաջ քան զգալուստն պարտ էր. իսկ 'ի գալ այնորիկ որ հաւատովքն կեցոյց, 'ի բաց բարձաւ և ժամանակ մրցմանն նոցա, որպէս յանդիմանեալ յամենեցունց՝ եթէ շնորհօքն ապրեցան։ Արդէն վաղուց և այժմ իսկ եկն, զի մի ասիցեն թէ 'ի սկզբանն եկեալ էր՝ հնար դոյր և օրինօքն և ընտանի մերովք ուղղութեամբքն ապրել։ Այլ արդ խցեալ զայնպիսի զանամօթ զբերանս նոցա, զոր յամենայն ժամ յանդիմանէ յայտնապէս, չէ բաւական նոցա այն զի ապրեցին 'ի ձեռն շնորհաց նորա. Ո՛ր և զերրորդին ասէ՝ թէ 'ի հանդէս արդարութեան նորա, և 'ի սոյնս յարեաց՝ թէ յայժմու ժամանակիս։

Իսկ եթէ ասենք հակառակեսցեն, զնոյնին գործեն արաց մեծ ինչ մեղուցեալ իցէ և չիցէ բաւական առ 'ի պատասխանատուութիւն դատապարտելին, այլ դատապարտեալ էր և հանդերձեալ է տանջել, և 'ի շնորհաց թագաւորին թողեալ լինի նմա ձրի, և նա անամօթացեալ զհետ ներմանն պարծելով ասիցէ՝ թէ չիք ինչ իմ մեղուցեալ։ Յառաջ քան զգալ շնորհացն և ներմանն պարտ էր ցուցանել զայս. իսկ յորժամ այնք եկին և օգնեցին, չունի ևս այսուհետև ժամանակ պարծանաց։ Որ և առ հրեայսն իսկ եղև, զի ընտանեացն իսկ ընկալեալ էր նոցա. վասն այսորիկ և եկն իսկ առ նոսա, և 'ի գալն նորա բարձան պարծանք նոցա։ Այլ որք ասէին վարդապետ լինել տգիտացն և յօրէնսն պարծէին և խրատիչ անզգամաց անուանէին, զոյգ նոցին գտան կարօտք ուսմանն և փրկութեան, և չունին այնուհետև առանձնական պարծանաց. զի թէ յառաջ քան զայս թլփատութիւնն անթլփատութիւն եղև, մանաւանդ թէ ևս առաւել այժմ չունի ժամանակ։

Ասաց՝ թէ արգելան, և եցոյց թէ որպէս։ «Ո՞րով արգելան, ասէ. յորո՞ց օրինաց, 'ի գործո՞ցն. ոչ, այլ 'ի հաւատոցն օրինաց»։ Ահաւասիկ և զհաւատոյն օրէնս կոչեաց՝ զատակարգելով զանուանն, որպէս զի սփոփեսցէ զայնոսիկ որ կարծէին թէ նորաձևութիւն ինչ իցէ։ Այլ ո՞ր իցեն 'ի հաւատոցն օրէնք. շնորհօքն ապրել։ Այս աստի ցուցանէ զնոյն զօրութիւն. զի ոչ միայն փրկեաց՝

այլ և արդարացուցեալ և 'ի պարծանս են ամ, ոչ կարօտա-
ցեալ գործոց՝ այլ զհաւատոյն միայն խնդրելոց։ Ո՛չ այս ա-
ւելով և զհաւատացեալ հրէայսն ատելի և կարգէ, և
զանհաւատսն գիջուցանէ, զի կարասցէ առ ինքն ձգել։
Ոչ թէ յանկարծ դիպող լիցի հաւատացելոցն մեծա-
մեծել և յօրէնսն հայել, այլ իցէ թէ զնոյն ինքն զերբանն
եփեց և զանձն իւր ինքեանն ամբաստանս կարգելոց և ըն-
պարծանսն փակելոց. իսկ անհաւատսն զարհուրեալ վասն ա-
րինն իսկ խոնարհել կարէ և մերձենալ 'ի հաւատսն։ Տե-
սե՛ր որչափ ինչ է առաւելութիւն հաւատոյն, զի մինչ 'ի բաց
մերժեաց զաւանդիցն և ոչ պարծել անգամ ներելոցն։

«Այլ արդ համարեսցուք մարդոյ հաւատովք արդա-
րանալ առանց գործոց օրինաց»։ Յորժամ եցոյց եթէ
վերագոյնք են որ 'ի հաւատոյն են քան որք 'ի հրէիցն,
յայնժամ առաւ բարձրահամարձակութեամբ վասն այ-
սոցիկ ձայնէ. և որ կարծէր թէ յայտնանէ չփոթեցան,
զարձեալ բժշկէ։ Այլ քանզի երկու էին որով լուծա-
նէին հրէայքն, նախ առաւելին զի ոչ գործովքն արդա-
րացան, որպէս զի թէ ընդէր չեղեն այնպիսի՝ պատճառ
մեզ գործովքն արդարանալ. իսկ միւսն ևս այս՝ որ զամ-
թալփութն 'ի նորին արդարութեանէ առժամի սերտ վայե-
լեալ, որք զայնչափ ժամանակս ընդ օրինաւ էին սնեալք.
որ ևս առաւել քան առաւելութքն էին չփոթելոց։ Արդ սա-
յնորիկ զայն վերջանին կարգեալ, որպէս յայս փոխի, որ
որպէս խուսերեցուցանէ զհրէայսն այժմ. զոր Աբրահա-
մու յետ հաւատոյն մեղադրէ լինէին վասն Աբրահամու և
վասն նորին լինելոց։ «Ո՛չ ինչ ասեմք, ասէ, համարեսցուք
հաւատովք արդարանալ մարդոյ»։ Այլ չասաց թէ հրէին
և կամ որ ընդ օրինօքն իցեն, այլ ընդ յարձակ հանեալ
զդուռն և տիեզերաց դուռն բացեալ փրկութեան, . ասէ
«մարդոյ», զհասարակ բնութեանն զանուն 'ի կէս ա-
կանէ. ապա յայտնանէ առաւել պատճառ՝ փոխի յայլ
և զմխիթարութիւնն լուծանէ։

Այլ քանզի ընտանի լուսոյ իսկ էր հրէիցն բանն
այն՝ թէ ամենեցուն մարդ 'ի հաւատոյ արդարանալ, և
զայս բերեալ դժկամակ լինէին և զայթագղէին, յաւել
'ի սոյնս՝ «Եթէ զի հրէից միայն է Ած»։ Որպէս զի ա-
սիցէ՝ թէ ընդէր քեզ անպատեհք ինչ թուիցին ամե-
նայն մարդկան փրկութիւն. միթէ մնացուոր ինչ է

ած ։ Նա այսու ցուցանէ՝ թէ այսու կամէին զատ ՚ի հեթանոսաց խտրզանել Հրեայքն, ապա այսու զմի ընդհանուր աղօթականին ։ մանաւանդ թէ և ոչ թագաւորունէին իսկ ուսանել ումեք թէ ամենեցուն է նա ած ։ Իսկ եթէ է ամենեցուն իցէ, որպէս զի և է իսկ. ապա եթէ է ամենեցուն, յայտ է թէ ամենեցուն խնամ տանի. ապա յայտ է թէ զամենեսեան առ հաւասարս կոչուցանէ ՚ի հաւատս. վասն այսորիկ ասէ՝ թէ "Հրէից միայն իցէ ած և հեթանոսաց ոչ. այո և հեթանոսաց ": Քանզի ոչ եթէ մասնաւոր է ած որպէս հեթանոսաց առասպելաբանութիւնքն, այլ ամենեցուն հաւասարակ և նոյն խնամն մի. վասն որոյ և ասէ՝ թէ մի է ած, այսինքն թէ նոցա և սոցա նոյն խնամն մի է ։

Իսկ առ՝ եթէ. վասն հնոյն ինչ ասիցես իմն վերայ նախանձոյն թէ էր ինչ այլակերպութիւն, սակայն և այսպէս յայտ առնէ թէ քեզ օրէնք տուան գրով, և նոցա բնութեամբ իսկ. որով և թէ կամէին՝ և յաղթել իսկ կարէին քեզ, վասն զի ոչ ինչ նուազ քան զքեզ ունէին. վասն որոյ ՚ի սոյնս իսկ յարեալ ակնարկէ իսկ զատուցեկային՝ եթէ զի արդարացուցանէ զթլփատութիւն ՚ի հաւատոց, ապա և զանթլփատութիւնն ՚ի ձեռն հաւատոց. Յառաջնումն վասն թլփատութեան և անթլփատութեան յիշեցոյց՝ եթէ և ոչ մի ինչ այլակերպութիւն կայ. զի՞նչ եթէ յայնժամ, և բազում առաւելևս, զոր և յայտնագոյնս իսկ յարդարեալ այժմ. եցոյց՝ եթէ երկաքանչիւր կողմանքն հաւատոյ կարօտ են, զի ասէ. "Օրէնսն ինչ խափանեսցեք հաւատովքս, քաւ լիցի, այլ զօրէնսն հաստատեսցուք ": Տեսե՞ր զառաջնորդել զիմաստութիւն առաքելոյն և զանհեղեղութեան. զի յորժամ ասաց թէ հաստատեսցուք, եցոյց թէ լուծեալ ոչ կայ հաւատոյն ։ Նա ասէ զՊաւղոսի զօրութեանն զպատուէլութիւն թէ որպէս կարգեաց ամենայն առաւելութիւն որպէս կամեցաւ. և ցուցանէ առ ոչ միայն թէ չլուծանէ զօրէնսն, այլ միաբանէ ընդ հաւատոյն և օգնական նմին ցուցանէ ։ Որպէս զի զնա իսկ ցուցանէ առաջնորդ լինել հաւատոցն, որպէս զի յառաջեալ իսկ զայնս վկայէ. քանզի ասէ "վկայեալ յօրինացն և ՚ի մարգարէիցն ", նշանակէ և սա անուանս զնա վճարել հաւատոցն կարգեաց.

Այլ զխորհուրդ հաստատութեան, ասեմ, զօրինացն զգործս, և ենք վասն զամենայն գործեր կարգեր․ զի զանձինս արդարս արասցէ։ Այլ վասն զի նա ոչ կարաց զայս առնել՝ այլ շնորհքն, «Ամենեքեան, ասէ, մեղան», իսկ հաւատոյն եկեալ զայն զամենայն ուղղեաց, վասն զի միաբանագանոյն ընդ հաւատոյն արդարանամք, ապա ուրեմն հաստատեաց զօրինացն զկամս, և վասն որոյ նա զամենայն ինչ գործեր՝ նա զայս 'ի կատարումն եած․ ապա ուրեմն ոչ խափանեաց զնա, այլ կատարեաց։ Այժմ աստէն իսկ եցոյց՝ թէ և առանց օրինացն կարող էր արդարանալ․ և արդ եթէ զայս ոչ կարացին օրէնքն գործել, և եթէ հաւատքն չկամեցին ընդ օրինացս, վասն զի այս իսկ զհրէայսն կամեցուցանէ՝ կարծելն զայս եթէ հակառակ ինչ իցեն հաւատքն օրինացն, ցուցանէ զայն զոր ոչ յաճախ ինչ կամի հրէայն՝ ոչ միայն թէ չիցէ հակառակ, այլ մանաւանդ պատերազմակից և գործակից օրինացն են հաւատքս, զոր մանաւանդ ցանկայցեն իսկ լսել։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Այլ արդ վասն զի շնորհօքն արդարացաք, և 'ի վերայ այսուհետև արժան է մեզ փոյթս զտանել և ցուցանել առաքինութիւն, եթէ զմեզ բարութեամբն՝ այսոքիքն զսէրն բազում փութով պահեսցուք 'ի մեզ։ Սէր է ոչ մերկ բանիւք և ոչ զարդեալ խօսից հանճարս, այլ վերակացութեամբ և գործոց տեսակ․ որպիսի ինչ զաղքատութիւնն լուծանել, ապաքաւուցելոցն խնամ տանել, որք 'ի վիշտս իցեն՝ օգնական լինել, որք 'ի նեղութեանս են՝ վերակացու լինել, որք լան՝ ընդ նոսա լալ, որք խնդան՝ ընդ նոսին զոյգ խնդալ․ քանզի և այս 'ի սիրոյ է։ Ոչ է անմանց փոքր թուի խնդալ ընդ խնդացողսն, այլ և յոյժ մեծ և զարմանալի է և փիլիսոփայական միայն է այս ամենայն։ Այլ զառաւելն գտանեմք զի 'ի դժուարինս հաղորդելն վշտացն, և զայս տեսեալ առաժամայն վհատին․ քանզի բազումք են որ լան ընդ լացողսն, և որք խնդանն ընդ նոսա՝ չլինին խնդակիցք, այլ և արտասուեն ևս յորժամ այլ ոք խնդասցէ, որ է չարակնութեան և նախանձու։ Ապա ուրեմն չէ փոքր առա-

ղութիւն յորժամ եղբայրն խնդայ և դու ընդդիմանաս խաբե-ղայցես ․ այլ և քան զերկաքին մեծ է այս ոչ միայն բաղ-ընդ լեզուին, այլ և որ 'ի միջասն մերձակայցու լինի, և ս-տուաւել ևս մեծ է ։ Ո բազում զիրս են զի 'ի միջասն օգնականն լինին միջանկեալըն և զայդ ընդ նմին միջամտեան ․ և յորժամ ընտրեր զասան, 'ի բաց կացեն և հրաժարե-ցանն ․ քանզի և այսպիսի է չարակնութեանն բանաւորու-թիւն ։ Այլ զի մին աշխատութեանց և քրտանց, և միւսն յաժարութեան և կամաց միայն, բայց սակայն զգժտու-բազգոյնան բաղդուածք ընկալեան, իսկ զդիւրագոյնս զայս ոչ առին յանձն ․ այլ հօրքն և կորնչքն յորժամ տեսանի-ցեն զեղբայրն ընտիր զանեալ և պատուեալ կամ զեկե-ղեցին բաղդաւորին օգտեալ թէ բանիւ և եթէ այլով օրի-նակաւ ․ և առաւ այնոսիկ ևս զժնեայք լինին ։ Սան զի և ոչ միայն ընդ եղբարն այնուհետև, այլ և ընդ այլ կամացն պատերազմի այնոսիկին ։

Այլ արդ զայս գիտելով դադարեա յախտէն ․ թէ-պէտ և զեղբայրն ոչ կամիցիս, զանեա զքեզ խիղճն ազա-տես 'ի բիւր չարեաց ։ Ո՞րպէս պատերազմ 'ի խորհուրդ մածանես, ե՞ր վասն զհօգիդ խռովութեամբ լնուս, ե՞ր վասն զձմեռն զործես, վասն է՞ր զմերձիմն ներքին առ-նես, ո՞րպէս կարես մինչդեռ այսպէս անկեալ կաս՝ թշ-նամութիւն մեղաց խնդրել ։ Ո՛ի եթէ որք յընկերացն զբաժանեալ իցեն և ոչ թողուցուն իւրեանց մեղուցելոցն զյանցանս նոցա, և ոչ նա թողու զմեղս նոցա ․ իսկ որք ոչ իցեն յայլոց ինչ զբաժանեալ և 'ի նոսա ձեռնարկել մեղանչել կամիցին, որպիսի ինչ թողութիւն դոցի նո-ցա ․ քանզի վերջին անօրէնութեան նոցա ցուցակ է այս ։ Նոյնպիսիքս սատանայիւ ընդ եկեղեցւոյ իսկ մար-տնչին, մանաւանդ թէ ևս դառնագոյն ևս ․ 'ի նմա-նէ զինուոր է զգուշանալ, իսկ սոքա զկերպարանս սի-րոյն զգեցեալ 'ի ծածուկ զհուրն բորբոքեն, և նախ զին-քեանս այրկանեն 'ի հնոցն ․ և զայն ախտ ախտացեալ են՝ որում ոչ արժանի ամենայն միայն անհնարին է, այլ և որ ևս ծաղր և ծանակ է ։ Ո՜վ սորանս և դողաս, սաս խենդ, և կամ վասն է՞ր երկիթացեալ անցեալ կաս ․ զի՞նչ ինչ չարիք գործեցան զի պայծառ և երևելի եղե-եղբայրն և ընտիր ։ Նա՛ եթէ այսպէս է, հրճուել պարտ էր և խնդալ, և փառաւորել, որպէս զի անդրանին քո լու-

սաւոր և երևելի գտաւ ։ Այլ որովհետև զի ծեր փառաւո-
րի ։ Այլ սոսա ուսովն ձգի պատերազմի ։

Այլ ոչ, ասէ, թէ ծեր, այլ երբեմն էր ։ Վասն նո-
րա իսկ մատուցան առ ծեր փառք. ապա մերձենն և քո
պատերազմի առաջի նորա ։ Ոչ, ասէ, այս ինչ որպանե-
ցուցանէ զիս, այլ և զնոյն կամէի փառաւորել ։ Եթէ
այդպէս իցէ, խնդա ընդ երեկորն ընտիր գտանելոյն, և
այնպէս փառաւորի 'ի ձեռն քո ծեր, և ամենեքեան սահ-
ցեն՝ օրհնեալ ծեր որ այսպիսի ծառայս ունի, որ յամե-
նայն չարակնութենէ և 'ի նախանձուէ ազատեալք և
մերժեալք են, և միմեանց լաւութեամբքն հաճեալք են
և քաղցրացեալք ։ Իսկ զինչ ասիցեմ թէ երբեմն, այլ
թէ և պատերազմող ոք իցէ և կամ թշնամի, և ծեր
նովին փառաւորի, բարեկամ պարտէպք տանել զնա.
իսկ դու զբարեկամն թշնամի գործես, վասն զի ծեր փա-
ռաւորի 'ի ձեռն առաքինութեան նորա ։ Իսկ եթէ ոք
զմարմինդ քո առողջացուցանէր յորժամ ախտացեալ
էր, թէպէտ և թշնամի ոք էր զաւաքինս, յետոյ բա-
րեկամ համարէիր ախտահեւէն. իսկ որ զՄերկերսոսի
մարմինն զարդարէ, այսինքն է ըեկեղեցի, թէպէտ և
բարեկամ իցէ՝ թշնամի վարկանիս, և այսպէս սպա 'ի
ձեռն այլոց զպատերազմն Մերկեսոսի մատուցանես ։
Վասն այսորիկ թէպէտ և նշանաւոր ինչ ոք առնիցէ և կամ
զկնութիւն պահիցէ, և պահոք և գեանախշութե
զնոցին մաշիցէ, և զինչ առնիցեմ, թէպէտ և առ հրեշ-
տակս իսկ հաւանիցէ այսպիսի առաքինութեամբք և քան
զամենեսին սուրբ իցէ, և զնախանձ և զչարակնութիւն
յանձին կրիցէ, քան զշնացողս և զաւազակս և քան
զգերեզմանակոխիւոսն և զանօրէնագոյն գործս ։

Իսկ զի մի յաձախ տաղտկալիցես ստիպանիցեմ զքեզ,
ասա զայն առ զխօսս զոր և ձեզ դիւրին է իմանալ ։
Եթէ ոք հայր և որդի ասեալ և այնպիսի ինչ գործէր
'ի տանս և զեղխանս 'ի բաց կործանէր, ոչ ամենեքեան
որ մերձն կային քարկոծ առնէին իբրև զպիղծ և զանօ-
րէն ։ Իսկ արդ զինչ ծանիչ է քան զհօրն զայս, մինչ ոք
համարէր այսմ բոցոյ, զչարակնութենէն ասեմ և ըզ-
նախանձուէն, որ ոչ զքարեղէն շինուածս կործանէ և
ոչ զանկի ոսկեղէն մանրէ, այլ և որ ևս պատուականն է
քան զորսն և զանկի ոսկեղէն, զխաղաղասիրութիւն

իսկ՝ որ չխնայն է ժողովրդեանն՝ քակեն և 'ի բաց կործանեն, որպիսի՛ ներելոյ և թողութեան արժանի իցեն այնպիսիքն: Այլ մի՛ ոք ինձ զայն ասիցէ՝ թէ բազում անգամ ձեռնարկեաց և ոչ զօրեաց: Վասն զի 'ի բարուցն զատանին իրքն. վասն զի և Սաւուղ սպան զԴաւիթ, թէպէտ և ոչ պատահեաց: Ո՞չ ածես զմտաւ՝ ասա ինձ, եթէ ոչխարացն Քրիստոսի նենգես յորժամ ընդ հովուին պատերազմիս և ցրուես զոչխարսն վասն որոյ և զարիւնն իւր եհեղ Քրիստոս, և զամենայն ինչ առնոյր մեզ առնել և աշխատել, սոյնպէս և հրամայեաց: Այլ կամ զայն զիա՞րդ ոչ յիշես զի տէրն քո զքո փառսն խնդրեաց և ոչ զիւրն. իսկ դու ոչ զտեառն, այլ զքոյդ. և եթէ զնորայն խնդրէիր, ապա և քումն ժամանէիր. և վասն զի զքոյն նախ յառաջ խնդրես, սորին վասն և ոչ կարես հասանել:

Այլ արդ զի՞նչ է այսոցիկ բժշկութիւն և առողջութիւն: Եթէ միահամուռ ամենեքին աղօթս առնիցեմք, և միանգամայն միաձայն առաքիցեմք առ Տէր, որպէս և վասն այսահարացն. քանզի և սոքա ես առաւել անկեալ կան 'ի չուառութիւն, և մանաւանդ զի 'ի յօժարութենէ իւրեանց է մոլորութիւնս այս. վասն այսորիկ աղօթից կարօտ է ախտս այս և բազում խնդրուածոց: Զի որ ոչ սիրէ զեղբայրն, թէպէտ և ինչս ծախիցէ և կամ 'ի մաքրակրօնութիւն պայծառանայ՝ ոչ ինչ աւելի վճարէ. յորժամ պատերազմիցի ընդ այնմ՝ որոյ ընդ ինչ մեղուցեալ նմա՝ զմտաւ ած թէ որպիսում տանջանաց արժանի լիցի այնպիսին, և քան զհեթանոսս ևս չար: Զի եթէ 'ի սիրելն մեր զսիրելիսն մեր՝ ոչ ինչ աւելի ունել մեզ ասաց քան զհեթանոսսն, իսկ որ ընդ սիրելիսն չարախնիցէ և նախանձիցի՝ ուր գտանիցի կամ զո՞ր ներել թողութեան ունիցի: Սա և քան զպատերազմն ևս դժնեայ իցէ, այսինքն չարախնութիւն. վասն զի պատերազմն 'ի լուծանել պատճառանացն վասն որոյ էր պատերազմն՝ ընդ նմին և թշնամութիւնն իսկ լուծանի: Իսկ չարախնութիւն և նախանձ ոչ կարեն երբէք լինել բարեկամ ուրուք. երբեմն յայտնապէս ցուցանէ զկախին և երբեմն 'ի ծածուկ. և յայնժամ պատերազմի թերևս և պատճառս ոք ունի ասել, իսկ այս պատերազմ 'ի մոլորութենէ միայն և 'ի սատանայականէ

բարուց ։ Արդարեւ մի՛ ինչ չարութեան որ կարէ նմանեցուցանել զայնպիսի անձն. որ իժ և կամ մի քարբ այնպիսի թոյնս ունիցի. չիք ինչ անասունք և անօրէն քան զայնպիսի անձն ։

Այն այս իսկ կործանեաց զեկեղեցի, ծնոււ զհերձուածս, զեղբարն զալ զինեաց և թափալ եա 'ի հարազատին յարեան, և զմիութեան զօրէնս 'ի բաց ընկեցեաց և զմխիթարութիւն զրունս եբաց և զանեծան զայս 'ի գործ իսկ արկ ։ Այս այնչափ զմնեաց է ախտս այս, զի ոչ զծնողաց տուր և ոչ զեղբարն զհարազատութիւն և զգութ եւս յիշել հեղոյն, այլ այսպէս զնա փախեալ կազմեաց և յայսպիսի խառնութիւն ած, մինչ զի և ինքն ասացել զնա և ասել՝ թէ "Առ քեզ դարձ նորա և դու տիրեսցես նմա". սակայն զնա և ոչ այն կարաց արգելուլ յիրացն, թէպէտ և զպատուարագացն մեղադրութիւն եթող և զեղբայրն հնազանդեցոյց նմա ։ Որք այնպէս անբժշկելի է ախտս այս չարանախանձութեան և նախանձու, մինչև բնութեր կազմեալ զիւր զընտանի նեխութիւնն բնեաց ։

Որ զայն տղայս և արտաքս, ով հէքեղ և թշուառական, զի պատուեցաւն նա ։ Ոչ այս սատանայական մնաց է ։ Նոկ զի եղբայրն ընտիր պատւ, այլ մարթ է քեզ զանց առնել զնախանձու. որպէս զի թէ կամիցիս յաղթել, մի սպանաներ և մի 'ի մէջ բառնար. այլ թուլացո թող կեայ, զի պահիցին իրքն ձանկատուն, և յաղթեա մինչդեռ կենդանին է. և այսպէս պսակի քո պատկեն պայծառ ։ Նոկ այժմ յորժամ սպաներ, զդատն զանքատանութեան զմահն 'ի վերայ քո հատեր ։ Ոչ ոչ ինչ յայսպիսեացս ձանաչէն չարակնութիւն և նախանձ ։ Որ մանն այսչափ հարեալ եմ յապաքինեցու 'ի փառս ։ Մերեանք միայն բնակեսն յաժմեալ 'ի վերայ երկրի ։ Սակայն և ոչ արգել զնա յիրացն. այլ զամենայն 'ի բաց թօթափեալ 'ի հոգւոյն, և զուգեալ ընդ սատանայի պատերազմէր ընդ եղբօրն. քանզի նա իսկ էր պատերազմակից Կայենի և զօրավար ։ Այս մանն զի ոչ շատացաւ այսու զի եղև մարդն մահմանեցաւ, և նահան օրինակաւ մեծագոյնս ածէր յառաջս կատարմանաց, և եղբայրասպան հաւանեցուցանէր լինել ։ Այսպէս և այլք թէ երբ լինիցի նմա առաջնել զիրան 'ի զգած եղեալ, որ ոչ երբէք յազգի մերոյքս չարեաց ։ Սակայն

յորժամ կալանաւոր զոք թշնամի ունիցի, և նորա զզօրս մահու ընկալեալ՝ առաւել կամիցի թշնամին տեսանել՝ թէ զի էր մինչև 'ի քաղաքս ելեալ էր մտեալ էր և ոչ համարձակեալ 'ի տեղի մահուանն, այնպէս և սատանայ յայն յայնժամ գործէր։ Սակայն թէպէտ և լուաւ թէ 'ի հող դառնալոց է մարդն, ոչ շատացաւ այնու, այլ երկնէր ուրեք ինչ տեսանել՝ զորդի քան զհայր յառաջ մեռանել և եղբայր զեղբայր խողխողել, 'ի տխեղծ հաւատի բանութեանն առաւնանել։ Տեսե՞ր որչափ առաւելութեանց նախանձ. տեսե՞ր որպէս եկից զանյագ բարս սատանայի, և այսպիսի սեղան անմեղի արեանն յօրինեաց առաւելն նորա որպէս և ինքն իսկ խնդրէր։

Մախեցաւք այսուհետև յախտէ չարակնութեանն և 'ի նախանձուէ։ Զի անզի չէ և չէ իսկ հնար 'ի հրոյն յայնմանէ փախչել որ պատրաստեալն է սատանայի, թէ ոչ զերծանիցուք յայսպիսի հիւանդութենէ։ Իսկ զինչ մարթիցի զերծանել, ասեն։ Եթէ զմտաւ ածիցեմք զայն որպէս Քրիստոս սիրեաց զմեզ և հրամայեաց մեզ զմիմեանս սիրել։ Որպէս սիրեաց զմեզ. զարիւն իւր պատուական եհեղ վասն մեր մինչդեռ թշնամիքն էաք և մեռեալքս։ Զայնս և դու արա եղբօրն. վասն այսորիկ ասէր. «Պատուիրան նոր տամ ձեզ զի սիրեսջիք զմիմեանս որպէս ես սիրեցի զձեզ»։ Մանաւանդ եթէ և ոչ այս իսկ համանէ 'ի չափն յայն, քանզի նա վասն թշնամեաց գործեաց զայս։

Այլ ոչ կամիս զարիւնդ քո հեղուլ վասն եղբօրն, ընդէ՞ր և զհաղորդ հեղուս և զանց առնես զսիրելութեանս որինացն. քանզի նա զոր ինչ գործեաց՝ ոչ որպէս զպարտական, իսկ դու եթէ զայս գործես՝ զպարտս վճարես։ Զի անզի և այն որ զտասն տաղանդն պարտէր և զհարիւր դահեկանն պահանջէր, ոչ միայն վասն այնորիկ տանջէր զի պահանջէրն, այլ զի և 'ի ձեռն երախտեացն չեղաւ լաւագոյն և ոչ հայեցաւ 'ի տէրն և հետևեաց կամաց նորա և 'ի բաց եթող զպարտսն. զի և պարտքս իսկ էին որ 'ի ծառայէն լինէին։ Զամենայն զինչ և առնիցեմք մեք՝ որպէս պարտականութիւն զպարտսն վճարեմք. սորին վասն և ինքն իսկ ասէր՝ թէ «Յորժամ զամենայն ինչ առնիցէք, ասասջիք՝ անպիտանք ծառայք եմք, զոր ինչ պարտէաք արարաք»։ Եթէպէտ և սէր

ցուցանելոց, թէպէտ ինչս տայցեմք կարգաւորելոց, պարապա ընտելք. և ոչ զի սխալք միայն երևեսցին առնել, այլ և 'ի նմին յանմեղսութեանք։ Այլ արդ ընդդէմ զոկեան զքեզ յայտնի է որ զքեզ տէրն կամի առնել անմեղսայնակ. Սորին վասն քեզ հրամայեաց տալ այլոց, զի դու ինքնին քեզէն ունիցիս. մինչ միայն ունիս, և ոչ դու իսկ չունիցիս. իսկ յորժամ ընկերին տայցես, ապա և դու առնուցուս։

Այլ արդ զինչ դոյք կայցէ այսմ սիրոյ. զարիւնս իւր եհեղ նա վասն թշնամեաց, իսկ մեք և ոչ ինչս երախտաւորացն. նա զիւր իսկ զարիւնն, իսկ մեք և ոչ զինչս. նա յառաջ քան զմեզ, իսկ մեք և ոչ յետ նորա. նա վասն մերոյ փրկութեան, մեք և ոչ վասն մերոյ օգտի։ Վասնզի ոչ եթէ նմա ինչ յօգուտ լինիցի 'ի մերումս մարդասիրութենէն, այլ զամենայն իսկ զշահս 'ի մեզ սորէն դարձուցանէ։ Սորին վասն և հրամանս տայ տալ, զի մի անկցուք յընչիցն։ Որ օրինակ եթէ ոք մանկան արծաթ տայցէ փոքր մի և հրամայէ պահել ընդաշութեամբ, և կամ ումեք 'ի ծառայիցն տուեալ անօթ ինչ, և մինչդեռ պահիցէ՝ մատուցեալ այլ ոք յափշտակիցէ, զնոյն և Աստուած առնէ։ Տուր, ասէ, կարօտելոյն, զի մի ոք յափշտակիցէ զայն 'ի քէն. սատանայ իսկ է կամ զրպարտողք կամ սատանայ կամ գող. և յետ ամենեցուն այսոցիկ մահ։ Մինչդեռ քեզէն միայն ունիս զինչսն, չեն 'ի զգուշութեան. ապա՝ եթէ ինձ տացես 'ի ձեռն աղքատաց, ես քեզ պահեմ զնոսա ամենայն զգուշութեամբ, և 'ի ժամանակի ընդունելութեան բազում առաւելութեամբ հատուցանեմ քեզ. առնում 'ի քէն ոչ զի ծախեցից, այլ զի բազմապատկեցից զինչսն. և զամենայն հաստատեալ պահեցից, և այսպէս յայնմ ժամանակի տամ ցքեզ յորժամ ոչ փոխ գտանի և ոչ իւղ.

Այլ արդ ծով ոք քան զմեզ իցէ անագորոյն, որք և ոչ յետ այսչափ խոստմանց տամք նմա փոխ։ Մի՛ վասն այնորիկ իսկ եմք չքաւորք և մերկք և աղքատք եղեալ առ նա. քանզի զոր ինչ հաւատացաւ մեզ՝ չունիմք եթէ ոչ զնա այնմիկ աւանդեմք՝ որ ամենայն զգուշութեամբ պահելոյն խոստացաւ։ Սորին վասն և զմերոյին զաստուածայինն եմք ընդունելոց։ Այլ յորժամ աղքատի-

ցիսքը, զինչ կարիցեմք առնել վասն կորստեանն այնորիկ, զոր բարուրս աւազի գնիցեմք, զոր պատուաստանաւորութիւն՝ յորժամ առկցէ թէ ընդէր չետուր ինձ զինչսն, չհաւատայցէր թէ դարձեալ մեծաւ առաւելութեամբ ընդունիմ. և որ բան ունիցի զայս եթէ մինչև քո տըւեալն էր ինձ եւ ոու քեզ. իսկ յորժամ ինձն տայիր, տայս յայտ է թէ ես բաղում առնուիր։ Եւ արդեօք զերեսգ և զմիտսդ բերկրիցէ առնել ընչիցդ. այդ մանաւանդ վասն այսորիկ իսկ արժան է տալ քեզ, զի անդ և մեծագոյն զքեզ բերկրիցէ, զոր ոչ ոք երբէք 'ի քէն հանել կարիցէ։ Իսկ աստ 'ի բեւր չարիս հաւանեցուցանեն զքեզ ինչքն. վասն զի որպէս զշուն լրբս այնպէս լքքի առ մեծատունս սատանայ։ Ոչ որ արինակ եթէ մանուկ հաց 'ի ձեռն ունիցի և կամ պտղակուտ, և երթեալ շուն յափշտակիցէ զայն 'ի ձեռաց մանկանն, այնպէս և սատանայ ընդ մեծատունսն գործէ։ Այլ արդ տացուք զինչսն 'ի ձեռս հօրն մերոյ երկնաւորի, զի յորժամ տեսանէ զայն սատանայ, 'ի բաց հերքի և գնայ 'ի մէնջ, և 'ի մերժելդ նորա 'ի մէնջ՝ ապա հայրն մեր տայ մեզ զամենայն զգանձութեամբ յորժամ ոչ ևս կարիցէ իշխան յաւիտենից այսորիկ զհանգերձեալսն խափանել 'ի մէնջ։

Եւ այժմ որպէս շուն զի պարփակէ մանկան և ձանձրացուցանէ, այնպէս և մեծատունք չեն ինչ ընդհատ յայնպիսի իրաց։ Պաշարեալ նոքօ առ նոսա սատանայ և լսէ զի ամենեցուն բերանք հայհոյեն զնոսա, և որպէս զշունս զկայս հալածեն, և ոմանք ձգեն յայսկոյս և յայնկոյս, և ոմանք վայս, և այլք այլք զօղծ արկանեն։ Այլ ոչ այսպէս ինչ միայն է որ 'ի մանկանէս զընդինոցա, այլ և յախտից չեն ազատք, յարակայնամոլութենէ և 'ի փափկաբարձանաց, յարբեցութենէ և ցանկնայն զեխութենէ։ Ասէ պէս և փոխ ինչ տայցեն ումեք, զայնուիկ 'ի խաղ արկանեն ոչ զաւազում տոկոսիւքն տայցեն և բարերարք իցեն, և այնպէս ընդդէմ իւր զործեն զինչսն. վասն զի զբարերարսն զնա թողեալ որ ոչ միայն հարիւր, այլ հարիւրապատիկ մեզ շնորհէ, այլ այնոցիկ տան փոխ՝ որք և ոչ զգլուխն բաղում անձամբ տայցեն այսրէն։

Ոչ ինչ ինչ աղտեղագոյն մեզ հատուցանէ, զի

այնչափ քաղցր ծախս գործեմք, որք և առաքինութիւն. զինչ մեզ փառաւորութիւն շնորհէ, զխոնարհն և զաղքատկութիւն. զինչ մեզ ընչից խնայումն ընծայէ, հագս և վարմունս. զինչ մեզ դարձեալ զերկուութիւնն և անտրտմութիւնն ընծայեն, զգեհենն և զթիւնաւոր որդունսըն. Նայեցիկ են փոխատուք մեծատանցն, աղքատ են որ յարտաքինն խաւարին տան նոցա զգլուխս փոխոցն, 'ի նոցանէ իսկ են առանէն չարիքս և անհնարութիւն դատ տանջանացն. Նայեցիկ, տես ինձ, կամիս տալ զփոխն որք այնպէս զքեզ տանջեն, և ոչ հաւատաս զայս Աստուածոյ որ զերկինս տալոց է քո եղ և զանմահ կենանն և զանճառելի զբարութիւնն. Իսկ արդ զի՞ր պատասխանատրութիւն ունիցիմք. Ասի՛ր աղագաւ, տես ինձ, ոչ կամիցիս տալ այնմ, որ եւսն քեզ մինչև 'ի քէն առեալ էր, որ և յետ առնլոյն՝ դարձեալ անձնդրուցանէ եւ՛ և տայ. արդեօք յայն սակս զի յետ քաղցր ժամանակաց տայ՝ չհաւատաս. Մանաւանդ թէ առանէն իսկ 'ի մնոյ տայ. քանզի անսուտ է որ ասացն "խնդրեցէք զարքայութիւն և այս ամենայն յաւելցի ձեզ":

Տեսանե՞ս զառաւել առատութիւնն նորա. Նայն, ասէ, քեզ պահէր անդ և ոչ ծախէր. և զայս, ասէ, առ ընդ կարգի յաւելուածոյ առաւելութեանն տամ, և առանց այսր և զայս եւս որ յետ քաղցր ժամանակաց առնլոյ եւ՛ անձնդրուցանեմ, ասէ, քեզ մեծութիւն. Վասն այսորիկ յերկարեմ զժամանակն և յետ քաղցր առնլոյ տամ, զի վաշխն բազմասցի. Ոչ տեսանեմք և առ 'ի փոխատուացն լեալ. յաճախութեամբն իմն աճեցին որք յետ քաղցր ժամանակացն հատուցանեն՝ տան զփոխսըն, զի զառկասխոն բազմացուցեն. Իսկ որ անդէն առժամայն զամենայն անդէն հատուցանէ՝ 'ի բաց եհատ և զընթացս վաշխիցն. իսկ որ զկամաւոր ժամանակն ունի, բաղցր առնէ և տոկոսիս. Իսկ արդ ընդ մարդկան զի՞նիմք ոժկամենք որք առնունն և յապաղեն, այլ և իմաստասիրեմք եւս վասն անձնդրուցանելոյ զինչս. իսկ առ ած այնպէս փութանակի գտանիմք, որպէս զի վասն որոյ իսկ իբրու զանխղութիւնս և յապաղեմք տալ զի յետ քաղցր ժամանակացն տայ, և այն զի առանէն իսկ տայ որպէս առացն.

Իսկ հանդերձ առաջելոյքս և այլ իմն մեծագոյնս մա-

տանջարարէ, զի անօգուտ առնէ զամենայն. քանզի մե-ծութիւն սրտին և գեղեցկութիւն ընծայից արտաքին զե-րազանցէ քան զմեծագին զգեստս զարդուցն: Քան-զի և չէ իսկ հնար աստուածպաշտութեան մարմնով և առժամա-նակեայ զանթառամ զպսակն զայն ընդունել. վասն զի ապժամ ժամանակս և գնացք մեր լի են չարութեանք և խռովութեանք և բազում բարս օրինակաց անցին, և ոչ կարեն զանշարժ և զհաստատուն և զանհատելի զայն զսրբացումն ընդունել:

Ապա թէ ոք յանկարծ քեզ ասէր պատուէր որ յաւար աշխարհին բնակէր և չէր հնար առ քեզ ինքն ելանել զամենայն՝ յարժամ ոչ ծառայ ունէր և ոչ զարդ ոք, և ա-ռաքէր առ քեզ և ասէր՝ թէ պատրաստական եմ և կամիմ հանել զքեզ՝ եկ, ո՞չ ապաքէն ընդ ամենայն փութայիր զնա և ասէիր՝ թէ մեծ յօժարութեամբ կոչեր զիս, այլ մանաւանդ առ իս իսկ ընդգէս և տայցես ինձ: Իսկ զհո-գեւորականն զայն և զանձառելին և զանհասանելին առ-անէն կամիս ընդունել. և ո՞ր բան ունիցի զայս: Ո՞վ է ե-թէ աստէն առնուս, ապականեալ առնուս. իսկ եթէ այնմ ժամանակի առնուս, անապական հաստատեսցէ քեզ զայն և անխափան յայլմանէ: Ապա եթէ առնուցուս, կա-րող ընդունիս. իսկ ապա եթէ անդ, ոչին ընդունիս. բայց առակայն և ոչ առաւ ինչ զոհէ զքեզ: Վասն որոյ յետ ան-տի խոստմանցն և այլ ինձ յաւել. այսպիսի ինչ ասէ. ամենայն որ որ անտի իրաց է անենչացեալ, հարիւրապատ-տիկ առցէ 'ի յաւիտենից յայսմիկ և 'ի հանդերձելումն զկեանսն յաւիտենականս ժառանգեսցէ: Որ՝ եթէ չառ-նուցու զհարիւրապատիկ, մեք եմք պատճառք, զի ոչ առնէք փոխ այնմիկ որ կարողն է այսչափ 'մեզ տալ: Այս արդ որք ետուն, ասէ, ամենայնքն՝ այսպէս առին հա-րիւրապատիկ: Այս արդ զի՞նչ է, մանաւանդ եթէ փոքր ետուն և մեծագոյն ընկալան:

Այս արդ ասէ առա ինձ, զի՞նչ մեծագոյն եւս Պետ-րոս, ո՞չ զուռկանն միայն և զնաւակն և զգեղեցիկն կար-թիւն. իսկ նա զամենայն տիեզերաց տանս եւս ա-ռաքին նորա, և զերկիր և զծով տարածեալ առաջի նո-րա, և ամենեքեան յանկայլին ընդունել զնա 'ի տունս իւրեանց, մանաւանդ թէ՝ զիւրեանց իսկ զինչսն վաճա-ռէին, և առ նորա ոտսն բերէին, և ոչ 'ի ձեռս այնպամ

իշխեսցեն զնոսա տիրանալ, այլ այսպիսի առաքինութեամբ և 'ի պատուոյ նոցա խորշեսցին ։ Այլ այն, ասէ, Պետրոս էր ։ Եւ առ այս զինչ իցէ, այր դու ․ վասն զի ոչ եթէ Պետրոսի միայն խոստացաւ զայս, և ոչ եթէ ասաց՝ քեզ տուեալ, Պետրէ, ասցես Հայրապետական միայն զա-այլ զինչ ասէ, թէ ․․ Ամենայն որ ոք եթող զտուն կամ զեղբարս, Հայրապետականի առցէ առ․․․ ։ վասն զի ոչ եթէ երեւոյց ինչ ընտրութիւն առնէ, այլ զգործոցն զկատարմութիւն խնդրէ ։

Այլ զինչ առնեմ, ասէ, զի մանկանցն բարգաւաճութ կամ հոգք 'ի վերայ կան իմ, և ցանկամ մեծամեծս առնել զնոսա ։ Ո՞ր վասն աղքատս գործես զնոսա ․ զի եթէ զամենայն մեծութիւնս նոցա թողցես, անմխիթարս կացուս իսկ աղքատս զնոսա ․ ապ' եթէ զքեզ առնիցես նոցա ժառանգորդ և մատակարար, բազում գանձս թողցես նոցա ։ Որ օրինակ յորժամ մեք զանձանց վերջ խաղաղիցեմք՝ ամ չկամի վերջ մխիթարի, իսկ յորժամ 'ի նա թողղուցումք՝ եւս առաւել քան զամ անկցիմք՝ ընդունի, այնպէս և յինչս լինել գամնի ։ Յորժամ մեք զայս մանէ խափանցեմք, նա մերժէ զմեր այցելութիւն 'ի միջոյ․ իսկ ապ' եթէ առ նա զպարծանս ցանկիցեմք զամենայն, և զինչս և զմնակուանս ամենայն զգուշութեամբ կարգեցեր ։ Եւ զինչ զարմանք են եթէ առ Այ այսպիսի ինչ իրք լինին, որ և առ մարդիկ զոյգս տեսանեմս ։ Ո՞չ ի եթէ ոչ աղաչիցես զոր յայտնեցանէ որք մերձ առ քեզ կայցեն յորժամ վախճանիցիս առ 'ի խնամ տանել մանկանցն, և բազում անգամ կամիցիս, բայց խորշիս յինքեան առ անձն ․․․ զինչն յանձն մատուցանել ․ ապա յորժամ պատուեսցես զնա և անուանես ժառանգորդ որդւոցն քոց և զամենայնն հոգս 'ի նա ընկենոցուս, յայնժամ այսպէս և նա անհոգութիւն և մեծ հոգաբարձութիւն ցուցանէ առ նոսա վասն քո պատուելոյն ։

Եւ արդ եթէ կամիս թողուլ մանկանց քոց մեծութիւն բազում, թող նոցա զԱյ զհոգաբարձութիւն ․ զի թէ մինչ դեռ էր քո աշխատեալ և չարչարեալ նոցա ժողովել և մարմինս առեալ և զկենանս պարգեւեաց, իսկ յորժամ տեսցէ զայսպիսի առատութիւն քո և զառաքելութիւն, և զնոսա յետ քո նմա յանձն առնիցես, ո՞րպէս ոչ առաւելս բանայցէ առաջի նոցա զամենայն մեծութիւն ։

Ոչ եթէ Մովսէս փոքր մի կերպարանեալ յայլուոյն, և միայն զի եւեթ զկիրսն զայն եթէ քան զանմահութեանն զնա նախամեծար հարանցն, այլ և հնծան 'ի մերոյ որոց այլուոյն եղեալ; այլ զմտաւ ած թէ որչափ եւս առաւել ամենայն Մովսիսի զուգանել պատուոյթիւն։

Այլ արդ մի զայն ածցուք զմտաւ թէ որպէս մեծատուն լինել մարթացուցանէ թողուլ որդւոյն, այլ թէ որպէս առաքինիս յարդարեցուք զմեզ։ Որանդի յորժամ յաւանն 'ի մեծութիւն, և ոչ մի ինչ բնութեան բարս կարեն զուգանել առաքինեալ յընչիցն առաւելութիւն. այլ եթէ անսասանեցեն զինքեանս թագաւոր յայսմանէ, կարեն ածել զմտաւ թէ բազում ազգաւորութեան առացեալ զառաքինութիւն, և միւսթարութիւն անձանց իւրեանց զանապին հաւատոցն։ Այլ արդ մի թողուք նոցա մեծութիւն զի թողցեն զառաքինութիւն։ Այլ զի յոյժ անմնութեան իսկ է այս, զի մինչ կենդանին էին չարարեր զնոսա ամենայն անձնոյն ընչիցն, և արդ բազում ինչ 'ի տղայութեանն թողէր պատճառս որ ածէ զնոսա 'ի հեշտութիւնս։ Այլ մինչ կենդանին էին, թէպէտ և կարէին և սաստել նոցա յորժամ չարաչար զինչսն 'ի կեր արկանէին 'ի զգաստացուցանել և սանձ դնել և նահանջել. իսկ այժմ 'ի վախճանելն յետ անվերականգութեանն երկրաւորութեան թէ և զինչսն բազմութիւն թողումք նոցա, 'ի բուռ քարակոփութեան մեղեմք զտուաւորական զայսուցին և զչէքս, յաւելլով հուր 'ի հուր և ձէթ հեղումք 'ի վերայ կենդանեացն որք են 'ի գեհենայ հնոցին։

Այլ եթէ կամիցիս ամենայն զզուշութեամբ ածել զնոսա մեծատուն, թող նոցա զնոյն պատուիրանս և խնամս ընծայեալ զմարդահաճոյն. զի թէ նոքա առնուցուն զինչսն և որոց առաջինն՝ չգիտիցեն արդեօք ունել 'ի ձեռս, այլ բազում ինչ ծախիցի կամ զրպարտութիւն ուրուք և կամ անիրաւութիւն։ Իսկ թէ քո յառաջեալ զայն փոխ առեալ է, անկապուտ մնայ այնուհետև զանձն, և յոյժ դիւրին է անզգաստն ընդունել։ Այս և չափու եւս մարդկանն և 'ի պարտականացն լինել և այրինն հատուցանելոյ մեզ ձեզ զինչսն, մնացական որոց պարտապանն է, զինչս եւս առաւել ածել։ Որ աղաւթեան զնա քեզ պարտական՝ քանզի ոչ կոչեաց այնչափ փափագեաց յորժամ բա-

զամ պատրաստականս ունիցի, որպէս ՙՊետրոս խնդրոյ յորժամ ումեք պատասխանիցի։ Այլ արդ եթէ կամիցիս վասն քեզ բարեկամ առնել, յամենայն ժամ փոխս առուր նմա, զի այնու ուրախ լինիցի նա 'ի քեզ. վասն զի որոց չպարտին ինչ, 'ի բաց կայ և մերժի 'ի նոցանէ. իսկ որոց պարտականն է, ընդ առաջ ընթանայ և 'ի գլուխս ընդունի։

Այլ արդ զամենայն ինչ հնարեցուք առնել, որպէս զի փոխս մեզ պատրաստականս ստասցուք. վասն զի ժամանակս իսկ այս է փոխս տալոյ, և այժմ իսկ են պէտք ընչից։ Իսկ տալ՝ եթէ այժմ ոչ տայցես ստակն, և ոչ յետ աստի անձինդ երթալոյն կարես տալ։ Սուտ է քաղցենալ, սուտ է ծարաւել, քանզի ծարաւի է քոյոյ փրկութեան. վասն այսորիկ և խնդրէ, տուրն վասն և մերկ իսկ շրջի, զի վաճառէ քեզ զանմահ զկեանսն. մի այսուհետև անտես առներ զնա։ Ոչ եթէ ինքն կարօտ կերակրել, այլ զքեզ կերակրէ. և ոչ եթէ զգենուլ փութայ, այլ ընքեզ զգեցուցանէ և զպատմուճանն զայն զանկեհուան զթագաւորական քեզ պատրաստէ։ Զանտանելիսն և զուժկիչկան որք խնամածուքն են քան զայլն, յորժամ որք 'ի ցաւոն աշխատեալք իցեն, և հրաժարեսցեն 'ի բազանխնամ տանիլ և լուանալ, և ինքեանք ընդ հիւանդին լուանին, զի քաղցրացուսցեն զնա. այնպէս և դա ասա գործէ վասն քո աշխատեցելոյդ. Որոյն վասն ոչ հարկաւ և բռնութեամբ խնդրէ 'ի քէն զինչսն և կամ պահանջէ ինչ, զի և տալ մեծ բազում յաւելուածով տացէ քեզ. և զի ուսցիս թէ ոչ առ պէտս ինչ ունելոյ խնդրէ 'ի քէն, այլ վասն ուղղելոյ զքո պէտսն։ Որոյն վասն յանարգ և յարհամարհեալ կերպարանս շրջի և զանձն ձգէ. թէպէտ և խնդրեսցէ մի տայցես, ոչ դարձուցանէ 'ի բաց. և եթէ անարգես, չհեռանայ, այլ դարձեալ մերձենայ առ քեզ, վասն զի յոյժ ջերմեալ է 'ի սէր մեր և ջանայ մերում փրկութեան։

Այլ արդ այսուհետև արհամարհեսցուք զինչսն, զի մի արհամարհեսցուք մեք 'ի Քրիստոսէ. արհամարհեսցուք զինչսն, զի նմին իսկ ընչիցն հասցուք։ Զի եթէ մեք պահեսցուք զնոսա աստ, բայց եթէ կորուսանեսցուք զնոսա և աստ և անդ. իսկ եթէ ծախեսցուք զնոսա 'ի բարի, բազում առատութեամբ յերկնաւոր 'ի կեանս հանդերձ բազում ընդաւելութեամբ և շահիւք ընդու-

նդիրնեք ։ Այլ արդ եթէ որ կամիք լինել մեծատուն, ծախեսցէ զի լնորհեսցի, յղուեսցէ զի ժողովեսցէ ։ Ապա՛ եթէ նոր ինչ և չքնաղ երևեսցի այս, տես զայն զոր սերմանեն և զմնաս ած, տես զի և նա չկարէ ինչ աւելի ժողովել եթէ ոչ զոր ունին յղուեսցէ ։ Այլ արդ սերմանեսցուք այսուհետև և մեք և մշակեսցուք յերկինս, որպէս զի բազում առատութեամբ հնձեսցուք և յաւիտենական կենացն արժանաւոր գտցուք և 'ի նորին բարութիւնս վայելեսցուք շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք հօր համագերծ հոգւոյն սրբոյ այժմ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն ։

ՃԱՌ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

“Իսկ արդ զի՞նչ ասասցուք գտեալ Աբրահամու նահապետին մերոյ ըստ մարմնոյ. զի եթէ գործովք էր արդարացեալ, ունել ունէր պարծանս, այլ ոչ առ Ած”։

Ասաց թէ զատապարտ եղև ամենայն աշխարհ Այ, և եթէ ամենեքեան մեղան և պարծանքն արգելան, և եթէ չիք այլ ուստեք փրկութիւն, այլ միայն 'ի հաւատոցն ։ Այժմ և ցուցանել խնդի փութայ եթէ ոչ ամօթոյ ինչ է փրկութիւնս այս, այլ պատճառ փառաց. զի և մեծագոյն քան զայն՝ որ 'ի գործոց ։ Զի ամօթովքն փրկութիւն ոչ ունէր ինչ, այլ և վհատութիւն պատճառս, և զայս ևս 'ի միջոյ բառնալ զօրինս անխոտրկէ, ոչ փրկութիւն միայն, այլ արդարութիւն կոչեաց ։ Այսպիսի ինչ է զոր ասէն, թէ “Արդարութիւնն Այ ի նմա յայտնի”։ Այլ որ այսպիսեան փրկի, բազում համարձակութեամբ առնի ։ Այլ ոչ արդարութիւն միայն ասէ, այլ եթէ յայտնութիւն արդարութեան Այ ։ Աստուած իսկ, ասէ, 'ի ցուցումն արդարութեանն երևի և յայտնի ևս լուսաւորապէս և առաւելապէս. Այսց ատեայն և յառաջիկայիցն զօրէն յարդարէ և կոչէ և 'ի հարցմանէ սկսեալ յառաջ մատուցանէ զբանն. զոր և միշտն առնել սովորն է առ 'ի յայտնելոյ, վասն զի վասահ լինի է յա-

ասացեալքն, զոր և 'ի վերադասութեան փոխն գործէր՝ ասէ «Ո՞չ ինչ աւելի է հրէին». և դարձեալ թէ «Ո՞ւր են պարծանքն՝ արգելան». և աստ ասէ «Ո՞չ ինչ ասիցեմք զԱբրահամ նախահայրն մեր»։

Իսկ վասն զի 'ի վայր և 'ի վեր զայս խոկ յեղանակէին հրեայքն՝ եթէ հայրապետն էր և նոյ բարեկամ և զթլփատութիւնն նախ նա ընկալաւ, կամի ցուցանել աստ թէ և նա նոյն ինքն 'ի հաւատոցն արդարացաւ. որ և էր իսկ բազում և առաւել յաղթութիւն Պաւղոսի. Զանզի որք զգործսն ոչ ունիցին և 'ի հաւատոցն միայն արդարանան, չէ ինչ կարի անպատեհ. իսկ որ ուղղութիւնս ինչ չունիցին բոլորովին, այլ միայն 'ի հաւատոցն ապաւինին և նովիմբք արդարանան, այն են մեծ զբանչելիք, նովիմբ իսկ և զօրութիւն հաւատոցն յայտնի երևի ամենեցուն. Ասա այսպիսի զամենայնիւ զանց արարեալ զնա միայն անուանէ, հայր զնա կոչէ ըստ մարմնոյ, և արտաքս հանէ զնա 'ի ներքս ազնուականութենէ ազգակցութեան նորա, և յառաջ ճանապարհ հարթէ հեթանոսաց առ նորա մերձաւորութիւնն. Ասա զինչ ասիցէ. «Եթէ Աբրահամու գործովք էր արդարացեալ, ունել ունէր պարծանս, այլ ոչ առ Ած»։ Ասաց թէ արդարացուցանէ զթլփատութիւնն 'ի հաւատոց Ած և զանթլփատութիւնն 'ի ձեռն հաւատոյ, և յարդարեալս զնոյն բաւականս յառաջիկայն, և Աբրահամու իսկ մեծագոյնս եցոյց զնա եթէ խոստացաւ նմա, և առնէ պատերազմ 'ի մէջ հաւատոցն և գործոցն. և ամենայն ջան և աշխատութիւն է, որպէս զի զարդարութիւն նորա ցուցցէ։ Եւ ոչ այսչափ միայն, այլ և յոյժ առաւել պարկեշտութեանս դնէ զայս և յառաջնահայր զնա անուանէ, որով և հարկ իսկ էր նոցա հնազանդել ամենայնիւ վասն նորա. Մի ինձ, ասէ, զհրէիցն միայն ասէք, և մի զայս ունուն և մի զայն անուն ածէք 'ի մէջս, ասէ, 'ի գաղափարն ամենեցուն հաւատոյ և զնմանէ բուռն հարկանել, որ և սկիզբն իսկ ընկալաւ թլփատութեանն, և նովաւ ցուցաւ ամենեցուն, և 'ի նմանէ իսկ առ սկիզբն թլփատութիւնն։

«Զի եթէ Աբրահամու գործովք էր արդարացեալ, ունել ունէր պարծանս, այլ ոչ առ Ած»։ Իսկ վասն զի մեծագոյն է աստուածս, աստ հարկ էր նմա յայտնի առ-

նորա։ Աբրահամու ՚նա պարծանք, մին ՚ի հաւատոյ և միւսն ՚ի գործոց։ Նոյնպէս ասէ՝ «Թէ ՚ի գործոց էր արդարացեալ, ունէր պարծանս, այլ ոչ առ Աստուած»։ Երեւի այսուհետեւ Թէ կարող է և ՚ի հաւատոյն ունել պարծանս, այլ եւս մե-ծապէս։ Այլ բաղդատել իսկ զօրութիւնն Պաւղոսի առա-ջարկէ յօրինուած զայսպիսի զդամն յընդդիմախօսութիւն ու-սուցիչներուն շնորհէ։ որպիսի ինչ ունէին ՚ի գործոյն փառ-կութիւնն պարծանս և հաւատարմութիւն, զորս եւս բաղդատ առաւելութեամբ ՚ի հաւատոյն երեւի։ Որ ՚ի գործովքն պարծի, զիւր ընտանիս աշխատութիւնն յա-ռաջ բերէ։ իսկ որ ՚ի հաւատոյն Աստուծոյ յարգութիւնն մերձենայ, մեծամեծ պարծանաց պատճառս գտանէ։ վասն զի փառաւորեցեր և մեծացուցեր զԱծ, զոր ոչ եր-բեք բնութիւն երկրեղէնաց յանձնէ առ, զՀաւատոյն նորա որ ՚ի նա, և զանհուն ունիս որ առ նա է՝ ցուցեր։ և զզօ-րութիւն նորա յայտնի և լաւագոյն քարոզեցեր։ վասն զի այս առաքինի գործ է և փիլիսոփայական բարեաց և բարձրագոյն մտաց։ Նաեւ զի շնորհատուին և չզօրութեամբ անհնարինն իսկ զիւրքն է։ իսկ Հաւատալն Թէ անհնարն ընդդէմ հնարաւորք են Աստուծոյ զեր ՚ի վերոյ է քան զամե-նայն բնութիւն մտաց, և որք յայտ վասն նորա զմեծա-ծիցեն։ վասն զի և ոչ զա միայն նշան այս իսկ է։

Որպէս զաստուածեղէն զԱծ և կատարել զգաստութեամբ նորա՝ այս մեծագոյն է որք Հաւատան խոստացելոյն առ նա։ քանզի նա լաւ միայն ունի և կատարեաց զարա-տաւորութեան։ իսկ սա լաւ և խելքն զխաւար նորա ծա-նօթս, և քան զգործովքն Հաւատովքն եւս առաւել արժա-նացաւ և փառաւորեաց։ Այսպէս պարծանք միայն ուղղու-Թեան են։ իսկ առ Ած իսկ փառաւորէ և բարերարին իւր նորա է։ Պարծիք, վասն զի առաւել քան ամենայն քան զամենայն բնութիւն զեր ՚ի վերոյ՝ որ ՚ի նորա փառս իւր մեծացուցեր։ որպէս վասն իսկ առնէ՝ Թէ առ Ած ունի այնպիսի պարծանս։ Այլ ոչ վասն այսորիկ միայն, այլ և վասն այլոց իրաց պարծի Հաւատացեալն։ ոչ միայն զի զԱծ մեծար մեծով մեծաց, այլ զի և վասն նորա և ՚ի ննջեցեալ ՚ի բաղդատել մեզ և պատուիր փոխեցելոց։ Այլ զոր օ-րինակ նա զնա փառաւորեալ մեծացոյց, մեծամեծ ածեալ զնմանէ զգեստն։ վասն զի այս իսկ է նշան մեծոյ, այսպէս և Աստ նոցա զնա։ և որ ընդ այն չարեաց և մեծ-

ժողովն պարապատասխանի էր, ոչ միայն յանցանելեաց և արդարանայ, այլ և արդարացուցանէ եւս. և պարծիլ եւս այնպէս, որպէս թէ մեծի ուրուք իրիք արժանի գտաւ։

«Արանցն որ գործեն՝ չհամարին վարձքն ըստ շնորհացն, այլ ըստ պարտուցն»։ Այս արդ այս մեծ իմն իցէ։ Այս ոչ երբեք. վասն զի որ հաւատացն հաւատոյ, բայց ոչ հաւատայր եթէ ոչ և իւր ինչ նորանոր լինել էր։ Այսպէս զի և սա ունէր զմեծ պարապանսն, և արդարացան ոչ գործոյն իւրոց, այլ մեծ և բարձրագոյն իրաց՝ ցուցանել զնորա զառաւելութիւնն և զհոգեւորականն ընծայումն։ Այս ոչ լոկ անուամբ եթէ որ հաւատայցէ, այլ թէ «Որ հաւատայն յայն՝ որ արդարացուցանէ զամբարիշտս»։ Որովհետև ամենայն իցէ հաւատացեալն և հաւատարմութեան, եթէ կարող է ամենայն յանցաւորաց ամենեցուն՝ զնոսա յանցաւորս և ամբարիշտս ոչ եթէ ի սանձահարեալ միայն արդարէ, այլ և արդարոց զարդեւ և ամենայն պատասխանի արժանաց ցուցանէ։ Այս արդ մի կարծիցես զայս նուաղ ինչ. վասն զի նոյն ոչ ըստ շնորհացն հաւատոյն։ Նոյն զօրութիւն այս է որ պայծառագոյն զարդէ հաւատոյ, մինչև արդարացն ինչ վայելչութեան ի շնորհս, որպէս զի առաւելն կարող ցուցանել զհաւատացն։ Այսպէս զի և փոխարէն արդար մեծ է քան զնորայն. վասն զի նոքա վարձքն միայն առաւել լինին, իսկ սոքա արդարութեան որ առաւելն է քան զվարձսն. բարձրագոյն ինչ զանազանութեամբ է արդարութեան քան զվարձուն։

Այս իսկ և եղեւ զայս յԱբրահամէ, ասաց և զԴաւիթ ի մէջ բերել և ցուցանէ թէ վասն և նա ի նոյն արկանել։ Այս արդ զինչ ասիցէ Դաւիթ և կամ զի և-րանեսցէ. որ գործոցն երբէք աշխատեցաւ, եթէ. այլ հաւատովքն վայելեցին ի թողութեան և ի շնորհացն հանդերձ գտանէ, եթէ որ ի գործոց և փառաց ամենայն։ Նոյն երանութիւն յարժանի առնել, զոր եւս անհնարին բարութեանց առնել. զոր օրինակ արդարութիւն առաւել քան զվարձն է, այնպէս և երանութիւն քան զարդարութիւն վերագոյն է։

Նոյն իբրև եցոյց զարդարութիւն լաւագոյն քան զգործսն, և ոչ թէ Աբրահամ զայս միայն առ զարդարութիւն, այլ և մինչ, ամենայն պարծանաց այլ ոչ առ ամն, ասաց և այլովք օրինակաւ յայտնի կամի զայս պարզ-

կերպս գործել. և զԴաւիթ 'ի մէջ բերել և զայնս 'ի հաւանս արկեալ և այսպէս ասէ՝ թէ «Աբրահամու և Դաւթի զարդարութիւնն երանեաց ասելով, թէ երանի որոց թողան մեղքն»: Եւ համօրէն թէ յառաջ ոչ ըն-ւանն, վասն այսորիկ զվկայութիւնն 'ի մէջ բերէ: Եւ ոչ առանց՝ թէ երանի որոց հաւատովն յարդարութիւն զօրանան. Արդարև գործէ զայս և ոչ թէ առ չկամել ինչ, զի և զանպակաս տառապելութիւնն ցուցանիցէ: Զի եթէ սոյն երանի է որ զթողութիւնն ընդունի 'ի Քրիստոսէ, ապա քանզի անպակաս մնացուցանէ թէ որ արդարացուցանէ և զհաւատացեալս. Վասնզի ոչ երանութիւն է, անմնացորդ անձն և պատուհասանք 'ի բաց Քրիստոսի և բաղալ փառք գործոցն. քանզի հրամանատուր[1] է և վարձուց[2] և փառաց երանութիւն: Եւ այսպիսի է սորին առաւելութիւնս, մինչև ամենայն իսկ զնէ զնա և ասէ՝ թէ «Որ գործեսն, վարձքն ոչ համարին ըստ շնորհացն»: Որ է իսկ հաւատացելոցն առաւելին քան, զայն որով վկայութեանցն յարդարել ասելովն՝ թէ «Որպէս Դաւիթ ասէ, թէ երանի որոց թողան մեղք իւրեանց»: Զինչ, ասես, բան, զի ոչ ըստ պարտուց, այլ ըստ շնորհաց տանս զթողութիւնն: Նա և ահաւասիկ ասա ասէ երանելի. ապա ուրեմն ոչ երանէ զառ ընդ մեղք, եթէ ոչ էր անենայն զխառնեսն յորում վայելէր:

Եւ ցուցանէ թէ թողութիւնս այս 'ի վերայ թլփատութեանն է. այլ զինչ, թէ «երանութիւնս այս». որ և առաւելն է, «Ի վերայ թլփատութեանն է թէ 'ի վերայ անթլփատութեանն». Վասնզի խնդրելի այժմու հետևմեծ բարութիւնս այս և ընդ ում պատուեալ էր՝ ընդ թլփատութեանն թէ ընդ անթլփատութեանն: Եւ արդ անդ զառաւելութիւնն. ցուցանէ զինքն թէ ոչ միայն չխափանէ յանթլփատութեան, այլ և երեխցուցին և զան զթլփատութիւնն ցուցանէ: Եւ որ երանելին՝ 'ի թլփատութեանն էր Աբրահամ և ընդ թլփատութեամբ խնդրէր, անտեսանելիս որպէս յանձնաւորաց Պաւղոս 'ի յանթլփատութիւնն ածել զառաջնորդութիւն: Այսուհետև ընդ մեծութեան զազնեալ զարդարութիւնն և զերանութիւնն, զերկրպագելին

1 Գրչին անուն կամ յաւելուած: 2 Օրինակին՝ վարձուց. Եղաւ ըստ յուշին:

մի եղիցի ; և խնդրէ թէ զիարդ Աբրահամ արդարացաւ ; յայտ է թէ յերևմնութենէ արդարոյն արդարացաւ Աբրահամ : Արդ տեսցուք որպէս արդարացաւ, մինչ անթլփատն էր, թէ թլփատութեամբն :

«Անթլփատութեամբն, ասէ, ասեմք համարեցաւ զհաւատսն յարդարութիւն զԱբրահամու» : Վերագոյն գրոյն ասէ. «Զի՞նչ ասեն գիրք, թէ հաւատաց Աբրահամ յԱծ, և համարեցաւ նմա յարդարութիւն» : Բայց և զասողն խոկ ասա 'ի մէջ արկանէ, և ցուցանէ յանթլփատութենէն լինել զզօրութիւնն . առաջնմամբ ընդդիմախօսութիւնս իմն խնդրէ ասելով : Զի եթէ մինչ անթլփատն էր, ասէ, արդարացաւ Աբրահամ, ապա է՞ր վասն թլփատութիւնն 'ի ներքս անկաւ : «Նշանն առ, ասէ, և կնիք զարդարութեանն որ 'ի հաւատոցն . որ և մինչդեռ յանթլփատութեանն էր Աբրահամ, ընկալաւ զարդարութիւն» : Տեսանե՞ս որպէս եցոյց 'ի կարգի պատճառութեան զհրեայսն զօղ, և ոչ զանթլփատութիւնն, և զատա յառաջ քան զնոսա : Զի եթէ արդարացաւ մինչդեռ անթլփատն էր և պատկեցաւ և զանթլփատութիւնն զկնի ընկալաւ, ապա ուրեմն յետոյ եմուտ հրէայն : Հաւատովք յայտ եղև թէ անթլփատիցն նախ էր Աբրահամ որ հաւատով հարանդեցաւ, և ապա եմուտ թլփատութիւնն, վասն զի կրկնեն նախահայրութեան ունել : Տեսանե՞ս զհաւատոյն լուսաւորիչս . զի մինչ չև նորա եկեալ է, ոչ կարաց արդարանալ հայրապետն : Տեսանե՞ս զի չէ ինչ խափանիչ առ թլփատութիւնն : Անթլփատ էր և չարգելաւ 'ի հաւատոյց . ապա ուրեմն կրտսեր է թլփատութիւն քան զհաւատս, որ և քան զանթլփատութիւնն ևս : Այլ ոչ կրտսեր միայն քան զհաւատսն է, այլ և յոյժ նկուն քան զնա էր և 'ի վայր, և այսքան ինչ որպէս նշան ինչ իրաց և ոչ նոյն ինքն վասն որոյ նշանն է, որպէս ինչ և զօրականացն կնիքն է :

Այլ էր վասն, ասէ, կնքոյն պէտս ունէր : Եւ եթէ նա ինչ պէտս ունէր : Այլ էր վասն ընկալաւ զայն . Առ 'ի լինել նմա հայր հաւատացելոց և որք յանթլփատութենէն և հաւատան, և որք 'ի թլփատութեան, և ոչ լոկ որ 'ի թլփատութենէն : Այլ յաւէ 'ի սոյն՝ թէ «Որոց ոչ 'ի թլփատութենէն միայն» . սոյնպէս և ոչ յան-

թլփատութեանն։ Այլ ոչ զի անթլփատն էր՝ էր հայր անթլփատութեանն, թէպէտ և արդարացաւ նախ յանթլփատութեանն, այլ վասն զի հաւատոյն նորա նախանձաւորք [illegible] բան զայնոսիկ որք 'ի թլփատութեանն։ Որ թէ ոչ զհաւատոն ցուցանիցեն, ոչ կարէ նոցա նախնին։ Թլփատութիւն ընկալաւ, զի երկուցանիցէ [illegible] նախնի։ Այսպէս զի մի և անթլփատքն 'ի բաց մերժեսցին զթլփատեալսն, և մի որ 'ի թլփատութենէն դարձեալ հաւատացեալն լինէր 'ի վերայ անթլփատիցն։ Ցուցանէ զինքն յառաջ [illegible] անձին զնա հայր։ Այլ [illegible] քարոզէ թլփատութեան զարդարութիւն, փոխէ մի և անթլփատութեան [illegible] բան զթլփատութիւնն։ Նախ յորժամ զնա ընդունին, յայնժամ [illegible], յորժամ զհետ երթիցէ [illegible] հաւատոյն. և մի [illegible] և մի ընդդէմ կայ յորժամ [illegible] 'ի [illegible]։ [illegible] հաւատոյն, [illegible] անթլփատութեանն։ Դարձեալ [illegible] հարազատութիւնն, և [illegible] արդարութիւն։ Այլ [illegible] ասէ՝ թէ զհետոյն, զի [illegible] հաւատոցն 'ի [illegible] յարութիւն [illegible]. [illegible] վասն [illegible] նախ ընկալաւ զհաւատոն։

Նախ ասէ յորժամ զանթլփատութիւնն 'ի բաց հանիցեն, ապա ասէ յայտնապէս զի և ոչ 'ի թլփատութենէն եղեւ ինչ [illegible]։ Այլ թէ ոչ զհետ երթիցեն հաւատոյն, թէպէտ և բազում [illegible] թլփատեալ, ոչ կարասցեն լինել զաւակ Աբրահամու։ Նա զի և վասն այսորիկ նախ առ զթլփատութիւնն, զի մի [illegible] անթլփատն [illegible] հանիցէ, և մի [illegible] դարձեալ 'ի [illegible]. վասն զի [illegible] և ոչ նմա։ [illegible], ասէ, [illegible] հաւատոց, և այս վասն [illegible]. նախ [illegible] և ոչ այս ինչ է։ Վասն զի յայնժամ [illegible], վասն զի 'ի հաւատոյն, [illegible] ոչ կարէ 'ի [illegible] թլփատութիւն [illegible] էր. [illegible] և [illegible]։ Այլ վասն զի ընդ [illegible]

զայր, և ոչ 'ի միում տանել կարացեր, սակայն քեզ մնացեալ-
նաւոր թլփատութիւնն. զի յարմարեալ խնկեացես 'ի մնացեալ-
նաւորս յայս, առ փոքր փոքր մի խորտակեսցես զայդ և 'ի
հոգևոյդ [illegible] թիւն, և բարձրացեալ զիմաստ. սակայն
ընկեցցես զամենայն զօրէն [illegible], և [illegible]
[illegible] ցանկասցես նախնեացն. Նա զայս ոչ եթէ 'ի թլ-
փատութեանն միայն կարգեալ է, այլ և յայլսն ա-
մենայն. յորս ինչ 'ի զոհսն և 'ի շաբաթսն և 'ի տօնսն.

Նա զի վասն քո առ զթլփատութիւնն, բայց բարս կայր
զինն որ ինչ էին, ասէ. "Եղայք և վերջք ընկեցայք", նա և
զպատճառսն եւ զնէ [illegible] թէ "առ 'ի լինել նմա
հայր թլփատութեանն". Նաև այսուհետև արդար է նոցա և
[illegible] թլփատութիւնն ընդունել մինչ լոկ միայն
[illegible] և ոչ ինչ աւելի վճարէր քեզ. Նա զի նշանն մի-
այն էր յարմարեալ, այսինքն է նոցանց վասն որոյ նշանն է.
և ոչ նոյն [illegible] որք որ են հաւատոց. [illegible] յարմարեալ զայս
ոչ ունիցիս, և ոչ նշանին պիտոյ [illegible] նշան լինել.
Ո՞յր ուրուք իցէ նշանն, որ ուրուք նմանն ոչ ինչ գտցի
'ի կենդանութեան. Զոր որինակ եթէ ոք զպատկեր [illegible] ...
[illegible] և 'ի նմանս ոչ ինչ գտցի, այսպէս լինի
թլփատութիւնն յարմարեալ հաւատոյն 'ի նմանս ոչ կայ-
ցեն. Զի եթէ արդարութեանն նշանակ է և զարդա-
րութիւնն ոչ ունիցիս, և ոչ զնշանն ունիցիս. քանզի
վասն այնորիկ ընկալար զնշանն, զի [illegible] 'ի խնդրել լի-
նիցիս. այսպէս ընդունիցիս զնշանն, որպէս զի նախ
հանգուցեալ [illegible] խնդրել զայսն. և եթէ ամենայն նորա
կարող էիր խնդրել, ապա ոչ էր պէտս ինչ նշանին. Ոչ
եթէ զայս արդարութիւն միայն քարոզէ թլփատու-
թիւնն, այլ և զանթլփատութեանն արդարութիւն.
ապա ուրեմն ոչ ինչ այլ քարոզէ թլփատութիւնն, այլ
զայն միայն՝ [illegible] չէին պէտս թլփատութեան.

"Զի [illegible] յորինեալ է ծառայութիւն, ընդու-
նայն էին հաւատքն և խոստման աւետիքն". Նա որք և-
[illegible] եթէ կարեւոր էին հաւատքն և [illegible], քան զը-
թլփատութիւնն և զորինաւորն քան զըրէնսն, և եթէ զա-
[illegible] [illegible] հաստատէ. Զի եթէ անդէնեալքն [illegible],
[illegible] է թէ մինչ [illegible] թլփատեալ էին՝ արդարացան, ապա
[illegible] և երկրորդն [illegible]. Զի թէ [illegible] է [illegible]
թիւն [illegible], առաւել արժանի [illegible] թիւն [illegible]

[illegible]

[illegible]

ուր թշուառութիւն՝ անդ քաւութիւն, և ուր քաւութիւն՝ անդ և ոչ մի ինչ պատճառք ամբաստանութեան։ Այլ յորժամ ամբաստանիցէ 'ի բաց մերժեալ զմահն և արդարութիւն ընկալեալ 'ի ձեռն հաւատոցն, ոչ ինչ պիտոյ հետևի խափանել մեզ առ 'ի լինելոյ ժառանգ աւետեացն։

«Վասն այսորիկ 'ի հաւատոցն, ասէ, զի ըստ շնորհացն. առ 'ի լինելոյ հաստատուն աւետեացն ամենայն զաւակին»։ Տեսանես զի ոչ միայն զօրէնսն հաստատեցին հաւատքն, այլ աւետեացն ևս չլինել անկանել. իսկ օրէնքն այսուհետև ընդդիմակ են, և զհաւատոյն խափանեն, յորժամ ժառանգաւորին զինչ պահանջեալ է զաւետիսն արդեօք։ Վասն այսորիկ եցոյց ոչ միայն թէ աւելորդ չեն հաւատքն, այլ և յոյժ կարևորք, մինչև առաջել իսկ անհնարին է առանց նոցա։ Իսկ օրէնքն ընդարձակութիւն գործեցին, վասն զի անմտեցին առնելով զօրինօքն. իսկ սա և ոչ սկիզբն տայ լինել բարկութեան։ «Ուր ոչ օրէնք, ասէ, և ոչ յանցանք»։ Տեսանե՞ս զի ոչ միայն զերծեալ զմեղաց ցուցանէ հաւատքն, այլ և ոչ բառնալ անգամ թողլ տայ։ Վասն այսորիկ ասէ՝ թէ «ըստ շնորհացն», այսինքն է լուսն. և ոչ յամօթանացն, «այլ 'ի լինել հաստատուն ամենայն զաւակին աւետեացն»։ Աստ երկուս բարութիւնս դնէ առաջի և հաստատութեան աւետեացն և ամենայն զաւակին, և զի արտաքոյ զօրինացն հրէայսն է թէ հաւաքակեցի ինչ ընդ հաւատոյն, և ժողովէ զայն 'ի հեթանոսացս, որով ցուցանէ թէ այս հաստատունն է քան զայլն։ Ոչ ինչ, ասէ, յաւանդեն զօրէն հաւատոյն. մի հաւատակեր, այլ և 'ի վաստակէ իսկ օրինացն փրկէին զմեզ։

Այլ վասն զի ասաց՝ թէ ամենայն զաւակին, մեկնէ թէ որում զաւակի. «Որք 'ի հաւատոցն են», ասէ. Այլ միաբանեցուցանէ առ հեթանոսս զազգականութիւնն, և յուցանէ թէ ոչ կարեն մեծամտել Աբրահամու՝ եթէ ոչ նմանեն նմին հաւատովն։ Ի հաւատոյն երկու իրս եցոյց զօրութեան հաւատոցն. և զազգականութիւն արդարութեանն ամենայն հաւատացելոց գործեաց, և ևս մեծագոյն եցոյց զմեծութիւն քան զմարմնաւոր ծնողսն. վասն այսորիկ և ոչ լոկ ասաց թէ Աբրահամու, այլ և հօրն մերում, որ էր հաւատացելոցս Աբրահամ միանգամայն զաւակաբանութեան։ «Որպէս և գրեալ է», ասէ, թէ

Հայր աղբերաց բաղձանաց աղաւթից զգեղ,,: Ցեառնէն ան-
զաւրհն 'ի վերուստ մատուցանողաց զայս: Ո՛ խնդրք, աւ-
ւէ, խաւսեցելոցացն կամ ամենեցունցն եւ հաւատա-
ցելոցն վասն առնիցէ զայս: Ո այս յառաջնագոյն եւս յայտ-
նապէս եղեւ, եւ չէ ինչ վասն նորա առաջեալ զայս:

Արդ յայտ իմն փոխէ, եւ ինքն եւս ցուցանէ զայսպի-
սի զաղաչանացն թէ զօրհնեալ, եւ յայտ մեծութեանն
առաքելական կարգն գրեան: Այլ զինչ խօսի զոր ասէն,
թէ «Արդարն իմ ապրեալ հաւատովն»: Այլ զոր ասէն
այսպիսի ինչ է. որպէս եւ չէ մարթ եւս եւ իմ, այլ ա-
մենեցուն հայր, այսպէս եւ Աբրահամ: Այլ զայսպիսի,
որպէս իմ հայր է ոչ ըստ բնութեան ազգականութեան,
այլ ըստ ընտանի հաւատոցն, այսպէս եւ սա. ըստ բա-
րեկեցութեան [illegible] հայր ամենեցուն: Այլ վասն զի ոչ ինչ
կարծէ ինքն փոխարէնի զազգականութիւն [illegible]
ամենայն յայտնեաւ, ցուցանէ թէ [illegible] է, եւ [illegible]
նորա միջնորդութեամբ [illegible]: Այլ ընդ այսմ [illegible] եւ զայն
յայտնէ՝ թէ փոխարէնն ընդ հաւատոցն զայն [illegible] զմի-
[illegible] հայր ամենեցուն, այն որ 'ի [illegible] թեան երկ-
րին ընակեալ էր: Որպէս ասացին [illegible] ոչ եթէ
[illegible] ինչ յայտնէ կամ [illegible], այլ [illegible] թեան
[illegible] է:

Այլ արդ որ [illegible] են, [illegible], յինքեան հայր
[illegible] զայս եւ [illegible] որ 'ի [illegible] կարէ [illegible]
[illegible]: Այլ [illegible] եւ [illegible] այն էր՝ [illegible]
[illegible] թեամբ, [illegible]:
Այլ եթէ կամիս հաւատալ եթէ [illegible] հայրա-
պետն, հաւատա թէ եւ հայր է ամենեցուն. «Արդարն
այնպիսի [illegible] հաւատոցն, ասէ, իմ»: Այլ ոչ այնչափ
միայն, այլ եւ զայն եւս եդ. «Որ կենդանի առնէ զմե-
ռեալս եւ կոչէ զչգոյսն իբրեւ զգոյս»: Ո՛չ թէ վասն յա-
րութեանն յայտնապէս խօսի [illegible], [illegible] յայտ է թէ
եւ վասն հանդերձելոցն [illegible]: Ո՛չ թէ
[illegible] էր նմա [illegible] եւ զչգոյսն
որպէս զգոյս 'ի միջի առնել, [illegible] է նմա եւ
[illegible]: Ա[illegible]
[illegible] եւ ոչ [illegible] թէ 'ի միջի առնել զչգոյսն, այլ եթէ
[illegible]: Ո՛չ որպէս
[illegible]
եւ [illegible] է յոյժ գոյն հաստատել:

Նոյնպէս զայն զպարգեւացն թէ մեծամեծք են եւ անճառելու-թիւնք, Տեառն եւ վասն նորին զօրութեան. այսպէս յա-յանէ եւ զԱբրահամու զհաւատոյն թէ առաւելագոյն էր այն-պիսի հարցից, եւ զի մի կարծիցես թէ ձրի պարգեւե-ցաւ. Եւ այսու զարթուցանէ զլսողսն, զի մի խափանիցեն հրեայքն եւ հակառակեն ասելով՝ թէ զիարդ գոյ հնար որ չէին նորա որդիք՝ լինել նորա որդիք, զինչ զորպէս ՚ի հայրապետէն եւ ասէ. « Որ յանյուսին յուսով հաւատաց լինել նմա հայր ազգաց բազմաց, ըստ ասացելումն՝ այս-պէս եղիցի զաւակ քո »: Եւ զիարդ հաւատաց յանյուսին յուսով, ասէ: Նկատեա՝ մարդկայինքն, իսկ յուսումն՝ Աստ-ուծոյ եւ ցուցանէ զմեծութիւն խոստմանն եւ ոչ թողու անհնա-րաւոր լինել ասացելումն. որ հակառակ էին թուէին մի-մեանց, զայն հաւատովն ընդ միմեանս խառնեցին: Իսկ այս՝ եթէ վասն այնորիկ ասէր եթէ Աստուծոյ է, աւե-րեալ էր այնմ հրեշտակն այն. քանզի նորա ոչ թէ ըստ ա-ւետեացն, այլ ըստ շնորհ ճշմարտութեանն ծնանի: Ամենայն վասն զի բերեն զԱբրահամ ՚ի մէջ, եւ ցուցանէ թէ ոչ վասն այսր ազ-գաց եղեւ հաւատոյն, այլ որ յանյուսն ՚ի կենդանի եղեւ վասն նորա. զի եթէ վասն այնր էին բազում ազգաց հայր լինել, առաջ յայտ է թէ եւ այնք ազգաց որ ՚ի հաւա-տոյն ծնան: Եւ զի ուսուցէ թէ զայնպիսին ասէ, ըստ յա-ճախագին:

« Եւ ոչ տկարացաւ հաւատովքն, թէպէտ եւ եւեթ զմարմինն իւր մեռեալ »: Տեսանելի զիարդ դնէ զար-գելսն, եւ զառաւելագոյն զմիտս առաքինութեան ցուցանէ զնոյն զեր ՚ի վերայ եղելոյն: Նոյնպէս յուսոյ եւեթ աւետիքն, առ հաւատն ամենայն արգելս նորա խրատել. վասն զի ոչ ունէր կար Աբրահամ անձնիւր թէ յանկարծ ոք որդի այնպիսի որդւոյ. քանզի որ յետ նորոյն եղեւ՝ ըստ ունէին որդի-նոյն, իսկ նա եւ ոչ զայդ, այլ ընդ միայն զոյն. վասն այսր եւ ասէ՝ թէ յանյուսին յուսով հաւատաց: Արժանաւոր ան-զամ մեռելութեան մարմնոյն. եւ կամ մեռելութիւն արգանդին Սառայի՝ այս երկրորդն: Զօրացեալ այսու՝ զի « յոչ ամենայն ոչ երկմտեաց անհաւատութեամբն »: Այսպէս զի ոչ տուեալ էին նոցա նշան եւ ոչ նշանս օրինա-կին, այլ բանն միայն միայն աւետաւորութեան նորա, զորոյ զօրութեան զհետ անհնար էր երեւել: Նաեւ ասացին, ասէ, ոչ երկմտեաց. այսինքն զմտաւ ածեալ չէանց այն-

մտօք ինչ և կամս յօժարութեան եղև, և այնպիսի տարածելով ունէր։ Մանաւանդ ուսանողքն այսուհետև, որպէս զի թէ ընդ [illegible] ինչ ամէն անհնարողութիւն առ հասարակ մեղ ; և լուաց չառանալ յանձին, ոչ եթէ խորագին ինչ ընդունելութեան է աղաւաթիւնն, այլ անհնարաշխատութեան չընդունելութեանցն ։

« Ո զօրացեալ հաւատովք » ասէ. Մեծ զԱստուածոյ հաւատարմութիւնն. զի փառս զործելեանցն և հաւատացելոցն եւ յանձն, ցուցանէ մանաւանդ զնոսա առաւել կարօղ զօր զօրութեան և բազում ուժոյ, և ոչ թէ փոքր ինչ աշխատութեան։ Նաև այսպէս ասա ամեն մեր կարօղ ցուցանէ թէ ոչ միայն որ զզգաստութիւն ունելով՝ այլ եթէ զայրացութիւն ինչ, և զի թէ որ զհաւատոյն ցուցանէ առաւել զօրութեան կարող է ։ Ո որ օրինակ նա այնտ ուժի ուժոյ որ զզգաստացուցն՝ որով կարացել ընդդէմ կալ անտանելի խորհրդոցն, այսպէս և սա այնտ ուժի զօրաւոր հոգւոյ ; որպէս զի կարիցէ արարողս մնել 'ի մտացն զանհաւատ խորհուրդսն ։

Ո խմբիր զօրացեալ Աբրահամ, ասէ. Հաւատովքն, և խորհրդովքն անկարօղ զիրսն ոչ շփոթեալ. այլ եթէ ոչ կարծանէր։ Նաև զխմբիր առնելով զհաւատոյն. « Կայր փառաւոր իմ, ասէ, և հաստատեցաւ 'ի միտս իւր՝ թէ որ խոստացաւն, կարող է առնել ». Արդ արդեօք չարկանէր 'ի խոյզ և 'ի խնդիր զնոյն իրքն՝ փառաւորել է զնա ; որպէս և որ 'ի նմանիրքն արկանէ՝ մեղանչէ ։ Ոչ եթէ զաստծոյ խնդրել և 'ի քննել արկանել չէ զնա փառաւորել իրք, իսկ որ զմիածնին ծնունդն 'ի բազում քննութիւնն արկանէ, որպէս զթշնամանող զօք՝ զմեծին և զգծնեայ զտանջանս ընդունելոց են։ Ոչ թէ զօրինակ յարութեան նորա չէ մարթ քննել, որչափ ևս առաւել զանճառելին զայն և զանպատմելին։ Նա չառաջ եթէ հաւատացեալ, այլ եթէ հաւատացեալ իսկ. քանզի այսպիսի են հաւատացեալք, որ քան զանձինս ասաց և մտաւոր գործէ զմտաւն. և ոչ այլ խորհրդոց որ կարասցէն մնալ կ շարժել զնա այնուհետև։ Քանզի որ բանիւքն միայն հաւատայ, կարէ զայլ [illegible] հաւատալ [illegible]. իսկ որ հաւատովքն է հաստատեալ, [illegible] անհաստատ [illegible] [illegible] ; և ոչ ընդունելի զ[illegible] և զանհաւատութիւն ։

Սոյնց թէ 'ի հաւատոցն արգասիքն, և եթէ զնա

'ի հաւատոյն փառաւորեաց, որ [illegible] քեզ առանձինն խօսել է այս. «Լուսաւորեսցէ, ասէ, լոյս ձեր առաջի մարդկան, որպէս զի տեսցեն զգործս ձեր բարիս և փառաւորեսցեն զՀայր ձեր որ յերկինսն է»։ Այլ ահաւասիկ այս 'ի հաւատոյն եղև յայտ։ Պատճառեալ և որպէս գործքն կատարեն ուժով, այնպէս և հաւատոքն. քանզի [illegible] բազում անգամ և [illegible] զաստուծոյ քրիստոնեայն, խոկ [illegible] է [illegible]. [illegible] յայտ խել է թէ մեծ ձայն [illegible] [illegible] պատուիրանս 'ի վերայ յաղթեսցէ, և [illegible] ընդդիմամ խօսեսցի։ [illegible] զի [illegible] կարօտ է. սորին [illegible] մեծ առաւելութեան ցուցանէ զա[illegible], [illegible] զգործեր առ [illegible], և զի կարօտ է ուժոյ և [illegible] զօրծեալ փառաւորելն զնոյն։ Արդ՝ թէ որ խոստացաւն կարող է առնել, թուի ինձ թէ և կամն հանդերձեալ[illegible] [illegible], զի ոչ [illegible] զա[illegible] ժամանակեանս միայն խոստացաւ, այլ և զհանդերձեալսն. քանզի այս [illegible] էր այնմ։ Արդ [illegible] 'ի Հիսուսի [illegible] է չհաւատալն և [illegible][1] և Հերոդ։ Զգուշանալ [illegible] զՀաւատալն, [illegible] [illegible] զանհաւատութիւն՝ որ [illegible] Հէգը և [illegible] և [illegible] և ոչ մի ինչ [illegible]։ Մի որպէս Հաւատալն [illegible] և զեր 'ի վերայ [illegible] անձինէ, այնպէս և [illegible] [illegible] [illegible] թեան 'ի կարգս [illegible] զմեզ։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Ասան որոյ [illegible] 'ի բաց թողեալ ընդ Հայրապետին [illegible], և փառաւորեսցուք զնոյն որպէս և [illegible] [illegible]. Մինչ [illegible] որ ասէ՝ թէ [illegible]։ [illegible] զմեծութիւն և զանճառ [illegible] [illegible], և զոր լուաւն 'ի [illegible]՝ [illegible] 'ի միտ առ, այսպէս Հաստատեսցուք [illegible] խոստմանցն։ Փառաւորեսցուք և մեք այժմ զնա և Հաւատովք և գործովք, որպէս զի [illegible] ընկալցուք՝ առ 'ի [illegible] փառաւորեալք. «Ս[illegible]

1 Յօրինակին գրեալ էր [illegible]։

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1 [illegible]

նոյին հաւատոյ և աստուածայինն փրկութեան և հոգևոր սնուցանելին. զի ոչ թէ միայն ըմբռնեցաք միայն, այլ թէ և 'ի վերայ կամ իցէ յարձակել 'ի բաց առաջոց զգլուխ նորա, և համապատասխան մերոյին իսկ աղօթիւքն խորտակեսցի ընդ ոտիւք մերովք: Վասնզի անտանելի է և սիրտ և ատելութեան մարմնոյ, բայց ամենայն և այնպէս յաղթէ. և պատճառ չիք թշնամեաց մեր են, և բարձրագոյն զատանել քան զնորա վայրան. զի և ոչ ամբարտաւան բարձրագոյն կայցէ, այլ 'ի վայր քարշի. և արդէն օրինակ օձն է: Օ՜ի եթէ 'ի սկզբանն զնա արձակեալ կարգեալ ... մանաւանդ և առաւել այժմ: Այլ եթէ ամենայնիւ զայն թէ զինչ է 'ի ստորև կերպն նորա, եւ զեղ և զայն թագաւորեալ և հանդիսանալ զաւզանել զօրէնակ պատուիրանացն:

Այլ արդ զինչ իցէ 'ի [illegible] կամ երկնի և երկրաւորացս մարմնոյ. 'ի հեշտութեանց 'ի հարստութենէ և յամենայնի իսկ երկրաւորացս. Այնան այսորիկ յարձակեալ [illegible] երկինս թագաւորել, նոքա և առաջինն զի կարէ և իսկ ոչ ինչն այնչափ [illegible], երկրորդ [illegible] թէպէտ և ձեռնարկէ՝ երթայ 'ի վայր հատի. չունի [illegible], մի երկնչիր. չգոն թեւք նորա, մի զարհուրիր. 'ի վերայ երկրի սողի և ընդ երկրաւորս. մի ինչ միցի քո հաղորդութիւն ընդ երկրաւորիս, և ոչ երբեք իշխէ մօտել առ քեզ: Այս և ոչ զիարդ իսկ մերկ զէմ յանդիման պատերազմել, այլ որպէս օձ 'ի փուշս թաքչի խաբէութեամբ, հանապազորդ մեծութեամբ բանի և թաքչի: Այլ եթէ հաստատես զփոյթս, փախչի երագ և զարհուրեալ գնայ. թէ թողլոյ զխաւսս [illegible] թշնամութեամբն, իսկոյն խոյսոյ: Պատճառ և զնոյն իսկ առ մեզ հոգևորականն թուլութիւնք, այսինքն է աննուն սնեալն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի և զօրութիւն խաչին. Նա է մեր թուլութիւն. որ ոչ միայն 'ի փրկեն [illegible] 'ի մերկ երկինքն հանէ, այլ և 'ի հուրն իսկ անկանէ զմխիթարողն կամաւորն. Այլ ոչ այսչափ միայն, այլ և զմեծ զօրութիւն [illegible]:

Իսկ այժմ՝ եթէ առնիցես՝ եթէ բարձրութիւնս [illegible], յետ [illegible] թերահաւատութեան մտաց և ոչ յայտնանել որ [illegible]: Այսոնիկ զի և զինչ իսկ ընդ Յիսուս բարձրութիւն [illegible] և ոչ ինչ օգտեցան.

[illegible]

րաս չշշափանենս, և նոա խնդրեսցին ընդ աւաւդ ընթացանաց մերոց։ Այս քանզի վասն հանդերձելոցն կամի փակել զմեզ, ու-րեմն վասն ընթացանաց ընդ առաւք։ Աստ զի և Պաւղոսի զամուսութեանն ոչ այնչափ առաւելոյր, եթէ ոչ այնչափ առաքինութեան էր կատարեալ. այնպէս և զմերոյն յա-ժամ առաւանեցէ, զինչ ինչ ոչ գործեսցէ։ Այլ եթէ Քրիս-տոս հնչեսցէ մեզ, առաջ յայնժամ հայցեն հառաչեալ 'ի մերոյ և լինեսցին այնուհետեւ քան զերկինս բաւու-գոյն. ոչ եթէ զարտաքսական մարմնոյն կամ պղծանի զսե-րով 'ի մեզ, այլ զարտաքսական և պղծանի և զհրեշտակաց ակերն բնակեալ 'ի մեզ և զնոսցեալ։

Ոչ այս ասեմ ոչ զի զմեռանելս յարութեամբ և ոչ զապա-ձեալ զգաստութեամբ արդարացուցելոց, այլ որ քան զամենայն նշանս զայսպիսի մեծագոյն է զայն յուցցուք՝ զանէրն։ Աստ զի ուր այս քաղաքութիւն է, և Քրիստոս խօսեցի հաւատ հանդերձեալ հարց, և հոգւոյն ընդհանուր առաքելոց ասէ։ Ասէ զի «ուր եղեն, ասէ, երկու կամ երեք ժողովեալ յա-նուն իմ, անդ եմ ես 'ի մէջ նոցա»։ որ և յայտ մեր-ձաւորութեան իւրք են քան զայն որ զանխտեցեալ մեզէ սրբեն։ Այս ամս որ այնչափ թշնամանական կայցէ, ասէ, որ ոչ կամեսցի զՔրիստոս ունել 'ի միջի. մեք որ ընդ մի-մեանս հակառակեմք և ամբաստանեմք։

Այս արդեօք ասացէ որ այժմ զեա՛ թէ զինչ խօսիմ. առաւանեալ զամենեւեան զմեզ ընդ միմեանց արարաւղք և ընդ նմին ընդ յարկաւ ընդ եկեղեցեաւ եմք ամենեքին և 'ի նմին մկրտութեան և 'ի նմին հաւանութեան մեռաւղու-թեամբ, և ընդ նմին հաղորդեալ այսպէս զօշեմք, և մեծագոյն զաստուածայնոց 'ի քէն ընեմք. և զու ասէ թէ զատեալքաւղմ և կռիւք, և բնաւ յեղեա զայսպիսի խորոց։ Այս ոչ միայնմ և 'ի հիւանդաց զամ. առաւանեալ և քաղ խոկ զխոսեմ եթէ ընդ նմին ընդ յարկաւ եմք ամենեքին և նմին ընդ հաղորդեալ. Մանաւանդ եթէ վասն այնո-րիկ ողբամ խոկ որ այսչափ իրք զմեզ ժողովեցին և մեք երկպառակեալ եմք։

Այս զո՞ր երկպառակութիւն ասես այժմ աստ, ասեն։ Նա և ոչ մի ինչ. խոկ յայժամ առաւ արձակեցելոյք, աստ այս անուան զայս անուան չարախօսէ. խոկ այլ անթ թշնամա-նէ յայտնապէս. խոկ միւսն չար անուանէ, ազահէ, յա-փշտակէ, բռնաւորէ զմեկներն. այլն խօսեցաւ չարաչար)

իսկ միւսն բազում նենգութիւն գործէ։ Իսկ եթէ հնար էր մերկացուցանել զոգիս ձեր, ապա յայնժամ տեսանէիր հաւաստեաւ զայս ամենայն 'ի ներքս, և ապա գիտէիր թէ ոչ մոլիմ զայս ասելով։

Ո՛չ տեսանիցէք զզօրականսն զի յորժամ խաղաղութեան ժամանակ է, զիարդ 'ի բաց դնեն զզէնսն, և մերկք և առանց վառուածի շրջին և առանց պատերազմի անցանեն ընդ տեղիսն. իսկ յորժամ զինուն վառիցին, յայնժամ ապա պահապանս և յառաջապահս և գիշերապահս և հրայրեցութիւնս հանապազորդ. և ոչ եւս այնուհետև խաղաղութեան է ժամանակն, այլ պատերազմի։ Սոյնպէս և առ մեզ գտանի լինել. պահեմք զանձինս 'ի միմեանց և երկնչիմք, և 'ի միմեանց ականջս զընկերացն բամբասանս խօսիմք. և յորժամ տեսանեմք եթէ ոք մերձենայ առ մեզ, յայնժամ լռեմք, ապա և 'ի միջոյ բառնամք զամենայն, որ ոչ վստահանալոյ է, այլ երկիւղի։

Բայց զայս առնեմք, ասէ, ոչ առ 'ի վնասել զնոսա, այլ զի մի զոք վնասեսցուք։ Վասն այսորիկ իսկ հեծեմ և երկնչիմ զի 'ի մէջ կենդանի եղբարց այնպիսի պահպանութեան կարօտ եմ, որպէս զի մի վնասեսցին 'ի միմեանց. և հրայրեցութիւնք պիտոյին, և պահապանս և յառաջապահս կարգիցեմք։ Իսկ պատճառք ստութեանն և նենգութեանն է՝ սիրոյն 'ի բաց մերժումն 'ի մէնջ. ատոր և պատերազմ անհաշտ լինի։ Սորին վասն գտանեմ զի բազումք 'ի հեթանոսս վստահ լինին մանաւանդ քան 'ի քրիստոնեայս։ Իսկ արդ զինչ ասիցեմք, որպիսում ամօթոյ է այս արժանի, որչափ արտասուաց, որքան ողբոց։

Իսկ զինչ առնեմ, ասէ, զի չարաբարոյ է այս ոք և դժնեայ։ Իսկ ուր է փիլիսոփայութիւնն քո, այսինքն է իմաստասիրութիւնն. ուր և առաքելական օրէնքն են որ հրամայեն զմիմեանց զծանրութիւն բառնալ։ Զի եթէ զեղբայր չգիտես 'ի կիր արկանել և օգնել, իսկ օտարին ապա և ուստի կարիցես բարի առնել և օգտել զնա. զի եթէ զքո զանդամն ոչ գիտացեր շահել, զիարդ յօտարացն 'ի քեզ կարասցես յանգուցանել և շահել զդք։ Բայց զինչ գործեցից, յոյժ մղձկեալ եմ առ 'ի բխել արտասուս, զի թէպէտ և աղբիւր իսկ յորդահոս

թխէի յաչացս ըստ բանի մարգարէին այնորիկ. քանզի բազում իսկ ձակատս յայսմ զաշտի տեսանեմ քան յայնժամ, եւ չար և դժնդակ: Քանզի նորա զզարդարանն տեսեալ ասէր. "Որովայն իմ, որովայն իմ ցաւէ". իսկ եւ իբրև 'ի միոյ զօրավարէ տեսանեմ զամենեսին վառեալ, և առեալ զէնս. ընդդէմ միմեանց սրեալք և զինեալս խաղացեալ և պատրաստեալ որպէս զայլոց անդղանս, զոմանս վասն ընչից, զոմանս վասն փառաց և զոմանս լոկ և ընդվայր. այլ և ծաղր եւս առնեն և բիւր վէրս ածեն 'ի վերայ միմեանց և այպանեն. և մեռեալս զտանեմ եւս զառնագոյն մեռելութիւնս քան որք 'ի պատերազմունսն զործին, և զերդայրական անուանս մերկ բանիւք միայն ունին: Այլ ոչ ունիմ իսկ արժանապէս երգարկութեանս այսմիկ զտանել և կամ զենու ածել ողբակցութիւնս:

Խորշեցարուք այսուհետև խորշեցարուք յիրացն, և փախիջեցէք հոգևոր սեղանոյս այսմիկ որում առ հասարակ հաղորդիմք ամենեքեան, այնմիկ՝ որ վասն մեր պատանաւ Քրիստոս, նմին զենման որ 'ի վերայ սեղանոյս կայ: Նշաւակք յորժամ հաղորդիմ ասէ, ոչ եւս լինին աւազակք առ այնոսիկ որոց հաղորդեցանն, այլ փախեն զբարոյն սեղանն. և որ քան զգազանս եւս վայրենագոյնք, եւ հանգարտագոյնս քան զոչխարս գործէ: Իսկ մեք այսպիսում սեղանոյ բաժանորդք լինիմք և այսպիսում կերակրոյ հաղորդիմք, և վառիմք հակառակ միմեանց: Որ պարտն էր՝ որ հակառակորդն մեր ամենեցուն էր սատանայ՝ ընդ նմա կռուել, 'ի միմեանս զարձուցաք: Վասն զի ոչ մեք առ հասարակ վառիմք ընդդէմ նորա. այլ ընդ նմա միաւորեալ, և մեք ընդ միմեանց, վասն զի նա է զօրավար և վերակացու պատերազմին: Այս ընդէմ այսպիսում ձակատու պէտս ունիմք մեք: Իսկ այժմ զնա թողեալ, ընդդէմ եղբարց յուսամք զաղեղունս. Ո՜ր զաղեղունս, ասեն: Որ 'ի բերանոյն և 'ի լեզուէն լարի. զի ոչ միայն ձգունին նետից գործեն հարուածս, այլ և բանքն եւս առաւել չար աղէտ վէրս գործեն քան զնետիցն:

Այս զիարդ կարիցեմք, ասէ, լուծանել զայսպիսի պատերազմ: Եթէ ածիցես զմտաւ յորժամ զեղբօրէն չար ինչ խօսիցիս՝ թէ վայ, զուցէ տիղմ ինչ բխիցեն 'ի

բերանոյս. և ապա յայնժամ առնուցուս 'ի միտ՝ թէ զանգամն Պաւղոսի այլոց յաչաց հանես և զքո մարմինդ ուտես, և զահագին զդատաստանն զայն զանեղրական քեզ զժնդակս պատրաստես : Վասնզի նետն որ 'ի քէն արձակի, ոչ թէ զվիրաւորեալն, այլ զքեզ ապականէ

Այլ վնասեաց ինչ արդեօք քեզ եղբայրն և չար արար : Յոգւոց հան և մի չար ինչ ասեր. պատուաւես մի վասն քոյդ վնասուն, այլ վասն նորա կորստեանն, որպէս և քո տէրն զՅուդա արտասուէր. և ոչ զի ինքն խաչելոց էր՝ յայն սակս, այլ զնա որ մատնիչն լինելոց էր : Թշնամանեցին զքեզ և հայհոյեցին. աղաչեա զԱծ, որպէս զի երագ քաւիչ եղիցի նմա : Եղբայր քո է, անդամ քո կոչի. ազգակից երկունք երկնեցան և վասն նորա, 'ի սոյն իսկ 'ի սեղանս նմանապէս քեզ կոչեցաւ :

Այլ առաւել, ասէ, Ձոխանայ բարկութեանն, և չունիմ ժոյժ : Աւան այսորիկ իսկ են քեզ մեծ վարձք, սորին վասն և զօրութիւն արժան է քեզ 'ի բաց մերժել : Վասնզի խոցեաց զնա սատանայ և ղազդոյ ըղվէրան ընկալաւ. մի և դու վիրաւորեր զնա, մի և դու ընդ նմա ներնգեր եղբօրն : Մինչ դու զօրաւոր կաս, կարես և զնա ապրեցուցանել. իսկ աղ՝ եթէ և դու ես անկանիցիս փոխանակ անդրէն թշնամանելով զնա, ապա այսուհետև ով զքեզ յարուցանիցէ. այն որ վիրաւորեցաւն, այլ չէ բաւական միանգամ անկեալ կայ 'ի գետնի. իսկ դու որ այժմ զինուոր անկար յետ նորա. և զիարդ որ քեզ ինքեան չկարացեր բաւական լինել, այլոց ձեռն կարկառես յօգնականութիւն : Այլ այսուհետև առաքինութեամբ և յառաջ մատո զկաղանող, և զնա որ մեռեալ է՝ ձգեա և հան 'ի պատերազմէն քայով երկայնմտութեամբ : Խոցեաց զնա արտմութիւն, մի և դու խոցեր, այլ և զառաջինն նետոն 'ի բաց հան :

Իսկ եթէ այսպէս մերձեցեալք զմիմեանս, խոկոյն ամենեքին առժամայն ողջք գտանիցիմք. իսկ թէ հակառակ միմեանց զինիմք, այսուհետև և ոչ ինչ պէտք սատանայի 'ի կործանումն մեր : Աւան զի քան զամենայն պատերազմունս դժնեայ և զարհուրելի այն է որ 'ի ցեղակցութենէն լինի. և ես դժնեայ քան զքեզ ազգակցութիւն՝ որպէս զի առաւել ես է պատիւ արդարութեանն մե-

րոյ, մանաւանդ թէ ազգակցութիւնս այս մեծ է իսկ քան զայն :

Սպան երբեմն զԱբէլ եղբայրն և զազգակցութեանն արիւնն եհեղ. այլ այս մահ ևս դառնագոյն քան զայն է. զի որչափ մերձաւորութիւնս այս մեծ է, սաստկութիւն այս քան զայն: Սատան զի նա զմարմինն տապաստ արկ, իսկ դու ընդդէմ ծնուլոյն սրեցեր զսուրն: Այլ չար ինչ կրեցեր զառաջինն, և այն զինչ է. վասն զի ոչ եթէ ըկէին է չար, այլ որ զչարն առնէ՝ այն է չար. Տես այսպիսի ինչ է. սպան Կայէն, սպանաւ Աբէլ. արդ ո՞վ որ էր մեռեալ. որ յետ մահուանն գոչէր "Ձայն արեան եղբօր քո, ասէ, գոչէ առ իս յերկրէ", եթէ որ կենդանւոյն դողայրն և սասանէրն: Ո՞ արդեօք սա էր զոր աղորմելի բազում անգամ քան զմեռեալս էր առնանել. զի լաւ է մեռանիլ քան զմեռանել, թէպէտ մինչև 'ի մահ իսկ է :

Սուրբ և զայն թէ որպիսի չարիք են մեռանելոյ զայլս, թէպէտ մինչև յարիւն ոչ զօրեսցէ գործել զչար: Մերատորեաց և 'ի վայր կործանեաց նա զեղբայրն. այլ ո՞ տանջէր: Նորձա 'ի մէջս և սպանաւ առանց իրաւանց Աբէլ, և 'ի վախճանելն կշտամբէ և ասէ և յանդիմանէ. իսկ նա 'ի կենդանութեանն լուռ կայր և ամաչէր և զչարէր յամենեցունց և ընդդէմ իւր դառնէր զիւրան. վասն զի ոչ զոր ինչ կամէրն զայն կարող յորինել: Սպանանէ զնա, քանզի և եւս սիրեցեալ յոյժ. ակն ունէր թէ և 'ի սպանանելն և 'ի սիրոյն 'ի բաց մերժէ զնա: Իսկ նորա ևս առաւել սիրեցեալ զնա, և յետ մահուանն խնդրէր զնա ած. "Ո՞ւր է, ասէ, Աբէլ եղբայր քո": Ոչ եթէ շիջուցեր 'ի սպանանելն զսէրն, այլ ևս առաւել վառեցեր. և ոչ եթէ նուազեցուցեր ինչ զպատիւն սպանմամբն, այլ յոյժ յաղթեցեր: Նա յառաջ քան զսպանումն հնազանդեցոյց զնա քեզ ած. իսկ յորժամ ծախեցերն զնա, արդ և մեռեալն զքեզ տանջէ. վասն զի այսպիսի սէր է իմ առ նա, ասէ: Ո՞վ էր արդ որ դատապարտեալ գտանէր, որ չարչարէրն, թէ որ չարչարեցաւն. որ այնչափ վայելեաց յոյժ երախտիւն, եթէ որ զչքնաղ և զզարմանալի և զանհնարին զդատաստանն ընդունէր: Զերկեար, ասէ, 'ի նմանէ մինչ կենդանին էր, ունիս երկնչել յետ վախճանի նորա. ոչ

դողայիր մինչ հանդերձեալն էիր տանել զսուրն 'ի նա, տացէ զքեզ դողումն հանապազ յետ հեղլոյ զարիւնն: Մինչ կենդանին էր, ծառայ քո էր և չկամէիր. յետ վախճանին տէր քո գտաւ ահաւոր և սոսկալի:

Այլ արդ զայս գիտացեալ, սիրելիք, փախիցուք 'ի նախանձուէ, շիջուսցուք զչարութիւնն և տացուք միմեանց փոխ զձեռն, զի այսու ընդունիցիմք զպարգևս պտղաբերութիւնն յաւժամայն կենցաղումս և 'ի հանդերձեալ կեանսն շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հօր հանդերձ հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

“Այլ զի գրեցաւ ոչ եթէ վասն նորա միայն՝ եթէ համարեցաւ նմա յարդարութիւն, այլ և վասն մերոյ համարելոց է, որք հաւատամք յայն որ յարոյց զՅիսուս զտէր մեր 'ի մեռելոց”:

Բազում և մեծամեծ առաց վասն Աբրահամու և վասն հաւատոցն նորա և վասն արդարութեանն և վասն պատուոյն զոր առ յԱյ. Ապա զի մի ասիցէ լսողն եթէ զի՞ առ ի՞ս՝ նա ինքն արդարացաւ, տանի կացուցանէ զմեզ մերձ առ հայրապետին գործեալ. վասն զի այսպիսի է հոգևորականն բանին զօրութիւն: Մինչև որք 'ի հեթանոսաց աւժամայն եկեալքն՝ որոց չէր ինչ վաստակեալ, ոչ միայն հրէից հաւատացելոց եցոյց ոչ ինչ ունել նուազ զհեթանոսին, այլ թէ և ոչ քան զհայրապետն իսկ: Մանաւանդ եթէ պարտ է զարմանալի ինչ և մեծագոյն ասել, եթէ այսչափ ինչ է մեր բարի ազգակցութիւնս, որպէս զի նորա հաւատքն մերոյս օրինակ լինէին: Այլ ոչ ասաց, թէ նմա համարեցաւ՝ ապա և մեզ, զի մի 'ի խոր հուրդս արկանիցէ ինչ զլսողն. այլ ճոխութեամբ բարբառի զգ̃ծայլին օրէնսն, և 'ի գրոց առնէ ամենայնի վճիռ: Ո՞ր վասն գրեցաւ, ասէ. զի և մեք հաւատասցուք՝ եթէ նոյնպէս արդարանամք. քանզի 'ի նոյն իսկ

հաւատացաք ա՛ծ և մեք և վասն նորին իրաց, Թէպէտ և զդէմն և զհետևայարանսն ոչ տեսաք:

Այլ իբրև ասաց զհաւատոյն մերոյ, ապա ձգաէ և զանեզրական զնո՛յ զմարդասիրութիւնէն զոր միշտ և ցանկ յեղյեղու, և զխաչն 'ի մէջ բերէ, զոր և այժմ յայտ արար ասելովն. "Որ մատնեցաւն վասն յանցանաց մերոց, և յարեաւ առ 'ի զմեզ արդարացուցանելոյ,,: Տես որպէս ասաց զպատճառս մահուն, զնոյն ինքն և ցուցակ յարութեանն գործէ: Նա՛ր վասն խաչեցաւն, ասէ: Ոչ վասն անձին ինչ մեղաց, և յայտ 'ի յարութենէն է. զի եթէ մեղաւոր ոք էր և պատժապարտ, ապա ոչ կարէր յառնել. և եթէ յարեաւ, որպէս և յարեաւն իսկ, յայտ է թէ չէր մեղաւոր: Այլ եթէ չէր մեղաւոր, ընդէ՞ր խաչեցաւ. վասն այլոց. և եթէ վասն այլոց, ապա ճշմարիտ և յարեաւ: Զի մի ասիցես թէ զիարդ կարիցեմք որք յայնչափ բազում մեղաց եմք պարտականք՝ արդարանալ, եցոյց եթէ զամենայն իսկ միանգամայն ջնջեաց զմեղս, և 'ի հաւատոցն Աբրահամու որով արդարացաքն և 'ի փրկչական չարչարանացն: Այլ զի հաստատեսցէ զբանն զմեղացն թողութեան՝ ասաց զմահուանէ նորա, ապա ձգաէ և զյարութենէն: Այլ ոչ եթէ վասն այնորիկ մեռաւ, ասէ, զի պատժապարտ անձնանաց և դատապարտութիւն գործեսցէ զմեզ, այլ զի ազատեսցէ յայնպիսի իրաց զախտեալսն. սորին վասն մեռաւ և յարեաւ, զի զարդարութիւն գործեսցէ 'ի մեզ:

"Այլ արդարացեալք 'ի հաւատոցն, խաղաղութիւն կալցուք առ ա՛ծ 'ի ձեռն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի,,: Զինչ է՝ խաղաղութիւն կալցուք: Ոմանք ասեն՝ մի ինչ ամբոխեսցուք և մի ինչ հակառակեսցուք յօրժամ զօրէնսն 'ի ներքս կամիմ ածել: Բայց ինձ թուի թէ վասն առաքինութեան ճառեալ խօսի ընդ մեզ, վասն զի բազում ինչ միջամտեցաւ վասն հաւատոցն, և որ 'ի գործոցն արդարութիւնն էր՝ առաջին եղ. ապա զի մի ոք ասիցէ եթէ ծուլութեան պատճառք ասացուն է, ասէ՝ "Խաղաղութիւն կալցուք առ ա՛ծ,,. այսինքն է մի ես մեղիցուք և մի դարձեալ անդրէն յառաջին վարսն դարձցուք. այս է որ առնէ պատերազմ ընդ մեզ և ընդ ա՛ծ:

Այլ զիա՞րդ գոյ հնար, ասէ, ոչ եւս մեղանչել: Որպէս

յաստուածութեան եղև հնարաւոր յորժամ այնչափ ունէաք զդատապարտութիւն մեղաց և միանգամայն յամենայնէ ազատեցաք 'ի ձեռն Քրիստոսի, ապա և առաւել այժմ գոյ հնար կալ մնալ 'ի նմին արդարութեն։ Ման զի չէ զոգ նմին չասնուլ զխաղաղութիւն և զտուեալն պինդ ունել. սորին վասն որ դժնդակն թուէր, 'ի յոյժ դիւրութիւն եկ։ Այլ արդ կալ մնալ 'ի նմին դիւրութե և ուղղութեան յանձն առցուք և նմին պարապել։ Այլ այսու թուի ինձ թէ ոչ միայն զդիւրութիւն ակնարկէ, այլ զևս լաւագոյնն՝ զհաշտութիւնն, զի իւրովք հաշտեցոյց։ Նոյն ընծայէր եթէ և զայլն ևս երախտիս տայ 'ի մեզ։

Այլ զի մի թուիցի ումանց եթէ ձրի զամենայնիս հաշտեցոյց ընդ հօր, վասն այսորիկ ասէ։ "Որով զընծայութիւնն իսկ ընկալաք 'ի հաւատոյն"։ Ո՞ր եթէ մինչ հեռաւորքն էաք՝ մերձակայս արար զմեզ, բազում առաւելութեամբ զմերձակայս ընդունիցի։ Դու և զայն ած զմտաւ զիարդ ամենայն ուրեք զերկուսն դնէ և զնորայն և զմերս։ Այլ նորայն պէսպէս և ազգի ազգի, զի և մեռաւ վասն մեր և զմեզ հաշտեցոյց ընդ հօր և մերձեցոյց առ նա և շնորհս ետ անբաւս. իսկ մեք զհաւատոյն միայն ընծայ մատուցաք. վասն որոյ ասէ՝ եթէ "Հաւատովք 'ի շնորհս յայսոսիկ"։ Ո՞ր շնորհս, ասա ինձ. զի արժանի եղաք գիտութեան այ և դարձաք 'ի մոլորութենէ և զճշմարտութիւնն ծանեաք և ամենայն իսկ բարութեանցն արժանի գտաք 'ի ձեռն մկրտութեանն։ Սորին վասն մերձեցոյց զմեզ, զի զայս ամենայն շնորհս ընկալցուք. ոչ զի միայն լոկ մեղացն թողութիւն լիցի 'ի հաշտել անդ, այլ զի և 'ի բիւր պատիւս վայելլիցեմք։ Այլ ոչ այսչափ միայն յայսմ եկաց մնաց, այլ և այլ ինչ խոստացաւ՝ զանճառելին զայն և որ քան զամենայն միտս և զբանս գերազանց են բարութիւնքն այն։ Այլ զերկոսին դնէ. յորժամ ասէ զշնորհըս զայս, զմերձակայէն յայտ առնէ զոր ընկալաք. իսկ յորժամ ասէ՝ թէ "պարծիմք յուսով փառացն այ", այսու զամենայն զհանդերձեալսն ցուցանէ։

Այլ բարւոք ասաց "յորում հաստատեալ եմք". վասն զի այնպիսի են այ պարգևքն, չգոյ կատարումն, չունի եզր և վախճան. այլ ևս մեծագոյն անձէ հանա-

պաղ, որ առ մարդիկ այնպիսի ինչ ոչ գտանի երբէք ։ Այդպիսի ինչ է զոր ասեմ․ Եւս որք զխոնարհութիւն եւ զփառս եւ զհարստութիւն, այլ չկայ 'ի նմին հանապազ, խոկոյն եւ վաղվաղակի անկանի․ Թէպէտ եւ մարդ չհանիցէ 'ի նմանէ զայն, սակայն մահ 'ի վերայ հասեալ զամենայնն անջատէն 'ի նմանէ ։ Իսկ զսոյն եւ ոչ մի ինչ յայտապիսեացս․ վասն զի ոչ մարդ եւ ոչ ժամանակ եւ ոչ բազմութիւն ինչ իրաց եւ ոչ նոյն ինքն սատանայ եւ ոչ մահ յորժամ 'ի վերայ հասանիցէ՝ կարէ հանել զնա 'ի մէնջ ։ Նոյն եւ յորժամ մեռանիցիմքն, յայնժամ առաւել զգուշութեամբ ունիցիմք զնա, եւ բազում եւս միշտ առ մեզ մնայ եւ վայելեմք 'ի բարութիւնսն, որպէս զի հանդերձելոցն հաւատացեալք 'ի մերձակայէս, եւ զոր ընկալաքս հաստատեսցուք, եւ այնց հաւատամք զի զայս ընկալաք ։ Վասն այսորիկ եւ ասաց իսկ՝ թէ "Պարծիմք յուսով փառացն այ", զի ուսցիս թէ որպիսում տեւոց արժանի է ընդունել զհաւատոն ։ Ոչ միայն վասն տուելոցն, այլ եւ վասն հանդերձելոցն յոյս, այսպէս հաւտատուն եւ անյայտ է քան զտուեալս․ եւ վասն նորա պարծիմք իսկ ։ Որոյն վասն եւ փառս կոչեմք, ասէ, զի յայ փառս ամենայն կատարի, քանզի 'ի ձեռն նորա գործի ամենայն ։

Իսկ զինչ ասիցեմք եթէ հանդերձեալ բարութիւնքն արժանի են պարծանաց․ նոյն ինքն որ աստէն յաշխարհիս մեզ չարիքն թուին, եւ նեղութիւնքն որ հասանեն 'ի վերայ վասն նորա, բաւական է զուարճացուցանել զմեզ եւ ուրախ առնել․ վասն որոյ եւ զնոյնիմն ածեալ ասէր՝ թէ "Ոչ այսչափ միայն, այլ եւ պարծիմք եւս 'ի նեղութիւնս մեր"։ Զմտաւ ած թէ որչափ ինչ իցեն հանդերձեալքն, յորժամ որ տրտմականքն թուիցին՝ զուարճանամք վասն նորին յուսոյ․ քանզի այսպիսի են այ պարգեւքն, եւ չիք ինչ 'ի նոսա վհատութիւն ։ Քանզի արտաքին իրաց մրցումն ջան ունի եւ կսկիծ վիրաց եւ ընդ իւղ եւ ընդ փոշի թաթաւումն․ իսկ ապա պսակացն բերումն եւ բազմութեանն գովութիւնք զհեշտութիւն մատուցանեն նմա ։ Իսկ աստ ոչ ինչ այսպիսի էր, այլ 'ի մրցարանին իսկոյն եւ ջանն 'ի վերայ ։ Վասն զի բազում փորձութիւնք յառնեն 'ի վերայ նոցա յայնժամ, եւ զի արքայութիւնն յուսով միայն էր խոստացեալ նո-

ցա, և որ զժնեայն է՝ այն ատեն առ ոտս, և հեշտու-թիւնքն անհնկալութեամբ, այս զտկարաց զիջման լուծա-նել կարող էր յառաջ քան զպատկն։ Իսկ ապա յոր-ժամ յետ պատկացն և զյաղթութիւնն ևս առնուին, յայնժամ ապա ասէին՝ թէ և 'ի նեղութիւնս պարծել պարտ է։ Այլ չասաց թէ պարտ է պարծել ձեզ, այլ թէ պարծիմք մեք. իւրովք կերպարանօքն և զայս ես 'ի ներքս ածէ։

Այլ՝ եթէ զարմանալի ինչ թուի ասացուածն, որք սո-վովն և շղթայիւքն զնա տանջէին և թշնամանէին, և նա պարծել համարէր այնու, վասն այսորիկ մեծագոյնս կազմէ և յարդարէ. պարտ է, ասէ, պարծել ոչ միայն 'ի հանդերձեալսն, այլ և յաժամանակեայ չարչարանս և 'ի նեղութիւնս. քանզի նոցա խնքեանց առանձին և նեղութիւնքն բարութիւն թուէին։ Որ վասն արդեօք. զի համբերութեամբն օժանէին։ Վասն որոյ և յաւէր իսկ թէ "Պարծիմք 'ի նեղութիւնս". ապա և զպատ-ճառն յաւելու ասելովն՝ թէ "Նեղութիւնքն զհամ-բերութիւն գործեն"։ Տես դարձեալ զհակառակու-թիւնն Պաւղոսի զիարդ անդրէն 'ի հակառակն շրջէ զբանն։ Այլ վասն զի նեղութիւնքն զյուսահատութիւնս ածելոց էին վասն հանդերձելոցն, իսկ նա ասէ՝ այժմ արժան է վստահանալ և համարձակել յորժամ 'ի նե-ղութիւնս եմք, և ոչ յուսահատել 'ի հանդերձելոցն։

"Նեղութիւնք զհամբերութիւն գործեն, ասէ, իսկ համբերութիւն զհանդէս, հանդէս զյոյս, յոյս ոչ եր-բէք ամաչեցուցանէ"։ Ո ի ոչ, ասէ, բարձիչ միայն չլի-նին նեղութիւնքն, այլ և կազմիչ։ Ունին և պտուղ ինչ յառաջ քան զհանդերձեալսն նեղութիւնքն, այսինքն է զհամբերութիւնն և զընտիրն գործել որ 'ի փորձու-թիւնսն են։ Այլ կարէ իմն և առ հանդերձեալսն ըզ-յոյսն 'ի մեզ սնուցանել, քան զոր ոչ ինչ կայ այլ քաղց-րագոյն, զնա կազմէ մեզ բարւոք ուղեկից։ Զի՞ք ոք որ բարւոք հաստատեալ իցէ, թէ կարիցէ անհաւատ լի-նել վասն հանդերձելոցն. զոր օրինակ և որք ապակա-նեալ միտս ունիցին և միշտ 'ի չարիս կեցցեն, ոչ կամի-ցին լսել վասն դատաստանին և փոխարէնս ընդունելոյ։

Այլ զի՞արդ, ասեն, յուսով իցեն մեր բարութիւնքն. այո յուսով, այլ և ոչ մարդկային որ առժամայն կոր-

ծանի և յամօթ առնէ զյուսացեալսն . վասն զի բաղում անգամ ակն ունիմ թէ հասանիցեմք որում ցանկացեալն եմք, և ապա կամ 'ի կենդանութեան և կամ 'ի մահուան այլ ինչ իրք շրջիցին, և նա մնայ անյոյս ։ Իսկ մերքս ոչ ինչ այսպիսի, այլ հաստատուն և անշարժ է յոյսն ։ Վասն զի և որ խոստացաւն՝ միշտ կենդանի է . իսկ մեք որ վայելելոցս եմք յայսպիսի յոյս՝ թէպէտ և մեռանիմք, դարձեալ յառնելոց եմք . և չիք ինչ բոլորովին որ զմեզ յամօթ առնել կարիցէ որպէս թէ ընդունայն ինչ և ընդվայր և 'ի վերայ խարխուլ հիման հաստատեալ իցեմք 'ի յոյսն մեր, այլ 'ի վերայ վիմին հաստատնոյ եղեալ է զհիմունս մեր ։

Եւ իբրև մխիթարեաց զնոսա 'ի բազմադարձութենէն բանիւքս այսոքիւք, և ոչ կայ մնայ յառաժամանակեանս միայն, այլ և զհանդերձելոյն կրկին ձայնէ, տեսեալ զտկարագոյնսն և որք զառաժամանակեանս խնդրէին և ոչ շատացան այսպիսի օրինակօք հաւատալ, զոր օրինակ ասաէն իսկ 'ի մերձակայսն ։ Եւ զի մի ոք ասիցէ թէ ոչ կամիցի մեզ շնորհել Աստուած, զի կարող է և միշտ է և կենդանի է՝ զայս ամենեքին գիտեմք, ասէ . բայց եթէ կամիցի տալ՝ այն ուստի է յայտ ։ Յեղելոցս, ասէ ։ Յորմէ՞ եղելոցս . զսէրն զոր եցոյց վասն մեր ։ Զինչ արար, ասէ . զհոգին սուրբ ետ ։ Վասն որոյ և ասէր իսկ՝ եթէ "Յոյս ոչ ամաչեցուցանէ,, . և զայս ասելով՝ 'ի տեսակ իսկ աստ զասացուածն՝ եթէ "Սէրն Այ,, . և չասաց թէ տուեալն, այլ թէ "զեղեալ 'ի սիրտս մեր,,, զառատիլն և զառաւելն յոյժ առնէ ։ Որ մեծ է քան զամենայն ընծայս, զայն մեզ շնորհեաց . ոչ երկինս և ոչ երկիր և ոչ ծով, այլ որ քան զայս ամենայն պատուականագոյն է՝ հրեշտակս 'ի մարդկանէ և որդիս Այ և եղբարս Քրիստոսի կազմեաց և յարդարեաց զմարդիկ ։ Եւ ո՞վ է որ զայս շնորհեաց . հոգին սուրբ ։ Ապա թէ ոչ կամէր մեզ մեծագոյնս յետ աշխատութեանցն շնորհել պսակս, և ոչ յառաջ քան զաշխատութիւնս զայսչափ զբարութիւնս պարգևէր ։ Եւ խոտանայեալս և նուաղեալս եգիտ զմեզ և սպասուեաց, և ոչ միայն պատուեաց՝ այլ միանգամայն զաղբիւրն ամենայն բարութեանց զեղոյց 'ի մեզ . և այս յառաջ քան զջանսն մեր, թէպէտ և յոյժ ոչ էաք արժանի ։ Եւ արդ մի յուսահատ լինիր, վասն զի ունիս

մեծ ջատագով զսէրն . վասն այսորիկ և սա ինքն ասէր՝ Թէ յոյսն ոչ ամաչեցուցանէ . և ոչ եԹէ մերոց ինչ ուղղուԹեանց, այլ Այ զամենայն վարկանի ։

Այլ յորժամ ասաց զսուրբս Հոգւոյն, մտի դարձեալ 'ի Ճառս խաչին . այսպէս ասէ . "Քանզի Քրիստոս 'ի ժամանակի 'ի վերայ ամպարշտաց մեռաւ . Հազիւ 'ի վերայ արդարոյ ոք մեռանիցի, իսկ վասն բարւոյ արդեօք և համարձակեսցի ոք մեռանել ։ Յայտնեաց Ած զսէրն իւր առ մեզ"։ Այլ զոր ասէն՝ այսպիսի ինչ է . զի ԹԷ վասն մարդոյ սրբոյ որ 'ի գլուխ առաքինուԹեանն հասեալ իցէ, ոչ կամիցի երբեք մեռանել վասն նորա, զմտաւ ած զանեանն քո զսէրն, յորժամ ոչ վասն արդարոյ, այլ վասն մեղաւորաց 'ի ժամանակին խաչեցաւ . որպէս և զայն իսկ 'ի սոյն յարէ՝ Թէ "Մինչ մեղաւորքն էաք, Քրիստոս վասն մեր մեռաւ, ապա մանաւանդ եւս առաւել յորժամ արդարացաք արեամբն նորա՝ ապրեսցուք 'ի բարկուԹենէն ։ Զի եԹէ մինչ Թշնամիքն էաք՝ հաշտեցաք ընդ Այ մահուամբ որդւոյ նորա, ապա եւս առաւել 'ի հաշտելս ապրեսցուք կենօք նորա"։ Թուի Թէ ամենայն բանք ասացուածին մի և նոյն իցէ . որք հաւատեաւ միտ դնիցեն, ոչ է մի և նոյն ։ Տես այսպիսի ինչ է . կամի հաւատացուցանել զնոսա վասն հանդերձելոյն, և նախ յարդարոյն յաջողուԹենէ պատկառեցուցանէ զնոսա, ասէ՝ Թէ հաստատեցաւ 'ի միտս իւր՝ Թէ որ խոստացաւն Ած, կարող է առնել . ապա 'ի շնորհացն որ տուաւ . դարձեալ 'ի նեղուԹեանցն Թէ բարւոքան են ածել 'ի յոյսն զմեզ . և 'ի Հոգւոյն դարձեալ զոր ընկալաք, և 'ի մահուանէ նորա, ապա և 'ի մերմէ չարեացն զոր յառաջին ունէաք՝ կարգէ զայս ։

Այլ որպէս ասացին՝ Թուի Թէ մի և նոյն իմն երևի ասացուածն, և գտան երկու և երեք և եւս բազում ։ Նախ զի մեռաւ . երկրորդ անգամ զի 'ի վերայ ամբարշտաց . երրորդ անգամ զի հաշտեցոյց և զի արդարացոյց և եԹէ անմահս եւս արար, զի և որդիս եւս գործեաց և ժառանգորդս ։ Ապա ոչ 'ի մահուանէն յանձնել արժան է, այլ և 'ի պարգևացն որ տուան մեզ 'ի ձեռն մահուանն ։ Զի Թէպէտ և մեռանելն 'ի վերայ մեր որ այնպիսիքն էաք՝ մեծ էր, իսկ յորժամ երևի յայտնապէս Թէ և մեռաւ և պարգևեաց, և զի այսպի-

սի մինչ են պարգևքն՝ որ և զամենայն զխեալ զմեղս մեր ծած_կեն, և զյոյժ զանզգայսն կարող են ածել 'ի հաւատս : Վասն զի և չէ այլ ոք որ հանդերձեալն է փրկել զմեզ, այլ նա որ սիրեացն զմեզ մինչդեռ մեղաւորքն էաք, որ և զինքն իսկ մատնեաց : Տեսանե՞ս որչափ մինչ ունի զա_սաւորութիւն կարգիս այսորիկ առ 'ի հանդերձեալ յոյսն յոր և ածելոցն էր զմեզ :

Յառաջ քան զայս երկու մինչ զժուարինք էին առ 'ի փրկութիւն մեզ. վասն զի և մեղաւորք էաք, և 'ի ձեռն տէրունական մահուն ապրանաց. և անհաւատալի իսկ լինէր յառաջ քան զլինելն, և բազում սիրոյ կարօտ էր որպէս զի լիցի : Իսկ այժմ յորժամ այս կատարեցաւ, առաւ և այն ամենայն դիւրաւ մնձարեցի. վասն զի բա_րեկամք նորա եղաք, և կրկին մեռանելոյ չունի պէտս : Յորժամ մինչդեռ թշնամիքն էաք այնպէս սիրեաց զմեզ մինչև յորդին իւր ոչ խնայեաց, իսկ յորժամ բարե_կամք եղաք՝ որչափ մինչ յաւելցէ, յորժամ որդւոյն այ_նաւհետև չեն մինչ պէտք 'ի մահ գալոյ : Այլ՝ եթէ մեք ոչ կամեցիմք, ոչ եթէ զի չկարիցէ, այլ վասն զի չկա_մեցիմք՝ չկեցուցանէ. զոր անհնարին է ասել վասն զի եթէ չկարիցէ, յորմէ հետէ զորդին ետ և ծանեաք զնա եթէ յամենայնի կարող է և իւրով կարողութեամբն՝ մեղաւորս գոլով մեզ՝ արդարացոյց : Ապա զինչ իցէ մեզ արգել և խափան առ 'ի ժառանգել հանդերձելոցն :

Եւ մի դարձեալ յորժամ լուար ամբարիշտս և մե_ղաւորս և տկարս՝ ամաչիցես և խորշեսցիս, այլ լուր զինչ ասէն. "Ոչ միայն այս, այլ և պարծիմք եւս յԱծ, ասէ, 'ի ձեռն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ո_րով այժմ զհաշտութիւն ընկալաք" : Զինչ իցէ՝ թէ "ոչ միայն" : Ոչ միայն, ասէ, ապրեցաք, այլ թէ պար_ծիմք եւս յայս 'ի սոյնս. զոր կարծեն ոմանք թէ արժան է թաքուցանել, որք յայսպիսի չարութեան կեցեալ էաք և զկնի ապրեցաք : Եւ այս ուստի էր, բայց թէ 'ի յոյժ սիրելոյն նորա զմեզ զորս փրկեացն : Մեծ նշան իսկ էր այս սիրոյ, զի ոչ հրեշտակօք և ոչ հրեշտակա_պետօք, այլ իւրով միածնաւն կեցոյց. որպէս զի և կե_ցուցանելն իսկ և սքանչելի կեցուցանելն այն է զի իւրով միածնաւն, և ոչ թէ իւրով միածնաւն միայն, այլ և ա_րեամբն նորա, որ և բեր մեզ պարծանաց պատճառ յօրինէ :

Ոչ ինչ առաւել քան զայն մեծ գտանի յորժամ սիրեցես յոյժ և կամ սիրիցես զնա. այս քան զհրեշտակս պայծառագոյնս զարդէ, սոյն և քան զհրեշտակապետս առաւել եւս պայծառ, սոյն և քան զիշխանութիւնս և զպետութիւնս, սա և քան զարքայութիւնն իսկ մեծ է. սորին վասն և Պաւղոս քան զայլս ամենայն զսա առաջին դնէ: Սորին աղագաւ և զանմարմնականսն երանեմ, զի սիրեն և 'ի հնազանդութեան կան նմին: Այսր աղագաւ և մարգարէն զարմացեալ հնչէր՝ թէ "Օրք զօրութեանց որ առնեն զբան նորա„. այնպէս և զՔրովբէիցն Եսայի քարոզէր և ցուցանէր եթէ միշտ առ արքունական աթոռոյն մերձ կան և տեսանեն զփառս նորա, որ է մեծ սիրոյ նշանակ:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Յախանձեցուք այժմ և մեք ընդ վերին զօրութիւնս. և մի միայն մերձ յաթոռն փառաց փութասցուք կալ, այլ և բնակել ընդ նմա որ յաթոռն նստիցի. քանզի նա մինչ ատեայքն՝ սիրեաց և զսէրն իսպառ կատարէ, վասն զի և զարեգակն ծագէ 'ի վերայ չարաց և բարեաց, և տեղայ 'ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց: Դու գոնեայ յետ սիրելեացն սիրեա, վասն զի սիրէ զքեզ 'յոյժ: Այլ եթէ սիրէ, ասէ, ընդէ՞ր գեհենն և տանջանս և պատիժս սպառնացաւ: Վասն սորին իսկ սիրոյ որով սիրէն զքեզ: Քանզի կամի 'ի բաց հատանել զանօրէնութիւն 'ի քէն, և որպէս սանձիւք իմն երկիւղիւն արգելու զքո զդիւրով զհոսումնն. զամենայն ինչ առնէ և հնարի, և հեշտականօքն և տրտմականօքն, առ 'ի ժողովել զքեզ որ 'ի վայրդ հոսիս, և առ ինքն 'ի վեր տանել կամի, և յամենայն չարեաց մերժել՝ որ քան զգեհենն եւս դառնագոյն է: Այլ բազում անգամ արդեօք կամիցի 'ի չարիս կեալ քան զմին օր տանջել, չեն ինչ զարմանք. վասն զի այսպիսիք անկատար միտաց են և անբժշկելի ախտի և արբեցութեան:

Քանզի և մանուկ տղայ յորժամ տեսանիցէ զբժիշկն եթէ խարան կամ հատումն մերձ 'ի նա տանիցի, փախչի և 'ի բաց սլանայ, աղաղակով ասէ. լաւ է թէ յամենայն ժամ մարմինս իմ նեխութեամբ ծախիցի, և մի

առժամեայն այսպիսի այրմանք վայելել յառաջնութեան ։ Իսկ որ միտս ունիցին առեն՝ թէ քան զխոստանալն հատուցանել բարի է ։ Նոյնպէս և այժմ լաւ են սպառնալիքն քան զտանջանսն, քանզի մին զառաջնութիւն գործէ, իսկ միւսն զկորուստ և զհանապազորդ հիւանդութիւն ։ Այլ զի քան զհիւանդութիւն առողջութիւնն լաւագոյն է, ամենեցուն յայտնի է. վասն զի և զաւաղակս ոչ յորժամ զկողսն քերիցեն՝ յայնժամ տառապութեամբ, և են իսկ արտասուաց արժանի, այլ յորժամ զորմն փորիցեն և զմահս գործիցեն ։ Զի եթէ լաւագոյն է ոգի քան զմարմինն, որպէս և էն իսկ, ապա վասն սորա կորուսեան պարտ է հեծել և ողբալ. իսկ եթէ չզգայցեն ինչ, և այն ևս առաւել ողբոյ արժանի է ։ Վասն զի և որ յանասունս 'ի սէրսն հարեալ են, քան զջերմնակալսն ևս ողորմելոյ արժանի են, և քան զարբեցողս ևս առաւել խոշտանգին ։

Այլ եթէ այս, ասէ, դժնեայ ինչ իցէ, ընդէ՞ր հաճիմք ընդ այսպիսի իրս ։ Վասն զի մարդկան՝ լաւ տեսակարկողին, բազում ինչ որ ընդդէմ է՝ հաճոյ թուի, և ընդ այս հաճեալք՝ զլաւն զանց առնեն. զոր և 'ի կերակուրսն է տեսանել և յառաքինութեան և 'ի վարս նախանձու և 'ի հեշտութեան վայելչութեան և 'ի կանայս և 'ի տունս և որ յայլսն յամենեսին լինիցի ։ Ո՞ր հեշտութիւն է, ասէ սա ինձ, ընդ կանայս խառնակել եթէ ընդ արուս, ընդ կանայս թէ ընդ իշխանս՝ որ լսեն զօրէնս ։ Բայց սակայն զբազումս գտանեմք որք զկանայս զանց առնեն և ընդ անբան անասունս խառնակին, և զարուաց մարմինս անարատեն և զանձանս յանբնականս դարձուցանեն. բայց սակայն են յամենեցունց ատեցեալք և վարատեալք, և անհնարին տանջանաց ակն ունին ։ Այլ նոցա, ասէ, այն իմն հեշտ թուի ։ Սորին վասն են թշուառականք քան զամենեսին, զի զանհեշտալիսն հեշտալիս վարկանին. սոքա և զտանջանսն աւելի քան զայլսն ուզերձեն անձանց խաբեանց ։ Զի՞նչ ինչ անհնարին այլ քան զայսպիսի մեղս. զի եթէ չէր որովք մեղանչէին, ապա ոչ յաւելուր նոցա չար 'ի վերայ ամե և ոչ այնպիսի դժնեայ տանջանօք ծախէր. քանզի որ զամենայն ինչ արար առ 'ի շիջուցանել զչարիսն, զիարդ կամիցի արդեօք զանձուսն չարեացն ։ Նա ոչ ուրեմն թէ

տանջելն չար է զյանցաւորսն, այլ ոչն տանջելն զայն-
պիսիսն. զոր օրինակ և առ հիւանդացեալսն լինի, որք
ոչն կամին առողջանալ: Զիք այլ ինչ պատճառք նոցա,
բայց միայն անպատեհ ցանկութիւնքն:

Ընդպատեհս յորժամ ասեմ, զփափկութեանցն ա-
սեմ և ընդվայր փառացն և զմեծութենէն և զամենայն
առ հասարակ որ միանգամ աւելի քան զպէտսն իրքն
լինիցին: Նա որ այսպէս կեայ, քան զամենեսին զինքն
երանելի վարկանիցի, յետոյ գտանիցի հեք և թշուա-
ռական քան զամենայն մարդիկ, իբրև զորիկին որ զբա-
բարոյ և զանաւոր իշխան 'ի ներքս մուծեալ յիւր ա-
ղխն զցանկութիւնն: Վասն այսորիկ և աշխատութ̃
տուաւ ա̃ծ զառժամանակեայ զկեանս, զի յայնպիսի
ծառայութենէ զերծուսցէ զմեզ և 'ի մաքուր ազատու-
թիւնն առաջնորդեսցէ մեզ. սորին վասն և գեհենն ս-
պառնացաւ և աշխատութեամբ փակեաց զկեանս մեր
առ 'ի պնդել զթուլութիւն մեր: Այնպէս և Հրէայքն
մինչդեռ 'ի կաւին և յաղիւսագործութեանն կապեալ
էին, պարզամիտս մատուցանէին և զա̃ծ խնդրէին հանա-
պազ. իսկ յորժամ յազատութիւն վայելեցին, ապա տրտն-
ջեցին և բարկացուցին զտէրն. և բազում ինչ հնարս
հնարէր վասն նոցա, և նոքա ոչ կարծէին 'ի չարեացն:

Նա արդ զինչ ասիցես, ասէ, որք 'ի նեղութեանցն
յետոյ գտանայցեն և ոչ կարիցեն համբերել: Ոչ ե-
թէ նեղութիւնքն գործիցեն զայն, այլ իւրեանց ծու-
լութիւնն և տկար միտքն. զոր օրինակ եթէ ոք ախ-
տացեալ ստամոքս ունիցի և ոչ կարիցէ ընդունել զդա-
նութիւն դեղոցն որ զնայն սրբեսցեն, ոչ եթէ զդեղոցն
ինչ ստգտանիցեմք, այլ զհիւանդութիւն անդամոցն:
Այնպէս և աստ զդիւրագոյն զբարուն ստգտանեմք, վասն
զի ոչ եթէ 'ի նեղութեցն գտանայցէ, այլ ցանկութիւն
հանգստեան գործէ զայս: Զի եթէ զկքեալն և զհա-
տեալն պնդէ և յինքն յարէ նեղութիւնն, որչափ ևս
առաւել զայն որ կամիցի բևեռել ընդ նորա ջերմութ̃:

Զիարդ կարիցեմ, ասէ, չվհատել 'ի նեղութեանցն:
Յորժամ զմտաւ ածիցես՝ թէ կամաւ և եթէ ակամայ
պարտ է համբերել, և եթէ գոհութեամբ առնիցես
զայն, յայնժամ շահեսցես զմեծամեծ զօգուտսն. իսկ
ապ' եթէ վհատիցիս և յերկբայս լինիցիս և մատնես-

ցես զքեզ տրտմեալն, եւս մեծագոյն քան զնեղութիւն պատահիցեն թշուառութիւնքն, և առաւել ևս շահանդադ գործիցես օգուտ :

Այլ արդ զայս զմտաւ ածելով պատրաստ լիցուք, զի զոր ինչ 'ի հարկէ լինիցի՝ զայն յօժարութեամբ իսկ առասցուք : Որպիսի ինչ է զոր ասեմ․ որդի ուրուք վախճանեցաւ, և կեանքն և ամենայն մեծութիւնն մնաց․ աւ՛ եթէ զմտաւ ածիցես թէ որ ինչ եղեն իղձքն՝ լուծումն չիք, բայց կայ այլ տարազ մխիթար ինչ գտանել թշուառութեանն, 'ի բարիոք ծախել զինչսն և առաքինութեամբ համբերել որ ինչ դիպեցաւն, և փոխանակ տրտմեանն գոհութիւնս մատուցանել քում տեառնն, և ապա այսպէս զոր ոչն կամէիր զչարիսն զոր եկին 'ի վերայ քո, դու քոյին յօժարութեամբդ զքեզ յուղղութիւն զարդարեցեր :

Տեսանես զորդի քո յափշտակեալ 'ի քէն, յայնժամ ասա՝ տէր ետ և տէր առ : Տեսանես զմեծութիւնն հանեալ ուրուք 'ի քէն, ասա և դու՝ թէ մերկ եկի ես յարովայնէ մօր իմոյ և մերկանդամ երթալոց եմ: Տեսանիցես զամբարիշտս և զանօրէնս թէ 'ի բարեկենդանութեան են և զարդարս 'ի տանջանս և 'ի կշտամբանս, և ոչ գիտիցես զպատճառս իրացն որ լինիցին․ ասա և դու՝ թէ անասնապէս եմ առաջի քո, սակայն ես յամենայն ժամ ընդ քեզ եմ: Իսկ աւ՛ եթէ զպատճառսն խնդրիցես, ած զմտաւ թէ հաստատեցաւ օր յորում հանդերձեալ է դատել զտիեզերս ամենայն և զժանտագործսն 'ի բաց մերժէ յիւրմէ․ և յայնժամ ապա իւրաքանչիւր ոք ըստ արժանիս ընդունի որպէս Ղազարոս և մեծատունն : Զմտաւ ած և զառաքեալսն, քանզի և նոքա չարչարեալք և խոշտանգեալք և հալածեալք և բիւր ինչ չարչարեալք խնդային, զի վասն անուանն արժանի եղեն անարգանաց : Որպէս և դու այժմ եթէ հիւանդանայցես, համբերեա քաջութեամբ և մի՛ պարգևս խոստացիր զայն, ապա և դու նոյնպէս ընդ նոցին առնուցուս վարձս :

Այլ զիա՞րդ, ասէ, որ 'ի հիւանդութեանն իցէ՝ կարիցէ գոհանալ զտեառնէ : Եթէ ունիցիս սէրտ սէր ընդ նմա՝ մարթի : Զի թէ որք 'ի հնոցն անկան երեք մանկունքն և այլք ոմանք 'ի տանջանս և ոմանք յայլ ինչ 'ի

տանջանս և 'ի նեղութիւնս էին, և ոչ երբէք դադարէին 'ի գոհանալոյ և յօրհնելոյ, ապա ևս բազում մանաւանդ որք յախտսն և 'ի հիւանդութիւնսն են՝ կարող են զայս առնել։ Քանզի չէ և չէ իսկ ինչ որում ոչ յաղթէ յօժարութիւնն. մանաւանդ որք այն փափագիցեն՝ նոցա ոչ հուր, ոչ երկաթ, ոչ աղքատութիւն, ոչ հիւանդութիւն, ոչ մահ, և ոչ այլ ինչ 'ի սոյնպիսեացս երևելի դժնեայ նոցա. վասն զի հարեալք հարուածեալք են 'ի սէր նորա, և զամ իւրք զանց արարեալ առ երկինս թռչին, և քան զնոսա որք անդն շրջին՝ չեն ինչ ընդհատք 'ի նոցանէ. սորին վասն ոչ զայլ ինչ տեսանեն կամ համարին, ոչ զերկինս և ոչ զերկիր, ոչ զծով, այլ մի միայն զգեղեցկութիւնն փափագեն այսինքն է առ փառս նորա։ Այլ ոչ առժամանակեան տրտմութիւնքն կարեն զնոսա խոնարհեցուցանել. և ոչ հեշտականքն մեծամեծքն ինչ և բարձրանան, որպէս թէ ունիցին զքաղցրականն և զհանգստեանն իւր։

Ձգեսցուք և մեք նախանձաւորք այնմ սիրոյ որում չիք այլ ինչ զոյգ, և վասն առժամանակելիս և վասն հանդերձելոցն սիրեսցուք. մանաւանդ եթէ յառաջ իսկ քան զայս վասն բնութեան սիրոյս, որով կարեմք յայնմ կենցաղոյս և 'ի հանդերձեալ դատաստանացն և յարքայութիւնն վայելել։ Մանաւանդ եթէ չէ իսկ մեծ ոչ 'ի գեհենէն զերծումն և ոչ արքայութեան վայելումն առ որ հանդերձեալս եմ տալ. վասն զի քան զայս ամենայն մեծ է որ զՔրիստոս սիրէ և 'ի նմանէ սիրեսցի միանգամայն։ Ոչ թէ առ մարդիկ այսպէս դիպեսցի, յորժամ տեսանեմք զսիրելիսն՝ ամենայն իսկ բարութեամբք լնումք, իսկ առ ած յորժամ երկրպագեան իւրք դիպեսցին՝ ո՞ր քան և կամ որպիսի՞ միտք կարեն յանդիմանս կացուցանել զերանութի՛ւն այնպիսի հոգւոյ։ Չիք և ոչ մի ինչ զփորձ առնուլ՝ թէ փորձօղն կարիցեմք 'ի վերայ հասանել հոգևորական այնմ ուրախութեան և երանելի կենացն և բիւր բարութեան գանձուցն։ Այլ արդ զամենայն ինչ թողեալ զայնմ սիրոյ բուռն հարցուք յուրախութիւն անձանց մերոց. ձգեսցուք զնա 'ի փառս փափագելոյն այ և Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՃԱՌ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

‹‹Զի որպէս 'ի միոջէ մարդոյ մեղք յաշխարհ մտին և 'ի մեղաց անտի մահ, և այնպէս յամենայն մարդիկ տարածեցաւ մահ որով ամենեքին մեղան››։

Զոր օրինակ ճարտարք 'ի բժշկաց զապականեալ ախտիցն միշտ խնդրեն մինչև 'ի նոյն իսկ յաղբիւր չարեացն հասանել, նոյնպէս և երանելին Պաւղոս։ Ասաց՝ թէ արդարացաք, և եցոյց 'ի հայրապետէն և 'ի հաւատոյն և 'ի մահուանէն Քրիստոսի՝ եթէ ոչ էր հանդերձեալ արդարացուցանել՝ ոչ մեռանէր. կամի և այլ ուստեք, որպէս զի այսպիսի օրինակօք և զատուածկայն յայտնեսցէ, այսինքն է 'ի մահուանէն և 'ի մեղացն։ Զկարգ և կամ որով օրինակաւ խնդրէ թէ եմուտ մահ և զօրացաւ։ Ի ձեռն միոյն մեղաց։ Զինչ է՝ թէ որով ամենեքին մեղան։ Զի յորժամ նայն անկաւ, և որք ոչն կերան 'ի ծառոյն՝ եղեն ամենեքին 'ի նմանէն մահկանացուք։

‹‹Քանզի մինչև յօրէնսն մեղք էին յաշխարհի. բայց մեղք ոչ համարէին, ուր ոչ գոյին օրէնք››։ Մինչև յօրէնսն՝ ոմանք ասեն զայնմ ժամանակէ էր ասացեալ որ յառաջ քան զտուալ օրինացն էր, որպէս առ Աբէլիւ, որպէս առ Նոյիւ, որպէս առ Աբրահամու և մինչև Մովսէս ծնեալ լինէր։ Ո՞ր մեղք էին յայնժամ յաշխարհի։ Ոմանք ասէին՝ այն որ 'ի դրախտին գործեցաւ. վասն զի չև ևս, ասեն, էր լուծեալ, այլ և ծաղկեալ ևս երևէր պտուղն նորա. վասն զի առ հասարակ ամենեցուն հասոյց զմահ, և զօրացեալ 'ի վերայ բռնութիւն ունէր։ Ե՞ր վասն և զայն յարէ, ‹‹թէ մեղքն ոչ համարէին, օրէնքն ոչ էին››։ Ընդդիմադրութենէ Հրէիցն առնու զայս. յորժամ ասաց զմեղս, ասա և զհետոյն ևս եբեր 'ի մէջ. գուցէ ասիցեն թէ զի՞նչ յառաջ քան զօրէնսն ծախէր մահ զամենայն մարդիկ, որ և ինձ թուի մանաւանդ առաքելական մտաց ասացուածս։ Այլ զինչ իցէ այս որ ասէն՝ թէ մինչև յօրէնսն մեղք էին յաշ-

խորհի։ Նմանապէս թուի թէ 'ի տալ օրինացն և մեղացն զօրացեալ 'ի յանցուածոցն, և ցայն վայր զօրէր մինչև օրէնքն էին. քանզի և չէր իսկ, ասէ, համարեալ ընդնել մեղացն մինչ ոչ զօրէնսն ունէին։ Ապա՛ եթէ այս մեղք որ յօրինաց առաջի են ծնեալ զմահ, զիա՞րդ առաջին մարդիկն մինչև օրէնքն եկեալ էին՝ մեռանէին. զի եթէ 'ի մեղաց ընկալաւ մահ զօրութիւն, օրէնքն ոչ ուրեք երևէին և մեղքն ոչ համարէին, ապա զիա՞րդ զօրացեալ լինէր մահ։ Ուստի յայտ իսկ է՝ եթէ ոչ յայս օրինաց 'ի յանցուածոց 'ի մեղաց, այլ յԱդամայ յանհնազանդութենէն. վասն զի նա զբաւեալ ունէր զամենայն մարդիկ։ Այլ ուստի յայտ լիցի այս. անտի զի և յառաջ քան զօրէնսն մեռանէին։

“Այլ զի թագաւորեալ էր մահ յԱդամայ մինչև 'ի Մովսէս և 'ի վերայ չյանցուցելոցն ըստ նմանութեան յանցուածոցն Ադամայ, որ է օրինակ հանդերձելոցն„։ Վասն այսորիկ և Ադամ Քրիստոսի օրինակ էր. զի որպէս նոյն որ յնմանէն՝ թէպէտ և ոչ կերան 'ի ծառոյն՝ եղև պատճառ մահու 'ի ձեռն յանցանաց իւրոց, նոյնպէս և Քրիստոս՝ որք յիւրմէն թէպէտ և չէին արդարութիւնս ինչ գործեալ՝ եղև առաջնորդ արդարութեան, և 'ի ձեռն խաչին զամենայն ինչ շնորհեաց մեզ։ Վասն այսորիկ 'ի վեր և 'ի վայր զփոփոխէս ևեթ ճառէ և ցանկ զայնս բարբառի. “Որպէս 'ի միոջէ մարդոյ մեղք յաշխարհ մտին„. և “Եթէ միոյն յանցանօք բազումք մեռան„. և “Ոչ որպէս միոյն մեղուցելոյ պարգևքս„. և “Դատապարտութիւն 'ի միոջէ 'ի դատապարտութիւնն„. և դարձեալ “Որ թէ միոյն յանցանօք մահ թագաւորեաց 'ի ձեռն միոյն„. և “Արդ ուրեմն որպէս 'ի ձեռն միոյն յանցանաց„. և դարձեալ “Որպէս թէ յանհնազանդութենէ միոյն մարդոյ յանցաւորք բազումք եղեն„։ Այլ չթողու 'ի բաց զմիտս. զի յորժամ առիցէ ցքեզ հրէայն թէ զիա՞րդ կարէր միոյն ուղղութեամբն Քրիստոսի աշխարհ ամենայն ապրել, կարիցես և դու անդրէն ընդդէմ պատասխանի տալ նմա՝ թէ զիա՞րդ միոյն անհնազանդութեամբ Ադամայ տիեզերք դատապարտեցան։ Մանաւանդ թէ չեն ինչ զոյգ միմեանց նման մեղքն և շնորհքն, մահ և կեանք, և ոչ զոյգ միմեանց սատանայ և Տէր, այլ բազում ինչ կայ 'ի

մեղքն : Որպէս յորժամ յիրաց 'ի բնութենէն և 'ի նմանէն որում այսպիսին վայելէր էր, կարի վայելչագոյն էր ա̃յ այսպէս կերպացուցանել քան տանջել, առաւել է առաւելութիւն և յաղթութիւն, զի՞ր բան ունիցիս առ անհաւատութիւնն, ասա ինձ :

Եւ զի եցոյց զայն զոր ինչ առաջի ըստ բանից կարգէ յայտ առնէ ասելովն՝ թէ "Ոչ որպէս յանցանքն, այնպէս և շնորհքն . զի եթէ միոյն յանցանօքն բազումք մեռան, առաւել ևս առաւել շնորհքն ա̃յ և պարգևքն շնորհաց միոյն մարդոյ Յիսուսի Քրիստոսի 'ի բազումս առաւելան ,, : Եւ զոր ասէն այսպիսի ինչ է . զի թէ մեղքն այնչափ զօրեցին, և միոյ մարդոյ մեղքն ; իսկ շնորհն և ա̃յ շնորհքն, և ոչ ա̃յ հօր միայն, այլ և որդւոյ, և զիա՞րդ ոչ թուի մեծագոյն ինչ . բազում անգամ այս առաւել քան զայն : Վասն զի զայլ ընդ այլոց տանջեալ ոչ յոյժ պատշաճ թուի . իսկ այլ 'ի ձեռն այլոց փրկեալ՝ վայելուչ, մանաւանդ թէ ընդունելի երևի . զի թէ այն եղև, ապա ևս առաւել այս : Եւ զի ընտանի իսկ և ընդունելի առաւել եցոյց զերա, և դարձեալ կարգէ զի դիւրընկալ առնիցէ :

Եւ զի հանդերձեալ իսկ էր զայն կարգել, մանաւանդ զի և կարևոր իսկ էր, 'ի յաջորդաց անտի կարգէ . Եւ զիա՞րդ, ասէն, կարգեսցէ զայս : "Ոչ որպէս միոյն յանցանօքն, ասէ, պարգևքն . քանզի դատաստանն 'ի միոջէն և դատապարտութիւն, իսկ շնորհքս 'ի բազմաց յանցանաց յարդարութիւն ,, : Եւ զինչ իցէ այս զոր ասէն . վասն զի զմահ և զդատապարտութիւն միանգամայն զօրեցին մեղքն և 'ի ներքս անկին, իսկ շնորհքն ոչ միայն զայն մեղս ջնջեցին, այլ և որ յետ նորայն եմուտ : Եւ վասն այնորիկ յորժամ ասէ "այսպէս, և այնպէս ,, , զի մի զնոյն չափ զպարտութեանն և զմեղացն վարկանիցես , և մի դարձեալ կարծիցես յորժամ լսես զԱդամայ լոկ միայն զնորա զմեղսն ջնջեալ զոր նորայն եմոյծ, վասն այսորիկ ասաց՝ թէ բազմաց յանցուածոց թողութիւն եղև : Ուստի յայտ իսկ է թէ յետ բազում անչափ մեղացն այնոցիկ որ 'ի դրախտին գործեցան՝ յարդարութիւն եղաք ամենեքին . զի ուր արդարութիւն է, հարկ է թէ և կեանք գործին և բիւր բարութիւնք . զոր օրինակ ուր մեղքն են՝ մահ գործի, այն-

որպէս ուր արդարութիւն է՝ կեանք. քանզի արմատ իսկ կենացն արդարութիւն է։ Եւ զի առաւել ծաւալեցան այժմ արդարութիւնքն՝ յայտ իսկ է, և զի ոչ միայն զառաջինն զմեղան եղծ՝ այլ և զամենայն իսկ, եցոյց ասելովն՝ թէ "Շնորհն 'ի բազմաց յանցուածոց յարդարութիւն". ուստի կարեւոր իսկ համարեցաւ զայս ցուցանել և զմահ արմատաքի խլել։ Գիտեմք եւս առաւել այլում իւիք յարդարանս. և եցոյց թէ քան զառաջինն մեծ է երկրորդս, և զնոյն զայս ցուցանեալ։ Նաև զի զառաջինն առաց. զի թէ միայն մեղք ապականէին զամենեսեան, ապա եւս առաւել միոյ շնորհք կարեն փրկել զամենեսեան։

Եւ յետ այնորիկ եցոյց՝ թէ ոչ այն մեղք լոկ ջնջեցան 'ի ձեռն շնորհացն, այլ և այլն ամենայն որ զկնի նորին. և ոչ միայն մեղքն բարձան, այլ և արդարութիւն տուաւ. և ոչ այնչափ եղև Քրիստոս օգուտ մարդկան, որչափ Ադամ վնասեաց, այլ և առաւել զարմանալի մեծամեծս յարդարեաց։ Եւ վասն զի յաճախեաց զայսպիսի իրաց Պաւղոս, ապա պէտս ունի կազմել և յարդարել զբանն. և որպէս կազմեսցէ զայս։

"Զի եթէ 'ի ձեռն միոյն յանցանաց, ասէ, մահ թագաւորեաց միովն, ապա եւս առաւելութիւն շնորհացն և պարգևացն արդարութիւն ընկալեալ՝ կենօք թագաւորեսցեն 'ի ձեռն միոյն Յիսուսի Քրիստոսի"։ Իսկ զոր ասէս այսպիսի ինչ է, զի եթէ զմահ զինեաց, ասէ, ընդդէմ ամենայն ախտեղերաց՝ ուստեմն 'ի ծառայն միոյ մարդոյն միայն։ Զի թէ մահ այնքան զօրութիւն առ միոյն յանցանօք, իսկ եթէ զառաւելագոյն ունիցին յայնմ 'ի մեղաց մեծագոյնս ինչ ընկալեալ 'ի ձեռն շնորհացն և արդարութեան, ապա զիա՞րդ կարիցեն պատժապարտք մահու դառնալ. Վասն այնորիկ ասէ ոչ շնորհս միայն, այլ եթէ առաւելութիւն. զի ոչ եթէ որչափ պէտք էին առ 'ի մեղացն ջնջումն միայն ընկալաք զշնորհսն, այլ եւս առաւելութեամբ բազում։ Քանզի և 'ի տանջանացն զերծաք և զչարիսն զամենայն մերկացաք և վերստին վերածնեալք եղաք, և 'ի թաղել հին մարդոյն մեք յարեաք և փրկեցաք և յորդեգրութիւն եկաք և արդարացաք և եղաք եղբարք միածնին և ժառանգակիցք և մարմնակիցք նորին կարգեցաք և յանդամս նո-

յա կատարինք և որպէս 'ի գլուխ մարմնոյ այնպէս միաւորինք :

Սերգ զայս ամենայն առաւելութիւն շնորհաց կոչեաց Պաւղոս․ և ցուցանելով թէ ոչ միայն դեղ առաք ընդդէմ մեղաց, այլ և առողջութիւն և գեղեցկութիւն և պատիւ և փառս և մեծութիւն բազում, որ քան զմեծ բնութիւնս գերազանցեալ գտանի : Իսկ յայտնեաց մի մի իւրաքանչիւր որք կարէ լուծանել զմահ․ թող թէ յոր-ժամ ամենայն միահամուռ շուքընթաց երևի եղեալ, ոչ հետք ուրեք նորա այնուհետև, և ոչ հալածի ուրեք երևի, այլ առժամայն եղծանի :

Զոր օրինակ եթէ որք ումեք տասն խերբեէշ պարտական իցէ և նա զնա 'ի բանտ արկանիցէ, և ոչ միայն զնա, այլ և զկին և զմանկունս և զծառայս վասն նորա, ապա եկեալ այլ ուրուք ոչ միայն զտասն խերբեէշան հատուցանիցէ, այլ բիւր տաղանդս ոսկւոյ շնորհիցէ և 'ի թագաւորական 'ի սրահն մուծանիցէ զբանտարգեալն և յաթոռ բարձրագոյն պատուոյն նստուցանիցէ և հաղորդս մեծանագոյն պատուոյն արասցէ և ամենայն իսկ երևելեացն որ յարքունիսն իցեն, ապա այնուհետև ոչ կարէր յիշել զփոխս տասն խերբեէշին զոր առեալ էր 'ի փոխատուէն, այնպէս և առ մեզ գործեցաւ : Նաղաւմ և մեծամեծ պարտս հանճեաց զմեր Քրիստոս, և այնչափ ինչ առաւել որպէս ցայտ մի փոքր առ անեզրական անդունդս ծովուն : Մի այսուհետև երկբայեսցուք ինչ, ով մարդ, զայնչափ մեծութիւն բարութեանց տեսանելով, և մի խնդրեր իսկ եթէ զիարդ որպէս զկայծակն մահու և մեղաց շիջաւ զօրութիւն․ վասն զի որպէս զծով համատարած ծաւալեցան շնորհք նորա : Նոյն այս Պաւղոս ազդանշանեալ ասէր, թէ զառաւելութիւն շնորհացն և զարդարութիւն ընկալան, կենօք թագաւորեսցեն :

Իսկ իբրև զայս յայտնապէս եցոյց, դարձեալ զմասղութիւնսն զառաւելին իսկ 'ի կիր արկանէ առ 'ի ամփոփել զնոսա 'ի համբառնալ, և ասէ՝ զի թէ յանցուածովք նորա տանջեցան ամենեքին, ապա ուրեմն կարող են այսու արդարանալ․ վասն որոյ ասէ․ “Զի որպէս 'ի ձեռն միոյ յանցանաց յամենայն մարդիկ դատապարտութիւն, այնպէս և միոյն արդարութեամբն յամենայն մարդիկ արդարութիւն կենաց” : Իսկ կրկին համեմատութեան զայս

ձայնել. «Քանզի որպէս 'ի ձեռն անհնազանդութեան միոյն մարդոյ մեղաւորք բազումք եղեն, սոյնպէս և հնազանդութեամբ միոյն արդարք բազում եղեն »: Այլ թուի ինձ եթէ չիցէ փոքր խնդիր յառաջադրեալս. եթէ ոք ամենայն հաւատով քննեսցէ, և այս գիւտն է առ 'ի լուծանել:

Այլ արդ որպիսի՞ ինչ է խնդիրն յառաջն թէ 'ի ձեռն անհնազանդութեան միոյն մեղաւորք բազումք գտան: Վասն զի 'ի մեղանչելն նորա և լինել մահկանացու, և որք 'ի նմանէ ծնան՝ այսպիսի լինել և նոցա չէր անհնարին. իսկ յանհնազանդութենէ նորա այլոց մեղաւորս լինել որպէս արդեօք լինիցի այս ըստ կարգի: Քանզի զատանի այնուհետև այն՝ թէ ոչ է դատաստանի պարտական, թէ ոչ ընտանի յիւրոց մասանց լինի մեղաւոր: Այլ արդ զինչ իցէ որ ասէն՝ թէ մեղաւորք բազումք: Թուի ինձ եթէ պատժապարտք անձանց և դատապարտեալք մահուանք: Այլ զի 'ի մեռանելն Ադամայ ամենեքին եղեն մահկանացուք, յայտնապէս բազում իրօք եցոյց:

Իսկ զխնդիրն թէ վասն էր իրիք այս եղև՝ ոչ ևս յաւել, վասն զի ոչ ինչ վարկէր առաժամանակեանն. քանզի ընդ Հրէայսն գրեա պայքարէր որք հակառակէին և այսպէս ասէին վասն միոյն արդարութեան: Յաղագս այսորիկ և եցոյց իսկ թէ զկարգ միոյն դատապարտութե՛ն յամենեսեան ժամանակս. իսկ եթէ էր վասն եղև այս՝ չյաւել ինչ. վասն զի չէր ինչ 'ի խնդիր առաջարկաց, այլ միայն կարևորացն հաղ ասէր: Այսու ոչ թէ լոկ ընդ Հրէայսն միայն հարկաւորեցուցանէ զաւելորդսն չխնդրել, այլ զամենեսին իսկ. որոյն վասն և չձայնեաց:

Իսկ եթէ ոք 'ի մէնջ խնդրիցէ ուսանել, ասեմք այսպէս՝ թէ ոչ միայն չվնասեցաք ինչ 'ի մահուանէն նորա և 'ի դատապարտութենէն եթէ արթուն լինիցիմք, այլ և շահիմք ևս՝ մահկանացու լինել մեր. զառաջինն՝ զի մի՛ մահկանացու մարմնովս այլ մեղիցուք. երկրորդ անգամ զի բիւր ինչ ունիցիմք փիլիսոփայութեան իրս, և 'ի չափու ունել զմիտս և զգաստանալ և ամփոփ լինել և յամենայն չարեաց հրաժարել. և զառաժամանակեանս որ երևի և որում անկն ինչ ունիցիմք՝ հաւատա եթէ զայս ամենայն մահ լուծանէ: Այլ յետ այսորիկ, մանաւանդ եթէ յառաջ ևս քան զայս, և այլ բազում ե-

մեծ բարութիւնս, որ են մարտիրոսացն սրբոցն . առա-քելոցն բերանով . այսու Պետրոս արդարացաւ, նոյնպէս Աբրահամ զորդին պատարագէր, նոյնպէս Յովհաննէս վասն Քրիստոսի գլխատեցաւ, այսպէս և երեք ման-կունքն, նոյնպէս և Դանիէլ: Ոչ եթէ կամեցին, ոչ միայն մահ, այլ և ոչ նոյն ինքն սատանայ կարէր մեզ վնասել: Այլ տանին այսպիսի և զայն ևս արժան է ա-սել՝ թէ և անմահութիւն ևս ընդունելոց է զմեզ . և որք փոքր մի յայժմու ժամանակիս խրատեսցուք, և յետ այսորիկ բազում հեշտութեանց վայելեսցուք ՚ի հանդեր-ձեալ բարութիւնսն : Որպէս ՚ի վարժման ինչ եւս յառ-ժամանակեայ կենցաղումս . ՚ի ձեռն այսորիկ՝ նեղութիւնք, հիւանդութեամբք, փորձութեամբք, աղքատութիւնք և այլովք որք արտաքոյ կարգին թուին՝ խրատեսցուք, որպէս զի զօրանայցեմք պատրաստք առ ՚ի յընդունելոյ զհանդերձեալ բարութիւնսն :

"Օրէնքն մտին, զի յանցանքն բազմեսցին": Այլ վասն զի եցոյց եթէ յԱդամայ դատապարտեցաւ ամե-նայն աշխարհ, իսկ ՚ի Քրիստոսէ փրկեցաւ և ՚ի դատա-պարտութենէն զերծաւ, ժամ է այժմ նաև այսմ հետևել վասն օրինացն և վասն նորին փառացն ՚ի բաց բարձ-մանն : Ա՛յլ ասէ, թէ չզօրեցին ինչ օրէնքն շահ միայն և կամ ոչ օգնեցին, այլ և աճեցաւ ևս ախտն յարժամ նոքա ՚ի ներքս եկին : Եւ եթէ վասն այսորիկ տուան օ-րէնքն զի բազմեսցին յանցանքն, այլ տուան զի բարձ-ցէ և ծախեսցէ զյանցանսն : Իսկ ընդ հակառակ ինչ ելին զատն իրքն . ոչ եթէ ՚ի բնութենէ օրինացն, այլ յընդունելեացն ծուլութենէ :

. Այլ ընդէ՞ր չասաց թէ օրէնքն տուան, այլ թէ օրէնքն մտին : Ցուցանել թէ առ փոքր մի ժամանակ ունէին պէտս նոքա, և ոչ եթէ տիրապէս կամ ճշմար-տութեամբ ինչ . զոր և առ Գաղատացիսն զնոյն այս-պէս ասէ՝ թէ "Յառաջ մինչև հաւատքն եկեալ էին, ամփոփեցեալք պահեալք ՚ի հանդերձեալ հաւատոյն յայտ-նելոյ". որպէս թէ ոչ իւր, այլ այլում ուրեմն պա-հէր զհաւատսն : Այլ քանզի բանդագուշեալք ինն էին Հրէայքն և լուծեալք և առ այս շնորհս գանգատելովք, յայն սակս տուան օրէնքն նոցա, որպէս զի զնոսա մեծա-գոյնս յանցանսն խնդրեսցէ և ուսուսցէ զնոսա թէ որպիսիք ինչ իցեն, և զմեղաւորութիւնն աճեցուսցէ :

Դարձեալ ցուցանէ զնոսա. մի զարհուրիր, ասէ, զի ոչ եթէ առ 'ի բազմացուցանել զտանջանս առնէ այս, այլ զի եւս առաւել շնորհքն երեւեսցին : Վասն որոյ եւ յարէ իսկ 'ի սոյն՝ թէ « Ուր առաւելան մեղքն, առաւել եւս յաւելան շնորհքն » : Եւ ոչ ասաց լոկ եթէ յաւելան, այլ թէ առաւել եւս յաւելան. զի ոչ միայն 'ի տանջանաց զերծոյց, այլ եւ 'ի մեղաց, եւ կեանս շնորհեաց եւ զայլն անհնարին զոր բազում անգամ ասացաք. զոր օրինակ եթէ ոք զջերմնական ոք ոչ միայն յախտէն ազատեսցէ, այլ եւ գեղեցիկ եւ ուժեղ եւ պատուական արասցէ. եւ կամ զքաղցեալ ոք զարձեալ ոչ միայն կերակրեսցէ, այլ եւ բազում եւս ընչից առնիցէ զնոսա տէր, եւ յիշխանութիւն մեծութեան հասուցանիցէ : Եւ զիա՞րդ առաւելան, ասէ, մեղքն : Որ բերէր պատուհասն եւ տուեալ օրէնքն՝ զամենայնիւ անցին, վասն այնորիկ առաւելան մեղքն : Տեսանե՞ս որչափ ինչ 'ի մէջ է շնորհացս եւ օրինացս. քանզի մին յաւելուած եղեւ դատապարտութեան, իսկ միւսն յաճախումն շնորհաց :

Եւ իբրեւ ասաց զանբաւ առատութիւնն, խնդրէ դարձեալ զակիզբն եւ զարմատն զմահուն եւ զկենացն : Եւ ո՞ր իցէ արմատ մահու. մեղք. վասն որոյ եւ ասէ եւ թագաւորեալ զնա ցուցանէ. « Որպէս, ասէ, թագաւորեցին մեղք 'ի մահու, այնպէս եւ շնորհքն թագաւորեսցեն արդարութեամբ 'ի կեանսն յաւիտենից 'ի ձեռն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի » : Զայս ասելով եցոյց զնա 'ի կարգի թագաւորականն, իսկ զմահն 'ի կարգի զինուորի ընդ նորա իշխանութեամբ կեալ եւ 'ի նմանէն իսկ վառեալ : Ապա ուրեմն իսկ յայտնի է եթէ 'ի բաց բարձումն մահու արդարութիւն է. եւ ոչ միայն զէնընկէց առնէ զմահ, այլ 'ի բաց իսկ բառնայ եւ ամենեւին զթագաւորութիւն նորա լուծանէ, որպէս զի եւ մեծ իսկ է այս քան զայն. զի ոչ եթէ մարմնով եւ սատանայիւ, այլ ընդ շնորհացն գործեն իրքն, եւ 'ի վայելչականն յայն հանէ զկեանս մեր եւ յանեզրական բարութիւնն, զի առաւել եւս ուսցիս զառաւելութիւնն : Քանզի եւ յանցանքն յորժամ եկին եւ 'ի մերձակայ իսկ կենացս զմեզ զրկեցին. իսկ յորժամ շնորհքն եկին՝ ոչ միայն զմերձակայս, այլ եւ զանմահ եւ զյաւիտենական կեանսն մեզ շնորհեցին. այսր ամենայնի պատճառ եւեթ Քրիստոս է : Մի՞ այսուհետեւ

յերկրայս ինչ լինիցին վասն կենացն՝ ունելով զաղքա-
տութիւն. վասն զի մեծ իսկ է արդարութիւն քան ըզ-
կեանս, զի և մայր սորին իսկ է։

"Այլ զիարդ՝ կացցուք մնասցուք անդրէն ՚ի մեղսն զի
շնորհքն բազմասցին, քաւ լիցի,,: Պատմեալ ՚ի սոփ-
րոսկան բանին երանելի և ոչ ձոխութեանց ինչ յաւաղ բե-
րէ, զի մի ծանրաբերանի ինչ ունիք թուեսցի, այլ ըստ
ասնմանութեան կարգին առնէ: Այլ այսպէս բազմանա-
ալիկ զործէ զբանն, որպէս զի մի դժուարեսցին ինչ նո-
քա. վասն որոյ և ասէ իսկ՝ թէ "Համարձակագոյն
գրեցի առ ձեզ փոքր ՚ի շատէ,,: Այլ եթէ չէր զայս
այսպէս ասացեալ, յոյժ խոշորագոյն թուէր նոցա բանն:

Այլ իբրև ասաց և եցոյց եթէ յոյժ առաւել են
շնորհքն որ զմեծամեծ մեղսն բժշկեցին, յայտնանէ թը-
ւէր անմտացն եթէ հրամայէ մեզ արբեալ յամել ՚ի
մեղսն, զի առաւել երևեսցին շնորհքն՝ վասն զի մեծամեծս
մեղաք, մի ևս ՚ի բաց կացցուք ՚ի մեղացն զի ևս առաւել
յաճախեսցին շնորհքն. և զի այսպէս ասէին, ոմանք որ-
պէս չզինէ զդիմադրութիւնն. նախ զայն զի չասենն յանձն
առեալ թէ "քաւ, մի լիցի,, զոր և յանդգնաբար ա-
վար է առնել. ապա և միւս դիմադարձս ՚ի մէջ բերէ.
"Որք մեռաք, ասէ, մեղացն, զիարդ զարձեալ կեցցուք
նովաւ,,: Զի՞նչ է մեռաքն. ՚ի նմանէ կողմանէ, որպէս
և ինքն իսկ ասաց, զվճիռն ընկալաք առնելոցն, եթէ
վասն զի մեռաք նմա հաւատովք և մկրտութեամբն. զոր
մանաւանդ եթէ արժան իսկ է ասել եթէ և ըստ կար-
գին իսկ կայ այս յայտնապէս: Զի՞նչ է թէ մեռաք
նմա. այսինքն է մի ևս հնազանդել նմա: Զայս մկրը-
տութիւնն արար միանգամ զմեռանելն նմա. ապա պէտք
են այնուհետև մերով փութով ունել զնա հանապազ.
որպէս և բիւր անգամ ինչ հրամայեսցէ, մի ևս հնա-
զանդել նմա, այլ կալ մնալ անշարժ որպէս և զմե-
ռեալ: Այլ որպէս այլուր ասիցէ՝ թէ նոյն ինքն մեղքն
մեռան, այլ զայն դիւրով կամեցեալ ցուցանել զառա-
քինութիւնն՝ զայս գնէ. իսկ աստ զարթուցանել կամի
զլսողն, առ նոյն ինքն ՚ի մահն մերձեցուցանէ զբանն:

Այլ վասն զի անյայտ էր ասացուածն, մեկնէ զարձեալ
զնոյն, և դժուարինագոյն բանս ՚ի կիր արկանէ: "Այթէ
ոչ գիտիցէք, ասէ, եղբարք, զի որք մկրտեցաք ՚ի Քրիս-

տոս Յիսուս, 'ի մահ անդր նորա մկրտեցաք, զոյգ թաղեցաք ընդ նմին մկրտութեամբ 'ի մահ"։ Ո՞րինչ է՝ թէ 'ի մահ անդր նորա մկրտեցաք. այսինքն՝ թէ մեք մեռաք որպէս և նայն։ Զանզի խաչ է մկրտութիւնն. որպէս խաչն և թաղումն Քրիստոսի, նոյնպէս և մեզ մկրտութիւնն եղև, թէպէտ և ոչ 'ի վերայ նորին. քանզի նա մարմնով մեռաւ և թաղեցաւ, իսկ մեք մեղաց զերկաւեան։ Նաև որոյ և չասաց իսկ թէ անկանիցք մահու, այլ եթէ նմանութեան մահու նորա։ Թէպէտե և այս մահ անուանի և այն, այլ ոչ նոյն նմին իրօք երկոքեան. այլ Քրիստոսի ըստ մարմնոյ, և մերս մեղացն. և որպէս այն ճշմարիտ, նոյնպէս և այս ճշմարիտ։ Ուստի պարտ է և յանձանց ինչ ընծայ լինել. և զարձեալ 'ի սոյն յարեան ասէ՝ թէ "Որպէս յարեաւ Քրիստոս 'ի մեռելոց փառօք Հօր, նոյնպէս և մեք 'ի նորոգումն կենաց շրջեսցուք"։ Աստ յետ պարկեշտութեան կեալ 'ի կենսն, և զյարութեանն ճառս ակնարկէ. զիա՞րդ. Հաւատացե՞ր, ասէ, թէ յարեաւ Քրիստոս 'ի մեռելոց, արդ և քումն հաւատա. քանզի վասն այնորիկ եղև, քանզի և քոյն խաչ է և թաղումն։ Ո՛ր եթէ մահուան հաղորդ գտար, ապա ևս առաւել մասնաւոր յարութեան և կենացն։ Նաև զի յորժամ մեծամեծ մեղքն լուծան, չէ պարտ յերկբայս լինել վասն նուազ ինչ իրաց անուհետև թէ որպէս մահ խափանի։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Այլ արդ այսուհետև զմտաւ ած զոր ինչ լուար զուքեղէն։ Յառաջ քան զհանդերձեալն այն իմն յարութիւն պահանջէ 'ի մէնջ այժմ՝ զնոր առաքինութիւնն ըստ այժմու կենցաղոյս, որ 'ի վարուց փոփոխմանէ գործի. յորժամ պոռնիկն զգաստ լինի և ագահն ողորմած և խիստն հեզ, և այսպէս աստ և աստ յարութիւն լինի՝ ակնարկելով զայն յարութեանն։ Այլ զիա՞րդ, ասեն, յարութիւն լինիցի այժմ. յորժամ մեղքն մեռանին և արդարութիւնն զօրանայ և հին կեանքն եղծանին և նորս այս հրեշտակականս յառաջ մատչի և 'ի գործ անկանի. իսկ նոր կեանս յորժամ լսիցես, բազում և մեծամեծ փոփոխմանց 'ի խնդիր լինել։

Այլ եւ հեծեծեմ եւ արտասուեմ մեծապէս յորժամ զմտաւ ածեմ թէ որպիսի խնամատարութեամբ պահանջէ 'ի մէնջ Պաւղոս, եւ որպէս մեք տուաք զանձինս ծուլութեանց. յետ մկրտութեանն յառաջին ծուլութիւն անդր եկաք եւ յԵգիպտոս կրկին դարձաք եւ զխաւարն յիշեցաք յետ մանանայիցն: Վասն զի առաջնորդքն են որ զօր մկրտութեան յառաջեն, դարձեալ 'ի յառաջին վարսն ձեռնարկել կամիցին: Այլ եւ յորժամ մկրտիցիք, ոչ եթէ առ այս թողուլ կարգեալ է գործոց բարութեան, այլ զամենայն խոկ ժամանակս կենաց մերոց այնպիսի առաքինութիւնս պահանջէ 'ի մէնջ Պաւղոս: Իսկ մեք յառաջին 'ի փոխան անդր դառնամք. յետ խորհրդոյն զմեզ երկրպագուս կազմելոյ, յանպատեհ 'ի մեղաց ծառայութիւն զանձինս կարգեմք: Վասնզի եւ ընչիցն տենչանք եւ անպատեհ ցանկութեանցն ծառայել եւ ամենայն մեղաց զհնութիւնս սովոր են գործել. Իսկ հնացելոյն եւ ծերացելոյն մերձ է յապականութիւն:

Վասնզի չէ եւ չէ իսկ հնար զմարմինն 'ի բազում ժամանակաց այնպէս լուծեալ անտանել, որպէս զհոգի 'ի բազում մեղաց նեխեալ եւ որդնեալ անկեալ, եւ 'ի վերջին աղձապատանս տանի հասուցանէ՝ զանպատեհ բարբառելով որպէս զծերացեալ զոք եւ զմտախաբ եւ ամենայն չարեացն լցեալ մոլութեամբքն եւ մոռացմունքն. եւ զախտն 'ի վերայ աչացն ունիցի, եւ մարդկան զարշ եւ պիղծ երեւեսցի, եւ սատանայի դիւրաւ ձեռնարկիցի: Վասնզի այսպիսի են մեղաւորացն ազինք. այլ ոչ եւ արդարոցն, այլ նորոգին եւ աճեն, եւ 'ի նմին հասակի 'ի ծաղկի են հանապազ, եւ առ ամենայն պատերազմունս եւ կռիւս պատրաստ գտանելով:

Իսկ մեղաւորացն ազինք թէպէտ եւ փոքր մի ընդդիմահարութեան պատահիցէ, խոկոյն անկանին եւ կորնչին. եւ զայս մարգարէն յայտ առնէր ասելով. "Որպէս հողմ զփոշի զի հանէ 'ի վերայ երեսաց երկրի": այսպէս դիւրահարք են եւ անընդդիմունակք ամենայն առաջիկայից յաւուց: Զի որք 'ի մեղսն կան, ոչ առանձինն ուղղորդ եւ ոչ լսեն հաստատութեանց եւ ոչ բարեաւքն պարզապէս, այլ բազում մաղձիւք լի են, բազում եւ 'ի բերանոյն հանեն շողիք. եւ երանի թէ շողիս, եւ ոչ այլ ինչ անպատեհս. արդ այժմ ասացից քան զամենայն ողիոց հա-

մեռնս եւ չարաչարութիւն յաւալ բերել 'ի բերանոյն. Եւ եւս դժնեայ այն է, զի եւ ոչ թքանել զայսպիսի շաղիս 'ի բերանոյն կամին, այլ ձեռօք ընդունելին եւ զարձեալ սովիմբք մարին, քանզի թանձր է եւ դժուարահալ։ Արդեօք զարշելիք ինչ 'ի պատմութեանս, այլ եւ առաւել 'ի գործոյն այսպէս է նողկալ։ Օր եթէ 'ի մարմնի յորում այսպիսի ինչ իցք պատահիցին՝ զարշ թուի, ապա մանաւանդ բաղում անգամ 'ի հոգին։

Այսպիսի ինչ էր եւ այն որդին՝ որ զամենայն զիւրն ծախեաց անառակութեամբ եւ 'ի վերջին թշուառութիւնն 'էհաս, եւ քան զամենայն աղքատեալս եւ ախտացեալս եւս յանզգայութեան անկեալ գնէր. այլ քանզի յանկարծակի կամեցաւ լինել երկրաւոր բարութեն միայն եւ փոփոխմամբ խրատին, եւ մանն զի եւ տեսց՝ թէ զարձայց անդրէն առ հայր իմ, այս բան շնորհեացնոս զամենայն բարութիւնս. մանաւանդ եթէ ոչ լոկ միայն բանքն, այլ ընդ բանիցն եւ զգործսն եւ յաւել։ Նա զի չասաց լոկ եթէ դարձայց առ հայրն իմ եւ յապաղեաց, այլ ասաց թէ դարձայց, եւ նոյն ժամայն դարձաւ, եւ զբաղում զձանապարհն զայն աշխատեցաւ եւ եկն։

Օայն եւ մեք արասցուք. թէպէտ եւ յարտաքին ատհմանս ուրեք երթայցեմք, դարձցուք անդրէն 'ի տուն հայրենի, եւ մի զանդատեսցուք երկայնութեամբ ճանապարհին. միայն եթէ կամիցիմք, դիւրով լինի մեզ վերլին ճանապարհորդութիւնն եւ երագ, միայն զօտարն եւ զայլազգին 'ի բաց թողցուք, այսինքն զատտանայ եւ զմեղս՝ որ զմեզ հեռի առնէ 'ի հայրենի տանէն։ Այլ արդ թողցուք զնոսա զի երագ դարձցուք 'ի հայրենի տունն մեր. քանզի գթած է հայրն, եւ այնպէս գթած, զի եւ զընտանիսն ոչ ինչ առաւել պատուէ քան զմեզ որք դառնամքս 'ի մեղաց, մանաւանդ թէ եւս առաւելլի զմեզ որպէս յայնժամ հայրն զնոյն պատուեաց. քանզի եւ առաւել եւս ցանկացեալ էր նմա իբրեւ կորուսելոյ որդւոյ։

Այս զինչ դատնայցեմ, ասէ. սկիզբն արա խրատիս միայն, եւ ամենայն ինչ դիւրաւ վճարի. կաց հակառակ չարին, եւ զամենայն ինչ կատարեցեր։ Օր օրինակ որք հիւանդութեամբքն աշխատին, յորժամ ոչ ծանրագոյն ունիցին՝ զխտեսցէ թէ սկիզբն է առողջութեան, այնպէս եւ 'ի չարիսն լինի, մի յառաջեր այլ 'ի նոսա, եւ

ահա կատարումն եղև չարեացն։ Թէպէտ և զերկուս աւուրս միայն և կամ զերիս մերժես 'ի չարեացն, ապա դիւրաւ իսկ թողուս 'ի բաց, ապա յետ երիցն և տասն յաւելուս, ապա և քսան և հարիւր, յետ այնորիկ զամենայն ժամանակս քո։ Վասնզի որչափ յառաջես՝ դիւրագոյն տեսանես զճանապարհն, ապա և 'ի նոյն իսկ 'ի գլուխ ելանիցես, և իսկոյն իսկ 'ի բազում բարութիւնս վայելիցես։ Զի և յայնժամ յորժամ անառակն այն դարձաւ, փողք և քնարք և պարք և ցնծութիւն և ժողով ամենեցուն. և որ սիրէրն, վասն ընդվայր ծախիցն և վասն հեշտ փախչելոյ մանկանն ոչ ինչ պահանջեաց վրէժս և ոչ այպանալից ինչ ասաց, այլ որպէս զմանուկ զոր սնեալ և ոչ բանիւք անգամ նախատէր զորդին. մանաւանդ թէ և ոչ յիշեաց իսկ վասն առաջինն գնացիցն, այլ և զեղաւ զնովաւ և ողջունեաց զնա և զպատուականն եդեն և զպատմուճանն զգեցոյց և 'ի վերայ բազում աշխարհաց կարգեաց։

Այս արդ զայսպիսի օրինակ ունելով լիցուք և մեք վստահք և մի եկեսցուք յանյուսութիւն։ Վասնզի ոչ խնդրայ այսպէս տէր կոչելով որպէս հայր, և ոչ ծառայ անուանել որպէս զորդի. մանաւանդ եթէ զայս իսկ կամի նա։ Վասն այսորիկ և զամենայն ինչ գործեաց զոր ինչ գործեացն, զի և 'ի միածինն անգամ ոչ խնայեաց, որպէս զի և մեք զորդեգրութիւն ընկալցուք. զի մի որպէս զտէր միայն, այլ որպէս զհայր սիրեսցուք զնա։ Թէպէտ և դիպեսցի այս 'ի մէնջ, որպէս զփառաւորիչ նորա բերկրելիք և զուարճանօք և զամենայն ինչ նմա վարկանիցէք, որ չեն կարօտ մերայոցս ինչ։ Զայս ասէ Աբրահամու ասաց. "Ես եմ, ասէ, ած Աբրահամու և Սահակայ և Յակոբայ"։ Այս մանաւանդ այսու ծառայիցն էր զուարճանալ. իսկ այժմ տեսանեմք զտէր զի զոյնս առնէ։ Սորին վասն և զՊետրոս ասէր. "Սիրես զիս առաւել քան զսոսա"․ ցուցանէ թէ ոչ խնդրէ ինչ յառաջ քան զայս 'ի մէնջ։ Սորին վասն և Աբրահամու զորդին յողջակէզս հրամայեաց հանել, զի ցուցանէ ամենեցուն թէ յոյժ սիրի 'ի հայրապետէն. այս յոյժ սիրել 'ի սիրելեաց անտի գործի։ Վասն այսորիկ և ցուցանելով ասէր՝ թէ "Որ սիրէ զհայր կամ զմայր առաւել քան զիս, չէ ինձ արժանի"։ Սորին վասն և

որ քան զամենայն ինչ ընտանեգոյն է մեզ հոգին, զոր երկրորդեցեր իւրոյ հոգւոյն. վասն զի բազում և յոյժ առաւելութեամբ կամի սիրել 'ի մէնջ: Վասն զի և մեք յորժամ տեսանեմք զոք եթէ ոչ յոյժ սիրիցէ զմեզ, ասեմք թէ չեմք կարօտ նորա սիրոյն, թէպէտ և մեծ ոք և երևելի իցէ: Իսկ յորժամ ջերմ զոք և սերտ սիրով տեսանիցեմք, թէպէտ և անարգ և կամ փոքր ոք իցէ, որ սիրիցէն, մեծագոյն փառս վարկանիմք զսիրելն առ 'ի նմանէ: Վասն որոյ և նա ոչ զսիրելն միայն առ 'ի մէնջ, այլ և զչարչարելն ևս վասն մեր զանարգանացն զայն զչարչարանաց փառս կոչէր, վասն զի այն սիրոյն վասն էին փառք:

Իսկ արդ մեք թէ վասն նորա չարչարիցիմք, ոչ վասն սիրոյն միայն, այլ վասն մեծ ցանկութեան և պատուոյն փառս կոչեմք, և է իսկ: Նախ և 'ի մեծագոյն պատիւս ընթացցուք այսուհետև յորժամ վասն նորա նեղութիւնք հասանիցեն: Որպէս ոչ զաղքատութիւն և ոչ զախտս և ոչ զխոշտանգանս և ոչ զզրպարտութիւնս և ոչ զնոյն ինքն զմահ համարիմք ծանր ինչ և դժուարընկալ յորժամ վասն նորա այսմ ամենայնի համբերիմք: Թէ արթունք իցեմք, մեծագոյն քան զամենայն ինչ շահիցիմք այսուհետև. որպէս յորժամ ոչ լինիցիմք զգոյշք և արթունք, և ոչ յայլ յիմեքէ շահիցիմք ինչ:

Այլ արդ տես որպիսի ինչ է. խարդախեա՛ց ինչ ոք զմեզ և պատերազմեցաւ. ապա ուրեմն արթուն զմեզ յորդորէ և պատրաստս առնէ քեզ նմանող լինել ո՞յց: Ոչ ի եթէ սիրիցես զնենգողսն քո, եղեր նմանող այնմիկ որ զարեգակն ծագէ 'ի վերայ չարաց և բարեաց. Իսկ այլ ամեն զինչ յափշտակեաց 'ի քէն. եթէ քաջութեամբ համբերես, որք յաղքատսն ծախիցեն զինչսն՝ զնոյն վարձսն առնուցուս և դու. քանզի "Զյափշտակութիւն ընչից ձերոց, ասէ, խնդութեամբ ընկալարուք, գիտացեալ եթէ լաւագոյն ինչ վարձ ունիք որ յերկինսն կան մնահին": Ասա՞ց ինչ ոք չար զքէն և նախատեաց. եթէ ճշմարիտ իցէ այս կամ սուտ, քեզ պսակ մեծագոյն բարեաց, եթէ համբերութեամբ բամբասանացն տանիցիս. և քանզի որ զրպարտեսն, բազում առիթ լինի մեզ վարձուց. "Խնդացէք և ուրախ լերուք, ասէ, յորժամ ասիցեն զամենայն բան չար զձէնջ սուտ, զի վարձք ձեր

բաղում են յերկինս »: Եւ յորժամ ճշմարիտն ասիցեն, և յայնժամ յորժ օգտակարք, միայն եթէ համբերութեամբ տանիցիւք տառապելոցն. վասն զի և փարիսեցին ճշմարտելով զմաքսաւորէն ասէր թէ չար է, այլ փոխանակ մաքսաւորի արդար ասաց: Եւ զի՞ պարտ է զիւրաքանչիւր ինչ ասել, արժան է երանել 'ի Յոբայ ճգնութենէն և զամենայն զայն հաւաստեաւ ուսանել: Սոյն այսորիկ և Պաւղոս ասէր. «Եթէ ա՟ծ 'ի մեր կոյս է, ո՞վ իցէ մեր հակառակ ». որպէս զի փութայր ցուցանել թէ և 'ի տրտմեցուցչացն բաղում շահս օգտակարք: Իսկ եթէ 'ի ծուլութիւնս հատանիցիմք, և ոչ ումք օգուտն մեզ զգուծեն՝ լինիցիմք ինչ պիտանի: Ոչ ինչ օգուտ եղև Յուդայի մերձաւոր լինել Քրիստոսի. կամ զինչ վնասեցին՝ օրէնքն, և կամ Ադամայ՝ դրախտն, և կամ որ յանապատին էին՝ Մովսէս: Սոյնպէս զամենայն ինչ 'ի բաց թողեալ, և միում միայն տանել հոգ թէ որպէս զմեր կեանս մատակարարեսցուք:

Եւ եթէ զայս բարւոք կարգեսցուք, և ոչ ինքն իսկ սատանայ կարէ մեզ առաջի կալ. այլ և նա իսկ մեծ օգուտ գործէ մեզ և արթունս յարդարէ: Նոյնպէս և զեփեսացիսն զարթոյց Պաւղոս պատմելով նոցա զկարենութենէն. իսկ մեք նինջեմք և խորդամք, և այն զի ընդ այնպիսւոյ ընդ դառին ունիմք պատերազմն: Եւ եթէ յանկարծ իմանայաք թէ օձ բունեալ է 'ի մահիճս, բազում փոյթ տանէաք մինչև զնա ընկենուլ. իսկ սատանայ բունեալ 'ի հոգիս մեր, ոչ ինչ վարկանիմք չար և դժնեայ, այլ անհոգ կամք յորայսեալ: Իսկ պատճառք այսմիկ զինչ իցէ. զի մարմնաւոր աչօք չկարիցեմք տեսանել զնա. վասն այսորիկ արժան է արթուն և ընթացիկ լինել: Ոչ է զերևելի պատերազմն և պահել դիւրին է. իսկ յաներևութէն ոչ կարեմք զգուշանալ զերծանել, եթէ ոչ յամենայն ժամ վառեալք և պատրաստք գտանիցիմք. և մանաւանդ զի չգիտէ իսկ յայնդղակի պատերազմել, յաղագս այսորիկ և դիւրաւ ընկենու. այլ կերպարանօք աներեւոյթ բազում անգամ 'ի մարմնական ընթացսն մուծանէ: Նոյնպէս և զկինն Յոբայ կալեալ կերպարանօք զԹոյ, ծածկելով զիւր զչարութիւնն՝ զնա մատոյց խորհրդակից. այսու օրինակաւ և ընդ Ադամայ խօսեցեալ կեղծաւորութեամբ և խնամածութեամբ և

ըստ կարծի իմն խօսէր՝ եթէ «Բանայցին աչք ձեր յորում աւուր ուտիցէք 'ի ծառոյն»: Սոյնն և զԵփթայեայ հաւանեցոյց, պատճառանօք բարեպաշտութեան սպանանելով զդուստրն իւր և զանօրէն զողջակէզսն մատուցանել:

Տեսանե՞ս զնորա զմեքենայսն, զիտացի՞ր զայնպէս պատերազմունսն. պահեա այսուհետև զքեզ, և ամենայն ուստեք վառեա և ամրացո զանձն քո հոգևորական զինուքն և 'ի վերայ հասիր հաւատովք նորա մեքենայիցն, զի ըմբռնեսցես զնա և զխաբանս ատեսցես: Վասն զի և Պաւղոս այսպէս յաղթեաց նմա, զի ամենայն հաւատովք 'ի վերայ եհաս նորա մեքենայիցն. վասն որոյ և ասէր՝ թէ «Խորամանկութեանց նորա չեմք անտեղեակք»: Սոյնպէս և մեք աստուծոյ ուսցուք և փախիցուք 'ի նենգութենէ նորա, զի այնպէս կարիցեմք զերծանել յաղթութեան կանգնել ընդդէմ նորա, որպէս զի յայժմու ժամանակիս և 'ի հանդերձելումն քաղաղիցեմք յաւիտեան, և անխափան բարութեանց հասանիցեմք շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ. ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

«Զի եթէ տնկակիցք եղաք նմանութեան մահու նորա, այլ և յարութեանն նորա լինիցիմք»:

Որ յառաջագոյն ձառեալ ասէի, զնոյն և այժմ ասեմ եթէ հանապազ 'ի սովորական 'ի բանն եղանէ: Մշտապէս յայլ 'ի թուղթսն յերկուս բաժանէ զատացանածն. սատանայականն զաւանդութիւնն որոշէ, իսկ միւսանն զբարուցն զխնամածութիւն: Եւ ոչ այնպէս և աստ. այլ միշտ ընդ նոյնս խառնեալ զայնս գործէ, որպէս զի դիւրընկալ լինիցի բանն: Երկուս մեռելութիւնս ասէ լինել աստ և երկուս մահս, և զմինն Քրիստոսի ասէ լինել մկրտութեամբ, իսկ միւսն 'ի մեղս ապարտ լինել 'ի ձեռն այսպիսի փութոյ: Վասն զի ա

ռաջին թողութիւն մեղացն՝ նորա պարգեւացն եղեւ. իսկ յետ մկրտութեանն կալ մնալ մեռեալս մեղացն՝ մեր պարտ է լինել փոյթ. եւ մանաւանդ եթէ աստ իսկ զմեծ աւետանեւք բազում օգնական: Վասնզի ոչ միայն զայս զօրէ մկրտութիւնն՝ զառաջին զմեղսն եղծանել, այլ եւ առ հանդերձեալսն զգուշաւորս գործէ զմեզ: Այլ զոր օրինակ անդ զհաւատոյն ընծայեցեր՝ զի մի եղծցի, նոյնպէս եւ աստ զյօժարութեանդ փոփոխումն ցոյց, զի մի դարձեալ աղտեղացուցանես զքեզ: Զայս եւ որքան այսպիսիք իւիք են՝ ուսուցանելով զմեզ ասէր. «Զի եթէ տնկակիցք եղաք նմանութեան մահու նորա, ապա եւ յարութեանն նորա լինելոց եմք»:

Տեսե՞ր՝ որպէս բարձրացոյց զլսողն եւ եհան զնա իւկոյն առ տէրն իւր, եւ բազում փութով եցոյց զնմանութիւնն: Զարքին վասն եւ չասաց թէ մահու՝ զի մի ընդդէմ ինչ ասիցեն, այլ եթէ նմանութեան մահու. քանզի ոչ եթէ էութիւնն իւր մեռաւ, այլ որ ՚ի մեղաց մարդն, այսինքն է չարիքն: Եւ չասաց թէ հաղորդեցաք նմանութեան մահու նորա. այլ զինչ. այլ թէ տնկակիցք եղաք, զի յանուանէ տնկոցն զնոյն պտղաբերութիւն ցուցցուք ՚ի մեզ: Զոր օրինակ մարմինն նորա թաղեալ ՚ի յերկրի պտուղ տիեզերաց բերէր զփրկութիւն, նոյնպէս եւ մեք ՚ի մկրտութեանն զսրբութեան զորդեգրութեան զբիւր բարութեանց, որպէս եւ յետ յարութեանն ՚ի միա առցուք զնորա պարգեւսն: Եւ քանզի մեք ՚ի ջուր թաղիմք, իսկ նա յերկրի. եւ մեք վասն մեղաց, իսկ նա ըստ մարմնոյ թաղեցաւ, յաղագս այսորիկ չասաց լոկ եթէ տնկակցութեան մահուն, այլ եթէ նմանութեամբ մահու: Եւ վասն զի եւ այն մահ էր եւ այս, այլ ոչ ընդ նմին իրօք:

«Զի եթէ մահուանն նորա, ասէ, տնկակիցք եղաք, ապա եւ յարութեանն լինելոց եմք»: Յարութիւն աստ զհանդերձեալ յարութիւնն ասէ: Վասնզի ՚ի վերագոյնսն զմահուանէն ճառեալ ասէր. «Թէ ոչ գիտէք, եղբարք, զի որ միանգամ մկրտեցաք ՚ի Քրիստոս Յիսուս, ՚ի մահ անդր նորա մկրտեցաք»: եւ ոչ ինչ վասն յարութեանն յայտնապէս ճառեաց անդ, այլ վասն վարուց յետ մկրտութեանն հրամայեաց եւ նորոգութեամբ կենաց շրջել: Իսկ աստ բուռն հարեալ զբանիւն ցուցա-

նէ մեզ զյարութիւնն ։ Այլ զի ուսցես եթէ ոչ վասն այնորիկ որ 'ի մկրտութեանն լինի յարութիւնն , այլ վասն հանդերձելոցն՝ ասաց "Զի եթէ տնկակիցք եղաք նմանութեան մահու նորա", և չասաց եթէ նմանութեան յարութեան նորա , այլ եթէ յարութեան ։ Զի մի ասիցես՝ եթէ յորժամ ոչ մեռաք որպէս մեռաւն , զիա՞րդ յառնիցեմք որպէս յարեաւն , առին վասն զմահուանէն յիշեաց ․ չասաց եթէ տնկակիցք մահու, այլ եթէ նմանութեան մահու ․ իսկ զյարութենէն չասաց՝ եթէ նմանութեամբ յարութեանն , այլ եթէ նմին իսկ յարութեանն լինիցիմք ։ Այլ այսու բանիւ ցուցանէ՝ եթէ չէ և ոչ եղև այն յարութիւնն , այլ հանդերձեալ է ։ Նոյն կամեցեալ արժանի հաւատարմութեան զբանս առնել , ցուցանէ այլ յարութիւն եղեալ աստ յառաջ քան զայն , որպէս զի և 'ի մնացուածոյս և 'ի հանդերձելոցն հաւատասցես ։

Այլ իբրև ասաց եթէ տնկակիցք լինելոց եմք յարութեան նորա , յարեաց 'ի նոյնս՝ եթէ "Զայս գիտացեմք զի հին մարդն մեր խաչակից եղև , զի խափանեսցի մարմին մեղաց", ։ Միանգամայն իսկ զպատճառն և զհանդերձեալ յարութեանն դնէ ։ Այլ ոչ ասաց եթէ խաչեցաւ , այլ եթէ խաչակից եղև , որպէս զի մերձեցուսցէ զմկրտութիւնն 'ի խաչն ․ վասն որոյ և վերագոյն ասէր՝ թէ "Տնկակից եղեալ նմանութեան մահու նորա , զի խափանեսցի մարմին մեղաց", ․ ոչ եթէ զմարմինս զայս այսպէս կոչէ , այլ զչարիսն ամենայն ։ Զոր օրինակ մարդ հին, կոչէ զաղտորաքն զմեղսն , սոյնպէս և մարմին մարդոյ յայտնանէ որ յազգի ազգի մասանց մեղացն զոր ունի յինքեան՝ զայն կոչէ խափանելի մարմին ։ Այլ զի ոչ ընդ վայր ինչ է ասացուածս , նմին իսկ Պաւղոսի որ յաջորդաց անտի քննեաց՝ լուր ։ Քանզի յորժամ ասաց "Զի խափանեսցի մարմին մեղաց", ընդմիջեմ եդ զայս ․ "Մի ևս ծառայել մեզ մեղաց", ։ Ոչ եթէ զայս մեռուցանել կամէր և ոչ եթէ զմեզ եղծանել և մեռուցանել , այլ զի մի մեղանչիցեմք ։

Նոյն և յառաջ մատուցեալ յայտնագոյնս իսկ ասէ՝ թէ "Որ մեռանի, Արդարացեալ է 'ի մեղաց", ։ Վասն ամենայնին մարդոյն ասէ զայս ։ Զոր օրինակ որ մեռանիցին վճարեալ իցէ յառաջիկայ մեղացն գործելոյ ,

վասն զի մեռեալ անկեալ դնի և ոչ կարէ մեղանչել այնուհետև, սոյնպէս և յորժամ 'ի մկրտութենէն ելանիցեմք. վասն զի մի անգամ մեռաւ անդ, պարտ է մեռեալ անշարժ կալ մեղացն: Ապա այսուհետև եթէ մեռար, մնա 'ի նմին մեռելութեան. վասն զի և իւրաքանչիւր որ յորժամ մեռանի, ոչ ևս կարէ այսուհետև մեղանչել. իսկ ապա եթէ մեղիցէ, ժխտացուցանէ ըզպարգևն Այ:

Եւ իբրև պահանջեաց 'ի մէնջ այսպիսի փոխարինութիւն, տես և զպտուղն նորին մատուցանէ ասելովն, «Եթէ մեռաք ընդ Քրիստոսի»: Զի և այս յառաջ քան զպսակն մեծագոյն պսակ է՝ հաղորդս գտանել մեզ տեառնն: Եւ զինչ ասէ. ոչ միայն այս, այլ և այլ իմն ձգնութեանդ ընծայ մատուցանեմ: Եւ զինչ իցէ այն. կեանքն յաւիտենից. քանզի «Հաւատամք, ասէ, թէ և կենակիցք լինիմք նորա»: Եւ ուստի յայտ իցէ այս. «Զի Քրիստոս յարուցեալ է 'ի մեռելոց, ոչ ևս մեռանի» ասէ: Եւ դու տես դարձեալ զյարութիւն նորա թէ որպէս 'ի հակառակորդացն կողմէ դարձեալ: Եւ քանզի սովորութիւն էր ոմանց խորհել վասն մահուն և խաչին, ցուցանէ թէ մահուանն այսու պարտ է պարծել: Եւ մի, ասէ, զի լուար թէ մեռաւ՝ մահկանացու զնա կարծիցես, որդին վասն անմահ մնաց. վասն զի մահու մահ՝ նորա մահն եղև: Եւ քանզի մեռաւ, վասն այնորիկ ոչ ևս մեռանի. զի և զոր մեռաւն, «զայն մահ մեղացն մեռաւ»:

Զինչ իցէ մեղացն մեռաւ. այսինքն է թէ և ոչ 'ի յանձն չէր պարտական, այլ վասն մերոց մեղացն. որպէս զի զնա ծախեսցէ և հատցէ զջիլս նորա և զամ զօրութիւնն, վասն այսորիկ մեռաւ: Տեսանես զիարդ երկեցոյց: Զի եթէ երկրորդ անգամ ոչ մեռանիցի, ապա և աւազան երկրորդ չիք. և եթէ աւազան երկրորդ չիք, ապա և դու առ մեղանչել մի դիւրահոս լինիր: Զայս ամենայն ասաց առ այնոսիկ որք յերկար կեալ ասէին՝ թէ արասցուք զչար զի եկեսցէ բարի. և դարձեալ թէ կացցուք մնասցուք 'ի յանցանսն զի շնորհքն բազմասցին: Վասն այսորիկ կամեցեալ արմատաքի խլել զայսպիսի չար արմատ՝ զայս ամենայն դնէ: «Իսկ որ կենդանին է, ասէ, կենդանի է Այ»: այսինքն է առանց

լուծանելոյ, որ ոչ ևս ընկճանի 'ի մահուանէ։ Զի և թէ զառաջին զմահն իբրև ոչ եթէ պատուհասական ինչ էր և մեռաւ, այլ վասն այլոց մեղաց, ապա մանաւանդ ևս առաւել այժմ ոչ մեռանի յորժամ զնոյն եղծ. զոր և հեբրայեցւոցն գրեալ ասէր՝ թէ "Մի անգամ 'ի կատարածս յաւիտենից յանարգութիւն մեղաց իւրով պատարագաւն յայտնեալ է"։ Եւ զոր օրինակ կայ մնայ մարդկան մի անգամ մեռանելն, նոյնպէս և Քրիստոս մի անգամ մատուցաւ առ 'ի բազմաց զմեղս վերացուցանելոյ. իսկ յերկրորդումն առանց մեղաց յայտնելոց է այնոցիկ որ ցանկանայցեն նմա 'ի փրկութիւն։ Եցոյց և ըստ այ կենացն զօրութիւն և զմեղացն զոյժ։ Ըստ այ կենացն, զի ոչ ևս մեռանիցի. իսկ ըստ մեղացն, զի անմեղ զնա կազմեաց մեռանել վասն այնոցիկ որ պարտականն էին մահու, ապա զիարդ ոչ կորուսանիցէ զմահ։

Արդ յորժամ Ճառեաց զկենացն նորա, զի մի ոք ասիցէ թէ մեզ զինչ օգուտ իցէ յասացելոցս, յարեաց 'ի նոյն՝ թէ "Նոյնպէս և դուք համարեցարուք զանձինս մեռեալս մեղացն և կենդանիս այ"։ Եւ բարւոք ասաց՝ թէ համարեցարուք, վասն զի անագան 'ի կիր արկ ըզձանս զայս. վասն այսորիկ իսկ 'ի դէմս ածէ զասացուածըս։ Եւ զինչ վարկանիցիմք, ասէ։ Մեռեալս լինել մեղացն և կենդանիս լինել այ "'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր"։ Զի խոր այսպէսն կեայ, զամենայն զառաքինութիւնս կատարէ, վասն զի զնոյն ինքն զՅիսուս ունի ինքեան գործակից. այս է զոր ասէն՝ եթէ 'ի Քրիստոս Յիսուս։ Զի եթէ մինչ մեռեալքն էաք՝ յարոյց, ապա մանաւանդ ևս առաւել զկենդանիսս կարող է պահել։

"Մի ևս թագաւորեսցեն մեղք 'ի մահկանացու մարմնիս ձեր առ 'ի հնազանդել ձեզ ցանկութեանց նորա"։ Եւ չասաց եթէ մի կեցցէ մարմինն և մի գործեսցէ, այլ եթէ մեղք մի թագաւորեսցեն։ Քանզի ոչ եկն եթէ զբնութիւնս 'ի բաց հատցէ, այլ զի զգաւրս ուղղեսցէ։ Արդ ցուցանէ թէ ոչ 'ի հարկէ և բռնութեամբ կամք 'ի հնազանդութեան մեղացն՝ այլ կամօք, չասաց եթէ մի բռնադատեսցի՝ որ 'ի հարկէ իմն թուի, այլ եթէ մի թագաւորեսցէ։ Եւ անպատեհ իսկ էր այնոցիկ որ 'ի յերկինս ունէին զթագաւորութիւն զմեղաց իւրեանց թագա-

ւոր անուանել, և որք թագաւորակիցք Քրիստոսի ե-ղեն՝ հանձոյ թուեսցի մեղացն գերիք լինել. զոր օրինակ եթէ ոք զթագ 'ի գլխոյ 'ի բաց ընկենուցու, և մնա-ցեալ առ կին մի ոք մուրացիկ չքնեղի և պատառատանս զգեցեալ իցէ՝ և նման կամիցի ծառայել, այնպէս և նո-քա գործեն :

Այլ զի ծանր համարէին յաղթել մեղացն, տես որ-պէս թեթևացոյց և զաշխատութիւնն սփոփեաց յա-ւելուլ՝ թէ "'ի մահկանացու մարմնիս ձեր": Այսու ե-ցոյց եթէ առ ժամանակեայս են աշխատութիւնքն և 'ի այն երագ լուծանին միանգամայն, և զառաջին զբա-րիսն մեզ յիշեցուցանէ և զմահու զարմանս: Այլ առա և 'ի սկզբանն իսկ եցոյց եթէ մահկանացու եղև: Այլ պարտ է թէպէտ և մահկանացու մարմին ունիցիք՝ մի մե-ղանչել, և զայս իսկ հնար: Տեսեր զառաւելութիւն շնոր-հաց մեծութեանն ո՛ր. վասն զի Ադամ չև ևս ունէր մահկանացու մարմին և ստնանեցաւ. իսկ դու զպատժա-պարտ մահու ունիս, և պահել կարող ես:

Այլ որպէս թագաւորեսցեն մեղք 'ի մարմնի, ասէ: Ոչ ընտանի իւրով զօրութեամբն, այլ 'ի մարդկան ծու-լութէ. վասն այսորիկ ասաց՝ թէ մի թագաւորեսցեն. և զոր օրինակ այսպիսի թագաւորութե ցուցանէ, 'ի նոյն յարեալ ասէ՝ թէ "Հնազանդել ձեզ ցանկութեանց նորա": Աստ զի չէ պատիւ ինչ եթէ զամենայն իշ-խանութեանն շնորհիցէ, այլ մերոյին ծուլութեան է անարգութեան հրամանքն. զի եթէ զոր ինչ կամիցիս գործիցես, յայնժամ յամենայն ազատութենէ հեռի ես. այլ եթէ արգելցես, յայնժամ մանաւանդ պա-հիցես ընտանի քո զպատիւն:

"Այլ մի պատրաստէք, ասէ, զանդամս ձեր զէն անօ-րէնութեան մեղաց, այլ զէն արդարութեան": Այսու ուրեմն 'ի մէնջ է մարմինս մեղաց և առաքինութեան, զոր օրինակ և զէնն յուրաքանչիւր 'ի կռուելեացն վարի. Այսպիսի ինչ է. յորժամ զօրական ոք առաքինի վա-ռեալ իցէ զինուք և զէնս զգաւառն պահիցէ, և միւսն առաւել ոք և սոյնպիսի զինուք վառեալ և մահս գոր-ծիցէ և զայլոց տունս անտուցու. այլ ոչ եթէ որ ձու-լեաց զզէնսն և կամ զինուն ինչ մեղս է, այլ նորա որ չարաչար զնա 'ի կիր եարկ: Այսպէս և վասն մարմնոյ է

խնամող. եթէ այսպէս վարիցի և կամ այնպէս, այն ապա նորին յաղթութիւն է և ոչ եթէ ընտանի իւրոյ բնութեանն։ Զի եթէ զայլոյ դեղ ըմպիցէ և պակշոտիցի, զէն անիրաւութեան եղև անձին. ոչ եթէ յընտանի իւրոյ գործուածոյ անտի, քանզի ակամն անուանել է գործ և ոչ եթէ չարաչար տեսանել, այլ 'ի չարաչար խորհրդոյն ընկալեալ զհրամանն. իսկ արդ եթէ սանձահարիցես զնա, լինի զէն արդարութեան։ Այնպէս և զլեզու և զձեռն և զամենայն իւր անդամսն։ Այլ բարիոք իսկ ասաց զի զմեղսն անիրաւութիւն կոչեաց. զի եթէ որ իւրում ընկերին մեղիցէ՝ անիրաւ գտանի, իսկ որ յառաջ քան զընկերին իւր անձին մեղանչիցէ՝ որպէս չիցէ անիրաւ այնուհետև։

Նա այնուհետև մերժեալ զմեղ 'ի մեղաց անտի մերձեցուցանէ յառաքինութիւնն, և 'ի այնմ յարեալ ասէ. "Այլ պատրաստեցէք զանձինս ձեր նմա որպէս 'ի մեռելոց 'ի կենդանիս"։ Տես որպէս մերկ յանուանէն հրամայէ. անդ զմեղսն ասաց, իսկ աստ զնա։ Զուցանէ թէ փոխանակ 'ի մէջ իցէ թագաւորութեանն, որպէս զի յամ իսկ 'ի Ներքելոյ 'ի բաց անանկցէ զզօրականն որ եթող զնա և յանկացաւ ընդ հնազանդութեամբ մեղաց թագաւորին կարգիլ։ Այլ ոչ եթէ այսչափ միայն, այլ և յաղթողականն իսկ զայնս կարգեալ ասէ՝ թէ "Որպէս 'ի մեռելոց 'ի կենդանիս"։ Այլ այսուիկ ցուցանէ զնորա զժտնատութիւնն, և զայն զպարգևացն զմեծութիւն։ Ոմանս ածէք, ասէ, թէ որպիսիք էիք, և զինչ այժմ եղերուք։ Զինչ էին. մեռեալք և կորուսեալք, կորուսա զոր երբէք ոչ կարէին ուղղել. զի և չէր իսկ որ ողնել կարէր։ Այլ զինչ այժմս եղերուք յայնմանէ. կենդանիք 'ի մեռելոց՝ զանմահ կենդանութիւն։ Ի ձեռն նորա նմա. 'ի ձեռն ամենազօրն նմա։ Նա ուրեմն և հնազանդել ընդ ամենայն արժան է ամենայն յօժարութեանն, և այնպէս որպէս թէ 'ի մեռելոց կենդանիս գործեաց զմեզ։

"Այլ զանդամս ձեր զէն արդարութեան", արժան է պահել։ Նա յայտ է թէ չէ չար մարմինս յարժամ և զէն արդարութեան կարող է լինել։ Այլ յորժամ ասաց զէն, նշանակ թէ պատերազմ զժնեայ կայ 'ի վերայ մեր. վասն որոյ և յոյժ զօրաւոր զգուշանալ պիտոյ են մեզ

և մնաց տառապելոց, որ ընդդիմ այսպիսի պատերազ-մի կարկեցեալք կան. և նախ քան զամենայն զօրավարին պէտս անէին։ Այլ սակայն զօրավարն պատրաստ կայ միշտ առ ՚ի պատերազմակից լինել յամենայն ժամ, և ինքն առանց ձեռնարկելոյ կայ և մնայ, և զգէնսն զօրաւոր կազմեաց։ Արդ այսուհետև մերոյ յօժարութեանս պէտք են միայն, որով բարուք ձեռնարկեսցուք, և զօրա-վարին հաւատայցեմք և զգէնսն վասն վերին գաւառին կարգեսցեմք ՚ի մեզ, որպէս և հրաման տայր վասն մե-ծամեծացն, վասն զինուն, վասն պատերազմին և վասն Ճակատուցն։

Այլ յորժամ զայս ամենայն յառաջագոյն յիշեցոյց Պաւղոս, ապա զխարգ քաջալերէ զզօրականսն և ածանէ զյօժարութիւնն առնելոյ. "Զի մեղք ձեզ ոչ ևս տի-րեսցեն. քանզի չէք ընդ օրինօք, այլ ընդ շնորհօք"։ Այլ եթէ մեղք մեզ ոչ տիրեսցեն, ընդ վասն այսչափ ինչ երաշխաւորութիւնս պահանջեաց ՚ի մէնջ առնելոյ՝ թէ "Մի թագաւորեսցեն մեղք ՚ի մահկանացու մար-մնի ձեր". և դարձեալ թէ "Մի պատրաստէք զան-դամս ձեր զէն անօրէնութեան մեղաց"։ Իսկ զինչ ի-ցեն առաջեալքս. սերմանապէս իմն անկեալ զբանն, զոր յե-տոյ ՚ի հասակ իւր առաջ կամի ածել, և բազում կազմու-թեամբ յարդարէ զայս։ Այլ զինչ արդեօք իցէ բանս այս որ ասիցէ։ Այսինքն է թէ մարմինք ձեր յառաջ քան զՔրիստոսի գալուստն ոչ ինչ յոյժ ընդդիմակացու-թիւնս դժնեայս ունէին. իսկ յորմէհետէ անմահք ա-նուանեցաք, ապա և բազմութեամբ ախտիցն հարք ե-րևեցան ՚ի մեզ. վասն որոյ և ոչ յոյժ իսկ թեթև թը-ւէր նմա յորժամ մեք յառաջինութիւնն ընթանայաք. Քանզի յայնժամ ոչ հոգւոյն յայտնապէս օգնակա-նութիւն և ոչ մկրտութեանն մեռելութիւն ազդէր ինչ, այլ որպէս երիվար ինչ զծառայընկալ միայն ՚ի մեղքն ընթանայրն յանցանել բայց գործովք օրինացն. թէպէտ և ոչ զոլէրին զիրս մեղացն, այլ բանիւք միայն. Իսկ Քրիստոս յորժամ եկն, դժուարին գործքն եղև, վասն որոյ և յաւել ևս և մեծագոյնս քան զնոսա եդ աշխա-տութիւնս, որում ինքն իսկ հաղորդ է օգնութեանցն. վասն որոյ ինքն իսկ ասէր. "Եթէ ոչ առաւելուցու ար-դարութիւնն ձեր քան զդպրացն և զփարիսեցւոցն, ոչ

մտանիցէք յարքայութիւնն երկնից»։ Բայց զայս յաջորդսն ասէ յայտ․ ասելովն զայն փոքր մի և սուտ եցոյց․ յորժամ մեք ոչ խոնարհեցիցուք, ոչ կարիցեն մեզ մեղքն ՚ի վերայ գիտել։ Քանզի չեն օրէնքն միայն, այլ և շնորհքն, թէպէտ և զառաջինն եթող և առ հանդերձեալսն զգուշացոյց․ վասն զի նա յետ աշխատութեանցն զպարգևսն խոստացաւ, իսկ սա նախ պսակեաց և ապա ՚ի նահատակութեանն կոչեաց։

Բայց ինձ թուի թէ ոչ զամենայն զհաւատացելոցն զվէրսս ակնարկէ աստ, այլ հաւանութիւնս իւր ասէ ընդ մկրտութիւնն և ընդ օրէնսն, զոր և յայլում վայրի ասէ՝ թէ «Գիրն սպանանէ և հոգին կեցուցանէ»։ Քանզի օրէնքն յանդիմանեն զյանցաւորսն, իսկ շնորհքըն քաւեն զյանցանսն։ Որպէս զի նորա յանդիմանութեանն հատանողին մեղքն, նոյնպէս և սորա թողութեանն չլինին ընդ մեզ․ որպէս զի կրկին առաւել քան զնորայն այս է՝ հրաժարելն ՚ի նմանէ յորժամ ոչ ընդ օրինօքն իցեմք, և ՚ի շնորհսն վայելիցեմք։

Նա կամի զի փոքր մի ոգի առցէ լսողն․ և զզուշութիւնս մատուցանէ և սփոփանօք յառաջ բերէ զբանն և ասէ այսպէս՝ թէ «Ո՛չ իշխեսցէ․ մեղիցո՞ւք զի չեմք ընդ օրինօք, այլ ընդ շնորհօք․ քաւ լիցի»։ Նախ ՚ի բաց հանէ՝ յոյժ անպատեհս ցուցանելով զայրացուցմունս, և դարձեալ ՚ի մտածութիւն իւր շրջէ զբանն և ցուցանէ թէ բազում դիւրութեամբ է ջանն, այսպէս ասէ․ «Ո՛չ գիտէք թէ որում պատրաստէք զձեզ ծառայս ՚ի հնազանդութիւն, ծառայ էք որում լսէքն, եթէ մեղացն ՚ի մահ, և կամ լսելութիւն արդարութեանն ՚ի կեանս»։ Զի եւս ասեմ, ասէ, զգեհեննէն և ոչ զգազանազինս տանջանացն այնոցիկ․ այլ զատուր զամօթոյն, յորժամ ծառայք լինիցիք և կամօք ծառայք և մեղաց ծառայք․ և վասն այսպիսի վարձուց, որպէս զի դարձեալ մեռանիցիք։ Ո՛չ եթէ յառաջ քան զմկրտութիւնն զմահ գործեաց զմարմնաւոր, և այնչափ առողջութեան կարօտ էր թարախն՝ մինչև տեւանն ամենայնի ՚ի մահ իջանել և այսպէս լուծանել զչարիսն, իսկ յետ այսչափ պարգևաց և ազատութեան զձեզ կամօք դարձեալ խոնարհեցուցեալ ՚ի նոյն յառաջինն զինչ ինչ ոչ գործիցէ ընդ քեզ։

Մ՚ի այսուհետեւ յայսպիսի խորխորատս ընթասցուք, և մի կամօք քեզ մատն լինիցիս. քանզի 'ի պատերազ-մի երբեմն և ակամայ իսկ մատն լինին զօրականքն. իսկ աստ եթէ ոչ դու քեզ ինքեան անձնամատն լինիցիս, ոչ քեզ ոք հարկաւորութիւն ինչ առնէ։ Ատեցար վայելչութեամբքն, երկիր և 'ի ձգնութեանցն, և դիր առ միմեանս զերկոսեան, զմահ և զարդարութիւն. մահ ոչ եթէ այսպիսի ինչ, այլ որ եւս դժնդակն է։ Զի ե-թէ ոչ եւս մեռանիցի Քրիստոս, ապա ո՛վ իցէ որ լու-ծանիցէ զմահն զայն. և ոչ ոք։ Արդ ուրեմն հարկ է հանապազ և փառաւորել և չարչարել. վասն զի և երկ-րաւոր մահս իսկ ոչ մերձենայ այսուհետեւ, որպէս և աստ, յորժամ մարմինն հանգչիցի և հոգին բաժանի-ցի։ Որպէս. «Յետին թշնամին խափանի մահ»։ Ուստի ցուցանէ թէ անմահ են առանձինքն. իսկ յարդարութե-նեքն, ասէ, ծաղկին բարութիւնքն։

«Այլ Այ̃ շնորհքն, ասէ, զի էիք ծառայք մեղաց՝ հնազանդեցարուք 'ի սրտէ, որում ընծայեցուցէք զձեզ յօրինակս վարդապետութեան»։ Ընծայեցայց 'ի ծա-ռայութենէն և երկեցայց 'ի ձգնութենէն, մանաւանդ զի և հրաման իսկ ետ. դարձեալ մերոյն ուղղէ զնա-սս յիշատակօք երախտեացն։ Ապա այսուհետեւ եղիցի թէ 'ի մեծամեծ չարեաց ազատեցայց, և զի թէ ոչ իւրեանց ինչ աշխատութեամբքն, և թէ հանդերձեալքն եւս դիւ-րին են։ Զի որ օրինակ եթէ ոք ընդ բռնաւորի ումեք 'ի գերութենէ փախիցի և միշտ յիշեցուցանէ նմա զբռ-նաւորութեանն և ասիցէ թէ մի 'ի նոյն բռնաւորութիւն ընթանալ, այսպէս և Պաւղոս յարդարէ յայտնապէս, և յանցեալ 'ի չարեաց անտի՝ վասն այնորիկ և զգուշա-նայ իսկ զայս։ Զի ոչ եթէ 'ի մարդկայինն ինչ ուժոյ էր այն՝ միանգամայն ազատել զձեզ 'ի չարեաց, այլ Այ̃ շնորհացն և կամացն և զօրութեանն։

Այլ բարիոք առաց եթէ որում հնազանդեցէքն 'ի սրտէ. վասն զի ոչ եթէ 'ի հարկէ ինչ ցուցաւ և ոչ բռնա-դատեցարուք ինչ, այլ կամօք և յօժարութեամբ հրա-ժարեցէք։ Այս և գովութիւն իսկ էր, միանգամայն մատուցանել։ Այլ ոչ միոյ իւիք հարկ 'ի վերայ կացեալ, զո՞ր նեղել ունիցիք և կամ զի՞ր պատասխանատուութիւն յորժամ անդրէն յառաջինն ընթանայցէք։ Այլ զի

և ասացի թէ ոչ նոցա բարեմտութեանն միայն, այլ յոյժ շնորհացն ամենայն լինի, ասաց եթէ "Հնազանդեցարուք 'ի սրտէ". յարեաց 'ի նոյնս՝ թէ "որում ետուք զանձինս յօրինակ վարդապետութեան"։ Վասն զի հնազանդութիւն 'ի սրտէ զանբռնադատութիւնն յայտնէ. իսկ որում աւանդեցարուքն՝ զԱյ զօգնականութիւնն ակնարկէ։ Ո՛ր ինչ է օրինակ վարդապետութեանն. ուղիղ կալ հաճոյական վարուք։

"Այլ արդ ազատեցեալք 'ի մեղաց՝ ծառայեցէք արդարութեան"։ Երկուս իմն շնորհս ցուցանէ աստ զԱյ՝ զազատել 'ի մեղացն և զծառայելն արդարութեանն, որ քան զամենայն ազատութիւն լաւագոյն է։ Քանզի և զնոյնս իսկ արար Ած, որպիսի ինչ՝ եթէ ոք զանկուկ տղայ և զորբ առեալ 'ի բարբարոսաց յիւր գաւառն տանիցի, և ոչ միայն 'ի գերութենէն զերծուցանիցէ զնա, այլ և հայր եւս խնամածու լինիցի նմա և 'ի մեծ պատիւ հանիցէ, սոյնպէս և առ մեզ կրեցաւ. քանզի ոչ եթէ 'ի հին չարեացն միայն ազատեաց, այլ և 'ի հրեշտակական վարսն մերձեցոյց և ճանապարհ կարգաւորութեան եցոյց մեզ զարդարութեանն զգուշութիւն, և զհին զմեղսն եսպան և մեռոյց դարձեալ զհին մարդն, և 'ի կեանսն յաւիտենականս և անմահս դաստիարակեաց զմեզ։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Կացցուք մնասցուք այսուհետև 'ի նոյն կեանս։ Բազումք կարծեն եթէ կենդանիքն իցեն և շնչիցեն, և քան զմեռեալս եւս յանդգնութեան անկեալ գնին։ Քանզի և ազգի ազգի իսկ են օրինակք մեռելութե. և է մինն նախ և առաջին մարմնոյ մեռելութիւն, որպէս և Աբրահամն զի մեռեալ էր և չէր մեռեալ, ըստ այնմ թէ "Աստուած Աբրահամու". և "Աստուած չէ մեռելոց, այլ կենդանեաց"։ Իսկ միւսն ոգւոյ մեռելութիւն, զոր և Քրիստոս ակնարկէր ասելովն՝ թէ "Թո՛յլ տուր մեռելոցն թաղել զմեռեալս իւրեանց"։ Իսկ միւսն որ և գովելին իսկ է, որ 'ի ձեռն իմաստասիրութեանն լինի, զորմէ Պաւղոսն ասէր՝ թէ "Սպանէք զանդամս ձեր զերկրաւորս"։ Այս միւսն որ յաղագս իսկ եղեւ պատճառք՝

մկրտութիւնն, որպէս և ասէր՝ եթէ “Հին մարդն մեր խաչակից եղև նորա”. այսինքն թէ մեռաւ։ Այլ արդ զայս գիտելով՝ յայսմ 'ի մեռելութենէ փախիցուք, որ և մինչ կենդանին եմք մեռանիմք, և 'ի սմանէ հրաժարեսցուք որ հաղորդն ամենեցուն մահն եհաս 'ի վերայ։ Իսկ զայլ ևս զերկուսն՝ որ մին է երանութեանն՝ որոյ յոյն ասաւ, իսկ միւսն որ 'ի մեղսն և յոյն ուղղեցաւ. Այլ հաւանեսցուք և նախանձեսցուք զայս զերկրաւեան առնել, զոր երբեմն Պաւղոս երանէ ասելով՝ թէ “Երանի որոց թողան մեղք նոցա”։ Իսկ ընդ միւսն Պաւղոս զառմանայր. զաղատացւոցն գրեալ ասէր՝ թէ “Որք Քրիստոսեանքն էին, զմարմինս իւրեանց 'ի խաչ հանին”։ Իսկ զայն որ 'ի լծակցութենէ, զոր և ոչ ուրիշն իսկ է արհամարհել, զոր և Քրիստոս իսկ ասէր՝ թէ “Մի՛ երկնչիք 'ի սպանանելեաց մարմնոյդ որ զհոգի ոչ կարեն սպանանել”. այլ ահաւոր այն է, “և յայնմանէ իսկ երկերուք որ զհոգի և զմարմին 'ի գեհենի կորուսանէ”։

Սասն այսորիկ փախիցուք յայնմանէ և զհետ մտցուք մեռելութեանն որ երանելին և զարմանալին է. որպէս զի և յայլ ևս յերկուցն 'ի միոյն փախիցուք և 'ի միւսոյն երկիցուք։ Քանզի չէ ինչ մեզ օգուտ եթէ զաւրեզական տեսանիցեմք, և ուտիցեմք և ըմպիցեմք, եթէ ոչ գործք բարիք մերձ իցեն։ Քանզի զինչ օգուտ իցէ թագաւորի, ասա ինձ, թէ թագ զգեցեալ իցէ, և զէն և զարդ զանձամբ արկեալ իցէ, և 'ի ծառայիցն որ 'ի հնազանդութեան իցեն՝ ամենեցուն սաստիւ թշնամանիցի և անգոսնիցի։ Այնպէս և քրիստոնէին չէ ինչ շահ. եթէ զհաւատսն ունիցի և զշնորհսն որ 'ի մկրտութենէն, և ինքն ամենայն ախտից հնազանդեսցի, առաւել ևս սա թշնամանիցի, և մեծ յոյժ ամօթ է. որպէս նա որ զթագն ունիցի և զծիրանիսն՝ ոչ միայն թէ չօգտի ինչ 'ի պատմուճանէն, այլ և զնա ևս յամօթ առնէ իւրով ըմբռնմամբ թշնամանօքն։ Այնպէս և հաւատացեալն որ ապականեալ կեանս կեայ, ոչ միայն եթէ չիցէ փափագելի ումեք, այլ և այսպէս կատականաց է, քանզի ասէ. “Որք առանց օրինաց մեղան, առանց օրինացն և կորնչին. և որք ընդ օրինօքն մեղան, օրինօքն և դատեսցին”. և հեբրայեցւոցն գրեալ ասէր՝ թէ “Զնարգեալ ուրուք զօրէնսն Մովսէսի, առանց ողորմութեան

առանձին երկուց կամ երից վկայից մեռանէր. ապա զիարդ չԹուիցի գժնեայ տանջանաց արժանի լինել որ զորդին Աստուծոյ առ ոտն եհար»: Նմանաւանդ եթէ յիրաւի իսկ. քանզի հնազանդեցուցի քեզ զամենայն ախտս 'ի մկրտութեանն, զինչ եղև այժմ զի այդչափ Թշնամանեցեր զշնորհսն և եղեր այլ ընդ այլոյ. սպանի և Թաղեցի և զյանցանսդ՝ քո որպէս զորդունս, ընդէր այլս ծնար. վասն զի եւս քան զորդունսն մեղք են չար. վասն զի սոքա բղ-մարմինս, իսկ նա զոգիսն ծակոտէ և եւս չար ժահահոտութիւնս գործէ:

Իսկ մեք չզգամք ինչ, վասն որոյ և ոչ մաքրել զնա փութամք. քանզի և ոչ արբեալն գիտիցէ Թէ որպէս չարժիցի և շուրջ գայցէ զնովաւ տեղին. իսկ որ չէ՛ն արբեալ, նա հաւաստեաւ իսկ գիտէ զայն զամենայն: Նոյնպէս և 'ի մեղսն գործի. որք զգաստութեա՛ն կեան, նոքա գիտեն հաւաստեաւ զտիղմն և զաղիսն որ անտի գործիցին. իսկ որ 'ի պոռնկութիւն զինքն տայ, որպէս յարբեցութենէ ծանրացեալ, զնոյն ինքն Թէ ախտանայցէ՝ չգիտիցէ: Նմանաւանդ Թէ այս եւս գժնեայ է քան զչարիսն, զի և 'ի միտ անգամ չառնու առնուլ որք 'ի մեղսն անկանիցին, վասն զի այնպիսի իսկ ընտանի իւրեանց ծանրութիւնն մեծ է, այլ 'ի տղմին Թաւալին և վարկանին Թէ յիւղս անուշունս վայելեն, վասն որոյ և ոչ հրաժարել կարեն յախտէն: Որդամբք լի են և որպէս ականք պատուականօք այնպէս զուարճանան. վասն այսորիկ և ոչ սպանանել կամին զնոսա, այլ սնուցանեն եւս և աճեցուցանեն յինքեանս; և այնքան մինչև առ հանդերձեալ յաւիտեանսն առաքեն զնա յորդունսն: Վասն զի և այնր որդանց սոքա են առիթք, և ոչ միայն առիթք, այլ և հարք իսկ են նոցա որք ոչն երբէք վախճանին. քանզի ասէ՝ Թէ «Որդն նոցա ոչ վախճանեսցի»: Սոքա և զգեհեննն լուցանեն որ ոչն երբէք շիջանի:

Արդ զի մի լիցի այս, զաղբիւրն չարեաց 'ի բաց մաքրեսցուք՝ և զհնոցն շիջուսցուք և զարմատն չարութեան 'ի ներքուստ 'ի բաց խլեսցուք. քանզի և ծառ յարժամ կտրի 'ի վերուստ, ոչ ինչ աւելի գործեցեր Թէ արմատն 'ի խոնարհ մնասցէ, և այսպէս դարձեալ շառաւիղս բերէ արմատն չարութեան: Ուսիր զայս 'ի բարւոք ունկն-

ղէն որ զամենայն հաւատաւ գիտէ և զհոգևորականն այգին բարւոք դարմանէ, և զնոյն տնեղերս մշակեաց։

Իսկ արդ զինչ իցէ այսր ամենայնի չարեացս արմատ. ընչիցն ցանկութիւն. «Արմատ ամենայն չարեաց, ասէ, արծաթսիրութիւնն է»։ Աստի կռիւք և թշուառութիւնք և ամբաստանք և կործիք չարեաց և թշնամանիք. ուստի մահք և գողութիւնք և գերեզմանակրկտութիւնք։ Որոյն վասն ոչ միայն քաղաքք, այլ և գաւառք և ճանապարհք, շէնք և անշէնք, լերինք և բլուրք և դաշտք և ամենայն իսկ առ հասարակ միանգամայն լի են արեամբք և սպանմամբք։ Այս և 'ի ծովու իսկ գտանին այսպիսի չարիք, քանզի և անդ դաւան մեղրութիւն պաշարեն զմիմեանս, և նոր իմն միտս անյագութեան տանանն։ Որոյն վասն և 'բնութեան օրէնքն եղծան և ազգականութեանն դաշինք քակեցան և սրբութեանն ազարութիւն կորեաւ։

Քանզի ընչիցն բանաւորութիւն ոչ միայն հակառակ կենդանեացս զինեաց զայլս, այլ և որք զնացլեն տատի մահուամբ՝ ընդ նոսա ոչ հաշտեցան. այլ և զզիրան բանան և պիղծ ձեռքն իւրեանց զմեռեալսն կողոպտեն. և ոչ որք վճարեցան 'ի կենցաղոյս ակամայ թողլ տան, զի զմնեայ յայնժամ առարեսցին 'ի նենգութեանցն։ Այսր և զտանեա չարիս կամ 'ի տան կամ 'ի հրապարակի կամ 'ի դատաստանի կամ 'ի խորհրդարանի կամ աթագաւորի և ամենայն ուստեք՝ առաի տեսանես բանեալ։ Քանզի այս չարիք են որ զամենայն տեղերս մահուամբ լցին. սոյն և զգեհեննն վառեաց. սա և քան զանապատն և զանկոխն եւս խաւարնագոյնս եցոյց զքաղաքս, մանաւանդ թէ եւս չար քան զայն։ Ասն զի անդ 'ի դարանակալսն եղեալ՝ զիւրով է զգուշանալ, և զի ոչ հանապազորդ գտանի ինչ այնպիսի. իսկ աստ 'ի մէջ քաղաքի նմանն նոցին, մանաւանդ թէ եւս առաւել դժընդակ. ուստի և առ 'ի պահելն և զգուշանալն այս դժուարին է քան զայն, և զի ամենայն համարձակութեամբ իշխեն գործել զայս և ոչ ինչ խորշին երբէք։ Քանզի զօրէնսն որ 'ի բաց հրամայեն լուծել զայսպիսի զիրսն, զնոսա իւրեանց պատերազմակից առնեն, և արդ այսպէս զարշելի սպանմամբ լնուն զքաղաքս։

Իսկ արդ չիցէ՝ սպանումն, ասա ինձ, և եւս չար քան

զտրտմութիւն՝ յորժամ տեսցէ մտանելիցս զազգատուն և բան-տարգելս ատենիցս, և յետ տեսլեան և տանջանս եւս մա-տուցանիցես. և ապա նոցա բազում պաղատանս առա-ջի եդեալ։ Այլ դու թէպէտ քեզէն չտանջիցես, սա-կայն պատճառս տաս նոցա որք զգործսն ունիցին տան-ջելոյ՝ մանաւանդ եթէ դու քեզէն իսկ տանջես։ Իսկ զի մարդասպանն միանգամայն իսկ յորժամ ցցէ զսուրն՝ առ փոքր մի ժամանակ տրտմեցուցանէ, և յորժամ սպա-նանէ՝ չկարէ ինչ այլ չարչարանս նմա յաւել բերել։ Իսկ դու զապարաւութիւնս զխարդախութիւնս զնենգու-թիւնս, և զայն խաւար գործես նմա. և ապա ցանկայ այնուհետև բիւր անգամ մեռանել քան թէ լիցէ կեն-դանի։

Այլ արդ զմտաւ ած քանի՞ մահս գործես, մանաւանդ թէ որ ևս զառնագոյն է՝ զի յափշտակես և ագահես, և այն զի ոչ յաղքատութենէ նեղեալ և ոչ 'ի սովոյ վտանգեալ ես. այլ զի զձիոյ զսանձս բազում ոսկւով օծանիցես, և զտանն վերնայարկս և զսեանցն խոյակս։ Այլ արդ որպիսում գեհենի՞ այս չիցէ արժանի, յորժամ զեղբայրն և որ անճառ բարութեանցն ընդ քեզ հա-ղորդեցաւ և նման քեզ պատուեցաւ 'ի տեառնէն ամե-նեցունց, զի զքարինսն զարդարեսցես և զյատակս տանն և զանբան անասնոցն զմարմինս՝ որք և ոչ զգան ինչ այս-պիսի զարդու, 'ի բիւր 'ի թշուառութիւնս արկանես։ Նաղաւս անգամ և շանն իսկ խնամ տանիս. իսկ ըզ-մարդն՝ մանաւանդ թէ զՔրիստոս իսկ վասն շանցն և զորոց յառաջագոյն ասացաք 'ի վերջին աղքատութիւն և 'ի սովս փակեալ արգելուս։

Այլ արդ զի՞նչ չար քան զայսպիսի չփոթութիւն կայ-ցէ, և կամ զի՞նչ դառնագոյն քան զայնպիսի անօրէ-նութիւն. քանզի գետք հրեղէնք բաւական են այնմ ո-գւոյ։ Քանզի որ ըստ պատկերին նմա եղև՝ նա անցեալ կայ երկիթացեալ և լի ամօթով վասն քո անագորոյն մը-տացդ. իսկ զերեսս ջորւոցն որ զքո կրինն բարձեալ բե-րեն՝ բազում ոսկւով պայծառացուցանես, և զմորթսն և զփայտսն և զձեղուն նորա, մանաւանդ թէ որդանցն զարդարես զայն։ Մինչդեռ ամթու ինչ կազմել և կամ ուրիցն պատուանդան՝ զամենայն ինչ յասկւոյ և յարծա-թոյ կազմես, իսկ Քրիստոսի անգամ վասն որոյ յերկ-

նից եկն և զիւր պատուական արիւնն եհեղ՝ և ոչ զխաբեող՝ կերակրիւքն գտանէ վայելել առ քում ապաւինութեանդ: Այլ մահիճքն ամենայն ուրեք արծաթով են զարդարեալ. իսկ սրբոցն մարմինք և 'ի կարևոր 'ի հարկէն չքաւորեալ գտանին: Այլ քան զամենայնս զՔրիստոս անարգ համարեցար, քան զծառայսն և քան զերրիսն և քան զմահիճսն և զաթոռսն և զպատուանդանսն և զայլն ամենայն զկահն:

Իսկ եթէ սոսկաս զայսոսիկ լսելով, 'ի բաց կաց 'ի գործոյն, և տեսանես զի ոչ ինչ վնասիցեն քեզ առացեալքս: Հրաժարեա և 'ի բաց լեր յայսպիսի մոլութենէ. քանզի և է իսկ մոլութիւն յորժամ յայսպիսի իրս փոյթք գտանիցիք: Վասն որոյ զայս 'ի բաց թողեալ՝ նայեսցուք զոնեայ անապան ուրեք յերկինս, և յիշեսցուք զհանդերձեալ օրն և զմտաւ ածցուք զահաւոր ընդատաստանն և զզաղտնեացն զհաւաստիս և զանվրէպ զհաշիւն: Խորհեսցուք զայն թէ զամենայն զայս տեսանէ ած և համբերէ, և ոչ ասասցէ իսկ առաքէ կայծակունս 'ի վերուստ. և ոչ եթէ այսոմ միայն արժանի եմք, այլ և զայն ևս չառնէ. զո՛ր, զի և ոչ ծովու տայ եղանել 'ի վերայ մեր և ծածկել, և ոչ երկրի հերձեալ ընդ մէջ և զմեզ ընկլուզել. ոչ զարեգական շիջոյց և ոչ զերկինս 'ի վայր կործանեաց հանդերձ լուսաւորօքն, և ոչ զամենայն ինչ ի բարձ 'ի միջոյ և կորոյս. այլ ետ 'ի կարգի կալ և մատակարարել մեզ արարածոցս:

Այլ զայս զմտաւ ածեալ զքաղցում մարդասիրութիւն նորա՝ զարհուրեսցուք 'ի նմանէ, և յիմաստնի մեր ազգականութիւնն եղցուք: Վասն զի այժմ չեմք ինչ ընդհատ յանբան անասնոց, այլ մանաւանդ թէ ևս 'ի վայր. քանզի նոքա սիրեն զազգակցութիւնն և բաւական է նոցա հաղորդութիւն բնութեանն առ միմեանց գութն: Իսկ դու յետ բնութեանն բիւր պատճառս ունիս որ ժողովէ զքեզ և միացէ առ ընտանի քո անդամսն: Յայնժամ պատուեցար բանիւ, մինչդեռ հաղորդն էիր բարեպաշտութեան և բիւր բարութեանցն՝ վայրենագոյն քան զնոսա գտար. որ անմտութեամբն էր ընդ վայր ծախքն՝ յայնս բազում փոյթս ցուցեր, իսկ զպատճառաւոր ոյ և սովով և մերկութեամբ անտես առնէիր և արձակէիր 'ի քէն, մանաւանդ թէ չարաբանութեամբ իսկ և

բամբասանօք։ Զի եթէ վասն փառաց ինչ գործէիր զայն, ապա եղբօրն պարտ էր հոգ տանել առաւել քան ձիոցն. քանզի որչափ 'ի լաւ երախտիսն քո վայելէ, այնքան ինչ պայծառագոյն յօրինէ զփութոյ քո զպսակըն։ Իսկ դու զհակառակն իսկ գործես. թէպէտ և բիւր չարախօսս ունիս, չզգաս ինչ։ Ո՞վ ոք իցէ որ քեզ չար չասիցէ. ո՞վ ոք ոչ գրեսցէ զքո զվերջին զանօրէնութիւնդ և զմարդատեցութիւնդ, յորժամ տեսանիցեն զաղքատականն անարգեալ և զանասունսն պատուեալ, և յետ անասնոցն զի և զտունսն խուցսս։ Ո՞չ լուար առաքելոյն որ ասէին՝ եթէ ոչք առաջին զբանն ընկալան, զտունս և զգեօղս վաճառէին, զի զեղբարսն կերակրեսցեն. իսկ դու և զտունս և զգեօղս յափշտակես, որպէս զի զձիսն և զփայտսն զարդարիցես և զմրթն և զձեղունն և զյատակն։

Այլ ևս դառնագոյն այն է յորժամ ոչ արք միայն, այլ և կանայք ևս զնոյն մոլութիւն մոլին, և զարսն իւրեանց վարժեն յայնպիսի ընդ վայր աշխատութիւնս ամենայն ուրեք, մանաւանդ քան 'ի կարևորսն ծախել։ Իսկ եթէ ոք յանկարծ յանդիմանեսցէ վասն այսպիսի ինչ իրաց, պատրաստեն իւրեանց բանս պատասխանատուութեան՝ լի բազում բամբասանօք. և այս լինի, ասեն, և այն։ Ո՞չ զարհուրիս զայդպիսիդ բարբառելով, ընդ ձիսն և ընդ ջորիսն և ընդ մահիճսն և ընդ աթոռսն և ընդ պատուանդանսն զՔրիստոս 'ի համար մուծանել. մանաւանդ թէ և ոչ ընդ նոսա իսկ, վասն զի նոցա բազում մասունք են անդ, իսկ նմա հազիւ թէ փոքր ինչ մասն տայցես։ Ո՞չ գիտես թէ ամենայն ինչ նորա է՝ և դու և քոյդ ամենայն. ո՞չ գիտես թէ զմարմինդ նա ստեղծ և զշունչդ նա շնորհեաց և զաշխարհս զամենայն յօրինեաց, իսկ դու և ոչ փոքր մի ինչ ընդ այսչափ երախտեաց հատուցանես նմա։ Եւ յորժամ փոքր մի խուղ 'ի վարձու տաս ումեք, ամենայն հաւաստեաւ պահանջես զվարձսն. իսկ զնորա զամենայն զընծայուածսն ընկալեալ և յաշխարհի յայսպիսում 'ի նորա բնակեալ, և ոչ փոքր մի վարձ կամիս հատուցանել նմա, այլ սնափառութեամբ զամենայն ընձեռեսցես և զքոյսն և զքեզ. քանզի և անտի իսկ առ սկիզբն այս ամենայն։ Միթէ ձիոյն լաւ ինչ իցէ քան զառաքինու-

թիւն, և կամ զարդն որ զնովաւ, և կամ մարդն որ 'ի վերայ նորա գտանի, թէ և անարգ իսկ իցէ։ Յորժամ տեսողքն հայիցին, ապա թողեալ զնա 'ի ձիոյն 'ի զարդն չքեղն զտեսանելիսն, և 'ի ծառայսն որ զհետ երթան և որք առաջի ընթանան պերճութեամբ. ապա յորժամ այնպէս բերեալ լինի բազմութեամբն, առեալ և 'ի բաց դառնան որպէս և 'ի հասարակաց թշնամւոյ։ Նոյն և որ և զհոգին զարդարէ՝ այնպիսի ինչ պատահիցի նմա. այլ և մարմին և հրեշտակք և տէրն հրեշտակաց և ամենեքեան իսկ զպսակին բոլորեն։

Իսկ արդ եթէ փառաց ես ցանկացող, մերժեա յայդմանէ որ այժմդ գործես. և մի զտունն, այլ զոգիդ զարդարեա, զի լինիցիս պայծառ և երևելի. զի յորում այժմդ ես, չիք ոք քան զքեզ անարգագոյն և անարգ. իսկ յորժամ ոգիդ զխաղաղութիւն ունիցի, ապա և տանն գեղեցկութիւն յառաջանայ։ Իսկ ապա եթէ չունիցիս յանձին յիմոց առացուածոցս, լուր զոր ինչ արար ամե յարտաքնոցն, ապա գոնէ ամաչեա 'ի նորա փիլիսոփայութենէն։ Ըանգր ասեն՝ թէ ոմն 'ի փիլիսոփայիցն 'ի տուն որումն թագաւորազնն ուրուք մտեալ՝ բազում ոսկւով պայծառացուցեալ տունն, և առաւել 'ի կճեայց անօթ ճառագայթեալ, և 'ի սեանցն գեղեցկութենէ, հայեցեալ և յատակս տանն և զայն պէսպէս շատրուանօք ծաղկագոյնս և շուշանանմանս զարդարեալ, ապա 'ի տանն տեառնն յերեսս եթուք փիլիսոփայն։ Իսկ որ շուրջն կային սկսան մեղադրել զնա և ասեն՝ թէ զինչ է, զի գործեցեր զայսպիսի զանարգութիւն, որ և ոչ ուրեք թքեր, այլ յերեսս տեառնդ։ Իսկ նորա պատասխանի տուեալ ասաց. վասն զի զոր ձեր պատուեալ էր, ես անպատուել ոչ կարեմ, զորմունս կճովք և ոսկւովք, զյատակսդ ծաղկապէս դաշտաւդ, զերեսս դորա գտի մերկ 'ի զարդուէ. զոր ձեր չէր պատուեալ, և ոչ ես պատուեցի։ Իսկ այնպէս յանդիմանեաց զնոսա և պատկառեցոյց։

Տեսանես զիարդ եղեն ծաղր և այսպէս կատականաց. վասն զի որ արտաքին զարդարանքս են, 'ի բազմաց զիւրաւ արհամարհին. մանաւանդ թէ յիրաւի իսկ։ Այլ զոր զի զքո զկենակիցն այսպիսիս գործես, որպէս զի պատառոտուն և աղտեղի համդերձս զգեցեալ է և անխնամ

լինել ամենեւին, եւ զաղախինն պայծառ եւ ազգի ազգի զարդուք զարդարես։ Եւ արդեօք զայրանայցես ինչ ընդ բանսդ եւ թշնամանս զիրսն վարկանիցես։ Սոյն եւ զոգւոյդ ած զմտաւ. յորժամ զորմն եւ զյատակսն եւ զայլն ամենայն զարդարիցես, եւ թէ ողորմութիւն չառնիցես եւ զայլն ամենայն իմաստասիրութիւն յանձին ունիցիս, ոչ ինչ վճարես, մանաւանդ եթէ եւս դժնեայ քան զայն գտանիս զոր յառաջն ասացաք։ Վասն զի 'ի միջի ոսկւոյ եւ աղախնոյ չիք ինչ, իսկ մարմնոյ եւ հոգւոյ բազում ինչ է 'ի միջի. զի եթէ ընդ մարմինն եւ ընդ հոգին, ապա յայտ է թէ ընդ հոգի եւ ընդ տունն եւս առաւել, եւ դարձեալ ընդ հոգի եւ ընդ աթոռս եւ ընդ պատուանդանս բազում ինչ կայ 'ի միջի ընտրութիւն։

Եւ արդ զո՞ր պատասխանատուութիւն ունիցիս յորժամ զայս ամենայն արծաթով պատիցեն, եւ զնա 'ի պատառատուքս տեսանիցեն եւ բորբոսեալ եւ քաղցեալ եւ լի վէրօք ն՛ բիւր շանց պատառեալ. եւ յետ այսր ամենայնի ապա եւ զուարճանայ եւս մանաւանդ արտաքին զարդուքն մեծատանն, որ մանաւանդ վերջին անմտութեանն եւ մոլորութեանն է եւ նախատանաց եւ ամօթոյ եւ անարգանաց, որ եւ 'ի վերջին իսկ 'ի տանջանսն տանի զայսպիսի զարդարողսն։ Վասն որոյ, աղաչեմ, զայս ամենայն իմացեալ զարթիցուք գոնեայ անագան ուրեք եւ 'ի մեր միտս եկեսցուք, եւ զարտաքին զարդն զայն յոգիս մեր փոխեսցուք. այնպէս եւ նա անկապուտ մնայ եւ զմեզ զոյգ հրեշտակաց գործէ եւ զանշարժ զօգտաւան մեզ ընձեռէ. Որում լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք եւ մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ եւ յաւիտեանս. ամէն։

ՃԱՌ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

«Մարդկօրէն ասեմ վասն տկարութեան մարմնոյ ձերոյ. զի որպէս պատրաստեցէք զանդամս ձեր ծառայս անօրէնութեան յանօրէնութիւն, նոյնպէս և այժմ պատրաստեցէք զանդամս ձեր ծառայս արդարութեան 'ի սրբութիւն»:

Այլ վասն զի բազում հաւատոյ պահանջեաց 'ի վերուց և մեռանել հրամայեաց յաշխարհէ և սպանանել զմեղսն և անշարժ մնալ 'ի մեղացն ազդմանէ, և կարծի թէ մեծ ինչ կամի ասել որ գերազանցէ քան զմարդկային բնութիւն, ցուցանել կամեցաւ ասելով՝ թէ ոչ ինչ ուժգին և քան զչափն աւելի պահանջեաց՝ որոց այսպէս վայելեալ էր 'ի շնորհսն, այլ յոյժ չափով և թեթեւագոյն 'ի հակառակորդաց անտի կազմէ զնա, և ասէ այսպէս՝ թէ «ըստ մարդկութեան ասեմ». որպէս յորժամ ասիցէ՝ եթէ 'ի մարդկայնոյ խորհրդոց Ճառեմ. որպէս զի ասացեալ՝ թէ 'ի սովորութենէ եղելոցն: Կամ՝ զի այս չափաւորութեան յորջորջումն զմարդկային յայտնէ. զոր և այլուր ասէ՝ թէ «Փորձութիւն 'ի ձեր վերայ ոչ է եկեալ, բայց 'ի մարդկանէ». այսինքն է չափաւոր և փոքր:

«Որպէս պատրաստեցէք զանդամս ձեր ծառայս յանմաքրութիւն անօրէնութեան, սոյնպէս և այժմ պատրաստեցէք զանդամս ձեր ծառայս արդարութեան 'ի սրբութիւն»: Թէպէտ բազում ինչ է 'ի մէջ տեսանն, բայց սակայն զմիօրինակ պահանջէ մեզ հնազանդութիւնն: Պարտ էր ևս առաւել ընծայ լինել, և այսչափ ինչ առաւել որպէս զի սորա տէրութիւնս մեծ է քան զնորայն. բայց սակայն, ասէ, ոչ առաւել պահանջեմ վասն տկարութեանդ ձերոյ: Այլ չասաց թէ վասն յօժարութեանդ ձերոյ, այլ վասն մարմնոյ ձերոյ. զի առանց ծանրանալոյ զբանն գործիցէ: Այլ զինչ է զի զմին անմաքրութիւն ասէ, իսկ զմիւսն մաքրութիւն. և այն անօրէնութիւն, իսկ միւսն արդարութիւն: Այլ ո՞վ ոք,

ասէ, որպէս թշուառական իցէ մինչև ոչ այսչափ փոյթ յանձին ունիցի ընծայել և ծառայել Քրիստոսի որչափ մեղացն և սատանայի: Նոյն թէ այդպէս է, լուր յաջորդացն և առնուս 'ի միտ յայտնապէս թէ և ոչ փոքր ինչ ընծայեսցէք: Այլ վասն զի այսպէս մերկ ասաց, չթուի հաւասարիմ և ոչ դիւրընկալ, և ոչ հնչէր յականջս լսողացն՝ թէ էր ասացեալ նորա թէ ոչ այնքան ծառայեցէք Քրիստոսի որպէս մեղացն և սատանայի, յաջորդացն կազմէ և առնէ հաւասարիմս յորժամ զծառայութիւնն զայն 'ի մէջ ածիցէ և ցուցանէ թէ որպէս ծառայեցին:

« Քանզի յորժամ, ասէ, ծառայքն էիք մեղացն, ազատեալք էիք յարդարութենէն »: Այլ զոր ասէն՝ այսպիսի ինչ է, թէ մինչ 'ի մեղսն կէիք և յամպարշտութեանն, և յետին չարութեամբ կէիք և հնազանդէիք, այսինքն է թէ ոչ ինչ բարիս գործէիք և արդարութիւն: Այս է զոր ասէն՝ թէ « ազատացեալք էիք յարդարութենէ »․ այսինքն է թէ չկայիք 'ի հնազանդութեան, այլ օտարացեալք էիք բոլորովին․ քանզի և ոչ լսել իսկ կամէիք զօրինակ ծառայութեան որ առ արդարութիւնն, և ոչ ընտրութիւն ինչ կամէիք առնել արդարութեանն և մեղացն․ ամենևին իսկ, ասէ, զձեզ մատնեցէք 'ի չարիս: Որպէս և այժմ, ասէ, յորժամ փոխեցարուք առ արդարութիւնն, ամենևին իսկ տուք զձեզ առաքինութեան․ մի ինչ ունել զչարութեան մեղացն ըստ առաջին գործոցն․ զանէ զոյգ չափով որպէս անդն՝ ծառայեցէք սրտի մտօք: Զի ոչ թէ տէրութեանն միայն այնչափ ինչ է 'ի միջի այնր և այոր, այլ և ծառայութեանն իսկ բազում ընտրութիւն է․ զոր և ինքն իսկ բազում համարձակութեամբ յայտ առնէ և ցուցանէ թէ ում յայնժամ ծառայէիք և կամ ում այժմ: Այլ չև ևս ճառէ զվնասուն որ յերացն եղեալ էր, այլ միայն զամօթոյն յիշեցուցանէ նոցա:

« Զինչ պտուղ ունէիք յայնժամ որով այժմդ ամաչէք »: Այնպիսի էր ծառայութիւնն, ասէ, մինչև այժմ յիշատակօք իսկ ամաչէք․ ապա յայտ է թէ գործովքն ևս առաւել: Իսկ այժմ, ասէ, երկպատիկ շահիք, զի զերծայք յամօթոյն և 'ի միտ առէք թէ որպիսի ոք էիք: Որպէս և յայնժամ երկպատիկ վնասէիք

և արժանի ամօթոյ գործս գործէիք, և ոչ զխոտէիք և խոստովանէիք թէ ամօթ է, որ և քան զառաջինն եւս մեծ էր, բայց սակայն կացէք մնացէք 'ի ծառայութեան։

Այս արդ եցոյց այժմ զառաւելութիւն մկրտութեան որ եղև և զամօթոյն, ասա և զնոյն իսկ զերան յանդիմանս կամի կացուցանել։ Այս զի՞նչ իցեն իրքն, ասէ. «Այս վախճան նոցա մահ է»։ Այս վասն զի ամօթոյն անուան ոչ կարէր ծանրաբեռնի թուէր, որ զամենայն յայտնեալ՝ յայտ եղեն, այսինքն է զանհնարինն ասէր. որ և առաջին իսկ սատակումն բաւական էր։ Տես որչափ ինչ առաւելութիւն էր չարեացն՝ որ ոչ 'ի տանջանացն միայն չզերծուցանէր, այլ և ամօթով իսկ առնէր։ Նա զի՞նչ ակն ունիցի այնպիսի գործոց վարուց հատուցումն ընդունել, յորժամ յիշատակաւն միայն, և այն զի ազատեցաւ 'ի տանջանացն՝ փախչիս և խորշիս, և այդ յետ այնչափ շնորհաց, որ և այժմ աւաղիլ յամօթ հանելիս յորժամ յիշես զառաջինն զվարսն։ Այլ և ոչ այդքն այսպիսեաք ինչ։

«Այժմ, ասէ, ազատեցեալք 'ի մեղաց և ծառայեալք ԱՅ՝ ունիք զպտուղ ձեր 'ի սրբութի. և վախճանք նոցա կեանք յաւիտենից»։ Այն պտուղն ամօթ էր և յետ հրաժարելոյն 'ի նմանէ, իսկ այս պտուղ սրբութի. բանզի որ սրբութի է, անդ ամ հանապազօրեայթի է. Նորա վախճանն մահ է, իսկ սորա վախճանն կեանք յաւիտենից։ Տեսանես զիարդ զկէսն տուեալ ասաէ և զկէսն յուսով խոստացեալ, և 'ի տուեալսն և որ յառաջն է, և այն հաւատարիմ լինի, որպէս 'ի սրբութի կեանքն։ Զի մի ասիցես թէ յուսով միայն խոստացեալ է, ցուցանէ թէ աստէն իսկ ետես զշահն. Նախ և առաջին այն է զի մերժեցի զբեռ 'ի չարեացն և յանչափ մեղացն, որոց և յիշատակն իսկ ամօթ յաւէտ բերէ. Երկրորդ ծառայել ձեր արդարութեան. Երրորդ սրբութիւնն յորում վայելեցէքն. Չորրորդ կենացն յոր ժամանիցէք, և կենաց ոչ ժամանակեան, այլ յաւիտենական. Եւ սակայն և զայս ունանելէք զկամաւորութիւն ծառայել ձեզ։ Սորին վասն և տէրն առատել եւս պարգևեաց ձեզ. և ծառայութեանն բազում ինչ ընդ մէջ է, և երևելի առաւել յայտնաձայնէ եղեալք որում ծառայեցէք, և ոչ ինչ առնելի պահանջէ 'ի ձէնջ.

Այլ արդ իբրեւ զծառայութեանն յիշեաց եւ զթագաւորէն, զանազանութիւն բերէ 'ի մէջ, ասէ. «Թոշակ մեղաց մահն է, իսկ շնորհքն Այ կեանք յաւիտենից 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր»: Այլ իբրեւ ասաց թէ Թոշակ մեղաց մահ է, 'ի հեշտագոյնսն իմն դառնայ, եւ ոչ թէ 'ի նմին կարգի յամէ: Վասնզի եւ ոչ իսկ ասաց թէ պտուղ ուղղութեանց ձերոց, այլ շնորհքն Այ. եւ եցոյց եթէ ոչ ընտանի իւրեանց ուղղութեամբքն կարացին զերծանել 'ի պատժոց, եւ ոչ դարձեալ պարտս ինչ առին զոր ընկալանն եւ կամ 'ի փոխարէնս ինչ երախտեացն, այլ շնորհօքն այս ամենայն վճարեցան: Այսպէս զի եւ յայսմ իսկ առաւելութիւն է, ոչ զի զերծոյց միայն, այլ եւ եւս մեծագոյնս պարգեւեաց` այնու զի որդւովն վճարեաց զայս ամենայն:

Այլ իբրեւ ճառեաց զշնորհացն, ապա այնուհետեւ եւ զօրէնսն կամի խափանել: Ոչ մի երկրորդեան ծուլագոյն գործիցեն զնոսա, 'ի միջի առնող զնէ զվարս անթլփատութեան, եւ ամենայն ուստեք զպայթուցանէ 'ի խնամս առաքինութեան զլսողսն: Յորժամ ասէ՞ եթէ Թոշակ մեղաց մահ է, բարիոք երկեցուցանէ դարձեալ եւ առ հանդերձեալսն զգուշագոյն գործէ. որով զգուշացուցանէ նոցա եւ վասն առաջին գնացիցն, նովիմբ եւ զոհացուցանէ զնոսա եւ զգուշագոյնս առ ամենայն վարս, եւ արդ հանգուցանէ զամփոփական բանին խրատս, եւ ապա ինքն դարձեալ 'ի հաւատոյն ձեռս մեր առնելովն. «Մի՞թէ ոչ գիտէք, եղբարք, զի ընդ գիտողս օրինացն խօսիմք»: Այլ վասն զի ասաց թէ մեռաք մեղացն, ցուցանէ թէ օրէնքն չտիրէ նոցա, եւ ապա յայտ է թէ եւ ոչ մեղք. եւ այնպէս հեշտացուցեալ զբանն, 'ի մարդկային կերպարանէ առնէ յայտնի: Այլ թուի մի ինչ ասացեալ, բայց երկուս զնէ ուղղելով զյառաջիկայսն. մի այն է զի 'ի մեռանել առն չէ ընդ օրինօք առնն կինն այնուհետեւ, քանզի չէ ոք որ արգելու. երկրորդ անգամ ասէ ոչ եթէ միայն այրն վախճանեցաւ, այլ եւ կինն. որպէս զի կրկին ընկալցին զազատութիւնն: Ոչ եթէ 'ի վախճանել առնն հրամայեաց յիշխանութենէ նորին կինն, իսկ յորժամ եւ կինն եւս վախճանեսցի, առաւել եւս ազատեսցի. զի եթէ 'ի միոյն մեռանելոյ ազատի յիշխանութենէն, յորժամ եւ նա եւս մեռանիցի` յայտ է թէ

երկոքեան միաբանին. Այլ արդ համդերձեալ է ելանել յայսպիսի օրինակս ինչ համդերձ զօրելով զբանն. ըսկիզբն առնէ Ճառին. "Ո՞չ գիտէք, եղբարք, ասէ. զի ընդ գիտօղս օրինացն խօսիմ": Ով որ յոյժն գիտէք իսկ և որ յայտնին է, զնոյն և ես ամենայն զգուշութեամբ խօսիմ. "Ո՜ի օրէնքն տիրեն մարդկան ցորքան ժամանակս կենդանի է": Այլ ոչ առաց առն և կամ թէ կնոջ, այլ թէ մարդոյ՝ որ համապատակաց իսկ է երկուց կենդանեացն անուն. "Վասնզի և որ մեռանին, արդարացեալ է, ասէ, 'ի մեղաց": Ապա ուրեմն կենդանեացն կան օրէնք 'ի վերայ. իսկ որք մեռանին՝ ոչ ինչ կարէ նոցա հրամանս տալ: Տեսանես զիարդ եցոյց կրկին զազատութիւն.

Այլ յորժամ յառաջագոյն ակնարկեաց զիրսն, ապա 'ի կնոջն 'ի կերպարանս շրջէ զբանն և այսպէս ասէ՝ եթէ "Այրն առնակին 'ի կենդանի այր իւր կապեալ կայ օրինօքն. ապա եթէ մեռանիցի այրն, խափանին օրէնք առնն 'ի կնոջէն: Ապա ուրեմն մինչ կենդանի է այրն, շուն կոչի եթէ լինիցի առն այլում. իսկ յորժամ մեռանիցի այրն՝ ազատեալ է, ոչ համարիցի շուն եթէ կամիցի լինել առն այլում": Հանապազորդ զայնս յեղյեղու և բազում զգուշութեամբ. իսկ, վասն զի յոյժ վստահ է աստի իսկ կազմել զայնս. քանզի 'ի կարգի անդ զօրէնսն եդ, և 'ի կարգի կնոջ զամենայն զհաւատացեալս: Ոչ եթէ ըստ առաջարկութեան ինչ յարէ. քանզի ըստ կարգի զայն էր ասել՝ թէ, եղբարք իմ, ոչ ևս տիրեն ձեզ օրէնքն, քանզի մեռան օրէնքն: Բայց չասաց այսպէս, այլ յառաջարկութեամբ բանին ցուցանէ զյաջորդսն. որպէս զի մի ծանրագոյնս առնիցէ ըզբանն՝ զկնոջ զվախճան բերէ 'ի մէջ ասելովն՝ որպէս թէ "Եղբարք իմ, և դուք մեռարուք օրինացն": Վասնզի յորժամ այս և այն լիցի և ազատութիւն շնորհիցի, զինչ խափան է շնորհել զիրսն յորժամ օրինացն մեռա ինչ ոչ լինիցի:

"Վասնզի կին առնակին 'ի կենդանի այր իւր կապեալ կայ օրինօք": Ո՞ւր իցեն այժմ որք զօրէնսն բամբասեն. լուիցեն զայս յորժամ 'ի վտանգաւորսն նմանա Պաւղոս, ոչ ջնջեաց 'ի բաց զնորա պատիւն, այլ և մեծամեծս ևս խօսի զնորա իշխանութենէն. զի և 'ի կենդանութեան նորա կապեալ կայ Հրէայն, և շունք կա-

չին որք յանցանէին և թողուին զնա մինչդեռ կենդանին է: Իսկ եթէ յորժամ վախճանեցաւ և թողլին, չէին ինչ զարմանք, և առ մարդիկ յորժամ լինիցի այսպիսի ինչ՝ է մեղադրութեան արժանի: «Իսկ արդ եթէ մեռանիցի այրն, ասէ, արձակեալ է յօրինաց առնն»: Տեսանե՞ս զիարդ յօրինակէն ցուցանէ թէ վախճանեցան օրէնքն. այլ և ոչ յաջորդոյքն զայնս գործէ: «Ապա ուրեմն, ասէ, մինչ կենդանի է այրն, շուն կոչի եթէ լինիցի առն այլում»: Տեսանե՞ս զիարդ յամէ 'ի մեղադրութեան այնոցիկ որք անցանէին զօրինօքն մինչդեռ կենդանին էին օրէնք: Այլ յորժամ զնոյն դադարեցոյց, ապա այնուհետև ամենայն զգուշութեամբ շնորհէ նոցա զհաւատսն, և ցուցանէ թէ ոչ ինչ վնասեցան առտի օրէնքն. ասէ. «Մինչդեռ կենդանի է այրն, շուն կոչի կինն եթէ լինիցի առն այլում»: Այնպէս և դուք, եղբարք. ըստ կարգի այն էր ասել, եթէ 'ի վախճանի օրինացն չհամարել շուն թէ լինիցի առն այլում: Չասէ այսպիսի ինչ, այլ զի՞նչ՝ թէ «Մեռայք օրինացն». և եթէ մեռեալք եղերուք, չէք ընդ օրինօք: Զի եթէ 'ի վախճանել առնն չէ կինն ընդ օրինօք առնն, ապա մանաւանդ ևս առաւել դուք 'ի վախճանել օրինացն ազատեալ էք յայսպիսի իրաց:

Տեսե՞ր զիմաստութիւնն Պաւղոսի. և եթէ օրինացն այս կամք էին, քանզի չարգելու լինել այլում առն 'ի վախճանել առաջնոյն, ո՞րպէս արդեօք որ մինչ կենդանին իսկ է՝ հրամայէ գիր արձակման տալ: Այլ չդնէ զայս այժմ, վասն զի մանաւանդ մեղադրութիւն իսկ էր կնոջն. զի թէպէտ և ներէր, այլ չէ ազատ 'ի պատժառանաց: Յորժամ 'ի կարևորացն և 'ի լաւագունիցն առնի զյաղթութիւնն՝ չներէ զաւելորդսն, քանզի չէ ինչ կարօտ: Զի յայնժամ իսկ է զարմանալի յորժամ նոյն ինքն օրէնքն ազատեն զմեզ 'ի մեղադրութենէն յորժամ 'ի բաց կամք 'ի նոցանէ, զի ցուցանէ թէ և ինքեանց օրինացն կամք էին այն, զի լիցուք մեք Քրիստոսի: Քանզի և օրէնքն իսկ մեռան և մեք մեռաք, և կրկին եղև իշխանութեանն բարձումն:

Այլ ոչ եթէ զայս միայն բաւական համարի, այլ և զպատճառս ևս դնէ. և ոչ լոկ եդ զանուն մահուն, այլ դարձեալ զայնս գործելով՝ զխաչն 'ի մէջ բերէ, և սմա

ցուցանէ զմեզ վրիժապարտս ։ Այլ չասաց լոկ եթէ ա-զատեցայք, այլ թէ 'ի ձեռն տէրունական մահուն ։ " Մեռայք, ասէ, օրինացն 'ի ձեռն մարմնոյն Քրիստոսի ,, ։ Այլ ոչ միայն աստ հրաման տայ, այլ և յառաւելութենէ երկրորդ առնն. վասն որոյ և յարեաց իսկ 'ի սոյնս՝ թէ " Լինել ձեզ այլում, այսինքն որ 'ի մեռելոցն յարեաւ ,, ։ Նոյնպէս զի մի՛ ասիցեն թէ ոչ կամիմք երկրորդ առն լինել, վասն զի օրէնքն չտանեն շուն զայրիսն, եթէ կամիցին երկրորդ առնն ամուսնանալ ։ Այլ արդ զի մի՛ այսպիսի ինչ ասիցեն, 'ի սկզբանն յիշաց ամուսնի իսկ պարտ է, մեզ կազմել. զոր օրինակ և այլ ուրեք յայտնապէս ասէ՝ թէ " Ոչ էք անձանց տեարք. գնոց գնեալ էք, ասէ, մի՛ լինիք ծառայք մարդկան ,, . և դարձեալ թէ " Մինն 'ի վերայ ամենեցուն մեռաւ ,, . ըղսոյնս և աստ ակնարկէ ասելովն թէ " Ի ձեռն մարմնոյ նորա ,, ։

Նոյնպէս և հրամայէ իսկ Խոհութեամբ 'ի լաւագոյն 'ի յոյս անդր յենուլ, և ասէ այսպէս. " Զի պտղաբերք լինիցուք այ̃ ,, . վասն զի յայնժամ մահու էաք պտղաբերք, իսկ այժմ այ̃ ։ " Քանզի մինչ մարմնովն էաք, կարիք մեղացն 'ի ձեռն օրինացն ազդէին յանդամս մեր առ 'ի պտղաբեր լինել ձեզ մահու ,, ։ Տեսե՛ր զշնորհսն զառաջին առնն ։ Այլ չասաց թէ մինչ էաք յօրէնսն, վասն զի ամենայն ուրեք խնայէր 'ի նոսա, զի մի՛ ինչ կռուան տայցէ հերձուածողացն. այլ ասէ թէ մինչ էաք 'ի մարմնին, այսինքն 'ի չարութեանն 'ի գործս մարմնաւոր վարուցն ։ Քանզի ոչ եթէ զայն ինչ ասէ թէ յառաջ քան զայս մարմնով էին և այժմ առանց մարմնոյ ։ Այլ ոչ ասէ պատճառք ինչ էին օրէնքն մեղացն, և ոչ ազատէ 'ի մեղադրութենէ զգործեալսն. զոր և զդատն յանդիմանչի և զչարախօսի կարգ ունէր, և մերկ դէմ յանդիմանն ցուցանէր զմեղսն ։ Քանզի ոչ եթէ որք ոչ ինչ կամէին բնաւ հաւանել ինչ՝ հրամայէր, այլ յաւելու և յանդիմանէ զյանցաւորսն միայն. վասն այնորիկ չասաց թէ կարիք մեղացն որ յօրինացն եղեն, այլ թէ 'ի ձեռն օրինացն. այսինքն է թէ որ օրինօքն երևեցան և ծանուցան ։ Այլ զի մի՛ դարձեալ մարմնոյն ոք ինչ ունիցի մեղադրութիւն, յայն սակս չասաց թէ զոր ազդէին անդամք, այլ թէ որ ազդէր յանդամս մեր ։ [illegible]

ցուցանէ զակնկալն չարեացն յաղթահարել խորհրդոցն, և ոչ եթէ յանգամայն յաղթմանէ։ Վասնզի հոգին զա-րուեստականի զկարգ ունի. իսկ մարմինն զքնարի, այն-պէս հնչէ որպէս նմա հարկ առնէ արուեստականն։ Ա-պա ուրեմն պարտ են անդամքն 'ի մեղադրութենէ՝ զնա նախ վարկանել և զմիտս ածել։

«Այժմ, ասէ, պատուէրսք յօրինացն»։ Տեսանես դարձեալ զկարգ և ասա խնայէ և մարմնոյ և օրինացն։ Զասաց թէ խափանեալ են օրէնքն, այլ զինչ. մեք, ասէ, խափանեցաք։ Այլ որպէս մեք խափանեցաք. 'ի մեռանել հին մարդոյն՝ մեղացն և թաղիլ, որ ունէրն և տիրէրն, քանզի զայս յայտ առնէր ակնարկելովն՝ թէ «'ի մեռանել այնորիկ որ ունէրն»։ որպէս զի յորժամ ասիցէ թէ կապանքն որով խափանեալն էաք՝ մեռան և 'ի բաց խլեցան, որպէս զի որով ունէրն՝ մի ևս կարասցէ ինչ ունել, այսինքն են մեղքն։ Այլ մի յորսայսեալ երբեք ծառայութեան կենիր վասն զի բարձիացեցաք. այլ արդ ծառայ եմ դարձեալ, ոչ հնման հնմին, «այլ նորոգութեամբ հոգւոյն և ոչ հնութեամբ գրոյն»։ Ոչինչ է զոր ասէն. հարկ է զայս լաւատուագոյն գնել, զի մի յորժամ յանդգա-մանս խնդրոյն մտանիցեմք՝ չփոթիցիմք ինչ։ Վասնզի, ասէ, յորժամ մեղաւն Ադամ և մարմինն որ եղև մահ-կանացու և չարչարելի, և բազում նուաղութիւնս և ախտս ծանրագոյնս ընկալաւ բաժ բնութիւն, և որպէս խոտ ե-րիվար որ ոչ լինիցէ նահանջման ամենայն, այնպէս և նա զինքն կարգեաց. իսկ Քրիստոս եկեալ 'ի ձեռն մկրտ-ութեանն մեզ զայն դիւրագոյնս յօրինեաց և թևով հոգւոյն զմեզ վերացոյց։ Վասն սորին իսկ այսորիկ ոչ մի և նոյն աշխատութիւն կայ մեզ և հնոյն. վասն զի ոչ այսպէս դիւրընթաց էր նոցա որպէս և մեզ։ Վասն վասն ոչ եթէ սոսկ 'ի պատուիրանէ կամի եթէ լինիցեմք միայն, այլ ասէ՝ և բարեկամաք իսկ մի. և ոչ թէ զգաս-տութիւն միայն հանէ 'ի մէնջ, այլ և զկատարեալ հայե-ցուածոն, և զանազանակ զայլոց զդեղոն զինել խափանել հրամայէ. և ոչ դարձեալ թէ երկամեայհամար միայն ցկե-նել, այլ ամենևին իսկ առանց երգեան հրամայէ մեզ զինել բարեկամաց. և զթշնամիսն հրամայէ մեզ սի-րել, և յայլոն ամենևին ևս երկայնագոյն զործեաց զպատուիրանն։ Ապա և զեհեն սպառնացեալ որք ոչն հա-

ւանիցեն կատարել զայսոսիկ։ Ո՛չ ցուցանէ թէ ոչ յա-
ռաւութենէ յայսոսիկ ինչ որ գործիցեն՝ եղեն ասա-
ցեալք, այլ ինքն իսկ ուղղեաց։ Ո՛չ մի՛ որք զթլփատու-
թիւնն պահիցեն և կամ զանթլփատացուածութիւնն յանձն
առեալ՝ այնու շատասցին. այլ զամենայն ինչ զպայտախ
զուղղութիւնս պարտիքս յանձինս ցուցանել, քանզի
կարևոր պիտանի այսոքիկ են իսկ։ Ապա յայտ իսկ է ե-
թէ որք ոչ առնիցեն զայն, վերջին զդատաստանն ըն-
դունելոց են։ Սոյն այսպիսի ասէր. «Եթէ ոչ առա-
ւելուցու արդարութիւնն ձեր առաւել քան զդպրացն և
զփարիսեցւոցն, ոչ մտանիցէք յարքայութիւն երկնից»։
Ապա ուրեմն որ յարքայութիւնն ոչ մտանէ, 'ի գեհենն
երթալոց է յայտ է։ Սորին վասն և Պաւղոս ասէր՝ թէ
«Մեղք ձեզ ոչ տիրեն. քանզի չէք ընդ օրինօք, այլ ընդ
շնորհօք»։ Եւ աստ դարձեալ թէ «Առ 'ի ծառայել մեզ
նորոգութեամբ հոգւոյն և ոչ հնութեամբ գրոյն»։ Քան-
զի չէր գիրն որ դատապարտ առնէր, այլ հոգին է որ
օգնէ։ Սոյն այսպիսի առ հնովն եթէ յանկարծ երևէր
ոք որ զկուսութիւն պահէր, յոյժ հիացումն իրքն թը-
ւէին. իսկ այժմ ընդ ամենայն տիեզերս համատարած
եղեն իրք կուսութեան։ Սոյնպէս և զմահ յայնժամ
սակաւ արք կարացին արհամարհել. իսկ այժմ և 'ի
գիւղս և 'ի քաղաքս բազմութիւն մարտիրոսաց նահա-
տակութեամբ ճառագայթեն. և ոչ միայն յարանց,
այլ և 'ի կանանց գտանէն բազումք։

Եւ ապա այնուհետև իբրև զայս ասաց, այց առնէ
այլում ընդդիմագրութեան որով զայս լուծանիցէ, և
'ի լուծմանէ անտի կազմէ զոր ինչ կազմիցէն. վասն որոյ
և ոչ յառաջագոյն մուծանէ 'ի լուծմունս, այլ անդըր-
ոտին իսկ յընդդիմաբանութիւն, զի 'ի հարկաւորէ լուծ-
մանն զպատճառն զոր ինչ կամիցի՝ յաւելցէ անտի ասա-
ցէ, զի և ս յաճախագոյնս արասցէ զմեղադրութիւնն.
Եւ քանզի ասաց թէ նորոգութեամբ հոգւոյն և ոչ հնու-
թեամբ գրոյն, ապա 'ի սոյն յարէ զայն. «Ո՛չ ինչ ա-
սեմք, ասէ, օրէնքն մեղք իցեն. քաւ լիցի»։ Եւ վասն
զի յառաջ քան զայս էր ասացեալ եթէ կարիք մարմնոյ
մեղացն որ օրինօքն ազդէին յանդամս մեր. և եթէ մեղք
ձեզ ոչ տիրեսցեն. և ուր ոչ են, ասէ, օրէնք և ոչ յան-
ցանք. և եթէ օրէնքն մտին զի բազմասցին յանցանքն.

և եթէ օրէնքն զպարկութիւն գործեն. և արդ վասն զի թուէր ոմանց թէ այսու ծմիւ զօրինացն անպատուան ինչ իցէ, առ ուղղելոյ զայսպիսի մտածութիւն ղնէ զայսպիսի զխնադրութիւն և ասէ. «Միթէ օրէնքն մե՞ղք իցեն. քաւ լիցի»: Յառաջ քան զկապմելն յարդարեաց զլուծումն ընդդա-նենալ, և զգայթակղութիւն ողջացոյց: Նոյն այնուհետև-ւեալ և վասն մերձաւորութեան նորա հաստատէին, և խընդ-րէին 'ի նմանէ ուսանել. զոր կարծէին եթէ հիացումն իմն թուի, և ապա այնուհետև և ոչ կարծիս ինչ ունի զառաջին, վասն որոյ և զդխնադրութիւն զայն յառաջա-գոյն կարգեալ եդ: Նանզի և չասաց իսկ եթէ ասեմք, այլ եթէ զինչ ասիցեմք. որպէս զի կամացն և բարուցն առաջի կացեալ, և հաղորդ ամենեցունց զեկեղեցին 'ի մէջ բերէ. և ոչ թէ յիւրմէ ինչ, այլ յասացելոց ան-տի որ բան կարգին և յերաց անտի ճշմարտութէ յայտ-նի զխնադրութիւնն: Այլ զի զիրն սպանանէ, չկարէ ոք ընդդէմ ասել ինչ, ասէ: Այլ զի ոգին կեցուցանէ, և այս յայտնի իսկ է և ոչ ոք կարէ հակառակել: Նոյն ե-թէ այս այժմ ամենեցուն քաջայայտ է, զինչ ոք ասի-ցէ վասն օրինացն՝ թէ մե՞ղք իցեն. քաւ լիցի: Այլ այս-պէս լուծանէ զզարմացումն իւրացն: Տեսանե՞ս զիարդ ե-կաց ընդ ուսոյին և զնորա պատիւն յինքն յափշտակեաց և առ, դարձեալ 'ի լուծումն անդր ընթանայ: Այլ զինչ իցէ լուծումնն:

Օրէնքն, ասէ, չեն մեղք. «այլ զմեղս ոչ գիտէի, ասէ, եթէ ոչ օրինօքն»: Տեսանե՞ս զիմաստական զպա-հանջումն: Մեր չէին օրէնքն, դիմադրութեամբ յօ-րինեաց, որպէս զի 'ի բաց բարձցէ զնա: Այլ զայս չնոր-հէ Հրէիցն՝ թէ զնուազագոյնն 'ի յանձին կալարուք գոր-ծել: Այլ զինչ իցէ կրտսերն այն՝ եթէ «Զմեղս ոչ գի-տէի, եթէ ոչ օրինօքն. և ոչ զցանկութիւն ճանաչէի, թէ ոչ օրինացն էր ասացեալ՝ թէ մի ցանկանայցես»: Տես որպէս առ փոքր մի ոչ միայն չարախօս ցուցանէ զնոսա մեղացն, այլ և խրատամտութեան նոցա կարգելը. և ոչ եթէ յանձանց ինչ չար էին օրէնքն՝ քաւ լիցի, այլ 'ի բարւոյն. և յաղագս բարւոյ տուեալք, բայց յապա-ճնորհութենէ Հրէիցն կարծեցան այնպիսի ինչ: Նան-զի այսու և զմանիքեցւոյն զբերանս խնու, որք բամբա-սէին զօրէնսն:

Այս իբրև առաջ եթէ զմեղս ոչ գիտէի եթէ ոչ օրինօքն, և զցանկութիւն ոչ ճանաչէի եթէ ոչ օրինացն էր ասացեալ թէ մի ցանկանայցես, և 'ի սոյն յարեալ ասէ՝ թէ "Պատճառս առին մեղքն պատուիրանաւն և գործեցին յիս զամենայն ցանկութիւնս"։ Տեսանես որպէս ազատէ զնա յամենայն բամբասանաց, քանզի ասէ՝ պատճառս առին մեղքն պատուիրանաւն. և ոչ ասէ թէ օրէնքն աճեցուցին զցանկութիւնն, այլ և որ են Հակառակն թուի՝ զոր ինչ կամաւքն ամենայն եղև, որ մանաւանդ տկարութեանն էր և ոչ չարութեանն. քանզի յորժամ ցանկանամք և արգելեալ լինիմք, մանաւանդ և աճէ եւս ցանկութեանն մեզ։ Այլ ոչ եթէ օրինացն ինչ էր այս. քանզի նա արգել առ 'ի յերթալոյ յիրս մեղացն, այլ մինչ է 'ի ծուլութենէ մեղացն եղև այն և 'ի չար բարուց անտի՝ որք զբարիսն յանպատեհս 'ի կիր արկանեն։ Նոյն ուրեմն ոչ եթէ բժիշկն է մեղադրութեան արժանի, այլ հիւանդքն որ դեղոցն չարաչար վարեցան։ Մինթէ վասն այնորիկ տուան օրէնքն զի զցանկութիւնն բորբոքեսցեն. ոչ, այլ զի շիջուսցեն։ Նոյն ուրեմն ոչ եթէ նա, այլ մեք եմք մեղադրութեան արժանի. Վասն զի և ոչ զջերմանկան և որ ցուրտ ըմպելոյն ընդ վայր ցանկանայցէ, և որք չտայցեն երկուցեալ 'ի վնասակար առատէն՝ թէ զուցէ հեշտութեամբ ըմպելոյն աճեցուցանիցէ զցաւսն, մի թէ մեղադրութեան արժանի իցէ որ չետուն, և ոչ երբէք. քանզի բժշկին է արգելուլն, իսկ հեռանալն այնպիսի ըմպելեաց աշխատեալ հիւանդին։

Այս զինչ, մինթէ մեղքն անտի առին պատճառս յօրինացն. քաւ լիցի. քանզի բազումք 'ի չարաց 'ի բարւոք կարգաւորութեանն զկերեանց զչարութիւնն աճեցուցանեն։ Նոյնպէս և զՅուդաս սատանայ կորոյս յընչասիրութիւնն արկանելով, և գող արար զնա որ ինչ աղքատացն էր. և ոչ եթէ այնորիկ զնա էր որ նմա զարկղն հաւատաց, այլ իւր չար բարքն։ Այս Այսա զԱդամ կաղմերաց ուտել 'ի ծառոյն և այնու եհան զնա 'ի դրախտէն. այլ և ոչ անգ ծառն եղև պատճառք յանցանացն, թէպէտ և նովաւ եղև յանցումն։ Տես որպէս յայտ 'ի կիր արկանէ զբանն վասն օրինացն. և մի ինչ զարմանար, քանզի յայտ ջերմութեամբ Պաւղոս հաւատարմուն

կեայ վասն օրինացն, և չԹողու և ոչ այլոց ինչ պատճառս գտանել և կամ կարեան ինչ առնուլ յասացելոցս. վասն զի բազում փոյԹ յանձին ունէր վասն զայժմուս յարդարելոյ։ Եւ արդ մի մերկ միայն քննէր զասացեալսն 'ի նմանէն այժմ, այլ և զպատճառսն ևս առաջի դնէր վասն որոյ զայսն ասաց. յառաջ բեր և զհրէականն մոլորուԹիւնն, զմիտս ած և զնորա 'ի տակ կախեն զոր լուծանելն փուԹայր. Որ բազմաց կարծիք կան Թէ ընդդէմ օրինացն ինչ շնչէր. ոչ զի զնա ինչ ստգտանիցէ, այլ զի զայլսն լուծցէ յայժ 'ի մեղադրուԹենէ օրինացն։

Զայն զոր ասացն՝ Թէ պատճառս առին մեղքն, նովաւ ցուցանէ Թէ և 'ի նորումս այսպիսի ինչ գտանի առասցեալ։ Եւ Թիւր օրէնք էին և վասն բազում և մեծամեծ իրաց. ապա պարտէին ուրեմն և այնք 'ի բաց եղանել. և ոչ եԹէ վասն ցանկուԹեանն միայն, այլ և վասն ամենայն չարեաց։ Զի "եԹէ չէր իմ եկեալ և խօսեցեալ ընդ նոսա, մեղ ինչ ոչ ունէին". ապա ուրեմն աստի առին մեղքն զպատճառսն և զմեծամեծ տանջանսն։ Եւ դարձեալ Պաւղոս վասն շնորհացն ճառեալ ասէր. "Որչափ ինչ տանջանաց արժանի վարկանիցիք զայն որ զորդին այ առ ոտն եհար"։ Ապա ուրեմն զդժնեայ զտանջանացն աստի ունի զպատճառսն 'ի մեծամեծ երախտեացն։

Աստի և զհեԹանոսացն ասէր՝ Թէ առանց պատասխանատուուԹեան են, զի և բանիւ պատուեցան և զգեղեցկուԹիւն արարածոց տեսեալ և 'ի սոցին իսկ յայսցանէ կարող էին առ արարչագործն յառաջադէմ լինել. այլ ոչ 'ի լաւ անդր արկին զիմաստուԹիւնն այ 'ի կիր։ Տեսանես որչափ ամենայն ուրեք զչարեացն զպատճառսն մեծամեծս տանջեալս 'ի բարուԹենէ իրացն գործելոյ։ Այլ ոչ երբէք մեք կարեմք բամբասել զայ զմեծամեծ բարուԹիւնսն և զերախտիսն, այլ և զքանչանաց ևս մեծապէս, և յետ այսորիկ և ընդ բարոյն որ փոխանակ հակառակորդացն 'ի բարին 'ի կիր արկանիցեն. և եԹէ մեղաւոր ոչ լինիցի, զայս և զօրինացն գտանելն լինեալ. այս հնարաւոր և դիւրին է, իսկ այն դժուարին է։ Զինչ ասէ՝ Թէ զցանկուԹիւն ոչ ճանաչէի, Թէ ոչ օրինացն էր ասացեալ մի ցանկանայցես.

զի թէ ոչ գիտէին զցանկութիւն մարդիկ մինչև զօրէնսն առեալ էին, ուստի՞ եղև ջրհեղեղն, ուստի՞ սոդոմայեցւոցն հրայրեցութիւնք։ Այլ զինչ ասէ. զտարածումն։ Վասն այնորիկ չասաց թէ գործեաց յիս զցանկութիւնն, այլ թէ զամենայն ցանկութիւն. զլրումն ակնարկէ աստ։ Այլ զինչ օգուտ յօրինացն թէ զախտն աճեցուցանէ, ասէ. և ոչ ինչ, այլ և յոյժ բազում վնաս։ Այլ չէ այս օրինացն մեղադրութիւն, այլ ծուլութեանն ընդունելեացն։ Թէպէտ և մեղքն գործեցան, սակայն, ասէ, 'ի ձեռն օրինացն. ոչ եթէ օրէնքն յայն փոյթ ինչ ունէին, այլ մանաւանդ թէ որ ինչ հակառակն է. այլ զօրաւոր եղեն մեղքն յոյժ 'ի ձեռն օրինացն։ Այլ սակայն և ոչ այս օրինացն ինչ մեղադրութիւն է դարձեալ, այլ նոցա անմտութեանն։

"Քանզի առանց օրինացն մեղքն մեռեալ էին"․ այսինքն է ոչ այսպէս ծանօթ և յայտնի։ Գիտէին և յառաջ քան զօրէնսն մեղանչումն. իսկ ապա յորժամ օրէնքն տուան, ևս հաւատեաւ 'ի վերայ հասին. վասն որոյ և մեծագոյն մեղադրութեան գտան պատժապարտք։ Քանզի չէր իսկ զոյգ նմին զբնութիւն ունել ամբաստան, և յետ բնութեանն և զօրէնսն ևս, որ յայտ յանդիմանն զամենայն քարոզէր համարձակ։ "Ես, ասէ, կենդանի էի երբեմն"։ Ե՞րբ. յառաջ քան զՄովսէս։ Տես որպէս փութացուցանէ յորմէ արարն և յորմէ չարարն, յերկոցունց ծանրացեալ զմարդկայինն բնութիւն։ Յորժամ, ասէ, առանց օրինացն կենդանի էի, ոչ այնպէս դատապարտէի։ "Այլ 'ի գալ պատուիրանին մեղքն կենդանացան և ես մեռայ"։ Այսու թուի թէ մեղադիր ինչ լինիցի օրինացն. իսկ եթէ ոք հաւատեաւ մտադնիցէ, ոչ եթէ ամբաստան միայն չէ զօրինացն, այլ և գովող ևս գտանի նոցա. զի ոչ եթէ զչգոյ ինչ հաստատէ, այլ զծածկեալն յայտնէ, որ և գովութիւն իսկ է օրինացն։ Զի եթէ յառաջ քան զնա անզգայութեամբ մեղանչէին, իսկ 'ի գալ նորա և ոչ յայնժամ ազդումն լինէր, ապա յայտնապէս սովաւ գիտէին թէ մեղաք. ուստի և ոչ փոքր ինչ է սա առ 'ի չարեացն հրաժարումն։ Իսկ ապա եթէ ոչ կամեցան 'ի բաց կալ 'ի չարեացն, ապա այս չէ ինչ առ նա որ զամենայն ինչ վասն նոցա գործեցին օրէնքն, այլ ամենայն ամբաստանութե

վասն նորա մեռանի է՝ որք առանց յուսոյ եղծին և ապականեցին զինքեանս:

Դարձեալ և ոչ բնաւ ինչ արժանի էր այն որ ինչ գործէին 'ի նոցանէն, և որով արարած էր օգնել՝ նոքին վնասեցան. վասն որոյ և ասէ իսկ՝ եթէ "Գտաւ ինձ պատուիրանն որ 'ի կենաց էր, նոյն եղև ինձ 'ի մահ,,: Այլ չասաց թէ եղև մահ կամ ծնաւ զմահ, այլ թէ գտաւ 'ի մահ: Այդ և հրաշափառագոյն անպատեհութիւն թարգմանութեանս զատանի, զի 'ի նոցա գլուխ անդրէն դարձուցանէ զամենայն: Այլ եթէ զնորա միայն ամենեքին կամիցիս գիտել հաւատալ, 'ի կեանս եղև այս, ասէ, և առաւ իսկ. արդ եթէ մահն առաւ գործեցաւ, որք ընկալան զպատուիրանն՝ նոցա մեղաւորութիւն է և ոչ եթէ որ առ 'ի կեանս ածէր զնոսա: Զայս նոյն ինքն յայտնապէս և որ 'ի կարգին էր՝ ասաց, և այսու յայտնեաց՝ թէ "Մեղացն պատճառս առեալ պատուիրանաւն խաբեցին զիս՝ և նովին սպանին,,: Տեսանես զի ամենայն ուրեք զմեղացն բաւէ հարեալ ամենայն իւիք կամի զօրէնսն ազատել յամբաստանութենէն. վասն որոյ 'ի սոյնս յարեաց ասելով՝ թէ "Օրէնքն սուրբ են և պատուիրանն սուրբ և արդար և բարերար,,: Իսկ արդ եթէ կամիցիք, և որ ինչ 'ի կարգին է զբանն 'ի մէջ ածցուք որ 'ի մէնջս առաջացաւ:

Դարձեալ սակայն առեն թէ ոչ վասն Մովսէսի օրինացն զայս ասացեալ է. այլ սակայն ասեն թէ վասն բնական օրինացն, իսկ կէսք ասեն վասն պատուիրանին որ 'ի դրախտին տուաւ: Այլ զի ամենայն ուրեք մտածութիւն Պօղոսի այն էր առ 'ի զօրէնսն դադարեցուցանելոյ, իսկ առ այնոսիկ և ոչ մի ինչ բան ունի, մանաւանդ եթէ յիրաւի իսկ. վասն որոյ Հրէայքն ղօղային և տատային և հակառակէին առ շնորհսն: Իսկ զպատուիրանն որ 'ի դրախտին տուաւ, ուրեք թէ օրէնս երբէք կոչեցին, ոչ նա և ոչ այլ ոք նմին նման: Այլ զի այսպէս յայտնի առաջացուածն, եկեսցուք անդրէն 'ի նորին բանսն:

Այլ վասն զի 'ի վերուստ կարգի խօսեցաւ ընդ նոսա, յարէ 'ի սոյնս ասելով այսպէս. "Ոչ գիտէք, եղբարք, զի ընդ գիտունս օրինացն խօսիմ՝ թէ օրէնքն տիրեն մարդոյ ցորչափ ժամանակս կենդանի իցէ: Այսպէս և դուք զի մեռայք օրինացն,,: Զի թէ վասն բնա-

կան օրինացն ասիցէ զայս, գտանիցեմք զի ոչ Մովսէս ա-նիցի զնա։ Իսկ եթէ ճշմարիտ այսպէս իցէ, ապա գտանիցիմք քան զանբան անասունս անասնագոյնք։ Բայց չէ և չէ իսկ այս։ Զի որ 'ի դրախտին գործեցաւ, և ոչ հակառակել ումեք ախտոց է վասն նորա, և մի ուրեք աշխատութիւն ինչ անձանց առանցցեմք։ Իսկ զիա՞րդ ասիցէ՝ թէ "զմեղս ոչ գիտէի, թէ ոչ օրինօքն"։ Ոչ զմնաւ ազատութեանն ասէ, այլ զհաւաստեաւ զգիտութիւնն յայտնէ. զի թէ զբնական օրինացն ասէ զայս, ապա ընդէր յաւելորդօքն զայս բան 'ի վեր արկանէր. ասէ. "Իսկ առանց օրինացն երբեմն էի կենդանի"։ Քանզի զի ոչ Ադամ և ոչ այլ ոք 'ի մարդկանէ եկեալ երբեք առանց բնական օրինացն. զոյգ իսկ ընդ ստեղծուածին զնոյնս դնէ ած 'ի բնութեանն ընդունելից, և զգուշացուցիչ ամենայն բնութեանն կարգեալ։ Իսկ առանց այնորիկ չերեւի ուրեք եթէ զբնութեան օրէնս պատուիրանս կոչէ. և զմիւս պատուիրանն և արդար և սուրբ կոչէ, և հոգեւորական և սուրբ անուանէ։ Քանզի բնական օրէնք չտուան մեզ 'ի հոգւոյն. վասն զի բարբարոսք և հեթանոսք և ամ իսկ ազգք մարդկան ունէին զօրէնս զայս։ Ապա ուրեմն յայտ է՝ թէ զմովսիսական օրինացն ասէ, և 'ի վեր և 'ի վայր ձգաւէ, վասն որոյ և սուրբ իսկ կոչէ զնա ասելով՝ թէ "Օրէնքն սուրբ են և պատուիրանն սուրբ և արդար և բարերար"։ Զի թէպէտ ապիղծք և անմաքուրք եղեն Հրեայքն և անիրաւք և զրպարտողք, չխափանէ ինչ այն զսրբութիւն օրինացն, որպէս զի և ոչ զմեր հաւատոյն այլոց անհաւատութիւնն. ապա ուրեմն յայտ եղև թէ վասն Մովսէսի օրինացն ասացեալ է զայս։

Իսկ արդ զինչ է. "բարին, ասէ, ինձ մահ եղև. քաւ լիցի. այլ մեղքն, զի երեւեսցին մեղքն"։ այսինքն է զի յայտնեսցի թէ որչափ ինչ չարիք էին մեղքն և կամ ծուլագոյն յօժարութիւնն և առ 'ի յուսին միտուածն, և նոյն ինքն գործքն և միտքն ապականեալք գործին։ Բայց ամենայնի պատճառք չարեաց ծուլութիւնն է։ Բայց անձնացուցանեն օրէնքն և ցուցանեն զմեր շնորհացն զառաւելութիւն՝ թէ յորքան 'ի չարեաց ազատեաց զազգս մարդկան։ Զի թէպէտ և բժշկական դեղովքն են զծնեալ խմացան, և վասն արգելոյն ընկեցիլ անձանց։

Որով 'ի սոյն յարեալ ասէր. «Ոչ ի առաւել լինել մեղքն մեղուցելոցն 'ի ձեռն պատուիրանին»: Տեսանե՞ս զիարդ ամենայն ուրեք զօրէնսն պատուի. և որով թուի թէ մեղադիր լինիցի օրինացն, այնու աճեցուցանէ զառաւելնութիւն օրինացն: Քանզի և ոչ փոքր ինչ անկանոնեկաց և եցոյց թէ որչափ չարիք են մեղքն, և զամենայն իսկ զթոյնսն եցոյց և 'ի մէջ եբեր. վասն զի զայս յայտնի առնէր ասելովն. «Ոչ ի եղիցին մեղքն մեղաւոր 'ի ձեռն պատուիրանին»: Այսինքն է զի երևեսցի թէ որքան ինչ չարիք էին մեղքն և սատակիչք: Նոյն այս 'ի պատուիրանէն երևեցաւ. 'ի սմանէ և առաւելութիւն շնորհին յայտնեցաւ առ օրէնսն: Նա մի ինչ յայն հայիր թէ յուսկ եղեն որք ընկալան զօրէնսն. այլ զայն ած զմտաւ թէ օրէնքն չածեն 'ի հրամանս չարին, այլ և զյառաջագոյն զգործեալսն փութայր 'ի բաց կարել: Իսկ եթէ ոչ զօրեաց, ինքն պատկի 'ի բիւրոցն. և մեծագոյնս երկրպագի Քրիստոսի զօրութիւնն, որպէս զչարիսն և զչժուարամարտ եղծ և արմատաքի 'ի բաց խլեաց:

Իսկ մեղս յորժամ լսիցես, մի անձնաւոր ինչ զօրութիւն կարծիցես, այլ վարս չարս զկնեալսն և որ միշտ լինի. որ և ոչ յառաջ քան զլինելն չգոյր երբէք, և յորժամ լինի՝ դարձեալ եղծեալ ապականի: Սորին վասն և օրէնք տուան. իսկ օրէնքն չլինի բացբարձիչ բնութեան օրինացն, այլ առ 'ի յուղղել զբարս յօժարութեանն 'ի չար գործոցն: Ոչ այս և առաջին օրէնսդիրքն ճարտար գիտէին, և ամենայն իսկ մարդկային բնութիւն գիտէ՝ թէ որ 'ի ծուլութենէ միայն գործին չարիքն՝ յայնմանէ միայն կամին ամբոփել, և ոչ եթէ որ ըստ բնութեանն ժառանգութիւնն է 'ի բաց բառնալ. վասն զի բնութիւնն անշարժ մնայ, զոր բազում անգամ և յայլ ճառս ասացեալ է մեր առ ձեզ:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Արդ որոց զայսպիսի խնդիրս 'ի բաց թողեալ, զընտանի զմեր զբանս 'ի մէջ ածցուք, և սովորական իրօքն վարժեսցուք զլսելիս ձեր. մանաւանդ թէ և սոյն իսկ ինքն չէ փոքր աշխատութիւն: Քանզի զչարիսն 'ի բաց

խլեմք և զառաքինութիւն 'ի ներքս ածեմք ։ Վասն այսորիկ իսկ յայտ համարձակ ուսուցանեմք՝ եթէ ոչ բնութիւն ինչ են մեղքն ։ Այլ որք խնդրեն թէ ուստի են մեղքն, ոչ միայն 'ի բանից, այլ և յիրացն կարեմք ըմբռնել զնոսա. զի որք նոցայն հաղորդ են, ինքեանց իսկ բնութիւն իրքն թուին. իսկ յորժամ զերծանեն 'ի նոցանէն, ոչ ինչ ևս բնութիւնն ինչ երևի ։ Այլ մի դարձեալ յայն ինչ հայեսցուք թէ աշխատութիւն է առաքինութիւնն. այլ հնար գոյ զնա ուղղել, թէ կամիցիմք և փութայցեմք, ապա և թեթև և դիւրին մեզ երևի ։ Իսկ ապա եթէ զհեշտութենէ մեղացն ինչ առնիցես, ապա և զվախճանէն. քանզի նա 'ի մահ կործանէ, որպէս առաքինութիւնն մեզ 'ի կեանս առաջնորդէ. մանաւանդ թէ կամիցիմք, և յառաջ իսկ քան զվախճանն զերկուսեանն քննեսցուք, և գտանեմք զմեղսն զի բազում երկաւնս ունի, և առաքինութիւնն հեշտութիւն ։

Զինչ ինչ, ասա ինձ, ցաւագին քան զխեղճ չարեացն մտացն կայցէ, և զինչ հեշտագոյն քան զսրբոյն բարութեանց ։ Վասն զի չէ և չէ իսկ ինչ որ այնպէս զմեզ սովոր է ճնշել և մաշել որպէս զի զանձնկալութիւն չարեաց. և ոչ այնպէս դարձեալ թեթևաթռիչս և երագունս զմեզ առնիցէ որպէս զխորհուրդս բարիս ։ Զայս և այժմ առ մեզ իսկ տեսանեմք զի դիւրի այսպէս ։ Զի ամենեքին որք 'ի նեղափողոցսն շրջին և մուրանան, առ 'ի չգիտելոյ զխեղճ մտաց 'ի բերկրութեան են. իսկ որ 'ի բանտսն բնակեալ են և զանտանելութեան ակն ունին, թէպէտ և 'ի բիւր փափկութեան վայելեսցեն՝ վշտագին և ողորմելի կեանս կեան քան զամենեսեան. վասն զի անձնկալութիւն չարեացն չտայ զգալ զհեշտութիւն կերակրոցն ։

Այլ զինչ ասեմ զբանտարգելեացն. ուստի և այնոքիկ որ զտարաշխարհսն հատանիցեն և կամին մեծանալ և 'ի շահս բազումս վայելել, և եթէ այնպէս խեղճ մտաց 'ի ներքս կայցէ, թէպէտ և բազում շահս 'ի ներքս ժողովէ՝ չկարէ երբէք բերկրել ։ Ապա յայտ է թէ որ միշտ իւրով ձեռօքն զարուեստիւքն գործիցէ և 'ի տան նստիցի և միտքն 'ի բերկրութեան են, թէպէտ և հանապազ աշխատի, քան զնոսա վերագոյն գտանի ։ Այլ զմիայնակեացսն վասն սորին իսկ երանեմք, և ոչ զայնո-

ոփի որ 'ի կրպակն փութան, արբեցեալ փափկանաց ո-րովայնամոլք լինին, և յետոյ հէքք և թշուառականք քան զամենեսին գտանին. և զի մեծագոյն քան զհեշ-տութիւն կերակրոցն այն է՝ որ 'ի վախճանի իւրեանց թը-շուառութիւն զնոսա ընդունի։ Իսկ ապա եթէ հեշտա-լի ինչ վարկանիցես զախտալիցն կեանս, յիշեա զհանա-պազորդ զբանն զոր վերատին իմ ասացեալ է առ ձեզ՝ եթէ չէն ինչ զարմանք յորժամ չկամիցի ոք փախչել 'ի չարեաց՝ որ դառն և ժանտ զգործելոյս կաղզմն. և զախտալիցն իրս որպէս անեզր և անվախճան իմն կարծեն, այնինչն է զհեշտութիւն։ Այլ արդ վասն այսորիկ պա՛րտ է ինչ երանել զնոսա. այլ և յոյժ ողբերգելոյ վարկանել, զի և գիտել անգամ չետուն նոցա չարիքն թէ մեղանչեն։

Ո՛ ինչ առնիցեմք վասն շնացելոյն, որ վասն սակաւ մի ցանկութեան յանվայելուչ ծառայութիւն զինքն ար-կանէ և զինչս ծախէ, և հանապազ երկիւղն և անօթն 'ի վերայ կայ, և զկեանսն Կայենի յանձն առնու. Մա-նաւանդ թէ դժնեայ ևս քան զնորայն՝ յորժամ և ասա երկիւղիւ կեայ և անզգայ դողութեամբ երթայցէ. վասն զի և 'ի բարեկամաց և 'ի թշնամեաց ստգտեալ լինի, և որք գիտիցեն և որք չգիտիցեն. և յորժամ հանգ-չիցի, և յայնժամ չկարէ զերծանել յայնպիսի չար խղճէ խորհրդոց. այլ երազս տեսանէ լի արհաւրօք, և ստեղ-ծուն առաջի նորա ցնորս իմն։ Այլ և ոչ ցածն և պար-կեշտն այնպիսի ինչ կիրս կրէ, այլ 'ի հանգստեան և բա-զում ազատութեամբ մանաւանդ զիւր կեանսն անցու-ցանէ։ Այլ արդ դիր ընդդէմ միմեանց զփոքր ցանկու-թիւնն զայն և զբազմութիւն զալէկոծութեանն որ 'ի վախճանին դիպիցի նմա, և ապա փորձեա զմիւս ևս՝ որ 'ի ձեռն սակաւ մի ճգնութեան և պահոց միշտ 'ի խա-ղաղութեան վայելէ, և ապա տեսանես՝ թէ ճշմարիտ հեշտութիւն այս է և ոչ մեղքն։

Իսկ որ յափշտակելս կամիցի և այլոց ընչից տէր ե-ղեալ, ո՞չ բազում աշխատութիւս կրէ. շուրջ գայ, արկէ ծառայէ, ազատաց և ծառայից շողոքորթէ, դանդաղա-նայ մերթ սաստէ և մերթ երկեցուցանէ, անամօթա-նայ, դարձեալ աղաչէ, ահին դողայ սարսէ, յամենե-ցունց կասկածէ։ Այլ և ոչ նա որ զինչսն արհամար-հէ՝ այնպիսի ինչ կրէ, այլ մանաւանդ ևս առաւել 'ի

հեշտ և 'ի հանգստեան կեանս կեայ և ամենայն զգու-շութբ։ Նոյնպէս և զայլս 'ի չարեացն եթէ որ քննես-ցէ, բազում չփոթութիւն և խաւարութիւն գտանէ 'ի ներքս։

Իսկ յառաքինութեանն թէպէտ և զառաջինն աշ-խատութիւն ինչ թուիցի, այլ յետ փոքր միոյ քաղցր և հեշտական քան զամենայն, որ և զաշխատութիւնն իսկ կարող է թեթևացուցանել։ Իսկ 'ի մեղսն հակա-ռակ իմն ինչ գործին. յետ ցանկութեանցն ողբք և տանջանք, որ և առաւել իսկ եղծանեն զհեշտութիւնս։ Զոր օրինակ որք պատակեն անձն ունին՝ ոչ ինչ զգան ըզ-մերձակայ ծանրութիւնս, նոյնպէս և որ յետ հեշտու-թեանցն տանջանաց անձն ունին՝ ոչ կարեն շահել զու-րախութիւնս մեղաւր, այլ երկիւղիւն յամենայն ժամ զարհուրեալ գտանին. զոր մանաւանդ թէ որ հաւաս-տեաւ քննեսցէ, գտանէ յայսպիսեացս 'ի վերայ և յա-ռաջ քան զտանջանսն անկեալ ահն, և պաշարէ 'ի նոցին իրաց զոր յանդգնեցան գործել զչարիսն. քանզի նոյն ինքն մեղքն եղեն նոցա երկունք մահու։

Իսկ արդ եթէ կամիցիք, այսպիսիք և զնոսա քննես-ցուք որք զայլոցն կամիցին յափշտակել և զագահութիւն ընչիցն ժողովել. և զերկիւղն յանձանց 'ի բաց մերժե-ցին և զաշխատութիւն զօղմանն և զջան և զերկիւղն և զայլն ամենայն որ առանց իրիք մեծացուն։ Իսկ արդ թողցուք զայն 'ի բաց զոր ինչ գործեաց յափշտակու-թեամբ. բայց սակայն համարեաց թէ յարգար ստա-ցուածոց ունիցի զմեծութիւնն, և վստահ է թէ զգու-շութեամբ պահէ զայն՝ որ չէ հնար, բայց սակայն լիցի ըստ բանիդ ձերում։ Արդ յորպիսի հեշտութիւնս վայե-լէ այնպիսին, զի զինչսն շատ ունի. այլ նոյն իսկ ինքն ընչիցն չտան նմա ուրախ լինել երբէք։ Քանզի մինչ կամիցի քան զայլսն զընկերսն աւելի ունել, յայնժամ ևս քան զևս բազմանան չարչարանք մտացն. վասն զի ցանկութիւն՝ յորժամ իրքն 'ի գլուխ երթան՝ յայն-ժամ ինու ցանկութիւնն. զի և ծարաւեալքն յորժամ ըմ-պիցեն, յայնժամ չիջուցանեն զծարաւն. իսկ մինչդեռ ծարաւեալքն են, թէպէտ և զամենայն աղբիւրս և զգետս ծծեին մտօքն, ևս քան զևս բորբոքի ծարաւն։ Նոյնպէս և դու այժմ թէպէտ և զամենայն աշխարհի զինչս տա-ցես և այլում ևս ցանկանայցես, և ևս առաւել բորբո-

քես զլոց ցանկութեանն ։ Նա արդ մի այսուհետեւ ըն-
բաղմութիւն ընկերցն վարկանիցես քեզ հեշտութիւն,
այլ զմեծամեծն համարեսցես քեզ հեշտութիւն ։ Ո՛ի
թէ ցանկանայցես մեծանալ, ոչ եղբարք կարիցես ցածու-
ցանել զպարշարանս մտացդ ․ քանզի անյագ մոլագար է
եւ պահանջող ․ եւ որչափ հեռի լինիս ՚ի խոնարհութենէն,
այնքան եւ զմայլին եւ զշահն շահեցար ։ Ոչ այս ասեմ
ոչ եթէ օրինակ միայն է այս, այլ եւ իրք իսկ մոլութե
եւ մերձին անմտութեան գործ ։

Հրաժարեսցուք այսուհետեւ ՚ի սկիզբն իսկ ամենայն գործոյն, մանաւանդ զի եւ մի մերձեսցուք իսկ յայնպիսի ցանկութիւնս ․ ապա եթէ հարկ լինիցի մերձենալ ումեք, զառաջինն իսկ ՚ի բաց առեսցուք ․ զոր եւ առակարկուն Սողոմոն խրատէ վասն պոռնիկ կնոջն ․ ասէ՝ թէ “՚Ի բաց փախիր եւ մի յամեր եւ մի մերձենար ՚ի դրունս տան նորա„ ։ Սոյնս եւ ես յաղագս ընչասիրութեանն պատուիրեմ ․ քանզի թէ փոքր մի անկանիցիս ՚ի խորս անդնդոց անօրէնութեանն այնորիկ, դժուարակարիցես ՚ի ծանծաղ ելանել ։ Որ օրինակ ՚ի պտոյտսն որ շուրջն զալով պաշարեն զմեզ՝ չկարիցեմք դիւրազերծանել, այսպէս մանաւանդ թէ եւս դժնդակ է ՚ի խորս ցանկութեանն անկանել, եւ դիւրով ՚ի նմանէ զերծանել ոչ կարեմք ։ Վասն որոյ աղաչեմ՝ անդէն ՚ի սկզբբանն զգուշասցուք եւ փախիցուք ՚ի չարեացն մինչդեռ փոքրն է եւ սկիզբնն, քանզի մեծագոյնք ՚ի նմանէ ծնանին ․ եւ զհանապազորդ օրն մեղուցեալ ուսցուք խոստովան լինել ․ ապա եթէ ծուլանայցեմք, առ փոքր փոքր զամենայն կորուսանէ ․

Սա եւ զշարժն իսկ եղեալ յաշխարհ, այն եւ մեզ պատահեաց պատահեցաւ, առ եւ զանօթն յօժարութեան պատէ, որպէս զի մի զմեղան խառնակման լիցուք ։ Այնպէս եւ մարմնոյ մեծապէս ախտացուցանէ զախտս յօժարամ ընփռոնաս անառակ առնիցեմք ։ Նոյնպէս եւ Լոտն եթէ չէր մտեալ ընդ անդրանկութեանն, ապա չպատահէր անարժան օրհնութեանն ․ եւ եթէ չէր զրկեալ անարժան օրհնութեանն, չմատնէր յերգապաշտութիւնն ։ Նոյնպէս եւ Կայէն թէ չէր ցանկացեալ նախադասութեանն եւ զայն ոչ միայն թողեալ էր, ապա ոչ ընդունէր զեղբայրսպանն ․ եւ դարձեալ յօժար եղբայրսպան դառնայ,

խրատուն լուեալ էր, ոչ երբէք զապականութիւն. և յետ զապականութեան գործելոյ եթէ եկեալ էր յապաշխարութիւն յորժամ՝ ամ փոխ կոչեցայն, և չէր այնպէս անամօթութեամբ տուեալ զպատասխանիսն, ոչ այնչափ չարիքն զայլոց 'ի վերայ:

Այլ արդ զի եթէ յառաջ քան զողջախոհութիւնն առ փոքր փոքր յառաջ չարեացն իւրոց, զանատ ամ եթէ զինչ գործեցուք մեք որ առ մեծ աշխատութիւնս կոչեցաք՝ թէ ոչ ամենայն զգուշութեամբ պահեցաք զանձինս, և զկայծակն չարեաց յառաջ քան զխառնելն շիջուցանիցեմք յառաջագոյն: Ոչինչ իցէ զոր ասեմ. Ոչ անցանեմ երդմամբ հանապազ. մի յայսմանէ եւեթ կարծիցես, և զերդմունս ես խափանես 'ի քէն, և չէ ինչ քեզ պէտք աշխատութեան այսուհետև. վասն զի յոյժ դժուարագոյն է երդնուլն քան եթէ անցանել զերդմամբն, որպէս և ասէն իսկ՝ թէ "Ամենևին մի երդնուլ": Թշնամանիչ ես և բամբասող և բանսարկու. զերծ քեզ առանձին օրէնս, մի բարկանար և մի աղաղակեր ամենևին, և զայդ ընդ արգասեայն է պատուիրնս ես 'ի բաց բարձեալ լինի: Պէտք իցէ և անպատիժ. զեր զարձեալ քեզ սահման առ 'ի չհայելոյ քեզ 'ի զեղ կանանց, և մի 'ի թէատրոնս ընթանալով և մի 'ի հրապարակի զզեղ օտար զննիցես. քանզի յոյժ դիւրին է 'ի սկզբանն իսկ չզննել մեա գեղեցկութեան կանանց, քան զզննել և զզանկութեանն զնեասս 'ի ներքս ընդունել, որ դժուարաւ և լի խռովութեամբ երլանէ. Անթեւացս 'ի սկզբանն ջանալ. մանաւանդ թէ ոչ ջան ինչ պէտք են մեզ՝ եթէ ոչ պատերազմին դուռս բանայցեմք և ըզամբողջ չարեաց 'ի ներքս ընդունիցիմք: Սոյն սայսպէս և Պէտ զանսատակ զհայեցուածսն 'ի կանայս դատաւորութեաեցոյց, զի առաւել ևս զմեզ հրաժարեցուսցէ յանխատութենէն. զի մինչև ընդ գեխանձարանն զարգացեալ իցէ, հանիցեմք զանձինս մեր յանզգուշութենէ, զոր և դիւրին իսկ գործեաց:

Ոչինչ հարկ իցէ, ասէ ասա, իրս ինչ առնելն ասնել և զրկախառն լինել ստանին, որ և առանց ձեռնարկելոյ իսկ կարող ես նշան յաղթութեան կանգնել, թէ կամիցիս և յառաջ քան զկռուեցեալն ամենայն զպատերազմն: Արդեօք չէ այնչափ աշխատութիւն ընդ հայելն 'ի զեղն կա-

նանց, քան զՀրեայսն և զհինսն. մանաւանդ թէ այն չու-նի ինչ աշխատութիւն և երկրորդս բազում քրտամբք և աշխատութեամբք լի է։ Այլ արդ յորժամ ջանն փոքր է, մանաւանդ թէ ոչ ջան ինչ և աշխատութիւն, և շահն ևս մեծ է, և արդ ընդէ՞ր փութայցեմք յանդունդս խորոց ընկղմել զանձինս՝ զխիւր չարեացն ասեմ։ Այլ արդ ոչ եթէ չհայելն միայն 'ի գեղ կանանց դիւրին է, այլ և սուրբս և մաքուրս գտանել յայնպիսի ցանկու-թեանց. որպէս և որք նայիցինն՝ հանդերձ բազում աշ-խատութեամբք և լի արտասուօք զերծանիցին յախ-տէն, մանաւանդ եթէ հազիւ իսկ կարասցեն զերծա-նել։ Վասն զի որ ոչն կամիցի տեսանել զգեղեցիկ դէմս կանանց, միանգամայն իսկ և յառաժամայն ցանկութենէ սուրբ և մաքուր գտանիցի. իսկ որ ցանկայն տեսանել, և հարեալ պակշոտեալ իցէ 'ի գեղ ցանկութեանն նոցա, նախ ապա այնուհետև 'ի վայր կործանեալ զխորհուրդն և մաշեալ զինքն ցանկութեան և բազում անգամ պղծեալ, յայնժամ ապա հազիւ կարասցեալ ողջացու-ցանել զվէրսն և զախտն որ 'ի ցանկութենէն գործե-ցան, մանաւանդ եթէ կարիցէ իսկ ոչ երբէք բժշկել։

Վասն այսորիկ և Քրիստոս, զի մի այսպիսի ինչ կրի-ցեմք, ոչ զսպանումն միայն արգելու, այլ և զբարկու-թիւնն. և ոչ զշնութիւնն միայն, այլ և զյարատ հայե-ցուածն որ 'ի ցանկութիւնն գրգռէ. և ոչ զերդմնահա-րութիւնն միայն, այլ և զընաւ իսկ չերդնուլն յաւել ևս։ Այլ ոչ եթէ յայսմ ինչ եկաց չափ առաքինութեանն. այլ զայս օրէնս գրեաց, և յևս մեծագոյնս ապա յա-ռաջ մատեաւ։ Յորժամ հրաժարեցոյց 'ի սպանմանէն, ապա 'ի բարկութենէն ևս հրամայեաց մաքուրս գտա-նել, հրամայէ այնուհետև և առ չարչարանս պատ-րաստ գտանել զմեզ. և ոչ այնչափ միայն կամի կազմեալ գտանել զմեզ, որչափ ինչ նեղնգիչն կամի, այլ ևս առա-ւել 'ի յաղթել մոլութեանցն նոցա մեր ընտանի փիլի-սոփայութեամբքն։ Վասնզի չասաց լոկ թէ, որք յապատակ ածիցեն յանձ ծնունդ՝ հաւանեալ քաղաքութեամբ, այլ որ մեծն և երևելին է՝ զմիւսս ևս զպարծանս ասէ. որ է իսկ պայծառ յաղթութիւն, առաւել ևս քան զոր ինչ կամիցի նեղազորն շահել. և զայս առ հասարակ ցանկութեանն նոցա քո ա-ռատ երկայնմտութեամբդ անցանել, և ապա պարգևս

և զնորա միաբանութիւնն չխզուցանես, և ընդ աստուծոյն եւս ընդունիս զայս վարձս, և ընդ երկրորդին վասն զի զհաստատակաց բարեկամութիւնն 'ի բաց ընկեցեր։

Տեսանե՞ս զի ամենայն ուստեք մեզ ելք առաջք շահել ինչ չար, ոչ եթէ որք մեզն չար առնեն. մանաւանդ եթէ ոչ պատուհասեան կերել միայն, այլ և զիւրածին չարչարել և միաբանութեանն՝ մեք խնդրեալ անձինս իշխանութիւն։ Ինչ որ մանաւանդ պատուհասու արժան է, զի ոչ միայն չվնասիցեմք ինչ եթէ արթունք իցեմք 'ի ընկերաց, այլ եւս մեծ շահ երախտեաց զտանեմք յարժան անխրատութեամբ ինչ յընկերացն։ Այս արդ ասա, թշնամանեա՞յ ոք զքեզ. ահա ես կատակոյ քոյ, կարող ես ընթշնամանս զայս քեզ զավրութիւն վարկանել. զի եթէ փոխանակ անզգոյն թշնամանիցես, երկայնես զամօթն. իսկ եթէ օրհնիցես զթշնամանողն, առաւ այնուհետև տեսանիցես զամենեսեան որ շուրջ զքեւ իցեն՝ զի առասկս զավրութեան քեզ յօրինեցեն։ Տեսանե՞ս զի յորոց վնասիլեմն, 'ի բարձումն երախտեացն վայելեմք եթէ կամիցիմք։ Արդ և 'ի զանաս և յեռչան և յայլոն յամենեսեան է առնանել։ Ինչ առաւ եթէ հակառակ ամենի զարծիցեմք և մէջ առ պահանջիցեմք յայնցանէ յորոց չարչարեցաւքն, շատնուսք ինչ վարձս։ Իսկ առաւ եթէ նոցին հակառակիցեմք և զթշնամանեաց երախտիս վարկանիցեմք, բազում պատիս կազմեմք մեզ։

Այս արդ եթէ ոք յանկարծ եկեսցէ և ասիցէ զքեզ թէ այս ոմն թշնամանեաց զքեզ և առ ամենեսեան չարախօսել չդադարէ երբեք զքէն, գովեա առաջի նորա զայն զորմէ ասացն. որպէս զի թէ մերժս իսկ կամիս առնուլ 'ի նմանէ, այնպէս զխրատ հատանես լիցի։ Աստն զի և որք լսեն իսկ, թէպէտ և յոյժ անմիտգոյնք իցեն, զքեզ գովեն, բայց զնա ատեն այնուհետև, և քան զամենայն զաղագս չար և վայրենի համարին. վասն զի նորա ոչ ինչ 'ի քէն անիրաւեալ, և որոմնեցոյց զքեզ. իսկ քո չարչարեալ 'ի նմանէ, և ոչ ինչ առարեալ ընդ միտ զասացեալսն։ Այսպէս կարեմք զացանել եթէ հակառակ իմն իրքն զործիցեն։ Նմանօրէն ոչ խածանիցէն զխնկերոն, զմծիան իսկ ընկալցուք անձին արդաւութեան. իսկ որ ծածկեն եղև և չեղև ինչ զժկամակ, զի լինելն իսկ յաւէտ մեծամեծ պարգեւաց 'ի կարծեացն։

Եւ արդ տէր որպէս ընտրեաց յայտնեաց բարի պտուղ. նախ և առաջին այն՝ զի զերծուցանես զքեզ յամբոխէ և 'ի խռովութեանց. ապա՝ մնասցանք եթէ այս իսկ իցէ նախ և առաջին՝ այնուհետև թէ և մեզս իսկ ունիցիս, 'ի բաց մերկացար. զոր օրինակ և մաքսաւորն որ թամբաասանաց փարիսեցւոյն հեղութեամբ տանէր: Նա այսպիսի փիլիսոփայութեան իւրս կազմեաց և յարդարեա զոգիդ քո 'ի սոյնս խոկալ, և բիւր գովութիւնս յամենեցունց ընդունիս և վայելես, և յառաջին ատացելոցն ազատ և սուրբ գտանիս: Իսկ ապա եթէ և զնա ես կամիցիս 'ի լաւութիւն ածել, և այսու ես առաւել լինի քո բարեմտութիւդ: Բայց սակայն և ած իսկ տանջէ զայնպիսին վասն զչարն խօսելոյ, և յառաջ քան ըզտանջանսն զայնոսիկ՝ քոյին իսկ հեզ իմաստասիրութիւդ ազդոյ վերք լինին ընդդէմ նորա: Քանզի ոչ այնպէս ինչ սովոր է զկծել զթշնամանողսն, որպէս յորժամ թշնամանիցիմք և ծաղր վարկանիցիմք զթշնամանսն. որպէս զի այս փիլիսոփայական ոգւոյ է բարութիւնս: Այնպէս և 'ի կարճամտութենէ փոքրոգի գտանիմք, և հակառակ սմին իրքն գործին, և որք մերձակայքն են՝ վարկանին եթէ մեք իցեմք պատճառք ատացելոյն, և զհոգին աղմկալ նումք և զթշնամին ուրախ առնեմք և զած զայրացուցանեմք և յառաջին 'ի մեզանէն յաւելումք եւ:

Եւ արդ զայս ամենայն զմտաւ ածելով փախիցուք 'ի կարճամտութենէն խորխորատէն և առ նաւահանգիստ երկայնմտութեանն ընթասցուք. որպէս զի և աստ գտցուք հանգիստ անձանց մերոց որպէս և Քրիստոսն ասաց, և հանդերձեալ բարութեանցն արժանի գտցուք շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք հօր հանդերձ հոգւովն այժմ և միշտ և յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ԵՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

«Գիտեմք զի օրէնքն հոգևոր են, այլ ես մարմնաւոր եմ ընդ մեղօք վաճառեալ»։

Այլ վասն զի առաջ եթէ մեծամեծ չարիք գործեցան և մեղք զօրագոյնք եղեն 'ի գալ պատուիրանին, և յոր ինչ փութային օրէնքն՝ այն կատարեցաւ, և որ ինչ հակառակքն թուէին, և իբրև 'ի բազում հարցմանս էարկ զլսողսն, ասէ այնուհետև ուստի իրքն գործեցան։ Նախ ազատէ զօրէնսն 'ի չարաչար կարծեացն. զի մի յորժամ լուիցես եթէ 'ի ձեռն պատուիրանին մեղքն՝ պատճառս առին, և 'ի գալն նորա մեղքն կենդանացան, և եթէ նովին խաբեցին զիս և սպանին, և զօրէնսն կարծիցես այսպիսի չարեաց լինել պատճառս, նախ զամենայն պատասխանատուութիւն մեծաւ առաւելութեամբ կազմէ։ Եւ ոչ եթէ միայն 'ի մեղադրութենէ ազատէ զնա, այլ և գովութիւն իմն մեծ մատուցանէ։ Եւ զայս ոչ եթէ առ 'ի շնորհս ինչ առնել նոցա ասէ, այլ ըստ հասարակաց հաշուոյն։ «Գիտեմ, ասէ, զի օրէնքն հոգևոր են»։ Որպէս յորժամ ասիցէ՝ թէ խոստովանիմ թէ այս այսպէս իցէ, և յայտնէ թէ հոգևոր են, և արդեամբ ինչ հեռի են առ 'ի մեղացն պատճառս լինելոյ, և յեղելոց չարեացն անպարտք։ Տեսանես զի ոչ միայն 'ի բամբասանաց ազատէ զօրէնսն, այլ և գովէ ևս առաւելութեամբ. քանզի յորժամ հոգևոր զնա անուանեաց, վարդապետ զնա առաքինութեան կարգեաց, և եցոյց և մեղացն պատերազմիչ և ընդդիմակաց։ Այսու օրինակաւ են հոգևոր, մերժեալ յամենայն մեղաց, զոր և օրէնքն իսկ ուղղէին երկեցուցանէին խրատէին տանջէին խորհրդակիցք լինէին յամենայնի առաքինութեան։

Այլ ուստի, ասէ, եղեն մեղք յորժամ վարդապետն այսպիսի զարմանալի էր. յաշակերտացն 'ի ծուլութենէ։ Վասն որոյ 'ի սոյնս յարեալ ասէր՝ թէ «Ես մարմնաւոր եմ», որ առ օրինօքն և յառաջ քան զօրէնսն

վարք էին մարդկան։ Ամենայն բովանդակեալ այժմ ընդ մեղօք վաճառեալ. յետ մահուանն, ասէ, ապա և առաւելագոյն հոյլք մտին 'ի ներքս։ Վասնզի յորժամ մահկանացու եղեւ մարմինն, ընկալաւ զցանկութիւնն, ապա հարկ է թէ և զբարկութիւն և զօրամոլութիւն և զայլն ամենայն՝ որ բազմաւ փոփոխակայութեան կարօտ էր, որպէս զի մի հատանիք յորձանացն ընկղմեցեն զմիտսն 'ի խորս մեղացն։ Նոյն ինքն օրէնքն չէին մեղք, այլ անչափքն որք ոչ նորօք սանձահարեցան՝ նոքա գործեցին զմեղսն։ Արգելուլ ինչ, որպէս յօրինակէ իմեքէ ընձեռեալ նոցա զցանկութիւնն, ոչ եթէ ցանկութիւնն ինչ մեղք իցեն, քաւ լիցի. այլ յորժամ յանչափսն անկանիցինք, յորժամ զամուսնութեան օրէնս չկամիցին ունել, այլ և յայլոց կա 'ի կանանց վերայ յարձակիցին, յայնժամ ապա իրքն շնութիւն կատարին։ Նա և այս ոչ եթէ 'ի ցանկութենէն ինչ, այլ յիւրեանց անյագութենէն։

Նա տես զիմաստութիւնն Պաւղոսի. զի յորժամ գովեաց զօրէնսն, ապա յառաջին ժամանակս անդր խոկոյն ընթացաւ։ Նա ցուցանէ թէ որպէս յայնժամ ազգ մարդկան մատակարարէր և կամզլխորդ յորժամ զօրէնսն ընկալան, որով ցուցանէր յայտնապէս թէ կարեւոր էր գալուստ շնորհացն, զոր և ամենայն ուստեք իսկ փութայ յօրինել։ “Ընդ մեղօք վաճառեալ եմ,, ասէ։ Նա զայս ոչ եթէ որ առ օրինօքն էին միայն ասէ, այլ և որ յառաջ քան զօրէնսն վարքն վարէին և զսկզբանէ իսկ զմարմնոցն։ Ապա և զօրինակն իսկ ասէ զվաճառմանն և զտորոցն։

“Վասնզի զոր գործեմն, ասէ, ոչ գիտեմ,,։ Զինչ իցէ. այսինքն է տգիտանամ։ Նա երբ եղեւ այս, քանզի ոչ ոք երբէք ուրեք տգիտութեամբ մեղաւ։ Տեսանես զի եթէ ոչ երկիւղածութեամբ ընդունիմք զառաքելական ասացուածն և առ նորին միտս ընթանամք, բնաւ ինչ անպատեհք 'ի ներքս մտանեն. զի եթէ տգիտութեամբ մեղանչէին, ապա և ոչ դատաստանի արժանի էին, որպէս և վերագոյնն ասաց՝ թէ “Առանց օրինացն մեղքն մեռեալ էին,,։ Ոչ զայն ինչ յայտ առնէ՝ թէ ոչ գիտէին թէ մեղք իցեն. այլ գիտէին, թէպէտ և ոչ այսպէս հաւաստեաւ. վասն որոյ և տանջէին իսկ, այլ ոչ այսպէս ինչ յոյժ խստագոյնս։

Այս դարձեալ թէ «Զցանկութիւն ոչ ճանաչէի», ոչ բոլորովին զանգիտութենէն ասէ, այլ զյայտնագոյն գիտութիւնն կամի ցուցանել։ Նաէ՝ թէ գործեցին յիս զամենայն ցանկութիւնս. ոչ զայն ինչ ասէ թէ զցանկութիւն պատուիրանն արար, այլ գիտելով նմա զցանկութիւնն մեղք 'ի ձեռն պատուիրանին 'ի վերայ ածին։ Նոյնպէս և աստ ոչ զբոլորովին անգիտութենէն ասէ. «Վասնզի զոր գործեմն, ասէ, ոչ գիտեմ»։ Ապա զիա՞րդ մինչդ ընդ օրէնսն Այ հաճեալ ես ըստ ներքին մարդոյն. զի՞նչ իցէ որ ասէն՝ թէ չգիտեմ։ Խաւարիմ, ասէ, երագ յափշտակելին միտքս, 'ի խարդախութենէ խաբանիմ, չգիտեմ որպէս գթեմ։ Որ և մեր սովորութի̃ է ասել՝ թէ չգիտեմ զիարդ այս անուն եկն և զմիտս յափշտակեաց։ Այս ոչ եթէ զանգիտութիւն առաջի դնելոյ ինչ, այլ խաբէութիւնս նմա և պատրանս և նենգութիւն երևեալ։

Նաէ. «Ոչ զոր կամիմն զայն գործեմ, այլ զոր ատեամն զայն առնեմ»։ Ապա զիա՞րդ չգիտէիցես զոր ինչ գործեսն. զի թէ կամիս զբարին և ատես զչարն, այսաքին կատարեալ գիտութեան են։ Աստի յայտ է՝ թէ և «զոր ոչն կամիմ» յաւել, ոչ զի զանձնիշխանութի̃ն 'ի բաց բարձցէ՝ քաւ լիցի, և կամ 'ի վտանգէ և 'ի բռնութենէ իւրքն գործին. զի եթէ ոչ կամօք, այլ 'ի հարկաւորութենէ մեղանչեմք, և դարձեալ առաջ տանջանացն առաջի լինել չառնու յանձն բանս։ Այլ որպէս չգիտեմն ասաց, ոչ թէ զտգիտութիւնն յայտնեաց՝ այլ վասն որոյ ասացաքն, սոյնպէս և զոչն կամեմն յաւելլով՝ ոչ հարկաւորութիւն ինչ եցոյց, այլ թէ չէ գովելի որ ինչ լինի։ Ապա եթէ զայս չառնէր յայտ առնելոյն՝ թէ զոր ոչ կամիմ զայն գործեմ, պարտ էր յաւել 'ի սոյնս՝ թէ 'ի հարկէ և ակամայ գործեմ զայս. քանզի այս կամաց և իշխանութեան ընդդիմակաց է։ Իսկ այժմ չասաց ինչ այսպիսի, այլ փոխանակ նորա զայն եդ՝ թէ «զոր ատեամն՝ գործեմ». և զի ուսցիս թէ յորժամ ասացն թէ զոր ոչն կամիմ, ոչ եթէ զանձնիշխանութիւնն ինչ մերժեաց։ Այս զի՞նչ է «զոր ոչն կամիմ». զոր ոչ գովեմ, զոր ոչ ընդունիմ, զոր չսիրեմն. զոր և ոչ միջնորդաւ ինչ բերէ զյաղթողն, յարեալ 'ի սոյնս դարձեալ ասէ. «Զոր ատեամն՝ զայն գործեմ»։

«Լաւ եթէ զոր ստանամն զայն տանեմ, վճարեմ օրինացն թէ բարիոք են»: Տեսէք զմտացն զանխորատութիւն, զի և 'ի գործոն ընտանի զխեր զպարեմութիւնս պահէր: Ոչ թէպէտ և անցանէ ինչ ընդ այնպիսի միտս, այլ հանդերձ ստեղութեամբ. զոր և ըստ բնական օրինացն առաւ, ընդդէմ գազութեան և որ ըստ գրոյն տուած՝ մատուցանէ: Ոչ բարիոք են, ասէ, օրէնքն՝ անարի յայտ է, զի ես զանձնէ խնդէ ամբաստանեմ. և զոր նոյն ատեմ, ես զայն գործեմ: Այլ եթէ պատճառք մեղաց էին օրէնքն, ապա զիարդ հաճէր ընդ նոսա և ստանէր զայս զոր ինչ նոքա հրամայէին՝ զայն ատեալ. «Վկայեմ օրինացն, ասէ, թէ բարիոք են»:

«Նաև այժմ ոչ եթէ ես գործեմ զայն, այլ բնակեալ յիս մեղքն: Գիտեմ զի ոչ բնակեալ է յիս, այսինքն է 'ի մարմնի իմում բարի ինչ»: Օ այս գնելով և որք զմարմինս բամբասեն՝ ընդդէմ անհնարին, և յայլ արարչագործութեանն ատարագանել կամին զմարմինս: Այլ արդ զինչ ասիցեմք. մանաւանդ եթէ զայն խոկ զոր յառաջադոյն փոխն օրինացն ձառեալ ասէաք: Այլ որպէս անդ ասաց՝ թէ ամենեքին ընդ մեղօք եղեն, այնպէս և աստ. չասաց թէ նոյն ինքն մարմինս գործէ, այլ որ ինչ հակառակին թուէր. «Ոչ եթէ ես գործեմ զայն, ասէ, այլ բնակեալն յիս մեղքն»: Նոյն թէ ասիցէ՝ թէ ոչ բնակեալ 'ի մարմնի իմում բարի ինչ, չէ այսու մեղադրութիւն ինչ մարմնոյ. քանզի ոչ բնակեալ է 'ի մարմնի իմում բարի ինչ. զայս ասելով ոչ եթէ չար ինչ ցուցց զմարմինն: Լաւ ապա եթէ ոչ հակառակեցի ինչ, մեք և զայս զիւրով խոստովանեմք:

Խոստովանեսցուք ընդ հոգւոյն զօղ զմարմինս, թէպէտ և նուաստագոյն քան զնա իցէ, այլ ոչ ընդդէմ հակառակ ինչ և ոչ պատերազմող և ոչ դարձեալ չար. այլ որպէս քնար է երգողին և որպէս նաւ ուղղչին, այնպէս և մարմինն 'ի հնազանդութեան կայ հոգւոյն. և ոչ եթէ ընդդիմակացօք ինչ փարի, այլ և յայժ միաբանի: Օ ոչ և Պօղոս խոկ եցոյց ասելով՝ զի զիշխանութիւն պետութեան ոգւոյն ես, և յերկուս բաժանեաց զմարդն՝ հոգի և մարմին, ասելով զի անզգայագոյն մարմինն է և յամենայն խնամատութենէ թափուր և զուգապատճառացին: Որպէս զի ոչ եթէ ասիցէ՝ թէ ոչ զմա-

րէն և ոչ փոյլ խծբէ զարուեստն, այլ զհաւատարմէն և զգնարերրդաղէն, ոչ եթէ ամբաստան լինի զգործոյն եղեռալ երգեն, այլ կամեցաւ ցուցանել եթէ որչափ լինի 'ի միջի իցէ ընդ արուեստաւորն և ընդ գործին։ Այսպէս և Պղատոն ասաց՝ թէ ոչ բնակեսցեն 'ի մարմնի իմաւմ, այսինքն է բարի լինի, ոչ եթէ զմարմնոյ լինի ամբաստան եղև, այլ զշնչոյն զառաւելութիւն կամեցաւ յայտ առնել. քանզի նա է որ զամենայն ընձեռեալ ունի և զհաւատարմութիւն և զգնարերրդութիւն։ Ծոր և Պղատոն ցուցեալ զհոգւոյն իշխանութիւն, և յերկուս բաժանեաց զմարդն հոգի և մարմին անուանելով. և որպէս ասացաքն՝ թէ անզգայագոյն մարմինն է և թափուր յիմաստութենէ և ընդ առաքինութեամբ, և ոչ եթէ ինքն առաքինարդ. իմաստնական հոգին է, և կը գործել և 'ի չգործել միանգամայն 'ի վերայ համանէ։ Իսկ ապա եթէ ընդգրկեալ որպէս զմի և ոչ ունի զերատանակոն չէ մեղադրութիւն մարմնոյն միայն, այլ և հոգւոյն՝ առ յանկուցանել զմարմինն յինքն, զի մի զոր ինչ կամեցաւն 'ի գործ ածիցէ։

«Քանզի կամքն առաքինի կան յինմ, ասէ, և գործել զբարին ոչ գիտեմ»։ Պարզեալ ասա ասաց թէ չգիտեմ, ոչ եթէ զտգիտութենէն լինի ասէ և կամ զտխմարութենէն, այլ զխարդախութենէ և զնենգութենէ որ 'ի մեղաց անտի գործին։ Արդ ապա կամեցեալ զառաջուածն յայտ առնել, ձայնէ և զյաջորդսն։

«Ոչ եթէ զոր կամիմն զբարին զայն առնեմ, այլ զոր ոչն կամիմ զչարն զայն գործեմ. ապա եթէ զոր ոչն կամիմ զայն առնեմ, ոչ ևս ես գործեմ զայն, այլ բնակեալ յիս մեղքն»։ Տեսանես զիարդ և զանձնութիւն հոգւոյն և զանձնութիւն մարմնոյն ազատեաց 'ի մեղադրութենէն, և զանձնականն իսկ զմեղադրութիւնն և զամբաստանութիւնն 'ի չար գործս փոխէ։ Զի եթէ չկամիցէ զչար գործսն՝ ազատեալ է հոգին, և եթէ ոչ ինքն իցէ որ զայն գործիցէ՝ ազատեալ է և մարմինն, և այնուհետև ամենայն իսկ չար յօժարութեան իցէ են։ Քանզի ոչ այս բնութիւն է ոգւոյ և ոչ այն բնութիւն մարմնոյ և վարուց, այլ գործ ա̃յ են. իսկ չարժամանն իրացն 'ի մէնջ լինի, և յոր կողմն կամիցիմք՝ առնեմք և ածեմք։ Քանզի միայն ընդդիմաբանողք ա̃յ ուսեալ են. իսկ

խորհելն և շարժումն տուեալ ՚ի խորհուրդս՝ մերոց բարուցս և յօժարութեանն է ։

“Ապա գտանիցեմ զօրէնսն թէ զոր ինչ կամիցիմ առնել զբարին, և ինձ չարն առաջի կայ ,, ։ Այսպէս իմն թուի պատգամս . և զի՞նչ իցէ զոր ասելն կամի ։ Այսինքն եթէ գտեմ զօրէնսն ըստ ներքին մտացս, և զըտանեմ զնա՛ զի և նա զիս գտէ որ զբարիս կամիմ առնել, և գտանեմ գործակից, և յաւելու յիմ ՚ի բարիոք յօժարութիւնս . զի որպէս ես նմա վկայեմ, այնպէս և նա գտէ զիմ բարիոք յօժարութիւն բարուցս ։ Տեսե՞ր զիարդ եցոյց որ ինչ բարին էր և որ ինչ ոչ՝ սոյնպէս և անդստին ՚ի սկզբանէ ունէին ամենեքեան զծանօթութիւն և զգիտութիւն . իսկ զօրէնսն Մովսէսի գտէ, և ինքն յօրինացն գտի ։ “Վասնզի և ոչ վերագոյն ասաց զայն եթէ ուսուցանեմ արտաքոյ օրինացն զոք, այլ թէ վկայեմ օրինացն . այսինքն թէ խոստովանիմ որպէս զի բարիոք ունի զկարգն, սոյնպէս և նա զիս որ կամիցիմ զբարիս գործել ։ Այսինքն է զբարին կամել և զմեղսն ՚ի բաց հանել՝ զայդ և վերստին իսկ յառաջ գիտէին ։ Իսկ օրինացն եկեալ, և ամբաստան լինէին զայնցանէ որք ՚ի չարիսն կէին, և բարեգործացն մեծ գովողք լինէին ։ Տես զիարդ ամենայն ուրեք զհրամանս նոցա ՚ի կիր արկանէ, և ակնարկէ թէ յաւելուած իմն էր իւր վկայութիւնն զնոցանէն . բայց սակայն ոչ ինչ վճարի այսու ։ Թէպէտ և գտէ, թէպէտ և վկայէ զօրինացն, և որք կամիցին զբարին առնել, և չարն առաջի կայ, այս ամենայն ՚ի գործոցն ՚ի բաց բարձումն լինի . որպէս զի օրէնքն՝ ըստ առաջին պատգամին՝ յորժամ բարի ինչ գործիցես՝ գործակից լինի միայն, զոր օրինակ և սա նոցա ջատագով ։ Եւ ասաց զի անյայտագոյնս եդ զայս, յառաջէ ՚ի մեկնութիւնն, որպէս զի ես յայտնապէս առնիցէ, և ցուցանէ թէ որպէս չարն առաջի կայ և կամ որպէս որք կամիցին զբարին առնել՝ միայն են նոցա օրէնքն օրէնք ։

“Հաճեալ եմ, ասէ, ընդ օրէնսն այ ըստ ներքին մարդոյն ,, ։ “Վասնզի գիտէի և յառաջ քան զայս զբարին, ասէ, յորժամ և զլոյս ես գտի զնա՝ գովեցի ։ “Տեսանեմ և այլ օրէնս հակառակ զինուորեալ օրինաց մտաց իմոց ,, ։ Օրէնս աստ զինուորեալ՝ զմեղսն կո-

չեաց, ոչ վասն բարեկարգութեան ինչ, այլ վասն յոյժ հնազանդութեան որք նմայն հաւատացեալքն։ Զոր օրինակ և զմամոնայն տէր կոչէ և աստուած զորովայն, ոչ եթէ վասն ընտանի իւրեանց ինչ պատուոյն, այլ վասն բազում հնազանդութեան այնոցիկ որք ծառայեցինն նոցա, սոյնպէս և աստ օրէնս կոչէ զմեղսն վասն նոցա որք այնչափ ծառայէինն նմա և երկնչէին 'ի բաց թողուլ զնա. զոր օրինակ որք զօրէնսն ընդունիցին՝ զարհուրին 'ի բաց թողուլ զօրէնսն։ Ապա ուրեմն, ասէ, այս որ հակառակ կայր բնութեան օրինացն։ Զսոյնս և միւսացն օրէնս անուանեաց, որ 'ի ներքոյ իսկ անձէ այնուհետև մարտս և պատերազմունս, և զՋան ընդդիմամարտութե բնութեան 'ի կիր արկանել։ Զի Մովսէսի օրէնքն թէպէտ և տուեալ են, սակայն յետոյ եղան. բայց սակայն և սա և նա ամն ուսուցանէր և ամն գովէր, և յայսպէս պատերազմաց ոչ ինչ մեծ վճարեցին։ Քանզի անչափ իմն էր մեղացն բռնաւորութի, մինչև յաղթեալ և տիրեալ ունէր։ Զոր և Պաւղոսի յայտ արարեալ զուժգին զպարտութիւնն ասէր. «Տեսանեմ այլ օրէնս հակառակ զինեալ օրինաց մտաց իմոց և գերեալ զիս»։ Եւ ոչ ասաց թէ յաղթեալ ինչ միայն, այլ թիւրեալ զիս օրինաց մեղացն. և չասաց թէ յարձակմամբ մարմնոյ, և ոչ դարձեալ թէ բնութիւն մարմնոյ, այլ թէ օրէնք մեղացն, այսինքն է բռնաւորին զօրութիւն։

Եւ զիարդ ասիցէ՝ թէ «Ոչ են յանդիման իմ»։ և այս զինչ իցէ։ Քանզի ոչ եթէ այսու ինչ զանգամն մեղաւոր առնէ, այլ մանաւանդ թէ որոշէ իսկ 'ի մեղացըն. քանզի այլ՝[1] որ յումեմն է, և յորում իցէն իսկ նոյն ինքն։ Զոր օրինակ պատուիրանն չեն մեղք, թէպէտ և 'ի ձեռն նորա պատճառս առին մեղքն, սոյնպէս և ոչ մարմնոյն բնութիւն չար է՝ թէպէտ և նովաւ ընդ մեղ մարտնչի։ Ապա եթէ զոր դուքդ ասիցէք է՝ յայտ է եթէ և ոգի չար է, մանաւանդ եթէ և ս առաւել սա քան զմարմինն, որպէս զի և տիրապէս իսկ սա ունի զառաջնորդութիւն գործոյ։ Այլ չէ իսկ և չէ այս։ Քանզի և ոչ սքանչելիք ինչ են եթէ բռնաւոր ոք զթագաւորական զապարան հանիցէ. ապա ոչ եթէ տունն ինչ եղև

1 Յօրինակին գրեալ էր այլում ան է. ուղղեցաք ըստ յունին։

բանաւորկու և մեղադրութեան արժանի, այլ ամե-նայն անհաստատութեան և մեղադրութեան արժա-նի այնպիսիք են՝ որք զԹագաւորական տունն այլս ա-ւազակաց արարին: Այնպէս և Թշնամիք ճշմարտու-թեանն գործեն այժմ. յետ այնչափ յափշտակութիւն և յանօրէնութիւն անկանելոյ, որ և ոչ զգան անգամ. և ոչ միայն զմարմինն բամբասեն, այլ և զօրինացն ամ-բաստանեն:

Դու արդ զի՞նչ ասիցեմք. եթէ մարմինք չար են, ապա բարիք են օրէնքն, զի ընդդէմ զինուորի և հակառակ կայ նմա: Իսկ եթէ օրէնքն չիցեն բարիք, յայտ է ե-թէ մարմինս բարիք է, մարտնչի ընդ նոսա ըստ նոցա բանիցն և պատերազմի: Այլ երկոքեան, ասեն, սատա-նայի են՝ և մարմինն և օրէնքն, և ընդդէմ հակառակու-թեան միմեանց կամին 'ի ներքս մտանել: Տեսանես որ-չափ անհաւատութեամբ և անօրէնութեամբ լի են: Այլ և ոչ եկեղեցւոյ աւանդութիւն այսպիսի ինչ, վասն զի զմեզ միայն դատապարտէ, և զերկաքանչիւր զօրէնսն յայ առէ տուեալ և զՄովսէսին և զայն որ ըստ բնու-թեանն, և ընդ այսմ պատերազմի և ոչ եթէ ընդ մարմ-նոյ. վասն զի ոչ մեղք են մարմինն, այլ գործ այ, և յոյժ իսկ առ առաքինութիւնսն պիտանի է մեզ թէ արթունք իցեմք:

"Այր տառապեալ եմ ես, ո՛վ ապրեցուսցէ զիս 'ի մարմնոյ աստի յայսմանէ": Տեսանես որքան ինչ բանա-ւորութիւն է մեղացն: Ոչ թէպէտ և հաճեալ եմ ընդ օրէնսն, այլ միայն յաղթեն: Քանզի և չունի իսկ ոք ասել թէ ատեամ զօրէնսն, և կամ 'ի բաց բառ-նամ 'ի նոցանէն, և վասն այսորիկ ես դժնեայ գործեն մեղքն: Այլ հաճեալ եմ և վկայեմ օրինացն և առ նա իսկ ապաւինիմ. և յորժամ փախստական առ նա անկայ, այսինքն առ օրէնսն, և ոչ յայնժամ զօրեաց ապրեցուցանել զիս. իսկ Քրիստոս մինչև փախուցեալ իսկ էի 'ի նմանէ, փրկեաց զիս և ապրեցոյց: Տեսանես քանիօն է առաւելութիւն շնորհացն: Այլ զայս այս-պէս չեղ ինչ առաքեալն. միայն ակնարկեաց և մեծա-գոյնս եհան յոգւոյ. որպէս յորժամ յանապատի ոք զքաւորի յօգնականութենէ, այսպէս իմն եցոյց զՔրիս-տոսի զօգնականութիւնն առ մեզ գործեալ, և ասէ այս-

պէս՝ թէ «Այր տառապեալ եմ ես, ով ազատեսցէ զիս 'ի մարմնոյ մահուս այսորիկ»: Օրէնքն ոչ զօրեցին, միտք չեղեն բաւական, և այլ զիա՞րդ ասէիր թէ բարիոք են և կամ զիա՞րդ գովէիր զօրէնսն. և ոչ այնչափ միայն, այլ պատերազմակից ես եղեր նոցա առ ընդդիմակացն. քանզի ասաց՝ թէ հակառակ զինուորեալ մտաց իմոց, եցոյց այսու թէ և նոքա ընդդիմակացք են. Այլ արդ ուստի՞ իցէ մեզ յայս փրկութեան:

«Գոհանամ զԱյ իմոյ, ասէ, 'ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ»: Տեսանե՞ս որպէս եցոյց կարեւոր զգալուստ շնորհացն, և զոյգ հաւասար հօր և որդւոյ զուղղութիւնն կազմեալ: Որպէս և զհօրէ գոհանայ, այլ և պատճառք գոհութեանս այսորիկ սա ինքն է: Այլ արդ յորժամ լսիցես՝ թէ ով ազատեսցէ զիս 'ի մարմնոյ աստի մահուս այսորիկ. մի կարծիցես զմարմնոյն չարախօսել զնա ..... քանզի և ոչ ունել անպատեհ վարկանէին: Այլ առանց այսորիկ և այլ բազում քան զնոյնս որ յօրէնսն էր և յառաջ քան զօրէնսն գիտէին կազմել և ուղղել 'ի բնական օրինացն խրատեալք: Այլ այսպէս աշխատեցաւն որ ըստ հնոյն վարէին՝ ըստ կարգի չափաւորութեան առ փոքր փոքր 'ի ներքս ածելով զնոսա: Իսկ այժմ եթէ և այսպէս ոչ կամեցան, նոցին ծուլութեանն է մեղադրութիւն: Վասն այսորիկ և Պաւղոս գոհանայ զի ոչ ինչ այսպիսի հաւատովս պահանջեաց Քրիստոս. և ոչ միայն զմերոց չարեացս չպահանջեաց զվրէժս, այլ և պիտանիս գործեաց զմեզ առ 'ի լաւ անդր ընթանալ: Վասն որոյ և ասէր. «Գոհանամ զԱյ իմոյ 'ի ձեռն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»: Այլ զփրկութիւնն թողու զոր խոստացաւն. ուստի և զայս կազմեաց և յայլ իմն փոխի, զորմէ ես առաւել ինչ ասէ՝ թէ ոչ միայն յառաջնմէն ազատեցաք, այլ և որ հանդերձեալքն էին 'ի վերայ գալ՝ և նոցա իսկ անըմբռնելիք գտաք: Քանզի ասէ՝ թէ «Ոչ ինչ դատապարտութիւն որք 'ի Քրիստոս Յիսուս, որք ոչ մարմնովն գնան»: Այլ յառաջնումն չասաց ինչ այսպիսի, մինչև վերստին յիշեցոյց նոցա յառաջին կարգաւորութենէ: Նախ ասաց՝ թէ «Ապա ուրեմն ես անձամբ ծառայեմ օրինացն Այ, իսկ մարմնով օրինացն մեղաց»: Այլ իբրև զայս ճառեաց, ապա յարեաց 'ի սոյն առե-

լով թէ «Ուրեմն չէ ինչ դատապարտութիւն որք 'ի Քրիստոս Յիսուս»: Այլ քանզի ընդդէմ կայր այն նախա՝ որ յետ մկրտութեանն բազում մեղք լինէին, սորին վասն հաւատեաւ ասէ զբանն այսպէս. և ոչ եթէ լոկ հարևանցի ինչ միայն ասաց՝ եթէ 'ի Քրիստոս Յիսուս, այլ ասաց՝ թէ որ ոչ ըստ մարմնոյ գնայցեն: Այլ ցուցանէ թէ 'ի մերմէ ծուլութենէ եղև այս ամենայն, զի կարող էաք ուղղել զայս ամենայն՝ ոչ ևս գնալ ըստ մարմնոյ, որ յայնժամ դժուարինն թուէր:

Ապա և այլ ևս ինչ 'ի յաջորդացն կազմէ ասելովն. «Քանզի օրէնք հոգւոյն ազատեցին զիս» ասէ: Զհոգւոյն օրէնս աստ զհոգին իսկ կոչէ: Զոր օրինակ օրէնս մեղաց զմեղսն ասէ, նմանապէս և զՄովսէսի իսկ օրէնսն այսպէս սովոր է կոչել, յորժամ ասիցէ՝ թէ օրէնքն հոգևոր են: Այլ արդ զինչ ինչ կայցէ 'ի միջի. նմանապէս եթէ մեծ և բազում ինչ. զի նա հոգևոր, իսկ սա օրէնք հոգւոյն, որ և բաշխէ զշնորհսն որք ընդունիցին մեծապէս առաւելութեամբ: Վասն որոյ կենաց օրէնս կոչէ զնա առ 'ի բաժանել յօրինաց մեղացն, և ոչ եթէ 'ի Մովսիսական օրինացն: Քանզի յորժամ ասէ՝ թէ ազատեցին զիս յօրինաց մեղաց և մահու, ոչ ինչ զՄովսէսի օրինացն ասէ զայս աստ. վասն զի ոչ երբէք զնա օրէնս մեղաց անուանեաց, այլ բազում անգամ սուրբ և արդար և բարերար կոչեաց և ջնջիչ մեղաց. այլ զայնմանէ ասաց որ հակառակ մտացն զինեալ էին օրէնքն: Զի այնմ օրինօք զդառնագոյն զպատերազմն եղծ՝ սպանանելով զմեղսն, և հոգւոյն շնորհօք զաշխատութիւն մեր թեթևագոյնս գործեաց. նախ պսակեաց զմեզ, և ապա բազում պատերազմակցութեամբն իւրով ձգէ զմեզ 'ի տեղի մրցարանին:

Այլ զոր միշտ սովոր է առնել, և այժմ յորդւոյ 'ի հոգին սուրբ փոխի, և 'ի հոգւոյն դարձեալ յորդի և 'ի հայր, և յերրորդութեանն վարկանի զամենայն զմերս: Ուստի և աստ զնոյնս գործեալ ցուցանէ ասելովն՝ թէ «Ով ապրեցուսցէ զիս 'ի մարմնոյ աստի մահու»: Այցոյց զի հօր 'ի ձեռն որդւոյ արարեալ զայս, ապա դարձեալ և զհոգին սուրբ ընդ նմին ինքն ընդ Քրիստոսի. քանզի ասէ՝ թէ «Օրէնք հոգւոյն կենաց 'ի Քրիստոս Յիսուս ազատեցին զմեզ»: Ապա դարձեալ զհայր և

զորոգի յիշէ՝ թէ «Ար անկարն է ըստ օրինաց, ասէ, որ տկարանայրն վասն մարմնոյ, ած զիւր որդին առաքեաց նմանութեամբ մարմնոյ մեղաց եւ վասն մեղաց, եւ դատապարտեաց զմեղս 'ի մարմնի»: Դարձեալ թուէր ինչ ումանց թէ ամբաստանիցէ զօրինացն եւ խօսէ. իսկ ապա եթէ ոք հաւաստեաւ միտ դնիցէ, եւ յայտ իսկ զովէ զօրէնսն, եւ զուգեալ ընդ Քրիստոսի կամացն ցուցանէ, եւ զայժմուս նոցին յառաջագոյն գուշակեալ: Վասն այսորիկ եւ չասաց իսկ եթէ չարիք օրինացն, այլ թէ որ անհնարինն եւ անկարն էր օրինացն. եւ դարձեալ թէ որով տկարանայրն: Նա չասաց թէ որ խոտամանկութեամբն նենգէր, եւ ոչ դարձեալ զտկարութիւնն ինչ նմա վարկանի, այլ մարմնոյ, յաւելով՝ թէ «որ տկարանայրն վասն մարմնոյ»: Մարմինն դարձեալ աստ ոչ եթէ զբնութիւնս զայս եւ ոչ որ 'ի հնազանդութեանս կայ, այլ զմարմնաւորագոյն զմտածութիւնսն կոչէ. վասն որոյ զմարմինն եւ զօրէնսն ազատէ 'ի բամբասանաց, եւ ոչ այսու միայն, այլ եւ յաջորդակցն իսկ: Զի եթէ հակառակ ինչ էին օրէնքն, ապա ո՞րպէս Քրիստոս յօգնականութիւն օրինացն գայր եւ զարդարութիւն նոցին ինքն եւ ձեռն կարկառ առ 'ի դատապարտել զմեղս 'ի մարմնի. քանզի այսոքիւք տկարանեալք էին, վասն զի 'ի վաղնջուց իսկ 'ի հոգւոյն հնացեալ էին օրէնքս դատապարտութեան:

Նա արդ զինչ, մեզ մեծամեծս օրէնքն կատարեցին, եւ զփրկչութեանն ճոյ միածինն. եւ ոչ երբէք. մանաւանդ թէ եւ զայն եւս ած գործեաց, որ զբնական օրէնսն եդ, նոյն եւ որ 'ի ձեռն գրոյն էր յաւել: Այլ ոչ ինչ օգուտ 'ի մեծամեծացն, յորժամ եւ ոչ նուազութիւնքն անգամ կազմէին: Քանզի զինչ օգուտ իցէ, ասա ինձ, եթէ տեսանիցեմք զգործս եւ նոցին ոչ նմանիցեմք: Ոչ ինչ օգուտ, այլ եւ մեծ դատապարտութիւն եւս: Արդ ուրեմն յայտ է թէ սա է որ զհոգին եւ զմարմին առ հասարակ ապրեցոյց, այսինքն է շնորհքն՝ որ եւ զմարմինս բարիոք նուաճեաց: Քանզի ուսուցանելն դիւրին է. իսկ յորժամ ճանապարհ եւս ցուցանես որով դիւրագործ այս լինի, այն է մեծ եւ չքնաղ:

Վասն այսորիկ իսկ եկն միածինն եւ ոչ հրաժարեաց զառաջինն մինչեւ ոչ յայտնախոսի դժուարութեանն զեր-

ծոյց զմեզ ։ Նա և այն իսկ է մեծ նշանակ յաղթութեան զի ոչ միայն մարմնով առ, այլ զոգիս որ կարի վշտացուցանեալ էր՝ զմերս ։ Որ օրինակ եթէ ոք 'ի հրապարակի կին աղքատ և մուրող և ամենևին անարգ և զան ընկալցէ յումեքէ և ողբասցէ, և տեսեալ զնա որդւոյ թագաւորի և մոռացեալ ապրեցուցանիցէ զնա և ազատեսցէ զնա 'ի նեղչաց անտի, այնպէս և Քրիստոս արար, և որդի մարդոյ յանձն առնու անուանիլ և յանդիմանն կացոյց զինքն և դատապարտեաց զմեղսն. և արդ այսպէս տեսեալ նորա զան արքեալ, ինքն եկն և յանձն առ ղզանն, մանաւանդ թէ զանիւն իւրով եւս հարուածս մահու. և այսպէս դատապարտեալ զնա հետևակորդս արար ։ Ոչ եթէ որ ատանջեցաւն մարմնոյն կորեաւ, այլ որ ատանջեցին զնա մեղքն՝ որ է մեծ և զարմանալի ։ Նա քանզի թէ 'ի մարմնի չէր եղեալ յաղթութիւնն, չթուէր իմչ այսպիսի զարմանալիք, վասն զի և օրէնքն զայնս գործէին. այլ զարմանալիք այն են զի մարմնով յաղթութիւն գործեցաւ ։ Նա որ բիւր անգամ եղեալն էր կոխան մեղացն, նոյն ինքն զնշան յաղթութեանն սպառնաց ընդդէմ նորին կանգնեաց ։

Նա և սոյնպիսի իմն հրաշափառագոյն իրք գործեցան. մի այն իսկ՝ զի չյաղթեցին մեղք մարմնոյ նորա. իսկ միւս ևս՝ զի յաղթեցաւն և զի 'ի նմին իսկ 'ի մարմնոյն յաղթեցաւ, քանզի և չէ իսկ զոյգ նմին չյաղթիլ և դարձեալ յաղթել այնմիկ որ միշտն յաղթէր նմա. իսկ երրորդն այն՝ զի ոչ միայն յաղթեաց, այլ և տանջեաց ևս ։ Քանզի չմեղանչելովն յաղթեաց, իսկ մահուամբն ևս առաւել յաղթեցաւ և դատապարտեցաւ՝ այսինքն է մահ. քանզի տեսանէր զնա մարմնով և կարծէր եթէ դիւրաւ արհամարհեսցէ զնա որպէս և զառաջինսն ։ Նա այսպէս լուծաւ զօրութիւն նորա, սոյնպէս և մեղքն 'ի բաց ջնջեցան ։ Քանզի մինչ որպէս զմեղաւորս զնոսա ընդունէր, տիրէր 'ի վերայ վախճանելոցն ըստ սահմանելոյ բանին իւրոյ. իսկ յորժամ զանեղծ զմարմինն եգիտ, որ և մահու իսկ մատնեցաւ, որպէս զի զրպարտող զոք դատապարտեաց զմահ և ըզմեղս ։ Տեսանե՞ս որպիսի յաղթութիւն գործեցաւ. նախ և առաջին զի չպարտեցաւ մարմինն 'ի մեղաց, երկրորդ զի յաղթեաց նմա և դատապարտեաց. և ոչ միայն զի

դատապարտեցան, այլ զի իբրև զյանցաւոր դատապարտեաց: Նախ յանդիմանեաց զնա արդարութեամբն, և ապա դատապարտեաց. և ոչ եթէ լոկ իշխանութեամբ և զօրութեամբ, այլ և արդարութեամբ վարուք: Քանզի զայս յայտ արար ասելովն՝ թէ վասն մեղաց, և թէ "դատապարտեաց զմեղս 'ի մարմնի,,. որպէս զի յորժամ ասիցէ ոք թէ նախ յանդիմանեաց զմեծամեծն և ապա դատապարտեաց: Տեսանե՞ս զի ամենայն ուրեք զմեղացն դատախազէ և ոչ զմարմնոյն. այլ զսա և պսակեալ իսկ ցուցանէ՝ և զվճիռն ընկալեալ:

Իսկ ապա եթէ ասիցէ՝ թէ "Նմանութեամբ մարմնոյ մեղ̃ զորդին իւր առաքեաց,,, յաղագս այսորիկ այլ մարմին կարծիցես զնորայն՝ վասն զի ասաց մեղս, վասն այսորիկ և զնմանութիւնն եդ: Այլ ոչ եթէ այլ մարմին ունէր Քրիստոս, այլ նման մերոյ մեղաւոր մարմնոյս, թէպէտ և առանց մեղաց, բայց սակայն բնութեամբ նոյն մերս: Ահաւասիկ և աստ եցոյց յայտնապէս թէ չէ չար մարմնոյս բնութիւն, և ոչ այլ մարմին փոխանակ առաջնոյն ա՛ռ Քրիստոս, և ոչ զնոյն իսկ զոր ա՛ռ՝ փոխեաց զբնութիւնն յայլ, այլ զնոյն իսկ զսա ուսոյց պատերազմիլ. թէպէտ և եթող 'ի նմին բնութեան կալ, որպէս զպսակ յաղթութեան 'ի գլուխ կապիցէ ընդդէմ մեղացն, և ապա յայնժամ յարուսցէ զնա անապական և անմահ գործիցէ:

Այլ զի՞ առ իս այս, ասէ, թէ այս ամենայն մարմնով գործեցաւ: Մանաւանդ եթէ առ քեզ իսկ իցէ. վասն որոյ 'ի սոյնս յարեալ ասէր. "Զի արդարութիւն օրինացն կատարեսցի 'ի մեզ որք ոչ ըստ մարմնոյ գնայցեմք,,: Իսկ զի՞նչ իցէ արդարութիւնն. կատարումն, ուղղութիւնն: Զի՞նչ կամիցի և նա և կամ զի՞նչ հրամանատայցէ. անմեղս լինել: Իսկ այս ամենայն այժմ Քրիստոսիւ ուղղեցաւ մեզ. և քանզի ընդդէմ կալ և յաղթել՝ նովաւ եղև մեզ, իսկ վայելել 'ի յաղթութենէն մերմէ, և ապա ուրեմն չէ պարտ կրկին մեղանչել: Այլ չմեղանչիցեմք ո՞րպէս: Թէ չլինիցիմք յորսայսեալք և լուծեալք ամենևին. վասն որոյ և յաւել իսկ 'ի սոյնս զայն թէ "որք ոչ ըստ մարմնոյն գնան,,: Որպէս զի մի յորժամ լսիցես թէ փրկեաց զմեզ Քրիստոս 'ի պատերազմէ մեղացն, և թէ արդարութիւն օրինացն յա-

ւնելու 'ի մեզ և զմեղացն դատապարտութիւն նեղեաց 'ի մարմնի, լուծանելով զամենայն պնդակազմութիւնս: Սան այսորիկ և անդ իսկ ասաց թէ չէ դատապարտութիւն ուրեմն, յաւել և զայն՝ թէ որք ոչ ըստ մարմնոյն գնան. և ասա դարձեալ թէ զի արդարացեալ գտցի առաւելութեամբ օրէնքն իմ: Այլ յաւելն նորա զայս այսպէս՝ յարեաց 'ի սոյնս, մանաւանդ եթէ ոչ զայս միայն, այլ և այլս բազումս:

Այլ իբրև ասաց թէ զի արդարութիւն օրինացն առաւելաւ 'ի մեզ որք ոչ ըստ մարմնոյն գնայցեմք՝ այլ թէ ըստ հոգւոյ, ապա ցուցանէ թէ ոչ միայն հեռանալ 'ի չարեացն պարտ է, այլ և 'ի բարիս գործել ձեռնամուխ լինել. քանզի տալ զպսակսն՝ նորա է, իսկ արժանի ըզքեզ կազմել՝ քոյին փութոյդ: Վասնզի և որպէս արդարութիւն օրինացն էր 'ի չլինել քեզ պատժապարտ անիծիցն, զայնս ենկն յայտնեաց քեզ Քրիստոս: Մ՚ի այսուհետև մասն լինիր այնչափ պարգևացն, այլ մնա հաստատութեամբ 'ի նմին պահելով զգանձս զայս: Այցոյց քեզ ասա՝ թէ չէ բաւական աւազանն միայն առ 'ի փրկութիւն, թէ ոչ յետ աւազանին և վարս արժանի պարգևացն ցուցանիցես: Այլ զայս ասելով դարձեալ ջատագով լինի օրինացն: Վասնզի յետ հաւատալոյն մերոյ 'ի Քրիստոս, զամենայն ինչ պարտ է շահել և գործել, որպէս զի արդարութիւն նորա մնասցէ 'ի մեզ, և մի երբէք եղծցուք զայն:

«Վասնզի, ասէ, որք մարմնաւորք են, զմարմնոյն խորհին»: Այլ և ոչ այսու իսկ զմարմինն մեղադրէ. զի մինչև զիւր զընտանի զկարգաւորութիւնն պահիցէ, ոչ ինչ անպատեհ լինիցի. իսկ յորժամ զամենայն ինչ նմա համարիցիմք, և յիւրոց ընտանի սահմանացն արտաքս ելանիցէ, և ընդդէմ հոգւոյն կայցէ. ապա յայնժամ ամենայն եղծանի և կորնչի, և ոչ եթէ 'ի բնութենէն ինչ լինի այն, այլ յանփութութենէն և յիւրմէ անկարգութենէն: «Իսկ հոգևորքն զհոգևորսն. քանզի, ասէ, խորհուրդ մարմնոյ մահ է»: Այլ չասաց եթէ բնութիւն մարմնոյ և կամ էութիւն անդամոց, այլ խորհուրդ, զոր ուղղելն իսկ դիւրին է և 'ի բաց բառնալ: Այլ զայս ասէ ոչ եթէ մարմնոյն ինչ առանձին խորհուրդ է, քաւ լիցի, այլ զթանձրագոյն մտացն յարձակումն ցուցանէ,

և յառաւելութիւն իսկ վնասին կոչէ, զոր օրինակ և մարմին զբանականացն մարդն և զհոգին սովոր են կոչել: Իսկ ըզ-խորհուրդն հոգւոյն, թէպէտ դարձեալ և աստ զհոգևո-րականն մտացն ասէ, որպէս և յառաջին ասէր՝ թէ "Որ քննէ զսիրտս, գիտէ զինչ խորհուրդ է հոգւոյն": Այս ցուցանէ բազում անգամ յայտնապէս բարութիւնս և յայժմուս և 'ի հանդերձելումն: Ոչ եթէ չար խոր-հուրդք՝ որ ինչ են 'ի ներքս անձին մարմնաւոր կամք, այլ մանաւանդ ևս առաւել քեր բարութիւն հոգևոր խորհուրդք ընձեռեն, զոր և յայտ իսկ արարեալ ասե-լովն թէ "Կեանք և խաղաղութիւն": Նա 'ի կրկին իմն 'ի մէջ արկանելով առաջնոյն՝ ասելով թէ "խոր-հուրդ մարմնոյ մահ է". և անջրպետ իմն առ 'ի յա-ջորդն զայս դնէ՝ թէ "խաղաղութիւն". և 'ի սոյն յարեաց անդէն՝ թէ "խորհուրդ մարմնոյ թշնամութիւն է առ Աստուած", որ քան զմահ ևս դժնդակագոյն է: Իսկ ա-այս ցուցանէ թէ որպէս մահ և թշնամութիւն է:

"Քանզի օրինացն Այ, ասէ, ոչ հնազանդի, նա և կարէ իսկ ոչ": Այլ[1] մի ինչ խռովեսցիս յորժամ լսի-ցես թէ "Նա և կարէ իսկ ոչ". վասն զի դիւրին ունի զլուծումն մտածութեանս այս: Խորհուրդ մարմնոյ աստ զհողեղէն և զթանձր զխորհուրդսն կոչէ, որք առ երկ-րաւորս իսկ միայն կապեն զինքեանս. զայսպիսեացն ա-սէ թէ ոչ կարէ հնազանդել Այ: Այլ ո՞ր յոյս փրկու-թեան կայցէ, ասէ, թէ չկարէ՝ որ չարն է՝ լինել լաւ: Ոչ զայս ինչ ասէ. այլ եթէ ո՛չ զիա՞րդ նոյն ինքն Պաւ-ղոս եղև այնպիսի լաւ. ո՞րպէս աւազակն, կամ զիա՞րդ Մանասէ և կամ Նինուէացիքն, և ո՞րպէս Դաւիթ ան-կեալ՝ վերստին զինքն ստացաւ, և կամ ո՞րպէս Պետրոս յորժամ ուրացաւն՝ զինքն դարձեալ վերստին նորո-գեաց, և կամ զիա՞րդ պոռնկացեալքն դարձեալ 'ի Քրիս-տոսի ճահուկսն խառնեցան, և կամ գաղատացիքն յոր-ժամ 'ի շնորհացն անկան՝ դարձեալ անդրէն 'ի նոյն լաւ-ւութիւնսն եկին:

Այլ արդ 'ի միտ առ թէ ոչ զայն ինչ ասէ որպէս զի անհնար է չարին բարի լինել, այլ զայն ասէ որք անդէն 'ի չարիսն մնայցեն՝ նոքա են որ չկարեն հնազանդել Այ.

1 Պակասէր յօրինակին Այլ մի . . . իսկ ոչ ». յաւելաւ 'ի յանեն:

իսկ որք փափկինն և զառանան, նոցա և հնազանդելն դիւրին է: Վասն որոյ և չասաց իսկ թէ մարդ չկարէ հնազանդել նմա, այլ եթէ չար գործք չկարեն լինել բարի. որպէս զի յորժամ ասիցես թէ պոռնկութիւն չկարէ անուանիլ զզաստութիւն, և ոչ չարութիւն առաքինութիւն: Զոր և յաւետարանին իսկ ասէր՝ թէ "Ոչ կարէ ծառ չար պտուղ բարի առնել,,, ոչ եթէ 'ի չարեացն յառաքինութիւն դառնալ արգել, այլ որք անդէն 'ի չարին կան՝ ասաց, եթէ ոչ կարեն պտուղ բարի բերել: Քանզի և չասաց իսկ եթէ ոչ կարէ ծառ չար բարի լինել. իսկ զի՞նչ, այլ եթէ պտուղ բարի չկարէ առնել մինչդեռ 'ի չարին է: Իսկ զի դառնալ և բարի լինել կարողութիւն է, զայս և աստ եցոյց և յայլ տեղւոջ, յորժամ թողուցու զորոմնն զի լինիցի ցորեան. վասն որոյ և խլել իսկ չետ հրաման, այլ արգել. "Մի գուցէ, ասէ, և զցորեանն ընդ նմին խլիցէք 'ի բաց,,. այսինքն է թէ հանդերձեալ են ոմանք 'ի նոցանէ ցորեան լինել:

Խորհուրդ մարմնոյ այժմ աստ զմեղացն ասէ. իսկ խորհուրդ հոգւոյ զշնորհացն որ տուանն և ազդեցանն ըստ բարւոք մերում յօժարութեանն՝ որք ընտրութեան 'ի կիր արկանեմք ըստ քաղցրութեան: Իսկ ոչ ուրեք աստ վասն անձնաւորութեան էութեան ճառեաց, այլ վասն առաքինութեան և մեղաց: Վասն զի զոր ինչ ոչ զօրեցին օրէնքն, այս այժմ կարողութիւն եղև քեզ, ասէ, ուղիղ գնալ և առանց գթելոյ և բուռն հարկանել զշնորհացն օգնականութենէ: Քանզի չէ այն միայն բաւական չգնալ ըստ մարմնոյ, այլ և ըստ հոգւոյն պարտ է գնալ. և ոչ դարձեալ այն միայն բաւական է մեզ 'ի փրկութիւն խոտորել 'ի չարէ, այլ պարտ է և բարիս գործել մեզ: Իսկ այս յայնժամ լինի յորժամ ըզշունչս ոգւոյն տայցեմք, և զմարմինս հաւանեցուցանիցեմք զընտանի զիւր զկարգն ճանաչել. ապա այսպէս կարեմք և զնա հոգևոր գործել: Իսկ եթէ ծուլանայցեմք, և զշունչն այնուհետև մարմնաւոր առնեմք:

Քանզի ոչ եթէ 'ի հարկէ բնութեանն եդ զպարգևն, այլ ազատութեան և յօժարութեան ընձեռեաց. ապա առ քեզ է առնել զայս և կամ զայն: Քանզի 'ի նմանէն կողմանէ ամենայն ինչ կատարեցաւ. վասն զի

և ոչ զինուորին ընդդէմ օրինաց մտաց մերոց մեղքն, և ոչ գիտեն զմեզ որպէս զառաջինն, այլ ամենայն լուծեալ խափանեցաւ և ընկղմեցան ախտք, զարհուրեալ և դողացեալ ախտքն 'ի շնորհաց հոգւոյն։ Իսկ արդ եթէ դու քեզ'ն զայրն շիջուցանիցես և զպատուավարն 'ի բաց հանիցես և զնաւավարն հալածիցես, ապա այնուհետև քեզ անձին քում քեզէն յարուցանես զմրրիկ ձմերանւոյ և զալէկոծութեան։

Այժմ դիւրագոյն եղև առաքինութիւնն, վասն որոյ և բազում հաւատարիք են խոստովանութեան. աղէ ուսիր և ած զմտաւ զժամանակն զայն մինչդեռ օրէնքն ունէին որպիսի ինչ 'ի մարդիկ գործէին և որպիսի ինչ այժմ յորժամ շնորհս ծաւալեցան։ Վասնզի որ ինչ անհնարինքն կարծէին առաջնոցն, այժմինքն է կուսութիւն և զմահ արհամարհել և զայլ ևս բազում ախտից, այս այժմ ընդ ամենայն տիեզերս ուղղեալ գտանի, և ոչ թէ 'ի մէնջ միայն, այլ առ սկիւթացիսն և առ թրակացիսն և 'ի հնդիկս և 'ի պարսիկս և յայլ ևս բազում բարբարոսս. ծաղկեալ են կուսանացն կարգ և մարտիրոսացն բազմութիւնք և միայնակեցացն դասք, այլ և բազում իսկ սոքա գտանին քան զամուսնացեալսն. և պահոց կարգք և անստացուածութեան առաւելութիւն, զոր օրէնքն որ նոքօք վարեցան՝ և յերազի անգամ չկարացին զայս առնել և վճարել։ Իսկ արդ տեսանելով թէ քան զփառս ևս առաւել գոչէ 'ի բաց Ճշմարտութիւն, մի թուլանար և մի մնան լինիր այնքան պարգևացն. զի և ոչ կարողութիւն է յետ հաւատոցն ծուլանալ։ Թէ ապրել կամիցիս, դիւրին է պատերազմն. այլ զի յաղթիցես մրցելով և ոչ զի նիրհիցես և ննջիցես, և ոչ զի դարձեալ զմեծութիւն շնորհացն առնիցես իբրև ծուլութեան յառաջին տղմին թաւալելով։ Վասն որոյ և զնավիմն ածեալ ասէր՝ թէ "Որ մարմնոյն են, այ̄ հաճոյ լինել ոչ կարեն"։

Իսկ արդ զի՞նչ, կոտորեսցո՞ւք զմարմինս, ասէ, զի լինիմք այ̄ հաճոյք և ելանիցեմք 'ի մարմնոյս, և մարդապա՞նս մեզ հրամայես լինել և գալ յառաքինութիւն։ Տեսանե՞ս քանի անպատեհ մտածութիւնք ծնանին՝ թէ մերկ զբանն ընդունիցիմք։ Վասնզի մարմին աստ ոչ զնոյն ինքն զմարմինն ասէ և կամ զնորին բնութիւնն,

այլ զմարմնաւոր վարուց և զերկրաւորաց՝ որ փափկութեամբքն և զխութեամբքն լի են, որ բոլորովին իսկ զմարդն մարմին գործեն ։ Որ օրինակ և ովք հոգւովն են թեթևացեալ և զմարմինն հոգևոր գործեն, սոյնպէս և որք այնպիսեացն ծառայեն որովայնի և հեշտութեան, և զհոգին մարմին առնեն. ոչ եթէ զէութիւնն ինչ շրջեն, այլ զազատութիւն ազգականութեանն նորա կորուսանեն ։

Այլ այս իսկ է օրինակ ասացելոցս՝ ուստի և 'ի հնումն բազում ուրեք գտանեմք, նշանակելով զմարմին զթանձրագոյն և զհողեղէն վարս և անպատեհ ցանկութեամբք լցեալս ։ Վասն զի և առ Նոյիւ ասէր՝ թէ “Ո՛չ մնասցէ հոգի իմ 'ի մարդկանս յայսմիկ առ 'ի լինելոյ դոցա մարմին„ ։ Ո՛չ և ինքն իսկ Նոյ մարմին զգեցեալ էր. և չէր նմա մեղադրութիւն թէ ընդէ՞ր մարմին զգեցեալ ես, քանզի այսօրիկ ըստ բնութեան են. այլ զմարմնաւոր զվարսն 'ի բաց կամէր բառնալ ։ Վասն այսորիկ և Պաւղոս ասէր՝ թէ “Որք մարմնովքն են, Այ հաճոյանալ ոչ կարեն„ ։ Այլ յարեաց 'ի սոյն դարձեալ թէ “Դուք չէք մարմնով, այլ հոգւով„ ։ Այլ ոչ դարձեալ թէ յախտաւն ինչ մարմնոյ ասաց զայս, այլ զայնպիսի զմարմնոյ՝ որք քարշին և ընդ ախտից բռնութեան կան 'ի հարկի ։

Այլ էր վասն չասաց այսպէս և ոչ ընտրութիւն ինչ եդ 'ի միջի ։ Բարձրացուցանել կամէր զլսողն, եցոյց զայն եթէ չէ 'ի մարմնի որ ուղիղն վարի. զի եթէ որ 'ի մեղսն չէր, յայտ է ամենեցուն թէ հոգևոր էր ։ Վասն այսորիկ զմեծն դնէ, զի ցուցցէ թէ ոչ միայն զի 'ի մեղսն չէ, այլ և ոչ 'ի մարմնի այնուհետև երևի թէ իցէ հոգևոր մարդ. հրեշտակ իսկ եղեալ աստէն և յերկինս համբարձեալ երևի, և զմարմինն լոկ արկեալ զիւրև ։

Իսկ արդ եթէ վասն այնորիկ ամբաստանես զմարմնոյ զի մարմնաւորն անուանեաց զվարսն մարմնաւորս, ապա պարտ է քեզ և զերկիր մեղադրել, վասն զի բազում անգամ և սա չար կոչի, որպէս և աշակերտացն ասէր Տր՝ թէ “Դուք չէք յաշխարհէ աստի„. և դարձեալ ցիւր եղբարսն ասէր. “Ոչ կարէ աշխարհս ատել զձեզ, իսկ զիս ատեայ, զի ես վկայ եմ նորա թէ գործք իւր չար են„ ։ Այս և զհոգին իսկ օտարացուցանէք յԱյ. վասն

զի որք 'ի մոլորութեանն կեցին, շնչաւորս կոչեաց զնոսա։ Նոյն չէ և չէ իսկ այս. քանզի ոչ լոկ յառաջացուածս բանիցն պարտ է հայել, այլ զմիտս բանիցն առաքելոյն ուրեք կարևոր է քննել և հաւաստեաւ 'ի վերայ հասանել ասացելոցն։ Վասնզի ամն բարի է և միայն չար. և երկոքեան 'ի միջոցի՝ որպիսի ինչ շունչ և մարմին 'ի միջոցի են, և սոքա և նմա դիւրինն է առ 'ի լինել բարի. իսկ հոգին միշտ բարի, և ոչ այլ տարազ ինչ երբէք կարէ լինել։ Այլ զարմանալ թէ խորհուրդ մարմնոյ՝ այսինքն է չար վարք, որ միշտն չար՝ նա ոչ կարէ այ օրինացն հնազանդել։ Իսկ ապա եթէ 'ի լաւ անդր խոնարհեսցի հոգին և մարմինն, եղեն միաբան հոգւոյն. իսկ եթէ զարմանալ չար և զժնեայ ինչ, զսոսա հաղորդ իսկ ասէն կարատեանն. ոչ եթէ բնութիւնն ինչ շնչոյ և մարմնոյ զայն ունէր, այլ իշխանականն բարուքն երկոքեան զայն ընտրեցին։ Այլ զի այսպէս ունի զօրինակս, և ոչ զմարմնոյ ամբաստանութենէ ինչ ասացեալ։

Զարմանալ եթէ կամիցիք ձեռնարկեսցուք յառաջուածս բանիցն և հաւաստեաւ քննեսցուք։ "Դուք, ասէ, չէք մարմնով, այլ հոգւով"։ Այլ արդ զիարդ չէին մարմնով, այլ անմարմինք շրջէին. և որ բան ունիցի զայս։ Տեսանեմս զի զմարմնաւոր զվարսն ակնարկէ։ Այլ էր վասն չասաց՝ թէ դուք չէք մեղօք. զի ուսանիցես եթէ ոչ միայն զմեղաց բանաւորութիւն շիջոյց Քրիստոս, այլ և զմարմինն թեթև և հոգևոր գործեաց. ոչ եթէ զբնութիւնն փոխեաց, այլ թևաւոր արար զնա։ Օր օրինակ յորժամ 'ի հուր մերձենայցէ երկաթ, և ինքն երկաթն հուր լինի և պահէ զիւր զբնական բընութիւնն, սոյնպէս և որ հաւատացեալն է և զհոգին ունի, և մարմինն նորա փոխի յայլ ազգութիւն և թռուցանելին իսկ հոգևոր լինի, և յամենայն կողմանց խաչեալ, և զոյգ ընդ հոգւոյն 'ի վեր թռչի։ Որպիսի էր իսկ և նորա մարմինն որ զայն խօսէր. որ զամենայն փափկութիւն և զցանկութիւնս ծաղր առնէր, և փափկանայր սովածն և տանջանօքն և կապանօքն, և ոչ ցաւէր ինչ և ոչ վիշտս վարկանէր զչարչարանսն։ Այլ զայս յայտ առնէր ասելովն՝ թէ "Առժամայն իսկ թեթևութիւն նեղութեանս"։ Այսպէս բարիոք էր և առաքինի, մինչև զմարմինն ևս խրատեաց զոյգ ընդ հոգւոյն ընթանալ։

“Զի եթէ հոգի ա̅յ բնակեալ է ՚ի ձեզ”: Զզին և զԹէն ընդ բազում տեղիս դնէ ոչ երկբայելոյ վասն, այլ և յոյժ հաւատալոյ իրք են, և փոխանակ այոր զզին և զԹէն դնէ. որպէս յորժամ ասիցէն. “Զի թէ արժանի է առաջի ա̅յ հատուցանել նեղութիւն նեղչացն ձերոց”. և դարձեալ. “Այնչափ ինչ անցք անցին ընդ ձեզ զուր, թէ իցէ զուր”: “Եթէ ոք զհոգի ա̅յ չունի, սա չէ նորա”: Այս չասաց եթէ դուք չունիք, այլ յայլս դարձոյց զտրտմականն. սա չէ նորա՝ ասէ: “Իսկ եթէ Քրիստոս ՚ի ձեզ է”. Դարձեալ Քրիստոս նոցա ասէ. և զտրտմականն եդեալ եթէ փոքր մի և զիջական, իսկ փափագելին՝ երկաքանչիւրոց, այլ և բաղձանաց, որպէս զի զայն ծածկելով զայս ասիցէ՝ եթէ զհոգին քարոզեսցի զՔրիստոս աւետարանելով: Ցուցանէ թէ որ զհոգին ունի, ոչ միայն զանուն Քրիստոսի ունի և Քրիստոսի անուանի, այլ զնոյն ինքն զՔրիստոս ունի. քանզի չէ երբէք յորժամ հոգին մերձ լինի, թէ և[1] Քրիստոս չիցէ մերձ: Քանզի ուր մի անձն յերրորդութենէն մերձ է, բովանդակ երրորդութիւն շուրջ պատեալ կայ. վասն զի անքակ են ՚ի միմեանց, և միաւորին ա̅մ հաւատեաւ:

Այս զինչ իցէ զոր ասէն՝ “Թէ Քրիստոս ՚ի ձեզ է, ապա մարմինն մեռեալ է վասն մեղաց և հոգին կենդանի է վասն արդարութեան”: Տեսանե՞ս որչափ չարիք են ՚ի չընդունելոյ զհոգին սուրբ. մահ, թշնամութիւն առ ա̅ծ, և ոչն կարել հնազանդել օրինացն ա̅յ, և չունել մեզ զՔրիստոս որպէս պարտն է և զբնակելն նորա ՚ի մեզ:

Այս արդ տես որչափ ինչ բարութիւնք են յորժամ զհոգին ընդունիցիմք. յորժամ Քրիստոսի լինիցիմք, զնոյն ինքն զՔրիստոս ընդունիմք և ընդ հրեշտակս խառնակից լինիմք. քանզի այս է զոր ասէն՝ թէ “Սպանէք զանդամս ձեր”. զկենդանութիւն զանմահ կենացն ոյք ասէն իսկ ընկալայք զյարութեան զգրաւականն, որով դիւրաւ ընթանամք զառաքինութեան ընթացսն: Վասն զի չասաց եթէ զատարկացի մարմինդ ՚ի մեղաց լոկ, այլ թէ մեռեալ լիցի. ընդդարձակել կամեցաւ զդիւրական զընթացսն մեր. քանզի առանց իրաց և աշխատութեան այսպիսի պսակի այնուհետև: Վասն այսորիկ և

1 Իմա Քրիստոսի նա:

զմեղացն ձառս յաւել, զի ուսցիս և զպարիսն, և ոչ եթէ
զբնութիւն մարմնոյն միանգամայն 'ի բաց եբարձ. զի
եթէ այս լինել էր, ապա և զհոգւոյն բնութիւն 'ի բաց
բառնալ էր։ Նոյն չասէ այսպիսի ինչ, այլ կամի թէ
կեայ և շարժի և գործէ. այլ մեռեալ կամի զի իցէ, որ-
պէս զի զՔրիստոս յինքեան կարիցէ ունել. և ապա
այն լինիցի նշան թէ 'ի մեզ Հոգին սուրբ է, յորժամ
զկարգ սահմանի իւրոյ բարիոք պահիցէ մարմինն, և ոչ
եւս աղտիցէ 'ի գործաւորութիւն մեղաց։ Նոյն արդ մի
վհատիցիս 'ի մեռելութիւն, զի ունիս զճշմարիտ կեան-
սն՝ զոր և ոչ մի ինչ մահ կարիցէ փոխանակել։ Վասն
զի այսպիսի են Հոգւոյն կեանք. չանկանի ընդ մահուանն
այնուհետև, այլ ծախէ զմահ և սպառէ, և զոր առն՝
անմահ պահէ։ Վասն որոյ և չասէ թէ մարմին մեռեալ
է և Հոգին կեայ, այլ թէ կենդանութիւն, զի ցուցցէ
թէ և այլոց կարող է զնոյն շնորհել։

Նա այս դարձեալ ածէ զլսողն առեալ զպատճառս կեն-
դանութեանն, և օրինակ այսպիսի՝ արդարութիւնն.
քանզի յորժամ մեղք ուրեք չիք, և ոչ մահ ուրեք գը-
տանի. և յորժամ մահ ուրեք չերևի, յայտ է թէ ան-
լուծանելի կեանք կեան։ “Ոի եթէ Հոգի այնորիկ որ
յարոյցն զՅիսուս բնակեալ է 'ի ձեզ, ապա և որ յա-
րոյցն 'ի մեռելոց զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս կենդա-
նացուսցէ և զմարմինս ձեր առ 'ի բնակել 'ի ձեզ Հո-
գւոյն„։ Դարձեալ վասն յարութեանն յուղէ զձառս.
մանաւանդ թէ այս իսկ յոյս օծանէ զլսողն, և հաստա-
տէ այնուիկ որ ինչ Քրիստոսին գործեցաւ։ Մի զար-
հուրիր, ասէ, թէ մեռեալ անկեալ է մարմինդ. ընկալ
զՀոգին և իսկոյն յարիցէ։ Նոյն զինչ, որք ոչն ունիցին
զՀոգին՝ մարմինքն ո՞չ յարիցեն. և ո՞րպէս ասիցէ՝ թէ
“Ամենեցուն մեզ յանդիման լինել կայ առաջի բեմին
Քրիստոսի„։ Նոյն ուստի դարձեալ ձառք գեհեննին հա-
ւատարիմ լինին. եթէ ոչ յառնեն, յայտ է թէ գե-
հեն չիք. և արդ որպիսի ինչ զոր ասիցէն։ Ո՛չ է յառ-
նել ամենեքին յառնեն, այլ ոչ ամենեքեան 'ի կեանս,
այլ ոմանք 'ի տանջանս և ոմանք 'ի կեանսն։ Սորին
վասն չասաց թէ յարուսցէ, այլ թէ կենդանացուսցէ՝
որ 'ի վերն է քան զյարութիւն, զոր արդարոցն միայն է
պատրաստեալ։

Այսպէս և զգաստանալս պատառոյն այնուհետև յայտնէ ա-ռաքելովն՝ «Առ 'ի բնակելոյ Հոգւոյ Նորա 'ի ձեզ»։ Զի թէ հալածիցես, ասէ, զՀոգւոյն շնորհս մինչդեռ աստ ես, և ոչ ամբողջ ունիցիս զնա 'ի քեզ, երթիցէ 'ի քէն. և թէպէտ և յարիցես՝ կորստեան մատնիս, վասն զի չառնու յանձն ծագել 'ի քեզ Հոգին յորժամ տեսա-նիցէ թէ մատնեցար գեհենին։ Այնպէս և չառնու յանձն զխաւարեալ լապտերօք զքեզ ընդունել և 'ի ներքս տանել 'ի Հոգևոր առագաստն որպէս և զայն զկուսանսն։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Դու արդ մի՛ տար այժմ կենդանանալ մարմնոյդ, զի անդ կենդանասցի. մեռ զդա աստ, զի մի՛ յաւիտեան մեռանիցի։ Զի եթէ աստ պահես զդա կենդանի, ա-պա անդ ոչ կենդանանայ. իսկ եթէ մեռանի, յայնժամ կենդանի լինի։ Այս և 'ի հասարակաց յարութեանն գործի. նա պարտ է նմա մեռանիլ և թաղիլ, և ապա անմահ յառնել։ Այն և յաւազանին գործեցաւ. քան-զի խաչեցաւ նախ և թաղեցաւ, և ապա յարեաւ։ Զնոյն զայս և 'ի տէրունական մարմնին. քանզի և նա նախ խաչեցաւ և մեռաւ և թաղեցաւ, և ապա յա-րեաւ։ Զնոյն և մեք այժմ արասցուք, 'ի գործս նո-րա յամենայն ժամ սպանցուք զմեզ. ոչ եթէ զբնու-թիւնս ինչ ասեմ, քաւ լիցի. այլ զյարձակմունս չար գործոցն։ Քանզի և այսպիսիկ կեանք են, մանաւանդ թէ այն իսկ են ճշմարիտ կեանք յորժամ ոչ մարդկօրէն ինչ վարիմք և երկրաւորս, և ոչ ցանկութեանց ծառայ-եմք։ Դու եթէ ոք զայսպիսիկ չկարիցէ ընդ իւրև հնա-զանդել, նա և կեալ չկարէ այնուհետև 'ի վհատութե-նէ որ յիւրացն լինիցի, և երկիւղ և վտանգ և բիւր թաղ-մութիւնք ախտիցն 'ի ներքս անկեալ հեղձուցանեն։ Դու եթէ մահու ակն ունիցիս, յառաջ քան զժամ մահու մեռեալ գտանի. և կամ թէ հիւանդութեանց և ախ-տից կարծիք ըմբռնեն և թշնամեաց և կամ աղքա-տութեան և կամ այլ ինչ յորոց ակն ունիցի, կորեաւ և եղծաւ վաղվաղակի։ Դու արդ զի՞նչ քան զայնպիսի կեանս հիքագոյն կայցէ։

Այլ ոչ որք Հոգւովն կեան՝ այսպիսի ինչ կրիցեն, այլ

և երկնաւորին և տրտմութեան և վաստակաւորաց մինչ մեծացաց և քան զամենայն իսկ փափաքանս վերնագոյն գտանի։ Նայեսցէ ոչ մինչ ամենեւին երեւի նման իրքն, այլ և ս մեծագոյն այն՝ զի յորժամ լսէ, արհամարհէ։ Այս այն ուսու լինիցի։ Եթէ բնակէ հանապազ հոգին ՚ի մեզ. քանզի ոչ լոկ ասաց թէ բնակեսցէ առ փոքր մի, այլ թէ յանկ հանապազ. վասն այսորիկ և չասաց իսկ եթէ որ բնակեաց հոգին, այլ եթէ բնակեսցէ, զմիշտ առ մեզ մնալն ցուցանէ։ Նոյն ուրեմն կենդանի մանաւանդ նա է որ զինքն մեռուցանէ ՚ի վարուցն. վասն որոյ և ասէ՝ թէ "Հոգին կենդանի է ՚ի ձեռն արդարութեան"։

Այս զի և յայտնագոյն ասացուածքն լինիցին, երկուս մարդս առցուք ՚ի մէջ, մին կապեալ անառակութեամբք և ցանկութեամբք և խաբէութեամբք կենցաղոյս, իսկ զմիւսն մեռեալ այսոցիկ. և տեսցուք մանաւանդ թէ ո՛վ իցէ կենդանի։ Այս դարձեալ ՚ի սոցունց երկոցունց կամ զմին հարուստ և նշանաւոր՝ որ զաստուած գուսանս կերակրէ և զշողոքորթս, և զողջոյն իսկ զօրն յայնմ անցուցանէ յըմպելիս և յանառակեալս և ՚ի զեղխանալս[1]. իսկ զմիւսն աղքատութեամբ կեալ և պահօք և այլ ևս խստամբերութեամբք և իմաստասիրութեամբ, և երեկուենն միայն ՚ի կարևոր կերակուր անդր վայելիցէ փոքր մի, և եթէ կամիցիս՝ և զերկուս և զերիս աւուրս հանգերեաց թէ կայցէ նօթի։ Արդ ո՞ յերկոցունց ՚ի նոցանէ թուեսցի ձեզ թէ կենդանի իցէ. գիտեմք զի բազումք զնա վարկանին որ փափկանայն և ցրուէ զփուրան. իսկ մեք զնա որ ամենայն չափաւորութեամբ վայելէ։ Այս արդ քանզի կռիւ և հակառակութիւն ՚ի միջի է, ՚ի տանս իսկ յերկոցունց մտցուք ՚ի նմին ժամու. ՚ի փափկութեանն յորժամ քեզն թուեսցի թէ կենդանի իցէ մեծատունն, և մտեալ ՚ի ներքս տեսանեմք զերկաքանչիւրոցն զկեանս։ Այս վասն զի ՚ի գործոցն երևի թէ ո՛վ է կենդանի և կամ ո՛վ մեռեալ. որ զմերձհանգիստն և զգիրն քննէ, թէ որ յաղօթս և ՚ի պահս իցէ. և դարձեալ որ յերկրպագութեան իցէ, թէ որ արթունն և զուարթունն իցէ և ընդ Ածոյ դեռ խօսիցի։ Վասնզի զնա յարբեցութենէն ընկղմեալ՝ ոչ ինչ

1 Յօրինակին գրեալ էր ՚ի զեղխանալն։

լուսաւորին՝ քան զմեռեալն անասունսն, թէպէտ և ցերեկայն անդ դեգերեալ նստիցիմք, և յետ արբեցութեան աւելի քան խակ ընկենուլ զնա, և մանաւանդ քան զայնպիսի իրս՝ զմահն զլխաւորն կամիցի։ Իսկ միւսն ես 'ի դեշերի արթուն և զուարթուն գտանի։ Այլ արդ զոր վարկանիցիմք կենդանի. որ յանզգայութեան անկեալ դնէր և ծաղր առնելոցն լինէր, թէ որ զուարթունն էր և ընդ ձայն խօսէր։ Այս թէ որ մերձենաս և բարբառի, լսել ինչ չկարէս որպէս 'ի մեռելոյ. իսկ սա թէպէտ և 'ի գիշերի մնասցես և կամ 'ի տունջեան, ցանկաս լսել զբանն, քանզի հրեշտակական է և ոչ մարդկական, և լսես զիմաստութիւնն վասն երկնային իրաց։ Տեսանե՞ս զի մինն առաւել քան զկենդանիսն կենդանի է, իսկ միւսն քան զմեռեալ ես առաւել ողորմելի անկեալ դնի. թէպէտ և խլրտիցէ՝ այլ ընդ այլս տեսանէ, և քան զշամշեալսն և զմեռելսն ես թշուառականագոյն է։ Սա թէպէտ և թշնամանիցէ ոք, ողորմիմք այնմ որ թշնամանեցաւն, և ատեմք այնմ որ թշնամանեացն։ Իսկ յայսպիսեացս թէպէտ և վարատեալ զոք և թշնամանեալ տեսանեմք, ոչ միայն չխոնարհիմք առ 'ի գութն, այլ և վարկանիմք ես թէ առաւել արժանի է այնպիսում իրաց։ Այլ արդ այսպիսի կեանք կեա՞նք իցեն, որ քան զմիւր մահ ես դժնեայ և դառն է։ Տեսանե՞ս զի ոչ միայն մեռեալ է որ փափկանայն, այլ քան զմեռեալսն ես դժնեայ և քան զգիւահարսն ես դիւագոյն։ Վասնզի միում ողորմիմք, իսկ զմիւսն ատեամք. և միւսն 'ի ներելութեան վայելէ, իսկ միւսն տանջանս ընդունի վասն որոյ ախտացաւն։ Ոչ թէ արտաքուստն այնպէս ինչ իցէ ծաղրալից ներկեալ զշողիւն ունելով 'ի քեզ և զխնեհատ նեխութիւնս, զմտաւ ած զթշուառական հոգիդ թէ որպէս 'ի գերեզմանի յայսպիսում 'ի մարմնի թաղեալ դնի։ Այսպիսի ինչ է տեսանել որպէս զի թէ իցէ աղջիկ ոք գեղեցիկ զարդարեալ և զգաստ և ազատ և բարեազգի, և աղախին բարբարոսաց լինիցի և հալածական և թշնամանեալ յետ այնչափ կազմածոց և իշխանութեանց։ Այլ արդ ո՞ ոք ոչ որ միայն տեսանիցէ ցանկայ բազում անգամ մեռանել, քան թէ մի օր զայնպիսի կեանս կեցցէ։ Ոչ թէպէտ և յորժամ տեսցես լինիցի և յայնպիսի յանդգնաց արբեցու-

թենէ յարիցէ, սակայն և ոչ այնպէս վայելէ 'ի յատուկ զգաստութեան. վասն զի դեռ անմեղ և մատաղատուղ որպէս 'ի ձմերանւոյ որ յարբեցութեանն գործեցաւ՝ առաջի աչացն կայ: Նայց սակայն թէպէտ պարտ էր նմա յատուկ նայել, այլ զինչ օգուտ է յորժամ ոչ ինչ տեսութիւն նորա 'ի պէտս գործիցի, այլ 'ի բամբասանս և յամօթ. այնքան ինչ է յիրացն շահ մինչև զգայ ոչ անգամ յորժամ ծաղրն կայցէ: Եւ յորժամ տիւն իսկ լինիցի, այնպիսի իմն մխիթարութիւն գտանէ՝ զծառայիցն տրտունջ և զկնոջն զամօթ և զբարեկամացն զմեղադրութիւն և զթշնամեացն ծաղր տանել զոր ոչ ինչ զգայ: Եւ արդ զինչ ինչ ողորմելի քան զայնպիսի կեանս կայցէ որ զօրն բոլոր այսպէս կատականաց լինիցի յամենեցունց, և երեկունն դարձեալ զնոյն ամօթ նախատանաց կրիցէ:

Եւ արդ զինչ, կամիցիս թողեալ զասա տացուք 'ի մէջ զագահսն. վասն զի և այս ևս դառնագոյն արբեցութիւն է և մահ, և քան զմահ ևս դառնագոյն, որպէս և արբեցութիւն այս ևս դժնեայ է քան զայն. քանզի և չէ իսկ այսպէս չար գինւոյ արբեցութիւն քան զընչիցն ցանկութիւն: Վասնզի անդ այնքան ինչ է վնասն և յայն կատարի՝ անզգայ լինել արբեցելոյն, և նորուն անձին է կորուստն միայն. իսկ այս արբեցութիւն 'ի բիւր ոգիսն ազդէ վնասն, և պէսպէս ամենայն ուրեք բորբոքէ զպատերազմունս: Եւ արդ բեր և զայս և զայն կշռեսցուք առ միմեանս և տեսցուք թէ իւ զատանիցն հաղորդ միմեանց, և այսպէս երկոցունց արբեցութեանց արտացուք հանդէս այսօր: Իսկ առ երանելի կեանսն և հոգևոր կենդանութիւնն մի ևս մերձեսցին այնպիսիքս առ այժմ, այլ առ միմեանս քննեսցին: Եւ զսեղանն ևս 'ի մէջ բերցուք որ բիւր սպանմամբք լի է: Եւ արդ իւ իւրք հաղորդին միմեանց և կամ իւ նմանիցին. այնու ինչ արդեօք ըստ բնութեան ախտին: Ոչ. այլ տես և զզանազանութիւն արբեցութեանն. քանզի մին 'ի գինւոյ, իսկ միւսն 'ի ցանկութենէ ընչիցն լինի, և ախտն նմանն նմին լինի, քանզի երկոքեան անպատեհ ցանկութիւնքն պատին: Վասնզի որ գինւոյն արբենայ, որչափ ինչ շատ ըմպէ տուշտիւքն, սոյնպէս և թմբրի միայն. իսկ որ յընչանս հարբեալ իցէ, որչափ ինչ ստանայ, քան զնոյնս

եւ առաւել վասն զեղց ցանկութեանն, եւ եւս դժնեայ զպատգամսն իւր պատուրասէ․ այսպիսի ինչ է արբեցութիւնն, եւ այլ զինչ։ Դարձեալ արծաթասէրն յափշտակէ․ եւ այն զինչ իցէ։ Քանզի նա ախտանայ զոր ինչ՝ բնութեանն իրք ունին․ վասն զի գինւոյն բնութիւն ջերմ է, եւ զգինարբուս զխանդութիւն մարմնոյն յինքն ձգելով գործէ արբեցելոյն զծարաւն։ Իսկ նա ուստի․ թէ ոչ յայտնանանէ թէ առաւելուլ կամի յինչսն, եւ առաւել յայնժամ աղքատագոյն քան զամենեսին խակ զինքն վարկանի․ քանզի անյագ է ախտն եւ լոկ օրինակաւ երեւի թէ մարդ է։

Այլ արդ եթէ կամիցիս, զննեսցուք զնոսա եւ յետ արբեցութեանն։ Մանաւանդ եթէ զարծաթասէրն չիք երբէք գտանել լուրջ, այլ միշտ յարբեցութեան կայ։ Այլ արդ մինչ յարբեցութեանն երկոքեան են, տեսցուք եւ այց արասցուք իրացն՝ եւ արդ ո՞ ոք ՚ի սոցանէ ծաղր կայցէ, եւ կերպարանեսցուք զերկոսեան եւ զրեւցուք զայն։ Այլ տեսցուք որ երեկոյ խելաթափ ՚ի գինւոյն եղեալ էր եւ զաչսն բացեալ ոչ զոք կարէր տեսանել, այլ լոկ ընդ վայր կարծէր զամենայն ինչ շուրջ եկեալ, եւ որք պատահէին՝ զրթի համարէր, եւ յարիւնեալ ծակոտեալ եւ մերկապէս խայտառակեալ, եւ կնոջն մերձ կալով եւ զաւակը եւ աղախնացն եւ ծառայիցն այսպէս կատականաց առնելով։ Այլ արդ բեր եթէ թուի եւ զագահն ՚ի մէջ եւ տես որ ինչ ՚ի նմանէն գործի․ եւ ոչ միայն ծաղու արժանի է, այլ եւ անիծից եւ սրտմտութեան եւ բազում շանթից ՚ի վերուստ։

Բայց սակայն տեսցուք թէ ուստի եւ ծաղրն լինի։ Այլ նման նմին իսկ չտեսանէ զամենեսին, ոչ զազգականս, ոչ զթշնամիս․ եւ այնպէս նման նմին բացեալ աչքն՝ կափուցեալ գտանի․ եւ զոր օրինակ նա գինւոյն ցանկայ, նոյնպէս եւ սա զամենայն ոսկի տեսանէ։ Այլ փսխածն եւս դառնագոյն սորա քան զնորայն․ զի ոչ եթէ կերակուր ընդ բերան փոխէ, այլ բանս հայհոյութեան, թշնամանաց, պատերազմաց, մահուան, եւ որ ինչ անդուստ ՚ի ներքուստ[1] կազմեալ փայլատակունս՝ դժոխոյն իւղ եւ առնէ։ Այլ որպիսի ինչ իցէ մարմին արբեցելոյն՝ զանձրացեալ եւ լուծեալ, նոյնպէս եւ սորա ոգին։

1 Ցոյնն յերկնուստ։

Մանաւանդ թէ ոչ սորա ոգիքն և ոչ մարմինն յախտէս յայտնանէ կարիցեն զերծանել, այլ մանաւանդ թէ ծախէ և մաշէ եւս առաւել քան զգինւոյն զարբեցութիւն՝ հոգքն, տրտմութիւնն, տքնութիւնն՝ որ առ փոքր փոքր ուտէ զմարմինն նորա և ծախէ։ Վասնզի գինւոյն բարբաքուածն գոնէ յետ գիշերոյն կարէ զուարթանալ։ Իսկ սա յամենայն ժամ արբեալ է 'ի տանջանս և 'ի գիշերի. և յորժամ արթունն է, քան զամենայն եւս քնով կապեալ գտանի. քանզի և որ զմեռանողն գործեն և թէ այլ ինչ քան զայս առաւել և ծանր և դժնեայ իցէ՝ եւս չար դառնագոյն չարչարի սա աստէն։

Այլ արդ ասա ինձ, այնպիսի կեանք կեանք իցեն, այլ ոչ եթէ մահ, մանաւանդ թէ եւս դժնեայ քան զմահ և ողորմելի։ Վասնզի մահ զմարմինն հանգուցանէ, և 'ի ծաղր առնելոյ և 'ի նշաւակաց և 'ի մեղաց անջատէ. իսկ այս արբեցութիւն յամենայն յայնոսիկ արկանէ, զլսելիսն խնու, զաչսն կափուցանէ և զմիտսն կապէ 'ի խաւարի։ Վասնզի ոչ լսել և ոչ խօսել ընդ ումեք յանձն առնուն, այլ վազվզեն և տակտակին տակտակեալ և զանասնոթութեան շահեն և զատեցեալ վաճառականութեան հաշուին և զանազգաստութեան[1] զշահն և զծառայակէս. և որպէս շունք ընդդէմ ամենեցուն ողանջեն, զամենեսին ատեան, յամենեցունց 'ի բաց փախչին, ընդ ամենեսին մարտնչին առանց իրիք պատճառանաց, յաղքատացն վերայ յանկեն, ընդ մեծատունս չարախնեն և ընդ ումեք իսկ չեն կամակից։ Թէպէտ և կին ունիցի և որդիս և բարեկամս, եթէ ոչ յամենայն ուստեք շահեսցի ինչ, չթուի ինչ քաղցր. բնութիւն իւր պատերազմող երևի, և այլքն եւս առաւել։

Այլ արդ զինչ չար քան զայնպիսի մոլորութիւն կայցէ, և կամ զինչ հէք և թշուառական քան զնա, յորժամ ինքն անձին իւրում այնպիսի խեթոտ իրս կազմիցէ և զանհամբերութիւնս և խորամանգս և բիւր խորխորատս։ Մարմին ունելով՝ որ միայն որովայնի ծառայիցէ, թէպէտ և 'ի քաղաքային մատակարարութիւնս ոչ զքեզ արկանիցէ՝ փախչիս յերկինուղէն, վասն զի զամենայն ինչ որովայնի ծախիցես. իսկ արդ և առանձին իսկ կազմես այնպիսի ծախս. և ոչ եթէ ծախս միայն,

1 Ցօրինակին զանազգաստութեան. նշան բառ յանձին

այլ եւ յառաջոյն ապաշխարութիւնս հարկանես յոր-ժամ մեծամեծաց ծառայիցես. եւ ոչ եթէ զինչ զան միայն այնպիսի քածառոր իշխանի եւ կամ զաշխատութիւնս մարմնոյ եւ զտանջանս հոգւոյդ եւ զցաւս, այլ եւ զքո խակ զարիւնդ մատուցանես: Արդ զինչ աւելի քեզ լինիցի, հեշտ եւ թշուառական, յայնպիսի քամբաստական ծառայութենէ: Ձեռնամուխ զորս ցանկ հանապազ 'ի չի-բիմն տանիցին, մերկք եւ ունայնք 'ի թագաւն երթի-ցեն. եւ ոչ ինչ կարացեալ առնուլ յուրոց անտի, այլ եւ զայն եւս որ զգեցեալն ունէին՝ որզանցն տանէին անդր: Հայեաց ընդ այն զամենայն օր, որպէս զի կարասցես թեթեւացուցանել զախտն, զի մի անտի եւս մնասեսցես յորժամ զծանրագին եւ զպատուական զհանդերձս պա-տանացն քեզ կազմեսցես. քանզի եւ յայժ դժնեայ է տեսու այս եւ զատան հրամանդութիւն: Արդ, որպէս եւ մեք հանապազ յեկեղեցւոջ զայս ձայնեմք, եւ լսեմք զկսե-կս ձեր, զի գանէ 'ի հանապազ լսելոյ անտի կարիցեմք լինել լաւք:

Այլ մի հակառակիք. քանզի ոչ եթէ միայն 'ի հան-դերձեալ աւուրն, այլ եւ յառաջ քան զայն այսպիսի պէսպէս ախտք հասուցանեն չարչարանս 'ի վերայ: Թէ-պէտ եւ զհանապազորդ զկապելոց ասես, եւ կամ որ յեր-կար ախտիւքն մշտանան եւ կամ թէ որք տոչորմամբ լի-նիցին եւ եթէ այլ ինչ այսպիսիք իցեն, ոչ կարես ցու-ցանել թէ այսպէս ինչ տանջեցան ասանէն որպէս յինչան հարեալ իցեն: Զինչ ինչ քան զայն զառնագոյն կայ-ցէ յորժամ զամենեսեան առեցէ եւ ինքն յամենեցունց առիցի, յորժամ չէ ումեք կամակից եւ ոչ տեսանել զոք կամիցի եւ ոչ յաղիցի երբեք զհանապազորդ զծա-ռան, ընդ այն կացեալ յամենայն ժամ. մանաւանդ թէ եւս դժնդակ քան զոսկի է այն յամենեցունց լռու-թիւն լինել, զհանապազորդ զտրտմութիւնս, զոչ եր-բեք զզասատանալն, զհանապազորդ զխռովութիւնս եւ զաղմուկսն: Զայս ամենայն եւ որ ինչ աւելի քան ըզ-այնս ազահութիւնն անկեալ, եւ զմինն միայն կամին շահել, այսինքն է զմամոնայ: Զի թէպէտ եւ զամենայն ինչ տարցեալ ունիցի, ոչ զգայ ցանկութեանն, վասն զի ամենայնիւ անյագ. եւ եթէ խնդրեսցէ մի կորուսանի-ցէ, քան զամենեսեան զինչս մարկանի աղքատեալ, եւ թուէ

թէ յամենայն 'ի կենացն իսկ անկեալ։ Այլ արդ զխորհուրդ կարիցեմք բանիւք զայս չարիս յանդիմանս կացուցանել։ Իսկ թէ ասա զայսպիսի ինչ, զմտաւ ած յետ աստի անցք երթալոյն, զարտաքս հանումն յաղքատութենէն, զմերժումն գեհենին, զհանապազորդ զկապանսն, զը-խաւարին արտաքին, զորդն զթունաւոր, զկրճտումն ատամանցն, զնեղութիւնն, զհրեղէն գետն, զհնոցն որ ոչ երբէք շիջանի։

Այլ արդ զայս ամենայն 'ի մի վայր ժողովեալ զմտաւ ած զի կարասցես կալ ընդդէմ ցանկութեան ընչիցն խորհրդոց, զի արմատաքի իսկ խլեսցես զախտն զայն, որպէս զի զճշմարիտ զմեծութիւնն ընկալցիս և 'ի գըժնեայ յաւիտենական յաղքատութենէն զերծցիս, և մերձակայից և հանդերձելոց բարութեանցն արժանի գտցիս։ Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՃԱՌ ՉՈՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

"Արդ ուրեմն, եղբարք, պարտապան եմք ոչ մարմնոյ՝ ըստ մարմնոյ կեալ. զի եթէ ըստ մարմնոյ կեցէք, մեռանելոց էք. իսկ եթէ Հոգւով զգործս մարմնոյ սպանանիցէք, կեցջիք"։

Եցոյց թէ որչափ ինչ գործեն հոգևոր վարքն, և եթէ Քրիստոսի բնակութիւնս առնեն զմեզ, և թէ կենդանացուցանէ զմահկանացու մարմինս և առ երկինս թռուցանէ, և թէ զճանապարհս առաքինութեան դիւրին գործէ։ Արդ կարևոր համարի 'ի սոյնս յարել և զխրատն ասելով՝ թէ չպարտիմք կեալ ըստ մարմնոյ. այլ այսպէս չասաց ինչ յայտնի, այլպէս դիմօք և յոյժ զօրաւոր ասաց՝ թէ պարտապան եմք հոգւոյ. քանզի ասելն թէ չեմք պարտապան մարմնոյ՝ զայս յայտ առնէ։ Այլ ամենայն ուրեք զնոյնս կազմէր և ցուցանէր թէ որ ինչ յԱյ առ մեզն եղեն՝ չեն ինչ պարտուց իրք, այլ մեծի

շնորհացն մեղացն. իսկ յետ այսորիկ 'ի մէնջ առ նոսա որ ինչ եղեն, ոչ էր առատ ընծայութեան, այլ պարտուց։ Որպէս եւ յորժամ ասէ «Գնոց գնեցայք, մի լինիք ծառայք մարդկան», զայնս ակնարկէ. եւ յորժամ դարձեալ գրէ՝ թէ «Չէք անձանց տէրք», զայնս յայտ առնէ. եւ այլուր դարձեալ զնոյն յիշեցուցանէ ասելով՝ «Մինն 'ի վերայ ամենեցուն մեռաւ, ասէ, ապա ուրեմն ամենեքեան մեռեալ էին. զի որ կենդանիքն իցեն, մի ինքեանց իցեն կենդանիք»։ Զայնս զայս եւ առաւել կազմեալ ասէ՝ թէ պարտապան եմք։

Նոյն իբրեւ ասաց՝ թէ չեմք պարտապան մարմնոյ, եւ զի մի ոք զատուցեալքն ձեղքիցէ[1] եւ 'ի մարմնոյ բնութիւն ամբաստանիցի, ոչ ընդ տեղւոյ եթող զբանն եւ լռեաց, այլ յառաջ մատուցանէ եւ ասէ՝ թէ «ըստ մարմնոյ կեալ». վասն զի եւ բազում ինչ եմք պարտապան մարմնոյ՝ սնուցանել, խնամ տանել, հանգուցանել, ողջացուցանել յորժամ 'ի հիւանդութեան իցէ, զգեցուցանել եւ այլ եւս ինչ սպասաւորութեան պէտք են։ Եւ զի մի ասիցեն թէ զայսպիսի խնամ 'ի բաց բարձ 'ի նմանէ, ասաց թէ չեմք պարտապան մարմնոյ, անդրէն մեկնէ իսկ ասելովն՝ թէ ըստ մարմնոյ կեալ. զայն բառնամ 'ի նմանէն, ասէ, որ փութայն զնա 'ի մեղս ածել. որպէս զի ողջացուցանել իսկ փութամ զնա, զոր եւ յառաջագոյն յայտ արար՝ թէ մարմնոյ խնամ մի տանիք. եւ չդադարեաց յայնմ, այլ զամփոփն ածեալ ասէր՝ թէ առ 'ի ցանկութիւնս։ Նոյնս եւ աստ խրատէ ասելով՝ թէ դարման տանել մարմնոյ պարտական եմք, այլ ոչ եթէ ըստ մարմնոյ կեալ. այսինքն զի մի արասցուք զնա տէր կենաց մերոց. եղեւ նա 'ի պէտս կարեաց, այլ ոչ եթէ վերակացու եւ առաջնորդ կենաց մերոց, այլ Հոգւոյն օրինաց ընդունակ.

Եւ ապա իբրեւ անմեղադրեաց զայս առ երկաքեան եւ կազմեաց զմեզ պարտականս Հոգւոյն, ապա ցուցանէ թէ ում եմք պարտապան, այսինքն երախտեացն։ Եւ զայս ոչ եթէ զանցելոց զերախտեացն ասէ, որ մնացական զարմանալի է խնամութիւն նորա, այլ զՀանդերձեալոցն ասէ։ Ահեղէ եւ բաւականք առաջինքն էին, բայց առակայն չզնէ առ այժմ զայն եւ ոչ ձայնէ ինչ զնա,

1 Ի լուսանցս օրինակին ծեծղէ ։

բաւ երախտեացն զայնմանէ, այլ Հանդերձելոցն միայն. քանզի և ոչ տուեալ իսկ միանգամայն այս երախտիքս որպէս Հանդերձեալքն և որոց աչեն ունիմք որ սովոր են զարթուցանել զաւաղանս:

Այս իբրև զայս առաջիկայ եդ, նախ 'ի տրտմականացն երկեցուցանէ, այսինքն 'ի չարեացն որ գործեցան մինչդեռ ըստ մարմնոյ կեէին. այսպէս ասէ. «Զի թէ ըստ մարմնոյ կեցէք, մեռանելոց էք»: Զմահն զայն անմահութեան մեզ անանց՝ որ 'ի գեհենին տանջանքն և պատիժքն են: Իսկ եթէ ոք Հաստատեալ քննիցէ, տեսցէ իսկ զառանց զայնպիսին մեռանել, զոր եւս յառաջագոյն յայտնապէս ձեզ գիրն ցուցանէ: «Իսկ եթէ Հոգւով զգործս մարմնոյ սպանանիցէք՝ կեցջիք»: Տեսանե՞ս զի ոչ եթէ վասն բնութեան մարմնոյ ասէ, այլ վասն մարմնաւոր գործոց. քանզի և չասաց իսկ, թէ Հոգւով կեցցէք՝ զբնութիւն մարմնոյ սպանջիք, այլ թէ զգործս. մանաւանդ թէ և ոչ զգործս իսկ զամենայն, այլ զչարիսն միայն: Զայս և յառաջագոյն իսկ յայտ արար. թէ զայս առնիցէք, ասէ, կեցջիք: Եւ սոյն այսր ամենայնի իսկ ունէր փոյթ ցուցանել: Զի այնպէս և ասանելն և լսելն և բարձրանալն և զնալն՝ այս ամենայն գործք են. և եթէ զայս սպանանիցեմք և զգետնեցինք 'ի կեալ, զառանց թէ քան զանդրագառնալն եւս զգենեալ զառատապարտիմք: Իսկ զի՞ր, ասէ, զգործս Հրամայէ սպանանել. որ 'ի չարիսն զմեզ շարժեն և 'ի մեզան տանիցեն, զորս և սպանանել զնոսա չէ Հնար առանց Հոգւոյն: Իսկ զայլսն թէ սպանանիցեմք, զանձինս սպանանեմք, իսկ զմեզան վասն Հոգւոյն օրինաց սպանանեմք. քանզի յորժամ սա մերձ է առ մեզ, զամենայն, ալէկոծութիւնս նաւաբեկացուցանէ և ցածուցանէ և զախտսն ընթացրէ, և ոչ ինչ է որ մեզ 'ի մեռեալ յառնիցէ: Տեսանե՞ս որպէս 'ի Հանդերձելոցն զմեզ յարգարէ, որպէս յառաջին իսկ առաջի, և ցուցանէ ընմեզ պարտաւորեալս և ոչ յերկրելոց երախտեացն: Ահա, ասէ, այս միայն ուղղութիւն Հոգւոյն որպէս զի զառաջինն զմեզ միայն եթող, այլ և 'ի Հանդերձեալսն զիւրաս կացցէ զմեզ ձեռնարկել և անմահ կենացն արժանաւ զմեզ առնել:

Այս և այլ ինչ վարձ յաւելու առաքելն. «Զի որք

հոգւովն Այ վարին, նոքա են, ասէ, որդիք Այ„ ։ Ո՞րք զարմանալի և զմեծագոյն պատիւ քան զառաջինն ցուցանէ ։ Մանաւանդ և չասաց նախ լոկ թէ որ հոգւովն Այ կեան, այլ թէ որք հոգւովն Այ վարին ։ Կամի ցուցանել այ-սու՝ թէ նա եղիցի տէր կենացս մերոց, որպէս նաւա-վարն նաւին և կառավարն երասանակաց ձիոյն ։ Եւ ոչ եթէ զմարմինս միայն, այլ և զնոյն ինքն զշունչն ազա-տէ յամենայն 'ի ձեռն կարծեաց․ ոչ զի մի ատամնորդեա-ցէ շունչն մարմնոյս, այլ զի 'ի հոգւոյ անտի անկցի և նա զիշխանութիւնն և 'ի նմանէն առնուցու զօրութիւն․ զի մի 'ի պարգև աւազանին վստահացեալ՝ յետ այնո-րիկ ծուլանայցես ինչ 'ի բարիոք կարգաւորութենէն ։ Կնքեալ ես և մկրտութիւն առնուցուս, մի ծուլանայցես հոգւովն վարիլ յետ այնորիկ․ և եթէ ծուլանայցես, կորուսանես զտուեալ քեզ զպարգևն և զորդեգրութեան պատահերիցութիւն ։ Մանաւանդ այնորիկ չասաց թէ որք զհոգ-ւոյն առին, այլ թէ որք հոգւովն վարին․ այսինքն է որ-պէս զի զամենայն կեանս զիւր կենցաղոյս ընդ նորա կա-մացն վարիցեմք, այնու լինիմք որդիք Այ ։

Եւ վասն զի զպատիւս զայս Հրէիցն տուեալ էր՝ յա-ժամ ասէր “Ես ասացի թէ Ածք իցէք և կամ որ-դիք բարձրելոյն ամենեքեան„, և զարմեալ թէ “Որ-դիս ծնայ և բարձրացուցի„, և կրկին՝ թէ “Որդի իմ անդրանիկ Իսրայէլ„, և Պաւղոս ասէ՝ թէ “Որոց որ-դեգրութիւն„, ապա պատրաստէ այսուհետև ցուցանել թէ որչափ 'ի մէջի իցէ այսր և այնր պատուոյ․ Թէպէտ և անուանակցութեամբ մի, այլ ոչ եթէ իրօք և գործովք այնպիսիք ։ Եւ յայտնի զօրինակս յաղթութենէն առ-նէ և 'ի տուող անտի և որ հանդերձեալն է լինել․ և զհա-մեմատութիւնն իմն 'ի մէջ բերէ թէ զինչ առաջինքն էր որ նոցայն տուեալն էր և զինչ այժմյս հոգւոյն ծա-ռայութիւն․ Վասն որոյ 'ի սոյն յարեալ ասէ․ “Զի ոչ առէք, ասէ, զհոգին ծառայութեան միւսանգամ յեր-կիւղ„ ։ Զայս թողեալ իբրև զխորոց իմն 'ի մէջի՝ ասէ այսպէս․ “Ա՞յլ առէք զհոգին ազատութեան„․ և զայս մե-ծագոյն յաւել՝ թէ “զորդեգրութեան„ ։ Մանաւանդ զի այն յիմաստութիւն իմն հանճարէր՝ ասաց․ “Ա՞յլ ա-ռէք զհոգին որդեգրութեան„ ։ Ո՞չ յայտնի է, իսկ հոգին ծառայութեան անդրայնէ․ կարևոր էր զայս յայտ-

նմանապէս ցուցանել, այլ ոչ չքաւորել 'ի պատահմունս. վասն զի չընկալան հոգի սուրբ ժողովուրդն Հրէից: Այլ արդ այս իցէ, ասէ, զգիրն այսպէս կոչեաց, քանզի հոգևոր էր. որպէս և զօրէնսն հոգևոր անուանէ և զջուրն որ 'ի վիմէն և զմանանայն. «Քանզի ամենեքեան, ասէ, զնոյն հոգևոր կերակուրն կերան և ամենեքեան զնոյն հոգևոր ըմպելի արբին»: Այլ զվէմն ասա հոգևոր անուանէ ասելով. «Ըմպէին 'ի հոգևոր վիմէն որ երթայր ընհետ նոցա»: Քանզի 'ի վեր քան զբնութիւնն էր ամենայն որ կատարէր, վասն այնորիկ հոգևոր անուանեաց զնա, և ոչ եթէ հոգի առին որք հաղորդէին այնմիկ յայնժամ:

Այլ զիարդ յայնժամ գիրն այն գիր ծառայութեան էր. անցանէ իսկ ընդ բոլոր կարգաւորութիւնս, և ապա ցուցանէ զայս յայտնի: Վասն զի կշտամբանօքն անդէն առ նոսա մերձ, և վարքն անդէն երագ, թէպէտ և փոքր և չափով էր. զոր օրինակ և որք զհանապազորդ ռոճիկն տայցեն իւրեանց ծառայիցն, այլ առակայն ահին և երկիւղն հանապազորդ առաջի աչաց ածէ, նոյնպէս և նոքա ունէին զմարմնոց սրբութիւն և ժուժկալութիւն մինչև 'ի գործսն: Իսկ մերքս ոչ այսպիսի ինչ, այլ և զմիտսն և զխորհուրդսն պարտաւորեն մեզ մաքուր ունել. քանզի չասաց մեզ թէ մի սպանաներ միայն, այլ թէ և բարկանալ ևս մի: Այլ դարձեալ չասաց թէ մի շնար միայն, այլ թէ և նայիր մի անպատեհս. որպէս զի մի առ ահի գեհենին առնիցեմք զայս, այլ ցանկութիւն իսկ զիրան վարկանիցիմք. քանզի այն իսկ կամք են առաքինութեանն և այլոցն ուղղութեանցն: Քանզի ոչ աւետարանեցաւ մեզ երկիր որ բղխէ զկաթն և զմեղր, այլ միածնին ժառանգակիցս առնէ, 'ի մերձակայիցս զմեզ հրաժարեցուցանէ: Այլ մանաւանդ զայն խոստացաւ տալ մեզ զոր որք որդիքն եղեն այ՛ ընդունելոց են, անասելի և մարմնական ինչ ոչ, այլ ամենայն հոգևոր: Սակայն թէպէտ և անուանէին և նոքա որդիք, այլ իբրև զծառայս. իսկ մեք ազատք եղաք յորժամ զորդեգրութիւն ընկալաք և երկնից ևս ակն ունիմք. և նոցա 'ի ձեռն այլոց խօսէր, իսկ մեզ ինքն անձամբ. և նոքա ահիւն և դողութեամբն յամենայն ժամ տանջէին 'ի վարսն, իսկ մեք յօժարականն հոգւով և ցանկութեամբք առնեմք:

Այլ զայս յայտ արարեալ անձին որք և քան զերդոյն հրամանս են զանցանեն։ Նոքա որպէս փորձկանք և ա-պաշտօնարհք ոչ երբէք դադարէին 'ի սպասաւորել, իսկ մեք 'ի հանճարութիւնս հօրն նայիմք. նոքա և յորժամ զե-րախոսական ընդունէին՝ հայհոյէին, իսկ մեք և յորժամ վշտանամքն գոհանամք. Թէպէտ և չարչարիմք յորժամ մեղանչեմքն, սակայն և այսմ ընտրութիւն կայ. քան-զի ոչ որպէս նոքայն խոշտանգեալք և այրեցեալք և ծառ-այակոյտ լեալք 'ի քահանայից, ոչ եթէ այնպէս զար-ձակեցանեմք և մեք զյանցանօրան, այլ բաւական է այս-պիսումն արտաքսել 'ի հայրական սեղանոյս և յերե-սաց 'ի բաց մերժեմք սակաւ ժամանակօք ինչ։ Այլ հրէի-ցին բանն իւր միայն էր որդեգրութիւնն, իսկ աստ և իրքն իսկ զհետ եկին, միայն որ 'ի մկրտութեանն սրբութիւն լինի, և դարձեալ հոգւոյն առումն և այլոց բարութեանցն բաշխումն։ Այլ զնոցայն այլսն կատակականաց առնեմք, և զմերս իրքն զբարեպաշտմիկ զօր ցուցանեմք և զնոցայն խա-ռնեմք, վասն զի առ երկիւղի գործէին զամ. իսկ մերս հո-գեւոր որդեգրութիւն, այնպէս և ծառայութիւնս մեր երեւի թէ այլ ինչ իցէ, և զի ունիմք զհոգի որդեգրու-թեանն. զո՞ր ինչ. զայն՝ “Որով աղաղակեմք աբբայ հայր„։ Այլ որչափ ինչ իցէ այս՝ գիտեն խորհրդականք որք խոր-հրդապէս կատարեն յաղօթս զխորհուրդն, զի նախ զայս բան հրամայեն 'ի կիր արկանել։

Այլ արդ զիա՞րդ, ասէ, մինթէ նոքա չկոչիցե՞ն հայր զԱ՟ծ. չլսիցե՞ս Մովսէսի որ ասէն թէ “Զաստուած որ ծնաւն զքեզ„. և կամ դարձեալ Մաղաքիաս զիա՞րդ նախատէ զնոսա և ասէ. “Ո՞չ Ա՟ծ մի արար զձեզ և հայր մի է ձեր ամենեցուն„։ Թէպէտ և զայս կամ ա-ւելի քան զայսս ասիցէ, սակայն չգտանեմք ուրեք թէ այսպիսի բանիւք կարդային առ Ա՟ծ և ոչ աղօթէին այս-պէս։ Իսկ մեք ամենեքին և քահանայք և աշխարհա-կանք և իշխանք և որք ընդ իշխանութեամբն այսպէս ասել հրամանն աղօթելոյ, և զայս զձայն առաքեմք յա-ռաջ յետ զքանչելի երկանցն այնոցիկ և զարմանալի և միայն հրաշափառագոյն ծննդեանն։

Իսկ թէպէտ և կոչէին երբեմն և նոքա յիւրեանց մտաց միայն, իսկ առ շնորհօքս 'ի հոգեւորական ազդմա-նէն միայն։ Որպէս զի որպէս հոգի իմաստութեան է ո-

րով յիմաստքն իմաստունք գտանին, և այս յայտ 'ի վարդապետութենէ անտի լինի. այլ և Հոգւոյ զօրութեան է՝ լուր այնմ զի տկարքն մեռեալս յարուցին և զդևս հալածականս առնէին, և Հոգւոյ շնորհաց և բժշկութեան է և Հոգւոյ մարգարէութեան և որպէս Հոգւոյ լեզուաց է, նոյնպէս և Հոգւոյ որդեգրութե։ Իսկ որպէս 'ի մարգարէս Հոգւոյ մարգարէութե է, որով որք ունէին զնա յառաջագոյն առնէ զհանդերձեալսն, և ոչ եթէ ինքն յինքեանս մնաց ինչ բարբառի, այլ 'ի շնորհաց անտի որով զազդուածն ընդունի, նոյնպէս և Հոգւոյ որդեգրութեանն՝ որք առնէին զնա՝ Հայր կոչեն զԱծ 'ի Հոգւոյն ազդմանէ. Իսկ ապա եթէ ոք կամի ցուցանել տերունական որդեգրութեանն, զոր և յեբրայեցւոց լեզուն 'ի կիր արկ. և ոչ առաց միայն Հայր, այլ թէ աբբայ Հայր՝ որ եբրա խօսից որդւոց ձայն է առ Հայր.

Իսկ արդ իբրև առաց զընտրութիւն առաքինութեցն 'ի շնորհացն որ առեալ յաղագատութենէն, ցուցանէ ապա և այլ օրինակս իմն զատուցել որդեգրութեանն զայսորիկ. զորպիսի ինչ։ Զայս զնոյն ինքն զհոգին առէ թէ “վկայէ Հոգւոյս մերում թէ եմք որդիք Այ ”։ Իսկ ոչ եթէ միայն 'ի բանից յամառնելք ցուցանել զորդեգրութիւն, այլ և 'ի պատճառէն ուստի ձայնս ծնանի. Զնազի Հոգւոյն ազդմամբ զայս առնեմք. որպէս և այլուր ևս յայտնագոյնս ցուցանէ՝ թէ “Առաքեաց Աստուած զՀոգի որդւոյ իւրոյ 'ի սիրտս մեր որով աղաղակեմք աբբայ Հայր ”։ Զինչ է այն զոր առէ՝ թէ ինքն Հոգին վկայէ Հոգւոյս մերում. Մխիթարիչն է, առէ, որ զշնորհսն ետ մեզ. քանզի ոչ եթէ շնորհացն ձայնիւ, այլ առաջին շնորհաց մխիթարչին. քանզի նա ուսոյց զմեզ այսպէս բարբառել 'ի ձեռն շնորհացն։ Իսկ արդ զինչ երկբայութիւն է այսուհետև. զի եթէ մարդ ոք էր կամ հրեշտակ և կամ հրեշտակապետ և կամ այլ ոք 'ի վերին զօրութեանցն որ զայս մեզ խոստանայր, էր ինչ արդեօք երկբայանալոյ արժանի. իսկ ապա եթէ վերին էութիւնն և անճառելի բնութիւնն շնորհեաց մեզ զայս և այսպէս աղօթել, որ շնորհեաց մեզ մխիթարիչն՝ մեզ վկայէ, ապա որպիսի ինչ երկբայութիւն կարիցէ մտանել 'ի մեզ վասն պատուոյս։ Զի եթէ այր թագաւոր յուժամ պատուով զոք ձեռնադրեսցէ և քարոզ առաքեսցէ այ-

ցէ կարգեալ և պատուիրեալ յամենեցունց, չիցէ որ յա-պատուաւորացն ընդդէմ կալ և անպատուել. մեծապէս ևս առաւել յորժամ զմեզ ած։

«Իսկ եթէ որդիք, ապա և ժառանգք»։ Տե-սանե՞ս մեծապէս առ փոքր փոքր աճեցուցանէ զպարգևսն։ Վասն զի մարթի լինել որդի և ժառանգ ոչ. և քանզի ոչ ամենայն որդիք ժառանգք լինին, վասն այնորիկ յա-ւելոյ զայս՝ թէ և ժառանգք։ Իսկ Հրէայքն յորժամ և ոչ զայս ունէին զորդեգրութիւն, ՚ի ժառանգութե-նէ իսկ արտաքս ընկեցեալ գտանին, որպէս և առաց իսկ առ նոսա թէ «Զչարսն չարաչար կորուսցէ և զայգին տա-ցէ ՚ի ձեռս այլոց մշակաց»։ և յառաջ քան զայս ՚ա-սէր իսկ առ նոսա, թէ «Բազումք եկեսցեն յարևե-լից և յարևմտից և բազմեսցին ընդ Աբրահամու և ընդ Իսահակայ և ընդ Յակոբայ. իսկ որդիք արքայութեանն արտաքս ընկեսցին»։ Բայց ոչ յայս վկայ միայն, այլ զմեծագոյնն դնէ. զորպիսի՞ ինչ, թէ Այ ժառանգ եմք. վասն որոյ յաւելոյ ՚ի սոյն ասէր, «Ժառանգք Այ»։ Բայց և որ ևս առաւելն է՝ թէ «Ժառանգակիցք Քրիս-տոսի»։ Տեսանե՞ս որպէս հակառակեցաւ մինչև մօտ բե-րել զմեզ առ տէրն տարաւ։ Եւ վասն զի ոչ ամենայն որդիք ժառանգք ասեն, ցուցանէ թէ եմք որդիք և ժառանգք։ Վասն զի ոչ է ամենեցուն ժառանգ լինել. իսկ մեք մե-ծամեծաց իրաց եմք ժառանգք, և ցուցանէ թէ ունիմք զայս և եմք ժառանգք Այ. և դարձեալ զի ժառանգքն Այ լինին, այլ և ոչ միածնին ժառանգակիցք, ապա ցու-ցանէ թէ մեք և զայս ունիմք։ Այլ հայեաց յիմաստու-թիւնն. քանզի զդառնականսն առաջիկայցն եդեալ այնու զի ա-սէրն՝ թէ զինչ գործեցեն որք զմարմնոյն կեանս կեան, որպիսի ինչ թէ մեռանելոց են, վասն զի բաւա՞կ եհար զհեշտականացն, ապա յանդորր բազում հանէ զբանն և ցուցանէ զպարգևսն։ Նէ և ուստի լինել անդամ էին շնորհքն, զմտաւ ած թէ մեծապէս ևս յորժամ և ժառան-գակից լինիցիմք։

Այս ցուցանէ թէ ոչ շնորհացն է միայն պարգևն, և առնէ իսկ անոպէնն նմին հաւատարիմ զասացուածն. յա-ւելու ՚ի սոյն. «Զի եթէ չարչարիցիմք ընդ նմին, և փա-ռաւորիցիմք»։ Նէ տրտմականացն հաղորդ գտաք նմա, այլ և հեշտականացն ևս առաւել. այսինքն է զի թէ

մինչ չէր եւս ուղղութիւնս գործեալ և այնպիսի չափ-հաց հաղորդ գոլոք, իսկ յորժամ և աշխատեցաք այս-պէս և չարչարեցաք՝ զիարդ ոչ զուարճասցիք հաղորդ։ Այլ եցոյց թէ փոխանակողք իմն են իւրք, և հաւատարմա-գոյն առնէ զի մի ոք հակառակեսցէ, եցոյց դարձեալ և շնորհացն զօրութիւն ունելով. որպէս որք հակառակին կայցեն, հաւատարմիք գտցուք, և որք ընկալաք մի ա-մաչեսցուք որք զպարգևսն անձամբ պահեսցէք. և զի ա-ցես թէ քան զմեզ որք փոխեն ամենքեանդ, նա յաղթէ մեզ։ Այլ զինչ յայտ առնէ աւելորդն թէ «Չարչարիմք ընդ նմա զի և փառաւորեսցուք». իսկ զմիւսն յաւելեալ ա-սէ՝ թէ «Զի ոչ արժանի չարչարանք այժմու ժամանա-կիս առ հանդերձեալ փառսն որ յայտնելոց է ի մեզ»։

Իսկ յառաջինսն զպատուիրն ուղղութիւն պահանջէր զհոգևորականն զոր ասէր՝ թէ ոչ պարտիք ըստ մարմ-նոյ կեալ, զորպիսիս ինչ որպէս զի բարկութեան և ցան-կութեան, ընչից և մեծափառութեան և չարակնութեան յաղթեսցուք։ Իսկ աստ զի վասն նորին իսկ շնորհացն յիշեաց զառելոցն և զհանդերձելոցն, և վերացոյց և բարձրացոյց յուսովն և մերձ առ Քրիստոս կացոյց և ժառանգակիցս եցոյց միածնին, ապա այսուհետև վստա-հ է ի նոսա և ի որոտմնականսն մեծամեծս։ Քանզի չէ իսկ զոյգ որ ի մեզ ախտքս կրին՝ յաղթել և այժմ տանջանաց, տանել փորձութեանցն առմերն, հալածա-նացն, կապանացն, շղթայիցն, զմարմնին այսր անդր. որ առաւել և քաջ և առաքինի ոգւոյ է տանել այսպիսի իրաց։ Այլ ոտս որպէս միանգամ ի բաց բառնայ զմե-ծամեծութիւն աշխատելոցն. յորժամ ասէ ասանէ զպարգ-թութիւնն աշխատութեանցն մեծապէս գործեալ, ա-ռաւել[1] յորդորէ, և ոչ թողլ տայ մնալ մեծամտել. թէպէտ և յաղթեմք, ասէ, այլ առաւելն կայ պատկն։ Այլ այլուր այսպէս ասէ. «Քանզի առժամայն թեթև նեղութեանս մերոյ ըստ առաւել մեծութեան զծան-րութիւնն զայն ի փառս գործէ մեզ»։ Այլ քանզի առ փիլիսոփայագոյնս էր բանն նորա, իսկ ապա զթեթևա-գոյնսն ասէ, որպէս զի ոփոփեսցէ զնոսա փոխանորդաւ

1 Գանկաւէր յօրինակին առաւել յորդորէ, և ոչ թողլ տայ. և զինի նո-րոգ այսպէս ասէ. յաւելլաւ ի յունին։

Հանդերձելոցն։ Նոյն չասաց եթէ առ հանդերձեալսն հան-
գստեանն, այլ որ եւս մեծն է՝ թէ առ հանդերձեալ
փառսն. քանզի ուր հանգիստ է յայտ է թէ փառք. եւ
ուր փառք են, յայտ է թէ եւ հանգիստ։

Նոյն սորա վասն զի հանդերձեալ ասաց, ցուցանէ թէ
ահա է իսկ. վասն զի չասաց թէ որ հանդերձեալն է
լինել, այլ որ հանդերձեալն է յայտնել. որպէս եւ այ-
լուր յայտնապէս ասէ՝ թէ "կեանքն մեր ծածկեալ են
ընդ Քրիստոսի յԱծ"։ Սաստ է այսուհետեւ վասն
նորա, զի կազմէ այնոցիկ որք ակն ունիցին վասն աշխա-
տութեանցն առնուլ. իսկ եթէ հանդերձելովքն տըրտ-
մեցի, առաւել այսուհետեւ իսկ պարտ է ուրախ լինել։ Որպէս
զի մեծ ինչ է եւ անհաւատալի եւ գերազանցէ քան զա-
մենայն միտս եւ զմերձակայս եւ անդր հանճարոյ։ Վասն
զի եւ ոչ ընդ վայր ինչ ասաց՝ եթէ չարչարանք ժամա-
նակեանս. այլ զի ցուցցէ թէ ոչ որպիսութեամբն յաղ-
թէ այն։ Նոյն այս զինչ իցէ զի փակէ առ ժամանակեան
չարչարանսն. որպէս զի ժառանգորդք փոքուք հանդեր-
ձեալ բարութեանցն, առ անմահականացուն ձգէ ըզ-
բանս. զոր բանիւ չունէր յանդիման կացուցանել, յա-
ղագս այնորիկ որ ինչ մեզ ծանօթն է փառաց անուն՝
զայն անուանեաց. զի թէ ծայր ամենայն բարութեանց
եւ գլուխ այս թուի լինել։ Սրացուցանէ եւ այլ պէս
զլսողսն, եւ յարարածոցս իսկ ածեցուցանէ զբանն եւ եր-
կուս կազմէ վասն հանդերձեալ ասացուածին, եւ վասն
կարծեաց մերձակայից եւ վասն ցանկանալոյ հանդեր-
ձելումն. եւ երրորդ յետ այսորիկ, մանաւանդ թէ եւ ա-
ռաջին իսկ, զի ցուցցէ թէ որչափ ինչ փոյթ է Այ վասն
ազգի մարդկան, եւ թէ որպէս զմեր բնութիւնս պա-
տուեաց։ Նոյն յետ այսորիկ զամենայն փիլիսոփայական
աւանդութիւնն հանդերձ աշխարհաւս այսուիկ ծանոյց
նոցա, որպէս զարդխոստայն ինչ եւ զողայոյ զաղփաղփ-
մունս՝ այսոքիւք իսկ ՚ի վայր կործանէ զնոցա զաւանդու-
թիւնսն։ Նոյն զի եւս յայտնագոյն լիցի այս, նմին իսկ
առաքելական ձայնին լուիցուք։

"Քանզի ակնկալութիւն արարածոցս, ասէ, յայտ-
նութեան որդւոյն Այ սպասէ. քանզի ընդունայնութե
արարածք հնազանդեցան ոչ կամաւ, այլ յաղագս այ-
նորիկ որ հնազանդեցոյցն յուսով"։ Նոյն զոր ասէն

այսպիսի ինչ է, թէ արարածքս այս յոյժ երկնային աստղերն և անձն ունելին բարութեանն զոր այժմ իսկ տեսցուք. «Քանզի յոյժ սպասեալ ակնկալութիւն է։ Որ և յայտնապէս իսկ էր՝ զայն եղ, և ՚ի կերպարանս ածեալ զանձնական զաշխարհս, զոր և մարդկութիւնն յառաջագոյն առնելով՝ գերեալ ծառս հարկանել, և լքեալ և բռնաց հալածել. ոչ զի զայրանօք չնչաւոր խնդացուք, քան լիցի, և կամ նոցա խորհուրդ ինչ օգնութեան տացուք, այլ թէ անշնչութեան անզգամ զհետ երթալոյ և հնազանդքին. Այսն այս ինքն և ՚ի տրտմականն բնական անզամ զաւակի, յորժամ այգիք առ գ. ունելին և զինի, և լեռինք և բլուրք տնկարանս ողջացելն. այսպիսիք զըատերութիւն չարեացն ՚ի մեզ առցուք։ Ի սոցին գէթ և առաքելալ այժմ նմանեցուցանէ զարարածս և ասէ՝ հեծել նոսա և երկնել. ոչ եթէ հեծութիւնս ինչ լսի յերկրէ և յերկնից զայս ասէ, այլ զի զհանդերձելոց բարութեանց ցուցանէ զանապականութիւն և զգանձութիւնն զոր առնելն ունելին և ազատութիւն ՚ի չարեացն յոր ունելին։

«Քանզի ընդունայնութեան արարածքս, ասէ, հնազանդեցան ոչ կամաւ, այլ վասն այնորիկ որ հնազանդեցուցանն զնա»։ Ոչ ինչ որ ասէ՝ թէ ընդունայնութեան հնազանդեցան. ապականացու եղեն, ասէ. Որով եւ էր վասն. վասն քո մարդոյդ։ Վասն զի մարմինն առեր մահկանացու և չարչարելի, և երկիրն զանէծս ընկալաւ, և փշաբեր և տատասկաբեր եղև։ Իսկ զի երկինք ընդ երկրիս հնացան, և զի ՚ի լաւագոյն ՚ի կարգն յետոյ դարձցին՝ լուր մարգարէին որ ասէ՝ «Ի սկզբբանէ դու զերկիր հիմնեցուցեր, և գործք ձեռաց քոց երկինք են. նոքա կործանեսցին և դու մնաս կաս. ամենեքեան իբրև հանդերձն հնասցին և իբրև զարկանելիս գալարեսցես զնոսա և փոխեսցին»։ Եւ Եսայի իսկ զայս յայտ առնէ ասելովն թէ «Հաստատեսցէ յերկինս ՚ի վեր և յերկիր ՚ի խոնարհ, զի երկինք իբրև զծուխ հաստատեցան և երկիր իբրև զհանդերձ հնասցի և բնակիչք նորա զոյգ ընդ նմին կորիցեն»։ Տեսանես որպէս ընդունայնութեան ծառայեցին արարածքս, տես որպէս ձեռաւ թէ զինչ ապականեսցին յապականութենէ։ Քանզի զի մին ասէ՝ թէ «իբրև զերկրապսակս գալարեսցես զնոսա և փոխեսցին». իսկ Եսայի՝ թէ «բնակիչք նորա

ողջմտիւ կարծիցեն,,։ Ոչ զառաքինեալն միայն ասէ․ քանզի և ոչ ընտանիք նորա՝ այսինքն մարդիկ՝ այսպիսի ինչ զինչ, այլ զաստուածամանամբերան, և յետ այնորիկ յանապատականութիւն փոխեսցին որպէս և արարածքս, վասն որոյ և զամենայն ինչ առաջ զի զայս յայտ արասցէ․ որպէս և Պաւղոս յառաջագոյն ասէր։ Բայց սակայն և այժմ վասն նորին ծառայութեան հաւատեալ ասէր, և ցուցանէ թէ եր վասն այս եղև, զնէ և զպատճառն։

Իսկ արդ զխնդրեմ, միթէ խորհրդակերպն ինչ յամենայնէ զի զալյաղթութեան կերտոց․ և ոչ երբէք, այլ վասն իմ միայն եղև․ և արդ եթէ վասն իմ եղև, որպէս և եղև, և արդ զինչ մնասցի յորժամ եմ ուղղիցիմ։ Բայց ոչ եթէ վասն արդարութեան և անիրաւութեան քանի պէտք ինչ իցեն առ անշունչսն և անզգայսն։ Բայց սակայն Պաւղոսի կամեցեալ զխրատն ՚ի դէմս ածել, ՚ի կերպի զօգտակարն զնան, բայց սակայն Չանոյ և այլովք բանիւք ստիպել զլսողն։ Արդ լինիք ինչ և կամ զինչ իցէ զոր ասէ։ Չարչարեցաւ, ասէ, արարած վասն քո և ապականացու եղև․ այլ սակայն ոչ ինչ մնասցես, քանզի զի անապական լինի դարձեալ վասն քո։ Ո՞ր յորժամ ասիցէ թէ ոչ լուայ զհնազանդութիւն, մի կարծիցես թէ զախորժակս կարիքն եցոյց ասելովն․ այլ զի ուսցես թէ ՚ի Քրիստոսի խնամոց անտի եղև ամենայն, և ոչ եթէ յարարածոց ինչ ուղղութէ։ Իսկ կամ որով յաւաղ զորմէ ասիցէն՝ թէ զի "և ինքն իսկ արարածք ազատեսցին,,․ զինչ է թէ և ինքեանք։ Ոչ եթէ դու միայն, ասէ, այլ որ քան զքեզ նուաստն և ՚ի վայրն է, և ոչ ունի հաղորդութիւն խորհրդոց և զգայութեց, և սոքա հաղորդք գտանին քում բարութեանցն։

"Ազատեսցին, ասէ, ՚ի ծառայութենէ ապականութեան,,։ Այսինքն է ոչ ևս մնայ յապականութեան, այլ զհետ գայ քոյդ նորոգութեան մարմնոյդ։ Իսկ զոր օրինակ ՚ի քո լինելն ապականացու՝ և արարածքս ապականացու եղեն, այնպէս և ՚ի քո յանապականութիւնն կարգելով և նոքա ընդունին զնոյն զօր և ցուցանէ խակ ասելովն՝ թէ "Յազատութիւն փառաց որդւոցն այ,,, այսինքն է թէ ՚ի ձեռն ազատութեանն։ Որ օրինակ եթէ դայեակ որ զորդի թագաւորի սնուցանիցէ), և յորժամ նա ՚ի հայրենի իշխանութիւն ե-

լանիցէ, ընդ նմին և զայնասիկ զոյգ վայելէ 'ի բարու-
թիւնսն, որպէս և արարածքս, ասէ: Տեսանեմս ըղ-
մարդն ամենայն ուրեք յառաջ պատուեալ և վասն նո-
րա զամենայն եղեալ: Տես զարձեալ որպէս ափոփէ
զաշխատեալն և ցուցանէ զնոյն զանբառ մարդասիրու-
թիւնն: Դու, ասէ, վասն քո չարչարիս. իսկ արարած-
քըս ոչ եթէ վասն իւրեանց իմն, այլ վասն քո: Այլ ոչ
եթէ միայն ափոփէ, այլ և հաւատարմագոյնս իմն զա-
տացեալն ցուցանէ: Զի թէ արարածքս յաւսան՝ որ
վասն քո եղեն ամենայն, ապա և առաւել դու որով
արարածքս վայելեն 'ի հանդերձեալ բարութիւնն, այս-
ինքն է յանապականութեանն: Որպէս և մարդիկ
յորժամ որդին հանդերձեալ իցէ ելանել 'ի պատիւ
իմն, և ծառայիցն պայծառ հանդերձս աղուցանեն 'ի
փառս որդւոյն, սոյնպէս և Աստուած անապականու-
թիւն զգեցուցանէ արարածոցս յազատութիւն փառաց
որդւոյն:

"Գիտեմք եթէ արարածք ամենայն հեծեն և երկ-
նեն մինչև ցայժմ": Տեսանեմս որպէս յանդիմանէ ըղ-
լսողսն չլինել 'ի վայր քան զարարածսն, և մի յառաժա-
մանակեանսն միայն յամել: Այլ ոչ եթէ միայն զայս
ցուցանել յանձին չէ պարտ, այլ և հեծել ևս վասն հան-
դերձեալ գնալոյն աստի. զի թէ արարածքս զայս առնի-
ցեն, ապա մանաւանդ քեզ որ բանիւդ ես պատուեալ:
Այլ չև ևս է մեծ առ 'ի յանդիմանութիւնն. ապա և
զայն ևս յաւելու՝ թէ "Ոչ միայն, այլ և մեք իսկ որ
զպտուղ հոգւոյն ունիմք, անձամբ յանձինս զոյգ հե-
ծեմք ընդ նոսա". այսինքն է որ զհանդերձելոյն ճա-
շակս առաք: Թէպէտ և քարեղէն ոք իցէ, ասէ, բա-
ւական են առաւելքն իսկ զարթուցանել զնոսա և 'ի
մերձակայէս հրաժարեցուցանել և առ հանդերձեալսն
թռուցանել և մեծամեծս վարկանել զպարգեւսն, և որ
այսպէս և այսպիսի իմն պտուղն իցէ: Այլ եթէ պտուղն
այնպէս իմն է՝ մինչև մեղացն թողութիւն նորա եղև,
և արդարութիւն սերմանեցաւ և սրբութիւն ժամանե-
ցին, իսկ յայնժամ զդևս հալածեցին և զմեռեալս յա-
րուցին, առաքելքն միայն և հանդերձեալքն զանխառն
բժշկէին, ապա զմտաւ ած թէ բովանդակն իմքեանց որ-
չափ իմն: Իսկ եթէ արարածքս որ 'ի բանէ զրկեալ են,

և ոչ ինչ զխառնայեալ[1] այսպիսի իրք՝ հեծեն, ապա մա-նաւանդ բազում անգամ մեզ պարտ է հեծել։

Ապա զի մի տայցէ պատճառս գտանել հերձուածո-ղացն՝ թէ զարարածս ինչ չար համարի, հեծեմք ասէ, ոչ եթէ զմերձակայս ինչ ամբաստանեմք, այլ 'ի հան-դերձեալսն ձեպիմք. քանզի յայտ արար ասելովն՝ թէ "Արդեգլութեան ակն ունիմք,,։ Օ ինչ գործես, ասա ինձ, 'ի վեր և 'ի խոնարհ զնոյն յեղյեղուիր գոչելով համապազ՝ թէ եղաք իսկ որդիք, և այժմ յուսով ասես զայնպիսի բարութիւնսն, և գրես թէ պարտ է ունել ակն։ Նա արդ կամեցեալ զայսպիսի մտածութիւնս ուղ-ղել՝ ասէ. "Օ փրկութիւն մարմնոյ մերոյ,,. այսինքն զկատարեալ զփառսն։ Այժմ անյայտ են, ասէ, մեր իրքն մինչև 'ի վերջին շնչոյն ժամ. քանզի բազում էին որդիք և գտան անշնորհք և գերիք։ Իսկ ապա եթէ քաղցր յուսովն զերծանիցիմք աստի, ապա յայնժամ լինին պարգևքն անշարժ և յայտնի ես մեծագոյն, ոչ ևս երկուցեալ 'ի մահուանէ և 'ի մեղաց, և ոչ փոփո-խումն ինչ ընդունի. վասն զի յայնժամ լինի հաստա-տուն պարգևն յորժամ և մեր մարմինքս անմահ լինի-ցին և 'ի բիւր ախտից ազատանան. յայնժամ և փըր-կութիւն է, և ոչ միայն փրկութիւն, այլ չդառնալ իսկ յառաջինն գերութիւնն։ Նա զի մի դարձեալ պար-տասիցիս ինչ յորժամ համապազ փառս լսիցես, և ոչ ինչ յայտնապէս երևի, քանզի փոքր մի մասամբ ակն-արկէ քեզ զհանդերձեալսն փոփոխմամբ մարմնոյդ քո և ամենայն արարածոյս փոփոխմամբ, զոր և յայլուր յայտնապէս ցուցեալ ասէր՝ թէ "Որ նորոգեսցէ զմար-մին խոնարհութեան մերոյ կերպարանակից լինել մարմ-նոյ փառաց նորա,,. և այլուր դարձեալ ասէր. "Յոր-ժամ ապականացուս այս զգեցցի զանապականութիւն, յայնժամ եղիցի բանն որ գրեալ է՝ թէ ընկլաւ մահու յաղթութիւն,,։ Յուցանէ թէ յետ ապականութեան մարմնոյս և ամենայն վարք իրացն եղծանին, որ է և այ-լուր եդեալ՝ թէ "Անցանելոց է վայելչութիւն աշխար-հիս այսորիկ,,։

"Քանզի յուսով ապրեցաք,, ասէ։ Նա զի 'ի հանդեր-

1 [illegible]

ձեռալին շրջեցաց զգանձն աւերակացն, Թուէր թէ մեծամ-
ունցուցանէր ինչ զանկար զլորդն յաւուրս դնէր զգայրու-
թիւնն, նախ կարծէ թէ մերձակայք աւանանեցին եւ
յայտնապէս, և բարձում ինչ ձանեաց վասն աւերաց
շնորհացն, և թէ զայնր զգաբրութեանց առաջ ինչ ըն-
դառուդ. և արդ մի զամենայն ասաէն խնդրիցեսք և մասն
ընծրցիսք բարեսահմութեանն մերում, այլ յաւուր, ա-
սէ, "քանզի յաւուր ասպեցայք,,: Նաև զոր ասէն այս-
պիսի ինչ է. մի, ասէ, զամենայն ինչ ասաէն խնդրե-
ցեսք, այլ և յաւուր: Օայս միայն ընծայ մատուցայք
մի՝ հաւատալ նմա համբերձելոց խոստմանցն, և այսպ.
Ճանապարհաւ միայն ասպեցայք. եթէ զայս կորուսանի-
ցեսք, զամենայն ինչ զմեր փղձկեալ եղծանեսք.

Նա արդ հարցանեմ զքեզ, ասէ առա, ոչ ընդ մեկ-
ժուց մեղաց եիր պարտական, ոչ յաւարհասակիր, ոչ
զմձիան ինչ հասեալ եր 'ի մերայ. քո դրաստաստանի,
ոչ աստեանին ինչ չկայր քեզ ձանապարհ փրկութեան.
և արդ իւ ասպեցար, բայց միայն յաւուրս մի և հաւա-
տալ նմա վասն խոստացելոցն և վասն աւելոցս, և այլ
աւելի ինչ չկարես ընծայ լինել: Նաև ասա եթէ այսա
ասպեցար, զնոյն և այժմ կալ. զի թէ այսքան բարու-
թիւնս ես քեզ ասաէն, ապա զիւրաւ ինձ յայտ է թէ
և ոչ վասն համբերձելոցն ասէ քեզ: Օի թէ զմե-
ռեալս և զկորուսեալս եւաս, և զգերիս և զթշնամիս
բարեկամ արար և որդի և ազատ և արդար և ժառան-
գակից, և այսչափ ինչ քեզ շնորհեաց՝ որում և անձն
ինչ ոչ շունէր, ապա երբ յետ այսչափ պատուոյ սեռամ-
նոցն զքեզ իւր ընտանեցեալ սատանկայութեամբ, ոչչափ
ինչ կարծիցես:

Նու արդ մի ասիցես ինչ՝ դարձեալ յաւուր, դարձեալ
անհնարին թեամբ, դարձեալ հաւատամք. քանզի 'ի սեղղ-
բանէ ինչ այսպէս ասպեցար, զայս միայն զօժիտ մա-
տուցեր փեսային, զնոյն և այժմ կալ առ քեզ և պա-
հեա: Օի եթէ զամենայն ասաէն խնդրիցես, կորու-
սանես դքո զարդարութիւն որովք պայծառացար: Նմա-
նոյ 'ի նոյնս յարեալ ասէր՝ թէ "Այս անտանելի է
յոյս. զի որ տեսանէ ոչ զի եւս յուսայ. ինչ ասա եթէ
զոր ոչն տեսանեմք յուսամք, համբերութեամբ ակն ու-
նիմք,,: Ահա զամենայն ասաէն համբերձեալ եա ինչ-

րել, տալով զինչ պէտք են յուսոյ։ Այլ արդ զինչ է յոյսն. վստահ լինել 'ի հանդերձեալսն։ Այլ արդ զինչ մեծ խնդրէ 'ի քէն ած, վասն զի ինքն բոլորովին շնորհէ զամենայն բարութիւնս։ Այլ միայն խնդրէ 'ի քէն՝ զյուսալն, որպէս զի և ընծայ լինիցիս և զու վասն քոյին փրկութեան, զոր և ակնարկելով իմն 'ի սոյն յարէ. “Զի թէ զոր ոչն տեսանեմք յուսամք, ասէ, համբերութեամբ ակն ունիմք„։ Զոր օրինակ զաշխատաւորն և զտառապեալն և որ զտիւ զվաստակս վաստակեալ իցէ՝ վարձուց ակն ունի և հանգստեան, այսպէս և որ յուսայն՝ պատրաստէ ած։ Վասն զի համբերութեանդ անուն քրտանց առնուն է և բազում ժուժկալութեան. բայց շնորհեաց և զայս յուսացելոյն, որպէս զի մխիթարեսցէ զաշխատեալ հոգին։

Ապա ցուցանէ թէ և 'ի թեթև իրս յայտնի 'ի բազում օգնականութիւնս վայելեցաք՝ ասէ. “Այնպէս և հոգին օգնէ տկարութեանս մերում„։ Քանզի սկիզբն 'ի քէն լինի համբերութեանն, իսկ ապա 'ի կատարումն և յարգ ածել հոգւոյն բաշխման է։ Տեսե՞ր զի յորուցանէ զքեզ յուսովն, և նովաւ դարձեալ զաշխատութիւնն թեթևացուցանէ։ Ապա զի և ուսցիս թէ ոչ միայն յաշխատութիւնն և 'ի ջանսն մերձ էին 'ի քեզ շնորհքն, այլ որ թուինն դիւրագոյնք և թեթևագոյնք՝ և յայս ևս գործակից է քեզ և ամենայն ուրեք պատերազմակից քեզ գտանի, վասն այսորիկ ասէր՝ թէ “Զոր յաղօթսն կամք, որպէս պարտ է չգիտեմք„։ Զայս ասէր որպէս զի ցուցցէ զհոգւոյն սրբոյ զբազում նախախնամութիւնն վասն մեր. խրատէ զնոսա միանգամայն մի կարծել զայն միայն օգուտ որ ինչ 'ի մարդկայինն միտսն անկանիցի։ Քանզի կարեւոր և հարկ էր նոցա որք տանջեալքն և հալածեալքն էին և բիւր դժնդակ չարչարանս կրէին՝ հանգիստ խնդրել, և զայն ևս զպարգև առնուլ յԱյ և համարէին թէ բարի ինչ է՝ ասէ, մի զամենայն ինչ որ մեզ հաճոյն կարծիցեմք՝ թէ օգուտ այն իցէ. թէպէտ և մեք վարկանիցիմք, սակայն և յայսմ կարօտ եմք հոգւոյն օգնականութեան. այսպէս իսկ տկար է մարդ, և առանձին ինքեան կարէ և ոչ ինչ։ Վասն որոյ զնովիմբ իսկ ածեալ ասէր՝ թէ “Զոր կամքն յաղօթս, ոչ գիտեմք

տրուեսցէ պատրաստ է ,,: Որպէս զի մի ամաչեսցէ առաքելոցն աշխատութեանցն, եւ ցոյց թէ եւ վարդապետութք նոյնանմանք են: Այլ զի ոչ ասաց թէ ոչ գիտեն, այլ թէ ոչ գիտեմք. եւ զի ոչ զիջանելոյ վասն ասաց զայս, յայտնեաց 'ի յաջորդաց անտի: Վասնզի անպակաս աղօթիւք խնդրէր տեսանել զՀռովմ. եւ ոչ զի փափագեացն՝ եհաս նմա: Այլ վասն խայթ մարմնոյն յորժամ խնդրեաց՝ այսինքն են միշտքն, զոր բազում անգամ աղաչեաց 'ի բաց առնել, եւ բարերարն իւր չեհաս խնդրոյն: Այսպէս եւ Մովսէս 'ի հնումն վասն պաղեստինացւոց աշխարհին՝ աղաչեաց զնա տեսանել, եւ Երեմիաս վասն Հրէիցն, եւ Աբրահամ յաղագս սոդոմայեցւոցն բարեխօս լինէր, եւ ոչ կարացին հասանել խնդրոյն:

"Այլ ինքն Հոգին բարեխօս լինի վասն մեր 'ի հեծութիւնս անմռունչս,,: Այսպէս իմն է աստուածս. բազում եւ այնպէս սքանչելիքն որ գործէին յայնժամ, դադարեաց այժմ եւ չառաց նոց: Վասն այդ կարեւոր համարեցաւ ուսուցանել մեզ զկարգաւորութիւնս աղօթիցն որ 'ի ժամանակին յայնմիկ էին, եւ այսպէս առաւ յայտնի լինէր բանս: Այլ զի՞նչ էր յայնժամ ժամուն կարգաւորութիւնն նոցա. Որպէս եւ ազգի ազգի պարգեւս բաշխէր նոցա մկրտելոցն յայնժամ, զոր եւ Հոգի կոչէին. "Վասն զի եւ Հոգիք մարգարէից, ասէ, մարգարէից հնազանդեալ էին,,: Ոմն ունէր մարգարէութեան շնորհս եւ յառաջագոյն ասէր զհանդերձեալսն, եւ միւսն իմաստութեանն ուսուցանէր զպատուէրս, եւ այլ ոմն բժշկութեան եւ ողջացուցանէր զախտացեալսն, իսկ միւսն զօրութեան եւ յարուցանէր զմեռեալսն, եւ այլ ոմն լեզուաց եւ խօսէր ազգի ազգի ձայնիւք. եւ ընդ այսոր ամենայնի էր եւ աղօթիցն շնորհ, զոր եւ զնա իսկ Հոգի անուանէին. եւ որ զայսն ունէր, եւ 'ի վերայ բազմութեանն աղօթս մատուցանէր: Վասնզի բազում անգամ անգիտանամք առ 'ի չգիտելոյ զօգուտն մեր, եւ որ չէին օգուտ զայն խնդրեմք, ապա զայնին շնորհք աղօթիցն. իսկ մի ոմն յայնմ ժամանակի զբարին եւ զօգուտն առ հասարակ ամենայն եկեղեցւոյն նա մատուցեալ խնդրէր, եւ զայլսն խրատէր: Հոգի այժմ առա զայնպիսի շնորհն կոչէ, եւ զշունչն որ ընդունէր զայսպիսի զշնորհս եւ աղօթէր հեծութեամբ Պաւղոս: Վասնզի որ այս-

պահանջէ ճշմարտութեան արժանի լինելոյ, մանաւանդ կարգ բաղձալ զզգօնութիւն և հեզութեան, որովհետև և մտացն անձկանօք առաջի ա̃յ, և զբարկութիւն և զոգւոյն հաստատու- թեան ներկայագոյն խնդրելոյ. զոր այժմիկ խորհրդածելու առա- կութեան վասն ամենայն բարեպաշտութեան ժողովրդեանն առնել զաղօթս։ Արդ զայս կամեցեալ այժմ Պաւղո- սի յայտ առնել՝ ասէ. «Նոյն ինքն հոգին բարեխօս լի- նի վասն մեր 'ի հեծութիւնս անմռնչականս»։

«Իսկ որ քննէն զսիրտս»։ Տեսանես զի ոչ վասն մխիթարութեան է բանս, այլ վասն հոգևոր խնամոյ. զի ե- թէ այս չէր, ապա ընդէր էր ասել՝ Թէ որ քննէն զհո- գին։ Այլ զի ուսցիս թէ վասն հոգևոր մարդոյ է բանս որ զշնորհաւ առնէր զաղօթս, գործեալ 'ի նոյն յա- րեալ ասէ. «Իսկ որ քննէն զսիրտս՝ գիտէ զինչ խոր- հուրդ է հոգւոյն» այսինքն մարդոյ հոգևորի. «Զան- զի ըստ ա̃յ բարեխօսէ վասն սրբոց»։ Ոչ եթէ չգիտէ ա̃ծ և 'ի նմանէ ուսանի զիւրսն, այլ զի զմեզ խրատեսցէ աղօթել։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Այլ այս լինի զի մեք ուսցուք աղօթել, զայնս և խնդրել պատրաստելք յա̃յ, որպէս զի բարեխօս իցէ լինի այն որ մերձենայն, և վարդապետ ընտիր և առաջնորդ։ Վասն զի որ ասաց իւր զշնորհսն և զկնոյ պատրաստեալ չնոր- հէ մխիթարութեանն։ «Որ անկեալ զայս ամենայն, ասէ, առ- ջև մի և նոյն հոգի»։ Իսկ վասն մերոյ իւր խրատու լի- նի այս, և այսու ցուցանի մեզ հոգւոյն թէ և մինչև ցայս վայր զիւրն ըստ մեզ. ուսանի և ընկալի իւր լինի այն որ աղօթէին, վասն զի ըստ ա̃յ լինիցին աղօթքն։ Տե- սանես զանձն ինչ խրատէ զմեզ, և վասն նոցա օրինացն և վասն պատասխանի որ եղեն 'ի նոսա։

Ո՜ ինչ ինչ չգործեաց վասն մեր ա̃ծ. աստուածաբանութեամբ զաշխարհս վասն մեր, չարչարել մարդկութեան թոյլ ետ վասն մեր, 'ի գերութիւն առաքեաց զնոսա վասն մեր, 'ի ձեռն առաքելոց նորոգեաց, ընտիր չարեաց հանդերձեացն, մարգարէս վասն մեր առաքեաց զնոսա, առաքելոյս վասն մեր. զմիածինն իւր վասն մեր ետ, զառաւօտեան յայտ վասն մեր սանա- ձէ, ընդ ամենայն իւր նորոգեաց զմեզ, նախատանաց վասն մեր,

շարժեցի. «Արմախամոնք նախարարաց քոց, ասէ, անկեալ 'ի վերայ իմ»։ Այլ յետ այսչափ փախչելոյ մերոյ 'ի նախանձէ՝ չերթող 'ի ձեռաց և հեռացաւ, այլ և աղաչէ եա, և զայլս յորդորէ զմեզ առաջել, որպէս զի չհորհեսցէ. որ և 'ի Մովսէսի օրինաց գործեցաւ. քանզի և անդ ասէր ցնա՝ թէ «Թող զիս և ջնջեցից զդոսա». որպէս զի զնա արգելէ 'ի պատուհասէն վասն նոցա։ Սոյն և այժմ իսկ զնոյն գործէ. վասն այսորիկ և շնորհք աղօթից առաւել լինին։ Ո՛չ ապա զայս զի ոչ ինքն ինչ աղաչանաց կարօտ է, այլ զի մի մեք ծոյլ վրիպեսցուք և [illegible]։ Վասն այսորիկ բազում անգամ [illegible] և վասն այսր անուան և այնր անուան՝ հաշտեցուցանեմ [illegible], որպէս զի պատճառս տայցէ հաշտութեան։ Այլ զինչ մեծագոյն քան զայն. ոչ ինչ մարդասիրութիւն է, ցոյց եթէ ոչ վասն այսր անուան կամ այնր անուան, ասէ, այլ և ինքն ասէ՝ թէ վասն նոցա շնորհեմ բարերարութիւն 'ի վերայ ձեր. առնելով և ոչ այնպէս փութոյ զնոսա. որպէս զի մի տայցէ պատճառս ծուլութեան աղօթելոյն իւրոց հաշտութեանն։ Սորին վասն ցԵրեմիա ասէր. «Մի աղաչեր վասն ժողովրդեանդ այդորիկ, զի ոչ լուայց քեզ»։ Եւ զի զնա կամէր զի դադարեսցէ ինչ յաղաչելոյն որ յայժմ ցանկայր մերում փրկութեան, այլ զնոսա կամի երկնցուցանել. զոր և մարգարէին անսալով ոչ երբէք դադարեաց յաղաչելոյ։

Այլ զի ուսցիս թէ ոչ կամէր մերժել զնոսա, այլ զի [illegible] զնոսա՝ ասէր զայս։ Այլ ապա լուր զինչ ասէ. «Ո՞չ տեսանես, ասէ, զինչ գործեն սոքա», և առ բազում զարմանալ յարժամ ասէր. «Ահա լուայց, ասէ, անձամբ և յանձինեցեալ քեզ բարկ, անկեալ և այնպէս ծիրանս յաղաւթութեան զամանս»։ Եւ ոչ զի 'ի յարապահաւորութիւն արգելէ զնոսա ասէ զայս, այլ զի 'ի զղջումն եկեսցեն։ Որպէս և առ նախնեացս [illegible] ասաց. ասացից իրիք ժամանակի զմիմեանս պատուհասելով, և ոչ ասացիք անմեղութեան [illegible] հեշտ յարաց, որով երկնցուցին իւր և յարապահութիւն [illegible]։ Այսպէս և առ մեզ. զանձս երկնցուցանէ և զմարգարէս աղաչաւոր յարփինս, զի զանձն մխիթարեսցէ [illegible]։ Նոյն այժմ իբրև կացին միայնակեացն յաղօթս յանձնեալ [illegible] և ոչ այլոց իրացն զբաղեալ [illegible] ինչ և [illegible]

[illegible] զիւրաւ կալ [illegible] նոցա ․ և [illegible] րն. ոչ առնուին յանձն՝ [illegible] եղեալ ինքեանց յԱստուածոյ զաւանդեալսն, այլ և [illegible] նոցա ։ Ու խնդրէ 'ի նոցանէ և յԱստուածոյ զաւանդեալ [illegible] և անձ- [illegible] անարժանութեանց, այլ և ոչ [illegible] հաւանեցան ։ Նայէր ընդ նոսա [illegible] և [illegible] րէն, որ մի [illegible] զաւանդեալսն ։ Եւ քանզի զի նոքա [illegible] ոչ լուան, այլ նա ինքն [illegible] զՀեռ- [illegible] 'ի չարեացն զնոսա ․ նոքա և [illegible] ։ Եւ զոր օրինակ հայր որ զԹանձ յորժամ որդի ունիցի [illegible] և [illegible] իւր, և այնպէս ոչ [illegible] 'ի հաւանն՝ [illegible] նորա յամենայն [illegible] զի [illegible] ա- տել, այնպէս և [illegible] ոչ միայն յԱստուածոյ զԱստուածոյ ա- ռաքէ ընդ նոսա, այլ և 'ի Նաբելոն զԱստուծ յղէր ընդ նոսա ․ և նա ոչ կայր ընդդէմ, քանզի գիտէր զիւր ըղ- ձերն զի յոյժ սիրէր զնոսա ․ զայնս և ինքեանք արա- րեալ կատարէին ։ Որպէս հայր որ եթէ որդի անպիտան ունիցի, և ծառայ բարեմիտ յորժամ տեսանիցէ թէ հայրն ողբայ վասն որդւոյն՝ ողորմի, այնպէս և նոքա ։

Ո՜ւր ինչ ինչ չկրէին 'ի նոցանէ, հալածէին, նախատ լինէին, աղօթէին և բիւր չարչարանս կրէին ․ և յետ այսր ամենայնի դարձեալ ընթանային առ նոսա ։ Քանզի Սամուէլ ոչ պակասեաց 'ի պաղատել զՍաւուղ, և այն զի դժնեայ ևս նախատինս կրեաց 'ի նմանէ և զանկշռելի զամօթ ․ բայց սակայն և ոչ զմի ինչ յայտնեաց յի- շեաց և կամ զմտաւ ինչ եած ։ Իսկ զԵրեմիան բազմու- թենէ զրոյց խօսէ արձանացեալ Երեմիա զողբսն ․ և Պօղո- սից զօրավարին տալով նմա հաշտութիւն և ազատու- թիւն արձակել, և նա կամէր և յառաջագոյն պատիւ վարկանէր քան յընտանի երկրին կալ՝ ընդ ժողովրդեանն 'ի գերութիւն երթալ և յօտարութեան տառապել ։ Ո՜յսպէս և Մովսէս գործեաց ․ թողեալ զթագաւորա- կան պատիւն և առ նոցա տառապանսն ընթանայր ։ Եւ Դանիէլ զքսան օր միանգամայն նօթի կայր, զի զնոյն ընդ նոսա հաշտեցուցանիցէ ։ Եւ երեք մանկունքն 'ի հնոցի [illegible], և [illegible] զամենայն [illegible] զմարմին նոցին՝ և [illegible] վասն նոցա [illegible] առ նմա, ոչ վասն [illegible] ինչ [illegible] էր որ [illegible],

այլ քանզի յայտնեալ էր յայտնեալ ամենեցին [illegible] կութիւնն, վասն այնորիկ աղաչէին վասն նոցա, յաղագս որոյ և ասէին՝ թէ «Հոգւովք [illegible] և փորձանիւք տառապանաց ընդունելի լիցուք»։ [illegible] րինի և [illegible], և [illegible] ողբայր և արտասուելով կոծէր, և Եսայի ասէր. «Խնայեցէք զիս որպէս զի դառնապէս լացից»։ Այլ յառաջ քան զայս վասն զի աղաչէր վասն թշուառութեանցն [illegible] ոչ կշռէր, [illegible] ասելովն՝ թէ «Մինչև [illegible] ասէք»։ քանզի [illegible] է [illegible] սրբոցն։ Նոյն որոյ և Պաւղոս ասէր՝ թէ «Զգեցարուք իբրև ընտրեալք Այ, սուրբք և սիրեցեալք գթութ, քաղցրութիւն, խոնարհութիւն, [illegible]թիւն»։

Այս ունի [illegible] զմիտս բանիցն, և [illegible] [illegible] [illegible] զմեզ [illegible]. քանզի չասաց լոկ թէ ողորմեցարուք, այլ թէ զգեցարուք. զի որպէս հանդերձն միշտ ընդ մեզ է, այնպէս և ողորմութիւնն։ Այլ չասաց լոկ թէ ողորմածութիւն, այլ թէ գթութ, քաղցրութիւն, որպէս զի բնութեան գթոյն նմանեսցուք։ [illegible] [illegible]. [illegible] որք խնդրել [illegible], [illegible], [illegible]։ [illegible], այլ [illegible], [illegible] վասն [illegible]։ [illegible] սակայն թէպէտ և [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] վասն և ողորմել արժան է. որպէս զի [illegible] է [illegible] [illegible]։ Այլ այս [illegible] [illegible] է [illegible], որպէս զի թէ [illegible] [illegible], [illegible] ոչ [illegible] [illegible] [illegible]։ Այլ [illegible] վասն այնորիկ [illegible], որպէս զի [illegible] [illegible] [illegible] և [illegible] [illegible] [illegible]։ Ո՛ թէ [illegible] [illegible] [illegible], թէպէտ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] թէ վասն [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] ընդ [illegible] [illegible] և [illegible] [illegible], [illegible] և [illegible] [illegible] [illegible]։ Ո՛ թէ [illegible] է [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] է [illegible] և ոչ [illegible]։ Այլ յայտնեալ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] և [illegible] [illegible] [illegible] և [illegible] թէ [illegible] և [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ՚ի

քէն. այլ սակայն ոչ երբէք լուայ այսպիսի բանս յիմ այսպիսի ինչ՝ թէ 'ի բաց կաց։ Այս զի տեսանի եկեղեցւոյ յեկեղեցեցին իսկ զայս հանապազ և օրհնութեանս մերոց լսելս, իսկ աստ 'ի հրապարակի և զարծաթ և զոսկի և զգան-կութիւն և զեկեղեցեաց և զամենայն իսկ քան զմեր ըն-հրամանատուս մնացս պատուէրս. և աստ խնամարհ լինին, իսկ յետ աղօթիցն վաղվաղ և առաւօտուն. հրաժարեալ այսու-հետև և աստ և մի մերձենար առ իս։ Զայս և այլս ուստի եւս քան զայս արժանի եմ լսելոյ. բայց տակաւին ոչ զի յայսպիսեացս նախատեաց ինչ երբէք, այլ և երկայնամտեաց եմ, և որ ինչ խուն է՝ զամենայն ինչ լսու, և քան զոր խնդրեմքն՝ բազումս տայ։

Այս արդ զայս ամենայն ուսանելով լցուք զաղքատութիւն կարօտելոցն, և մի ինչ հաւատոյս քննեսցուք. թէպէտ և խաբեբայ ոք իցէ ինչ առնիցեն։ Ի՛ յաղագս փրկութեան և մեք կարօտ եմք, ներման և մարդասիրութեան և բազում ողորմութեան։ Քանզի չէ և չէ իսկ հնար՝ թէ հաւատեաւ ոք զմեր պահանջիցէ՝ եթէ կարիցեմք տալ. արդ հարկ է տանջել և կորնչել, զի մի և մեք հաւատեաւ պահանջիցիմք վրէժս. քանզի ունիմք և մեք մեղս մեծագոյն քան զներումն թողութե՛։ Որպէս զի և յորժամ նոցա ողորմիմք, մանաւանդ թէ մեք իսկ գտանեմք զներումն ողորմութեան. զի թէպէտ բազում անգամ առատանամք, ոչ երբէք կարիցեմք այնպիսի մարդասիրութիւն ցուցանել որչափ մեք պէտս ունիմք 'ի մարդասիրէն այ̃։ Այս արդ որպէս չիցէ այս անպատեհ, յորժամ մեք կարօտ եմք այսչափ ինչ իրաց, և զնոսա զմեր ծառայակիցսն բազում հաւատեաւ քննեմք. քանզի ոչ եթէ զնա անարժան համարիս քում երախտեացն, այլ զքեզ ինքն անարժան կացմես այ̃ մարդասիրութեանն։ Զի թէ դու 'ի ծառայակցէն այսպիսի հաւատոյս պահանջես, մանաւանդ թէ ա̃ծ եւս առաւել 'ի քէն։

Այս արդ մի պատուհեալ բարբառեսցուք հակառակ մեզ. այլ թէպէտ առ վատութեան կամ առ ծուլութեան մերձեսցին խնդրել, մեք յօժարութեամբ տացուք. քանզի և մեք բազում ինչ առ ծուլութեան մեզանչեմք, և զարհամարհեմք պատուիրանացն 'ի մէնջ ա̃ծ, այլ առց ժամանակ ապաշխարութեան մեզ, մանաւանդ հա-

նաւապարք, խրատեալ և ուսուցեալ և զայլն ամենայն բաշ-
խել, որպէս զի և մեք նախախնամութեանն նմին լիցուք ապա-
ւէն այնոցիկ եւեթ: Ածցուք այսուհետև զաստիճանս զա-
նազորդութիւն, 'ի բաց հանցուք 'ի մէնջ զզգայականացն
զքարինս, վասն որոյ անձանց մեծութեան. քանզի նոցա երկրա-
ւորս առնեմք: Վասնզի նոցա արծաթ միայն գտանեն և հաց
և հանդերձ, իսկ մեզ զմեծագոյն զգիտութիւն մեծագոյն շահ-
մարտանեմք զոր չէին հնար բանիւ յանդիմանել կացուցա-
նել. քանզի մարմնոյ անապական առնելոյ փառաւորեցի և
թագաւորակիցք Քրիստոսի գտանիցեմք: Այս արդ այս
որպիսի ինչ իցէ, մի թէ այսու կարասցուք հասու լինել:
Մանաւանդ եթէ յայտնապէս և ոչ ինչ: Ի՞նչ առաւել
քան մերում ազգաբանութեան մերձենալ փառաւորեցելոց
առ բարութիւնն նորա որք առ մեզն պարծեցան՝ փոյթ
մի այսու առնել զմտածութիւն, որպէս զի հանդիպա-
ցոյց յանդիմանն կացուցանել զաւագերալս վասն այնոր
բարութեանց:

Այս արդ առաջ ինձ, եթէ ոք զգեղ ծերացեալ և աղ-
քատութեամբ կեցեալ զամենայն աւուրս և խոստովանեալ
առնել զգեղ երիտասարդ յանկարծակի, և 'ի նոյն ինքն
յառաջին 'ի տեղին ծաղկի հասակին հասուցանէր, և յոյժ
ուժեղ և գեղեցիկ քան զամենեսին կացուցանէր, և թա-
գաւորութիւն զամենայն ախիղերաց տայր յանձն հա-
գուրս; և թագաւորութիւն որ զկայր խաղաղութեան ու-
նէր, և արդ զինչ ինչ վասն այնորիկ խոստանայց շնոր-
հէիր և կամ աշխատէիր որպէս զի զայն շահէիր: Իսկ
արդ այժմ առաքեալ Քրիստոս ոչ եթէ այսպիսի ինչ,
այլ մանաւանդ զեւս մեծագոյնս քեզ խոստանայ. քանզի
զի ոչ որչափ ինչ 'ի մէջ է երիտասարդութեան և ծե-
րութեան, այնքան լոկ է 'ի մէջ ապականութեան և ան-
ապականութեան, այլ և առաւել. և ոչ որքան թա-
գաւորութեան և աղքատութեան 'ի մէջ իցէ այնր փա-
ռաց և մերձաւորաց, այլ որչափ երազ առ ճշմարտու-
թիւն ունիցի: Մանաւանդ եթէ չէ և ոչ ինչ առաջ,
քանզի և չեմք իսկ բաւական բանիւ յանդիմանել կացու-
ցանել զառաւելութիւն զանազանութեանն, զէնքն և
զաւանդականութիւնս. վասն զի փառաւորութեանն խորհրդու-
թեանն և ոչ զմտաւ իսկ կարեմք ածել զառաւելութիւն
մեծութեանն զայն:

Մանաւանդ զիարդ ոք կարէ զաստուածամանակերտութեան հանդեր-ձեալսն ընդ այնմ որ վերաբերեալ ոչ անկցի։ Եւ այնչափ 'ի միջի կայ ընդ աստուածամանակերտութիւն և ընդ հանդերձեալսն, որչափ ինչ 'ի մէջ խաղաղութեան և պատերազմի է ընտրութիւն, և անտարակուսութեան առ կուռս մի հաւատալէն, և կամ մնալոյ մարդկային ընդ առակս ինչ կամ Թէպէտ և բաղդամ ինչ ոք ասիցէ, չկարէ հաստատեալ յանդիմանն կացուցանել։ Թէպէտ և զգեղեցկութիւն ճառագայթից արեգական ասիցես, չկարես այնպիսի ինչ համեմատել որպէս յայնժամ մարմինք պարզոյն ծագեցեն։ Թէպէտ և զանհասնելի զփառաւորականսն ինչ ասիցեմ, չև ևս ինչ ասացի արժանի բան այնմ մարմնոյ լուսաւորութեան։ Եւ արդ զայսպիսի զարդութեան զիարդ ոչ նախատեսեալ վերակացուցանել բան զհնչս և զանձաւթս. մանաւանդ թէ բան զաղխ իսկ արժան է նախատեսեալ զնոյն հանգիստ։

Իսկ եթէ այժմ որ յաշխարհիս մեծամեծք գեղ և ամենայն հանդերձանութեան առաջի ամենեցուն որ շուրջն կայցեն ասյին քեզ խօսել ընդ Թագաւորին և նմին մեծամեծ լինել, ոչ վերակացուցանէր զամենայն քան զամենեսեան երանելիս։ Սերինս հանդերձեալ են եկեղեալ և մերձ առ ամենեցուն Թագաւորն պատրաստ են կալով և որպէս զհրեշտակս պայծառացեալ են և անճառելի փառացն այնմիկ հաղորդեալ են, մանկոյն և այսպէս յանմահս և հանգուցեալս զինչ նախատեսեալ վերկացուցանել բան զնոյն սորա և զկեանս իսկ մեր ապարտէալ յանձանց մերկանալ և խայտալ և ցնծալ և 'ի վեր թռչել առ հեշտութեան։ Եւ յորժամ իշխանութիւն ինչ ասասցես, որ զօրութեան պատրաստ են մեծաամաց, քանզի ոչ երբէք ասել են զայն շահս, այլ և զօր ունէր՝ վասն իշխանութեան ասա և լինէր և զայլոցն զիրաւն ասնա, և եթէ լիցի քեզ զկէն և զարդիւն իսկ 'ի զրաւի ունել՝ չգանդուղէս, որպէս զի միայն իշխանութեանն հայցես. իսկ արքայութեանն երկնից առաջի կալով և իշխանութեան որ ոչ երբէք փոփոխի, վասն զի Աստուծոյ հրամանաւ ոչ եթէ մանուկ ինչ և անկեալն որպէս յաշխարհիս, այլ զայրգապալիտն իսկ զերկինս, և զառ զամենայն և յայտնակս. և ոչ իմանաս զի եթէ որ մեզ երեւի երկինս այսչափ գեղեցիկ և

վայելուչ է, որ սա օրինակ ինչ է այնմ, ...[1] իսկ ըն-կերան ծածկեն Ճշմարտութիւնք պայծառութեան նորա։ Այլ արդ ո՞ր բան կարիցէ յանդիմանել կացուցանել զայնպիսի զերանութիւն, զՃշմարտութեան լուսոյն և կամ ըն-դիմանալ։ Այս ինձ, վայ ինձ, ով անձն իմ, զինչ գոր-ծեցեր յայնժամ։ Հաստատեցէք ինձ, ով սիրելիք, զի արտասուք հեղուն յաչաց իմոց և մեծապէս հեծեմ յորժամ զմտաւ ածեմ թէ յորմէ բարութենէ ան-կայ և կամ յորպիսի երանութենէ օտարացայ։ Ան-կայն եւ զանձնէ խիթէ առնել զայս, և ոչ եթէ մեծ և զարմանալի գործել զայս։ Այլ մի ոք ինձ այժմ ա-սասցէ վասն գեհենին, զի յոյժ դառն քան զգեհենն է յայնպիսի բարութեանց արտաքսումն և 'ի փառացն անկանելն, որ քան զհուր տանջանս ևս դժնեայ է յայն-պիսի քաղցր բարեբաստ օտարանալն։ Բայց սակայն և այժմ իսկ յանցաւորս համբաւ եմք և ոչ առնումք 'ի միտ զաստուածային զմխիթարող շնորհութիւնն, որ 'ի ձեռն փրկչին զմեծամեծս բարիս 'ի մեզ, և շնորհէ կա զի զանկեալն յափշտակեցէ 'ի մէնջ, մանաւանդ թէ զեր-կինս իսկ յափշտակէ 'ի մէնջ, և ցուցանէ զառաւելն՝ զի համեցէ 'ի մէնջ զերկնայինն և բարեբաշխ երաշտ ցուցանէ։ Ասեն զի այսպէս իսկ են մերձաւոր կենաց մեծութիւնք. զի յորժամ ասէն կինիցի, ցուցանիցէ քան զամենայն ընտրս անարգազգեա։

Այլ արդ զայս ամենայն խնդրեսցուք զանեայ անապակն ուրեմն փախիցու է 'ի նորա նենգութենէն և առ համ-զերձեալսն փախիցուք։ Բանզի շուշեսցէ առնել թէ չգի-տէաք զաստուածականն զվարուցս զերս, զորս երբեմն ևս առաւել քան զկոյլ դուռն զաստուածահպականս չնա-զութիւնն, ծառոյ, զամեաթն, զմարմնոյն, զնարգիշաք կորուսանէն։ Այլ արդ զմ՞ր պատասխանատուութիւնս ա-ներցուք յորժամ որ լի ամօթով և աղխատութեամբ են՝ բաղձում փութով զհետ երթամք, իսկ որ զգուշն և զփառաւորն և պայծառ առնէ զմեզ՝ յայնմանէ փախչիմք, և բաղդալլին իսկ զմեզ յինչերն բանաւորու-թեան 'ի ձեռս մատնեցուք և 'ի դառն ծառայութիւն զմեզ տամք։ Այլ այս են չարիքս զի ոչ գիտեմն անձամբ, թէ պարտ է աղատել յայսպիսի ծառայութենէ։

1 Թուղթ մի անկեալ է յօրինակէն։

Այս արդ որովհետեւ գիտացէք և ուսայք զգեղեցիկ զայն զազատութիւն, 'ի բաց խզեցէք զկապանսն, և հեռի ոստիր 'ի ծուղակացն. և մի բնակեսցէ ոսկի 'ի տունս ձեր, այլ որ ևս մեծագոյնն է՝ ողորմածութիւն և մարդասիրութիւն փոխանակ ոսկւոյն եղիցին. քանզի այսոքիկ են որ տան մեզ համարձակութիւն առ Տծ. իսկ ոսկին անօթոյ աշակերտս գործէ զմեզ, և յոյժ տայ չնչել ընդդէմ՝ սատանայի: Այս արդ ընդէր զինես զթշնամին հակառակ քեզ, և զօրագոյն քան զքեզ առնես զնա: Զինեա զաջն քո հակառակ նմա, և զամենայն զտան քո զգեղեցկութիւն ամփոփեա յոգիդ քո, և զամենայն զմեծութիւնն ժողովեա 'ի միտս քո, և փոխանակ ոսկի զմէէիցն[1] եղիցին քեզ երկինք և անդ պահեսցի, և մեք ամենեքին աստ անդր արկանիցեմք զմերն: Քանզի յոյժ լաւագոյն քան զորմն մերքն են և քան զկատակմն պարկեշտագոյնք: Այս արդ ընդէր զմերս թողեալ յայլն ամենայն թափես զփոյթսդ, ուստի որոց առնեմն, առնուլ ինչ չիք քեզ 'ի նոցանէ: Բազում անգամ թերևս մինչև աստէնդ իսկ ես՝ չկարիցես զգուշանալ. վաճառաշահութիւն մեծ այն է՝ որ ոչ միայն աստ, այլ և 'ի հանդերձելումն ցուցանէ զվաճառաշահութիւնն. քանզի և զգիւղս և զտունս և զոսկիդ ընդ օդւոյդ տար անդր, ուր վախճան չիք մեծութեանն: Այս զիա՞րդ, ասէ, մարթիցի լինել այնմ: Գոյ և գոյ իսկ հնար, այլ և յոյժ դիւրութեամբ իսկ. եթէ յերկինս փոխիցես զմեծութիւնն 'ի ձեռն աղքատացն, զամենայն իսկ 'ի քո ոգիսդ զանձեցեր այնուհետև. Թէպէտ և մահ հասանիցէ, չկարիցէ զայն 'ի քէն 'ի բաց բառնալ, այլ երթայ ընդ քեզ անդր մեծութիւնն: Զայսպիսի գանձս ունէր Տաբիթայ. վասն այսորիկ ոչ տունն և որմքն քարոզէին զնա և կամ քարինքն և սիւնքն, այլ այրեացն մարմինք զոր զգեցուցանէրն, և արտասուքն որ վասն նորայն հեղուին՝ զմահ փախուցին և զնա վերստին կենդանացուցին:

Այսպիսի շտեմարանս կազմեսցուք և մեք անձանց, սոյնպիսի շինուածս շինեսցուք զտունս մեր. որպէս զի Տծ մեր գործակից լիցի և մեք իսկ անձանց օգնական

1 Ցօրինակին գմէէյին:

լիցուք։ Վասնզի նա 'ի չգոյէ 'ի գոյ ած զքաղցեալսն, իսկ դու 'ի գոյսն եկեալս և քաղցեալս մի՛ թողուլ սովամահ լինել, և յայլոցն ևս տառապանաց ազատեա՛ ազզելով ամենայն ուստեք զտառապանս մեր. և տալ այսպէս լիցի զդէպ յօգուտ և 'ի փառաւորութիւն բանին։ Իսկ ապա եթէ ոչ հաւատաս համբեր 'ի վերայ թէ որպիսի զօրութ զարդարեաց զքեզ յորժամ հրամայեաց կերակրել զքաղցեալսն, զայն տալ ած զմնաւ տառանձինն։ Ոչ յանկարծ երկինք 'ի վայր կործանեալ էին յերկիր, և քեզ տալ իշխանութիւն հաստատել զնա և ուղղել, ո՞չ ապաքէն ևս առաւել զերազանցեալ քան զամենայն միտս վարկանէիր զպատիւն զայն։ Իսկ արդ աւասիկ ևս մեծագոյն պատուի արժանի արար զքեզ. զի չէին երկինք պատուականագոյն քան զայն որ քեզն հրամայեաց կազմել. վասն զի քան զմարդ յերեւելեաց չէք ինչ պատուականագոյն ըստ և ոչ զդէպ նմին. քանզի և զերկինս և զերկիր և զծով վասն նորա արար և 'ի նմա ուրախ է բնակել քան յամենայն արարածս։ Այլ սակայն և մեք զայն ամենայն գիտելով և ոչ մի ինչ խնամ չտանիմք տնանկացն մեր, այլ զնոսա թողեալ 'ի խնամոց՝ անձանց մեծամեծ տունս և ապարանս շինեմք։ Աստ այսուրիկ և թափուր իսկ եմք յամենայն բարութեանց և յոյժ քան զաղքատս անանկագոյնք. վասն զի զայսպիսի զտունս գեղեցկացուցանեմք զոր չեմք կարող տանել ընդ մեզ յորժամ գնայցեմք աստի։

Դու արդ զայս 'ի բաց թողեալ զայն տաճարս շինեսցուք և նորոգեսցուք որ ընդ մեզ անցք գալոց են. քանզի և յորժամ լուծանին մարմինք աղքատաց, դարձեալ յառնեն անապական։ Զայս որ զայսն հրամայեաց մեծ 'ի մէջ ածիցէ զնոսա և որք զխնամսն տարան նոցա՝ գովէ և երանցանայ թէ զիարդ որ մերձ 'ի լուծանել էին մարմինքն՝ յանկարծ կազդուրեցուցեր և կարողացուցեր և նորափետուր զարդարեցեր, երբեմն 'ի սովս, երբեմն 'ի մերկութենէ և յայլոց դժուարութեանց ամենայն օրինակաւ ուղղեցեր։

Դու արդ որովհետև այսչափ օգտութիւնք առաջի կան մեր, պարտիմք և մեք ընթանալ յայսպիսի խնամածութիւնս աղքատաց։ Դու արդ զինչ վայելուչ է այս առայն, յորժամ Քրիստոս ոչ ունիցի տեղի իջեւանի, այլ

Թափառականն շքեղ և ասար և մեղկ, և զու բարբառաւնս և բարգաւնիս ճաճանչաւորս, յորժս շատրուանօք և բիւր անհնարին կազմիւ ՚ի ջուր և ընդ վայր, և Արքայաւոր փոքր յարկէն մի ոչ շնորհեր, խոկ աղքատաց և անօթեւանաց մերժատուն զարգարեն հովանաւորս և պատուհանք անհնարինս, և արդ զի՞նչ քան զայնպիսի մոլորութիւն չար կայցէ և կամ զի՞նչ դառնագոյն քան զայն. վասն զի և է խակ մերձին մոլորութիւն, և մանաւանդ եթէ որչափ ինչ ասիցէ որ՝ չկարիցէ բաւ արժանին ասել: Բայց սակայն թէ կամիցիք, զայ հնար, թէպէտ և դժնեայ իցէ ախտն՝ ՚ի դիւրի հարկանել. և ոչ եթէ կարողութիւն միայն է, այլ և յոյժ դիւրին. և ոչ եթէ դիւրագոյն միայն, այլ և երագ խակ զերծանիմք յախտակսի ծառայութեանց և ՚ի մարմնաւորական ախտիցն որչափ[1] և մեծ իցէ բժիշկն: Արդ արդ մերձեսցուք առ նա և աղաչեսցուք, որպէս զի մերձեսցի առ մեզ և շօշափեսցէ զախտացեալ անդամս մեր: Բայց փոքր մի և յանձանց պարտ է մեզ նպաստ լինել. զորպիսի ինչ. զկամս բարիս և զյօժարութիւն ուղղել: Անա զի չէ ինչ այլ ումեք կարօտ ՚ի մէնջ. եթէ զայս միայն գտանիցէ ՚ի մեզ, զիւրսն զամենայն առաջին մեր դնէ և ընձեռէ: Արդ արդ մատուսցուք ՚ի մէնջ զընծայն, որպէս զի առաւ առողջ և յառաջ վայելեսցուք և հանդերձելոց բարութեանցն ժառանգեսցուք շնորհօք և մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ՀՆԳԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

"Բայց գիտեմք որոց սիրեն զԱծ, յամենայնի գործակից լինի ՚ի բարիս":

Ասուք ինձ թէ առ աշխարհիկ ոք ՚ի վկէչատն էրին՝ զամենայն զայս վասն նոցին առաժամեայն է ասացեալ. մա-

1 Յօրինակին որպէս և ըստ իւր ըմբռնելոյ:

նաւանդ թէ ոչ զայս միայն, այլ և փոքր մի յառաջա-
գոյն քան զայսն էր ասացեալ։ Վասնզի և զայն՝ թէ "չեն
արժանի չարչարանք ժամանակեանս առ հանդերձեալ
փառսն որ յայտնելոց են 'ի մեզ", և զամենայն զարտա-
քանոց ասաց թէ հեծեն, և յաւելու թէ "յուսով ապ-
րեցաք", և թէ "համբերութեամբ ակնունիմք", և ե-
թէ "զոր կամքն յաղօթս, որպէս պարտն է ոչ գիտեմք",
և արդ զայս ամենայն առ նոսա ասացեալ խրատէ զնո-
սա մի վարկանել թէ զրկեալ ինչ իցեն յուրեանց օգ-
տէ անտի. զայս կամի 'ի բաց պարտուրել, և զայն ուսան-
դէ նոցա զոր հօգւոյն կամք են։ Վասնզի և բազում
ինչ լաւ թուէր նոցա հեշտութիւնն, ուստի և բազում
մտաց գործեցան իսկ, հանգիստն և հրաժարեսն 'ի վը-
տանգիցն և դիւրութեամբն կեալ, որ թուէր թէ սա
իցէ բարի և օգուտ նոցա.

Այլ զինչ զարմանք են թէ նոքա, ուստի և երանե-
լոյն Պաւղոսի իսկ այն ինքն այս հաճոյ թուէր. բայց
սակայն ուսաւ յետոյ թէ որ ինչ օգտին հակառակքն են,
այն է բարի և հաճոյ, և ուսեալ գոհանայր. յորժամ
երիցս զայեր աղաչէր զի 'ի բաց արասցէ 'ի նմանէ զնե-
ղութիւնն, և յորժամ լուաւ 'ի նմանէ թէ "շատ են
քեզ շնորհք իմ, քանզի զօրութիւն իմ 'ի տկարութե
կատարի", խայտայր այնուհետև հալածանօքն և թըշ-
նամանօքն և անկշռելի չարչարանօքն. վասն որոյ "հա-
ճեալ եմ, ասէ, ընդ թշնամանս, ընդ հալածանս, ընդ
վիշտս". զոր և ասէրն իսկ թէ "զոր կամքն յաղօթս,
որպէս պարտ է չգիտեմք". և զամենեսեան խրատէ հո-
գւոյն սրբոյ յանձն առնել զայն. ցուցանէ թէ ա̃յ այն
հաճոյ թուի, և եթէ յոյժ խնամ տանի մեզ հոգին
սուրբ։

Այլ իբրև օծ յամենայն կողմանց զնոսա, ապա յարէ
'ի նոյնս և զօրաւոր զասացուածն առ 'ի բաւական լինելոյ
գիտել նոցա զխորհուրդն. "Վասնզի գիտեմք, ասէ, թէ
որք սիրեն զա̃ծ, յամենայնի գործակից լինի 'ի բարիս"։
Իսկ յորժամ զա̃մ ասէ, և որք թուին թէ տրտմականքն
իցեն՝ և զայնցանէ ակնարկէ։ Զի եթէ նեղութիւնք ինչ
իցեն կամ աղքատութիւնք կամ բանդք կամ սովք կամ
մահք և կամ այլ ինչ յայսպիսեացս իցէ, կարող է ա̃ծ
փոխանակ վշտացն դիւրութիւն գործել. և որ թուին

թէ մեծ ջանք իցէ, թեթեւագոյն մեզ յօրինէ զայն և 'ի մեր յօգնութիւն դարձուցանէ ։ Վասն որոյ և չասաց թէ որք սիրեն զա̃ծ, չկրեն ինչ դժնեայ կիրս, այլ թէ գործակից լինի 'ի բարիս ․ այսինքն է զնոյնս ինքն զդժնեայ զիրսն արկանէ 'ի կիրս առ 'ի ցուցանել զնոսա ընտիր իւրեանց նենգչացն ․ որ մանաւանդ եւս մեծագոյնն է՝ քան զարգելուլն զգալն նեղութեանց 'ի վերայ՝ զեկեալսն երագ լուծանել 'ի բաց՝ այն զօրաւոր է ։ Սոյնպէս և 'ի հնոցին Բաբելոնի գործեաց ․ ոչ արգել զնոսա յարկանելոյ անդր, և ոչ դադարեալ յորժամ անկան սուրբքն այնոքիկ՝ շիջոյց զբոցն, այլ թոյլ ետ վառելոյ, որպէս զի նոքիմբք իսկ իրօքն սքանչելագործիցէ ։ Զոր օրինակ և առաքելովքն նշանագործէր ․ այլ այս յամենայն ժամ ։ Զի թէ մարդիկ որ զփիլիսոփայութիւն ուսեալ են՝ կարեն որ ինչ բաւ բնութեանն իրք են 'ի հակառակս անդր 'ի կիր արկանել, և որք յաղքատութեանն կեան եւս շահաւէտք երևին քան զմեծատունսն և անարգութ̃ն պայծառանսան, ապա մանաւանդ եւս առաւել ա̃ծ որք սիրեն զնա՝ և քան զայսոսիկ եւս առաւել մեծագոյնս գործէ ։

Սիրոյ իրիք միայն պէտք են, այսինքն թէ սրտիւ ոք զնա սիրիցէ, և այլն ամենայն դիւրաւ գայ զհետ ։ Զոր օրինակ այսպիսեացս և որք կարծեն թէ վնասակարք ինչ իցեն՝ օգուտ գործեն, սոյնպէս և որք ոչն սիրիցեն զնա և որք թուին եթէ օգուտ ինչ իցէ՝ բազում վնաս գործէ ։ Եւ այս 'ի Հրէից իսկ անտի յայտ է, որոց և նշանքն ցուցան 'ի վարդապետութենէն՝ փիլիսոփայութիւն և առաւելութեանցն ուղղութիւնք ․ և քանզի նոքեանք ժանդք և անպիտանք էին, վասն վարդապետութեանն դիւահար կոչէին զնա, իսկ վասն սքանչելեացն՝ հակառակ ա̃յ, և վասն նորին իսկ նշանացն բազում անգամ և սպանումն իսկ մտաբերեցին ։ Իսկ աւազակն զնա ընդ խաչն բեւեռեալ տեսանէր և հայհոյեալ և բիւր չարչարանս կրեալ, և ոչ միայն չվնասեցաւ ինչ, այլ և զեւս մեծագոյնս շահեցաւ ։ Տեսե՞ր որպէս որք սիրեն զա̃ծ՝ գործակից լինի 'ի բարիս ։

Եւ իբրև ասաց զմեծ բարութեանն և որ յայժմ գերազանցէ քան զմարդկայինն բնութիւնս, ապա զի մի անհաւատ այսպիսի ինչ իրք թուեսցին նոցա, 'ի յանցե-

լոց անօրէն առնէ հաւատացեալ զատուցեալսն : "Իսկ յա-
ռաջադրութեան կոչեցելոցն": Տեսանե՞ս անդէն իսկ
ասէ 'ի կոչմանէն անօրէն զատուցեալսն : Այլ էր վասն 'ի
սկզբանն իսկ չկոչելոց զամենեսեան և ոչ զնոյն իսկն ըղ-
Պաւղոս իսկոյն ընդ այլսն ամենեսեան. որ կարծի թաղ-
մանց եթէ զնա ինչ եղև յառաջադասն, բայց ասկոյն 'ի
ձեռն իրացն ցուցաւ թէ ընտիր եղև : Յառաջադրութի
ասա վասն այնորիկ առնէ, որպէս զի մի զամենայն ինչ
որ կոչեցան՝ նմա վարկանիցիս, և զի մի դարձեալ ընդ-
դէմ բերիցեն մեզ հեթանոսք և հրէայք և ասիցեն՝
զի եթէ կոչումն միայն բաւական էր՝ էր վասն ամենե-
քին ոչ ապրեցան, վասն այսորիկ առնէ թէ ոչ կոչումն
միայն, այլ և յառաջադրութիւն կոչեցելոցն զփրկու-
թիւն գործեցին. վասն զի ոչ եթէ ակամայ ինչ եղև
կոչումն կամ 'ի հարկէ և 'ի բռնաւորութենէ : Այս
զամենեսեան իսկ առ հասարակ կոչեաց, այլ ոչ հնազանդե-
ցեցան ամենեքին :

"Զի զոր յառաջագոյն սահմանեաց կերպարանա-
կիցս լինել պատկերի որդւոյն իւրոյ": Տեսանե՞ս զպատուոյն
զմեծութիւն. քանզի որ ինչ միածինն բնութեամբ էր,
զնոյն և մեք եղաք շնորհօք : Նոյնց ասկայն ոչ շատա-
ցաւ այսու միայն անուանել՝ թէ կերպարանակիցք, այլ և
այլ ևս յաւել՝ թէ "Լինել նմա անդրանիկ". և ոչ
եթէ ևս : Այլ ոչ եթէ յայամ կայ միայն, այլ և յետ
այսորիկ դարձեալ և այլ ինչ ածէ զնախիմն անուանէ՝ թէ
"Ի մէջ եղբարց բազմաց": Այլ արդ զայս ամենայն
վասն անաւետութեան նորա խնայեր ասացեալ, քանզի
ըստ մեծութեանն միածին էր. միայն ած զնմա թէ
որչափ ինչ շնորհեաց մեզ : Այլ արդ մի ինչ յերկբայս
լինիցիր վասն հանդերձելոցն. քանզի և այլ ուստեք ցու-
ցանէ զխնամսն նորա առ մեզ և ասէ՝ թէ անդուստ 'ի
վերուստ յօրինեալ կարգեալ էր զիրսն : Վասն զի մար-
դիկ յիւրաց անտի եղելոց ստանան զպարսն, իսկ այդ 'ի
վաղուց իսկ առաջ հանձայ էր, և 'ի վերուստ 'ի սկզբանէ
իսկ զայս մեզ կազմեալ էր. ասէ. "Այլ զորս կոչեաց,
զնոսին և արդարացոյց" 'ի ձեռն աւազանին վերստին
ծննդեանն. "և զորս արդարացոյց, զնոսին և փառա-
ւորեաց". այսինքն եւ շնորհօքն և 'ի ձեռն որդեգրութեան :

"Այլ արդ զի՞նչ ասիցեմք առ այս": Որպէս զի ասիցէ՝

թէ մի առնէր ինձ այժմ փառս վշտացն ինչ այնուհետև և յամենեցունց նեղութեանցն ։ Զի թէպէտ և հանդերձելոցն ունիմք անհաւասար լինելն, այլ աստէն իսկ ՚ի մեռոյս տուեալ բարութիւնքն, չունիցին ինչ տալ պատասխանի ․ զորպիսի ինչ ՚ի վերուստ յոյս առ քեզ ըղձերն, զարդարեցուցանէն, զփառաւոր առնէն ։ Քանզի այսորիկ յայտնեցանէ որ տրտմականքս քեզ թուէին, անուրի քեզ պարգևեցան ․ և զոր ամօթոյ և նախատանացն վարկանէիր՝ զխաչն, զչարչարանսն, զկապանսն, մանաւանդ եթէ այսորիկ են որ զախեզերս ուղղեցին որով և ինքն իսկ չարչարեցաւ ․ և որք տրտմականքն թըւէին՝ այնորիկ վարժեաց յաղթութիւն զամենայն մարդկային բնութիւնս ։ Այնպէս և որք սողին համբերեն, սովին և փառս և պսակս գտանեն յորժամ նովին չարչարանօք վարիցին ։

« Զի թէ ած ՚ի մեր կոյս է, ով իցէ մեր հակառակ » ։ Այսինքն է թէ ով ոք չիցէ մեր հակառակ ։ Ամենեքին ․ քանզի և տիեզերք մեր հակառակք են, և բռնաւորք և ռամիկք և ազգականք և քաղաքացիք ։ Բայց սակայն սոքա որ հակառակք մեզ են, այնքան ինչ ՚ի բացեայ են ՚ի նենգելոյ զմեզ՝ մինչև ակամայ իսկ պատճառք պսակացն մեզ լինելն և ընձեռիչք բիւր բարութեանց ․ վասն զի ած իմաստութիւնն զնենգիչսն ՚ի մեր փրկութիւն և ՚ի փառս դարձուցանէ ։ Տեսանե՞ս զի ոչ ոք գտանի մեզ հակառակ ։ Քանզի և զառաքինին զՅոբ սոյն գործեաց պայծառ՝ վասն սատանայի ընդդէմ նորա ․ վասն զի և զբարեկամս հակառակ նմա կազմեաց, և զկինն և զընտանիսն և զվէրսն և բիւր ևս այլ մեքենայս կազմեաց սատանայ և շարժեաց ընդդէմ նորա, բայց սակայն ոչ ինչ կարաց հակառակ նմա առնել ։ Եւ այս չև էր ինչ մեծ ․ թէպէտ և յոյժ մեծ էր, այլ և որ մեծագոյն էր՝ զի և յինքենէ և յիւրոցն առ հասարակ անկաւ ․ և քանզի ած էր ՚ի նորա կողմն, վասն այնորիկ և որ թուէր թէ հակառակ նմա իցէ՝ ՚ի նորա կողմն գտանէր լինել ։ Այսպէս ինչ և առաքելովքն դիպէր ․ քանզի անդ և Հրեայքն և որք ՚ի հեթանոսացն էին և սուտ եղբարքն և իշխանք և ռամիկք, և սով և աղքատութիւն և այլ ինչ բիւր էր ընդդէմ նոցա, և ոչ ինչ թուէր հակառակ նոցա ․ մանաւանդ եթէ նոքիմբք իսկ եղեն այնո-

քիւք պայծառք և երևելիք և մեծամեծ առաջի նյ և մարդկան։

Աղէ ած զմտաւ տղայիոյ բանս բարբառեցաւ Պաւ-ղոս վասն հաւատացեալ մարդոյ և որոյ զանձն յաշխար-հիս հաւատեալ 'ի խաչ հանեալ է. զոր և ոչ նոյն ինքն որ զթագն 'ի գլուխն ունիցի՝ կարէ առանձեալ զայնպիսի անհոգութիւն։ Վասնզի ընդդէմ նորա և քաղաքք և բարբարոսք զինին, և պատերազմունք զհետ երթան, և որք զմարմինն պահեն և բազում նենգութիւնս գործեն և իշխանացն պատերազմ միշտ հանապազ 'ի վերայ յառ-նէ, և այլ բիւր ինչ է տեսանել։ Իսկ զհաւատացելոցն և որք հաւատեաւ նյ օրինօքն վարին, նմա ոչ մարդ և ոչ դև և ոչ այլ ինչ գամագիւտ կարիցէ լինել։ Ո՛ իթէ զինչ սն յափշտակիցես 'ի նմանէ, վարձուց պատճառս զիրսն վարկանի. իսկ եթէ չարախօսեսցես ինչ զնմանէ և համբաւ յոռի հանիցես զնմանէ, պայծառագոյն և լուսաւոր արարեր զնա առաջի նյ. իսկ ապա եթէ սո-վու զնա փակիցես, և առաւել փառք են նմա և փա-խաւորութիւն մեծ. իսկ եթէ որ քան զամենայնն դառ-նագոյն թուիցի քեզ՝ այսինքն է մահ՝ և մատնիցես զնա նմա, մարտիրոսական պսակ նմա բոլորեցեր։ Իսկ արդ զինչ ինչ զոյգ կացցէ այնպիսում կենաց յորժամ ոչ ինչ հակառակ նմա երևեսցի, այլ և որ թուին թէ նենգիչք նորա իցեն՝ ոչ ինչ նուազ գտանին քան զե-րախտաւորսն գործել նմա զօգուտն։ Վասն այսորիկ և ասաց իսկ. “Եթէ ած 'ի մեր կոյս է, ո՞վ է մեր հակա-ռակ„։

Այս ոչ համարի բաւական զհաւատցեալսն միայն, այլ և զմեծագոյն նշանն որ վասն մեր է՝ զսէրն, և զոր հա-նապազ և միշտ յեղյեղոյր, զնոյն և յայսմ վայրի դնէ, այսինքն է զմիածնին սպանումն։ Վասնզի ոչ արդարա-ցոյց միայն, ասէ, և փառաւորեաց և կերպարանակից արար նորա պատկերին, այլ և յորդին անդամ ոչ խնայ-եաց վասն քո՝ ասէ։ Վասն որոյ 'ի սոյն յարեալ ասէր. “Որ թէ յիւր որդին ոչ խնայեաց, այլ վասն մեր ամենե-ցուն մատնեաց զնա, զիա՞րդ ոչ զոյգ ընդ նմին զամենայն շնորհեսցէ մեզ„։ Որպէս զի առաւելութեամբ և բա-զում ջերմութեամբ զանձն 'ի կիր արկանէ, որպէս զի ցուցցէ զսէրն նորա։ Իսկ արդ զինչ պատճառ զմեզ առ-

խնդն մերձեցուսցէ. զի յորժամ յիւր որդին ոչ խնայեաց, այլ վասն մեր մատնեաց զնա, տես որչափ ինչ եւս բարերարութիւնքն։ Յորժամ յիւր որդին ոչ խնայեաց, այլ եւ ետ եւ մատնեաց զնա յայնժամ, ապա զիա՞րդ արդեօք ոչ զոյգ ընդ նմին զամենայն ինչ շնորհեսցէ մեզ։ Իսկ զոր ասէն այսպիսի ինչ է. զի եթէ զորդին իւր շնորհեաց մեզ, և ոչ լոկ շնորհեաց, այլ և 'ի սպանումն մատնեաց, էր ապա վասն այլոցն երկբայանաս. ընդէ՞ր յերկմիտս լինիս յստացուածոցն յորժամ ընդ քեզ ունիս. քանզի որ զմեծն ետ թշնամեացն, ո՞րպէս արդեօք զնուազագոյնսն չտայցէ սիրելեացս։

“Իսկ արդ ո՞վ իցէ որ ընդդէմ մեղադիր լինիցի ընտրելոց Աստուծոյ„։ Աստ առ այնոսիկ ասէ՝ որ ասէինն թէ չեն ինչ օգուտ հաւատքն, և անհաւատ լինէին յանկարծօրէն փոփոխմանն, այսինքն 'ի մեղաց յարդարութիւն։ Եւ դու տես զիարդ երագագոյն ըմբերանէ զնոսա 'ի պատուոյ կոչելեացն։ Եւ չասաց թէ ո՞վ է որ ընդդէմ մեղադիր լիցի ծառայից Աստուծոյ և կամ թէ հաւատացելոց Աստուծոյ, այլ թէ ընտրելոց Աստուծոյ. քանզի ընտրութիւն առաքինութեան նշանակ է։ Զի թէ աստ զբազումս յորժամ ընտրէն և միախուռն ընթանան և 'ի պէտս ինչ ոչ գտանիցեն, և ոչ 'ի խնդիր ոք և 'ի փոյթ արկանէ, այնուհետև այպն լինի թէ մեղադիր ևս ոք նմին լինիցի, ապա ևս առաւել յորժամ Աստուած ընտրեսցէ զոգիս և ոչ պիտանիք լինիցին՝ գտանիցին ծաղու և մեղադրութեան արժանի։

“Զի եթէ Աստուած է որ արդարացուցանէ, ո՞ ոք դատապարտ առնիցէ„։ Եւ չասաց եթէ Աստուած է որ թողու ըզմեղս, այլ որ ևս մեծն էր՝ Աստուած է որ արդարացուցանէ։ Իսկ յորժամ դատաւորն այսպիսի ինչ իցէ, ի՞մ իմիք արժանի որ չարախօսն իցէ՝ գտանիցի։ Ապա եթէ այդպէս է, և ոչ 'ի փորձութեանցն պարտ է զանգիտել, վասն զի 'ի մեր կողմն է Աստուած, և յայտ յորոց գործեացն՝ արար, և ոչ եթէ 'ի շատխօսութենէ հրէիցն։ Վասն զի և ընտրեաց զմեզ և արդարացոյց, և այն են զարմանք զի մահուամբ որդւոյն իւրոյ արդարացոյց։ Ո՞վ իցէ որ դատապարտ առնիցէ՝ Աստուծոյ զմեզ պսակելով, Քրիստոսի վասն մեր սպանեալ, և ոչ եթէ սպանեալ՝ այլ և յետ այնորիկ բարեխօսէ վասն մեր։

"Քանզի Քրիստոս է, ասէ, որ մեռաւն, մանաւանդ եթէ յարուցեալ իսկ է և է ընդ աջմէ Այ, որ և բարեխօս իսկ է վասն մեր": Որ թէպէտ և ընտանի իւրով պատուովն է, այլ ոչ ինչ անփոյթ արար զմերոց նախախնամութենէն, այլ և բարեխօսէ ևս վասն մեր: Վասն զի ոչ բաւական համարեցաւ զպատմութիւնն իւր միայն, այլ միշտ կայ և պահէ զսէրն իւր առ մեզ, որ մանաւանդ մեծի իսկ խնամոց նշանակ է. որ ոչ միայն իւրով հնազանդութեամբն զայն գործեաց, այլ և զայլսըն ևս վասն նորին իրաց աղաչէ: Քանզի զայս ինչ կամեցաւ յայտ առնել ասելովն՝ թէ բարեխօսէ վասն մեր. մարդկօրէնս իմն ճառեալ զիջանելոյ վասն ասէ, որպէս զի զսէրն մարթիցէ ցուցանել: Ապա եթէ զչխնայելն այսպիսի ինչ չիմանամք, բազում իրք անպատեհք յառնեն 'ի մեզ: Այլ զի ուսցիս թէ այսպիսի ինչ է զոր յարդարելն կամի, յառաջ ասաց թէ է ընդ աջմէ Այ, և յայնժամ ապա յարեաց 'ի նոյնս՝ թէ և բարեխօս իսկ է վասն մեր: Այլ այսու եցոյց զզուգապատուութիւնն և զհաւասարութիւնն. զի յորժամ լսիցես եթէ բարեխօսէ, մի նուաղութեան ինչ՝ այլ սիրոյ միայն երևեցի ամենայն: Զի որ ինքն կեանք է և աղբիւր ամենայն բարութեանց, և համանգերձ իշխանութեամբ իւր և հօր իւրոյ, և զմեռեալս կենդանացուցանէր և զայլն ամենայն գործէր, որպէս արդեօք պաղատանաց կարօտէր առ 'ի յօգնել զմեզ զյուսահատեալս և զդատապարտեալս. ընտանի իւրով իշխանութեամբն յայնպիսի դատապարտութենէ զերծոյց զմեզ, և արդարս և որդիս արար զմեզ և 'ի վերին պատիւս եհան զմեզ, և որում երբէք ակն ոչ ունէաք՝ զայն գործով իսկ եցոյց, որպէս արդեօք յետ այսչափ ուղղութեանց և զմեր զանութիւն ցուցանելոյ 'ի վերայ թագաւորական աթոռոյն, զիա՞րդ առ դիւրագոյնս բարեխօսութեան կարօտասցին: Տեսանե՞ս զիարդ ամենայն ուստեք ցուցանէ թէ զբարեխօսելն ոչ վասն այլ իրիք ասէ, այլ զի զջերմ և զհանապազորդ զանձկումն սիրոյն որ վասն մեր եցոյց: Ուստի և հօր երևի աղաչելն զմարդիկ զի հաշտեսցին ընդ նմա. "Վասն Քրիստոսի բարեխօսեմք, ասէ, որպէս թէ Այ իսկ աղաչելով": Այլ մարդկան բարեխօսելով վասն Քրիստոսի և առ մարդիկ, ոչ ինչ անարգանս վարկանիմք այնմ

պատուոյ, այլ զմիմեանս յանձն առեալ ընդունիցիմք՝ այս-
պիսին է զհրամանս սիրոյն : Ո՛վ սոյնս և այժմ առնիցեմք :
Այս յորժամ լսիցեմք զպատճառ եթէ հոգին բարե-
խօսէ վասն մեր ՚ի հեծութիւնս անմռունչս, եթէ և
Քրիստոս մեռաւ և բարեխօսէ վասն մեր, թէ և հայր
յիւր որդւոյն ոչ խնայեաց վասն քո, եթէ ընտրեաց ըզ-
քեզ և արդարացոյց, և արդ էր վասն զարհուրիս և զա-
ղաս որ յայսպիսի սէր վայելեցեր և յայսքան խնամս :
Այս վասն այսորիկ խոկ եցոյց զբազում զմերոյն նախախ-
նամութիւնն, որպէս զի համարձակ պատմեսցէ զառա-
ջիկայսն : Այս չասէ թէ պարտ է և ձեզ զնա սիրել, այլ
որպէս եթէ զնորա խնամացն զյօժարութիւնն ասէ :
" Ո՞վ մեկնեսցէ զմեզ ՚ի սիրոյն Քրիստոսի " ասէ :
Այս չասաց թէ ա̃յ. վասն զի այսպէս առանց երկբա ընտ-
րութեան և Քրիստոս և ա̃ծ անուանէ զնա : " Նեղու-
թիւն թէ անձկութիւն, հալածանք կամ սով, մեր-
կութիւն թէ վիշտք կամ սուր " : Տես զխստութիւն
զերանելւոյն Պաւղոսի. քանզի չասաց զայնպիսիսն որով
զօրհանապազն վարիմք ընչիցն տնանկանք և փառացն
ցանկութեամբք և բարկութեանն բանտարկութեամբք.
այլ մանաւանդ որ են բանտարկութիւն քան զայնս էր,
և որ զնեղութիւնն խոկ բաւական էր ընդարձակել և
զհաստատուն զխորհուրդս եղեալ բազում անգամ և ա-
կանաւ խոկ այսպիսի ինչ զիւրեացն՝ նեղութիւն և անձ-
կութիւն. զի թէպէտ և զիւրբն են ա̃ն թուել, այլ ա-
կայն բերք ամենի մի մի ինչ յասացելոց նեղութեանցն :
Քանզի յորժամ ասէ նեղութիւնք, զկապարանսն ասէ
և զկապանսն և զզօրապարութիւնս, արտաքսեալ դասհա-
նացն կենեքն, և զայլն ևս թշուառութիւնս և զառա-
պականս զամենայն, և միով բանիւ առ հասարակ խոկ
զամենայն անվարանօտ խորոց անկանարկէ, և բազմագլխի միով
բանիւ յանդիմանն կացուցանէ : Բայց սակայն զամենե-
քումբք զայնորիկս եկեալ ասանէ : Ասա որոյ և որպէս
համբերեն խնդրք ընդդիմակացութեան մասնուցանէ, որ-
պէս զի յայս ասանէ ասելոցն՝ թէ այսպէս սիրեցեալք
և այսչափ վայելեցեալք ՚ի խնամսն՝ չիք ինչ որ զմեզ մեկ-
նել կարասցէ :
Ապա զի մի թուեսցի թէ ՚ի ձեռաց ինչ թագուց իցէ
այն, և [illegible] և ՚ի մէջ [illegible] յատակն քան զա[illegible]

մանուկս զոյնս բարբառելով, որպէս ասէրն՝ թէ «Վասն քո մեռանիմք զօրհանապազ, համարեցաք որպէս զոչխարս 'ի սպանումն»: Այսինքն է թէ յառաջնմանմբ պատրաստեալք յամս չարչարանս: Այլ սակայն այսչափ և այսքան պատերազմունս և նոր յերդարկութիւնս բաւականութիւն մեզ վշտացն 'ի մխիթարութիւն տուաւ. Մանաւանդ թէ ոչ բաւական միայն, այլ ևս մեծագոյնս: Զի ոչ եթէ վասն մարդկան և կամ վասն երկրաւոր ինչ իրաց զայս Ճգնիմք, այլ վասն անմահացելոյ Թագաւորին ասէ: Այլ ոչ այսչափ միայն զինքեանս, այլ և այլոց ևս յորինեաց պատկեր պէսպէս և բազմապատիկս: Այլ քանզի մարդիկ էին և բնութ մահուց համբերէին, ցուցանելով եթէ ոչ ինչ յայսցանէ բնաբանն նուաղէ: Զի թէպէտ և ըստ բնութեանն վիճակեալ էր մահկանացուն մեռանել, իսկ զյօժարութեանն զօրհանապազ զնոյնս չարչարել՝ արկ 'ի կամսն նոյ. ուստի յայտ իսկ է թէ այնչափ վայելեցաք 'ի պատկն զոր ընդունելոց եմք որպէս զի յամենայն ժամ մեռանել մեզ համեմք ինչ զմեա, մանաւանդ թէ ևս առաւել քան զայնս: Վասն զի է և 'ի միում աւուր միանգամ մեռանել և երկիցս և բազում անգամ. զի որ յայտնապէս պատրաստ գտանիցի, մինչ զկատարեալ զվարձս ընդունի: Զոյնս և մարգարէին անկատարեալ ասէր՝ զամենայն օր: Վասն որոյ և սատքեալ զայնս 'ի մէջ ածեալ առ մեծագոյնսն զնոսա զարթուցանել:

Զի եթէ 'ի հնումն, ասէ, Ջանիւ զաշխատութիւնն ունէին վասն երկրին, և յայլն ամենայն զմերձակայ ժամանակս զկանանելի զիրսն այնպէս արհամարհէին զկենաց և զնեղութեամբք և զվշտօքս, զո՞ր ներել թողութեանց ունիմք մեք որ յերկնից և 'ի վերին արքայութեանն և անմահացելի բարութեանցն թուլացեալ փափկանօք, որ ոչ և 'ի նոցա չափսն կարացաք հասանել: Բայց սակայն չասաց զայսօրինակ ինչ, վասն զի մեծաց ըստգին եթող զայս, որպէս զի վկայութեամբքն չասացի միայն. և եցոյց եթէ պատրաստ իսկ ընդէլոց է այնպիսի մարմինն, և եթէ չէ պարտ խուսել և ոչ տագնապել ինչ յորժամ նմ այնպէս մատակարարեսցէ: Այլ պատուէ ևս զնոսին յառաջ մատուցանէ: Այլ զի մի որ ասիցէ թէ ընդ զայս իմն խնամատարէ, յառաջ քան զնորա զհամբերութիւնն

զհրամն իսկ 'ի մէջ բերէ առաքեալն՝ թէ "Համարեցաք որ-պէս զոչխար 'ի սպանումն,,։ զհանապազորդ զառաքե-լոցն զմահս ակնարկէր։ Տեսանե՞ս զզօրութիւնն և զհե-զութիւնն։ Զի որ օրինակ, ասէ, նոքա ոչ ընդդիմանային յորժամ սպանանէին զնոսա, նոյնպէս և ոչ մեք։

Այլ քանզի մարդկային մնաց էր տկարութիւն զար-հուրել 'ի փորձութեանցն, տես որպէս դարձեալ յա-րուցանէ զկամսն և բարձրաթռիչ տայ շողալ առաքելոյն. "Այլ յայսմ ամենայնի, ասէ, առաւել յաղթեմք նո-վաւ որ սիրեացն զմեզ,,։ Քանզի սքանչելիքն այն իսկ են ոչ զի յաղթեմքն միայն, այլ զի նենգչօքն ևս յաղ-թեմք. և ոչ միայն յաղթեմք, այլ և յոյժ դիւրաւ և առանց քրտանց և աշխատութեանց։ Զի ոչ եթէ ի-րացն համբերել միայն, այլ և զպարան բարկոյ յօրինել ասէ, որով նշան յաղթութեան ամենայն ուրեք ընդ-դէմ թշնամեացն կանգնեմք. մանաւանդ եթէ յիրաւի իսկ, քանզի ած է որ զոյգ ընդ մեզ պատերազմի։ Այլ արդ մի անհաւատ լինիցիս եթէ չարչարեալքս չարչա-րողացն յաղթեմք և կամ հալածեալքս զհալածիչսն ըմբռնեմք և որք մեռանիմքս զկենդանիսն պարտեմք. զի յորժամ զզօրութիւնն այ և զսէրն ընդ նմին դնի-ցես 'ի միջի, չէ այնուհետև ինչ որ խափան կարիցէ լի-նել առ 'ի զարմանալի և հրաշափառագոյն և առաւել պայծառ զյաղթութիւնն առնել։ Այլ ոչ լոկ յաղթել, այլ և յոյժ բազում սքանչելեօք. և որպէս ուսանէին իմն նենգչացն թէ չէ առ մարդիկ նոցա պատերազմն, այլ առ անմարտնչելի զօրութիւնն այն։

Այլ դու տես զՀրեայսն իսկ, անդէն 'ի միջի իւրեանց ցուցանէին և 'ի վարանս մտեալ ասէին՝ զինչ արասցուք զարսն զայսոսիկ. քանզի սքանչելիքն իսկ այն էին զի մինչ-դեռ 'ի բանտ իսկ ունէին որպէս զպատժապարտսն և ծեծեալս՝ 'ի վարանս անհնարինս մտեալ էին, նախկին իսկ այնոսիկ պարտեցան որով ակն ունէին յաղթել։ Այլ ոչ բռ-նաւորք և ոչ ռամիկք և ոչ դիւացն փաղանգք, և ոչ նոյն ինքն սատանայ կարաց նոցա գեր 'ի վերոյ լինել, այլ 'ի բազում և 'ի մեծամեծ իրացն նոցա պարտեալ գտանէր. և զոր ինչ հնարս հնարէր հակառակ նոցա, գտանէր զայն ած 'ի նոցա կողմ լեալ, զոր և Պաւղոսի տեսեալ ասէր՝ թէ "Այսու ամենայնիւ առաւել ևս յաղթեմք,,։

՝Նոր ինչ և չքնաղ էր օրինակ յաղթութեանն այնորիկ. Հակառակորդքն իւր զօրանային և ոչ երբէք պարտեալ գտանէին, այլ այնպէս որպէս զի մերձեալքն իւրեանց տեսաքը պատերազմին՝ այնպէս հանապազորդութեամբ 'ի նոյնս վազէին :

"Յուսացեալ եմ, ասէ, թէ ոչ մահ և ոչ կեանք, ոչ հրեշտակք, ոչ իշխանութիւնք և ոչ զօրութիւնք, ոչ որ կանն, ոչ հանդերձեալքն, ոչ բարձրութիւնք, ոչ խորութիւնք և ոչ այլ ինչ արարած կարէ մեկնել զմեզ 'ի սիրոյն Այ որ 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր" : Մ՝եծ է ասացուածն. այլ մեք չեմք արժանի, վասն զի այսպիսի սէր չունիմք 'ի մեզ : Բայց սակայն թէ և մեծ է, կամեցաւ ցուցանել թէ չէ ինչ առ սիրոյն այնորիկ զոր Ած զնոյն սիրեաց. վասն այնորիկ և յետ նորա զիւրն զնէ, զի մի ոք կարծիցէ թէ մեծագոյն ինչ ասաց զինքենէ : Եւ զոր ասէն այսպիսի ինչ է. զինչ պէտք են, ասէ, զառժամանակեայսն ճառել և կամ զվարուցս զայսոցիկ զժառանգութեանն. Թէպէտ և զհանդերձեալսն ոք ասիցէ և զմահ և զզօրութեանն իւր, որպէս զմահ և զկեանս, զզօրութիւնս, որպէս զհրեշտակս և զհրեշտակապետս և զամենայն իսկ զվերին զարարածս, այս ամենայն իսկ, ասէ, փոքր թուի ինձ առ Քրիստոսի սիրոյն : Քանզի ոչ՝ եթէ և մահ ոք սպառնայր 'ի հանդերձեալ անմահութեանն, սակայն և այնպէս ոչ ոք կարէ մեկնել զմեզ 'ի սիրոյն Քրիստոսի. և կամ եթէ կեանս ոք խոստանայր անվախճանս, և ոչ զայն իսկ առնուի յանձն : Եւ արդ զինչ պարտ է ասել զթագաւորսն որ 'ի վայր առս իւրեն և կամ զհիւպատոսն և կամ զայս անուն և կամ զայն անուն. Թէպէտ և զհրեշտակաց իսկ ասիցես ինձ, և զամենայն իսկ զանմարմնական զօրութեանցն և կամ զամենայնէ որ կանն և կամ զամենայն իսկ զհանդերձելոցն, ամենայն ինչ փոքր և երկրաւոր թուի, և երկնայինք և որ յերկիրս և որ ընդ երկրաւ և որ 'ի վերոյ երկնից՝ առ նորա սիրոյն ոչ ինչ վարկանի :

Եւ ապա զի չունէր բաւական այնպիսի ինչ որով զիւր զփառաւորագունիւն յանդիմանեալ կացուցանէր, այլ ուսանէք ընդսոսա յանդիմանեալ կացուցանէր ասելովն՝ թէ "Եւ ոչ այլ ինչ արարած" : Եւ զոր ասէն այսպիսի ինչ է. թէ-

պէտս և այսքան այլ ևս արարածք են որչափ տեսանե-
լիքս և կամ որք իմանալիքն են, ոչ կարէին զիս անջա-
տել 'ի սիրոյն Քրիստոսի ։ Ոչ այս ասէր ոչ եթէ հրեշ-
տակք ինչ յայն ձեռնարկէին, քաւ լիցի, և կամ այլ
վերին զօրութիւնքն կամէին զնա օրոշել 'ի սիրոյն Քրիս-
տոսի, քաւ լիցի, և ոչ երբէք. այլ կամեցեալ զիւր ա-
ռաւել սէրն ցուցանել զոր ունէր ընդ Քրիստոսի ։ Քան-
զի ոչ եթէ զՔրիստոս սիրէր վասն այնց որ ինչ քրիս-
տոսինքն էին, այլ զՔրիստոս իսկ վասն Քրիստոսի սի-
րէր և առ նա հայէր միշտ. և կասկածէր թէ գուցէ եր-
բէք անկանիցի 'ի սիրոյ նորա. որ և քան զգեհեննն ևս
ահեղի թուէր նմա, և կալ մնալ 'ի նոյն 'ի սէր փափա-
գելի՝ քան զարքայութիւնն երևէր ։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Եւ արդ որո՛ւմ նեղելոյ և թողութեան արժանի զառա-
նիցիմք մեք, յորժամ նա և ոչ ընդ երկինս զարմանայ
առ Քրիստոսի փափագմամբն, իսկ մեք զտիղմ և զկա-
նախամեծար քան զՔրիստոս վարկանիցիմք. և նա
վասն նորին սիրոյ և 'ի գեհեննն յանձն առնոյր անկա-
նել և արտաքոյ արքայութեանն լինել, թէպէտ և ա-
ռաջի իսկ կային երկոքեան. իսկ մեք և ոչ զառժամա-
նակեանս կարեմք արհամարհել ։ Եւ արդ լիցիմք ար-
ժանի գոնեայ օղոյ ոտիցն որք այսչափ հեռացեալ եմք
'ի նորա մեծութենէն. քանզի նա և զարքայութիւնն
իսկ չհամարէր ինչ առ Քրիստոսիւ, իսկ մեք զնա իսկ
արհամարհեմք, և միայն լոկ բազում բանս ձայնեմք
վասն նորա ։ Եւ երանի թէ գոնէ և զայս. բայց այժմ
և ոչ զայս իսկ, այլ և զարքայութիւնն ևս առաջի մեր
եդեալ՝ և մեր զայն 'ի բաց թողեալ զստուերաց և զե-
րազոց զամենայն օր զհետ ընթանամք ։

Եւ այն զի ոմն մարդասէր է և հեզ, և այսպիսի իմն
արար որպէս զհայր ոք որդեսէր, և որդին զժկամակ լի-
նիցի ինչ ընդ հօրն խօսս զոր հանապազ առ նայն ասի-
ցէ, այլ տարապ իմն խնամատարեսցէ ։ Սոյնպէս և մեզ
քանզի չունիմք զփափագումնն նորա 'ի միում մեր կա-
մօք, բազում և այլ իրս արկանէ առաջի մեր, որպէս զի
զմեզ կարասցէ յինքն յանկուցանել ։ Բայց սակայն և

ոչ այսպէս անսասամք նմա, այլ 'ի բաց սրանամք և 'ի մանկկունոյ 'ի շաղփաղփութիւնս յարիմք։ Այլ և ոչ Պաւղոս այսպիսի ոք էր. այլ որպէս զբարեպաշտ մանուկ ոք և ազատ և հայրասէր՝ զհայրենիսն միայն խնդրէր, իսկ զայլմանէն զամենայնէ ոչ այնպէս կարի փոյթ առնէր։ Քանզի ոչ եթէ առ հասարակ զհայրն և որ ինչ նորայքն էին՝ պատուէր, այլ յորժամ զհայրն տեսանէր, զայլսն չհամարէր ինչ. այլ լաւ համարէր հալածել և չարչարել ընդ նմա, քան եթէ զատանել 'ի նմանէն և փափկանալ։

Այլ արդ զարհուրեսցուք այսուհետև որք և ոչ զինչ կարեմք արհամարհել վասն Քրիստոսի, այլ վասն անձանց իսկ պարտիմք արհամարհել։ Պաւղոս միայն էր որ սէրս և ճշմարիտ սէր ունէր ընդ Քրիստոսի և զամենայն զչարչարանս յանձին կրէր ոչ վասն արքայութեան ինչ և ոչ վասն անձին պատուոյ, այլ վասն առ նա բարեմտութեանն միայն։ Իսկ զմեզ ոչ Քրիստոս և ոչ քրիստոսինքն կարեն առ իւրեանս ձգել յերկրաւոր իրացս, այլ որպէս օձ կամ քարբ և կամ խոզ և եթէ այլ ինչ միանգամայն 'ի սոյնպիսեացս ընդ տիղմ և ընդ ցեխ քարշիմք։ Այլ արդ ևս ևեթ իցեմք մեք ընդհատ յայնպիսի սողնոց, որք այսպէս և այսչափ և այսպիսի օրինակս ունիմք, և տակաւին ընդ երկիր աշուցեալ հայիմք, և ոչ առ փոքր մի յանձն առնումք 'ի վեր յերկինս նայել։

Այլ տակայն ած և զորդին իւր եա, այլ դու անգամ և ոչ հաց կամիցիս տալ այնմիկ որ վասն քոյն մատնեցաւ, որ վասն քո սպանաւ։ Հայրն վասն քո իսկ 'ի նա ոչ խնայեաց, և այն զի սէրտ իսկ որդին էր. իսկ դու տեսանես 'ի սովոյ մաշեալ զնա և զանց առնես. և մանաւանդ զի 'ի նորայոցն իսկ տաս և ծախես, և յերկուանաս 'ի նա ծախել։ Այլ արդ զինչ։ ինչ քան զայնպիսի անօրէնութիւն չար կայցէ։ Մատնեցաւ վասն քո, սպանաւ վասն քո, շրջի քաղցեալ վասն քո. 'ի նորայոցն տաս՝ զի դու օգտեսցիս, սակայն և այնպէս չտաս։ Այլ արդ որպէս չիցեմք քան զամենայն քարինս և անզգայագոյնք, որ այսքան և այսպիսի իրօք ձգէ զմեզ առ ինքն, և մեք տակաւին 'ի սատանայական յանօրէնութեանն վերայ յամառեալ կամք։ Այլ նա չհամարեցաւ բաւական միայն

զխորչն և զանոհն, այլ և աղքատ ես լինել յանձն էառ և օտար և Թափառական և 'ի բանտ մտանել և ընդ հիւանդութեամբք անկանել, որպէս զի գոնէ այնպիսի իրօք կակղացուսցէ զքեզ։ Օ՜ ի եթէ վասն չարչարանացն նորա չգործիցես ինչ լաւութիւն, գոնէ վասն աղքատութեանն ողորմեսցիս. և եթէ չկամիցիս վասն աղքատութեանն ողորմել, գոնէ վասն ախտիցն գթասցիս, գոնէ վասն բանտին և կապանացն խոնարհեսցիս։ Իսկ ապա եթէ այսոքիկ ես չառնիցեն զքեզ մարդասիրագոյն, գոնէ 'ի ձեռն Թեթևագոյն խնդրոյն լեր պիտանի. քանզի ոչ ինչ խնդրէ 'ի քէն բազմագինս ինչ և մեծամեծս, այլ հաց միայն և յարկ և բանից մխիթարութիւն։ Իսկ ապա եթէ յետ այսորիկ մնաս նոյնպէս վայրենագոյն, գոնէ վասն արքայութեանն լիցիս լաւագոյն, և կամ վասն լաւագոյն խոստմանցն։ Իսկ ապա եթէ և զայս ինչ չհամարիցիս, գոնէ վասն նորին իսկ քոյին բնութեանդ խոնարհեսցիս և գթասցիս. յորժամ մերկ տեսանիցես, յիշեսջիր զմերկութիւնն զայն զոր մերկացաւն նա 'ի վերայ խաչին վասն քո. իսկ եթէ վասն այնորիկ չկամիցիս, գոնէ վասն այսորիկ որ յաղքատութենէս մերկացեալ է՝ ողորմեսցիս։ Կապեցաւ յայնժամ վասն քո տէրն, այլ և այժմ վասն քո, որպէս զի կամ այնու կամ այսու կակղեցուսցէ զկամս քո, Թերևս արասցես ումեք ողորմութիւն։

Պահեցի վասն քո յայնժամ, այժմ դարձեալ քաղցեալ վասն քո. ծարաւեցի յորժամ կախեցայ զխաչէն, ծարաւի եմ և այժմ դարձեալ 'ի ձեռն աղքատացն, որպէս զի այնու և կամ այսու կարացից զքեզ ինքն յիս ամփոփել և առնել զքեզ մարդասէր վասն քոյին փրկութեան։ Վասն այսորիկ և բիւր պարտուց երախտեաց ես ինձ՝ պարտական. և ոչ որպէս զպարտական պահանջեմ զքեզ, այլ իբրև զպարգևիչ պսակեմ, զարքայութիւնն ընծայեմ փոխանակ փոքունցս այսոցիկ։ Քանզի չասեմ եթէ լոյծ զիմ աղքատութիւնս և կամ շնորհեա ինձ մեծութիւն, Թէպէտ և աղքատացայ վասն քո. այլ սակայն հաց միայն խնդրեմ և հանդերձ՝ և սակաւիկ փոքր մի սփոփանս։ Իսկ Թէպէտ 'ի բանտ մտանիցեմ, չասեմ քեզ հարկ զկապանսն լուծելոյ և 'ի բանտէն հանելոյ, այլ զմինն միայն խնդրեմ, որպէս զի տես֊

ցես միայն կատարեալ վասն քո, և բաւական համբերելով իսկ զերրորդական քո, և վասն ամենայն այսորիկ փոխարէն՝ զերկինս քեզ պարգևեմ։ Այլ այս զի ես խնդրեմ իսկ ըղձանս և զչար զկատարածն քո լուծի, այլ ինձ այն բաւական է թէ կամեցես զիս կատարեալ ուսանել։ Արդարեալ եմ և ատեանց այժմ իսկ արժանի լինել քեզ. այլ կամիմ զի պաշտօնական իմ զաւանդեսցես զու, որպէս զի ընկալցէ քեզ համարձակութիւն ասելն։ Վասն այսորիկ թէպէտ և կարող եմ անձամբ կերակրել, այլ ջերմեալ յանձին խնդրեմ, և առաջի դրանց քոց զեզերեալ կամ; և զձեռն ձգեալ 'ի յանձնոլ՝ և զայս ասելով խնդրեմ. քանզի 'ի քէն ցանկամ կերակրել, քանզի սիրեմ զքեզ յոյժ. և աղաչեմ զի քո ցանկացեալ եմ, որպէս առաւելութիւն իսկ է սիրոյ. այլ և զուարճանամ ես այսպիսեաւ, և ատեանսն իսկ ամենայն ախտեղերաց կարգեցից զքեզ, և յանուանէ կոչեցից զքեզ և մեծացուցից զքեզ, և տացից զայնսօրիկ որ շուրջն կայցեն՝ թէ մատուցէք առ իս զիմ կերակուրն։

Այլ մեք զի յորժամ կերակրեցուցիչք յամեքէ, ամաչեմք իմն և ամփոփեմք. իսկ նա վասն զի յոյժ սիրէ ըղմեզ, թէպէտ և մեք լռեսցեմք, նա խնդրէ ասել քան զիւր եւ հեղեցուցանել զպակասութիւն մեր, և ոչ ամօթ վարկանի ասել եթէ մերկ էի և զգեցուցէք զիս, և կամ քաղցեալ էի և կերակրեցէք։

Այլ զայս ամենայն զխրատ ասելով, մի միայն զողորմս լիցուք, այլ և 'ի վախճանն իսկ զատուցեալսն ածցուք։ «Քանզի զինչ օգուտ է այժմ 'ի զարմանութեանց և յամեբաժնեաց և 'ի ճոխութեանց. զիր միայն խնդրեմ 'ի ձէնջ պտուղ ողորմութեան զարգոցն և 'ի ձեռն նորայն զհնազանդութիւն։ Նոյն է իմ զօրութիւնն, այն և ձեզ շահ. առ և քան զԹաղն եւ պայծառագոյն ինձ երևի։ Այսու յառաջեալ ասէ՝ ինձ և ձեզ առ հատուցանել յորժամ զարդարեն 'ի ձեռն աղքատաց. որպէս զի և ասէ 'ի մերձաւոր ժամանակիս քաղցր յաւուր մտանիցէք և 'ի հանդերձեալ կենսն երթայցուք ընդ բարութեանց արժանի գտցուք։ Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն։

ՃԱՌ ՎԵՇՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Սպառեաք ոչ ինչ 'ի վեր քան զմտաւորութիւն վասն սիրոյն Պաւղոսի և Քրիստոսի յառաջնագոյն ասացաք ձեզ. այլ և էր իսկ մեծ և զարմանալի և գեր 'ի վերոյ քան զամենայն զբանս և զմիտս: Բայց սակայն զոր ասացեալ եմք, եւ առաւել է քան զայն՝ որչափ նորայն քան զմերս: Եւ զի թէպէտ և այսչափ ինչ առաւելութիւն է, բայց սակայն մեք մխեցուք յընթերցուածս այսր աւուր՝ որ քան զառաջինսն ևս պայծառագոյնս և լուսաւոր երևի. զոր և իսկ զմտաւ ածեալ, յասացուածէ անտի յայս յանդիման կացոյց: Եւ վասն զի 'ի մեծագոյնս իմն հանդերձեալ էր մտել և բազմաց անհաւատալի թուէին իրքն, վասն այնորիկ նախ հաստատէ զորոց հանդերձեալն էր ճառել, զոր և բազմաց իսկ սովորութիւն է զայն առնել վասն անհաւատ լինելոյ ոմանց: Եւ վասն զի չէին հաստատեալք, վասն այնորիկ ասէ՝ թէ "Ճշմարիտ ասեմ 'ի Քրիստոս և ոչ ստեմ, զի և միտք իմ իսկ վկայեն ինձ, թէ տրտմութիւն մեծ է ինձ և անպակաս ցաւք սրտի իմոյ, զի ուխտիւք խնդրէի ես ինքն նզով լինել 'ի Քրիստոսէ ,,: Օ՜ ինչ խօսիս, ով Պաւղոս. 'ի Քրիստոսէ՞ 'ի փափագելոյն քումմէ յորմէ ոչ արքայութիւն ոչ գեհեն որոշել զքեզ կարէր, յորմէ ոչ երևելիքս և ոչ իմանալիքն և ոչ այլ ինչ այնպիսիք, իսկ այժմ աղօթես 'ի նմանէ նզով լինել: Օ՜ ինչ եղև քեզ, միթէ շրջեցա՞ր ինչ և կամ փոխեցար և լուծեալ կորուսեր զայնպիսի փափագումն սիրոյն: Ոչ, ասէ, քաւ լիցի. մի ինչ յերկուանար, ասէ, մանաւանդ եթէ առաւատանամ իսկ նովիմբ այնուիկ: Եւ ապա որպէս աղօթես նզով լինել և օտարանալ խնդրես, և բաժանումն այնպիսի զոր յետոյն ոչ կարիցես գտանել. վասն զի յոյժ, ասէ, սիրեմ զնա: Ե՞ւ և որո՞վ օրինակաւ. քանզի յօրինակի անոր, ասէ, իրքն բնակեն: Մանաւանդ եթէ հաճոյ թուեսցի, նախ ուսցուք եթէ զինչ նզովքն էին, ապա հարցանիցեմք զնա վասն այսց իրացն,

և զանձառելի և զհրաշափառագոյն զսէրն նորա անտի ճանաչեսցիք ։

Եւ արդ զի՞նչ իցեն նզովքն ։ Լուր սմին իսկ որ ասէ ․ "Որ ոք ոչ սիրեսցէ, ասէ, զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, նզովեալ եղիցի ". այսինքն է թէ բաժանեսցի ամենեցին և որոշեսցի և օտարասցի ։ Որպէս օրինակ և որք զնուէրսն նուիրէին այս, ոչ ոք իշխէր մերձենալ և ոչ ձեռն տալ և ոչ հուպ լինել, այնպէս և որոշեալն յեկեղեցւոյ յամենեցունց 'ի բաց կորի և 'ի բաց հեռացեալ գտանի, և փոխանակ այնր անուան օտար իմն անուն առանայ, բազում աւելի յամենեցունց 'ի բաց ընկեալ բաժանի և օտարանայ ։ Սոյն նուիրացն պատուոյ ոչ ոք իշխէր հպանել. իսկ որ կտրեալն յեկեղեցւոյ հաւատակամքն բաժանեալն ամենեցունց 'ի նոցանէ ։ Որպէս զի առաջնումն ոչ զգոյշ և մերձաւորս էին և ստոր և նոցա, այլ բազում ինչ է օտարութիւն ստոր քան զնոցա. և օրինակ բաժանմանն ոչ է զոյգ, այլ յոյժ հակառակ այսմիկ ։ Զնանզի 'ի միոյն 'ի բաց հեռանային, որպէս զի յոյժ մարմնոյն 'ի վերայ բազմեալ նուիրացն չիշխէին հպել. իսկ զմիւսն որպէս զօտարացեալ յոյն և 'ի բաց ձգեալ յեկեղեցւոյ այնպէս որոշէին ։ Ուստի և Պաւղոս յայտ առնէր ասելովն եթէ "Մաղթէի իսկ ինքնին նզովեալ լինել 'ի Քրիստոսէ ". Եւ ոչ եթէ ընդ ամաց թէ կամէր միայն, այլ եւս առատութեամբ ասէ, և այնչափ զի և աղօթիւք եւս խնդրէր ։

Իսկ արդ եթէ խաւսեցաւ ինչ զայնց որ տկարագոյնք իցեն զայս առնելով, մի միայն զիրան ատեր զանոա, այլ և զպատճառս սորա թէ էր վասն կամի զայս առնել, և արդ կարիցես ուսանել զառաւելութեան սիրոյն նորա զհանգամանս ։ Սոյն զի և երբեմն և թլփատէր իսկ. և արդ ոչ եթէ 'ի մերկ լինելոյն հայրենեաց, այլ 'ի միասին և 'ի պատճառս վասն որոյ և զայն գործէր, և վասն այսորիկ մանաւանդ իսկ զքանչանաւք լինէին ։ Ոչ ի ոչ միայն թլփատէր, այլ և զգլուխն եգերծ, և զոհս մատոյց. և չև եւս վասն այսորիկ ասեմ եթէ հրէաբար վարէր, այլ մանաւանդ եթէ այնուհետև իսկ մեկնելոց 'ի հրէութենէն, և մաքրեալ զինչն՝ ներքս ծառայ զառա Քրիստոսի ։ Եւ զոր օրինակ յորժամ ատեանէին զնա զի թլփատէր և զոհս մատուցանէր, ոչ կարէին զառա-

խօսել զնա վասն այնորիկ թէ անդրէն հրէայք, այլ մանաւանդ առէիր թէ այնու եղեր արժանի պատկանին՝ որով առաքածուն 'ի հրէութենէն, նոյնպէս և յարժամ լինիցես թէ ցանկանայր նզով լինել 'ի Քրիստոսէ՝ մի ինչ վտանգելոցիս և խոտելոցիս ; այլ վասն սորին իսկ այսորիկ պարտիս զնա ամենայն համարձակութեամբ գովել յորժամ զպատճառն ուսցիս՝ թէ էր վասն զայն կամեցի :

Ձի եթէ ոչ զպատճառն գիտացեն քննիցեմք, ապա և զՅովբ մարդասպան վարկանիցիմք, և զԱբրահամ դարձեալ ոչ միայն մարդասպան, այլ և որդեգէն. և զՓենեհէս և զՄովսէս ընդ սպանողսն դատեսցեմք : Այլ զինչ ասեմք զորբոցն զայնցանէ, ուր և զամենեցունցն իսկ զմի դատեսցեմք՝ եթէ չէ պահեալ զայսպիսի զնա-նոսա, և քաղում ինչ անպատեհս կարծեմք 'ի հրաման-ացն, որ քան և մի երբէք լիցի : Այլ 'ի վերայ այսր ա-մենայնի և զպատճառն և զժամն և զժամանակն և զա-մենայն ինչ վասն որոյ գործն գործի՝ ժողովեալ պա-տասխանատրութեամբ ձեզ մատուցանեմք յորժամ զիրսն պատմիցեմք, զոր և այժմ իսկ վասն երանելւոյն Պաւ-ղոսի առնեմք :

Այլ արդ զինչ իցեն պատճառք նորա իրացն. դար-ձեալ առէ վասն փափագելոյն Յիսուսի : Այլ ոչ առէ թէ վասն նորա աղօթեմ, առէ, նզով լինել 'ի նմանէ վասն եղբարց իմոց և ազգականաց : Այլ այս նորա խոնարհու-թեան էր . վասն զի չվարկանէր մեծ ինչ առնել, և Քրիս-տոսի զայս նմա չնորհեալ : Վասն որոյ առէր՝ թէ ազ-գականաց իմոց, որպէս զի թագաւորեսցէ զաստուած ինչ : Այլ զի զամենայն ինչ վասն նոցա կամէր, լուր յաջոր-դացն . զի յորժամ ասաց թէ վասն ազգին իմոյ, յա-ւելաց 'ի սոյն՝ թէ "Որոց որդեգրութիւնն և փառքն և կտակարանքն և օրէնսդրութիւնն և պաշտօնն և աւե-տիքն . որոց հարքն, յորոց և Քրիստոս ըստ մարմնոյ՝ որ է 'ի վերայ ամենեցուն Աստուած՝ օրհնեալ յաւիտեանս ամէն ". Այլ արդ այս զինչ է . զի եթէ վասն այլոց հա-ւատալոյ ինքն նզով կամէր լինել, ապա պարտ էր և վասն հեթանոսաց զնոյնս առնել. իսկ եթէ վասն հրէիցն միայն աղօթէր նզով լինել, ցուցանէ ապա եթէ ոչ վասն Քրիստոսի ինչ կամի զայս, այլ առ նոցա ընտրութեանն :

Այս թէպէտ և վասն հեթանոսաց խօսի, կամիմ զայսպիսի ինչ ասել, ոչ այնպէս զօրս երևեցին նոցա. խօսի յարժամ վասն Հրէիցն միայն կամի զայն, առաքս երևի մաքուր և յայտնի եթէ վասն Քրիստոսի փառացն փառթայր զայն գործել: Այս գիտելի եթէ մեծագոյն իմն թուէին ձեռք առաջնորդութեան. բայց առաւելն թէ չափաւորուցեք, ՚ի մասայ խօսի հանդիսանալով յայտնապէս ասել զառաջացումն :

Քանզի ոչ եթէ լոկ ըստ վայրի ասաց զոր ինչ ասացն, այլ վասն զի ամենեքեան ասէին և զոյգ մեղադրեալք լինէին՝ եթէ որդիքն այլ արտաքոյ եղեն կոչել Հեթանոսքն և օրէնս ընկալան, և նոքա քան զամենեսին զնոսա ծանեան, և այսպէս և այլքան ինչ վայելեցին ՚ի փառացն, և նոքա քան զամենեքեան նոքա ծառայեցին նմա, և առաւել ընկալան, և հարքն նոցա բարեկամք էին, և որ քան զամենայն մեծ էր և նոքա և առաւել զի հարք և նախնիք եղեն Քրիստոսի, այս է զոր ասէ՝ թէ «յորոց Քրիստոս ըստ մարմնոյ»: Արդ այժմ առաքեալս անկան և անարգեցան, և փոխանակ նոցա մինչ այնպիսի որոց երբեք չէր ծանուցեալ զնա մարդկան ՚ի Հեթանոսաց: Այս քանզի զայս այսպէս ասէին և հայհոյէին զնա, և խորհուրդ էր զայսպիսի Պաւղոս ստացեալ լինէր, զի ցուցեր նոցա կարգ՝ վասն այս փառացն, յայնժամ առաթէր նոցա լինել, որպէս թէ լոկ ինչ հեռի լինելի նոցա ապաքինեալ, և զայսպիսի զհայհոյութիւն ՚ի բաց լուծանելոյ, ...[1] և առ հասարակ խօսի միաբանութեան ընթացեալ ընդ վերջինն, այնպէս և ընդ առաջինս, ընդ համբերողացն և ընդ երևելիս և ընդ անհնարութեան, ընդ տարաձայնութեան և ընդ հեշտականսն և ընդ խոստացեալչէր ոք. և ոչ ինչ ամենեցուն եթող, առնելոյն այնու չկազեցաւ, այլ և այլ իմն աշխարհ որ չէին արբք՝ կամիմ յանդիմանել կարգապահել, որպէս զի մեծ իմն ասաց, և յետ այնր ամենայնի առաք և զատ[illegible] զհահուածէն յիշեաց: Այս ասէ թէ զանդիմանեաց յայտնանէ. չէ և չէ խօսի այս, այլ յորդորեաց որ յառաջ թափեալ են՝ են այսպիսի մնացորդութիւնք. զի եթէ զայնքանն ինչ ասէր, որպէս արդեօք նոքա կամիր լինել ՚ի Քրիստոս.

1 Թուղթ մի պակասի յօրինակէն.

քանզի այնպիսի մահ մանաւանդ առնէր զնա զաւակից Քրիստոսի և 'ի նորին 'ի փառսն վայելել:

Այլ են ամենք որ յանդգնին և զայս ասել: Եւ եթէ զանհնարինն իմն, ասեն, ասէր. այլ և զևս ծանրագոյն յանդգնին ասել՝ թէ սպանդ իմն և նուէրս կամէր լինել Քրիստոսի: Արդ ո՛վ որ այնպիսի, թէպէտ և յոյժ 'ի վատթարաց իցէ և կամ յառաւել 'ի ծուլից, չապաղձանայցէ այսպիսում իրաց, զոր նա վասն ազգականացն հանդերձեալ էր առնել: Արդ 'ի բաց թողեալ զառաքելականն զարդարանսն և զամենայն շառախօսութիւնն, քանզի և պատասխանատուութեան իսկ այնպիսիքն չեն արժանի, որպէս և ոչ մանկունքն որ աշխարհիկքն իցեն, 'ի նոյն ինքն յառաջուած բանիցն զարձեալ եղբարք և փափկացուք յանդգնութեան սիրոյն, և ամենայն հեշտութեանց 'ի նոյն խորս դուզեցուք, և զբոյն զանձկալեան սիրոյն զմտաւ ածցուք. մանաւանդ եթէ ըստ ինչ որ առիցէ, չկարէ ըստ արժանեաց ասել, վասն զի քան զամենայն անդունդս յորդառատ և քան զարտաքսեալ զաւաց և ջերմագոյն է սէրն այն, և ոչ որ ըստ արժանւոյն կարիցէ ինչ անուանել բանիւ. այլ նա միայն գիտէ զայն՝ որ ամենայն հաւատովք զնա ստացաւ:

Իսկ այսուհետև զնոյն բան զարձեալ 'ի մէջ ածցուք. զո՞ր. զայն զոր ասացն՝ թէ "Աղօթս առնէի ես ինքն նզով լինել 'ի Քրիստոսէ": Արդ ո՞ որ իցէ այն. նա ինքն, ասեն, նա որ վարդապետն եղև ամենեցուն, որ զբիւր զուղղութիւնս յանձին ցուցանէր, որ բիւր պսակացն ակն ունէր, որ այնպէսն փափագէր նմա որ քան զամենայն ինչ զնորա սէրն նախամեծար վարկանէր, որ զօրհանապազ նորա սիրոյն հրակիզեալ բորբոքէր, և զամենայն ինչ կրտսեր և 'ի վայր համարէր առ նորա սիրոյն և գթոյն: Քանզի ոչ եթէ հանդերձեալ էր սիրել 'ի Քրիստոսէ՝ միայն առնէր զայս, այլ վասն իւրոյ յոյժ սիրոյն. և մանաւանդ եթէ այս իսկ էր և յայս միայն հայէր, որպէս զի բարւոք նորա սիրոյն յաղեսցի: Եւ թէպէտ աղօթէ զայս, այլ ոչ թէ այսպիսի ինչ հանդերձեալ էր լինել և կամ նզով լինել. հանդիսանայ ապա այնուհետև պատասխանատրութիւն առնել մեղադրութեանցն, և զհոչակելին յամենեցունց 'ի մէջ հրամայէ ածել: Եւ յառաջ քան ըզ-

յայտնի առնելն՝ յայսպիսի պատասխանատուութեան մսի, և զսէրն յառաջագոյն ցուցանէ յորժամ ասիցէ՝ « Ո՞վ է որոց որդեգրութիւնն և փառք և օրէնսդրութիւն և պաշտօնն և աւետիքն »: Այլ ոչ այլ ինչ ասէ զայս, եթէ ոչ զի ած կամէր զնոսա կեցուցանել. և զայս յայտ առաւելումն արար, յորոց Քրիստոս, ասէ, ըստ մարմնոյ և որ ինչ առ հարսն աւետիքն եղեն: Իսկ նոքա, ասէ, անպարտոյն մնացին իւրեանց ընդդիմանհարեցին իւրեանց երախտաւորին. վասն որոյ և զայն եւս գնէ որ ած պարգևացն է յայտնիչ՝ և ոչ եթէ նոցա ինչ գովութիւն:

Այլ քանզի և որդեգրութիւնն որ եղև՝ շնորհացն էր, և փառքն և աւետիքն և օրէնքն, և զամենայն ինչ իմացեալ և զմտաւ ածեալ՝ թէ որչափ ինչ փութացաւ ած հանդերձ որդւովն կեցուցանել զնոսա, ուժգինս ողբրագաշեալ ասէր՝ թէ « Որ է օրհնեալ յաւիտեանս, ամէն »: Ընդ ամենեցուն զգոհութիւնս ինքն առաքեալն մատուցանէ միածնին այ. զի թէպէտ և այլքն, ասէ, հայհոյեսցեն, այլ մեք որ զանձառելին նորա գիտիցեմք և զանեզրական զիմաստութիւնն, և զբազում նախախնամութիւնս նորա 'ի մեր առայք, գիտեմք եթէ ոչ հայհոյութեան՝ այլ փառաբանութեան արժանի է.

Այլ ոչ շատացաւ այսու մինչ միայն առաքելոյն, այլ և յառաջ մատուցեալ՝ խորհուրդ ինն աւելի յանձին ցուցանէ և յոյժ ինն 'ի կիր արկանէ զբանն. և ոչ յառաջեալ ճառէ առ նոսա այսպիսի ինչ իրս, մինչև զկարծիսն 'ի բաց բառնալ 'ի նոցանէն, զի մի կարծիցեն թէ որպէս ընդ թշնամիս ինչ վիճի ընդ նոսա, զոր և յառաջ իսկ ասէր՝ թէ « Աղաչեմ, իմ կամք սրտի և աղօթք առ ած՝ վասն նոցա փրկութեան են »: Այլ աստ դարձեալ յետ այլոց աստուածացն և զայն եւս կարգէ՝ զմին կարծել զոլ թշնամիս նոցա և նախանձ ինչ ունել նոցին, վասն որոյ և ոչ եղբարս և ազգայինս հրաժարեաց անուանել զնոսա: Զի թէպէտ և վասն Քրիստոսի ասէ զոր ինչ ասացն, այլ սակայն և առ նոսա տարածանէր զմիտսն, և յառաջ հոգէ ճանապարհ բանին և յամ կարծեաց կամի ազատ առնել վասն այնորիկ՝ զոր հանդերձեալն էր ասելոց, և յայնժամ ապա մխի 'ի բազում բանս խնդրոյն, վասն զի և էին իսկ 'ի խնդիր բազումք առացելոյն. Էր վասն ամենից ընկալեալ զաւետիսն արտաքս

անձկան, ենկ այդոցն ամենեցուն ենկ ուրեք չէր լուեալ, և յառաջ քան զնոսա ասացեալն ։ Եւ արդ զայսպիսի զանձ. Հնարքեան կամեցեալ լուծանել այժմ, յառաջ քան զդիմադրութիւնն՝ մեզ լուծումն տանէ ։ Զի մի ոք ասիցէ թէ զու՞ տաււեալ Հոգաս փառացն այ քան զինքն, և քում օգնականութեանդ կարօտ է զի մի բանն նորա անկցի, վասն այնորիկ կամիս լինել նզով, առ այս ամենայն ասէր Հաստատութեամբ՝ ոչ անկաւ ինչ բանն այ, ասէ, այլ զի ցուցից զառաջնում սէրն իմ զոր ունիմ առ Աբրահամ, և այսպէս կատարեմ զերդս իւրացն ։ Եւ ոչ ինչ, ասէ, նուազ գտաւ բանն այ, և ցուցանեմ թէ Հաստատուն կան աւետիքն զոր ած ասաց Աբրահամու՝ թէ «Քեզ և զաւակի քում տաց զերկիրս զայս»․ և դարձեալ թէ «Ի զաւակի քում օրհնեսցին ամենայն ազգք»։

Եւ արդ տեսցուք ո՞ ոք իցեն զաւակք նորա․ քանզի ոչ եթէ ամենայն որ 'ի նմանէն են՝ զաւակ նորա իցեն, վասն որոյ և ինքն ասէր․ «Վասն զի ոչ ամենեքեան որ յԻսրայէլէն՝ Իսրայէլեանք իցեն, և ոչ որ զաւակ Աբրահամու են՝ ամենեքեան նորա որդիք իցեն»։ Իսկ ապա եթէ ուսցիս թէ ո՞յք իցեն զաւակ Աբրահամու, տեսանիցես զի տուեալ են աւետիքն զաւակի նորա, և ապա առնուցուս 'ի միտ եթէ ոչ անկաւ բանն այ ինչ։ Եւ արդ ասա ո՞ ոք իցեն զաւակքն։ Չասեմ յանձնէ, ասէ, այլ նոյն ինքն 'ի հնումն մեկնէ զայս ասելովն՝ թէ «Իսահակաւ կոչեսցի քեզ զաւակ»։ Եւ զի՞նչ է Իսահակաւն, մեկնեա մեզ․ այսինքն է «Ոչ որդիք մարմնոյ են՝ նոքա են որդիք այ, այլ որդիք աւետեացն՝ նոքա համարին 'ի զաւակ»։ Եւ դու տես զիմաստութիւն Պաւղոսի և զմեծարգութիւն մտութեանն․ չասաց թէ որդիք մարմնոյն այնոքիկ են զաւակ Աբրահամու, այլ եթէ որդիք այ․ այսու զմերձակայս ընդ հնոյն միաւորանէ։ Եւ չասէր թէ լոկ Իսահակ էր զաւակ Աբրահամու։ Եւ զոր ասէն այսպիսի ինչ է, եթէ որք ըստ օրինակին Իսահակայ են, նոքա են որդիք այ և զաւակ Աբրահամու։ Վասն այսորիկ իսկ ասաց՝ եթէ «Իսահակաւ կոչեսցի քեզ զաւակ»․ զի ուսանիցիս և 'ի միտ առնուցուս թէ որք ըստ այսմ օրինակին՝ կոչին զաւակ Աբրահամու։

Այլ արդ որպէս ծնաւ Իսահակ. ոչ ըստ օրինաց բնութեան և ոչ ըստ զօրութեան մարմնոյ, այլ ըստ զօրութեան աւետեացն, որպէս և ասաց՝ թէ «Ի ժամանակի յայսմիկ եկից, և եղիցի որդի Սառայի»։ Նոյն յայտ է թէ այս աւետիքս ազդեն և քարոզեն Նախածնողաց ծնինն զԻսահակ։ Ո՛չ ի թելևեւ և ՚ի հարկէ կայր արգանդն որպէս ըստ կարգի կանանց, այլ ոչ եթէ նորին բնութեանն էր, այլ աւետեացն բանն էր զօրութեամբ ՚ի ծննդեանն զմանուկն։ Նոյնպէս և մեք ծնանիմք ՚ի ձեռն բանին նոյ. քանզի յաւազանէ ջրոյն բանին նոյ է որ ծնանի զմեզ և վերստին առնէ. վասն զի յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ մկրտեալ ծնանիմք. և այն ոչ եթէ ըստ բնութեան իմիք, այլ ըստ աւետեացն նոյ է մերածնութիւնս։ Այլ զոր օրինակ յառաջ անուանելոց զծնունդն Իսահակայ և յայտնեաց ած ՚ի կատարումն, այնպէս և զմերս յառաջ քան զառաջում ժամանակս մկրտածայնեաց ՚ի ձեռն ամենայն մարգարէիցն, և յետ այսորիկ ՚ի գործ իսկ ած և կատարեաց։ Տեսանե՞ս որպիսի ինչ եղեւ և կամ զիարդ մեծազգոյն յօրինեաց զաւետիսն, մանաւանդ զի և յոյժ բազում զխրատն։

Իսկ արդ եթէ ասիցեն Հրեայքն՝ գրեալ է թէ «Իսահակաւ կոչեսցին քեզ զաւակ», և մեք յԻսահակայ ծնեալ եմք՝ գիտասցես մարմնաւորացն ՚ի զաւակ, ասա սոսա էր և զերդանգեցին և զամենայն իսկ զայլսն որդի անուանել, քանզի նախնին նոքա Իսրա՝ էր որդի Իսահակայ։ Իսկ այժմ ոչ միայն չանուանին, այլ և յոյժ իսկ օտարացեալք զաւակին։ Տեսանե՞ս զի չեն որդիք մարմնոյն որդիք նոյ, այլ և ՚ի նմին իսկ ՚ի բնութեանն որ ՚ի ձեռն մկրտութեանն վերստին արարուորեալ ծնունդն։ Իսկ արդ եթէ զարդարանալեն ինչ ասացես, ամբողջ և ես քեզ ասել վասն ջրոյն. այլ որպէս առա ամենայն ինչ Հոգւոյն է, նոյնպէս և առօք ամենայն ինչ աւետեացն. վասն զի քան զմար ևս լուծագոյն էր արգանդն վասն ամլութեանն և ծերութեանն։

Այլ արդ ուսցուք մեք հաստատել զմեր քարեպաշտմնութիւնն և արժանի նմին յուսցուք վարս առաքինութեանն. վասն զի և շունչ իսկ ինչ մարմնաւոր և ոչ երկրաւորս. այնպէս մի և մեք։ Վասնզի ոչ բանս և ոչ կամք մարմնոյ և ոչ առ ցանկութեանն զիրկս արկանել-

լով և ոչ 'ի հեշտութիւն անկողնոյն ինչ ծնաք, այլ յա̃յ մարդասիրութենէն ամենայն ինչ վճարեցաւ։ Եւ զոր օրինակ նոքա 'ի հասակաց անտի յուսահատք էին առ որդեծնութիւնն, նոյնպէս և աստ հնացեալք ծերութեամբք մեղաց կարեմք՝ եթէ կամիմք՝ վերստին նորոգել։ Եւ յանկարծօրէն երեւեցաւ Իսահակ մանուկ, և ամենեքին նովաւ եղաք որդիք ա̃յ և զաւակ Աբրահամու։

“Եւ ոչ այսչափ միայն, այլ և 'ի Ռեբեկայ 'ի միոջէ անկողնոյ ունելով Իսահակայ հօր մերոյ„։ Մեծ էր խնդիրն. վասն որոյ 'ի բազում խորհուրդս յուզէ և 'ի կիր արկանէ, և ամենայնիւ ձեռնարկէ լուծանել ըդհիւցումնն։ Զի թէ հրաշափառագոյն և նոր ինչ էր յետ այսչափ ինչ իրաց անկանել յաւետեացն նոցա, ապա ևս առաւել այն է մեզ մտանել 'ի նոցա բարութիւնսն, որ ոչ ինչ այնպիսեաց ակն ունէաք։ Եւ յանկարծօրէն սոյնպիսի ինչ մեզ դիպեցաւ, որպիսի ինչ եթէ իցէ ոք որդի թագաւորի, և ընդունիցի աւետիս որպէս թէ զիշխանութիւնն հօր առնլոց իցէ, և նա 'ի յոռութիւնս հատանիցի և ընդ անարժանս զինքն կարգիցէ. և այլ ոք դատապարտեալ և բիւր չարեօք լի, և 'ի տանէ կապանաց ելեալ առնուցու զիշխանութիւնն նորա առժամայն։ Եւ արդ զի՞նչ ունիցի ասել. եթէ անարժա՞ն էր որդին. մանաւանդ եթէ սա ևս անարժան։ Ապա ուրեմն պարտ էր կամ պատուել 'ի միասին և կամ տանջել։ Այսպիսի իմն առ Հրէայս և առ հեթանոսս եղև, մանաւանդ եթէ ևս առաւել սքանչելիք։ Զի ամենեքեան անարժանք էին, յայտ արար ասելովն՝ թէ “ամենեքին մեղան և նուազեցան 'ի փառացն ա̃յ„։ Իսկ նոր և չքնաղ այն էր, զի ամենեցուն անարժանք գտանելով՝ հեթանոսք միայն ապրեցան։

Եւ յետ այսորիկ և այլ իմն մտածութիւն ասէ. զի եթէ չէր հանդերձեալ, ասէ, ա̃ծ ընուլ զաւետիսն, է՞ր վասն և խոստանայր։ Մարդիկ որ զհանդերձելոցն փորձ ինչ ոչ գիտէին և բազում անգամ խաբեալք, և որում չէինն արժանի առնլոյ՝ այնպիսի իմն պարգև աւետարանեցաւ, իսկ որ զմերձակայս և զհանդերձեալսն հաւաստեաւ յառաջն գիտէ՝ նմա ամենայն ինչ առաջի կայր, և յայտնի էր եթէ անարժանս զինքեանս կազմեցին

խոստմանցն, և վասն այնորիկ չեն ինչ առնելոց յառաջելոցն, և էր վասն, առնեն, խոստացաւ: Նոյն և դու զխնդիրդ եղեալ զայս Պաւղոս՝ ցուցանելով թէ ոչ իցէ Իսրայէլն որում խոստացաւն զայն. քանզի այսորիկ ցուցանելով, ապա և նա 'ի մէջ դայ եթէ լսեալ են առեալքն անուանյն, զոր և իւր իսկ յայտ արարեալ ասելովն՝ թէ "Ոչ ամենեքեան որ յԻսրայէլէն են, Իսրայէլացիք իցեն": Վասն այսորիկ և ոչ զՅակոբ անուանէ դնէ, այլ զԻսրայէլն, որ առաքինութեան արդարոցն էր և մտերմին պարգևացն և մեծ անուանութեանն խորհրդակից:

Այլ զինչ է զոր ասէն, եթէ "Ամենեքին մեղան և նուազեալ են 'ի փառացն Այ": Ոչ թէ ամենեքին մեղան, ապա զխնդիր ետեղքն ասացին և այլքն կարծեցին: Վասն զի չկամեցան մերձենալ առ նա. 'ի նորա՛ կողմանէ ամենեքեան ապրեցան, վասն զի զամենեսին կոչեաց: Նոյն սակայն չդնէ այժմ զայս ինչ, այլ ևս առաւելութեանն արտնէ զլուծումն, և այլով իմն օրինակաւ միւս ևս խորգիր 'ի մէջ բերէ, և զոր օրինակ յառաջինն եղեալ մեղզանհնարինն այլով անհնարին իրօք: Այլ քանզի խնդրէին 'ի նմանէն թէ որպէս 'ի Քրիստոսի արդարութեան ամենեքեան վայելեցին, և նորա զԱդամ 'ի մէջ ածեալ ասէ. "Ոչ թէ միոյն յանցանօք մահ թագաւորեաց. ապա ևս առաւել որք զառաւելութիւն շնորհացն ընկալան՝ կենօք թագաւորեսցեն": Այլ սակայն զԱդամայն չլուծանէ, իսկ զնորայն լուծանէ. և այսու ցուցանէ իսկ եթէ աւելի իմն բան ունի յաղագս այնորիկ՝ որ վասն նոցայն մեռաւ, զի ցուցցէ թէ իշխանութիւն ունի որպէս և կամի: "Քանզի միոյն մեղանչելով և բազմաց վասն նորա մեռանելոյ՝ ոչ թուի բազմաց լուծ կարգի լեալ. իսկ միոյն ողորմութեամբն բազմաց արդարանալ՝ յոյժ լուծ կարգի է, մանաւանդ եթէ Այ այն վայել է: Նոյն սակայն և այժմ չեղեալ զչքաւորութիւն նոցա. այլ որչափ անպայման եթող զասացուածն, այնքան ընդերձանէ զՀրեայսն. ապա այնուհետեւ 'ի միւսն ևս փոխի, առասի և զապացեալքն յայտնի լինէին: Այլ հիացումն իմն մտածութեանց ակնարկէ առ 'ի լուծանելոյ զխնդիրն:

"Քանզի առ Հրեայսն էր նորա Ջանս. և զօրինակսն զայն զոր յառաջագոյն եբեր 'ի մէջ, ոչ յոյժ ինչ լուծանէ, վասն զի չէր ինչ այնոցիկ պատասխան, որպէս առ

Հրէային պատերազմին . ուստի և զերան իսկ զամենայն անուորի անձնէ յայտնապէս : Օ՛ն ի պքանչանսա , ասէ , եթէ 'ի Հրէից մանուկ սպիրեցան և մանուկք ոչ սպրեցան այժմ . ուստի և վերաղուցին իսկ այնս 'ի Հայրապետէ անուորի զաւակ նիցի լինել . Ո՞ր վասն ,, ասա ինձ , Իսահակ միայն ա-նուանի զաւակ , ուստի և Իսմայելի նա ինքն էր Հայր և այլոց բազմաց : Այլ յաղախնին մօրէ էր նա : Իսկ այս զի առ ծնեալն . բայց սակայն ոչ ինչ հակառակին հա-նել զնա վասն մօրն : Իսկ վասն Քետուրայ , ասէ , զինչ ասիցես , ո՞չ ազատ էր և ազատ որդիս ծնաւ . իսկ ապա ընդէ՞ր ոչ պատուեցան գահերիցութեամբն որպէս Իսա-հակ : Իսկ զինչ ասիցեմ զնոցանէն , ուր և Ռեբեկա իսկ Իսահակայ միայն եղև կին և երկուս մանկունս ծնաւ և զերկոսեան Իսահակայ , և որք ծնան' 'ի նմին հօրէ և 'ի նմին մօրէ ծնան , և զնոյն զերկուսն լուծին և զոյգ ու-նէին զհայրն և զմայրն . առ այսոքիւք զի և երկաւորիք ևս էին , և առ հասարակ զամենայն ինչ ունէին : Իսկ չունիս ասել աստ եթէ աղախնին էր մայրն որպէս առ Իսմայելիւն , և այսպէս 'ի նմին 'ի մօրէ ծնեալ , և ոչ եթէ այլ և այլ մարս ունէին որպէս և Քետուրն և Սա-ռայն , որք 'ի նմին ժամու հաղորդեցին երկանցն : Վասն այնորիկ և Պաւղոսի յայտնի յօրինակն եղեալ ասէր' թէ ոչ միայն առ Իսահակ այսպիսի ինչ դիպեցաւ , „Այլ և 'ի Ռեբեկայ 'ի միոջէ անկողնոյ , ասէ , Իսահակայ հօր մերոյ որ չև ևս էին ծնեալ և ոչ գործեալ բարի ինչ կամ չար , որպէս զի ըստ ընտրութեանն յառաջա-դրութիւնն ա͞յ հաստատեսցի ոչ 'ի գործոց , այլ 'ի կոչե-լեացն , քանզի ասացաւ նմա' թէ մեծն նուազին ծա-ռայեսցէ , որպէս և գրեալ է թէ զՅակոբ սիրեցի և զԵսաւ ատեցի „ :

Ո՞ր վասն , ասէ ասա ինձ , ոմն սիրի և ոմն ատի , ոմն ծառայէ և ոմն ազատանայ . վասն զի ոմն չա՞ր էր և ոմն բա-րի : Մանաւանդ զի և յառաջ իսկ քան զծնանելն ոմն պա-տուէր և ոմն դատապարտ լինէր . վասն զի մինչև ծնեալ էին' ասէր ա͞ծ , թէ „երէցն կրտսերոյն ծառայեսցէ „ : Իսկ արդ է՞ր վասն ասէ զայս ա͞ծ . քանզի չէր իբրև զմարդ ոք որ կայ մնայ վախճանի իրաց ինչ' և ապա իմանայ ըզ-բարին և զոչ բարին . իսկ նա և յառաջ քան զծնանելն գիտէր որ բարին էր և որ ոչն սոյնպիսի : Այսպէս և առ

խոստովանութեանն լինէր յետ քաղաքում ողջունելեացն : Այլ զի՞նչ ասես, ասէ, վասն Աստուծոյ և Յակոբայ՝ թէ մին քարոզի էր և մին չար : Այլ աս խոստովանութեանն խօսի, վասն զի հաւատոց մեղացն զասան ամենեցուն . քանզի աս հասարակ պատգամ երկիր որթուն ամենեցուն, բայց ասացեալ անձինք զաւակ ողորմութեան և անձինք ոչ :

«Որպէս ասէ թէ ողորմեցայց որում ողորմեցայց, և գթացայց յոր գթացայց» : Ոչ ապա և ՚ի մեծաց ամենեցունց է առնանել : Որպէս զի՞նչ ասացեր վասն փարաւոնի զի առանձնեցաւ, այնչափ մինչև պատժեցանեւ . և արդեօք ասացեր թէ խօսս էր և անհաւատ : Այլ արդ նա մեղայն, և այլ ոք ոչ երբէք . և արդ մոլորեալ այսպէս յոյժ անողորմ առանձնեցաւ : Ոչինչ և աս ձկնէնքն յորժամ զոչ ժողովրդեան ժողովուրդ կոչէ, այլ և ոչ մնացեալ զամենեսեան նոյն պատուոյ արժանիս առնէր . քանզի զի ասէր, «Թէ իցեն թիւք զաւակ ծովու, մնացորդք միայն ապրեսցին» : Այլ էր վասն մնացորդք միայն : Տեսանես որպիսի մեծամծութեանց եղեն զաստուծոյ . մանաւանդ եթէ յիրաւի խօսի : Որպէս յորժամ արկանեցես զառաջին ՚ի պակասութիւն պատասխանատուութեան, մի խօսեսցի վաղվաղակի անդէն ամենայն լուծումն իրացն . Թէպէտ և պատճառս տայցես զելն տգիտութեան, էր վասն ամենայն ձայն ՚ի քեզ ձգեա, և փոխ եւս ընդդիմակաց գործես :

Այլ արդ ասէ առաւ ինձ, ով ժողովուրդ, այսչափ պատճառեցար ՚ի լուծանելոյ զպատասխանատուութիւն, և զիարդ մեղ վասն կոչմանն հեթանոսաց բերելոց օրինակս . և մանաւանդ զի եւ խօսի ունիմ պատճառս արդարութեանն առնելոյ, որով հեթանոսք արդարացան և դուք անկայք : Այլ արդ զի՞նչ իցեն պատճառքն : Որպէս մեք ՚ի հաւատոց, խօսի դուք ՚ի գործոց օրինացն . և յայսմ հակառակեալ կայք, վասն այսորիկ և ամենայն ուսանէք մտածեցարուք : «Որպէս, ասէ, ասէին ոչ արդարութեանն և զիւրեանց զարդարութիւնն կամէին կանգնեցուցանել, քանզի ոչ արդարութեանն ոչ հնազանդեցան» :

Այլ արդ լուծումն այսպիսի իրաց զմեծագոյն ՚ի մերում խօսի զամենայն արժան է առնել, վասն զի այսպիսի իմն յառաջ անէ զասացուածն երանելի հօրն այն : Որպէս զի յայտնի և լուսաւոր զասացուածն առնիցէ, և զի՞ս-

բարձրանալիք որք յառաջելոց անտի քննել մարթասցուք . և այժմ հասու լիցուք թէ ամենայն փոյթն Պաւղոսի վասն այնորիկ էր՝ առ 'ի յուցանել զամենայն զաստա-ցեալսն՝ թէ զարժանիսն ած միայն գիտէ, և 'ի մարդ-կանէ և ոչ ոք, թէպէտ և յոյժ վարկանիցի զանձնէ թէ գիտեմ, այլ բազում ուրեք անկանիցի յայսպիսի հաշուէ : Իսկ որ զանձնաւորն զխորհուրդսն մեր հաւաս-տեաւ գիտէ և քննէ, նա միայն գիտէ յայտնապէս թէ ո՞ք իցեն արժանի պսակաց և ոք տանջանաց և պատա-պարտութեան : Վասն այսորիկ բազումք առ 'ի մարդ-կանէ կարծեցան թէ բարիք իցեն, և տանջեցան յոր-ժամ յանդիմանեցանն . իսկ զորս[1] չարեաց կարծիս ու-նէին, և զնոսա պսակեաց եթէ չեն այնպիսիք . ոչ եթէ 'ի ծառայական լինել 'ի բարոյիցն, այլ յընտանի յիւրոց իրաւանցն զհաւատոյն և զանկշռելի զհամարն բերէ, և ոչ կայանայ մինչև իրքն 'ի զլուխ ելանիցեն, և ապա ընտրեսցէ զյորին և զուղիղն . այլ յառաջ քան զլինելն գիտէ : Եւ արդ զի մի անդէպ զարձեալ զթանն առնի-ցեմք, անդրէն 'ի նոյն յառաջեալական բանն դարձցուք :

"Եւ ոչ այսչափ միայն, ասէ, այլ և 'ի Ռեբեկայ 'ի միոջէ անկողնոյ Իսահակայ հօր մերոյ" : Կարէի, ասէ, ասել և 'ի սոցանէ որ 'ի Քետուրայն էին, այլ չասեմ, որպէս զի մեծաւ առաւելութեամբ զնշան յաղթութեն առից . այլ զայնս ածից 'ի մէջ, ասէ, որ միոյ հօր են և միոյ մօր : Վասն զի երկոքեանն 'ի Ռեբեկայ էին և յԻսահակայ՝ 'ի սերտ որդւոյն և յընտրելոյն, և որ յա-ռաջ քան զամենեսեան պատուեցաւ, վասն որոյ ասա-ցեալն էր՝ թէ "Իսահակաւ կոչեսցի քեզ զաւակ" . այնմ ասացաւ, որ մերոյն ամենեցուն հայրն եղև . և եթէ մեր հայր նահապետն եղև, ապա պարտին և որք 'ի նմա-նէն են հարք լինել, այլ ոչ եղեն : Տեսանե՞ս զի ոչ առ Աբրահամու միայն այն լինէր, այլ և առ նորին որդւովն, և ամենայն ուրեք հաւատքն և առաքինութիւնն պայ-ծառանային, և զհաւատոյ ազնուականութիւնն նա զոր-ծէ : Եւ աստի ուսանիմք եթէ ոչ միայն վասն օրինաց ծննդեանն, այլ և վասն արժանի լինելոյ նորին առաքի-նութեան ծննդոցն՝ այնու լինին որդիք նորա : Ո՛ր եթէ

1 Օրինակին յորս :

ըստ որդւոց ծննդեանն միայն էր, ապա պարտ էր և Իսաւայ վայելել որպէս զՅակոբն. քանզի նա և 'ի մեռեալ և յամուլ արգանդէ էր: Այլ ոչ եթէ այսմ միայն էր խնդիր, այլ և բարուցն՝ որում ոչ իսկ ժառանգեաց, զորոյ և զվարսն եւս մեզ վարդապետ յորինէ: Այլ յայտ է թէ ոչ չար էր և ոչ բարի, վասն այնորիկ յառաջ պատուեցաւ, որպէս զի մի խորհին հակառակ նմա կարծել այն՝ թէ զի՞նչ բարիք են որք 'ի հեթանոսաց են առաւել քան որք 'ի թլփատութենէն: Ոչ ի թէպէտ և այնպէս ունէին իւրեանց զծննդականութիւնն, այլ չև եւս գնէ զայն, քանզի ծանրապատուական իւր թուէր. այլ յոյժ յառաջգիտութիւն անցը զամենայն ընթէց. ընդ որում թէպէտ և յայտ ոք մեղեցին, չիշխեցէ պատերազմել:

“Մինչչև ծնեալ էին, ասէ, ասացաւ նմա՝ թէ մեծն ծառայեսցէ կրտսերոյն„: Այս ցուցանէ թէ ոչ ինչ օգուտ մարմնաւոր բարեկամութիւնն է, այլ զհոգեւոր զառաքինութիւն պարտ է խնդրել, զորոյ և զգործս յառաջագոյն գիտէ Աստուած. վասն որոյ և ասէ իսկ՝ թէ “Մինչչև ծնեալ էին և մինչև գործեալ էր բարի ինչ կամ չար, զի ըստ ընտրութեանն յառաջադրութիւնն Աստուծոյ հաստատեսցի, ասացաւ նմա թէ երէցն կրտսերոյն ծառայեսցէ„: Այս յառաջգիտութեանն Աստուծոյ էր, որ և անդէն յերկուանն իսկ ընտրեաց 'ի միմեանց. որպէս զի, ասէ, երեւեսցի ընտրութիւնն Աստուծոյ ըստ յառաջգիտութեանն եղեալ. յառաջ քան զօրէնս զբարիսն և զչարն նոցունցիւր եւեթ և քարոզեաց: Այլ արդ մի ինչ ասեր, ասէ, թէ զորէնս ընթերցայ և զմարգարէսն, և ծառայեցի այսքան ժամանակս. քանզի որ գիտէ զխորհս հոգւոյն, նոյն ինքն գիտէ որք են արժանի փրկութեանն և որք ոչ իցեն. Այլ արդ ներեա անհասանելի ընտրութեանն նորա. քանզի նա ինքն միայն գիտէ հաւաստեաւ որք արժանի են պսակելոյ:

Ասա՛ւ կարէիր դու, ասէ ասա, գիտել թէ Մովսէս այնպէս լաւ լինելոց իցէ յետ այնչափ զգործն ցուցանելով: Այլ որ զամենայն գիտէ և որ զմիտս միտս և զխորհուրդս մինչչև ծնեալ իցեն հաւաստեաւ գիտէ և քննէ թէ եղէ պիտանիք լինելոց և եթէ ոչ, նոյնպէս և զմարգարէսն որ 'ի տղայս թագաւորս էր՝ գի-

տէր. և զպղծովքն զամենեքումբք զանց արարեալ՝ ընդ նորա միայն ընդ գեղեցկութիւն սքանչացեալ ընտրեաց, և զյօժարութեանն զբարեպաշտութիւն տեսեալ եդ 'ի նմա յիւրոց շնորհաց անտի, և այնպէս ընտրիր զնա ամենեցուն յայտ յանդիմանն եցոյց: Ոչ թէ յայլ յարուեստն որք առժամանակեան են և ըստ իւրաքանչիւր խրաց գիտեն քննել, ոչ եթէ որք միանգամայն չինականքն և ողէտքն առաջի կայցեն՝ արկանիցեն 'ի համար և կամ 'ի նոցանէ ինչ ընտրիցեն 'ի յառաջիկայ իրա անդր, այլ զորոց զփորձն հաւաստեաւ գիտեն յայտնապէս: Նաւզումք և 'ի չինականաց իսկ ընտրիք. երևեցան և պատուեցան, իսկ այլոց անփորձ գտեալ անարգեցան: Այս ես բազումք զայս և 'ի ձիան առնէին և յականան պատուականս. և այլոց ես արուեստագէտքն այնպիսի ինչ քննութիւն իրաց առնեն: Ոչ եթէ նոքա այնպէս գիտեն ընտրել զականան և զձիան և զգործիս արուեստից, ապա ես առաւել մարդասէրն Տր, որոյ անեզրական իմաստութիւնն է, որ միայնն գիտէ զամենայն յայտնապէս. ոչ եթէ 'ի մարդկայինն մտաց ինչ ուսանի, այլ իւրով ընտանի իմաստութեամբն հաւաստեաւ և աներկբայելի զամենեցունց զիւրաքանչիւր ուրուք բերէ զհամար: Վասն այսորիկ և զմաքսաւորն ընտրեաց և զաւազակն և զպոռնիկն. իսկ զքահանայսն և զծերսն և զդպիրսն անարգեալ արտաքս եհան: Այնպէս և առ մարտիրոսօքն այսպիսի ինչ դիպեալ լինէր. քանզի բազումք յոյժ յանարգացն 'ի ժամանակի նահատակութեանն պսակեցան, և ընդդէմ իմն իրքն գործէին. և որ 'ի բազմաց կարծէին եթէ մեծ և սքանչելիք իցեն, և 'ի ժամանակի նահատակութեանն գթեալք 'ի վայր կործանեցան:

Այս արդ մի այսուհետև հաւաստիս պահանջէր յարարչէն, և մի ասեր եթէ այս անուն տանջի և այս անուն պսակի. քանզի գիտէ ինքն հաւաստեաւ զամենայն ինչ առնել, վասն որոյ և ասէր՝ թէ “զՅակոբ սիրեցի և զԵսաւ ատեցի„: Այս յիրաւի իսկ. վասն զի դու 'ի վախճանէ անտի իրացն գիտացեր, իսկ նա յառաջ քան զլինելն գիտէր յայտնապէս. քանզի ոչ եթէ զգործոյն զտեսիլ խնդրէ Տծ միայն, այլ և զյօժարութեանն զբարեպաշտութիւն: Վասն զի այսպիսին թէ-

պէտ և յանկարծորէն ինչ ըմբռնմանն մեղանչէ, երագ իսկ անողէն վերստին կարէ ստանալ. Թէպէտ և ժամանակ մի յամիցէ 'ի չարիսն, երագ իսկ ամենեցուն ա̃ծ որ զամենայն գիտէ, յիշեցուցանէ նմա. զոր օրինակ և որ յայնպիսին է միշտ ապականեալ, Թէպէտ և բարիս ինչ վարկանիցի գործել, զամենայն կորուսանէ հանդերձ չար գործովքն և մտօքն որ զայնպիսիսն գործէ: Սոյն զի և Դաւիթ սուրբ և շնացաւ, և քանզի ոչ խորհրդեցաւ և միշտ զնոյնս խոկալով գործեաց, այլ յանկարծորէն 'ի յափշտակութենէ իմն ինչ գործեցաւ, վասն այսորիկ իսկ երագ առժամայն 'ի բաց կարաց լուանալ: Իսկ փարիսեցին ոչ ինչ յայսպիսեացս յանդգնեցաւ գործել, այլ յոյժ ձոխաբաներ բարեգործութիւքն, ապա չար յօժարութեամբն զամենայն կորոյս:

"Իսկ արդ զինչ ասիցեմք, միթէ անիրաւութիւն ինչ իցէ առ 'ի յա̃յ. քաւ լիցի": Այլա եթէ այդպէս իցէ, լուր և որ ինչ ըստ կարգին է: Վասնզի անդ առաքինութիւն և չարութիւն ճառէր. իսկ աստ մեղքն ամենեցուն իսկ հրէիցն էին, վասն զի առ հասարակ իսկ արարին զորթն ամենեքին իսկ. բայց սակայն ոմանք 'ի նոցանէ տանջեցան, ոմանք ոչ տանջեցան. վասն որոյ և ասէր իսկ՝ թէ "Ողորմեցայց որում ողորմեցայց, և գթացայց յորս գթացայցն": Վասնզի ոչ եթէ քո է, ասէ Մովսէսի, գիտել զիք արժանի իցեն մարդասիրութեանն, այլ ինձ թողացո, ասէ, զայն: Իսկ եթէ Մովսէսի չէր զայն գիտել, ապա ևս առաւել ձեզ: Սոյն այսորիկ և ոչ այնպէս լոկ եդ զասացեալսն, այլ առ ով ասացն՝ և զնա ևս յիշեաց. քանզի Մովսէսի ասէ, որպէս և զկերպարանսն արժանի հաւատարմութեան ցուցանելով յանդիմանեսցէ զնոսա:

Իսկ ապա իբրև առաջ զլուծումն չքաւորութեանն նացա, դարձեալ ընդ մէջ կարէ զասացուածն, և այլ իմն դիմադրութիւնս 'ի մէջ մուծանէ ասելով թէ "Ոչ որ կամիցին և ոչ որ ընթանայցէն, այլ ըստ ողորմութեանն ա̃յ: Վասնզի ասէ գիր ցՓարաւոն՝ թէ 'ի սոյն իսկ յայս զարթուցից զքեզ, որպէս զի 'ի քեզ ցուցից զզօրութի՛ իմ և պատմեսցի անուն իմ ընդ ամենայն երկիր": Օյ որպէս անդ, ասէ, ոմանք ապրեցան և կէսք տանջեցան, սոյնպէս և աստ. սակայն պահէր.

Ապա դարձեալ այլ ինչ զխնամածութիւն 'ի ներքս ածէ. «Ապա ուրեմն ում կամի ողորմի և ում կամի խըստանայ, մեղ եւս, ասէ, ընդէ՞ր դնիցէ, քանզի կամացն նորա ո՞վ կարէ ընդդիմանալ»: Տեսանե՞ս որպէս փութացաւ զայս ասել ամենայն ուրեք չքաւորութիւն պատասխանատուութեան նոցա: Այլ ոչ զլուծումն անդամ 'ի մէջ ածանէ. վասն օգտի նոցա ինչ գործէ զայս: Այլ նախ ըմբերանէ զայնափիկ որք ասէին զայսպիսիսն. «Այլ արդ, ասէ, դու ո՞վ ես մարդ որ պատասխանի տայցես այ»: Առնէ զայս յայն սակս, որպէս զի զընդվայրաքննութիւնսն 'ի բաց ձևիցէ և զգազաղամ յուզախնդիրսն, և սանձս 'ի բերան եդեալ խրատեսցէ. գիտել 'ի միտ առնուլ՝ եթէ զինչ է Ած իցէ և զինչ մարդ, և եթէ որչափ անհասանելի են տեսչութիւնք նորա և կամ որպէս գեր 'ի վերոյ քան զմեր զմիտս և զխորհուրդս գտանիցին, և եթէ զի պարտ է յամենայնի նմա հաւատալ: Այլ յորժամ առ այս կազմեսցէ զլսողն և յինքն ամփոփեսցէ կամ հարթիցէ զնորա զբարսն, յայնժամ տայ բազում ուղղութեամբ յայտնէ նմա զլուծումն, և դիւրընկալ առնիցէ զբանն: Այլ չասէ թէ անհնարինք են զայնպիսիսն լուծանել. այլ զինչ, թէ անօրէնութիւն է զայսպիսի ինչ խնդրել. պարտ է, ասէ, ամենայնի հաւատալ զոր ինչ Ած առնիցէ և ոչ եթէ 'ի քննիս ինչ արկանել, թէպէտ և զմիտս նորա չգիտիցեմք. վասն այնր և ասէր՝ թէ «Դու ո՞վ ես որ պատասխանի տաս այ»:

Տես որպէս անարգեաց զնոսա, և զիարդ զիջոյց զայտուցումն հպարտութեանն նոցա: Դու ո՞վ ես, ասէ, միթէ հաղորդ ինչ ես իշխանութեանն այնմիկ և կամ դատաւո՞ր նստար այ. քանզի առ նորա համեմատութեամբն դու ոչ ինչ կարես լինել, ոչ այս ինչ և ոչ այն, այլ և ոչ իսկ ինչ ես, քանզի առաւել եթէ ոչ ինչ ես՝ եւս մեծ է քան զայն յորժամ ասիցէ թէ դու ո՞վ ես. զայն ասէ՝ թէ ոչ ուստեք: Այլ և այլ ինչ զայլրազնութիւնս ցուցանէ հարցուածովս. և չասաց թէ դու ո՞վ ես որ պատասխանի տաս այ, այլ թէ դու ո՞վ ես որ ընդդէմ պատասխանիդ առնես. այսինքն է թէ որ ընդդիմաբանեսդ և ընդդէմ կաս: Քանզի առաւել եթէ այսպէս պարտ է և ոչ այնպէս, ընդդիմաբանութիւն է.

Տեսե՞ր որպէս երկեցոյցն, որպէս վիրաւորեացն և որպէս 'ի դողութեան կալաւ զնոսա: Այս ընտիր և առաքինի վարդապետի է, որ ոչ յամենայն ժամ զցանկութիւն աշակերտացն կատարէր, այլ մանաւանդ զի զնոսա առ իւր ընտանի բարւոք ձգիցէ և զփուշսն նախ 'ի բաց խլիցէ և ապա զսերմն ցանիցէ, և մի խոկոյն անդէն առ ժամայն առ հարցումն նմ ուրեք պատասխանի տանիցէ:

“Մի՛թէ ասիցէ՞ ստեղծուած զստեղծիչն իւր թէ ընդէ՞ր այսպէս արարեր զիս. մի՛թէ ո՞չ ունիցի իշխանութիւն բրուտն կաւոյն 'ի նմին զանգուածոյ առնել ոմն անօթս զոմն 'ի պատիւ և զոմն յանարգանս„: Այս ոչ եթէ զանձնիշխանութիւն ինչ 'ի բաց եբարձ ասելովն, այլ եցոյց եթէ մինչև ցորչափ ինչ պարտ է հնազանդել մեզ այ: Վասնզի որք յայ զհաւատոյն պահանջեն, չեն ինչ ընդհատ 'ի կաւոյ. քանզի ոչ եթէ ընդդէմ ինչ ասել նմա չէ պարտ, այլ և ոչ 'ի խնդիր լինել և խօսել և կամ ձիկ հանել և ոչ շշնջել ինչ ամենեւին և կամ զմտաւ ածել, այլ նմանել անխօսի անշնչոյն և հետևել ձեռաց բրտին՝ երթալ ուր և կամիցի զմեզ տանել: Այս օրինակի վասն, և ոչ 'ի ցուցումն ինչ առաքինութեանն, այլ 'ի հաստատութիւն հնազանդութեան և 'ի լռութեան: Իսկ զայս ամենայն ուրեք պարտ է մեզ պահել և 'ի միտ առնուլ՝ թէ ոչ զամենայն զօրինակս բոլորովին պարտ է մեզ ընդունել, այլ զպիտանիսն միայն ընտրել և որ մեզ օգտակարքն են, և զայլն ամենայն 'ի բաց թողուլ: Որպէս յորժամ ասիցէ՝ թէ “Նազիրեցար նմանեցէք իբրև զառիւծ„. այսինքն է զանկռուութիւնն և զահաւորութիւն միայն ընդունիցիք, և ոչ եթէ զգազանաբարեան և կամ զայլ ինչ որ խիստ են առիւծուն ընտանի բարք իցեն: Իսկ դարձեալ յորժամ ասիցէ՝ թէ “Պատահեցից նոցա իբրև զարջ„, զտանջանական զիրսն յայտ առնէ. իսկ յորժամ ասիցէ՝ թէ “Աստուած մեր հուր ծախիչ է„, զծախումն որ 'ի տանջանացն լինիցի՝ յայտ առնէ: Այնպէս և աստ զկաւն և զբրուտն և զանօթսն կարևոր էր 'ի կիր արկանել:

Իսկ յորժամ դարձեալ զնովիմբ ածեալ ասիցէ. “Մի՛թէ չունիցի՞ իշխանութիւն բրուտն կաւոյն առնել 'ի նմին զանգուածոյ անօթս զոմն 'ի պատիւ և զոմն յանարգանս„, մի վարկանիցիս եթէ վասն արդարութեան

ինչ ճառեալ ասիցէ զայս Պաւղոս, և մի դարձեալ 'ի բարուց ինչ հարկաւորութենէ, այլ առ 'ի առատատու-թիւն իշխանութեանն զանազանեալ. զի թէ ոչ այսպի-սի ինչ իմանայցեմք, բազում անպատեհ իրք մերձե-նան: Վասնզի զվարուց իսկ աստ ճառեաց զբանն վասն բարուց և որք ոչն են բարիք, և զմարդն կամի առանց իրիք պատճառանաց ցուցանել: Սոյնն վասն և Պաւղոս պատերազմեալ ամենայն ուրեք կամէր ցուցանել՝ եթէ զյօժարութիւնն միայն ցուցանելով, լինի գործակից ած և պսակէ: Եւ ոչ այլ ինչ այժմ աստ կամի յարդարել, այլ միայն հաւանեցուցանել զլսողսն և բազում առա-ւելութեամբ կամի զնոսա այ ընծայեցուցանել, և ամե-նեւին ոչ ինչ երբէք պահանջել հաւատոյս 'ի նմանէ: Զոր օրինակ և բրուտն, ասէ, 'ի նմին զանգուածոյ զոր ինչ կամի առնել առնէ, և չիք ոք որ ընդդէմ ասիցէ ինչ, սոյնպէս և ած 'ի նմին յազգէ մարդկան զոմանս պսակէ և զոմանս տանջէ և զայլսն պատուէ, և մի ինչ 'ի քննիս անկանիր և մի բազում խնդիրս յուզել. այլ երկիր պագ նմա միայն և նմանեա կաւոյն. և զոր օրի-նակ նա երթայ զհետ ձեռաց բրտին, սոյնպէս և դու բարուցն այնորիկ որ զայսպիսին մատակարարէ. քանզի ոչ ինչ ընդ վայր և լոկ գործէ, թէպէտ և դու տգէտ ես անճառ իմաստութեան նորա: Եւ արդ զիարդ նմա նե-րես՝ այսինքն է բրտին՝ 'ի նմին զանգուածոյ առնել ազ-գի ազգիս՝ և չլինիս մեղադիր, իսկ յայ հաւատոյս պա-հանջես վասն տանջելոցն և որք պատուելոցն, և չթողուս ցնա զգիտելն՝ թէ ո՛ր արժանի իցեն պատուոյն և որք չիցենն: Այլ արդեօք ասիցես՝ թէ 'ի նմին զանգուա-ծոյ են, այսինքն է յէութենէն, ապա ուրեմն պարտէին և յօժարութեամբքն սոյնպիսիք գտանել: Ոչ է, քանզի մոլորութեամբ լի է բանս: Եւ զոր առ բրտին ոչ իշխե-ցեմք ասել վասն պատուականին և անարգին, աստ հա-մարձակութեամբ իմն առաջարկութիւն առնեն բանին վասն տանջանաց և պսակացն: Եւ արդ զի՞նչ իցէ, յանձ-նականութիւն ելեալք զայս ասեն. բայց մեք սակայն թէ հուն ինչ իցէ զամենեսեան ածցուք 'ի խորատ, և ցուցցուք թէ ըստ իւրաքանչիւր յօժարութեան իրքն վճարին. բայց սակայն զայս միայն առաջի դիցուք ասե-լով՝ թէ մի ինչ ընդդէմ ասասցուք այ, այլ զամենայն

ինչ նորա անհասանելի խնամոցն թողցուք ։ Վասնզի միշտ իսկ օրինակի մեծի պէտք են վասն առաջիկայիցն, վասն որոյ և 'ի մէջ իսկ ածէ զայն, որով մարթէր զարթուցանել զլսողսն. զի եթէ չէր մեծ ինչ և առաւել, ապա ոչ ցանկ զայն 'ի կիր արկանէր, որով կարողն էր յանդիմանել զընդդիմակացսն ։

Այլ արդ յորժամ զընդվայր յանմտութիւնս նոցա ըմբերանեաց, ապա մեծաւ իսկ առաւելութեամբ ածէ զնովիմբ զլուծումնն. և զինչ իցէ լուծումնն ։ "Իսկ ապա եթէ կամէր նա ցուցանել զբարկութիւն իւր և յայտնի առնել զզօրութիւն իւր զոր համբերէր բազում երկայնմտութեամբ անօթոցն բարկութեան պատրաստելոցն 'ի կորուստ, զի յայտնի արասցէ զմեծութիւն փառացն իւրոց 'ի վերայ անօթոցն ողորմութեան զոր յառաջագոյն պատրաստեաց 'ի փառս նորին. զոր և կոչեաց իսկ զմեզ ոչ միայն 'ի Հրէից, այլ և 'ի հեթանոսաց „ ։ Այլ զոր ասէն այսպիսի ինչ է. անօթ բարկութեան էր Փարաւոն, մարդ որ զայն զբարկութիւնն բորբոքէր 'ի ձեռն ընտանի իւրոյ խստասրտութեանն ։ Այլ քանզի 'ի բազում երկայնմտութեանն նա վայելեաց և չեղև ինչ պիտանի, այլ կաց մնաց նոյնպէս առանց ուղղելոյ, վասն որոյ ոչ միայն անօթ բարկութեան կոչէ զնա, այլ եթէ պատրաստեալ 'ի կորուստ, այսինքն է յիւրոց ընտանի կամացն պատրաստեցաւ 'ի կորուստ ։ Վասնզի ոչ եթէ նա ինչ պակասեցոյց 'ի նմանէ զուղղութիւնն, այլ ինքն իւրովք կամօքն պատրաստեցաւ 'ի կորուստ, և զրկեալ գտաւ յամենայն ներելոյ և 'ի թողութենէ. զի թէպէտ և յառաջագոյն գիտէր զայն նա, այլ համբերէր բազում երկայնմտութեամբ առ 'ի ածել զնա յապաշխարութիւն. զի եթէ զայս ոչ կամէր, ապա և ոչ երկայնամտէր իսկ ։ Այլ քանզի ոչ կամեցաւ գալ յապաշխարութիւն և լինել պիտանի երկայնմտութեամբն, այլ պատրաստեաց զինքն ընդդէմ բարկութեանն, ապա այնուհետև արկ 'ի կիր և նա զայն ինչ՝ որով զայլսն մարթէր ուղղել նորա տանջանօքն, որպէս զի նորա կորուստեամբն այլք փութագոյնք եղիցին առ 'ի խրատն, և զիւր զզօրութիւնն ցուցանիցէ ։ Ոչ է ոչ կամի նա այսպիսի ինչ իրօք ցուցանել զիւր զզօրութիւնն, այլ խնամօքն և բարեգործութեամբք զոր առ մեզ, և այս ամե-

նայն ուրեք անդուստ 'ի վերուստ իսկ երևէր ։ Զի ե-թէ Պաւղոս չկամի երևել այնպէս զօրաւոր, «Մի զի մեք, ասէ, ընտրեալք երևեսցուք, այլ զի դուք զբարիս գործիցէք», ապա մանաւանդ եթէ եւս առաւել ամե-նեցունցն ա̃ծ ։ Երկայնամտեաց զի յապաշխարութիւն ածիցէ զնա, իսկ նա ոչ կամեցաւ ապաշխարել յանչափ 'ի բազում ժամանակս ։ Իսկ ապա ա̃ծ զի՞նչ. միանգա-մայն եցոյց նախ զքաղցրութիւն իւր, ընդ նմին յայտ-նեաց և զզօրութիւն իւր ։ Աստ զի ոչ կամեցաւ իւքն օգտել և ոչ յանչափ երկայնմտութեանն, և որպէս ա-ռանց ազդելոյ կաց ծ̃ոց, ընկալաւ զպատուհասն, որով յայտնի եղև զօրութիւնն ա̃յ, նոյնպէս և որք բազում մեղան և ապաշխարեցին՝ ողորմեցաւ, և այսու յայտնի եղև մարդասիրութիւն նորա, այսինքն է ողորմութիւն ։

Եւ չասաց թէ մարդասիրութիւն, այլ փառք որով ցուցանէ իսկ թէ մանաւանդ իսկ են փառք ա̃յ, և յա-ռաջ քան զայն ամենայն զայս փոյթ յանձին կալաւ ։ Զի յորժամ ասիցէ թէ զոր յառաջն պատրաստեաց 'ի փառս իւր, ոչ եթէ ա̃յ միայն է այս՝ ասէ, ապա թէ ոչ զի՞նչ արգել էր ամենեցուն միանգամայն ապրել ։ Այլ և 'ի մէնջ իմն խնդրէ, և այսու ցուցանէ զա̃յ զյա-ռաջգիտութիւնն, և զանխտրութիւնն որ 'ի միջի կայր ընդ Հրէայս և ընդ Հեթանոսս՝ 'ի բաց բառնալով ։ Սա-կայն և աստ ոչ փոքր ինչ կազմէ զբանին զպատասխա-նատուութիւն. և ցուցանէ թէ ոչ միայն 'ի Հրէից ո-մանք կորեան և ոմանք ապրեցան, այլ և առ Հեթանոսս նոյն եղև. վասն որոյ և չասէ թէ ամենայն Հեթանոսք, այլ թէ 'ի Հեթանոսաց. նոյնպէս և ոչ զամ Հրէայսն, այլ եթէ 'ի Հրէից ։ Եւ զոր օրինակ Փարաւոն անօթ բարկութեան եղև իւրով ընտանի չարութեամբն, նոյն-պէս և սոքա անօթք ողորմութեան ընտանի իւրեանց բարեմտութեամբն. զի թէպէտ և մեծ մասնն ա̃յ էր, այլ և ամենայնն իսկ, բայց սակայն փոքր մի և ինքեանք նպաստ եղեն յիրսն. վասն այնորիկ և չասաց իսկ ա-նօթք ողորմութեան և համարձակութեան, այլ թէ ո-ղորմութեան, ցուցանէ թէ ամենայն իսկ ա̃յ էր ։ Քան-զի և զայն զոր ասէրն իսկ թէ «Ոչ որ կամիցին և ոչ որ ընթանայցեն», զի թէպէտ և 'ի կարգի ընդդիմա-բանութեան եղեալ իցէ, բայց սակայն և 'ի Պաւղոսէ

յորժամ ասի այս, չունի ինչ պակասութիւն։ Ոչ է յոր-
ժամ ասիցէն՝ թէ ոչ որ կամիցին և ոչ որ ընթանայ-
ցեն, ոչ եթէ զանձնիշխանութիւնն 'ի բաց բառնայ,
այլ ցուցանէ՝ զի թէպէտ և ամենայն ինչ քո է, այլ կա-
րօտ ես վերին պարգևացն. և թէ պարտ է և կամել և
ընթանալ, և վստահ լինել ոչ 'ի մեր ընտանի ջանս և 'ի
վաստակս, այլ յա̃յ մարդասիրութիւնն. զոր և այլուր
իսկ ասէր՝ թէ "Ոչ ես, այլ շնորհքն ա̃յ որ ընդ իս"։

Ու բարիոք ասաց՝ թէ զոր յառաջին պատրաստեաց
'ի փառս։ Ու քանզի այսու իմն նախատ լինէին զի շնոր-
հօքն ապրեցան, և անօթ և նախատինս իմն անձանց
վարկանէին, յաղագս այնորիկ մեծաւ առաւելութեամբ
բառնայ զայսպիսի կարծիս 'ի միջոյ. զի թէ ա̃յ այնպիսի
իրք փառք բերէին, սոքա ևս առաւել նոցա՝ որովք ա̃ծն
փառաւորեցաւ։

Ու հայեաց 'ի բարեմտութիւնն և յանդգաւ իմաս-
տութիւնն Պաւղոսի. զի կարող էր և առանց զՓարա-
ւոն 'ի մէջ բերելով և զնորին զպատիժսն՝ 'ի նոցունց
իսկ 'ի Հրէից անտի որք մեղանն՝ առնել յայտնի զբանն
և ցուցանել թէ որոց այնպիսի հարքն էին՝ ձեզ իսկ սի-
րեցին մեղքն. և սակս զինչ, ոմանք կորեան և ոմանք
ողորմութիւն գտին, և հաւանեցուցանէ զնոսա՝ մի ինչ
զարմանալ թէ և 'ի հեթանոսաց ոմանք ապրեցան առ
Հրէիցն կորստեամբն. այլ զի մի ինչ ծանրագոյն զբանն
գործեսցէ, վասն այսորիկ զիրս տանջանացն 'ի բարբա-
րոսէն յայտնմանէ բերէ 'ի մէջ, որպէս զի մի հարկաւո-
րեսցի կոչել զնոսա անօթս բարկութեան. իսկ զողոր-
մութեան անօթսն 'ի բազմութենէ Հրէից անտի բերէ
'ի մէջ։ Նոյնու և զա̃յ իսկ բաւական էր զարմանալ. զի
բազում անգամ ետես զնոսա պատրաստ առ 'ի կո-
րուստ, և միշտ զիւր զերկայնմտութիւնն և զներողու-
թիւնն ցուցանէր առ նոսա. և ոչ միայն երկայնմտու-
թիւն, այլ թէ բազում երկայնմտութիւն. բայց սա-
կայն չկամեցաւ զայսպիսի ինչ զփորձ իրացն 'ի Հրէից
անտի առնել։

Ու արդ ուստի իցեն, ասէ, ոմանք անօթ բարկու-
թեան և այլք ողորմութեան. յընտանի իւրեանց յօ-
ժարութենէն։ Իսկ ա̃ծ որ յոյժ բարերարն է՝ յերկո-
քանչիւրս ցուցանէ զիւր զքաղցրութիւնն. և ոչ եթէ

փրկելոցն միայն ազգացն, այլ և Փարաւոնի յիւրմէ կող-մանէ. քանզի յերկայնմտութեանն և նա և սոքա միա-պէս վայելեցին: Իսկ ապա եթէ չապրեցաւ, իւր ընտա-նի մտացն էր ամենայն վնասն, քանզի յա̄ծակայս կող-մանէ անտի չգտան ինչ նուազ իրք առ նմա որով մարթն էր ապրել:

Իսկ արդ տուր մեզ զլուծումն խնդրոյն 'ի ձեռն իրաց ուրուք, որպէս և այլ ուսուցք արժանի հաւատարմու-թեան զբանն կազմիցես: Իսկ ապա զինչ գործիցէ. ըն-թերց զմարգարէսն 'ի մէջ և ցուցանէ թէ նոքա իսկ ան-դուստ 'ի վերուստ յառաջագոյն զնոյնս գուշէին. քան-զի Ովսէա, ասէ, զայսպիսի դրեալ նշանակեր ասելովն այսպէս. "Կոչեցից զոչ ժողովուրդն ժողովուրդ իմ և զչսիրեցեալն սիրեցեալ": Իսկ զի մի ասիցեն թէ անար-գելով զմեզ՝ զմերս զանց արարեր, և զՈվսէա կոչեցեր վկայ և ասես թէ վերստին գուշէր և ասէր՝ թէ կոչեցից զոչ ժողովուրդն ժողովուրդ իմ: Վասնզի մինչ էին ոչ էին ժողովուրդ, յայտ է թէ հեթանոսք. և մինչ էին դարձեալ չսիրեցեալքն, նոքին իսկ հեթանոսք. բայց սակայն ասաց զնոցանէն թէ ժողովուրդ և սիրե-ցեալ. և ոչ այսչափ միայն, այլ եթէ որդիք եւս այ. քան-զի ասէ՝ թէ "Նոքա կոչեսցին որդիք այ կենդանւոյ": Իսկ ապա եթէ ասիցեն թէ զայս որք 'ի Հրէից անտի հաւատացին՝ ցուցանէ ասէ, սակայն և այսպէս հաստա-տուն լինի բանս: Զի եթէ վասն ապաշնորհացն որ այնչափ վայելեցին 'ի խնամսն և օտարացան և զժողո-վուրդն լինել կորուսին՝ այսչափ փոփոխմունք եղեն մին-չև դարձեալ որդիք լինիցին, ապա զինչ խափան և արգել այնոցիկ էր որ յետ ընտանանալոյն ընդ նմա ոչ եւս օտարացան, այլ 'ի սկզբանէ օտարք գոլով՝ յետոյ կոչեցան և ապրեցան, և 'ի ձեռն իւրեանց հնազանդու-թեանն նմին պատուի արժանիք գտան:

Իսկ արդ 'ի մէջ ածեալ զՈվսէա և չվարկանի զնա միայն բաւական, այլ և զԵսայի եւս 'ի մէջ ածէ և ցու-ցանէ զուգաձայն ընդ նմին բարբառեալ. ասէ. "Ես-այի աղաղակէ վասն Իսրայէլի". այսինքն թէ ամե-նայն համարձակութեամբ վերաձայնէ և ոչ ինչ պատ-կառէ: Իսկ արդ զոր, ասէ, այժմ ընդդէմ լինիք մեղա-դիք, յորժամ նա զփողոյն զիւր զձայնն պայծառացու-

ցանէ։ Եւ արդ զի՞նչ աղաղակիցէ Եսայի. ասէ. «Եթէ իցէ թիւ որդւոցն Իսրայէլի իբրեւ զաւազ ծովու, մնացորդք միայն ապրեսցին»։ Տեսանե՞ս զիարդ աւանիկ նա ոչ զամենեցուն ասէ թէ ապրեսցին, այլ որք արժանիքն միայն իցեն ապրանացն։ Քանզի չփափագեմ ինչ բազմութեանն, ասէ, ոչ զուարճանամ ինչ ընդ շախնդն բազմութեան ազգիդ այդորիկ, այլ զայնոսիկ միայն կամիմ փրկել՝ որք զանձինս իւրեանց արժանիս փրկութե̃ յօրինեցին։ Եւ ոչ եթէ ընդ վայր լոկ ինչ յիշեաց զաւազ ծովու, այլ կամեցեալ յուշ առնել նոցա զհին աւետեացն որոց անարժանս զինքեանս կացուցին։ Եւ արդ ընդէ՞ր այժմ ամբոխիցէք յորժամ լսիցէք թէ անկեալ էք 'ի խոստմանց անտի, զոր և ամենայն մարգարէքն յայտ առնեն՝ թէ չեն ամենեքին ապրելոց, այլ սակաւ և նուազունք։

Նոյն և զօրինակ փրկութեան ասէ։ Տեսե՞ր զմարգարէական հաւատարիմն, ապա 'ի միտ առ և զառաքելական զիմաստութիւնն թէ որպիսի վկայութիւնս 'ի մէջ բերէ, որ յոյժ իսկ և 'ի պատշաճ իրաց անտի էր 'ի ձայն։ Ոչ եթէ զայն միայն եցոյց թէ ոմանք են ապրելոց և ոչ ամենեքին, այլ թէ որպէս ապրեսցին՝ զայն եւս յաւել։ Եւ արդ զիա՞րդ իցեն ապրելոց և կամ որպէս ա̃ծ զնոսա արժանիս առնիցէ երախտեացն։

«Բան մի հակիրճ և համառօտ արդարութեամբ. զի զբանն համառօտ արասցէ տէր 'ի վերայ երկրի»։ Եւ զոր ասէն այսպիսի ինչ է, եթէ չեն ինչ պէտք ճանապարհորդութեան և աշխատութեան և ոչ օրինական իրացն տառապանք ինչ, այլ թէ յոյժ երագահասութեամբ է փրկութիւնն մեր. քանզի այսպիսի իմն են հաւատքն որ 'ի ձեռն փոքր բանի շնորհէ մեզ զփրկութիւն։ Եւ արդ զի՞նչ իցէ այն փոքր բանն. «Զի եթէ խոստովանեսցիս բերանով քով զտէր Յիսուս և հաւատասցես 'ի սրտի քում թէ ա̃ծ յարոյց զնա 'ի մեռելոց՝ կեցցես»։ Տեսե՞ր թէ զի՞նչ է բանն համառօտ զոր առնիցէ տէր 'ի վերայ երկրի։ Նոյն են մեծամեծ սքանչելիք զի փոքր բանս այս ոչ եթէ փրկութիւն միայն, այլ և արդարութիւն եւս շնորհեաց մեզ։

«Եւ որպէս յառաջագոյն ասէր Եսայիաս. եթէ ոչ տէրն զօրութեանց թողեալ էր մեզ զաւակ, իբրեւ

զՍոդոմ լինէաք և Գոմորայ նմանեաք „ : Պատճառաւ սոսա այլ ինչ ցուցանէ՝ թէ և ոչ նոքին ինքեանք սակաւքն անձամբ ինչ կարացին առնել. այլ թէ և նոքա եւս էին կորնչելոց և զսոդոմայեցւոց զկիրսն կրէին, այսինքն է թէ զընտանիինն զատապարտութիւն ընդունէին : Այս որպէս նոքայն արժանաւորին ամենևին յերկրէն կորեան և ոչ դոյզն մի անգամ մնաց նոցա զաւակ, այնպէս, ասէ, և մեք այնպէս էաք լինելոց եթէ չէր Այ զբազում քաղցրութիւնն 'ի կիր արկեալ առ մեզ և 'ի ձեռն հաւատոցն ապահեալ զմեզ : Սոյն այսորիկ և յառաջն 'ի գերութիւնն իսկ եղեն. քանզի բազումք և յոլովք վարեցան 'ի գերութի և կորեան, և սակաւք ապրեցան :

“Այլ արդ զինչ ասեմք, ասէ, զի հեթանոսք որ ոչ էին մտեալ զհետ արդարութեան, ժամանեցին արդարութեան „ : Այս է յայտնի լուծումն բանիս այսորիկ : “Արդարութեանն այնմիկ ժամանեցին, ասէ, որ 'ի հաւատոցն էր. իսկ Իսրայէլ մտեալ էր զհետ օրինացն արդարութեան, և յօրէնսն արդարութեան ոչ ժամանեաց „ : Այլ վասն զի յիրաց անտի եցոյց՝ թէ ոչ ամենեքին որ յԻսրայէլէն են՝ իսրայէլեանք իցեն, և 'ի նախնեացն Յակոբայ և Եսաւայ և 'ի մարգարէիցն, և զաք-բայպէս լուծումն 'ի մէջ բերէ և յանդիմանէ զնոցա չքաւորութիւնն 'ի ձեռն Մովսէսի և Եսայեայ : Այս յորժամ ամենեցուն զամբաստանութիւնն, ապա ցուցանէ թէ երկու ինչ խնդիրք են, մի զի հեթանոսք հասին հաւատոցն արդարութեան, և զի չէր զհետ մտեալ՝ և ժամանեաց, այսինքն է թէ չէր ինչ փոյթ աշխատել զայնմանէ : Նոյնպէս և դարձեալ զհրէիցն նման սմին դնէ երկուս և յերկոցունց չքաւորեալ զնոսա. մի այն՝ զի Իսրայէլ չժամանեաց, և միւսն եւս դարձեալ զի փութացաւ և ոչ կարաց հասանել : Վասն որոյ և զասացուածն յայտնապէս ինքն արկանէ 'ի կիր. քանզի չասաց եթէ ունէր զարդարութիւն՝ այլ թէ ժամանեաց, և միւսն եւս դարձեալ զի փութացաւ և ոչ կարաց հասանել : Վասն զի նոր և հրաշափառագոյն այն իսկ էր, զի որ զհետն մտեալ էր՝ չեհաս, իսկ որոյ չէր բնաւ երթեալ զհետ՝ սա դիւրաւ ընկալաւ : Այլ թողու թէ շնորհէ ինչ նոցա զայս ասելովն՝ թէ զհետ մտեալ էր օրինացն արդարութեան. և եւս 'ի վերջոյ զաղագս զմեկնտայ նոցա :

Այլ քանզի յոյժ զօրաւոր ունէր զլուծումն բանին առնել, յաղագս այսորիկ ոչ ինչ զանգիտեաց եւս զդը-ժուարագոյն առնել զընդդիմախօսութիւնն : Սորին վասն եւ չկռուի ինչ ընդ նոսա այժմ վասն հաւատոյ եւ կամ զատի արդարութեանն, այլ ցուցանէ թէ եւ յառաջ քան զհաւատսն իսկ կարեանց ընտանի օրինաքն պատ-րեալք եւ դատապարտեալք գտան : Վասնզի դու, ասէ, ով Հրեայդ, եւ ոչ զայն արդարութիւն գտեր անգամ որ յօրինացն էր, վասն զի անցեր զնոքօք եւ պատժա-պարտ անձինցն գտար. իսկ սոքա որք ոչ օրինօքն հա-ւատացին, այլ եւս մեծագոյն ճանապարհ գտին արդա-րութեան, այսինքն որ 'ի հաւատոցն արդարութիւն էր, զոր վերագոյնն իսկ ասէր. "Այթէ Աբրահամու գոր-ծովքն էր արդարացեալ, ունէր ունէր պարծանս, այլ ոչ առ Ած". եցոյց թէ այս արդարութիւն մեծագոյն քան զայն է : Օտարազգիքն ասէր թէ երկու իմն են ան-հասանելիքն, իսկ այժմ երեք խնդիրք եղեն. մին զի ե-թէ հեթանոսք գտին զարդարութիւն, եւ զի չեղեւ խըն-դիր եւ եգիտ, եւ զմեծագոյն եւս քան զօրինացն արդա-րութիւն եգիտ : Սոյնպէս եւ այսորիկ դարձեալ եւ առ Հրեայսն հիացումն իմն թուի 'ի դիմադարձաց անտի, եւ զի Իսրայէլ էր եւ չեգիտ. եւ զի փութով խնդրեաց եւ չեհաս, եւ եթէ ոչ նուազ ինչ անդ ըմբռնեցաւ :

Այլ արդ իբրեւ արկ զլուծումն 'ի բազմամտածութիւնս եւ ընդ որ կարէին հիանալ, ածէ զնովիմբ երագ փու-թով եւ զլուծումն, եւ զպատճառն ասէ զամենայն ա-սացելոցն : Այլ զինչ իցէ պատճառքն. "Այթէ ոչ 'ի հաւատոց, ասէ, այլ 'ի գործոց օրինաց". Այս է յայտ-նապէս լուծումն ամենայն դարուս ասացելոցն. զի եթէ իսկոյն անդէն 'ի սկզբանն էր ասացեալ, ոչ այնպէս դիւ-րընկալ կարէր առնել : Այլ վասն զի բազում մտա-ծութեանց յարդարեաց եւ օրինակս եբեր եւ նախ-բերք ուղղութիւնս 'ի կէս արկ, եւ ապա այնուհետեւ ա-րար զնա դիւրաւ ուսանել, որով եւ դիւրընկալ իսկ մա-նաւանդ գործեաց զնա : Վասնզի այս են, ասէ, պատ-ճառք կորստեան նոցա : "Զի ոչ 'ի հաւատոց, այլ 'ի գործոց օրինացն կամեցան արդարանալ". Այլ չասաց թէ 'ի գործոց լոկ, այլ թէ 'ի գործոց օրինացն. եցոյց թէ եւ ոչ զայն արդարութիւն անգամ ունէին :

"Վասնզի գթեցին, ասէ, նոքա առ վիմին գայթակղութեան որպէս և գրեալ է. ահա դնեմ 'ի Սիոն վէմ գլորման և քար գայթակղութեան, և ամենայն որ հաւատասցէ 'ի նա՝ մի ամաչեսցէ,,: Տեսե՞ր դարձեալ որչափ համարձակութիւն ունին հաւատքն և ընդհանրական պարգևս. քանզի ոչ վասն հրէիցն միայն ասի, այլ վասն ամենայն իսկ առ հասարակ ազգի մարդկան. ամենայն որ թէպէտ և հրեայ, ասէ, և կամ հեթանոս և կամ սկիւթացի և կամ Թրակացի և կամ այլ ուրեք, և հաւատասցէ միայն, 'ի բազում համարձակութեան վայելէ: Իսկ սքանչելիք այն են մարգարէին, զի ոչ եթէ հաւատան ամենք՝ զայն առաց միայն, այլ թէ ամենք և չհաւատան. քանզի գթեցին, ասէ, որ է անհաւատութեան: Որ և մերագոյնն իսկ եցոյց զկորուստեալսն և զփրկեալսն՝ ասելովն "Թէ իցէ թիւ որդւոցն Իսրայէլի իբրև զաւազ ծովու, մնացորդքն միայն ապրեսցին,,. և դարձեալ "Եթէ ոչ տէրն զօրութեանց թողեալ էր մեզ զաւակ, իբրև զՍոդոմ լինէաք,,. և եթէ "Կոչեաց ոչ միայն 'ի հրէից, այլ և 'ի հեթանոսաց,,. զոյնս և աստ ասէ՝ թէ ոմանք հաւատան և ոմանք գայթակղին: Իսկ գթելն յայնմանէ լինի յորժամ չնկատիցեմք յառաջ զճանապարհն, յորժամ բերան բացեալ ընդ այլ ոք նայիցիմք յիմարելով: "Գթեցին, ասէ, առ վիմին գայթակղութեան,,: Քար և վէմ գայթակղութեան զայն ասէ որ 'ի բարուցն անհաւատիցն վախճան լինիցի:

Եղբարք եղե՞ ձեզ յայտնի աստուածն, եթէ կարօտ էք և բազում յայտնութեանց: Եւ այսպէս թուի՝ թէ որք անձանց միտ դնիցեն, զոգ ընդ մեզ գիտիցեն զաստուածեալսն. իսկ որպէս եթէ ոմանք մոռանայցեն, պարտ է նոցա որոց պատահեն ծանօթից՝ հարցանել և զիւրաւ ուսանել: Սորին աղագաւ և ես երկայնաձիգ արարի զպատմութիւն բանիցս, որպէս զի մի ընդ մէջ հատանիցեմ զհանապազորդ ասացութիւնն և յաւէ ցուցանիցեմ զյայտնութիւն աստուածոյն:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Վասն որոյ աստանօր հանգուցանեմ զբանս և ոչ ինչ ՚ի սովորականացն ձեզ ճառեմ այժմ, որպէս զի և մեր սովորութիւնն էր միշտ, այսինքն է վասն ընչից, վասն ողորմութեան, վասն ոխս չունելոյ. որպէս զի մի դարձեալ մթացուցանիցեմք զյիշատակս ձեր բազմութեամբ առասպելովքն: Վասնզի և ժամ իսկ է մեզ փութալ այսուհետև. ՚ի հայրենի տունն և ՚ի հանգիստն մեր ամենեցուն, և անդր ամենայն իրօք փութկել մեզ զբանս ՚ի փառաբանութիւն ամենեցունցն այ առ հատուրակ ամենեցունց հաղորդական հանգստեանքն՝ մեք որ ուսուցողքս եմք և դուք որ լսողքդ էք՝ առ հատուցակ փառս մատուցանեսցուք հօրն հանդերձ միածնի որդւովն և կենդանարար սուրբ հոգւովն, քանզի նորա իսկ է արքայութիւն և զօրութիւն, տէրութիւն և իշխանութիւն և համապատիւ փառաբանութիւն յամենայն արարածոց իւրոց այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ԵՕԹՆԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

“Եղբարք, իմ կամք սրտի և աղօթք առ Ած վասն նոցա են ՚ի փրկութիւն„:

Հանդերձեալ է դարձեալ զկծեցուցանել զնոսա յոյժ առաւել քան զառաջինն. որով դարձեալ ՚ի բաց բառնայ զծանրաբեռն զկարծիսն, և բազում իմն ուղղութիւնս ՚ի կիր արկանէ: Ո՛չ, ասէ, ՚ի բանս միայն հայիցիք և մի ՚ի մեղադրութիւնսն եւեթ, այլ յայն զի ոչ թշնամութեան մտօք զայսպիսիսն բարբառիմ: Վասնզի և չէ իսկ զնոյնս ինքեանս ցանկալ ապրեցուցանել. և ոչ միայն ցանկայ, այլ և աղօթս ևս առնէ, և դարձեալ առեալ ՚ի բաց դառնալ: Վասն որոյ զկամսն ասա՝ ըղյոյժն ցանկութեանէն ասէ: Եւ արդ տես և զայն թէ որպէս առնէ զխնդրուածսն սրտի մտօք. զի ոչ եթէ լոկ ՚ի տանջանացն կամի զերծուցանել զնոսա միայն, այլ

որպէս զի և ապրեսցին՝ և բազում փոյթ ցուցանէ և աղօթս ևս առնէ։ Եւ ոչ եթէ յայսմ միայն, այլ և որ լաւ կարգին է՝ յայսմանէ ցուցանէ զսէր զբարեմտութիւնն զոր ունէր առ նոսա. զի որով հնարն էր, այնու հակառակի և բանագրաւէ՝ գոնէ ստուեր ինչ պատասխանատուութեան գտանել նոցա, և չկարէ զօրել՝ յաղթեալ 'ի բնութենէ իրացն։ Եւ ապա զինչ։

“Վկայեմ նոցա, ասէ ; զի զնախանձն Այ ունին, այլ ոչ գիտութեամբ„։ Ապա ուրեմն այս ներելոյ արժանի է և ոչ եթէ մեղադրութեան. զի եթէ վասն մարդկան չիցեն 'ի բաց հեղգեալք, ապա ողորմութեան արժանի են և ոչ տանջանաց։ Բայց տես որպէս խնամութեամբ 'ի պէտս անցք 'ի կիր արկանէ զբանն և ցուցանէ նոցա զընդդիմայն զյամառութիւնն, քանզի ասէ. “Տգէտ են Այ արդարութեանն„։ Պարծեալ թուի թէ ներելոյ ինչ արժանի իցէ բանս. այլ յաջորդն մեղադրութեամբ լի է, և զամենայն զպատասխանատրութիւն նոցա 'ի բաց բառնայ։ “Քանզի զիւրեանց զարդարութիւնն, ասէ, խնդրեն կացուցանել„։ Եւ որ վասն. “զի արդարութեան Այ ոչ հնազանդեցան„։ Զայս ասէ առ 'ի ցուցանել թէ զյաղթելն կամէին միայն, և եթէ յիշխանասիրութէն մանաւանդ քան 'ի տգիտութենէն մոլորեցան, և զի եթէ ոչ զնոյն ինքն զօրինացն զարդարութիւն հաստատեցին. Քանզի ասելն թէ խնդրեն կացուցանել՝ զայն ինչ յայտ առնէ. բայց սակայն այսպէս համարձակ չէր զայն։ Բայց և ոչ ասաց իսկ եթէ յերկաքանչիւր արդարութեանց անտի անկան, բայց յայժ խնամութեամբ իմն ակնարկեաց ընտանի իւրով հանճարուն։ Իսկ եթէ զիւրեանցն կամին կացուցանել, ասէ, բարեաւ իսկ յայտ է՝ թէ չկարացին հաստատել, և եթէ Այ արդարութեանն չհնազանդեցան, ապա յայտ է թէ անկան իսկ անտի։ Իւրեանց արդարութիւն զայն կոչէ զոր ոչ ևս զօրէին օրէնքն կատարել վասն քրտանցն և աշխատութեանցն։ Իսկ զայս արդարութիւն Այ վասն այնորիկ կոչեաց՝ առ 'ի բոլորովին իսկ վերին շնորհացն գոլ, և Այ արդարացուցեալ ձրի զմեզ և ոչ եթէ վաստակօք ինչ։ Բայց որք սովոր են միշտ հոգւոյն սրբոյ հակառակել, նոքա յամառէին օրինօքն արդարանալ և չկամէին մերձենալ 'ի հաւատսն։

Այս յայժամ չմերձենան 'ի հաւատս, և ոչ արդարու-
թեանն նորա հաղորդ գտանին. և դարձեալ օրինացն
չկարացեալ լնուլ արդարացուցանել, ապա ամենայն
ուրեք անկեալ գտանիցին։

«Քանզի կատարումն օրինացն, ասէ, Քրիստոս է
յարդարութիւն ամենայն հաւատացելոց»։ Տեսե՞ր ըզ-
Պաւղոսի զիմաստութիւնն, քանզի վարդապետութեան
էր բանն. զի մի որք 'ի Հրէից հաւատացեալքն էին՝
վարկանիցին թէ զկէսն ունիցին՝ և 'ի կիսոյն նուազեալք
իցեն և անօրէնութիւն ինչ համարիցին զայն. քանզի
և չէր իսկ պարտ զայն երկիւղ ունել 'ի մտի, և մի դար-
ձեալ յանձանց ինչ ակն ունել առ 'ի զայն ուղղելոյ և
ասել՝ զի թէպէտ և այժմ ոչ կարացաք, այլ է երբեմն
զի կատարեսցուք։ Բայց տես զկարգ կարգէ և ցուցանէ
թէ մի է արդարութիւնն, և 'ի նոյն իսկ յայն վերա-
բերի. և որ զայս արդարութեան զհետ երթայ որ 'ի
հաւատոցս է, ապա և զայն կատարէ. իսկ որ զայս ա-
նարգէ, և յայնմանէ հանդերձ նուազ անկանի։ Որ
եթէ կատարումն օրինաց Քրիստոս է, և յայժամ ըզ-
Քրիստոս չունիցի, թէպէտ և զայն համարեսցի թէ
ունիցի, ոչ ինչ ունի. իսկ որ զՔրիստոս ունի, թէպէտ
և ոչ ինչ կարաց ուղղել ըստ օրինացն, զամենայն ինչ
ընկալաւ։ Քանզի կատարումն բժշկութեան առողջու-
թիւն է. զոր օրինակ որ կարողն է առողջ առնել, թէ-
պէտ և չգիտիցէ ինչ զբժշկական զարուեստն՝ զամենայն
ինչ լիով գիտաց. այնպէս և որ չգիտիցէն բժշկել, թէ-
պէտ և մերձաւոր զինքն արուեստին վարկանիցի, յամե-
նայնէ անկեալ է։ Նոյնպէս և առ օրէնսն և առ հաւատ-
ոյն է իմանալ. վասն զի որ զայս ունի, և զայն կատա-
րեալ ունի. իսկ եթէ սոցա արտաքոյ իցէ, ապա յեր-
կաքանչիւրոցն իսկ օտարացեալ գտանի։

Այս արդ զի՞նչ կամէին օրէնքն. Արդարացուցանել
զմարդիկ, այլ ոչ զօրեցին. վասն զի ոչ ոք լնուլ կա-
րաց կատարել։ Քանզի այս իսկ էր օրինացն կատա-
րումն, և այսմ ամենայնի ակն ունէր, սորին. վասն և
ամենայն ինչ լինէր՝ տօնքն և պատուիրանքն և զոհքն
և այլն ամենայն, որպէս զի մարդն արդարասցի։ Այլ
զայսր ամենայնի զկատարումն ակնարկեաց Քրիստոս
մեծապէս իմն 'ի ձեռն հաւատոցն։ Մ՛ի երկնչիր ինչ,

ասէ, որպէս թէ զանցանես ինչ զօրինօքն. վասն զի առ հաւատոյն մատուցար: Յայնժամ զանցանես զնոքօք, այսինքն է ըստ օրինօքն, յորժամ վասն օրինացն՝ Քրիստոսի չհաւատաս. որպէս զի յորժամ Քրիստոսի հաւատաս, և զօրէնսն կատարես, մանաւանդ թէ և առաւել յորժամ զմեծագոյն արդարութիւն ընկալար: Ապա քանզի այն յայտնապէս վճիռ իսկ էր, 'ի դրոց այնուհետև հաւատարիմ առնէ զիրսն:

“Մովսէս, ասէ, գրէ որ յօրինացն արդարութիւնն է„: Եւ զոր առէն այսպիսի ինչ է, թէ Մովսէս ցուցանէ մեզ զարդարութիւնն որ յօրինաց անտի է թէ որպիսի ինչ իցէ և կամ զիարդ: Եւ արդ որպիսի՞ ինչ իցէ և կամ յումմէ՞ իմեքէ լինէր հաստատուն: Ի կատարելոյն զպատուիրանսն. քանզի ասէ՝ թէ “Որ արասցէ զնոսին՝ կեցցէ նոքիմբք„: Եւ այլ ազգ չէր հնար արդարանալ յօրինացն, բայց եթէ զամենայն՝ ոք կատարէր. և այս չեղև ումեք հնար 'ի մարդկանէ: Ապա ուրեմն անկաւ արդարութիւն այն որ 'ի հաւատոցն էր:

Այլ ասա մեզ զմիւսն, ով Պաւղէ, զայն արդարութիւն որ 'ի շնորհաց անտի է: Եւ արդ ո՞ր իցէ այն և կամ ուստի՞ հաստատեցաւ: Լուր նմին իսկ որ յայտնապէս զայս 'ի գրոց յայտ առնէ: Եւ վասն զի յանդիմանեաց զնոսա, փոխի դարձեալ 'ի սոյն յայս և ասէ՝ թէ “Որ հաւատոցն արդարութիւնն է, այսպէս ասէ.' Մի ասեր 'ի սրտի քում թէ ո՞վ ելանիցէ յերկինս, այսինքն է զՔրիստոս 'ի խոնարհ ածել. և կամ ո՞վ իջանիցէ յանդունդս, այսինքն է զՔրիստոս 'ի մեռելոց 'ի վեր ածել: Այլ զի՞նչ ասէ. մօտ է բանն 'ի բերան քո և 'ի սրտի քում, այսինքն է բանն հաւատոց զոր քարոզեցաք: Զի եթէ խոստովանեսցես բերանով քով տէր զՅիսուս և հաւատայցես 'ի սրտի քում թէ ա̄ծ զնա յարոյց 'ի մեռելոց՝ կեցցես„: Որպէս զի մի ասիցեն Հրեայքն թէ զիա՞րդ գտին նոքա զմեծագոյն արդարութիւնն, որոց և զնուազն երբեք չէր ծանուցեալ, վասն այսորիկ խորհուրդս իմն ընդդիմակաբանութեան 'ի միջի դնէ և ցուցանէ թէ թեթևագոյն ճանապարհ գտին նոքա քան զձեզ: Վասն զի ձեր արդարութիւնն որ ըստ օրինացն էր, ասէ, զամենայն զկատարումնն պահանջէր, և ապա թէ յայնժամ հաղիւ կեցցէ. իսկ որ 'ի հաւա-

տոցն արդարութիւնն է, ոչ այսպիսի ինչ ասէ, այլ զինչ. “Եթէ խոստովանեսցես բերանով քով տէր զՅիսուս, և հաւատասցես 'ի սրտի քում թէ ա̃ծ յարոյց զնա 'ի մեռելոց՝ կեցցես„:

Այս զի մի թուեսցի գիրքն ասացուածն՝ արհամարհելի և նուաղ ինչ, կրկին ընդարձակէ զբանն վասն նորին իրաց. քանզի ոչ անդրէն իսկ առժամայն 'ի սոյնս յայս եկն զոր ասացաքս, այլ զինչ ասիցէ՝ թէ “Որ 'ի հաւատոց արդարութիւնն է՝ այսպէս ասէ. մի ասիցես 'ի սրտի քում թէ ով ելանիցէ յերկինս, այսինքն է զՔրիստոս իջուցանել. կամ ով իջանիցէ յանդունդս, այսինքն է զարձեալ զՔրիստոս 'ի մեռելոց 'ի վեր ածել„: Այլ զոր օրինակ առաքինութեան 'ի ձեռն գործոց հակառակ կայ ծուլութիւն, և զաշխատութիւնս լուծանել յայժ պէտք են ոգւոյն տքնութեան՝ որպէս զի մի մեղկիցի, և սոյնպէս յորժամ հաւատայցէ՝ են խորհուրդք որ առնուլեն զբազմաց միտս, և պէտք են այնպիսումն երիտասարդական և յայժ զօրաւոր ոգւոյ, որպէս զի կարիցէ 'ի դիմի հարկանել այնպիսի խորհրդոց: Սորին վասն և նա իսկ զայսպիսիս 'ի մէջ եբեր:

Այլ զոր յորժամ վասն Աբրահամուն ճառեալ ասաց, զայն և աստ գործէ: Զի անդ եցոյց եթէ 'ի հաւատոցն արդարացաւ, զի մի կարծիցեն թէ 'ի զուր ինչ և ընդ վայր պսակեցաւ առանց իրիք իրաց, բարձրացուցանէ զհաւատոցն զգնութիւն ասելով՝ թէ “Որ յանյոյսն յուսով հաւատաց նա 'ի լինել նմա հայր ազգաց բազմաց, և ոչ տկարացաւ հաւատովքն. Թէպէտ և հայեցաւ 'ի մեռելութիւն մարմնոյ իւրոյ և 'ի մեռելութիւն արգանդին Սառայի, սակայն յաւետեացն ա̃յ ոչ երկմտեաց անհաւատութեամբ, այլ ետ փառս ա̃յ և հաստատեցաւ 'ի միտս իւր թէ որ խոստացաւն՝ կարող է առնել„: Եցոյց եթէ ուժոյ պէտք են և բարձրագոյն ոգւոյ՝ որ զայնպիսի յոյսն ընդունել մարթասցէ, որպէս զի մի ինչ խափան լիցի 'ի տեսանելեացս: Զսոյնս այժմ աստ գործէ և ցուցանէ թէ փիլիսոփայական վարուց պէտք են և մտաց՝ որ մանաւանդ քան զերկնից բարձրութիւնն գերազանցեն: Վասն որոյ և չասաց իսկ եթէ մի ասեր, այլ թէ մի ասիցես 'ի սրտի քում, այսինքն է և մի զմտաւ ածեր անգամ յաղագս երկբայութեան ինչ

և ասել քեզ ընդդէմ հակառակ։ Այլ զիա՞րդ գուցէ հնար, ասէ. գոյ և կարի իսկ քաջ. մանաւանդ զի այս իսկ առանձինն է հաւատոցն՝ յորժամ զատորինս զամենայն թողեալ, և որ ՚ի վեր քան զամենայն բնութիւն է՝ խնդրեսցես, և զանկար խորհուրդս ՚ի բաց մերժեսցես, ապա յա͞յ ՚ի զօրութէ անտի զամենայն իմն ընկալեալ։

Այլ ոչ եթէ զայն միայն ասէին Հրէայքն, այլ թէ և ՚ի հաւատոցն ոք չկարէ ապրել։ Իսկ Պաւղոս յայլ իմն առանի զեղեալ իրսն. որպէս զի յորժամ ցուցցէ թէ այնչափ մեծ են հաւատքն, մինչև յետ իրաց. իմն գործելոց նոյին հաւատոց պէտք են, և այսու ցուցանէ թէ յիրաւի պատկին նոքա որք հաւատովքն արդարացան։ Այլ Ճաշս իմն որ ՚ի հնումն կային ՚ի կիր արկանէ. քանզի զի փութայ միշտ ՚ի նորաձևութեանցն նոցա և ՚ի կռուոյ մեղադրութեանն զոր առ հաւատոն ասէին՝ յայտնանէ փախուցէլ։ Վասն զի որ իմն հաւատոցն էր՝ զայն ասէ սոսս, իսկ վասն պատուիրանին Մովսէսի ասաց իսկ նոցա. և այսու ցուցանէ նոցա թէ յոյժ իսկ անբաւ վայելեցին ՚ի խնամսն ա͞յ։ Վասնզի չէ ասել, ասէ, թէ յերկինս պէտք են եղանելոյ և կամ ընդ հանճարարած մեծ անդունդս հասանել անցանել. և այնպէս գտանել զպատուիրանն. այլ զայնչափ զմեծն և որ դժուարին թուէր՝ յոյժ դիւրին և հարթ գործեաց մեզ ա͞ծ։

Այլ արդ զի՞նչ իցէ. "Մերձ է, ասէ, բանն ՚ի բերան քո"։ այսինքն է թէ դիւրին է. քանզի ՚ի սրտիդ քում և ՚ի լեզուիդ կայ փրկութիւնն. և չեն պէտք երկայն ճանապարհ գնալ և ոչ ընդ անդունդս նաւել և ոչ ընդ լերինս անցանել և կամ այնպիսեաւն ապրել։ Այլ թէ չկամիցիս իսկ բնաւ ճանապարհորդել ուրեք, և ՚ի ներքս ՚ի տանս իսկ նստեալով գտանես զփրկութիւնն. քանզի ՚ի բերան քում և ՚ի սրտի քում են պատճառք փրկութեանն։

Այս և այլուստ ևս դիւրագոյն ցուցանէ զհաւատոցն բան և ասէ այսպէս՝ թէ "Աստուած յարոյց զնա ՚ի մեռելոց"։ Ի միտ առ զպատուոյն զմեծութիւն, և ապա տեսանես թէ ոչ մի իմն սոսս կամակորութի կայ յիրսն։ Այս ուրեմն թէ տէր է, այն ՚ի յարութենէն յայտ եղև. զոր և յորժամ սկիզբն իսկ առար թղթոյս, զայնմանէ նախ ճառեաց՝ թէ "Սահմանելոյ որդւոյն ա͞յ ՚ի

յարութենէ մեռելոց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիս-
տոսի,, ։ Այլ զի յարութիւնն եւս դիւրին է, յայտ 'ի զօրութենէ այնորիկ է որ յարեաւն, Թէպէտ և յոյժ յերկբայս ոք վճնիցի ։ Իսկ աստ յորժամ մեծ է արդարութիւնն այն՝ որ 'ի հաւատոցն է և փութովի և դիւրընկալ և այլով իւիք չէր արդարանալ, ապա զիա՞րդ չիցէ այս վերջին անմտութեան մոլորութիւն 'ի դժուարինն ձեռնարկել, և զհարթն և զդիւրինն 'ի բաց մերժել յանձանց. վասն զի և ոչ ասել իսկ ունիք թէ որպէս 'ի ծանրաքեռն ինչ իրաց 'ի բաց կայցէք ։

Տես որպէս զերկեալ գտանին յամենայն ներելոյ. քանզի որպիսում պատասխանատուութեան արժանի իցեն յորժամ զծանր իրաց զհետ մտեալ իցեն և միշտ տագնապիցին, իսկ որ դիւրինն և թեթևն է՝ զայնց անեն. մանաւանդ արդ կարողն էին կեալ՝ և զայն եւս շնորհէր նոցա, զոր օրէնքն ոչ զօրեցին ։ Այլ արդ այս ոչ այլ ինչ է, բայց միայն հակառակող մտաց և որ առ Ած երկպառակութիւն առնէ ։ Վասն զի օրէնքն ծանրատաղտուկք էին, իսկ շնորհս դիւրինք. օրէնքս թէպէտ և բիւր անգամ հակառակեսցեն[1], չկարեն արդարացուցանել. իսկ շնորհքն և դիւրեանցն և զօրեանցն զարդարութիւն պարգևեն ։ Այլ արդ ո՞ր բան հանդիսական գտանի 'ի նոսա յորժամ վասն օրինացն հակառակիցեն և շնորհացս ընդդիմանիցեն գտանին ընդ զուր և ընդ վայր ։ Այլ ապա քանզի մեծագոյնս իմն ճառեաց, դարձեալ 'ի գրոց առնէ զառաջեալսն հաւատարիմ ։

“Քանզի ասէ գիր՝ ամենայն որ հաւատայ 'ի նա, մի ամաչեսցէ. քանզի չէք խտիր ոչ Հրէի և ոչ հեթանոսի, վասն զի նոյն տէր է ամենեցուն, բաւական յամենեսին որ կարդան առ նա. քանզի ամենայն որ կարդասցէ զանուն տեառն՝ կեցցէ,, ։ Տեսե՞ր որպէս զհաւատոցն և զխոստովանութենէն 'ի մէջ բերէ զվկայութիւնն. զի ասելն թէ ամենայն որ հաւատասցէ 'ի նա, այնու զհաւատոն եցոյց. իսկ ասելովն թէ ամենայն ոք որ կարդասցէ զանուն տեառն՝ զխոստովանութիւնն յայտնեաց ։ Այլ ապա դարձեալ զհասարակաց զհաւատոյն յայտ յանդիման քարոզէ, և զնոցա զհպարտութեան զպատուոն զի-

1 Յօրինակին գրեալ էր յանս յառաջեսցէն ։

ցուցանէ. և զոր ևս յառաջ 'ի ձեռն մկրտութեան ե-
ցոյց, զայն և աստ փոքր բանիւք վերստին յիշեցուցա-
նէ։ Այլ զմարմնաւոր յայտնէ թէ չիք ինչ 'ի միջի ընդ
հրէայն և ընդ անթլփատն, քանզի չիք ինչ խտիր, ա-
սէ, հրէի և հեթանոսի։ Այլ զոր ինչ զՀօրէ ասաց
յայսպիսի իրաց յօրինակին, զայն աստ զՈրդւոյ ասէ.
որպէս և յառաջինն ճառեալ ասէր՝ թէ "Հրէից մի-
այն իցէ Ա͞ծ և հեթանոսաց ոչ. այո և հեթանոսաց,
վասն զի մի է Ա͞ծ", սոյնպէս և այժմ ասէ՝ թէ "Նոյն
ինքն տէր է ամենեցուն որ կարդան առ նա"։ Տեսանես
զիարդ ցուցանէ զնա յոյժ փափագեալ մերում փրկու-
թեան, զոր և իւր իսկ մեծութե՜ զայսպիսի իրս վարկանի։

Այլ արդ մի վհատեսցուք և մի զայս ածցուք զմտաւ
եթէ իւր վարկանիցի, և զղջանայցեմք ինչ և 'ի յուսա-
հատութիւն անկանիցիմք. վասն զի իւր ընտանի հա-
րստութիւն զմեր փրկութիւնն համարի, և մեզ զայն
զմեծութիւն պարգևէ որ ոչն երբեք զադարէ 'ի մեծա-
ցուցանելոյ. քանզի սոյն իսկ այս մեծութիւն 'ի բա-
զումս բաշխեաց զպարգևսն։ Այլ մանաւանդ զի այս իսկ
ամբոխէր զնոսա՝ 'ի զահերիցութեան վայելել քան զա-
մենայն տիեզերս կամէին, իսկ այժմ ոչ այնպիսի ինչ
յորժամ 'ի հաւատոց անտի հաստատեսցուք յաթոռս,
չվարկանիմք եթէ քան զընկերսն ինչ աւելի ունիցիմք։
Իսկ անդ յայնժամ միշտ զմարգարէսն 'ի մէջ բերէր որով
մարթէին թագել և հանել 'ի մտաց նոցա զայնպիսի զախ-
տս՝ և զուգապատիւ առ ընկերսն լինել. քանզի ասէ՝ թէ
"Ամենայն որ հաւատասցէ 'ի նա, մի ամաչեսցէ"։ Այլ
հանապազ զամենայնն դնէ, որպէս զի մի ասիցեն ընդ-
դէմ ինչ։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Այլ չիք ինչ զառաւելագոյն քան զխոնարհութիւն, մա-
նաւանդ թէ նա իսկ է որ ամենեւին զնոսա կորզեան. վասն
որոյ և Քրիստոս իսկ ասէր ցնոսա՝ թէ "Զիա՛րդ կա-
րէք դուք հաւատալ որ 'ի միմեանց խնդրէք զփառս, և
զփառս միայն ա͞յ ոչ խնդրէք"։ Այս ախտ է որ յետ
կորստեանն ծաղր ևս կացուցանէ, և յառաջ քան զան-
տի տանջանսն աստէն իսկ բիւր չարեաց պաշարէ զմեզ։

Այլ արդ եթէ կամիցիք հաւատարիմ իսկ ուսանել, թո-ղում 'ի բաց զերկիւղս սաստիկ նորա զմեզ հանէ, և զգե-հեննս յոր արկանելոցն է զմեզ, և արդ զխոկն իսկ ստա քննեսցուք զամենայն։ Ո՞չ ինչ քան զնա ծախիչ կայցէ, և կամ զինչ քան զնա անվայելուչ և գժուա-րին գտանիցի։ Այլ զի ծախիչ է ափսոս այս, յայտ ան-տի է զոր 'ի զուր և ընդվայրն ծախեմք 'ի թատերսն և 'ի ձիրնթացսն կառավարաց՝ և յայլսն ևս յայնպիսիսն ընդվայր և յանմիտ յաստատութիւնս, 'ի տանցն չի-նուածսն 'ի պայծառս և 'ի մեծագինս և յայլս ամե-նայն՝ զոր մեծաւ առաւելութեամբ յօրինեն իւրեանց անխտութեամբն, զոր չէ հնար այժմ բանիւ յանդի-մանն կացուցանել։ Այլ զի ծախիչ է ափսոս այն և բազ-մաթոյն, անտի յայտ է զոր ինչ ուսուցանեն ամենք. վասն զի որ զնայն յանձին կրէ, հարկ է զի յափշտա-կող և ագահ գտանիցի. որպէս զի զայնպիսի զգազան կերակրիցէ, յայլոց յարբաս զիւր ձեռս մխեալ յափշտա-կեսցէ։

Այլ զինչ ասեմ եթէ զաւարանն. զի ոչ եթէ զինչն միայն, այլ և զոգիսն իսկ ուտէ այնպիսի հուր. և ոչ միայն զանժամանակեանս, այլ և հանդերձեալսն իսկ գործէ մեզ զնահ. քանզի մայր գեհեննին է փառասի-րութիւն և զանգն նորա բորբոքէ և զթոյնս որդանցն արկ։ Այլ երանի թէ զանէ 'ի վախճանին արգել ինչ լի-նէր ախտին, սակայն ոչ այնչափ ինչ լինէր կարի չար։ Վասն զի այլ ամենայն ախտքն 'ի հասանել մահուն լուծանին, իսկ փառասիրութիւն յամառեալ հակա-ռակի և յետ վախճանին զիւր զգնութիւն յանդիմանն կացուցանել 'ի մեռեալ մարմնի անդ։ Յորժամ զգե-րեզմանս պայծառս և զարդարունս՝ և զամենայն զիւր ըղ-կեանսն յայն ծախիցէ, և այնպէս կանգնեալ զյիշա-տակ գերեզմանին, և զպաստառն ազգի ազգիս և փա-փուկս և մեծագինս նեխեալ մարմնոյն բազում փութով յաւաղագոյն պատրաստեն. և զինչ զանխնայն յաղագս խերեկչի մոյ և պատառոյ հացի լուածոյ, հանեն 'ի թշնամանս զաղքատս որ մերձենան առ նոսա. իսկ 'ի վախճանի իւրեանց բազում սաստութեամբ յօրինեն մեռեալս որդանցն։

Այլ արդ զինչ այլ ինչ բանաւորացն քան զայսպիսի

ախտ կայցէ: Վասն զի յայժմ ախտէ և անպատեհ սէրք ծնանին. քանզի բազումք ոչ եթէ տեսլեան երեսացն ցանկան և ոչ դարձեալ խառնակման ցանկութեան, այլ միայն առ պարծանս փառասիրութեան. որպէս զի ասիցեն՝ եթէ զայսինչ զանուանի ընկեցի ՚ի չնութիւն: Իսկ զինչ պէտք են զամենայն ասել որ ինչ անտի բուսանին չարիքն: Այս իսկ ինքն զգլխաւորն կամէի բերել անգամ անողորմ բարբարոսացն ծառայել, քան փառասիրութեանն մի անգամ. վասն զի նոքա չտան ինչ այնպիսի հրամանս գերեացն որպէս փառասիրութիւնն իւրոց հնազանդելոցն: Իսկ արդ զինչ հրամայիցէ. ամենեցուն, ասէ, ծառայ լեր, թէպէտ և երևելի ոք իցէ քան զքեզ և կամ ՚ի վայր. ամենեցուն շողոքորթեա, որպէս զի առնուցուս փառս. արհամարհեա զոգիդ, մի ինչ փոյթ առներ զառաքինութենէ, ծաղր արա, արհամարհեա զազատութիւն, սպան զքո զփրկութիւն. թէպէտ և բարիս ինչ գործիցես, մի ըստ Այ հաճոյիցն, այլ առ ՚ի ցոյց բազմաց, որպէս զի կորուսցես զպսակն որ անտի քեզ լինիցի. թէպէտ և ողորմիցիս ումեք և կամ պահիցես, զաշխատութիւնս առ յանձն, բայց զվարձս շահին փութաս կորուսանել: Իսկ արդ զինչ ինչ քան զայնպիսի հրամանս անօրինագոյն կայցէ: Անտի առ սկիզբն չարակնութիւն, անտի և անբարտաւանութիւն, ՚ի նմանէ ծնաւ պատկեր արծաթսիրութեանն. քանզի զգեստս ծառայիցն և զոր ՚ի բարբարոսացն գնես զմանկունսն՝ յոսկի հանդերձես, և ոսկեզանազարդս կուտես և փաղաքշանս, և արծաթապատ կառս յօրինես և զայլն ամենայն՝ որ քան զորս ևս ծաղրալիցքն են. որ ոչ եթէ առ հեշտութեան ինչ և կամ վասն պիտոյից լինին, այլ առ փառասիրութեան միայն:

Այո, ասէ, գիտեմք թէ չար է ախտս այս և ամենեցուն քաջայայտ է. բայց թէ ո՞րպէս փախչել մարթի ՚ի նմանէն՝ զայն պարտ է ասել մանաւանդ: Թէ հաւատացեալ գիտես ՚ի մտօդ թէ ստոյգ դժնեայ է ախտն, սկիզբն արարեր առաքինութեան վարուց գիտելով զայն: Վասն զի որ յախտին կայ, երբեք խնդրէ զբժիշկն. և եթէ զայն ուսցիս հաւաստեաւ թէ ախտ են իրքն՝ կարես առողջել: Իսկ ապա եթէ այլ ճանապարհ խնդրեսցես որով յախտէն կարասցես փախչել, ես քեզ ցու-

ցանեմ. Նայեաց 'ի վեր առ ա՟ծ յամենայն ժամ եւ բաւական վարկանիցիս զայն փառս որ 'ի Նմանէն քեզ շնորհիցին։ Թէպէտ եւ ատեանիցես զախտն զի խաղաղիցէ զքեզ եւ զրգռիցէ՝ զի ատեացես ծառայակցացն քոց զաղղութիւնն, խորհեաց դարձեալ զայն եւ ատեացես ընդդէմ մնացղ՝ եթէ յետ ատելոյն ոչ ինչ շահ լինի, այլ եւ վնաս. եւ շիջո զանպատեհ զպանկութիւնն։ Եւ դարձեալ ցհօգիդ ասա՝ թէ ահա ցայսքան ժամանակս երկնեէիր յայտնել ումեք զքո ուղղութիւնն, եւ ոչ կարացեր պահել 'ի լաւութեան, այլ յամենեսեան իսկ տարածեցեր, որպ զինչ աւելի քեզ յայտնանէ եղեւ։ Ոչ եղեւ եւ ոչ ինչ, իսկ վնաս բազում, եւ ընդ վայր թափեցեր զարդիւնան զոր բազում ջանիւ եւ աշխատութեամբ ժողովեցեր։

Ընդ այսոսիկ եւ զայն եւս ած զմտաւ՝ եթէ եղծանելի են բազմաց հաչիւք եւ իրաւունք. եւ ոչ եթէ եղծանելիք միայն, այլ եւ երագ իսկ թառամին։ Զի թէպէտ եւ առժամանակ մի սքանչանան ինչ, եւ փոքր մի ժամանակ 'ի վերայ անցեալ՝ ամենեցունց մոռացօնք լինին, եւ լոկ միայն զի որ յայն շնորհեալ էր քեզ պատիւն՝ յափշտակեցին 'ի քէն եւ զիւրեանցն ոչ զօրեցին պահել առ քեզ։ Զի թէպէտ եւ զիւրեանցն տուեալ էր քեզ, բազում թշուառութիւն իսկ էր այն, զի զերկնաւորն ընդ երկրաւորիս փոխանակէիր. իսկ յորժամ եւ այս եւս 'ի մէնջ 'ի բաց հանեցի, զոր պատուախնդրութիւն ունիցիմք յորժամ վասն չկալեացս զհաստատունն վաճառիցեմք, եւ վասն սակաւ մի գովութեանց զանչափ զքաղցրութիւնն կորուսանեմք։ Զի թէպէտ եւ բազումք իցեն որ գովիցեն, մանաւանդ եթէ այնու իսկ եմք աղորմելիք զի 'ի բազմաց զգովութիւնն խնդրեմք։

Իսկ արդ եթէ սքանչանաս ինչ ընդ ատեացեալն, լուր զՔրիստոսի որ զայսպիսի զհամար բերէ 'ի մէջ. "Վայ, ասէ, ձեզ յորժամ բարի ասիցեն զձէնջ մարդիկ"։ Մանաւանդ եթէ յիրաւի իսկ. քանզի ամենայն արուեստք զիւրաքանչիւր զարուեստագործն կարգեն զատաւորս, եւ զիւրեանց զառաքինութեանն զհանդէս բազմաց հրամայեն. այլ ոչ եթէ յառաջ քան զամենայն զնա, մանաւանդ եթէ նախ՝ քան ամենայնի խնամ տանել՝ որով պատկերին կարեմք։ Եւ զայս զբանս այժմ

զգեսցուք և յարձ և 'ի զուրս և 'ի միտս, և միշտ հա-
նապազ տասցուք յանձինս մեր՝ թէ վայ մեզ յորժամ
բարի ասասցեն զմէնջ ամենայն մարդիկ։ Վասնզի նո-
քին իսկ որք ասենն զբարին, 'ի վերջոյ դարձեալ բամ-
բասեն որպէս զնենափառս և զփառասէրս և զցանկացողս
առ 'ի նոցանէ գովութեանցն. իսկ ա̃ծ ոչ ինչ այսպէս,
այլ յորժամ տեսանիցէ զքեզ հարեալ 'ի փառսն որ 'ի
նմանէն են, յայնժամ մանաւանդ գովէ զքեզ և զար-
մացեալ յայտ յանդիման քարոզէ զերան։ Իսկ մարդիկ
ոչ այսպիսի ինչ, այլ փոխանակ ազատի՝ ծառայ առնեն
զքեզ, և վասն մերկ բանին զոր շնորհենն քեզ սուտ
գովութեամբն՝ յափշտակեն 'ի քէն զճշմարիտ վաշխն,
և քան զարծաթագինսն ևս մանաւանդ զքեզ 'ի հնա-
զանդութեան կացուցանեն. վասն զի նոքա ըստ կարգի
ունին զհնազանդութիւնն իւրեանց տերանցն, իսկ դու
առանց հրամանի և կարգի ծառայես։ Վասն զի և ան-
տաս իսկ ոչ հրաման առնուլ 'ի նմանէն. այլ միայն եթէ
ճանաչես թէ որով բերկրի փառասիրութիւնն, և ապա
այնուհետև և զոր ինչ չհրամայեն՝ և զայնս ևս գործես։
Իսկ արդ որպիսում գեհենի չիցեմք արժանի յորժամ
զընդունայն զՋանսն և առանց հրամանի իսկ յօժարու-
թեամբ կատարեմք. իսկ ա̃ծ որ զօրհանապազ բողոքէ
և հրամայէ և խրատէ՝ և ոչ այնպէս լսեմք նմա։

Բայց սակայն թէպէտ և փառաց ինչ տենչանայցես,
փախիր 'ի մարդկային գովութեանցն, և ապա յայն-
ժամ հասանես փառաց. 'ի բաց դարձիր յայնցանէ որք
զքեզն բարեբանեն, և ապա յայնժամ վայելեսցես 'ի
բիւր գովութիւնս և յա̃յ և 'ի մարդկանէ։ Վասնզի չեմք
սովոր զարմանալ ընդ այնպիսի ոք՝ որպէս որք փառացն
տենչանայցեն, և ոչ դարձեալ զարմանալ և գովել՝ որ-
պէս որք արհամարհիցեն զգովութիւնս։ Զի եթէ
մեք այսպէս, ապա ևս առաւել ամենեցունցն ա̃ծ. և
յորժամ նա զքեզ փառաւորեսցէ և գովիցէ, ո՞ ոք քան
զքեզ երանելի կայցէ։ Զի որչափ 'ի մէջ իցէ փառաց
և անարգութեան, այնչափ վերինն փառացն և մարդկայ-
նոցս է ընտրութիւն. մանաւանդ թէ ևս բազում ինչ
և անբաւ։ Զի եթէ այնպէս յոռի և դժուարատես է
ախտն այն՝ մինչև առանձինն իսկ մեզ անձթանս առնէ,
իսկ յորժամ 'ի մէջ ընկերացն զնա քննիցես, ապա

կարես 'ի միտ առնուլ թէ որչափ ինչ իցէ օգտութիւն նորա: Որ օրինակ կին ոք այլ ընդ այլ, և 'ի հրապարակի անամօթեալ՝ յայտ յանդիման զինքն ամենեցուն մատնէ, սոյնպէս և փառասիրութեանն ծառայք. մանաւանդ եթէ քան զայն այս ուժգին է: Քանզի փոխ բազում անգամ՝ ամանք 'ի հանճարեաց անտի որք հարեալ էին 'ի սէր նորա, արհամարհեցին և ոչ ինչ համարեցան. իսկ դու զքեզ իսկ ամենեցուն առաջի եղիր՝ հացկատակաց և աւազակաց և որք զքասակս ընչիցն հատանիցեն. քանզի այսպիսի գովութեանց այսպիսի թէատրոն յօրինեցաւ ձեզ: Այլ յորժամ առանձին միայն ես՝ և ոչ ինչ արժանի վարկանիս զնոսն, և յորժամ գովողքն առ քեզ ժողովեսցին՝ զնոցա զբանն քան զքո զփրկութիւնն նախամեծար համարիցիս, և քան զամենեսին զնոսա անարգ գտանիցիս: Այլ զի՞նչ չիցես անարգագոյն որ ընկերացն գովութեանց կարօտ ես, և չհամարեալ զքո անձինդ միայն բաւական՝ թէ և ոչ յընկերացն առնուցուս փառս:

Այլ արդ չածիցես զմտաւ և զայն, աղէ ասա ինձ, հանդերձ առաջելովքս, զի եթէ երևելի իցես և ամենեցուն շնորհաւոր և յանկարծ մեղիցես ինչ՝ բիւր չարախօսս ունիս. իսկ եթէ աննշան ոք իցես, 'ի զգուշութեան պահիս: Այո, ասէ, այլ և յուղղութիւնսն բազումք սքանչանան: Այլ այն իսկ են անհնարին չարիք, զի ոչ միայն 'ի մեղանչելն, այլ և յուղղութիւնսն գործել մատնէ զքեզ փառասիրութիւնն. և յայնժամ բազում անգամ խափանէ զքեզ և չտայ 'ի միտ առնուլ զվարձուցն կատարումն: Դժնեայ և ամենայն անարգութեանց լի է եթէ ոք 'ի քաղաքավարութեան իւրացն փառաց ցանկանայցէ. իսկ յորժամ և 'ի հոգևորսն այս իրքս լինին, ապա այսուհետև ո՞ր ներել թողութեան կայցէ մեզ յորժամ և ոչ այնքան պատիւ կարիցեմք տալ ա̃յ որչափ մեք 'ի ծառայիցն պատուիցիմք: Քանզի և ծառայն զաշս անձկացեալ միայն 'ի տէրն հայի, և վարձկանն առ գործոյն տէր՝ որ հանդերձեալն է հատուցանել նմա զվարձսն, և աշակերտն ընդ վարդապետն հայի: Իսկ դու զամենայն ինչ ընդ հակառակս գործես, զի զայն որ 'ի վարձու կալաւ զքեզ ա̃ծ՝ զնա թողուս որ տէրն քո է՝ և ընդ քո ծառայակիցսն աչուցեալ հայի-

ցիս. և այն զի զայն եւս գիտիցես եթէ ած և յետ այսր ամենայնի յիշէ զուղղութիւնս քո 'ի վախճանի, իսկ մարդիկ լոկ 'ի մերձակայ ժամանակիս. և յերկինս ունիս թէատրոն, այսինքն տեսարան, և արդ նստիս 'ի խոնարհ, զերկրաւոր տեսողս ժողովես: Այլ սակայն մերձող ապաքինի նահատակին՝ սաստ նահատակիլ, որպէս զի անդ ընտիր պսակիցի: Նոյն դու 'ի վեր կամիցիս մեծել և փութաս 'ի վերայ՝ սաստ պսակիլ: Այլ արդ զինչ քան զայսպիսի խրս անօրէնութիւն կայցէ:

Այլ արդ եթէ համոյ թուեցի ձեզ, տեսցուք և զայսակիս. քանզի անն յամբարտաւանութէ ունի և միւսն առ ընկերին չարակնութենէ և այլ անն 'ի փառաքշոտոյն երախտեաց և անձնք յընչեցն ապահութենէ, իսկ միւսն եւս 'ի ծառայական սարկաւոցն: Այլ զոր օրինակ մանր մանկտի յորժամ խաղայցեն, խառնեղէն պսակս պսակեն զմիմեանս, և պսակեալն չգիտիցէ՝ թէ ողջ զինն գան՝ ծաղր առնիցեն զնա, սոյնպէս և այժմ որք զովեն զքեզ՝ ասպս առանձին ծաղրում անգամ այսպէս առնիցեն զքեզ, զխոտան քեզ 'ի գլուխ եդեալ: Այլ երանի թէ խոտ միայն. իսկ այժմ որ ամենայն վնասիւք լին է զայնպիսի պսակն դնեն քեզ, և զամենայն իսկ զուղղութիւնսն քո առ հասարակ կորուսանեն: Այլ արդ զմտաւ ած զնորա յստութիւնն և փախիր 'ի վնասուէն:

Քանի զովողս կամիս սասանել, ասա ինձ. համբաւր եթէ երկիցս քան զնոյնս և կամ երեքկինս կամ չորեքկինս. և եթէ կամիցիս մանաւանդ եթէ տասնեակս քան զնոյնս և կամ քսան, և լինիցին քեզ երկու հազարք և կամ երեք հազարք, և եթէ կամիցիս և բիւրք իսկ՝ որ զկայթիւն և զարայթիւն առաջի քո հարկանիցեն: Այլ ոչ ինչ սոքա քան զմերոյն թարթափն լաւագոյն պատանիցեն. մանաւանդ եթէ ածիցես զմտաւ ըզհրեշտակացն տեսիլս, և քան զորդանացն այնպէս արհամարհեսցես պատանիս ասքա, և քան զապուշտաոայն եւս տկարագոյն գովութիւնք նոցա, և ծխոյ և յանուրդն ինչ տեսլեանց նմանեալ: Այլ արդ լուր որպէս Պաւղոս զիւրոց նոցանիւնք համբաւաւոր զործարեալ ոչ միայն զայն չխնդրէր, այսինքն է զմարդկային զփառսն, այլ և վասն յուսոյն աղօթելով իսկ ասէր՝ թէ «Ինձ քաւ լիցի պարծել, բայց միայն 'ի խաչն տեառն մերոյ Յի Քի»:

Այնքան պարծանաց և դու լեր նախանձաւոր, որպէս զի մի բարկացուցանիցես զնեղեալն քո. վասն զի զմեծ Թըշնամանեաց յորժամ զայսպիսիս գործես լինիս, և ոչ եթէ զքեզ միայն։ Նաև արդ ասեմ առս, եթէ յանկարծ էիր պատկերագիր նկարիչ դու և ունէիր աշակերտս զոք, և ապա նորա թողեալ՝ ի ցուցանելոյ զարուեստին զգործ և առեալ զծրագրութիւն երանգոյն որ՝ ի տախտակին և զայն արտաքոյ ամենայն անցաւորացն առաջի դնէր և ցուցանէր, միթէ կարէիր հեղգութեանս տանել նորայն. և ոչ երբէք։ Ոչ եթէ ՝ի ծառայակցացն այսպիսի Թըշնամանեաց լինին, ապա և տանել յամենեցունցն մեծ անցանելն Թշնամանեցն։

Նա եթէ կամիցիս և այլ ուսանել, որով կարիցես զիրան արհամարհել, բարձրացիր Թէ և ոչ միտօքդ և արհամարհեա զերկրաւորս, և անձեա զՃշմարիտ փառացն զհանդերձեալսն[1]. լսիր հոգևորական իմաստութեանն, ասա առ ոգիդ քո որպէս և Պաւղոս ասէր՝ Թէ "Մի գիտես զի զհրեշտակս դատիցեմք", և յարուցեալ զզառածացի. ապա և ստորևել խօսիլ ասա՝ զի Թէ զհրեշտակս դատիս, զիարդ առնուցուս յանձն ընդ ողորմս և ընդ ամօթալի համեմատել և ընդ կռուելոյ տանել զալղութիւն և ընդ միմեանս[2] որ են զերծ կատարածութեան և ընդ զանգանամաւրսն և ընդ կատամանտանս. վասն զի զայսպիսի զզօլութեանց զհետ նոցա են մնեալ։

Նայլ դու բարձրագոյն քան զնոցա զամբարտաւան և զզօրութիւնան յորինեա քեզ Թէև, և նախանձեա ընդ անապատին քաղաքացին ընդ Յովհաննէս, և ուսիր Թէ որպէս նա զանց առնէր զամենայն բարձրամտութիւնս, և որք փառաբանէին նմա և մաղթէին՝ և նա ոչ ինչ դառնայր յերեսն։ Աղօթէր և տեսանէր զամենայն բնակիչսն պաղեստինացւոցն իբրև զպաշտօնէութիւն աւերաց ծաւա-շուրջ զեղեալ զնովաւ զժողովուրդն և զարմացեալ հիանային ՝ի վերայ նորա, բայց առաւել ոչ կարաց աստուածն նոցա Թուլացուցանել զմիտս նորա, այլ և ընդդէմ խօսէր, և իբրև ընդ անխելքն մի ուղղոյ այնպէս

1 Այսպէս յօրինակին. Թերևս ... ։ ղանձնաստն. յոյժն պէտք կամ ...

2 Յօրինակին ձյաւն։

խօսէր ընդ այնչափ բազմութեանն, նա և զարհուրե-ցուցանէր ևս առերեսն՝ թէ օձք ծնունդք իժից: Այս այն զի հասարակ իսկ առ նա ընթանային, և զքաղաքս և զգիւղս թափուր թողուին, որպէս զի կարասցեն տեսա-նել զայրն և զպատուական զգլուխն զայն. բայց սա-կայն զնա ոչ ինչ յայնցանէ կարաց մեղկել, վասն զի հեռի էր 'ի փառասիրութենէ և ազատ յամենայն յամ-բարտաւանութենէ:

Այնպէս և Անտիփաննոս տեսանէր զբազմութիւն ամ-կին, ոչ զի պատուէին զնա, այլ զի մեղեգնէին հանդա-ակ նմա և կըծնէին զատուածսն, և նորա բարձրա-ձայն գոչեալ քան զնոցա չարութիւնն՝ ասէր այսպէս. “Խստապարանոցք և անթլփատք սրտիւք և ականջօք„: Նոյնպէս և Եղիա մինչդեռ զօրքն մեծ կային և թա-գաւորն, ամենայն իսկ բազմութեանն ասէր՝ թէ “Մին-չև յերբ յերկուս հետս կաղայք„: Իսկ մեք աւասիկ յամենայն ժամ կաղամք, բուծանեմք զեղանաբոյծս և զողջակէզս, և զայնպիսի զծառայական զպաշտօնս և ըղ-պատիւս խնդրեմք որք ոչ կան մնան հաստատուն: Զա-ղագս այնորիկ ամենայն ինչ վեր 'ի վայր կործանեցաւ. Նորին վասն ամենայն իսկ իրք քրիստոնէից 'ի գերու-թիւն մատնեցան, և ամենայն հօգք մեր այն են թէ որպէս 'ի բազմաց փառս մարթասցուք գտանել:

Այլ արդ հանցուք արտաքոյ սահմանաց մերոց այժմ զփառացն զախտ, և յայնժամ կարեմք զգալ բարիոք ազատութեանն և վայելել 'ի խաղաղ նաւահանգըս-տեանն: Վասն զի փառասէրն յաղէկոծութեան բնակէ, քանզի միշտ դողայ և սարսափէ և զբազում զանարգս ա-զդէ. իսկ որ այսր ախտի բանաւորութեան արտաքոյ գտանիցի, 'ի խաղաղ նաւահանգստեան է հանգուցեալ, և 'ի սուրբ և յստակ ազատութեան վայելէ: Նայլ և ոչ նա որ փառացն ցանկայ. զի նա քանի ծանօթս ևս ունիցի, զամենեսին զնոսա իւր տեարս ունի. քանզի 'ի հարկէ ամենեցուն ծառայէ: Այլ արդ փախիցեսցուք փառացն ախտից որ սաստիկ փառքն են, որպէս զի ազատե-ցուք և գերծցուք յայնպիսի բուռն ծառայութենէ: Օ՜ն զոր օրինակ որք 'ի մարմնոյն գերեցկութիւն հարկեալ-իցեն, եթէ դէպ լիցի յանկարծօրէն՝ ևս գերեցիկ ե-րեսս տեսանել, իսկոյն յառաջնոյն անտի 'ի բաց հրա-

ժարեն, այնպէս և որ առ 'ի մէնջ փառացն են ցանկա-ցեալք, եթէ յանկարծ զմտաւ ածիցեն զպայծառա-թիւն երկնաւոր փառացն, ապա կարեն վասն նորա ար-համարհել զայս փառս:

Նա արդ փութասցուք զայն զփառսն ստանալ և ա-մենայն հաւատով ջանասցուք զնա. որպէս զի ստա-նալով զգեղեցկութիւն նորա, կարիցեմք փախչել 'ի սովո-րութենէ երկրաւոր փառացս և 'ի քաղցր հեշտութենէ անցաւոր փառացն վայելել: Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մե-րոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք Հօր համ-դերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ՈՒԹԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

“Իսկ զիա՞րդ կարդասցեն յոր ոչն հաւատացին, և կամ զիա՞րդ հաւատասցեն զորմէ ոչն լուան, և կամ զիա՞րդ լուիցեն առանց ուրուք քարոզելոյ, և կամ զիա՞րդ քարոզեսցեն եթէ ոչ առաքեսցին, որպէս և գրեալ է”:

Պարծեալ 'ի բաց բառնայ 'ի նոցանէ զներողութիւն: Նա զի ասացեալ էր յառաջագոյն զնոցանէն՝ թէ “Վկայեմ զի ունել ունին զնախանձն այ, այլ ոչ գիտութեամբ”, այսինքն է թէ կարի յոյժ ոգէսս են այ արդարութեան և յաղագս նորին այնորիկ չհնազանդեցան, ցուցանէ այ-նուհետև թէ և ընդ ագիտութեանն դատ ունին տալ այ: Նա չասէ ինչ այսպէս յայտնի. բայց կարգէ և 'ի դէմս հարցմանն յառաջ բերէ զբանն, և ես յայտնա-գոյնս կարծէ զյանդիմանութիւնն 'ի ձեռն զխնդրու-թեանն և լուծմանն, և ամենեքին իսկ ջանայ մաքրել զանդրդատաստանս մտացն: Տես որպիսի ինչ է զոր ասէն: Ընդդարձն 'ի վերուստ առաց, ասէ, մարգարէն՝ թէ “Ա-մենայն որ կարդասցէ զանուն տեառն՝ կեցցէ”:

Բայց թերևս ասիցէ ոք արդեօք՝ թէ զիա՞րդ կարէին կարդալ առ այն որում ոչն հաւատացին: Նա դարձեալ հարցմամբ խնդրութեամբ համդերձ 'ի նմանէն, և ե-թէ էր վասն չհաւատացին: Նա դարձեալ այլ ընդդի-

մտադրութիւնք, որպէս զի ասիցէ ով՝ թէ զիա՞րդ կարէին հաւատալ զորմէ չէրն լուեալ։ Եւ դարձեալ լուծումն տանէ և ցուցանէ՝ թէ քարոզեցին, և բազումք առաքեցան ՚ի սոյն իսկ։ Եւ ապա յայտ առնէ թէ սոցա առաքեցան առ նոսա, յայնժամ ածէ բերէ զմարգարէն ՚ի մէջ որ ասէ. «Որքա՜ն գեղեցիկ են ոտք աւետարանչացն խաղաղութեան՝ և որ զբարութիւնս աւետարանեն»։ Տեսանե՞ս որպէս յօրինակէ քարոզութեն ցուցանիլն և քարոզքն. քանզի ոչ եթէ այլ ինչ ամենայն ուրեք ճառէին, այլ զայն ասէին՝ զա̃յ զբարութեցն և զնորին զխաղաղութենէն որ առ մարդիկս եղեն։ Ապա թէ չհաւատայք, ասէ, ոչ եթէ մեզ չհաւատայք, այլ Եսայեայ որ յառաջ քան զբազում ամսն ասէր՝ թէ և առաքեցաք և քարոզեցաք և գտաք զորմէ ասացաքն։ Ապա եթէ ապրելն ՚ի կարդալոյն էր և կարդալն ՚ի հաւատալոյն, իսկ հաւատալն ՚ի լսելոյն և լսելն ՚ի քարոզելոյն, իսկ քարոզելն յառաքելոյն, ապա ուրեմն և առաքեցան և քարոզեցին։ Ընդ նոսա և մարգարէն եւս հանդիպանայ ցուցանել նոցա, և ամենայն համարձակութեամբ քարոզէ և ասէ՝ եթէ ոտքս են զորս յառաջ քան զբազում ժամանակս քարոզէաք ձեզ, զորոց և զոտսն ՚ի գովութիւն առնուաք վասն քարոզութեանն։ Ապա ուրեմն բարւոք իսկ եղև յայտնի՝ եթէ որք չհաւատացինն, նոցա եղև մեղադրութիւնն միայն, իսկ յա̃յ կողմանէ ամենայն ինչ կատարեցաւ։

«Այլ ոչ ամենեքեան հնազանդեցան աւետարանին։ Եսայի ասէ. տէր, ո՞ հաւատաց լրոյ մերում։ Ապա ուրեմն հաւատք ՚ի լսելոյ են և լուր ՚ի բանէն Քրիստոսի»։ Եւ դարձեալ այլ գիմադրութիւնս բերէ ՚ի մէջ և ասէ՝ թէ և Եսայիաս նոցին առաքեցաւ, թէ և ա̃ծ իսկ յղեաց զնա առ նոսա, որում պարտէին ամենեքեան լսել և հնազանդել։ Տես զիմաստութիւնն Պաւղոսի. յորժամ խառվէին և ամբոխէին, զայնպիսի զբանս արկանէ ՚ի կէս որ ամբոխողն և խռովութեանն ջրիչ էր։ Ի՞ր վասն, ասէ, գայթակղեցիս, ով Հրեայդ, յետ այսպիսի և այսքան վկայութեանց և իրացն տեսակօք՝ եթէ ոչ ամենեքեան հնազանդեցան աւետարանին։ Այս ինչ այլ աստուածային բաւական իսկ էր հաւատարիմ առնել զայն՝ եթէ ոչ ամենեքին հնազանդեցան աւետարանին։

Վասն զի զօրէն զայսոսիկ մարգարէն յառաջագոյն անդուստ 'ի վերուստ գուշակէր: Եւ դու տես զանեղրական զիմաստութիւնն Նորա թէ զիարդ եւ առաւելս ցուցանէ քան զայն՝ որում Նոքայն ակն ունէին եւ յաւայլին ընդդէմ կալ: Զինչ ասիցէք, ասէ, թէ ոչ ամենեքեան հնազանդեցան աւետարանին. եւ զայն զայս անդուստ 'ի վերուստ յառաջագոյն գուշակեաց Եսայիաս. մանաւանդ եթէ ոչ զայս միայն, այլ եւ բազում: Դուք, ասէ, մեղադիր լինիք եթէ ընդէր ամենեքին ոչ հնազանդեցան աւետարանին. իսկ Եսայիաս եւ առաւելս քան զայնս ասէ: Եւ զինչ իցէ զոր ասէն. "Տէր, ո՞ հաւատաց լրոյ մերում":

Այս իսկ եւ 'ի բաց ընկեաց զամբաստանութիւնն՝ յանդիման կացուցանելով Նոցա զբանս մարգարէին, դարձեալ բուռն հարկանէ զառաջին կարգէն: Եւ քանզի ասաց եթէ պարտ է կարդալ, եւ որք կարդասցեն հաւատալ, եւ որք հաւատասցեն Նախ լսել, եւ որք հանդերձեալ են լսել ըզքարոզն ընդունել, եւ զքարոզն յառաքչէն, եւ ապա այսպէս եցոյց եթէ առաքեցան եւ քարոզեցին, եւ դարձեալ այլ ինչ հանդերձեալ է դիմադրութիւնս 'ի Նոցանէ առնծանել՝ պատճառս առեալ յառաջագոյն յայլմէ մարգարէէ մեղադրութեանց, զոր եւ եղոյծ իսկ յառաջ քան զփոքր մի զայս, եւ այժմ դարձեալ զնոյն իմն անդրէն զուգէ ընդ առաջինսն: Եւ քանզի 'ի մէջ ած զմարգարէն որ ասէն՝ թէ "Տէր, ո՞վ հաւատաց լրոյ մերում", ապա ժամ էր այնուհետեւ Նմա բուռն հարկանել ըզվկայութեանցն եւ ասել. "Որպէս ուրեմն հաւատք 'ի լսելոյ են": Եւ զայս ոչ եթէ լոկ ինչ եդ, այլ վասն զի յիւրաքանչիւր ժամանակս Նշան խնդրէին Հրեայքն եւ զկերպարանս յարութեանն, եւ կարի իմն յայսոսիկ բերանաբացք յաքանքէին[1], եւ սակայն մարգարէքն զայս ինչ ոչ ասէին, այլ զայն՝ թէ միայն 'ի լրոյ պարտ է մեզ հաւատալ. վասն որոյ եւ յառաջագոյն իսկ զայս կանխեալ ասէր "Որպէս ուրեմն հաւատք 'ի լսելոյ են": Ապա քանզի Նուազագոյն ինչ թուէր այս, տես որպէս հանէ զնա 'ի վեր: Ոչ միայն լուր ասացի, ասէ, եւ ոչ եթէ մարդկային բանիցս լսել եւ հաւատալ, այլ մեծա-

1 Օրին. բերանաբացք էին:

զայն լուր ասացի. քանզի լուրն 'ի բանէն եղ։ Ոչ եթէ զմեր ինչ ասէի, ասէ, այլ զայն որ յԱյն էր՝ զայն ուսայ և պատմեմ, որ քան զնշանսն ևս մեծագոյն է։ Վասն զի և Այ և առեալքն և սքանչելագործութեանն միապէս պատուիրանք Հաւատոյ, քանզի և գործքն և սքանչելիքն 'ի նոցա բանէն լինէին. վասն զի երկինք և այլ ամենայն արարածք այնպէս Հաստատեցան։

Իսկ յորժամ եցոյց եթէ պարտ է Հաւատոյ մարգարէիցն զի միշտ զնոյ զբանս խօսէին, և քան զլուրն այլ մի ինչ ասելի խնդրէր, յարէ դարձեալ այլ իմն զխնադրութիւնս զորոց ձայնեացն, և ասէ. "Այլ ասեմ՝ միթէ ոչ լուան,,։ Ո՛ինչ է, ասէ, եթէ առաքեցան որք քարոզեցինն, և քարոզեցին զոր ինչ Հրամայեցանն։ Ապա և մեծապէս իմն ասէ զլուծմունս ընդդիմախօսութեանցն և ասէ. "Մանաւանդ եթէ ընդ ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա և 'ի ծագս տիեզերաց բանք նոցա,,։ Իսկ արդ զի՞նչ ասես, ասէ, միթէ ոչ լուան։ Որ տիեզերք և ամենայն ազգք երկրի լուան, իսկ դուք որ մերձ էիք և որ այնչափ ժամանակս ընդ ձեզ շրջեցան քարոզքն, ուստի և էինդ իսկ, և ոչ լուարուք. և ո՞ր բան ունիցի զայս։ Ո՛ի եթէ ծագք երկրի և տիեզերք ամենայն լուան, մանաւանդ թէ ևս առաւել դուք։

Ապա դարձեալ այլ ևս զխնդրութիւնս յաւելու։ "Այլ ասեմ, ասէ, միթէ Իսրայէլ ոչ գիտաց,,. և կամ եթէ լուան և ոչ իմացան և ոչ գիտացին և ոչ առին 'ի միտ, և զի նոցա էին առաքեալ։ Իսկ արդ միթէ ներումն ինչ թողութեան գտանիցե՞ն վասն այնպիսի տգիտութեան. և ոչ երբէք. քանզի և Մովսէս իսկ ծրագրեալ ասէր նոցա. "Իբրև զի գեղեցիկ են ոտք աւետարանչացն խաղաղութեան,,. և յառաջ քան զայս ինքն իսկ օրէնսդիրն. վասն որոյ 'ի սոյնս յարեալ ասէր՝ թէ "Նախ Մովսէս ասէ՝ ես նախանձեցուցից զձեզ ոչ ինչ ազգաւ, և անմիտ ժողովրդեամբ զկծեցուցից զձեզ,,։ Ուստի և յայտնանէ պարտ էր ճանաչել զքարոզսն. և ոչ միայն զի Հաւատարիմք եղեն և կամ զի խաղաղութիւն քարոզէին նոցա և զբարութիւնս զայն աւետարանէին և կամ զի ընդ ամենայն ծագս տիեզերաց սերմանէին ըզբանն աւետարանին, այլ և յայտնանէ ևս զի և զնուաստագոյնս քան զնոսա որք 'ի Հեթանոսացն էին՝ յառա-

Հաւգոյն կրթեցին եւեթ առաւելագոյն քան զնոսա պա-տուէին։ Որանզի որոց ոչն երբեք լուեալ և ոչ նոցին նախ-նեացն իսկ՝ յանկարծակի զայսպիսի փիլիսոփայութիւն ուսանէին, որ և էր իսկ զգծեցուցանելով զնոսա և ՚ի նա-խանձ յորդորելով՝ յիշատակէ զմարգարէութիւնն Մով-սիսի որ ասէ. "Ես նախանձեցուցից զձեզ ոչ ինչ ազ-գաւ"։ Որանզի ոչ եթէ մեծութիւն պատուոյն միայն բաւական էր զնոսա ՚ի նախանձ ածել, այլ թէ և որ այնչափ անարգք էին հեթանոսք և ոչ յազգ համարեալ արժանի էին, և յանկարծ յայնպիսի բարութիւն վայե-լէին։

"Ես նախանձեցուցից զձեզ, ասէ, ոչ ինչ ժողովր-դեամբ՝ և ազգաւ անմտաւ բարկացուցից զձեզ"։ Ո՞ր քան զհեթանոս կայր անմիտ երբէք և կամ անարգա-գոյն։ Տեսանես զիարդ ամենայն իրօք ծանօթ եղեալ և ՚ի վերուստ իսկ առեալ զայս նշան նոցա զկամս ժամա-նակիս այսորիկ առ ՚ի փարատելոյ զկուրութիւն նոցա։ Որանզի ոչ եթէ ՚ի վերայ անկեալն ուրեք գործեցան այն-պիսի իրք, այլ ընդ երկիր և ընդ ծով և առ հասարակ իսկ ընդ ամենայն տիեզերս։ Տեսանեն ՚ի բերել բարու-թեանս վայելեալ զայնոսիկ որ յառաջ նոցա արհամար-հեալքն էին, այսինքն է հեթանոսք. ապա արդար էր ՚ի միտ առնուլ նոցա եթէ այն ազգ է՝ զորմէ Մով-սէսն ասաց, թէ նախանձեցուցից զձեզ ընդ ոչ ազգաւ։ Եւ արդ զի՞նչ իցէ, Մովսէս միայն ասաց զայս, թէ և այլ ոք։ Այո յետ նորա և Եսայիաս. վասն որոյ և Պաւղոսն ասաց. և նախ զՄովսէս դնէ և ցուցանէ թէ երկրորդ անդամ գոյ ասել զայս, և եւս յայտնագոյն և համարձակ դնէ։

Եւ որպէս վերագոյնն ասէր՝ թէ "Եսայի աղաղա-կէ", այսպէս և աստ թէ "Եսայի համարձակի իսկ և ասէ"։ Եւ զոր ասէն այսպիսի ինչ է. բռնադատեալ և համարձակելով, որպէս ոք մի համարձակի ինչ կարծիցի ասացուածն; այլ մերկ դնէ յանդիմանն առաջի աչաց նո-ցա զբանն կացուցանէ. մնացեալ եթէ հալածեալ իսկ և վտանգելով ըմպէր յամենայն ժամ յորժամ զայսպիսա-ցէս զայն ասէր՝ թէ որ երկնուցեալ էք յընթանալ ՚ի ձեռանէ փրկութեանն, և ոչ սպասեալ անգամ խնդրել ձեզ նորին թողութեան. և այս, ասէ, չէ ինչ կարի խնա-

ութեան աստուածայնոցն: Սուրբ առաքեալն, ասէ, բազում առաւելութեամբ խոյս զաբրանաւ ձեր, յայտնի լինի և համառօտագրութ յառաքելական ասէ զամենայն: Զոր ինչ և զձեր զանխուլ և զնոցա զանուանն, այսպէս առնլով. «Գտայ որ զիս ոչ խնդրեսցեն. յայտնի եղէ որ զինեն ոչ հարցանէին»: Սոյն որոշմն յայտ է թէ չէ զայս ըն-դունելոց ասացեալ, այլ որք 'ի հեթանոսացն էին՝ որոց ոչ երբեք էին զնա ծանուցեալ: Զի զոր Մովսէսն նշանագրեալն ասաց՝ թէ ոչ ինչ ժողովրդեանն և ազ-գաւ անմտաւ, այնպէս և աստ 'ի նորին սպասաւորաց ասէ յայտ զնոցա զապառնութիւն անհաւատութեանն. որ ամենայն մեծ իսկ անհաւատութեան էր զհրեայսն՝ թէ որք ոչն խնդրէին զնա՝ և որք խնդրէին կորուսին:

«Իսկ առ Իսրայէլ ասէ. զօր ամենայն ձգեցի զձեռս իմ առ ժողովուրդն անհաւան և ընդդիմախօսս»: Տե-սանե՞ս որպէս զչարաչարութիւնն որ 'ի բազմացն խնդրեալ էր՝ զաւանդի թէ 'ի սիրելեաց իսկ 'ի մարգարէիցն կոչին լինել և յայտ համարձակ ունէր զդաւաճանս: Այլ արդ զի՞նչ եղէ այն. բայց Պաւղոսի, առեալ զառաջինն՝ թէ «Զի՞նչ ասեմք, զի հեթանոսք որ ոչ երթային զհետ արդարութեան՝ հասին արդարութեան. իսկ Իսրայէլ զհետ մտեալ էր արդարութեան օրինացն, և յօրէնս արդարութեան ոչ հասանէր»: զայսոսիկ և Եսայի ա-սէր՝ թէ «Գտայ որք զիս ոչ խնդրէին. յայտնի եղէ որ զինեն ոչ հարցանէին»: Նոյն իրքն է բան այսմ ա-ռաջուածին՝ թէ «Հեթանոսք որ ոչ երթային զհետ արդարութեան՝ հասին արդարութեան»:

Սոյն ցուցանէ թէ ոչ Աստուծոյ շնորհացն միայն էր որ ե-գեւն, այլ և բարուցն ընդունելեաց. որպէս և նոցա ան-կումն 'ի հակառակութենէ անհաւատութեանն եղեւ, և բան այնմ զոր 'ի սկզբան իսկ յարեալ ասէ՝ թէ «Առ Իսրայէլ ասէ. զօր ամենայն ձգեցի զձեռս առ ժողո-վուրդն անհաւան և ընդդիմախօսս»: Զի աստ զամե-նայն զառաջինն ժամանակն կոչէ. իսկ զձեռաց ձգումն զկոչելն և յիշելն ամփոփելն և զաղաչելն յայտնէ: Այլ սակս այնու հետեւ զայն եւս ցուցանէ՝ թէ ամենայն իսկ մեղադրութեանն նոցա էին պատճառք. ասէ. «Առ ժո-ղովուրդն անհաւան և հակառակող»: Մի անգամ նոցա, ասէ, և որ աղաչելոյն զնոսա՝ չհաւանեցան նմա. և ոչ

եթէ միայն չհաւանեցան, այլ և ընդդէմ եւս կացին. և զայն ոչ մի անգամ միայն և երկիցս և երիցս, այլ զամենայն իսկ ժամանակս: Իսկ այժմ որոց չէր զնա երբեք ծանուցեալ՝ կարացին զնա յիւրեանս կորզել: Այլ չասէ այնպէս թէ նոքա զօրեցին զնա յանձինս կորզել, այլ 'ի բաց ընկէց զհեթանոսացն զմեծամտութիւն; որպէս զի մի վարկանիցին զամենայն ինչ յանձանց գործեալ, այլ զայն որ զատուց նոցա և որ յայտնեցին եղև, և առաջ զմիւսն եւս յանձանց նոցա եղեն: Այլ զի մի ասիցեն նոքա՝ թէ էր վասն մեր չեղև յայտնի, ասէ՝ ոչ միայն յայտնի եղէ ձեզ, այլ կացի մնացի տարածեալ զձեռս իմ աղաչել զձեզ. զՀօր զթամբի և զմօր զորդեսիրի զխնամս ցուցի առ ձեզ:

Տեսե՞ր որպէս յայտ արար որ յառաջագոյն անհնարինն թուէր առ 'ի լուծումն, զայն դիւրաւ եցոյց, և եցոյց թէ նոցա առաւելքն եղեն պատճառք կորստեան, և որպէս ամենայն ուստեք չեն արժանի ներելոյ և թողութեան. վասն զի լուան և 'ի մեռ աւուրն զառաքեալսն, տեսին և ոչ այնպէս կամեցան մերձենալ առ նա: Իսկ նա որ եւս մեծագոյն գործ ունէր առ 'ի յարուցանել զնոսա 'ի հակառակելոյն և ընդդէմ ասելոյն, որով կարէր զնոսա յինքն ածել, առաջ իբրև այնու եւս չասէր, այլ խմն յաւելու. որպիսի ինչ. զկծեցուցանելն զնոսա և նախանձեցուցանելն: Եւ յոյժ բռնաւորագոյն ախտն է, զայն զնէ և ցուցանէ թէ որչափ ինչ ունի զօրութի՛ն և կամ որք բնութիւն նախանձուն առ 'ի լուծանել զամենայն հակառակութի՛ն, և զանկեալսն վերստին զգածէ կանգնել:

Եւ զի՞նչ պարտ է զմտադրել ասել զայս, որ և յանաւանդս անգամ յանկածս և 'ի ոխերիմ հարաւոր մտաւոր մանկաւոյ բազում զօրութիւն ցուցանէ: Վասն զի բազում անգամ աղաչէ հայր զմանուկ, չառնու յանձն, չլսէ հօրն, այլ կայ մնայ 'ի նմին յամառութեան. իսկ առաջ յորժամ տեսանիցէ՝ թէ առեալ հօրն այլ մանուկ գգուիցէ, առաջ առանց հօրն կոչելոյ այնու հետև ընթանայ 'ի հայրական գոգն. և զոր ոչ վճարեցին աղաչանքն, զայն նախանձն կատարեաց: Այնպէս և նա արար. քանզի զի ոչ եթէ աղաչեաց միայն և զձեռս տարածեաց առ 'ի յընդունել զնոսա, այլ և զնախանձընդդէմ զախտն

զարթեայց ընդդէմ նոցա. զի զանէ յորժամ տեսանիցեն զայնս որք քան զնոսա նուաստագոյնք և կրտսերագոյնքն իցեն, նոքօք զգուշիցին 'ի նախանձ՝ ոչ 'ի գոյից ինչ 'ի բարութեանց, այլ որ յոյժ մեծն էր: Սորին վասն և զկանոնաւորագոյն զախտն դնէ, այսինքն է զնախանձն, առաւել կարիցէ զգզակել զնոսա և ածել յայնպիսի մեծ և կարևոր բարութիւնն, զոր և յանուրջս և յերազի անգամ չէր տեսեալ երբէք. այլ նոքա և ոչ այնպէս լուան: Այլ արդ որում նորեցոյ և թողութեան արժանի լինիցին, որք այնպիսի առաւելութեամբ ցուցին զհակառակութիւն: Այլ ոչ միոյ իմիք: Այլ այժմ չասէ ինչ զայն այսպէս յայտնի, բայց 'ի միասս լռողին թողու զամենայն զառաջեալն. և ինքն դարձեալ զայնս 'ի յանձորդաց անտի կազմէ հանդերձ իւրով առվորական իմաստութեան:

Զոր և յառաջինսն առնէր՝ դիմադրութիւն 'ի նոսա մեծամեծելով և վասն օրինացն և վասն ժողովրդեանն որ մեծագոյն ամբաստանութիւնն ունէին զնոցանէն, և աստ 'ի լռութիւնս դիմադրութեանցն դատաւորը, և այնչափ առաջ նորութիւն իւրացն որչափ ինքն կամէր, որպէս զի մի ծանրաստացուսցէ զբանսն առնիցէ, զայնս և աստ գործէ գրելով. "Ասեմ, ասէ, միթէ մերժեաց ա̃ծ զժողովուրդ իւր զոր յառաջն ծանեաւ. քաւ լիցի": Այլ կերպարանօք իսկ մեծամեծէ զհիացումնն 'ի նոցա, և յառաջին յասացուածոյ անտի առնէ սկիզբն, և զարհազին զայսպիսի զաւաժանմունս դնէ առ 'ի դիւրընկալ առնելոյ այնուհետև. և զորս առաջնովքն կազմէ ցուցանել, զայն և այժմ կազմէ ասա. զորպիսի ինչ: Մինչպէս և ասկաւք իցեն որ ապրեցանն, սակայն աւետիքն հաստատուն կան: Յաղագս այնորիկ չասաց լոկ թէ ժողովուրդն, այլ յաւելու՝ թէ զոր յառաջագոյնն ծանեաւ:

Նա և օրինակաւ իսկ յայտ առնէ զչմերժումնն ժողովրդեանն ասելով թէ "Այլ ես իսրայէլացի եմ յազգէ Աբրահամու 'ի ցեղէ Բենիամենի": Այլ, ասէ, որ վարդապետս եմ, որ քարոզս եմ: Այս քանզի թուէր թէ ընդդէմ ինչ իցէ այս առաջնոյ ասացուածին այնորիկ՝ թէ "Տէր, ո՞ հաւատաց լրոյ մերում", և դարձեալ եթէ "Զօր ամենայն ձգեցի զձեռն իմ առ ժողովուրդն անհաւան և ընդդիմախօսան", և չհաւատացաւ այնու միայն՝ թէ քաւ լիցի, այլ և միբրանն եւ կազմէ դարձեալ և.

սկիզբն առնէ առաքեալն. «Միթէ մերժեաց, ասէ, ած զժո-ղովուրդ իւր»: Այլ ասէ. չէ ինչ հարկ յարդարութեան, այլ վճիռ միայն։ Իսկ արդ առեա զառաջինն զյարդարութեան և զմիւսն ևս որ զկնի նորուն է։ Կանխելն և առաջին այն է ցուցանելն թէ և խնդն անտի է. ապա ուրեմն թէ կամէր զնոսա մերժել և զքարոզելն ամենեցուն որում ամենայն տիեզերաց եղեն հաւատացեալ, և բազմաժին խորհուրդն իսկ անսահմանութեան և մտադրութեն, ոչ զնա 'ի նոցանէն ընտրէր. այս միտ և առաջին կամ-սութիւն. Իսկ երկրորդ յետ առաջնոյն ասելն՝ թէ ըզ-ժողովուրդ իւր զոր յառաջն ծանեաւ. այսինքն է թէ յայտնի և հանճարեալ գիտէր թէ պիտանիք 'ի սկզբա նոցանէ և զհաւատոյն ընդունելոց են. քանզի և երեք-հազարքն և հինգ հազարքն և բիւրքն 'ի նոցանէն էին հաւատացեալք. Որպէս զի մի ոք ասիցէ՝ թէ զնա միայն ես ժողովուրդ. և վասն զի զու կոչեցար, ամենայն ազգն կոչեցան. յաղագս այնորիկ յարեաց 'ի այսոս, թէ «Ոչ մերժեաց ած զժողովուրդ իւր զոր յառաջն ծանեաւ». որպէս զի ասիցէ՝ թէ ունիմ ընդ իս երիս հազարս և հինգ հազարս, ունիմ և բիւրս։ Իսկ արդ այսոքիկ են ժողովուրդն և զաւակն այն՝ որ առաւելեալ երկնից էր նմանութեամբ և ծովայինն աւազոյն. և այժմ խաւարե-ցեր զմեզ զամենեսեան անարգել, և զնոսա զնոս ժողո-վուրդ զառակաւն որ ընդ քեզ են, և յայգաւթի փոքրա-քանութիւն փակեցեր զԹիւն մեր և 'ի նմանէ յայս վըս-տահացուցեր զմեզ, որ ասէիրդ թէ կատարելոց են ա-ւետիքն Աբրահամու. ամենեքեան կորեաւք. և 'ի սա-կաւս և 'ի նուազս եկին իւր փրկութեանն. Ողջ այսպիսի զմեծաքանչութիւն և զհաստատութիւն, որ ըստ քանիքս խնամատարեցերն, և ոչ իւր ուրեք ինչ զատոն, չառ-նուլք յանձն և չհաւանեալք։ Իսկ արդ զի մի զայրացեալս ինչ կարիցեն, տես որպէս 'ի յաջորդացն իսկ առնէ զպա-ծումն. և ընդդիմաբանութիւն ոչ գնէ, այլ նախ քան զդիմաւորութիւնն լուծումն առնէ. 'ի հին 'ի պատմու-թեանց անտի կարգէ զայս։ Իսկ արդ զինչ իցէ լուծումն

«Ո՞չ գիտիցէք, ասէ, յԵղիա զինչ ասէ գիր. որպէս աղաչեաց ընդ իցի ած զԻսրայէլէ. Տէր, զմարգարէս քո կոտորեցին և զսեղանս քո կործանեցին, ես միայն մնա-ցի և այժմ զիմ ևս զանձն խնդրեն։ Այլ զինչ ասէ

նանս պատասխանութիւն առնողըն. Թողի ես ինձ ինքեան եօթն հազար այր որք ոչ խոնարհեցուցին ծունր Բահաղու: Նոյնպէս ուրեմն և այժմ յայժմուս ժամանակիս մնացորդք ըստ ընտրութեան շնորհացն եղեն »: Իսկ զոր ասէն այսպիսի ինչ է. Ոչ մերժեաց ած զժողովուրդ իւր. զի եթէ մերժեալ էր, ապա և ոչ զոք ընդունէր. իսկ եթէ զամենս ընկալաւ, ապա յայտ է եթէ ոչ մերժեաց. և եթէ զամենս, ասէ, ընկալաւ, ապա պարտ էր զամենեսին իսկ ընդունել: Այլ ոչ երբէք, քանզի և առ Եղիայիւ 'ի վերայ եօթն հազարացն միայն հաստատէր զփրկութիւն. նոյնպէս և այժմ բազում բազումք են հաւատացոյ: Իսկ ապա եթէ դուք տգիտանայք, չէ ինչ զարմանք. վասն զի և որ մարգարէանային այնպիսի և այնքան ազանցելի այր՝ տգիտանային. այլ ած այնպէս իմն անօրինէր զիւր իրսն և զմարգարէին տգիտութիւն:

Այլ դու տես զիմաստութիւնն Պօղոսի որպէս սա 'ի կազմելոյ զառաջիկայսն՝ ծածուկ 'ի նոցանէն աւելցուցանէ զամբաստանութիւնն որ զնոցանէն. յաղագս այսորիկ իսկ յիշեաց զամենայն վկայութիւնս, որպէս զի խայտառակեսցէ զնոցա զանագորոյնութիւնն, և ցուցանէ թէ այսոքիկ անգստին 'ի վերուստ իսկ էր կազմեալ: Այլ եթէ զայս չկամէր, այլ լոկ զայն կամէր ցուցանել թէ սակաւք են ժողովուրդն, պարտ էր ասել թէ և առ Եղիայիւ եօթն հազար միայն մնացին. իսկ նա աւանիկ անգստին 'ի վերուստ գիտէ զվկայութիւնս զամենայն: Այլ ամենայն ուրեք փութայր ցուցանել թէ ոչ ինչ օտար գործք գործեցան Քրիստոսի և առաքելովքն, այլ ըստ սովորութեանն և ըստ միշտ խոկմանն: Այլ զի մի դարձեալ ասիցեն թէ իբրև զմոլար զոք սպանաք ըզՔրիստոս, և կամ զառաքեալսն իբրև զմոլորեցուցիչս հալածեցաք, յայն սակս բերէ զմոլարութիւնն զայն 'ի մէջ. « Տէր, զմարգարէս քո կոտորեցին և զսեղանս քո քակեցին »:

Այլ ապա զի մի կարծի ծանր զասանն առնիցէ, այլ վկայութիւնս 'ի մէջ բերէ և զնէ զպատճառսն. ոչ որպէս թէ կամիցի ինչ աւելցուցանել զամբաստանութիւնն, այլ իբրև յորժամ իմեմնէ փութայ չքաւորեցուցանել զնոցա վասն ասացելոցն եղելոցն 'ի ներքելոյ և 'ի թողութենէ: Այլ տես որպէս ընդարձակէ զամբաստանութիւն

որ յերեսաց պատւոյ լինի. զի ոչ եթէ Պաւղոս է որ ամ-
բաստան լինի և ոչ Պետրոս և Յակոբոս և Յովհան-
նէս, այլ որ մանաւանդ ամենեցուն նոցա զարմանալին
թուէր, որ գլուխն էր մարգարէիցն, որ Այ բարեկամն
էր, որ այնպիսի նախանձ նախանձեցաւ վասն նորա մին-
չև սովոյ ևս մատնել, որ մինչև ցայսօր չև ևս է վախ-
ճանեալ: Եւ արդ զինչ ասիցէ նա. «Տէր, ասէ, զմար-
գարէս քո սպանին և զսեղանս քո քակեցին, և մնացի ես
միայն, և այժմ խնդրեն զանձն իմ»: Եւ արդ զինչ
ինչ քան զայնպիսի գանգատութիւն դառնագոյն կայցէ.
պարտ էր նորա աղաչել զնա վասն յանցաւորացն, իսկ նո-
քա զնա ևս կամէին սպանանել, որպէս զի ամենայն ու-
րեք առանց պատասխանատուութեան գտանիցին: Նա-
զի ոչ եթէ եթող զանձն 'ի վերայ նոցա, այլ ած հա-
սոյց զնոսա 'ի կրութիւն, և նախատինսն նոցա 'ի բաց
լուծանէին, և գեւք անուանեցեալ լինէին, և Աստուծոյ
մեծ զօրութիւնն յայտնապէս քարոզէր, և Թագա-
ւորն խոնարհէր. իսկ նորա յանդգնութեամբ 'ի բա-
գանմանեկն յայլ աստուածն մատուցանէին և զիւրեանց
զպատրաստականն և զուգեկս բարուց նոցա խոկայսն 'ի մի-
ջոյ բառնալ: Եւ արդ զինչ ունիցին ասել. միթէ և
նոքա՞ մոլարք էին և խաբեբայք, միթէ և զնոսա՞ ևս
չգիտէիք ուստի իցեն: Այլ տրտմեցուցանէին զմեզ,
ասէ: Այլ երբեմն և քաղցրագոյնս ինչ խօսէին ընդ
մեզ: Եւ արդ միթէ և սեղանիցն երբեք տրտմեցուցին
զմեզ և կամ բարկացուցին: Տեսանե՞ս որպէս 'ի հակա-
ռակութենէ աւազակք թշնամեաց երևին: Այլին վասն
և այսուր գրէր Պաւղոս Թեսաղոնիկեցւոցն՝ թէ «Զնոյն
չարչարեցարուք և դուք 'ի ձերոց ազգականացն որպէս և
նոքա 'ի Հրէիցն, որք և զՏէրն Յիսուս սպանին և զիւ-
րեանց մարգարէսն, և զմեզ հալածեցին, և Այ չեղեն
հաճոյք, և ամենայն մարդկան հակառակք գտան». զոր
և աստանօր իսկ ակնարկէ ասելովն թէ «և զսեղանսն
կործանեցին և զմարգարէսն ծախեցին»:

«Այլ զինչ ասէ նմա անդրէն պատասխանին. Թողի
ինձ, ասէ, եօթն հազար այր որք ոչ խոնարհեցուցին
ծունր Բահաղու»: Եւ արդ զինչ ընձեռն է, ասեն, այժ-
մու ժամանակիս: Այլ և կարի իսկ յայժ ընձեռն է առ-
մերձակայ ժամանակաւ. որով և ցուցանէ իսկ թէ զար-

ժամանակս մեծ միշտ սովոր է փրկել և կեցուցանել, և զի ամենայն ազգաց 'ի վերայ կան աւետիքն: Զայս անդուստ իսկ 'ի վերուստ եցոյց առաքեալն. «Եթէ իցէ թիւ որդւոցն Իսրայէլի իբրև զաւազ ծովու, մնացորդք միայն ապրեսցին». և «Եթէ ոչ տէրն զօրութեանց թողեալ էր մեզ զաւակ, իբրև զՍոդոմ լինէաք». ցուցանէ աստ և 'ի սոյն յարէ առաքեալն. «Այնպէս և յայժմու ժամանակիս մնացորդք ըստ ընտրութեան շնորհացն եղեն»: Տես զկարգ զիւրաքանչիւր ասացելոցն զբարեմտութիւն ամբողջ պահէ, և զնոյն շնորհացն և զփրկելոցն զբարերարութիւն: Ասաց՝ թէ ըստ ընտրութեանն, զնոցա զընտիրն զատանել ասէ. իսկ ըստ շնորհացն՝ զնոյն զպարգևսն յայտնեաց:

«Ապա եթէ ըստ շնորհացն, ոչ ևս 'ի գործոց. ապա եթէ ոչ՝ շնորհքն ոչ ևս շնորհք լինին»: Ապա եթէ 'ի գործոց, ապա ոչ ևս են շնորհք, և կամ գործքն ոչ ևս են գործք: Ապա դարձեալ 'ի վերայ դիմէ 'ի հակառակութեանն Հրէից հանդերձ ասացելովքս, և աստ ևս չքաւոր առնէ զնոսա 'ի ներել պատասխանատուութեան: Զանիմք ասել, ասէ, թէ մարգարէքն կոչէին զմեզ, և մեծ աղաչէր, և գործք իրացն գոչէին, և նախանձ իրացն բաւական էր զմեզ յինքն ամփոփել: Այլ քանզի զանեսակ գործոյն պահանջէաք և ջան ուղղութեանց, յաղագս այնորիկ ոչ կարացաք մերձենալ առ նա: Զէ և չէ իսկ զայս ասել. որպէս արդեօք մեծ պահանջէր 'ի ձէնջ, որ և շնորհօքն իւրովք միշտ իսկ հանդերձեալ էր ձեզ հովանի լինել: Այլ զայս ասաց զի կամեցաւ ցուցանել թէ յայժմ ցանկացաւ փրկութեան ձերում. որ ոչ միայն զիւրն փրկութիւն ընձեռէր նոցա, այլ և այն մեծ փառք թուէին առ 'ի ցուցանել զիւր զմարդասիրութիւնն: Այլ էր վասն երկեար առ 'ի մերձենալ որ ոչդ պահանջիս գործս. էր վասն ընդդէմ կաս և հակառակիս յորժամ շնորհքն առաջի կայցեն, և օրէնս ինչ 'ի մէջ բերես ընդ վայր և 'ի զուր. զի նոքօք չկարես ապրել և զնոր զպարգևսն յաւացուցանել նոքօք: Զի եթէ յամենայնս և ասես՝ անտի է փրկութիւն, 'ի բաց բառնաս զպայծառափայլ շնորհացն մեծ:

Ապա զի մի համարեսցին եթէ օտար ինչ իցէ այս, յառաջեալ բանն հարկանէ զեօթն հազարացն, և ցու-

ցանէ թէ և նոքա շնորհօք ազատեցան։ Յայտնամ ասելն՝ թէ «սրբոյն և յայտնու ժամանակիս մնացորդք ըստ ընտրութեան շնորհացն են», զայն ցուցանէ թէ և նոքա շնորհօք ազատեցան։ Եւ ոչ միայն այս, այլ և ասելն՝ թէ «թողի ինձ», այս ևս յայտնագոյն է եթէ մեծ մասն նորա իսկ է։ Իսկ եթէ շնորհօք, ասէ, ընդէ՞ր ոչ ամենեքեան առ հասարակ ազատեցան։ Որ 'ի յայնս կամելոյ։ Վասն զի շնորհքն որք կամքնն՝ զնոսա կեցուցանեն՝ և ոչ եթէ որք ոչն կամին և 'ի բաց դառնան 'ի նմանէն, և հանապազ պատերազմին և ընդդէմ կան նոցա։ Տեսանե՞ս զի ամենայն ուստեք զայն կացմէ՝ եթէ ոչ անկաւ ինչ բանն ա̃յ, և ցուցանէ թէ յարժանիս անցք եկին հասին աւետիքն, զի թէպէտ և սակաւք են սոքա, կարեն լինել ժողովուրդ ա̃յ, զոր և 'ի սկզբանն իսկ թղթին մեծաւ ստուգութեամբ ցնէ զայս իսկ՝ թէ ոմանք չհաւատացին։ Եւ չեկաց յայսմ միայն, այլ և այլ ինչ յարեալ յայս ասէր՝ թէ «Եղիցի ա̃ծ ճշմարիտ և ամենայն մարդ ստող», Ուրեմն կացմէ զայս և 'ի շնորհացն ցուցանէ զայս, և զամենայն միջոց փրկելոյ և զամենայն կորուստելոյ։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Եւ արդ գոհացողք լիցուք այժմ, զի 'ի փրկելոց անտի գտաք. յորմէ ոչ կարասցուք գործովքն ապրել, ապրեցաք ա̃յ պարգևօքն. Եւ արդ գոհացողք մի բանիւք միայն, այլ և գործովք և վարուք. քանզի այս իսկ է գոհութիւն յարժամ զայնպիսի ինչ գործիցեմք որով ա̃ծ փառաւոր լինիցի, յորժամ յայնմանէ փախիցուք ուստի զերծաքն։ Եւ վասն զի թշնամանեցաք զԹագաւորն, և նա փոխանակ վրէժս պահանջելոյ 'ի մէնջ պատուեաց զմեզ. արդ եթէ դարձեալ թշնամանեսցուք, 'ի վերջին ապաշնորհութիւն անգղ վարիցեմք, և յիրաւի առաւելեան զվերջին զդատաստանն ընդունիցիմք, և ևս մեծագոյն քան զառաջինն։ Վասն զի ոչ այնպէս առաջնորհս և ապաժամանս ցուցանեն զմեզ առաջին թշնամանքն, որպէս յետ պատուոյն և բազում երախտեացն. Եւ արդ փախիցուք յայնմանէ յորմէ զերծաքն. և մի բերանով միայն գոհասցուք, զի մի և վասն մեր ասաս-

ցէ. "Ողջունեն զձեզ՝ այս շնորհաւքս իւրեանց առաքելոյն զձեզ, և սիրովք նոցա հեռացեալ մեկնաւք են յինէն":

Այլ արդ չիցէ՞ այս անարգանէ՞ յորժամ եկեղեցիք առաքելոյն զձեզ ողջունեն, և դու՝ վասն որոյ եկեղեցիք եղեն՝ որ փառաւորիչք եղեր, այնպիսի վարս յանձին ցուցանես որպիսեաց հայհոյեսցի ամ առաւտիչն քո վասն քո: Յաղագս այսորիկ ոչ միայն այն միայն որ հայհոյէն, այլ և զաւ այնուհետև պատուհասն են ասանելեաց: Այլ զի եկեղեցին ոչ եթէ ձայն ինչ արձակեն և փառաւորեն զա̃ծ, այլ զայլս ի ձեռն իւրոց կերպարանացն ի փառաւորութիւն ածել կարգեն, բայց ասացին աւր եթէ նոքա զառաքեալն ղջունեն զմեզ: Այսպէս և որ զքաղցրութիւն վարուց ունիցին, թէպէտ և լուռ կացցեն, զա̃ծ փառաւորեն՝ այլոց ի ձեռն նոցին փառաւորեալ. քանզի ոչ եթէ այնպէս յեկեղեցւոյ պաշտելեաց եկեղեցի ա̃ծ, որպէս ի մաքուր վարուց մերոց. Այսն զի և յորժամ ընդ հեթանոս մկրտիցին, ոչ եթէ զեկեղեցին՝ ի մէջ բերեսցեն, այլ զմարդիկ՝ որ քան զզազանս բռնաւորագոյնք և բարկացողք էին՝ յանկարծ հաւանեցան խոնարհութեան լինել հեզահոգեաց. և զայսպիսի զփոփոխումն բարուցն բերեսցեն ի մէջ և խնդասցեն զաներ նոցա:

Այս և մարդկն իսկ յայտ լաւ և զեղեցիկ է քան զերկինս, և կարող է քան զնոսա զեղեցկութիւն կա ապածաս առաւել զօգնն իւր: Վասնզի երկինք անասունս յաղագս ժամանակն և ոչ յայտ կարասցեն զոր հաւանեցուցանել. իսկ Պաւղոս առ սակաւ մի ժամանակս քարոզեաց և զամենայն աշխարհս ածող ձգեաց. վասն զի առաքեալ էր այնպիսի ոգի որ չէր ինչ ի վայր քան զերկնայինսն, զամենեսեան կարող էր յինքն ածել: Իսկ մերքս և ոչ անգամ երկրիս չեն արժանի, և նորայն ևս վերագոյն է քան զերկինս, այնպէս կայր և պահէր զիւր առաջնորդութիւն և զկամսն, և քան զամենայն բարձանս երկնից՝ գեր ի վերոյ թռուցեալ աճխամեայր և այնպէս խաւսէր ընդ Քրիստոսի: Այլ և գեղեցկութիւն նորա այնպիսի իսկ էր, որպէս զի զա̃ծ խնդրեսցէ քաղաքէր: Նոյն ասաց զբոնս հրեշտակք սքանչացան յորժամ եղեն. իսկ ընդ Պաւղոս՝ ինքն ա̃ծ ասէր՝ թէ "Անաւթ ընտրեալ է նա ինձ": Այլ զերկինս բազում անգամ անկը ծածկեն, իսկ զՊաւղոսի զոգին և ոչ մի ինչ ի փորձու-

թեանցն կարաց ծածկել. այլ 'ի մէջ մտատանջութեան ձեռ-
բանիցն պայծառագոյն եւս քան յանձնականն միջօրէին
ծագեալ լուսաւորէր: Արդ զինչ կարծիցես յաղագս
քան զամենայն զմեծութն. վասն զի որ 'ի նախանձն ծագէր
արեգակնն, ոչ եթէ այնպիսի ինչ ճառագայթս արձա-
կէր զոր ընթացք փորձութեանն կարէին մթագուցա-
նել առկաւ մի զանէ, մանաւանդ թէ եւ առաւել յայն-
ժամ ծագեալ ճառագայթէր. վասն որոյ և ասէր՝ թէ
"Շատ են քեզ շնորհք իմ, զի զօրութիւն իմ 'ի տկա-
րութեան կատարի,,:

Այլ արդ նախանձեցաւք ընդ նա այժմ, և չեն ինչ
առ մեզ այս զարմանալի ոչ երկինքս եթէ կամիցիմք,
և ոչ արեգակն և ոչ ամենայն զարդք երկնից. վասն զի
այքա վասն մեր և ոչ եթէ մեք վասն նոցա եղաք: Այլ
արդ ցուցցուք զմեզ արժանիս նոցա որ վասն մերն ե-
ղեն: Այլ եթէ նոցա անարժանք երևեսցուք, այս զիա՞րդ
կարասցուք արժանի գտանել արքայութեանն: Այս և
անարժանք ամենեքին զարեգակն տեսանելն, և քանիք
իցեն որ կեանն և զմեծ հայհոյեն. այնուպէս և անարժանք
յարարածս յամենեսին վայելեն և հայհոյեն զարա-
րածս: Այս և որդի որ զհայր հայհոյէ, անարժան գտա-
նի. իսկ եթէ ոք 'ի ծառայիցն ընտիր գտանիցի և բա-
րեմիտ, յիրաւի վայելէ 'ի խնամսն: Յաղագս այսորիկ
արարածքս 'ի բազում փառս վայելեն, և մեք 'ի տան-
ջանս և 'ի պատիժս յուղարկիմք: Որչափ ինչ հէքք և
թշուառականք լինիցիմք յայժամ արարածքս որ վասն մեր
եղեն՝ յազատութիւն փառաց որդւոյն այ 'ի կերպարանս
փոխին, և մեք որ որդիքս այ եղաք վասն բազում ծու-
լութեանն մերոյ 'ի կորուստ և 'ի գեհեննն յուղարկիմք,
յաղագս այսորիկ արարածքս 'ի բազում ազատութեան
վայելեն:

Այլ արդ զի մի ինչ այսպիսի մեզ դիպեսցի, մաքուր
առասցուք զոգիս մեր և պահեսցուք զնա որպէս և ա-
ռաքն. մանաւանդ թէ եւս առաւելեսցուք զնորա զարդ-
ծառութիւնն: Իսկ եթէ պղծութիւն ինչ ունիս, մի
յուսահատ լինիր. "Եթէ իցեն, ասէ, մեղքն ձեր իբրև
զձանձախարիթ, որպէս զձիւն սպիտակ արարից. և ե-
թէ իցեն իբրև զորդան, քան զասր եւս լուսաւորագոյն
առնեմ,,: Յորժամ ա̄ծ այսպիսի աւետիս տայ, մի յեր-

կուսանաց. այլ զայն միայն ասաց, որով զմարդս ուսուցանէ կարգես 'ի քեզ ձգել. և թէպէտ բնաւ ինչ գործեցեր զժնեայ և զգլխաւորս՝ ընդդէմ ինչ. Այլ արդ այս զինչ է. մինչ է 'ի զժողով գնացեր ուր չիք խոստովանութիւն. այլ զեւ ես կաս 'ի մարմինս, և չև ես է լուծեալ այսո_ ղիւսի ատեանս. կարող ես և վերջինս մեղանչմանցն մերձա_ ւորել զամենայն պատուհասն. Չև ես ընդդիմանեցար անդր, ուր մեծատունն, և ոչ լուար թէ վիհ մեծ է 'ի մէջ մեր և ձեր. չև ես է եկեալ փեսայն եթէ որք երկիցեն առնուլ քեզ փոխ յիւղոյն, այլ կարող ես զեւ գնել և անդր շահավաճառանել. չէ որ այժմ որ ասէ՝ թէ զուցէ չիցէ մեզ և ձեզ բաւական. այլ բազումք են այժմ զեւ, որ վա_ ճառեն զիւղն՝ մերկքն, քաղցեալքն, հիւանդքն և որ 'ի բանտի բնակեն. կերակրեա զնոսա, զգեցո զնոսա, յայց և 'ի խնդրիր ել որք անկեալն զնոսին. և ապա ատեանն թէ ես առնել քան զաղքատս բղխէ իւղն.

Այլ արդ մինչև եկեալ կայցէ առ մեզ որ զհաւատսն առնիցէ, և յառաջ քան զօրն զայն արկ 'ի կեր զժամա_ նակին զզարդուք, և պատրաստեցին ընդ մէջ արաս հանուրցուն և առա յապաշխարութեան քո որ ունի զհարիւր մեր ձիթոյն՝ թէ կա զզիր քո և արա փոխանակ հարիւրոյն յիսուն. արա և յինչսն և յայլն ամենայն արդարեւ առնիցիր, նո_ մանաւանդ այնմ անաւթոյ: Այլ զայսպիսի քեզ առ ան_ ձինք և քում աղքատաց պատուիրես միշտ մինչդեռ անէրդ ես ասելոյ զայս. քանզի չև ես հասեալ է վեր_ տանսն 'ի վերայ եթէ զայլս ազատեցես վասն այսպիսի, այլ մինչդեռ իշխանող ես քում անձինն և կարող ես և զայլս անել յայսպիսի միաս. խնդ յօրժամ անդր եր_ թիցես, չկարիցես զոք ղխասմեի առնել. և մանաւանդ թէ յիրաւի իսկ: Ոի որ այսչափ յաւելուած ժամա_ նակաց ընկալար, և ոչ քում անձինդ և ոչ այլոց օգուտ ինչ եղեր, ապա որպէս արդեօք յօրժամ ընդ ձեռամբ զառատութիւն անկանիցես՝ կարիցես հանդիպել. այնմանի չնորհաց.

Այլ արդ զայս ամենայն զիտացեալ բաւան հարցաք յոյժ զփրկութեան մերմէ, և մի միայն վասն մեզ պա_ րապութեամբ անցաւոր կենցաղոյս: Պաշտօն է և է իսկ և յօրժամ 'ի վերջին շունչ անդր հասանիցեմք՝ հաւաց լինել այս. զոյ հնար և 'ի կեանս անուն ընակի զասանել.

ոչ այնպէս որպէս մինչ կենդանածին էիր, բայց առակօն 'ի առաջաւորացն յայտնեալ մնան համեմեցեալ նմա. զոյ հնար և զնա ընդ քո ժառանգաւորան և բաժանորդ առնելոյ ժառանգութեանն։ Ձկերպակերպեր զնա կենդանութեան, զանէ յորժամ զնացերդ, զանէ յորժամ չես անէր ընկեցզ՝ առաջ նմա փոխ 'ի քոյոցն։ Ս՛արդարակր է, չհաւատարանէ ինչ առ քեզ։ Ս՛եծագոյն փափագումն յայնժամ ունէր, թէ մինչ կենդանածին էիր և կերպարեալ էիր զնա, որպէս զի քո փորձըն առնեցեալ էին. առաջ յորժամ զայն չարարեր, զանէ յերկրորդս եկեալ ժառանգակից թող և զնա ընդ քո ընդ որդիսն։ Իսկ եթէ յայսմ և ո դանդաղելիս, զնուա առ զի նորա հայր ժառանգակից արար զքեզ նմա, և կարես ընծանել զառաջնորդութիւն։ Ո՛ր պատուաստութեանութիւն ունիցիս յորժամ և ոչ որդւոցն քոց հաւատար առնելոյ զնա զայն որ զքեզ երկնիցն հաղորդակիցս արար և արժան վասն քո։ Այլ զի նա զամենայն ինչ զոր և արար, ոչ որպէս պարտս ինչ հատուցանել, այլ միայն զինչ զորուզեան կամեցաւ ցուցանել. իսկ դու յետ այնչափ երախտեաց և պարտականս ևս զոյոր։ Նայց առակօն ոչ իսկ զարարոսն պատահանջէ զայն, այլ որպէս շնորհս ընդունի 'ի քէն, և այնպէս պատուէ զքեզ և ընդունի 'ի ձեռաց քոց։

Այլ արդ առաջ նմա այժմ յընծայեալ որ քեզ անսպառն է պարգևեալ և որում չեաղ անէր, և առ և նա քեզ զարգելայութիւնն որում զու մինչ տեսանն ունիս։ Հանդերձ նովիմբ և առաջնն իսկ զնիր հաղաբարոմե. զի եթէ առնելոյ զնա բաժանակից որդւոցն քոց, առաւել զորռութիւնն նորա, ընծայանէ զամենայն նենգութիւնն, 'ի զինի հարկանի այնուցիկ որք խարդաւանեն կամեցին զնոսա, իսկ զակերանս զերդաստանական զնոսա։ Այլ եթէ նոքա յանձնարձ ոչ կարացին պահանջել զայն, որ ինչ 'ի կտակին գրեալ է, նա պահանջէ[1] և չառ երկրէս պատառնել. բայց թէ և այնպիսի ինչ դիպեսցի՝ իմքն իսկ բազում առատութեամբ ընդ զայն ինչ որ 'ի կտակին գրեալ էր, վասն զի միանգամայն իսկ պատուեցեր[2] զնա գրելով ընդ որդիսն քո։ Այլ արդ թող զնա նոցա ժա-

1 Պահանջէ յօրինակին նա պահանջէ. յաւելու 'ի յաւելն։

2 Ցօրինակին պատուեցեր. և պատ բաշ յաւելն։

ռամկայոյ և հոգւոյդ. զի դու առ նա հանդերձեալ ես երթալ, և նա դատել զդատաստանսն քո որ ինչ ասա է:

Այլ տկարք ախտակիր հէքք և թշուառականք են, մինչ զի ոչ որպիսի ունին և ոչ ժառանգս, և ոչ առնուն յանձն նախ թողուլ զժառանգութիւնն, այլ փաղաքշասաց և սիրանարուծաց և այսմ անուանս և այսմ անուանս, մանաւանդ բազում յօժարութեանն նոցա շընորհեն քան ի Պօղոսի, որպիսի եռանդունս նոցա պարգեւեաց. քանզի զոր ինչ այլ չար անբանութիւն չկայցէ: Բանզի այսպիսիքն քանանքն և քարինքն որովք խաղանն և ատոմին զինին, որոց թէ նոցին նմանն անշունչս կոչեսցես; չեպերս համբերանակ զայսպիսի զանզգայութիւն. և ոչ պատկեր և կերպարանս զանօրինեսցես առ ՚ի յանդիմանս կոչուցանել զայսպիսի մտրուութիւն և զանզգայութիւն: Իսկ արդ որում նորեկեալ և թողութեան արժանիք զանօրէնսն այնոքիկ՝ որ մինչդեռ կենդանիքն էին և ոչ կերակրեցին զնոսա, յորժամ հանդերձեալքն են իբրև երթալ առ նա, անգամ և յայնժամ յընչից անտի որում չեն այնուհետև տեարք՝ չկամին նախ զոնէ սակաւ մասն շնորհել. այլ այնպէս թշնամիք և պատերազմողք անձանց գտանին, մինչև որ պէտ շնորհութիւն նոցա շնորհեայ, և ոչ փոքր մի տանն նոցա:

Զանխառնեն զի բազումք ՚ի մարդկանէ և ոչ այդպիսում փախձանի արժանի եղեն, այլ յանկարծակի յափըշտակեցան. իսկ զքեզ ոճ և ազգականացն ՚ի տես դալ և զմերձաւորս ծանուցել և խօսել վասն ստացուածոցն որպէս և կամիցիս և զամենայն տանն խօս գրել ՚ի կտակին արար զքեզ տէր: Իսկ արդ զո՞ր պատասխանատուութիւն ունիցիս յորժամ և զայս պարգեւս ՚ի նմանէ ընկալար, և մասն եղեր նոյնախոհեացն և ընդդէմ կացեր հակառակ նախանձեացն հաւատոց: Բանզի նոքա կենդանւոյն իսկ վախճանէին զամենայն և բերէին դնէին առ ոտս առաքելոցն. իսկ դու և ՚ի վախճանին դոյզն մասն ինչ ոչ թողուս կարօտելոցն. ապաքէն ութիւն և համարձակութիւն այն շնորհ էր քեզ, յորժամ ՚ի կենդանութեան լուծանէիր զաղքատութիւնն. իսկ արդ եթէ զայն ոչ կամեցար, գոնէ ՚ի վախճանին արա ինչ քաջութիւն. թէպէտ և չիցէ այն կատարեալ սէր վասն Քրիստոսի, բայց սակայն դու տուր վասն սիրոյ: Ո՞չ

թէպէտ և զզուՀելիցութիւնն ընդ զատաժեան չխաղկելս առնուլ, չէ փոքր և այն 'ի թիւ և 'ի Համար խառնել ընդ նոսա, որպէս զի մի կարգեսցիս ընդ ուրս և մի ընդ ձախմէն զաւանիցիս։ Իսկ արդ թէ զայս ես չաանիցես, ո՞ր բան կարիցէ զքեզ զերծուցանել. յորժամ ոչ մաՀուն երկիւղ և ոչ ընչիցն այնու Հեռև անայխատանութիւն և ոչ որդւոցն զգուշութիւն և Հաւատարիս թողուլ. և ոչ քում անձինդ Համբարեցեր անդ Համբաւս, որով կարէիր 'ի նորաւմն ածել զմարգարէս. և արդ յօվ ապաստան երթիցես անդր։

Աման որոյ աղաչեմ մանաւանդ մինչդեռ կենդանիքս եմք, լիցուք վերակացուք կարօտելոյն. յընչից անտի բազում մատանս Հանգուցուք նոցա։ Իսկ արդ եթէ իցեն ամենք այնպէս փոքրոգիք և մՀատաղք, գոնէ 'ի վախճանէ անտի եղիցիս մարդասէրք. վասն զի մինչդեռ կենդանին էիր, որպէս զանձնաՀ ինչ բաւան Հարկաւ այնոց ունէիր զատուցանածն. իսկ յորժամ ինացար թէ մաՀկանացու եղեր, գոնէ այժմ լցծ զայնովիւ զաւանդութիւն, որպէս զմաՀկանացուէ զքեն Հող կալ յանձին. մանաւանդ եթէ պարտական իսկ ես, զի յանձնաՀ կեանան Համապարազորդ վայելելոց ես։

Ոչ թէպէտ և սարսափելի և լի զողութեամբ է զոր Հանդերձեալս եմ ասել, սակայն Հարկ է ասել։ Ունի 'ի Համար ընդ քո ծառայսն և զուերն քո. ազատեա ըզծառայսն, ազատեա և զՔրիստոս 'ի սովոյ վտանգէ, 'ի կապանաց և 'ի մերկութենէ։ Սարսափեցեր արդեօք յորժամ լուար զայս, արդ ես առաւել յայնժամ զարՀուրեսցիս յորժամ ոչ զայնս առնիցես. զի առ ընկ բանս ընդդարմացոյց զքեզ, իսկ յորժամ անդր երթիցես՝ ես զժնդակագոյնս ես լսելոց, և զանկշռելի և զանտանելի տանջանան ունիս տեսանել։ Ոնչ առնիցես յայնժամ, առ ո՞վ ապաւինեսցիս, զո՞վ կոչեսցես քեզ վշտակից և օգնական. զՔրիստոս, այլ ոչ լսիցէ քեզ. իսկ զկուսանսն զայնոսիկ, այլ և նոքա չտան քեզ յիւրեանց իւղոյն. իսկ արդ զո՞վ, զՀայրն կամ զմայրն, այլ նոքա չեն անձանց տեարք. թէպէտ և յայժ սուրբք ոք իցեն, չկարեն զայնպիսի վճիռ լուծանել։

Իսկ արդ զայս ամենայն խորՀեալ ընդ միտս մեր, որ միայն տէրն և իշխանն է առ 'ի ջնջել զմեր ձեռագիրն

և զայսն [1] զայն չկշռուցանել, նման մանկթեա, զնա աղաչեա և պաղատեա խաղով աղօթանութեամբ, կերպակերպս, զգեցո հանդարտաղ, որպէս զի և սաստի քաղցր յուսով երթիցես անդր. և յորժամ անդր հասանիցես՝ 'ի յաւիտենական կեանսն վայելիցես: Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ԻՆՆԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

. . . . [2]

անգամ ունիմ այնպիսումն ուժնեայ խօսից, զոր և իւր իսկ մարգարէին ակնարկեալ: Իսկ չասաց լոկ թէ ըղ-թիկունս նոցա առ հասարակ կորացո միշտ, այլ թէ հանապազորդ և միշտ: Իսկ ասա եթէ հակառակեսցես, ով հրեայ, և ասասցես՝ թէ վախճան ունիցին իւրք ծառայութեանն, յառաջնոյ անտի որ 'ի վերայ քո եկին՝ ունիր և զայժմուս: Ասէր դու յԵգիպտոս. այլ եղեն անդ երկերիւր, և խոկոյնեղբարք ազատեաց զքեզ նոյն յայսպիսի ծառայութէ, և այն զի ամբարիշտ էիր և պաշտէիր զդժնդակ պատկերութիւնն: Օ երծաւ յԱսորեստանու և պատգէր երկիր որթուն և զինքն զորդիսն քո Նեղբեգովլրայ. զտաճարն պղծեցեր, և որ ինչ միանգամ մեղք և անօրէնութիւնք էին՝ յանձին կատարեցեր. զնոյն ինքն զընութիւն նոցա ապխտացար, զկերանց զդաշտաց զըլլոց զաղբերաց զգեստոց զպարտիզաց՝ առ հասարակ իսկ զայս ամենայն լցեր անօրէնութեամբ; վասն զի նոցա զոհէիր. ամենայն սատարութեամբ կատարեցեր զչարիսն և զանօրէնութիւնս: Բայց սակայն զեօթանասունն ամ միայն մատնեցար բաբելոնացւոցն վասն այնր, և դարձեալ յառաջին ազատութիւնն վերստին կոչեաց զքեզ, և զտաճարն և զգաւառն այդրէն վերստին քեզ պարգեւեաց և զհին կարգաւորութեանն զկրս և զկերպարանս. դարձեալ և մարգարէք և շնորհք հոգւոյն:

1 Օր. զայն զայս. նզաւ ըստ յունին: 2 Թուղթն երկու պակասին:

Մանաւանդ թէ և ոչ 'ի ժամանակի գերութեանն թո-ղար 'ի ձեռաց, այլ և ընդ Դանիէլ և Եզեկիէլ, և Ե-րեմիա յԵգիպտոս, և Մովսէս յանապատին։ Նա և յետ այսորիկ դարձեալ առաջինն շարեցան զերար և 'ի հեթա-նոսական կրօնս ոմանք փոխեցան առ Յուլիանոս ամբա-րշտաւ, բայց սակայն և դայն զերկու ամս միայն։ Ոչ է թէպէտ և փոքր ինչ յառաջ քան զՅուլիանոս ժամանե-ցաւ, սակայն նշան յաղթութեան 'ի ձեռն մեծապայծա-ռոյն կանգնեցեր։ Իսկ այժմ այսպիսի ինչ և ոչ ինչ, այլ ամ ինչ նախին հակառակն եղև. ընդ էր մանաւանդ և սքանչանալ իսկ արժան է, զի չարիքն կատարումն ա-ռին, և տանջանքն և խոշտանգանքն անձեցին[1]. և ոչ փոքր մի յայս անձնկալութեն ունին փոփոխման։ Չանցի ոչ եթէ եօթանասուն ամաց միայն և կամ հարիւր և կամ եր-կու քան զայս, այլ երեք հարիւր, մանաւանդ թէ և բազմաւս, և ոչ զատուերն անփամ զայսպիսի յուսոյ կա-րէք երբեք գտանել. և այն զի ոչ զկուռս պաշտէք և ոչ զայլսն ինչ գործէք զոր յառաջագոյնն յանդգնէիք։

Նա և արդ զինչ իցեն այսոք պատճառք. և ոչ ինչ, այլ զի մերժեաց զարիստակն ճշմարտութիւնն և զօրէնսն փա-կեցին շնորհքն, զոր անդուստ 'ի վերուստ իսկ յառա-ջագոյն գուշակէր մարգարէն և ասէր՝ թէ "Ոչ ոք նոցա հանապազ առ հասարակ կորուսցէ"։ Տեսէ՞ր զմարգա-րէութեանն զհանգամանս, զբարս և զանհաւատութիւն նոցա յառաջագոյն ձայնեաց և զհակառակութիւն յայտ-նեաց և զհատուցումն 'ի վերայ նոցա զգառնագոյն թշուառութիւն եղեալ և զանեզրական զտանջանացն ծանօթս։ Այն զի բազում են 'ի Թանկագինեաց որ յերկրայս ընկեր վասն հանդերձելոցն, և 'ի մերձակայիցս կամին զիտել զհանդերձեալսն, առաւել իսկ յերկրաւորաց կարգաւորաց իս-րայէլ զօրութեամբն եղելոց Քրիստոսի զօրինակն. զի որք 'ի հեթանոսացն հաւատացին՝ գնոսա 'ի վեր քան զեր-կինս բարձրացոյց. իսկ որք 'ի Հրէիցն անհաւատքն ե-ղեն, 'ի վերջին թշուառութիւն անկեալ իջուցանի խորտակեալ-ցեալս, և անդուրճանելի չարեացն մատնեաց։

Նա իբրև յայտ զկծեցոյց զնոսա և ուսոյց անհաւատք եղեն և ուսոյց չարչարեցանն և որով պատուէինն հաւա-տալ, դարձեալ սփոփէ զնոսա առացելովքն և գրէ այս-

1 Պակասէր 'ի մերն անձեցին յաւելաք 'ի յունէն։

պէս. «Մ՛իթէ յանցեան զի անկցին. քաւ լիցի»: Յոր-
ժամ եցոյց զնոսա բիւր չարեաց պատժապարտս, ապա
մխիթարութիւն իմն զնոսա ածէ: Այլ դու տես զիմաս-
տութիւնն Պաւղոսի. զմեղադրութիւնն ’ի մարգարէից
անտի եբեր, և զմխիթարութիւնն յանձնէ դնէ: Գի-
տեմք, ասէ, թէ նոքա մեղանչիցեն, և չէ ոք որ ասէ թէ
ոչ, այլ և յոյժ իսկ: Այլ արդ տեսցուք թէ այնպիսի է
յանցումն այն, և եթէ սաստիկ բժշկութեան իցէ. և
կամ թէ չունիցի ինչ ուղղութիւն. այլ չէ այսպիսի որ-
պէս այժմուս: Տես որպէս դարձեալ մխիթարէ զնոսա
և ’ի դէմս մխիթարութեան ցուցանէ զնոսա մեծամեծ
մեղաց պատժապարտս: Տեսցուք զմխիթարութիւնն զոր
վասն նոցայն անուանեցին ասել. և արդ որպիսի ինչ իցէ
մխիթարութիւնն այն. «Յորժամ լրումն, ասէ, հե-
թանոսաց մտցէ, յայնժամ ամենայն Իսրայէլ կեցցէ»
ընդ ժամանակի երկրորդ գալստեանն և ’ի վախճանին:
Այլ չասէ անդրէն նոյն զայս, վասն զի յոյժ համար-
ձակէր ’ի վերայ նոցա, և ամբաստանութիւնս ընդ ամ-
բաստանութիւնս խառնէր և զմարգարէ ’ի վերայ մար-
գարէի բոլորէր՝ որք գոչէին առ նոսա՝ զԵսայիաս, զԵր-
եմիաս, զԴաւիթ, զՈվսէէ, զՄ՝ովսէս և միանգամ և
երկիցս և բազում անգամ:

Այլ տես զի մի այսու ամենայնիւ ’ի յուսահատու-
թիւն արկանիցէ զնոսա և թուիցի նոցա թէ փակեաց
ինչ զճանապարհն որ առ հաւատն էր և որք ’ի հեթա-
նոսաց հաւատացեալքն էին, զի մի դարձեալ և նոքա
յամբարտաւանութիւն հպարտութեան եկեսցեն և մե-
ծամտեսցին ինչ հաւատոցն բանիւ, սփոփէ զնոսա դար-
ձեալ ասելովն՝ թէ «Նոցա յանցանօքն փրկութիւն հե-
թանոսաց»: Պարտ է մեզ ոչ լոկ ընդ վայր լսել զասա-
ցեալսն, այլ իմանալ և զզաւրս և զիմաստս ասացելոցն,
և եթէ զինչ փութայցէ ուղղել. վասն որոյ աղաչեմ
զձեր սէրդ: Զի եթէ սրտի միտք ընդունիցիմք զասա-
ցեալսն, և ոչ ’ի միում իմիք ինչ յայսօսիկ գտանեմք
դժուարինս: Քանզի փոյթ այն էր յայնժամ, որ յա-
սացելոց անտի հպարտութիւնն ծնանէր առ այնոսիկ որք
’ի հեթանոսաց էին հաւատացեալք, զայնպիսի զչար
ախտ կամէր ’ի բաց ջնջել, որով և նոքայն զգուշութեամբ
կեցին. զՀրեայսն ազատէր ’ի վհատութենէ, որպէս զի

բազում յօժարութեամբ մերձեցին առ շնորհն։ Այլ արդ յայսպիսի մեծս հայեցեալ, ամենայնի իսկ լուծցուք զոր ինչ 'ի կարգիս է ասացեալ։

Այլ արդ զինչ ասիցես և կամ ուստի յայտ առնիցես եթէ չյանցեան զանարժանիցն զյանցանսն և կամ թէ չմերժեցան խորշա իսկ։ Ի հեթանոսացն, զորս ասաց առաքեալ. «Որպէս թէ նոցա յանցանքն փրկութիւն հեթանոսաց առ 'ի նախանձեցուցանել զնոսա»։ Այլ ոչ այս բան լոկ որ առ այս է, այլ և յաւետարանին զոյն իսկ ակնարկեն առակքն։ Քանզի և որ հարսանիսն արար որդւոյն և յորժամ կոչնականքն չկամեցան գալ, յորժամ առաքեաց յանցս ճանապարհացն և կոչեաց։ Այլ դարձեալ յորժամ զայգին տնկեաց, և քանզի սպանին մշակքն զծառայսն, յորժամ ապա եւս զայգին այլոց։ Այլ առանց առակաց իսկ ասէր Քրիստոս՝ թէ «Ես ուրեք առաքեցայ, բայց միայն առ ոչխարս կորուսեալս տանն Իսրայէլի»։ Իսկ Փիւնիկ աղջին և քան զեւս աղաչէր և համբերէր բազում ինչ, և նա դարձեալ ասէր՝ թէ «Չէ բարւոք առնուլ զհաց մանկանց և արկանել շանց»։ Նոյնպէս և Պաւղոս առ ընդդիմակաց Հրէայսն. «Ձեզ նախ կարեւոր էր խօսել զբանն այ̃, և վասն զի անհաւատս զինքն և անարժանս զանձինս վարկանիք, ահաւասիկ դառնամք 'ի հեթանոսս»։

Այլ ամենևին իսկ յայտ առնէ եթէ ըստ կարգի լինաց այն էր, զի նախ նոքա մերժեսցին և ապա որք 'ի հեթանոսացն իցեն։ Այլ քանզի անհաւատութիւնն նոցա փոխեաց զկարգ իրացն, անհնազանդութիւն նոցա և յանցանք արարին նախ սոցա 'ի ներքս գալ։ Սորին վասն և Պաւղոս ասէր՝ թէ «Նոցա յանցանքն փրկութիւն հեթանոսաց առ 'ի նախանձեցուցանել զնոսա»։ Իսկ ապա եթէ 'ի կարգէ անտի արտաքսեցուցանէ, և չիցեն, ասէ, որպէս յառաջագոյն էին՝ մի ինչ զարմանար, վասն զի կամի սփոփել զվհատեալսն ոգի նոցա։ Այլ զոր ասէն այսպիսի ինչ է. եթէ առ նոսա Յիսուս և չընկալան զնա, թէպէտ և բիւր ինչ սքանչելագործեաց, այլ 'ի խաչ հանին. ձգեաց այսուհետև ինքն զհեթանոսս, զի գոնէ նոցա պատուովն նախանձ զմտեցուցանիցէ զանզգայութիւն նոցա, որպէս յառաջին իսկ հակառակութեան հաւանեցուսցէ զնոսա մերձենալ առ ինքն։ Այն

զի տարա էր զնոսա ընդունել նախ և ապա զմեզ. վասն որոյ և ասէր խել. "Վասնզի զօրութիւն ոչ է 'ի փրկու-թիւն ամենայն հաւատացելոց, նախ Հրէին և ապա Հե-թանոսին„. Այլ քանզի 'ի բաց խայտացին առաքինքն, երկրորդք եղեն յայնժամ։ Տես որպէս զնոսա զկշռացու-նէ պատուոյն միայն, թէ յորժամ նոքայն չկամեցան՝ յայնժամ կոչեաց զմեզ. երկրորդ վասն այնորիկ, զի ասէ, կոչեցարուք, ոչ զի դոքա միայն ապրեսջիք, այլ զի և նո-քա ընդ ձեր փրկութիւն նախանձեալք լաւագոյնք լինիցին։

Այլ զիա՞րդ, եթէ վասն Հրէից չէր, ընդ զմեզ և կա-չելոց և փրկելոյ։ Ոչ նախ քան զնոսա, այլ ըստ կարգի հնազանդութեանն։ Նա և յորժամ զաշակերտսն ա-սէր, չասաց լոկ եթէ երթայք առ ոչխարս կորուսեալս տանն Իսրայէլի, այլ թէ "երթայք մանաւանդ„. ցուցա-նէ թէ և յետ այնորիկ առ նոսա պարտ է նախ երթալ։ Այլ դարձեալ Պաւղոս չասաց թէ՝ ձեզ կարեւոր էր խօ-սել զբանն, այլ թէ առ ձեզ նախ կարեւոր պարտ էր խօսել զբանն. ցուցանէ թէ և առ մեզ ազդելս։ Այլ երկրորդ անուամբ և եղև և առաջաց, որպէս զի մի անու-նօթքն այնորիկ ունիցին բարուքս լինել, և ասասցեն թէ հարկաւորի իմն խորք եղեն և յայն ասէ չհաւատացողք։ Յաղագս այնորիկ կրկին խօսի և ոչ զամենայն յառաջ զե-տէր Պաւղոսս, առ նոսա նախ եկն։

"Այլ արդ եթէ յանցանքն նոցա, ասէ, մեծութիւն աշխարհի է և պակասութիւն նոցա մեծութիւն հեթա-նոսաց, ապա զիա՞րդ ոչ և լրութիւն նոցա ևս առաւել„։ Տես առ չհարցս իմն անձանց ասէր զայս։ Զի թէ և բիւր անգամ յանցանէին նոքա, ոչ կարէին հեթա-նոսք ապրել, թէ չէր զհաւատսն ցուցեալ. այնպէս և ոչ Հրէայքն կորնչէին, եթէ չէին անհաւանք և հակա-ռակորդք եղեալ։ Այլ որպէս ասացին՝ սոքա իւնս զնո-սա յառաջելութիւն կարգութեանն վասն հաստատեալ եթէ կամեցին կարող էին փոխել 'ի փրկութիւնն իւրեանց։ Զի եթէ ընդդիմակացութեանն նոցա յայնչափ 'ի փրկութեան վայելեցին այլք, և յառաջադրանացն նոցա այնչափ բարելութիւնք կոչեցան, ապա զինչ առ եթէ զմնեչ լինիցի յորժամ դառնայցեն։ Այլ չասաց այսպէս յայտնի՝ թէ յոր ժամ դարձցին, և չասաց կրկին թէ մանաւանդ դարձ նոցա և կամ փախուստ նոցա և կամ

ուղղութիւնն նոցա, այլ թէ «եւ տառապել զուանն նոցա»։ այսինքն է յորժամ հանդերձեալ են ամենեքին ապրել. Զայս առաց առ 'ի ցուցանել թէ և յայնժամ ամենեքեան 'ի շնորհացն են ապրելոց, և 'ի պարգևացն որ ամենայն իսկ լինի:

«Իսկ ձեզ ասեմ հեթանոսացդ. ցորչափ ժամանակս իցեմ հեթանոսաց առաքեալ, զպաշտօնն իմ փառաւոր առնեմ, զի թերևս նախանձեցուցից զոմանս 'ի մարմնոյ իմ և ապրեցուցից զոմանս 'ի նոցանէն»: Պարծելով փութայ զնոսա 'ի չար կարծեացն մերժել. և թուի թէ նուաստանէ ինչ զայնոսիկ որք առ 'ի հեթանոսացն էին, և զիջուցանէ զնոցա մեծամտութիւնն, և միով բանիւ զերծեցուցանէ զհրէայսն, և շքեղի խորհրդել ժառանգել զնոսա և սփոփել զայնոսիկ զիջողութեամբ նոցա. և ոչ ինչ զատանէ ըստ իւրացն բանութեան: Բանզի զոր առաց իսկ, յայտ է եթէ մեծամեծ անարատութեան արժանիք էին. և վասն զի կնքեանք զանձինս ոչ յառաջադրեցին, այլ յառաջինսն ընկալան, յաղագս այսորիկ 'ի հրէից անուի՝ առ որք 'ի հեթանոսաց անուն էին՝ փոխել, և 'ի միջի դնէ զառաջացեալ բանսն, և կամի ցուցանել թէ էր վասն զայս ամենայն առնէ, որպէս զի զնոսա խորտակէ զիջուցանել: Պատմեմ զձեզ, ասէ, վասն երկուցս այսորիկ, մի զի հարկ 'ի վերայ կայ վասն պաշտօնականս որ ընձեռեալ է ինձ. իսկ միւսն զի ձեզք զայլս ապրեցուցանեմ: Եւ չասաց եթէ զեղբարս իմ, և զազգականս, այլ եթէ զմարմինս իմ:

Եւ աստ ցուցեալ զնոցա հաւատարմութիւն, չասէ թէ մարթէս հաւանեցուցից, և ոչ ասա զամենեսեան առնէ, այլ զոմանս 'ի նոցանէ. բանզի այնպէս էին խստք: Եւ յայսմ առաւել եւս առաւել պարծառացուցանէ զհեթանոսս. զի թէպէտ պատճառք փրկութեան նոցա նոքա եղեն, և ոչ եթէ կնքեանք յանձանց ինչ. վասն զի նոքա զատա անհաւատութեամբն, իսկ սոքա զնոսա 'ի հաւատոց անկեալ եղեն առաջնորդք բարութեանց. Սառի թուի թէ զոյգ ինն կարծիս, այլ զբաղում ինչ հեթանոսք ունին: Եւ արդ զինչ ասիցես, ով հրէայդ. եթէ չէր իմ, ասէ, արտաքս ելեալ, ոչ իսկոյն 'ի ժամանակ կոչէր զձեզ: Զայն ասէ և որ հեթանոսն է՝ քեզ. եթէ չէր իմ ապրեալ հաւատովքն, ոչ կարէիր նախան-

ձել զաւ։ Նոյա եթէ կամիս և զայն ուտանել, եթէ զինչ է զոր տացես, զի հեթանոսքս բազում ինչ ունին, այս է. են, ասէ, զերդ հաւատովք փրկեմ, իսկ դու ընդդէմ կացեր և ինձ ճանապարհս ցուցեր։

Նոյն յորժամ կարի կսկծեցոյց զնոսա, դարձեալ զառաջինն զբանիցն բուռն հարկանէ և ասէ. "Զի եթէ անկումն նոցա հաշտութիւն աշխարհի է, իսկ ընդունելութիւն նոցա զինչ իցէ, եթէ ոչ կենդանութիւն ՚ի մեռելոց"։ Նոյն և այս իսկ մեծ զարտախապարութիւն է զնացանելն. զի այլք նոցա մեղօքն շահեցին, իսկ նոքա և ոչ այլոց ուղղութեամբքն կարիցեն ինչ շահել օգուտ։ Իսկ ապա, ասէ, թէ ՚ի հարկէ ինչ իբրև այսպիսի զիրկեցան, մի ինչ զարմանասցիր՝ որպէս զի զատար կամի զինչուցանել, և նոցա յօժարութիւն տալ, այսպէս՝ կերպարանէ զբանն. զոր և յառաջագոյն ասացի։ Թէպէտ և բազում անկեալ պատուղս ընկեցեալ եկն Հրեայքն, և հեթանոսաց թէ չէր հաւատս յուցեալ՝ ոչ ինչ օգտեցին, այլ սա մեղս ՚ի ամբարտաց կամքի իմն կալ և օգնական լինել աշխարհի։ Տես և որպիսի բանիւք միայն շնորհէ նոցա զանդրադարձն. "Զի եթէ արտաքսումն նոցա հաշտութիւն աշխարհի է"։ Նոյն արդ այս զինչ օգուտ է Հրեիցն. իսկ ընդունելութիւն նոցա զինչ իցէ, եթէ ոչ կենդանութիւն ՚ի մեռելոց։ Նոյն այս չէ ինչ առ նոսա, թէ ոչ միայն մեռ. այնուամենայն այլ ընկալեալսն եղեն։ Նոյն զոր ասէն այսպիսի ինչ է. զի եթէ յորժամ բաղկացան նոքա, այսչափ ինչ արդարացեալ այլոց, ապա յորժամ հաշտեսցին ընդ նոսա, որպիսի ինչ ոչ շնորհեսցէ։ Նոյն որպէս յարութիւն մեռելոց ոչ եթէ վասն ընդունելութեան նոցա է, այնպէս և ոչ փրկութիւն մեր այժմ վասն նոցա ինչ է. այլ սոքա ընկեցեալ վասն անհնազանդութեանն իւրեանց. այլ մեք հաւատովքն և ՚ի վերին շնորհացն։ Նոյն յայտնեալ նոցա օգուտ ինչ ոչ կարէ լինել, եթէ ոչ զբնական մերձաւորութիւն առ հաւատոյն ցուցանիցեն։ Նոյն զայս բառ ասխարութեանն ասաց։

Նոյն յառաջ մատուցանէ զբանն յայլ իմն զգուշութիւն. մանաւանդ եթէ և ոչ զգուշութիւն իսկ, այլ թուի ամենեց թէ իցէ ըստ. նմանեալ Աստուածոյ բժշկաց որք այսպէս միսխթարեն իմն զաշխատեալ հիւանդսն որքան ընտ-

թիւն հիւանդութեանն ամենայն կարիցէ։ Այլ արդ զինչ ասէ. «Ո՜վ եթէ աղբիւրն ջուրք է՝ և գանգատանքն, և արտասուաց աչքն՝ և աղբիւրն»։ Աղբիւրն ասա և արտասուս կոչէ որ 'ի յԵրուսաղէմ և 'ի Սամարիա և 'ի Ողոկոմայ ըն-մանրադրեան զհայրապետեանն՝ և որք 'ի հնումն ընտրեալք զատան ամենայնեան. Իսկ սոսա որք 'ի նորագոյնսն հաւա-տացին։

Այս վասն զի ընդդէմ կայր նոցա այն՝ բազմամբ ան-հաւատան լինել, և զոր տեսեալ մարգարէ զարմանալ ընդ մեզ կարէ զգանն և ասէ. «Ո՜վ եթէ ամենայն յառաջ ամենայն բերկրեցան»։ Այս ասելով մերաշրջին ասէր եթէ բազմամբ կարկեան և ասկաւք առաքեցան. և արդ զհայրդ 'ի մերոյ կորուսելոյն զանձանց զանմահ եղեալ, որ յայտնի ասկա-ւաց նշանակեալ է։ Ոչ ես ասեմ թէ հաւատացեալ զայս ասեմ, ասէ, այլ ողբանալ զանձն փութամ և մերայոյն առանձնայն զանձերայն. Տեսանեմ զհայրդ հանապազ տայոմ կարգի կարգելութեան յանձնս ասենի խնամ. քանզի կա-մի միսիթարել զնոսա, թէպէտ և առաւել խնայելոյ զնո-սա զգծեցայց։ Վասն սորա և զխնամաութիւն նորա՝ թէ զհայրդ արդ թուեն թէ 'ի նոցա կողմն իցէ արտաքանակ վասն, զգծէ զնոսա 'ի ծածուկ, և յամենայն արտաքս խանդաղատութեանէ ցուցանէ զնոսա զգեստը՝ յարգանսայն 'ի սկզբանէն. Նչէ 'ի միոյ առ զգաստութիւն առաջին, յոր-ժամ զարմանան քաղաք ամենայն և ոչ նախանձիցէ նոսա, և զգաստութիւն զանձրանալոյ յարձանն ոչ նմանն է խաղաղանն։

«Իսկ եթէ ամենայն յառաջ ամենայն բերկրեցան»։ Նախ-արդեօք առաջինն թէ կամի զնոսա սփոփել, վասն նոյնոցին ոչ յանձնէ, այլ 'ի նորանէ խնդ ածէ զգանն 'ի մեզ։ Սա կայն և առա անդայոյ իւրոց մխիթարեցուցանէ զնոսա և ցու-ցանէ թէ յԵրուսաղէմ աղաղակութեանն անկման. քանզի այս էր զոր փութայոն ասել թէ ոչ ինչ հաղոր-դութիւն ունին ընդ նոսա։ Ո՜վ թէ արտասուաց աղբիւր էր, և նորա չէին աչքք, արդ ուրեմն հեռի են նորա յար-մնայոյ։

Այս թուի թէ զարմանալ մխիթարեալ զհարեալսն, զար-ձեալ մարմնեցուցանէ զնոսա մեղաւորութեանն առ այժմայն որք 'ի հեթանոսացն. քանզի ասէ՝ թէ «Ա-մենայն յառաջին բերկրեցան», յայտ է 'ի սոյն. «Այս զոր որ փախչին ծիծեռնի էր, արտասուաց»։ Ո՜վ

որչափ անարգէք և նուաստնէք թուին որք 'ի հեթանո-
սացն են, մանաւանդ այնչափ չար թուի հրէին 'ի նո-
րայն նման փառաւորեալ. և նոյն այնչափ յանարգութե-
նէ անարի է անձն ; որչափ սա 'ի փառաւորելոյ անտի պա-
տուին: Այս ասէ զիմաստութիւնն. չասաց եթէ ամաչե-
ցայ, այլ եթէ պատուեցար. յայսմ զարմացեալ են
չար մարմնացուցանէ զհրէայն և զագանէ թէ 'ի նո-
րա 'ի ձեռն որք 'ի հեթանոսացն էին պատուեցան,
և նոքա ընդ երկիր քարշեալք:

Սան որոյ և ոչ մինչև ցայս վայր եկաց, և ոչ ասաց
լոկ՝ թէ որովհետև պատուեցար՝ զամենայն մեծա-
րեցեր, և մանաւանդ զի յայտնի իսկ արարեր զորա
զամենայն: Բայց սակայն յամէ 'ի բարեմտութեան
յայսմիկ և զտանէ ես ընտիր ինն ասելով՝ թէ "Հա-
ղորդ եղեր արմատոյն և պարարտութեան ձիթենւոյն":
Այս կարծի թէ ըստ յաւելուածոյ կարգի իմն է եղեալ
զայս. բայց ոչ ինչ մնասէ նմա այս, այլ զամենայն ունի.
զի զոր ինչ ասացն ունէին, յարմարոյ անտի բղխեցին:
Մ՛ի յորժամ լսիցես՝ թէ պատուեցար, նուազ ինչ
վարկանիցիս համեմատութեանն առ բուն ստորին, այլ
որպէս առձեռացուցանէ զնոսա ասելովն՝ թէ "Հաղորդ ար-
մատոյն և պարարտութեան ձիթենւոյն եղեր", այս-
ինքն է 'ի նոցին բարեպաշտութիւն կարգեցար. 'ի նոյն
ինքն 'ի բնութիւն:

Նորա զիշխուցանէ և ասէ. "Մ՛ի պարծիր առ ոստո-
քն": Այս կարծիք թէ սփոփէ իմն զհրէայսն,
նա այսպէս իսկ ցուցանէ զնոցա նուաստութիւնն և զանար-
գութիւնն: Զայնոսիկ սպառնալիս չասաց թէ մի պարծիր,
այլ թէ մի հակառակ նոցա պարծիր, որպէս զի մի զնա-
սա հերձցես. վասն զի 'ի նոցայն կաս և 'ի նոցայոցն
վայելես: Տեսանես զի թուի թէ զնոսա ասպնջականէ,
այլ զսոսա և ս չար զղձէ սաստիկ:

"Ապա թէ պարծիս դու նոքօք, ասէ, ոչ եթէ
դու զարմատն 'ի վեր ունիս, այլ արմատն զքեզ": Այս
արդ ասէ զինչ իցէ առ ստորինս որք փշրեցանն. և ոչ
ինչ: Այս զոր յառաջագոյն ասէր՝ թէ սուրբի իմն
նմանն է մեծութեան թիւնն որ կամին զնոսա ածել, և
անդրէն իսկ որք առ 'ի հեթանոսացն՝ ձգէ զարձեալ
զքանն, և նոցա զաղդոյ զմեծացն ասէ, ասելով՝ եթէ "Մի

պարծիր առ ոստովքն ,, • և " Եթէ պարծեսցիս, ոչ ե-
թէ դու զարմատն 'ի վեր ունիս ,, • Եցոյց փշրելեն Եթէ
պարծանաց արժանի է որ ինչ եղև, Թէպէտ և չէ պատա-
պարծել • զարթոյց զնոսա և յորդորեաց 'ի հաւատսն և
'ի կարգի խորհրդակցի հաստատեաց զնոսա, այսինքն
է որք 'ի հեթանոսացն էին • Եցոյց և զփշրելոյն զՀրէայսն
զոր ընկալան, և Եթէ փոխեսցին այլք ունին •

" Արդ ասես, ասէ, ոստքն փշրեցան, զի ես պա-
տուաստեցայց ,, : Պարծեցաւ ըստ կարգի դիտաւորութե-
իմն զնէ զայս և ընդդէմ առաջնոյն իմն կարգէ և յայտ
առնէ Թէ որ փոքր մի յառաջ ասաց, ոչ Եթէ 'ի վա-
ղուց ինչ պատուեալ էր, այլ որպէս Թէ ձգեալ իմն զնա-
սա : Զի ոչ էին յանցանքն նոցա փրկութիւն հեթա-
նոսաց, և ոչ պարծեալ խոստացաւ նոցա մեծութիւն
աշխարհի : Եւ Եթէ վասն այսորիկ ապրեցաք զի նոցայն
անկեալն, այլ որ ես հաւատացի Թուի նոցա • որով և ցու-
ցանէ Թէ և 'ի հեթանոսս յառաջիկայ էր նախախնա-
մութիւնն նոյ : Զի Թէպէտ և Թուի այլ առաջ ինչ
կերպարանեալ զբանն, բայց առաւել զամենայն իսկ ըղ-
կարգս դիտաւորութեանն յօրինէ, որպէս զի զնոսա կա-
րեսցէ զերծուցանել յամենայնէ ծանրաբարոյութենէ 'ի կար-
ծեացն և զիւրընկալ զբանն առնիցէ :

" Բարւոք ,, • գովեաց զառաջասացեալն • ապա և երկե-
ցուցանէ ասելովն՝ Թէ " Անհաւատութեամբ փշրեցան,
և դու հաւատովքդ հաստատեալ կաս ,, • Հաւատսն ասա
պարծեցան ոչ այլ զօրութիւն, և զՀրէայսն երկեն, անհաւա-
տութիւն • Այլ և զայս զգուշացանէ զապաւեն հը-
պարտութեանն, յորժամ 'ի նոյն և ասէ՝ Թէ " Մի բարձ-
րամտիր, այլ երկեր ,, : Զի Եթէ ըստ բնութեանն ինչ
իւրք էին, այլ հաւատոց և անհաւատութեանն • Զի Թէպէտ
Թէ պարծեցաւ կարծի ընդդիմանալ զպատմութիւն որք 'ի հեթա-
նոսացն էին • բայց ուսուցանէ զփշրեալսն Թէ չէ պատ-
ճառ ըստ բնութեան ազգականացն ընդ նոսա հայել • վասն
որոյ զգացեալ ասելով ասէ՝ Թէ մի մեծամտիր • և չա-
սաց Եթէ խոնարհեաց, այլ Թէ երկիր • քանզի աներկիւ-
ղութիւն արհամարհանս և ծուլութիւն գործէ •

Զայս վասն զի հանդերձեալ էր յետոյ ուսուցանել զԹը-
շուառութիւն նոցա, որպէս զի պատճառ ծանրանալոյ ըղ-
բանն առնիցէ, այնպէս դնէ 'ի կարգին՝ որպէս Թէ որք

'ի հեթանոսացն իսկն՝ նոցա սաստկագոյն առնելով. «Զի ե-
թէ ամծ որ ըստ բնութեանն ոստոցն էին՝ ոչ խնայեաց»,
և չասաց եթէ և 'ի քեզ ոչ խնայէ, այլ թէ «Գուցէ
և 'ի քեզ ոչ խնայեսցէ»: 'ի բաց կարէ զամբարտաւանութիւն
բանին, և սոյն կերպ 'ի ձեռն Հաւատացելոցն, զնոսա ձգե-
լով առ ինքն և զսոսա զգուշացուցանելով 'ի մեծամտութենէն:
«Տես արդ տես զքաղցրութիւնն և զսաստկութիւնն
Այ. 'ի վերայ անկելոցն զսաստկութիւն, և 'ի վերայ քո
զքաղցրութիւնն՝ եթէ կացցես 'ի նմին քաղցրութեան,
ապա եթէ ոչ՝ և դու հատանիցիս»: Եւ չասաց եթէ տես
զուղղութիւնս քո, տես զջանս վաստակոցն քո, այլ ե-
թէ զԱյ զմարդասիրութիւնն: Ցուցանէ թէ 'ի վերին
շնորհացն եղև, և զգուշացուցանէ հաստատուն կալ և
երկիւղիւ. քանզի իբր պարգևատուացն նոցա առաջին կա-
կածել: Եւ արդ վասն զի քաղցր եղև քեզ ասելն քո,
յաղագս այնորիկ երկիր. քանզի ոչ լինին անշարժ բա-
րութիւնքն՝ եթէ ծուլասցես[1], զոր օրինակ և ոչ նոցա
չարիքն՝ եթէ դառնայցեն: Քանզի և դու, ասէ, եթէ
ոչ կացցես մնայցես 'ի Հաւատսն՝ 'ի բաց հատցիս:
«Այլ և նոքա եթէ ոչ մնայցեն 'ի նմին անհաւա-
տութեան՝ կցեսցին պատուաստեալք»: Զի ոչ եթէ ամծ
կտրեաց զնոսա 'ի բաց, այլ ինքեանք փշրեցան. զի ոչ
երբէք նա մերժեաց զնոսա, թէպէտ և բազում ան-
գամ մեղան: Տեսանես որչափ է զօրութիւն անձնիշ-
խանութեան. քանզի բարւոյն իշխանութիւն: Եւ
չիք ինչ քան զայն անշարժ՝ ոչ քո լաւութիւնն և ոչ
նոցա մեղքն: Տեսանե՞ս զիարդ և զնոսա մխիթարեալ
կանգնեաց, և զսոսա կարի պանծացեալս իջոյց: Մ՛ի
ինչ զնոսա, ասէ, այնու ինչ 'ի բաց մերժեցեր՝ զի ըն-
դունակութիւնն ոչ լուար, և մի դատապարտ դու 'ի քաղց-
րութիւնն միայն ապաստանեալ լինիցիս: Վասն այնորիկ ըն-
դունակ աստուածպաշտութեանն նոյն 'ի բաց հանէ, որպէս զի
ցանկալագոյն առնիցէ 'ի նոյն կարգ դառնալ. յաղագս ա-
ռնին 'ի վերայ քո զքաղցրութիւնն եցոյց, քանզի կացցես
մնայցես 'ի նմին: Եւ չասաց թէ 'ի Հաւատսն, այլ թէ
'ի նմին քաղցրութեան. այսինքն է զի արժանի բան ինչ
մարդասիրութեան վարիցիս. չեն Հաւատոց պիտոյք միայն:

1 Օրինակքն ծուլասցիս. եղաւ բառ յուշիկ:

Տեառնն որպէս չերթալ զհետ անհիրաւս, և ոչ սա-
ցա մեծամեծել, այլ և նախանձեցուցց եւ ըստ նոսա. և
պատուաստել 'ի տեղանենն այնց Հրէիցն զնոցին տեղիս, որ-
պէս զի յառաջագոյն նոքա իսկ ունէին զխոստումն զայն:
Այլ որք 'ի հեթանոսացն էին, 'ի Հրէից անտի երկի-
ւղացուցանէ անցիւքն որ ըստ նոսա անցին, որպէս զի մի մե-
ծամեծասցին առ նոքօք. իսկ զՀրէայսն 'ի հեթանոսաց
անտի յորդորէ: Նոյն 'ի բաց կտրեցին և դու եթէ
ծուլասցես. որպէս և Հրէայն կտրեցան 'ի բաց, և պատ-
ուաստել պատուաստոյ եթէ կենդանի է, որպէս և դու պա-
տուաստեցար: Նմանապէս եւս բաղդատէին զբանն որք
'ի հեթանոսացն են՝ առ նոսա չքնէ, զոր մեծաւ սովոր է
առնել: Ուղղագոյն ինչ 'ի զօրաւորան առ 'ի զանկարապարգեան
ուղղելոյ: Ասացուածս և 'ի վախճանի թղթիս ձեռնէ,
յորժամ վասն կերակրոցն խորհրդոց բերելոյ 'ի մէջ.
սոյն և յանցելոցն իսկ զօրէն յօրինէ, և ոչ ըստ 'ի հան-
դերձելոցն միայն՝ որ մինչև այնք անհաւատ իսկ առնելը
զկողմն. և հարկ էր այնու հետև զխորհրդոցն զկնի
շարժել և ընդդիմել ինչ առնել, յաղագս այնորիկ նախ
յոյն զօրութեանն ցուցանէ զանեւակ խրատն: Զի թէ-
պէտ և կարեցան և 'ի բաց հատեցան և այլք նորագոյնն
ժառանգեցին, և մի այնպէս յաւաղակեցիս, ասէ.
“Կարող է Աստ պատուաստել պատուաստանել”. նա և 'ի մեր
եւ քան զլայն եղջց այսու: Իսկ սոքա եթէ զկարգ ի-
րացն ինչ խնդրեցեր և խորհրդոց հետևութիւն, ունես
յանձնէ իսկ որինակ մեծ և բաղդատել պարզութեանն:

“Զի եթէ դու, ասէ, որ ըստ բնութեանն վայրենի
ձիթենւոյն էր՝ անտի հատար, և յանձն յարեղ օտարն
եկիր բնութեանն 'ի պարարտ ձիթենին պատուաստա-
ցար, որչափ եւս առաւել մանաւանդ նոքա իսկ պատուաստ-
եսցին յիւրաքանչիւր լայնեանց ձիթենին որ ըստ բնու-
թեանն է”: Զի եթէ որ չէին ըստ բնութեանն զօ-
րեցին հասարակն առնել, ապա եւս առաւել զայնոսիկ որ
ըստ բնութեանն են: Զի թէ նա որ ըստ բնութեանն
էր 'ի Հարցն կարեցաւ, և դու որ չէիր ըստ բնութեան
եկիր առ Աբրահամ, ապա եւս առաւել նոքա կարող
էին զընտանի պատուէն յինքեանս առնուլ. վասն զի հե-
թանոսականն չար էր ըստ բնութեանն, զի բնութեանն
իսկ էին վայրենի ձիթենւոյ. իսկ բարին 'ի նոցանէն որ-

տուէքոյ բնութենականացն, վասն զի արտաքոյ բնութեանն պատուաստեցաւ. Ըղձա՛ւ Հասանէ. խոկ հրեշտակ հակառակակ ամենայն, վասն զի բնութեանն խոկ բարւոյն էին. Ո՛չ ոչ եթէ յօտար յարմնոյ պատուաստոյս որպէս հեթանոսն, այլ ՝ի քո խոկ յընտանւոյ արմատոյ հաստատուն, և թէ կարեմցես դառնալ։ Այս արդ ինչ խնդրեսցես արմանս յորժամ հեթանոսք զոր ոչ բնութեանն ունէին կարացին կալնուլ, և դու որ բնութեամբ խոկ ունէիր չզօրեցեր ունել, այլ զոր ունէիրն՝ և այնմ ժառանգ եղեր.

Այլ ապա քանզի տանել թէ «ոչ ըստ բնութեան», և եթէ «պատուաստեցար», զի մի կարծիցեն առնել ինչ ունել քան զհրեշտակս, դարձեալ միւսն տեղեկ առնելով՝ թէ և նոքա պատուաստեալք են. «Ո՞րչափ ևս առաւել նոքա, ասէ, որք ըստ բնութեանն են՝ պատուաստեսցին յիւրեանց ձիթենի»: Եւ եթէ «Կարող է Աստուած պատուաստել զնոսա»։ Այս և յառաջ քան զայս ասէր. զի եթէ ոչ մնասցեն ՝ի նոյն անհաւատութեան, ասէ, պատուաստեսցին ըստ բնութեան, որպէս և որք ոչ ըստ բնութեանն։ Յորժամ լսիցես առաքեալ ՝ի նախանձ զայս համբաւեալ, մի զայրանայցես զանձարձ զբնութեանս կարծիցես առաջեալ նոցա, այլ ըստ բանիցն կարգի։ Ո՛չ այս և անուանցն խոկ անմիաբանութիւն յայտնի առնէ. քանզի ոչ եթէ ըստ բնութեան ինչ է լինել բարի և ոչ բարի, այլ բարւոյ և յօժարութեան միայն է։

Տես զմտաց զիղջն[1] զիարդ առանց տաղտկանալոյ առնէ զխրատսն։ Այս զոր կարծեսն, ասէ, թէ ոչ կայցես ՝ի հաւատոյն. և նոքա պատուաստեսցին, եթէ ոչ կացցեն ՝ի նմին անհաւատութեանն։ Ստորնականն թողեալ զհեշտականսն կարգէ, և ՝ի նոյն խոկ նկարէ մեծ յոյս յօրինացն հրեշտակ եթէ կարծիցեն. վասն որոյ և ՝ի սոյնս յարեալ ասէ. «Ես կամիմ, եղբարք, եթէ ոչ գէտ իցէք խորհրդոյս այսմիկ, զի մի իցէք իմաստունք յանձինս ձեր»։ Խորհուրդս ասէ զանծանօթն և զանձառելին ասէ և բազում սքանչելեացն. և ոչ միայն այսչափ, այլ և յայտ հրաշափառագոյն, որպէս և յաւելուր ասէր՝ թէ «Ե՛ս խորհուրդ մի ասեմ ձեզ. ամե-

1 Յօրինակին եղծեալ էր բառս։

ներքին ոչ նմանեցաք, այլ ամենեքին նուաղեցաք,,։ Եւ արդ զի՞նչ լիցի խորհուրդս. "Ո՛չ ի կարութեան 'ի մասնէ եղև 'ի վերայ Խաչելին,, ասէ։ Ոչ այժմ թուի թէ բամբասանս զհրէայսն, այլ զեկուցանէ զայնոսիկ որք 'ի հեթանոսացն էին։ Եւ զոր ասէն այսպիսի ինչ է, զոր և յառաջագոյն իսկ ասէր՝ թէ ոչ բարբառովքն իսկ եղեն անհաւատ, այլ մասամբ ինչ. զոր օրինակ և յորժամ ասիցէ՝ "Եթէ ոք տրտմեցոյց, ոչ եթէ զիս տրտմեցոյց, այլ 'ի մասնէ ինչ, որպէս զի մի ծանրացայց ձեզ,,. և եթէ "Ապա ձեօք լցայց մասամբ ինչ,,, այնպէս և աստ զայն ասէ զոր և վերագոյնն ասաց՝ թէ "Ոչ մերժեաց ա̃ծ զժողովուրդ իւր զոր յառաջն ծանեաւ,,. և դարձեալ թէ "Եւ արդ զի՞նչ, յանցեա՞ն զի կործանեսցին. քաւ լիցի,,։ Որպէս և աստ ասէ՝ թէ ոչ բաղդատին իսկ զամենայն զհեթանոսս յինքն ձգեաց, այլ բազումք հաւատացին և բազումք գեռ ևս հաւատան։

Եւ ապա քանզի մեծ իմն աւետարանեաց, բերէ 'ի վկայութիւն և զմարգարէն որ այսպիսեան ասաց։ Եւ յորժամ ասաց թէ կարութիւն եղև, չեբեր ինչ վկայութիւն 'ի մէջ. քանզի ամենեցուն յայտնի էր թէ զի հաւատացեալն և եկեղեցին, զի Եսայի դարձեալ բերէ 'ի մէջ որ զոչէն և ասէն՝ թէ "Եկեսցէ 'ի Սիոնէ փրկիչ և դարձուսցէ զամպարշտութիւնս 'ի Յակոբայ,,։ Իսկ առանձին նշանակաւ իսկ դնէ զփրկութիւնն, որպէս զի մի ոք յառաջին ժամանակն ձգեսցէ զայն և ընդ միմեանս ընծեցէ՝ ասէ. "Եւ այս նոցա որ յինէն ուխտ՝ յորժամ ջնջեցից զանօրէնութիւնս նոցա,,։ Եւ ոչ յորժամ թլփատեսցին կամ զոհիցեն, և ոչ յորժամ զայն ամենայն ըստ օրինացն առնիցեն, այլ յորժամ թողութեան մեղացն հասանիցեն։ Եւ արդ որ ինչ այժմն աւետարանեցաւ, ոչ երբեք եղև 'ի վերայ նոցա յայնժամ և ոչ վայելեցին ինչ յայսպիսում. այլ այս ամենայն 'ի ձեռն մկրտութեանն 'ի մեզ կատարեցաւ, յաղագս որոյ և զամփոփել ամենայն ասէր՝ թէ "Անզեղջ են շնորհքն և կոչումն ա̃յ,,։

Եւ ոչ այսու միայն մխիթարէ զնոսա, այլ և անցեալ իսկ որ ըստ կարգին ինչ ասաց ընդ նոսա, զայն իսկ յառաջագոյն դնէ այսպէս ասելով՝ թէ "Ըստ աւետարանին թշնամիք են վասն ձեր. իսկ ըստ ընտրութեանն

ողորմեցայք վասն հաւատոյ,,: Որպէս զի մի՛ հպարտասցի այն որ 'ի հեթանոսացն է և ասիցէ թէ ես հաստատունն կացի, մի ինձ զանցեալսն ինչ ասեր, այլ որ ինչ այժմս եղև: Բայց սակայն և առ սա մխիթարէ զնա և զիջուցանէ ըստ կարգի ասելովն՝ թէ ըստ աւետարանին թշնամիք են վասն ձեր. զի յարժամ դուք կոչեցարուք, նոքա ևս յանհնազանդք եղեն: Բայց սակայն ինձ և ոչ այնպէս արգելու զձեր զկոչումն, այլ կաց մնաց ամենեցուն որք 'ի հեթանոսացն են գալ 'ի հաւատս, որպէս զի ապա և նոքա եկեսցեն: Շնորհէ ապա նոցա և այլ իմն պարգև ասելովն՝ թէ "ըստ ընտրութեանն սիրելիք են վասն հարցն,,: Եւ արդ այս զինչ իցէ. աստի թշնամիք և անարժանք, և անտի սիրելիք. աստի ոչ ինչ օգուտ է նացա նախնեացն առաքինութիւն՝ եթէ ոչ հաւատասցեն:

Բայց սակայն որպէս ասացի իսկ՝ ոչ երբէք դադարէ բանիւք մխիթարել զնոսա և արծարծել, որպէս զի կարիցէ յինքն կորզել զնոսա. յաղագս որոյ և այլ ուրեք կազմէ զյառաջ ասացեալսն: Եւ զոր ասէն այսպիսի ինչ է. "Որպէս դուք անհաւանք եղերուք Այ, և այժմ ողորմութիւն գտէք նոցա անհաւանութեամբն, այնպէս և նոքա այժմ անհաւանք եղեն առ ձերով ողորմութեամբ, որպէս զի և նոքա ողորմութիւն գտցեն: "Քանզի զայդ առ հասարակ փակեաց Ած զամենեսեան յանհաւանութիւն, զի ամենեցուն ողորմեսցի,,: Ցուցանէ աստ եթէ յառաջագոյն իսկ էր կոչեալ զհեթանոսս. և իբրև նոքա ոչ կամեցան, ընտրեաց իսկ զհրեայսն, յետ այնորիկ և նոցա նոյն իրք պատահեցան. և իբրև ոչ հաւատացին հրեայքն, դարձեալ զհեթանոսս մատեաց առ ինքն: Եւ ոչ եթէ յայսմ վայրի զանկեալս առնու և կամ 'ի նոցանէ յարտաքսումն զամենայն շրջէ; այլ յայն՝ թէ և նոքա ողորմութիւն գտցեն: Զեռանեն որչափ ինչ ընծայեաց որք 'ի հեթանոսացն էին, քանզի ինչ յառաջ քան զհրեայսն: Եւ քանզի դուք, ասէ, երբեմն անհաւանք եղերուք յԱյ, մատեան առ Ած հրեայքն. դարձեալ իբրև նոքա անհաւանք եղեն, դուք մատեայք առ նա. բայց սակայն ոչ իսպառ կորնչին: "Քանզի զայդ առ հասարակ փակեաց Ած զամենեսեան յանհաւանութեանն,,: Եւ այսինքն է յանդիմանեաց եցոյց եթէ անհաւանք եղեն.

ոչ զի 'ի նմին անհաւատութեան կայցեն, այլ զի՝ ընդ այլոց հաւատացելութեամբն փրկեսցէ, զսոսա նոքօք եւ զնոսա սոքօք։ Այլ դու տես. անհաւատք եղերուք դուք, ասէ, զառաջինն, եւ նոքա փրկեցան. դարձեալ նոքա եղեն անհաւատք, եւ դուք ապրեցարուք. ոչ զայնպիսի փրկութիւն ասաց դարձեալ արտաքս եղանելոց որպէս եւ հրէայքն, այլ զայն որով եւ զնոսա կարող էք 'ի ձեզ կոչել զմոլորեալսն 'ի նախանձու է։

“Ո՛վ խորք մեծութեան եւ իմաստութեան եւ գիտութեան այ, որպէս զի անանց քննելոյ են իրաւունք նորա„։ Նայեաց 'ի վեր յառաջինն ժամանակս եկ, եւ 'ի վերուստ ուսաւ զայն զմատակարարութիւնն յորմէ հետէ աշխարհ եղեւ մինչեւ ցայժմու ժամանակս։ Այլ զմտաւ ած թէ զիարդ պէսպէս զամենայն մատակարարեաց, եւ զահի հարեալ սքանչանայր եւ 'ի վեր գոչէր, զի հաւատացուցանէ զլսողսն թէ ճշմարիտ է զոր ասացն. նա եւ ոչ զահի հարեալ գոչէր՝ եթէ չէր այսպէս եղեալ։ Այլ զի խորք են՝ գիտաց, բայց թէ որչափ խոր՝ զայն չգիտաց. եւ այսպէս սքանչելի է զուշածն որ ոչ զամենայնն գիտէր։ Այլ զահի հարեալ զարմանայր ընդ քաղցրութիւնն նորա, ընդ իւրում կատարածին 'ի ձեռն երկուց կարգաւորականն անուանցս այսպիսի քարոզեաց զնա՝ մեծութիւն եւ խորագոյնս։ Այլ զահի հարեալ, զի եւ կամեցաւ եւ կարաց, այնպէս եւ հակառակօքն զհակառակսն կազմէ։

“Որպէս զի անանց քննելոյ են իրաւունք նորա„։ Ցուցանէ ոչ միայն հասու լինել անհնար է, այլ եւ ոչ քննել ոք կարող է։ “Այլ անանց գնալոյ են ճանապարհք նորա„. այսինքն է անզօրէնութիւնն։ Ցուցանէ եւ նա ոչ միայն չգիտէ, այլ եւ ոչ խնդրել կարողութիւն է։ Այլ ոչ ես ինքն, ասէ, գտի զամենայն, այլ փոքր մի միայն եւ ոչ եթէ զամենայն. ինքն միայն գիտէ զիւրն յայտնապէս։ Վասն որոյ 'ի սոյն յարեալ ասէր՝ թէ “Ո՞ գիտաց զմիտս տեառն եւ կամ ո՞ խորհրդակից եղե նմա եւ կամ ո՞վ ետ նմա փոխ յառաջագոյն եւ հատուցանիցէ նմա„։ Այլ զոր ասէն այս է՝ թէ որպէս իմաստունն է, չէ յայլմէ ուսեալ իմաստացեալ, այլ ինքն լոկ է աղբիւր բարութեանց։ Այլ այնքան իւրոց գործեաց եւ պարգեւաց մեզ. չէառ յայլմէ ումեքէ փոխ եւ ետ մեզ, այլ ինքն յանձնէ բաշխեաց. եւ ոչ եթէ երախտեաց ուրուք

պարտական է որպէս թէ առեալ ինչ յումեքէ, այլ ինքն է իշխան բարութեանց, մանաւանդ եթէ այն իսկ է զեղումն մեծութեանց որ չէին կարօտ այլում. յաղագս որոյ զառնիլն ածեալ ասէ՝ թէ "Ի նմանէ և նովաւ և 'ի նոյն ամենայն,,: Ինքն եգիտ, ինքն արար, ինքն ընդունի. վասն զի մեծատուն է և չէ կարօտ յայլմէ ինչ առնուլ, և իմաստուն է և ոչ ունի պէտս խորհրդակցի, այլ և ոչ գիտել ոք կարէ զնորայսն, այլ ինքն միայն մեծատուն է և իմաստուն: Վասն զի քան զբազում մեծատունս որք 'ի հեթանոսաց են՝ ևս շահաւէտս առնէ սա զոր կամի, և քան զբազում իմաստունս ճգնելոցն զնուաստագոյնս 'ի նոցանէն նոցա վարդապետս կարգեաց:

Իսկ ապա իբրև զահի հարեալ, գոհութիւնս մատուցանէ նմա ասելովն՝ թէ "Նմա փառք յաւիտեանս. ամէն,,: Վասնզի յորժամ մեծ ինչ և չքնաղ ասիցէ, զարմանացեալ՝ զամենն 'ի փառս կատարէ: Ո՛չ այսու և վասն որդւոյ առնէ, քանզի և անդ զարմացեալ զայսն գործէ զոր և աստս ասէ. "Յորոց Քրիստոս ըստ մարմնոյ, որ է 'ի վերայ ամենեցուն Աստուած օրհնեալ յաւիտեանս,,:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Նմին և մեք նմանողք լիցուք և փառաւորեսցուք զԱստուած զարմանս տանելով վարուցն մերոց, և մի 'ի նախնեացն առաքինութիւն ապաստանք լիցուք՝ առնլով զՀրէայսն օրինակ մեզ. քանզի չէ և չէ իսկ այսպիսի ազգականութիւն քրիստոնէից, այլ հոգւոյն մերձաւորութիւն: Սովաւ և սկիւթացին Աբրահամու որդի լինի, և առանց սորա և զաւակն իսկ Աբրահամու քան զսկիւթացին ևս օտարացեալ գտանի: Իսկ արդ մի 'ի հարցն ազգութիւնս ապաւինիցիք. զի թէպէտ և յոյժ զարմանալի ծնողս ունիցիս, չէ քեզ այն բաւական 'ի փրկութիւն կամ 'ի պատիւ և 'ի փառս, թէ ոչ դու լինիցիս նոցին ծնունդ ըստ բարուց բնութեանդ. սոյնպէս և եթէ յոռի ծնողս ունիցիս, չդատապարտէ ինչ այնու ըզքեզ և յամօթ առնէ, մանաւանդ եթէ քեզէն իսկ զքեզ ուղիղ կարգիցես:

Իսկ արդ ո՞ ոք քան զհեթանոսս էր անարգ. բայց սակայն հաւատովքն նոցա իսկոյն որդւոց ազգականք եղեն:

Ո՞ք ընտրանեգոյն քան զհրեշտակսն. այլ վասն անհաւատութեանն ստորացան։ Քանզի այն ազգականութիւն բնութեանն է և 'ի հարկէ ըստ ամենեցուն ազգականութեան. վասն զի ամենեքին յԱդամայ եղաք մեք, և չիք ոք 'ի մեզ առանց ազգականութեան և ըստ Ադամայ և ըստ Նոյի բանին և ըստ երկրին ըստ հասարակաց ամենեցուն մօրս։ Իսկ[1] սայն՝ որք արժանիք լինին ազգականութեան բանին 'ի հոգւոյ անտի. քանզի չէ ամենեցուն առ լինել ազգական, այլ հաւանելոյն միայն. և ոչ եղբարս կոչել որք զնոյն երկունս լուծանեն ընդ մեզ յարգանդէն, այլ որք զնոյն հոգևոր նախանձն ցուցանեն։ Որպէս և Քրիստոս որդիս այ կոչէ զամենս. սոյնպէս և որդիս սատանայի 'ի հակառակորդաց անտի, և անհաւատս կոչէ զնոսա և որդիս գեհենի և կորստեան։ Սոյնպէս և Պաւղոսի որդի Տիմոթէոս էր յառաքինութենէ, և սերս և սիրելի որդի անուանէր. իսկ քեռ իւրոյ որդւոյն և ոչ ուրեք յիշէ անունն։ Եւ զի մին ըստ բնութեան իսկ էր նորա մերձաւոր, այլ չեղև ինչ օգուտ այն. իսկ միւսն և բնութեամբ և տեղեաւ յոյժ 'ի բացէ՝ քանզի Լիւստրացւոց քաղաքակից էր, այլ սակայն քան զամենեսին մտերմագոյն և մերձաւորագոյն գտաւ։

Եղիցուք և մեք յոյժ որդիք սրբոյն, մանաւանդ եթէ որդիք այ եղիցուք։ Եւ զի զայդ հնար որդիս այ լինել, լուր Քրիստոսի զինչ ասէ. "Եղիջիք կատարեալ, որպէս և հայրն ձեր որ յերկինս է"։ Վասն այսորիկ և հայր կոչեմք զնա յորժամ աղօթեմքն. ոչ եթէ ընդ չնորհացն միայն յիշեցուցանեմք անձանց, այլ և զառաքինութենէ, որպէս զի մի ինչ անարժանս այսպիսի ազգականութեան գործիցեմք։ Եւ արդ զիարդ, ասէ, լինիմք որդիք այ. հրաժարել յամենայն ախտից, հանդարտութիւն ցուցանել առ այնոսիկ որք թշնամանեն զմեզ և զնասել կամիցին. քանզի և հայրն քո այսպէս առնէ առ իւր հայհոյիչսն։ Յաղագս այսորիկ բազում ինչ բազում ուրեք չասէ՝ թէ որպէս լինիջիք որդիք հօրն ձերոյ, այլ յորժամ ասացն թէ "Աղօթս արարէք 'ի վերայ լլկչացն ձերոց և բարի արարէք ատելեաց ձերոց",

1 [illegible]

յայտնեալ ասաց յաւել զաստորիքս կարգաւորութեան զայս : Վասնզի ոչ այլ ինչ մնացուցանէ այնուհետեւ զմեզ առ ած և նմանս առնէ, որպէս զուղղութիւնն զայս : Յաղագս այսորիկ և Պաւղոս ասէր՝ թէ "Նմանողք նմանողք իմ", ըստ այսմ լինելոյ ասէր : Վասնզի ամենայն իսկ ուղղութեանն պէտս ունիմք, մարդասիրութեան և հանդարտութեան. վասն զի և մեք իսկ բազում մարդասիրութեան պէտս ունիմք. քանզի զօրհանապազ բազում ինչ մեղանչեմք, և յաղագս այսորիկ բազում խղճոյ պէտս են մեզ : Իսկ զչարն և զնուաստն ոչ եթէ ըստ չափոյ որոցն համեմատէ, այլ ըստ դոյն զօրութեան աւելեացն :

Այլ արդ մի մեծատուննն մեծամտիցէ և մի աղքատն 'ի վայր կործանեսցի, որպէս զի փոքր ինչ ես. իցէ արդեօք ուրեք զի ես իսկ շատ առաւ քան զնա : Այլ ոչ զարձեալ եղկելի զինչն արժան է վարկանել վասն աղքատութեանն. քանզի և դիւրաւ իսկ զողորմածութիւնն աղքատն առնէ : Վասնզի որ զբազում զինչսն ստացեալ է, ամպարհաւանձէ և ես աւելի տանել ցանկայ քան զոր ունին. իսկ որ սակաւն ունի, յերկոցունց յայս 'ի բռնութեանցս զերծեալ գտանի, որով և բազում իսկ պատճառս բարեգործութեան ունի սա : Վասնզի և 'ի բանտ սա դիւրաւ երթայ և հիւանդաց 'ի տես և բաժակ մի ջուր ցուրտ տալ. իսկ նա զայս ամենայն արհամարհէ և չհամարի իւր արժանի, վասն զի բոցակիզեալ է մեծութեամբն : Այլ արդ մի վհատիր յաղագս աղքատութեանդ, քանզի զերկնից իսկ զշահսն աղքատութիւնն քեզ դիւրաւ գործէ : Թէպէտ և չունիցիս ինչս, ցաւակից հոգի ունիս, և ընդ այսոցիկ քեզ վարձք առաջի կան : Յաղագս այսորիկ և Պաւղոս հրամանս ետ լալ ընդ լացողսն, և ընդ կապեալսն զըգ ընդ նոսին կապիլ հրամայէ. քանզի ոչ եթէ որք լայցեննն միայն ընդ այլոն՝ այն միայն բերիցէ զմխիթարութիւն յորժամ բազում ունիցի վշտակիցս, այլ են և այլ ինչ նեղութիւնք. և չէ ինչ նուազ քան զտուրս ընչիցն՝ այն որ վերուստին բանիւքն կարէ սփոփել զցաւագնեալսն : Վասն այսորիկ և ինքն հրամայեաց տալ ած կարօտելոցն, ոչ զի զաղքատութիւնն միայն ուղղիցեմք, այլ զի և զմեզ ուսուսցէ ցաւակից լինել որք 'ի չարչարանսն իցեն : Այլ արծաթասէրն ասելի ոչ յայնմանէ միայն է զի զաղքատն անտես առնէ, այլ

զի և զանձն եւս յառատաձեռնութիւն կրթէ և 'ի բազում առաքինութիւն. զոր օրինակ և որ զինչսն արհամարհեսցէ վասն աղքատացն և վասն նոցին փափագանացն, այնպիսին ողորմած և մարդասէր կոչի։ Իսկ Քրիստոս իսկ յօժարամ երանէ զողորմածսն, ոչ միայն զայնոսիկ որք ընչիւքն ողորմին, այլ և որք յօժարութեամբ զայս առնեն՝ երանէ և զայլս։

Իսկ արդ զայսպիսի զառատաշատ գիրս կազմեցաք վասն խնդրոյն, և ամենայն իսկ բարութիւնքն մերձենան։ Զի որք ողորմած և մարդասէր բարս ունին, թէպէտ և ինչս ունին, յօժարութեամբ բաշխեն. և կամ 'ի մերձին թշուառութեան տեսանիցեն, լան և ողբան ընդ նմին. և եթէ տեսանիցեն զոք զրկեալ յումեքէ՝ վերակացու լինին. և կամ 'ի խարդախութեան զոք տեսանեն, ձեռն կարկառեն. քանզի զանձ բարութեան ունին զմարդասէր և զողորմած հոգին, և անտի բխեն զօգուտ եղբարցն, և ընդ այնր ամենայնի վայելեն առատապէս յածայինն վարձուց անտի։ Որով և մեք այժմ արժանի գտցուք, և նախ քան զամենայն զհոգիս մեր հեզս և հանդարտս յօրինեսցուք, զի այնպէս և մինչ աստ եմք բիւր բարութիւնս գործեսցեմք և 'ի հանդերձեալ բարութիւնսն վայելեսցեմք։ Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն։

ՃԱՌ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ

«Աղաչեմ զձեզ, եղբարք. գթութեամբքն Այ պատրաստել զմարմինս ձեր պատարագ կենդանի, սուրբ, հաճոյ Այ, զբանաւոր պաշտօնն ձեր»։

Բազում ինչ ճառեաց վասն Այ մարդասիրութեան, եցոյց զնորա զանբաւ զխնամսն և զանճառելի զքաղցրութիւնն. և իբրև ոչ կարաց քննել և հասու լինել, ապա այնուհետև զայս առաջի արկանէ առ 'ի հաւանեցուցանել զայնոսիկ, որոց զերախայրսն ընկալեալ

էր, որպէս զի արժանի պարգևացն վարս պատրաստ ցու-ցանիցեն: Այլ որ այսպէսն էր և այսպիսին ոք, չհրա-ժարէ յաղաչելոյ. և այս զի ոչ ինքն հանդերձեալ էր վայելել յայն, այլ որով նոքայն մարթեսցին օգտել: Այլ արդ զի՞նչ խորհիցեն եթէ նա չհրաժարէր յաղաչելոյ, այլ և զգթութիւնն իսկ ոչ առաջի դնէ: Սան զի բիւր բարութիւնք մեզ 'ի գթութեանցն այ եղեն, ասէ, նա-վաւ հաշտեցարուք, 'ի նա ապաւինեցարուք. քանզի զնոսա իսկ առնի ընդ իս 'ի պաղատանս, որպէս զի մի ա-նարժանք ինչ նոցա գտանիցին: Սորին վասն, ասէ, նա-քիմիք իսկ աղաչեսցէք որ ապրեցարուքն: Զոր օրինակ եթէ ուրուք մեծամեծ երախտիս ընկալեալ իցէ յու-մեքէ՝ և ապա անձնկորեալ ամաչիցէ 'ի նմանէն, և որոյ զերախտիսն արարեալ իցէ՝ նա մատուցեալ աղաչիցէ զնա:

Այլ արդ է՞ր վասն աղաչիցես. «Պատրաստել, ասէ, զանձինս ձեր պատարագ կենդանի սուրբ հաճոյ այ զբա-նաւոր պաշտօնդ ձեր»: Այլ քանզի զենումն ասաց, մի ոք համարեսցի եթէ զանդամսն հրամայեաց սպանանել, երագ իսկ ած զնմին և ասէ՝ թէ կենդանի: Նոյն ա-զատէ զնա 'ի հրէականացն. ասէ՝ սուրբ և հաճոյ այ զբանաւոր պաշտօնդ ձեր: Զի այն մարմնաւոր էր և չէր կարի հաճոյ այ. «Ո՞ խնդրեաց զայս 'ի ձեռաց ձե-րոց», ասէ: Նաղուամ և այլ ուրեք երբեք ընդդէմ կա-ցեալ այնոցիկ, այլ ոչ եթէ յայսմ. զի և յորժամ զայնս տայրն, զայս խնդրէր. վասն որոյ և ասէր՝ թէ «Պատարագ օրհնութեան փառաւոր արասցէ զիս». և դարձեալ թէ «Օրհնեսցից զանուն այ իմոյ օրհնու-թեամբ». և թէ «Հաճոյ եղիցի այ քան զորթ մա-տաղ որ բերէն զեղջիւրս և զկճղակս». և այլուր մեր-ժէ զնոսա 'ի բաց և ասէ. «Ոչ ուտեմ ես զմիս զուա-րակաց քոց, և ոչ զարիւն նոխազաց քոց ըմպեմ. այլ զեն այ զենումն օրհնութեան և հատո բարձրելոյն զա-ղօթս քո»: Նոյնպէս և Պաւղոս հրամայէ պատրաս-տել զմարմինս զենումն կենդանի:

Այլ զիա՞րդ լինիցի, ասէ, մարմինն այնպիսի զենումն: Մի՛ ինչ չարութեանց տեսցէ ակն, և եղև զենումն այնպիսի. մի ինչ զանպատեհ խօսեսցի լեզու, և եղև պատարագ. մի ինչ գործեսցեն ձեռք զանօրէնութիւն, և եղև ողջակէզ: Մանաւանդ եթէ չիցէ այս բաւա-

կան, այլ և բարի գործոց պէտք են, որպէս զի ձեռնն ողորմութիւնս արասցէ, իսկ բերանն օրհնեսցէ զՀարածիչսն, իսկ լսելիքն ամենայնի բանիցն լսելութեան պարապեսցին. քանզի պատարագն չունի ինչ պիղծ և անսուրբ, պատարագ պտուղ կալցի է: Այնպէս և մեք այժմ և 'ի ձեռաց և յաչաց և 'ի բերանոյ և յայլոցն ամենայնէ հանցուք պտուղ ա̃յ:

Այսպիսի պատարագ հաճոյ է ա̃յ, և ոչ եթէ Հրէիցն որ պիղծն էր. “Պատարագ նոցա, ասէ, հաց սգոյ իւրեանց”: Այլ ոչ եթէ մերս: Զի նա յորժամ զենու խինս՝ մեռեալ զասանէր, իսկ այս զենումն կենդանութիւն գործէ. քանզի յորժամ մեռուցանեմք զանդամս մեր, յայնժամ կարեմք կենդանի լինել: Այս իմն են այսմ զենմանս օրէնքս, որին վասն և հրաշափառապայն է հրայս այսորիկ օրինակ. քանզի չէ փայտի կարօտ, և ոչ այլոց նիւթոց 'ի սատարայնոցս, այլ ինքն իւքեամբ իսկ վառի հուրս մեր և ոչ այրէ և՛ ծախէ զողջակէզն, այլ մանաւանդ կենդանագործէ զնա: Զայսպիսի զզենումն անդուստ 'ի վերուստ իսկ խորհրդէր ա̃ծ. վասն որոյ ասէր իսկ մարգարէն՝ թէ “Պատարագ ա̃յ հոգի մաքրեալ”. և երեք մանկունքն զայնս մատուցանէին ասելով՝ թէ “Ոչ իշխան և ոչ մարգարէ և ոչ տեղի պտղաբերութեան առաջի քո, և գտանել ողորմութիւն, այլ անձամբք բեկեալք և ոգւովք խոնարհութեան լիցուք ընդունելիք”: Տես զկարգ զիւրաքանչիւր ոք յառաջելոցն որպէս հաւատեաւ 'ի կեր արկանէ ասա: Զասաց թէ արարէք զմարմինս ձեր զենումն, այլ թէ պատարագեցէք. որպէս զի ասիցէ՝ թէ մի ինչ հաղորդութիւն ունիցիք առ նա, վասն զի այլում ընծայեցէք զնա:

Աստ զի և որք զպատերազմական զերիվարան պարատս ունէին, չունէին ինչ նոքա ընդ այլսն հաղորդութիւն. այնպէս և դու այժմ պատարագեցեր 'ի պատերազմ ընդդէմ սատանայի զանդամս քո, և՛ գիտես եթէ ահագին է ճակատն այն և յոյժ ահեղ բանակն նորա, և արդ մի ձգեր և խառնահիր յաշխարհական պաշտամունս նորա: Այս և այլ իմն ցուցանէ ասել թէ պարտ է ընտիր և պիտանի գտանել այնպիսւոյն. զի թէ պէտ յանցիմանն պատարագեալ եւս կալոյ, ոչ՛ երկրա-

ւոր մարդոյ ուսմբք, այլ նոսա իսկ Թագաւորին ամենեցունցն ա̃յ եմք կալեալ յանդիմանն. ոչ զի պատերազմիցի մերոյն ախտալիսին, այլ զի և զԹագաւորն իսկ ունի նստեալ ՚ի վերայ։ Չհամարի ամօթ նստել յանդամ մեր, այլ կարի իսկ կամի զայն. և զոր Թագաւոր չառնու յանձն որ մեր ծառայակիցն է, զայն որ Հրեշտակաց տէրն է՝ յանձն առնու։

Այլ արդ քանզի հանդերձեալ եմք յանդիմանն կալ, և պատրաստ և զինուած լինել, զամենայն զօրաւ ՚ի բաց արասցուք։ Քանզի մինչ բիծ և արատ ունիցիմք մինչ, չկարեմք լինել պատրաստ և զինուած. քանզի և ոչ այն կարէ զինուած լինել զպատանեկական տեսանելով, և ոչ ձեռն պատրաստ յանդիմանն կալ յափշտակելոյն և զրկելոյն, և ոչ ոտք կաղապարեալ գնալոյն որք ՚ի Թատերսն ընթանայցեն, ոչ որովայն որ փափկութեան ծառայէ և զհեշտութեան ցանկութիւնս բորբոքէ, ոչ սիրտն որ ատելութեամբ զզուեալ և պոռնկական խանդաւոք, ոչ լեզու զպիղծսն և զաղտեղիսն բարբառելով։ Այսն արդ պատրաստ է յամենայն կողմանց արատոյն և բծին զգուշանալ որ լինին ՚ի մարմինս մեր։

Զի եթէ որք զհին զողջակիզման մատուցանէին՝ ամենայն իրօք զգուշանային, և ոչ զախտաւորն և ոչ զկոթանն և ոչ որ քոսոտն էր և կամ շրթնատն՝ չհրամայէին զայն մատուցանել, ապա մանաւանդ ևս առաւել մեզ, որք ոչ անբան ոչխար, այլ զանձինս իսկ մատուցանեմք, ևս առաւել հաւաստեաց պէտք են և ամենայն ուստեք գտանել սուրբս և մաքուրս, որպէս կարացուք և մեք ասել ընդ Պաւղոսի առաքելոյն՝ թէ «Այս առաւօտիկ նուիրեալ եմ և ժամանակ դարձի իմոյ հասեալ կայ»։ Այսն զի և էր իսկ ինքն սուրբ և մաքուր քան զամենայն պատարագս. յաղագս այնորիկ իսկ և նուէր կոչէ զինքն։ Այլ արդ յաջողի այս եթէ ՚ի բաց մերկանամք զհին մարդն, և եթէ մեռուցանեմք զանդամս զերկրաւորս, և եթէ ՚ի խաչ հանիցեմք զանձինս աշխարհիս։ Այլ ոչ արդ պէտս ունիմք և ոչ սեղանոյ և հրոյ. մանաւանդ եթէ ունիմք իսկ այսմ ամենայնի պէտս, բայց սակայն ոչ ձեռագործ, այլ անդուստ ՚ի վերուստ գայ մեզ ամենայն, և հուրն ՚ի վերուստ և սեղան, և սեղան է մեզ երկնից լայնութիւնն։ Զի թէ Եղիայի

զշօշափելի զգոհսն մատուցեալ՝ զանխղաքը բոցոյ 'ի վե-րուստ իջեալ զամենայն ծախեցին՝ զջուրն և զփայտն և զքարինսն, ապա և ս սաւուեր քե կեցի այս։ Նոյնպէս և ունիս ինչ հոսանական և երկրաւոր, յորժամ զպատա-րագն մատուցանիցես ուղիղ մտօք, իջեալ հուր հոգւոյն սրբոյ և զերկրաւորն զայն 'ի բաց ծախէ, և զպատա-րագն զամենայն ընդունի և սրբէ։

Օ՜ ինչ է բանաւոր պաշտօնն։ Հոգևորականն պաշ-տաւորութիւնն, վասզի ըստ Պօղոսի կամացն։ Օ՜ որ օրինակ եթէ ոք 'ի տանն իւր սպասաւորեսցէ և սրբիցէ, որչափ ինչ ոք և իցէ՝ անմիջաբի յայնժամ և զգաստա-գոյնս լինի, նոյնպէս և մեզ զամենայն ժամանակս պարտ է լինել որպէս զաւուրս պաշտօնեայս. և լինի այս՝ թէ զօրհանապազ մատուցանիցես նմա զենումն, և քահա-նայ քում մարմնոյդ լինիցիս ըստ հոգւոյդ առաքինու-թեանն. յորժամ զգաստութիւն և պարկեշտութիւն մատուցանես, յորժամ զողորմածութիւն և յորժամ զհեզութիւն և զանոխակալութիւն. քանզի այսպիսի են որով մատուցանես զբանաւոր պաշտօնն, այսինքն է ոչ ինչ ունելով մարմնական և ոչ թանձրագոյն ինչ և շօշափելի։

Բարձրացոյց զկարգն անուանս այսպիսիս, և զիւրա-քանչիւր ոք՝ քահանայ իւր մարմնոյն եցոյց, որ՝ ասէ և զօրինակն որով կարող էին զայս ուղղել։ Եւ արդ զինչ իցէ օրինակն։ «Մի՛ կերպարանիք, ասէ, ընդ յաւիտենիս այսմիկ կերպարանիք, այլ նորոգեցարուք 'ի նորոգութիւն մտաց ձերոց»։ Վասնզի ընդ երկիր քարշին կերպարանք յա-ւիտենիս այսորիկ, և անարգք և առժամանակեայք են, և չունին ինչ բարձրագոյնս և ոչ ցանկալիս և ոչ ուղ-ղութիւն ինչ, այլ ամենայն ինչ խոտորնակ է։ Եւ արդ եթէ կամիցիս ուղիղ գնալ, մի՛ սպասաւորեր զքեզ ըստ օրինակի անցաւոր կենցաղոյս. քանզի չէ ինչ 'ի սմա որ ամբողջ և հաստատուն կայ մնայ. յաղագս այսորիկ և կերպարանս կոչեաց. և այլուր դարձեալ ասէ. «Անցա-նելոց են կերպարանք աշխարհիս այսորիկ»։ Վասնզի ոչ ինչ հիմնաւոր և հաստատուն ունի, այլ ամենայն առժամեայ է. սորին վասն և յաւիտենիս այսորիկ ա-սաց, կամեցեալ ցուցանել թէ առժամանակեանք են և անհաստատուն կերպարանք։ Նոյնպէս և զմեծութենէ

ասիցես կամ զփառաց կամ զմարմնոյ գեղեցկութենէ կամ զփափկութենէ և կամ այլ ինչ 'ի այնպիսեացս՝ զոր կարծիցես եթէ մեծամեծք ինչ իցեն, կերպարանք միայն են և ոչ եթէ իրաց ճշմարտութիւն, ստուեր միայն է և երևումն և ոչ մշտնջենաւոր ինչ հաստատութիւն ։ Ո՛չ դու, ասէ, մի՛ կերպարանիր այսպիսիւք, այլ նորոգեաց, ասէ, 'ի նորոգումն մտացդ ։ Յուցանէ թէ աշխարհիս կերպարանք միայն է. իսկ առաքինութեանն ոչ են կերպարանք, այլ նորոգումն ճշմարիտ՝ որ ըստ բնութեան իսկ ունի զգեղեցկութիւնն և չէ կարօտ արտաքին անճառացն գեղեցիկ երևել և 'ի կերպարանացն՝ որ զայդ ընդ երևելն եղծանին. վասն զի ամենայն այսոքիկ նախ քան զերևելն լուծանին ։

Որք եթէ զօրինակն 'ի բաց ընկենուցուս, երագ իսկ սա պատկեր ճշմարտութեանն հաստատիցես. քանզի չիք ինչ քան զմեղս տկարագոյն, և ոչ այլ ինչ քան զնա երագ հնանայ ։ Այլ աստ զի մարդկան առանձին իմն էր յընտանանի իւրեանց կամացն զօրհանապազ մեղանչել, յայն սակս մխիթարէ զլսողսն ասելով՝ եթէ ցանկ հանապազ նորոգեա ։ Որ և մեք 'ի տունս շինուածոցն առնեմք՝ զխարխուլն և զհնացեալն միշտ կազմեմք. նոյնպէս և զոգիս մեր գործեսցուք ։ Մեղա՞ր այսօր, հնացուցեր զքո հոգին. այլ մի՛ յուսահատ լինիցիս և մի՛ միշտ 'ի վայր կործանեալ կայցես, այլ կանգնեա և նորոգեա զնա ապաշխարութեամբ արտասուօք և խոստովանութեամբ և արգասեայն բարեգործութեամբ, և մի՛ երբեք պակաս գտանիցիս զայսպիսիս առնելոյ ։

Այլ զի՞նչ կարիցեմք, ասէ, զայս առնել ։ “Ի՛ն 'ի ընտրել ձեզ զկամն, և եթէ զինչ են կամքն ա̃յ բարին և հաճոյն և կատարեալն„ ։ Այսպիսիւք, ասէ, նորոգեաց, որպէս զի ուսջիք եթէ զինչ են կամքն ա̃յ. յայնժամ կարէք նորոգել յորժամ ուսանիցիք թէ ո՛ր է օգուտն և կամ զինչ կամիցի ա̃յ ։ Ոչ թէ զայս գիտեսցես և զիրացն ուսանիցիս ճանաչել զբնութիւն, այլ առհետեաւ բուռն հարկանիցես զառաքինութեն ճանապարհէն.

Այլ ո՞ր ոք տգիտանայ, ասէ, զբարին և զօգուտն, և կամ թէ զինչ կամիցի ա̃յ ։ Արք 'ի մերձակայս են հարեալք, և զհաստատութիւն նախանձելի իմն վարկանին և զաղքատութիւնն եղկելի, որք զմեծութեան զհետ

մնեալ են և առ արտաքին փառսն զմերսն բացեալ կամ հիացեալ, որք մեծամեծ զանձինս կարծիցեն, որք ունեն պայծառս և մեծապարգևս շինիցեն և զգերեզմանս բազմածախս և ճաճանչազգեստս, և զծառայիցն զշուքս ունիցին և զբազմութիւն ներքինեացն շուրջ զինքեամբ պատիցեն: Սոքա են որ զինքեանց զօգուտն և զնոյն զկամսն ագիտանան. և երկոքեան այսոքիկ մի իմն են:

Վասն զի զօգուտն և զբարիսն մեզ ա͞ծ կամի, և զոր ինչ ա͞ծ կամի՝ այն է մեզ բարիս և օգուտն, և արդ ո՞ր են կամք ա͞յ: Աղքատութեամբ կեալ, 'ի խոնարհութեն կեալ, զխռովս արհամարհել, ժուժկալութեամբ կեալ և ոչ փափկութեամբ, նեղութեամբ և ոչ հանգստութեամբ, արթնութեամբ և ոչ ծուլու՝ զերկնայինս և այլովքն ամենեքումբք զորս օրէնս գրեաց: Այլ բազումք որք զայսոցիկ զհետ ոչ չոգան և այնչափ հեռի են յիրացս, կարծեն թէ այն է մեզ օգուտ և ա͞յ կամք, այսինքն է մեծութիւնն. վասն այսորիկ և ոչ մերձենալ անգամ կարեն այնպիսիքն յառաքինութեանն աշխատութիւնս, նա և գիտեն իսկ ոչ եթէ զինչ իցէ առաքինութիւն. և քան զնա մեղքն իմն զարմանալիք թուին նոցա և քաղցունք, և զպատնիկս փոխանակ ցածուն և զգաստ կանանց յանձինս կուտեն: Այլ արդ երբ կարիցեն այնպիսիքն մերժել 'ի յաւիտենից յօժարմանէ:

Վասն որոյ պարտ է նախ քան զայլսն ամ՛ զիրաւունս իւրացն 'ի մեզ հաստատուն պահել. Թէպէտ և ոչ փախիցուք յառաքինութիւն, գոնեայ զամբիցեմք զառաքինութիւն. Թէպէտ և չփախչիցիմք 'ի մեղացն, գոնեայ չար կոչիցեմք զմեղսն: Ոչ թէ այսպէս պահիցեմք անշփոթ զճշմարտութեանն սահմանադրութիւնս, ապա յուղի անկեալ և զգործոյն իսկ բուռն կարեմք հարկանել: Վասն այսորիկ և սա ինքն այսպէս հրամայէր նորոգել. "Նորոգել ձեզ, ասէ, զմիտսն, և եթէ զինչ են կամք ա͞յ": Այս ինձ թուի թէ և 'ի հրեայսն կամի մտել որք զօրէնսն ունէին, քանզի և 'ի հին կարգաւորութեանն էին կամք ա͞յ, ոչ եթէ նախերկրութեամբն, այլ վասն նոցա տկարութեանն թոյլ ետ: Իսկ կատարեալս և հաճոյն՝ նոր կարգաւորութեամբս է: Վասնզի և յորժամ բանաւոր պաշտօն կոչեաց զայս առ 'ի խորոց 'ի մէջ արկանելոյ ընդ հին և ընդ այս, այսպէս անուանեաց:

"Ասեմ, ասէ, 'ի ձեզ շնորհացն որ տուեալ են ինձ, որ է յամենեսին 'ի ձեզ, մի առաւել ինչ խորհել քան զարժանն խորհելոյ. այլ խորհել 'ի զգաստանալ իւրաքանչիւր ոք, որպէս բաժանեաց Ած ըստ չափոյ հաւատոյն ,,: Զառաջինն ասէր՝ թէ աղաչեմ զձեզ գթութեամբն Այ. իսկ աստ դարձեալ ասէ՝ 'ի ձեռն շնորհացն: Տես զհարուցն բարեկարգութիւն. ոչ ուրեք զինքն արժանի հաւատարմութեան վարդապետի այսպիսում խրատու և խորհրդակցութեան. այլ երբեմն զգթութիւն առնու ընդ իւր և երբեմն զշնորհսն: Ոչ եթէ զիմ ինչ բանս ասեմ, ասէ, այլ զայն որ յԱյն է: Եւ չասաց եթէ ասեմ ձեզ 'ի ձեռն իմաստութեանն իմ և կամ 'ի ձեռն օրէնդրութեանն իմ, այլ թէ 'ի ձեռն շնորհացն իմ. միշտ հանապազ զերախտեացն յիշեցուցանէ նոցա, որպէս զի և ս բարեբարոյս առնիցէ զնոսա. և ցուցանէ թէ այնմ ևս պարտական էին, այսինքն է ստացելոցն ունկնդրութեան:

"Ամենեցուն որ 'ի ձեզդ էն ,,. Ոչ եթէ այնմ անուանն և կամ այնմ անուանն, այլ իշխանաց և որք ընդ իշխանութեամբ են, աղքատաց և ծառայից, ազատաց և խնամողաց, արանց և կանանց, ծերոց և երիտասարդաց. ամենեցուն հասարակաց են օրէնքս այս, քանզի տէրունական իսկ է այս: Եւ անտաղտուկ զբանն գործէ, ամենեցուն իսկ առ հասարակ առաջի դնել զայսպիսի զվարդապետութիւն որք էին պարտականք և որք չէին. որպէս զի նոցա առաւելն այլք զիւրեանց ուղղեսցեն և ընդունիցին զխրատն: Եւ արդ զի՞նչ կամիցիս ասել, ասա ինձ. զայն՝ թէ "Մի՛ առաւել ինչ խորհել քան զարժանն խորհելոյ ,,: Զնոյն ամենեցուն բարբառ կամիցի 'ի ներքս մուծանել զխոնարհութիւնն, իբրու մայր վարդապետին նախանձեալ: Զոր օրինակ և յարժամ նա 'ի լեառնն էր և հանդերձեալ էր զուսումնական զբանն յօրինել զխրատու, աստի նախ արար սկիզբն և զայս երհրեմն վարդապետութեանն ասելով այսպէս՝ թէ "Երանի աղքատաց հոգւով զի նոցա է արքայութիւնն երկնից ,,, սոյնպէս և սա յաւանդութենէ անտի 'ի կարգաւորական 'ի բանին փոխեցաւ:

Եւ իբրև ուսոյց բոլորովին իսկ զառաքինութենէն և զսքանչելի զզենումն և զպատուիրանն զայն 'ի մէջ պա-

համբերեալ, ապա կամին առ սակաւ սակաւ զայն բառնալ-
զանել, և խորհել 'ի դէպս իմիք և 'ի խոնարհութենէն
առնէ սկիզբն և ասէ. «Մի՛ առաւել ինչ խորհել քան
զարժանն խորհելոյ, քանզի այս են կամք Այ, այլ խոր-
հել 'ի զգաստանալ»: Իսկ զոր ասէն այսպիսի ինչ է.
ընկալեալք զմիտս իմաստութեան, ոչ զի յանձնապաստա-
նութեան զնա 'ի կիր արկանիցեմք, այլ 'ի զգաստու-
թիւն: Զգաստութիւն այժմ աստ ասէ ոչ լոկ խորոց
ընդ մէջ արկանելով ընդ պղծութիւն և ընդ առաքի-
նութիւն, և կամ լոկ թէ զերծանել յառաքինութիւն,
այլ և արթուն և առողջ լինել պարտ է մտօքն. քանզի
և այսուքիկ զգաստութիւն կոչին՝ որք անխռով և ողջ զիւ-
րեանց զխելսն պահեցին: Նոյնց եթէ որ ոչ 'ի չափու-
ունիցի զմիտքն, և ոչ զգաստանալ կարէ, այսպիսին է չկա-
րէ հաստատուն և ողջ կալ, այլ շաղփաղփի և կայցէ
այնպիսին և քան զամենայն սպասկերս ևս մեղկեան է:
Զգաստութիւն զխոնարհութիւնն կոչեաց:

«Իւրաքանչիւր որպէս և բաժանեաց Ած, ասէ, ըզ-
չափ հաւատոյն»: Քանզի տուրք շնորհացն զպարգևս
յանձնապաստանութիւն ածին և 'ի սոցանէ և 'ի կորըն-
թացւոցն, և ևս զխռովք և զպառակտմանս ախտին յայս
առնէ և առ փոքր փոքր ձգէ ասելի: Քանզի ասաց՝ թէ
պարտ է խորհել և 'ի զգաստանալ. յարեաց 'ի սոյն՝
թէ «Որպէս Ած բաժանեաց իւրաքանչիւր ըստ չափոյ
հաւատոյն». հաւատս աստ զշնորհսն կոչէ: Իսկ երբև
ասաց թէ բաժանեաց Ած իւրաքանչիւր ըստ չափոյ հա-
ւատոյն՝ մխիթարեաց այսու զայն որոյ փոքուագոյն առեալ
էր, և որոյ 'ի մեծամեծսն վայելեալ էր՝ զնա զիջոյց և
չետ հպարտանալ. զի թէ Ած բաժանեաց և չէ ինչ 'ի
քումմէ ուղղութենէ, էր վասն մեծանաս:

Նաև եթէ ոք զհաւատոյ չափէ շնորհս կոչեալ, այսու
ևս մեծագոյնս ցուցանէ խոնարհեցուցեալ զամբարտա-
ւանութիւն: Զի եթէ շնորհացն պատճառք են հա-
ւատքն, յորում նշանքն լինին և այն յԱյ է, իսկ դու
ընդէ՞ր մեծամտիցես. զի թէ նորա չէր եկեալ և մարմ-
նացեալ, ոչ ինչ յարգոյ լինէին հաւատքն: Ապա ու-
րեմն ամենայն սկիզբն բարութեանց 'ի նմանէն է: Նաև
եթէ նա բաժանէ, ապա գիտէ որպէս բաշխէ. քանզի
զամենեսին նա արար և ամենեցուն միապէս խնամ տա-

նի ։ Այլ որպէս տալն 'ի մարդասիրութենէ եղև , այս- պէս և որքան տալն արժան է ։ Քանզի ոչ եթէ զկնա- ւորապէս ինչ ցուցաք զառաքելութիւնս՝ որ է տուեալն պարգևացն , վասն այնորիկ չափով լոկ բաւելոյ ան- ձինն . զի թէ անարգել կամէր զմեզ , անդէն 'ի սկզբանն իսկ չտայր ։ Իսկ արդ եթէ փրկել և պատուել փու- թացաւ , յաղագս այնորիկ իսկ եկն և այսչափ բարու- թիւնս բաշխեաց , և արդ էր վասն ամբոխիս և աղմկիս և 'ի մոլորութիւն դարձուցանես զխոնարհութիւնս , մե- ծագոյն քան զանութիւն յամօթ առնես զքեզ ։ Քան- զի որ լոկ բնութեան մոլորութիւնն է , այնմ չիքայ ինչ մեղադրութիւն . իսկ որ յիմաստութենէ յիմարութիւն է , այսպիսին և 'ի ներելոյ զրկեալ գտանի և մեծամեծ տանջանս ածէ 'ի վերայ իւր ։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Այսպիսիքն են որ իմաստութեամբն մեծամտիցեն և 'ի վերջին անպարշտութիւնս անկանիցին . քանզի չառնէ այլ ինչ մոլոր զոք որպէս զհպարտութի՛ ։ Վասն որոյ և մարգարէն այսպէս կոչէր զամբարտաւան զայն ա- սելով թէ « Զյիմարն զյիմարութիւն խօսի » ։ Այլ զի 'ի բանիցն իսկ ուսցիս զնորա յիմարութիւնն , լուր զինչ ասէ . « Ի վերայ աստեղաց երկնից , ասէ , եդից զա- թոռ իմ , և եղէց նման բարձրելոյն . առից ձեռամբ ի- մով զաշխարհս որպէս զբոյն և որպէս զձուս մնացեալս բարձից » ։ Այլ արդ զինչ յիմարութիւն քան զայս բան կայցէ ։ Այլ զի իւրաքանչիւր ոք յասացելոց բանից ան- տի խոկոյն լի են նախատանօք , թէպէտ և յասացելոցն 'ի մէջ անհիւսիցն զիւրաքանչիւրոցն՝ ոչ կարես ճանաչել յառաջ և 'ի միտ առնուլ զբանս յիմարին . և այսպէս մի է ամենեցուն նոցա պակասամտութիւն ։ Ոչ և այլ միւս ևս բարբարոս ասէր՝ թէ « Աստուած եմ ես և ոչ մարդ » . և միւս ևս դարձեալ . « Ո՞ր թէ կարող իցէ ած փրկել զձեզ և ազատեցուցանել 'ի ձեռաց իմոց » . և եգիպտացին՝ թէ « Ոչ գիտեմ զտէրն և զԻսրայէլ ոչ արձակեմ » . և որ 'ի մարգարէէն անտի ասացեալ ան- զգամն էր՝ այնպիսի ամն էր , մինչև ասէր 'ի սրտի իւ-

բում՝ թէ չիք ինձ. և Կայեն՝ «Միթէ պահապա՞ն ի-ցեմ ես եղբօրն իմում»։

Այլ արդ կարացե՞ր արդեօք ճանաչել յառաջ և 'ի միտ առնուլ զբանս մարդասիրութեանն. քանզի ամբարտա-ւանութիւն 'ի չափաւորութենէ անկանելոյ է և յորմէ եղեն, վասն որոյ և ամբարտաւանութիւն իսկ առնի՝ որ և մարդոյ իսկ և ամբարտաւանս գործէ։ Ո՛ր թէ ախտըն խոնարհու-թեան եղկելոյ տեսանէ է, ապա ուրեմն սկիզբն մարդութեան է չճանաչել զանձն. զի թէ ճանաչելն խոնարհութիւն է, և չգիտելն յիմարութիւն, այս 'ի հպարտութենէ. ուրեմն է չգիտելն զանձն. ապա ուրեմն հպարտութիւն վերջին մոլորութիւնն է։ Ո՛չ յաղթողի ոմն էր և Աբրահամ, թէպէտ և ոչ առ ինձ, այլ առ մարդիկ յամբարտաւանութենէն անմիտ գտաւ. այլ յետոյ մեծաւ խոստովանութեամբն։ Յորժամ անկցի ոք 'ի չափաւոր միայն անտի, խենէշ և տկար ոգին 'ի հեւանդութենէն լինի։ Որ օրինակ և մարմին թէ զչափաւոր զխառնումն կորուսանիցէ, դը-ժուարընկալ եղեալ այնուհետև ամենայն ախտիւքն ծախիցի. նոյնպէս և հոգի յորժամ կորուսցէ զմեծն զոր ըստ բնութեանն ունէր զխոնարհութիւնն, և տկար իմն ախտաժէտ ըմբռնելեալ՝ ապա երկչոտ և զայրացող և ան-միտ լինի, նա և զինքն ևս տգիտանայ այնուհետև. և որ զինքն տգիտանայցէ ո՞րպէս արդեօք որ 'ի վերոյ քան զնա իցէ՝ կարէ 'ի միտ առնուլ։ Որ օրինակ և որ զխե-լացնորութիւնն ունիցի, յորժամ զինքն չճանաչիցէ, ա-պա և ոչ որ առաջի աչացն և ոտիցն կայ՝ գիտիցէ, նոյն-պէս և ակն յորժամ լինքն կուրասցի, ամենայն իսկ առ հասարակ և այլ անդամքն խաւարին։

Նոյնպէս և 'ի հպարտութենէ և 'ի խստութենէ ապա-ղինի իսկ գտանիմն լինել։ Վասն որոյ և սոքա ևս հէքք և թշուառականք են քան զայնոսիկ որք շաւշեալքն և մոլեգնեալքն իցեն և քան որք բնութեամբն յիմարք ի-ցեն. քանզի զայս նոցին շարժեն զծաղրն և նմանք նո-ցին են գործք և անընդունակք, և պատժելիք են որպէս և նոքա։ Այլ սոքա չողորմելոյն յումեքէ որպէս և նո-քայն, և փախեալ են 'ի մտաց որպէս և զնոսայն. այլ չունելն ներումն սոքա, բայց ատելի են միայն յամենե-ցունց, և մինա մի և նոյն է երկոցունց, և 'ի ներքոյ թողութեան նոքա զրկեալ գտանին։ Այլ ոչ յիշոցն

միայն, այլ և 'ի կերպարանացն իսկ են այսպիսի կատականաց: Ո՞ր վասն, ասա ինձ, զպարանոցդ 'ի վեր ձգես, ընդէ՞ր գնաս 'ի ծայրս մատանցդ, հիմ զգոյնդ 'ի վեր պարզես, ընդէ՞ր զանձնդ այտուցանես. դու որ չկարես մազ մի սպիտակ առնել կամ թուխ, և որպէս թէ ամենակալ ոք իցես՝ այնպէս ամբարտաւանես ձեռամբ: Ասա ինձ թէ կամէիր թէ թևս ևս բուսանէին քեզ, որպէս զի մի 'ի վերայ երկրի գնայցես: Որդեօք և թռչուն ես ցանկանայցես բնութեամբ լինել, այլ չկարես. քանզի մարդ ես բնութեամբ և լոկ ընդ վայր ձեռնարկես թռչչել, թէպէտ ընդ միտսդ 'ի ներքոյ թաւիս:

Այլ արդ զի՞նչ զքեզ կոչեսցուք որով կարասցուք 'ի բաց ընկէցել զայդպիսի ամբարտաւանութիւնդ և զհպարտութիւնդ: Այլ թէ առեալ զքեզ զազազ և ածիւն կամ ծուխ և փոշի, առացի զնմին և զանարգ բնութենէն, այլ չև ևս որպէս պարտն էր կարացի զօրինակն 'ի մէջ բերել. քանզի ամենայն իրօք կամիմ զնոր բորբոքումն տաշտակման նոցա յանդիմանել կացուցանել: Այլ արդ որպիսի ինչ պատկեր կարիցեմք յօգել ընդ սոսա. ինձ թուի թէ ծեծած վշտ և յամենայն կողմանց բորբոքեալ. քանզի և նոքա համարին մինչդեռ ունին 'ի ձեռին թէ լուցեալ իցէ և կայ մնայ ինչ. և յորժամ 'ի ձեռացն 'ի վայր ընկենուցուն, շիջեալ լինի՝ քան զամենայն ածիւն ևս վատթարագոյն: Այսպիսի են և նոցա ոգիքն. քանզի զընդունայն հպարտութիւն նոցա և զոյգն ինչ ընդդիմահարութիւն կարող է կործանել և 'ի բաց լուծանել: Քանզի բարձրամտին հարկ է եթէ և ոկար իցէ, զի չէ առողջ բարձրութիւն նորա, այլ որպէս ուռուցցեալք զի գիրութ հեղձնումն՝ այնպէս և նոքա երագ կործանին: Իսկ արդ եթէ անհաւատ լինիս, տուր ինձ ըզխիստն և զմեծամիտն և զամբարտան զերկնչոտ. և յորժամ երեկոյ լինի, նա 'ի դոյզն ինչ պատահմանէ որպէս ուռուցեալ փքացեալ և անդէն ընդ վաղվաղ և ածիւն եղեալ, իսկ սա որպէս զհաստ փայտի զմնաթիւն ոչ լուցանէ երագ և 'ի բազում ժամանակս պահէ զլոյսն և տևեայ բոցն: Այնպէս և հոգիք, վասն զի որ ընտիրքն և հաստատունքն է, ոչ լուցանի դիւրաւ և ոչ շիջանի. իսկ նա 'ի միում վայրկեանն ժամու դիւրաւ ծախի և չքանայ:

Այլ արդ զայս իմացեալ զխոնարհութիւն յանձն առ-

ցուք, վասն զի չիք ինչ քան զնա զօրագոյն, այլ և քան զմեռանելն ուժեղ է և քան զանդամանդ հաստատուն և քան զաշտարակ և զքաղաք ամուր և քան զպարիսպ ես 'ի զգուշութեան պահէ զմեզ և քան զամենայն սատանայական մեքենայն բարձրագոյն կարգէ զմեզ. իսկ ամբարտաւանն և մեծամիտն և 'ի դղեկն իմեքէ դիւրաւ ըմբռնի, որպէս տեսցի իսկ աստ՝ եթէ և քան զաղաղաջանս ես դիւրաւ հեղձնու, և քան զարդիւնաւոյն ես երագ սասանի, և զօրէն ծխոյ լուծանի: Իսկ մեք 'ի վերայ վիմին հաստատուն կացցուք, և զայս թողեալ զայլոց զհետ երթիցուք. ապա այնպէս և 'ի մերձակայ կեանսս հանդիստ գտանեմք, և անդ 'ի հանդերձեալ բարութիւնսն վայելեսցուք շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ որում փառք Հօր հանդերձ հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԱՌԱՋՆԵՐՈՐԴ

“Որ օրինակ 'ի միում մարմնի անդամս բազումս ունիմք, և անդամքն ամենայն ոչ զնոյն գործ ունին, այնպէս և բազումքս մի մարմին եմք 'ի Քրիստոս, որպէս զի և եմք միմեանց անդամք”:

Պարծեալ զնոյնս աստ 'ի կիր արկանէ, որպէս և առ կորնթացիսն զայնպիսի զչար ախտ ամբարտաւանութեան շիջուցանէր: Այս մեծ իսկ է դեղոյս այսորիկ զօրութիւն, և մեծ սաստի պէտք էին առ 'ի յուղղելոյ զայնպիսի զամբարհաւաճութիւն: Ո՞չ վասն մեծամտես, ասէ, դու, և կամ դարձեալ զընկերն ընդէր անարգեալ անգանես. ո՞չ ապաքէն ամենեքին մի մարմին եմք և մեծամեծք և փոքունք. յորժամ ընդ գլխոյն միաւորիմք, այնու լինիմք միմեանց անդամք, և արդ ընդէր անջատեալ բաժանես զքեզ ամբարտաւանութեամբդ, հի՞մ յանձն առնես զեղբայրն. զի որպէս նա քո անդամ է, նոյնպէս և դու նորա, մանաւանդ թէ այսու իսկ եմք պատուակիցք:

Այլ արդ երկուս ինչ եդ, որով բաւական էր զնոյն հպարտութիւնն 'ի բաց ընկենուլ. և զի միմեանց անդամք եմք, ոչ եթէ փոքունք մեծին միայն, այլ և մեծն կրսերոյն. և զի ամենեքին մի մարմին եմք: Մանաւանդ եթէ երիս իսկ եդ, և եցոյց եթէ պարգևք են զորս ընկալաք: Այլ արդ մի ինչ մեծամտեր. ոչ եթէ դու խնդրեցեր և գտեր, այլ յԱյ տուաւ քեզ. սորին վասն և յորժամ զշնորհացն ճառեաց, չասաց եթէ ոմն առաւել և ոմն նուազ ընկալաւ. այլ զինչ. եթէ այլապէս շնորհս ունիցիմք. ոչ եթէ առաւել և կամ նուազ ինչ, այլ ազգի ազգիս. զի թէպէտ և չհամարեցար մեծամեծս ինչ գործել, սակայն 'ի մարմնոյ նորա ես:

Այլ առաջ այնուհետև սկսեալ 'ի շնորհացանտի յուղղութիւնս անդր տանի: Նախ եթէ մարգարէութիւն և պաշտօն և որքան այսպիսիք ինչ, տանի յառաջ ընթանն յողորմածութիւնն և 'ի փոյթն և յօգնութիւն: Այլ քանզի ամենայն ընտանի իսկ էր առաքինեաց յառաքինութեան կալ և չունել մարգարէութեան շնորհս, ահա եցոյց եթէ և այն շնորհք են, մանաւանդ թէ ևս մեծագոյն՝ զոր և առ կորնթացիսն եցոյց. և այնչափ մեծագոյն, որպէս զի սա վարձս ունի, իսկ միւսն չունի ինչ երախտիս, վասն զի բոլորն իսկ պարգևք են և շնորհք, վասն այնորիկ ասէ՝ թէ "Ունիմք շնորհս ըստ շնորհացն որ տուեալ են մեզ ազգի ազգիս, եթէ մարգարէութիւն ըստ չափոյն հաւատոց": Այլ քանզի բաւականութեամբ իսկ մխիթարեաց զնոսա, կամի զի պատրաստք և փոյթք գտանիցին. և ցուցանէ թէ նոքա եղեն պատճառս գտանել առ 'ի ստանալ զմեծն և զնուազն զշնորհսն: Ասէ թէ և յԱյ այսպէս տուան, որպէս յորժամ ասիցէ՝ թէ "Իւրաքանչիւր ումեք որպէս և Ած բաժանեաց ըստ չափոյ հաւատոցն": և դարձեալ "ըստ շնորհացն, ասէ, որ տուեալ են մեզ": որպէս զի զիջուցանիցէ զամբարտաւանութիւնն նոցա: Ասէ՝ 'ի ձեռն եղև սկիզբն, որպէս զի այսու զարթուցանիցէ զծուլագոյնսն. զոր և առ կորնթացիսն իսկ զերկոսին զայսոսիկ առնէ 'ի կիր: Յորժամ ասիցէ՝ թէ "Նախանձաւոր լերուք շնորհացն", եցոյց թէ նոքա եղեն պատճառք զանազանութեանս այսմիկ որ տուան. յորժամ ասիցէ՝ թէ "Զայս ամենայն ազդէ մի և նոյն հոգի և բաժանէ իւրաքանչիւր որպէս

և կամի», զայն կամի կազմել թէ մի ոք մեծամտիցէ տուաւել շնորհացն. ամենայն ուստեք ջանայ ողջացուցանել զախտն նոցա ։ Նոյնպէս և աստ գործէ, և զարձեալ կանգնէ զանկեալսն, ասէ. «Եթէ մարգարէութի՛ ըստ չափոյ հաւատոցն»: Ոչ թէպէտ և շնորհք են, ասէ, այլ ոչ եթէ ընդ վայր ինչ զեղուն, այլ ըստ չափոյ որք ընդունիցինն՝ տուեալ լինին. այնչափ բղխէ որչափ գտանէ զամանն 'ի հաւատոց մատուցեալ:

«Եթէ պաշտօն ըստ պաշտամանն»: Ընդհանրական իմն իրս դնէ աստ. քանզի և առաքելութիւն պաշտօն է, և ամենայն ինչ հոգևոր գործ պաշտօն կոչի: Եւ և առանձին իսկ իրացս այսոցիկ անուն տնտեսութեան: Իսկ աստ տիեզերական կամեցաւ զբանն դնել, յայն սակս այսպէս անուանեաց: Նա ասէ՝ թէ «Որ ուսուցանէն ըստ վարդապետութեանն»: Տես որպէս առանց զանազանութեան դնէ զայս զիրացն առաջի: Դարձեալ խրատէ զնոսա մի հպարտանալ և ամբարտաւանել. «Որ մխիթարիչն՝ ըստ մխիթարութեանն»: Եւ այս տեսակ է վարդապետութեան. «Ոչ եթէ իցեն, ասէ, 'ի ձեզ բանք մխիթարութեան, առ ժողովուրդն ասասցէք»:

Նա ցուցանէ թէ չէ մեծ օգուտ յառաքինութենէն, թէ ոչ կամօք և յօժարութեամբ լինիցի ըստ օրինացն՝ ածէ զամփոփն՝ թէ «Որ տայն առատութեամբ»: Ոչ է, ասէ, տալն միայն բաւական, այլ պարտ է բազում իսկ յաճախութեամբ զայն առնել: Առատութիւն ամենայն ուրեք իսկ յիշէ: Եւ և կուսանքն ունել ունէին իւղ. և քանզի զառատականն չունէին, յամենայնէ իսկ զրկեցան: «Որ վերակացուն է փութով»: Ոչ բաւական վերակացուն միայն լինել, այլ ամենայն փութով և յօժարութեամբ:

«Որ ողորմի զուարթութեամբ»: Քանզի չէ բաւական ողորմել միայն, այլ բազում առատութեամբ և անտրտունջ բարուք պարտ է առնել զայն. մանաւանդ ոչ առանց տրտմութեան միայն, այլ զուարթութեամբ և խնդալով. քանզի չէ զոյգ չարաչարել և խնդալ: Ոչ այնս զայս և առ կորնթացիսն գրեալ բազում փութով կազմէր, յառատութիւն յորդորեալ զնոսա այսպէս ասէր. «Որ խնայելովն սերմանէ, պակասագոյնս հնձեսցէ. և որ օրհնութեամբն սերմանէ, օրհնութեամբ և ժողո-

վէ»։ Այլ առ ուղղել զբարս նոցա զայս դնէ՝ թէ մի՛ 'ի արտաքնութենէ և 'ի հարկէ, վասն զի երկայնութեանց այսոցիկ պարտ է մերձ լինել առ այն որ աղօթիցն, և անձանձրական տալ և յոյժ հեշտութեամբ։ Յաղագս էր վասն ողբոց և լաւ յորժամ զողորմութիւնս առնես․ ընդէ՞ր ցաւես և երկնչիս 'ի վերայ անկանելն յորժամ ողորմիցիս, և կորուսանես զվարձս ողորմութեանն․ թէ ողբաս, ընդէ՞ր ողորմիս․ այլ անագորոյն ես և տմարդի․ զի եթէ դու ողբաս յաղօթսն, ո՞րպէս զնա որ 'ի տրտմութեանն է՝ կարես մխիթարել։ Սիրելի է քո, մի՛ չար ինչ կարծես զնմանէ յանձն առնուլ յորժամ խնդրողին չտայցես․ քանզի չէք ափսոսս ինչ որ անվայելուչ թուի մարդկան որպէս զայն որ յայլոցն ինչ առնուցուն։ Ո՛չ ի եթէ ոչ յոյժ ամենայն առաւելութեամբ զկարծիս չարեաց 'ի բաց մերժեսցես և 'ի միւս առնուցուս եթէ առնուս մինաւանդ քան թէ տաս, 'ի վերայ կարծանեաց զնա որ առնուն՝ քան եթէ կանխեսցես։ Սորին վասն ասէ՝ թէ «Որ ողորմին զուարթութեամբ»։

Այլ արդ ո՞վ ոք այնքան յիմար իցէ, որ մինչ զարքայութիւնն երկնից առնուցու՝ և տրտմեսցի․ ո՞վ ոք որ մեղաց թողութիւն ընդունիցի՝ և ցանկ տխուր կայցէ։ Այլ արդ մի՛ 'ի ծախս ընչիցն հայիցես, այլ որ 'ի ձեռն ծախուցն շահքն գործին ընդ այն խնդա․ զի եթէ որ անյայտն սերմանէ՝ այնպէս խնդայ, ապա ևս առաւել որ յերկինս վարէ։ Ո՛չ ապա թէպէտ և սակաւ տայցես, շատ եղեւ․ իսկ եթէ տխրութեամբ տայցես, թէպէտ և բազում ինչ եղեւ, սակաւ գործեցեր զտուրսն։ Ոչ յապէս և այրին բազում տաղանդացն յաղթեաց երկու խոբրևէշօքն. վասն զի միտքն զառատութիւն պտղաբերէին։ Այլ զի՞նչ կարիցեմք, ասեն, վերջինն աղքատութեամբն կեալ յորժամ ամենայն յօժարութեամբ զինչ և ցուցցեմք։ Հարցիր զայրին և ուսանիս զբարս խրատն, և ապա 'ի միւս առնաս թէ ոչ աղքատութիւն գործէ զանձկութիւն, այլ կամք յօժարութեանն իւր, նա և որ հանապազ ունին է՝ զայն առնես։ Վասն զի գոյ հնար և յաղքատութեան տառապանօք գտանել և 'ի մեծութեանն պակասանօք․ Վասն այսորիկ 'ի տուրսն զառատութիւնն խնդրեաց, և յողորմելին զուարթութիւն, և 'ի վերակացութեանն զփոյթ․ զի ոչ եթէ ընչիւք մի-

այն կամի զմեզ՝ եթէ օգնիցեմք կարօտելոցն, այլ և բա-նիւք և խօսք և մարմնով և այլովք ամենայնիւ : Նոյնց և զգլխաւորականն վերակացութեանցն, այս է զվարդապետ-տութեանցն, քանզի այսոքիկ են կարևորք և որ օգտայն իսկ կերակրիչ է. ապա եկն և յայս որ յընչիցն լինի և 'ի ձեռն այլ իրացն : Եւ ցուցանէ թէ իբր կաղմեցի այն՝ զմայրն սոցին 'ի ներքս ածէ, այսինքն է զսէրն :

"Սէր, ասէ, առանց կեղծաւորութեան" : Զի ե-թէ զայն ունիցիս, ոչ ընչիցն ծախուց զգայցես և ոչ աշ-խատութեան մարմնոյ, ոչ ջանի բանից, ոչ քրտանց սպասաւորութեան. այլ ամենայնի քաջութեամբ համ-բերես, թէպէտ մարմնով իցէ կամ ընչիւք կամ բա-նիւք կամ այլով իւիք որով կարօտ է ընկերին օգնելոյ, զամենայն իսկ յանձն առնուս : Որպէս և նայն ոչ միայն զտուրսն պահանջէ՝ այլ և զառատութիւնն, և ոչ լոկ զվերակացութիւնն միայն՝ այլ և զփոյթն, և ոչ զողոր-մածութիւնն միայն՝ այլ և զլրջմտութիւնն, սոյնպէս և ոչ լոկ զսէրն՝ այլ և զանկեղծաւորն. և այն իսկ է սէր : Եւ եթէ այս լինիցի, ապա այլն ամենայն զհետ գայ : Քանզի և որ ողորմին, ուրախութեամբ ողոր-մի, զի իւրում անձինն տայ. և որ վերակացուն է, փու-թով է վերակացու, զի իւրում անձին է վերակացու. և որ տայն՝ առատութեամբ առնէ, քանզի իւր շնորհէ :

Եւ ապա վասն զի է և 'ի չար իրս սէր՝ որ յանառա-կութեանց և 'ի գինեմոլութեանցն լինի և կամ յընչիցն յափշտակութենէ զոր 'ի միասին խորհին. և կամ զոր 'ի հանդգնականացն և յաքաղցութենէն ունիցին, և արդ յայսպիսեացս սաստիկ կամեցեալ որոշել զնոսա՝ ասէ. "Ա-տեայք զչար" : Եւ չասաց եթէ մերժել, այլ թէ ատել, այլ և յոյժ իսկ ատել. քանզի այս բանս 'ի բազում տեղիս որպէս հրաման տուեալ 'ի սմանէ ասին. որպէս յորժամ ասիցէ՝ թէ ակնկալութեան մեծամբ և փրկու-թեան : Եւ վասն զի են ոմանք որ թէպէտ և չգործեն զչար ինչ, սակայն զնոյն ցանկութիւն 'ի սրտին ունին. յաղագս այնորիկ ասաց՝ ատեալ զչար. Այս և զմիտսն եւս կամի սրբել և բազում թշնամութիւն մեզ ընդ մեղսն ունել և պատերազմող և ատելի վարկանել : Եւ արդ մի զի լուար յինէն, ասէ, թէ սիրեցէք զմիմեանս, հա-մարիցիք եթէ մինչև ցայն վայր եւս հրաման, որպէս

զի և ընդ չարսն գործակից լինիցիք. այլ որ ինչ սորին հակառակքն են, ասէ, օրինադրեմ. ոչ միայն 'ի վարուցն, այլ և 'ի մերձաւորութենէ նոցա որք 'ի չարիսն են՝ օտարանալ ձեզ. և ոչ միայն 'ի մերձաւորութենէ նոցա օտարանալ ձեզ, այլ և մեծաւ առաւելութեամբ 'ի բաց դառնալ 'ի նոցանէն և ատել:

Եւ ոչ միայն այսոքիւք շատացաւ, այլ և զառաքինութիւն արգասիս 'ի ներքս ածէ ասելովն՝ թէ "Զհետ եղեալ բարեաց": Եւ չասաց թէ առնել միայն, այլ և յամենայն ժամ յայն խոկալ և 'ի նմին կալ. քանզի վասն հրամայէ ասելովն՝ թէ զհետ երթայք: Սոյնպէս և ա՛յ կամեցեալ զուգել զայրն ընդ կնոջն, ասէր՝ թէ "Յարեսցի 'ի կին իւր": Այս և զպատճառսն ասէր որով պարտիք սիրել:

"Եղբայրսիրութեամբ առ միմեանս գթածք": Եղբարք էք, ասէ, և նոյն երկունքն լուծան 'ի վերայ ամենեցունց. ապա եթէ այդպէս է, իրաւունք են սիրել զմիմեանս: Զայս և Մ՝ովսէս որք յԵգիպտոսն մարտընչէին ընդ միմեանս ասէր՝ թէ "Ա՛րք եղբարք էք, ընդէ՞ր զրկէք զմիմեանս": Զի յորժամ վասն օտարանացն՝ ասէր թէ հնար իցէ ձեզ ընդ ամենայն մարդկան խաղաղութիւն կալջիք. իսկ յորժամ վասն ընտանի իւրոցն՝ ասէր յեղբայրսիրութեամբ առ միմեանս գթածք: Անդ ընդ չկամեցելսն խնդրայ, և ոչ եթէ ատել և 'ի բաց խոտորել 'ի նոցանէն. իսկ աստ սիրել, և ոչ լոկ սիրել, այլ և գթալ. քանզի ոչ միայն, ասէ, անկեղծ պարտ է ունել զսէրն, այլ և յոյժ զեղմամբ ջերմեռանդն: Զինչ օգուտ է, ասէ, թէ սիրէ ամենևին, և ոչ ջերմ սիրով սիրել: Վասն որոյ և ասաց՝ թէ "առ միմեանս գթածք", այսինքն է թէ ջերմագոյնս սիրեա, մի կար մնար յայլմէ սիրիլ, այլ դու նախ յառաջեա և սկսիր. և այսպէս ապա և զնորա սիրոյն զվարձս դու պարգևեսցես:

Եւ իբրև ասաց զպատճառսն որով պարտիք սիրել, ապա ասէ զայն ուսումն անշարժ մնայ սէրն. "Ի պատիւ, ասէ, նախամեծար վարկանիջիք": Վասն զի 'ի սմանէ լինի սէր, և եղեալն ապա հաստատուն կայ: Եւ ոչ այսպէս սիրելիս առնէ, որպէս յորժամ պատուովն փութամք յաղթել ընկերին: Եւ ոչ սէր միայն է, այլ և պատուոյն առաւելութիւն յայսմանէ լինի. վասն զի

յառաջ ասացեալքն ամենայն 'ի սիրոյն են, բայց սէրն 'ի պատուոյն, որպէս և պատիւն 'ի սիրոյն:

Այլ ասէ զի մի միայն պատուեսցուք, այլ և այլ իմն խնդրէ առնելով. «Ի փոյթ, մի՛ վեհերոտք»: Քանզի և այս զսէրն ծնանի յորժամ պատուասիրեսցուք և զվերակացութիւն ցուցանիցեմք. քանզի ոչ ինչ այլ այսպէս որպէս զպատիւն և զանձնաւորութիւնն գործէ զսէրն: Քանզի չէր բաւական սէրն միայն, այլ պէտս ունի և այսմիկ. մանաւանդ թէ և 'ի սիրոյն իսկ և այս լինի, որպէս և սէրն իսկ առաւել լինի ջերմագոյն, և միմեանց կազմիչք են: Այլ քանզի են ոմանք որ մտօքն սիրեն և ձեռն ոչ կարկառուն ամէք, վասն այսորիկ յետ կազմանց չհնել զսէրն:

Այլ զփոյթ լինիցիմք 'ի փոյթ առանց վեհերելոյ: Յոյժ ժամ հոգւոյն եռանդէ, որպէս ասէն. «Հոգւով եռացէք»: Տեառնն զի ամենայն ուրեք զկարգաւորութիւն խնդրէ: Զասաց լոկ եթէ տուր, այլ թէ առատութեամբ տուր. և կամ թէ վերակացու լեր, այլ թէ փութով. և կամ թէ ողորմեցարուք, այլ լիաձեռնութեամբ. և չասաց թէ պատուեցէք լոկ, այլ թէ նախամեծար վարկանիջիք. և չասաց թէ սիրեցէք, այլ թէ անկեղծ սիրով. և զարձեալ չասաց լոկ թէ հրաժարեցէք 'ի չարեաց, այլ թէ ատեցէք. և չասաց լոկ թէ կալարուք զբարութիւն, այլ թէ զհետ երթայք. և չասաց զարձեալ լոկ թէ սիրեցէք, այլ թէ գթացէք. և ոչ եթէ փութացէք, այլ թէ մի՛ վհատոտք լինիք. և չասաց թէ զհոգին ընկալարուք, այլ թէ հոգւով եռացէք, այսինքն է զի ջերմ և հլուք լիցուք. Ո՛ր թէ զայնօսիկ ունիցիք զոր յառաջն ասացաք, կարեմք ձգել 'ի մեզ զհոգին. և եթէ նա առ քեզ մնայ, ապա և յայլսն զքեզ փոյթ գործէ, և ամենայն ինչ դիւրաւ 'ի հոգւոյն և 'ի սիրոյն լինի, վասն զի երկոքեան ջերմագոյն զքեզ գործեն: Զետեսանիցես զգայլն, որոց զինուորացն կրակին 'ի վերայ միանանցն զինեցեն, որպէս սաստիկ և ահեղ բազմաց թուեցին մինչև չկարիցէ ոք 'ի զինեն հարկանել նոցա: Այնպէս և դու սաստանալի թուիս սաստիկ և ահեղ, և չկարիցէ քեզ 'ի զինեն հարկանել յորժամ դու յերկնքանջիւրոցս յայտցանէ վառեալս զքեզ:

«Տեառն ծառայեցէք»: Քանզի այսու ամենայնիւ և ծառայել նմա. որպէս զի յորժամ ասիցէ՝ թէ զոր ինչ

առնիցես եղբօրն քում, 'ի ակրն քո երթայ. և զոր ինչ չարչարիս, այնպիսի վարձս վարկանի քեզ։ Տեսանեմ ուր առաւել եհան զմիտս որք զայսպիսին գործեն։ Այս ցուցանէ՝ թէ իւ վասն բաց հոգւոյն.

«Յուսով խնդացէք, ասէ, նեղութեան համբերեցէք, յաղօթս ժուժկալեցարուք»։ Վասնզի այս ամենայն է բորբոքումն հրոյն այնորիկ։ Այլ վասն զի զընչիցն զծախս պահանջէաց և զմարմնոյ զաշխատութիւնս և զերկարաձգութիւն և զփոյթ վարդապետութեան և զայն ամենայն ջան, օծանէ դարձեալ զնահատակն յետ սիրոյն և հոգւոյն 'ի ձեռն յուսոյն։ Վասնզի ոչ այլ ինչ այնպէս զօրաւոր գործէ և անվեհերս առ ամենայն ինչ զհոգին որպէս յոյսն քաջութեան։ Այս և նա քան զյուսալ 'ի բարութիւնսն այլ իմն դարձեալ մատուցանէ, արութիւնն։ Այլ վասն զի յայս համբերելոյն էր, ասէ. «Նեղութեան համբերեցէք»։

Այլ զի յառաջ քան զհամբերելոյն առաւել առ ժամանակէիս իսկ մեծ լաւութիւնս ընձեռեն նեղութիւնքն, այսինքն է ժուժկալս և ընտիրս լինել, յետ այսորիկ միւս ևս օգնութիւնս մատուցանէ առեալ զնա՝ թէ «Յաղօթս ժուժկալք լերուք»։ Այլ արդ որովհետև սէրն դիւրին գործէ և հոգին օգնէ և յոյսն թեթևացուցանէ և նեղութիւնքն ընտիր ցուցանեն և կացուցանեն առ 'ի համբերել ամենայնի քաջութեամբ, և յետ այսորիկ ունիս և այլ ևս մեծագոյն զէն զաղօթսն, և որ 'ի պատրաստականացն լինի օգնութիւնն, ապա և զինչ աշխատութիւն 'ի պատրաստականացն իցէ. և ոչ ինչ։ Տեսանես որպէս ամենայն ուստեք յարդարեաց զնահատակն և թեթևացոյց զհրամանսն։

Այլ և դարձեալ՝ որպէս զողորմածութեանն բուռն հարկանէ. մանաւանդ ոչ լոկ զողորմածութեանն, այլ զայնմանէ որ 'ի սուրբսն լինիցի։ Վասնզի յառաջագոյն ասաց՝ թէ որ ողորմի լզուարթութեամբ, զամենեցուն իսկ զպէտսն ասաց. իսկ աստ վասն հաւատացելոց ասէր. վասն որոյ 'ի սոյնս յարեալ ասէր՝ թէ «Ի պէտս սրբոց հաղորդեցարուք»։ Այլ չասաց թէ տուք նոցա զպէտսն, այլ թէ հաղորդեցարուք 'ի պէտս նոցա. ցուցանէ թէ մեծագոյնս առնուն քան թէ տան. և քանզի շահաւորութիւն են իրքն, յաղագս այնորիկ հաղորդութիւն

կոչի։ Մատուցանես զու զանձս, մատուցանեմ և ծառա քեզ համարձակութիւն առ նմ։

«Ստապախոութեան զհետ երթայք», ասէ։ Այս չառացթէ գործեցէք. խրատէ զմեզ մի կալ մնալ կարօտելոցն առ մեզ, այլ մեք ընթացուք և զհետ երթիցուք։

ՑՈՐԴՈՐԱԿ

Այսպէս Պօղոս, որպէս և Աբրահամ արար. զխորովլին խոկ զօրն 'ի նմին ծախէր և կայր մնայր բարւոք որոյն, և տեսեալ կայսաւէր և ընդ առաջ ընթանայր և երկիր պագանէր 'ի վերայ երկրի և ասէր. «Տէր, թէ գտի շնորհս առաջի քո, մի զանց առներ 'ի ծառայէ քումմէ»։ Այս ոչ թէ որպէս մեք յորժամ գտանեմք զօտար և կամ զաղքատ ոք, զլխոս 'ի վեր պնդեցեմք և պատասխանւոյ անգամ արժանի չվարկանիցեմք զնոսա, թէպէտ և բիւր պաղատանօք կակղիցեն զմեզ։ Այս թէ յանկարծ հրամայեմք ծառայիցն տալ փոքր մի արծաթ, վարկանիմք թէ բնաւ իսկ զամենայն ուղղեցաք։ Այլ ոչ թէ և նա այսպիսի ինչ. այլ ծառայի կերպարանօք պաղատէր, և այն զի չգիտէր իսկ թէ զով հանդերձեալ է ընդունել. իսկ մեք յայտնապէս գիտեմք թէ զՔրիստոս ընդունիմք, սակայն և ոչ այնպէս լինիմք համբոյր։ Նա աղաչէր և պաղատէր և երկիր պագանէր, իսկ մեք թշնամանեմք ևս զայնոսիկ որ առ մեզն մերձենան և խնդրեն։ Այս նա ինքն անձամբն զամենայն ինչ առնէր, իսկ մեք և ոչ ծառայիցն հրամայեմք։ Ապա եթէ զսեղանն կամիցիս տեսանել զոր առաջի նոցա յօրինեաց, բազում առատութիւն պատուասիրութեան գտանես. առատութիւն ասեմ ոչ որ յաւելութենէ ընչիցն լինի, այլ որ 'ի յօժարութենէ բարուցն մեծութիւն գործի։

Վասն զի շահավաճառք էին յայնժամ, այլ ոչ ոք 'ի նոցանէն այսպիսի ինչ կատարեաց. որչափ այրիք էին յԻսրայէլի, այլ ոչ ոք 'ի նոցանէն եղև ասպնջական Եղիայի. քանզի ընչաւէտք շահաւէտք էին դարձեալ առ Եղիսէիւ, այլ սակաւուցին կթեաց զօտարասիրութեանն զպտուղ. որպէս և յայնժամ Աբրահամ՝ որ ընդ առատութեանն և զբարիոք յօժարութիւնն եցոյց. ընդ

որ մանաւանդ է սքանչանաց, զի և չգիտէր իսկ թէ որ-պիսիք ոյք իցեն որք եկեալն ։ Այսպէս և դու մի պահան-ջեր հաւաստիս, քանզի վասն Քրիստոսի ընդունելիս ։ Ապա եթէ բազում անգամ ՚ի խոյզ և ՚ի խնդիր ար-կանիցես, իցէ զի յընտիր և յառաքինի արանց վրիպես-ցիս և զայնպիսի զվարձս կորուսանիցես ։ Եւ այն թէ չիցէ ոք ընտիր զոր ընդունիցիս, չէ քեզ ինչ վնաս, այլ և վարձս ես ընդունիցիս. «Որ ընդունի, ասէ, մար-գարէ յանուն մարգարէի, զվարձս մարգարէի առցէ» ։ Իսկ յընդվզայր քննութեանցն բազում անգամ և զպար-մանալի արարմք զանց առնիցէ և զատելոց է ։

Եւ արդ մի այսուհետև զվարս և զգործս ՚ի բազում քննութիւնս արկանիցեմք. զի յոյժ անմտութիւն է այս, վասն հացի միոյ զամբողջ կեանս խուզեսցես ։ Ոչ ի թէպէտ և մարդասպան ոք իցէ և կամ աւազակ այնպիսին, ապաքէն մի հացի և փոքր մի արծաթոյ չհա-մարիցիս արժանի ։ Իսկ տէրն քո և զարեգակն ծագէ նոցա. դու և ուտելոյ կերակրոյ զնա արժանի չվարկանի-ցիս ։ Եւ զևս մեծագոյնն գնեմ. զի թէպէտ և հաւա-տեաւ իսկ գիտիցես թէ բիւր չարեաց լի իցէ, սակայն և ոչ այնպէս ունիս պատասխանատուութիւն զրկելով զնա յաւուրն կերակրոյ ։ Նորա ծառայ ես որ ասէրն. «Ոչ գիտէք որոյ հոգւոյ էք» ։ Նորա սպասաւոր ես որ բժշկէր զքարկոծիչսն իւր, մանաւանդ թէ որ խաչե-ցաւն իսկ վասն նոցա ։ Եւ մի ինչ ասեր թէ զայլս սպան և չար է. թէպէտ և զքեզ ինքն իսկ հանդերձեալ է սպանանել, և այնպէս մի անտես առներ զնա մաշեալ ՚ի սովոյ ։ Վասն զի այնորիկ աշակերտ ես որ խաչահա-նուացն փրկութեան փափագէր, որ ասէր ՚ի նմին իսկ ՚ի խաչին՝ թէ «Հայր թող դոցա զի ոչ գիտեն զինչ գոր-ծեն» ։ Նորա ծառայ ես որ զապտակիչսն բժշկեաց, որ զթշնամանիչսն իւր ՚ի վերայ խաչին բժշկեաց ։ Եւ արդ զինչ զոյգ այսմ կայցէ. վասն զի ՚ի սկզբանն երկոքեան իսկ աւազակքն թշնամանէին. բայց սակայն միումն ըզ-դրախտն յառաջ քան ամենեցուն եբաց ։ Եւ արտա-սուէր ՚ի վերայ նոցա որք զնայն սպանանէին ։

Խռովէր և նեղէր յորժամ տեսանէր զմատնիչն, ոչ զի խաչելոցն էր, այլ զի նա կորնչէրն. յայն սակս խռո-վէր զի յառաջ տեսանէր զխեղդն նորա, և յետ խեղ-

ցուք, վասն զի չիք ինչ քան զնա զօրագոյն, այլ և քան զկեանս ուժեղ է և քան զադամանդ հաստատուն և քան զաշտարակ և զքաղաք ամուր և քան զպարիսպ ևս 'ի զգուշութեան պահէ զմեզ և քան զամենայն սատանայական մեքենայս բարձրագոյնս կարգէ զմեզ. իսկ ամբարտաւանն և մեծամիտն և 'ի դոյզն իմեքէ դիւրաւ ըմբռնի, որպէս ասացի իսկ արդ՝ եթէ և քան զպղպջակս ևս դիւրաւ հեղձնու, և քան զսարդոստայն ևս երագ պատառի, և զօրէն ծխոյ լուծանի: Իսկ մեք 'ի վերայ վիմին հաստատուն կացցուք; և զայն թողեալ զայսր զհետ երթիցուք. ապա այնպէս և 'ի մերձակայ կեանսս հանդիստ գտանիցեմք, և անդ 'ի հանդերձեալ բարութիւնսն վայելեսցուք շնորհօք և մարդասիրութե̃ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ որում փառք Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԱՌԱՋՆԵՐՈՐԴ

"Որ օրինակ 'ի միում մարմնի անդամս բազումս ունիմք, և անդամքն ամենայն ոչ զնոյն գործ ունին, նոյնպէս և բազումքս մի մարմին եմք 'ի Քրիստոս, որպէս զի և եմք միմեանց անդամք":

Դարձեալ զնոյն ասէ 'ի կիր արկանէ, որպէս և առ կորնթացիսն զայնպիսի գչար ախտ ամբարտաւանութե̃ն շիջուցանէր: Այս մեծ իսկ է դեղոյս այսորիկ զօրութիւն, և մեծ սաստի պէտք էին առ 'ի յուղղելոյ զայնպիսի զամբարտաւանութիւն: Ո՞ր վասն մեծամտես, ասէ, դու, և կամ դարձեալ զընկերն ընդէ՞ր անարգեալ անդոսնես. ո՞չ ապաքէն ամենեքին մի մարմին եմք և մեծամեծք և փոքունք. յորժամ ընդ գլխոյն միաւորիմք, այնու լինիմք միմեանց անդամք, և արդ ընդէ՞ր անջատեալ բաժանես զքեզ ամբարտաւանութեամբդ, հիմ յանձնեթ առնես զեղբայրն. զի որպէս նա քո անդամ է, նոյնպէս և դու նորա, մանաւանդ թէ այսու իսկ եմք պատուակից:

Իսկ արդ երկուս ինչ եդ, որով բաւական էր զմտաց հպարտութիւնն 'ի բաց ջնջել. և զի մեծամեծաց անդամք եմք, ոչ եթէ փոքրն մեծին միայն, այլ և մեծն կրտսերայն. և զի ամենեքին մի մարմին եմք։ Մանաւանդ եթէ երկու իսկ եդ, և եցոյց եթէ առաւելք են զորս ընկալաքն։ Իսկ արդ մի ինչ մեծամտեր. ոչ եթէ դու խնդրեցեր և գտեր, այլ յԱյ առաւ քեզ. սորին վասն և յորժամ զշնորհացն ձայնեաց, չասաց թէ այն առաւել և այն նուազ ընկալաւ. այլ զի՞նչ. եթէ այլապէս շնորհս ունիցիմք. ոչ եթէ առաւել և կամ նուազ ինչ, այլ ազգի ազգիս. զի թէպէտ և չհամարեցար մեծամեծս ինչ գործել, սակայն 'ի մարմնոյ նորա ես։

Իսկ ապա այնուհետև սկսեալ 'ի շնորհացանտն յաղղութիւնս անցը առնէ։ Ասաց եթէ մարգարէութիւն և պաշտօն և որքան սոյնպիսիք ինչ, առնէ յառաջ բերանն յողորմածութիւնն և 'ի փոյթն և յօգնութիւնս։ Իսկ քանզի ոմանց ընտանի իսկ էր առանձին յառաջենութեան կալ և չունէին մարգարէութեան շնորհս, առաս եցոյց եթէ և այն շնորհք են, մանաւանդ թէ ևս մեծագոյն՝ զոր և առ կորնթացիսն եցոյց. և այնչափ մեծագոյն, որպէս զի սա վարձս ունի, իսկ միւսն չունի ինչ երախտիս, վասն զի բոլորն իսկ պարգևք են և շնորհք, վասն այնորիկ ասէ՝ թէ "Ունիմք շնորհս ըստ շնորհացն որ տուեալ են մեզ այլ ազգի ազգիս, եթէ մարգարէութիւն ըստ չափոյն հաւատոց"։ Իսկ քանզի բաւականութեամբ իսկ մխիթարեաց զնոսա, կամի զի պատրաստք և փոյթք գտանիցին. և ցուցանէ թէ նոքա եւսուն բարուքս գտանել առ 'ի ստանալ զմեծն և զնուազն զշնորհսն։ Ասէ թէ և յԱյ այսպէս առեալ, որպէս յորժամ ասիցէ՝ թէ "Իւրաքանչիւր ումեք որպէս և Ած բաժանեաց ըստ չափոյ հաւատոյն"։ և դարձեալ "ըստ շնորհացն, ասէ, որ տուեալ են մեզ"։ որպէս զի զիջուցանիցէ զամբարտաւանութիւնն նոցա։ Ասէ՝ 'ի ձեռն եղև սկիզբն, որպէս զի այսու զարթուցանիցէ զծուլագոյնսն. զոր և առ կորնթացիսն իսկ զերկոսին զայսոսիկ առնէ 'ի կիր։ Յորժամ ասիցէ՝ թէ "Նախանձաւոր լերուք շնորհացն", եցոյց թէ նոքա եղեն պատճառք զանազանութեանս այսմիկ որ տուաւ. յորժամ ասիցէ՝ թէ "Զայս ամենայն ազդէ մի և նոյն հոգի և բաժանէ իւրաքանչիւր որպէս

և կամք,,, զայն կամս կոչէ, թէ մի ոք մեծամտիցէ առաւել շնորհօքն. ամենայն ունիք Քանզի ողջմտու-ցանել զախտն նոցա: Սոյնպէս և աստ գործէ, և դար-ձեալ կանգնէ զանկեալսն, ասէ. "Եթէ մարգարէութիւն ըստ չափոյ հաւատոյն,,: Ոչ թէպէտ և շնորհք են, ասէ, այլ ոչ եթէ ընդ վայր ինչ զեղուն, այլ ըստ չափոյ որք ընդունիցինն՝ տուեալ լինին. այնքան բղխէ որքան գտանէ զանօթն 'ի հաւատոց մատուցեալ:

"Եթէ պաշտօն ըստ պաշտամանն,,: Ընդհանրա-կան իմն իրս դնէ աստ. քանզի և առաքելութիւն պաշ-տօն է, և ամենայն իսկ հոգևոր գործ պաշտօն է: Եւ և առանձինն իսկ իրացս այսոցիկ անուն տնտեսութեան: Իսկ աստ տիեզերական կամեցաւ զանունն դնել, յայն սակս այսպէս անուանեաց: Նոյն ասէ՝ թէ "Որ ուսու-ցանիցէն ըստ վարդապետութեանն,,: Տես որպէս առանց զանազանութեան դնէ զայս զիրերն առաջի: Դարձեալ խրատէ զնոսա մի հպարտանալ և ամբարտաւանել. "Որ մխիթարիցէն՝ ըստ մխիթարութեանն,,: Եւ այս տեսակ է վարդապետութեան. "Ոչ եթէ իցեն, ասէ, 'ի ձեզ բանք մխիթարութեան, առ ժողովուրդն ասացէք,,:

Նոյն ցուցանէ թէ չէ մեծ օգուտ յառաքինութե-նէն, թէ ոչ կամօք և յօժարութեամբ լինիցի ըստ որի-նացն՝ ածէ զամփոփ՝ թէ "Որ տայն առատութեամբ,,: Ոչ է, ասէ, տալն միայն բաւական, այլ պարտ է բազում իսկ յաճախութեամբ զայն առնել: Առատութիւն ամենայն ուրեք իսկ յիշէ: Այս և կուսանացն ունել ու-նէին իւղ. և քանզի զբաւականն չունէին, յամենայնէ իսկ զրկեցան: "Որ վերակացուն է փութով,,: Ոչ է բա-ւական վերակացուն միայն լինել, այլ ամենայն փութով և յօժարութեամբ:

"Որ ողորմի զուարթութեամբ,,: Քանզի չէ բաւա-կան ողորմելն միայն, այլ բազում առատութեամբ և անտրտում բարուք պարտ է առնել զայն. մանաւանդ ոչ առանց տրտմութեան միայն, այլ զուարթութեամբ և խնդալով. քանզի չէ զոյգ տրտմելն և խնդալն: Սոյնս զայս և առ Կորնթացիսն գրեալ բազում փութով կաց-մէր, յառատութիւն յորդորեալ զնոսա այսպէս ասէր. "Որ խնայելովն սերմանէ, պակասագոյնս հնձեսցէ. և որ օրհնութեամբն սերմանէ, օրհնութեամբ և ժողո-

մէ ։ Նա և ուղղել զբարս նոցա զոյս դնէ՝ թէ մի 'ի արտաքսութենէ և 'ի հարկէ, վասն զի երկպառակութեանց այսպիսի պատճառ է մերձ լինել առ այն որ ողորմին, և անձնախոնարհ առաւել և յոյժ հեշտութեամբ ։ Յաղագս էր վասն ողբոց և լալոյ յորժամ զողորմութիւնս առնելս. ընդդէմ ցուցէ և երեւեցք 'ի վերայ անիծանելոյ յորժամ աղաղակեն, և կարասանելս զպատուոյ ողորմութեանն. թէ ասա, ընդդէմ ողորմիս. այլ անագորոյն ես և տմարդի. զի եթէ դու ոչ ասես յողորմելին, որպէս զնա որ 'ի արտաքսութեանն է՝ կարես մխիթարել ։ Մերկեալ է նա, մի չար ինչ կարծես զնմանէ յանձն առնուլ յորժամ խնդրողացն չտայցես. քանզի չիք ախտակս ինչ որ անվայելուչ թուի մարդկան որպէս զայն որ յայլոցն ինչ առնուցուն ։ Ոչ ի եթէ ոչ յոյժ ամենայն առաւելութեամբ զկարծիս չարեաց 'ի բաց մերժեսցես և 'ի մեր առնուցուս եթէ առնուս մանաւանդ քան թէ տաս, 'ի վերայ կարծանելս զնա որ առնուն՝ քան եթէ կանգնեսցես ։ Սորին վասն ասէ՝ թէ « Որ ողորմին զուարթութեամբ »։

Նա արդ ով որք այնքան յիմար իցէ, որ մինչ զարքայութիւնս երկնից առնուցու՝ և տրտմեսցի. ով ոք որ մեղաց թողութիւն ընդունիցի՝ և ցանկ տխուր կայցէ ։ Նա արդ մի 'ի ծախսս ընչիցն հայիցես, այլ որ 'ի ձեռն ծախուցն շահքն գործին ընդ այն խնդա. զի եթէ որ անյայտն սերմանէ՝ այնպէս խնդայ, առաւել ես առաւել որ յերկինս մշակէ ։ Ո՛չ ի տաս թէպէտ և սակաւ տայցես, շատ եստուր. իսկ եթէ տխրութեամբ տայցես, թէպէտ և բազում ինչ եստուր, սակաւ գործեցեր զտուրան ։ Նոյնպէս և այլքն բազում առաքինութեանց յաղթեաց երկու խորհրդեցն. վասն զի միայն զառատութիւնն պատարքերէին ։ Նա զիարդ կարիցեմք, ասեն, վերջինն աղքատութեամբն կեալ յորժամ ամենայն յօժարութեամբ զինչ ան ցուցցեմք ։ Հարցին ցայրին և ուսանիս զբարս խրատուն, և սակս 'ի մեր առնուս թէ ոչ աղքատութիւնն գործէ զանձկութիւն, այլ կամք յօժարութեանն իսկ, նա և որ հանգուցանել ունին է՝ զայն առնելս ։ Վասն զի զոյ հնար և յաղքատութեանն առատաձեռնս գտանել և 'ի մեծութեանն արկածանեալս. Կամն ապարին 'ի տուրան զատատութիւնն խնդրեաց, և յողորմելին ըղձնութիւն, և 'ի վերաստացութեանն զինչ. զի ոչ եթէ ընչիւք մի-

այն կամի զմեզ եթէ օգնիցեմք կարօտելոցն, այլ և բա-նիւք և խրոք և մարմնով և այլովք ամենայնիւ։ Նոյնց և զգլխաւորական վերակացութեանն, այս է զվարդապետ-ութեանն, քանզի այսոքիկ են կարեւորք և ոչ ոգւոյն իսկ կերակրիչ է. ապա եկն և յայս որ յընչիցն լինի և 'ի ձեռն այլ իրացն։ Այլ ցուցանէ թէ երբ կամիցի այն՝ զմայրն ասցէ 'ի նեղքս ածէ, այսինքն ի զոհերն։

«Սէր, ասէ, առանց կեղծաւորութեան»։ Ոչ ե-թէ զայն ունիցիս, ոչ ընչիցն ծախուց զգայցես և ոչ աշ-խատութեան մարմնոյ, ոչ ջանի բանից, ոչ քրտանց սպասաւորութեան. այլ ամենայնի քաջութեամբ համ-բերես, թէպէտ մարմնով իցէ կամ ընչիւք կամ բա-նիւք կամ այլով իւիք որով կարօտ է ընկերն օգնելոյ, զամենայն իսկ յանձն առնուս։ Որպէս և նոյն ոչ միայն զտուրսն պահանջէ՝ այլ և զառատութիւնն, և ոչ լոկ զվերակացութիւնն միայն՝ այլ և զփոյթն, և ոչ զողոր-մածութիւնն միայն՝ այլ և զլրջմտութիւնն, սոյնպէս և ոչ լոկ զսէրն՝ այլ և զանկեղծաւորն. և այն իսկ է սէր։ Այլ եթէ այս լինիցի, ապա այլն ամենայն զհետ գայ։ Վասնզի և որ ողորմին, զուարթութեամբ ողոր-մի, զի իւրում անձինն տայ. և որ վերակացուն է, փու-թով է վերակացու, զի իւրում անձին է վերակացու. և որ տայն՝ առատութեամբ տանէ, քանզի իւր շնորհէ։

Այլ ապա վասն զի է և 'ի չար խոյս տալ՝ որ յանառա-կութեանց և 'ի գինեմոլութեանց լինի և կամ յընչիցն յափշտակութենէ զոր 'ի միմեանս խորհին. և կամ զոր 'ի հանդգնականացն և յարբեցութենէն ունիցին, և արդ յայսպիսեաց ատելի կամեցեալ սրբել զնոսա՝ ասէ. «Ա-տեալ զչար»։ Այլ չասաց եթէ մերժել, այլ թէ ատել, այլ և յոյժ իսկ ատել. քանզի այս բանք 'ի բազում տեղիս որպէս հրաման տուեալ 'ի սմանէ ասին. որպէս յորժամ ասիցէ՝ թէ ատենակալութեան մնամք և փրկու-թեան։ Այլ վասն զի են ոմանք որ թէպէտ և չգործեն զչար ինչ, սակայն զնոյն ցանկութիւն 'ի սրտին ունին. յաղագս այնորիկ ասաց՝ ատեալ զչար։ Այս և զմիտսն եւս կամի սրբել և բազում թշնամութիւն մեզ ընդ մեղսն ունել և պատերազմող և ատելի վարկանել։ Այլ արդ մի զի լուար յինէն, ասէ, թէ սիրեցէք զմիմեանս, համ-մարիցիք եթէ մինչև ցայն վայր եւս հրաման, որպէս

զի և ընդ չարեաց գործակից լինիցիք․ այլ որ ինչ սորին հակառակքն են, ասէ, օրինադրեմ․ ոչ միայն 'ի վարուցն, այլ և 'ի միջնաւորութենէ նոցա որք 'ի չարիսն են՝ օտարանալ ձեզ․ և ոչ միայն 'ի միջնորդութենէ նոցա օտարանալ ձեզ, այլ և մեծաւ առաւելութեամբ 'ի բաց դառնալ 'ի նոցանէն և ատել։

Եւ ոչ միայն այսոքիւք շատացաւ, այլ և զատուցանութիւն արգասիս 'ի ներքս ածէ առելովն՝ թէ “Զհետ երթալ բարեաց”։ Եւ չասաց թէ առնել միայն, այլ և յամենայն ժամ յայն խոկալ և 'ի նմին կալ․ քանզի զայս հրամայէ առելովն՝ թէ զհետ երթայք։ Միանգամայն և ո՜ր կամեցեալ զուգել զայլն ընդ կնոջն, ասէր՝ թէ “Յարեսցի 'ի կին իւր”։ Նոյն և զպատճառսն ասէր որով պարտիցէ սիրել։

“Եղբայրսիրութեամբ առ միմեանս գթածք”։ Եղբարք էք, ասէ, և նոյն երկունքն ծնան 'ի վերայ ամենեցունց․ արդ եթէ այդպէս է, իրաւունք են սիրել զմիմեանս։ Զայս և Մովսէս որք յԵգիպտոսն մարտնչէին ընդ միմեանս ասէր՝ թէ “Արք եղբարք էք, ընդէ՞ր զրկէք զմիմեանս”։ Զի յորժամ վասն արտաքնոցն՝ ասէր թէ հնար իցէ ձեզ ընդ ամենայն մարդկան խաղաղութիւն կալջիք․ իսկ յորժամ վասն ընտանի իրացն՝ ասէր յեղբայրսիրութեան առ միմեանս գթածք։ Անդ ընդ չկռուելն խնդրեմ, և ոչ եթէ ատել և 'ի բաց խոտորել 'ի նոցանէն․ իսկ աստ սիրել, և ոչ լոկ սիրել, այլ և գթալ․ քանզի ոչ միայն, ասէ, անկեղծ պարտ է ունել զսէրն, այլ և յոյժ զեղմամբ ջերմեռանդն։ Զինչ օգուտ է, ասէ, թէ սիրէ անմենգ, և ոչ ջերմ սիրով սիրել։ Վասն որոյ և ասաց՝ թէ “առ միմեանս գթածք”, այսինքն է թէ ջերմագոյնս սիրեա, մի կալ մնար յայլմէ սիրել, այլ դու նախ յառաջեա և սկսիր․ և այսպէս առցես և զնորա սիրոյն զվարձս դու պտղաբերես։

Եւ իբրև ասաց զպատճառսն որով պարտիցէ սիրել, ապա ասէ զայն ուստի անշարժ մնայ սէրն․ “Ի պատիւ, ասէ, նախամեծար վարկանիջիք”։ Վասն զի 'ի սմանէ լինի սէր, և եղեալն ապա հաստատուն կայ։ Եւ ոչ այսպէս սիրելիս առնէ, որպէս յորժամ պատուովն փութամք յաղթել ընկերին։ Եւ ոչ սէր միայն է, այլ և պատուոյն առաւելութիւն յայսմանէ լինի․ վասն զի

յառաջ ասացեալքն ամենայն 'ի սիրոյն են, իսկ սէրն 'ի պատուոյն, որպէս և պատիւն 'ի սիրոյն ։

Այս ամենայն զի մի միայն պատուեսցուք, այլ և այլ իմն խնդրէ առնելոյ. «Ի փոյթ, մի վեհերոտք»։ Քանզի և այս զսէրն ծնանի յորժամ պատուեմք և ջերմեռանդութեամբ ցուցանիցեմք. քանզի ոչ ինչ այլ այնպէս որպէս զպատիւն և զանձնայնութիւնն գործէ զսէրն։ Քանզի չէր բաւական սէրն միայն, այլ պէտս ունի և աշխատիլ. միանգամայն թէ և 'ի սիրոյն իսկ և այս լինի, որպէս և սէրն իսկ ատոր լինի ջերմեռանդութեան, և միմեանց կապողք են։ Այս քանզի են ոմանք որ մինչեւ սիրեն և ձեռն ոչ կարկառանեն ումեք, վասն այսորիկ յամէն կողմանց շինէ զսէրն։

Այս զփոյթ լինիցիմք 'ի փոյթ առանց վեհերելոյ. յորժամ հոգւովն եռամք, որպէս ասէ. «Հոգւով եռացէք»։ Տեսանես զի ամենայն ուրեք զկատարեալութիւն խնդրէ։ Զաստուց լոկ եթէ տալ, այլ թէ առատութեամբ տալ. և կամ թէ վերակացու լոկ, այլ թէ փութով. և կամ թէ ողորմեսցուք, այլ զուարթութեամբ. և չասաց թէ պատուեսցէք լոկ, այլ թէ նախամեծար վարկանիցիք. և չասաց թէ սիրեսցէք, այլ թէ անկեղծ սիրով. և դարձեալ չասաց լոկ թէ հրաժարեցէք 'ի չարեաց, այլ թէ ատեցէք. և չասաց լոկ թէ յարեցարուք զբարութիւն, այլ թէ զհետ երթայք. և չասաց դարձեալ լոկ թէ սիրեցէք, այլ թէ գթացէք. և ոչ եթէ փութացէք, այլ թէ մի ծուլագոյնք լինիցիք. և չասաց թէ զհոգին ընկալարուք, այլ թէ հոգւով եռացէք, այսինքն է զի ջերմք և հզօրք լիցուք։ Զի թէ զայսոսիկ ունիցիք զոր յառաջն ասացաք, կարեմք ձգել 'ի մեզ զհոգին. և եթէ նա առ քեզ մնայ, ապա և յայլսն զքեզ փոյթ գործէ, և ամենայն ինչ դիւրաւ 'ի հոգւոյն և 'ի սիրոյն լինի, վասն զի երկոքեան ջերմեռանդս զքեզ գործեն։ Զանսասանելեաց զգուշին, որոց զխառոյնալ կրակին 'ի վերայ մկանանցն ունիցին, որպէս սաստիկ և ահեղ բազմաց թուեցին մինչև չիշխիցէ ոք 'ի դիմի հարկանել նոցա։ Այնպէս և դու սատանայի թուեսցիս սաստիկ և ահեղ, և չիշխեսցէ քեզ 'ի դիմի հարկանել յորժամ դու յերկաքանչիւրոցս յայսցանէ վառեսցես զանձն։

«Տեառն ծառայեցէք»։ Քանզի այսու ամենայնիւ կարասցես ծառայել նմա. որպէս զի յորժամ ասիցէ՝ թէ զոր ինչ

առնիցես եղբօրն քում, 'ի տէրն քո երթայ. և զոր ինչ չարչարիս, այնպիսի վարձս վարկանի քեզ: Տեսանե՞ս ուր տարաւ եհան զմիտս որք զայսպիսիսն գործեն: Ապա ցուցանէ՝ թէ իւ վասն քոյ Հոգւոյն.

“Յուսով խնդացէք, ասէ, նեղութեան համբերեցէք, յաղօթս ժուժկալեցարուք„: Վասնզի այս ամենայն է բարերարութիւն Հոգւոյն այնորիկ: Աւ վասն զի զընչեցն զծախս պահանջեաց և զմարմնոյ զաշխատութիւնս և զպերճակացութիւն և զփոյթ վարդապետութեան և զայն ամենայն ջան, օծանէ դարձեալ զնահատակն յետ սիրոյն և Հոգւոյն 'ի ձեռն յուսոյն: Վասնզի ոչ այլ ինչ այնպէս զօրաւոր գործէ և անփոփոխ առ ամենայն ինչ զհոգին որպէս յոյսն քաջալերութեան. Ապա և նա քան զյուսալ 'ի բարութիւնսն այլ ինչ դարձեալ մատուցանէ, աղօթիւքն: Աւ վասն զի յայս հանդերձեալսն էր, ասէ. “Նեղութեան համբերեցէք„:

Աւ զի յառաջ քան զհանդերձեալսն տայցէ առ ժամանակեաւ իսկ մեծ լաւութիւնս ընձեռեն նեղութիւնքն, այսինքն է ժուժկալս և ընտիրս լինել, յետ այսորիկ միւս ևս օգնութիւն մատուցանէ ասելովն՝ թէ “Յաղօթս ժուժկալք լերուք„: Աւ արդ որովհետև սէրն դիւրին գործէ և հոգին օգնէ և յոյսն թեթևացուցանէ և նեղութիւնքն ընտիր ցուցանեն և կազմեն առ 'ի համբերել ամենայնի քաջութեամբ, և յետ այսոցիկ ունիս և այլ ևս մեծագոյն զէն զաղօթսն, և որ 'ի պաղատանացն լինի օգնութիւնն, ապա և զինչ աշխատութիւն 'ի պատուիրանացն իցէ. և ոչ ինչ: Տեսանե՞ս որպէս ամենայն ուստեք յարդարեաց զնահատակն և թեթևացոյց զհրամանսն:

Այսպէս դարձեալ որպէս զողորմածութեանն բուռն հարկանէ. մանաւանդ ոչ լոկ ողորմածութեանն, այլ զայնմանէ որ 'ի սուրբսն լինիցի: Վասնզի յառաջագոյն ասաց՝ թէ որ ողորմի ըզուարթութեամբ, զամենեցուն իսկ զպէտսն ասաց. իսկ աստ վասն հաւատացելոց ասէր. վասն որոյ 'ի սոյնս յարեալ ասէր՝ թէ “Ի պէտս սրբոց հաղորդեցարուք„: Աւ չասաց թէ տուք նոցա զպէտսն, այլ թէ հաղորդեցարուք 'ի պէտս նոցա. ցուցանէ թէ մեծագոյնս առնուն քան թէ տան. և քանզի շահաւորութիւն են իրքն, յաղագս այնորիկ հաղորդութիւն

կոչի։ Մատուցանես դու զանձս, մատուցանեմ և ծոցս քեզ համարձակութիւն առ Ած։

«Ողորմութեան զհետ երթայք», ասէ։ Եւ չասաց թէ գործեցէք. խրատէ զմեզ մի կալ մնալ կարօտելոցն առ մեզ, այլ մեք ընթասցուք և զհետ երթիցուք։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Այսպէս Պօղոս, այնպէս և Աբրահամ արար. զբոլորովին իսկ զօրն ի նմին ծախէր և կայր մնայր բարեաց որսոյն, և տեսեալ կայտառէր և ընդ առաջ ընթանայր և երկիր պագանէր ի վերայ երկրի և ասէր. «Տէր, թէ գտի շնորհս առաջի քո, մի զանց առնէր ի ծառայէ քումմէ»։ Եւ ոչ թէ որպէս մեք յորժամ գտանեմք զօտար և կամ զաղքատ ոք, զայնս ի վեր ամբարձցեմք և պատասխանւոյ անգամ արժանի չվարկանիցեմք զնոսա, թէպէտ և բիւր պաղատանօք կակղիցեն զմեզ։ Եւ թէ յանկարծ հրամայեմք ծառայիցն տալ փոքր մի արծաթ, վարկանիմք թէ բնաւ իսկ զամենայն ուղղեցաք։ Այլ ոչ թէ և նա այսպիսի ինչ. այլ ծառայի կերպարանօք պաղատէր, և այն զի չգիտէր իսկ թէ զով հանդերձեալ է ընդունել. իսկ մեք յայտնապէս գիտեմք թէ զՔրիստոս ընդունիմք, սակայն և ոչ այնպէս լինիմք համբոյր։ Նա աղաչէր և պաղատէր և երկիր պագանէր, իսկ մեք թշնամանեմք և զայնոսիկ որ առ մեզն մերձենան և խնդրեն։ Եւ նա ինքն ամենայնիւ զամենայն ինչ առնէր, իսկ մեք և ոչ ծառայիցն հրամայեմք։ Արդ եթէ զսեղանն կամիցիս տեսանել զորս առաջի նոցա յօրինեաց, բազում առատութիւն պատուասիրութեան գտանես. առատութիւն ասեմ ոչ որ յառաւելութենէ ընչիցն լինի, այլ որ ի յօժարութենէ բարուցն մեծութիւն գործի։

Վասն զի շահավաճառք էին յայնժամ, այլ ոչ ոք ի նոցանէն այսպիսի ինչ կատարեաց. որչափ այրիք էին յԻսրայէլի, այլ ոչ ոք ի նոցանէն եղև ասպնջական Եղիայի. քանզի ընչաւէտք շահաւէտք էին դարձեալ առ Եղիսէիւ, այլ Սոմնացին կթեաց զպատուասիրութեանն զպտուղ. որպէս և յայնժամ Աբրահամ՝ որ ընդ առատութեանն և զբարիոք յօժարութիւնն եցոյց. ընդ

որ մանաւանդ է սքանչանալ, զի և չգիտէր իսկ թէ որպիսիք ոյք իցեն որք եկին: Այնպէս և դու մի՛ պահանջեր հաւատոյ, քանզի վասն Քրիստոսի ընդունիս: Ապա եթէ բազում անգամ 'ի խոյզ և 'ի խնդիր արկանիցես, իցէ զի յընտիր և յառաքինի արանց վրիպեսցես և զայնպիսի զվարձս կորուսանիցես: Այլ այն թէ չիցէ ոք ընտիր զոր ընդունիցիս, չէ քեզ ինչ վնաս, այլ և վարձս ևս ընդունիցիս. «Որ ընդունի, ասէ, մարգարէ յանուն մարգարէի, զվարձս մարգարէի առցէ»: Իսկ յընդդէմն քննութեանցն բազում անգամ և զզարմանալի արամբք զանց առնիցէ և դատելոց է:

Այլ արդ մի այսուհետև զվարս և զգործս 'ի բազում քննութիւնս արկանիցեմք. զի յոյժ անմտութիւն է այս, վասն հացի միոյ զբոլորովին կեանս խուզեսցես: Զի թէպէտ և մարդասպան ոք իցէ և կամ աւազակ այնպիսին, սակայն մի հացի և փոքր մի արծաթոյ չհամարիցիս արժանի: Իսկ տէրն քո և զարեգակն ծագէ նոցա. դու և աւուրն կերակրոյ զնա արժանի չվարկանիցիս: Այս զեւս մեծագոյնն դնեմ. զի թէպէտ և հաւատեաս իսկ գիտիցես թէ չար ոք իցէ, սակայն և ոչ այնպէս ունիս պատճառախնդրութիւն զրկելով զնա յաւուրն կերակրոյ: Նորա ծառայ ես որ ասէրն. «Ոչ գիտէք որոյ հոգւոյ էք». նորա աշակերտ ես որ բժշկէր զքարկոծիչսն իւր, մանաւանդ թէ որ խաչեցաւն իսկ վասն նոցա: Այլ մի ինչ ասեր թէ զայլս սպան և չար է. թէպէտ և զքեզ ինքն իսկ համոզերձեալ է սպանանել, և այնպէս մի անտես առներ զնա մաշեալ 'ի սովոյ: Վասն զի այնորիկ աշակերտ ես որ խաչահանուացն փրկութեան փափագէր, որ ասէր 'ի նմին իսկ 'ի խաչին՝ թէ «Հայր թող դոցա զի ոչ գիտեն զինչ գործեն»: Նորա ծառայ ես որ զապտակիչսն բժշկեաց, որ զթշնամանիչսն իւր 'ի վերայ խաչին բժշկեաց: Այլ արդ զինչ զոյգ այսմ կայցէ. վասն զի 'ի սկզբանն երկոքեան իսկ աւազակքն թշնամանէին. բայց սակայն միումն ընդդրախտն յառաջ քան զամենեցուն եբաց: Այլ արտասուէր 'ի վերայ նոցա որք զնայն սպանանէին:

Խռովէր և նեղէր յորժամ տեսանէր զմատնիչն, ոչ զի խաչելոցն էր, այլ զի նա կորնչէրն. յայն սակս խռովէր զի յառաջ տեսանէր զխեղդն նորա, և յետ խեղ-

գին զգեհենն. Թէպէտ և յառաջ գիտէր զպարտութիւն նորա, այլ մինչև յետին ժամն տանէր հեզութեամբ, և ոչ ինչ ընդդէմ ասէր, այլ և ողջունեացն ևս զմատնիչն 'ի վերջին ժամուն: Այլ արդ տէրն քո զողջոյն ըն-թանցն յանձն առնու զայնորիկ որ հանդերձեալ էր զպատուականն արիւնն նորա հեղուլ. իսկ դու և ո՛չ զաղքատն աղքատ մի հացի վարկանիս արժանի: Ոգիտ-ցես զօրէնսն զոր եդ Քրիստոս. վասն այսորիկ եցոյց զի ոչ միայն զաղքատն, այլ և զորս 'ի մահն տանիցեն՝ չէ պարտ 'ի բաց դառնալ 'ի նոցանէ մեզ: Այլ մի ինչ զայն այժմ ասել՝ թէ չար գործեաց այս անուն. այլ զայն ած զմտաւ թէ զինչ գործեաց Քրիստոս անդէն իսկ 'ի ժամ խաչին. զի 'ի ձեռն ողջունին որ հանդերձեալ էր մատնել զնա՝ կամէր ածել յուղղութիւն զմատնիչն: Այլ դու տես զիարդ պատկառեցուցանելով զնա ասէր. «Յուդա, համբուրելո՞վ դու մատնես զորդի մարդոյ»: Ո՞ որ ոչ կակղեցուցանէր այնպիսի ձայն, զո՞ որ ոչ խո-նարհեցուցանէր, զայնպիսի գազան, զայնպիսի սրտամտա-դեալ. այլ ոչ թէ և զհեքն զայն: Այլ արդ ասէր իսկ դու մի՛ թէ զայն անուն եղական այս անուն, և յաղագս այսորիկ 'ի բաց դառնամ 'ի նմանէն: Ուսցուք և ընդ-դէմ քո հանդերձեալ է բերել զսուրն, և զայն թաց-ցէ յարեան քում և զսուրն 'ի ներքս մխիցէ մինչև 'ի կատարածն՝ զնոյն խնդրն զայն համբուրեա, քանզի և Քրիս-տոս զայն բերան ողջունեաց որոյ զմահն գործեալ էր: Այնուհետև և դու մի ատեար, այլ արտասուեա և ողոր-մեա ներհակագործին, քանզի ողորմելոյ արժանի են այն-պիսիքն 'ի մեզ և արտասուելոյ. վասն զի նորա ծա-ռայք եմք որ զմատնիչն ողջունեաց:

Չդադարեմ հանապազ զնոյնս յեղյեղուլ. և որ քան զնոյնս ևս կակղագոյն զբանս խօսեցեալ. վասն զի չա-սաց՝ թէ ով պիղծդ և ամենաչար ժանտ և մատնիչդ, զայսպիսի փոխարէնս հատուցանես ինձ ընդ երախ-տեացն իմոց: Այլ զի՞նչ, թէ Յուդա. զամպարշտական անուանն դնէ, որ մանաւանդ եղկելոյ զնա էր և վերստին ուղղելոյ, և ոչ եթէ բարկութեան ինչ: Այլ չասաց թէ զտէրն քո և զվարդապետն քո և զբարերարն, այլ եթէ զորդի մարդոյ: Ով թէպէտ և վարդապետ և տէր չէր, ո՞չ էր այնպիսի զգաստութիւն առ այնպիսի

անպատճառ քարոզ զոր առ քեզն եդոյց, որպէս զի և 'ի ժամ մատնութեանն աղջկանն արժանի առաքս զքեզ, և այնպիսումն նենգաւոր աղջկանն որով մատնէիրն խոկ զնա։ Օրհնեալ ես տէր, որչափ խոնարհութեան, քանի՞ անոխակալութեան օրինակս ետուր մեզ։ Նա նա այսպիսի ինչ ասաց. խոկ որ 'ի վերայն չոգան բարքն և ջահիւքն՝ ոչ այնպէս։ Այլ արդ զինչ քան զայսպիսի բանս հեզութիւն կայցէ զոր և առ նոսայն ասաց. և այն զի կարէր առ հասարակ զամենեսեան զնոսա 'ի նմին ժամու եղծանել. միթէ արար ինչ յայտնապիսեացս. և ոչ երբէք. բայց պատասխանեցուցանելով զնոսա խօսի. ասէ. «Ելէք 'ի վերայ իմ իբրև 'ի վերայ աւազակի սրովք և բրօք», և զարկոյց զնոսա յետս։ Այլ քանզի կոյրն մնացին 'ի նմին անզգայութեան, կամօք խոկ զինքն 'ի ձեռս տայր և յանձն առնոյր անտանել զկապանսն 'ի սուրբ ձեռս իւր՝ որով կարօղն էր առ հասարակ մատնել զնոսա և ընկղմել ընդ երկիրս։

Այլ դու և յետ այսր ամենայնի վայրենանաս և զայրանանաս աղքատին։ Այլ այն զի թէպէտ և բիւր չարեաց պատճառ է աղքատն, այլ նեղութիւնն և լլուկ սովոյն բաւական էր կակղել զբրտացեալ ոգի անազորմիցն։ Իսկ դու անցեալ կաս գազանացեալ և առիւծու սրտմտութեան նմանեալ. և այն զի նմա չիք հնար երբէք ճաշակել 'ի մեռեալ մարմնոյ։ Իսկ դու տեսանես խարուեալ երիթացեալ ըրգզելեալ 'ի տառապանացն, և մատուցեալ միսս խածանել զմարմինս նորա թշնամանօք, և ձեռան 'ի ձմերայնւոյ վերայ կուտես, և զապաւինեալն[1] 'ի նաւահանգիստն 'ի միջի հարեալ փշրեցեր զնաւն, և ես գտնեայ աղէկածութիւնս զործիցես քան որք 'ի ծովուն լինիցին։ Այլ զինչ կարիցես խնդրել յԱյ ողորմութիւն և մեղաց քաւութիւն, յորժամ որոյ չէն ինչ քեզ մեղուցեալ և դու թշնամանես զնա. յորոյ վերայ սովն և վտանգն կայ, դու հաւասարիս պահանջես, և զամենայն գազանօք անցանես անմարդութեամբ և անագորոյնութեամբ։ Քանզի նոքա հարկաւորեալք յորովայնէ՝ մտանեն 'ի սովորական յուրեանց կերակուրն, և հարկ լինիցի թէ ընդդէմ

1 Գաւասանէք յօղին. զապաւինեալն 'ի նաւահանգիստն. յաւելու 'ի յաւէնէն

երթիցէ առոյ. իսկ դու առանց ուրուք մեղելոյ և հարկաւորութեան ծառես զեղբայրն խածանելով և պատառելով. զի թէպէտ և ոչ ատամամբք, այլ բանիւքն՝ որ և ս դժնդակ վէրս գործէ քան զժանեացն։

Այլ արդ զիա՞րդ կարիցես ընդունել զա̃ծային զպատարագն, որ մարդկային արեամբն կարմրացուցեր զլեզուդ. ո՞րպէս կարիցէ տալ զխաղաղութիւն բերանդ որ պատերազմաւ լի է. և կամ զիա՞րդ կարիցես վայելել 'ի կերակուրս յայս յոր այնպիսի թոյնք ժողովեալ են։ Զուզես զաղքատութիւն, ընդէ՞ր և 'ի վայր կործանես զնա. չկամեցանես զդլորեալն, ընդէ՞ր և ս ընդ գետին տանիցես զնա. չմերժես 'ի նմանէ զվհատութիւնն, ե՞ր վասն և ս քան զև ս թանձրացուցանես. չտաս ինչ, հի՞մ և բանիւք թշնամանես։ Զիա՞րդ թէ որպիսի պատժոց են որք ոչ կերակրեն զաղքատս, կամ որպիսի խոշտանգանաց տանջելոց են. քանզի ասէ. "Երթայք 'ի հուրն զոր պատրաստեալ է սատանայի և հրեշտակաց նորա"։ Որ եթէ որք ոչ կերակրեցին միայն՝ այսպէս դատապարտին, ապա որք չկերակրեցին և թշնամանեցին և ս՝ զորպիսի՞ դատ առնլոց են, քանի՞ տանջանս և գեհենին ընդունելոց են։

Այլ արդ զի մի այսպիսի վնասուցեալք զկարիւն, մինչդեռ 'ի ձեռս մեր է՝ ուղղեսցուք զայնպիսի զախտ, և լեզուի սանձս դիցուք. և մի միայն 'ի թշնամանացն փախիցուք, այլ և մխիթարեսցուք և ս զնոսա և բանիւք և իրօք, որպէս զի բազում իւղս համբարեսցուք մեզ յառաջագոյն անդր, որով հասանել կարասցուք խոստացելոց բարութեանցն։ Որոց լիցի ամենեցուն մեզ արժանի լինել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն։

ՃԱՌ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԵՐԿՐՈՐԴ

«Օրհնեցէք զհալածիչս ձեր, օրհնեցէք և մի անի-ծանէք»։

Ուսոյց նոցա թէ որպէս ընդ միմեանս պարտ է կեալ, և յարել հաստատուն զանդամսն 'ի միմեանս։ Նա այսպէս հանէ զնոսա և յարտաքինն 'ի ճակատամարտ և դիւրին գործէ զայն։ Զի որ առ ընտանիսն չցուցանիցէ զուղղութիւն, դժուարաւ կարէ մատակարարել առ օտարան. զի որ յայսոսիկ վարժեալ իցէ, ապա և յարտաքինն իսկ երագ հաստատուն գտանի։ Վասն այսորիկ և Պաւղոսի յուղի անկեալ յետ այսորիկ և զայս դնէ. ասէ. «Օրհնեցէք զհալածիչս ձեր»։ Ոչ ասաց թէ մի չարայուշք լինիք և մի վրէժ խնդրէք, այլ և որ ևս մեծագոյնն քան զայս էր խնդրեաց. քանզի այն առն փիլիսոփայի էր, իսկ այս հրեշտակի իսկ։

Իսկ իբրև ասաց թէ օրհնեցէք, յարեաց 'ի սոյն՝ թէ և մի անիծանէք. որպէս զի մի զերկոսեան առնիցեմք, այլ զայն միայն։ Իսկ և վարձս ևս բազմաւն ընձեռեն մեզ հալածիչքն. եթէ արթունք իցեմք, և այլ ևս դու ընդ նմին կազմես քեզ վարձս. զի նա 'ի հալածելոյ անտի ընծայէ քեզ վարձս, իսկ դու յօրհնելոյ անտի քեզէն քեզ ժողովես զգանձս և զմեծ նշան սիրոյն Քրիստոսի ցուցանես։ Զի զոր օրինակ որ անիծանէ զհալածիչն, ցուցանէ թէ չէ կարի ուրախ զի այնպէս չարչարի վասն Քրիստոսի, այնպէս և որ օրհնէն՝ յայտ առնէ թէ կարի հարեալ է 'ի սէրն Քրիստոսի։ Իսկ արդ մի բամբասեր, և որպէս զի նա քեզ մեծ վարձս պտղաբերեաց այնու, և զնա իսկ ուսուցանես թէ յաժարութեան են իրքն և ոչ եթէ 'ի հարկէ ինչ, ուրախութեան և առնի և ոչ եթէ հեքութեան ինչ և վհատութեան։ Յաղագս այսորիկ և Քրիստոս ասէր՝ թէ «Խնդացէք յորժամ ասասցեն զամենայն բան չար ըզձէնջ սուտ»։ Սորին վասն և առաքեալքն դառնային

յերեսաց ատենին ուրախութեամբ. ոչ զի զչարն լուան միայն, այլ զի և զգանն արբին։

Համօրէն ասացելովքս և այլ իմն ոչ փոքր ինչ շահիս, զի այսոքիւք ստգտանես զոսոխն և խրատես զնա գործովքն՝ եթէ այլ իմն 'ի կեանս փոխիս. զի յորժամ տեսանիցէ զքեզ յօժարամիտ առ 'ի յընդունել զչարչարանսն, հաւաստեաւ իսկ 'ի միտ առնու 'ի ձեռն իրացն թէ արդարեւ մեծագոյն իմն քան զառժամանակեայս այլ իմն յոյս ունիս։ Իսկ եթէ զայս չառնիցես՝ այլ տրտմիցիս, ուստի կարիցես զնա ուսուցանել թէ այլում կենաց ակն ունիս։ Նոյնպէս սոյնս գործեալ և այլ իմն ուղղես. քանզի յորժամ տեսանէ թէ ոչ ինչ ցաւեցին քեզ թշնամանքն՝ այլ ուրախ եղեր, դադարէ 'ի հալածելոյն աշխատեալ։ Տեսանես որքան ինչ լաւութիւնք լինին յայսմանէ, զի և քո վարձքն առաւելուն և փորձութիւնքն նուազին, և նա հրաժարէ 'ի հալածելոյն, և ած փառաւորի, և վարդապետութիւն մոլորութեանն 'ի բարեպաշտութիւն դառնայ քոյով փիլիսոփայութեամբդ։ Վասն այսորիկ և ոչ միայն ըզթշնամանիչսն, այլ և զհալածիչսն և որք 'ի ձեռն իրաց ինչ լլկիցեն՝ ընդդէմ նմին իմն երախտիս հրամայեաց գործել, և այժմ օրհնել հրամայեաց զնոսա։ Իսկ եւս յառաջ մատուցեալ, և գործովք եւս խրատէ երախտաւոր լինել առ նոսա։

«Խնդալ ընդ խնդացողս, ասէ, և լալ ընդ լացողս»։ Վասն զի մարթի օրհնել և ոչ անիծանել, ոչ եթէ առ սիրոյ ինչ առնէ զայս, իսկ նա կամի ջերմագոյն գործել 'ի մեզ զսէրն։ Վասն որոյ և զայս իսկ յաւելեաց, որպէս զի ոչ միայն օրհնիցեմք, այլ և ցաւակիցք և վշտակիցք եղիցուք՝ թէ յանկարծ տեսանիցեմք զնոսա 'ի թշուառութիւնս ինչ անկեալ։ Այո, ասէ, վշտակցին լինել յիրաւի կարգեաց որք 'ի վիշտսն են. իսկ զմիւսն եւս էր վասն կարգեաց որ չէր ինչ մեծ։ Նա մանաւանդ այս իսկ փիլիսոփայական ոգւոյ է՝ խնդալն ընդ խնդացողսն մանաւանդ քան լալ ընդ լացողսն է մեծագոյն։ Քանզի զայս և բնութիւնն իսկ ուղղէ, և չիք այնպէս քարեղէն որ ոչ արտասուեսցէ այնորիկ որ 'ի թշուառութիւնս իցեն։ Իսկ միւսն քաջի և առաքինի ոգւոյ է. յորժամ ընտիր ոք գտանիցի, ոչ միայն չնա-

խանձի, այլ և կամակից լինիցի ևս։ Այս և առաւելն խաղ զայս գնէ։ Քանզի ոչ այնպէս ինչ ժողովէ զանցոն ՚ի մեզ, որպէս յորժամ ուրախութեան և տրտմութեան միմեանց հաղորդք գտանիցիմք։ Այլ արդ մի վասն զի հեռի ՚ի նոցա գժնդակութենէն կայցես, և վշտակցութեանն արտաքոյ գտանիցիս. զի յորժամ ընկերն ինչ չարչարանս կրիցէ, հասարակաց հաշուիցես զթշուառութիւնն։ Այլ արդ հաղորդեաց այժմ արտասուաց նորա, զի և թեթևացուսցես զվհատութիւն. հաղորդեաց բերկրութեանն, որպէս զի արմատացուսցես զուրախութիւն և հաստատեսցես զսէր, և նախ քեզ նմա՝ անձինդ օգուտ գործես. որպէս զի յարտասուացն ողորմած կազմիս, իսկ հեշտ թուելով ՚ի նախանձուէ և ՚ի չարակնութենէ ազատես զքեզ։

Այլ դու տես զիմաստ զմտառողոքականն ասաց Պաւղոս. ոչ ասաց թէ լոյծ զտառապանսն և զթշուառութիւնս նորա, թէ գուցէ ասիցես՝ չեմ բաւական չկարեմ, այլ զթեթևագոյնն հրամայեաց, որում և անձն իսկ ես։ Զի թէպէտ և ՚ի բաց, ասէ, չկարես բառնալ զթշուառութիւնս նորա, հեղ արտասուս և զմեծ մասնն ՚ի բաց ընկեցեր. թէպէտ և չկարես ինչ յաւելուլ ՚ի բարեկենդանութիւն նորա, խնդակից լեր նմին և բազում յաւելուած բարուցն արարեր։ Վասն այսորիկ ոչ միայն զի չնախանձեսցես, այլ և որ ևս մեծն է՝ բազում զայն խնդրէ թէ հեշտակից լեր նմա, որ ևս առաւելն է քան չնախանձելն։

«Զնոյն, ասէ, զմիմեանց խորհել. և մի բարձրամտել ինչ, այլ ընդ խոնարհս գնացեալ»։ Դարձեալ բազում փոյթ ցուցանէ վասն խոնարհութեանն, ուստի և սկիզբն արար բանիցն։ Այլ առանձինն ընտանի իսկ էր նոցա լի լինել իմաստութեամբ և ՚ի քաղաքէն և յայլոց բազմաց. վասն որոյ և ցանկ իսկ կորզէ զայնպիսի զախտ՝ թէ գուցէ հպարտանայցեն ինչ, և շիջուցանէ զփողփողայթ այտուցմանն. զի ոչ այնպէս բաժանէ և երկպառակէ զմարմինն եկեղեցւոյ որպէս զամբարհաւաճութիւն։ Զինչ է «զնոյն զմիմեանց խորհեսջիք»։ Եկն աղքատ ոք ՚ի տուն քո, լեր խոնարհ միօքն նմին նմա, և մի մեծ ինչ և ուժգին վասն հարստութեանն վարկանիցիս. քանզի ՚ի Քրիստոս չէ աղքատ և մեծատուն։ Այլ արդ մի ա-

մաշեսցես վասն արտաքին զգեստուն նորա, այլ ընկալ զներքին զհաւատոյն: Այլ մի դարձեալ յորժամ տեսանիցես զնա 'ի սուգ և 'ի տրտմութեան, արժանի չվարկանիցես[1] զկեանս քո առ նմա և մխիթարել. և մի յորժամ 'ի բարեկենդանութեան զոք տեսանիցես, երջանիկ և երանելի եղեալ՝ չարախօս լինիցիս ընդ այն, և չկամիցիս ինչ նորա հեշտութեանցն հաղորդել. այլ որպէս զանձնկէզ խորհիս, այնպէս և զընկերին լինիցիս կամել: "Ո՛չ սոյնս զմիմեանց խորհեսջիք" ասէ: Արդեւ ինչ. մեծ և պատուական վարկանիցիս, այնպէս և զնա համարեսջիր. խոնարհ և փոքր զնա վարկանիցիս, սոյն և զքեզ այնպէս հաշուեսջիր, և զամենայն զանհաւրթութիւն 'ի բաց մերժեա:

Այլ որպէս արդեօք լինիցի այս. եթէ զհպարտութիւն 'ի բաց ընկեսցուք: Վասն որոյ 'ի սոյնս յարեալ ասէ՝ թէ "Մ՛ի մեծամտէք, այլ ընդ խոնարհս զիջանիջիք", այսինքն է 'ի նորա 'ի չափոն իջանիցես շըջեալ յածեալ: Մ՛ի միայն մտօք խոնարհիր, այլ և օգնեա և ձեռն տուր, մի այլով, այլ քոյին իսկ անձամբդ. որպէս հայր որդւոյ խնամ տար, որպէս գլուխ մարմնոյ. զոր և այլուրն ասէր՝ թէ "Ընդ կապեալսն զոյգ կապեցարուք": Իսկ խոնարհս աստ ոչ եթէ ընդվայր խոնարհութենէ ինչ ասէ, այլ զստոյգ խոնարհացն և որք զանձինս 'ի չափու ունիցին՝ ասէ:

"Մ՛ի լինիջիք իմաստունք յանձինս ձեր". այսինքն է մի վարկանիր եթէ բաւական ես քեզ ինքեանց. քանզի և այլուր ասէ գիրք՝ թէ "Վայ այնոցիկ որք զանձինս առ իմաստունս ունիցին, և յաչս անձանց իւրեանց վարկանիցին հանճարեղք": Նոյն դարձեալ զամբարտաւանութիւնն 'ի բաց կորզէ և զհպարտութիւն և զխռով-խայլթն զիջուցանէ. քանզի ոչ ինչ այնպէս հպարտացուցանէ և բաժանէ յայլոցն որպէս զայն որ կարծիցէ թէ բաւական իցէ ինքն անձին. յաղագս այսորիկ 'ի պէտս միմեանց կարգեաց զմեզ Ած: Ո՛ի թէպէտ և իմաստուն իցես, սակայն այլում պէտս ունիս. իսկ եթէ ասիցես՝ եթէ չեմ ինչ կարօտ, անմտագոյն քան զամենեսին գտար և տկարագոյն: Այլ մերկացոյց այնուհետեւ

1 Օրինակին վարկանիցես. յայլն անարժան վարկանիցես:

զինքն յամենայն օգնականութենէ, որովք մեղանչէ, և ոչ 'ի միում իմիք չվայելէ, ոչ յաղղութենէն և ոչ 'ի ներելոյն, և զածն զայրացուցանէ այնպիսին անճարտարա-ւանութեամբն և բազում ինչ մեղանչէ։ Նախանձի է և է իսկ բազում անգամ և խնամողացն չգիտել զզգուանս և զանձնապահութեանս գտանել խորհրդեանն, որպէս առ Մով-սէսիւն և նորին անծրանձն եղև, և կամ առ Սաւուղաւն և մանկանն, և դարձեալ որպէս առ Իսահակն և Ռե-բեկա։ Այլ արդ մի վարկանիցիս թէ յորժամ խոնար-հիցիս, նուաղ ինչ գտանիցես. մանաւանդ եթէ այս իսկ զքեզ բարձրացուցանէ, այն զքեզ զօրաւոր գործէ, սա զքեզ լուսաւոր և զգուշագոյն առնէ։

"Մի՛ ումեք չարի չար հատուցանէք"։ Զի եթէ զայլս խրատես որք նեղեն, երբ վասն զքեզ պարտական մեղադրութեանն առնիցես։ Զի թէ նա չար արար, հեռի չփախչիս 'ի նախանձուէն։ Այլ սա զխարդ ասա չեղ ինչ խառնող 'ի մէջն, այլ վասն հաստատելոյ իսկ եղ զօրէնսն։ Վասն զի հատուցելոց մի հատուցանէր չար փոխանակ չարի, այլ թէ և ումեք մի, թէպէտ և հեթանոս իցէ կամ այլոց եւս ոք և իցէ։

"Խորհեցարուք զբարիս առաջի ամենայն մարդկան։ Եթէ հնար ինչ իցէ ձեզ, ընդ ամենայն մարդկան զխաղաղութիւն կալջիք"։ այսինքն է թէ "Ծագեսցի լոյս ձեր առաջի մարդկան"։ ոչ զի ունայնփառութեամբ կեցցեմք, այլ զի մի տայցեմք կռուան 'ի մեզ գտանել այնոցիկ որք զայն կամիցին. վասն որոյ և այլուր ասէ՝ թէ "Առանց գայթակղութեան լինիջիք Հրէից և հեթանոսաց և եկեղեցւոյն Այ"։ Այլ բարիոք յօդեաց յաւել-դաւն յասելն "թէ հնար իցէ"։ վասն զի է ժամ որ չէ հնար, որպիսի ինչ՝ յորժամ վասն բարեպաշտութե և հաւատոյ բանքն են, յորժամ մարտիցի ինչ և ջան այլ-ոցի։ Այլ զինչ զարմանք իցեն թէ առ ամենայն մարդիկ այսպիսի ինչ անհնար լինիցի, ուր և առ այր և կին զայսպիսի զհարկաւորութիւն 'ի բաց եդած. ասէ. "Ապա անհաւատն մեկնեսցի՝ մեկնեսցի"։ Այլ զոր ասէն այսպիսի ինչ է. դու զքեզ առ քեզ պահեա և մի ումեք տար պատճառս անիրաւի և կռուոյ։ Նոյն ասա եթէ ա-սանիցես զհաւատոյն ճառանել, մի նախատանաց զմիաբանութիւն քան զճշմարտութիւն, այլ կաց քաջու-

թեանց. հաստատուն մնասցէ 'ի մեզ : Մանաւանդ եւ մեք այնպէս ընդ հօրն մերում կառուցցուք եւ մեք 'ի բարուցն 'ի բաց զանձնայցուք, այլ ընդ նորին մնասցուք : Ո՛չ է զոր ասացն «Թէ հնար իցէ՝ ընդ ամենայն մարդկան խաղաղութիւն արասջիք» : Մեծապէս եւ նա չխաղաղանայ, զոր մի ընդ որ զազիր ձեռբանք, այլ եղիցի քո բարեկամ բարուցն. եւ որպէս յառաջին ասացի՝ Ճշմարտութեանն մնասցէ մեզ լինել :

«Մի՛ զանձանց վրէժ խնդրէք, սիրելիք, այլ տուք տեղի բարկութեան. զի գրեալ է՝ իմ է վրէժխնդրութիւն եւ ես հատուցից, ասէ Տէր» : Ասէ՛ բարկութեան. այս : Մանաւանդ եթէ զայս խօս կամիցիս ուսանել որ զօրեցուցանէ եւ 'ի վրէժխնդրութենէ փախչել. եւ այս մեծ առաւելութեանք լինի նմա, եթէ զանձինս վրէժ խնդրել չկամիցի. զի յորժամ ինքն չխնդրէ, յայնժամ նա պահանջէ զայն : Թող 'ի նա զամենայն, ասէ, եւ ինքն առնէ զվճիռն. Վասնզի այս է զոր ասէն՝ թէ «տուք տեղի բարկութեան» :

Այս եւ սփոփելով լինի փոխանակ եւ զղջացութիւնն եւս 'ի մէջ բերել, եւ այսպէս մեծագոյն՝ որպէս զի վերստին առանձնակ զնոսա, այնպէս առաւելութիւն պահանջէ 'ի նոցանէն առնելովն. «Եթէ քաղցեալ իցէ թշնամին քո՝ կերակրեա զնա, եւ եթէ ծարաւի՝ ջուր տուր նմա : Զայս արարեալ՝ կայծակունս հրոյ կուտիցես 'ի գլուխ նորա : Մի՛ յաղթիր 'ի չարէ, այլ յաղթեա բարեաւն չարին» : Այլ զի՞նչ ասեմ, ասէ, թէ խաղաղութիւն պարտ է առնել, այլ եւ երախտիս եւս հրամայեմ առնել. կերակրեա զնա եւ արբո, ասէ : Այլ առաւել քանզի յոյժ զաշխատասիրութիւն եւ զմեծամեծս հրամայեաց, յաւելեալ 'ի նոյնս՝ թէ «Զայս առնելով՝ կայծակունս հրոյ կուտեսցես 'ի գլուխ նորա» : Զայս ասաց, որպէս զի զնա զտառապագոյնս առնիցէ երկիւղիւն, եւ զնա եւս յօժարագոյն գործիցէ յաւայն հաշտութեանն : Վասնզի զիկեալն յորժամ տեսանիցէ զզեղեալն ուրախացեալ խառնդայ. ոչ այնպէս ուրախ լինի ընդ անձին յաղթութիւն որպէս ընդ կենդանի ընդ ատամանս. քանզի ոչ այնպէս իմեք ցանկայ, որպէս զթշնամւոյն զխոշտանգանս, եւ արամ ցանկացեալն է՝ նա իսկ յառաջ զայն չարհէ նմա : Այլ յորժամ զամենայն զթշնամւոյն թափէ 'ի նմանէն, ա-

ըստ սովորական ձեւոյ զառաջնորդութիւնն և ասէ՝ թէ պարտ է թէպէտ և գազան ոք իցէ թշնամին՝ կերակրել. և ցանկալի այնուհետեւ թշնամի յորժամ կերակրեցի: Թէպէտ և յոյժ կարծրամիտ իցես և գազանաբար յաղթէ, կերակրեա և արբո, ապա և դու քեզէն զամենայն նորա ամենայնացն: Ոչ յեւս իբրայն հալածեալ՝ ոչ միայն ազատեցաւ, այլ ես քան զնա ամենեցունց ապաշաւանագանս: Զասաց եթէ ասանձեալ լեր, այլ թէ կայծակունս հրոյ կուտես 'ի գլուխ նորա:

Իսկ և քարոզէ իսկ զայնս ասելով թէ "Մի՛ յաղթիր 'ի չարէն, այլ յաղթեա բարեաւ չարին": Զի տես զիարդ եցոյց թափուր յամենայնէ զայնոսիկ որք ոչն յօժարութեամբ զայս առնիցեն. քանզի որ դեռ ես զոխն պահիցէ, պարտեալ գտանի 'ի չարէն: Ո՛չ ասաց զայս յառաջագոյն, զի մի և ես եր ժամանակ. իսկ յորժամ թափեաց զնորա սրտմտութիւնն, ապա ած զամենայն ասելովն՝ թէ "Մի՛ յաղթիր 'ի չարէ, այլ յաղթեա բարեաւ չարին": Զի և այս յաղթութիւն է. քանզի և մարտիկն յայնժամ յաղթէ մանաւանդ, յորժամ վիրացն համբերէ. այլ յորժամ կազմ է 'ի բուռն արկանել զգիմամարտն, և այնպէս վիրացուցեալ յօժն զամենայն զզօրութիւն նորա թափէ. այնուհետեւ ապա ինքն ոչ վիրաւորի, և զնորա զամենայն զզօրն լուծեալ քակտեսցէ:

Այնպէս և 'ի թշնամանսն լինի. եթէ անդրէն ընդդէմ թշնամանեսցես՝ պարտեցար ոչ եթէ 'ի մարդոյ ումեքէ, այլ և որ ևս անարգագոյնն է՝ յանազատութենէ կարեաց, 'ի բարկութենէն յաղթեցար: Իսկ եթէ լռեսցես՝ յաղթես, և բազում համարձակութեամբ զնշանս յաղթութեան կանգնեսցես, և բիւրս բիւրոց անխոքեզ պսակեսցես. և զնոսա զասողն ստորադասեն և յամօթ առնեն: Վասնզի անդէն որ ընդդէմ թշնամանիցէ, զկըծեալ այնպէս թուի թէ կարիցէ ինչ առնել ընդդէմ, և նա կարծիս ևս տայ այնոցիկ որ լսենն: Իսկ ապա եթէ ծաղր առնիցես զասացեալսն, ապա իսկ անձամբ զանձինն ցուցանես: Զի թէ կամիցիս իսկ հաւատեալ օրինակ ինչ զասացեալսն առնել, ցնցեն իսկ հարցիր զթշնամանողն՝ թէ յոր ժամ չար ցուէ քեզ, զի՞ ջեռեալ անդրէն ընդդէմ թշնամանիցէ, թէ յորժամ թշնամանիցես՝

և ծառք առնիցեն զքև. մանաւանդ եթէ զայս իսկ լսի-
ցես՝ թէ չէթուի ինձ հեշտ թշնամանելն իմ զնա, որ-
պէս թէ կարացեալ էր զնա 'ի բարկութիւն բրդբրել։
Զանասունս զզայրացողն թէ որպէս խրեանց վիրացն
չառնեն ինչ փոյթ, այլ յանձին ընդ մանր փորձսն և
քան զվայրենի վարազն ևս չար գործեն զընկերացն
զհարուածսն, և ոչին ևեթ հարքն և այնմ հող առանձին
թէ որպէս զայն կատարիցեն։

ՑՈՐԴՈՐԱԿ

Զայնս և մեք ածցուք զմտաւ և պահեսցուք զմեզ
յախտակիր ախտէ։ Զի յորժամ որում ցանկանայ-
ցեմք, այսինքն է թշնամանս 'ի մէնջ լսել, յայնժամ է
զհծիցեմք զնա, յամենայնէ իսկ զրկեսցուք՝ արհամարհե-
լովն ոխերին անպարտութեամբն. մանաւանդ և որպէս վար-
կանիցեմք զնա և ոչ կատարեալ. և զքեզ ընդ փիլիսո-
փայսն 'ի համար արկանիցեմ, իսկ զնա որպէս եթէ ըղ-
ձար գաղանի զկերպարանս զգեցեալ։ Զայնս և 'ի գո-
վասան արասցուք յորժամ կամիցեմ զմեզ հարկանել։
Ո՛չ փախուստն անդրէն հարցուք և մեք. այլ թէ կա-
միցիս զարդոյ զվէրան տալ, դարձո նմա և զմիւսն ևս
ծնօտ, և բուր խոցմամբ վիրաւորեցեր զնա։ Զի որք
զձայնթիւն և զզովութիւնն զարմացեալ քեզ մատու-
ցանեն, նորա քան զաւիւծ ևս բանսարկուն թուին նմա,
և յառաջ քան զնոսա իւր իսկ խիղճն ասպատակէ զնա
և մեծամեծ պարտաւորութիւնս պահանջէ 'ի նմանէ,
որպէս նորագոյնս իմն կրեալ այնպէս պատուհասեալ զնայ
'ի բաց։ Իսկ արդ եթէ 'ի բազմաց զփառան խնդրիցես,
և յայնմ ևս մեծագոյնս վայելես։ Նաև այլ տարագ ու-
նիցիմք առ այնոսիկ որք զչարչարանսն կրիցեն՝ զվիշտակ-
ցութիւնն. յորժամ տեսանիցեմք ոչ ինչ ընդդէմ կա-
ցեալ, այլ և յօժարութեամբ ևս զինքեանս 'ի ձեռս
տան, ոչ եթէ ողորմիմք միայն, այլ և զքանչանամք ևս։
Նաև այնորիկ ունիմ զիս հեծութիւնք և հառաչեմ.
զի կարող էաք և զամենայն ունել, թէ Քրիստոսի օրի-
նացն լուեաք որպէս պարտն էր լսել, և հանդերձեալցն
հասանէաք. իսկ այժմ յերկաքանչիւրոցն անկաք և ա-
ւերլորդս իմն իմաստասիրեմք։ Նաև քանզի նա զամենայն

'ի բարի և յօգուտ օրինադրեաց, և եցոյց եթէ զինչ է որ զմեզ փառաւորս առնիցէ և զինչ այն որ զմեզ անպիտանս գործէ. և թէ այն ինչ ծառայ և անօթոյ էր որ ինչ աշակերտացն պատուիրեաց, նա և տայր իսկ ոչ զայնպիսի զհրամանս: Այլ քանզի այսպիսիկ էին որ զնասս պայծառ և լուսաւորագոյնս գործէին՝ չասել ինչ չար յորոց զչարն լսէին և չհատուցանել չար յորոց չարչարէինն, յաղագս այսորիկ զայս հրամանս եդ: Իսկ եթէ այսպէս է, ապա մանաւանդ ևս առաւել այն է յայժամ թշնամանիցիմք և երախտիս առնիցեմք նենգաւորացն: Վասն այսորիկ զայսպիսի օրէնս դրեաց: Քանզի յոյժ խնայէ յիւր աշակերտսն և գիտէ յայտնապէս թէ զինչ է որ առնիցեն փոքունս և մեծամեծս: Արդ եթէ խնայէ և գիտէ, ընդէր հակառակիս ընդ այլ ճանապարհ գնալ: Այս և յաղթելն իսկ չարաւ լլկելն 'ի սատանայական օրինացն է: Վասն այսորիկ և յողիմպիական մրցմունսն յառաջ ածեն զայնոսիկ և ամենեքեան կան պատրաստեալ, և քանզի ամենայն ըմբշամարտաքն ընդդիմակացութեամբքն յաղթեն: Այլ ոչ այսպէս և 'ի Քրիստոսի յասպարիզին օրէնք պատկին են. այլ հակառակ սմին, զչարչարեալն և ոչ որ չարչարէն զնա՝ օրինադրեաց պսակել: Այսպիսի է այն ասպարէզ որ դէմ յանդիման ամենեցուն առաջի ունի զկարգաւորութիւն, որպէս զի մի յաղթութեամբն միայն, այլ և օրինակ յաղթութեանն մեծասքանչ լինիցի: Յորժամ այլ տարազ զպարտութիւնն առնիցես, դու ինքն գործաւոր այնորիկ զասր այ զօրութեանն: Այս է երկնից ասպարէզն, այս է հրեշտակացն տեսարան:

Ես արդ գիտեմ թէ այժմ յոյժ ջեռեալ էք յիրս և քան զամենայն մոմ ևս կակղագոյնք եղերուք. այլ յորժամ աստի ելանիցէք, ամենայն իսկ 'ի բաց հօսեալ գտանիցի: Վասն այսորիկ յոգւոց հանեմ զի զասացեալսն գործովք չցուցանեմք, և այն զի հանդերձեալ եմք աստէն իսկ մեծամեծս շահել յայնմանէ: Զի եթէ ցածութիւն և հանդարտութիւն ցուցանիցեմք, անըմբռնելիք ամենեցուն լինիցիմք, և չիք ոք 'ի մարդկանէ մեծ ոք կամ փոքր որ մեզ վնասել ինչ կարիցէ: Իսկ եթէ չար ոք ինչ առիցէ, քեզ և ոչ ինչ, իսկ իւր բազում վնաս գործեաց քան քեզ: Զանազանեա աստէն

խոհ. յաստուածս, զի զորս զրկեսն՝ նոքա բազում համար-ձակութեամբ անցեալ կան և ազատութեամբ խօսին. իսկ որ զրկեցինն՝ նոքա զերեսս 'ի վայր արկեալ զերկիր նշմարեն յամօթոյն և յերկիւղէն: Այլ զի՞նչ առնեմ զչա-րախօսանաց և զրկանաց. այլ թէ առ իս խոհ որ եկեալ իցէ ընդդէմ քո և համարձակեալ իցէ զայլն իւր նորոգել յա-բեան քում, սակայն և այնպէս քեզ ինչ չկարէ վնա-սել, ընդ իւր խոհ ընդ անձն անցուցանէ զսուրն: Այլ վկայէ բանիս այսմիկ նա որ յառաջին իսկ սպանաւ յեղ-բայրասպան աջոյն. քանզի նա զերծաւ և եհաս 'ի նա-ւահանգիստն խաղաղութեան և զանմահ զփառսն առա-ջոյ անձին. իսկ որ սպանն, քան զամենայն զանհոս և դառնադոյն կեանս կեայր 'ի կենդանութեան երերմամբ և սասանմամբ, և 'ի մահուանն բարձեալ կրէր զանմխիթարա-նութիւն իւրայն եղելոց:

Այլ արդ մի ընդ այս նախանձեսցուք, այլ ընդ այն. և մի խնդրեսցուք յաղթել, այլ յաղթիլ: Քանզի որ չար ոք յումեքէ կրէ, չունի յինքեան զպարտութիւն չարին, այլ յայլմէ ընկալեալ դարձոյց զնա 'ի բարի ի-րով համբերութեամբն. իսկ որ զչարն առնէ, ունի յին-քեան բնակիչ զաղբիւրն չարեաց: Ո՞չ ապաքէն Յով-սէփ 'ի տան բանտին էր, և նորին նենգիչն ազատնիքն 'ի պայծառ և յերևելի յապարանսն. արդ ո՞ ոք 'ի նոցա-նէն զոր ինչ կամեցաւ եղև: Այլ մի ինչ ինձ զփոխա-րինացն ասեր, այլ զնոյն ինքն առանձինն զեղեալսն քըն-նեա. քանզի ես զայն ըստ համարիմ զբանսն իսկ հան-դերձ Յովսեփաւ քան զատեանն զոր. պատմեցինն ունէին: Այլ արդ յերկոցունց յոգնեա յասէր և ուսանես զմեծ յանզգորութեան և զի համարձակութեամբ, իսկ զե-ղխապարտացն յամօթ և յանձկութեան և 'ի տխրութեան և 'ի լի տղմկութեան և վհատութեամբ. և այն զի կարծէր թէ յաղթեաց ինչ, այլ չէր այն յաղթութիւն:

Այլ արդ զայս խմացեալ պատրաստք լիցուք առ չար-չարանս ինչ կրել, որպէս զի այնու զերծանիցիմք 'ի չար-չարանաց և հանդերձելոց բարեացն ժառանգիցեմք: Ո-րոց լիցի ամենեցունս մեզ հասանել շնորհօք և մարդա-սիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յա-ւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԵՐՐՈՐԴ

«Ամենայն անձն որ ընդ իշխանութեամբք իցէ, ՚ի հնազանդութեան կացցէ»։

Բազում ինչ ճառէ վասն խրատու այսորիկ և առաւ և յայլ թղթոցն. և որպէս ծառայիցն հրամայէ հնազանդ լինել իւրեանց տերանցն, այնպէս և որք ընդ իշխանութեամբն են իշխանացն՝ հրամայէ կալ ՚ի հնազանդութեան։ Առնէ զայս առ ՚ի ցուցանել թէ ոչ փոփոխումն ինչ առնէ Քրիստոս հասարակաց կարգաւորութեանն զիւր օրէնսն ՚ի ներքս մուծանելով, այլ վասն ուղղելոյ զլաւն. մարտնչմանցն և խրատէ խոյ զմեզ մի յիմար և աւելորդ պատերազմունս յարուցանել։ Բաւական են, ասէ, ձեզ այն պատերազմունք որ վասն ճշմարտութեանն ՚ի նենգողաց առնուք ՚ի վերայ ձեր հասանեն, և այլ ինչ աւելորդ փորձութիւնս և յիմարս չարչարանք յաւելուլ։

Այլ դու տես որպէս ՚ի դէպ ժամու և զայս բանս ՚ի մէջ արկանէ. քանզի զայնոցիկ մեծամեծ փիլիսոփայութիւն պահանջելոց զառաքինիսն ՚ի հաւատացեալսն, ՚ի բարեկամաց և ՚ի թշնամեաց, որք ՚ի բարերարելոցն են և որք ՚ի մեղսն և որք ՚ի կարօտութեան, ամենեցուն խոկ կարգելոց զառաքինիս և մակերևոյթս զառաներ, և որ ինչ հերձուածոց վայելէ՝ զայն կարգաւորութիւն անկեալ ՚ի նոսա, և զբարձմունսթիւն ՚ի նոցանէն և զամբարտաւանութիւն ընդդէմ և ամենայն իւրք հաւատացեալ զմիտս. արդ յայտնեալ ճառէ վասն այսպիսի իրաց և խրատ տայ։ Ոչ եթէ որք մնացեալ առանձին ցեն մեզ՝ երախտաւոր պարտ է առնել, այլ մանաւանդ և հնազանդ պարտ է լինել որ մեզ վերակացուքն կենցեն։ Ոչ այս յառաջ քան զերախտն խօսի, այլ ընդ բազում գործոց հրամանացն առնէ։ Այլ ցուցանէ թէ առ ամենեցուն խօսի առ հասարակ առաւել զայս հրամանն քահանայից և միայնակեցաց, և ոչ եթէ աշխարհականաց միայն։

այն, վասն զի անուղէն 'ի սկզբանն զայս յայտ առնէ ա-
սելովն՝ թէ "Ամենայն անձն որ ընդ իշխանութեամբք
իցէ, 'ի հնազանդութեան կացցէ": Մինչդեռ առաքեալ
իցես կամ աւետարանիչ կամ մարգարէ և կամ այլ
ինչ որ, չվնասէ ինչ բարեպաշտութեան և ուղղափառու-
թեան այսպիսի հնազանդութիւն: Եւ ոչ ըսկ ասաց թէ
հաւանեցարուք, այլ թէ 'ի հնազանդութեան կացէք:

Եւ յառաջ իսկ ցուցանէ զիրաւունս այսպիսի օրէնս-
դրութեան, և հաւատացելոցն մտածութիւնս տայ թէ
յԱյ են կարգեալ նոքա. չիք, ասէ, իշխանութիւն որ
ոչ յԱյ է կարգեալ: Զինչ ասեմ, միթէ ամենայն իշխան
յԱյ ձեռնադրի: Ոչ եթէ զայս ինչ ասեմ ասէ, և կամ
թէ զիւրաքանչիւր իշխանաց իցէ բանս իմ այժմ, այլ
վասն նորին իրացն. զի ոմանց իշխան լինել և ոմանց ընդ
իշխանութեամբք լինել, և մի զամենայն ընդ վայր և
ժպրհութեամբք վարել, որպէս զալիս ծփեալս ասմկին
տարեալ և բերեալ լինելն՝ ասացի թէ յԱյ իմաստու-
թեանն գործ է:

Եւ ոչ վասն այնորիկ ասաց՝ թէ չեն իշխանքն թէ
ոչ յԱյ, այլ վասն իրացն ձեռնեալ ասէր, թէ "Ոչ է իշ-
խանութիւնն թէ ոչ յԱյ. այսպէս ուրեմն որչափ ինչ իշ-
խանութիւն է՝ յԱյ կարգեալ է": Որպէս և յորժամ
ասիցէ նոյն իմաստունն՝ թէ "Ի տեառնէ պատշաճի առն
կին", զայն ասէ՝ թէ զամուսնութիւն Աստ. արար, և ոչ
թէ զամենայն կանայս ինքն միաբանեցուցանէ առ նոսա:
Քանզի տեսանեմք զբազումս որ չարեօք ամուսնութեան
օրինացն իսկ վարին ընդ միմեանս, և ոչ եթէ յԱյ զայն
ինչ վարկանիցիմք: Այլ զոր ինքն ասէր՝ թէ "Որ ա-
րար 'ի սկզբանէ արու և էգ արար զնոսա", և ասաց
թէ "փոխանակ այսորիկ թողցէ այր զհայր իւր և զմայր
իւր և յարեսցի 'ի կին իւր". զայնս և իմաստունն այն
միտեէր ասելովն: Եւ քանզի զուգապատուութիւնն բա-
զում անգամ կռիւս 'ի մէջ արկանէ, յաղագս այնորիկ
բազում իշխանութիւնս կարգեաց, որպիսի ինչ, որպէս
զայր և զկին, որպէս զորդւոց և զհօր, որպէս զծերոց
և զերիտասարդի, որպէս զծառայից և զազատաց, որ-
պէս զիշխանաց և որք ընդ իշխանութեամբք են, որպէս
զվարդապետի և զաշակերտի: Եւ զի՞ զարմանաս թէ
առ մարդիկ այսպիսի ինչ եդաց, ուր և 'ի մարմին 'ի միում

մարմնոյ ոչ զամենեսին զանդամս ոչ զուգապատիւս ե-ցոյց, այլ զոմն նուաղ և զոմն առաւել կարգեաց, զոմն իշխել անդամոցն և զոմն ընդ իշխանութեամբ հրամայ-եալ լինել։ Նոյնս և յանդամս գտանիցէ ոք կրեալ, որպէս 'ի մեղուս և 'ի խորդայս և 'ի ձկնհաւս վայրենիս ոչխարացն։ Այս և ոչ ծով զերկրաւ զատանի յայտնապէս կարգաւորութենէ, այլ և անդ բազումք յառաջանայն ծնեալցն միոյ ձկան հետևին, և զօրավար լինի նոցա, և այնպէս զհեռաւորութեան ձեռնասարահարգութիւնն հարկանեն։

Այլ քանզի անիշխանութիւնն ամենայն ուրեք չար է և պատճառք շփոթութեան, և իբրև առաց թէ առաւել է իշխանութիւն, յարեաց 'ի նոյն՝ թէ "Որ հակառ-ակ կայ իշխանութեան, այ հրամանին ընդդէմ կայ"։ Տեսանես ուր տարաւ եհան զիրսն և առաւել երկեցոյց զլսողսն, որպէս եցոյց թէ վասն օգտի եղև այն։ Որպէս զի մի ունիցին ասել հաւատացեալքն՝ թէ անարգեցեր զմեզ և արհամարհելիս արարեր, որք զերկնից արքայու-թիւնն ընդունելոց եմք՝ երկրաւոր իշխանաց հրամայես մեզ 'ի հնազանդութեան կալ, ցուցանէ թէ ոչ իշխա-նաց, այլ այ հրամանին հնազանդիս որ զայսպիսիսն ա-նէն, որք այնպիսի իշխանութեանց հաւանին հնազան-դել։ Եւ ոչ ասաց այսպիսի ինչ. այլ զինչ, եթէ այ հաւանի որ իշխանացն հնազանդի. և հակառակն եր-կեցուցանէ և զգուշագոյնս կարգէ ասելովն՝ թէ որ ոչ հնազանդի նոցա, ընդ այ պատերազմի որ զայն օրէնս-դրեաց։ Եւ փութայ ամենայն ուրեք ցուցանել՝ թէ ոչ շնորհս ինչ առնեմք նոցա զհնազանդութիւնն, այլ պարտական եմք. մանաւանդ եթէ այսպիսիք իսկ կարծէ ձգել ածել և զանհաւատ իշխանսն 'ի բարեպաշտու-թիւն, իսկ զհաւատացեալսն 'ի հնազանդութիւն։ Վասն-զի բազում բանս յօդէին յայնժամ մեղադրիչք լինելով առաքելոցն, որպէս թէ հրամանս ինչ և նորաձևութիւն մուծանիցեն և աղաւաղիցեն զհասարակաց օրէնս մարդ-կան։ Իսկ յորժամ ցուցանիցեն թէ մեր իսկ Հասարա-կաց Տէրն ամենեցուն զայս իսկ ընձեռեաց իւրոց ա-շակերտացն, ապա յայնժամ զամբաստանութիւնն կըրա-ւոր և խափանողն ցուցանեն և կարկեն զբերանս նոցա, և ևս առաւել համարձակութեամբ վասն ճշմարտութեան հաւատոցն խօսիցին։

Այլ արդ մի՛ ինչ անհնարին համարիցիր, ասէ, զայնպիսի զհնազանդութիւն. քանզի մեծ իսկ զայնս օրէնսդրեաց, և առաւելս զառանց պատուիրեալ որ զայնպիսի իրօք ար-համարհեցեալ է։ Եւ եթէ դու զննեսցես ինչ պատճառս ար-ժանի է անհնազանդն, այլ յոյժ մեծամեծաց. և ոչ ինչ կարէ քան զընդդիմակայութեանն օգնել, այլ և 'ի մարդկանէ իսկ զզմնեալ զխոշտանգանս ընդունին. և ոչ ոք իցէ որ քեզ վերակացու լինիցի, և զմեծ եւս մե-ծագոյնս զպարգևացուցանէս, որով զամենեցուն իսկ անկա-կեալ ասէր, թէ “Որ հակառակին կան, անձանց դա-տաստանս ընդունին”։ Այս ցուցանէ զահ իրացն, և յետ այնորիկ և 'ի մտացն իսկ հաւանեցուցանէ ասելովն այսպէս. “Քանզի իշխանք չեն, ասէ, յերկիւղ բա-րեաց գործոց, այլ չարեաց”։

Այս քանզի 'ի խորագոյն զվէրն և առողջութեամբ, զար-մեալ ողջացուցանէ, իբրև զբժիշկ և զիմաստուն բժիշկ դեղ զնէ և արտաքինս անուանէ, ընդէ՞ր զարհուրիս, զմի՞ սարսափես. Միթէ տանջի՞ ինչ կարիցէ քեզ յարժամ բարիոք վարիցիս, կամ եթէ ահարկո՞ւ ինչ թուիցի քեզ յարժամ դու առաքինութեանն խնամ տանիցես. վասն որոյ 'ի այնս յարեալ ասէր. “Կամիցիս չերկնչել յիշխանութենէն, բարիս գործեա և ընդունիցիս գովու-թիւն 'ի նմանէն”։ Տեսանե՞ս որպէս ընտանեցոյց զնա իշխանին, և եցոյց թէ և գովող եւս լինի նորա։ Տես որպէս թափեաց զնախանձաւանսն և զկեղծաւոր սրտմտութիւն նորա։ “Քանզի Այ սպասաւոր է քեզ 'ի բարիս”։ Ո՛չ յինքեան հեռի է, ասէ, յերկիւղուցանելոյ զքեզ, զի և գովող եւս է քո. և այնչափ հեռի է յարգելուլ լինելոյ 'ի բարիս, մինչև գործակից եւս է քեզ։ Իսկ արդ եթէ գովող ունիցիս զնա և օգնական, ընդէ՞ր ոչ հնազանդիցիս նմա. Նա և այլապէս դիւրին գործէ զառաքինութիւն յարժամ զչարսն տանջիցէ և բարեացն երախտաւոր ա-ռնիցէ և պատուիցէ և ըստ Այ կամացն վարիցի. յաղագս որոյ փութացեալ անուանեաց ասէր՝ թէ Այ սպասաւոր է։ Այս արդ հայեաց յայն. կամիմ, ասէ, ես զզգաստութիւն, զայնս և նա պատուիրէ 'ի ձեռն օրինացն. խրատեմ ես թէ մի զուրկք յափշտակել և մի զրկել զոք և մի ա-գահել, զնոյն նստեալ դատի. որպէս զի գործակից և օգնական է իմ, և քոյ յօգտակարութիւն պատուեցաւ։ Վասն

այսորիկ երկոցունցն է մեզ նա հաշտելի, զի և յոյս առաքեցաւ, և վասն այսպիսի իրաց։

“Իսկ ապա եթէ զչար գործիցես, երկիր, ասէ, ապա ուրեմն ոչ եթէ ընդ վայր ածեալ է զսուրն„։ Տեսանե՞ս որպէս վառեալ կազմեաց զնա, և իբրև զզօրական ոք զահեղ 'ի վերայ մեղուցելոցն կարգեաց։ “Քանզի ա̃յ սպասաւոր է, ասէ, վրէժխնդիր 'ի բարկութիւն որ զչարն գործէ„։ Եւ մի դարձեալ յորժամ լուիցէ տանջանս և պատիժս և սուր՝ 'ի բաց փախիցի և սրանայցէ, յաղագս այնորիկ ասէ դարձեալ՝ թէ զա̃յ զօրէնսն կատարէ։ Թէպէտ և դու տգիտանայցես, այլ սակայն ա̃ծ այսպէս տպաւորեաց։ Ապա եթէ տանջելոյ և պատուելոյ սպասաւոր է, վրէժխնդիր առաքինութեան և հալածիչ չարեաց զոր ա̃ծ իսկ կամիցի, և արդ էր վասն հակառակիցիս ընդ այնմիկ որ այնչափ բարութիւնս 'ի ներքս ածէ և յառաջ ճանապարհ հորդիցէ քոյումս ուղղութեանցն։ Քանզի բազումք զառաջինն վասն իշխանաց զառաքինութիւն ճգնեցան, 'ի վերջոյ ապա և վասն երկիւղին ա̃յ զնմանէ բուռն հարին. զի զթանձրագոյնսն ոչ այնպէս հանդերձեալքն որպէս մերձակայքս նախանձեցուցանեն։ Եւ արդ յորժամ զհոգիս բազմաց յարդարէն երկիւղիւն և պատուովն, որպէս զի լինիցին պիտանիք առ 'ի վարդապետութիւն բանին, յիրաւի այնպիսին պաշտօնեայ ա̃յ կոչի։

“Վասն որոյ հարկ է հնազանդել ոչ միայն վասն բարկութեանն, այլ և վասն խղճին„։ Զի՞նչ իցէ՝ թէ ոչ միայն վասն բարկութեանն։ Ոչ միայն, ասէ, թէ ընդդէմ կայցէր ա̃յ չհնազանդելովն և չթուի քեզ թէ մեծագոյն չարիս քեզ կազմեցեր և յա̃յ և յիշխանէն, այլ զի և 'ի մեծամեծաց իսկ քեզ երախտաւոր լինի, զխաղաղութիւն ընձեռէ և զքաղաքական մատակարարութիւն յօրինէ նա, և բիւր բարութիւնք իսկ քաղաքացն յայնպիսի իշխանաց լինին։ Եւ եթէ զնոսա 'ի բաց մերժիցես, ապա տեսանիցես զի ամենայն իսկ առհասարակ 'ի վայր հոսեալ կործանի. ոչ քաղաքք և ոչ գաւառք և ոչ տուն և ոչ վաճառափողոցք և ոչ այլ ինչ յամենայնէ կայ հաստատուն, այլ ամենայն ինչ շրջեալ եղծանիցի, և որք զօրաւորքն են՝ զտկարագոյնսն իբրև զնկուլս կլանիցեն։ Զի թէպէտ և ոչ վասն բարկու-

թեանն և տպաւորեալեացն անհնազանդից, ամենայն քեզ և այնպէս պարտ է հնազանդել, որպէս զի մի առանց խղճի մտաց կարծիցես լինել, և անազգոյն առ երախտաւորն գտանիցիս:

«Յաղագս այնորիկ և հարկս հարկանէք. ասէ, զի ծառայ պաշտօնեայք են 'ի նոյն ժուժկալեալք»: Աղթողասել զամենայն զերախտիսն որ քաղաքացն յիշխանաց անտի լինին. զոր ինչ. զպարկեշտութիւնս, զխաղաղութիւնս, զոր ամենայն զմտաւորկարգութիւնս զոր առ զօրականսն առնեն, զի առ հասարակ հաղորդական իրացն վայելեսցեն. և զայս զամենայն մի թող եցոյց: Այլ զերախտիսն զոր առնուս 'ի նոցանէն, ասէ, դու իսկ միայնես զի զհարկն տաս նոցա, այսինքն է զվարձսն ընդ երախտեացն: Տես զիմաստութիւն և զհանճարն Պաւղոսի. քանզի որ թուէրն եթէ ծանրաբեռնի և տաղտկալի ինչ իցէ, այսինքն է հարկացն պահանջումն, զայն 'ի զէնս իւր առնէ նոցա խնամոցն: Ըստ վասն, ասէ, հարկս տայք թագաւորի, ոչ որպէս հօրգին և յաւելոյ խաղհաղի զմէնջ, ոչ իբրև վերակացուի վարձս ընդ երախտեացն հատուցանելոք. և ոչ իսկ ասայոք հարկս՝ թէ չէր 'ի սկզբանէ գիտացեալ թէ չահելոք ինչ յայսպիսի հրամանաց: Բայց անդստին 'ի վերուստ իսկ միահամուռ ամենայն ազգի մարդկան հաճոյ թուեցաւ կերակրել իշխանացն 'ի մէնջ. վասն զի զերեանց առանցն անփոյթ արարեալ՝ առ հասարակ զամենայն աշխատհի իւրոց հոգան և խնամ տանիցին, և զամենայն զպարապումնն յայն ծախեն, որով և մեր կեանքս ամբողջ պահին:

Այս արդ իբրև ասաց զայն ինչ որ յարտաքնոցն էր, ապա դարձեալ յառաջինն 'ի բանն անկցի եկանէ. մանաւանդ զի զհաւատացեալսն այնու իսկ էր բաւական յինքն կորզել: Այլ եցոյց դարձեալ թէ և ծառայ այն կամք են, և 'ի նա անդրէն փակէ զիմաստութիւնն ասելով այսպէս՝ թէ «Աստուծոյ պաշտօնեայք են»: Ապա և զաշխատութիւն նոցա ցուցանէ և զտառապանսն. ասէ. «Անձզի և 'ի նմին ժուժկալեն»: Այն իսկ են, ասէ, նոցա վարձք, նոյն փոյթք, որպէս զի դու վայելեսցես 'ի խաղաղութեան: Այս և յայլում թղթի ոչ միայն հնազանդս լինել, այլ և աղօթս առնել վասն նոցա հրա-

մայէ, և ցուցանէ՝ թէ և ամէն հասարակաց է շահն. «Աղօթես զի խաղաղութեանն և յաղթութեանն վարեսցուք 'ի կենցաղումս»: Ոչ եթէ փոքր ինչ նպաստ լինելոց նոցա մեզ յառժամանակեան կարգաւորութեանս յայսմ, յորժամ զինուքն վառիցին և Հռովմայեցւոցն 'ի գիրկս հարկանելոյն. և կամ յորժամ դարձ 'ի քաղաքաց երկպառակութիւնքն լինիցին, զխռովս առաջ առաջ ընդելումն առնեն և զամենայն Թշնամութիւնս լուծեալ եղծանեն: Այլ մի ինչ այժմ զայնցանէ ասել որք զկրօն չարաչար 'ի կիր արկանեն. այլ 'ի նոյն ինքն հայեաց 'ի կարգաւորութեանն բարեզարդութիւն, և առաւել աւետարանս անդէն 'ի սկզբանն զպայմանաց զօրէնսդրութեանն զկարգում խնամութիւն:

«Արդ հատուցէք ամենեցուն զպարտս, որում ըզհարկն՝ զհարկն, որում զմաքսն՝ զմաքս, որում զերկիւղն՝ զերկիւղ, որում զպատիւ՝ զպատիւ. և մի ումեք պարտապան գտանիցիք, բայց 'ի սիրելոյ զմիմեանս»: Դիտեա ես զնոյն ունիք. ոչ ինչս միայն հրամայեմ տալ նոցա հարկ, այլ և զպատիւ և զերկիւղ: Այլ զխոնարհ վերագոյն առնէին, «Կամիս չերկնչել յիշխանութենէ, զբարիս գործեա», և աստ ասէ՝ թէ հատուցէք զերկիւղն: Ոյժ պատուոյն առեալ, ասէ, ոչ որ 'ի չարեաց անտի երկիւղն լինի. զայնմանէ ակնարկէ վերագոյնն: Այլ չասաց թէ տուք, այլ թէ հատուցէք. նա և զպարտուցն ես անուն յաւել. զի ոչ եթէ շնորհս ինչ առնես զայս, ասէ, այլ պարտականն ես խրացն. թէպէտ և ոչ վարիս նոքօք, այլ զապաշնորհացն դատ առաս: Այլ արդ մի կարծիցես խոնարհել ինչ և փոխանակել զխոնարհ զխոնարհութեանն քո զպատիւ, զի[1] եթէ անիշխան լինիցիս և 'ի յանցաւորաց 'ի վերայ յանձնիցես: Ոչ եթէ մինչ յայնժամ իշխանքն հեթանոսք էին՝ զայսպիսի օրէնս եդ, այլ և առաւել այժմ առ հաւատացեալս քո պարտի այս լինել:

Իսկ արդ եթէ ասիցես՝ եթէ ինձ մեծ հաւատացեաքան նոցա, ուսիր զի չէ քո այժմ ժամանակ. վասն զի օտար և նժդեհ ես. է ժամանակ յորում դու ես քան զամենայսիս պայծառագոյն երևեսցիս: Այժմ կեանքն

1 Օրին. Եթէ իշխան մեզ լինիցի՝ յայն խաղես, եթէ գլուխ հանայցես:

քո ծածկեալ են ընդ Քրիստոսի յԱծ. Իսկ յորժամ Քրիստոս յայտնեսցի կեանքն մեր, յայնժամ և մեք յայտնեսցուք ընդ նմա փառօք։ Իսկ արդ մի խնդրեր ատտէն 'ի մերձակայ ժամանակիս զվարձուցն փոխարէնս. այլ թէպէտ և սպառ է քեզ ահիւ տառապել կալ իշխանին, մի անարժանս վարկանիր զայնպիսի իրս քում բարեպաշտութեանդ։ Այս և ած իսկ զայն կամի, զի իշխանին որ 'ի նմանէն յօրինեցաւ, զիւր զընտանի զործն ունիցի։ Զի թէ որ զմտացն ինչ զչար խորհուրդ չգիտիցէ, հանդերձ երկիւղիւ կայ առաջի դատաւորին, արդ մանաւանդ առաւել նմա սպառ է երկնչել որ զսրտին զործեաց, և զա լուսաւորագոյն քան զնա գտանիցիս. զի ոչ եթէ 'ի պատուելոյն զնա անարգ լինիս, այլ յանպատուելոյն. Նա և իշխանին իսկ առաւել մեծապէս զարմանայ ընդ քեզ և յայտնապէս փառաւորէ զանձն քո, թէպէտ և անհաւատ է։

«Այս մի ումեք պարտաւորաց գտանիցիք, ասէ, բայց զմխիթարանս սիրելեաց»։ Պատրաստեալ առ մեյրն ամենայն բարութեանց ընթանայ և 'ի վարդապետն և 'ի կարգիքն ամենայն առաքինութեանց. և ասէ թէ այս պարտք են. թէպէտ և չէ այնպիսի որպէս զհարկն և զծնունդն, այլ առ ցանկ համարեալ. և ոչ երբեք կամի զպարտս զհատուցմունս 'ի բաց հատանել, մանաւանդ եթէ ոչ հատուցանել կամի և ոչ լռել, այլ միշտ պարտականն լինել։ Քանզի այսպիսի են պարտքն որպէս զի և հատուցանեմք և միշտ պարտիմք։ Այս զընծայն որ առնի է՝ յայտնէ առակաւն. «Զի որ սիրէ զընկերն, զօրէնս կատարէ»։ Դարձ և զայս ասնդամ, ասէ, մի վարկանիր թէ շնորհս ինչ առնիցես նմա, այլ և այսպիսիք պարտք են, վասն զի պարտականն ես եղբօրն սիրոյ վասն հոգևոր ազգականութեանն։ Այս ոչ այսչափ միայն, այլ և անդամք միմեանց. և եթէ նա 'ի մէնջ մեկնի, ապա ամենայն իրք 'ի բաց ձեռքեցի։ Սիրեա այժմ զեղբայրն. Որպէս զի 'ի սիրոյ նորա այնչափ շահ լինիցի, մինչև զօրէնսն զամենայն կատարես, պարտականն ես սիրոյն նորա, վասն զի երախտաւոր առնէ 'ի նմանէ։

«Մի շնայցես և մի գողանայցես և մի աւելի ցանկայցես, և եթէ այլ ինչ պատուիրան՝ յայն բանի բովանդակի, 'ի սիրեսցես զընկեր քո իբրև զանձն քո»։ Այս

չասաց լոկ թէ կատարի, այլ թէ բովանդակի. այսինքն է թէ երագ և փոքր մի պատճառաւ կատարէ զպատուիրանացն զգործ։ Նաև զի սկիզբն և վախճան առաքինութեան սէրն է. զսա կալ քեզ արմատ, զայն արա քեզ մերձաւոր, սա լիցի քո գլուխ։ Ոչ թէ սկիզբն և կատարած նա է, զինչ ինչ զոյգ կացցէ նմա։ Ոչ զընդվայր սէրն խնդրէ, այլ զհաստատունն և զջերմն. վասն որոյ և չասաց լոկ թէ սիրեսցես զընկեր քո, այլ թէ իբրև զանձն քո։ Յաղագս այնորիկ և Քրիստոս զօրէնսն և զմարգարէսն ասաց թէ 'ի նա կախեալ կան, և երկաւս զէմս զնէ սիրոյն։ Տես ուր տարաւ եհան զնա. ասաց թէ առաջին պատուիրան այն է՝ սիրեսցես զտէր ա՟ծ քո. Ճառեաց և զերկրորդն և չլռեաց, այլ յաւել՝ թէ նման նմին, յաւելն՝ թէ սիրեսցես զընկեր քո իբրև զանձն քո։ Իսկ արդ զինչ զոյգ այսպիսում մարդասիրութեան կայցէ, յորում մեք հեռացեալք մեկուսի կացաք 'ի նմանէն, և նա զիւրն զսէրն նախ մերձեցոյց 'ի մեզ և ապա զմեզ առ ինքն ամփոփեաց, և որ ինչ նման նմին է զայն ասաց։ Իսկ զոյգ իսկ մայրական գթոյն եդ իսկ զերկոսեան. քանզի 'ի նորայն ասէր՝ թէ յամենայն սրտէ քումմէ և յամենայն անձնէ քումմէ սիրեա։ Իսկ Պաւղոս ոչ այսպիսի ինչ էր և ոչ պարտէր ինչ նոցա, և այնպէս սաստիկ 'ի կիր արկանէր զաւնն. որպէս և մեք ասեմք յորժամ զոք սիրիցեմք՝ թէ զնա սիրես, զիս սիրեա. զայնս և նա յայտ առնէր ասելովն թէ նմին նման է, այսինքն այնմ սիրոյ. զոր և առ Պետրոսն ասէր Քրիստոս՝ թէ սիրես զիս, արածեա զոչխարս իմ։

“Սէր ընկերի իւրում չար ոչ առնէ. լրումն օրինացն սէր է„։ Տեսե՞ր որպէս զերկաքանչիւր զառաքինութիւնսն ունի՝ զմերժումն չարեաց և զմեզսն չգործել և զբարեացն արգասիս։ Լրումն օրինացն է, ասէ. ոչ եթէ զվարդապետութիւն վարուցն մերոց ընդ Մովսէսի զուգէ միայն, այլ և զուղղութիւն առաքինութ՟ե գիւրինս գործէ. զի ոչ եթէ այնքան ինչ միայն զոր պարտ էրն ինչ փութայր հատուցանել՝ որ էր օրինացն, այլ և 'ի գործ իսկ արկանէ զնա և պատերազմակից մեզ կոչէ, ոչ մասն ինչ 'ի պատուիրանացն, այլ բոլորովին իսկ ուղղէ 'ի մեզ զառաքինութիւնն։

ՑԱՐԳԱՐԵԿ

Այլ արդ սիրեսցուք զմիմեանս որպէս նա սիրեաց ըզ-մեզ. քանզի մարդկայինն սիրովն յորժամ սիրիցեմք, բազում անգամ և չարահարիցեմք ըզ-միմեանս։ Իսկ յորժամ ըստ Ա՟յ հարեալ լիցեմք 'ի սէրն, ապա իւր ար-ժանիս վարկանի զմեզ. և որք չհաղորդիցին սիրոյն նորա, զայնոսիկ ատէ և մերժէ։ Վասն զի մարդկայինն սէրս նախանձու և չարակնութեամբ լի է, իսկ ա՟ծայինն յա-մենայն կարեաց ազատ է. յաղագս այնորիկ և հաղորդս իսկ կամի զմեզ սիրոյն։ Սիրեա, ասէ, և դու ըստ իս զոր եսն սիրեմ, և յայնժամ ապա յոյժ մեծագոյն ևս ըզ-քեզ սիրեմ։ Տեսանե՞ս զջերմ սիրոյն զբանս։ Այլ եթէ սի-րես զայնոսիկ որ յիս յարուցեալ են, ապա և ես փու-թամ սիրել զքեզ։ Քանզի յոյժ խանդակաթ է փր-կութեան մերում, և զայս անդուստ իսկ 'ի վերուստ եցոյց. յորժամ զմարդն ստեղծանէր, զի՞նչ ասէր. "Ա-րասցուք, ասէ, մարդ ըստ պատկերի մերում". և դար-ձեալ թէ "Արասցուք նմա օգնական". և "Ոչ է բա-րւոք նմա միայն լինել"։ Այլ յորժամ անօրինեցաւն, դարձեալ սաստեաց. այլ ոչ որպէս հեղութի. քանզի չասաց՝ թէ ով ապիղծ և ամենապիղծ, այնչափ երախ-տիս ընկալեալ լինէիր, և յետ այնորիկ սատանայի հա-ւատացեր և զքո բարեգործս 'ի բաց թողեր և չար դի-ւին միտ եդիր։ Այլ զի՞նչ ասէ. "Ո՞վ ասաց քեզ թէ մերկ իցես, միթէ 'ի ծառոյն ուստի պատուիրեցի քեզ միայն չուտել՝ կերա՞ր"։ Որպէս հայր որ յորժամ մանկան պատուիրիցէ՝ մի մերձենալ 'ի սուր, և նորա անհնազանդ եղեալ վիրաւորիցի, և հայրն ասէ ցնա՝ ուստի՞ վիրաւորեցար, բայց եթէ յայտնանէ զի ոչ լուար ինձ։ Տեսանե՞ս զի բարեկամի բանք են այսոքիկ մանա-ւանդ քան ատեանն, և բարեկամի և որ հաստատեալ բա-րեկամի և ոչ երբէք 'ի բաց մերժեալ 'ի մէնջ։ Այլ արդ նմանեսցուք այժմ նմա, և յորժամ սաստիցեմք՝ զնոյն հանդարտութիւն պահեսցուք։ Քանզի և կնոջն դար-ձեալ յետ նորա հեզութեամբ իմն խօսէր, ոչ եթէ մե-ղադրութիւն ինչ էր, այլ միայն գիտելոյ և յուղղութիւն ածելոյ, զի զգուշագոյնս յառաջիկայն ևս առնիցէ։

Յաղագս այնորիկ առ օձն ոչ պատասխանի ինչ ասաց. քանզի զի նա էր չարեացն ճարտարապետ, և չունէր յայլ ոք փոխել զպատճառանս. յաղագս որոյ սաստկագոյնս իսկ զնա պատժեաց. և ոչ այսչափ միայն, այլ և զերկիր եւս հաղորդ արար անիծիցն: Նախ առաջ եթէ եհան 'ի դրախտէն և բնակեցոյց զնա յաշխատութեան, յաղագս այնորիկ իսկ պարտ է երկիր պատաղանել նմա և պղանչանալ: Այս վասն զի 'ի ծուլութիւն ած զնա փափկութիւնն, կարծէ զուրախութիւնն, և որոմնութեամբն պարարեալ զծուլութիւնն, որպէս զի այնու անդրէն առ օձն նորա վերադարձուցանելոց:

Այլ արդ զի՞նչ՝ մի թէ առ Կայենն ո՞չ զնոյն օրինակ հեզութեան արկ 'ի կիր. թէպէտ և թշնամանեցաւ 'ի նմանէն, այլ չթշնամանեաց անդրէն փոխանակ. այլ աղաչէր և ասէր. "Ընդէ՞ր անկան երեսք քո". և այն զոր ինչ եղեն չէր արժանի ներման, և յայտ 'ի կրտսերոյ եղբօրէն էր: Ո՛չ սակայն չխոշտանգեաց ինչ, այլ զի՞նչ ասաց. "Մեղա՞ր, ասէ, լուռ լեր, մի եւս յաւելուր. առ քեզ դարձ նորա, և դու տիրեսցես նմա". զեղբօրէն ասէր: Մի՛ երկնչիր, ասէ, թէ զուցէ վասն ա-ջակիզի նորա զանդրանկութիւնն բառնայցեմ ինչ 'ի քէն. քաջալերեա մի երկնչիր. այլ զամենայն իսկ զիշխանութիւն նորա տամ 'ի ձեռս քո. միայն լուռ լեր և տիրեա զայն որ ինչ քեզ ոչ մեղաւ. քանզի եւ երկրո-ցունց զարմանն տանիմ: Այս այս է որ զինն ուրախ առնէ՝ չամբաստանելն ձեր ընդ միմեանս: Այս զոր օրինակ մայր գթած, այսպէս և նա զամենայն ինչ առնէր և հնարէր, որպէս զի մի՛ ձեղքեսցին 'ի միմեանց: Այս զի եւ յայտնապէս զկանոն օրինակին արասցուք, զմինս ածել զհաւերեկայ զխառնելն և զաղմկելն և ամենայն ուրեք ընթացեալ, յորժամ երեց որդին մարտնչէր ընդ կրտսերոյն մանկանն. զի թէպէտ և յոյժ սիրէր զՅակոբ, այլ և ոչ 'ի յԵսաւայ 'ի բաց դառնայր և մերժէր: Նա որպէս և ասէր. "Մի՛ գուցէ անզաւակեցայց յերկոցունց 'ի ձէնջ 'ի միում աւուր": Սոյնպէս և սա յայնժամ ասէր. "Մեղա՞ր, լուռ լեր. առ քեզ դարձ նորա". զպատճառանս յառաջ կամէր ցածուցանել և զխաղաղութիւն երկպառակելոցն խնդրէր: Այս յորժամ զնոյն եսպան, սակայն և ոչ այնպէս եբարձ 'ի նմանէ զխեր

տեսչութիւնն. այլ դարձեալ հանդարտութեամբ խօսի ընդ եղբայրասպանին և ասէ. "Ո՞ւր է, ասէ, Աբէլ եղբայրն քո": զի գիտէ այնպէս խոստովանեցուցանել: Նա և նա քան զառաջինն ևս չար անամօթեալ, այլ և նմ ոչ այնպէս մեկնեցաւ 'ի նմանէն, դարձեալ սիրով քաղցրացի նմա, այնմ յորմէ թշնամանեցաւն և անարգեցաւն, և ասէր այսպէս՝ թէ "Ձայն արեան եղբօր քո գոչէ առ իս": և դարձեալ յետ սպառնալեաց յերկիւղ ածէ զդատապարտութիւն իւր և ասէ. "Որ եբաց զբերան իւր և ընկալաւ զարիւն եղբօր քո": որ և այս խնայելոյ իմն օրինակ էր, զոր և Պաւղոս առաքեալ յորժամ և Սաւուղ անկաւ 'ի պատերազմին: Քանզի նա որք ընկալան զօրհնութիւն՝ զերկինս անիծանէր ասելով. "Լերինք Գեղբուայ, մի անկցէ 'ի վերայ ձեր ցօղ և անձրև, քանզի անդ անկան զէնք զօրաւորացն": Այնպէս և նմ որպէս զկիւշտս եղբօրն յերդ արկեալ [illegible], ասէ՝ թէ "Ձայն արեան եղբօր քո բարբառի առ իս. և այժմ անիծեալ լիցիս դու յերկրէ որ եբաց զբերան իւր և ընկալաւ զարիւն եղբօր քո 'ի ձեռաց քոց": Զայս ասէր որպէս զի զեռանդն սրտմտութեան նորա ցածուսցէ, և հաւանեցի գտանել յետ մեկնելոյ եղբօրն սիրել: Հեծեցեր, ասէ, վասն զկեանսն, ընդէ՞ր և զթշնամութիւն չշիջուցանես այսուհետև: Այլ զի՞նչ առնիցէ. և վասն սիրէ և զաս. վասն զի զերկնաւոր իւրն սանձէ: Այս առդ զի՞նչ, առանց սանձահարեալ թողուլ զարարածոցն. այլ ևս դժնդակ լինէր: Նաև առաջ զի՞նչ՝ տանջէր զնա. այլ քան զհայր ևս գթած է: Այս առդ տես զհայրդ և սանձէ և զսէրն ցուցանէ սմին այսպիսի. Անմնասական եթէ ոչ տանջէ, այլ ուղղէ միայն: Քանզի ոչ եթէ սպառ զնա 'ի նմին ժամու, այլ կեցուցանէ զնա երերեալ և տատանեալ, որպէս զի արձակեսցի 'ի մեղանչողութենէն. զի գիտէ այնպէս մերձեցցի 'ի նորա գթութիւնն և հաւատասցի տխրութեամբ ընդ զղջացելոյն. քանզի չկամէր թշնամութեամբ երթալ սմա առաջի առ վախճանեալսն:

Ասյախումբ են որք սիրեն. զի յորժամ երախտաւոր առնուն և չտեսլիցեն, յառաջին և սաստիկ լինին. թէպէտ և չկամին սաստել, այլ սէրն հարկաւորէ յայն գալ, որպէս զի գիտէ այնպէս կորզիցեն զարհամարհողսն յինքեանս: Նոյնց առակայն և նմ այսու մխիթարէր զնա

յորժ սիրոյն, որպէս զի և տանջանքն յօգուտ լինէին՝ հարկէր զտանջանսն ՚ի վերայ ածել։ Տեսանեմք և ըզՊաւղոս զի զայս ասէր կորնթացւոցն. “Ո՞վ է, ասէ, որ ուրախ առնէ զիս՝ թէ ոչ որ տրտմեցին յինէն„։ Վասնզի յորժամ թանձրացուցանէ զպատիժսն, յայնժամ ցուցանէ և զսէրն։ Որպէս և եգիպտացիսն ՚ի մեծի սիրոյն յորժամ տանջէաց զՅովսէփ. այլ այն սէր խստանականութեան էր, իսկ այն ՚ի բարիս, և արժանի իսկ բարեկամութեան էր սէրն այն։ Վասն այսորիկ չհրաժարէ ՚ի թանձրագոյն ՚ի բանս զիջանել և բարբառել զմարդկային կարեացն անուանս և նախանձոտ զինքն կոչել. “Աստուած նախանձոտ եմ ես„ ասէ. որպէս զի ուսցիս զսիրոյն զհամբաւս։

Արդ սիրեսցուք զնա որպէս և նայն կամեցի, քանզի մեծ իրս դնէ առաջի մեր։ Թէպէտ ՚ի բաց դատանայցեմք ՚ի նմանէ, կայ միայ ապաշխարել զմեզ. թէ չկամիցիմք դառնալ, տանջէ վասն սիրոյ, և ոչ վխոշտանգանաւ պահանջիցէ։ Տես զինչ ասէ ցԵզեկիէլ առ որս սիրեցաւն և արհամարհեաց զնա քաղաքն. “Եծից ՚ի վերայ քո զհոմանիս քո, ասէ, և մատնեցից զքեզ ՚ի ձեռս նոցա, և քարկոծեսցեն զքեզ և սպանցեն. և բարձցի նախանձն իմ ՚ի քէն և հանգեայց և ոչ ևս հոգացից„։ Այլ արդ զինչ ինչ քան զայնպիսի սէր սաստիկ կայցէ, յորժամ որ սիրէն՝ արհամարհեցի յայնմանէ զոր սիրեացն, և յետ այնորիկ նա դարձեալ տաչորեալ լինի սիրոյն նորա։ Օրինակ ինչ ած գործէ, որպէս զի սիրիցէ ՚ի մէնջ. վասն այնորիկ և յորդին անգամ ոչ խնայեաց. իսկ մեք ապաշնորհք և ստամբակք։ Սակայն եղիցուք երբէք հեզք և սիրեսցուք զած որպէս սիրէն պարտ է, որպէս զի հեշտութեամբ յաւաքինութիւնն վայելիցեմք։ Զի եթէ որք կին հաճոյական ունիցի, չզգայ իմիք զցանկորդ տրտմականացն. իսկ յորժամ զածայինն և զսուրբ. զհաճոյականն ունիցիմք, զմտաւ ած թէ յորչափ ՚ի հեշտութեան վայելեմք։ Վասնզի սա ինքն է երկնից արքայութիւնն, սոյն շքեղութիւն բարութեան, սոյն է հեշտութիւն, սա է ուրախութիւն, սոյն ինքն է բերկրութիւն, նա և երանութիւն իսկ սա է. մանաւանդ եթէ բիւր ինչ ասիցեմ, չկարեմ որպէս արժանն է յանդիման կացուցանել, այլ փոքր իրաց միայն

գիտէ ուսուցանել զլաւն։ Նման այսորիկ և մարգարէն ասէ. «Յուսա 'ի տէր». և դարձեալ թէ «Ճաշակեցէք և տեսէք զի քաղցր է տէր»։ Իսկ արդ հաւանեսցուք նմա և փափկասցուք 'ի սէրն նորա, և այնպէս ապա ատենէն իսկ տեսանիցեմք զարքայութիւնն և հրեշտակական կեանս կեամք, և յերկրի շրջելով քան որ յերկինսն բնակեն չգտանիցեմք ինչ նուազագոյն, և յետ ատոր անդր երթոյն ամենայն պայծառութեամբ կացցուք առաջի բեմին Քրիստոսի և յանձառելի փառսն վայելիցեմք։ Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք հօր հանդերձ հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն։

ՃԱՌ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ՉՈՐՐՈՐԴ

«Եւ զայս գիտասջիք եթէ ժամ է մեզ 'ի քնոյ զարթնուլ»։

Իսկ իբրև զամենայն ինչ որ պէտք էին՝ կարգեաց և ետ հրամանս, մղէ զնոսա դարձեալ յերկրաւորացս 'ի բարի գործս։ Մերձ 'ի դուրս եկեալ կայ, ասէ, ժամանակ դատաստանին. զոր և կորնթացւոցն գրէր՝ թէ «Ժամանակս կարճեալ է այսուհետև». դարձեալ հեբրայեցւոցն՝ թէ «Փոքր միւս ևս որ գալոցն է եկեսցէ և ոչ յամեսցէ»։ Այլ անդ զաշխատեալսն հաստատէր, և զքրտնեալսն զօրս 'ի միմեանց առնուին փորձութիւնս՝ յաղագս մխիթարելոյ զնոսա ասէր զայս. իսկ աստ ընդնիրհեալսն զարթուցանէր. քանզի առ երկաքանչիւրսն իսկ վայելուչ է բանս այս։ Արդ զինչ է զոր ասէն՝ ժամ է մեզ 'ի քնոյ զարթնուլ։ Այսինքն է մերձ է յայտնութիւնն, 'ի դուրս հասեալ է ահագին ատեանն, մերձեալ է ահաւոր օրն որպէս հնոց բորբոքեալ, և պարտ է մեզ այսուհետև զերծանել 'ի ծուլութենէ։

«Քանզի այժմ մերձ է մեզ փրկութիւն քան յորժամ հաւատացաքն»։ Տեսանե՞ս որպէս եցոյց նոցա հաւաստեաւ զյարութիւնն, թէպէտ և յառաջ քան

զժամանակն առաջ. զի որչափ անցանէր ժամանակս ծախի, այնքան հանդերձեալ յաւիտեանն մերձ լինի։ Այլ եթէ պատրաստ գտանիս և զամենայն զոր ինչ հրամայեալն առարկի, որ փրկութեան է քեզ օրն այն. իսկ ապա եթէ զորին հակառակն, ոչ ևս փրկութեան։ Այլ չառնէ սկիզբն 'ի տրտմականացն, այլ 'ի հեշտականաց անտի յարդարէ, և այսու 'ի մերձակայս վշտակցութեննև սփոփէ զնոսա։ Այլ վասն զի առանձին իմն էր յառաջինսն փութադոյնս լինել և աճեցուցանել զփափագումն, և յորժամ ժամանակ ինչ 'ի վերայ անցանէր՝ մեղկէին զփոյթն, ասէ թէ զորին հակառակն գործեցէք, և մի մեղկէք զորոյ փութային ժամանակօք, այլ մանաւանդ աճեցուցէք։ Զի որչափ թագաւորն մերձ է, այնպէս և առաւել ևս պարտիմք պատրաստ գտանել. մանաւանդ որչափ բրաբիոնն մերձ է, այնքան արժան է պատրաստ գտանել մեզ առ մրցումն։ Զայն և սուրհանդակքն գործեն. յորժամ մերձ 'ի կատարել զընթացսն են և զբրաբիոնն առնուլ, յայնժամ առաւել պնդի ճիգնի։ Վասն այսորիկ և նա ասէր՝ թէ "Վասն այսորիկ մերձ է մեզ փրկութիւն քան յորժամ հաւատացաքն"։

"Գիշերն մերժեցաւ և տիւն մերձեցաւ"։ Ո՛չ ապա ուրեմն այս վախճանի, իսկ այն մօտի. և արդ ըստ այնմ վարեսցուք, և մի ըստ այսմ։ Նա և 'ի կենցաղոյս կիրս այնպէս իմն լինի. յորժամ տեսանիցեմք զգիշերն մերձ յայգ եկեալ և զձիձռունսն ծիծառանցն լուիցեմք, իւրաքանչիւր ոք այսուհետև զընկերսն յարուցանեմք. զի թէպէտ և փոքր մի կայցէ 'ի գիշերոյն, քանզի մերձ է 'ի լոյս, սկսանիմք ասել միմեանց՝ եթէ միջօրեայ իսկ է, և ապա զգենուցումք և զաւուրն իրս վճարեմք և յերազոցն զերծանեմք և քնոյն ընդդէմ կամք, որպէս զի կազմ և պատրաստ զմեզ օրն գտանիցէ, և չև սկսեալ է ճառագայթս արեգականն՝ յառնիցեմք և սթափիցեմք։

Այլ այժմ զոր ինչ անդ առնիցեմք, զայն և աստ գործիցեմք. մերկասցուք 'ի բաց զտեսիլ ամենայն, զերծցուք յերազոց կենցաղոյս այսորիկ, 'ի բաց ընկեսցուք ըզթանձր քունն, և զգեցցուք փոխանակ հանդերձից զառաքինութիւն. քանզի զայս ամենայն յայտ առնէր

ասելովն՝ թէ "Ի բաց մերկասցուք այսուհետեւ զգործս խաւարին և զգեցցուք զզէնս լուսոյ". վասն զի 'ի ճակատս և 'ի պատերազմունս կոչէ զմեզ օրն։ Այլ մի զարհուրեսցիս ճակատս լսելով և զէնս։ Վասն զի երեւելի զէնքս ձուլածոյք և ծանունք են, և դժկամակ լինին այնու որ վարին. իսկ աստ հեշտալի իմն և ազօթից արժանի։ Վասն զի լուսոյ զէնն է. յաղագս այնորիկ և զպայծառացութիւնն քեզ լուսատուագոյն ցուցանէ. և բազում փայլատակմունս արձակէ և 'ի զգուշութեան պահէ. քանզի զէն է և լուսատու իմն է և լուսաւորէ զայնոսիկ որք կրեսն։ Իսկ արդ զինուոր չիցէ առն պատերազմել. հարկ է պատերազմել, բայց տակային չէ տառապանօք և աշխատութեամբ. նա և պատերազմն իսկ չէ այնպիսի, այլ տօնի իմն և ժողովարան ցնծութեան. զի այսպիսի իմն է զինուց բնութիւն, այսպիսի իմն և զօրավարին բնութիւն։ Իսկ զոր օրինակ փեսայ յորժամ զարդարիցի և ելանիցէ յառագաստէ, այնպէս և նոքա որ այնպիսի զինուքն վառիցին. նա և զօրական իսկ և փեսայ միանգամայն գտանիցի այնպիսին։

Իսկ իբրև ասաց եթէ տիւն մերձեցաւ, և չասաց թէ եկն եհաս, այլ թէ դեռ սկիզբն է՝ ասէ. "Իբրև 'ի տուընջեան զգաստութեամբ շրջեսցուք"։ Զի յորժամ սկիզբն աւուրն լինիցի, մանաւանդ յայնժամ բազումք կազմին այսպիսի զգաստութեամբ, ձգէ տանի զնոսա։ Ազդումն իմն էր նոցա 'ի բազմաց փառաւորագոյն բանն երեւեալ։ Իսկ չասաց թէ զգաստութեամբ գնասջիք, այլ թէ գնասցուք. որպէս զի առանց ծանրատաղտուկ ինչ առնելոյ կազմեսցէ զխրատն և թեթեւացուսցէ զկապանսն։

"Մի անառակութեամբք և արբեցութեամբք" ասէ։ Ոչ եթէ զըմպելն արգելում, այլ զանչափն. և ոչ եթէ զվայելումն գինւոյն, այլ որ ինչ շուայտութիւնն գործի 'ի գինւոյն. որպէս զայն որ ինչ ըստ կարգի անորինէ է, չափով նորին դնէ ասելովն. "Իսկ մի պղծութեան անկողնօք"։ Զի ոչ եթէ այսու զզուգիլն ընդ կանանց արգելու, այլ զպոռնկելն. "Մի հերիւ և նախանձու" ասէ։ Քանզի այսու զաղդուածս ախտից շիջուցանէ, զցանկութեան և զբարկութեան ասեմ. որով ոչ զնոսա միայն, այլ և զաղբերսն իսկ զնոցա խնու։ Քանզի ոչ այնպէս ինչ բորբոքէ ցանկութիւնն և վա-

ունել տաչապէ զգաստութիւնն որպէս զարբեցութիւնն և շուայտութիւնն գինւոյն: Յաղագս այնորիկ նախ ա-սաց՝ թէ մի անառակութեամբք և արբեցութեամբք, և ապա յարեաց 'ի նոյն՝ թէ մի պղծութեան անկող-նօք, և մի հերիւ և նախանձու:

Այլ չասաց յայսմ զտեղք, այլ մերկացուցանէ 'ի մէնջ զպղծութեանն զգեստ. և լուր զիարդ դարձեալ միւսանգամ զարդարէ զմեզ ասելով՝ թէ «Զգեցա-րուք զտէր մեր Յիսուս Քրիստոս»: Այլ չասաց թէ զգործս, այլ որ եւս առաւել քաջալերէր զնոսա՝ զայն եդ: Զի յորժամ զչարեացն ասէր, զգործոցն ճառէր. իսկ յորժամ վասն առաքինութեան, ոչ եւս զգործս՝ այլ զէնս կոչէ. ցուցանէ թէ ամենայն զգուշութեամբ պահէ զայնոսիկ որք զնոյն կեցցեն, և յամենայն լուսաւորու-թեան կարգէն: Այլ այն և ոչ յայսմ առ զտեղք, այլ եւս 'ի մեծագոյնն եհան զբանն որ էր սոսկալի թեամբն է. զնոյն ինքն զտէրն տայ մեզ զգեստ, զնոյն ինքն զԹա-գաւորն զկենդանին: Զի որ զնոյն զգենու, բովանդա-կեալ ունի յինքեան զամենայն առաքինութիւնս: Զի յորժամ ասացն թէ զգեցարուք, ամենայն կողմանց ծած-կեալ մեզ նովաւ հրամայէ. որպէս և այլուր ասէ. «Թէ Քրիստոս 'ի ձեզ է». և դարձեալ «Բնակել Քրիս-տոսի 'ի ներքին մարդն ձեր»: Քանզի բնակութիւն կա-մի առնել նմա զմեր անձն, և իբրև զգեստաւորութեան կամի զնա մեզ զգեցուցանել. որպէս զի ընդ ամենայնի նա իցէ մեզ 'ի ներքոյ և արտաքոյ. քանզի և լրումն իսկ մեր նա է, վասն զի նորա լրումն զամենայն յամենայնի լնու, և ճանապարհ և այր և փեսայ. «Խօսեցայց զձեզ առն իբրև զկոյս մի սուրբ»: Այլ արմատ և որթումն և կերակուր և կեանք. քանզի «Կենդանի եմ ես, ասէ, ոչ ես, այլ կենդանի է յիս Քրիստոս»: Այլ առաքեալ և քահանայապետ և վարդապետ և Հայր և եղբայր և ժառանգակից և թաղման հաղորդակից և խաչի. «Թա-ղեցաք ընդ նմին և տնկակիցք եղաք նմանութեան մա-հու նորա»: Այլ պատարագ. «Քանզի վասն Քրիստոսի բարեխօսեմք», ասէ: Այլ առ Հայր մեզ բարեխօսա-կից. քանզի ասէ՝ թէ «Բարեխօս իսկ է վասն մեր»: Այլ տուն և բնակող. «Զի որ յինէն մնայ, ասէ, և ես 'ի նմա»: Այլ բարեկամ. «Դուք, ասէ, բարեկամք իմ

էք ,,: Այլ հիմն և քար գլուխ անկեան. նոյնպէս և մեք նորա և անդամք եմք և արդիւնք և շինուածք և տաճար և գործակիցք: Այլ արդ զինչ իմն չկամիցի զմեզ լինել. անդ նոյն օրինակաւ կցեալ յարէ զմեզ յինքն, որ է յոյժ սիրոյ նշանակ:

Այլ արդ հաւանեցարուք նմա և զարթիր 'ի քնոյ և զգեցիր զնոյն իմքն. և յորժամ զգեցուցաւ զնա, տուր զնա 'ի վարժումն զմարմնոյդ. քանզի զայս անհնարինեաց առաքեալն՝ թէ "Մարմնոյ խնամ մի առնիցէք 'ի ցանկութիւնս": Որ օրինակ զըմպելն ոչ արգել՝ այլ զարբեցութիւնն, նոյնպէս և ոչ զամուսնութիւն՝ այլ զպոռնկութիւնն. ապա ոչ եթէ զայսպիսի զխնամն արգել 'ի մարմնոյն, այլ զցանկութեանն, զորպիսի ինչ՝ յորժամ առնելի քան ընդունակն խնդրիցէ ինչ: Այլ զի հրամայէ խնամ առնել մարմնոյ, լուր զինչ ասէր ցՏիմոթէոս՝ թէ "Փոքր մի գինւով վարեսջիր վասն ստամոքսիդ քո և յաճախ տկար հիւանդութեանց": Նոյնպէս և աստ խնամ տար, ասէ, այլ որ ինչ առողջութեան իցէ և ոչ եթէ ապիծութեան. նա և խնամ իսկ չէ այսուհետև այն յորժամ զնոյն բորբոքիցես, յորժամ զըժնդակ հնոցն վառիցես:

Այլ զի եւս յայտնագոյնս ուսանիցիք թէ զինչ իցէ խնամն որ 'ի ցանկութիւնս է, և փախիցիք յայնմ խնամոց՝ յարբեցութեանց, յարախաղալութեանց, 'ի հանգերձիցն պաճուճանաց, 'ի ճախճախանացն, որք զխանու և զհաստատուն կեանս կեանն: Այլ արդ զմտաւ ածէք և երկերուք 'ի բանիցս. քանզի նոքա զամենայն ինչ գործեն ոչ զի առողջասցին, այլ զի խայտառակեսցեն, որպէս զի զցանկութիւնս և քան զեւս վառեսցեն: Իսկ որ զՔրիստոս զգեցեալ է, զայն ամենայն 'ի բաց տարցէ և զմի միայն խնդրէ, որպէս զի զմարմինն առողջ պահիցէ, և այնքան միայն առնէ խնամ, և վասն այլ իրիք և ոչ ինչ. այլ զամենայն զփոյթ 'ի հոգևորականն խնամեան ծախէ:

Նոյնպէս կարէ ապա զարթնուլ 'ի քնոյ, այսպէս ապա չծանրանայ այնպէս առաւել ցանկութեամբքն: Զի և քուն իսկ է առաւել կենցաղս, և քան զերազն չունի ինչ աւելի: Այլ զոր օրինակ որք ննջեն և յանկարծ բարբառիցեն ինչ և կամ յանկարծ ատեանիցեն ինչ բազում անգամ, այլ ոչ ինչ առողջ և ճշմարիտ է, այն-

դէս և մեք, մնմտուածով թէ եւս 'ի վայր։ Ո՛չ իր որք յե-
րագլին յառաւթիւնս ինչ գործեն, և 'ի վախճանել քը-
նոյն և 'ի խաղաղասիրութեանցն իսկ զերծմունս, նոքա և
զատ իսկ չառայցեն։ Իսկ առաւ չէ այնպէս, այլ և ամօթն
և ամանչանքն անմնաք են։ Այլ զարդարեալ որք մեծամասն
յերակի, և յորժամ տիւ լինիցի՝ յանդգնեալսին թէ ա-
նայն մեծացուք. իսկ առաւ և յառաջ քան զախն յան-
դիմանեալս բարգաւաճ անգամ, և յառաջ քան զգնալն աս-
տի. այնմ երագոյն նմանն են և այլք.

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Այլ արդ 'ի բաց թօթափեսցուք այժմ զչարաչար ըղ-
ձանս զայս. զի եթէ մինչդեռ 'ի քուն կայցեմք մեք և
օրն հասանիցէ, անմահ մահն է ընդդունելոյ զմեզ. և
նախ քան զօրն զայն ամենեցուն թշնամեացն զիւրըմ-
բռնեալք յայտնանէ զատանիւք և մարդկան և զիւաց. զի
թէպէտ և 'ի միջոյ իսկ կամիցին բառնալ զմեզ, չիք ոք
որ արգելու։ Ո՛չ իր եթէ էին բարգաւաճ արթունք, այսպէս
չլինէր այնպիսի ինչ վտանգ. և արդ վասն զի մեք և եր-
կու ուրեք են յանհոգածութիւնք, ձգալ լուցեալ, և զատ-
նեն զամենեսեան իբրև 'ի թանձր և 'ի խոր գիշերի ա-
մենեցուն ննջեալ, և լոկ միայն ձիգեալք իցեն արթունք,
յաղագս այսորիկ բարգաւաճ արթնութեան և զգօնութե
դէպք են մեզ, բարգաւաճ զգուշութեան, որպէս զի մի
զանխուլ լինիցի գաղտնի ընդդունելիք։ Այլ արդ չթուի ա-
մենեցուն պայծառ տիւ այժմ յորում եմքս, և ոչ ամե-
նեքին արթունք և զգաստք եմք։ Գայլք և ծածկեալ-
ցեալք զասասցէլովքս, իսկ եւ այսպէս ասեմ. որ և 'ի թանձր
և 'ի մէջ գիշերի ննջեն և խորդան, այնպիսի իմն են
ամենեքեան։

Այլ եթէ անմոռանալ ըստ թիւնն տեսանելի՝ և ցու-
ցանելի էր ձեզ. եթէ զխարդ բարգաւաճ խորդան այժմ,
և սաստանաց մնասուցեալ զորմն փորէ և ակամն հասանէ,
և անդէն 'ի քունն խոցոտէ, և որ ինչ 'ի ներքսն կայ
յաւարի տանի, որպէս 'ի թանձրասաստ մթին գիշերոյ
ամենայն ընդարձակութեանն գործէ զինչ և կամի։ Ո՛չ իր
թէպէտ և աչօք չիցէ հնար տեսանել զայն, գանէ բա-
նիւք ածցուք 'ի դէմս զգիրսն և 'ի միտ առցուք թէ. մը-

պէս են ծանրացեալք 'ի ցանկութեանցն. քանզի իցեն որ զնան պղծութեան կապանացն կապեալ իցեն և ըղձայս հոգւոյն չիջուցին. յաղագս այսորիկ ասէ ընդ այսպիսեացն, և ոչ ինչ յասաց առաջելոյս հայցին։ Իսկ արդ եթէ ես սորցեալ զոր ասեմն, և զու աղթանն կայցէր. ասա ինձ՝ զինչ զարծեցաւ սա այսօր, եթէ ոչ լոկ որպէս զերեալ ինչ լուաւ։ Այլ զխաեալ զի են ոմանք որ ասիցեն, այլ ոչ եթէ զամենեցեան ասեմ, այլ զզէն որ պարտականող են առելյ, որ ընդունայն և ընդ վայր այսօր մաերդ՝ ասա ո՞ր մարգարէ կամ ո՞ր առաքեալ այսօր մեզ խօսեցաւ։ Ոչ՛ն չհաւանիս ասել. քանզի որպէս յանուրջս ինչ թուեցաւ քեզ պատմութիւնն, և ընդ վայր մտեր այսօր և ձգձգեալս ոչ լուար զբանս։ Այս և սա կամսայս է ինձ ասել, քանզի և նոյն իսկ բազում խօս է բանն, և երանի թէ բան էին միայն. քանզի որ նմջենն, ոչ չար ինչ և ոչ հեշտական ինչ բարբառի. Իսկ որ իրքև զձեզ արթնութ կայ, բազում ինչ զփափլօ եղեռնն բանս կաւսէ, զմաշիլս հանմարի, զփոխառութեան զխորհուրդս կառէ յինքն, զխաբէութեան աշահութեան յիջէ, զխաստութիւն փչոցն կառէ անկեզով յօդւոյ խրատ, և սերմանէ և ոչ առկսու մի սաւ 'ի մէջ ածել, և ոչ զմտաւ խոկ ածէ զայսպիսի զենս։ Ոչ սթափեաց արթնութեամբ և զայսպիսի զփուշն այսմանակի 'ի բաց խլեա և սթափեաց յարթեցութենէն։ Քանզի և առ բան և արթեցութիւն ոչ զգինւոյն ասեմ միայն, այլ և որ յերկրաւոր 'ի հոգւոյս լինի. ընդ սմա ասաս և զգինւոյն։

Զայս ոչ եթէ մեծատանցն միայն այլ և աղքատաց զայսն պատուիրեմ, և մանաւանդ որ 'ի սիրակամն 'ի հանգստականն ժողովեն։ Քանզի ոչ է այն փափկութիւն և ոչ հանգիստ, այլ տանջանք և չարչարանք. փափկութիւն ոչ յաղթ ինչ բարբառելն է, այլ պարկեշտ խօսել. լինել, և ոչ թէ հերձուլ։ Իսկ արդ եթէ հեշտութիւն զայն վարկանիցես, ցոյց ինձ պտղեալ 'ի միում երեկուն զհեշտութիւնն զայն. այլ չունիս ցուցանել։ Այլ ես չև ևս ասացի զայն որ անտի միատն գործի, այլ դեռ ևս զհեշտութենէն ձառեմք որ առժամայն խառնեալ թատակք. քանզի անդէն խեղդն յաղթամ զխնկերբքեն մեծարքցին, և աղտեղութեանն զբաւ լինիցի. իսկ արդ

զփախելոյն զինչ առիցեմք, և կամ զխափանութեան ծանր թմբրութեանն և կամ զքուն աչացն և զզգուշացն գե-րութիւն։ Այլ արդ զինչ ունիս ասել առ այս։ Այլ վասն զի աղքատ եմք, պարտիմք խայթատակել զանձինս։

Զայս ասեմ և չարգելում յարել 'ի մեծատունս և ոչ 'ի զերծ ընթրել, այլ զնշաւակութիւնն կամիմ կարճել, որով փափկութիւնն սոցա փափկութիւն լինի, և ոչ տանջանք և խոշտանգանք և արբեցութիւն և անառակութիւն։ Որպէս զի ուտելն և հեթանոսքն թէ մա-նաւանդ քրիստոնեայքն զիւրեանց փափկանալ և վայելել 'ի հեշտութիւնսն։ Այլ այս յայնժամ լինի յորժամ ոչ ընդ աշխարհի փափկանամք։ "Զգածիցէք տաւաղի նորա զգուշութեամբ"։ Այլ զիարդ ցնծասցեմք. որ հնութիւնս երգելով, յաղթս կալով, տաղմոս փոխանակ անառակ երգոցն ասելով. առաջ աղօթելս և Քրիստոս մերձ գայ 'ի սեղանն և օրհնութեամբ լնու զամենայն զկերակուրն։ Յորժամ աղօթքն են, յորժամ երգք հոգևորք, յոր-ժամ զաղքատս 'ի հաղորդութիւն որ առաջի կայ կե-րակուրն՝ կոչես, յորժամ բարեկարգութեամբ բազ-մաս և պարկեշտութեամբ յօրինեցես զգինեբրքուան, ապա եկեղեցի իսկ գործես այնու հետև զտեղին։ Փո-խանակ ընդ վայր աղաղակելն և գովութեանն զտէրն օրհ-նեա։ Այլ մի ինչ զայն ասեր՝ թէ այդպիսի իմն կայան օրէնքս այս. այլ ուղղեա որք չարաչարն վարեցան. "Ե-թէ ուտիցէք, եթէ ըմպիցէք, ասէ, զամենայն ինչ 'ի փառս այ արասջիք"։ Զանզի յայնպիսի սեղանոյ լի-նին ձեզ չար ցանկութիւնք, անտի պղծութիւն, անտի կանայք ձեր յանարգութիւն, և բողք պատուին 'ի ձէնջ, անտի տանց կործանումն, և բիւր չարիք անտի լինին, և ամենայն ինչ վեր 'ի վայր կործանեցաւ, և զպատակ աղ-քատին թողեալ 'ի պատրաստ տեղեաց ընթանաս։ Այլ զի տիղմ իսկ է պոռնկին մարմին և ոչ այլ ինչ, զքեզ այդ-քէն հարցանեմ որ թաւալիս 'ի տղմին՝ եթէ ոչ քե-զէն իսկ անսուրբ զիրան վարկանիցիս յետ գործելդ ըզ-մեղան։

Վասն որոյ աղաչեմ փախերուք 'ի պոռնկութենէ և 'ի նոյին մօրէն, պայմանքն է յարբեցութենէն։ Զի՞ր վասն սերմանեսցես ուստի հնձելն չզինեսցես. մանաւանդ եթէ կամիցիս հնձել. քեզ բազում ամօթոյ պտուղ բերէ։

Որ թէպէտ և ծնցի քեզ որդի ՚ի նմանէն. քեզ ամօթանք են և նմա պատիւ, զի ՚ի գիճութենէ և յանառակութենէ եղև ծնունդն: Որ թէպէտ և բիւր ինչ թողուցուս նմա, անարգ ՚ի տան է նա և անարգ ՚ի քաղաքին և անարգ յատենի զոր ՚ի պոռնկութենէ ծնար և կամ յաղախնոյն: Նախատիս և դու դարձեալ և մինչ կենդանին ես և յետ վախճանին. զի թէպէտ և գնացեր աստի, յիշատակ խայտառակութեանն կենդանի կայ: Իսկ արդ էր վասն սերմանիցես անդ ուր անդաստանն փութայ ապականել զպտուղն: Ուր բազում անծին արգանդք, ուր նախ քան զծնունդն սպանութիւնք. քանզի և զպոռնիկն չթողուս միայն պոռնիկ լինել, այլ և մարդասպան առնես զնա: Տեսեր յարբեցութենէն զպոռնկութիւնն և ՚ի պոռնկութենէն զսպանութիւն: Մանաւանդ թէ որ քան զսպանութիւնն ևս գժնդակ է, զի չունիմ իսկ յանդիմանս կացուցանել զնա բանիւ. քանզի ոչ եթէ զծնեալն սպանանեն, այլ զծնանելն արգելուն և չտան բուսանել: Ընդէ՞ր զԱյ պարգևս թշնամանես և ընդ նորին ընդդ օրէնսն մարտնչիս, և որ ինչ անիծիցն է՝ զայնպիսիս որպէս զօրհնութեանն զհետ երթաս, և զշտեմարանս ծննդեանն տուն մահու գործես զայն, և որ վասն որդեծնութեանն տուաւ կնոջ՝ զնա ՚ի սպանութիւն կազմես: Որպէս զի միշտ բաղձալի հաճոյ թուեսցին քեզ և ցանկալիք, թէպէտ և բազում արծաթ ծախիցես, սակայն և ոչ այնպէս հրաժարես յիրացն, մեծամեծս ՚ի քո գլուխ առաքի կուտես զկայծակունս: Ուր թէպէտ և յանդգնութիւն նորա է, այլ դու եղեր պատճառք: Աստի կռապաշտութիւնք. որպէս թէ ՚ի բազում խնդրանս եղեալ, և նուէրս և բարեկամութիւնս և այլ ևս բիւր հնարս հնարեն:

Բայց սակայն յետ այսչափ խայտառակութեանց, յետ սպանմանցն, ևս և կռապաշտութեանցն, և բազմաց իսկ իրքն անխտիր թուին, վասն զի շատ են որ կանայս ունիցին, և յոյժ մտադիրք են ՚ի չարիսն. և կախարդութիւնս յուզեն և դեղատուութիւնս, ոչ եթէ ՚ի վերայ պոռնկացն որք նոցայն պատուեն, այլ ՚ի վերայ իւրեանց ամուսնացն որք զրկեցան ՚ի նոցանէն, և դիւաց կոչմունք և բիւր նենգութիւնք և մեռելակոչութիւնք և պատերազմունք զօրհանապազ և անհաշտ կռիւք և ընտանեկացն

հակառակութիւնք։ Վասն որոյ և Պիւռոսն ասէր՝ թէ “Ո՛հ պիղծ անկողինք„. և յորժամ զայս եդ, երագած զնովիմբ՝ թէ “Ո՛հ հեռի և նախանձու„. վասն զի գիտէր զայսպիսի զպատերազմունս, զաւանցն զկործանմունս, զբարետոհմիկ զմանկանցն զրկանս, զայլ ևս բիւր չարիսն։

Նա և որդ յայսմ ամենայնէ փախիցուք, և զՔրիստոս զգեցցուք և հանապազորդ ընդ նմին բնակիցեմք. վասն զի և այն զգեցումն է չթողուլ զնա երբէք 'ի բաց, յամենայն կողմանց երևել նորա 'ի մեզ 'ի ձեռն սըրբութեան մերոյ հանդարտութեանն։ Որպէս և վասն բարեկամացն ասեմք՝ թէ այս անուն զայն անուն զգեցաւ, զյոյժ սիրոյն ասեմք և զանպակաս միաւորութենէն. քանզի որ զգենուն՝ այն երևի որ զգեցաւն։ Նա և որդ երևեսցի ամենայն ուրեք Քրիստոս 'ի մեզ։ Նա որպէս երևեսցի. եթէ զնորայսն առնիցես։ Իսկ զինչ արարնա. “Որդի մարդոյ, ասէ, չունի տեղի ուր դիցէ զգլուխ իւր„։ Նորա նախանձաւոր լեր և դու։ Սեբակրոյ պէտք եղեն, և 'ի գարեղէն հացէ կերակրեցաւ. ուղեգնացութեան պէտս ունէր, և ոչ ուրեք երևին ձիք և ջորիք, այլ այնչափ գնայր մինչև վաստակէր. իսկ ննջելոյ պէտք էին, և 'ի վերայ բարձի միայն անկեալ դնէր. 'ի լերինն բազմականաց պէտք էին, և 'ի վերայ խոտոյն հրամայէր բազմել։ Նա և հանդերձն իսկ չէր ինչ կարի պատուական. և բազում անգամ և միակ իսկ շրջէր և ոչ զոք քարշէր զկնի։ Նա որ ինչ 'ի խաչին և կամ 'ի թշնամանս և զայլն ամենայն ած զմտաւ և լեր նախանձաւոր նմին. և այնպէս զգենուս զՔրիստոս, յորժամ մարմնոյ խնամ ոչ տանիս 'ի ցանկութի։

Նա և հեշտութիւն իսկ չունին իրքն. քանզի այնպիսի ցանկութիւնքն յետոյ բիւր դառնութիւնս ծնանին, և ոչ երբէք ունիցին յագումն, այլ մեծամեծ տանջանս գործեն քեզ։ Ո՞ր օրինակ եթէ ոք դժնդակ ծարաւով պապաքեալ իցէ, թէպէտ և բիւր աղբիւրս առաջի կայս ունիցի՝ չօգտի ինչ 'ի նոցանէն յորժամ զախտն չկարիցէ շիջուցանել, այսպէս և որ 'ի հանապազ 'ի ցանկութեանն կեայ։ Իսկ ապա եթէ պիտոյիցն փարիցես, ոչ երբէք զայսպիսի ծիւրումն ջերմանն ընդունիցիս, այլ ամենայն իսկ այն 'ի բաց գնայի և պղծութիւնն և ար-

բեցութիւնս և գինեութիւնս։ Իսկ արդ այնքան ինչ կեր որչափ զքաղցն լուծանիցես, և այնչափ ըմպեսցիր որով ծածկեսցես զքեզ միայն. և մի զարդարեր հանդերձիւք զմարմինդ, զի մի զնա կորուսցես. քանզի և թուլագոյնս գործես զնա, այլ և զբարեկարգութիւնս զայս եղծանես, և 'ի բազում 'ի զրգանաց անտի թոյլ և մեղկ գտանես։ Իսկ արդ զի ունիցիս զնա զեղեցիկ կառս հոգւոյդ, որպէս զի նաւուղիղն ամենայն զգուշութեամբ նաւիցէ 'ի խելոն, և զօրականն դիւրաւ ընձեռիցէ զզէնն, ամենայն յօրինուածով։ Քանզի ոչ եթէ զչարն ունել, այլ որ զառակաւն ունիցի՝ նա խոհ ունի զամենայն առանց ծախելոյ։ Քանզի նա որ զչարն ունի, թէպէտ և չմտանեցաւ յումեքէ, սակայն կասկածէ. իսկ սա թէպէտ և մտանեցի, քան որք չմտանեցանն եւ 'ի լաւութեան կայ և 'ի բազում բարեհամբաւութեան է։ Իսկ արդ մի զպիտաստրականն յումեքէ խնդրիցեմք, այլ թէ և լինել որք կամիցի՝ զայն ցուցցուք զոր չկարիցեն առնել։ Իսկ այս ոչ այլ ուստեք լինիցի, այլ լոկ զպէտսն ունել և աւելորդացն չցանկալ ինչ։ Քանզի և այնպէս և սաստ կարիցեմք փախչել և հանդերձելոց բարութեանցն ժամանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ Հոգւոյն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն։

ՃԱՌ ՔԱՌԱՍՆԵՐՈՐԴ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

“Իսկ զտկարացեալն 'ի հաւատս, ընկալարուք մի խտրոձիւ երկմտութեամբ։ Մին հաւատայ ուտել զամենայն. և որ հիւանդն է, բանջար կերիցէ”։

Գիտեմ զի բազմաց դժուարինաց իմն թուին ասացեալքս. վասն որոյ կարեւոր է առել նախ զկարգ իրացն, և եթէ զինչ կամիցի ուղղել։ Զի բազում հաւատացեալք 'ի հրէից անտի որք ըստ օրինացն իմն ունէին զմիտսն և յետ հաւատոյն և զկերակրոց խտրութիւնն պահէին, զի չև եւս վստահէին կատարելապէս հրաժարել յօրինացն։ Իսկ ապա զի մի լինիցի ինչ նոցա եր-

կիւղ, հրաժարեսցին 'ի խաղեռնացն. և ոչ միայն յայնմա-նէ, այլ յամենայն իսկ 'ի միոջ, և բանսարկուս միայն ունիցին, որպէս զի սուրբք իսկ վարդապետեսցեն զնոսա միաբանութեան և ոչ երկմտութեան խորութեան: Իսկ այլքն եթէ կատարելա-գոյնք և ոչ ինչ յայսպիսեաց սուտ առաջնեսցին, և զծառա-յութեանն իւրն հայեսցին ընդ այնոսիկ որք զկերակուրսն խորշ-եսցին, յայժ ծանրատաղտուկ իւր թուեսցին նոցա, նախա-տեսցին բամբասեսցին 'ի վհատութիւն արկանեսցեն: Արկու-ցեալ առաքելն երանելւոյն Պաւղոսի եթէ զուցէ մինչ զիւրեքրն կամիցին ուղղել՝ զամենայն իսկ հիմն 'ի վեր կոր-ծանեսցեն, և մինչ կամիցին 'ի կերակրոցն յանխտրու-թիւնս ածել՝ և 'ի հաւատոցն և'ս ընկենուցուն զնոսա, զի յառաջ քան զժամանակն զնոսա հաւատոյն առաջան-ջէին զամենայն ինչ ուղղել, և աւելի ևս ընդ վայր զնոսա գործեսցին, և 'ի Քրիստոսի խոստմանէն շարժեսցին զնոսա միշտ կշտամբելովն, և ապա առաւել և'ս յերկա-յին իսկ իրսն տանից ուղղութեան մեծան, այս զօրաւորի խնամակալութեամբ 'ի կեր արկանել, և կամ որպէս երկա-քանչիւր կողմանցն տանէր խնամ իւրով սովորական հան-ճարովն:

Ուսոյց եթէ չար գործիցէք, զի ցանկ ծախիք և ի-մաստասիրիցէք, որպէս զի մի զնոսա 'ի խաղաղութեան հաստա-տիցէ. և ոչ դարձեալ ասաց՝ թէ բարւոք առնէք, զի մի և'ս սատանին և զօրաւորագոյն գործիցէ. այլ չա-փով և կշռով զնէ զատանն: Այլ թուի թէ զօրաւորագոյն ասասէ և 'ի բաց թափէ 'ի նոսա զամենայն զոր առ ա-սայս ծնանէ: Մանաւանդ թէ այս իսկ ծանրագոյն է քան զուղղելն, յորժամ ընդ այլ ուսմունք խօսեսցի բանս և նախա զինուած և'ս զծնցուցանիցէ: Այս և զգալ իսկ չոաց զծանրութիւն սասանիկ այնմ որում ասացեն, և զաղա 'ի նմանէն զուղղութեան զգեստ մտացուցանեն: Այլ արդ տես այժմ որպէս զայս գործէ առաւ ամենայն խնա-մութեամբ, և այն զի 'ի դէպ և'ս ժամանակի: Այլ քան-զի ասաց՝ թէ «Մարմնոյ խնամ մի տանիք 'ի ցանկու-թիւն», արդ և յաջմանէ յայս բանս եկանէ, որպէս զի մի համարեսցին եթէ վասն նոցա ինչ ասացաւ. զայն արդ սաստկագոյն, այսինքն առաջնային, և հրամայէ ուտել զա-մենայն անխտիր. վասն զի տկարագոյն կողմն միշտ կա-րօտ է խնամոց: Զաղագս այսորիկ առ զօրաւորսն խօ-

կոյն առաջին ձայն զբանն այսպէս՝ թէ "զտկարացեալն 'ի հաւատս"։ Տեսե՞ր զմեղմն անձինն խոկոյն․ զառաջինսն զոր եդ նոցա անունն՝ թէ "զտկարացեալն", եցոյց՝ թէ 'ի հիւանդութենէն։ Նոյն և զերկրորդն յառաջելով և ասէ՝ թէ "ընկալարուք"։ Նոյնպէս դարձեալ թէ յայտ առնէ ունելն բազում խնամոց որ նշանակ իսկ է մերձին հիւանդութեան․ "մի խղճիւ երկմտութեամբք"։ Նշանաւորէ այս երիր մէծ եղ․ քանզի ասաց իսկ յայտ առնէ զմեղաց նոցա, որպէս զի և որք նոցայքն էին՝ չկարացին ածել յառողջութիւն․ բայց սակայն հաղորդել հրամայէ սիրոյն նոցա և ընդունել, որպէս զի յառողջութիւն ածցեն առանց խղճի երկբ։ Տեսանե՞ս, թուի թէ ընդ նոսա խնչ մեղչի․ և 'ի ներքոյ նոցա առնէ առանց պատկառեցուցանելոյ։

Նոյն ընդ զերկուսեան առ միմեանս, զմի՝ հանդերձ գովելով և զմիւսն որպէս զյանցաւոր, և 'ի սոյնս յարեալ ասէր․ "Ոմն հաւատայ ուտել զամենայն"․ և գովէ զնա 'ի հաւատոցն։ "Իսկ որ հիւանդն է, բանջար կերիցէ"․ և ապաշաւէ զնոսա 'ի հիւանդութենէն։ Նա խորև եդ զազգս զմեղսն, մխիթարէ զնոսա դարձեալ այսպէս ասելով՝ թէ "Որ ուտէն, զայն որ ոչն ուտէն, մի անարգեսցէ"։ Նա չասաց թէ մի առողջացի[1], չասաց թէ մի մեղադրեսցին, և չասաց թէ մի ուղղեսցին․ այլ թէ մի անարգեսցին, մի աղարտեսցին․ եցոյց եթէ բազում ծաղր արժանի գործս գործէին։ Նա արդ չասաց զայս այսպէս, այլ զի՞նչ՝ թէ "Որ ոչն ուտէն, զայն որ ուտէն՝ մի դատեսցի"։ Նաև զի կատարելագոյնքն զնոսա քամահէին իբրև զտկարահաւատս և զփոքրոգիս և զհեզգս, և եթէ այժմէն եւս հրէաբար կեան․ որպէս և սոքա զնոսա դարձեալ բամբասէին որպէս զյանցաւորս օրինացն և որպէս զորովայնամոլս, զորս բազումս և որք 'ի հեթանոսացն էին՝ և զնոսա այնպէս մեղադրէին։ Յաղագս այնորիկ 'ի սոյնս յարեալ ասէր՝ թէ "Աստուած զնա ընկալաւ"։ Զի որ ինչ հասարակացն էր՝ ասաց չասաց այսպէս․ և զի մին անարգանաց էր որք ուտէինն՝ որպէս զորովայնապարարս վարկանէին, իսկ միւսն դատելոյ զայնոսիկ որք ոչն ուտէին իբրև զտկարահա-

1 Յոյնն է՝ Մի նուաղ փոքէ․ բայց հայն թուի ընթերցեալ μὴ ἰάτω.

ւատու։ Այլ փոխանակելոյ ինձ առա զբանն, և եցոյց եթէ ոչ միայն ինքեանք արհամարհելոյ չեն արժանի որք ուտենն, այլ և զայլս ևս կարեն արհամարհել։ Այլ և ես, ասէ, որ չուտեմ կարեմ զնա դատել. և ոչ երբեք։ Զաղագս այսորիկ զամենայն ածեալ ասէ՝ թէ «Աստուած զնա ընկալաւ»։ Իսկ արդ մի ինչ նմա վասն օրինացն ասել, որպէս թէ անցանէ ինչ զօրինօքն, վասն զի Ած ընկալաւ զնա, այսինքն է թէ զանբաւ զիւր զշնորհսն եցոյց նմա և յամենայն մեղադրութենէ ազատեաց։

Իսկ դարձեալ առ որս զօրագոյնքն էին, այսպէս ասէ. «Դու ո՛վ ես որ դատիս զայլոյ ծառայ»։ Իսկ յայտ առնէ թէ և նոքա դատէին, և ոչ եթէ անարգէին լոկ։ «Իւրում տեառն կայ կամ անկանի», ասէ։ Ահա միւս ևս վէր զոր եդ նոցա։ Իսկ թուի թէ առ զօրաւորսն ինչ զրուցի, բայց նոցա ուանիկ զնոսա զգծեցուցանէ։ Ի յորժամ ասէն «Կայց կեցցէ», ցուցանէ թէ յողդողդեալք էին և բազում պէտս ունէին զգուշութեան և խնամոց, որպէս զԱծ իսկ կոչէ նոցա բժիշկ. «Կարող է, ասէ, Ած հաստատել զնա»։ զոր և առ յոյժ վհատեալսն սովոր եմք ասել։ Բայց զի մի ևս դանդաղագոյնս զնոսա առնիցէ և տկարացուցանիցէ, ծառայ կոչէ զնոսա Տն ասելով. «Դու ո՛վ ես որ դատիս զայլոյ ծառայ»։ Դարձեալ և առս ՚ի ծածուկ մերձեցուցանէ ինձ զնոսա. զի ոչ եթէ արժանի են, ասէ, դատելոյ՝ հրամայեմ զայս, այլ վասն զի այլոյ ծառայ է. չէ քո, ասէ, այլ Տն է։ Իսկ դարձեալ սփոփելով ինձ զնոսա չասաց թէ անկանի լոկ, այլ թէ կայ կամ անկանի։ Իսկ եթէ այս իցէ կամ այն՝ իւրում տեառն են երկոքեան, քանզի և զնոսա անկելոցն ՚ի նա ձգի, որպէս և մեծութիւն հաստատնոյն։ Այս եթէ ոչ ՚ի միոս Պաւղոսի ասանձին հայեցիւք եթէ զինչ կամեցի կարծել այնու որով չհրամայէ յառաջ քան զժամանակն դատել զայնպիսիսն, կարի անվայելուչ քրիստոնէութեան թուէին իրքն։ Այլ որպէս միշտն ասէի՝ թէ զմիտս ասացելոցն արժան է քննել յաղագս որոյ են ասացեալ և յինչ իրս և զինչ փութայցէ կամել յառնել զայս։ Եւ եթէ լոկ իրքև հարևանցի ինչ հրաման առայ զայս առնելոցն։ Զի եթէ Տն, ասէ, որում զնոսան լինի՝ ոչ ինչ զեռ առնէ նմա, ապա քանի՞ ինչ ընդ վայր դատաճիս դու և

աւելի չափով հետաքրքրելի զմիտս և ձանձրացուցանել զնա խեղդ կազմելով:

«Մին պահէ օր ըստ օրէ և մին պահէ զօրհանապազ»: Թուի ինձ թէ այսու միանգամայն և զպահոց ակնարկէ. վասն զի առանձինն ընտանի իմն էր ոմանց պահելն, և զայնոսիկ որ զօրհանապազն չպահէին՝ քամահէին, զոր և խտրութիւնս իսկ վարկանէին. և զի յայտնի աւուրն հեղանային, և դարձեալ այլ յայտնի աւուրք էին յորս մերձենային. յաղագս որոյ և ասէր իսկ՝ թէ «Իւրաքանչիւր ոք զիւր միտս հաճեսցէ»: Նոյնս և զերկիւղ խաղաղանացն եղծ. առանց ընտրութեան են իրքն, ասէ. և զհակառակութիւնն որ 'ի մէջ Նոցա եդեալ էր՝ զայն 'ի բաց ջնջեաց, և եցոյց եթէ չեն ինչ կարեւոր իրքն: Այլ ոչ եթէ ըստ բնութեան ինչ է, այլ ըստ ժամանակի, և կամ գուցէ զիւրաքանչիւրք 'ի հաւատոցն լինիցին: Իսկ կողոսացւոցն գրէր, յոյժ առաւելի 'ի բաց բառնալ զայս ասելով. «Տեսէք, ասէ, մի ոք իցէ որ զձեզ կողոպտիցէ Ճարտարաբանութեամբ և սնոտի խաբէութեամբ որ ըստ մարդկան աւանդութեան և ըստ աշխարհիս տարերց և ոչ ըստ Քրիստոսի»: և դարձեալ թէ «Մի ոք իցէ որ զձեզ դատեսցի ուտելով կամ ըմպելով, և մի այլ ոք զձեզ հաստատեսցէ»: Նա և գաղատացւոցն գրեալ բազում հաւատեաւ պահանջէ 'ի նոցանէն զայսպիսի իրաց զխտրութիւն և զկատարումն: Իսկ աստ չարկանէ ինչ այսպէս այնոր 'ի կերզկրան, զի դեռ ևս նորատունկ էին առ նոսա հաւատքն, թէ գուցէ յամենեսին ձգեսցի ախտքն՝ ասէ «Իւրաքանչիւր ոք զիւր միտս հաճեսցէ»: Իսկ յորժամ վասն հաւատոց բանքն էին, լուր զինչ ասէ. «Եթէ ոք ձեզ աւետարանեսցէ աւելի քան զոր ընկալարուք, թէպէտ և հրեշտակ իցէ, նզովեալ լիցի»: և դարձեալ թէ «Երկնչիմ, գուցէ որպէս օձն զԵւա խաբեաց, ապականեսցին միտք ձեր»: այնպէս և փիլիպպեցւոցն գրէր. «Տեսէք զշունսն, տեսէք զչար մշակսն, տեսէք որք 'ի հատմանէն են»: Իսկ առ հռովմայեցիսն չև ևս էր ժամանակ այսպիսի ինչ ուղղելոյ, յայն սակս ասէր՝ թէ «Իւրաքանչիւր ոք զիւր միտս հաճեսցէ»: Այն զի վասն պահոց իսկ բանքն էին, և զնոցա զհպարտութիւնն ջնջէ և զնոցա զերկիւղն լուծանէ:

“Որ խորհին, ասէ, զօրն՝ Տեառն խորհի, և որ ոչ խորհի զօրն՝ Տեառն չխորհի. որ ուտէ՝ Տեառն ուտէ և գոհանայ զա̃յ, և որ ոչն ուտէ՝ Տեառն չուտէ և գոհանայ զա̃յ”: Դնէ ևս, ասէ, զնոյն ունիք: Այլ զոր ասէն այս ինչ է. ոչ եթէ աւելորդ իրք ինչ են, ասէ, այլ խնդիր այն է՝ թէ որպէս վասն ա̃յ գործին և սա և նա. ապա նոյն ուրեմն խնդիր է որպէս զի երկոքեան 'ի գոհութիւն անդր կատարեսցին. քանզի և գոհանան իսկ երկոքեան և սա և նա զա̃յ: Այլ ապա եթէ երկոքեան գոհանան, ապա չկայ բազում ինչ 'ի միջի: Այլ դու տես որպէս և աստ վիրաւորէ 'ի ծածուկ զայնոսիկ որք հրէաբարոյն կէին. զի եթէ խնդիր այնոր է, ասէ, գոհանալն՝ ապա ուրեմն յայտ է թէ նա է որ գոհանայն որ ուտէն, և ոչ եթէ որ չուտէն: Բայց զիարդ մարթի, զի դեռ ևս օրինօքն վարիքն. զոր և առ գաղատացիսն ասէր՝ թէ “Որ օրինօքն արդարանայք, 'ի շնորհաց անտի անկեալ էք”: Իսկ աստ ակնարկէ միայն զայն և չյայտնէ համարձակ այնպէս, զի չև ևս էր ժամ. բայց սակայն ներէ, և յաջորդօքս ևս դարձեալ կամի բանալ զմիտս նոցա. քանզի ասաց այսպէս՝ թէ “Ոչ ոք 'ի մէնջ անձամբ կեայ և ոչ անձամբ մեռանի. և արդ եթէ կեամք՝ Տեառն կեամք, և եթէ մեռանիմք՝ Տեառն մեռանիմք”: Այս յայտնագոյնս այսու ծանոյց նոցա՝ եթէ որ օրինացն կեայ, չկարէ Քրիստոսի կեալ: Այլ ոչ այսչափ միայն կամէր զայս, այլ և 'ի յաջորդէ անտի դարձեալ մատուցանէ նոցա մխիթարութիւն որով կարիցեն ուղղել. ուսուցանէ և հաւանեցուցանէ երկայնամտել եթէ չէ հնար զա̃ծ արհամարհել նոցա, այլ մերձակայ իսկ ժամանակաւս ուղղելն:

Այլ արդ զինչ իցէ՝ թէ “ոչ ոք 'ի մէնջ անձին կեայ”: Ոչ եմք, ասէ, ազատք, այլ տէր ունիմք որ զկեալն մեր կամի և ոչ զմահն. և արդ զայս զերկոսեան վասն մեր օգտի առնէ: Այս և յայտ ևս առնէ եթէ փոյթ է զմէնջ և խնամ տանի, մանաւանդ զի և զմեծութիւնն մեր կեանս վարկանի և զմահն մահ: Ոչ եթէ անձանց միայն մեռանիմք, այլ Տեառնն՝ եթէ ստոյգ մեռանիցիմք: Իսկ մահ աստ որ 'ի հաւատոյն լինի՝ ասէ: Բաւական էր այսու հաւանեցուցանել թէ հոգ տանի մեզ. և թէ նմա կեամք և նմա մեռանիմք. բայց սակայն չէ ա-

տացաւ այսու միայն, այլ և այլ իմն յաւելու և ասէ. «Որդ եթէ կեամք և եթէ մեռանիմք, Տեառն եմք»։ Այս յայնմ մահուանէ 'ի միւսն եւ՝ որ ըստ բնութեանն է՝ փոխեցաւ, զի մի համարեսցիս թէ խոշորացայց ինչ զբանն, այլ իմն նշան մեծագոյն ցուցանէ զնորա զխնամոյն։ Որպիսի ինչ արդեօք։

«Ի սոյն իսկ, ասէ, և Քրիստոս մեռաւ և եկեաց, որպէս զի մեռելոց և կենդանեաց տիրեսցէ»։ Օյր և այսու եւս հաւատացուսցէ թէ խնամ տանի մեզ և յայժ փութայ վասն մերոյ փրկութեանս։ Օյր թէ այսպիսի հոգաբարձութիւն և խնամս չունէր առ մեզ, զինչ պէտք տնտեսութեանն էին։ Այս արդ որ զայնպիսի զփոյթ եդ 'ի մտի լինել այնպիսի վասն մեր, մինչև զծառայի կերպարանս առնուլ և մեռանել, ապա որպէս արդեօք յետ զայն ամենայն կատարելոյ արհամարհիցէ զմեզ։ Ոչ յա չէ և չէ իսկ. քանզի ոչ ծախէր իսկ ընդ վայր զայնպիսի վաճառաշահութիւն։ Այս աւանիկ, ասէ, իսկ թէ յաղագս այնորիկ իսկ մեռաւ. որպէս զի յորժամ ասիցէ ոք եթէ այս անուն չառ յանձն արհամարհել զծառայս իւր և ոչ խնայեաց 'ի քսակն իւր, ապա ուրեմն սոյնպէս և նա գործեաց յինքն վասն մեր։ Քանզի և մեք ոչ այնպէս փափագեմք ընչից, որպէս նա մերոյ փրկութե. վասն զի ոչ եթէ զինչս, այլ զիւր զպատուական մարմինն ետ վասն մեր. յաղագս այնորիկ չկամի մերժել 'ի մէնջ վասն որոյ զայսչափ զպատիւս 'ի կիր արկ։ Տես որպէս և զանսահմանն զզօրութիւն նորա յայտնէ թէ անբաւ է. քանզի զսոյն իսկ ասէ՝ թէ մեռաւ և յարեաւ, որպէս զի մեռելոց և կենդանեաց տիրեսցէ։ Այս վերագոյնն ասէ եթէ կեամք և եթէ մեռանիմք, նորա եմք։ Տեսեր զհաստատուն տէրութիւնն, տեսեր զանմարտնչելի զօրութիւնն, տեսեր զհաւատարիս նախախնամութեանն։ Մի ինչ, ասէ, զկենդանեացս միայն ասեր, այլ և զնացելոցն եւս խնամ տանի. զի եթէ մեռելոցն, ապա յայտ է եթէ և կենդանեացս։

Այս արդ յայտ է եթէ չպակասեաց յայսպիսի տէրութենէ առ 'ի ուղղել զմարդն և զարգարութիւնս նորա յարդարել, և առանց այլն ամենայնի 'ի խնամսն մեր նայեաց զոր ունի։ Քանզի մարդիկ արծաթ տան, և յաղագս այնորիկ չատանին կարի խնամ ծառայիցն. իսկ

նա զմահն զիւր եւս ։ Այլ որք այնչափ պատուոյ գնեցաքս, և որչափ յայսչափ ինչ 'ի առերութեան վայելեցաք և ստացաք զնա, զայնպիսի փրկութիւն ընդ ոչ ինչ համարիմք ։ Զայս ասէ առ 'ի պատկառեցուցանել զայնոսիկ որք հրէաբարոն կէին, և համանեցուցանէ յիշել նոցա զմեծութիւն երախտեացն, և զի մեռեալ էր և եկեաց, և դարձեալ թէ չօգտիս ինչ յօրինացն. և եթէ վերջին ապախտաւորութեան իրք են առաւել զայսպիսի ինչ եցոյց նոցա, և նոցա զայն թողեալ[1] դարձեալ ընթանային յօրէնսն ։ Այլ արդ իբրև բաւականապէս մտրակեցոյց զնոսա, դարձեալ փոքր մի ողի տայր առնուլ ։

“Դու ով ես, ասէ, որ դատիս զեղբայրն, և կամ դու ով ես որ անգոսնես զեղբայրն քո„ ։ Այլ թուի թէ հասարակաց իսկ դնէ զայս. այլ բազում ընտրութիւնս ցուցանէ յասացելոց անտի ։ Առաջին եղբայրութեանն յորջորջմամբ լուծանէ զհակառակութիւնն. ապա դարձեալ յիշատակօք ահագին և մեծի ատենին այնմիկ ։ Զի իբրև ասաց՝ թէ դու ընդէ՞ր անգոսնես զեղբայր քո, յարեայ 'ի սոյն՝ թէ “Ամենեքին կալոց եմք առաջի բեմին Քրիստոսի„ ։ Այլ կարծի եթէ սաստէ ինչ կատարելոյն զայս ասելով. բայց սակայն զդղրդէ զմիտս այնոցիկ որք հրէաբարոն կէին ։ Ոչ եթէ յեղեալ յերախտեաց անտի միայն պատկառեցուցանէ զնոսա, այլ ահիւ հանդերձեալ տանջանացն ։ “Ամենեքին, ասէ, կալոց եմք առաջի բեմին Քրիստոսի. զի գրեալ է՝ կենդանի եմ ես ասէ տէր զի ինձ կրկնեսցի ամենայն ծունր, և ամենայն լեզու խոստովան լիցի այ. ապա ուրեմն իւրաքանչիւր ոք 'ի մէնջ յաղագս անձին բան տացէ այ„ ։ Տեսե՞ր որպէս ընդ հարաւ ընդ միտս նոցա դարձեալ, որով թուէրն թէ սաստանէ ինչ զընկերսն այնպէս անարկելոցն. որպէս յորժամ ասացն՝ թէ քեզ զինչ փոյթ է. միթէ քե՞զ հայց ինչ իցէ վասն նորա, և կամ դու տանջիցիս վասն նորա ։ Բայց սակայն չասաց այսպէս յայտնի, այլ մեղմով զայնս ակնարկեաց և ասաց՝ թէ “Ամենեքին կալոց եմք առաջի բեմին Քրիստոսի. ապա ուրեմն իւրաքանչիւր ոք 'ի մէնջ վասն անձին իւրոյ բան տացէ այ„ ։ Այլ զմարգարէն և-

1 Օրինակքն, առանձնակէր թողեալ ։

քեր 'ի մէջ, որ վկայէ թէ ամենեքեան հնազանդելոց են նմա յայնժամ. և ոչ միայն հնազանդութիւն, այլ հաստատուն հնազանդութիւն, և 'ի հին 'ի մարդկանէն և յամենեցունց իսկ խոստովանի: Վասնզի չասաց լոկ եթէ երկիր պագցէ նմա իւրաքանչիւր ոք, այլ թէ և խոստովան լիցին. այսինքն է եթէ վրէժս տայցեն ընդ գործոց: Իսկ արդ կալ 'ի մտի զՋանս զայս, և երկիր յորժամ զհասարակաց զտէրն տեսանիցեմք 'ի վերայ ահաւոր բեմին նստեալ, և մի երկպառակեր և ձեռքել զեկեղեցին զատեալ 'ի շնորհաց անտի և առ օրէնս ընթանալ: Վասնզի և օրէնքն նորա են. և զինչ ասեմ եթէ օրէնքն, այլ և որ ինչ յօրէնսն կայ, և որ ինչ յառաջ քան զօրէնսն: Իսկ ոչ եթէ օրէնքն պահանջեն 'ի քէն պատիժս, այլ Քրիստոս, և 'ի քէն և յամենայն մարդկային բնութենէս: Տես որպէս ելոյծ զահ օրինացն:

Այլ զի մի համարեսցին թէ կարեւոր ինչ է երկիւղ օրինացն, յաղագս այնորիկ չասաց անդէն 'ի սկզբանն զայն, այլ ըստ կարգի յառաջադիմութեանն եդն զայս, և դարձեալ նմին իրաց նախ սկիզբն անէ ասելովն. "Այլ մի դատեսցուք զմիմեանս, այլ մանաւանդ զայն ընտրեսջիք՝ առ 'ի չդնել գլորումն և գայթակղութիւն եղբօրն": Այս ոչ եթէ նորա միայն է, այլ և քո. վասն զի յերկաքանչիւրս կարեն յօդել այս իրք, և կատարելոցն գայթակղել 'ի կերակրոցն խտրութենէ, և որ չև եւս են կատարեալք՝ գայթակղել և գլորել 'ի սաստիկ խոշտանգանացն:

ՑՈՐԴՈՐԱԿ

Իսկ արդ հայեաց և 'ի միտ առ եթէ որպիսի վրէժս տայցեն որք ընդվայրն գայթակղեցուցանեն: Զի եթէ անդ 'ի զուր և 'ի նանիր էր որ ինչ լինէրն վասն 'ի զուրսն սատանելոյ՝ արգել զայս 'ի լինելոյ, որպէս զի մի գայթակղեցուսցեն և գլորեցուսցեն զեղբայրն, իսկ յորժամ ոչ ինչ ուղղիցեմք և գայթակղեցուցանիցեմք՝ իմ իմիք լիցիմք արժանիք: Զի եթէ որ ոչն յաւելու դատապարտի, և յայտ 'ի տաղանդոյն 'ի թաղմանէ է, իսկ որ և գայթակղեցուցանէ ևս՝ զինչ չգործիցէ: Իսկ արդ

եթէ, ասէ, կամիք գայթակղեցի որպէս տկար զքեզ : Նա յաղագս այնորիկ իսկ յիրաւի է քեզ համբերել և ներել ամենայնի : Զի եթէ զօրաւոր ոք էր, ապա չէր կարօտ այնչափ ինչ դարմանոց . և այժմ քանզի ան-կատարելագոյն էր, յաղագս այնորիկ բազում փութոյ պիտոյ ունի : Հնարեսցուք նմա այժմ զայս և ամենայն ուստեք օգնեսցուք նմա . ոչ միայն վասն նորա որ ինչ ասասցուք բան, այլ և վասն այլոց զորս գայթակղեցու-ցաք : Զի թէ այս առանձին միայն գժնեայ և չար է, իսկ յորժամ և այսք յաւելուցուն՝ ե՞րք կարիցեմք ասել :

Այլ մի համարեսցուք թէ պատճառս ինչ ունիցիմք մեղացն և պատասխանատուութիւնս ինչ գտանիցեմք . քանզի այսորիկ յաւելուած տանջանաց լինի մեզ : Նա և օձն ևս պատուհասեցաւ ընդ կնոջն, որպէս և կինն ընդ առնն, և Աքաաբ ընդ Եզաբելի որ զայգին յա-փշտակեաց՝ դատն պատուհաս ընկալաւ, քանզի նա նիւթեաց զիրսն ամենայն և գայթակղեցոյց : Այնպէս և դու այժմ յորժամ այլոց կորստեան պատճառք լինիս, և գայթակղեցիս վասն քո . քանզի չէ այնպէս մեղան-չելն, և զայլս ևս ածել 'ի կորուստն : Վասն որոյ ասէ՝ թէ "Ոչ միայն որ գործենն, այլ և որ կամակիցն լինին գործելեացն" : Որպէս զի յորժամ տեսանիցեմք թէ մեղանչեն, մի միայն չմեղանչիցեմք, այլ և 'ի մեզ ևս ձգեսցուք 'ի խորխորատէ չարեացն, որպէս զի մի այլոցն կորստեանն և մեք դատապարտութիւն ընդունիցիմք : Այլ արդ յիշեսցուք հանապազ զահագին բեմն և ըզ-գետն հրեղէն և զանլոյծ զկապանսն և զանճաճանչ ըզ-խաւարն և զորդնն զթիւնաւոր :

Այլ մարդասէր է, ասեն, Ած : Ապա եթէ այդպէս է, ուրեմն բանք լոկ են այս . և որպէս դուք ասէք՝ ոչ մեծատունն այն տանջի որ զՂազարոս անտես արար, և ոչ յիմար կուսանքն արտաքոյ առագաստին մնան, և ոչ որք չկերակրեցինն զնա՝ 'ի հուրն երթիցեն որ պատ-րաստեալ է սատանայի . և ոչ որ զաղտեղի զհանդերձն զգեցեալն էր՝ զձեռս և զոտս կապեալ կորնչի, և ոչ դար-ձեալ որ զհարիւր դահեկանն պահանջեաց՝ մատնեսցի 'ի ձեռս տանջանաւորացն, և կամ դարձեալ սուտ իցէ այն որ վասն շնացելոցն ասիցէ, և չիցէ ճշմարիտ թէ "Որդն նոցա ոչ վախճանեսցի և հուրն մի շիջցի", այլ

պատասխանալիք միայն իցեն այն ։ Այո, ասէ ։ Այլ ուսանի համարձակիս զայսպիսի զիրս յայտ առնել ինձ և կամ բերել զհամար զատացելոցդ ։ Իսկ ես զոր ինչ ՚ի հակառակորդաց անտի զոր ինչ առայցին՝ կարեմ ցուցանել. զի թէ հանդերձելոցն չհաւանիս, գոնեայ եղելոցն հաւատա. քանզի թէ չէր եղեալ և ՚ի գործ եկեալ իրաց ինչ, յիրաւի ասէիր թէ սպառնալիք և բանք միայն են ։ Ապա արդ ո՞վ էր որ զտիեզերս ամենայն ջնջից ջրհեղեղաւն և զգժնդակ նաւաբեկութիւնն գործեաց և զամենայն ազգս մերոյ առ հասարակ զսատակումն ։ Ո՞վ յետ այնորիկ դարձեալ զշանթընկէց զաւերութիւնն և զանձրևաձև զհուրն թոյլ ետ գալ ՚ի վերայ սոդոմայեցւոցն երկրին ։ Ապա կամ ո՞վ զամենայն Եգիպտոս ընկղմեաց ։ Ապա կամ ո՞ դարձեալ զվեց հարիւր հազարսն յանապատին ծախեաց. և կամ զհրապարակն Աբիրոնի ո՞ բորբոքեաց. և կամ ո՞ որ զԿորխեանն և Դաթանեանն էին՝ հրամայեաց երկրի բանալ զբերան իւր և զնոսա կենդանւոյն կլանել. և որ զեօթանասուն հազարսն ՚ի միում ժամու յական թօթափել տապալեալ արկանէր առ Դաւթաւ ։ Ասացէք և զայնոսիկ որք միայն սանձինն տանջեցան, որք զգանկ հանապազ մատնեցան զատապատանացն. զ[illegible] որ մնաց զկնի ամենայն ազգին, և զ[illegible], և որ վասն սակաւ մի փայտ ժողովելոյ զայն տանջանս կրեաց ՚ի շաբաթու. զքառասուն մանկունսն զայնոսիկ որք գազանակերք եղեն և ոչ ՚ի ագեղծ հասակէ անտի գտին ներել թաղման ։

Իսկ արդ եթէ յետ շնորհացն կամիս զայսպիսիսս ՚ի մէջ առնուլ, հայեաց ՚ի Հրեայսն եթէ զինչ ինչ կրեցին, զիարդ զորդիս իւրեանց կերան կանայք ոմանք խորովելով, և ոմանք այլ տարապարտ ծախեցան, որպէս անկշռելի սովոյն մատնեցան և պէսպէս և դժնդակ պատերազմաց, և զամենայն զյառաջագոյն զմրմնջմունսն իւրեանց ծածկեցին առաւելութիւն վերջին թշուառութեանցն նոցա ։ Ապա զի Քրիստոս ինքն գործեաց զայն ընդ նոսա, լուր նմա որ յառաջագոյն իսկ ասէր նոցա զայս և առակօք և յայտնապէս և հանապազորդ առակօք, յորժամ ասէ՝ «Որք ոչ կամեցան թագաւորել զիս, ածէք այսր և կոտորեցէք». և վասն այգւոյն. նոյնպէս և հարսանեացն ։ Իսկ յայտնապէս յորժամ ասէրն՝ թէ «Անկ-

ցին 'ի ձեռս որոյ և զերեւեցին 'ի հեթանոսս, և եղիցի անձկութիւն 'ի վերայ երկրի ազգաց 'ի ձայնէ ալեաց ծովու և 'ի զարհուրանաց ոգւոց մարդկան յերկիւղէ, և եղիցի նեղութիւն այնպիսի՝ որ ոչ եղեալ եղև և ոչ լինիցի ,,: Այլ Անանիաս և Սափիրա վասն փոքր մի զողութեան արծաթոյ որպիսի ինչ վրէժս եառուն՝ ամենեքին տեղեակ էք: Իսկ զհանապազորդ թշուառութիւնն չարչարանացն, մինչ է և այսորէնիկ չեղեն. չարչարանացն այժմ որք որոշին մանչքն կամ որք բարբառութեանն և խայտառակե-առութեանց մարմնովքն հարեալ են, որք աղքատու-թեանցն համապատաղ կեան և որք բիւր անձանեալ չար-չարանացն և նեղութեանցն համբերեցին:

Այլ մարդ ո՞ր բան ունիցի զայս՝ թէ ոմանք տանջեցան և ոմանք չտանջեցան: Ոչ՛ի եթէ չէ անիրաւ Աստուած, որ-պէս զի և չէ իսկ, այլա՛ յայտ է թէ և զաւ ունիս տա-պատ ընդ մեղանչելոյն: Իսկ եթէ ասիցես՝ մարդասէր է և ոչ դատի, այլ պարտ էր և ոչ զնա դատել: Այժմ վասն այնորիկ են մեր բանք, զնազուեալս ասա տանջէ Աստուած. զի յորժամ բանիցն ոչ հաւատայցեմք, և տարաժամանելեացն զանէ տանջելոցն իրօք հաւատայցեմք: Այլ արդ քանզի հինն զմեզ չերկեցուցանէ այնպէս որ-պէս ըստ իւրաքանչիւր ազգացն պատահեացն, որպէս զի ըստ ժամանակին ուղղեսցէ զծուլագոյնսն: Այլ էր վասն, ասէ, զամենեսին ասա չտանջէ. առ 'ի տալոյ այլոցն յա-ւելումն ապաշխարութեան: Ո՞ր վասն, ասէ ասա ինձ, և զամենեսեան անդ տանջէ. զի մի բազումք յերկբայ-ացին 'ի նորա խնամոցն. քանզի առաւելք ոմանք չար-չարեցան աստէն, իսկ այլք չոգան առանց դատելոյ ինչ աստի: Այլ արդ ո՞ւր է, ասէ, մարդասիրութիւնն Այ:

Այլ արդ իմ է ընդ քեզ հակառակութիւն. զի թէ ոչ ամենեւին ոք տանջէր, ունէիր ուրեք ապաւինել. իսկ յորժամ ոմանք տայցեն դատ և կէսքն չտայցեն, և ա-ռաւել ևս որք մեղանչիցեննն, այլա՛ ո՞ր բան ունիցի զայն եթէ ընդ յանցանացն չիցեն պատժելոյ: Այլ արդ ո՞ր-պէս չիցեն արդեօք տանջանաց արժանի այնորքիկ որք զայսպիսիսն իշխեն ածել զմտաւ: Այլ արդեօք զնոյնս դարձեալ ճառեալ ասիցես թէ էր վասն ամենեքին ասա չտանջին, լուր նմա որ վասն այսորիկ իսկ քեզ պատաս-խանին արար: Երբեմն 'ի վերայ ոմանց աշտարակ իջն

'ի վայր փլաւ, և վախճանել որպէս թէ արանց ութե-տասնից. ապա ասէր ցնոսա որք հիանայինն վասն իրացն. "Արդ կարծէք, ասէ, թէ մեղաւորք էին նոքա քան զա-մենեսին. ոչ. այլ ասեմ ձեզ, եթէ ոչ ապաշխարիցէք, և դուք իբրև զնոսա կորնչիք,,: Խրատէ զմեզ զի յոր-ժամ այլք վրէժս տայցեն, մի մեք յանձնապաստան բա-զում մեղանչիցեմք. և ոչ եթէ ոչ դառնայցեմք, տա-լոց եմք վրէժս:

Եւ որպէս արդեօք, ասէ, անմահ տանջիցիմք որ ա-փոքր մի ժամանակս մեղաք: Եւ արդ, ասա ինձ, զիարդ փոքր մի ժամանակի 'ի թօթափել ական մի միայն՝ անհ գործեաց և հանապազ 'ի կենդանութեան իւրում զմե-տաղացն թշուառութիւնս և զտառապանս կրէ յանձին, այսինքն է զանփոփոխ և զանդադարական զփոր-ձումն: Ոչ, ասէ, մի՞ չառնէ ինչ այսպիսի: Եւ արդ որպէս արդեօք զերեսուն և զութ ամ ունէր 'ի տան-ջանս զանդամալոյծն, և զի վասն մեղաց զնա տան-ջէր՝ լուր զինչ ասէր. "Տես, ասէ, զի ողջ եղեր, մի՛ ևս մեղանչեր,,: Բայց սակայն, ասէ, զլուծումն ընկալաւ հիւանդութեանն. այլ անդ չէ այնպիսի ինչ: Զի չու-նին այն տանջանք լուծումն, լուր նմին իսկ ուեանն որ ասէր՝ թէ "Որդն նոցա ոչ վախճանի և հուրն նոցա ոչ շիջանի,,. և դարձեալ ասէ. "Երթիցեն սոքա 'ի կեանսն յաւիտենականս. և նոքա 'ի տանջանսն յաւիտենից,,: Զի թէ կեանք յաւիտենականք գոն, ապա յայտ է թէ և տանջանք յաւիտենից են: Զտեսանե՞ս որչափ ինչ սպառնալիս ցուցաւ Հրէիցն. և արդ զինչ՝ եղ 'ի գլուխ ամենայնն, եթէ լոկ բանք էին ասացեալքն: Բայց թէ "Ո՛չ մնասցէ այդր քար 'ի քարի վերայ,,. և ապա զինչ մնաց, և ոչ երբէք: Եւ դարձեալ յորժամ ա-սացն՝ թէ "Եղիցի նեղութիւն որպէս ոչ երբէք եղև,,. ապա զինչ չեղև: Ընթերցիր զպատմութիւնն Յովսե-պոս, և ոչ հաս կլանել անգամ չժամանես լոկ 'ի լսե-լեացն զոր ինչ կրեցին չարչարանս վասն իրացն այնոցիկ: Զայս ասեմ ոչ զի տրտմեցուցից, այլ զի զգուշացու-ցից. բարեմտաւոր հոգւով և երկիւղիւ եղեր, յաղագս այնորիկ բարբառիմ քեզ զդժնդակագոյնսն:

Եւ արդ ընդէ՞ր, ասէ ասա ինձ, չվարկանիս տանջա-նաց արժանի զայնոսիկ որ մեղանչեննն. ո՞չ յառաջագոյն

պատուիրեաց զամենայն. ո՜չ յառաջագոյն իսկ կոչեաց առաքելովքն. ո՜չ բիւր ինչ գործեաց վասն մերոյ փրկութեան. ո՜չ յաւազանէ վերստին դարձեալ ծնունդ պարգևեաց և զառաջինն զմեղսն զամենայն 'ի բաց ջնջեաց. ո՜չ յետ թողութեանն այնորիկ և աւազանի դարձեալ զապաշխարութիւնն եցոյց քեզ օգնական և թողութիւն մեղաց. ո՜չ դիւրինս գործեաց քեզ զճանապարհն և յետ մեղացն թողութեան: Սուր զինչ հրամայեաց. զի թէ թողցես դու, ասէ, ապա և ես քեզ թողից: Իսկ արդ զինչ դժուարին էն պատուէրքն. "Դատ առնել որբոյն և իրաւունս հանել այրւոյն": Իսկ իբրև զայս առնիցէք, ասէ, "եկայք խօսեսցուք յանդիման. և եթէ իցեն մեղք ձեր իբրև զծանծախարիթ, իբրև զձիւն սպիտակ արարից": Իսկ արդ զո՞ր ջան ունիցի այն զոր ասէն՝ թէ "Ասա դու զմեղս քո զի արդարասցիս". և կամ զինչ դժուարութիւն այն ունիցի որ ասէն՝ թէ "Զմեղս քո ողորմութեամբ քաւեսցես": Իսկ արդ զո՞ր քրտունս ունի այս: Ասաց մաքսաւորն. "Քաւեա զիս զմեղաւորս", և էջ արդարացեալ: Իսկ արդ որպիսի աշխատութիւն ունէր այս. Նմանեա մաքսաւորին:

Այլ չկամիս հաւատալ և յետ այսչափ օրինակաց եթէ գեհեն և տանջանք են: Եթէ այդպէս է, ապա և ոչ զսատանայէ ասես թէ տանջի: Իսկ արդ զինչ իցէ որ ասէն՝ թէ "երթայք 'ի հուրն զոր պատրաստեալ է սատանայի և հրեշտակաց նորա": Զի եթէ նա ոչ տանջեսցի, ապա և ոչ մեք. իսկ եթէ նա տանջի, ապա և մեք. վասն զի և մեք յանցեաք, թէպէտ և ոչ այնչափ ինչ: Իսկ արդ զիա՞րդ չզարհուրիս զայսպիսի զյանդգնութիւնս բարբառել. քանզի յորժամ ասիցես թէ մարդասէր է ա՜ծ և ոչ տանջէ, իսկ ապա եթէ տանջիցէ՝ նման մեզ գտանի և ոչ ևս մարդասէր: Տեսանես յորպիսի պատասխանատուութիւն ածէ զքեզ սատանայ: Իսկ արդ զինչ ասիցեմք, որք 'ի լերանց 'ի գագաթունս երթեալ բնակեալ իցեն միայնակեացքն և բիւր ճգնութիւնս ցուցանիցեն, առա՞նց պտղոյ երթիցեն. զի եթէ չարքն չտանջիցին, ապա և ոչ միոյ իրիք փոխարէնք հատուցման կայցեն և ոչ բարիքն պսակին:

Այլ, ասէ, ո՞չ այն վայել է զի արքայութիւն միայն իցէ և ոչ եթէ գեհեն: Ապա ուրեմն պոռնիկն և շունն

և որ զբիւր չարիքն գործեցին, 'ի նոյնս վայելեն որք զցա-ծութիւն և զարբութիւն ցուցին. և Պաւղոս ընդ Երե-միայի կարգեցի, մանաւանդ թէ ևս առաւել սաստկանայ իսկ ընդ Պաւղոսի: Այլ թէ գեհեն չիցէ, յարութիւն ա-մենեցուն է, և չարքն և բարիքն ըստ իւրեանց արժանին ընդունին: Այլ արդ ո՞ ոք իցէ որ զայս ասիցէ, թէպէտ և բիւր ոք անզգայ և շաղխեալ իցէ մարդն. մանաւանդ եթէ ո՞չ դև իսկ իշխիցէ զայն ասել, քանզի և նոքա զգե-հենն խոստովանին թէ է, վասն որոյ գոչէին ասելով. «Եկիր այսր յառաջ քան զժամանակն տանջել զմեզ»: Որպէս արդեօք չերկնչիս և չզարհուրիս յորժամ դևքն խոստովանին և դու ուրանաս, և զիա՞րդ չտեսանիցես զվարդապետսն զայսպիսի չարեաց: Քանզի որ յառաջն խաբեաց զմարդն առաջի դնելով նմա զմեծագոյն ըղ-ձալին, ասա և զայն որ անգէտն 'ի բուռն իսկ ունէր ըղ-բարիսն՝ կորզեաց 'ի նմանէ, նոյն ինքն է և որ այժմ զձեզ գրգռէ զայս ածել զմտաւ և խորհել. և երագ հաւանեցուցանէ ասնուլ կարծիս եթէ չէ գեհեն, որով մարթասցէ զձեզ 'ի գեհեն արկանել: Այնպէս և ած 'ի հակառակորդաց անտի կազմէ. սպառնացաւ գեհեն և պատրաստեաց զհուրն, որպէս զի յորժամ լսիցես՝ այնպէս վարիցիս, զի մի՛ անկանիցիս 'ի գեհենն: Ո՛ր եթէ գեհենն է, և սատանայ այնպէս հաւանեցուցանէ թէ չիք, և եթէ չիք՝ ո՞րպէս արդեօք ինքեանք խոստո-վանեսցին դևքն: Այլ այս միայն փոյթ է նոցա առ 'ի զայն կարծիս 'ի մեզ արկանել, որպէս զի ընդարձակու-թեամբ կեցեալ 'ի ծուլութիւն գայցեմք, զի և զմեզ ընդ ինքեանս 'ի գեհենն արկանիցեն: Այլ զիա՞րդ, ասէ, յայնժամ խոստովանէին զգեհենն: Վասն զի չկարէին հանդուրժել վտանգին որ 'ի վերայ կայր:

Այլ արդ զայս ամենայն իմացեալ դադարեսցին 'ի խա-բելոյ զանձինս և զընկերս որք զայս ասիցեն: Ապա թէ ոչ՝ և ընդ բանիցն իսկ բազում վրէժս տայցեն. զահա-գին զայնպիսի զիրս փոյթ յանձին ունին լուծանել և ընդ վայր հաշուել, և ոչ բարբարոսացն այնոցիկ նմանեն անգամ: Քանզի նոքա թէպէտ և քան զամենեսին տխմարագոյնք էին, բայց լուան թէ կործանելոց է քա-ղաքն՝ ոչ միայն չեղեն անհաւատք, այլ և յօգուտ հա-նին, քուրձ զգեցան և 'ի զղջումն եկին, և ոչ հրաժա-

րեցին զամենայն ինչ տանել մինչև լուծին զկարկութիւնն ։ Իսկ դու այսքան առեր զփորձ իւրացն և զբանիցն, արհամարհես զառացելովքս ։ Այլ արդ գտան ընդդէմ միմեանց իրքն. զի զոր օրինակ նոքա զորհուրեալք 'ի բանիցն՝ չեկին իրք տանջանացն 'ի վերայ, սոյնպէս և դու արհամարհելով զբանիւք սպառնալեացն՝ զարդիւնս տանջանացն կորզես 'ի քեզ ։ Իսկ ապա եթէ քեզ այժմ բարբաջանք թուիցին բանքս, այլ ոչ եթէ յայնժամ յորժամ արդիւնքն իսկ հասանեցուցանեն ։ Զտեսանես աստէն իսկ զինչ արար. երկուս աւազակս ընկալաւ, այլ ոչ եթէ զերկոսեանն միոյ պատուի արժանի արար. այլ զմինն ընդ իւր յարքայութիւնն եմոյծ, իսկ զմիւսն 'ի գեհենն առաքեաց ։ Այլ զինչ ասեմ զաւազակէն և ըզմարդասպանէն, ուր և յառաքելոցն իսկ չխնայեաց, վասն զի մատնիչ եղև. այլ և 'ի մահն եւս եւս մերձեալ և 'ի խեղդ մատաբերեալ և ընդ մէջ հերձեալ, քանզի այպթեաց և հեղաւ ամենայն փոր-նորա ։ Ոչ թէպէտ և յառաջագոյն գիտէր զայս ամենայն, այլ թոյլ ետ նմա կրել զայն, որպէս զի 'ի մերձակայէս հաւանեցուսցէ զքեզ հաւատալ և հանդերձելոցն ։

Այլ արդ մի առաջի դնէք զձեզ սատանայի հաւանել, քանզի այս խորհուրդ և մտածութիւն նորա է ։ Ոչ եթէ դատաւորք և տէրք և վարդապետք և բարբարոսք զբարիս պատուեն և զչարիսն պատժեն, ապա ո՞ր բան ունիցի առ 'ի յայդ հակառակ լինել սմին մինչև 'ի նմին պատուի առնել զբարիսն և որք չիցեն սոյնպիսիք ։ Այլ արդ երբ կարասցեն հրաժարել 'ի չարեաց այնպիսիքն, զի եթէ այժմ մինչդեռ ակն ունին գեհենին և 'ի մէջ այսչափ երկիւղի են 'ի դատաւորէն և յօրինացն՝ և ոչ երբէք հեռանան 'ի չարեաց, իսկ ապա և յորժամ զերկիւղս զայս 'ի բաց թողուն մերժիցեն յինքեանց և ասիցեն թէ զնացեալքն 'ի մէնջ ոչ միայն 'ի գեհենն չերթան, այլ և արքայութեանն հասանեն, ապա երբ կարիցեն հեռանալ[1] որք 'ի չարիս են հաստատեալ զանձինս ։ Այլ այս մարդասիրութիւն է, ասա ինձ, որ 'ի չարիսն ծախեաց զժամանակն և բազում յանձնեաց զնշանակ մեղացն, և ապա ընդ պարկեշտին և ընդ զգաստին

1 Յօրինակին պակասէր Հեռանալ ։

զուգես զայնպիսի զպարսն. զՀաւատացեալն և զանձա-րիչսն մի դատես, զՊաւղոս և զսատանայ 'ի միասին կար-գես: Այլ մինչև յերբ քանիցս աղաչանաց մերոց զնի-ցես: Վասն որոյ աղաչեմ հրաժարել ձեզ յայնպիսի մոլորութեանց, և անձանց ուշ ունելով հաւանեցուցէք զոգիս ձեր երկնչել և զարհուրել. որպէս զի և 'ի գե-հենէն զերծանել մարթասցուք, և հանդերձ պարկեշ-տութեամբ կալ 'ի կենցաղումս յայսմիկ, և յաւիտե-նական բարութեանցն հասանել շնորհօք և մարդասի-րութեամբ տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիս-տոսի, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

"Գիտեմ և հաստատեալ եմ թէ չիք ինչ պիղծ նո-վաւ. բայց այնմ որ համարիցին թէ պիղծ իցէ, նմա է պիղծ":

Յառաջ նախ սաստեաց այնմ որ դատէր զեղբայրն, և յայնպիսի մեղադրութենէ մերժեաց զնա. ապա այ-նուհետև վասն ուսանողութեանն տկարէ և յոյժ հան-դարտութեամբ խրատէ զտկարացեալսն, նա և բազում իսկ հեզութիւն ցուցանէ այժմ: Քանզի չասաց եթէ դատ տալոց են, և ոչ այլ ինչ 'ի սոյնպիսեացս. այլ զեր-կիւղն լուծանէ զնոցա, որպէս զի զիւրընկալ առնիցէ զասացեալսն յինքենէ, և ասէ այսպէս՝ եթէ "Գիտեմ և յուսացեալ եմ 'ի տէր": Այլ զի մի ոք ասիցէ որք չենն յոյժ հաւատացեալք, եթէ զի՞ ասես եթէ դու հաւատաս, քանզի չես իսկ արժանի հաւատալոյ եթէ փոխանակ հաստատելոյ զօրէնսն՝ որ զայսպիսի իմն ան-դուստ 'ի վերուստ հրամայեալ, յարէ 'ի սոյնս՝ թէ հաս-տատեալ եմ 'ի տէր. այսինքն է թէ 'ի նմանէն ուսայ և հաստատեցայ. և ոչ եթէ ըստ մարդկօրէն մտաց հա-մարի ինչ: Իսկ արդ յինչ յուսացեալ ես և գիտես, ասէ ասա զայն. "Զի չիք ինչ պիղծ նովաւ": Բնութեամբ, ասէ, չիք ինչ անսուրբ, այլ 'ի յօժարութենէ ճաշա-

կեղեւացն լինի. ապա ուրեմն լոկ նմա է պիղծ և անմաքուր, այլ ոչ ամենեցուն. զի որ համարեսցին եթէ պիղծ իցէ, նմա է պիղծ։

Այլ արդ ընդէ՞ր ոչ ուղղեցես զեղբայրն, որպէս զի մի՛ կարծիցէ անմաքուր ինչ. եթէ վասն ոչ հրաժարեցուցանելոյ յայնպիսի սովորութենէ և 'ի կարծեաց ամենայն իշխանութեամբ, որպէս զի մի՛ վարկանիցի պիղծ ինչ։ Այլ կրկնեցի՛մ, ասէ, գուցէ տրտմեցուցանիցեմ ինչ զնա։ Վասն որոյ 'ի սոյնս յարեալ ասէր. "Զի թէ վասն կերակրոյ եղբայրն քո տրտմիցի, ոչ ևս սիրով գնայցես"։ Տեսե՞ր որպէս ընտանեցուցանէ զնոսա ցուցանելով թէ այնչափ հոգ ունի զնոցանէն՝ որպէս զի և տրտմեցուցանել իսկ չկամիցի, և ոչ ճոխութեամբ ինչ տայ զհրամանն. այլ որ յոյժ կարևորն էր, ներելով իմն ձգէ զնոսա և սիրով։ Քանզի և ոչ յորժամ եղծ զերկիւղն՝ 'ի հարկէ ինչ կարգէ առ ինքն, այլ թողու զնոսա անձանց տեարս լինել։ Այս և չէ իսկ զոյգ 'ի կերակրոցն հեռացուցանել և դարձեալ տրտմութեամբն զկծեցուցանել։ Տեսանե՞ս որպիսի ինչ փոյթ տանի նոցա սիրոյն, քանզի գիտէ թէ զամենայն ինչ ուղղէ. յաղագս որոյ և մեծագոյնս իմն զայս պահանջէ 'ի նոցանէ։

Քանզի ոչ միայն, ասէ, զանձինս պարտ է 'ի կարևորս անդր մերձեցուցանել, այլ թէ և զիջանել ևս լիցի՝ մի՛ և այնու դանդաղեսցես։ Վասն որոյ զտովլինեն ածեալ ասէր՝ թէ "Մի՛ կերակրովն քով զնա տրտմեցուցաներ վասն որոյ Քրիստոսն մեռաւ"։ Ո՞չ այնմ անգամ արժանի վարկանիս զեղբայրն որպէս զի քո 'ի կերակրոցն հեռանալով շահեսցես զնորա զփրկութիւնն։ Այս սակայն և Քրիստոս և ծառայ եղև և մեռանել չհրաժարեաց վասն նորա. իսկ դու զկերակուրն չարհամարհե՞ս վասն զնա ապրեցուցանելոյ. և այն զի թէպէտ և ոչ ամենեքին օգտեցան 'ի Քրիստոսէ, բայց սակայն նա յիւրմէ կողմանէն վասն ամենեցուն մեռաւ և զնոյն կատարեաց։ Իսկ դու գիտես եթէ վասն կերակրոյ կործանի եղբայրն, և ևս տակաւին յամառե՞ս. վասն որոյ Քրիստոսն բազում փոյթն էր, և քեզ արհամարհելի՛ թուիցի. և զոր նայն սիրեաց, դու անպատուե՞ս։ Այս նա ոչ եթէ վասն տկարացն միայն, այլ և վասն թշնամեացն մեռաւ. իսկ դու և ոչ վասն տկարացն հրաժա-

ըստ 'ի կերակրոցն: Եւ Քրիստոս զմեծագոյնն եցոյց, իսկ դու և ոչ զնուաղն. և նա տէր էր, և դու եղբայր տկարին: Այսու բանիւք և զնոսա իսկ բաւականապէս զկծեաց ցուցանելով՝ եթէ կարծաւորք իմն են, և մեծամեծս ընկալեալ յԱյ և ոչ փոքր մի փոխարէնս հատուցին:

“Եւ արդ մի հայհոյեսցի բարին ձեր. զի չէ կերակուր արքայութիւնն Այ և ըմպելի„: Բարի աստ զհաւատսն կոչէ և կամ զհանդերձեալ յուսոյն զխոստումն և կամ դարձեալ զկատարեալ բարեպաշտութիւնն: Քանզի ոչ միայն եղբօրն օգուտ ինչ չգործես, այլ և զնոյն իսկ զհրամանսն և զշնորհս Այ՝ տաս հայհոյել յորժամ կռուիցես և հակառակիցես: Յորժամ տրտմեցուցանիցես և երկպառակիցես զեկեղեցին, և հայհոյիցես զեղբայրն և յայտ ծանրագոյնս հայիցես 'ի նա, յայնժամ արտաքինքն հայհոյեսցեն զքեզ. ոչ զի չուղղիցեսցես ինչ բնաւ, այլ որ ամենն հակառակն է՝ զամենայն ինչ գործեսցես: Քանզի բարին ձեր, ասէ, այս է՝ սէր, եղբայրսիրութիւն, միաւորութիւն կապեալ ընդ միմեանս, խաղաղութեամբ և ցածութեամբ կեալ: Եւ այս դարձեալ լուծանէ զերկիւղն և զհակառակութիւնն նոցա ասելովն՝ եթէ “Ոչ է արքայութիւնն Այ կերակուր և ըմպելի„: Որպէս զի մի յայսմանէ համարիցիք ընտիրք լինել. զոր և այլուր ասէր. “Ոչ թէ ուտեմք առաւելումք ինչ, և ոչ եթէ չուտեմք պակասիմք ինչ„: Նա և ոչ կազմութեան ինչ պէտս ունի բանս, այլ բաւականն [illegible] միայն է: Եւ զոր ասէն այսպիսի ինչ է. ոչ եթէ ուտելն զամենայն՝ այն տանի զքեզ յարքայութիւնն: Նա և մեղադրիր ևս լինի նոցա որք այնու մեծամեծեալ էին. և ոչ միայն կերակուր տայց, այլ և ըմպելի:

Եւ արդ զինչ իցէ որ յարքայութիւնն մուծանէ. “Արդարութիւն, խնդութիւն, խաղաղութիւն„ վարք առաքինիք, առ եղբայրն խաղաղութիւն, վասն զի սա ընդդիմակաց է հակառակութեան. որ 'ի միաւորութեանն է՝ խնդութիւնն է, նա բառնայ 'ի բաց զայսպիսի զյամառութիւն: Եւ այս ոչ եթէ միում ումեք միայն, այլ ամենեցուն ասէր. քանզի առ երկաքանչիւր կողմանսն 'ի դէպ ժամանակ էր ասել նմա զայս:

Նորև առաջ զխաղաղութենէն և զխնդութենէ, առա-յայս ասէ՝ եթէ խաղաղութիւն և խնդութիւն և որ ՚ի չար գործոց գտանիցին, կամի ցուցանել՝ եթէ ոչ զայն խաղաղութենէ ինչ ասէ, այլ որ «ի Հոգին սուրբ» է։ Զի եթէ կորուսանես զեղբայրն, և զխաղաղութիւն և զխնդութիւնն ՚ի վայր կործանեցեր. զի թէպէտ և վնաս ինչ գործեաց ումեքի և կամ զինչ ուրուք յափշտակեաց, այն ևս չար է զի յայլմէն ապրեցաւ, և դու կորուսանես զնա։ Նա առաջ եցոյց եթէ չկարէ կերակուրն յարքայութիւնն մուծանել, թէպէտ և կատարեալ առաքինութիւն իմն թուէր նոցա այն. և որ ամեն հակառակքն թուին, նոքին իսկ մուծանեն յարքայութիւնն, ասէ։ Նոյա ուրեմն պարտ է արհամարհել ըզփոքրն, զի զմեծն հաստատիցեմք։

Նա և ցուցանէ իսկ հաւաստեաւ եթէ ՚ի փառաւորութենէ էին անկեալ յայն. նայս և զառանն յաւելու ևս ասելովն. «Եթէ որ յայսմ ծառայէ Քրիստոսի, նա հաճոյ է Քրիստոսի և ընտիր մարդկան»։ Քանզի ոչ այնպէս ոք զարմանայ ընդ կատարելութիւն կերակրոյն, որպէս ընդ խաղաղութիւնն և ընդ միաբանութիւն. վասն զի ՚ի սորա լաւութիւնս ամենեքին վայելեն, իսկ ՚ի նմա և ոչ ոք։ «Նոյա ուրեմն պարտական եմք զհետ երթալ զխաղաղութեան և զշինութեան որ առ միմեանս»։ Որպէս զի սա առ նա զխաղաղութիւնն կալցի, և նորա ամա դիւրիս արկեալ՝ չտայ լուծանել եղբայրութեանն։ Նա դարձեալ երկոցունց կողմանցն առ հասարակ զայս դնէ ասելովն՝ եթէ «զշինութեան որ առ միմեանս է»։ Նա եցոյց եթէ առանց խաղաղութեան ոչ բարւոք լինի շինութիւն։

«Եւ արդ մի վասն կերակրոյ քակեր զգործ Այ»։ Զեղբօրն զփրկութիւն այսպէս կոչէ, և յոյժ ահիւ դնէ զբանն. և ցուցանէ՝ թէ որ ամեն հակառակն է, զայն փութաս առնել. զի ոչ եթէ չշինես միայն զոր կամիս, այլ և քակես ևս զշինուածն, ոչ զմարդկան ինչ, այլ զԱյն քակես. և ոչ եթէ վասն մեծամեծ ինչ իրաց, այլ վասն զի յոյժ արհամարհելի է։ Նոյա զի մի պատճառս տայցէ նոցա ՚ի ներելոյ անտի, և հաստատեսցին տկարացոյնքն անդրէն ՚ի չար կարծիսն, այլ իմն աւանդէ նոցա ասելովն՝ եթէ «Ամենայն ինչ սուրբ է, այլ չար

այնմ մարդոյ է՝ որ խղճիւն ուտիցէ»։ այսինքն՝ չար մի-
տօք։ Ով որ թէպէտ և հարկաւորեսցի ուտել, չգործէ
ինչ օգուտ. զի ոչ եթէ կերակուր պղծէ զքեզ, այլ բարքն
որով ուտեսն։ Ոի թէ զնա չուղղեսցես, զամենայն ինչ
ընդ վայր գործեսցես, մանաւանդ եթէ վնասեցար իսկ.
վասն զի չէ ընդ. մի համար պիղծն վարկանել, և զար-
ձեալ ճաշակել 'ի նմանէն։ Երկուս իսկ մեղանչես աստ,
զի և զհակառակութիւնն անձեցուցանես, և յանսուրբ
իրաց հարկաւորես ճաշակել՝ զոր չէ պարտ առնել և ոչ
զայլս հարկաւորել։

«Բարւոք է ոչ ուտել միս և ոչ ըմպել գինի որով
իւիք եղբայրն քո կամ գայթագղի կամ տկարանայ»։
Դարձեալ այլ առաւելութիւն իմն պահանջէ, որպէս
զի մի միայն չհարկաւորիցեն զնոսա ճաշակել, այլ և զի-
ջանիցին ևս ընդ նոսա։ Քանզի նա ինքն բազում ու-
րեք զայնս գործեաց. որպէս յորժամ թլփատէրն և
գերծայրն և կամ յորժամ զոհեաց զզոհն հրէական։
Եւ չասաց լոկ թէ մի ուտեր զայն, այլ ըստ կարգի բա-
րուցն զնէ, որպէս զի մի ևս ծուլագոյնս զնոսա քան
զտկարագոյնսն առնիցէ։ Եւ արդ զինչ ասիցէ. «Բա-
րւոք է չուտել միս»։ և զինչ ասեմ զմիս, նա թէ և
գինի իսկ է և կամ այլ ինչ այնպիսի որով եղբայրն
գայթագղի, 'ի բաց հրաժարեա և մի ճաշակեր. քան-
զի չիք ինչ զոյգ եղբօրն փրկութեան։ Եւ զայս յայտ
Քրիստոս արար որ 'ի յերկնից 'ի յերկիր եկն և զա-
մենայն ինչ վասն մեր կրեաց զոր ինչ կրեացն։ Տես
զկարգ և զնոսա 'ի կարգ ածէ ասելովն՝ թէ «Որ թէ
կամ գայթագղէ կամ տկարանայ»։ Եւ մի ինչ ասեր,
ասէ, թէ որպէս անբան է, այլ թէ որպէս կարասցես
դու զնա ուղղել. նա և իրաւանս իսկ ունի 'ի քէն տկա-
րութեանն իւրում բաւական լինել, յորժամ քեզ վնաս
և ոչ մի ինչ լինի. զի ոչ եթէ կեղծաւորութեան իրք
են զիջանելն քո, այլ շինութեան և տնօրէնութեան։
Իսկ ապա եթէ հարկաւորես զնա ճաշակել, քակի շի-
նուածն և զքեզ սոգասնէ, մանաւանդ եթէ շինի իսկ
'ի չուտելն. յորժամ զիջանիցիս դու ընդ նմա, ապա
սիրէ զքեզ և չունի զքեզն կարծիս. եթէ յանձնէ ու-
սուցանես զայն, ապա առնուս իշխանութիւն զանտե-
սանելի զսերմն զուգիլ զաւանդութեանն սփռել 'ի միտս

նորա. իսկ եթէ սատակիցես, սատակեա զքեզ և զնոսա բանիցն խնդա: Այլ արդ մի հարկաւորեր զնա ճաշակել, այլ դու ևս հրաժարեա ՚ի ճաշակելոյ այնպիսւոյ յաղագս նորա. ոչ իբրև ՚ի պղծոյ խնդրէ հրաժարել, այլ վասն զի եղբայրն գայթակղի: Զայսոսիկ և Պաւղոս հրամանայեալ ասելով՝ թէ “բարիոք է չուտել միս”. ոչ զի պիղծ ինչ է, այլ զի եղբայրն գայթակղէ և տկարանայ:

“Դու հաւատս ունիս, կալ առանձինն”: Այս թուի ինձ թէ միանգամայն և զփառասիրութենէ կատարելոյն ակնարկեալ: Այլ զոր ինչ ասէն այսպիսի ինչ է. կամիս ցուցանել ինձ, ասէ, թէ կատարեալ հաւատացեալ ես, մի ինձ ցուցաներ, այլ բաւական լինիցին քեզ միտքդ քո: Իսկ հաւատս այժմ աստ ոչ եթէ զաւանդութեանց ինչ ասէ, այլ զյառաջիկայ իրացս. քանզի վասն այսորիկ ասէր՝ թէ “Բերանով խոստովանիմ ՚ի փրկութիւն”. և դարձեալ “Ամէն որ ուրասցի զիս առաջի մարդկան, ուրացայց և ես զնա”: Քանզի որ ըղջայն ոչ խոստովանի, հիմն ՚ի վեր կործանի. իսկ այսր խոստովանութիւն ընդ վայր իմն է:

“Երանի որ ոչ դատեսցի զանձն որով զընկերն ստգըտանիցէ”: Դարձեալ զտկարագոյնսն ստգտանէ և ցուցանէ թէ բաւական է պսակն որ ՚ի մտաց անտի է. զի թէպէտ և մարդ ոք չգիտիցէ, բաւական են քեզ անձինդ լինել երանելի: Քանզի ասաց՝ թէ առանձինն կալ. ասէ զի մի կարծիցեն թէ փոքր ինչ իցէ այս դատաստանս, ասէ՝ քան զտիեզերս ամենայն ևս լաւագոյն է այն որ զմտաց ինչ խիղճ չգիտիցէ. զի թէպէտ և ամենայն աշխարհ զքեզ բամբասէն, ասէ, և դու զքեզ ոչ ստգտանիցես և չունիցիս ինչ խիղճ, երանելի ես: Այլ ոչ եթէ լոկ ընդ վայր զամենեցունց ասելով ցնէ զայս. վասն զի են ոմանք որ ոչ ստգտանեն զանձինս, ՚ի պղերգութիւնս հասանիցին, և քան զամենեսին հիւանդագոյնք գտանին: Բայց սակայն զեռ ևս զյառաջիկայ իրացս բուռն հարկանէ:

“Զի որ խղճէն, ասէ, թէպէտ և ուտէ՝ դատապարտեալ է”: Զգուշէ զնոսա դարձեալ խնայել ՚ի տկարագոյնսն. ասէ՝ զինչ օգուտ է խղճիւն ուտել և դատապարտել զանձն: Այս, ասէ, զայն ընդունիմ որ առանց յերկբայութեան ուտիցէ: Տեսանես որպէս զյա-

նայ զնոսա ոչ յուսալն միայն, այլ և սաստից խղճի մե-ռաց ուտել ։ Այս ասէ զպատճառանս թէ իւր խիղճ դա-տապարտի, այսու «զի ոչ 'ի հաւատոցն»։ Զի, ասէ, ուրիշ կերակուրն, այլ քանզի 'ի հաւատոց չլինէին խղճն ։ Վասն զի չկարաց հաւատալ թէ սուրբ է, այլ որպէս 'ի ուրիշ ինչ մերձեցաւ ։ Յաղագս այնորիկ եցոյց նոցա և զխնամն՝ թէ որչափ ինչ գործի յորժամ հարկաւորեն, և նոքա չկամիցին ճաշակել, որպէս զի ուրիշ իսկ հա-մարին ։

Այս զի գտանէ այսու մերժեցէ զնոսա 'ի զգուշացու-ցանելոյ զտկարսն՝ ասէ. «Մեղանչեն որ ոչ 'ի հաւատոց են, մեղք են»։ Զի յորժամ չհաւատայ և չէ վստահ թէ սուրբ է, զիարդ ոչ մեղանչիցէ ։ Իսկ արդ զայս ա-մենայն յաղագս յառաջիկայ խրատս է ճառեալ Պաւ-ղոսի, և ոչ եթէ վասն ամենայն իրիք ։ Իսկ դու տես որպիսի փոյթ խնամոց ունի առ 'ի չգայթակղեցուցա-նել զոք, զոր և վերագոյն իսկ ասէր. «Եթէ վասն կե-րակրոյ եղբայրն քո գայթակղի, ոչ ևս ըստ սիրոյ գնացեր»։ Զի եթէ տրտմեցուցանել չէ արժան, ապա ևս առա-ւել գայթակղեցուցանել չէ պարտ. և դարձեալ՝ թէ «Մի վասն կերակրոյ քակեր զգործ այ»։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Զի որք զեկեղեցին հիմն 'ի վեր բրիցեն, զատան և անսուրբ իրս գործեն, ապա մանաւանդ ևս ուեք ոչք զհոգևոր տաճարսն. վասն զի մարդ պարկեշտա-գոյն է քան զեկեղեցի. քանզի ոչ եթէ վասն որմոցն մեռաւ Քրիստոս, այլ յաղագս այսր տաճարաց ։ Իսկ արդ ամենայն ուստեք զգուշասցուք անձանց, որպէս զի մի փոքր մի տացուք կռուան գտանել 'ի մեզ ։ Վասն զի սատանայի նախանձ է մերձակայ ժամանակս, և ամենայն ուստեք բիւր աչս ունել պարտ է, և մի կարծել զայն բաւական 'ի պատասխանատուութիւն՝ զողջախոհութիւնն. քանզի է և է իսկ և ընդ ողջախոհութեանն զատոտալ յոր-ժամ ողջախոհութիւն առանց ներելոյ լինի ։ Այս և հրէայքն իսկ ողջախոհացան, այլ ոչ եթէ ներելոյ արժանի է ողջա-խոհութիւնն այն ։ Իսկ հեթանոսք ողջախոհացան, այլ ունին պատասխանատուութիւն ինչ ։ Յորժամ զայսպիսի ողջա-

տութիւն առաքինեաց, զոր տեսանելն և խմնողն անհնարին էր նոցա, որ ոչ ինչ կարի զօրաւոր գործէ զգեղգաղբաւութիւնն. իսկ յորժամ զզիւրինն և զոր հնար էր գիտել՝ և նա առաքինեաց, զվերջին զդատապարտութիւնն ընդունի, թէպէտ և ոչ յոյժ նմանք մեծերանց երկուքեանն՝ զոր ասէն՝ ընդունելոցին։ Եւ արդ յանձանց ինչ նպաստ լինիցուք, որպէս զի և 'ի առաքինութիւնն սոյն ձեռն կարկառիցէ մեզ. զոր և փիլիպպեցւոց գրեալ ասէր Պաւղոս. "Եթէ ոք այլ ինչ խորհեսցի, սակայն և ա՛ծ զայն ձեզ յայտնեսցէ,,։

Իսկ այսա եթէ չլինիցիմք նմա կարօտ, և որում չեմք տեսողք՝ զայն անձամբ կատարել կամիցեմք, չկարեմք այնուհետև 'ի նորին վկայութիւնս վայելել. որ և առ Հրեայսն իսկ եղև, զորոց ասէրն՝ թէ "Վասն այսորիկ առակօք խօսիմ ընդ նոսա, զի տեսանեն և ոչ տեսանեն,,։ Եւ զիա՞րդ տեսանէին և ոչ տեսանէին. տեսանէին՝ զդևսն հալածականս առնէր և ասէին՝ թէ դև գոյ 'ի նմա. տեսանէին զի զմեռեալս յարուցանէր և ոչ պաշտանէին նմա երկիր, այլ 'ի սպանումն միաբանէին։ Այլ ոչ եթէ Աբրահամ այսպիսի ոք էր. այլ զամենայն ինչ որ վասն նորա էր, մեծվայելչութեամբ և փութով գործէր. և արդ զի՞նչ ինչ որ ոչ յաւել նմա ա՛ծ։ Նոյնպէս և այժմ դու մի ասեր՝ թէ այս ինչ անպատճառ է և քաղցր և անտես արար զնա ա՛ծ, և նոյնպէս մնայ հեթանոս։ Այլ և առաջին ած զայն զհաւատ թէ չէք հնար մարդկան 'ի վերայ հասանել հաստատեալ խորհրդին և քաղցութին, բայց միայն որ սակաւին առանձին զփրկութեան։ Մանաւանդ թէ և զայն իսկ է ասել՝ թէ չատարա իսկ հող լինացն բաղում անգամ, և ոչ փոյթ յանձին կալաւ։

Եւ զիա՞րդ այնչափ, ասէ, խոնարհութիւն և անպատճառ կերպարանս յանձին ունէր։ Եւ եթէ կամիցիս այժմ զանպատճառս զայս և զանմեղս տեսանել և 'ի մեռ ատնուլ, գտանես զի յոյժ իսկ ամենայն հաւատամարթէր հող տանել երկրաւոր իրացս, որպէս և 'ի հոգևորսն եթէ կամեցեալ էր՝ կարողութիւն էր. ապա ոչ գտանելս զրկեալ, եթէ զհեռ երթեալ էր, մանաւանդ թէ քան զարեգակն և առ յաղանի է ճշմարտութիւն։ Եւ որ ուրեք երթայցէ՝ կարէ գտանել զանձին փրկու-

թիւն թէ կամեցի, միայն թէ յանձն առնուցու և ոչ ընդ վայր և 'ի զուր իւր համարեսցի ջանք իւր: Զի ոչ եթէ 'ի պաղեստինացւոց աշխարհին արգելեալ փակեալ զճանապարհս փրկութե և կամ յանկեան յաշխարհի ուրեք: Ոչ լուար մարգարէին որ ասէր՝ թէ "Ամենեքեան ծանիցեն զիս 'ի փոքրկանց մինչև 'ի մեծամեծս նոցա": Զասասանես զճշմարտութիւն խրատուն: Այլ արդ որում ներելոյ և թողութեան արժանի գտանիցին յորժամ անսանիցեն զճշմարտութիւնն աւանդութեամբ առածեալ, և չխուզիցեն և ոչ փոյթ և հոգ յանձին ունիցին ուսանել:

Այլ զայս իսկ 'ի վայրենի և 'ի բարբարոսէ ումեք պահանջես, ասէ: Ոչ միայն 'ի վայրենի և 'ի բարբարոսէ, այլ որ քան զնոսայն են բարբարոսագոյնքն են: Ո՞ր վասն, ասէ առս ինձ, յորժամ յերկրաւոր 'ի վարս փոքր մի զլկիցի, ընդդէմ դիտէ պատասխանիս առնել այնմ որ զրկէն, և ընդդէմ ևս կայ յորժամ բանադատիցի յումեքէ, և զամենայն ինչ առնէ և հնարի, որպէս զի մի յումեքէ խարդախեսցի. իսկ 'ի հոգևորն չարկանէ 'ի կիր զայնպիսի խնամատութիւն: Իսկ յորժամ քարի երկիր պագանէ և ած համարի և տօնս կատարէ և ինչս ծախէ և բազում երկիւղ ցուցանէ և չլինի ծոյլ ինչ և ոչ ասէ թէ անպամբոյծ եմ և անմարթուչ, իսկ աստ յորժամ որ սուրբ և ճշմարիտ ած է և պէտք լինին խնդրելոյ, յայնժամ բերես 'ի մէջ զփառամոլութիւնն նորա և զանպամբոյծ զիրսն. քանզի չէ և չէ իսկ այս:

Այլ արդ ասէ. առս ինձ, զո՞րս կարծիցես ազգս և վայրենագոյնս. որ առ Աբրահամուն էին, թէ այժմուքս. յայտ է թէ նոքա: Զորո՞ւմ ժամանակի զիւրին էր գտանել զաստուածպաշտութիւն. յայնժամ, թէ այժմ. կարծի՛ իսկ յայտ է թէ այժմ. վասն զի այժմ յամենեցունց ած անուննն հաստատուն է, և մարգարէքն քարոզեցին և իրքն 'ի գլուխ ելին և հեթանոսականն ամենայն յանդիմանեցան: Իսկ յայնժամ ամենեքին առանց վարդապետութեան էին և մեղքն զօրացեալ տիրէին, ոչ օրէնք կային որ խրատէին, և ոչ մարգարէք և ոչ նշանք և սքանչելիք և ոչ վարդապետութիւնք և ոչ բազմութիւնք գիտնականաց և ոչ այլ ինչ 'ի այնպիսեաց. այլ որպէս 'ի խաւարի ուր ոչ ծագիցէ լոյս, իբ-

րև 'ի մեծին գիշերոյ ձմերանւոյ այնպէս իմն գործէին ամենայն իրք աշխարհիս։ Նոյն սակայն սքանչելի և առաքինի այրն այն, թէպէտ և այնչափ արգելք էին, և զմեծ ծանեաւ և զառաքինութիւնն ճգնեցաւ և զգացումն յիւր նախանձ ածոյր ած, և այն զի ոչ արտաքին իմաստութեանն վարժ և փորձ էր. որպէս արդեօք՝ լինէր որ չև ևս գտեալ էր գիր 'ի վերայ երկրի։ Քանզի Մովսէս չև էր ծնեալ, քանզի յամենայնէ ընծայ եղև այ. նոյնպէս և զմեծ զոյգ ընդ նմին առաջ և զիւրն ընծայեցոյց նմա։ Քանզի և ոչ զայն ունիս ասել թէ և 'ի հօրէն ընկալաւ զբարեպաշտութիւնն Աբրահամ. քանզի և նա կռապաշտ էր, նա և նորին նախնիքն իսկ. և բարբարոս էր և 'ի մէջ բարբարոսաց սնեալ էր, և վարդապետ զոք ոչ ունէր բարեպաշտութեանն և զմեծ ծանոյց իւրոց ամենայն ծննդոցն, և յօրէնսն և 'ի մարգարէսն ես վայելել. և այնչափ ընտիր գտեալ, մինչև ասել անհնարին է։ Այլ ուստի արդեօք էր այս, եթէ ոչ զի զերկրաւոր իրացս չառնէր ինչ կարի փոյթ, այլ և 'ի հոգևորսն մեծա ձգտեցուցանէր զինքն։ Ո՞չինչ և Մելքիսեդեկ. ո՞չ առաքէն և նա յայն ժամանակս եղև և այնչափ պայծառացաւ, մինչև քահանայ Այ անուանեցաւ. քանզի անհնար իսկ է և կարի յոյժ անհնարին՝ որ արթունն է, թէ չլինիցի երբեք երևելի։

Այլ մի այս զձեզ ամբոխեսցէ, այլ գիտասջիք թէ ամենայն ուրեք բարուցն իմաստութեանն պէտք են. և արդ յանձինս մեր հայեսցուք, որով կարիցեմք լինել լաւք։ Այլ մի յայն հաւատոյ պահանջեսցուք, և մի դարձեալ 'ի յոյզ և 'ի խնդիր արկանիցեմք թէ էր վասն զայս անուն եթող և զայն անուն առնջեաց։ Քանզի զայնս գործեմք, զորպիսի ինչ եթէ յանկարծ ծառայ ոք որ. ընդդիմակաց տեառն իցէ և յինքն արկանիցէ զմեծակարգութիւն տեառն իւրոյ և ասիցէ՝ հէքդ և թշուառականդ, պարտ էր նախ հոգալ վասն քո պատժապարտութեանդ, և եթէ որպէս կարասցես հաշտեցուցանել զտէրն ընդ քեզ։ Նոյն զու մատուցեալ հաւատոյ պահանջես որում դու հանդերձեալ ես պատասխանատու գտանել, և զնոյնս զանց առնես որում զպատասխանիս պարտիս տալ։

Այլ արդ զինչ, ասէ, առ հեթանոսս ասիցես. զայս-

պիղծ ձայնս։ Ոչ ես մի միայն առ հեթանոսսն, այլ և զայն դիր 'ի մտի թէ որպէս կարասցես զնա ուղղել։ Վասնզի յորժամ զքո վարսն քննիցէ և յայնմանէ գայթակղեսցի, ապա յայնժամ 'ի մտի կալ եթէ զինչ ասիցես. իսկ եթէ վասն բանից գայթակղեսցի, չպահանջիս ինչ վասն այնորիկ. ապա եթէ 'ի վարուցն քոց խռովեսցի, զվերջին զվտանգն կրելոց ես։ Ոչ յորժամ տեսանիցէ զքեզ վասն արքայութեանն խնամատարեալ և 'ի մերձակայսս հարեալ, յայնժամ ապա հոգայ յորժամ զայսոսիկ տեսանէ, և մեղադրելով ասէ ցքեզ՝ զի եթէ արքայութեանն ցանկացող ես, ընդէ՞ր զանցաւորս չառնես անտես. և կամ եթէ ահաւոր ատենին ակն ունիս, է՞ր վասն զառաւս զգժնդակ զքոս չարհամարհիցես. և կամ թէ անմահութեան յոյս ունիս, հիմ չհամարիս ծաղր զմահ։ Նոյն արդ յորժամ զայս ասիցէ, յայնժամ հոգ 'ի մտի կալ թէ զինչ պատասխանի տանիցես։ Յորժամ տեսանէ զքեզ զի սարսաս և դողաս վասն խռովութեան ընչիցն որ երկնից ակն ունիս, և ուրախ լինիս և բերկրիս ընդ գիւտ մոյ խեցեկէշի և զանձինդ առաջի գնես վասն սակաւ մի արծաթոյ, յայնժամ ապա կալ հոգ 'ի մտի։ Վասնզի այսոքիկ են որ գայթակղեցուցանեն զհեթանոսսն։ Որպէս զի հոգացիս վասն քոյոյ փրկութեան, յայսցանէ տուր պատասխանի, և մի միայն բանիւք, այլ և գործովք. քանզի վասն այնր գործոց ոչ երբէք հայհոյեաց զԱծ, իսկ վասն չար գործոց բազումք ամենայն ուրեք հայհոյեն։

Նոյն արդ զայսոսիկ ուղղեա. ապա թէ ոչ՝ դարձեալ ասէ ցքեզ հեթանոսն, ուստի՞ ուսանիմ թէ զամենայն ինչ հնարաւոր հրամայեաց Ած. քանզի առհաւատչեայ դու քրիստոնեայ ես 'ի նախնեաց, ասէ, և 'ի բարիոք կրօնաւորութեանդ յայդմ սնեալ, և չգործես ինչ այնպիսի իրս։ Նոյն արդ զինչ պատասխանի տայցես. բայց եթէ զայն ասիցես թէ ցուցանեմ քեզ զայլս զի գործեն, զմիայնակեացսն որք երթեալ յանապատսն յափափայեն լեալ դադարեալ կայցեն։ Նոյն ապա չամաչիցես յորժամ քրիստոնեայ դու զքեզ խոստովանեսցիս, և վասն առաքինութեանն առ այլս առաքել զնոսա, որպէս զի ոչ կարասցես ցուցանել յանձինէ զվարս առաքինութե։ Վասնզի և նա քեզ խակոյն պատասխանի ընդդէմ՝ թէ

զինչ հարկ 'ի վերայ կայ իմ գնալ անցանել ընդ լերինս և ընդ ափափայ անապատս. վասն զի ուրեմն չէ հնար 'ի մէջ մարդկան և քաղաքի իմաստասիրել զայնպիսի առաքինութիւն, և բազում ինչ մեղադրութիւն ունի այսպիսի կարգաւորութիւն, և յաղագս այնորիկ թողեալ զշէնս և զքաղաքս՝ յանապատն ապաւինին. Այլ ցոյց ինձ, ասէ, որ կին ունի և որդիս, և ցածութեամբ կեայ և իմաստութեամբ. Այլ արդ զինչ ունիցիմք ասել առ այն. ո՞չ ապաքէն հարկ է զերեսս 'ի վայր արկանել և զամօթ զգենուլ. Քանզի և ոչ ինքն Քրիստոս այսպիսի ինչ հրամայեաց. այլ զինչ, եթէ "Ծագեսցի լոյս ձեր առաջի մարդկան". և ոչ եթէ ընդ լերինս և ընդ անկոխ անապատս. Զայս ասեմ, ոչ եթէ բամբասեմ ինչ զայնոսիկ որք 'ի լերինսն բնակեն, այլ ողբամ զայնոսիկ որք 'ի քաղաքսն կեան. վասն զի զառաքինութիւնն հալածական արարին աստի.

Յաղագս որոյ աղաչեմ զի զայնպիսի զիմաստասիրութիւն և այսր 'ի ներքս ածցուք. որպէս զի և քաղաքք լի լիցին. և յաղագս այսորիկ և զհեթանոսս կարող են ուղղել, և 'ի բիւր գայթակղութեանց կարող են և ըզմեզ հրաժարեցուցանել. Այլ արդ եթէ կամիցիս զնոսա զատել 'ի գայթակղութենէն, և քեզ իսկ վարձուց 'ի հատուցմունս վայելել, զվարս քո յանձինդ քո ուղղեա, և յամենայն կողմանց պայծառ և լուսաւոր կազմեա, որպէս զի տեսցեն զգործս մեր բարիս 'ի մէջ մարդկան և փառաւորեսցեն զհայր մեր որ յերկինս է. Որպէս ապա և մեք մեծ և անճառելի փառացն արժանի լիցուք շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք հանդերձ հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն.

ՃԱՌ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ

«Իսկ այնմ որ կարողն է հաստատել զձեզ ըստ աւե-տարանին իմում և ըստ քարոզութեանն Յիսուսի Քրիս-տոսի, ըստ յայտնութեան խորհրդոյն ըստ ժամանա-կացն յաւիտենից լռեցելոյ, և յայտնելոյ այժմիկ ՚ի ձեռն գրոց մարգարէականաց ըստ հրամանի յաւիտենականին Այ ՚ի հնազանդութիւն հաւատոց յամենայն հեթանոսս ծանուցելոյ, միայնոյ իմաստնոյ Այ ՚ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի, որում փառք յաւիտեանս. ամէն»:

Միշտ սովորութիւն է երանելւոյն Պաւղոսի յաղօթս և ՚ի փառաբանութիւն կատարել զխրատ մնացորդու-թեանն. քանզի գիտէ թէ չունին ինքն փոքր ինչ շահ, այլ յոյժ մեծ: Զայս ՚ի գթոյ և յերկիւղածութենէ սովոր է առնել. վասն զի ծառայից և որդւոցն վարդա-պետի չէ միայն բանիւք խրատել, այլ և աղօթիւք զնա ՚ի յԱյ զպատերազմակցութիւնն մատուցանել. զոր և աստ իսկ արար նա: Եւ ըստ կարգի իսկ այն էր. «Իսկ այնմ որ կարողն է հաստատել զձեզ, ասէ, նմա փառք յաւիտեանս. ամէն»: Դարձեալ զարչէին իմն ՚ի սկս-բաց անտի, յաղագս այսորիկ առ զօրաւորն չքմէ ըղ-բանն: Զի յորժամ ասասէ, հաստատակաց իմ առնէ զասասն. իսկ այժմ վասն նոցա պաղատանս մատուցա-նէ: Եւ իբրև ասաց՝ եթէ հաստատեսցէ, յարեաց ՚ի սմին՝ եթէ ըստ այնմ օրինակի, ըստ աւետարանին ի-մոյ՝ ասէ, որ յայտ իսկ առնելոյ էր թէ չև ես էին հաս-տատեալք. թէպէտ և կային, սակայն տատանէին և շարժէին:

Ապա զի որպէս արժանի հաւատարմութեան զբանն գործիցէ, ածէ զսոյնս՝ եթէ «Ըստ քարոզութեանն Յիսուսի Քրիստոսի»: այսինքն է՝ թէ զոր նոյն քա-րոզեաց. իսկ ապա եթէ նա ինքն քարոզեաց, ուրեմն յայտ է թէ ոչ մեր ինչ աւանդութիւն է, այլ նորին օրէնք: Եւ իբրև իմաստասիրեաց բարւոք վասն քարո-զութեանն, ապա ցուցանէ թէ բազում երախտեաց և -

բազում պատուոյ է պարգեւն այն։ Այլ նախ յաւետարանչացն կարգէ զայս, յետոյ ասէ և զնա իսկ զոր աւետարանեցին, քանզի և աւետարան իսկ էր առ այնոսիկ որոց ոչն երբեք յառաջ քան զնոսա էր ծանուցեալ։ Զայս ակնարկելով ասելովն՝ թէ "Ըստ յայտնութեան խորհրդոյն,,. որ է մեծ սիրոյ նշանակ՝ խորհրդոյն հաղորդս առնել, որում ոչ ոք յառաջ քան զմեզ եղև. "Ըստ ժամանակացն յաւիտենից լռեցելոյ, և այժմ յայտնելոյ,,. անդուստ 'ի վաղնջուց որ յառաջ սահմանեալ էր, բայց երևեցաւ այժմ։ Որպէս յայտնեցաւ. "Ի ձեռն գրոց մարգարէականաց,,։ Ըստ դարձեալ լուծանէ զերկիւղս ականջացն. Մի՛ զարհուրիր, ասէ, և մի երկնչիր յօրինացն. զի և օրէնքն զնոյնս կամէին. անդուստ 'ի վերուստ իսկ; ասէ, յառաջագոյն զայս գուշակէր։ Իսկ ասա եթէ քննիցես և 'ի խնդիր արկանիցես եթէ ընդէր այժմ յայտնեցաւ, չգործես ինչ լաւութէ իրս՝ զխորհուրդ Այ 'ի զնին արկանել և հաւատոյ պահանջել. զի ոչ եթէ հետաքննիչ պարտ է լինել այսպիսի իրաց, այլ սիրել և գթալ. ուստի և նա իսկ ընթերանէր[1] զայնոսիկ որք զայսպիսի զգալիս ցուցանէին։ Ի նոյնս յարեալ ասէր՝ թէ "Ըստ հրամանի յաւիտենականին Այ 'ի հնազանդութիւն հաւատոց,,։ Հնազանդութեան պէտք են հաւատոց, և ոչ եթէ 'ի բազում քննիչս արկանելոյ. և յորժամ Այ հրամայէ հաւատալ, պարտ է ոչ 'ի խոյզս և 'ի խնդիր արկանել։

Ըստ և այլուստ քաջալերէր զնոսա՝ թէ "Յամենայն հեթանոսս ծանուցելոյ,,։ Ոչ դու միայն, ասէ, այսպէս հաւատաս, այլ տիեզերք ամենայն. ոչ զմարդ ոք, այլ զԱծ ընկալան վարդապետ. որով 'ի նոյնս յարեալ ասէր. "Ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի,,։ Ոչ ծանուցաւ միայն, այլ և հաստատեցաւ. երկաքեան իւր գործ են։ Թէպէտ և այնպէս յառաջ անծանօթ էր, իսկ այժմ որ կարողն է հաստատել զձեզ 'ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի։ Քանզի որպէս յառաջն ասացի իսկ՝ ոչ զերկոսեան միայն, այլ և զփառսն եւս 'ի Հայր առնէ. վասն որոյ ասէրն՝ թէ "Միում փառք յաւիտեանս ամէն,,։ Փառաւորէ դարձեալ սքանչացեալ ընդ անհասանելի

1 Յօրինակին գրեալ էր ընթերնէր։

ընդ խորհուրդս ընդ այն․ զի և ոչ այժմ յորժամ յայտ-
նեցաւ, կարէ ոք մտաց հաստատ լինել, այլ հաւատովք մի-
այն պարտ է գիտել, և այլ իւիք չէք հաստատ լինել։

Իսկ բարբառ սորա թէ միայնոյ այ, յորժամ զմտաւ ածիցես թէ որպէս զհեթանոսս ՚ի ներքս ած և խառնեաց ընդ այնոսիկ որոց ՚ի վաղնջուց պարծեալ էր զուղղութիւնն․ և կամ ծրագէս զյուսահատեալսն ապրեցոյց, յորժամ ՚ի միտ առնուցուս թէ որք երկիրս չէին արժանիք՝ զնոսա յերկինս տարաւ, և որք ՚ի մերձակայ ՚ի կենացս անկեալք էին՝ յանմահ և յանճառելի բարութիւնն եմուծ, և որք դիւացն կոխանք էին՝ հրեշտակաց խօսակիցս յօրինեաց և զդրախտն եբաց և զհին պատուհասն զամենայն եղծ, և զայս ՚ի փոքր մի ժամանակի և ՚ի ձեռն երագ և դիւրին ճանապարհին, յայնժամ ծանիցես զիմաստութիւնն նորա յորժամ ՚ի միտ առնուցուս թէ զոր ոչ հրեշտակք և ոչ հրեշտակապետքըն կարացին գիտել, զայն յանկարծօրէն ՚ի հեթանոսաց մարդիկ ուսան ՚ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի։ Արով պարտ է զարմանալ ընդ իմաստութիւնն։ Իսկ զու-[1] զփառաւորքը չքնեա, ասեալ ինն․ ՚ի սուրբերին յանձեալ պարապեալ։ Իսկ արդ այն որ փառաւորութիւն իցէ․ քանզի որ չէ վաստակ ՚ի նոս և ոչ ՚ի հաւատոյն յուսացեալ, զիարդ կարիցէ վկայել մեծամեծացն որ եղեն ՚ի նմանէ։ Այլ ինքն յաղագս նոցա զփառսն ՚ի վեր առաքեաց, որպէս զի և զնոսա յետ ՚ի նախանձն յորդորեսցէ։ Իսկ արդ յորժամ լսիցես ՚ի նմանէն զի ասէ․ «Միայնոյ իմաստնոյ այ», մի արհամարհելով զորդի կարծիցես ասացեալ զայս․ զի թէ ամենայն այս յորմէ հեռի իմաստութիւնն նորա յայտնեցաւ՝ Քրիստոսիւ եղև, և առանց նորա և ոչ ինչ եղև, ապա ուրեմն յայտ է թէ և իմաստութեամբն հաւասար է հօր։ Իսկ էր վասն ասացէ՝ թէ միայնոյ իմաստնոյ այ․ առ ՚ի խտրոց արկանելոյ ՚ի մէջ ընդ ամենայն արարածս։

Իսկ արդ կարգս կատարելոց զփառաբանութիւնն, զարձեալ յաղօթիցն ՚ի խրատս անդր փոխի, և առ կարգադ- ջրջէ զբանն և ասէ այսպէս՝ թէ «Պարտիմք մեք որ կա-

1 Յօրինակին չփառաւորեալ Թուէր [illegible], և [illegible] յանձեալ [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]։

բարիս եմք ,,: Պարտիմք, ասէ, և ոչ եթէ շնորհեմք ինչ. Այլ արդ զինչ պարտիցեմք. ,,Զտկարութիւն անզօ-րացն բառնալ ,,: Տեսանե՞ս որպէս բարձրացոյց զնոսա գովութեամբքն. և ոչ միայն զօրաւորս եցոյց զնոսա, այլ զի և ընդ նոսա եւս կարգեաց, և նոքա հնազանդե-ցան: Այլ ոչ այսչափ միայն, այլ և որ անձնաւորելոյն իսկ նմանայն էր, յորժամ ձգէ ստամբ զնոսա և անհաստատականս առնէ: Դու, ասէ, կարող ես, և զիջանես ընդ նմա և ոչ ինչ վնասիս. այլ այն է վերջին վտանգաւորութիւն եթէ չզիջանես ընդ նմա և համբերես նմա: Այլ չասաց թէ զտկարսն, այլ թէ զտկարութիւն անզօրացն բառ-նալ. առ ի յորդորել ձգէ զնոսա և խոնարհեցուցանէ. որպէս և այլուր ասէ՝ թէ ,,Դուք որ հոգևորքդ էք, հաստատեսջիք զայնպիսիսն ,,: Այլ՞ն զօրաւոր, հաստ եմ զերախտիսն որ առասցն զքեզ այսպիսի. և հաստուցանես յայնժամ յորժամ զտկարութիւն հիւանդացն ողջա-ցուցանես. քանզի և մեք էաք տկարք և անողջք, այլ ի ձեռն շնորհաց եղաք զօրաւորք: Զայս ոչ եթէ յայսմ պարտիմք միայն առնել, այլ և յայլ հիւանդութիւնս. յորպիսի ինչ, եթէ ոք յոյժ ցասկոտ իցէ և կամ թըշ-նամանող իցէ և կամ այլ ինչ յայսպիսեաց առատ յո-ռութիւն ունիցի, տար նմա և համբերեա:

Այլ զիա՞րդ լինիցի այս, ասէ. լուր այնմ որ լուս կար-գին է: Զի յորժամ ասացն՝ թէ պարտիմք բառնալ, ի նոյնս յարեաց՝ եթէ ,,Մի անձանց հաճոյ լինիցիմք, այլ իւրաքանչիւր ոք ի մէնջ ընկերին հաճոյ լինիցի ի բարիս առ ի շինութիւն ,,: Այլ զոր ասէն այսպիսի ինչ է. զօրաւո՞ր ես, ասէ, առցէ զփորձ քոյոյ ուժոյդ տկարն. նա ուսցի զքո ոյժդ. նմա հաճոյ լեր: Այլ չասաց լոկ թէ հաճոյ լեր, այլ թէ ի բարիս. որպէս զի մի ասիցէ որ կատարեալն է՝ թէ ահաւասիկ ի բարի ձգեմ, յաղագս այնորիկ զայն յաւել՝ թէ առ ի շինութիւն: Որպէս զի թէպէտ ի հարստութեան իցես կամ ի մեծութեան, մի քեզ՝ այլ աղքատին և կարօտելոյն լեր հաճոյ. այս-պէս ի ճշմարիտ ի փառսն վայելես և բազում օգուտ գործես: Քանզի կենցաղոյս այսորիկ փառք ինքեանն ան-դէն խափանեսցին, իսկ հոգևորականքն կայ և մնայ մշտըն-ջենաւոր եթէ առ ի շինուածս գործիցես զայն: Յաղագս այսորիկ յանձնեցուցանէ իսկ առ հասարակ պահանջէ

զայս․ և ոչ այս անուն և այն անուն, այլ իւրաքանչիւր որ 'ի մէնջ ։

Այլ արդ քանզի մեծամեծ հրամանս ետ և զանձանց դիտաւորութեան հրամայեաց զիջուցանել առ 'ի յաղձելոյ զայլոց զանկարութիւնն, դարձեալ զՔրիստոս 'ի մէջ ածէ ասելով․ "Քանզի ոչ եթէ Քրիստոս, ասէ, անձին ինչ հաճոյ եղև,,։ Զոր միշտ իսկ առնէ․ զի և յորժամ վասն աղքատութեան ճառէր, զնա բերէր 'ի մէջ․ "Գիտէք, ասէ, զշնորհսն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի վասն մեր աղքատացաւ որ մեծատունն էր,,․ և յորժամ 'ի սէրն յորդորէր, 'ի նմանէն արար սկիզբն․ "Որպէս Քրիստոս սիրեաց զմեզ,, ասէ․ և դարձեալ յորժամ ամօթոյ և նախատանաց հրամայէր համբերել և վշտաց և նեղութեանց, զնա ածանէր խորհրդակից և 'ի նա ապաւինէր ասելով՝ թէ "Փոխանակ ուրախութեանն որ նմա առաջի կայր, համբերեաց խաչին, զամօթ արհամարհեաց,,։ Զայսս և աստ ցուցանէ՝ թէ նոյա է գործեալ զայս, և զմարգարէն՝ թէ անդուստ 'ի վերուստ գոչէր, յաղագս որոյ յարեաց 'ի սոյնս․ ասէ․ "Որպէս և գրեալ է՝ թէ նախատինք նախատչաց քոց անկան 'ի վերայ իմ,,։ Այլ արդ զինչ "Ոչ եղև անձին հաճոյ,,։ Մարթ էր նմա չկրել զոր ինչ կրեաց, եթէ կամեցեալ էր լոկ զանձին գիտել․ այլ չկամեցաւ զայն, այլ զմերն գիտեաց և զիւրն անտես արար։

Այլ էր վասն չասաց՝ թէ զանձն ունայնացոյց։ Քանզի ոչ եթէ զայն միայն կամի ցուցանել եթէ մարդ եղև, այլ թէ և թշնամանեցաւ և բազում չար կարծիս ընկալաւ 'ի բազմաց, զի և տկար համարեցան զնա․ "Եթէ որդի ես, ասեն, իջ՝ էջ 'ի խաչէդ,,․ և եթէ "Զայլս ապրեցոյց, զանձն չկարիցէ փրկել,,։ Վասն որոյ նորա յիշեաց զոր նմա վայելուչն էր վասն մերձաւորաց իւրոց․ և եցոյց թէ և առաւել իմն է քան զոր պատմեացն․ քանզի ոչ միայն զՔրիստոս եցոյց թշնամանեալ, այլ և զՀայր․ "Նախատինք նախատչաց քոց անկան 'ի վերայ իմ,,։ Այլ զոր ասէն այսպիսի ինչ է, թէ ոչ նոր ինչ և ընդ վայր իրք գործեցան․ այլ թէ որ զհինն ընթեռնուլին և զնա նախատէին, նոքին իսկ և ընդդէմ որդւոյն մոլեգնեցան։

Զայս ասէ, որպէս զի նմին նմանողք լիցուք․ այսով

և օծանէր իսկ զայնոսիկ որք 'ի փորձութիւնսն ընկղմիցին՝ ասելով. “Այլ որ միանգամ յառաջ գրեցաւ, ասէ, 'ի մեր վարդապետութիւն գրեցաւ, որպէս զի համբերութեամբ և մխիթարութեամբ գրոց զյոյսն ընկալցուք”. այսինքն է թէ մի անկցուք: Վասն զի պէսպէս ջանք և աշխատութիւնք էին ներքուստ և արտաքուստ, որպէս զի զօրացեալք մխիթարութեամբ գրոց զհամբերութիւն կամիցիմք ցուցանել. և յորժամ 'ի նմին կեցեմք, ապա կարեմք ունել յոյսն. քանզի այսոքիկ են երկոցունց իրացն կազմութիւնք, համբերութիւնն յուսոյն և յոյսն համբերութեանն. որպէս զի երկոքեան 'ի գրոց լինին:

Ապա դարձեալ յաղօթս շրջէ զբանն ասելով՝ թէ “Աստուած համբերութեան և մխիթարութեան տացէ ձեզ զնոյն խորհել առ միմեանս ըստ Յիսուսի Քրիստոսի”: Եւ քանզի սորա զիւրն և օրինակ 'ի Քրիստոսէ եբեր և 'ի գրոց զվկայութիւնն յաւել, և եցոյց եթէ յետ գրոցն նա ևս տայ նոցա զհամբերութիւնն, վասն որոյ և ասէրն՝ թէ “Աստուած համբերութեան և մխիթարութեան տացէ ձեզ զնոյն խորհել ընդ միմեանս ըստ Յսի Քսի”: Քանզի այս իսկ է սէր՝ որ և այլումն այսպէս խորհեսցի որպէս և անձինն: Եւ դարձեալ ցուցանէ թէ ոչ դոյզն ինչ սէր պահանջէ 'ի մէնջ, այլ զայն որ Քրիստոսին հաճոյ է, զոր և այլուր և ամենայն ուրեք առնէ. վասն զի է և այլ սէր: Եւ արդ զինչ շահ 'ի միաբանութենէն լինի. “Որպէս զի, ասէ, միաբանութեամբ 'ի մի բերան փառաւոր առնիցէք զԱծ և զՀայր տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի”: Եւ չասաց լոկ թէ միով բերանով, այլ թէ միաշունչ հրամայեաց լինել: Տեսանես որպէս միաւորեաց զամենայն մարմինն և յինչ կատարեաց զբանն դարձեալ 'ի փառաբանութիւն նորա. ուստի և յորդորէ իսկ 'ի միաբանութիւն:

Ապա դարձեալ զխրատուէն բուռն հարկանէ: “Վասն որոյ ընկալարուք զմիմեանս, ասէ, որպէս և Քրիստոս ընկալաւ զձեզ 'ի փառս Այ”: Դարձեալ օրինակ անդուստ 'ի վերուստ եբեր և զանբաւ զօգուտն եցոյց: Մանաւանդ եթէ զԱծ իսկ այս փառաւորէ, յորժամ զայս գործիցեմք. թէպէտ և ցաւիցեմք ինչ յումեքէ յորժամ հակառակութիւն յեղյեղօրէն լինիցի, և զմտաւ

ածիցես թէ լուծանես զբարկութիւնն 'ի փառաւորել զտէրն քո, զի թէպէտ և վասն եղբօրն չառնիցես, գոնէ վասն այսորիկ հաստատեաց. մանաւանդ եթէ նախ իսկ վասն այսորիկ: Վասնզի և ճնչէ իսկ Քրիստոս 'ի վեր և 'ի վայր զնոյն յեղյեղու, և ընդ հօր ձայնաւ խօսէր՝ թէ "Յայսմ գիտասցեն ամենեքեան թէ դու առաքեցեր զիս, եթէ լինիցին սոքա մի":

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Այս արդ հաւանեսցուք այժմ նմա և միաւորեսցուք ընդ միմեանս. քանզի զայն ոչ եթէ զանկարացն միայն ասաց, այլ զամենեսին իսկ կամի 'ի սոյնս յորդորել: Ոչ թէպէտ և կամիցի ոք ձեռքել և որոշել, դու մի ձեռքիր և որոշիր 'ի նմանէ, և մի պցուրտ զբանսն զայնոսիկ բարբառիր, եթէ սիրէ ոք զիս՝ սիրեմ, և եթէ ոչ ոք սիրիցէ՝ թէպէտ և աջոյ ակն իմ իցէ՝ 'ի բաց խլեմ զնա: Սատանայական բանք են այսոքիկ և մաքսաւորաց արժանի, մանաւանդ եթէ հեթանոսի կարճմտութիւն է: Իսկ դու որ 'ի մեծագոյն կարգաւորութիւնն կոչեցար և 'ի յերկինս գրեցար, մեծագոյն ես պարտական ես օրինացն: Այս արդ մի առեր այնպիսի բանս: այլ յորժամ չկամիցին զքեզ սիրել, յայնժամ ցուցջիր զյաճախագոյն սէրն առ նա, որպէս զի կարիցես զնա ընդ քեզ միաւորել: Եղբայր քո է. և անդամք յորժամ 'ի հարկէ իմեքէ կամիցի ձեռքել 'ի մարմնոյ, զամենայն ինչ հնարիմք որով կարիցեմք զնա անդրէն միաւորել 'ի մարմինն, և առաւել ևս խնամս տանիմք յայնժամ. սոյնպէս և առաւել վարձք յայնժամ են յորժամ որք ոչն կամիցին սիրել՝ և 'ի մեզ ձգեմք զնոսա: Ոչ թէ 'ի ճաշ և յընթրիս զայնոսիկ հրամայեաց կոչել որք ոչն կարասցեն փոխարէնս մեզ հատուցանել, որպէս զի առաւելուցուն մեզ վարձք փոխարինացն, ապա և առաւել և 'ի սէր անդր զսոյնս պարտիմք գործել: Վասնզի որ սիրեցաւն 'ի քէն և դարձեալ սիրեաց զքեզ, խակոյն առժամայն հատոյց զերախտիսն քո. իսկ որ սիրէն և չսիրիցի յումեքէ, այնպիսիսն ընդ նոքա զԱծ սոսացաւ իւր պարտապան. և առանց այսորիկ իսկ յորժամ սիրէն՝ չցուցանէ այնպիսի ինչ փոյթ առ քեզ. իսկ յորժամ

չտիրէն՝ յայնժամ է կարօտ քում ընդունելութեանդ ։ Այլ արդ մի՛ ասեր զպատճառս փութոյն պատճառս ծուլութեան, և մի՛ ասեր վասն զի ախտաւոր է՝ յաղագս այնորիկ անփոյթ առնեմ. քանզի ախտ և հիւանդութիւն մեծ՝ ցանկութիւնն սորայն է, այլ դու ջեռո փոխա զլուծութիւնն ։

Այլ արդ զի՞նչ, ասէ, եթէ ՚ի նմին կայցէ մնասցէ, խնձ զայդ հրամայես առնել։ Ո՛չ, ասէ, քանզի որչափ նա ՚ի նոյն դառնայ, ևս առաւել քեզ զհատուցումն գործես. մանաւանդ եթէ այնու խակ եղեր նմանող Քրիստոսի։ Զայս և ծանօթութիւն աշակերտացն ՚ի միմեանց սիրոյն եդ. «Յայսմ ծանիցեն ամենեքեան, ասէ, թէ իմ աշակերտք էք եթէ զմիմեանս սիրիցէք»։ Զի եթէ այս այսպէս է, ապա որչափ ևս[1] որ զատելիս սիրէ։ Զի և տէրն քո զատելիս իւր սիրէր և աղաչէր, և որչափ ինչ տկարք և հիւանդք էին՝ այնչափ յաճախեր զդարմանն տանել, և հանապազ գոչէր ասելով՝ թէ չունին ինչ պէտս ողջք բժշկի, այլ նոքա որ յախտին կան. նա և սեղանոյ ևս յանձն առնոյր հաղորդ լինել մաքսաւորաց և մեղաւորաց. և որչափ ինչ անարգէին զնա բազմութիւնք Հրէիցն՝ ևս քան զևս ցուցանէր առ նոսա զիւր զպատիւն և զխնամսն, մանաւանդ եթէ ևս առաւել։ Այլ արդ սմին նախանձաւոր լեր և դու. քանզի չէ փոքր ուղղութիւնս այս, վասն զի առանց սորա եթէ և մարտիրոսանայ ոք, չկարէ հաճոյ լինել նմա, որպէս և Պաւղոսն ասէր։

Այլ արդ մի՛ ասեր եթէ ատիմ ՚ի նմանէն և յաղագս այնորիկ չսիրեմ։ Վասն այնորիկ խակ ևս առաւել պարտէիր սիրել։ Ո՛չ և չէ խակ հնար ատել զսիրելի զոք, թէպէտ և գազան ոք իցէ, բայց եթէ զիւր զսիրելիսն սիրիցէ։ Զայս և հեթանոսք և մաքսաւորք առնեն։ Եթէ իւրաքանչիւր ոք զիւր բարեկամս սիրիցէ, խակ որ յետ ատելութեանն սիրիցէ՝ որպիսի՞ ինչ սէր չցուցանէ առ նմա։ Այլ արդ զայնս ցուցանիցեմք, և մի՛ դադարեսցուք երբէք ՚ի պատմելոյ թէ որչափ ատեաս զնա, եւ ևս առաւել սիրեմ զքեզ։ Այս այնուհետև զամե-

1 Յօրինակին պակասէր որչափ ևս. և զկնի Զի և տէրն քո զատելիս իւր՝ մի էր յաւելեալ ՚ի յանձին։

նոյն իսկ զհակառակութիւնն նորա և զծուլութիւնն՝ ի բաց հալածես. քանզի յոյժ 'ի խղճխայթմանէ լինի ախտաւոր. այլ զերկաքանչիւրոցն զսիրոյն զզօրութիւն սովոր է ուղղել խրատով ջերմութեամբն։

Զատուսանեմս զայնոսիկ որք յաղտեղի 'ի սէրսն հարեալ ջեռեալքն են, զիարդ զզեղմն ապտակակածս անենն և ընդ երեսս թքանեն, ձաղ և նախատ ամենեցուն կացուցանեն և բիւր չարիս կրեն յայնպիսի պոռնկաց կանանց։ Այլ արդ զինչ, միթէ կարա՞ց լուծանել զայնպիսի սէր Թշնամանացն զօրութիւն. և ոչ երբէք, մանաւանդ եթէ և՛ առաւել բորբոքի։ Այս և այն իսկ են մեծ չարիք, զի ընդ որում պոռնկին և այնպէս նախատ լինի՝ յանարգ և յանշան աղջկէ է. իսկ որք զայն աղէտ 'ի նոցանէն կրեն, Թերեւս և աղաղաք ամենք իցեն և պայծառ նախնիս ունիցին և այլ ևս ինչ երևելի մեծութիւն, բայց ոչ ինչ յայսպիսեացս ելցեն զնոսա և հրաժարեցոյց 'ի սիրոյն։

Այլ արդ համոզեցե՞մք և կարանացուցե՞մք յարժամ անտանիցեմք զի սատանայի և դիւաց սէրն այնչափ զօրութիւն ունի, մինչև որ ընդ յոյ սէրն է՝ չկարացաք այնպիսի ջերմութիւն ցուցանել։ Զիմանամ Թէ այս զէն մեծ է հակառակ Թշնամւոյն. համեմ զմտաւ զի անցեալ մերձ կայր դեռն և կամէր զառեցեալն յինքն յափշտակել և Ճեղքել զանդամն Քրիստոսի, և դու զանց առնես զնովաւ և յաղԹութեանն մասն լինիս։ Տա՞նզի եղբայրն կայր իսկ 'ի միջի մարտին, Թեպէտ և յաղԹէ՝ դու ընդ նմին պսակիս. ապա եԹէ անփոյԹ առնես և ծուլանայցես, առանց պսակելոյ որոշիս։ Այլ արդ դադարեա յայդպիսի սատանայական բանս բարբառելոյ զոր առես՝ Թէպէտ և աջ ակնս իցէ որ առիցէն զիս, խլեմ ընկենում։ Այլ արդ զինչ ինչ քան զայսպիսի բանս վատԹար և յետին կայցէ. նա և զոգւոցն իսկ բարեպաշտութիւնն նշաւակեալ խայտառակեն բազումք, որ քան որ զինչ չկայ դժնդակ այլ ամբարշտութիւն։

Սոյին վասն և ես հեծեմ և յոգւոց հանեմ, զի որ ինչ չարեացն է՝ զայն առաքինութիւն վարկանիք, և զոր պարտն էր արհամարհել և անտես առնել՝ զայն պայծառ և երևելի կարծէք։ Որ մեծ իսկ որոգայթ է սատանայի՝ զբարիոք զփառսն մատուցանել չարեացն, ս-

րով զառնալն իսկ անհնար է այնուհետեւ։ Նա եւ ես իսկ բազում անգամ լուայ յականց՝ եթէ որք միանգամ առեալ զմեղ, մի՛ մերձենայք առ նոսա։ Այլ զիարդ տէրն քո սովորմբք հրճուէր եւ զուարճանայր։ Բանիցս անգամ ՚ի բաց արացաւ ՚ի նմանէ. եւ սակայն նա ոչ երբէք դադարէր ՚ի հետս ընթանալոյ։ Այլ արդ մի ասեր՝ եթէ չկարեմ մերձենալ յառեալն. այլ ասա ոչ կարեմ ազատել զանգամնիչյան իմ։ Այս բանք Քրիստոսի աշակերտաց են, իսկ միւսն սատանայի. սա լուսաւոր յարինէ եւ փառաւոր գործէ, իսկ միւսն անարգս եւ անվայելուչս, այսպէս կատականաց։ Զսան այսորիկ սքանչանամք ընդ Մովսէս, զի յորժամ Տէր ասացնա "Թող զիս եւ բարկացեալ ջնջեցից զդոսա յերկրէ", եւ նա չկարաց անփոյթ առնել զնոսա որք բազում անգամ անարգեցին զնա. այլ ասէր. "Եթէ թողուս դոցա զմեղս՝ թող, ապա թէ ոչ՝ եւ զիս ջնջեա". քանզի այս բարեկամ էր եւ նմանող։ Իսկ մեք որով պատկառել պարտիմք, այնու պերճանամք։ Ասէ՝ մի ինչ ճառեր զգաեհիկ եւ զխոտան առնէ որ բիւր անգամ յամենեցունց ճաղեալ է։ Զայս քեզ ատելութիւնն ուսուցանէ. ապա եթէ դէպ լիցի յայլոց ասել քեզ թէ մի անարգեր զպատկեր այդ, իսկոյն ընթացանաս եւ ընկերանես եւ ծիծաղիս զգանիւքն նորա. եւ որով պարտն էր ամաչել, զայն քեզ բերկրանս համարիս։

Այլ արդ ասէ սա ինձ, քանահեւս զայր հաւատացեալ. իսկ Քրիստոս եւ ոչ զանհաւատսն չարհամարհեաց. եւ զինչ ասեմ թէ չարհամարհեաց, այլ եւ այնպէս սիրեաց՝ մինչեւ անվայելուչք եւ զազրատեսն էաք, մինչեւ մեռաւ վասն մեր։ Այլ արդ յորժամ նա այնչափ սիրեաց զմեզ, եւ այն զի այնպիսիք ոմանք էաք, իսկ դու յորժամ գեղեցկացեալն եւ զարմանալիքս եղաք՝ քանահեւս զայնու որ Քրիստոսի զաւն է, որ տէրունական մարմինն եղեւ։ Զիմանամ զինչ բարբառիցիս եւ չգտանեմ զինչ յանդգնիցիս. գլուխ ունի զՔրիստոս եւ սեղան եւ պատմուճան եւ կեանս եւ լոյս, եւ ամենայն ինչ նա է նորա, եւ դու յանդգնիս ազատել զնա. եւ ոչ զնա միայն, այլ եւ բիւրս եւս ընդ նմա։ Հանդարտեա, այր դու, եւ դադարեա ՚ի մոլորութենէդ եւ ՚ի միա առ. զեղխայրն, եւ ունիր եթէ ամբարտաւանութեան եւ սատանայական

բանք են զոր դու առնես: Նմանապէս եթէ զսոցին հակառակն գործես և ասա. Թէպէտ և բիւր անգամ քամահես զիս, և ես ոչ աղարտեմ զնա: Այսպէս արա և զերկրայինն շահիցես և փառօքն իմ վարեսցիս և հանդերձելոյ բարութեանցն արժանաւոր գտանիցես: Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

“Ասեմ եթէ Յիսուսի Քրիստոսի սպասաւոր լինել թլփատութեանն՝ վասն ճշմարտութեանն Այ էր առ 'ի հաստատել զաւետիս հարցն„:

Դարձեալ վասն Քրիստոսի խնամոցն խօսի ընդ մեզ, զի դեռ ևս տակաւին զնմին ձայնէ բուռն հարեալ ունի, և ցուցանէ թէ որչափ ինչ գործեաց յաղագս մեր, և զի չեղեւ անձին հաճոյ: Ընդ այսմ և զայն կամի՝ թէ պարտական են որք 'ի հեթանոսացն են՝ Այ. և եթէ պարտականք են, ապա հարկ է տանել այնոցիկ որք 'ի Հրէիցն էին: Քանզի յոյժ զկծեցոյց զնոսա, ապա զի մի՛ և սոքա 'ի մեծամտութիւն եկեսցեն, այսու զիջուցանէ զհպարտութիւն նոցա. վասն զի նոքա 'ի հարցն աւետեաց ունէին զպարտութիւնն. իսկ որք 'ի հեթանոսացն են, միայն առ ողորմութեան և մարդասիրութեանն Այ. վասն որոյ և ասէրն՝ եթէ “Հեթանոսք վասն ողորմութեան փառաւորեն զԱծ„:

Նաև զի և ս յայտնապէս ասացեալքն լինիցին, զայն զբանս դարձեալ աղաչեմ լսել, որպէս զի ուսանել կարասցեն թէ զինչ է՝ վասն ճշմարտութեանն Այ լինել Քրիստոսի սպասաւոր թլփատութեանն առ 'ի հաստատել զաւետիս հարցն: Նաև արդ զինչ իցէ զոր ասիցէն: Աւետիքն որ առ Աբրահամ ասացան՝ թէ “Քեզ տաց զերկիրն. և զաւակի քում„. և եթէ “Ի զաւակի քում օրհնեսցին ամենայն ազգք„: Այլ պատմա-

պտուղք տանջանաց գտան յայնժամ յետ այնորիկ՝ ամենեքին որք 'ի զաւակէն Աբրահամու էին ։ Վասն զի օրէնք նոցա զբարկութիւն գործէին յորժամ յանցանէին, յաղագս այնորիկ և 'ի հարցն աւետեաց զատեալ մերժեցան ։ Ապա եկն որդին, եղև գործակից հօրն, որպէս զի աւետիքն այն ճշմարտիւ երևեսցին և 'ի գլուխ ելանիցեն, զամենայն իսկ զօրէնսն կատարեաց, որով և թլփատեցաւն. այլ և խաչիւն ևս 'ի բաց ջընջեաց զանէծսն որ 'ի յանցուածոց անտի էին, և չետ աւետեացն անկանել 'ի գետնի ։ Այլ արդ յորժամ ասիցէ՝ թէ “սպասաւոր թլփատութեանն„, զայն ասէ՝ թէ եկն և զամենայն որ ինչ ըստ աւետեացն էր՝ ելից. թըլփատեցաւ և եղև զաւակ Աբրահամու, և զանէծսն ելոյծ, և զԱյ զբարկութիւնն ցածոյց, և պիտանիս արար զայնոսիկ՝ որք հանդերձեալն էին ընդունել զաւետիսն, և զամենայն զընդդիմակացութիւնն միանգամայն մերժեաց. որպէս զի մի ասասցեն նոքա մեղադրութեամբ եթէ էր վասն Քրիստոս թլփատէր և զամենայն ըստ օրինացն պահէր ։ Եւ զի հաստատեսցէ զայսպիսի օրէնս՝ կրեաց զայս, այլ զի իսպառ լուծցէ զնա և հրաժարեցուսցէ զքեզ 'ի նորին անիծիցն, և տարապարտուց ազատեսցէ զքեզ 'ի նորին իշխանութենէն ։ Այլ քանզի դու անցեր զօրինօքն, յաղագս այնորիկ ինքն էառ. ոչ եթէ դու կատարեցեր, այլ զի 'ի քեզ զաւետիս հարցն հաստատեսցէ. վասն զի ոչ զօրէիր զօրինացն զկամսն առնել, զի ցուցանէին զքեզ օրէնքն ընդդիմակաց իւրեանց, միանգամայն և ժառանգութեանն չլինէին արժանի. որպէս զի և դու շնորհօք ապրեսցիս, քանզի արտաքս անկեալ էիր յայնժամ ։ Այլ արդ մի կար ընդդէմ և մի հակառակիր ինչ 'ի զուր յաղագս օրինացն որ զքեզ արտաքս ընկեցին յաւետեացն, եթէ չէր կրեալ զամենայն վասն քո Քրիստոսի ։ Այլ արդ համբերեաց այնմ ամենայնի, ոչ զի դու արժանի ինչ էիր փրկութեան, այլ զի զԱծ ճշմարիտ ցուցցէ ։

Ապա զի մի այսու յամբարտաւանութիւն ինչ եկեսցեն որք 'ի հեթանոսացն էին, ասէ. “Հեթանոսք վասն ողորմութեան փառաւոր առնեն զԱծ„ ։ Այլ զոր ասէն այսպիսի ինչ է, թէ որք 'ի Հրէիցն էին՝ գոնէ զաւետիսն ունէին. իսկ դու և ոչ զայն անգամ, այլ մարդա֊

սիրութեամբն միայն ապրեցար. մանաւանդ թէ և նոցա ինչ աւելի չվճարէր յաւետարանն, եթէ չէր Քրիստոսի եկեալ։ Բայց ապաքէն խառնէ զնոսա ընդ միմեանս և զուգէ. և յիշէ զաւետարանն, որպէս զի մի կատարեալքն 'ի վերայ տկարացն յանդգնիցեն։ Եւ վասն նորա ասէ՝ թէ ողորմութեամբ միայն ապրեցան, վասն որոյ և յիրաւի իսկ պարտին փառաւորել զԱծ։ Եւ փառք Այ՝ մեր մերձաւորութիւնն և միաւորութիւնն և միահամուռ գոհութիւնն և բառնալ զտկարութիւն տկարացն և չառնել անտես զանջատեալ անդամն 'ի մէնջ։

Այս և զվկայութիւնն բերէ 'ի մէջ, որով ցուցանէ թէ պարտ է միաւորել այնոցիկ որք 'ի Հրէից են ընդ այնոսիկ որք 'ի հեթանոսաց էին. այսպէս ասէ, թէ “Որպէս գրեալ է. վասն այսորիկ խոստովան եղէց քեզ 'ի հեթանոսս Տէր, և անուան քում սաղմոս ասացից։ Եւ դարձեալ թէ ուրախ լերուք հեթանոսք ընդ ժողովրդեան նորա։ Եւ այլուր՝ թէ օրհնեցէք զտէր, ամենայն հեթանոսք, և գովեցէք զնա ամենայն ժողովուրդք։ Եւ եթէ՝ եղիցի արմատն Յեսսեայ և որ յառնելոցն է իշխան հեթանոսաց՝ 'ի նա հեթանոսք յուսասցին”։ Եւ արդ զայս ամենայն 'ի մէջ եբեր, զի ցուցցէ՝ թէ պարտ է միաւորել ընդ միմեանս և փառաւորել զԱծ. միանգամայն և որք 'ի Հրէից էին՝ ցածուցանէ, զի մի ինչ յարձակեսցին 'ի նոսա, զմարգարէսն ցուցանէ թէ յառաջագոյն կոչեցին զնոսա. և որք 'ի հեթանոսաց էին, դարձեալ զիջուցանէ յիշեցուցանելովն թէ աւելի պարտական են շնորհացն։

Այս դարձեալ յաղօթս փակէ զբանն ասելով՝ թէ “Աստուած յուսոյ լի արասցէ զձեզ ամենայն ուրախութեամբ և խաղաղութեամբ առ 'ի հաւատալ յառաւել յոյսն զօրութեամբ հոգւոյն սրբոյ”։ Այսինքն է թէ զերծայք 'ի վհատութենէն որ առ միմեանս էր, և ոչ երբէք ծանրացարուք 'ի վհատութեանդ. այս է զոր ասէն՝ յառաւել յոյսն։ Քանզի ամենայն բարութեց պատճառք նա է։ Եւ այն հոգւոյն սրբոյ է. և ոչ թէ լոկ 'ի հոգւոյն, այլ և մեք պարտիմք 'ի ներքս ընծայ լինել։ Վասն այնորիկ ասաց եթէ “Հաւատայք”. կարէք լնուլ խնդութեամբ, թէ հաւատայք և յուսայք։ Եւ չասաց եթէ յուսայք, այլ թէ յառաւել յոյսն.

որպէս զի մի միայն սփոփանս ինչ գտանիցեն դժպատեհութեանցն, այլ խնդութիւն ունել 'ի ձեռն տեսանել հաւատոցն և յուսոյն։ Նոյնպէս ապա և զհոգին 'ի մեզ կարեմք ձգել, ապա և նա եկեալ զձմ ամբողջ պահէ։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Ոչ զոր օրինակ կենդանութիւնս մեր կերակուրս ունի և զմարմնոյ կենդանութիւն անօրինէ, այսպէս թէ ունիմք ինչ բարութիւնս, զհոգին աղաչեմք և նա պահէ. զի եթէ զհոգին ունիմք, ապա և գործս բարիս ունիմք։ Նոյնպէս և որ հակառակն սմին է, զի եթէ գործս չունիմք, հոգին սուրբ մեկուսի կայ 'ի մէնջ և հրաժարէ. զի եթէ 'ի հոգւոյն թափուր գտանիմք, և գործովք կազացեալ լինիմք. ապա յորժամ սա հրաժարէ 'ի մէնջ, պիղծ հոգին գայ։ Եւ յայտ 'ի Սաւուղայ է. զի թէպէտ և չխնդրէր զմեզ այնպէս որպէս զնայն, այլ ևս տարագ հեղձուցանէ 'ի ձեռն չար գործոց։ Եւ արդ պէտք են քնարին Դաւթայ, որպէս զի նուագիցեմք հոգւոց մերոց զծածայրն զնուագն և բերանով և բարի գործովք։ Եւ եթէ զմինն միայն առնիցեմք և լոկ զնուագն լսիցեմք, որ զայնպիսին երգէր՝ և գործովք հակառակ նմին գտանիմք որպէս և նայն յայնժամ, ապա 'ի դատապարտութիւն մեզ լինի դեղ բժշկութեանն, և ևս վայրենագոյնս մոլեգնիմք քան զնա։ Քանզի մինչև լուեալ էր մեր զերգն՝ զարհուրէր չար դևն՝ թէ գուցէ յորժամ լսիցեն յուղղութիւն գայցեն. իսկ ապա և յորժամ յետ լսելոյն սոյնպիսիք գտանիմք, բառնայ 'ի նմանէն և այն երկիւղն, և այնուհետև ևս դառնագոյն լինի ընդդէմ մեր։ Եւ արդ սաղմոսեսցուք երգովք հոգևորօք 'ի ձեռն բարի գործոց, որպէս զի որ քան զդև դժնդակն է մեղքն՝ կարիցեմք արտաքս հանել 'ի մտաց։ Վասն զի դև ոչ կարէ ամենևին վնասեցուցանել զմեզ յերկնից, այլ է ուրեք զի և օգուտ ևս գտանի այնոցիկ որք արթունք են. իսկ մեղք բովանդակին իսկ հանեն յարքայութենէն կամօք մարդոյն։ Դև իսկ է մոլորութիւնս սատանի. վասն այնորիկ և զորս ողորմածն ամենայն, չկամին ճանաչել։

Եւ արդ երգեսցուք նուագս այնպիսի հոգւոյն որ ան-

կեալ զնի, և յայլմէ 'ի գրոց և 'ի նմին իսկ 'ի Դաւթայ: Նոյն արդ սաղմոսեսցէ բերանն և խրատեսցին մտաքըն: Քանզի չեն և այսոքիկ փոքունք. քանզի յորժամ խրատիցեմք զլեզուն սաղմոս ասել, ապա ամաչէ հոգին յորժամ այսպիսի երգ մերձենայ 'ի նա հակառակս ինչ խորհել նմին: Նոյն ոչ եթէ զայս միայն պտղաբերեմք, այլ և են աւելի ինն որ մեզ բարին և օգուտն է. քանզի և վասն մերձակայիցս և վասն հանդերձելոցն զքեզ հմուտ առնէ, և վասն երևելեացս և վասն աներևոյթ արարածոցն: Որ թէպէտ և յաղագս երկնից կամիցիս նախ ուսանել, այնպէս կայցէ մնայցէ. թէ փոփոխումն ինչ ընդունի յայտնապէս պատասխանի առնէ քեզ և ասէ՝ թէ երկինք իբրև զհանդերձս հնասցին, և իբրև զվերարկուս ծալէ զնոսա ած և փոխէ: Նոյն եթէ զձևոյն և զկերպարանացն կամիցիս լսել, ունիս դարձեալ և զայն ես լսել՝ “Որ ձգեաց զերկինս որպէս զխորան”, ասէ: Նաև եթէ զվերինն ոչուցէն նորա կամիցիս 'ի միտ առնուլ, առնէ քեզ դարձեալ պատասխանի՝ թէ “Հաստատեր 'ի վերայ ջուրց զվերնայարկս նորա”: Նոյն ոչ եթէ յայսմ ինչ կայ մնայ, այլ և զլայնութենէ նորա և զբարձրութենէ քեզ ճառեալ պատմէ, և ցուցանէ թէ զորդ չափով երկոքեան են. “Որպէս հեռի են, ասէ, արևելք յարևմտից, այնչափ հեռի արար 'ի մէնջ զանօրէնութիւնս մեր. և ըստ բարձրութեան երկնից յերկրէ՝ այնպէս զօրացոյց տէր զողորմութիւնս իւր 'ի վերայ երկիւղածաց իւրոց”: Թէպէտ և զհիմունս երկրի 'ի խոյզ և 'ի խնդիր արկանիցես, սակայն և զայն չթաքուցանէ 'ի քէն, այլ յորժամ սաղմոսէ նա և ասէ՝ թէ “Ի վերայ ծովու հիմունս արկ նմա”: Դարձեալ թէպէտ և զշարժմանէ կամիցիս գիտել եթէ ուստի լինիցի, վճարէ զքեզ յամենայն հիացմանէ ասելովն՝ թէ “Ով հայի յերկիր, և հարկանէ զնա 'ի դողման”: Նա թէպէտ և զգիշերոյ խնդրիցես զպէտս, և զայս ուսանիս 'ի նմանէն՝ թէ “Ի նմա եղանեն ամենայն գազանք անտառի”: Եթէ ասիցես եթէ յինչ պէտս լերինք եղեն, տայ քեզ պատասխանի եթէ “Լերինք բարձունք են եղջերուաց”: Նաև եթէ ասիցես եթէ էր վասն վէմք եղեն, “Վէմք ապաւէնք ճագարաց և նապաստակաց” ասէ: Ե՞ր վասն, ասիցես, անպտուղ ծառք բուսան.

“Անդ, ասէ, ճնճղուկք բազում դիցեն”։ Եւ կամ դար-
ձեալ ասասցես թէ յի՞նչ պէտս յանապատս աղաւնեացն
իցեն, “Անդ արբուցանէ, ասէ, զամենայն երէ վայ-
րի”։ Ապա դարձեալ թէ յաղագս էր գինի, զի յար-
բուցանել բաւական էր բնութիւն ջրոյն միայն. այլ զի
սփոփեսցիս փոքր մի նովաւ, “Գինի, ասէ, ուրախ առ-
նէ զսիրտ մարդոյ”։ Եւ արդ զայս ուսեալ 'ի միտ առ-
նուցումք որչափ արժան իցէ 'ի կեր արկանել զգինի։
Դարձեալ ասասցես թէ ուստի կերակրին թռչունք և
կամ վայրենի երէք, տայ քեզ պատասխանի ասելով՝
թէ “Ամենեքին քեզ ակն ունին տալ նոցա կերակուր
'ի ժամու”։ Իսկ ապա եթէ ասասցես յէր այս անա-
սունք եղեն, առնէ քեզ դարձեալ պատասխանի՝ թէ և
այսոքիկ վասն քո. “Որ բուսոյց զխոտ 'ի լերինս, ասէ,
և դալար այնոցիկ որք մարդկանն ծառայեն”։ Իսկ ա-
սիցես թէ զի՞նչ պէտք լուսնի իցեն, լսես 'ի նմանէն որ
ասէն. “Արարեր զլուսին վասն ժամանակաց”։ Եւ զի
ամենայն առ հասարակ երևելիքս աներևոյթք եղեալ
են 'ի չգոյէ 'ի գոյ եկեալք, և զայս յայտնապէս ուսու-
ցանէ քեզ ասելովն՝ թէ “Նա ասաց և եղեն, ինքն
հրամայեաց և հաստատեցան”։ Եւ զի լուծումն կայ,
և զայս ուսուցանէ քեզ ասելովն՝ “Աստուած փրկեսցէ
զանձն իմ 'ի ձեռաց դժոխոց յորժամ ընդունիցիս զիս”։
Եւ եթէ ուստի մեր մարմինքս եղեն, սակայն և զայս
ասէ՝ թէ “Յիշեա զի հող եմք”. և կամ ուր դարձեալ
երթամք, “Եւ դարձցին անդրէն 'ի հող իւրեանց” ա-
սէ։ Եւ ո՞ր վասն այս ամենայն. յաղագս քո, “Փառօք և
պատուով պսակեցեր զնա, ասէ, և կացուցեր զնա տէր
'ի վերայ ամենայն գործոց քոց”։ Եւ կամ եթէ ու-
նիցիմք ինչ մեք մարդիկ հաղորդութիւն ընդ հրեշտակս,
և զայս ասէ քեզ 'ի սաղմոսել անդ՝ թէ “Փոքր մի նու-
ազ արարեր զնա քան զհրեշտակս քո”։ Եւ դարձեալ
վասն սիրոյն այ ասէ քեզ՝ թէ “Որպէս գթայ հայր 'ի
վերայ որդւոց, գթացի տէր 'ի վերայ երկիւղածաց իւ-
րոց”։ Եւ յաղագս աստի անդր ընդունելոյն զմեզ և
վայելել յանխռովական 'ի բարիսն, “Դարձիր, անձն
իմ, 'ի հանգիստ քո”, ասէ։ Ապա եթէ ասասցես՝ էր վասն
այսչափ մեծ են երկինք, և զայս ևս ասէ՝ թէ “Եր-
կինք պատմեն զփառս այ”։ Եւ կամ թէ էր վասն

տիւ և գիշեր եղեն, ոչ վասն երևելոյ միայն և համ-գլուատեան, այլ և խրատեսցեն. «Ոչ են բանք, ասէ, և ոչ են խօսք որոց ոչ լսիցին ձայնք նոցա»։ Եւ կամ զիարդ ծով պատեալ կայ զաշխարհաւ, «Իբրև խորք որպէս ըղ-գեստ վերարկու է նորա»։ Քանզի և ՚ի հեբրայական լեզուին այսպէս կայ։ Ապա այսուհետև յասացելոց ան-տի առեալ սկիզբն՝ և այլոց ամենայնի կարեն հմուտ լի-նել յաղագս Քրիստոսի, յաղագս յարութեան. վասն համբարձելոյ կենացն, վասն անձառ հանգստեանն, յա-ղագս տանջանացն, վասն կարգաւորական բանիցն, յա-ղագս ուղիղ հաւատոցն աւանդութե. և գտանիցին բիւր բարութեանք լի գիրքն ամենայն։ Զի թէպէտ և ՚ի փորձութիւնս ինչ անկանիցիս, բազում մխիթարութիւն ՚ի նոյնմէն գտանես. և կամ թէ դարձեալ ՚ի մեղս ինչ ըմբռնիցիս, բիւր դեղս կազմն գտանես անտի. և կամ թէ յաղքատութիւնս և կամ ՚ի վիշտս ինչ, բազում անգամ համգխոտս ընդունիս անտի. և դարձեալ թէ-պէտ և արդար իցես, առաւել ՚ի զգուշութեան պահիս. և եթէ մեղաւոր իցես, դարձեալ բազում սփոփանս ու-նիս. իսկ եթէ արդար իցես, և դժնդակս ինչ կրիցես, լսես զոր ասէն՝ թէ «Վասն քո մեռանիմք զօրհանա-պազ, համարեցաք որպէս զոչխար ՚ի սպանումն։ Այս ամենայն եկն ՚ի վերայ մեր, և մեք ոչ մոռացաք զքեզ»։ Եւ դարձեալ եթէ հպարտացուցանեն զքեզ ուղղու-թիւնքն, լսես նմա որ ասէն՝ թէ «Մի՛ մտաներ ատեան ընդ ծառայի քում, զի ոչ արդարանայ առաջի քո ամե-նայն կենդանի»։ և իսկոյն առժամայն ցածնուս և խո-նարհիս։ Իսկ ապա եթէ մեղաւոր իցես և ՚ի յուսահա-տութիւն անկեալ, հանապազ իսկ ասէ. «Այսօր եթէ ձայնի նորա լուիցէք, մի խստացուցանէք զսիրտս ձեր»։ և իսկոյն երագ կանգնիս։ Թէպէտ և զթագն ՚ի գլուխ ունիցիս և մեծամեծիցես, և ուսանիցիս զոր ասէն՝ թէ «Ոչ ապրի թագաւոր ՚ի ձեռն բազում զօրաց, և ոչ հսկայ իւրով զօրութեամբ», իսկոյն զիջանիս ՚ի մեծա-մտութենէ։ Թէպէտ և մեծատուն ոք իցես և յոյժ փա-ռաւոր, դարձեալ լսես զի սաղմոսէ և ասէ՝ թէ «Վայ որք յուսացեալ են ՚ի զօրութիւն իւրեանց, և որք պար-ծին ՚ի բազում մեծութիւն իւրեանց»։ և եթէ «Մարդոյ իբրև զխոտոյ են աւուրք»։ և դարձեալ թէ «Ոչ

իշխանեն փառք տան նորա ընդ նմա,,․ ապա այնուհետեւ ոչ ինչ յերկրաւորացս վարկանիցիս մեծագոյն ինչ իրս ։ Ո՛չ ի թէ որ քան զամենայն ինչ պայծառն թուին փառքըն եւ մեծութիւնք, եւ զայն այնպէս անարգ համարեցաւ, ապա որո՞վ բանիւ արժանի գտանիցին այլ ինչ երկրաւոր իրք ։ Արդեօք 'ի վհատութիւնս ինչ կործանեալ իցես, այլ լուր նմին իսկ զոր ասէն․ "Ընդէ՞ր տրտում ես, անձն իմ, կամ ընդէ՞ր խռովես զիս, յուսա առ ած, խոստովան լեր նմա,,։ Այլ արդեօք ափցես զոմն առաւել քան զարժանն ընտիր գտեալ մեծութեանն, "Մի՛ նախանձիր, ասէ, ընդ չարս,,․ եւ զայն ես դարձեալ ասէ՝ թէ "Որպէս վխոտ ցամաքեսցին, եւ իբրեւ զբանջար դալարւոյ երագ անկցին,,։ Նա դարձեալ տեսանիցես զարգարս եւ զմեծաւորս զի զոյգ խաշնանգին․ այլ մի՛ զնոյն պատճառս կարծեր զերկոցունց, քանզի "Բազում տանջանք են մեղաւորաց,, ասէ ։ Իսկ վասն արդարոյն չասաց տանջանս, այլ թէ "Բազում նեղութիւնք են արդարոց, եւ յամենայնէ փրկէ զնոսա տէր,,․ եւ դարձեալ թէ "Մահ մեղաւորին է չար,,․ եւ թէ "Պատուական է առաջի տեառն մահ սրբոց իւրոց,,։

Զայս ճառեա հանապազ, այսու խրատեաց․ քանզի իւրաքանչիւր որք յայսց բանից անեզրական խորս անդընդոց ունի զիմաստութիւնս, իսկ մեք իբրեւ հարեւանցի իմն ընթեռնումք լսել ։ Իսկ եթէ կամիցիք ամենայն հաւատարիմ քննել զասացեալս, բազում մեծութեան շահս գտանէք․ բայց սակայն բաւական են եւ ասացեալքըս 'ի յառաջիկայ կարեացն մաքրել զմեզ ։ Յորժամ ոչ նախանձել թողյլ տայ եւ ոչ ընդվայրահար տրտմել եւ վհատել․ եւ ոչ դարձեալ զմեծութիւն համարել թէ է ինչ, եւ ոչ ընդ վիշտսն տրտմել եւ ոչ ընդ աղքատութիւն հոգալ, նա եւ ոչ զնոյն իսկ զկեանսն վարկանել թէ իցեն իսկ կեանք, ապա եւ յամենայն իսկ ախտից մերժեալ զերծիցեսք ։ Նա արդ 'ի վերայ այսր ամենայնի գոհացուք զնա որ զայսպիսի զգանձ ընծայեաց մեզ․ որպէս զի համբերութեամբ եւ մխիթարութեամբ գրոց զյոյսն ընկալցուք, որով եւ 'ի հանդերձեալ բարութիւնսն ժամանեսցուք ։ Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք եւ մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ որում փառք հօր հանդերձ հոգւոյն սրբով այժմ եւ յաւիտեանս․ ամէն ։

ՃԱՌ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

"Յուսացեալ եմ և ես վասն ձեր, եղբարք իմ, թէ և դուք լի էք ամենայն բարութեամբ, առաւելեալ էք ամենայն գիտութեամբ, կարող էք և զմիմեանս խրատել"։

Արդ թէ "Յորչափ ժամանակս եմ առաքեալ հեթանոսաց, զպաշտօնն իմ փառաւոր առնեմ". ասաց թէ "Մի՛ գուցէ և 'ի քեզ չխնայեսցէ". և դարձեալ ասէ՝ թէ "Մի՛ լինիք իմաստունք յանձինս ձեր". և դարձեալ թէ "Դու ընդէ՞ր դատիս զեղբայրն քո". և թէ "Դու ո՞վ ես որ դատիս զայլոյ ծառայ". և այլ ևս բազում քան զնոյնս ասաց։ Արդ վասն զի ամենայն ուստեք խոշորագոյնս բարբառեցաւ առ նոսա, ողոքէ այնուհետեւ. և զոր 'ի սկզբանն ասէր, զնոյն և 'ի կատարածին. քանզի 'ի սկզբանն այսպէս ասէր՝ թէ "Գոհանամ զԱյ իմոյ վասն ամենեցուն ձեր, զի հաւատքն ձեր պատմեալ են ընդ ամենայն երկիր"։ Նոյն աստ, "Յուսացեալ եմ 'ի ձեզ, ասէ, լի էք ամենայն բարութեամբ, կարող էք և զմիմեանս մխիթարել". որ ևս վերագոյն քան զառաջինն է։ Արդ չասաց եթէ լուայ, այլ եթէ յուսացեալ եմ և չեմ կարօտ յայլոց ուսանել. նոյն ինքն ես, այսինքն է թէ որ սաստէի ես և պատուհասակոծս առնէի զձեզ. այժմ զի լի էք ամենայն բարութեամբ, առիթ եղև ձեզ իմ խրատն, ասէ։ Որպէս զի ասիցէ, թէ ոչ որպէս զանհամբոյրս ոմանս և զեղբայրատեացս խրատեցի և ետու հրաման ընդունել զտկարսն և մի փակել զգործ Այ։ Արդ գիտեմ, ասէ, թէ լի էք ամենայն բարութեամբ։ Արդ թուի ինձ թէ և աստ զբոլորովին զառաքինութիւնն կոչէ։ Արդ չասաց եթէ ունիք, այլ թէ լի էք. նա և յաջորդն զնոյնս յայտ առնէ ասելով՝ թէ "Առաւելեալ էք ամենայն գիտութեամբ"։ Արդ զի՞նչ է. զի գթածք և խնամոտք էին և ոչ գիտէին թէ որպէս առ սիրելիսն վարիցին, յաղագս այնորիկ յաւել զայս՝ թէ "Ամենայն գի-

տութեանց կարող էք խրատել զմիմեանս,,. ոչ միայն ուսանել, այլ և վարդապետել:

«Համարձակագոյնս գրեցի առ ձեզ 'ի մասնէ ինչ. փոքր մի,,: Տես զՊաւղոսի զխոնարհութիւնն որպէս 'ի խոր եդ զհաստատումն առաջնոյքն. և ապա քանզի ուղղեաց զոր ինչ կամէրն, դարձեալ բազում իրս առողջութեան նոցա 'ի կիր արկանէ: Եւ առանց ասացելոցն՝ այն իսկ բաւական էր նոցա զի խոստովան եղև թէ համարձակագոյնս յանդգնեցայ գրել առ ձեզ, այս իսկ բաւական էր զիջուցանել զմիտս նոցա: Այնպէս և հեբրայեցւոցն գրեալ ասէր՝ թէ «Յուսացեալ եմ վասն ձեր, սիրելիք, 'ի լաւ անդր և որ ըն է փրկութեանց,,. և կորնթացւոցն նման սմին. «Յիշեմ զձեզ, ասէ, զի զամենայն ինչ զիմ յիշէք, և որպէս աւանդեցի ձեզ զաւանդութիւնն՝ այնպէս ընկալարուք,,. և գաղատացւոցն դարձեալ՝ թէ «Վստահ եմ 'ի ձեզ թէ ոչ այլ ինչ խորհիք,,: Եւ և յամենայն իսկ 'ի թուղթսն գտանես զայսպիսի զիրս յաճախ. իսկ աստ և մեծագոյնս ինն: Քանզի բազումք 'ի մեծամեծ պատուոցն էին 'ի Հռոմ, ապա կամէր զխղխայթան որ 'ի հպարտութենէն էր զիջուցանել, ոչ զի չմեծամտեսցեն միայն, այլ և զիջանիցին. նա և բազում անգամ իսկ առնէր զայս: Վասն որոյ և աստ ասէ՝ թէ համարձակութեամբ գրեցի առ ձեզ:

Եւ չհամարի զայս բաւական, այլ և յաւելու ևս թէ 'ի մասնէ, այսինքն թէ դոյզն բանիւք: Եւ ոչ աստանօր առ զանեղի, այլ զինչ ասիցէ, թէ «Իբրև յիշեցուցանել ձեզ,,: Եւ չասաց թէ ուսուցանել, այլ վերըստին յիշատակել: Տեսանես որպէս կատարեցան յառաջասացեալքն: Զի որպէս անդր ասէր՝ թէ «Հաւատքն ձեր պատմեցաւ ընդ ամենայն աշխարհ,,, այնպէս և 'ի վախճանի թղթիս ասէ «Ձեր հնազանդութիւնդ յամենեսեան եհաս,,. և որպէս յորժամ 'ի սկըզբանն գրեաց՝ թէ «Իղձկացեալ եմ տեսանել զձեզ զի փոխեցից ձեզ շնորհս ինչ հոգևորս առ 'ի հաստատել զձեզ,,, այսինքն է մխիթարակից ձեզ լինել, այնպէս և աստ՝ առ 'ի յիշեցուցանել ձեզ, ասէր: Եւ 'ի վարդապետական աթոռոյն խոնարհեալ և յառաջնումն և այժմ, և իբրև ընդ եղբարս խօսի և ընդ հաւատարիմ

բարեկամս. մանաւանդ՝ թէ այս իսկ է վարդապետական պէսպէս դիմօք 'ի կիր արկանել զբանն առ 'ի յօգուտ լսողացն.

Այլ դու տես զկարգ առաջին թէ համարձակագոյնս գրեցի առ ձեզ, և եթէ փոքր 'ի շատէ, և դարձեալ թէ առ 'ի յիշատակել. չհամարեցաւ զայս բաւական, այլ և խոնարհագոյնս գործեաց զբանն, և 'ի սոյնս յարեաց. "Ի ձեռն շնորհացն, ասէ, որ տուաւ ինձ յԱյ". զոր և 'ի սկզբան թղթիս ասէր՝ թէ "պարտապան եմ", որպէս յորժամ ասիցէ՝ թէ ոչ անձամբ ինչ յափշտակեցի զպատիւս զայս, և ոչ յանդգնութեամբ 'ի վերայ չոգայ, այլ Ած այսպէս հրամայեաց ինձ, և զայս ըստ շնորհացն, ոչ զի արժանի որոշեցայ յայս: Այլ արդ մի ինչ դժկամակ լինիցիք, քանզի ոչ եթէ ես անձամբ ինչ, այլ Ած է որ տայ զհրամանսն:

Այլ որպէս անդ ասէր՝ թէ "զոր պաշտեմն յաւետարանի որդւոյ նորա", նոյնպէս և աստ ասաց թէ "'ի ձեռն շնորհացն որ տուան ինձ յԱյ", 'ի սոյնս յարեաց և զայն՝ թէ "Ի լինել ինձ պաշտօնեայ Յիսուսի Քրիստոսի 'ի հեթանոսս ցանկալի գործել ամենեցուն զաւետարանն Այ": Այլ յետ բազում աստցելոցն և օրինակացն զոր եբեր, ապա 'ի պարկեշտագոյնսն դարձուցանէ զբանն: Այլ ոչ լոկ պաշտօնեայ ասաց որպէս 'ի սկզբանն, այլ պաշտօն և քահանայապետութիւն. քանզի այս է իմ քահանայապետութիւն, ասէ, քարոզելն և պատմելն, զայսպիսի պատարագ մատուցանեմ: Քահանայքն չկարէ ոք մեղադիր լինել որ փութայն զողջակէզսն անարատ մատուցանել: Զայս ասէր առ 'ի թռուցանել զմիտս նոցա, և ցուցանել թէ և նոքա պատարագ և ողջակէզ են, և վասն անձին հանէր զմիտս նոցա՝ թէ զայս հրամանս առի: Քանզի սուր իմ, ասէ, աւետարանն է և բանն քարոզութեան. և պատճառք զինչ. ոչ զի ես փառաւորեցայց և կամ պայծառ երևեցայց, այլ "զի եղիցի պատարագն հեթանոսաց ընդունելի սրբեալ հոգւովն սրբով": Այսինքն անձինք աշակերտելոցն լիցին ընդունելի, ոչ թէ զիս այնքան ինչ պատուելոյ վասն Ած, այլ վասն ձերոյ խնամոց և օգտի:

Այլ զիարդ լինիցի ընդունելի: Հոգւովն սրբով. ոչ եթէ հաւատոց միայն պէտք են, այլ և հոգևորական

վարուց, որպէս զի ունիցիմք զհոգին որ տուաւ մեզ։ Քանզի ոչ եթէ փայտ և հուր, և ոչ բագին և սուր, այլ ամենայն ինչ հոգևոր է մերս. յաղագս այնորիկ զամենայն հնարեաց, զի մի շիջցի հուրս այս։ Ոչ այս և ըստ կարգաւորութեան իսկ կարօղ եմք առնել։ Յաղագս այնորիկ և նա ասէր ոչ ուսուցանել, այլ յիշատակել. զոր օրինակ քահանայն մերձ կայր և վառէր զհուրն, այնպէս և ես զարթուցանեմ զձեր յօժարութիւնդ։ Եւ տես զի չասաց եթէ լիցի պատարագն ձեր, այլ եթէ հեթանոսաց։ Յորժամ ասէ թէ հեթանոսաց, զամենայն տիեզերս ասէ, առ հասարակ զծով և զցամաքս ասէ։ Այլ այսու[1] զիջոյց զմեծամտութիւն նոցա, որպէս զի մի անարժան վարկանիցեն իւրեանց վարդապետ ունել զնա՝ որ ընդ ամենայն տիեզերս ձգեալ ուսուցանէր. զոր և անդէն 'ի սկզբանն ասէր՝ թէ “Որպէս և յայլ հեթանոսս. քանզի հեթանոսաց և բարբարոսաց իմաստնոց և անմտից պարտապան եմ„. և դարձեալ թէ “Ունիմ պարծանս 'ի ձեռն Քրիստոսի առ Ած„։ Եւ քանզի կարի խոնարհեցոյց զինքն, դարձեալ ճոխացուցանէ զբանն. և զայս յաղագս նոցին առնէ, որպէս զի մի արհամարհելի թուիցի։ Եւ յորժամ ճոխացուցանէ զինքն, և յայնմիկ զիւր զընտանի զբարսն յիշէ այսպէս ասելով՝ թէ ունիմ պարծանս. և ոչ եթէ պարծիմ յանձն և կամ յիւր փոյթն, այլ յԱյ 'ի շնորհսն։

“Քանզի ոչ իշխեմ խօսել, ասէ, զոր ինչ ոչ գործեաց Քրիստոս ինև 'ի հնազանդութիւն հեթանոսաց բանիւք և գործովք, զօրութեամբ նշանաց և արուեստից, զօրութեամբ հոգւոյն սրբոյ„։ Քանզի չունի ոք ասել, ասէ, եթէ մեծամտութիւն ինչ բանքս են. վասն զի զքահանայութեանս իմոյ զխորհուրդ ձեռնադրութեան կամիմ ցուցանել զբազում նշանս։ Քանզի ոչ եթէ պճղնաւոր և զանգակք որպէս առ հնովն, և կամ խոյր և կիդար, այլ որ եւս առաւել և զարմանալի քան զնոսայն է նշանքն և արուեստքն։ Վասն զի չունիցին ասել՝ թէ յանձն եղև քեզ և ոչ կարացեր կատարել որ ինչ հրամայեցաւն. մանաւանդ եթէ ոչ եղ-

1 Օրինակին յոգնաւ։

կատարեցի զայս, այլ Քրիստոս. վասն որոյ և պարծիմ ես 'ի նա ոչ վասն դոյզն ինչ իրաց, այլ վասն հոգևորականացն: Այս է զոր ասէրն՝ թէ առ ած: Այլ զի զի յաղագս որոյ առաքեցայն, և զի չէ բանք մեծաբանութեան, նշանքն և սքանչելիքն յայտ առնեն, և հեթանոսացն հնազանդութիւն:

"Ոչ իոչ իշխեմ խօսել, ասէ, զոր ոչ գործեաց Քրիստոս ինև 'ի հնազանդութիւն հեթանոսաց բանիւք և գործովք, զօրութեամբ նշանաց և արուեստից, զօրութեամբ հոգւոյն սրբոյ,,: Տեսանես զիարդ ջանայ զամենայն ինչ յիւր ցուցանել և ոչ իւրում անձին. զի թէպէտ և խօսիմ ինչ, ասէ, կամ առնեմ և կամ սքանչելագործեմ, ամենայն ինչ նա է, ամենայն ինչ հոգին սուրբ: Զայս ասէ, որպէս զի ցուցցէ զպատիւ հոգւոյն սրբոյ: Տեսանես որպէս ջանայ զամենայն ինչ իւր և ոչ իւր: Զի եթէ բարբառիմ ինչ և կամ սքանչելագործեմ, ամենայն ինչ հոգւոյն սրբոյ գործ է: Զայս ասէ վարդապետութիւն որ յաղագս արքայութեանն խոստատանէր, գործովք և վարուք ցուցանէր, զմեռեալսն զոր յարուցանէր, զդևսն զոր հալածականս վարէր, զըկոյրսն զոր բժշկէր՝ որք 'ի ծնէ կոյրքն էին և ողջանային, և զայլն ամենայն զոր գործէ մեզ հոգին սուրբ:

Այս ապա իբրև եցոյց զայս, յայտնի առնէ զբազմութիւն աշակերտացն, վասն որոյ և 'ի սոյնս յարեալ ասէր. "Որպէս ինձ յԵրուսաղէմէ և շուրջ մինչև 'ի Իլլիւրիկոն լնուլ զաւետարանն Քրիստոսի,,: Այս արդ համարեաց այժմ զքաղաքս և զգաւառս, զազգս և ըզբազմութիւս ռամկացն, ոչ միայն զայնս որք ընդ հռոմայեցւոց իշխանութեամբ իցեն, այլ որք ընդ բարբարոսօքն. և ոչ միայն ընդ փիւնիկեցւոցն և ընդ Ասորւոցն և ընդ կիւլիկեցւոցն և ընդ կապադովկացւոցն Ճանապարհ գայցեն, այլ և որ հուսկ վերջինքն իսկ են՝ ած զմտաւ զՄակեդոնաս, զՊարսս, զՀայս և զայլ զբարբարոսս: Քանզի վասն այնորիկ ասաց թէ "շուրջ,,, որպէս զի մի զուգորդ զուղեգնացութիւնն միայն իմանայցես, այլ զամենայն իսկ զհարաւայինն կողմանսն և զասիացւոց զաշխարհն զմտաւ ած: Այլ որպէս միանգամայն անուանք նշանացն միով բանիւ յամենայն ժամանեալ ասաց՝ թէ զօրութեամբ նշանաց և արուեստից, այսպէս և քաղաքս անբաւս և

ազգս և ռամիկս և զատոսս միով բանիւ շուրջ բոլորա-
ղակեաց։ Այլ ինքն հեռի էր յամենայն հպարտութե-
նէ. և զայս յաղագս նոցա բարբառեցաւ, որպէս զի մի
մեծամտեսցեն յանձինս։ Նա և ՚ի սկզբանն ասէր.
«Զի և ՚ի ձեզ գտից պտուղ ինչ որպէս և յայլ հե-
թանոսս». իսկ աստ կարևոր էր զքահանայութեան իրս
յիշել։ Այլ քանզի սաստիկս բարբառեցաւ և յայտնի
եցոյց զիւր զիշխանութիւնն, յաղագս այնորիկ անդ ևս
ասէր՝ թէ որպէս և յայլ հեթանոսս, իսկ աստ զամե-
նայն իսկ զտեղեացն ասէ, որպէս զի յամենայն կողմանց
՚ի բաց կորուսցէ զմեծամտութիւն նոցա։ Այլ չասաց ևս
եթէ քարոզեմ զաւետարանն, այլ թէ լնուլ զաւետա-
րանն Քրիստոսի։

«Այնպէս առատացեալ յաւետարանելս՝ ոչ ուր ա-
նուանեցաւն Քրիստոս»։ Ահաւասիկ միւս և այլ ա-
ռաւելութիւն. զի ոչ միայն այնպիսեացն քարոզեաց և
հաւանեցոյց, և ոչ եթէ առ աշակերտեալսն ոք չոգաւ,
վասն զի այնչափ հեռի էր յայնպիսի յիրաց առ այլոց
աշակերտսն երթալ և իւր փառս վարկանել զնոսա, այլ
նա փոյթ յանձին ունէր որոց չէին լուեալ՝ զնոսա ու-
սուցանել։ Այսով և չասաց թէ ուր ոչ հաւատացին,
այլ թէ ուր անուանեցաւն ոչ Քրիստոս. որ ևս մեծա-
գոյն է՝ զայն եդ։ Այլ ե՞ր վասն առաւելագոյն այսպէս.
«Որպէս զի մի յայլոց հիման վերայ շինիցեմ», ասէ։
Զայս ասելով ցուցանէ զինքն թէ օտար է յամենայն
փառասիրութենէ, և խրատէ զնոսա թէ ոչ առ խան-
դութեան փառաց և զառ ՚ի նոցանէ զպատիւ եկն յանձն
գրաւել, այլ որպէս զպաշտօն լնուլ՝ և զքահանայու-
թիւնն կատարել, քանզի ցանկայր նոցա փրկութեանն։
Քանզի յայլոց յառաջելոցն, ասէ, ոչ զինչ կերպա-
րանաց և ոչ ըստ քարոզութեան բնութեանն լինիմ
օտար, այլ ըստ վարձուց բանին. իսկ քարոզութիւնն չէ
օտար և ոչ նոցայն, այլ որչափ ինչ վարձքն էին՝ յամե-
նայնէ օտար էի։ Այլ եթէ յայլոց ՚ի ջանս և ՚ի վաստակս
իմ մտեալ էր և քարոզէի, օտար էի յայնպիսի վար-
ձուց. և ոչ եթէ քարոզութիւնն օտար է, այլ մի և
նոյն։ Այս ցուցանէ թէ այսպէս և մարգարէութիւնն
կատարի։

«Որպէս և գրեալ է, ասէ, թէ որոց ոչ պատմեցաւ

վասն նորա տեսցեն, և որոց ոչ իցէ լուեալ ՚ի միտ առ-ցեն"։ Տեսանե՞ս որպէս ընթանայ անդր ուր բազում աշխատութիւնք էին և մեծամեծ քրտունքն, վասն որոյ և ասէրն՝ թէ "Բազում անգամ յօժարեցի գալ առ ձեզ"։ Այլ աստ որպէս նման յառաջագոյն ասացելոցն և զխափանման թղթիս նիւթէ. նա և յորժամ ըս-կիզբն արար թղթոյս, զայս ասէր՝ թէ "Բազում անգամ յօժարեցի գալ առ ձեզ և արգելայ մինչև ցայժմ"։ Իսկ աստ և զպատճառն եւս դնէ թէ էր վասն արգելու. և ոչ եթէ մի անգամ միայն, այլ և երկիցս և բազում անգամ։ Այլ որպէս անդն ասէր՝ թէ բազում անգամ յօժարեցի գալ առ ձեզ, նոյնպէս և աստ՝ թէ "Ըղձուկ յոյժ ունիմ տեսանել զձեզ"։ Այսու ցուցանէ միանգամայն զփափագն զոր ունէր առ նոսա, և զի բազում անգամ զձեռնարկեալն յերթալն։

"Այժմ չունիմ տեղի ՚ի կողմանս յայսոսիկ"։ Տեսանե՞ս որպէս եցոյց թէ ոչ էր ցանկացեալ փառաց ինչ ՚ի նոցանէն՝ զերէ զայս և երթայ. այլ թէ ցանկացեալ եմ գալ առ ձեզ ՚ի բազում ամաց հետէ. "Յորժամ անցանիցեմ ՚ի Սպանիա, յուսամ յանցանելն իմում տեսանել զձեզ և ՚ի ձէնջ յուղարկել անդր, եթէ նախ ձերովք յագեցայց ՚ի մասնէ ինչ"։ Այլ զի մի ասիցեն եթէ խոստելոյ վասն զձեզ ասես՝ թէ չունիմ ինչ աստ գործել՝ յաղագս այսորիկ գամ առ ձեզ, որպէս վասն գործելոյ ՚ի սիրոյն ձեռս մի և ասէ՝ թէ ՚ի բազում ամաց հետէ ցանկացեալ եմ գալ առ ձեզ. Այլ ոչ վասն այնորիկ ցանկանամ գալ զի սպասաւորող եղէ, ոչ՝ ասէ, այլ զի զփափագն զոր ՚ի վաղնջուց երկնէի՝ կատարեմ ՚ի ծնունդն ածել։

Այլ զի մի դարձեալ ՚ի հպարտութիւն ածիցէ զնոսա այսու, աստ դարձեալ զիւրդ նուաստացուցանէ զնոսա. "Յորժամ երթայցեմ, ասէ, ՚ի Սպանիա, յուսամ թէ յանցանելն իմում տեսանիցեմ զձեզ"։ Այլ զայս յայն սակս դնէ, որպէս զի մի կրկին մեծամտիցեն. միանգամայն և զասէրն իւր կամի ցուցանել, և արգելու զնոսա ՚ի վշտանալոյ. վասն որոյ համառօտաբար իսկ զնոյնս դնէ և բաց կարգի իմն փոփոխէ զերկուցունց սոցա զհպարտութիւն։ Այլ է՞ր վասն դարձեալ զայս առնիցէ. որպէս զի մի ասիցեն թէ հարևանցի ձանձրացեալ տեսանես զձեզ, ա-

ծէ զառաքումն թէ “Եւ 'ի ձէնջ յուղարկել”․ այսինքն է թէ դուք վկայէք ինձ թէ չարհամարհեմ զձեզ, այլ 'ի պէտս իրացն ձգեալ ընթանամ։ Այլ զի այն եւս տրտմեցուցանէր զնոսա, եւս զօրագոյն բժշկէ զնոսա ասելովն՝ թէ “Նախ ձեռք լցայց փոքր 'ի շատէ”։ Ո՛ ի չէր ցանկացեալ փառաց 'ի նոցանէն՝ եցոյց այնու թէ յերթալն իմ 'ի Սպանիա։ Նախ յառաջն թէ նախ ձեռք լցայց՝ զայն յայտ առնէ թէ յոյժ հարեալ է 'ի սէր նոցա․ եւ ոչ եթէ յոյժ լոկ, այլ եւ կարի սաստիկ․ վասն այնորիկ չասաց թէ լցայց, այլ թէ 'ի մասնէ ինչ․ քանզի չիք ժամանակ որ կարէ զիս լցուցանել սիրովք ձերով եւ կամ եթէ յագեցուցանել առաւել գթոյն զոր ունիմ։ Տեսանե՞ս որպէս եցոյց զսէրն, զի եւ յորժամ երթայցէն առ նոսա՝ ոչ հրաժարէ մինչ ոչ յագեսցի սիրովն։ Այլ այս բազում գթոյ նորա նշանակ է յորժամ զայսպիսի զջերմագոյն զբանս 'ի կիր արկանէ։ Այլ չասաց եթէ տեսանեմ զձեզ, այլ թէ լցայց ձեօք, ծնօղաց բանից նմանեալ։ Որ եւ 'ի սկզբանն իսկ ասէր “Ո՛ ի գանից եւ 'ի ձեզ պտուղ ինչ”, զնոյնս եւ աստ՝ թէ “Լցայց ձեօք”․ որպէս զի երկաքանչիւրովքն կարիցէ զնոսա ձգել յինքն․ քանզի մի՛ միաբանութիւն մեծ էր նոցա, թէպէտ եւ պտուղ հանդերձեալ էին տալ նմա զհնազանդութեանն․ իսկ միւսն․ իւրոյ սիրտ սիրոյն նշանակ։ Այլ կորնթացւոցն գրեալ առաքէր սոյնպէս ասելով՝ թէ “Դուք յուղարկեսջիք զիս ուր եւ երթալոցն իցեմ”։ Այլ ամենայն ուրեք զսէրն առ աշակերտսն ցուցանէ, որում չիք զոյգ եւ հաւասար։ Վասն որոյ եւ զսկիզբն իսկ թղթոյն միշտ յայսմ բանից առնէ, եւ զվախճան թղթոյն 'ի սոյն բան կատարէ։ Այլ զոր օրինակ հայր որդեսէր զմանկունս եւ զսէրս որդւի սիրեսցէ, այնպէս սիրէր զամենայն զհաւատացեալսն․ վասն որոյ եւ ասէրն՝ թէ “Ո՞վ հիւանդանայ եւ ոչ ես հիւանդանամ, եւ ո՞վ գայթակղի եւ ոչ ես տոչորիմ”։ Նախ քան զայլն ամենայն զայս պարտ է ունել վարդապետաց․ վասն այսորիկ եւ Քրիստոս ասէր ցՊետրոս․ “Եթէ սիրես զիս, արածեա զոչխարս իմ”։

ՑՈՐԴՈՐԱԿ

Քանզի որ զՔրիստոսն սիրէ, և զհօտն նորա սիրէ : Վասն զի և զՄովսէս յայնժամ կարգեաց վերակացու բազմութեան Հրէիցն, յորժամ զբարեմտութիւնն առ նոսա եցոյց : Սոյնպէս և Դաւիթ յաղագս այնորիկ եկն 'ի թագաւորութիւնն, վասն զի յառաջ գթով իմն էր առ նոսա : Քանզի այսպէս և մինչդեռ տղայն էր՝ ցաւէր նմա վասն ժողովրդեանն, որպէս զի և զանձն իւր խոկեր 'ի վերայ նոցա՝ յորժամ զբարբարոսն զայն սպանանէր : Իսկ ապա եթէ ասէր զայն բանս՝ թէ զինչ լինիցի մարդոյն այնմիկ որ սպանանիցէ զայլազգին զայն, ոչ եթէ վարձ ինչ պահանջէր ասելովն զայս, այլ զի հաւատայցեն և ընձեռեսցեն նմա զպատերազմն զայն · Նա և յորժամ առ թագաւորն իսկ եմուտ յետ յաղթութեանն, ոչ ինչ ամենևին Ճառեաց վասն այսպիսի իրաց : Նա և Սամուէլ յոյժ և սաստիկ գթած էր, յաղագս որոյ և ասէրն՝ եթէ « Ինձ քաւ լիցի մեղանչել առ 'ի չառնելոյ աղօթս առ տէր վասն ձեր » : Նոյնպէս և Պաւղոս, մանաւանդ եթէ ոչ այսպէս միայն; այլ և առաւել քան զամենեսին տոչորէր վասն նոցա որոց իշխէրն · վասն որոյ և զաշակերտացն այնպէս ուխտեաց · « Եթէ հնար ինչ էր, ասէ, զաչս ձեր հանէիք և տայիք ինձ » : Սորին վասն և զՀրէիցն զվարդապետս նախ այսու մեղադրէ առ ասելովն · « Հովիւք Իսրայելի, միթէ Ճարակեն հովիւք զանձինս · ո՞չ ապաքէն հովիւք զոչխարս արածեն · իսկ նոքա զհակառակն գործէին · ըզկաթնն ուտէք, ասէ, և զասրն զգենուք և զգէրն զենուք և զոչխարսն ոչ Ճարակէք » : Այսպէս Քրիստոս իսկ զառաքինի հովուի և զքաջի բերէր յանձն զօրինակ ասելովն՝ թէ « Հովիւ քաջ դնէ զանձն իւր 'ի վերայ ոչխարաց իւրոց » :

Որպէս և Դաւիթ արար 'ի բազում տեղիս, նա և յորժամ 'ի վերայ բազմութեան ռամկին ահագին ըսպառնալիք մահուն յորձանահոս լինէր, և մինչ աչն ունէր ամենեցուն սպանման, ասէր՝ թէ « Ես հովիւս մեղայ և ես հովիւս գործեցի զչար, իսկ սոյս խաշինքս զի՞ արարին » : Վասն այնորիկ և ընտրութեան պատժոցն

այնոցիկ ոչ փառամոլ ընտրելոց և ոչ զհալածումն 'ի թշնա-
մեաց, այլ որ յետ առաքի մահուն, որով անձն ունէր թէ
այլքն 'ի զգուշութեան պահեցին և զինքն յառաջ քան
զամենեսին կորնչել ։ Եւ ապա քանզի այնոքիկ չերկեն,
ողբայր և ասէր՝ թէ "Եղիցի ձեռն քո յիս․ ապա ե-
թէ այս չիցէ բաւական, և 'ի տուն հօր իմոյ եւս,,։ Քան-
զի ես, ասէ, հովիւս մեղայ․ զի թէպէտ և ոչքս մե-
ղան, բայց սակայն ես եմ պատճառ տանջանաց որ
ոչս ուղղեցի․ իսկ ապա յորժամ իմ իսկ ելն յանցանքս՝
և յիրաւի տանջիմ։ Նա և անձնդուրացանել իսկ կամէր
զանձինն մեղաւորութիւն, յաղագս այնորիկ եդ զանուն
հովուութեան և այնպէս ցածոյց զառաքինութիւնն և զկր-
ձիան 'ի բաց ընկենեաց․ քանզի այնպիսի էր խոնարհա-
նութիւն ։ Ոյս և այն իմաստուն ասէր՝ թէ "Ար-
դարն ամբաստանէ յառաջին պատասխանւոյն,,։ Այն-
քան խնամս և վշտակցութիւնս ցուցանել քաջի հովուի
է ։ Նա և այրէր իսկ և տառապանայր գթութեան․ և յորժամ
նոքայն անկանէին, որպէս թէ իւր ասէր ոտքն անկա-
նիցին, այնպէս աղաչէր զԱծ զառաքինութիւնն յիւր վե-
րայ անձել։ Նա և յառաջին իսկ տպանմանն զայնս գոր-
ծեաց, քանզի ոչ կամէր երթալ նոցա զճանապարհն
զայն․ և յորժամ չոգանն՝ անձն ունէր դարձեալ ընդու-
նել զնոսա, ապա իբրև այն ոչ լինէր և 'ի միտ առ զթր-
շուառութիւնսն, ապա ոչ կարաց համբերել այնու հե-
տև, այլ բռցակիցեալ լինէր վասն Ամնոնեայ անդրան-
կան իւրոյ։ Բայց սակայն յայնժամ ոչ խնդրեաց մահ
անձին իւրում․ իսկ այժմ աղաչէ յառաջ քան զայլսն
ինքն վախճանել։ Այսպիսի պարտ է լինել իշխանացն,
մանաւանդ զի զայլոցն և ոչ զի զանձանց զթշուառու-
թիւնսն ողբայցեն։ Այսպիսի ինչ և յաղագս մանկանն
կրեաց․ զի ուսցիս թէ քան զամենեսին որք ընդ իշխա-
նութեամբն էին՝ զնա քաջ սիրէր․ թէպէտ և անառակ
ոք էր որդին և հայրախաղխող, բայց սակայն ասէր․ "Ո՛
տայր զմահս իմ փոխանակ քո,,։ Ոչինչ ասես, ով ե-
րանելիդ և քան զամենայն մարդիկ հեզագոյն․ սպա-
նանել զքեզ խորհեցաւ որդին և բիւր չարեօք պաշա-
րեաց զքեզ․ և յորժամ նա 'ի մէջս բարձաւ և նշան
յաղթութեան կանգնեցաւ, յայնժամ աղօթես թէ
դու սպանեալ էիր փոխանակ նորա։ Այո, ասէ, չյաղ-

թեցի արդէն զօրականօք խնովք, այլ յոյժ դեռ պատե-րազմ է առնել քան զառաջինն, և շտեմարանք գթոյ իւնոյ ևս մեծագոյնս պահին։ Այնպէս և ամենեքին որոց յանձն առեալ իցեն զիշխանութիւն՝ հոգասցեն։

Այսպէս և երանելին Աբրահամ, որ ոչ միայն որ նմայն հաւատացեալ էր՝ խնամ տանէր և գարմանէր, այլ և այլոցն ևս, և յազգի ազգի ձգտեալ արկանէր զանձն։ Եւ ոչ եթէ լոկ վասն եղբօրորդւոյն գործէր զինչ գործէրն, այլ և յաղագս սոդոմայեցւոցն. քանզի ոչ 'ի բաց եկաց և հրաժարեաց յախոյեանցն որ գերեցին զնոսա, մինչև ազատեաց զամենեսին։ Զի թէպէտ և մարթ էր նախ որոշել և գնալ 'ի տեղւոջէն, բայց սակայն չառ յանձն, վասն զի ամենեցուն միապէս խնամ տանէր։ Զայս և յետ այնր գործոյ յայտնի արար յորժամ ոչ եթէ բարբարոսական զօրքն պաշարէին զնոսա, այլ յորժամ աստուածասաստ բարկութիւն հրեղէն անձրևացն 'ի վերայ հոսեալ զքաղաքն նոցա հիմն 'ի վեր խորտակեցուցանէր. յորժամ ոչ զինուց ժամանակ էր և ոչ ճակատուց և պատերազմաց, այլ միայն պաղատանաց և մաղթելոյ. և նա այնպիսի փոյթ եցոյց որպէս թէ նա ինքն իցէ հանդերձեալ վայելել 'ի բարութիւնս ինչ։ Վասն այսորիկ մի անգամ և երկիցս և բազում անգամ անկանէր առաջի այ, և 'ի տկար բնութիւնն ընթացեալ աղաչէր ասելով թէ "Ես հող եմ և մոխիր"։ Եւ քանզի ետես զնոսա եթէ ինքեանք անձնամատն եղեն, այլով ինչ աղաչէր փրկել զնոսա։ Վասն այնորիկ և ած ասէր. "Միթէ թաքուցից ինչ 'ի ծառայէ իմմէ Աբրահամէ"։ Այսպէս զի մեք ուսցուք թէ որպիսի ինչ մարդասիրութիւն ունէր արդարն։ Եւ ոչ կայր 'ի բաց յաղաչելոյն, եթէ ոչ նախ ած մեկնեցաւ 'ի նմանէն։ Եւ թուի թէ վասն արդարոց ինչ պաղատէր, բայց նա աւելի վասն նոցա առնէր զայն. քանզի կարի իմն ցած են մարդասիրացն ոգիք և վասն իւրեանց անձանց և յաղագս այլոց, նա և մինչև յանկարծ ամենայնին տարածանեն զայնպիսի զհամարձակութիւնն։ Վասն այսորիկ և ինքն խոստովանէր՝ թէ "Արդ առի զԼօս յանձն անձնանեյ խօսել"։ Ահա եթէ սիրաանցն, մշտարև ևս ոտքումիլ մարդոյն։

Եւ արդ քանզի զամենեսեան յիշեցաք, ածցուք և զմի-

տաւ զայնոսիկ զօշխարացն հովիւս որք 'ի կապապարտեալկա-ցեալ աշխարհէն, որպիսի ինչ կերպ կերեցին որք խոստանան վերակացուքն են, բազում անգամ ձիւնաթ այլք եղեալք զերիս և կամ զվերջանալեալ ժամանակս։ Ասեն թէ և 'ի հիւսիսային կողմանցն ոչ ինչ նուազագոյն քան զնոսա կրէին զժնդակութիւնս բարբարոսին իսկ զամբոխն զայնս-ոսիկ որք զուան զաղանոց 'ի վեր են՝ բազում վերակացու-թիւնս և խնամս տանին։

Զի եթէ նոքա վասն անբան անասնոցն այսչափ փոյթ յանձին ունին, ապա մեք որում պատասխանատուութե արժանիք զտանիցիմք որոց բանականն ոչխարս հաւատա-ցան, և զայսպիսի զթանձր քան զմեռեալս. զորս կորնել հնար է և կամ վայր մի լռել, և ոչ ամենայն ուրեք ըն-թանալ և 'ի բազում մահս առ զմեզ վասն այնպիսի ոչխարաց։ Նա կամ արդեօք չառնէր 'ի միտ և չխոստացեր զպատուիր Ձանհկիս ասացողին. ոչ վասն նոցա տեղի քո զդա-գում իրս զործեաց, զկնի առա և զարիւնն նա եհեղ. իսկ դու համբերես խնդրելս։ Նա արդ ո՞ որ քան զայսպի-սի հովիւ չար կացցէ։ Զանձնս զմնաւ թէ չորքն պատշա-րեալ կան զայլք զոչխարօքն, մանաւանդ թէ և զա-նազոյն քան զզայլն և զայլեւազգիք։ Զինչ չա-նուս 'ի միտ եթէ որպիսի է զանձնել այնմ որդւոյ որ զայսպիսի զիշխանութիւն յանձն առեալ իցէ։ Նա առանձնակ մարդիկ որք զհրապարակոն վարիցեն և զիրս քաղաքին, և վասն զոյգն իւրոց զգայդ և զդերեկ հազան խորհին ուքնին. իսկ մեք որ վասն երկնից ունիմք զանն, և 'ի տանջեանն նիրհեմք և խորգամք։ Նա արդ ո՞ որ զմեզ կարիցէ յայնպիսի տանջանաց զերծուցանել։ Զի թէ-պէտ և զմարմինս պատառ պատառ հատանէր կտորել և կամ բազում մահս մեռանել, ո՞չ ապաքէն իբրև 'ի տօն ինչ մեծաւ յօժարութեամբ պարտ էր ընթանալ։ Նա զայս ոչ միայն հովիւքն, այլ և ոչխարքն ամենայն, որպէս զի հովուաց յօժարագոյնս արասցեն, մանաւանդ արժանի իցեն ածել զնոսա 'ի բարեմտութիւն։ Նա այլ ինչ ոչ խնդրեմ, բայց միայն զհպատակին լինել և զհնա-զանդելն, և զամենայն ինչ եռուք։ Զայն և Պաւղոս հրամայեաց ասելովն՝ թէ "Հպատակ լերուք առաջնոր-դացն ձերոց և 'ի հնազանդութեան կացէք, որպէս և նոքա տքնին վասն ոգւոց ձերոց, որպէս զի բան խօս տա-

լոց են վասն ձեր ,,: Յորժամ ասէ թէ՝ տքնին՝ զբիւր նեղութեանցն և զհոգոցն և զվշտացն ասէ. քանզի բա-րւոք համբաւ՝ որ ըզ այնպիսի իցէ որպէս և Քրիստոսն կամի՝ քան զբիւր մարտիրոսս ես լաւագոյն գտանի. քանզի նոքա մի անգամ վասն իւրեանց մեռան, իսկ սա բիւր անգամ վասն հօտին. մանաւանդ թէ այնպիսի համբաւ իցէ որպէս ասացաք են, նա կարէ զօրհանապազ յաղագս նոցա մեռանել:

Վասն որոյ և ձեր ցուցեալ զաշխատութիւնս գոր-ծակիցք լերուք աղօթիւք, փութով, յօժարութեամբ, սիրով. որպէս մեք ձեզ, և դուք մեզ պարծանք լիջիք: Վասն այսորիկ և զխրոյն առաքելոց և վասն զայլս սի-րելոյ յանձն առնէ. յառաջ նախ եհարց զնմանէն թէ սիրեսցի՞, որպէս զի և ուսանիցիս թէ նախ քան զայլս զսիրոյն որ առ Տէրն է՝ զայսր նշանակ դնէ. քանզի յոյժ զօրաւոր ազդոց ասացաք են: Զայս այժմ վասն ընտիր և հաճոյական հովուացն ասացի, և ոչ եթէ վասն իմ ինչ և կամ որք ըստ իս. այլ զայնպիսեացն՝ որպիսի ոք Պաւ-ղոսն էր, որպէս Պետրոսն, որպէս Մովսէսն: Այլ արդ նոցին նմանողք եղերուք որք իշխեսջիք և որք ընդ իշխա-նութեամբդ էք: Քանզի մարթ է և որք ընդ իշխանու-թեամբն են՝ ի կարգմանէ հովուացն գտանել, ասեմ և բարեկամացն, ծառայիցն և կնոջն և որդւոցն: Զի ե-թէ այսպէս զանձինս մեր բարւոք մատակարարեսցուք ամե-նեքեան, ամենայն բարութեանցն ժառանգեսցուք: Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք Հօր Հանդերձ Հոգւովն սրբով այժմ և յաւիտեանս. ամէն:

ՃԱՌ ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ

“Այժմ երթամ յԵրուսաղէմ պաշտել զսուրբսն։ Հաճոյ թուեցաւ Մակեդոնացւոցն և Աքայեցւոցն հաղորդութիւն ինչ առնել յաղքատսն որ են յԵրուսաղէմ։ Հաճոյ թուեցաւ, քանզի և պարտականք իսկ են նոցա”։

Վասն զի ասաց թէ պէտս ոչ ինչ ունիմ 'ի կողմանս յայսոսիկ, և փափագումն 'ի բազում ամաց հետէ ունիմ գալ առ ձեզ, քանզի հանդերձեալ էր այլ ևս յամել անդէն, և զի մի կարծիցեն թէ խաբէ ինչ զնոսա, ասէ և զպատճառն թէ էր վասն յապաղէր. “Երթամ յԵրուսաղէմ, ասէ, պաշտել զսուրբսն”։ Այս թուի թէ զպատճառսն ասիցէ զյամելոյն։ Իսկ նա աւանիկ և այլ իմն կամի՝ և յորդորէ զնոսա յողորմածութիւն, և փոյթս գործէ. զի եթէ զայս ոչ թուեցոյց կամել, բաւական էր այն յորժամ ասացն թէ երթամ յԵրուսաղէմ։ Իսկ նա աւանիկ և զպատճառն ևս յաւելու զերթալոյն. քանզի ասէ՝ թէ երթամ յԵրուսաղէմ պաշտել զսուրբսն։ Այլ յամէ ևս 'ի բանին և բազում խորհուրդս 'ի ներքս մուծանէ ասելովն՝ թէ “պարտականք են նոցա”։

“Այլ զի թէ հոգևորացն նոցա հաղորդք եղեն հեթանոսք, պարտին և մարմնաւորացն նոցա նպաստ լինել”։ Որպէս զի ուսցին նոքա սոցա նախանձաւորք լինել։ Որով մանաւանդ ընդ նորա իմաստութիւնն արժան է զարմանալ, զի այնպէս խորհրդաւորս օրինակօք իմացոյց նոցա. մանաւանդ եթէ այսպէս իսկ քաղցր հաւանէին քան եթէ ըստ կարգի հրամանս տալոյ էր ասացեալ։ Վասնզի թէ հրամանք թուէին նոցա այն՝ թէ յամօթ առնելոյ զմեզ եթէ զկորնթացիսն և զմակեդոնացիսն 'ի մէջ, յաղագս այսորիկ զնոսա այսպէս յորդորէ ասելովն՝ թէ “Ծանուցանեմ ձեզ զշնորհսն Այ որ տուեալ են եկեղեցեացն մակեդոնացւոց”։ Իսկ մակեդոնացւոցն պատուիրեալ վասն սորին ասէր՝ թէ “Ձեր

նախանձն զբաղումս յորդորեաց „ . Նա և Գաղատացւոց-
քըն զայս յորդորէր, որպէս յորժամ ասէրն՝ թէ
“Որ օրինակ պատուիրեցի եկեղեցեացն Գաղատա-
ցւոց, նոյնպէս և դուք արասջիք „ ։ Բայց Հռոմայեցւոցն
ոչ ախտակից ինչ, այլ ակնածութեանց իմն դնէ, մանա-
ւանդ եթէ ՚ի քաղաքութեանն զայնս գործէ ասելովն.
“Եթէ ՚ի ձեռնջ բանն այս ել և կամ թէ առ ձեզ մի-
այն եհաս „ ։ Վասնզի զի՞նչ ինչ զօրագոյն քան զնա-
խանձ, այլ և ոչ խակ ինչ ։ Վասն որոյ և ՚ի բազում տե-
ղիս զնոյն դնէ. Նա և այլուր խակ ասէր՝ թէ “Որպէս
ընդ ամենայն եկեղեցիս հրամայեմ տամ „ . և դարձեալ
թէ “Որ օրինակ ամենայն ուրեք զամենայն եկեղե-
ցիս ուսուցանեմ „ . և Կողոսացւոցն ասէր դարձեալ թէ
“Ի պտղաբերեալ և աճեցեալ աւետարանն այս յաշ-
խարհի ամենայն քարոզութեանն „ ։ Այսպէս և
աստ յաղագս ողորմածութեանն ասէ ։ Եւ դու տես
որպէս մեծաւ վայելչութեամբ արկանէ զբանն ՚ի կիր.
և չասէ թէ երթամ ողորմութիւն տանել, այլ թէ եր-
թամ պաշտել ։ Զի եթէ Պաւղոս պաշտօնէր, արդ
զմտաւ ած որչափ ինչ էր որ լինէր, յորժամ այն որ
տիեզերաց վարդապետն էր՝ չվարկանէր անարժան տա-
նել զողորմութիւնն. և այն զի ՚ի Հռոմ եւս պատրաս-
տեալ էր երթալ և այնպէս ցանկացեալ էր տեսանել
զնոսա, բայց սակայն զողորմածութիւնն նախադասէ-
քան զնոսա հանդերձեալ ։

“Վասնզի հաճոյ թուեցաւ Մակեդոնացւոցն և Աքայե-
ցւոցն „ . այսինքն է թէ ընդարեցին և ցանկացան հաղոր-
դութիւն առնել ։ Եւ չասաց դարձեալ թէ ողորմութիւն,
այլ թէ հաղորդութիւն նոցա . զի մինչ չերդ ընդ վայր, այլ
զի մի կարծիցեն թէ հաղորդութիւն առնել առաց ընդ
ընդ աղքատաց, այլ “ընդ աղքատս սրբոցն „ , թէ որք
յայտնեցանէ կրկին որք յառաքինութեանցն և յաղքատու-
թեանցն ։ Եւ չհանդերձեաց զայն միայն բաւական, այլ
յաւելաց ՚ի այնս՝ թէ պարտականս իսկ են ։ Եւ արդ
ցուցանէ՝ թէ որպէս են պարտականք ։

“Զի եթէ հոգևորացն նոցա հաղորդեցան հեթա-
նոսք, արդ պարտական են և մարմնաւորօքս պաշտել „ ։
Եւ զոր ասէն, այսպիսի ինչ է . քանզի նոցա էր ամենայն
ինչ, տաճ, վասն այնորիկ եկն փրկութիւնն ՚ի հրէից, և

'ի նոցանէ էր Քրիստոս. վասն որոյ և ասէր իսկ ինքն Քրիստոս՝ թէ "Այլ փրկութիւն 'ի Հրէից է": Ի նոցանէն առաքեալքն, 'ի նոցանէն մարգարէքն, անտի ամենայն բարութիւնք եղեն, նոքօք ամենայնի հաղորդեցան տիեզերք: Արդ եթէ մեծամեծացն եւս ցանկացարուք, և զընթրիսն զոր պատրաստեալ էր նոցա՝ ձեր մնացեալ վայելեցէք զուրախութիւնն որ առաջի կայր, ըստ առակին որ յաւետարանին ասէր, այսպէս ուրեմն պարտիք և մարմնաւորացն նոցա հաղորդ գտանել և տալ նոցա զպէտսն: Այլ չասաց թէ հաղորդել նոցա, այլ թէ պաշտեսցեն. և 'ի պաշտաւորաց աստիճանի կարգեաց զնոսա, և տալ իբրև թագաւորաց հարկս տալ: Այլ չասաց թէ մարմնաւորքն ձերովք, որպէս և հոգևորքն նոցա. վասն զի հոգևորքն՝ նոցա էին, իսկ մարմնաւորքն ոչ որք 'ի հեթանոսացն էին միայն, այլ ամենեցուն իսկ հասարակ: Վասն զի զինչսն ոչ որք մեծացանն՝ նոցա միայն հրամայեաց ուտել, այլ և այլոց ծախել:

"Արդ զայս կատարեալ և կնքեալ զպտուղ նոցա": Այսինքն է թէ որպէս 'ի թագաւորական շտեմարանս համբարեալ, զի անկապուտ ամենայն զգուշութեամբ պահեսցի: Այլ չասաց ողորմածութիւն, այլ պտուղ. զի ցուցցէ՝ թէ շահին մանաւանդ քան թէ տան: "Անցանեմ 'ի ձէնջ, ասէ, 'ի Սպանիա": Դարձեալ յիշէ զՍպանիա և ցուցանէ զիւր անդադրութիւն ընթանալ, և առ նոսա զջերմութիւն զոր ունէր: "Գիտեմ եթէ 'ի գալն իմում առ ձեզ՝ լրութեամբ օրհնութեամբ աւետարանին Քրիստոսի եկից": Զինչ իցէ լրութեամբ օրհնութեանն. կամ զընչիցն ասէ և կամ վասն ամենայն ուղղութեանցն: Վասն զի օրհնութիւն բազում անգամ զողորմածութիւնն սովոր է կոչել, որպէս յորժամ ասիցէ՝ թէ "Որպէս զօրհնութիւն և մի իբրև զագահութիւն". նա հին իսկ սովորութիւն էր այնպէս կոչել զնոյն: Այլ վասն զի առ յաւել՝ թէ լրութեամբ աւետարանին, յաղագս այսորիկ ասացի թէ ոչ վասն ընչիցն միայն է ասացեալ, այլ և վասն այլոյ ամենայնի. որպէս զի ասիցէ՝ գիտեմ եթէ 'ի գալն իմում տեսանեմ զձեզ յամենայն ընտիրս երևեալ և պտղաբերեալս բարութեամբք՝ և բիւր գովութեանց արժանիս ըստ աւետարանին [illegible]. այսպէս զայն գիտելով զսքանչելի խորհրդականութիւն նորա՝ ժա-

մանիցէք 'ի նորին գովութիւնս : Եւ յորժամ զկարասն մատուցանէք , չգնէք ինչ այսպիսի մեղմով . այլ յայլ ինչ օրինակ գայր , որով և զբարս նոցա ուղղէք :

“ Ողջունեմ զձեզ անուամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի 'ի ձեռն հօգւոյն սրբոյ ,, : Ահաւասիկ աստ դարձեալ զՔրիստոս և զհոգին յառաջ բերէ և չյիշէ ուրեք զհայր : Զայս ասէ , զի յորժամ անուանիցես զնա զհայր և զորդի միայն յիշեալ , և կամ դարձեալ զհայր միայն և ոչ զորդի և ոչ զհոգին , մի արհամարհեր զնոսա : Եւ ոչ ասաց թէ հօգւոյն , այլ թէ սրբով հօգւոյն . զի որպէս Քրիստոս սրբեաց զաշխարհս , նոյնպէս և հայր և հոգին սուրբ : Եւ արդ զինչ իցէ վասն որոյ աղաչեաց , ասա ինձ : “ Ջանակից ինձ եղերուք , ասէ , յաղօթս առ ած , զի ապրեցայց յանհաւատիցն որք 'ի հրէաստանի են ,, : Մեծ ուրեմն ջան և մարտ առաջի կայր նորա , վասն որոյ և զաղօթս նոցա կոչէր իւր յօգնականութիւն : Եւ չասաց թէ զի գրկախառն եղէց , այլ զի ապրեցայց . որպէս Քրիստոսն հրամայեաց կալ յաղօթս , զի մի մտանիցեն 'ի փորձութիւն : Զայս ասելով միանգամայն ցուցանէր զառինս գայլս զամենս յարձակեալս 'ի վերայ նորա , և ամենեւին իսկ գազանս եղեալս և ոչ թէ մարդիկ : Յայսմանէ և այլ ինչ կազմէ և ցուցանէ թէ յիրաւի իսկ պաշտեն զսուրբսն . զի թէպէտ և այնքան առաքինիք էին , մինչև զնոսա եւս աղաչէ աղօթս առնել իւր որպէս զի ապրեսցի : Որպէս զի յայնպիսի պատերազմաց 'ի միջի էին նոքա՝ մինչև 'ի սովոյ հանդերձեալ էին ծախել , ապա ուրեմն հարկ էր այլուստ առնել նոցա մխիթարութիւն ինչ :

“ Եւ պաշտօնն իմ , ասէ , որ յԵրուսաղէմ՝ հաճոյ և ընդունելի լիցի 'ի սուրբսն ,, . այսինքն է զի ընդունելի լիցի պատարագն , որպէս զի յօժարութեամբ ընկալցին նոքա զտուեալսն : Տեսանես՞ որպէս դարձեալ բարձրացոյց զպատիւ ընդունելեացն . նա և աղօթից եւս պէտք էին յայնչափ բազմութենէ առ 'ի յընդունել զայն որ ինչ առաքեցինն : Զայսմանէ և այլ ինչ ցուցանէ թէ չէր բաւական ողորմածութիւնն , և ոչ 'ի վեր ինչ քան զնոսա որք ընդունէինն զայն . քանզի յորժամ 'ի հարկէ և 'ի բռնութենէ տայ և կամ յանիրաւութենէ և կամ վասն փառաւորութեան , կորուսանէ զպտուղն :

"Որպէս զի խնդութեամբ եկից, ասէ, կամօքն այ"։ Ուստի և ՚ի սկզբանն ասէր՝ եթէ "Որպէս յաջողեսցի ինձ կամօքն այ գալ առ ձեզ"։ սոյնպէս և այժմ աստ ՚ի նորա կամսն ապաւինի և ասէ, թէ վասն այսորիկ երթամ և աղօթեմ ապրել ՚ի նոցանէն, որպէս զի երագ տեսից զձեզ համբերձ ամենայն հեշտութեամբ, և ոչ մի ինչ վհատութիւն անտի բերելով ընդ իս։ "Եւ եկեալ հանգեայց ընդ ձեզ"։ Տեսանես որպէս դարձեալ զանմեծարգութիւնն ցուցանէ. քանզի չասաց թէ վարդապետեմ ձեզ և կամ ուսուցանեմ, այլ թէ դոյզ հանգեայց ընդ ձեզ։ Եւ որում աշխատիք ջան և մարտ առաջի կայր, զիարդ դոյզ հանգչէր ընդ նոսա։ Շնորհէր իմն նոցա, զի զանձեայ այնու յօժարամիտս լինիցին և կարիցէ առնել զնոսա հաղորդս պսակացն. նա և ցուցանէ իսկ թէ և նոքա ջանային և աշխատէին։ Նա որպէս միշտ սովոր է առնել, յետ սփոփանացն և խրատու զաղօթսն ևս յաւելու ասելովն՝ թէ "Աստուած խաղաղութեան եղիցի ընդ ձեզ ամենեսին. ամէն"։

"Յանձնեմ առնեմ ձեզ, ասէ, զՓիբէ զքոյր մեր որ պաշտօնեայն է եկեղեցւոյն կենքրեացւոց"։ Տեսանես որչափ ինչ զարմանալի ցուցանէ զնա. նա և նախ իսկ քան զայլսն զնա յիշեաց յառաջ և քոյր անուանեաց. չէ փոքր՝ Պաւղոսի քոյր կոչել։ Եւ և զպատիւն ևս յաւել՝ պաշտօնեայ է, ասէ։ "Զի զնա ընկալջիք, ասէ, արժանի սրբոց"։ այսինքն է վասն տեառն, որպէս զի վայելեսցէ ՚ի ձէնջ ՚ի պատուի։ Քանզի զոր վասն տեառնն ոք ընդունիցի, թէպէտ և մեծ ոք չիցէ, բազում փութով ընդունի. իսկ արդ եթէ սուրբ ևս իցէ, զմտաւած թէ յորպիսում պատուի արժանի է այնպիսումն վայելել. յաղագս այնորիկ յաւել զայն՝ թէ արժանի սրբոց. որպէս զի պարտ է, ասէ, զայնպիսիսն ընդունել։ Քանզի կրկին պարտ է, ասէ, նմա վայելել ՚ի ձեր խնամսն՝ և վասն նորին ընդունել, և դարձեալ զի և ինքն ևս սուրբն է։

"Եւ վերակացուք լինիջիք նմա յոր ինչ իրս ձեզ պէտս ունիցի"։ Տեսեր զիարդ անտաղտկալիս արար. քանզի չասաց թէ վճարեսջիք զնա ամենայն իրօք, այլ թէ որ ինչ ՚ի ձէնջն է՝ յայն մի խնայէք, այլ ձեռն տուք և օգնեսջիք յոր ինչ իրս պէտս ունիցի. ոչ եթէ որում

չէքն ձեռնհաս, այլ զոր կարողն էք և նա պէտս ունի՝ զայն տուք նմա՝ և օգնեցէք որում դուք տեարքն էք : Նոյն դարձեալ այլ գովութիւն անուաւ : «Քանզի և նա ինքն, ասէ, բազմաց վերակացու եղև, և ինձ իսկ գլխովին» : Տես զիմաստութիւնն. նախ զգովութիւնս եդ, և ապա 'ի միջին զաղաչանս, ապա կրկին զգովութիւնն եդ. որպէս զի յերկաքանչիւրոց կողմանցն զերանելի կնոջն զգովութիւնն կազմեսցէ : Որպէս արդեօք չիցէ երանելի այն որ 'ի Պաւղոսէ այնչափ գովութիւնս ընկալաւ, թէ այնքան առաքինի էր, մինչև նմա կարաց օգնել որ զամենայն տիեզերս ուղղեաց. այնչափ աճեցոյց զպատուութիւնս նորա, որպէս զի և զիւր անունն եդ զկնոջ առնելով՝ թէ «ինձ իսկ գլխովին». քարոզին տիեզերաց՝ որ զանբաւ վշտան կրեաց, որ ամենայն աշխարհաց բաւական էր : Այլ արդ նմանեսցուք այժմ երանելի կնոջն այնմիկ, և յետ նորա դարձեալ այնմիկ՝ որ հանդերձ արամբն էր : Այլ ո՞ ոք իցեն սոքա :

«Ողջոյն տուք, ասէ, Պրիսկիղեայ և Ակիւղեայ աշխատակցաց իմոց 'ի Քրիստոս Յիսուս» : Զսոցա զառաքինութենէ և Ղուկաս վկայէ յորժամ ասէ՝ թէ «Եղև առ նոսա Պաւղոս. քանզի խորանակարք էին արուեստիւք», ասէ : Զայս զկին ցուցանէ թէ ընկալաւ զՊաւղոս, և ուսուցին նմա զճանապարհս տեառն : Մեծ էր և այն, այլ և առաւել էր այն զոր Պաւղոսն ասէր : Այլ արդ զի՞նչ ասիցէ. նախ գործակիցս իւր կոչէ զնոսա, անուաւ ճգնանցն և վշտացն ցուցանէ հաղորդս. ապա ասէ. «Ընդ իմում անձին և զիւրեանց պարանոցս մատուցին» : Տեսանե՞ս զկատարեալ զվկայութիւնն : Քանզի և առ Ներոնիւ իսկ բազում նեղութիւնս և ճգունս ունէին, մանաւանդ յորժամ հրամանն ետ որոշել զՀրէայս 'ի Հռոմայեցւոցն :

«Որոց ոչ ես միայն գոհանամ, այլ և ամենայն եկեղեցիք հեթանոսաց» : Նոյն զօտարասիրութենէն և զոր յիւրեանց ընչիցն պաշտօն մատուցանէին կատարելոցն՝ զայն ակնարկելով սքանչանայ, զի և զարիւնս իւրեանց հեղուին և զինչս առաջի ամենեցուն դնէին : Տեսէ՞ր զքաջութիւն կնոջն, զի ոչ ինչ խափանեցաւ 'ի բնութենէն՝ յառաքինութեան ընթացսն ընթանալ. մանաւանդ եթէ յիրաւի իսկ, քանզի «'ի Քրիստոս Յի-

սուս ոչ է արու և էգ»։ Այլ զոր ինչ 'ի սկզբանն ձառեաց, զայնս և սա վասն սորա վկայեաց. զի որպէս վասն նորա վկայեաց՝ թէ «Այս բազմաց վերակացու եղև, այլ և ինձ գլխովին», և զանձնէ դարձեալ՝ թէ «Ոչ միայն ես գոհանամ, այլ և ամենայն իսկ եկեղեցիք հեթանոսաց»։ Այլ սակս զի մի կարծիցի եթէ 'ի շողոմ[1] ինչ առնելոյ վասն ասիցէ զայս, և այլ ևս բազում կանոնս 'ի մէջ բերէ՝ զորոց վկայէ, և զառաքինսն եկեղեցին նոցա յիշէ։ Նոյնպէս ընտանիքն էին, մինչև ընտանեան եկեղեցիս անուանէին, որպէս զի զամենեսեան հաւատացեալս անուանեցեն, և ապա նոքա զծառայսն ևս 'ի նոյն պատիւ ածիցեն. քանզի չէին ամենայն ընդ վայր ընտանեաց եկեղեցիս կոչել, եթէ ոչ բազում երկիւղ զարծի անդ, և աչխուն ոչ զամենայն ինչ կատարեցին. Սոյն սպասիկ և կարողութեանցն ասէ՝ թէ «Ողջոյն տաջիք Ակիւղեայ և Պրիսկղեայ համագործ ամենին եկեղեցաւն նոցա»։ Այս և վասն Ոնեսիփորայ գրեալ ասէ. «Պաւղոս Փիլիմոնի և Ափփեայ և տանն քում եկեղեցւոյդ»։ Հաւատարիկ գոյ հնար՝ ընդունելի և զարմանալի և յանձնառութեան երևել, քանզի և սոքա յանձնառութեան էին և յոյժ լաւագոյնք երևեցան։ Այս և արուեստքն նոցա չէր ինչ խակ երևելի, քանզի խորանակարք էին. բայց սակայն զամենայն ծածկեաց առաքինութիւնն, և քան զարեգակն ևս լուսաւորագոյն երևեցոյց զնոսա, և ոչ արուեստն և ոչ աղքատութիւնն կարաց ինչ նոցա վնասել. այլ զանէրն զոր Պրիսկղա ապահանջեաց՝ զայն ցուցին յանձինս. «Մեծ քան զայն սէր ոչ ոք ունի, ասէ, որպէս որ զանձն իւր դնէ 'ի վերայ բարեկամաց իւրոց»։ Այլ որ ծանօթս էր՝ զայն և աշակերտքն ուղղեցին, քանզի սակս զնոսա և զհետ չոգան նորա։ Եթէ վասն Պաւղոսի զայն առնէին, ապա մանաւանդ ևս առաւել վասն Քրիստոսի սպասաւորք ցուցանել զայսպիսի զյօժարութիւն։

1 Յօրինակին գրեալ էր ձևն շոփ։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Սոյս և մեծատունք և աղքատք լուսոյն առ հասարակ. զի եթէ նոքա որք 'ի ձեռագործէն կէին և արուեստին վերակացուք՝ այնչափ առատութիւն ցուցին մինչև բազում եկեղեցեաց պիտանիք գտան, ապա զո՞ր պատասխանատուութիւն ունիցին որք մեծացանն և զաղքատսն անտես առնիցեն։ Վասնզի նոքա և յարիւնն անգամ ոչ խնայեցին վասն այ հաճոյիցն. իսկ դու և 'ի ոսկւոյ մի՛ ինչ խնայես. և 'ի քո ոգիդ ոչ խնայես։ Այս առ վարդապետսն այսպիսիք ինչ էին, իսկ առ աշակերտակիցսն իւրեա՞նց։ Սոյն և ասել չէ հնար, որպէս և ինքն առէր՝ թէ եկեղեցիքն հեթանոսաց գոհանան զնոցանէն. զի թէպէտ 'ի հրէից էին, բայց սակայն այնպէս հաստատութեամբ հաւատոցն, որպէս զի զնոսա ամենայն յօժարութեամբ պաշտեսցեն։

Այսպիսի պարտ է լինել կանանց, և մի 'ի հիւս ոսկեմանս և բազմագինս հանդերձս ունել, այլ այսպիսի առաքինութեամբք պաճուճեալ զանձինս։ Ո՞վ որ, ասա ինձ, թագաւոր այնպէս պայծառացաւ, ո՞վ որ այնպէս հռչակաւոր եղև որպէս խորանակարքն կինն՝ որ յամենեցունց բերան կայ. ոչ եթէ զտասն և զքսան ամ միայն, այլ մինչև 'ի գալուստն Քրիստոսի. և ամենեքին զայսպիսի զիրս նորա պատմեն, զոր և ոչ թագն անգամ կարէ զարդարել զթագաւորն։ Վասնզի զի՞նչ մեծ և կամ զոյգ կոյցէ այնմ որ Պաւղոսի վերակացուն լինի, որ իւրով վտանգն կամէր ապրեցուցանել զվարդապետն տիեզերաց։ Դու արդ հայեաց և տես թէ քանի թագաւորք էին, և լռեալ զաղտարէ յիշատակ նոցա. իսկ խորանակարքն կինն ամենայն ուրեք հռչակեալ գտանի հանդերձ խորանակարաւն. և որպէս արեգակն զի յայտնի է ամենայն աշխարհաց, սոյնպէս և փառք կնոջն այնորիկ ընթանան ընդ ամենայն տիեզերս։ Պարսք և սկիւթացիք և թրակացիք և որ 'ի վերջին 'ի ծագս երկրիս բնակեալ են՝ ասանին և ածեն զիմաստութիւն կնոջն և երանեն։ Ո՞րչափ ինչ մեծութիւնս, քանի՛ թագս և ծիրանիս յօժարութեամբ 'ի բաց ընկենուիր, որպէս զի կարասցես ստանալ զվկայութիւնս զայս յանձինդ։

Նա և ասել իսկ որք ոչ ունի թէ յայնպիսի 'ի միշտան էին և յառատութեան ընչիցն, և վասն քարոզութեան անփոյթ առնէին։ Նա և յաղագս այնորիկ կոչէր զնոսա պաշտօնեայս և գործակիցս, և չհամարի անօթ զկանայս պաշտօնակիցս կոչել իւր անօթն ընտրութեան, այլ և հրձուի ևս այսոքիւք. զի ոչ եթէ 'ի բնութիւնն ինչ հայի, այլ 'ի յօժարութեանն պտուղ։ Նա արդ զինչ ինչ զոյգ այնպիսի զարդու կայցէ։ Ո՞ւր է այժմ մեծութիւնն որ ամենայն ուստեք զեզզըր, ո՞ւր է երեսացն գեղեցկութիւն, ո՞ւր են մնոտի փառքն. զննեցէք զկնոջն զարդ և տեսէք, ոչ զմարմինն զգեցուցանէ, այլ զհոգին զարդարէ, զոր ոչն երբէք գոյ հնար 'ի բաց գնել և մերկանալ. որ ոչ 'ի տապանակի կայ, այլ յերկինս։ Տեսէք զնորա վասն քարոզութեանն զաշխատութիւնն, վասն մարտիրոսութեանն զպսակն, վասն ընչիցն զառատութիւնն, վասն Պաւղոսի զսէրն, վասն Քրիստոսի զբարեկամութիւնն։

Նա արդ կշռեա ընդ այսոսիկ և զքոյսն, զընչիցն ըզփոյթն ունել, առ պտանիկսն զյօժարութիւնն, և առ խօսսն զհակառակցութիւնն. և այսպէս յայնժամ առնուս 'ի միտ թէ որպէս ինչ նոքա իցեն և ո՛ դու։ Մանաւանդ եթէ մի կշռեր, այլ նախանձեաց ընդ այնմ կնոջ, և զծանր և զդժար բեռնն 'ի բաց դիր 'ի քէն. քանզի այնպիսի իմն են երևելի հանդերձքն, և արկ զքև զերկնայինն զարդն, և ուսիր եթէ ուստի եղեն։ Օ երկեամ կերակրեցին զՊաւղոս։ Նա արդ զինչ իցէ զերկեամն այն, թէ որպէս զարդարէին զոգիսն իւրեանց։ Նա արդ զինչ կրիցեմ աս . . . ին չունիմ զՊաւղոս։ Եթէ կամիս, ունիս հաւատեաւ և դու որպէս և նոքայն. քանզի զնոսա ոչ եթէ դէմքն Պաւղոսի արարին այնպէս, այլ բանքն Պաւղոսի. որպէս զի թէ կամիցիս, և զՊաւղոս և զՊետրոս և զՅովհաննէս և զամենայն իսկ ըզդասս մարգարէիցն հանդերձ առաքելովքն ունիս քեզ խորհրդակից։ Նա դու զերանելւոյս զայսորիկ զգիրս և հանապազ հանդիպեաց գրոցն, և տես զի կարեն առնել զքեզ որպէս զկինն խորանակարին։ Նա զինչ ասիցեմ եթէ զՊաւղոս, այլ թէ և զտէրն իսկ Պաւղոսի թէ կամիցիս՝ ունիս. վասն զի 'ի ձեռն լեզուին Պաւղոսի նա խօսի ընդ քեզ։ Նա և այլպէս կարես ընդու-

նել զնա՝ յորժամ զատուցման ընդունիցիս, յորժամ որք 'ի նոյն հաւատան՝ դարմանիցես : Նոյնպէս ապա և յետ գնալոյն նոցա բազում երկիւղածութեան յետ . . . .[1]

ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՏՈՒԱԾ
ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՌԻՆ

. . . .

Այս արդ վասն մեր ով որ աղօթեսցէ եղբարք, քանզի Պաւղոս և Պետրոս հրաժարեցին 'ի մէնջ : Արդ որ զՊաւղոսի նախանձն ունէին . միայն զանձինս արժանիս յօրինեսցուք այնպիսի խորհրդակցութեան, որպէս զի մի միայն աստ լսիցեմք զձայնն Պաւղոսի, այլ զի և յորժամ անտի երթայցեմք՝ տեսանիցեմք զնահատակն Քրիստոսի . մանաւանդ եթէ աստ լսիցեմք նմա, ապա և անդ կարեմք տեսանել զնա . զի թէպէտ և առ նմա չկարիցեմք կալ, բայց սակայն տեսանիցեմք մերձ առ արքունական աթոռոյն պայծառացեալ . յորում աւուրս քերովբէքն փառաբանեն, յորում աւուրս սերովբէքն թռչին : Անդ տեսանիցեմք զՊաւղոս հանդերձ Պետրոսիւ և այլովք սրբովքն դասուք զգլխաւորօքն և վերակացուօքն, և սէրս 'ի սէրն յայնժամ վայելեմք : Զի թէ մինչ աստ էր՝ այնպէս սիրէր զմարդիկ, որում յընտրելն էր զատանել և ընդ Քրիստոսի լինել, և նա այն հաճոյ թողեալ աստէն յամել վասն մեր, ապա եւս առաւել անդ ցուցանէ զջերմագոյն սէրն :

Այս և զՀռոմ վասն այնորիկ սիրեմ, զի թէպէտ և ունէի այլ ուստեք գովել զնա, և 'ի մեծութենէն, և զի զգլուխ ամենեցուն էր, և 'ի գեղեցկութենէն, և 'ի բազմութենէն, և 'ի զօրութենէն, և յընչաւէտութենէն, և արութեանցն զոր 'ի պատերազմունս ցուցին, արդ զայս ամենայն 'ի բաց թողեալ իմ, յաղագս այնորիկ երանեմ նոցա՝ զի և կենդանւոյն առ նոսա գրէր, և այնպէս սիրէր զնոսա զի յորժամ չոգաւն՝ բերան 'ի բերան խօսէր ընդ նոսա, և զվախճան իւր անդ կատա

1 Պակասի մինչև ցկէս ԼԲ ճառին որ է վերջին.

րեաց, և զոսկերս մարմնոյն նոցա ունին. որով և նշանաւոր իսկ այնու եղև քաղաքն այն քան այլովք ամենայնիւ. և որպէս մարմին ինչ գեղեցիկ և զօրաւոր երկուս աչս ունելով՝ այնպէս ճառագայթեալ ունի զսրբոցն զայնոցիկ զմարմինս։

Չեն այնպէս երկինք պայծառ յորժամ արեգակն ճառագայթս արձակիցէ, որպէս Հռովմայեցւոց քաղաքն որ ունի զայնպիսի զամբարս՝ որք ընդ ամենայն տիեզերս արձակեն ճառագայթս։ Անտի յափշտակի Պաւղոս, անտի Պետրոս։ Ադէ ածէք զմտաւ և զարհուրեցարուք, որպիսի սքանչելիս տեսանէ Հռոմ, ընդ Պաւղոս յանկարծակի 'ի դրանէ[1] իւրմէ հանդերձ Պետրոսիւ յափշտակեալ ընդ առաջ տեառն։ Որպիսի ընծայս մատուցանէ Հռոմ տեառն, և զորպիսի պսակս ունի քաղաքն այն, և կամ որպիսի զօրաւոր ոսկի շարս զգեցեալ, և կամ որպիսի աղբիւրս ընկալեալ։ Վասն այնորիկ զարմանամ ընդ քաղաքն ընդ այն ոչ վասն բազում ոսկւոյն և ոչ վասն սեանցն և ոչ վասն այլ ինչ երևելեացն, այլ յաղագս սեանցն եկեղեցւոյ։

Ո՞վ տայր ինձ այժմ զեղուլ զմարմնովն Պաւղոսի և թաւալել ընդ գերեզմանին և տեսանել զաճիւն մարմնոյն այնորիկ, որով զպակասութիւն նեղութեանցն Քրիստոսի լնոյր, որով զերաշխէպսն ընդունէր, որով զքարոզութիւնն ամենայն ուրեք տարածանէր. զաճիւն մարմնոյն այնորիկ, որով Քրիստոսն բարբառէր, և լոյս ծագեաց՝ որ քան զամենայն փայլատակունս ևս պայծառ էր, և բարբառն՝ որ քան զամենայն որոտմունս ևս ահագին թուէր դիւացն, որով երանելին այն բարբառէր ասելովն՝ թէ "Աղօթեմ նզով լինել 'ի Քրիստոսէ վասն եղբարց իմոց". որով հրապարակախօս լինէր առաջի թագաւորաց և ոչ ամաչէր. որով զՊաւղոսն ճանաչեմք, որով զտէրն իսկ Պաւղոսի։

Ոչ այնչափ զարհուրեցուցանէ զմեզ որոտումն, որպէս ձայնն Պաւղոսի զդևս. զի եթէ 'ի հանդերձից նորա սարսէին, ապա յայտ է թէ ևս առաւել 'ի ձայնէն տագնապէին։ Նա զդևս հալածական տարաւ, նա ըզտիեզերս սրբեաց, նա զհիւանդութիւնս ելոյծ, նա զա-

1 Յոյնն 'ի պաղպանէ։

նորատութիւնս 'ի բաց խլեաց և զճշմարտութիւն տըն-
կեաց. քանզի Քրիստոս հանգուցեալ էր 'ի լեզուի նո-
րա, և նովաւ ամենայն ուրեք յառաջեալ գտանէր. և
որպիսի ինչ են քերովբէքն, այնպիսի էր ձայնն Պօղո-
սի. և զոր օրինակ 'ի վերայ այնր զօրութեանց նստի,
այնպէս և 'ի վերայ լեզուին Պօղոսի. և քանզի ար-
ժանի եղև զՔրիստոս ընդունել, այսպէս զայն միայն բար-
բառէր զոր Քրիստոսն սիրէր, և յայնչափ 'ի բարձրու-
թիւնն թռուցեալ ամբառնայր որպէս սերովբէքն:

Այլ արդ զինչ ինչ քան զայն բարձրագոյն կայր զու-
ասէրն. "Յստահ եմ զի ոչ հրեշտակք և ոչ իշխա-
նութիւնք և՛ ոչ զօրութիւնք և ոչ որ կանս և ոչ հան-
դերձեալքն և ոչ բարձրութիւնք և ոչ խորութիւնք
և ոչ այլ ինչ արարած կարէ մեկնել զմեզ 'ի սիրոյն այ
որ 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր„: Քանի՞ թէև
կարծիցես թէ ունիցի ձայնս այս, քանի՞ աչս. նա վասն
այնորիկ ասէր թէ "Ձեռք ինչ անտեղեակ խորհրդոց
նորա„. յաղագս այնորիկ փախուցեալ հալածական լի-
նէին դեւք, ոչ 'ի բարբառոյն միայն, այլ և մինչդեռ հե-
ռին լինէր 'ի նոցանէն՝ 'ի հանդերձից տեսլենէ հեր-
քեալ փախչէին: Արժէր այժմ տեսանել զածին բե-
րանոյն այնորիկ որով զանձառաբլիսն Քրիստոսի բար-
բառեցաւ, մանաւանդ թէ և ս մեծագոյն քան ինքեանն.
նա և ս մեծամեծս 'ի ձեռն աշակերտացն գործեաց քան
ինքեանն, այնպէս և զանձառաբլիսն 'ի ձեռն նոցա բար-
բառեցաւ, նա և հոգւոյն բաշխմունք ընդ տիեզերս ա-
մենայն նոցա հաւատացաւ:

Այլ արդ զինչ ինչ ոչ գործեաց բարութիւնս բերանն
Պօղոսի. զդևս հալածեաց, զմեղս ջնջեաց, զանմտութս
ընթերանէր, զփիլիսոփայից բերանս խցայր, զտիեզերս
ամենայն ընծայ մատոյց այ, զբարբարոսս փիլիսոփայել
ուսոյց, զամենեսեան յորդորեաց, ամենայնի հասու եղև
որ ինչ յերկինս և որ ինչ յերկրի, և զոր ինչ կամէր՝
ամենայն տուեալ լինէր, կապել և արձակել զորս կա-
մէրն՝ ունէր իշխանութիւն:

Այլ արդ ոչ միայն զբերանոյ նորա զածին կամէի տե-
սանել, այլ և զսրտին. նա և չմեղանչէ ինչ ոք եթէ
սիրտ տիեզերաց կոչիցէ զնա, և աղբիւր բարութեանց,
և սկիզբն և արմատ տարերս կենաց մերոց: Քանզի

հոգին կենդանութեան 'ի նմանէն բաշխէր յամենե-սեան և անդամոցն Քրիստոսի տուեալ լինէր, ոչ եթէ տուրևառիկ կերակրովքն, այլ ըստ բարւոք յօժարու-թեանն։ Այնպէս անգորր էր սիրտն Պաւղոսի, մինչ զի և բովանդակ զքաղաքս անգամ և զաւանս ազգաց տանէր. քանզի "Սիրտք մեր, ասէ, ընդարձակեալ են առ ձեզ"։ Այլ զայնպիսի զընդարձակ սիրտն երբեմն և ձմլեաց իսկ նեղումն յաճախ սիրոյ. քանզի ասէ՝ թէ "Ի բազում վշտաց և 'ի նեղութենէ սրտի գրեցի առ ձեզ"։

Զսա և զլուծեալն ցանկայր տեսանել, որ ջեռնոյր հանապազօր վասն այլոց կորստեան, որ կրկին երկնէր՝ որք բլշակնեցան որդիքն յոյ 'ի տեսլենէն։ Զի որք սուրբքն իցեն, ասէ, սրտիւք՝ նոքա զա̃ծ տեսցեն, իսկ որ պատարագն ա̃յ եղև ամենևին՝ վասն զինչ կարծիցես. պատարագ ա̃յ հոգի մանրեալ։ Ապա որպէս վարկանի-ցես որ բարձրագոյն քան զերկինս էր, որ բղխումն էր տիեզերաց, որ քան զճառագայթսն ևս լուսաւորագոյն էր, որ քան զհուր ևս ջերմագոյն և քան զադամանդ ևս կարծրագոյն յորմէ գետքն հոսէին, քանզի ասէ. "Գետք յորովայնէ նորա բղխեսցեն ջրոց կենդանու-թեան"։ ուստի ելանէր աղբիւրն և արբուցանէր ոչ ե-թէ զերեսս երկրի, այլ զոգիս մարդկան. ուստի ոչ գետք միայն, այլ և աղբերք արտասուաց հոսէին զցայգ և զցե-րեկ. որ նորագոյն իմն կեանս կեայր, և ոչ եթէ զմերս. "Կենդանի եմ ես, ասէ, ոչ եթէ ես, այլ կենդանի է յիս Քրիստոս"։ Ապա ուրեմն նորա սիրտն էր Պաւ-ղոսի սիրտ, և հոգւոյն սրբոյ տախտակք և գիրք շնոր-հաց. որ դողայրն յաղագս այլոց մեղաց. "Զարհու-րիմ, ասէ, գուցէ ընդունայն ինչ վաստակեցի 'ի ձեզ"։ և դարձեալ թէ "Գուցէ որպէս օձն խաբեաց զԵւա"։ և եթէ "Մի գուցէ յորժամ գայցեմն և չգտանիցեմ զձեզ որպէս և կամիմն"։ Նա և յաղագս իսկ իւր կաս-կածէր. և դարձեալ եթէ. "Ստահ եմ զի ոչ հրեշ-տակք և ոչ զօրութիւնք կարեն մեկնել զիս 'ի սիրոյն ա̃յ"։ որ արժանին եղև սիրել զՔրիստոս որպէս ոչ այլ ոք սիրեաց. որ զմահ և զգեհենն արհամարհէր, և յեղ-բայրականն արտասուացն փղձկեալ լինէր. "Զինչ գոր-ծէք, ասէ, զի լայք և ձմլէք զսիրտ իմ"։ զժուժկալ.

Այս զայն յայնժամ առնէր յորժամ մեկնելոց էր 'ի նոցանէն:

Արժէր տեսանել զանձինն ձեռացն՝ որ շղթայիւքն կապեալ էին, որոյ ձեռնադրութեամբն հոգին առեալ լինէր, որովք այսպիսի գիրս գրէր. "Տեսէք, ասէ, որպիսի գրով գրեցի առ ձեզ իմով ձեռամբ„. և դարձեալ թէ "Ողջոյն այս իմոյ ձեռամբն Պաւղոսի է„. զանձին ձեռացն այնորիկ զոր եռես իժն և 'ի խարոյկն անկաւ: Արժէր տեսանել զանձինն աչացն զանեզրական զգեղեցկութիւնն՝ որք հայեցան 'ի փրկութիւն ազգերաց, որք և 'ի կենդանութեան եղեն արժանի զՔրիստոս տեսանել, որք տեսանէին զերկրաւորս և չտեսանէին, որք ոչ դիտէին զքուն, որք 'ի մէջ գիշերին տքնէին և ոչ ինչ վնասէին աչքն: Արժէր և զոտիցն նորա զանձինն տեսանել, որք ընթանային ընդ ազգերս և ոչ վաստակէին, որք 'ի կոճեղան կային պնդեալ յորժամ 'ի նորա 'ի բանտին էր, որք ընդ շէնն և ընդ անշէնն ընթանային, որք բազում անգամ ճանապարհորդէին. Այլ արդ էր վասն մի մի ինչ ասիցեմ. նա կամէի զգերեզմանն իսկ տեսանել, յորում զէնն արդարութեան շտեմարանեալ կայ, զէնն լուսոյ, զանդամսն որ այժմ կենդանիք են մինչ մեռեալ, և մինչ կենդանիք էին՝ մեռեալ էին, յորս յամենեսեան Քրիստոսն էր կենդանի, որ աշխարհիս 'ի խաչն ելեալ էին, որ Քրիստոսի անդամն էր, որ կապեալն էր 'ի Քրիստոս, որ տաճարն էր հոգւոյն սրբոյ, որ շինուածն էր սրբոցն, որ կապեալն էր հոգւոյն, որ բևեռեալն էր ընդ երկիւղն այ, որ կրէր զխարազանս Քրիստոսի: Վասնզի այս մարմին պարսպէ զքաղաքն զայն, և քան զամենայն աշտարակս և զպարիսպս ես զգուշութեամբ պահէ: Ընդ սորայս և Պետրոսին: Նա մինչ կենդանին իսկ էր՝ պատուէր զայլն. քանզի "Ելի, ասէ, տեսանել զՊետրոս„. վասն այնորիկ և 'ի վախճանին արժանի արարին շնորհքն յարկակից միմեանց լինել:

Արժէր տեսանել զառիւծն հոգևոր. զի որպէս առիւծ հուր հնչէ յորժամ 'ի ձահուկս աղուեսուց խառնիցի, այնպէս և նա 'ի դիւաց և 'ի փիլիսոփայիցն 'ի փախստակս մտեալ. և որպէս զառաջամնա զգայլն ինչ կողմ մտանիցես, այնպէս և նա 'ի վայր կործանէր զա-

մենայն փաղանգս դիւաց։ Այս և ոչ ճակատու պատրաստութեամբ կարէր յանդիման լինել նմա. այլ այնպէս զահի հարեալ էր և դողայր, մինչ զի և յորժամ զստուերն տեսանէր և կամ զձայնն լսէր 'ի հեռաստանէ՝ փախստական լինէր։ Այնպէս և զպոռնկացեալն մինչդեռ ինքն հեռին էր՝ մատնեաց 'ի ձեռս նորա, և դարձեալ յորժամ կամեցաւն՝ յափշտակեաց 'ի ձեռաց նորա, և զայլս դարձեալ զի խրատեսցին չհայհոյել։ Տես զիարդ որք նուաւ կարգեալ էին անգամ, փոխէ[1], քաջալերէ, ողոքէ, օծանէ. նա և եփեսացւոցն գրեալ ասէր՝ թէ "Ոչ է մեզ մարտ առ մարմին և արիւն, այլ առ իշխանութիւնս և առ պետութիւնս"։ Այսպէս և ըղյօժարութիւնն[2] դնէ՝ թէ որ յերկինսն է. "Քանզի չէ, ասէ, մեր կռիւս վասն երկրաւորացս, այլ յաղագս երկնից և որ ինչ յերկինսն է"․ դարձեալ այլոց ասէ. "Ո՛չ գիտէք թէ զհրեշտակս դատիմք, թող թէ զերկրաւորս"։

Այս արդ զայս ամենայն խմացեալ, կացցուք առաքինութեամբ հաստատուն. քանզի Պաւղոս մարդ էր՝ ամին ինքն բնութեանս մերոյ հաղորդ, և զայն ամենայն հասարակ ունէր. այլ զի առաւել քան զամենեսեան սիրեաց զՔրիստոս, և 'ի վեր քան զերկինս գտաւ և ընդ հրեշտակս եղև։ Արդ և մեք թէ կամիցիմք արթուն լինել փոքր մի և զհուրն զայն յանձինս մեր վառել, կարեմք նմանել սրբոյն այնմիկ. նա թէ և անհնար ինչ իրք էին, ապա ոչ գոչէր և ասէր՝ եթէ "Նմանողք ինձ եղերուք, որպէս և ես Քրիստոսի"։ Այս արդ մի միայն սքանչասցուք և զարմասցուք ընդ Պաւղոս, այլ և նմանողք նմին լիցուք, որպէս զի արժանի լիցուք յորժամ աստ անդր երթիցեմք տեսանել զնա և անճառելի փառացն հաղորդս գտանիցիմք. որոց լիցի ամենեցուն ժամանել 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր. որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

1 Օրինակ մի սփոփէ. յոյնն հրահանգէ։

2 Յոյնն ըմբշամարտն։

ՀԱՏՈՒԱԾՔ

ԱՅԼՈՑ ԹՂԹՈՑՆ ՊԱՒՂՈՍԻ

Ա· ԿՈՐՆԹԱՑԻՈՑ

ՅԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

“Զոր ոչ ոք յիշխանաց յաւիտենիս այսորիկ գիտաց. զի թէ էր գիտացեալ, ոչ զտէրն խաչէին”: Ապա-թէ ոչ գիտէին, ընդէ՞ր ասէր “Այլ զիս գիտէք, և ուստի եմն գիտէք”: Զի յաղագս Պիղատոսի ասէ զի՛ թէ ոչ գիտէր, և եթէ Հերովդէս ոչ գիտէր: Բայց զնոսա ասասցէ ոք արդեօք կոչել իշխան յաւիտենիս այսորիկ: Այլ եթէ վասն Հրէիցն և յաղագս քահանայիցն ասիցէ ոք զայս ասել՝ ոչ սխալեսցէ. քանզի և ցնոսա ասէ. “Ոչ զիս գիտէք և ոչ զՀայրն իմ”: Այլ զիարդ վերագոյնն ասէ՝ և զիս գիտէք, և ուստի եմ գիտէք: Բայց զի՞նչ օրինակ գիտութեանս այսմիկ, և զի՞նչ այնորիկ որ յաւետարանին ասէ:

Այլ արդ զի՞նչ, թողո՛ւ, ասէ, նոցա որ յաղագս խաչին են մեղք. քանզի ո՞չ ասէ սոցա՝ թէ ապաշխարեալ էր՝ թողցի: Վասնզի որ բիւր ձեռաց մատնեաց զՍտեփանոս և հալածեաց զեկեղեցի Պաւղոս՝ եկեղեցւոյ վերակացու եղև. նոյնպէս և նոցա թողցի եթէ կամեցեալ էր ապաշխարել, զոր և Պաւղոս գոչէ. “Իսկ արդ ասեմ, միթէ գայթակղեցին զի գլորեսցին. քաւ լիցի”: Ասեմ, միթէ մերժեաց Աստուած զժողովուրդ իւր. քաւ լիցի: Այս ցուցանէ թէ ոչ փակեցաւ 'ի նոցանէ ապաշխարութիւն: Բայց “ոչ ծանեան”, ինձ թուի ոչ յաղագս Քրիստոսի ասա ասել, այլ վասն նորին իրաց մատակարարութեան. որպիսի ինչ, զինչ կամէրն մահն, և

խաչն ոչ գիտէին. քանզի և անդ ոչ ասաց թէ զիս ոչ գիտեն, այլ թէ "ոչ գիտեն զինչ առնեն". այսինքն զկատարեալ տնտեսութիւն և զխորհուրդն անգիտանան:

Քանզի ոչ գիտէին թէ այնպիսի ունի պայծառանալ խաչն, թէ աշխարհի լինիցի փրկութիւն և Այ առ մարդիկ հաշտութիւն: Իմաստութիւն՝ և զՔրիստոս ասէ և զխաչն և զքարոզութիւնն. 'ի դէպ ժամանակի և տէր փառաց կոչեաց: Վասն զի խաչն անփառութիւն թուէր, ցուցանէր թէ մեծ փառք խաչն է:... Որ ակն ոչ ետես, և ունկն ոչ լուաւ. զի որոց ոչ պատմեցաւ վասն նորա՝ տեսցեն, և որք ոչ լուան՝ իմասցին, նոյն է՝ զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ: Կամ զայս ասէ, կամ 'ի դէպ եթէ գրեցաւ 'ի գիրս և ապականեցան գիրքն. քանզի բազում գրեանս ապականեցան և սակաւ ապրեցան. զի ասէ առաքեալ թէ "Ի Սամուէլէ և որ 'ի կարգի են մարգարէքն՝ ասացին վասն նորա". և ոչ անհնարին է գրեալ լինելն այսոքիկ. ըստ Պօղոսի որպէս զօրէնս ուսելոյ և հոգւոյն խօսէր՝ 'ի դէպ էր գիտել զամենայն ստուգութեամբ:

Այլ զինչ ևս առաւել յաղագս գերութեան, և նախ քան զգերութիւնն յոլով գրեանս ապականեցան, և յայտ 'ի կատարածէ չորրորդ թագաւորութեանցն է. զի Երկրորդումն օրինացն յետոյ ուրեմն գտաւ յաղագս թաղեալ:... Այլ զինչ, ոչ ետես ակն՝ զոր պատրաստեաց Ած. ոչ. քանզի մի 'ի մարդկանէ ետես զինչ մատակարարեցաւ:... Այլ զինչ, մարգարէքն ոչ լուան. լուան, այլ ոչ էր մարդկան ունկն... յաղագս որոյ ասէ. "Յաւել յիս ունկն լսելոյ". զի յաւելուած հոգւոյն ասէ: Աստի յայտ է թէ նախ քան զայսն՝ և ոչ 'ի սիրտ մարդոյ ել: Յետ զհոգւոյն առաքելոյ ոչ ևս էր սիրտ մարդոյ, այլ սիրտ հոգևոր մարգարէիցն, որպէս ինքն ասէ. "Մեք միտս Քրիստոսի ունիմք". . . . .

ԵՒԹՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԻՆ

"Եթէ ուրուք գործն կացցէ, վարձս առցէ". յայտ է թէ վասն գործոց է բանս. Այս ինչ է. թէ որ զոր վարս ունի հանդերձ ուղիղ հաւատով, ոչ ընկեցցէ նմա հաւատքն.... Որպէս թէ որ զինչ ունի ունելով անդա-

նիցէ ընդ գետ հրոյ, պայծառագոյն անցանէ. ապա թէ խառն ունի, ոչ միոյն չանցանէ, այլ և զանձն ևս կորուսանէ... "Սակայն ինքն ապրեսցի որպէս թէ 'ի հուր". այս իսկ է, ինքն ոչ նոյնպէս կորիցէ որպէս զգործն, այլ մնայ 'ի հուրն... քանզի մեր սովորութիւն է ասել' 'ի հուր ապրել յաղագս այնորիկ որ ոչն այրի նիւթն և ոչ ծիւրանայ: Արդ մի զի հուր լուսոյ' կարծիցես յանդուգն թիւն զատանալ 'այրեցելոցն: Իսկ թէ փրկութիւն կոչէ զայնպիսի տանջանս, մի զարմանար. զի սովորութիւն է նորա յաղագս չարաչար ասացելոցն բարի անուանս վարել, որպէս Պաւղոս ասէ. "Գերեալք զամենայն միտս 'ի հնազանդութիւնն Քրիստոսի". և եթէ "Խափանեաց մահ". նոյնպէս և աստ' ապրիցէ, ոչ ինչ այլ. քան թէ սատակութիւն տանջանաց զեկոյց. այս իսկ է' կացցէ մնասցէ մշտնջենաւոր տանջեալ:

Ի ՀՆԳԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

"Մատնեցէք զայնպիսին սատանայի 'ի սատակումն մարմնոյ, զի ոգին ապրեսցի յաւուր Տեառն". որպէս Յոբայն եղև, այլ ոչ վասն նորին պատճառի. զի անդ վասն պայծառ պսակաց, իսկ աստ վասն մեղաց լուծանելոյ, զի տանջեսցէ զնա չարաչար կեղով և այլով հիւանդութեամբ: Իսկ սակայն այլուր ասէ' թէ "Ի տեառնէ դատիմք", զայնպիսիկ կրելով. այլ աստ առաւել կսկծեցուցանէ սատանայի մատնելով: Իսկ այս ըստ իմոյ կամեցն լինէր. վասն զի 'ի շառակերութենէ և 'ի փափկութենէ մարմնոյ ցանկութիւնք ծնանին, զայն տանջէ, հոգին ապրեսցի, այսինքն անձն... զի սորա ապրեցելոյ' և մարմնին հաղորդի փրկութեան. զի և մահկանացու յաղագս նորա եղև' մեղուցեալ. և եթէ արդարութեանց վարի, դարձեալ յոլովս ևս վայելէ 'ի փառս: Սակայն տեսանեմք հոգւոյն զշնորհսն ասէն, որ չիջանեն 'ի մեղանչելն մերում:

Ի ՎԵՇՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

"Ո՞չ գիտէք, զհրեշտակս դատիմք, թող թէ զաշխարհականս": Ոմանք ասեն զքահանայս զեկուցանել. այլ 'ի բաց տար, քանզի յաղագս դիւաց է բանս.... զորոց ասէ Քրիստոս. "Պատրաստեալ է սատանայի և հրեշտակաց նորա": և Պաւղոս. "Հրեշտակք նորա ձևանան իբրև զհրեշտակս արդարս": Ո՛չ յորժամ անմարմինն զօրութիւնքն այնոքիկ նուազագոյնք քան ըզմեզ գտանիցին՝ որք զմարմինս եմք զգեցեալ, դժնդակագոյն տայցեն զդատաստան:

Ի ՔՍԱՆԵՒՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

"Ամենայն որ 'ի սպանդանոցի վաճառի, կերայք և մի խտրէք": Քանզի յանգէտս, ասէ, թէ ուտիցես և ոչ գիտիցես, ոչ անկանիս ընդ տանջանօք. զի անգիտութեան են իրք, և ոչ որկորամոլութեան: Այլ ոչ յայնմանէ միայն ազատէ զնա յանգիտութենէն, այլ և այլուստ բազում համարձակութիւն և ազատութիւն նոցա պատրաստելով. զի և ոչ քննել թողու, այսինքն է հարցափորձել և խուզել զոհեալ կամ իցէ եթէ ոչ, այլ պարզաբար ուտել զամենայն 'ի գաւհացն, և մի ինչ ուսանել թէ զինչ արդեօք իցէ որ առաջին կայ, և ինքեամբ ընձեռել զպատճառն, զի իցէ և անգիտութեամբ ուտելոյն 'ի բաց վճարել: Քանզի այսոքիկ որք ոչ բնութեամբ են չարք, այլ իւրեանց միտքն առնիցեն անմաքուրս. վասն այնորիկ ասէ՝ մի ինչ քննիցէք: "Քանզի տեառն է երկիր լրիւ իւրով", և ոչ կռոցն: Այլ եթէ երկիր և պտուղք և անասունք, և եթէ նորա ամենայն, ոչ ինչ է անմաքուր, բայց այլ աղտ անմաքուր լինի 'ի մտաց և յանհնազանդութենէն: "Եթէ ոք կոչեսցէ զձեզ յանհաւատից, զոր ինչ առաջի դնէ՝ կերիջիք և մի հարցանէք վասն խղճի":

Ի ՔԱՌԱՍՆԵՐՈՐԴ ԱՌԱՋՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

Այլ ոչ գիտեմ, ասէ, թէ յոր տեղի չոգաւ։ Ի՞ր վասն չգիտես, ասա ինձ. զի թէ ուղիղ վարեցաւ կամ թէ այլ ազգ ինչ, յայտ է թէ ուր երթալոց է։ Վասն այսորիկ կոծիմ, ասէ, զի մեղաւոր գնաց աստի։ Պատճառք են այդոքիկ և բարուք. 'ի կենդանութեան նորա պարտ էր քեզ արտասուել, զի թերևս կարճէիր զնա 'ի մեղացն։ Իսկ դու աւանիկ տեսանիս այժմ զի անձնայն իրօք զանձին խնդրես և ոչ զհանգուցելոյն. ընդ այն ևս պարտ էր քեզ ուրախ լինել զի կարճեցաւ յառաջիկայ մեղացն. և ոչ եթէ ողբալ, այլ օգնել գնացելոյն, ոչ արտասուօք միայն, այլ աղօթիւք և պահօք և ողորմութեամբ հաշտեցուցանել զԱծ ընդ նմա։

Քանզի ոչ եթէ ընդ վայր ինչ իրք կարգեցան այս և կամ 'ի զուր ինչ յիշեմք յԱծային խորհրդեան զննջեցեալսն, և վասն ամենեցուն իսկ մատուցանեմք զաղաչանս, զԳառնն առաջի կայ՝ որ եբարձ զմեղս աշխարհի.... Այլ ոչ դարձեալ ընդունայն ինչ որ առաջի սեղանոյն կայ, և զահագին և զսոսկալի խորհուրդն կատարէ, գոչէ՝ վասն ամենեցուն 'ի Քրիստոս ննջեցելոցն, նա և զյիշատակսն ևս վասն նոցա կատարէ։ Ոչ եթէ վասն նոցա քաւութեանն չէր, ապա և ոչ ասէաք իսկ զայնոսիկ. զի ոչ եթէ ընդ խաղ ինչ իրք են, այլ Հոգւոյն սրբոյ հրամանք կատարին։ Այլ արդ զայս գիտելով օգնեսցուք գնացելոյն և կատարեսցուք վասն նոցա յիշատակ. զի եթէ զորդիսն Յոբայ սրբեցին ողջակէզքն, ապա ո՞րչափ ևս առաւել արիւնն Քրիստոսի. զի բաւական է այս նոցա յօգնականութիւն և 'ի մխիթարութիւն. քանզի տէր իսկ է Ած այլովք այլոց պարգևել։ Այլ զայս Պաւղոսի յայտ արարեալ ասէր՝ թէ 'ի բազմադէմ շնորհացն որ 'ի մեզ՝ բազմօք պարգևեցաւ գոհութիւն վասն ձեր։

Այլ արդ մի՛ յապաղեսցուք տանել զյիշատակս վասն ննջեցելոցն, օգնել և աղօթս մատուցանել վասն նոցա. քանզի հասարակ իսկ առաջի ամենայն տիեզերաց կայ սրբութիւն. վասն այսորիկ համարձակիմք վասն ամենայն տիեզերաց աղօթս մատուցանել, և ընդ խոստովանողս

և ընդ քահանայս անուանեմք զգնացեալսն։ Սոյն զի ամենեքեան մի մարմին եմք և պայծառ անդամք յանդամոց նորա․ վասն այսորիկ կարող եմք ամենայն ուժեք ամբարձել մեռելոց բազում օգնականութիւն և ներումն թողութեան յաղօթիցն և 'ի պատարագէն զոր վասն նոցա մատուցանեմք, և յայնցանէ ընդ որս անուանեմք զնոսա։ Դու արդ ընդէ՞ր վշտագնիս և ողբաս որ այսչափ օգնականութիւնս և ներումն թողութեան կարող ես շնորհել գնացելոցն։

ՀԱՏՈՒԱԾՔ Բ․ ԿՈՐՆԹԱՑԻՈՑ

ՅԻՆՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

“Զի եթէ արտաքին մարդս մեր ապականի, այլ ներքինն նորոգի օր ըստ օրէ”։ Զիարդ ապականի․ տանջեալ հալածեալ, բիւր չարչարանս դժնդակս կրեալ։ “Այլ ներքինն նորոգի օր ըստ օրէ”։ Զիարդ նորոգի․ հաւատով, յուսով, յօժարութեամբ, համարձակեալ այնու հետև 'ի դժնդակութիւնս։ Զի որչափ բիւր անգամ չարչարեսցի մարմինս այս, այնքան քաջալերագոյն ունի յոյս հոգին, և պայծառագոյն լինի որպէս ոսկի առաւել ևս 'ի հուր։

Ի ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

“Տուաւ ինձ խոչ մարմնոյ հրեշտակ սատանայ”։ Ոմանք զգլխացաւութիւն ինձ ասացին 'ի սատանայէ լեալ․ այլ ոչ է, զի և ոչ մարմինն Պաւղոսի 'ի սատանայի ձեռս տուաւ․ որ և ինքն բանսարկուն հրամանի միայն պարտաւոր տեղի տայր Պաւղոսի, և օրէնս նմա և հրամանս դնէր՝ յորժամ զպոռնիկն մատնեաց 'ի սատակումն մարմնոյ․ և զանցանել ընդ այն ոչ իշխեաց նա։ . . . Սատան ընդդիմակաց ասի եբրայեցւոցն ձայնիւ․ և յերկրորդ թագաւորութեանն զընդդիմակացսն այսպէս կոչեցին գիրք․ և յաղագս Սողոմոնի ասէ՝ թէ ոչ գոյր սատան յաւուրս նորա, այսինքն ընդդիմակաց, պատերազմելով նեղելով։ Արդ զոր ասէն սատանայ է․ ոչ ներեաց ած առանց աշխատութեան յառաջանալ

քարոզութեանն. զխորհուրդս մեր զննեցանելով, այլ մնալոյ հակառակորդաց մերոց յառնել 'ի վերայ մեր... Հրեշտակ սատանայ ասէ զԱղեքսանդրոս դարբին և զՀիմենոս և զՓիլետոս, որ ասէին զյարութիւն արդէն լեալ. և զամենեսեան պարզաբար ընդդիմակացն քարոզութեանն որք վիճէին ընդ նմա և պատերազմէին, որք արկին զնա 'ի կապանարան, որք կապեցին, որք տանէին. և զի զսատանայի գործ գործէին։ Որպէս որդիս բանսարկուին կոչէ զՀրեայսն՝ որք զնորայն նախանձէին, նոյնպէս և հրեշտակ սատանայ զամենեսեան՝ որք ընդդէմ կային քարոզութեանն։ Արդ զայս ասէ. «Տուաւ ինձ խոչ, զի զիս կոփեսցէ». ոչ որպէս ոմն զնոսա զինեալ, քաւ լիցի, այլ որպէս ոչ տանջեալ և ոչ չարչարեալ առ ժամանակ մի, այլ ներեալ և թոյլ տալ վայր մի։

ՀԱՏՈՒԱԾՔ Ի ԳԱՂԱՏԱՑԻՈՑ

ՅԵՐՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

«Քրիստոս գնեաց զմեզ յանիծից օրինաց». և սակայն այլոց նզովից պարտական էր ժողովուրդն. որ ասէրն, «Անիծեալ ամենայն որ ոչ կացցէ յամենայն 'ի գրեալս 'ի գիրս օրինաց»։ Եւ զի՞նչ այս. ժողովուրդն պարտական էր այսմ. վասն զի ոչ եկաց մնաց, և ոչ ոք էր որ ելից զօրէնս զամենայն։ Իսկ Քրիստոս այլ նզովս ընդ այնորիկ փոխանակեաց. որք ասէին, «Անիծեալ որ կախեալ կայցէ զփայտէ»։ Եւ արդ զի որ կախեալն էր՝ նզովեալ էր, և որ զօրինօքն անցանէր՝ նզովեալ. հանդերձեալ զայնոսիկ լուծանել զնզովսն՝ պարտական լինել ոչ էր պարտ և արժան նորա. պատշաճ էր և ընդունել զնզովսն. փոխանակ այնոցիկ զնոսա ընկալաւ, և անտի զնոսա ելոյծ։ Եւ զոր օրինակ ընդ դատապարտեցելոյ ուրուք մեռանել՝ այլ ոք անպարտ ախորժեսցէ մեռանել յաղագս նորա, յափշտակեսցէ 'ի տանջանացն զնա, նոյնպէս և Քրիստոս արար. վասն զի ոչ կայր ընդ նզովիւք յանցանացն Քրիստոս, ընկալաւ փոխանակ նոցա զայսոսիկ, զի լուծցէ զնոսա. քանզի «մեղս ոչ արար, և ոչ գտաւ նենգութիւն 'ի բերան նորա»։ Արդ եթէ

մեռեալ ողք հանդերձեալ էին մեռանել՝ փրկեաց 'ի մահուանէ, նոյնպէս և զանէծսն ընդունելով՝ յանիծիցն 'ի բաց վճարեաց։

Ի ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

"Մարմին ցանկայ հակառակ հոգւոյ„։ Ոմն 'ի վերայ յարձակին ոմանք, թէ երկուս բաժանեաց զմարդն առաքեալն իբրև 'ի հակառակ բնութեանց կազմեալ... Այլ ոչ են այնոքիկ, ոչ են. զի մարմին աստ ոչ զմարմին ասէ. ապա թէ ոչ՝ զիա՞րդ ունի բան որ 'ի կարգիս՝ ցանկանայ, ասէ, ընդդէմ հոգւոյ։ Այլ սակայն այս ոչ շարժողին, այլ շարժեցելոյն է. ոչ գործողին, այլ որ գործիցին։ . . . . Ցանկութիւն ոչ մարմնոյն, այլ հոգւոյ է. զի և այլուր ասէ, ցանկացեալ է անձն իմ. և զինչ ցանկայ անձն քո՛ արարից քեզ. և մի գնասցես ըստ ցանկութեան ոգւոյ քո։ Այլ դարձեալ՝ որ և ցանկայ հոգի իմ։ . . . Գիտէ մարմին կոչել ոչ զմարմնոյն բնութիւն, այլ զչար յօժարութիւն. որպէս յորժամ ասիցէ, դուք ոչ էք 'ի մարմնի, այլ 'ի հոգւոջ։ Այլ դարձեալ, որ 'ի մարմնին՝ այ հաճոյ լինել ոչ կարեն։ Այլ արդ զինչ՝ սպանանե՞լ պարտ իցէ զմարմին։ Ինքն՝ որ զայս ասէր, ո՞չ էր մարմին զգեցեալ։ Ոչ մարմնոյ, այլ բանսարկուին են այդոքիկ աղանդք. վասն զի նա է մարդասպան։ . . . Մարմին աստ զխորհուրդսն զերկրայինս կոչէ, զպղերգացեալս և զծոյլս . . . քանզի շնչաւոր մարդ ասի՝ որ 'ի ճշմարտութենէ է զրկեալ. և հոգի չարութեան ասի զդիւացն բազմութիւնն։

Ի ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

"Այլ զբարիս գործել մի ձանձրասցուք, զի 'ի ժամանակի իւրում հնձեսցուք առանց լքանելոյ։ Մի՛, ասէ, խաբիք, Ած ոչ արհամարհի. զի զոր սերմանէ մարդ, զնոյն և հնձեսցէ. զի զոր սերմանէ 'ի մարմին իւր, 'ի մարմնոյ անտի հնձեսցէ զապականութիւն. և որ սերմանէ 'ի հոգի, 'ի հոգւոյ անտի հնձեսցէ զկեանսն յաւիտենից„։ Զոր օրինակ 'ի սերմանիսն ոչ է հնար եթէ վլիգն ոք սերմանիցէ և ցորեան հնձեսցէ, զի այն-

-պէս 'ի դէմս է ըստ այլոց սերմանն և հնձողն լինել, նոյն-պէս և 'ի գործս, որ սերմանէ 'ի մարմին փափկութիւն, ցանկութիւն, արբեցութիւն, պղծողական հնձեսցէ ան-տի : Այլ զինչ իցեն . տանջանք, պատիժք, ամօթ, ծաղր և ապականութիւն : Քանզի բազմապատիկ յօրինեալ սերմանոյն և այսպէս խորտակացն չէ ինչ այլ վախճան, եթէ ոչ ապականութիւն . զի ինքեանք ապականին, և զմարմինն ընդ նմին ապականեն : Իսկ ոգւոյն ոչ այսպի-սիք ինչ են, այլ ամենևին նոցին հակառակքն . սերմա-նեսցէր զողորմածութիւն, կամ պահին քեզ գանձք յեր-կինս և փառքն յաւիտենականք . սերմանեսցէր զզգա-ստութիւն, կայ և մնայ քեզ պարգևք և պատիւ և հրեշ-տակացն զուարթութիւնք և յարարչէն պատերազմացն պը-սակք . . . .

«Որով ինձ աշխարհս 'ի խաչ ելեալ»։ Աշխարհս աս-է ոչ զերկինս և զերկիր, այլ զաշխարհական իրս, զգո-վութիւնս 'ի մարդկանէ, զպատուաւորութիւնս, զփառս, զընչեղութիւն, զայլ ամենայն որ թուին պայծառք . այ-սոքիկ ինձ մեռեալք եղեն . . . և զմիւսն 'ի վերայ եած, «և ես աշխարհի»։ Երկրին զեկոյց (զմեռելութիւն), նոքա ինձ մեռեալ, և ես նոցա : Այլ ոչ այսոքիկ ըմբռ-նել զիս կարեն և ունել, քանզի մեռեալք են միանգա-մայն . և ոչ ես ցանկամ նոցա, վասն զի մեռեալ եմ նոցա և ես :

ՀԱՏՈՒԱԾՔ Ա· ԹԵՍԱՂ·

ՅԱՌԱՋԻՆ ՃԱՌԷՆ

Մի՛ ոք այսուհետև զանգիտեսցէ, թէպէտ և բա-զում ժամանակս իցէ ծախեալ, և չիցէ ինչ վճարեալ . զի մարթի և 'ի սակաւ ժամանակի այնչափ գործ գոր-ծել՝ որչափ յառաջնումն ժամանակին : Մինչ որոյ չէին էր հաւատացեալ՝ այնչափ պայծառացաւ 'ի սկզբանն, որ-չափ ես առաւել որոց վաղուց հաւատացեալ իցէ : Մի՛ ուրուք գարշեալ զնորա «ածեալ զայն՝ ծուլացի, յոր-ժամ և ուսեալ ես գիտիցէ եթէ մարթի 'ի սակաւ ժա-մանակի զամենայն վերստին ստանալ . զի հանդերձեալ ինչ իրք անյայտ են, և օր. տեառն գող գիշերոյ է, և

յանկարծակի յորժամ 'ի քուն կայցեմք՝ հասանիցէ․ այլ թէ չննջիցեմք, ոչ իբրև զգող 'ի վերայ հասանէ մեզ, և ոչ յանպատրաստից առնու․ իսկ եթէ սթափեմք և արթունք լինիցիմք, ոչ իբրև զգող հասանիցէ 'ի վերայ, այլ իբրև զհրեշտակ արքունի կոչիցէ զմեզ 'ի պատրաստեալ բարութիւնսն․ և եթէ 'ի քուն կայցեմք, իբրև զգող գայ 'ի վերայ։ Մի՛ ոք այսուհետև ննջիցէ, և մի վատ և լքոտ յառաքինութեանն կայցէ․ զի այն իսկ է քուն։

Զգիտիցէ՞ք, յորժամ ննջիցեմքն՝ զիա՞րդ չեն 'ի զգուշութեան մեր իւք, որպէս զնիրհ առ 'ի ննջողութիւն․ և յորժամ արթունք իցեմք, չեն ինչ մեզ այնչափ պէտք պահպանութեան․ և յորժամ 'ի քուն իցեմք, թէպէտ և բազում պահպանութիւնք իցեն, կորնչիմք․ թէպէտ և դրունք և նիգք և պահապանք և պահակապանք կայցեն, սակայն մտանէ գող։ Եւ զայս առ մի՞ առնիցեմ։ Ո՛չ թէ արթունք կայցեմք, չկարօտանամք հարցն օգնականութեան․ և եթէ 'ի քուն լինիցիմք, ոչ ինչ կարէ օգնել մեզ այլոց պաշտպանութիւն, այլ համագերձ այնու իսկ կորնչիմք։

Բարւոք է վայելել յաղօթս սրբոցն, այլ յորժամ և մեք ևս 'ի գործն իցեմք։ Եւ զինչ պիտոյ են ինձ աղօթք այլոց, յորժամ ես 'ի գործն իցեմ։ Եւ մի իսկ կացուցանէր զանձն 'ի կարօտութեան, սիրելի․ քանզի և ոչ ես զայն կամիմ․ այլ միշտ 'ի կարօտութեան եմք, եթէ ուրախ լինիցիմք։ Պաւղոս չասաց թէ չեմ կարօտ աղօթից, թէպէտ և որ աղօթս առնէին՝ չէին ինչ այնպէս նմա արժանի, մանաւանդ թէ և ոչ մօտ 'ի նա․ և դու ասես՝ թէ չեն ինչ ինձ պէտք աղօթք։ Պետրոս չասաց՝ թէ չեմ կարօտ աղօթից․ այլ “Աղօթք, ասէ, ստէպ լինէին վասն նորա յեկեղեցւոյն առ Ած„․ և դու ասես թէ չեմ կարօտ աղօթիւք․ վասն այնորիկ և պիտոյ են քեզ՝ զի չհամարիս թէ իցեն պիտոյ․ թէպէտ և իբրև զՊաւղոսն լինիցիս, կարօտ ես աղօթից։ Մի՛ բարձրացուցաներ զանձն, զի մի՛ խոնարհիցես․ այլ որպէս ասացի իսկ, թէ գործս ունիցիմք, և նոքա վճարեցեն, և աղօթքն որ վասն մեր լինիցին․ և լուր Պաւղոսի․ “Ակնածեմ, ասէ, զի այս զիպեսցի ինձ 'ի փրկութիւն վասն ձերոց խնդրուածոց և պարգևաց հոգւոյ Յի-

տուսի Քրիստոսի „. և դարձեալ՝ “Ո՛ ի բազմադիմեայ շնորհացն 'ի մեզ եղիցի բազմաց գոհութիւն վասն մեր „. և զատ ասէ թէ չէին ինչ ինձ պիտոյ աղօթք:

Ապա թէ հեղգայցեմք, ոչ ոք կարէ մեզ օգնել. զի՞նչ թէ օգնեաց Հրէիցն Պետրոսի. ոչ երիցս մատնեաւ պատարել ած. և երիցս լուաւ՝ թէ “Մի՛ կար յաղօթս և մի պաղատաւոր վասն ժողովրդեանդ այդորիկ, զի չեմ քեզ լսելոց „: Զի՞նչ օգնեաց Սաւուղի Սամուէլ, ոչ ապաքէն մինչև ցվերջին օրն էր 'ի սուգ վասն նորա. և ոչ վայրապար ինչ աղօթս առնէր, այլ 'ի սուգ էր. կամ զի՞նչ օգուտ եղև Իսրայէլացւոցն. ոչ ինքն իսկ ասէր, թէ “Ինձ քաւ լիցի մեղանչել՝ թէ հեղգացայց առնել աղօթս վասն ձեր „. ո՞չ ամենեքին իսկ առ հասարակ կորեան: Ապա ուրեմն չօգնեն ինչ, ասեն, աղօթք: Օգնեն և մեծամեծս իսկ. այլ յորժամ մեք գործիցեմք, գործակից լինին աղօթքն և օգնեն. գործակից ոք այնմ՝ որ գործիցէն՝ լինի, օգնական այնմ՝ որ և ինքն 'ի վաստակին մերձիցի. և եթէ դատարկ կայցես, չօգտես ինչ: Ապա թէ կարող էին աղօթք և 'ի դատարկանացն մեր առնել զմեզ յարքայութիւն, ընդէ՞ր ոչ ամենայն հեթանոսք լինիցին քրիստոնեայք. ո՞չ ապաքէն վասն ամենայն իսկ աշխարհի աղօթս առնեմք. ո՞չ և Պաւղոս իսկ զայն առնէր. ո՞չ ապաքէն զամենեսին աղաչեմք դառնալ. ընդէ՞ր չարքն չլինիցին բարիք, եթէ ոչ յանձանց ինչ նպաստ լինիցին.

Մեծամեծ իսկ օգնականութիւնս օգնեն աղօթք, այլ յորժամ և մեք ևս յանձանց մասն լինիցիմք: Կամիս ուսանել թէ որչափ օգնիցեն աղօթք. զմտաւ ած զԵնէաս և զՏաբիթա. լուր և Յակոբայ զինչ ասէր ցԼաբան. “Եթէ ոչ, ասէ, ահն հօր իմոյ հասեալ էր, ունայն իսկ արձակէիր զիս այժմ „: Լուր դարձեալ և այլ. “Վերակացու եղէց, ասէ, քաղաքիս այսմիկ վասն իմ և վասն Դաւթի ծառայի իմոյ „. այլ երբ. առ Եզեկիաւ արդարոյ: Ապա եթէ մեծարէին ինչ աղօթք, և առ կարի չարսն պարտ է մեծարել: Ընդէ՞ր ոչ՝ յորժամ Նաբուքոդոնոսոր եկն՝ ասաց զայս ած, այլ մատնեաց զքաղաքն. վասն զի առաւել զօրացեալ էին չարիքն: Դա և նոյն իսկ Սամուէլ երբեմն աղաչեաց վասն Իսրայէլացւոցն և մեծարեաց. այլ երբ. յոր-

ժամ և նոցա հաճոյ լինելոյ, յայնժամ վանեսցի զթըշ-նամիսն.

Իսկ զի պիտոյ են, ասէ, աղօթք ընկերաց՝ յորժամ ես հաճոյ լինիցիմ. Մի՛թէ երբեք ասէր զայդ, մի այդ դու. պիտոյ են աղօթք և կարի յոյժ պիտոյ. լուր ինձ, որ ա-սէր ցբարեկամսն Յոբայ, թէ "Աղօթս արասցէ վասն ձեր և թողցէ մեղաց ձեր". քանզի մեղան, և ոչ մե-ծամեծ մեղս. այլ այնպիսի արդար որ ապրեցոյց յայն-ժամ զբարեկամսն աղօթիւք, 'ի հրէական ժամանակին չկարաց ապրեցուցանել զհրէայսն կորուսեալս. և զի ա-ռանձինն ցիս ասաց, լուր ինձ՝ որ ասէ մարգարէիւն. "Թէ յարիցեն՝ Նոյ և Յոբ և Դանիէլ, ոչ ապրեցուսցեն զուստերս իւրեանց և զդստերս. քանզի առաւել զօրա-ցան չարիքն". և դարձեալ՝ "Թէ յարիցեն Մովսէս և Սամուէլ". և ահա զիարդ յերկուս մարգարէս ասէ զայս. քանզի երկոքեին աղաչէին վասն նոցա և չհաւանէր։

Սա և Եզեկիէլ ասէ՝ թէ "Ա՜յ իմ Տէր զի ջնջես զմնացորդս Իսրայէլի". և ապա ցուցանէ՝ թէ յիրաւի ասաց զայն, յայտ-առնելով զմեղս նոցա. Թէ ոչ զնա ինչ արհամարհէ՝ չընդունելով զխնդրուածս նորա, բա-ւական և այն իսկ է հաւանեցուցանել, թէ ոչ վասն ըզ-քեզ արհամարհելոյ, այլ վասն բազում մեղաց նոցա չընդունիմ զպաղատանսդ՝ ասէ. բայց սակայն ածեալ զնոյնիմն ասէ. "Թէ յարիցեն Նոյ և Յոբ և Դա-նիէլ". և յիրաւի իսկ ցնա ասէ զայս, քանզի առաւել վշտացեալ նա էր. ասացեր ցիս, ասէ, քակորով ու-տել հաց, և կերայ. Հրամանն ետուր զհերս և զմօրուս գերծուլ[3], և գերծի. ասացեր 'ի մի կողմն ննջել, և ննջեցի. Հրամանն ետուր ընդ ուսանծակ բարձեալ ել-անել, և ելի. տարեր յինէն զկին իմ և ասես թէ մի՛ ողբար, և չողբացայ, այլ եղէ ժուժկալ առաքինութեամբ. և այլ ինչ ես բազում արարի վասն նոցա. և արդ ես ըզ-քեզ աղաչեմ վասն նոցա, և չանսաս. Ո՛չ արհամար-հեալ ինչ զքեզ, ասէ, չառնեմ զայդ, այլ եթէ Նոյ և Յոբ և Դանիէլ իցեն և աղաչիցեն վասն ուստերաց և դստերաց իւրեանց, չանսամ։

Սա և Երեմիա, որ սակաւ ինչ վշտացաւ յետ հրա-

3 Օրինակին գերծալ։

մանկանցն, և բազում ինչ 'ի նոցա չարութենէ, զինչ ա-
սէր. “Ոչ տեսանես զինչ գործեն դոքա„: Նա, ասէ;
գործեն. այլ ինձ երեւս արա: Սամն այսպիսի ասէ ցնա.
“Եթէ յարիցեն Մովսէս և Սամուէլ„. առաջին օրէնսդրա-
դիրն, որ բազում անգամ ապրեցոյց զնոսա 'ի վտանգէն;
որ ասէրն՝ “Եթէ թողուս դոցա զմեղս թող, ապա թէ
ոչ և զիս ջնջեա„. արդ եթէ նա էր, ասէ, այժմ, զայդ
ասէր, սակայն ոչ ինչ վճարէր. և Սամուէլ դարձեալ՝ որ
և նա իսկ ապրեցոյց զնոսա, որ յառաջին անգամ զարմանա-
լի էր: Վասնզի զնմանէ ասացի, թէ իբրեւ զբարեկամ
ընդ բարեկամի խօսեցաւ, և ոչ ինչ առաւելօք. և սմա յա-
ռաջնումն երեւեցաւ, և 'ի հասարակ ելեալ զփափկեալ մարդ-
զարէութիւնն բանիւ. “Այր էր, ասէ, բանն տեսանե-
լեաց պատուական, և չէր որ տեսիլ որ գուշակէր„.
Թէ սորա եւս յառաջիցեն, ոչ ինչ օգնեն: Այլ զՆոյէ ա-
սէ՝ թէ “Արդար կատարեալ էր յազգի իւրում„. և
զՅոբայ՝ թէ “Անարատ, արդար, ճշմարիտ և աստուա-
ծապաշտ„. և զԴանիելէ՝ զոր մեծն կարծեցին, “Ոչ ապրե-
ցուսցեն, ասէ, զուստերս և զդստերս իւրեանց„.

Նոյնպէս և զայս անձնայն խնայեաց, մի արհամար-
հեսցուք զաղօթս սրբոցն, և մի զամենայն 'ի նոսա ա-
պաստան արասցուք, այսու՝ զի մի ծոյլք լիցուք և զմեր
յամիցեմք, և այնու՝ զի մի 'ի բազում չարեացն վրիպե-
ցեմք: Այլ և աղաչեսցուք առնել աղօթս վասն մեր
և լինել ձեռնտու. և մեք բուռն հարցուք զառաքինու-
թենէն. զի կարասցուք հասանել խոստացելոց բարու-
թեանցն սիրելեացն նորա, շնորհօք և մարդասիրու-
թեամբ միոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հօր
միանգամայն և Հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և
պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից: ամէն:

ԵՐՐՈՐԴ ՃԱՌԻՆ

Բանսարկուն եկեալ հասեալ կայ 'ի վերայ: Իսկ որ
զինչ ասէ. “Յածի, կածի, գայ շուրջ, մինչ իբրեւ զա-
ռիւծ, կամի յափշտակել„. բազում զանդրմնաւորն եւ-
րեա զեղու զմեզ, ընդ որս հարկ է անցանել մեզ ընդ
միջէ, զի մի զուր խաբիցեմք զանձինս:

Այլ արդ ասէ առա, զինչ ինչ ոչ պատերազմեալ ընդ

մեղ, մեծութիւն, թէ զեղ, թէ փափկութիւն, թէ հարստութիւն, թէ իշխանութիւն, թէ փառք, թէ չարախօսութիւն, թէ հպարտութիւն. զի ոչ մեր միայն փառքն պատերազմի ընդ մեզ առ արգելլոյ 'ի խոնարհութիւն իջանելոյ, այլ և յայլոց նախանձ և 'ի չարակնութիւն տանի զմեզ: Նաև զինչ իցեն նոցին հակառակքն. աղքատութիւն, անարգութիւն, արհամարհել, ընդվայրընկեց զանձն առնել, չունել ամենևին ինչ գորութիւն. սոքա 'ի մեզ են: Նաև յայլոց մարդկանէ, չարութիւնքն, վտանգաւորութիւնքն, նենգութիւնքն, զըրպարտութիւնքն. բազում ազնուք զիւրեանց կուտեալ չարիս զմեղք, պետութիւնք, իշխանութիւնք, աշխարհակալ խաւարի աշխարհիս այսորիկ, այսք չարութեան. այլ խնդասցեք, այլ տրտմեսցեք[1]. յերկնայնոց կողմանց եղծանածք. մերթ առողջութիւն, մերթ հիւանդութիւն. և աւելի ոք ոչ յանցանիցէն:

Կամիք զի և յԱ՛դամայ սկիզբն արարեալ ասացից: Նաև և իսկ անդէն 'ի սկզբանն զնախաստեղծն զրաւեցին ցանկութիւնքն, և կերակուրք, և իշխանութեան տենչութիւնք: Այլ զնորին որդին զինչ. նախանձ և չարակնութիւն: Այլ որ առ Նոյիւն էին զնոսա զինչ. մարմնոյ ցանկութիւնք, և որ ինչ չարիք անդր ծնանին: Այլ զնորին որդին զինչ. թշնամանք և լրբութիւնք: Այլ զսոդոմացիսն զինչ. թշնամանք և աղտեղութիւնք, և հացի յղփութիւն: Նաղաւմ անզգամ և աղքատութիւն իսկ զնոյն առնէ. վասն այնորիկ ոմն իմաստունն ասէր, թէ "Մ՛եծութիւն և աղքատութիւն մի՛ տար": մանաւանդ թէ ոչ մեծութիւն և ոչ աղքատութիւն, այլ կամս՝ որ ոչ կարիցեն զերկոսին կողմանսն 'ի դէպ 'ի կիր արկանել: "Պատուաւորք, ասէ, զի 'ի մէջ արդարութեան շրջիցեք": յաջողելոյ ասէ Երանելին Պաւղոս՝ թէ 'ի սոյն իսկ կամք. չասաց թէ փորձիցեք, այլ թէ 'ի սոյն կամք, փոխանակ ասելոյն թէ 'ի սոյն ծնաք. և սոյն իսկ է գործ մեր, և 'ի սոյն կեցաք. և դու հանգիստ խնդրես:

Ձեկաց զահիճ առաջնորդեր զնոսա քարշել առ 'ի զոհս մատուցանելոյ 'ի հարկէ. այլ հասեալ կայ 'ի մէջ...

1 Ցանկաւորին յօրինակն:

տանի ցանկութեան ընչից և ագահութեան՝ և փառաց զաշխ. Ոչ ոք 'ի զօրականաց առեր զմեզ 'ի խաւարի և կապեաց 'ի վերայ կառավարութեանց, այլ մարմնոյ բոյն բորբոքեալ՝ տառապել քան զայս այրէ զոգիս : Չիք այն մեծ թագաւոր՝ բազում պարգև խոստացեալ առ 'ի զերծուցանել. այլ 'ի մեծ կամ մշկիան փառք՝ որ եւս չար քան զայն խոտորզեն : Մեծ պատերազմ է և արդարև անհնարին մեծ. Թէ կամեցիցեք արժանի լինել, կամ պսակք և 'ի մեծաւոր ժամանակիս. և լուր Պաւղոսի. "Այսուհետև կայ և մնայ ինձ արդարութեան պսակն՝ զոր հատուսցէ ինձ արդար դատաւորն. ոչ միայն ինձ, այլ և ամենեցուն որ սիրեցին զյայտնութիւն նորա" :

Յորժամ կորուսանիցես զորդի սիրելի միամօր՝ 'ի բազում մեծութեան մնեալ փափկութեանն, յոր ստացեալ յոյս կայցէ՝ թէ միայն էր ժառանգելոց զժառանգութիւնն քո, մի՛ տրտմիր, այլ գոհացիր զնմա և տուր փառս արարչին՝ որ առն, և չլինիցիս այնու խոնարհագոյն քան զԱբրահամ. որպէս և նա ետ զմի՝ յորժէ հրամանէն առ, նոյնպէս և դու յանձնեսցես քո չարամտեսցար. Ի ցաւս ինչ չարաչարս անկար. և բազումք եկեալ սուողոքեսցեն՝ ոմանք զխնդութեամբք, և ոմանք բժժանօք, և այլք այլովք ինչ նոյնպիսօք մխիթարութիւն կարծեցեն մատուցանել. և դու վասն զմի երկիւղին ժուժկալ կացցես անշարժ, զամենայն ինչ յանձին կալեալ կրել, քան 'ի կռապաշտութեան ինչ անկցես. և այն մարտիրոսութեան պսակ բերէ քեզ. և դու մի ինչ երկմտեսցես : Այլ եթէ զփարթն և որով օրինակաւ, եւ ասացից : Զի զոր օրինակ նա տանջանացն և ցաւոցն համբերէ քաջութեամբ, նոյնպէս և դու չարչարանելոյ երկիր կացցես. քանզի ցաւոյն զայրանաց համբերեր առ 'ի չլինել կալեալ ինչ այնպիսի իրաց, և մի առնել զոր ինչ և հրամայեն տայցէ : Նոյն արիք սատանայագործք իցեն, և սոքա մեղմացայինք. թերևս 'ի մի հատորակ կշիռ համարիցեն. բազում անգամ թերևս սատանայագործք :

Այլ արդ տացէ ինձ ասա, յորժամ անիրաւ ոք աղքատն 'ի նեղութեան ընկեցէ, և այլքն այպնեցին, և դու չունիցիս յանձին զդիւթութիւն, ոչ ապաքէն զմարտիրոսութեան պսակն առնես 'ի Քրիստոսէ : Երանի երբեք զմեզ. և բազումք խոսպամ սպառէին երեւել առ հարցանելս, և դու

վասն իմոյ երկիւղին, քանզի արգելեալ է զայն, 'ի մտի զնէր_ցես՝ թէ լաւ է չցասնել զինչսն և ոչ իմոյ սատուցանել. Համբերոյն այնմ առնուցուս վարձս՝ որոյ յաղագս անուն իցէ ծախեալ։ Իսկ եթէ յորժամ կորուսերն՝ գոհանայցես, և կարող ես իցես երթալ առ Հարցուկս, և զայն ունի_ցիս յանձին՝ եթէ լաւ իցէ բնաւ չցասնել՝ քան թէ այնպէս գտանել, որպէս և նա վասն իմոյ երկիւղին 'ի չքա_ւորան ծախեաց, նոյնպէս և դու վասն իմոյ երկիւղին չառ_նուս յանձն գտանել զյափշտակեալսն. զի մեք եմք ան_ձանց տեարք և առնելոյ մեղս և չառնելոյ, և ոչ այլ ոք։

Այլ եթէ կամիք, 'ի գողութիւն իսկ անցցուք զերդոյն. եհատ անկիւն գողն, եմուտ 'ի սենեակ, եհան ոսկի և ակամիս պատուականս, ամենայնն իսկ զամենայն գանձս եհան արտաքս, և չանկաւ 'ի բուռն, և իրքն ծանուցեալ են, և թուի թէ վնաս մեծ եղև։ Չև ևս է վնաս, այլ 'ի քո ձեռս է առնել զայն վնաս և օգուտ։ Այս իսկ Քա_նացայց ցուցանել՝ զիարդ քո կամելովդ չափ մեծ վնաս, և չկամելովդ՝ ես մեծ, քան զոր եղեն, վնաս գործես։ Ո՛ր օրինակ Ճարտարացն յորժամ նիւթն մեծ երեւեալ կայցէ առընթեր, հմուտ Ճարտարութեանն 'ի լաւ ար_կանէ 'ի կիր, և տխմարն խանգարէ և վնաս գործէ. նոյնպէս և յայսպիսի իրս։ Այլ արդ զիա՞րդ լինիցի շահ։ Եթէ գոհանայցես զնա, և ոչ ձիր բարձեալ գուժիցես. և եթէ զՅոբայ զբանսն ասելով, թէ "Տէր ետ և տէր եառ. մերկ ելի յորովայնէ մօր իմոյ, և մերկան_դամ երթալոց եմ"։ Ո՞ւնչ խօսիս՝ տէր առ. և զիա՞րդ կարիցէ ասել՝ տէր առ։ Այլ ընդ այն մի ինչ զարմանայ_ցես. քանզի և Յոբ՝ զոր սատանայ առ, ասէր՝ թէ տէր առ. և դու ընդէ՞ր զոր գողն տարաւ՝ չասիցես թէ տէր առ։ Արդ աղէ տես, ընդ ո՞ր զարմանայցես, ընդ այնո_րիկ՝ որ յաղքատն ծախեաց, եթէ ընդ Յոբայ՝ որ վասն այնպիսի բանից։ Նոքա ուրեմն ոչ սակաւ վարձք են նորա քան զայնոցիկ՝ որ ողորմութիւն տայցեն, թէ_պէտ և չէր ինչ 'ի ժամանակին։

Այլ մի ասիցես, եթէ իմ չէր շնորհ, քանզի ոչ իմ կամաւս եղեն իրքն. յանդգնեալ յանկարծ եմուտ տարաւ_գողն, և ինձ ո՞ր վարձք լինիցին։ Այո և Յոբայ յան_դգնեալ յանկարծ իրքն գործեցին. քանզի և զիա՞րդ իսկ. այլ սակայն կամեցաւ. այլ մարթի քեզ այնչափ վարձս

տանուլ՝ որպէս թէ կամաւ 'ի բաց ընկեցեալ էր զնոսա։ Այլ նմանագոյնս իսկ ընդ այնպիսայն առաւել զարմանամք, որ վշտացն գոհութեամբ տանիցի, քան ընդ այնորիկ՝ որ կամաւն տայցէ։ Ընդէ՞ր։ Զի նա դրուադքն պարգևի և մնացն զուարթութեամբ, և հեշտականն յօւսով վայելէ. և նախ ժուժկալութեամբ տարաւ ընչիցն նուազութեան, և ապա ընկեց 'ի բաց. իսկ 'ի սմանէ՝ մինչդեռ կայեալ էր ընդ նմին՝ հանաւ բանութ. և չէ ընդ մի համար յառաջագոյն հաւանելն յընչիցն անկանելոյ և ապա վատնել, և մինչդեռ 'ի նոյին ցանկութիւնն հարեալ կայցէ և առնուցէ։ Ոչ է զնոյն բանս առիցես՝ բազմապատիկ առնուցուս, և առաւել յաճախագոյն քան զՅոբայն. նա կրկին առ աստէն, և քեզ հարիւրապատիկ խոստացաւ Քրիստոս։

Չհայհոյեցեր վասն իմ երկիւղին, և ոչ չոգար առ հարցուկս, այլ գոհացար 'ի վերջոյն. նմին նմանող ես՝ որ արհամարհեաց. քանզի և այն չլինիցի՝ եթէ ոչ արհամարհիցես. զի չէ ընդ մի համար զբազում ժամանակս անել զհոսու զընչիցն արհամարհութիւն, և յանկարծակի դիպել համբերել։ Նոյնպէս լինիցի շահ վնասն. և չվնասիս ինչ, այլ օգտիցիս ինչ 'ի սատանայէ։ Այլ թէ զկարգ անհնարին մեծս լինիցի. Յորժամ զագիգ տուժեցես։

Այլ աղէ եկ աստ դու ցես. զրկեաց զքեզ յընչիցն գողն, և դու ևս զանձն 'ի փրկութենէն զրկիցես. ընդէ՞ր տուժիցես՝ տուժեալ յայլոյն միշտ կրեցեր. զի՞ դու քեզէն ընդ բազում կարեօք արկանես զանձն։ Այս թէ ևս աղքատութիւն հասցէ քեզ. և դու 'ի կարևորն մնասցես անձին խաղաղութեամբ. նա զրկեաց զքեզ յայնմանէ՝ որ արտաքոյ քան զքեզ իցէ, և յետոյ և ակամայ իսկ գնայ 'ի քէն. և դու զյաւիտենից մեծութիւնն մերկանաս 'ի քէն։ Տրտմեցոյց զքեզ սատանայ՝ զի եհան 'ի քէն զինչսն. տրտմեցո և դու զնա, և մի ուրախ առնիցես։ Եթէ առ հարցուկս երթայցես, ուրախ արարեր զնա. և եթէ գոհանայցես զնա, աղգայ վէրս եառուր նմա։

Այլ տես զինչ լինիցի. նա և գտանես իսկ ոչ՝ յորժամ առ հարցուկս երթայցես, քանզի և չէ իսկ նոցա գիտել զայն. և եթէ յանկարծ ուրեք դիպեսցի՝ զոր ա-

սենն, ընդ նմին և զօգնութ կարօտանօքս. և 'ի քաղցեղ-
բարց խակ ծառոց կայցես. և դարձեալ ևս չար զնոյն կե-
րաւանիցես: Ոչ յորժամ խնճոյս զեն, եթէ վճարոց
չհամեմերես, այլ և զհաց ևս վասն այնր ուրախաս, դար-
ձեալ տայ խնչս՝ զի պատճառս գտանիցէ միւսանգամ
խաբելոյ զքեզ և տարտամեցուցանելոյ:

Այլ եթէ առնիցեն ևս հարցուկս, ընդ այն մի ինչ
զարմանայցես. քանզի անմխարմին զօրութիւն է զեն,
ամենայն ուրեք յածեալ շրջի, և զզօրան խակ նոյն վա-
ռէ. զի ոչ առանց զխելին գործին այնպիսի գործքն: Եթէ
նոյն վառէ զնոսա, առաւ և զիրաւ ուր ամանիմն զնեն, և
չէ անատեղեակ իւրոց պաշտամէից. և չեն ինչ այն զար-
մանքս: Յորժամ տեսանիցէ զքեզ տրամեալ ընդ մեռա-
ալն, և այլ ևս մեռանս 'ի վերայ մեռանս ածէ. և եթէ
արհամարհեալ և ծաղր արարեալ, չքայ միւսանգամ
ընդ նոյն ճանապարհ. որպէս և մեք զայն ինչ ամենեքեան
թշնամեացն, որով արամեցուցանել կամիցիմք. և եթէ
տեսանեմք՝ եթէ չարաման, 'ի բաց կամք այնուհետև,
որպէս թէ չկարիցեմք ինչ զամանեղիա լինել. նոյնպէս և
սատանայ:

Ոչ ինչ խնդիցես, չտեսանիցես զնուաղեալս 'ի ծա-
ղու, զիարդ յորժամ ձեռան 'ի վերայ հասանիցէ՝ չառ-
նէ ինչ փոյթ զընչից, այլ և զոր ունիցիմ 'ի բաց ընկե-
նուն. զինչ ասես, ով մարդ. դու քեղէն խակ ձեռայ-
նոյ և նուաճեալ թեան գործակից լինիս. մինչև ակեալ
զքեզ շեղեալ, քոյին ձեռօքդ զմեծութիւնն 'ի բաց վա-
րես. ընդէ՞ր նախ քան զնուաճեալութիւն նուաճեկութի
անձին գործիցես: Բայց զայս ես չիմնակալսնակայն մարդ
առնիցէ, որ փորձութեանց ծովու անտեղեակ իցէ. խակ
նաւորդն՝ եթէ զինչ խաղաղութիւն առնիցէ, և եթէ
զինչ ձեռան գործիցէ, ճշմարիտ զիտէ. և ծաղր առնի-
ցէ զայն՝ որ զայս գործիցէ. վասն այսորիկ, առէ, ընկե-
նուլ 'ի բաց, զի մի ապականեալ լինիցի: Այնպէս և որ
հմուտ իրացս և կենաց և պատերազմաց աշխարհհ-
իցէ, յորժամ տեսանիցէ զձեռան 'ի վերայ յարուցեալ
և զայսս չարութեանցն, նուաճութիւն յօժարեալ
գործէ, և զմտացուցս ևս 'ի բաց վարէ:

Կատարութիւն գործեցաւ. դու տուր զնոյն ողորմածու-
թիւն, և առնես փոքրրուկ նուաճս: Բազմաւքք յանձնա-

կեցին. տուր զնշխարսն Քրիստոսի, և այնպէս առաջ-նորդքն մխիթարեսցես զաղքատութիւնն, և փոքրոգի զնուաղն անձինս. մի՛ ունիցիս 'ի ներքս զմնացեալսն, զի մի՛ ըմքեսցի նաւն։ Նորա զի զմարմինս ապրեցուցանի-ցեն՝ ընկեցին զկարասիսն անձանց, և չխնայեն աղեացն զա-լոյ և խորտակելոյ զնաւն. դու զի զոգիս ապրեցուցա-նիցես, չխնայեսցես զնաւակոծութիւնն։ Փորձեցէք թէ չհաւատայք, աղաչեմ. քննեցէք և տեսէք զխաղաղ-ն. յորժամ մերձիք 'ի մերոյ հասանիցեն, տուր տուրս վաղվաղակի, և գոհացիր զի հասին մերձիք 'ի մերոյ. և տեսցիր որչափ խնդութիւն ընդ այնր մնասցէ. զի հո-գևոր շահն որչափ և փոքր իցէ, այնչափ իցէ՝ մինչև զա-մենայն մարմնաւոր մեծաց ծածկել կարիցէ, մինչ ունի-ցիս առ Քրիստոսի, և ես քան զես մեծանաս։

Նայց աղէ եկ տես, թէ յորժամ կողոպտեալ իցէ զքեզ, և մնացեալ այր թագաւոր՝ ձեռն կարկառեալ առնուլ ինչ 'ի քէն, միթէ չհամարէիր քան զամենեսին զանձն մեծատուն. զի ոչ յետ այնչափ աղքատութեան համարեցաւ զքեզ անմիթագ թագաւորն։ Ո՞ւ ընդ նմին յափշտակեցիս, այլ ժառանգել ընդ նմին, և յաղթեսցես սատանայի պատերազմութեանն։ Աղքատութիւն է և քեզ շահել շահս մեծամեծս։

Արհամարհեսցուք զմեծութիւն, զի մի արհամարհեսցեմք զայլս։ Ա՛չ զիարդ ոք արհամարհիցէ։ Չանեսանի-ցէք զգեղեցիկ մարմինս և զհոգին ցանկացողս, մինչ առ-աջքս կայցեն՝ այրէ հուրն, առնուլ քարքարի բոցն. և յորժամ 'ի բաց ոք մերժեսցէ զնոսա, ամենայն չիքա-նի, բնաւ գաղարէ. նոյնպէս և 'ի մեծութեանն։ Ո՞ր ոք ունի զարդ կազմիցէ. մի ոք ակնածս պատուականս. մի ոք հանդերձիւք պատուեսցէ զանձն անտառաց. և եթէ մեծանայ ես կամիցիս իրքև զառաքելոն, մի ունելով, այլ կարևորքն, զի վաղվաղակի և այլոց տայցես։ Ո՞ր զար-դարէք լինել. զի այնպիսի զարդ և աւաղակաց է մեր-սակար, և զմեզ 'ի հոգս մաչէ. մի անօթս ոսկեղէնս և արծաթեղէնս, այլ եղիցին շտեմարանք զինոյ և իւղոյ. ոչ վաճառել և արծաթ գործել, այլ չքաւորաց բաշ-խել. եթէ մերժեսցուք զանձինս յաւելորդացն, հաստա-նիցեմք երկնից բարութեանցն. որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր, ընդ

որում հօր միանգամայն և հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՅԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

«Մի կամիմ զձեզ տգէտս լինել, եղբարք, վասն ննջեցելոց, զի մի տրտմիցիք որպէս և այլքն՝ որոց ոչ գոյ յոյս»։ Նախազուամ ինչ իրք յանդիմանութենէ միայն տրտմեցուցանեն զմեզ. որպէս յորժամ բարիք առանիցիմք, մերժեսցէ զզուան։ Զայն և Պաւղոս յայտ արարեալ ասէր՝ ոչ կամիմ զձեզ տգէտս լինել վասն ննջեցելոց։ Վասն այդորիկ ոչ կամիցիս ընդ նոսա տգէտս լինել, ընդէ՞ր ոչ ձանձրացես զատանջանաց որ պատահեալ կան։ Տգէտս լինել, ասէ, ՚ի յարութեանն բանէն։ Իսկ այս վասն էր. յայտ իսկ է և յանդիմանն կայ. բայց այժմ ընդ այնմ և այս եւս շահ լիցի ոչ սակաւ։ Ընդ-զի ՚ի յարութենէն չէին թերահաւատ. այլ թերեւս աշխարհէին, վասն այնորիկ ասէ զայս. զի այլ ազգ ընդ անհաւատսն խօսի, և այլ ընդ նոսա որ զժամանակաց և ժամուցն խնդրէին. յայտ է թէ գիտէին։

«Զի թէ հաւատամք, ասէ, եթէ Յիսուս մեռաւ և յարեաւ և եկեաց, նոյնպէս և այ զննջեցեալսն ՚ի ձեռն Յիսուսի ածցէ ընդ նմա» . . . .
Պատմեալ զննջեցեալսն, և ոչ ուրեք զմեռեալսն. այլ Քրիստոսի զմեռեալն եդ, քանզի յարութիւնն անդէն ՚ի մօտոյ զհետ գայր. բայց սա զննջեցեալսն։ Իսկ զինչ Յիսուսի. կամ ՚ի ձեռն Յիսուսի զննջեցեալսն ասէ, և կամ թէ ՚ի ձեռն Յիսուսի՝ այն իսկ է, զհաւատացեալսն։ Իսկ հերձուածողքն զմկրտելոցն ասեն զայս ասեն։ Իսկ այնպէս ո՞ւր կայցէ. զի Յիսուս ընդ ննջեցեալ մկրտութեամբն։ Վասն էր ասէ զննջեցեալսն. զի ոչ զհամօրէն, այլ զմանաւանդ որ յարութենէն խօսի. զննջեցեալսն, ասէ, ՚ի ձեռն Յիսուսի. և ՚ի բազում տեղիս ըննոյն ասէ։

«Զայս ասեմք ձեզ, եղբարք, ՚ի բանէն Տեառն, զի մեք որ մնացեալքս կենդանիքս իցեմք՝ ՚ի գալստեան Տեառն ոչ ժամանեսցուք ննջեցելոցն»։ զհաւատացեալսն ասէ և որք ՚ի Քրիստոս ննջեցեալ իցեն։ Պատմեալ ոչ միայն

վասն յարութեան բանք էին նորա, այլ վասն պատուոյ և փառաւոր յարութեանն։ Ի յարութեանն, ասէ, ամենեքեան փոփոխեսցին, բայց 'ի փառաւոր յարութիւն ոչ ամենեքեան, այլ քրիստոսեանքն։ Եւ քանզի մխիթարել կամի զնոսա, ոչ այնու միայն մխիթարէ, այլ և բազում պատուով և երանութեամբ յարութեանն. ասաց Թէ ոչ զայն եւս գիտէին իսկ։ Եւ զի պատուովն կամի մխիթարել զնոսա, յառաջ մատուցեալ ասէ, "Եւ յամենայն ժամ ընդ Տեառն լինիցիմք". և "Ընդ նմա յափշտակեսցիմք"։ Բայց Թէ զիարդ հաւատացեալքն 'ի ձեռն Յիսուսի ննջիցեն, այն իսկ է՝ զի զՔրիստոս ունիցին յանձինս. իսկ "ածցէ ընդ իւր" յայտ առնէ յամենայն կողմանց ածեալս ժողովեալս։ "Զայս, ասէ, ասեմք ձեզ Տեառն բանիւ"։ Զայս նոր ինչ հանդերձեալ էր ասել, վասն այսորիկ զարժանի հաւատարմութեանն դնէ. իւր բանիւ, ասէ. այն իսկ է՝ եթէ ոչ յանձանց, այլ 'ի Քրիստոսէ ուսեալ ասեմք՝ "Եթէ մեք որ կենդանիքս մնացեալ իցեմք, 'ի գալստեան Տեառն ոչ ժամանեմք ննջեցելոցն". զոր և 'ի Կորնթացւոց Թղթին ասէ՝ եթէ "Յանկարծակի յական թօթափել". իսկ աստ զհաւատարմութիւն յարութեանն օրինակաւ ինչ յանդիմանն կացոյց։ Քանզի դժուարին ինչ իրք Թուէին, որպէս դիւրին է, ասէ, կենդանեաց մեռանել, նոյնպէս և վախճանելոցն. բայց մեքն՝ ոչ Թէ զանձինս ինչ ասէ, քանզի չէր մնալոց մինչև ցյարութիւնն, այլ զհաւատացելոցն ասէ. վասն այնորիկ առընթեր եդ՝ մնացեալք, ասէ, 'ի գալստեան Տեառն՝ ոչ ժամանեսցուք ննջեցելոցն։ Որպէս զի ասիցէ, Թէ մի համարիք դժուարին[1] գործ լինել ինչ... Աստուած է որ առնէ։ Այլ որպէս դիւրին է զողջսն և զկատարեալսն ածել, նոյնպէս և զլուծեալսն։ Այլ են ոմանք որ Թերահաւատեն յիրայն, քանզի չգիտեն զՏէր։ Եւ որդ աղէ սաս, որ դիւրագոյն իցէ, յոչնչէ 'ի գոյ ածել, եթէ զքակտեալն և զլուծեալն միւսանգամ կանգնել։

Այլ տես զինչ ասէ. այս անուն, ասէ, նշաւակութիւն կրեաց և ընկղմեցաւ. և իբրև անկաւ՝ ձկունք բազումք կերան զնա, և 'ի ձկանցն իւրաքանչիւր ոք մի

1 Երկու օր. նեղ յաւէլ ինչ գործոյ ընթերցի։

մի անզգամ եկեր, և 'ի նոցանէն ամն յայս խորշ և ամն յայնմ ըմբռնեցաւ, և եղեն կերակուր այլոց, և նոցա մարմինքն այլում կերակուր անկան, և 'ի նոցանէ զաւ-ձեալ յայլ աշխարհ մտան, թերևս գազանաց գէշ անկան որք զայն ձկունս կերան. և արդ որ այնչափ շա-փոխեք և ցրուեալ անդամոց զարծեցան, զիա՞րդ իցէ մի միաւորեալ այրն յարիցէ. ո՞ զհողն 'ի մի վայր ածիցէ:

Ընդէ՞ր խօսիս զայդ, ով այր դու, և տողս[1] տառա-պելոց բանից յեռուս, և անհնարին իմն զիրսն հաշուես: Նայց աղէ խոկ եկ սաս, թէպէտ և 'ի ծով շամփշանիցի, թէ և ձուկն շուտիցէ, և զարձեալ ձկունքն 'ի բազում մարդկանէ ոչ ուտիցին, այլ պատեալ 'ի տապանի այրն լինիցի, և ոչ որդն և ոչ այլ ինչ վասիցէ, զիա՞րդ լու-ծեալն յառնիցէ, որպէս հողն և մոխիրն կցիցի, իբր ծաղիկ մարմնոյն ծաղկիցի: Նաև այս ոչ իցէ տարակու-սանաց. և եթէ հեթանոսք իցեն որ յայն տարակու-սանս մտանիցեն, բազում ինչ ունիմք և առ նոսա ա-սել՝ որք զոգիսն 'ի տունս և 'ի թուփս և 'ի շունս ա-ծեն: Այլ արդ ասէ տես ո՞ր դիւրագոյն իցէ, զիւր մար-մինն առնուլ եթէ զօտարին: Ապա դարձեալ ասեն. 'ի հրոյ ծախին, և հանդերձից յարութիւն լինի և կօշ-կաց, և շամանչեն: Այլ առ նոսա ոչ մի ինչ մեր բան. այլ առ հաւատացեալս, թէ հաւատացեալս պարտ է առնել որք հարցանեն:

Նայց սակայն տարացուք զատագէլականսն, թէ ամե-նայն կենդանութիւն յապականութենէ լինի, անկաց և ամենայն կենդանեաց: Զսերմանիցես զթզենին, որպի-սի է բունն, որպիսի շառաւեղքն, որչափ ոստքն, քանի տերևքն, որպիսի պատուղքն մանր հատուցն գնդակեալք. և որ այնչափ և այնպիսի է, 'ի կորեկանէ միոյ յերկիր անկելոյ ծնանի. և այն գի և նա նախ ապականեցի. և թէ չլուծանիցի և չփտիցի, և ոչ մի ինչ անտի լինիցի: Այլ արդ ասէ տես, ուստի լինիցի այգ ամենայն: Այլ որթն որ այնչափ գեղեցիկ է 'ի տեսանել և քաղցր 'ի ճաշակել, յանպիտան թնահատէ[2] լինի: Այլ արդ զինչ-սաս խնձ, ո՞չ ապաքէն մի ջուր 'ի վերուստ իջեալ՝ զիարդ

1 Մի օր. Տառապելոյ աղճատաքանաց անխտիքս:
2 Օրինակ մի հատածին:

յաղթուչական փոփոխմանենս փոփոխակի. այն քան զյարութեան ապականչելագոյն է։ Վասն զի անդ նոյն մարմին և նոյն տաճարն 'ի նորոգումն կայ և յաղթել ապականութեան. իսկ աստ զխառնրդ զնա ունելով զանմահութիւն և զնոյն զօրութիւն՝ և յաղթաքանս փոփոխի. յորժամ լինի գինի, և ոչ գինի միայն, այլ և աներև և ջուր. վասն զի ոչ ապականին միայն, այլ և այլ են մասունք արեթոյն 'ի նմանէ կերպարանին։ Պատաճեալ և 'ի ձիթենեացն իւղն և այլն ես ամենայն. և այն իսկ են զարմանալիք, զի աստ խմոր և անդ ցանանք, աստ քաղցր և անդ թթու, այլուր կծու և այլուր զաւան. Որդ ասէ աստ, զիարդ զանձնայլէ յաղթուչական ոլէսալէս զունակս. այլ չզարմանես ինչ ասել։

Նոյն և 'ի քեզ իսկ աստ, զի մերձաւորագոյն իսկ է. սերմն որ սերմանի՝ զիարդ յաւուր, որպէս յանկանդ, եբր 'ի ձեռս, որպէս 'ի սիրտն, զիարդ յաղթուչական անզգամն տըպաւորի և յօրինի։ Ոչ ապաքէն իսկ բիւր [1] որոշմունք են 'ի մարմնի, ձեռաց, մեծութեանց, զօրութեանց, գըրութեանց, ուժոյ, յարմարութեանց. ջիլք, երակք, մարմին, ոսկերք, նեարդք, շնչերակք, յօդք, խաղճախուղձք, և որչափ այլ ինչ քան զնոյնս Տղլիւ համարին արուեստագէտք բժշկաց, որ միախառան ունին զմեր բնութիւնս. և այս ամենայն 'ի միոջէ սերմանէ է։ Նաչթուեցի այժ քեզ առաւել տարակուսանք. զիարդ որ խառնուն է և լոյծ և ցամաք և ցուրտ՝ մածնու [2] լինել ասկր. որպէս ջերմն և խառնուն միացեալ, զիարդ 'ի ցուրտ և 'ի լոյծ ջիլք, որպէս 'ի ցուրտ և 'ի խառնու փոխքն։ Աւասիկ իցէ այն ամենայն, ասէ աստ. ընդ այն չտարակոյսսիա։ Ձանասանէս համապազօր զյարութիւն և զմահն 'ի հատակն լեալ. յի չոզար մանկութիւնն, աստ եկն ծերութիւնն, զիարդ ծերացեալն չկարէ զինքն մանկացուցանել, և միւս մանուկ մատաղ ծնանի. և զոր այլում տայ, անձին չկարէ շնորհել։ . . . Օայգ խորհուրդք մարդկայինք պահանջեն. բայց յորժամ ոնծ զայս

1 Այսպէս ասէր միւ յիրեց օրինակացն զմի յառակութեանց և մասանց մարմնոյն համառօտէ յանձնականին. իսկ միւս երկուքն, Թէպէտև միւ երկաթագիր, ասեն [illegible] 'ի մարմնի [illegible], գինեաց, [illegible] ([illegible]), [illegible], յօդածոց, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] [illegible], և որչափ այլ ինչ։

2 Օրինակ մի զտանեւ յասկը։

ծիցէ, ամենայն տեղի տայցէ։ Այլ թէ այսպիսիք տարակուսելիք են . . . եմուտ յիս այժմ խորհուրդ մոլորեցն որ զծննդեան զանմարմին հարցաքննեն զՔրիստոս . . . ոչ ոք երբէք պատմել կարէ. և զիմո՞րդ զանճառն զայն և զանասելի ծննդեան քննիցեն արդեօք. . . . Այլ զայս ոչ եթէ վայրապար եդև մեզ ասել, այլ զի յարութեն հաւատայցեմք, և յորժամ դարձեալ խորհրդով կամիցիմք հասանել և չգտանիցեմք, մի դժուարեսցուք և մի զայրասցուք, այլ մտավարժ բարուք դարձցուք և նահանջեսցուք զխորհուրդս . . . .

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

“Զայս ասեմք ձեզ տեառն բանիւ, զի մեք կենդանիքս մնացեալք 'ի գալստեան տեառն՝ ոչ ժամանեսցուք ննջեցելոցն„։ Մարգարէքն յորժամ զհաւատարմութիւն բանիցն ցուցանել կամէին, նախ քան զայլն զայս ասէին՝ թէ “Տեսիլն զոր ետես Եսայի„. և դարձեալ. “Պատգամ Տեառն, որ եղև առ Երեմիա„. և դարձեալ թէ “Այսպէս ասէ տէր„. . . բայց զայս զոր տայցս, յայտ յանդիմանն լաւ լինի . . . Տեսցուք և այժմ զինչ ասէ։ “Զի մեք կենդանիքս 'ի գալստեան տեառն ոչ ժամանեսցուք ննջեցելոցն. զի ինքնին տէր հրամանաւ 'ի ձայն հրեշտակապետին յետին փողով իջցէ յերկնից„. ըստ այնմ եթէ “Յայնժամ զօրութիւնք երկնից շարժեսցին„։ Այլ վասն էր արդեօք փողով. քանզի և 'ի Սինա լերինն զնոյն տեսանեմք, և հրեշտակս իջեալ և անդ։ Այլ արդ զինչ կամիցի ձայն փողոյ հրեշտակապետին յայտ առնել։ Զոր օրինակ 'ի կուսանաց ճառին ասէ՝ եթէ արիք, եկն Փեսայ փեսայն։ Կամ զայն իսկ ասէ, կամ որպէս թագաւորաց կայցեն յայնժամ հրեշտակք 'ի սպասու 'ի յարութեանն։ Ասէ թէ յարիցեն մեռեալք, և լինիցին արդիւնքն՝ ոչ եթէ հրեշտակաց ինչ այնմ զօրութիւն լինելոյ, այլ 'ի նորա բանէն, որպէս 'ի թագաւորի հրամանէ՝ թէ ելցեն արգելեալքն և հանիցեն սպասաւորքն ոչ իւրեանց ինչ զօրութեամբ, այլ նորա բարբառովն հարկանիցեն զսպասաւորութիւնն։ Զայս և այլուր ինքն Քրիստոս ասէ՝ թէ “Առաքեսցէ զհրեշտակս իւր հանդերձ փողով մեծաւ, և ժողովես-

ցեն զխոտորեալս նոցա 'ի չորից հողմոց 'ի ծագաց երկնից մինչև 'ի ծագս նոցա ,,: Այս ամենայն սրբոց զհրեշտակս առաքեսցէ այսր անդր ընթացեալս: Իսկ հրեշտակապետն՝ Թուի ինձ Թէ զզօրավարութիւն առաքելոցն հրեշտակացն ասիցէ , որոյ աղաղակ բարձեալ ասիցէ՝ Թէ պատրաստ արարէք զամենեսեան , զի եկեալ հասեալ է դատաւորն : Զինչ եղէ յետին փողն . այսու յայտ առնէ՝ Թէ բազում փողք հնչեսցեն , և յետնումն իջանէ դատաւորն :

“Այս մեռեալք , ասէ , որ 'ի Քրիստոս՝ յարիցեն յառաջագոյն . ապա և մեք կենդանիքս մնացեալքս՝ հանդերձ նոքօք յափշտակեսցուք ամպովք ընդ առաջ տեառն յօդս , և այնպէս յամենայն ժամ ընդ տեառն լինիցիմք : Այսու հետև միխԹարեցէք զմիմեանս բանիւքս այսոքիւք ,,: Այս եԹէ իջանելոց է , ընդէ՞ր յափշտակիցիմք : Վասն պատուոյ . քանզի և Թագաւոր յորժամ 'ի քաղաք մտանիցէ , պատուականքն ընդ առաջ ելանեն , իսկ պարտաւորքն անդէն 'ի ներքս՝ մնան դատաւորին : Այս յորժամ հայր սիրելի ուստեք գայցէ , որդիքն և արժանաւոր մանկունք կառօք ելանեն ընդ առաջ՝ երԹալ տեսանել և համբուրել , և ծառայքն յանցաւորք անդէն 'ի ներքս մնան : Արդ 'ի վերայ կառաց բերեալ լինիմք առ հայր . քանզի և ինքն ամպով ընկալաւ զնա , և մեք ամպով յափշտակիմք : Տեսանես որչափ պատիւ ընդ առաջ ելանելոյն առնիցեմք այնմ որ իջանիցէն . և որ քան զամենայն երանելի է , զի այնպէս յամենայն ժամ ընդ նմա լինիցիմք : “Ո՜ պատմեսցէ զզօրուԹիւնս տեառն , լսելի արասցէ զամենայն օրհնուԹիւնս նորա ,,:

Որչափ բարուԹեանց արժանի արար զազգս մարդկան . նախախնամականաւքն յառնելն , և ապա 'ի միասին հանդիպումն լինի : Արդ որ նախ քան զամենեսեան վախճանեցաւ , ընդ կենդանիսն 'ի միասին երԹայ ընդ առաջ . որպէս զի ոչ ինչ լինիցի առաւելուԹիւն սոցա և նոցա : Զի եԹէ[1] մեզ անցեալ մնան զի ընդ մեզ պսակեսցին , որպէս և այլուր գրեալ ասէ՝ եԹէ “ վասն մեր տեառն յառաջագոյն լաւագոյն խորհելոյ՝ զի մի առանց մեր կատարեսցին ,,, որչափ ևս առաւել մեք նո-

1 Գաղափարք յօրինակին Զի եԹէ . յաւելու 'ի յունէն :

ցա. մանաւանդ թէ նորա մեզ մնացեն, և մեք նոցա ոչ եմք. քանզի յանկարծակի յական թօթափել լինի յարութիւնն։ Նաև ասելն եթէ ժողովին, քանզի յառնեն ամենայն ուրեք և հաւաքին 'ի հրեշտակաց։ Աստուծոյ զօրութեանն գործ է հրաման տալ երկրի արձակել զաւանդն. և այնմ չէր որ ապառաւոր, որպէս յայնժամ կոչեաց զՂազարոս, “Ղազար, ասէ, եկ արտաքս”. և անդէն անպատմաւորական լինի։ Նաև եթէ այսր ասէր ընթանայցեն և ժողովեսցեն հրեշտակք, իսկ աստ ասէ զմարդ յափշտակեսցեն... քանզի միանգամայն յորժամ ոչ որ գիտասցէ լինիցի։ Նաև յորժամ առեսցեն զերկիր զողջեալ և փոշւով լցեալ, և յամենայն կողմանց մարմինս յարուցեալ՝ առանց ուրուք սպասաւորութեան, այլ հրամանին բաւականութեամբ լըցեալ զերկիր ամենայն, զմտաւ ած որքան է որ յԱդամայ. մինչև 'ի նորա գալուստն՝ ամենեքեան կան յայնժամ հանդերձ կանանիք և որդւովք։ Յորժամ առեցեն այսքան 'ի վերայ երկրի ամբոխ, յայնժամ գիտասցեն. զոր օրինակ 'ի մարմնոյն անտեսութեան[1] ոչ ինչ յառաջագոյն տեսին, նոյնպէս և յայնժամ։

Արդ յորժամ այսոքիկ լինիցին, յայնժամ և ձայն հրեշտակապետին եղիցի՝ որ գոչէ և հրեշտակացն հրամայէ, և փողքն՝ մանաւանդ թէ հնչիւն փողոցն։ Յայնժամ ո՞ր երկիւղ, ո՞ր դողումն՝ որ 'ի վերայ երկրի մնացեն, յորժամ մի կին յափշտակեսցի և միւսն մնասցէ, մի այր առնուցու և միւսն թողուցու. զի՞նչ ինչ նոցա ոգիքն կրեսցեն յորժամ զայլսն վերացեալ տեսանիցեն և զանձինս մնացեալ. ո՞չ քան զամենայն գեհեն ահաւորագոյն է այն. գրեթէ զայն այժմ լեալ։ Վասնզի թէ մահ յանկարծակի կամ քաղաքաց շարժմունք և պատահմունք այնպէս շարժեն զմեր ոգիս, յորժամ զերկիր պատառեալ տեսանիցեմք և լցեալ ամենեքումբք նոքօք, յորժամ զձայն փողոցն լսիցեմք, և զաղաղակ հրեշտակապետին՝ քան զամենայն փող հնչական առաւելացեալ, յորժամ զերկինս գալարեալ և զամենեցունց Թագաւորն անդ եկեալ տեսանիցեմք, որպիսի ինչ մեր ոգիքս լինիցին. Օ՜ սարհուրեսցուք աղաչեմ և երկիցուք,

1 Յօրինակին գրչագրին. կարծ բառ յաւելի։

որպէս թէ արդէն իսկ լեալ իցէ իրքն ։ Մ՛ի յերկարութեանց ժամանակին զանձինս մխիթարիցեմք. յորժամ առդարեւ լինելոց իցէ, ոչ ինչ 'ի յերկարելոյն զործիցի. Ո՛րչափ զոյութիւն յայնժամ, որչափ երկիւղ անդ լինիցի. զիտէք իսկ զայնոսիկ որ 'ի մահն տանիցին, որպիսի դողութիւն զդուոյք նոցա կայցէ՝ մինչդեռ 'ի դուրս մահուն զնայցեալ երթիցեն. քան զորչափ մահս չիցէ այն անհնարին ։ Այլ արդ զինչ կամիցին կամ զործել կամ կրել, եթէ հնար ինչ էր յայնպիսի միջոց և 'ի մեռանելոյ զերծանել ։ Այս 'ի բազմաց իսկ լուայ, որք արքունի մարզասիրութեանցն՝ յետ 'ի մահ տանելոյ անզրէն կոչեցան, թէ և զմարզիկ անզամ չաճանաչէին. զի այնպիսի խռովեալ և սզմեալ և զարհուրեալ միտքն էին ։

Այլ թէ մարմնաւոր մահս այնպէս զարհուրեցուցանէ զմեզ, յորժամ յաւիտենից մահն զայցէ, զինչ կրեսցուք ։ Այլ զինչ առիցեմ վասն այնոցիկ զորս 'ի մահն տանիցեն. անձինս՝ յոյժ շուրջ կուտեալ կայցէ, յորոց և բազումք իսկ ծանօթացիցեն իսկ ոչ զնա, և եթէ շուրջ յազզիսն նոցա որք դիտել հայեր, ոչ այնպէս որք անապարայն և անզութ և ոչ ժուժկալ՝ որ ոչ բեկանէր յայնպիսի տազնապէ և 'ի տրտմութենէ. և եթէ յայլոց զայս մեռանել՝ որ ոչ ինչ է ընդհատ 'ի քնոյ, որ չիցեն ինչ նոցա հաղորդք՝ այնպէս հաշին, յորժամ մեք իսկ անձամբ ընդ մեծամեծ պատժօք անկանիցիմք, զինչ ինչ մխիթարութիւն կայցէ. չիք ինչ և չէ հնար, հաւատացէք, բանիւք յանդիման զաղէտն կացուցանել ։

Ա՛յս, ասէ. այլ մարդասէր է Ած, և չլինիցի ինչ այնպիսի ։ Այլ թէ այնպէս իցէ, ապա 'ի զուր զրեալ է ։ Ոչ, ասեն, այլ սպառնալիք միայն՝ զի ցածնուցուք ։ Իսկ եթէ չցածնուցուք, և անդէն 'ի չարիսն կայցեմք, չածիցէ՞ տանջանս, ասա ինձ. եթէ այնպէս իցէ, և ոչ բարեացն փոխարէն հատուցանէ տայցէ. Ա՛յլ, ասեն, այնվայել է իսկ նմա, և տաւել ևս քան զարժանն բարի առնել. որպէս զի թէ այն Ճշմարիտ է, և արդարեւ լինիցի. և տանջանացն ոչ արդար, այլ վասն սպառնալեաց և երկիւղի իցէ ։ Այլ արդ ասասցէ՞ հաւանեցուցից զձեզ՝ ոչ զիտեմ. զայն ասացից՝ թէ "Որդն նոցա ոչ վախճանի, և հուրն ոչ շիջանի", թէ զնիւն որ ասացէ՝ թէ "Երթիցեն 'ի հուրն յաւիտենից" ։ Այլ թէ զեն-

ծառայինն անձեալ կացուցից առաջի, և տակաւին առի-
ցէք թէ վասն ապաշխարելեաց ասացեալ է. և արդ ա-
ռաջի հաւանեցուցից զձեզ։ Սատանայի միտք են այդ.
անօգուտ շնորհ շնորհեալ, որ անձնականն ծոյլս կազմէ. և
արդ ուստի բանայցեմք զայն 'ի միջոյ. ուշադիր և առի-
ցեմք 'ի գրոց, ասէք՝ վասն ապաշխարելեաց է։

Նայել զայլոց զհանդերձելոցն թերևս մարթիցէ ոք ա-
սել, այլ զանցելոցն և 'ի գլուխ ելելոցն ոչ ևս։ Լուա-
րուք զՋրհեղեղէն. միթէ և այն վասն ապաշխարելեա՞ց ինչ
ասացաւ, և չեղև՞ և չե՞լ 'ի գլուխ. և Նոքա բազում ինչ
այպանելիս ասէին. և զՀարիւր ամ 'ի հանդերձել տա-
պանին և 'ի կցել փայտիցն և 'ի բաղդել արդարոյն՝ չէր
ոք որ հաւատայր. և չհաւատալին բանիցն ապաշխա-
րելեաց, կրեցին արդարևմբք պատուհաս. զնոյն և մեք կրե-
լոց եմք, եթէ չհաւատայցեմք։ Վասն իրի իսկ զգալու-
ստըն իւր՝ Նոյի աւուրցն նմանեցուցանէ. քանզի որպէս
այնժամ Ջրհեղեղի չհաւատացին ամենեքեան, նոյնպէս և ոչ
այժմ հեղեղի գեհենին։ Մի՛թէ այն ապաշխարելիք էին,
ո՞չ ապաքէն արդարևմբք իսկ եղեն. որ յայնժամ զյան-
կարծակի պատուհաս ած 'ի վերայ, ո՞չ առաւել և այժմ
ածիցէ. քանզի ոչ ինչ նուաղագոյն գործ քան զայն՝
այժմ առս գործին. որպէս զի յայնժամ ասէ. «Ամ-
րին արդիքն ծոյ առ գտանէր մարդկան». և 'ի խառնա-
կութիւնս միայն էին անօրէնութիւնք. իսկ այժմ ա-
հաւասիկ անհնարին կերպարանք չարեաց են, որ անձ-
նաւին յանդգնութիւն է։

Հաւատայցէ՞ք արդեօք՝ եթէ եղև Ջրհեղեղ, եթէ
առանցելոց ինչ բանք թուիցին ձեզ. և տակայն լերինքն
յորս տապանն զետեղարեաց՝ վկայեն, զՀայոց լերանցն
ասեմ։ Նայել ևս յաճախութեանն՝ և յայլ ևս քան 'ի
Նոյն՝ յայտնագոյն ածիցէ բանս. երթեալ ուրուք իցէ
ձեր 'ի պաղեստինացւոց աշխարհն. զայսուհետև ոչ ևս
բանս, այլ արդիւնս իսկ առնեմ. թէպէտ առաջինքն քան
զարդիւնքն յայտնագոյնք են, զի զոր գիրք ասեն՝ և քան
զաչաց տեսիլ հաւատարմագոյնք են։ Երթեալ ուրուք
իցէ ձեր 'ի պաղեստինացւոց աշխարհն, զինչ ոք 'ի ձէնջ
վկայեսցէ ինձ, որոց զտեղիսն իսկ տեսեալ իցէ. քան
զՍոդոմ և քան զԳոմորա 'ի վերոյ, անդ իսկ 'ի տապա-
ռուածի Յորդանանու գետոյ՝ վայրքն ինչ բազում են և

ամենայնիւքըք. մանաւանդ թէ էին, քանզի այժմ ոչ և նոյնպէս, որ երբեմն իբրև զդրախտն Այ էին. «Ետես, ասէ, Ղովտ զամենայն կողմանս Յորդանանու՝ զի էին յուռթի իբրև զդրախտն Այ». և արդ որ այնպէս ծաղ-կալից և ամենաշատ վայրքն էին, հակառակեալ ընդ ա-մենայն աշխարհի, և ժամանակին լինելութեանն զդրախտին Այ, քան զամենայն անապատ անապատագոյն է այժմ: Կան ծառք և պտուղ ունին, և պտուղն բարկութեան Այ յիշատակիչ է. կան նռնենիք, և զփայտակէն իսկ ա-սացից, և պտուղն գեղեցիկ իսկ երևի ՚ի վերայ, և զան-տեղեակսն բաղձումն յուսով լի առնէ. իսկ յորժամ ՚ի ձեռն առեալ հատանիցէ, պտուղ ամենևին ինչ ոչ է, բայց մոխիր և փոշի շատ ցուցանէ ՚ի ներքս ամփոփեալ. այնպիսի է և երկիրն ամենայն: Եթէ քար տեսանի-ցես, մոխրեալ գտանես. և զինչ զքարէ և զփայտէ և զհողս, որ զի և օդքն և ջուրքն զնոյն հարուածս կրե-ցին: Որպէս մարմնոյ ինչ այրեցելոյ զկերպարանսն և զնշմարանսն տեսանիցեն ՚ի հուր, և զհատակն և զչափն, և զօրութիւն ինչ ոչ, նոյնպէս և անդ զերկիրն է տե-սանել. բայց չունի ինչ զերկրի, այլ ամենևին մոխիր. ծառս և պտուղս, այլ ոչ ինչ զծառոյ և զպտղոյ. օդս և ջուրս, այլ ոչ ինչ զջրոյ և զօդոյ. քանզի և այն ամխե-նացեալ: Թէպէտ և զխորդ իսկ երբէք այրեացին օդքն կամ զխորդ ջուրքն, և ջուրն մեռուցէ. փայտն և քարն մոխրթի այրել. բայց օդոյ և ջրոյ չէ երբէք հնար: Ո՞նց չէ հնար, այլ առաւելին հնարաւոր է: Այսուհետև ոչ այլ ինչ է, թէ ոչ հնոց՝ օդն, և հնոց՝ ջուրն. ամենայն անապատ, բնաւ անծին, բոլոր ՚ի պատիժս պատուհա-սից, կանուխ բարկութեանն պատկերք, հանդերձե-լոցն նշանակք. միթէ և այն բանից սպառնալիք իցեն. միթէ և այն խօսից ինչ վճիռք իցեն:

Եւ ոչ առաքինիքն անհաւատք են, այլ նոյնպէս բա երևելեացն և աներևութիցն հաւատարիմք. նա և ան-հաւատիցն բաւական են այնպիսի գործք առ հաւատս: Թէ չհաւատայցէ ոք գեհենին, զՍոդոմ զմտաւ ածի-ցէ, զԳոմոր յիշեսցէ, զանցեալ պատիժսն, որ և առ-դէն իսկ են. և այն մշտնջենաւոր լինելոյ տանջանացն նշանակ է: Ահագին ինչ են բանքս. և այժմ չիցե՞ն ա-հագին՝ յորժամ ասիցեն, թէ չիք գեհեն, այլ թէ վայ-

բարբառ աղաւնացու ինձ ։ Յորժամ զձեռս ժողովեալ զեանձն լքանիցես, դու սովորես զիս առնել՝ որ չհաւատամ. դու ածեր զիս յայսպիսի բանս. եթէ քո՝ բանիցն Պղատոնի հաւատացեալ էր, ոչ լինէր ինձ հարկ յաւրդեանցն կամել հաւատալ. և զի յայտնապէս փախեար, կամաւ իսկ և ակամայ հաւանեցայ ։ Այսուհետև զինչ կայ քո առնել զտրտմութեանս ։

Ապաքէն և զպատճառսն ուսանել վասն որոյ եղև երբեմն այն անբնայն ։ Այն մարդք անհնարինք և անիծից, բայց ընդ մանկանի շնորհէին, և վասն այնորիկ եղաւն զանհնարինս վրէժսն ։ Իսկ այժմ բարգաւոք ինչ հանգոյն այնոցիկ, և ես անհնարինս քան զնոյն լինին ՚ի սոսա մարդքս ։ Եւ վասն միոյ մարդոյ այնչափ եհեղ զբարկութիւնն, մինչև ոչ Աբրահամու աղաչանացն անսէր երեսս, և ոչ Ղովտայ՝ որ ընդ նոսա կեայր, և վասն պատուելոյ զծառայս նորա՝ զդստերս իւր տայր պարտաւորխի ՚ի թշնամանս, ուր այսչափ մեղս գործիցի, խնայիցէ ։ Ողողու իսկ բանք են արդարեւ ասանցելոց, և մոլորութիւն և խաբէութիւն և սատանայական ։

Ապաքէն զի միւս ես օրինակ ՚ի մէջ բերից ։ Ուսեալ լիցէ զՓարաւոնէ զեգիպտացւոց թագաւորէն. թէ այնպէս լիցէ, գիտես զվրէժն զոր ետ. զմարդ փոսա կառօք և երիվարօք հանդերձ ամենայն զօրօքն ընկղմեաց ՚ի ծով կարմիր ։ Ապաքէն և այլ ինչ ուսանել. Թերևս նա ամբարիշտ էր, մանաւանդ թէ ոչ թերևս, այլ արդարև իսկ ամբարիշտ. կամիս և ՚ի հաւատացելոց և ՚ի նոյն անկենցաղոյս՝ որոյ վարք չէին ուղիղ՝ տեսանել պատժեալս. լուր Պաւղոսի. “Մի՛ պոռնկեսցուք, ասէ, որպէս ոմանք ՚ի նոցանէ պոռնկեցան, և անկան ՚ի միում աւուր քսան և երեք հազարք. և մի՛ տրտնջեսցուք, որպէս ոմանք ՚ի նոցանէ տրտնջեցին, և կորեան ՚ի սատակչէն. և մի՛ փորձեսցուք զՔրիստոս, որպէս ոմանք ՚ի նոցանէ փորձեցին, և յօձից անտի սատակեցան,, ։

Արդ եթէ պոռնկութիւն այնչափ աղէտս գործեաց և տրտմունջ, իսկ մեր չարիքս որպիսի ինչ գործս ոչ գործիցեն ։ Բայց եթէ չառայցեն այժմէն վրէժս, ընդ այն ինչ մի զարմանար. զի նոքա ոչ գիտէին զգեհենն, վասն այնորիկ անդէն առ սոսա ընդունէին զպատիժս. դու որչափ և յանցանիցես, Թէպէտ և ընդ միոյ իրիք-չառայցես

վրէժս, ընդ ամենայնի առաւելոց եւս անդ։ Ողջայա-բարոյան՝ որք ոչ ափնչափ ինչ յանցանս յանցեան՝ այնպիսի տանջեաց, և 'ի մեզ խնայիցէ. այլ չէ ինչ 'ի դէպ այս. թէպէտ և զնոյն մեղս զնոցայն մեղանչեմք, մեծամեծ տանջանաց քան զնոսա արժանի եմք։ Ընդէր. զի 'ի բազում շնորհս իսկ վայելեալ, յորժամ աւելի եւս և մեծամեծ քան զնոցայն յանցանիցեմք, որպիսի՞ ինչ պատուհաս ոչ կրիցեմք։

Իսկ մի ոք զիս համարիցի՝ թէ մեծարանս ինչ զնելով և ներելով նոցա՝ ասիցեմ զայս. քաւ լիցի. յորժամ մեծ պատուհիցէ, որ հակառակ այնմ բերիցէ վճիռ՝ 'ի տառապանայականս մնաց ասնիցէ զայն։ Եւ այսուհետև զամենայն ինչ զնոսա կամ ներելով ասեմ զայս, այլ հայեցեալ 'ի մեր չարիսս. նոքա թէպէտ և տրտմեցին, այլ ընդ անապատն շրջէին. իսկ մեք 'ի մերում աշխարհի եմք և 'ի մեր տունս, և տրտմեմք. նոքա թէպէտ և պատժեցան, այլ յեգիպտականն չարեացն այն ինչ հեռացեալ էին, և գրեթէ չև ևս էր լուեալ այսպիսի օրէնս. իսկ մեք 'ի նախնեացն զփրկութեան վարդապետութիւնս ընկալաք. ապա ուրեմն մեծաց պատժոց պատժապարտ եմք։

Կամիս և այլ եւս ինչ լսել. մինչչափ ինչ մինչաս 'ի պաղեստինացւոց աշխարհին կրեցին. սով, սուր, պատերազմունս, գերութիւն 'ի բաբելացւոցն, յասորեստանեայցն, 'ի մակեդոնացւոց, անհնարին չարիս 'ի Ադրիանոսէ, 'ի Վեսպիանոսէ։ Կամիս քեզ, սիրելի՛, և այլ եւս ինչ պատմել. այլ մի ինչ առնկայցեալ 'ի բաց մերժեսցես. մանաւանդ թէ յառաջ քան զայս այլ ինչ ասացից։ Սով եղև երբեմն 'ի քաղաքի, և թագաւորն ելեալ շրջէր 'ի վերայ պարսպացն. և մատուցեալ կին մի՝ այսպիսի ինչ բանս խանդաղատանաց խօսէր. "Տէրայ, ասէ, կինս այս ասաց ցիս, թէ խորովեսցուք այսօր զքո որդիդ և կերիցուք, և վաղիւն զիմն. խորովեցաք և կերաք, և զիւրն ոչ կամեցաւ տալ". զի՞նչ քան զայս մինչ անհնարին կայր։ Պատմեալ այլուր մարգարէն ասէ, եթէ "Ձեռք կանանց ողորմածաց եփեցին զմանկունս իւրեանց". Հրեայքն ափնչափ վրէժս ետուն, և մեք առաւել եւս ո՛չ տայցեմք։ Կամիս և զայլոյ եւս չարեաց նոցա ուսանել՝ ընդ Յովսեպեայ գիրսն անց, և անտի ուսանիս զամենայն աղէտս նոցա։

Այս արդ հաւանեցուցանք արդեօք զձեզ յայսմ ամենայնի՝ զոյ գեհենն։ Ո՛ մտաւ աճ, զի թէ նոքա տանջեցան, մեք ընդէ՞ր չպատժիցիմք, կամ զիարդ չիցէ 'ի դէպ մեզ պատժել որ սաստիկ քան զնոցա յանցանս յանցանեմք. եթէ յայտ իսկ է, վասն զի պահեալ կան մեզ պատիժքն. և եթէ կամիս՝ և իւրաքանչիւր ես 'ի դէմս տարեալ զբանս՝ տեսցես, թէ զիարդ տանջեսցան։

Սպան զեղբայրն Կային. անհնարին մեղք էին. և տակայն եւ վրէժս, և անհնարին վրէժս, և արժանի բազում մահուց. վասն որոյ բազում անգամ յանձին ունէր մեռանել։ Յուր նմին իսկ. «Եթէ հանիցես զիս, ասէ, յերկրէ, և յերեսաց քոց թաքեայց, եղիցի ամենայն որ գտանիցէ զիս սպանանիցէ»։ Այս արդ աղէ ասա, ո՛չ զնոյն իսկ գործս զնորայն գործեն և այժմ եւ բազումք. յորժամ ոչ զմարմնաւոր՝ այլ զհոգևոր եղբարս սպանանիցեն, ո՛չ ապաքէն զնոյն գործ գործեցեր։ Այս այն զի ասեն՝ եթէ ոչ սրով, այլ այլովք օրինակօք. յորժամ կարող ես փարատել զոսին, և անտես առնիցես։ Իսկ չնախանձեցաւ որ այժմ ընդ եղբօր, և չարեկ որք զընկերին 'ի վիշտս. այլ չետուն աստէն վրէժս, սակայն տալոց են անդ։ Որ ոչ օրինաց ինչ գրոց լուաւ և ոչ մարգարէից, որ ոչ նշանս ինչ եւես մեծամեծս՝ այնչափ կրեաց պատիժս. որ յետոյ զնոյն գործեաց, և ոչ այնչափ օրինակօք զգաստացաւ, տաւանց պատժոց լինիցի. և ո՞ւր իցէ ո՛չ իրաւանցն, և կամ ո՞ւր բարութիւն։

Դարձեալ փայտ ոմն քաղեաց 'ի շաբաթու, և քարկոծեցաւ. թէպէտ և փոքր ինչ պատուիրան էր, և քան զթլփատութիւնն յուեգոյն. որ զփայտն քաղեաց 'ի շաբաթու և քարկոծեցաւ, որք բազում չարիս բազում անգամ գործեցին՝ տաւանց պատժոց երթայցեն։ Եթէ գեհեն չիցէ, ո՞ւր արդարութիւն իցէ, ո՞ւր անաչառութիւն[1]. թէպէտ և բազում ինչ այնպիսի մեղաւորք լինինոցա, թէ զշաբաթս ոչ պահէին։ Դարձեալ այլ ոմն Աքարի անուն՝ գողացաւ 'ի նզովից, և ամենայն ազգաւն համօրեալ քարկոծեցաւ. և արդ զիարդ. չեղե՞ւ տաժանակողապուա յայսմ հետաւ։ Դարձեալ Ոզաւ իրնայեաց՝ ոչ կամաւոր տարադէպ, այնչափ պատիժս կրեաց.

1 Օրինակին անաչառութիւն։

իսկ այլ որ ոչ խնայելոց արդեօք յայնմ հետէ: Արդարեւ թէ այն միայն էր. ոչ ապաքէն քան զզազրանս՝ զմիմեանս առնուել ուտեմք արտաքոյ ծոյ կանանցն, և քանկաւ որ 'ի պատերազմի:

Պատժեալ որդիքն Հեղեայ, զի յառաջ քան զպատարագն մատուցանելն՝ ուտէին 'ի պատարագէն, և անհնարին մրէժս եառուն հանդերձ հարքն. իսկ չեղե՞ որ ծոյլ, ոչ հայր առ որդիս, և ոչ որդիք անհնազանդք. այլ չեառուն մրէժս. և արդ եր տայցեն՝ թէ գեհենն չիցէ: Պատժեալ և այլ եւս ինչ բազում գտանէ որ առել. Անանիա և Սափիրա՝ քանզի զողացան յարոց նուիրեցինն, սատակմամբ պատժեցան. ոչ որ արդեօք յայնմ հետէ զնոյն զործ գործեցին. ընդէ՞ր ոչ եառուն զնոյն մրէժ:

Հաւանեցուցի՞ք արդեօք զձեզ՝ եթէ գոյ գեհեն, թէ բազում և այլ եւս օրինակաց պէտք իցեն. թէ այնպէս իցէ՝ յանգիտ եկեղեցւոյ, որ այժմ իսկ յաշխարհիս լինին. զի հարկ է մեզ յամենայն կողմանց զայն մտածողանել, զի մի 'ի զուր ինչ անձանց չնարհել՝ տանջելոց զնոսա անձանց: Զտեսանիցես զբազումս 'ի միջոցս՝ հաշմ մարմնով բազում միշտ կրեալ, և զայլս 'ի զկուրութե. ընդէ՞ր ոմանք ընդ սպանութեանց եառուն մրէժս, և ոմանք չեառուն. լուր Պաւղոսի՝ որ ասէ, թէ "Ոմանց մեղքն յառաջագոյն երեւան, և ոմանց զկնի". քանի՛ սպանողք զերծան, քանի՛ գերեզմանափորք. այլ 'ի բաց թողցուք զայն ամենայն: Զ քանիս տեսանիցես տանջեալս անհնարին տանջանօք. ոմանք երկայն զաւօք մաշեցան, ոմանք հանապազօրդ տանջեցան, և ոմանք բազում այլոց ինչ տանջանաց: Արդ յորժամ զձեզ տեսանիցես ժպրհեալ՝ և թերեւս 'ի բազումս՝ և պատիժս ինչ ոչ կրեալս, ոչ ապաքէն և ակամայ իսկ ակն ունիցիս գեհենին:

Զմտաւ ած զնոսա՝ որ ասաէն յանհնարին տանջանսն տանջեցան, և ծանիցես թէ ած ականատես չէ. և զի դու բազում չարիս գործեցեր՝ և այնպէս ինչ ոչ կրեցեր, ունիցիս 'ի մտի զգեհենն. զի այնպէս սերմանեաց 'ի մեզ զնա ած, որպէս զի ոչ ումեք անգէտ լինել. քանզի և վիպասանք և փիլիսոփայք և որ զառասպելսն գրեցին, և ամենայն իսկ մարդիկ առ հասարակ՝ վասն անօրէ

հատուցանողն ձրատապարտութեանցն, և յաղագս 'ի դժնդակ պատժելոց բազմաց ճառեցին. և եթէ այն առասպելք իցեն, այլ ոչ եթէ որ 'ի միջի մերում իրքս պատմեցան: Նա և զայն ոչ եթէ վայրապար առ ահ ինչ արկանելոյ[1] կամեցան ասել, և ոչ ծանրատաղտուկ բեռինս 'ի վերայ մերոց ուշոցս կուտել յօժարեցին, այլ առ 'ի ցածուցանել և թեթևագոյնս յարդարել:

Նա և ես իսկ յանձնխնագոյնս ընդ այն կամէի՛ թէ չէին տանջանք. և մանաւանդ առաւել քան զամենեսին ես: Ընդէ՞ր: Զի 'ի ձէնջ վասն իւրաքանչիւր ուրուք որք միայն կասկածիցէ, և ես ընդ ամենեցուն վերակացութեան համար տալոց եմ. որպէս զի առաւել քան զամենեսեանց՝ և ինձ անհնարին է զերծանել 'ի պատժոց. այլ չէ հնար թէ չիցեն տանջանք կամ թէ չգտացէ գեհեն: Նա արդ զի՞նչ գործեցից՝ զայն ոչ գիտեմ: Ո՞ւր իցէ, ասեն, այն մարդասիրութիւնն: Զամենայն ժամ ասեմ, այլ առաւել 'ի միւսում ժամանակի խոստացեալ վասն տալոյն իրաց. զի՞ ընդ միմեանս խառնեցից զձայնս գեհենին: Բայց առ այժմ զոր շահեցաք՝ մի վրիպեսցի 'ի մէնջ. քանզի մեծ շահ է հաւանել թէ գոյ գեհեն. այսպիսի բանից յիշատակն՝ իբրև զսաստիկ ինչ դեղ զամենայն ախտոյն փարատէ, առէպ ունել 'ի միտս մեր. արկցուք 'ի կիր զնա, զի սուրբ սիրտ ունիցիմք. և այնպէս արժանի եղիցուք տեսանել զոր ակն ոչ ետես, և ունկն ոչ լուաւ, և 'ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ: Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում հօր միանգամայն և հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

ՅԻՆՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

Վասն որոյ աղաչեմ զամենայն հնարս հնարեսցուք առ 'ի մի ինչ երբէք նիրհելոյ: Զանխտանիցէք զարտհապանսն. յորժամ սակաւիկ ինչ զանձինս քնոյ տայցեն, չօգտին ինչ 'ի բազում պահպանութենէն. քանզի 'ի

1 Յօրինակին առ ոմն չարաճճիելոյ:

տակաւ ժամուն զամենայնն կորուսին. զի բազում հա-
մարձակութիւն ետուն գողոյն։ Ոչ որինակ որպէս
մեք զգողոյն չտեսանիցեմք՝ և նոքա զմեզ տեսանեն, նոյն-
պէս և սատանայ առաւել քան զամենեսին 'ի վերայ
յարուցեալ դարանակալ լինի, և կրճէ զատամունս։

Մի այսուհետև ննջեսցուք, և մի ասասցուք՝ եթէ
այս ինչ բանք են, և այն ինչ. զի ուստի ակն չկայ՝ գող
բազում անգամ ակնան հասանէ. նոյնպէս և 'ի չարիսն,
որում ակն չկայցէ՝ այնու կործանիմք. ամենայնի հաւա-
տեաւ դէտ ակն կալցուք։ Մի արբեսցուք՝ ընդրհեմք,
մի փափկասցուք՝ և ննջեմք, մի մոլորեսցուք տրտաք-
նացն իրօք՝ և արթնութեամբ կատարիմք. յարդարեա-
ցուք զանձինս ամենայն ուսմամբ. որպէս որք 'ի ձգելոց
չուանացն վերայ գնայցեն, չէ հնար տակաւին մի շուշել,
և եթէ փոքր մի հեղգայցեն՝ մեծամեծ չարիք գործին.
վրիպեալ վաղվաղակի անկանիցի 'ի խոնարհ և սատա-
կիցի. նոյնպէս և մեզ չէ հնար ծուլանալ. քանզի ընդ
անձուկ ճանապարհն գնամք, քարավէժ լինիցիմք յեր-
կայունց կողմանց պատռնալեաց, ու զերկոսին ոտս միան-
գամայն չընդունի։

Տես որչափ հաւատարեաց պէտք են մեզ. չտեսանի-
ցե՞ս որք ընդ այնպիսի ճանապարհ գնայցեն՝ ոչ միայն
ոտիւքն զգուշանան, այլ և աչօք. և եթէ կամիցի այլ
ուրեք նայել, թէպէտ և ոտքն 'ի հաստի կայցեն, ցնո-
րեալ աչքն 'ի խորոցն՝ ամենեւին 'ի վայր գլորեալ ան-
կանիցի. այլ այնպէս պարտի զգուշանալ գնացողին. քան-
զի ասէ իսկ. "Մի յաջ մի յահեակ„։ Բազում ան-
դունդք են չարեացն, մեծամեծ քարանձաւք, բազում
խաւար 'ի ներքոյ անձուկ ճանապարհին. զգուշասցուք,
ահիւ գնասցուք և դողութեամբ. ոչ ոք յայն ճանա-
պարհ անկեալ՝ և մեղկի անկանի 'ի ծաղու է, և ոչ ծան-
րանայ արբեցութեամբ. զուարթութեամբ և անօթի
գնայ ընդ այն ճանապարհն։

Եւ ոք յուղի անկեալ՝ և բառնայ ինչ ընդ իւր յա-
ւելորդացն. պարտ և պատշաճ է պնդակազմն լինել, զի
կարող լինիցին ընթանալ անցանել։ Եւ ոք պարուանդէ
զիւր ոտս, այլ արձակ ժողովի գնայ. և բազում հո-
գովք կապեսցէ զանձինս, և բիւրապատիկ բեռինս երկ-
րաւոր բարձեալ կրեմք, մեղկեալք լքեալք, և զիարդ

ակն ունիցիմք ընդ անձուկ ճանապարհ գնալ։ Ո՛չ վայրապար ինչ ասաց՝ թէ անձուկ է, այլ զարմանալով. «Ո՜րանի անձուկ է, ասէ, ճանապարհն»։ այսինքն եթէ յոյժ անձուկ, զի եւ մեք ընդ կարի ինչ զարմանալիս զնոյն ասեմք։ «Նեղ է, ասէ, ճանապարհն որ տանի 'ի կեանս»։ եւ բարւոք ասաց. յորժամ ընդ բանից եւ ընդ խորհրդոց եւ ընդ գործոց եւ ընդ ամենայնի պարտիցիմք պատիժս կրել, արդարեւ անձուկ է. եւ առաւել անձկագոյն զնա մեզ գործեմք, յորժամ լայնեցեմք զանձինս եւ ընդարձակիցեմք, եւ զառս ասոր առնող մեծամեծս ընկենուցումք։ Անձուկն ամենայնի դժուարին է, բայց առաւել գիրացելոյն եւ ամբքացելոյն. որպէս զի որ զանձն մաշիցէ՝ ոչ ինչ զգայ զանձկութիւնն, եւ որ սովորն իցէ նեղութեան՝ չտառապեսցի ինչ ընդ ճնշելն։

Մ՚ի ոք այսուհետեւ հանգստեամբ ակն ունիցի զերկինս ժառանգել, քանզի չէ հնար. մի ոք հանդերձ փափկութեամբ վստահ լինիցի ընդ անձուկ ճանապարհն գնալ, քանզի չէ մարթ. մի ոք ընդարձակաւուն ունիցի ակն կենաց. յորժամ տեսանիցես բաղանիս, սեղան ամենալից, սպասաւորս, եւ յայլ եւս բազմապատիկ փափկութեան զոք, մի երբեք զանձն համարիցիս՝ թէ չվայելեսցես յախտակիսի ինչ, այլ յաղուց հանէքը ընդ նորա, զի ընդ կորստականն ճանապարհն գնայ։ Ոչ ինչ չար յայնմ ճանապարհէ իցէ, յորժամ 'ի նեղութիւնն վախճանիցէ. ո՞ր վնաս յանձկոյն, յորժամ 'ի հանգիստն տանիցին։

Բայց աղէ եկ տես դու ցիս, թէ յարքունիս ոք կոչեցեալ էր ընդ նեղ եւ ընդ խորաձորս երթալ, եւ միւսն 'ի մահ ձգեալ ընդ մէջ հրապարակաց, ո՞ւմ երանի տայաք, կամ վասն ո՞յր յաղուց հանէաք. ո՞չ ապաքէն վասն այնորիկ որ ընդ արձակն գնայր. նոյնպէս եւ այժմ մի բարեկեցացն երանի տացուք, այլ վշտահանացն. զի սոքա յերկինս փութան, եւ նոքա 'ի գեհեն։ Մերկեա բազումք 'ի նոցանէ եւ ծաղր եւս առնիցեն զդասն. եւ եւ վասն այնորիկ առաւել եւս աշխարեմ եւ ողբամ ըզնոսա, զի չգիտեն ընդ որ ծիծաղել պարտ իցէ, եւ վասն որոյ սուգ առնուլ. այլ զամենայն ընդ միմեանս խառնեալ խռովեն եւ աղմկեն. վասն այնորիկ իսկ աշխարեմ զնոսա։

Ոչ ինչ խօսիս, այր դու. յառնելոց եւս եւ հանապազ

տաղից ընդ ամենայն գործոց զոր գործեցեր, և անհնարին վրէժս հատուցանիցես. ընդ այնր չառնես ինչ փոյթ յանձին, այլ շուայտեալ կեալ և զարբենալ ամես զմըտաս, և առ այն մեծամեծ ծիծաղիս։ Վայ եւս զքեզ ողբամ. զի զկարիսն որ պահեցին քեզ՝ գիտեմ, և ըզպատուհասն որ ընդունիցիս. և վասն այդորիկ առաւել աշխարեմ։ Ո՜վ ծիծաղիս, սուգ առ հանդերձ ինև, և աշխարեա ընդ իս զքո չարիսն։

Բայց ասէ եկ սա, թէ յընտանեաց ոք քոց կորընչէր, ո՞չ ապաքէն զայնոսիկ որ ծիծաղէինն 'ի վշտին՝ ատէիր և թշնամի համարէիր, և որք արտասուէին և վշտակից լինէին՝ բարեկամս։ Դարձեալ թէ և կին մեռեալ առաջի կայր, զայն որ ծիծաղէրն՝ նախատէիր. ոգիդ մեռեալ կայ առաջի, և զիս որ արտասուեմ՝ թըշնամի համարիս, և դու ծիծաղիս։ Տեսանես զիարդ արար զմեզ միաբանեանց թշնամիս և պատերազմողս սատանայ։

Սթափեսցուք զկեթ երբեք, շուրջ զանձամբ հայեսցուք, արթունք եղիցուք և բուռն հարցուք զկենացն յաւիտենից. զթանձրացեալ քունն 'ի բաց թօթափեսցուք. զի կան դատաստանք, կան տանջանք, և անի յարութիւն և խնդիրք ամենայն գործոց։ Տէրն գալոց է ամպովք. հուր առաջի նորա բորբոքեսցի և շուրջ զնովաւ մրրիկ յոյժ. գետ հրեղէն ընթացէ առաջի նորա, որդն անվախճան, հուրն անշէջ, խաւար արտաքին, կըրճտումն ատամանց։ Թէպէտ և բազում անգամ զչարիցիք ընդ այս, եւ առ 'ի զայն ասելոյ երբէք ոչ դադարեցից։

Թէ մարգարէքն քարկոծէին՝ և չլսէին, ո՞րչափ եւս առաւել լաւ իցէ մեզ թշնամութիւնք, և մի 'ի ձիրս ինչ և 'ի շնորհս խօսել. զի մի յորժամ զձեզ խաբիցեմք՝ մեք ընդ ձեզ կորիցուք։ Տանջանքն անմահ են անդ, տանանց մխիթարութեան, և չիք ոք որ վերակացու լինիցի։ "Ո՜վ, ասէ, ողորմեսցի թովչի օձահարի„. յորժամ մեք անձանց չողորմիցեմք, ո՞վ է որ մեզ ողորմեսցի։ Եթէ տեսանիցես զոք սուր առեալ և անձին անկցէ, արգահատել երբէք կարիցես այնպիսոյն. և ոչ ուրեք. ո՞րչափ եւս առաւել յորժամ մարթի ուղղել և չուղղիցեմք՝ ո՞վ իցէ որ մեզ արգահատիցէ, և ոչ ոք։

Ողորմեսցուք անձանց. յորժամ յաղօթս կայցեմք առ նմա, ասեմք՝ ողորմեաց մեզ տէր. ասասցուք և ցանձինս, ողորմեա մեզ։ Մեք եմք անարգ ողորմութեան գտանելոյ մեզ 'ի տեառնէ. նա 'ի մեզ խնդրեաց զայն. Թէ արժանի ողորմութեան գործս գործեսցուք, եթէ արժանի նորա մարդասիրութեանն, ողորմի մեզ նմ։ Իսկ եթէ անձանց ոչ ողորմեսցուք, ո՞վ իցէ որ մեզ արգահատեսցէ։

Ողորմեաց ընկերին, և գտանիցես ողորմութիւն յԱյ։ Որչափ հանապազ մատուցեալ առեն, ողորմեաց մեզ, և չդատանաս 'ի ձայն. քանի՞ մեղքս, որչափ հաւլմք. և չգթամք, այլ չքուելոյն առնեմք զպատղաստածս նոցա. և զինչ լինիցիս արժանի ողորմութեան գտանելոյ, որ չատանեաց եղբարց իւրոց արժանի ողորմութեան։ Լինիցուք գթածք, լիցուք ողորմածք, զի այնպիսի լիցուք հանդերձ նմա, և հանդերձելոց բարեացն վիճակեալ նորա հասցուք շնորհօքն և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հօր միանգամայն և Հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՀԱՏՈՒԱԾՔ Բ. ԹԵՍԱՂՈՆԻԿԵՑԻՈՑ

Ի ՉՈՐՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

"Իսկ այժմ զոր ունիմ՝ գիտէք առ 'ի յայտնել նմա յիւրում ժամանակին։ Զի խորհուրդն անօրէնութեան արդէն իսկ զօրանայ, բայց յայն վայր միայն, մինչ որ ունիցին 'ի միջոյ բարձցի, զոր տէր Յիսուս սպանցէ հոգւով բերանոյ իւրոյ, և խափանեսցէ յայտնութեամբ գալստեանն իւրոյ. որոյ գալուստն ըստ ազդեցութեանն սատանայի է,,։ Ցիրաւի աստ խնդրեսցէ եթէ զինչ է զոր ունիցին. և յետ զայն ուսանելոյն, եթէ ընդէր այնպէս անյայտս գրեաց Պաւղոս։ Զինչ իցէ որ ունիցին զյայտնելն նորա, այսինքն որ արգելուցուն։ Ոմանք զՀոգւոյն շնորհս ասացին, և այլք զՀռոմայեցւոց իշխանութիւնն՝ որում և ես առաւել միաբանիմ։ Ընդէ՞ր. զի եթէ զՀոգւոյ կամէր ասել, չասէր անյայտս, այլ յայտնապէս. զի և այժմ արգելեալ ունէր զնա շնորհքն Հոգւոյն։ Իսկ այլ արդ և ս, պարտ էր նմա վաղ իսկ գալ, եթէ 'ի նուա-

զել չնորհացն զաւրոյ էր նա, որ եղբարքն նուաղեցին ։ Ոսկ. քանզի զՀռոմայեցւոց իշխանութեանն ասէ, նմանագոյնս առակելով և աներևոյթ ասէ. քանզի ոչ կամէր առաւել թշնամութիւնս յանձն առնուլ և անօգուտ նեղութիւնս ։ Եթէ ասացեալ էր՝ յետ սակաւ միոյ վախճանելոց է իշխանութիւն Հռոմայեցւոց, անդէն իսկ վաղվաղակի երբեք զծածուկ մի թաղէին զնա կենդանեացն և զամենայն հաւատացեալսն, որպէս թէ յայն ինչ կեցցեն և 'ի նոյն զինուորեալ իցեն. վասն որոյ ոչ զայս ասաց, և ոչ եթէ վաղվաղակի լինելոց է, թէպէտ և միշտ զնոյն ասէ ։ Ոսկ. զինչ ասիցէ. "Յայտնել նմա, ասէ, յիւրում ժամանակին. զի խորհուրդն անօրէնութեան արդէն իսկ զօրանայ"։ Զայս զՆերոնէ ասէ, որպէս թէ օրինակ էր նա Նեռինն. քանզի և նա կամեցաւ համարել զանձն աստուած ։ Եւ բարւոք ասաց՝ թէ խորհուրդն. այն իսկ է զի ոչ յայտնի երբեք զնա ... Որ թէ յառաջ քան զնորա ժամանակն զտաւ այր մի՝ որ չէր ինչ կարի նուազագոյն քան զՆեռնն չարութեամբ, զինչ զարմանք են եթէ և այժմ լինիցի ։ ... և յայս ինչ ոչ կամեցաւ ասել զնա. և զայն ոչ առ երկիւղի ինչ, այլ խրատէ զմեզ մի աւելորդ թշնամութիւնս յանձն առնուլ յորժամ չիցէ որ առնուցէ ինչ ։ Նոյնպէս և սա ասէ. "Բայց յայնժամ միայն, մինչ որ ունին՝ 'ի միջոյ բարձցի". այսինքն Հռոմայեցւոց իշխանութիւնն յորժամ 'ի միջոյ բարձցի, յայնժամ նա եկեսցէ ։ Եւ յիրաւի իսկ. զի մինչ այսր իշխանութեան երկիւղ 'ի մէջոյ կայցէ, չիցէ ոք որ նմա հնազանդիցի. իսկ յորժամ սա վախճանեսցի, զիմեսցէ յանիշխանութիւնն, և բռմարդկան և զնոյ իշխանութիւնն յափշտակել մտադրեսցէ ։ Զոր օրինակ և որք քան զսա յառաջ էին՝ վախճանեցան թագաւորութիւնք, որպէս Մարացն 'ի բաբելացւոցն և բաբելացւոցն 'ի պարսկացն և Պարսկացն 'ի մակեդոնացւոցն և մակեդոնացւոցն 'ի հռոմայեցւոցն, նոյնպէս և այս թագաւորութիւն 'ի Նեռինն և նա 'ի Քրիստոսէ, և այլ ոչ ևս կացցէ. և զայս ամենայն բազում յայտնութեամբ Դանիէլ ուսուցանէ ։

"Եւ յայնժամ, ասէ, յայտնեսցի նա": Եւ զինչ յետ այնորիկ լինիցի. մօտ է մխիթարութիւն. "Զոր Տէր Յիսուս, ասէ, հաշեսցէ հոգւով բերանոյ իւրոյ.

և խափանեսցէ յայտնութեամբ գալստեան իւրոյ. ո-րոյ գալուստն ըստ ազդեցութեան սատանայի»: Որ-պէս Հօր ընդ փայլս քարոզելով՝ զամենայն մեծս Ճճիս յառաջ քան զհասանելն բարձէ 'ի բաց ապականէ և ծա-խէ, նոյնպէս և Քրիստոս հրամանաւ և զօրութեամբ սատակէ . . . և այն ամենայն կորնչի. ցածուցանէ զհպա-րտութիւնս և զապականութիւնս: Եւ ով իցէ, «Ո-րոյ գալուստն ըստ ազդեցութեան սատանայի է ամե-նայն զօրութեամբ և նշանօք և սուտ արուեստիւք»: Զայս յառաջագոյն ասաց, զի մի պատրեսցին որք 'ի ժա-մանակին զիւրեցին: Այն իսկ է, զի զամենայն զօրու-թիւնս ցուցանէ. բայց ոչ Ճշմարիտս, այլ խաբէութեամբ: «Եւ սուտ արուեստիւք». կամ զարուեստն իւր սուտ առնէ, կամ թէ 'ի սուտութիւն ածանիցն: «Եւ ամենայն պատրանօք անօրէնութեան 'ի մէջ կորուսելոցն»:

Եւ ընդէ՞ր, ասեն, թոյլ տայցէ Տէր այսմ լինել, և ո՞ր օգտութիւն այն իցէ, և զինչ շահ իցէ 'ի նորա գալստեանն՝ զի յապականութիւն ազգիս մարդոյ լինիցի: Մի՛ երկնչիր, սիրելի, այլ լուր սմին իսկ՝ թէ 'ի կորուսելոցն զօրանայ, որք թէ և նա չգայր՝ չհաւատայցէին: Եւ թէ զինչ շահ իցէ. զի կորուսելոցն ըմբերանեսցին: Եւ ե-թէ գայր նա և եթէ չգայր, նոքա Քրիստոսի ոչ հա-ւատայցէին. և արդ գայ 'ի յանդիմանել զնոսա: Զի մի ասիցեն, եթէ վասն զի Տէր կոչէր զանձն Քրիստոս, թէպէտ և ոչ ուրեք յայտնի ասաց. այլ ապա յետոյ եղեալքն քարոզեցին, և չհաւատացաք. քանզի լուաք, ասեն; թէ մի է Տէր՝ յորմէ ամենայն. վասն այնորիկ չհա-ւատացաք: Արդ զայն պատճառս նոցա Աստուած բառնայ-ցէ. զի յորժամ գայցէ՝ ոչ ինչ աստուածութեան հրամանս տայցէ, այլ զամենայն անօրէն օրէնս. և 'ի սուտ նշա-նաց միայն հաւատարիմ լինիցի առ 'ի կարկեցուցանել զբերանս նոցա: Զի թէ Քրիստոսի չհաւատաս, մի-չափ եւս առաւել և ոչ Աստուծոյ պարտ է չհաւատալ: Քանզի նա ասէր՝ թէ 'ի Հօրէ առաքեցայ, և սա զնո-րին հակառակն: Վասն այնորիկ և Քրիստոս ասէր. «Ես եկի յանուն Հօր իմոյ և ոչ ընկալարուք զիս. ե-թէ այլ ոք եկեսցէ յիւր անուն, զնա ընդունիցիք»: Այլ նշանս տեսաք, ասէ: Եւ և առ Քրիստոսիւ բա-զում և մեծամեծ նշանք եղեն. եթէ այնպէս իցէ, ա-

տանել պարտ էր նմա հաւատալ։ Այլ վասն որոյ բաղում ինչ յառաջագոյն ասացաւ՝ եթէ անօրէն, և որդի կորստեան, և գալուստ նորա ըստ սատանայի ազդեցութեանն. և վասն նորա սոցին հակառակըն՝ եթէ կենարար է, և բաղում բարութիւնս բերէ։

“Փոխանակ, ասէ, զի զսէրն ճշմարտութեան ոչ ընկալան զի ապրեսցին, վասն այնորիկ առաքեսցէ նոցա Աստուած զմոլորութեանն ազդեցութիւն առ ՚ի հաւատալ նոցա՝ ստութեանն, զի դատապարտեսցին ամենեքեան որ ոչ հաւատացին ճշմարտութեանն, այլ հաճեցան ընդ անօրէնութիւնն”։ Ոչ ի դատապարտեսցին, ասէ, և ոչ զի տանջիցին. այլ նախ քան զայս տանջելոց էին. այլ զի դատապարտեսցին, այսինքն յաՀագին տանելին, զի լիցին առանց պատասխանի տալոյ որք ոչ հաւատացին ճշմարտութեանն, այլ հաճոյացան ընդ անօրէնութիւն։ Սէր ճշմարտութեան զՔրիստոս կոչէ. փոխանակ, ասէ, զի զսէրն ճշմարտութեան ոչ ընկալան. քանզի երկուք էին և վասն երկոցունցն եկն. վասն զի սիրէր ըզմարդիկ, և վասն ճշմարտութեան եկն։ Բայց հաճեցան ընդ անօրէնութիւնն. զի յապականութիւն մարդկան գալոց է՝ մերձանչել նոցա։ Ոչ ինչ ինչ ոչ գործիցէ ՚ի ժամանակին. զո՛րմ դղրդիցէ, զմնացս խռովեցուցանիցէ, և հրամանօք և ահիւ. ահագին երևեսցի յամենայն կողմանց, զիշխանութիւնն ՚ի գործ արկանել, զանապարոյն միտս, զիրս անօրէնս ՚ի ձեռս առնել։ Բայց մի զանգիտեսցես, զի ՚ի կորուսանելոյն ունի զօրութիւն. քանզի և Եղիա գայցէ ՚ի ժամանակին զգուշացուցանել զհաւատացեալսն. և զայս Քրիստոս իսկ ասէ՝ եթէ “Եղիա եկեսցէ և յօրդարեսցէ զամենայն”. և յաղագս Յովհաննու “զօրութեամբ և հոգւով Եղիայի” վասն այնորիկ է ասացեալ, զի չարար ինչ նշանս և ոչ զքանչելիս որպէս Եղիայն. և “Յովհաննէս, ասէ, նշանս ինչ ոչ արար. բայց զամենայն ինչ զոր ասաց վասն նորա՝ ճշմարիտ էր”։ Այլ զիա՛րդ զօրութեամբ և հոգւով Եղիայի, այն իսկ՝ զի զնոյն սպասաւորութիւն առնուցու. զի որպէս սա կարապետ առաջին գալստեան, նոյնպէս և նա կարապետ է փառաւոր և երկրորդ գալըստեան նորա։

ՀԱՏՈՒԱԾՔ ՅԵԲՐԱՅԵՑԻՈՑ

ՅԱՌԱՋԻՆ ՃԱՌԷՆ

Այլ քանզի սրբութիւն արար զնա մեղաց մերոց, կացցուք մնացուք սուրբք. և մի ինչ կալցուք աղտ յանձինս, այլ զգեղն և զվայելչութիւնն զոր զգեցեալ եմք՝ պահեսցուք անարատ. զի ոչ ինչ գտանիցի աղտ և խորշ, կամ թէ այլ ինչ այնպիսի: Աղտ և խորշ՝ սակաւ ինչ մեղքն են, բամբասանք, թշնամանք, ստութիւնք. մանաւանդ թէ և նոքա իսկ չիցեն փոքունք, այլ կարի իսկ մեծամեծք, և այնպէս մեծամեծք, զի և յարքայութենէն երկնից կարեն վրիպեցուցանել: Որպէս և առաքեալն ասէ: "Որ կոչէ զեղբայր իւր մորոս, պարտաւոր լիցի 'ի գեհեն հրոյն". զի եթէ որ մորոս կոչէ, որ թեթև ինչ թշնամանք թուիցին և մանկունց խօսք, իսկ որ չարաբարոյն և չարագործ և նախանձոտ կոչիցէ, և այլ բազում նախատանօք թշնամանիցէ, որպիսի ինչ ահագին տանջանաց չգտանիցի պատժապարտ:

Այլ անսասցէք փոքր մի բանիցս, աղաչեմ. զի թէ որ առնիցէ մեռեալ 'ի փոքրկանց, նմա առնէ կամ չառնէ, զիարդ ոչ 'ի բարին խօսել և 'ի չարին զնոյնն առնէ. որ թշնամանէ զեղբայրն՝ զանձն թշնամանէ, և որ պատուէ զեղբայրն՝ զանձն պատուէ: Ապաշաւեսցուք պատհեան զբարին եւեթ խօսել. լռեցո զլեզու քո 'ի չարութենէ. ոչ վասն այնորիկ ետ զնա մեզ, զի չար խօսիցիմք և թշնամանիցեմք և բամբասիցեմք զմիմեանս, այլ զի զանձն օրհնիցեմք, և զայն ինչ խօսիցիմք՝ որ լսելեացն շնորհ տայցեն, որ ինչ 'ի շինութիւն իցէ, որ ինչ յօգուտ: Խօսեցար չար զումեքէ, զինչ օգտեցար. քան անձին վնաս արարեր, զի զչարախօսի կարծիս առեր յանձն. քանզի չիք և չիք իսկ չար, որ այնմ եւեթ մեղանչիցէ՝ որում ասէն, եթէ ոչ և զասացեալսն ընդ նմին զրուցիցէ: Որպիսի ինչ՝ նախանձոտին թուի՝ թէ այլում վնաս առնիցէ, և զայն ոչ գիտէ եթէ նախ ինքն յանգի 'ի մեղսն, հալեալ ծնկեալ և ամենեցուն յաչաց ելեալ. նոյնպէս և ագահն և անձնասէրն եւս առաւել բամբասելի յայլոց:

Բայց կարի իսկ լաւ են փառք քան զինչս. զի զմին ոչ ոք դիւրաւ գտանէ, և զմիւսն դիւրաւ ստանայ. մանաւանդ զի մի՛ այնմ որ չունիցի՝ չլինիցի փառաւոր. և միւսն՝ զայն որ ոչն ունիցի, նախատ և ծաղր կացուցանիցէ, և ամենեցուն թշնամի և ատելի առնէ. և ցասկոտն նախ զանձն պատժէ, և ապա զայն՝ որում ցասնուցուն. Որպէս և չարախօսն նախ զանձն յամօթ առնիցէ, և ապա զայն՝ զումէ չարն խօսիցի. և Թերևս ոչ հնարեսցի ինչ 'ի չարախօսութենէն, այլ գնասցէ ամօթով. զժանտն և զաղտեղն և զարհամարհելոյ առեալ կործես. և զումէ չարն խօսէր՝ զնա ևս առաւել սիրելի առնէ: Յորժամ լսիցէ ոք զչար բանսն, և ընդ այնր վրէժ ինչ չառնուցու, այլ գովիցէ ևս և զարմանայցէ, ոչ զնա գովէ, այլ զանձն:

Իսկ որպէս վաղագոյնն իսկ ասացի, թէ միշտ չարախօսութիւնք նախ չարախօսացն մեղանչիցեն. նոյնպէս և բարիք ինչ՝ զոր ընկերին կամիցի ոք առնել, նախ ըղգործելեան ուրախ առնեն. զի որ ծնանի ոք բարի ինչ կամ չար, իրաւունք են՝ զի նախ ինքն վայելիցէ. և զոր օրինակ ջուր աղի և անոյշ զամանս ջրաւորացն լնուն, և ակն աղբերն ոչ պակասէ, նոյնպէս և բարիքն և չարիքն, ուստի ելանեն՝ նախ զնոսա ուրախ առնեն կամ տրտմեցուցանեն, և ապա զայնոսիկ՝ յորս արկանիցեն. և այն՝ ասա. այլ անդ՝ ո՞ կարիցէ պատմել, որպիսի՞ բան, որպիսի՞ միտք զբարեացն և զչարեացն. չիք ոք, չէ ոք ձեռնհաս: Ո՛ ի բարիքն և ըստ ամենայն միտս իսկ անցանեն, ոչ եթէ ըստ բանս միայն. և զչարեացն առացեալ իսկ մերովք ամենախախ անուամբքս՝ հուր է, ասէ, անդ և խաւար և կապանք և որդն անվախճան. և ոչ այս միայն որ ասացեալս է՝ կարէ հաւատեաւ յայտ առնել, այլ ևս անհնարինք են. և եթէ կամիցիս վաղվաղակի առնուլ զհանգամանս, միտ դիր. զի եթէ հուր է, զիա՞րդ լիցէ խաւար: Տեսանես՝ զի այլ իմն անհնարին է. զի այս հուր լուսաւոր է, և այնմ չիք լոյս. և եթէ հուր իցէ, զիա՞րդ համատարած այրիցէ. տեսանես զիարդ չար դժնդակ է քան զայս. վասն այնորիկ իսկ անշէջ կոչի:

Ի միտ առցուք, որչափ չարիք են համատարած այրել, որչափ չարիք են միշտ 'ի խաւարի մնալ, և ցանկ անհա-

դառ հեծել, և զաստուածն կրձել, և չիք հնար այցե-
լու գտանել։ Այլ յորժամ առա որք յաղթուականաց 'ի
բանտս մտանիցէ, և դժար հատն լսել և 'ի խաւարի նըս-
տել, և ընդ մահապարտս կապեալ՝ քան զամենայն մահ
չար համարի, 'ի միտ առ որպիսի ինչ չար այն իցէ, յոր-
ժամ ընդ ամենայն աշխարհաց մահապարտան աքսորի-
ցիմք. ոչ զոք տեսանիցեմք և ոչ որք զմեզ տեսանիցէ.
այլ յայնչափ բազմութեան այնպէս համարիմք՝ եթէ
միայն իցեմք. զի խաւարն և մութն չտայցէ մեզ զըն-
կերսն ճանաչել, այլ միայն ինքն և եթ իցէ 'ի պատիժս. զի
եթէ խաւարն միայն առանձինն կարէ նեղել զոգիս մեր,
զի՞ գործիցեմք յորժամ խաւարն և ցաւք միանգամայն
'ի վերայ հասանիցեն, և անշէջ հրոյն աղախարշանքն։
Վասն որոյ աղաչեմ զձեզ հանապազ զմտաւ ածել,
և զբանիցս տրտմութիւն յանձին ունել. զի մի ար-
դեամբք իսկ պատիժքն 'ի վերայ հասանիցեն. քանզի
լինելոց է այս ամենայն։ Այլ զայնոսիկ որ այնպիսի ինչ
տանջանաց արժանի գործիցեն, ոչ ոք կարէ ապրեցու-
ցանել, ոչ հայր, ոչ մայր և ոչ մարդ փրկեսցէ. Թէ-
պէտ և բազում համարձակութիւն ունիցի առ Ած և
մեծ զօրութիւն. զի ինքն իսկ է որ հատուցանէ իւրա-
քանչիւր ըստ գործս իւր. և այժմ գոյ հնար ապրել՝
եթէ կամիմք, և 'ի տանջանս մտանել թէ հեղգայցեմք։
Այլ արդ արասցուք մեզ բարեկամս 'ի մամոնայէ ան-
տի անիրաւութեան, յորժամ տայցեմք ողորմութիւն
և գործիցեմք զբարիս։ Թօթափեսցուք զինչս յաղքա-
տըս, զի թօթափեսցուք 'ի մէնջ զհուրն, և շիջցուք, և
ունիցիմք անդ համարձակութիւն. զի անդ ոչ թէ նոքա
իցեն՝ որ ընդունիցին, այլ գործքն մեր։ Այլ զի ոչ վայ-
րապար այսպիսի բարեկամութիւնն կարէ զմեզ ապրե-
ցուցանել, միտ դիր յաւելուածոյն. ընդէ՞ր ոչ ասաց,
եթէ արարէք բարեկամս՝ որ ընդունիցին զձեզ յարկսն
իւրեանց յաւիտենից, այլ և զօրինակն եւս յաւել, ե-
թէ 'ի մամոնայէ անտի անիրաւութեան. յայտ արար՝
թէ յընչիցն պարտ է առնել այնպիսի բարեկամս. զի
ցուցցէ՝ թէ ոչ վայրապար ինչ բարեկամութիւն կարէ
մեզ պաշտպան լինել, եթէ ոչ գործս բարիս ցուցա-
նիցեմք. եթէ զոր անիրաւութեամբն ժողովեցաք, ար-
դարութեամբ թօթափիցեմք։

Այս զբանն աղօթամատուցութեան ոչ միայն մեծատանց պատշաճ համարել, այլ և աղքատաց, և այնմիկ որ ընաւ իսկ 'ի մուրոյն եւեթ կայցէ. քանզի չիք այնպէս աղքատ, որ կարի իսկ աղքատ իցէ, եթէ երկուց դան-կաց չիշխիցէ. քանզի մարթի և 'ի սակաւէն սակաւ տալ, և անցանել զայնոսիկ՝ որ բազում ինչսն ունիցին և աւելագոյն տայցեն, որպէս և կինն այրի. զի ոչ եթէ ըստ չափոյ տրոցն է, այլ ըստ զօրութեանն և ըստ կա-մաց տուողացն համարի տրոցն մեծութիւնն ։

Նմանայն ուրեք կամացն պէտք են և ուղիղ մտաց և Աստուծոյ սիրոյն. և ընդ այն զինչ և գործիցեմք, եթէ շատ տայցեմք և եթէ սակաւ՝ չդարձուցանէ զերկոս Աստուած, այլ ընդունի զմեծն, և զփոքրն իբրև զմեծն. քանզի 'ի կամսն հայի, և ոչ եթէ 'ի տուրսն. զմեծա-մեծս և զփոքունս ընդ մի համար առնիցէ, և յաւի-տենից կենացն արժանաւորս արասցէ զերկոսին կող-մանսն. որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստո-սի, ընդ որում Հօր միանգամայն և Հոգւոյն սրբոյ փառք իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս. ամէն ։

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

Այս արդ զայս ամենայն լուիցեալ, մի ինչ ամօթ հա-մարեսցուք. և մի ամբարտաւանս ինչ խորհեսցուք. զի եթէ նա որ Տէրն է և տէր և որդի Այ, չզանգիտե-ցաւ առնուլ զծառայի կերպարանս, որչափ ևս առաւել մեզ պարտ իցէ զամենայն ինչ վասն նորա առնել, թէ-պէտ և խոնարհագոյնք իցեն ։ Այս արդ ասէ ասա ով մարդ, ես մեծամտիցես. աշխարհիս ինչ իրօք, այլ այս ամենայն մինչև երեկեալ անցանէ. իսկ հոգևո՞ր ինչ իրօք, այլ մի ինչ ուղղութիւն հոգևորացն իսկ է՝ չմե-ծամտելն ։ Այս արդ ընդէ՞ր մեծամտիցես. վասն զի ու-ղղութիւնս ինչ արարեր. այլ լուր Քրիստոսի որ ասէն. եթէ "Յորժամ զամենայն ինչ առնիցէք, ասասջիք՝ եթէ մեք ծառայք անպիտանք եմք, որչափ ինչ պարտ էաք առնել՝ արարաք„ ։ Այլ առ մեծութեանն ինչ մե-

ծանօթիցես. չանասանիցես որչափ մերկք և բանք երթան 'ի մտանելս. ոչ ապաքէն մերկք մնաք յաշխարհս, և դարձեալ մերկք գնալոց եմք:

Ա՛յլ ոք որ զայլս ինչ ունիցի՝ և մեծամտիցէ. որք յիւրեանց պէտս ևեթ ունին ծախել զինչս, անկանին 'ի նոցանէ ահամայ բազում անգամ՝ և յառաջ քան զվախճանն. այլ 'ի վախճանին հարկ իսկ է: Ա՛յլ մեք, ասեն, կենդանութեան որպէս կամիմք վայելեմք. մանաւանդ թէ չիք իսկ զոք վաղվաղակի տեսանել, եթէ որպէս կամիցի՝ վայելիցէ. իսկ եթէ վայելիցէ ևս՝ որպէս կամիցի, չէ ինչ այն մեծ. քանզի սակաւ ինչ են կեանք աշխարհիս առ այնչափ անվախճան յաւիտեանս:

Մեծամտիցես, ով մարդ, վասն զի ընչաւէտ և մեծատուն իցես. զմէ, էր վասն. զի այնպիսի ինչ իրք և աւազակաց դիպեսցին և գողոց և սպանողաց և բզակելոց և պոռնկաց և ամենայն չարագործաց: Այլ արդ ընդէր մեծամտիցես. թէ և 'ի բարի ինչ ծախէիր՝ չպարտէիր մեծամտել, զի մի զպատուիրանն խափանիցես. ապա թէ ոչ 'ի բարի ինչ՝ այնու իսկ չպարտիս մեծամտել. զի ծառայ եղեր ընչից և ստացուածոց, և իբրև 'ի թակարդի հարեալ կաս 'ի նոսա: Այլ արդ ասէ. ասա, եթէ ոք ջերմնընկալ ջուր շատ ըմպիցէ, և սակաւ մի զտապն ցածուցանիցէ, և յետոյ ևս չար բորբոքիցէ ըղբոցն, մեծամտել ինչ պարտիցի: Որ 'ի բազում հոգս ընդ վայր հալիցի, մեծամտել ինչ պարտ իցէ: Նաև զի բազում տեառս ունիցիս, և բազում հոգս, և բազում սուտակապապաս. այլ և ծառայես ևս նոցա:

Օ՛ի ուսանիցիս, միտ դիր հաւաստեաւ. այլ ևս կարիքն որ 'ի մեզ կան, է ուրեք զի օգուտ են. որպէս ցասումն իսկ բազում անգամ յօգուտ լինիցի. «Ցասումն, ասէ, տարապարտուց ոչ քաւեսցի». որպէս զի թէ իցէ և յիրաւի ցասնուլ. և դարձեալ թէ «Որ բարկանայ եղբօր իւրում, և ոչ լոկ ասէ, այլ եթէ վայրապար, պարտաւոր լիցի 'ի գեհեննին». Որպէս նախանձն և ցանկութիւնն, զի մին վասն որդիս ածնելոյ անկեալ է 'ի մեզ, և միւս՝ վասն բարեաց նախանձաւոր լինելոյ. որպէս և Պաւղոս ասէ, եթէ «Բարիոք է նախանձել 'ի բարիս յամենայն ժամ». և դարձեալ եթէ «Նախանձաւորք լերուք շնորհացն՝ որ լաւագոյնն իցէ». և

երկրայինն 'ի լաւ և յօգուտ են. Իսկ հարստութիւնն և ոչ ուրեք բարի. այլ ամենայն ուրեք անպիտան և վնասակար: Բայց եթէ այնպէս ինչ պարտ իցէ, աղքատութեանցն 'ի դէպ մեծանալ՝ քան մեծութեանցն. զի որ սակաւուն կարիցէ կեալ՝ քան զայն որ ոչ բազմաւն՝ կարի մեծ և լաւ է:

Եւ արդ պաղէ սոսա, եթէ յանկարծ կոչ լինիցի 'ի քաղաք ուրեք աղքատնի, որք ոչ գիտասցեն ինչ կարօտ լինիցին, ոչ պատառեանց, ոչ կօշկաց, և ոչ այլ ինչ կահի և կազմածոյ, այլ զհացիկն միայն և զՋուր յաղբերացն բաւական համարիցին, և այլքն ասիցեն՝ եթէ ոչ կասս կազմիցէք, և ոչ կակուղ անկողինս պատրաստիցէք, չկարեմք երթալ; եթէ ոչ բազում սպասաւորս ունիցիմք, և սեղան հանդչել համարիցէ, և նժոյգ եւս, և կարճօթեղանս, և այլ ինչ բազում պէտս, չկարեմք երթալ. և ընդ ո՞ արժան է զարմանալ, ընդ նոսա՞ թէ ընդ սոսա. յայտ է թէ ընդ սոսա, որք ոչ ինչ իւիք ումեք բաւան լինիցին: Նոյնպէս և յաշխարհիս Հանդապարհի ոմանց բազում պէտք են, և ոմանց չափ ինչ. որպէս զի աղքատութեանցն՝ եթէ պարտ ինչ էր՝ 'ի դէպ էր մեծանալ:

Բայց չգիտէ ինչ, ասեն, աղքատն: Ոչ եթէ աղքատն քամահելի ինչ իցէ, այլ նոքա՝ որ քամահիցենն. և ես ընդէ՞ր չքամահիցեմ զայնոսիկ, որք ոչ գիտիցենն զարմանալ ընդ որ ինչ պարտ է զարմանալ. այլ թէ և նըկարիչ ոք իցէ, զամենեսեան որ պարսաւիցենն՝ ծաղր անիցէն, որ գեռ թերուքն իցեն. և չկամէ ինչ նոցա բանիւքն. քանզի բաւական համարի զիւրոց մտացն վկայութիւն: Եւ մեք զատ 'ի բազմենցն փառս յանձինս կոչզիցեմք. վասն այնորիկ լինիմք արժանի քամահելոյ, յորժամ զքամահիչսն մեր՝ որ վասն աղքատութեանն քամահիցեն, չքամահիցեմք. և ոչ զանձինս ինչ եղուկ վասն նոցա քամահանացն համարիցիմք:

Եւ արդ սկսայց թուել որչափ մեղք 'ի մեծութենէն ծնանին, և որչափ բարիք յաղքատութենէն. մանաւանդ թէ ոչ մեծութիւնն իսկ և ոչ աղքատութիւնն առանձինն բարի ինչ իցեն կամ չար, այլ նոքօք՝ որ ընդ նոսայն 'ի գործ արկանիցեն՝ լինին բարի կամ չար: Ո ի քրիստոնեայն յաղքատութեանն առաւել պայծառա-

նայ քան 'ի մեծութեան։ Ե՛ւ է զիա՞րդ. չմնիցի[1] ամբարտաւան, այլ հեզ, պարկեշտ, հանդարտ, իմաստուն. իսկ որ 'ի մեծութեանն է, բազում ինչ խափանիչս ունիցի այնպիսի իրաց։ Այլ արդ տեսցուք, որպիսի ինչ իցեն զոր մեծատունն գործէ, մանաւանդ որ չարկանիցէ բարիք 'ի կիր զմեծութիւնն. յորժամ յափշտակիցէ, ագահիցէ, բռնադատիցէ։ Իսկ զանպատեհ ցանկութիւնս և զանօրէն խառնակութիւնս, և զդիւթութիւնս և զկախարդութիւնս, և զայլսն ևս ամենայն չարիս, ո՛չ ապաքէն 'ի մեծութենէն զօրացեալք ծնանել։ Տեսանե՞ս զի յաղքատութեանն քան 'ի մեծութեանն դիւրին է զառաքինութիւնն կատարել. և մի՛ վասն այնր ինչ՝ զի աստէն չտայցեն վարձս ինչ մեծատունք, համարիցիս թէ չմեղանչիցեն ինչ. զի եթէ աստէն մարթ էր տալ նոցա վարձս, նոքօք զտանէիր պեսաղ զամենայն բանս։

Բայց այլովքն հանդերձ և զայն ևս չար ունի մեծութիւնն, զի զչարիսն գործէ և պատիժս ինչ ոչ կրէ, և ապա ոչ դադարէ 'ի չար գործելոյ. այլ ընդունելոց է վրէժս առանց բժշկութեան. և չիցէ ոք որ սանձս 'ի բերանս դնիցէ։ Այլ եթէ կամիցիք, և ցանկութեան զտանէ պատճառս բազում՝ յաղքատութենէ. որպէս զի 'ի հոգւոց ազատէ և յատելութենէ, և 'ի կռուոյ և 'ի հակառակութենէ և 'ի գրգռութենէ և 'ի բազում չարեաց։

Այլ արդ մի՛ ինչ փութասցուք 'ի մեծանալ, և մի՛ նախանձեսցուք միշտ ընդ ընչաւէտսն. այլ որք ունիցիմք, 'ի բարի պէտս ծախեսցուք. և որք չունիցիմք, մի՛ ինչ տրտմեսցուք, այլ գոհութիւն տացուք վասն ամենայնի զԱյ̃, որ ընդ տակաւ վաստակոյ՝ մեծատանց՝ և կամ թէ ևս մեծամեծս՝ եթէ կամիցիք՝ պատրաստէ մեզ տանել վարձս, և 'ի սակաւէն շահել. քանզի և որ զերկուս տաղանդսն մատոյց, զարմանալի եղև, և պատուեցաւ այնմ հանգոյն՝ որ զհինգն մատոյց։ Այլ է՞ր վասն արդեօք. երկուցն միայն հաւատացաւ, այլ յիւրմէ կողմանէն զամենայն իսկ կատարեաց. և որչափ ինչ հաւատացաւ նմա, երկպատիկ մատոյց։

1 Յօրինակին ըմնիցի։

Այլ արդ զի փութասցուք զի բազում ինչ յանձինս ընկեցի մեզ, յորժամ հնար գուցէ և 'ի սակաւուն ըն-բազումս շահել. յորժամ աշխատութիւնն սակաւ ինչ իցէ և վարձքն բազում. զի դիւրաւ աղքատն յիւրմէն մեկնեսցի, քան թէ մեծատունն յիւրոյն՝ որ բազում և շատ ինչս ունիցի։ Այլ թէ չիցէք ունեւոր՝ զի որ բա-զում հանդերձս ագանիցի, ևս բազմաց ցանկանայ։ Այլ արդ զի մի այնպիսի ինչ կրիցեմք, մի խնդրեսցուք մե-ծութիւն, և մի զժկամակ ինչ ընդ աղքատութիւնն ու-նիցիմք. մի ինչ փութասցուք 'ի մեծանալ. և եթէ ու-նիցիմք, այնպէս ծախեսցուք որպէս և Պաւղոս հրա-մայեաց. եթէ «Որ ունիցին՝ որպէս թէ չունիցին. և որ վարիցեն զաշխարհս՝ որպէս թէ ոչ յախարիծախս»։ Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մար-դասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում հօր միանգամայն և հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՃԱՌԻՆ

Այլ եթէ զսակաւք չարհամարհիցես, որչափ առա-ւել զշատն։ Դարձեալ և զայլ ևս ցոյց, եթէ զսակաւն 'ի բարի ինչ իրաւ ծախեսցես։ Ոչ ունիցիս զարտաքնոյն ճարտարախօսութիւնս, և ոչ զիմաստութեանցն զա-տատութիւնս. սակայն զմիջինն գիտես, և զբազում մանկտի դրացիս ունիս, և զբարեկամս և զազգայինս և զծառայս. Թէպէտ և յեկեղեցւոջ յայտ յանդիման չկարիցես խօսել, զայնպիսին առանձինն կարիցես խրա-տել։ Ոչ են ինչ պէտք հռետորական բանից, և ոչ բա-նիբուն իմաստնոցն ճարտարութեանց։

Այլ արդ ցոյց այնու, զի եթէ և ճարտարախօս էիր, չհեղգայիր և չառնէիր անփոյթ. և եթէ 'ի փոքուն կի-ցես փոյթ[1], մեծին զիա՞րդ հաւատասցիս. և զի այսմ ամենայն որ բաւական է, լուր զինչ ասէ Պաւղոս, զիարդ և աշխարհականաց հրամայէ զմիմեանս խրատել. «Շի-նեցէք, ասէ, այր զընկեր, որպէս և առնէքդ իսկ, և

1 Օրինակքն պակասեն և եթէ 'ի փոքուն լինիցես փոյթ։

մխիթարեցէք զմիմեանս բանիւք այսոքիւք „: «Ջանացի գիտել ինձ առ զինչ արժան է տալ. մի թէ դու լաւ ինչ իցես քան զՄովսէս՝ յորժամ խնաւէն կամէր. "Մի-թէ ես, ասէ, բառնալ կարիցեմ զզասս, զի ասես ցիս, թէ բարձ զզասս, որպէս զի բառնայցէ դայեակ զտղայ „: Այլ ապա ինձ առ յօգնութիւն նորա, և բաշխեաց արկ յայլսն. զի ցուցցէ թէ մինչ կրէրն միայն՝ ոչ նորա ինչ շնորհ էր, այլ Հոգւոյն: Ոչ եթէ զշնորհսն առնէիր, թերևս հպարտանայիր և ընկղմնէիր ինչ, չգիտիցես դու զքեզ՝ քաջ քան զինձ:

Մի ասասցուք եթէ այս ընդէր կամ այն ընդէր. յորժամ ինձ մատակարարեցէ, մի իշխեսցուք համարս պահանջել. զի յետին անմտութեան և անհաւատութեան է. ծառայք եմք, և այնպիսի ծառայք, զի կարի իսկ ընդհատ 'ի տեառնէն: Այլ ոչ որ ինչ առ սոսն կայցէ իմանալեք, այլ զոր ինչ եսոն, զայն հաստատուն պահեսցուք, թէպէտ և փոքր ինչ և զաղն իցէ. և այնպէս հանդոյ լինիցիմք. մանաւանդ թէ չիք իսկ ինչ փոքր ինչ պարգևացն: Ոչ չարիցես ինչ՝ զի չունիցիս վարդապետութեան շնորհս: Նայէ ասա, ո՞ր շնորհ մեծ թուիցին քեզ, վարդապետութեա՞ն, թէ զհիւանդս բժշկելոյ. ո՞չ ապաքէն այն մեծ իցէ. և քան զհիւանդս բժշկելոյ ընթուիցի քեզ մեծ զկոյրս բանալ. և քան զկոյրս բանալ՝ զմեռեալս յարուցանել. և քան զմեռեալս ազօթիւք յարուցանել՝ ստուերօք և վարշամակօք զնոյն գործ գործել. և արդ զո՞ր մեծ համարիցես, զվարդապետութեա՞ն շնորհս ունել, եթէ ստուերօք մեռեալս յարուցանել: Իսկ եթէ ցուցից քեզ միւս ևս, որ կարի իսկ մեծ քան զայս շնորհ է, և քեզ մարթ է առնուլ՝ և չառնուս, ո՞չ ապաքէն յիրաւի ես զրկեալ յայսմ ամենայնէ. և զշնորհս զայն ոչ միում ումեք կամ երկուց, այլ ամենեցուն իսկ իշխանութիւն է առնուլ.

Գիտեմ թէ զարմանայք, և կարի իմն մտադիւր ուշ եղեալ կամիք լսել, եթէ իշխանութիւն է ձեզ զայնպիսի շնորհս առնուլ, որ և քան զմեռեալս յարուցանել մեծ իցէ, և քան զկոյրս բանալ, և քան զամենայն նշանսն զոր առաքեալքն արարին. և թերևս անհաւատ ինչ իրք թուիցին: Այլ զի՞նչ իցեն շնորհքն. սէր: Այլ հաւատացէք, զի ոչ է իմ բանս, այլ Քրիստոսի՝. որ

Պաւղոսին խօսէր. «Նախանձաւոր լերուք շնորհացն՝ որ լաւն իցեն. բայց ես առաւել ևս ճանապարհ ցուցանեմ ձեզ»։ Եւ զինչ իցէ առաւել ճանապարհն. Կորնթացիքն հպարտացեալ էին 'ի շնորհսն, և որք զմեծագոյն ունէին և կամ փոքր ինչ այլ շնորհս՝ հպարտանային առ այլսն՝ որ ոչ ինչ ունէին. և արդ ասէ, բնաւ կամեցիք իսկ շնորհս ինչ. ես ցուցանեմ ձեզ ճանապարհ, որ ոչ սակաւ ինչ լաւագոյն, այլ կարի լաւագոյն. և արդ ասէ, «Եթէ զլեզուս մարդկան խօսիցիմ, և սէր ոչ ունիցիմ, ոչ ինչ եմ. և եթէ ունիցիմ հաւատս մինչև զլերինս փոփոխելոյ, և սէր ոչ ունիցիմ, ոչ ինչ եմ»։

Տեսեր զշնորհսն, նախանձաւոր լեր. զի քան զմեռեալս յարուցանել ևս մեծ է, և քան զայլսն ամենեւին կարի առաւել. և զի այս այսպէս է, լուր բանիցն՝ զոր Քրիստոս ընդ աշակերտսն ասէր. «Յայսմ ծանիցեն զձեզ ամենեքին՝ եթէ իմ աշակերտք էք», ոչ զի նշանս ինչ առնիցէք, այլ զի սէր ընդ միմեանս ունիցիք. և դարձեալ ցհայր ասէր ևս, «Յայսմ ծանիցեն զի դու զիս առաքեցեր, եթէ լինիցին սոքա մի»։ Նա ինքն իսկ ասէ ցաշակերտսն, եթէ «Պատուիրան մի նոր տամ ձեզ զի սիրեսջիք զմիմեանս»։

Քանզի որ զմեռեալս յարուցանիցէ, այն պարկեշտագոյն և պայծառագոյն է. և յիրաւի իսկ. զի այն ամենեւին իսկ Քրիստոսի շնորհացն է, և այս քո փութոյ. այս արդարև քրիստոնէի է և աշակերտի Քրիստոսի, որոյ զանձն 'ի խաչ հանեալ իցէ և չունիցի ինչ հաղորդութիւն ընդ երկրի. զի առանց այսր ոչ մարտիրոսութիւն ինչ կարէ օգնել. և զի այս այսպէս իցէ, ուսիր 'ի Պաւղոսէ երանելւոյ, որ զերկուս գլխաւորս առաքինութեանցն առ, մանաւանդ թէ երիս իսկ, թէ որք զնշանսն առնիցեն, և զգիտութիւն տայցեն, և ընվայրն յաղօթեսցեն առանց սիրոյ, և ոչ ինչ օգտեն. և եթէ կիսով իցէ, լուր. «Եթէ ջամբեսցիս զինչս իմ աղքատաց, և սէր ոչ ունիցիմ, ոչ ինչ իսկ եմ»։ Քանզի զի մարթի ջամբել զինչս աղքատաց առանց սիրոյ, և մատնել զամենայն ինչ. և զայս ամենայն ասացեալ է մեր անդէն իսկ 'ի սիրոյն տեղւոջ, և անդր առաքեմք զայնոսիկ՝ որք կամիցին հաւաստեաւ 'ի վերայ հասանել։ Բայց այժմ որպէս ասացին՝ «Նախանձաւոր լե-

բուք շնորհացն»․ զմիմեանս սիրեսցուք և չլինիցիմք կա-
րօտ ինչք յառաքինութեանն ուղղութիւն, այլ ամե-
նայն ինչ դիւրաւ լինիցի մեզ առանց քրտանց, և զա-
մենայն ինչ ուղղեսցուք մեծաւ փութով։

Նոյն ոչ հաւատիկ, ասեն, այժմ սիրեմք զմիմեանս․
ամն ունի երկուս բարեկամս, և ամն երիս։ Չէ այն սէր
վասն մեր, այլ վասն սիրելի լինելոյ․ զի որ վասն մեր սի-
րիցէ, ոչ աշխարհի ինչ սիկղեն սիրոյ ունիցի, այլ զամե-
նեսեան իբրև զեղբարս․ և այնպիսեան զիւր հաւատակիցսն
իբրև զեղբարս հարազատս սիրել․ իսկ զհերետիկոսս և
զհեթանոսս և զհրեայս՝ ունել առ եղբարս ըստ բնու-
թեանն, և առ բարեկամս անպիտանս․ ողորմել և արքա-
մել և արտասուս արկանել վասն նոցա։ Նոյնու լինի-
ցիմք նմանողք մեր, յորժամ զամենեսեան սիրիցեմք և
զթշնամիսն, քան թէ նշանս առնիցեմք․ զի և ընդ մեր
ոչ կարի ընդ այն զարմանամք՝ յորժամ սքանչելիս ինչ
առնիցէ, որպէս յորժամ զմարդասիրութիւնն ցուցա-
նիցէ, և զչարիս ինչ չյիշիցէ։

Իսկ արդ եթէ առ մեր այն կարի զարմանալոյ արժանի
իցէ, մեծապէս և առաւել առ մարդկան․ յայտ է եթէ
այն իսկ առաւել զարմանալի առնէ զմեզ։ Սմին նա-
խանձաւորք լիցուք, և քան զՊաւղոս և զՊետրոս և
զայլս բազումս՝ որք զմեռեալս յարուցին, չզարմանիցեմք
նուաղագոյնք, թէպէտ և զմեռեալ անգամ չկարիցեմք
յումեքէ հալածել․ և առանց այսր թէպէտ և քան
զառաքելոցն մեծամեծ նշանս առնիցեմք, և թէ բա-
զում ձգունս վասն հաւատոցն յանձին կրիցեմք, չօգ-
տիցիմք ինչ․ և զայս ոչ եթէ ես ասեմ, այլ նա իսկ,
որ սիրոյն մնունդ էր, այսպէս պատուիրէր։ Արդ նմա-
նեսցուք․ և այնպէս կարիցեմք հասանել խոստացելոց
բարութեանցն, որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել
շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի
Քրիստոսի․ ընդ որում հօր միանգամայն և հոգւոյն
սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և
յաւիտեանս յաւիտենից․ ամէն։

Ի ՉՈՐՐՈՐԴ ՃԱՌԻՆ

Ո՛ ի որ 'ի մահուանէ չերկնչի, արտաքոյ քան զբռնութիւն սատանայի է. զի եթէ մարթ ընդ մարթոյ իցէ, և զամենայն ինչ որք փոխանակ անձինն տանիցէ, յորժամ և զնա եւս 'ի մահ դնիցէ արհամարհել, ապա ո՞ւմ լինիցի ծառայ։ Չերկնչել ինչ յումեքէ, չզանգիտէ բնաւ ինս. զի քան զամենայն ինչ 'ի վեր է, և ազատ է յամենայնէ. և որ յիւր անձն չխնայիցէ, եւս առաւել և ոչ յայլոց. և յորժամ զայնպիսի անձն գտանիցէ սատանայ, չկարիցէ ինչ նմա գամագիր լինել։ Այլ արդ ասէ ասա, ոչ կարիցէ գամագիր լինել. զնա ինչ ըսպառնայցէ, կամ անարգանս, կամ յաշխարհէ՞ հանել։ Այլ այն կարի իսկ փոքր է այնմ՝ որոյ և զանձն արհամարհեալ իցէ ըստ երանելւոյն Պաւղոսի։ Տեսանե՞ս զի յորժամ զմահու բռնութիւնն 'ի բաց արար, և զսատանայի զզօրութիւնն ընդ նմա խափանեաց։ Որ ոք վասն յարութեանն բարւոքապարտիկ Ճարտարեալ և զգաստանալ գիտիցէ, զիա՞րդ իցէ զի 'ի մահուանէ երկնչիցի կամ սարսիցէ։

Այլ արդ մի՛ ինչ դժկամակ լինիցիք՝ թէ ընդէ՞ր զայս ինչ և զայն ինչ չարչարանս կրեցաք. քանզի այսպէս պայծառագոյն լինի յաղթութիւնն. չէր այնպէս պայծառագոյն, թէ չէր մահուն զմահ լուծեալ։ Այն իսկ է զարմանք, զի որովք զօրանայր՝ նոքիմբք պարտեաց, որով ամենայնիւն հնարս և մեքենայս կարէր գտանել։ Այլ արդ մի՛ տացուք զյաղթութեան պարգեւս 'ի ձեռն թշնամեաց. «Քանզի ոչ եթէ ընկալաք զհոգի վեհատութեան, այլ զհոգի զօրութեան և զսիրոյ և զգաստութեան»։ պինդ կացցուք առաքինութեանն արհամարհել և ոչ ինչ համարել զմահ։

Այլ հեծեն մի՞շտ միտք դաւանալէս, եթէ յո՛ եհան զմեզ Քրիստոս, և յո՛ իջուցաք մեք զանձինս։ Յորժամ տեսանիցեմք զկածողս 'ի հրապարակս և զձիս և զաշխարհանս 'ի վերայ մեռելոց, զիա՞րդ խայտառակեն զանձինս ողբովք և կական բառնալով։ Ով հաւատացայք, ամաչեմ 'ի հեթանոսաց և 'ի Հրէից և յայլազանդոց և յամենեցունց իսկ առ հասարակ. որ զայն տեսանեն՝

զմեզ ծառայս առնեն. և որչափ առիցեմ այնուհետև, ընդ վայր առնեմ վասն յարութեան. և որչափ ճարտարիցեմ ինչ, ոչ ընդ իմ բանսն հային հեթանոսք, այլ ընդ ձեր գործսն: Այս անդէն վաղվաղակի առիցեն, ով որ 'ի սոցանէ կարիցէ զմահ արհամարհել, որ ոչ և զայլոց մահ կարիցէ տեսանել: Բարիոք են բանքն որ 'ի Պաւղոսէ ասացան, բարիոք և երկնից արժանի և Աստուծոյ մարդասիրութեանն: “Եւ ապրեցուսցէ զայնոսիկ՝ որ հանապազ մահուն երկիւղիւ կէին, և 'ի վտարանդի էին 'ի ծառայութեան„. այլ չտայք այսմ հաւատարիմ լինել, դուք որ գործովքդ մարտանչիք ընդ բանսն. Թէպէտ և բազում անգամ ա̃ծ արգել 'ի մարդկանէ, զի բառնայցէ 'ի միջոյ զայնպիսի չար սովորութիւնն:

Այս արդ աղէ ասա, զինչ յայտ առնիցեն կանթեղքն և մոմեղէնք լուցեալք. ո՞չ ապաքէն իբրև զնահատակս յուղարկեմք. զինչ ինչ յայտ և օրհնութիւնքն առնիցեն. ո՞չ ապաքէն զա̃ծ փառաւորեմք և գոհանամք՝ թէ այսուհետև պսակեաց զգնացեալն, և ազատեաց յաշխատութեանց, և հան յանյայտ աշխարհէ, և առ իւր՝ պահել զետեղ և անարատ: Ո՞չ վասն այսորիկ են օրհնութիւնքն և սաղմոսիցն պէսպէս նուագն. և այն ամենայն յուրախութենէ սրտիցն յայտ առնին: “Ուրախ ոք իցէ, ասէ, սաղմոս ասիցէ„:

Այլ ոչ ընդ այն ինչ հային հեթանոսք: Ո՞վ, ասէ, զայնմանէ ասէր ինչ՝ որ արտաքոյ կարեաց ճարտարիցէ և զցածութենէ խօսիցի. չէ ինչ այն մեծ և զարմանալի. այլ զայն ցոյց՝ որ 'ի կարիսն ոք ցածուցեալ՝ ճարտարամտիցէ, և ապա հաւատայից յարութեանն: Այս եթէ աշխարհական կանայք զայն առնիցեն, չէ ինչ զարմանալի, թէպէտ և նոցա զնոյն գործ գործել կարի յոռի է, քանզի և նոքա զնոյն գործ պահանջիցեն. որպէս և Պաւղոս ասէ, եթէ “Վասն ննջեցելոցն ոչ կամիմ եթէ տգէտք իցէք. զի մի իբրև զայլ հեթանոսս տրտմիցիք, որք ոչ ունիցին յոյս„. և ոչ եթէ վանականաց գրեաց զայն, և ոչ հանապազորդն կուսանաց, այլ աշխարհականաց և արանց. բայց սակայն ոչ այնպէս չար է: Յորժամ կին ոք կամ այր առիցէ զանձնէ 'ի խաչ ելեալ ընդ Քրիստոսի, և այրն զհերսն փետիցէ, և կամ

կենին կարկաչուն լինիցի, զինչ այլ քան զնոյն զարմանալոց և անհեթեթ իրք կայցեն ։

Հաւատացէք ինձ զոր ասեմս. եթէ ըստ խրատուց ինչ գործ գործէին, բազում ժամանակս պարտ էր այնպիսեացն չկոխել զսեամս եկեղեցւոյ ։ Քանզի արդարև սորա այնպիսեացն արժանի են այդ, որք տանկին 'ի մահուանէ երկնչին, և 'ի յարութենէ թերահաւատք լինիցին ։ Զեմ, ասէ, թերահաւատ 'ի յարութենէ, այլ զանփութութիւնն կամիմ կատարել ։ Արդ ասէ ասե՞մ, ընդէ՞ր յորժամ ճանապարհ երթայցէ այրն, և մնաւանդ 'ի տարաշխարհական ինչ ճանապարհ, ոչ ապաքէն զնոյն առնիցես ։ Այլ և 'ի նոյն ժամ, ասէ, ըստ և աշխարհեմ ։ Հայնժամ արդարև իսկ սովորութիւնն զնոյն պահանջէ. իսկ յորժամ չկայցէ ինչ անձն պարէն զանձանլոյ, զի այնչափ կարի առնիցես ։

Միտ դիր զո՞ր օրհնու ասեն 'ի ժամանակին յաղօթիկ. ո՞չ ապաքէն "Դարձ անձն իմ 'ի հանգիստ քո, զի տէր բարի արար քեզ,,. և "Ոչ երկեայց 'ի չարէ զի դու տէր ընդ իս ես,,. և դարձեալ եթէ "Դու ես ապաւէն իմ 'ի նեղութենէս՝ որ շուրջ եղեն զինև,,. միտ դիր զինչ յայտ առնեն օրհնութքն ։ Այլ չգիտես միտ, քանզի արբեալ ես օգովլ. գէթ յորժամ յայլոց մեռելոյ վերայ առնիցեն զօրհնոն, գնիցես միտ հաւատով, զի դնիցես զայն դեղ ցաւոցն քոց ։ "Դարձ ասէ, հոգի իմ 'ի հանգիստ քո, զի տէր բարի արար քեզ,,. ասես, և արտասուես ։ Զեն ինչ պատրանաց բանք, և ոչ կեղծիք առաջի աչաց. զի եթէ արդարև հաւատայիր բանիցն զոր ասէիր, ոչ այնչափ 'ի խոր խոցէիր ։ Իսկ եթէ ասիցես, և կեղծիս ինչ և առասպելս վարկանիցես, ընդէ՞ր բնաւ ասես զօրհնոն, ընդէ՞ր բնաւ կոչիցես զօրհնասացսն, և ոչ բնաւ 'ի բաց հալածես ։ Այլ կատակերաց գործ է այն. ո՞րչափ ևս առաւել միման ։

Ես այժմ խրատ տամ. բայց եթէ ժամանակ ինչ անցանէս 'ի դէպ լինիցի, և սաստկագոյն բարբառեցայց. քանզի և կարի իսկ կասկածեմ, գուցէ այնպիսի կերպարանօք ախտ ինչ չար յեկեղեցի մտանիցէ ։ Սանձ կնճռոցն յետոյ կարգեսցուք. բայց առ այժմ պատուիրեմ և վկայութիւն դնեմ մեծատանց և աղքատաց, արանց և կանանց, եղիցի ձեզ ամենեցուն առանց այդ

ելանել յաշխարհէ, և կարգաց և օրինաց՝ հարց ձերոց յորդւոց յուղարկել, և մնալ 'ի զատերաց և 'ի թշնամեաց և 'ի թշնամին թշնամեաց, 'ի չի և 'ի պարապոր ծերութեան, և մի ումեք լինել սարսափ մեռանել. այնպէս լինի. և զինչ աղաչեմք և զխորհրդականս ձեր և զձեզ զամենեսին՝ աղօթս առնել վասն միմեանց առ Տէր, և համաբերել զայն աղաչել, զի զաման ինչ մահ մի ումեք պատահեսցէ։ Զաման ոչ եթէ ընդունելութեամբ ինչ ասացեալ, զի պատահեալ չէ զաման մահ, և 'ի քնոյ ոչ ինչ ընդհատ. և զաման լաւ ձերոց կամաց լինի, եթէ լինէ որ և կենդանի վարձուք 'ի կոծ կոչիցէ։

Հաւատացէք զոր ասեմ, զի չասեմ այլազգ ինչ, այլ որպէս 'ի մերի կայ. որ կամիցի բարեկամաւ բարեկացի. բազում ժամանակս արգելում զայնպիսեն յեկեղեցւոյ իբրև զկռապաշտս. զի եթէ զագահն կռապարիշտ կոչէ Պաւղոս, որչափ ևս առաւել զայն որ 'ի հաւատացելոց վերայ զկռապաշտի գործ գործէ։ Նա արդ ասէ տես, Ե՞ր վասն կոչիցես զերիցունս կամ զաղքատացն. ոչ ապաքէն ախտակելոց վասն, ոչ ապաքէն մեծարելոց վասն զգնացեալսն. արդ ընդէ՞ր թշնամանիցես զնոսա, զմի՞ խայտառակիցես, նորում այսպէս առնիցես։ Որպէս 'ի գուսանաց մէջ մեռեալ խօսիցիս վասն յարութեանն. որք զամենեսին իսկ կամիցին խրատել զայնասիկ, որ չև ևս իցեն 'ի կարիս նորա պատուոյն. զի եթէ այնպիսի ինչ գէտ երբէք տայցէ, լինիցին ժուժկալք համբերութեամբ։ Դու զայսպիսին ածես 'ի տուն, որ զմերումն քակեն, որչափ ինչ բաւ նոցայն իցէ. և զի՞նչ ինչ այլ չար քան զայն ծաղր և արհամարհանս կայցէ. զի՞նչ ինչ ծաղր քան զայնպիսի անառակութիւն։

Աղաչեմ պատկառեցէք. ապա թէ չկամիցիք, և մեք չառնումք յանձն զայնպիսի ապականիչ սովորութիւն մեծանալ յեկեղեցի։ "Մեք յանցանիցեմն, ասէ, առաջի ամենեցուն յանդիմանեա„. և զթշուառականս և դհէքս զեղջաբանողս զառաջնորդս կոծոյն՝ վասն ձեր արգելում չմտանել 'ի լոյս հաւատացելոց, զի զուցէ զիւրեանց իսկ զչարն 'ի հարկէ տայցեմք նոցա ողբալ, և խրատիցեմք մի զայլոց, այլ զանձանց հիւանդութիւնս աշխարել։

Վասնզի և հայր որ խնամակալ, յորժամ որդի սա-

հակ ամենցի, ոչ նման եւեթ խրատ տալ չմերձենալ 'ի չարս, այլ զնոսա եւս երկեցուցանէ. և արդ ձեզ՝ և նոցա ձեօք խրատ տամ, մի ձեզ կոչել զայնպիսիսն, և մի նոցա գալ: Եւ արասցէ ա͞ծ զի բանս մեր գործ բարիս ինչ գործեսցէ, և սպառնալեացն յաղթիցէ. ապա թէ, որ մի իսկ լիցի, եթէ արհամարհիցիմք ինչ, հարկ լինի և մեզ զսպառնալիսն 'ի գործ ածել, և զձեզ եկեղեցւոյ օրինօք խրատել, և զնոսա՝ որպէս և նոցա պատշաճ իցէ: Ապա թէ ոք առ յանդգնել ինչ արհամարհիցէ, լուիցէ այժմ Քրիստոսի՝ զոր ասէրն. "Եթէ յանցանիցէ քեզ եղբայր քո, երթ յանդիմանեա զնա, մինչ դեռ դու և նա միայն ընդ միայն իցէք. ապա եթէ ոչ անսայցէ, առ ընդ քեզ մի կամ երկուս. եթէ այնպէս ոչ անսայցէ, ասասջիր յեկեղեցւոջ. եթէ եկեղեցւոյն եւս ոչ լուիցէ, համարեալ լիցի քեզ իբրև զմաքսաւորն և իբրև զհեթանոսս„: Եւ եթէ զայն որ առ իւն յանցանիցէ և չանսայցէ, հրամայ հատանել և 'ի բաց ընկենուլ, իսկ որ իւրն մեղանչիցէ և առ ա͞ծ, նմա զինչ պարտիցիմ [1] առնել՝ զայն դուք ընտրեցէք. զի դուք մեզ ինչ ոչ ստգտանիցէք՝ եթէ այնպէս ինչ անառակս գնացաք առ ձեզ:

Եթէ զմեր կապանս ոք արհամարհիցէ, Քրիստոս խրատեսցէ զայնպիսին՝ ասելովն, եթէ "Զոր կապիցէք յերկրի, կապեալ եղիցի յերկինս. և զոր արձակիցէք յերկրի, արձակեալ եղիցի յերկինս„: Զի թէպէտ և մեք տառապեալք և անպիտանք եմք և արհամարհելոյ արժանի, որպէս զի եմք իսկ արժանի, այլ ոչ եթէ զանձանց վրէժս խնդրեմք, և ոչ զպատման քէն պահանջեմք, այլ ձերում փրկութեանն տածիցք լինիմք: Պատկառեցէք աղաչեմ, և ակն ածիցէք: Զի թէ բարեկամ ոք վասն լուի սաստիցէ ումեք, ընդ միտսն պարտ է նայել. եթէ խնամոյ վասն իցէ սաստն և ոչ ամբարհաւաճութեամբ, անսալ պարտ է. որչափ եւս առաւել յորժամ վարդապետ սաստիցէ: Եւ վարդապետս՝ որ ոչ ձոխութեամբ ինչ խօսիցի, և ոչ զիշխանի թեկն ածիցէ, այլ խնամակալի բարս ցուցանիցէ. քանզի ոչ եթէ զիշխանութիւն ինչ կամիցիմք ցուցանել. և

1 Յօրինակին խանգարեալ էր զինչ պարտիցիմ:

զիարդ որդեակք, որք աղօթս առնեմք զի մի՛ արդեամբք այնպիսի ինչ ձեզ հասանիցէ, այլ վասն ձեր տառապիմք և կոծիմք։

Այլ արդ զանձինս մեծարիցէք, և մի՛ ոք զկապանս եկեղեցւոյ արհամարհիցէ. զի ոչ եթէ մարդ է որ կապէն, այլ Քրիստոս է՝ որ զիշխանութիւնս զայս ետ մեզ, և արար տեարս զմարդիկ այնպիսի պատուոյ։ Մեք յարձակել կամիմք ընդ գործ արկանել զիշխանութիւն. մանաւանդ թէ և զայնր իսկ զհարկն չկամիցիմք. քանզի և ոչ զոք 'ի ձէնջ կամիմք ընդ կապանօք արկանել. զի ոչ եթէ այնպէս հէքք և թշուառականք իցեմք, թէպէտ և կարի իսկ անպիտանք իցեմք։ Ապա 'ի հարկէ ինչ այնպէս լինիցի, մի ինչ մեղադիր լինիցիք. քանզի ոչ եթէ կամաւ և ախորժելով ինչ, այլ քան[1] զձեզ՝ որ ընդ կապանօք մնանիցէք, մեզ ևս չար ցաւեն կապանքն։ Իսկ եթէ ոք արհամարհիցէ զկապանսն, հասցէ 'ի վերայ նորա ժամանակ դատաստանին, որ և ցուցանիցէ նոցա։ Ամաչեցեալն ասեմ, և չկամիմ ասել, զի մի՛ խոցեցից զմիտս ձեր։

Բայց նախ աղօթս առնեմք, զի մի՛ լինիցի մեզ հարկ յայն գալ. ապա եթէ գալ լինիցի, մեք զմերն կատարեմք, արկանեմք ընդ կապանօք։ Այլ եթէ ոք խզիցէ, սակայն ես զիմն արարից, և անհոգ լինիցիմ յայնուհետև 'ի պատժոց. և ձեզ բանք ընդ այնմ լինիցի, որ ինձ կապելն հրամայեաց։ Քանզի և յորժամ այր թագաւոր յորժամ յատենի նստիցի, և հրամայիցէ զոք 'ի սպասաւորացն կապել, և նա ոչ միայն դահճին չանսայցէ, այլ և զշղթայսն ևս մանրիցէ, ոչ եթէ զդահիճն և ըզսպասաւորն թշնամանիցէ, այլ զթագաւորն՝ որ հրամայեաց։ Սոյն եթէ որ ինչ 'ի հաւատացելոց գործ գործէին՝ զայն իւր համարի, յորժամ որ յուսուցանել[2] ոք կարգեալ իցէ՝ և թշնամանիցի, որչափ ևս առաւել իւր համարի զթշնամանսն։

Այլ մի՛ լիցի ումեք յեկեղեցւոյ յայնպիսի հարկ գալ։ Զոր օրինակ չմեղանչելն բարի է, նոյնպէս և ըզղջանալն յանձն առնուլ՝ կարի ազնիւ։ Կալցուք յան-

1 Օրինակին պակասէր քան։

2 Օրինակին յուսուցել. եղելոց յանձին։

ձին զպատուհասն, և փութացուք չմեղանչել. ապա եթէ մեղանչիցեմք, և սաստիկն տանիցիմք: Որ օրինակ չէ բարի վէրս յանձն առնուլ. և եթէ այնպէս դէպ տայցէ, պարտ է դեղ դնել վէրին, նոյնպէս և աստ: Բայց մի լիցի ումեք այնպիսւոյ դեղոյ կարօտանալ. զի “Հաստատեալ եմք վասն ձեր 'ի լաւ անդր, և որ լինի է փրկութեամբ„. զի թէպէտ և այսպէս սաստկագոյնս խօսիցիմք, վասն բազում ձերոյ զգուշութեան խօսիմք: Լաւ իցէ եթէ ես խիստ և անագորոյն և յանդուգն կարծեցայց ձեզ, քան թէ դուք զայս կամօն չառնիցէք: Հաւատամ յա̃ծ եթէ ոչ յանօգուտ ինչ լինիցի ձեզ բանս այս, այլ այնպէս դառնայցէ, որպէս և բանքդ ձեր 'ի մեր գովութիւն ծախին և յարգանս. զի ամենեքին արժանի լիցուք հասանել բարութեանցն, զոր խոստացաւ ա̃ծ սիրելեաց իւրոց 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր, ընդ որում Հօր միանգամայն և Հոգւոյն սըրբոյ փառք, պատիւ և իշխանութիւն այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Ի ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

Եւ արդ ընդէ՞ր խռովիցիմք. մի՛ ոք յորժամ տեսանիցէ զչարս 'ի բարութիւն, խռովիցի ինչ. չէ աստէն հատուցումն ոչ չարեաց և ոչ բարեաց: Եւ եթէ դուն ուրեք յանկարծակի ինչ լինիցի չարեաց կամ բարեաց հատուցումն, ոչ ըստ արժանւոյն, այլ դիպըն ինչ Ճաշակ է դատաստանին. զի որ 'ի յարութենէն թերահաւատ լինիցին, գէթ աստէն ինչ խրատիցին: Եւ արդ յորժամ տեսանիցեմք զչար ոք մեծացեալ, մի ինչ ընդ այն կասիցեմք. և յորժամ տեսանիցես զբարի ոք 'ի տառապանս, մի ինչ խռովեսցուք. անդ են պսակք, անդ են տանջանք, անդ են պարգևք, անդ են պատիժք:

Բայց այլ ևս, չիք չար որ ամենևին չար իցէ, և չիք բարի որ ամենևին բարի իցէ, այլ ունի մասն ինչ 'ի մեղաց. և յորժամ աջողեսցի մեծութիւն չարին, գլխոյն եղեռան է. զի վասն սակաւ բարութեանցն զոր աստ առնուցուն, անդ զկատարեալ տանջանսն ընդունիցին, վասն այնորիկ աստէն առնու: Իսկ երանելի է այն՝ որ աստէն լլկիցի, զի զամենայն մեղսն Թօթափիցէ, և

սուրբ և անարատ և առանց պատժոց երթիցէ անդ։ Այլ զայս Պաւղոս ուսուցանէ մեզ. «Վասն այնորիկ են 'ի ձեզ բազում հիւանդք և ախտաժէտք, և շատ ննջեցեալք»։ և դարձեալ թէ «Մատնեցի զայնպիսին 'ի սատակումն մարմնոյ»։ և մարգարէն ասէ, թէ «Ընկալաւ 'ի ձեռանէ տեառն կրկին զհատուցումն մեղաց իւրոց»։ և Դաւիթ, թէ «Տես զթշնամիս իմ զի բազում եղեն, և ատելութիւն 'ի նանիր ատեցին զիս»։ և «Թող զամենայն զմեղս իմ»։ և դարձեալ «Տէր, տուր ինձ զխաղաղութիւն քո, քանզի զամենայն ինչ հատուցեր մեզ»։ այլ այսու ամենայնիւ յայտ առնէ զչարեացն պատիժս, զոր վասն մեղաց աստէն կրեցին։

Իսկ մեք գտանիցեմք, եթէ չարք աստէն առին զբարեաց հատուցումն, և անդ զկատարեալ տանջանսն տանջիցին, լուր Աբրահամու որ ասէր ցմեծատունն, եթէ «Դու ընկալար զբարիսն քո, և Ղազարոս զչարիսն»։ զոր բարիս։ Ընկալար իսկ՝ յայսմ վայրի զմիթէ չընկալարն ասել յայտ առնէ. զի ցուցցէ եթէ երկոքին ըստ պարտեաց ընկալան. նա զբարութիւնսն, և սա զչարիսն. և թէ եղև, վասն այսորիկ ասէ՝ եթէ «Սա աստ մխիթարի, և դու այդր տապակիս»։ զի տեսանես զսա աստ սուրբ 'ի մեղաց, և դու չկարես ինչ օգտել։

Այլ արդ մի ինչ տրտմեսցուք, յորժամ զմեղաւորս աստ 'ի բարիս տեսանիցեմք. այլ յորժամ վշտանայցեմք ինչ մեք աստէն, ուրախ լիցուք, զի այն 'ի փոփոխումն լինիցի։ Մի խնդասցուք ընդ դիւրութիւն, քանզի նեղութիւն խոստացաւ իւրոց աշակերտացն Քրիստոս. և Պաւղոս ասէ, «Ամենեքին որք կամիցին ա̅ծպաշտութեամբ կեալ 'ի Քրիստոս Յիսուս, 'ի հալածանս կեցցեն»։ Ոչ ոք նահատակ առաքինի 'ի մարտի բաղանիս խնդրէ, և կամ սեղան ամենալից խորտկօք, և գինի և ուրախութիւն. չէ այն արուեստ նահատակաց, այլ անձնադիւրաց. զի ըմբիշ նահատակն ընդ փոշին, ընդ եւղն, ընդ ձիւռագայթիցն ջերմութիւնն, ընդ քիրտն բազում նեղութեամբք ոգորի։

Ժամանակ այս է նահատակելոյ. և եթէ այս այսպէս իցէ, ապա և վէրս առնլոյ, և ընդ արիւն և ընդ ապաւառ գալոյ, և ձգունս յանձին կրելոյ։ Լուր զինչ ասէ երանելին Պաւղոս. «Այնպէս նկրտիմ, ասէ, որ-

պէս ոչ եթէ զհողմն ինչ կոծիցեմ »: Զամենայն աւուրս կենաց 'ի պատերազմի կալ համարեսցուք, և մի երբեք խնդրեսցուք հանգիստ, և ոչ իբրև զխաղս տաղտապիցեմք ընդ նեղութիւնս: Ապա եթէ ոչ միշտ մըրցիցիս, յորժամ պատերազմ հասանիցէ՝ խամ գտանիցիս: Այլ է հանգստեան ժամանակ. նեղութեամբ պարտ է մեզ կատարեալ լինել. թէպէտ չիցեն հալածանք և նեղութիւնք, այլ են այլ նեղութիւնք, որ հանապազորդն 'ի վերայ հասանեն. և եթէ այս նեղութեան չժուժայցեմք, հազիւ այլոց նեղութեանցն տանիցեմք: « Փորձութիւն 'ի վերայ ձեր չիք եկեալ, ասէ, բայց 'ի մարդկանէ »:

Աղօթս արարէք առ ած՝ մի մտանել 'ի փորձութիւն. բայց եթէ մտանիցեմք, առաքինութեամբ տանիցիմք: Զձգել իւրովին զանձինս 'ի նեղութիւնս, ցածնոց մարդոց է. իսկ յեկեալ հասեալ 'ի նեղութիւնսն կալ հաստատուն և համբերել, առաքինեաց և նահատակաց է: Մի անձամբ զանձինս ձգեսցուք 'ի նեղութիւնս, զի այն յանդգնութեան գործ է. և մի յորժամ այլք տքնաբար տանիցին, և իրքն կոչիցին, թողացուք. զի վատութեան գործ է այն: Այլ եթէ քարոզութիւնն կոչեսցէ, մի հրաժարեսցուք և զանգիտեսցուք. բայց վայրապար առանց իրիք պատճառանաց յորժամ ոչ պէտք ինչ իցեն, և ոչ հարկ 'ի վերայ կայցէ, և ոչ ածպաշտութիւն կոչեսցէ, մի մեզէն 'ի վերայ դիմիցեմք. զի այն ցոյց առնելոյ իրք են, և սնոտի պարծանաց նշանակ. ապա եթէ իցէ ինչ՝ որ ածպաշտութեանն վնաս լինիցի, թէպէտ և բազում մահ հասանիցէ մեռանել, ընդ այնորիկ մի զանգիտեսցուք:

Մի անձամբ ձայնատուր փորձութեանցն լինիցիս. յորժամ ոչ ըստ ածպաշտութեանն ինչ 'ի վերայ հասանիցեն ձգունքն՝ որոց ցանկանայցես, զի կորզիցես վայրապար 'ի քեզ զնեղութիւնսն, ուստի շահ ինչ ոչ լինիցի: Զայս ասեմ, քանզի կամիմ զի պահիցէք զօրէնս Քրիստոսի, որ հրաման ետ չմտանել 'ի փորձութիւն, և զմիւս հրամանն՝ առնուլ զխաչն և երթալ զհետ նորա. և սոքա չեն հակառակ միմեանց, այլ կարի իսկ միաբան: Դու որպէս զայր մի զինուոր պատրաստ լինիցիս զինուք՝ հանապազ արթուն և զուարթուն,

ցանկ ակն ունել պատերազմի. բայց մի՛ ծնանիցիս պատերազմունս. զի այն ոչ զօրականաց գործ է, այլ խաղամարար մարդկան: Իսկ եթէ ա̃ծպաշտութեանն փող գոչիցէ, վաղվաղակի ելանիցես, և զանձն 'ի մահ դնիցես. մտանիջիր բազում խրախանօք 'ի պատերազմ. փլուզանիջիր զսահմանս թշնամւոյն. կծիցես զղեկն սատանայի, կանգնիցես զնշանակ յաղթութեանն:

Ապա եթէ ոչ ինչ ա̃ծպաշտութիւնն վնասիցի, և ոչ կրօնքս մեր յաւարի վարիցին, զոգւոցն վտանգս առիցեմ, մի ինչ հարկ լինիցի քեզ առնել զոր ինչ ա̃ծ ոչ կամիցի. մի վայրապար ինչ յանդգնեսցիս: Նոյն արիւն պարտ է գալ քրիստոնէին, ոչ ընդ այլոյ, այլ զիւր արիւնն պատրաստական ունել հեղուլ. այնպիսի յօժարութեամբ հեղուցուք զիւրաքանչիւր արիւն, յորժամ վասն Քրիստոսի պատերազմ ինչ 'ի վերայ յառնիցէ, զոր օրինակ ոք զջուր սաստիկ հեղուցու. քանզի չար իսկ է արիւն որ բղխէ 'ի մարմնոյն: Այլ այնպէս դիւրաւ մերկասցուք զմարմինն, որպէս զհանդերձս ինչ 'ի բաց մերկանալ յանձնէ:

Այլ այն յայնժամ լինիցի, յորժամ ոչ յինչս կապիցիմք, և ոչ 'ի տունս, և ոչ յայլ ինչ խնամս. եթէ ամենեքին լինիցիմք կատարեալք. զի թէ որ զզօրականաց կեանս կեցին՝ զամենայն ինչ 'ի բաց թօթափեն, և ուր պատերազմ կոչիցէ՝ վաղվաղակի անդր հասանեն, և ամենայն ժուժկալութեամբ համբերեն վշտաց, որչափ ևս առաւել մեզ, որ Քրիստոսի զօրականքս եմք, պարտ իցէ պատրաստ գտանել՝ տալ ճակատ ընդ մարմնոյ կարիս: Զիջեն այժմ հալածանք, և մի իսկ լիցի երբէք. սակայն են այլ պատերազմունք ընչիցն ցանկութեանց: Զայնպիսի պատերազմէ ճառեալ Պօղոս ասէր, “Ոչ է մեզ մարտ պատերազմի ընդ արեան և ընդ մարմնոյ”:

Այլ քանզի այսպիսի պատերազմ միշտ 'ի վերայ յառնէ, վասն այնորիկ ցանկ կամի վառեալ և կալ մեզ հաստատուն. զմիշտն վառեալ և կալ կամի. “Պնդեցէք, ասէ, զմէջս ձեր”. զի և այս իսկ հանապազորդ ժամանակի է. և յայտ արար թէ ցանկ պարտ է կազմ գտանել: Քանզի բազում պատերազմ է ընդ լեզուի, բազում կռիւ է ընդ աչս, և մեք ամենին զգուշանայցեմք.

թագաւոր պատերազմունք են և ցանկութեանց, վասն այնորիկ նախ անտի առնէ սկիզբն վարել զզօրականն Քրիստոսի. “Պնդեցէք, ասէ, զմէջս ձեր ճշմարտութեամբ”. քանզի պատրանք և ստութիւն է ցանկութիւնն, և որպէս և մարգարէն ասէ, եթէ զի “Սիրտք իմ լցան պատրանօք”. չէ ցանկութիւն ինքն, այլ ընտուեր ցանկութեանն. “Պնդեցէք, ասէ, զմէջս ձեր ճշմարտութեամբ”. Այս ինքն է, ճշմարիտ ցանկութեամբքն, զգաստութեամբ, պարկեշտութեամբ.

Վասն այնորիկ տայ զայսպիսի խրատ, զի գիտէ զմեղացն զեղծութիւն, և կամի զամենայն անդամս մեր պարապել. “Յասուածս, ասէ, տարապարտուց՝ ոչ արգարացի”. Եւ զրահս կամի ագուցանել մեզ, և վահանս ընդդէմ ունել. քանզի կարի յանպատրաստից դիմէ ՚ի վերայ ցասումն, և թագաւոր անձրևաբերից և դարանաց պէտք են առ ՚ի զինքս հարկանել և յաղթել. Վասն այնորիկ որպէս ՚ի քաղաքս ինչ յանկերպայն կազմեաց[1] ամ̃ ոչ ՚ի ցասմանն, զի մի դիւրաւ հասանիցէ և ելանիցէ ամենևին ապականել զմեզ կենդանիս. քանզի հուր է և մորիկ ծխեալ. և չէր հնար այլում անդամոց այնպիսի բռնութեան հանդուրժել: Քանզի և բժիշկք ասեն, թէ վասն այնորիկ թաղանթ ՚ի ներքոյ և ՚ի վերոյ տարածեալ է շուրջ զսրտիւն, զի ՚ի մէջ կակղին կայցէ, որպէս ՚ի սպունգ ինչ յեցեալ և հանգուցեալ սիրտն. զի մի ՚ի շարժելն ընդ ոսկերս ՚ի խստի բախիցի փափուկն, և ճմլեսցի ՚ի խաղալոյ ցասմանն բարկութէ:

Նաև արդ կարի պէտք են մեզ կարծրագոյն զրահից, զի հանապազ ՚ի հանդարտութեան պահիցեմք զայնպիսի զաղանս: Մխոյ է և մեզ սաղաւարտ ՚ի գլուխ, զի անդ բանին խօսին բնակեալ է, և անտի կամ կեալ հասանիցէ՝ եթէ զլաւ ինչ խօսիցիմք, և կամ կորնչել՝ եթէ զչար ինչ և զանպիտանս բարբառիցիմք. վասն այնորիկ ասէ, և “Առէք զսաղաւարտն փրկութեան”. քանզի և ուղիղն փափուկ է, վասն որոյ և նա որպէս ընդ ամանով ինչ ընդ գանգովն ծածկեալ կայ ՚ի վերայ քան զամենայն անդամսն, և ամենայն բարեաց և կարեաց պատճառք լինի մեզ, կամ զլաւն կամ ոչ զանպիտանսն ճառաչել:

1 Օրինակին պակասէր կաղեաց:

Այլ ոտից և ձեռաց մերոց պէտք են զինուք. ոչ այսց ոտից և ոչ այսց ձեռաց, այլ ոգւոցն. զի ձեռքն զբարիս գործեսցեն, և ոտքն յօգուտ գնասցեն։ Աղաչեսցուք այսուհետև զանձինս այսպէս, զի յաղթել կարասցուք պատերազմաց, և գտցուք զպսակն 'ի գլուխ Քրիստոսի Յիսուսի տերամբ մերով, ընդ որում Հօր միանգամայն և Հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Ի ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԺԱՄԷՆ

Այս արդարև այն իսկ է հանգիստ, զոր մերժեսցին ցաւք և տրտմութիւնք և հեծութիւնք։ Ուր ոչ հոգք ինչ իցեն, և ոչ աշխատութիւնք, և ոչ կասկած. և ոչ երկիւղ խախտիցէ և քայքայիցէ զմիտս, բայց միայն երկիւղն յայն՝ որ լի է խնդութեամբ։ Չիք անդ քրտամբ երեսաց ուտել զհաց, և փուշ և տատասկ. չիք անդ ցաւովք և տրտմութեամբ որդիս ծնանել, և դարձեալ առ այր իւր դառնալ, եթէ նա միւսանգամ տիրեսցէ նմա. այլ ամենեքին խնդութիւն է, խաղաղութիւն և քերկրութիւն և բարութիւն և հեզութիւն։ Չիք անդ նախանձ, և ոչ չարակնութիւն, և ոչ ցաւք, և ոչ մահ. և ոչ մահ մարմնոյ, և ոչ մահ հոգւոյ. չիք անդ խաւար և ոչ գիշեր, այլ ամենեքին տիւ, ամենեքին լոյս։ Չիք անդ վաստակել, և ոչ յոգնել և զմսլանալ, այլ հանապազ 'ի ցանկութիւնս բարութեանն հայեսցուք, միշտ վայելիցեմք, և ցանկ պիտիցի։

Ասեմք զի օրինակ ես ինչ տաց զանտի կենացն. թէպէտ և չէ հնար, սակայն որչափ ինչ հնար է՝ ջանացայց տալ օրինակ ինչ։ Նայեցարուք ընդ երկինս, յորժամ սուրբ յամպոյ իցէ, և ցուցանիցէ զմեծապայծառ պատակն և զփայլելուչ երեսացն գեղեցկութիւն. և յորժամ բազում ժամս պշնուցումք, նայեցարուք դարձեալ և յատակն՝ որ ոչ այնպիսի ինչ իցեն, այլ ես աւելի գեղեցիկ որչափ քան զկաւեղէն յարկք ոսկեղէն. և դարձեալ յետ նորա 'ի վերին ձեղունն. ապա 'ի հրեշտակս և 'ի հրեշտակապետս, և յանչափ գունդս անմարմնական զօրութեանցն. ապա և յայն իսկ արքունիսն, 'ի հայրենի աթոռ։ Այլ չկարէ, որպէս ասացին,

բան յանդիմանս կացուցանել։ Փորձի պէտք են և փոր-
ձիւն գիտութեան։ Որպէս ինչ համարեսջիք զԱ՛դամ 'ի
դրախտին, կարի քան զայն առաւել է այն բնակու-
թիւնն. որչափ լաւ են երկինք քան զերկիր։

Բայց և այլուստ խնդրեսցուք օրինակ ինչ։ Եթէ այն-
պէս ինչ 'ի դէպ լինէր թագաւորին՝ որ այժմ ունիս զա-
մենայն ինչ՝ զաշխարհս ունել, և 'ի պատերազմաց և 'ի
հոգոց ազատ լինել, բազում հարկս առնուլ և յամե-
նայն կողմանց ոսկի յանձախել, և հոյակապ և անուանի
լինել, զիա՞րդ թուէր ձեզ, որպիսի՞ ինչ մեծք լինէին,
որպիսի՞ զուարձութեամբ զուարձանայր. յորժամ պա-
տերազմունք 'ի միջի չկային, և աշխարհս ամենայն 'ի
խաղաղութեան և 'ի ծառայութեան կային նմա. այն-
պիսի է հանգիստն այն. մանաւանդ թէ չեղև իսկ բա-
ւական օրինակ ինչ այնմ 'ի մէջ բերել. այլ պարտ է և
այլ ինչ օրինակ խնդրել։

Մ՛իտ դիր, յորժամ մանուկ ոք արքայորդի մինչ դեռ
յորովայնի մօրն իցէ, չէ ինչ հմուտ թագաւորութեն
պատուոյ. իսկ յորժամ դէպ լինիցի արտաքս ելանել,
և անդէն յաթոռ արքունական հասանել, ոչ մեղմով
ինչ, այլ վաղվաղակի միանգամայն առ ինքն առնուլ.
այնպիսի ինչ է հանգիստն այն. և ոչ միայն այնպիսի,
այլ ևս բիւրապատիկ առաւել։ Կամ թէ ոք կալանա-
ւոր, որոյ բազում վիշտս 'ի բանտի կրեալ իցէ, և յա-
թոռ թագաւորութեան հասանիցէ, նա և ոչ կարիցէ
հաւաստեաւ ինչ օրինակ այնմ հանգստեանն նմանեցու-
ցանել։ Զի աստ որում ինչ ոք և հասանիցէ բարեաց,
զառաջին օրն՝ թէպէտ և զթագաւորութենէն իսկ ա-
սիցեն, մի օր միայն կարի պայծառացեալ ունի զցան-
կութիւնն, կամ զերկուսն կամ զերիս. և յորժամ բա-
զում ժամանակս յառաջ խաղայցէ, կալ կայ յուրա-
խութեանն, այլ ոչ այնչափ ինչ 'ի հանգստեանն. քան-
զի զիջանէ օր 'ի սովորութենէն որպիսի ինչ և իցէ. իսկ
անդ ոչ միայն չկասէ, այլ ևս քան զևս աճէ։

Եւ արդ 'ի միտ առ՝ որպիսի ինչ իցեն ոգիքն որ անդր
երթեալ իցեն, և չունիցին ակն բարութեանցն վախ-
ճանի, և եղծումն և այլայլումն. այլ միշտ գալ յառա-
ւելութիւն և ունել կեանս անվախճանս, կեանս ազատս
յամենայն հոգոց և յամենայն տրտմութեանց, լի ու-

րախութեանն, բազմապատիկ բարութեամբք ։ Ո՜ ի եթէ աստ յորժամ 'ի դաշտ ուրեք եղանիցեմք, ուր զօրք արքունի բանակեալ իցեն, խորանս հարեալ տեսանիցեմք, արահետս ձգեալ, նիզակս կանգնեալ, գեղարդունս շողացեալ, կմբեթեայս վահանացն շրջանակեալս, նշանս արձակեալ, գրօշս գործեալ, կարի իմն զարմանամք և սքանչանամք. և եթէ զթագաւորն ևս 'ի միջի տեսանիցեմք, կամ թէ հետի ընթանայցէ սակեկաւռ վահանօք, և կամ թէ ձիավարիցէ ոսկւովք զինուք և ականակապ ամձաւօք երիւարօք, թուի մեզ՝ թէ քան զայն բարութիւնս այլ ինչ չկայցէ տեսանել. այլ թէ զամենեսին տեսաք ։

Ո՜ ինչ համարիցիս, յորժամ զխորանս սրբոցն կանգնեալս տեսանիցես և զյարկսն յաւիտենից ։ "Ընկալցին, ասէ, զձեզ յարկսն իւրեանց յաւիտենից". յորժամ զիւրաքանչիւր ոք 'ի նոցանէն առաւել քան զարեգական ճառագայթսն տեսանիցես պայծառացեալս. ոչ 'ի պղնձոյ և յերկաթոյ, այլ 'ի փառաց, զորոյ զպայծառութիւնն[1] ակն մարդկեղէն չկարէ տեսանել, և այն զմարդկան. իսկ զհազարաց հազարաց հրեշտակապետաց և զբիւրուց բիւրուց հրեշտակաց և զքրովբէից և զսերովբէից, զաթոռոց և զտէրութեանց և զպետութեանց և զիշխանութեանց, որոց գեղն անհնարին է և ըստ մտ՟մ միտս անցանէ, զիա՞րդ կարիցեմք ճառել ։

Այլ ցե՞րբ ոչ դադարեմք յընթանալոյ զհետ անհաախն. ըստ այնմ "Ո՛ր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ և 'ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, զոր ինչ պատրաստեաց Ած սիրելեաց իւրոց" ։ Այլ եթէ այս այսպէս իցէ, ապա չիք ինչ կարի ողորմելի քան զայնոսիկ՝ որք անտի վրիպեցին. և ոչ առաւել երանի քան զայնոսիկ՝ որք այնմ հասանիցեն ։ Այլ արդ եղիցուք և մեք յերանելեացն, զի հասանիցեմք յաւիտենից բարութեանցն 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր, ընդ որում հօր միանգամայն և հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն ։

1 Օրինակին պակասէր պայծառութիւնն ։

ՅԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

Այլ մեզ այսուհետեւ ժամանակ 'ի դէպ է ասել, մատիցուք համարձակութեամբ եւ խնդրեսցուք. միայն թէ զհաւատսն մատուցանիցեմք, եւ զամենայն ինչ տայ։ Նոյժմ է ժամանակ պարգեւաց. մի ոք զանձն անյոյս համարեսցի։ Յայնժամ է ժամանակ անյոյս, յորժամ հարսանիքն փակեսցին, յորժամ Թագաւորն մտանիցէ եւ զբազմականօքն շրջիցի, յորժամ առնուցուն զզողնահապետին՝ որք այսմ արժանի լինիցին։ Նոյժմ չէ եւս է, քանզի դեռ Թատրն առաջի կայ, դեռ եւս պատերազմ 'ի մէջի կայ, դեռ եւս յաղթութիւնս յերկրայս է. փոյթ յանձին ունիցիմք, քանզի եւ Պաւղոս ասէ. "Նոյնպէս ընթանամ որպէս ոչ յաներեւոյթս ինչ". ընթացից պէտք են, եւ կարի խիստ սաստիկ ընթացից։

Որ ընթանայցէն՝ չտեսանէ զոք, եւ թէ պատահիցէ ոք նմա, եւ թէ ընդ մարգագետինս եւ ընդ սաստիկ տեղիս անցանիցէ. որ ընթանայցէն, ոչ 'ի տեսողսն նայի, այլ 'ի պարգեւիշն։ Ոչ է մեծատունք իցեն եւ թէ աղքատք, թէ պարսաւիցէ ոք եւ եթէ զան հարկանիցէ, թէ թշնամանիցէ ոք եւ քարինս զհետ ձգիցէ, եթէ ըղձուն ոք առնուցու եւ կամ զկին եւ զորդիս առնուցու, թէ զինչ եւ առնիցէ ոք, միումն եւեթ ուշ ունիցի՝ ընթանալ եւ զպսակն առնուլ։ Որ ընթանայցէ, ոչ ուրեք դադարէ. ապա եթէ սակաւ ինչ հեղգայցէ, զամենայնն կորուսանէ։ Որ ընթանայցէ, ոչ միայն չկասէ նախ 'ի գլուխ ասպարիսին եկանելոյ, այլ եւս քաջ յաճախէ զընթացսն։

Զայս ասեմ վասն այնոցիկ՝ որք ասիցեն, թէ 'ի մանկութեանն վաստակեցաք, եւ 'ի մանկութեանն պահեցաք, արդ 'ի ծերութիւն հասաք, չեմք առակ այնպիսի ինչ Ճգունս յանձին ունելոյ։ Նուաճել յայնժամ պարտ է յոլովել յառաքինութիւնս։ Մի՛ զառաջին ինչ ուղղութիւնս համարիցիս. այլ արդ մանկացիր եւ համարեա զանձինդ յաղթող. զի որ զմարմնաւոր ընթացս ընթանայցէ, յիշաւի յորժամ 'ի ծերութիւն հասանիցէ՝ չկարէ նոյնպէս ընթանալ, քանզի 'ի մարմնին տկարանայ է ամենայն Ճգնութիւնն. խակ դու ընդէ՞ր կա-

սեցուցանես զընթացսն. զի ոգւոյն գործ է, և ոգւոյն արթնոց. զի ոգիքն առաւել 'ի ծերութեանն առողջանան, յայնժամ առաւել յաջողք լինին, յայնժամ կարի խիզախեն: Որ օրինակ մարմինն յորժամ ջերմամբ ծնկիցի և այլովք ստէպ ստէպ ցաւօք, թէպէտև կարող է՝ վատ է. և յորժամ զերծանիցի յայնպիսի վարանաց, ապա միւսանգամ ոգի արկանէ. Նոյնպէս զոգին 'ի մանկութեան՝ և ջերմ ցանկութեանն լքէ, և փառասիրութիւնն հաշէ, մանաւանդ ուր փափկութիւնք իցեն, և անառակ ցանկութիւնք որ ափրոդիտեանն կոչին, այս ինքն աստղկեան:

Իսկ ծերութիւնն ըստ ամենայն լկութիւնս անցեալ՝ զմնաւ կարիսն 'ի բաց թօթափէ, զկէան առ յոգ, և զկէան առ 'ի զուարթնութիւն սիրելոյ, զի զեռանդն մանկութեանն կարծեալ ծերութեանն է. և չտալ ընաւ ամենեւին մտացն զհեշտ կամացն երթալ, այլ իբրև զազգի ազգի ինչ պատերազմունս ցածուցանել, որքեալ 'ի խառնութեանց, և 'ի բնակութիւնն հաստատեալ կացուցանէ, և բազում համարձակութիւն և հանդարտութիւն գործէ, և բազում երկիւղ անկէ 'ի միտսն: Ոչ թէ և այլ ոք ոչ, ասեն, սակայն ծերացեալք զիտեն եթէ վախճանելոց են, եկեալ հասեալ է 'ի դրունս մահու: Յորժամ երկրաւոր ցանկութիւնքն յուզեալ 'ի վերայ խաղայցեն, առ ահ դատաստանին մտեալ՝ զայն 'ի բաց քերիցէ, և զխիստ կակուղ առնիցէ, ո՞չ ապաքէն ևս դիւրին լինիցի, եթէ կամիցիս:

Եւ զիա՞րդ իցէ, ասեն, զի աշխատաւորիկ ուսանեմք քան զբազում մանկտի ևս չար զծերս գարգաշեալս: Ոչ յաճախութիւն չարեացն ասեմ. քանզի և զկատաղիս ուսանեմք, թէպէտ և ոչ ոք մեղիցէ, անձամբ քարավէժ լինին: Արդ յորժամ ուսանիցես եթէ ծերն զմանկտոյ ախտ ախտանայցէ, չարեաց յաճախութիւն է այն. քանզի և ոչ ընդ մանկութեան մեղացն կարիցէ աղերս մատուցանել՝ թէ "Զմեղս մանկութեան և զանգիտութեան իմոյ մի յիշեր": Ոչ որ 'ի ծերութեանն այնպիսի կողիցի, յայտ է թէ 'ի մանկութենէ ևս չար. քանզի ոչ եթէ առ տգիտութեան ինչ և ոչ առ խակութեան և ոչ վասն տկեղծ հասակի, այլ 'ի ծուլութենէ: Քանզի այնպիսին կարէ ասել՝ եթէ ըզ-

մեղս մանկութեան և զանգիտութեան իմոյ մի յիշեր, որ 'ի ծերութե զպատշաճն գործիցէ, որ յալևորոյթն դառնայցէ. իսկ եթէ 'ի ծերութեանն նոյնպէս անառակ լիցէ, զիա՞րդ արժանի լինիցի այնպիսւոյն ծեր անուանել, որ ոչ 'ի հասակէն և յալեացն ակն ածիցէ: Իսկ որ ասիցէն՝ եթէ զմեղս մանկութեան իմոյ մի յիշեր, յայտ է թէ 'ի ծերութեանն զարդարութենէ բուռն հարեալ լիցէ, վասն այնորիկ զայն այնպէս ասիցէ: Արդ մի վասն ծերութեանն յոռութեանց՝ և 'ի մանկութե մեղաց զրկեալ գտանիցիս 'ի թողութենէ:

Իսկ արդ զիա՞րդ չիցէ անպատեհ և անզգր քան զթողութիւն, յորժամ ծեր այր 'ի կատակերգանոցս և 'ի կըրպակս մտանիցէ, և 'ի կառամարտիկ ասպարէսն դեգերեսցի, և 'ի թատերան ընդ մանկտի ընթանայցէ, պատուականն 'ի մէջ լկտեաց բազմաց: Արդարև ամօթոյ և առականաց գործ է. 'ի վերոյ մեծարեալ ալեօքն ծաղկեալ, և 'ի ներքոյ զմանկտւոյ միտս ունիցի. և եթէ ոք 'ի մանկտւոյ թշնամանիցէ զայնպիսին, նա վաղվաղակի զալիսն 'ի մէջ բերէ: Դու նախ չակնածիցես յալեացդ. զի եթէ դու 'ի քումմէ չակնածիցես՝ որ ծերդ իցես, զիա՞րդ զմանկտին ստիպես 'ի քոյոցդ ակն ածել, և քեզ մեծարանս դնել:

Զակնածես յալեացդ, այլ յամօթ առնես. ա͞ծ ըղքեզ պատուեաց սպիտակութեամբ հերոյդ, և ետ քեզ զաւագութեան և զառաջներէց տեղի. և դու զպատիւն քեզէն 'ի բաց մերժես: Իսկ արդ ա՞կն ածիցէ 'ի քէն մանուկն, յորժամ դու ես չար քան զնա յաղագարձիցես: Ալիք յայնժամ մեծարոյ են, յորժամ ոք ըստ արժանեացն գործս գործիցէ. իսկ յորժամ լկտիցի ինչ, և չար քան զմանկտին ծաղր կայցէ: Զիա՞րդ կարիցէք մանկտոյդ խրատ տալ՝ յորժամ ծերքդ յանառակութիւնս հատանիցէք: Ոչ զծերս դսրով առնելոյ վասն ասեմ զայս, այլ զլկտիս. զի որ զայնպիսի ինչ գործս գործիցեն, թէպէտ և հարիւրեմեանք իցեն, ես զայնպիսիսն մանուկս լկտիս համարիմ: Զոր օրինակ մանկունք թէպէտ և կարի իսկ տղայք իցեն և զգաստանայցեն, լաւ իցեն քան զծերս, և չէ իմ բանս՝ այլ գրոց, որ գիտէ զայսպիսի ընտրութիւն առնել: “Ծերութիւն պատուական է, ասէ, ոչ որ երկայնակեացն է. և հասակ ծերութեան վարք անարատք”:

Նա և զծերութիւնն իսկ ոչ յայն սակս պատուեմք, եթէ սպիտակ հերքն քան զթուխն պատուականն է, այլ զի նշանակ է առաքինաւոր կենացն. և յորժամ զայնս տեսանիցեմք, նախ առնումք զծանօթս ներքինն ալեացն. իսկ եթէ անուղղայ ինչ ալեացն գործ գործիցէ, ծաղր և կատակ կայցէ նա ամենեցուն: Նոյն վասն այնորիկ առաւել ևս պատուեմք զթագաւորն, զի թագն և ծիրանիքն՝ արքայութեանն նշանակ է. ապա եթէ տեսանեմք զնա ծիրանօքն հանդերձ արհամարհեալ 'ի պատուորացն, խեղդ ընդ անձն արկեալ 'ի բանդ տանիցին, միթէ ո՞չն ածիցեմք ինչ 'ի ծիրանեացն և 'ի թագէն. ո՞չ ապաքէն և զկերպարանան ևս լայցեմք, և եղուկ և ողորմելի համարիմք:

Նոյն արդ մի ինչ անձին շուք գնիցես ալեօքն պատուեալ, յորժամ քեզէն ալեացն մեղանչիցես. քանզի ալիքն վրէժս պահանջիցեն 'ի քէն. զի զայնպիսի զմեծարանաց և զպատուոյ կերպարանս յամօթ առնես: Նոյն զայս ոչ եթէ զամենեցունց ինչ ասեմ, և ոչ յախուռն ընդ ծերութեան ինչ գոռայցեմք, այլ ընդ լկտի մտացն, և որ զծերութիւնն յամօթ առնեն. ընդ այնպիսի ծերոց գչարեալ ասիցեմք ընդդէմ, որք անառակութեամբ զալիսն թշնամանիցեն: Ո՛չ թագաւոր է և ծերն եթէ կամիցի. որ առաւել ծիրանիս քան զթագաւորութեանն ունիցի. և օպասաւորաց տեղի՝ հնազանդեալ ընդ խուժ ցանկութիւնսն: Իսկ եթէ 'ի գետինն անկանիցի 'ի թագաւորութեանն աթոռոց, ընչից ցանկութեան և պաճուճանաց և փափկութեան և արբեցութեան և բարկութեան և անառակ ցանկութեանցն լինիցի ծառայ, և 'ի զարգարանս հատանիցի. և իւղովք օծանիցի, և զտիսն և զալիսն իւրովք կամօք թշնամանիցէ, և որպիսի՞ տանջանաց չլինիցի արժանի այնպիսին:

Այլ և ձեզ ասեմ մանկտոյդ, մի այնպիսի ինչ ամեք լինիցի. քանզի ոչ եթէ ձեզ ներիցէ ինչ ոք զյանցանելն. այլ մարթի 'ի մանկութեանն զծերութեան միտս ունել, որպէս ծերքն 'ի ծերութեան խակք իցեն և ակեղտ: Ո՞ր օրինակ անգ ոչ մազն սպիտակ օգուտ գործէ, նոյնպէս և ձեզ թուխն մազ չկարէ ինչ խափան լինել. զի եթէ տգեղազգոյն իցէ ծերոյն զայն գոր-

ծել՝ զոր տային, որչափ ևս առաւել մանկանն : Բայց սակայն չէ ազատ ՚ի պատժոց և մանուկն. զի մանուկն յայնժամ ևեթ ներելոյ և թողութեան արժանի իցէ, յորժամ ՚ի գործ և ՚ի վերակացութիւն ինչ իրաց մեծամեծաց կոչեսցի, և նա չիցէ ինչ հմուտ, և ժամանակաց և կրթութեան կարօտ :

Իսկ յորժամ զգաստութիւն ինչ պարտ էր ցուցանել, այնուհետև չլինիցի արժանի թողութեան, և ոչ յորժամ ընչասիրութեան յաղթել պարտ իցէ, է ուրեք զի ևս քան զծերոյն քաջ պատիժս պահանջիցէ մանուկն. զի նմա բազում զարմանաց պէտք են վասն ծերութեան տկարութեանն. իսկ սա կարող է՝ եթէ կամիցի՝ բաւական լինել առ ՚ի զանձն ուղղելոյ : Այլ ապաքէն ինչ թողութեան արժանի լինիցի, յորժամ և յափշտակել ինչ կամիցի զծերոյն, յորժամ բազում անպիտանս խօսեսցի, յորժամ թշնամանիցէ, յորժամ բամբասիցէ, յորժամ արբենայցէ : Թէպէտ մինչ ՚ի զգաստութեանն իցէ՝ համարիցի թէ չիցէ ընդ բամբասանօք անկանել. և տես որչափ և անդ իսկ բազում օգնականութիւն ունի եթէ կամիցի. զի թէպէտ և կարի սաստիկ լլկիցէ զնա ցանկութիւնն, այլ բազում ինչ է զոր աւելի քան զծերսն կարէ գործել և թափել զչար գազանն :

Այլ զինչ իցէ : Բազում վաստակք, ընթերցուածք, արթնութիւնք, պահք : Այլ զինչ պիտոյ զայնմ ամենայնէ. մի թէ վանականք իցեմք : Այլ զայդ ցիս զի՞ ասես. Պաւղոսի տուր պատասխանի, յորժամ ասիցէ՝ "Արթուն լերուք յամենայն հանապազորդութիւնս և ՚ի խնդրուածս". յորժամ ասիցէ՝ "Մարմնոյ խնամ մի՛ առնիք ՚ի ցանկութիւնս ամենեւին". զի ոչ առ վանականս միայն գրեաց զայն, այլ առ ամենեսին, որք ՚ի քաղաքս և ՚ի գեօղս և յամենայն տեղիս իցեն : Մի թէ աշխարհականն աւելի ինչ պարտի ունել քան զվանականն, բայց միայն ընդ կնոջն ամուսնութիւնն. ընդ այնր գոյ նմա ներել. ընդ այլոց իրաց՝ ոչ այնուհետև. այլ զայլն ամենայն կշիռ գտակաւ ընդ վանականսն պարտի գործել : Քանզի և երանութիւնքն որ ՚ի Քրիստոսէ տուան, ոչ վանականացն տուան. ապա թէ ոչ, ամենեւին խոկ կորնչէին ամենայն տիեզերք, և անխրատութիւն հա-

մարեալ լինէր յանձակոյս կողմանէ անտի։ Ո՜հ եթէ երանութիւնքն միայն վանականացն տուեալ էին, և աշխարհականն չկարէր անտի ուղղութիւնս կատարել, և զամուսնութիւն Նորա է հրամայել, ապա զամենենեսին իսկ ինքն կորուսանէր։ Եթէ չէր հնար հանդերձ ամուսնութեամբն զվանականաց գործ գործել, բնաւ ամենեքին իսկ եղծեալ ապականեալ գտանէր առաքինութեանն յօժարութիւն։

Այլ բնաւ զիա՞րդ իսկ էին պատուական հարսանիքն, որ այնչափ բարութեանց խափանիչք մեզ լինէին։ Այլ արդ զինչ իցէ։ Հնար է և կարի իսկ հնար կին ունել, և զառաքինութիւնն կատարել, եթէ կամիցիմք։ Որպէս՝ թէ ունիցիմք կանայս, որպէս թէ չունիցիմք, եթէ վարիցեմք զաշխարհս որպէս ոչ թէ յախտի ծախս։ Ապա եթէ ոմանք խափանեցան ինչ 'ի բարիս գործելոյ ամուսնութեամբն, գիտասցեն՝ եթէ ոչ ամուսնութիւն ինչ է խափան, այլ կամքն որ չարաչար վարեցին զամուսնութիւնն. Նա և ոչ գինին գործէ զարբեցութիւն, այլ կամքն չարք որ զանչափն խնդրեցին։ Իսկ եթէ 'ի չափու ունիմք համով զամուսնութիւնն, յարքայութեան ևս առաջին գտանիցիմք, և յամենայն բարութիւնսն վայելեսցուք։ Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում հօր միանգամայն և հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՅԻՆՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

“Վասնզի անհնարին է որք միանգամ լուսաւորեցան և ճաշակեցին յերկնաւոր պարգևէն, հաղորդ եղեն հոգւոյն սրբոյ, և գեղեցիկ ճաշակս բանին այ ճաշակեցին և զզօրութիւն հանդերձելոյ յաւիտենին և կործանեսցին, դարձեալ նորոգել ապաշխարութեամբ, վերստին խաչել զորդին այ և խայտառակել„։ Այլ արդ զինչ, արտաքս ընկեցեալ իցէ ապաշխարութիւնն. քաւ լիցի. այլ որ 'ի ձեռն աւազանին դարձեալ նորոգումն է . . . վերստին խաչել . . .։ Ո՜ր աւէն այսպիսի է. մկրտութիւնն խաչ է, և խաչակից եղև հին մեր մարդն.

«քանզի կերպարանակից եղաք նմանութեան մահու նորա»։ Եւ դարձեալ «Ընդ նմին թաղեցաք մկրտութեամբն ՚ի մահ»։ Որ որպէս ոչ գոյ հնար միւսանգամ ՚ի խաչ ելանել Քրիստոսի, զի այս է խայտառակելն զնա, նոյն է և երկրորդ անգամ մկրտել... Որ զոր օրինակ մեռաւ Քրիստոս ՚ի խաչին, նոյնպէս և մեք ՚ի մկրտութեանն, ոչ մարմնոյ, այլ մեղաց։ Տեսանես մահ և մահ . . . .

Այլ արդ ասէ սա, եթէ յարքունիսդ ուրեք մտանէիր, և ամենայնի որ ինչ անդ էր՝ հաւատարիմ լինէիր, և ապա մատնիչ ամենայնի. միթէ դարձեալ հաւատայի՞ր ոք ինչ քեզ։ Այլ արդ, զիա՞րդ, ասեն. չգուցէ՞ ապաշխարութիւն։ Գոյ ապաշխարութիւն. այլ մկրտութիւն կրկին չիք. ապաշխարութիւն գոյ և բազում զօրութիւն ունի, և կարէ իսկ ջրել զմեղսն և զնեկելոցն ՚ի չարիս՝ եթէ կամիցին, և փոփոխել ՚ի բնաւից մեղացն. և զտագնապեալսն կացուցանէ ՚ի զգուշութեն, թէպէտ և յատակս չարեացն երթեալ հասեալ իցեն։ Այլ այս բազում տեսակ յայտ է. «Միթէ որ անկանիցին, ասէ, ո՞չ յառնիցէ. և կամ որոյ զերեսն դարձուցեալ իցէ, չդառնայցէ՞»։ Գոյ հնար միւսանգամ նկարել ՚ի մեզ զՔրիստոս, եթէ կամիցիմք. և լուր ամին Պաւղոսի՝ որ ասէ իսկ. «Որդեակք, զորս դարձեալ վերստին երկնեմ, մինչև նկարեսցի Քրիստոս ՚ի ձեզ»։ միայն բուռն հարցուք զապաշխարութենէն։

Այլ արդ տես զիմ մարդասիրութիւնն. պարտ էր մեզ զառաջինն իսկ ամենայն կերպարանօք ՚ի պատիժս մտանել. քանզի և օրէնս ըստ որքոյս՝ բնականս ընկալաք, և ՚ի բազում բարութիւնս վայելեցաք, և ՚ի տեառնէ անծանօթք եղեաք, և վարս անսուրբս յանձն առաք, և ոչ միայն չպատժեաց, այլ ևս բազում բարութեանց արժանի արար. և այնպիսի բարութեանցն՝ որպէս թէ մեծամեծ բարութեանց երեւութիւնս գործեալ էր մեր։ Դարձեալ անկաք յայնմանէ, դարձեալ սակայն և այնպէս ոչ պատժեաց, այլ ետ մեզ զապաշխարութիւնն դեղ, որ բաւական է զամենայն մեղսն ջնջել և եղծանել, միայն եթէ գիտիցեմք որպիսի ինչ դեղն իցէ։

Այլ արդ թէ որպիսի՞ ինչ իցէ դեղն ապաշխարութեն և կամ թէ զիա՞րդ և իւ կազմեսցի, նախ՝ յըստակա-

ներքոյ զմեղս խորոյ անձինն. “Զմեղս իմ, ասէ, ոչ ծածկեցի 'ի քէն„. և “Ասացի թէ պատմեցից զինէն զանօրէնութիւնս իմ տեառն, և դու թողեր զամբարշտութիւնս մեղաց իմոց„. և այլուր՝ թէ “Ասա դու նախ զանօրէնութիւնս քո՝ զի արդարասցիս„. և դարձեալ՝ թէ “Արդարն անձինն ամբաստանէ յառաջին պատասխանւոյն„:

Երկրորդ անգամ՝ 'ի բազում խոնարհութենէ. քանզի իբրև շար ինչ ոսկի է. զի եթէ զառաջնոյն բունն հարկանիցես, ամենայնն զկնի գայ. եթէ խոստովան լինիցիս զմեղսն՝ որպէս պարտ իցէ խոստովան լինել, խոնարհի հոգին, քանզի խիղճն խլեցուցանէ զնա անդէն և ածէ 'ի ցածութիւն: Այլ պարտ է և այլ ինչ յաւելուլ 'ի խոնարհութիւնն, եթէ այնպէս ինչ իցէ՝ որպէս և Դաւիթն երգէր. “Զսիրտ, ասէ, բեկեալ և զխոնարհ՝ Ած ոչ արհամարհէ„. զի բեկեալն չյառնէ, և ոչ զոք զայրացուցանէ, այլ պատրաստել և եթ ընդ ամենին պատրաստէ. չյառնէ երբէք, չխռովանայ, չմերժանայ, թէպէտ և թշնամանիցի, թէպէտ և չարչարիցի՝ կարկի, կայ, և չերթայ ումեք ընդդէմ՝ խնդրել զվրէժ անձին.

Յետ խոնարհութեանն՝ կարևոր աղօթից պէտք են, և բազում արտասուաց և ցայգութեան և ցերեկութեան, որպէս և ասէ իսկ, եթէ “Լուացից զամենայն գիշեր զմահիճս իմ, և արտասուօք իմովք զանկողինս իմ թացից: Վաստակեցայ ես 'ի հեծութեան իմում„. և դարձեալ՝ եթէ “Զի մոխիր որպէս զհաց կերայ, և զըմպելիս իմ արտասուօք խառնեցի„: Այլ յետ կարևոր աղօթից՝ և բազում ողորմածութեան պէտք են. որ առաւել սաստկագոյն կազմիցէ զդեղ ապաշխարութեան: Այլ զոր օրինակ 'ի բժշկացն [illegible] բազում բանջարս առնուն և մի դեղ կազմեն, և 'ի բազմացն մին կարի է ազդոյ, նոյնպէս և յապաշխարութեանն այս բանջար ազդող է քան զամենայն, և որ զամենայն ապաշխարութիւնն կազմէ:

Լուր զինչ ասեն ամենեքեան գիրք. “Տուր, ասէ, ողորմութիւն, և ամենայն ինչ քեզ սուրբ եղիցի„. և դարձեալ “Ողորմութեամբ և հաւատովք սրբին մեղք„. և դարձեալ՝ թէ “Զհուր բորբոքեալ ջուր շիջուցանէ,

և զմեղս մեծամեծս ողորմածութեան ցածուցանէ „ ։ Այլ առաջ չքարշկանաց ումեք, և ոչ ոխս պահել. ամենեցուն թողուլ զյանցանս ։ “Մարդ մարդոյ եթէ ոխս պահիցէ, յԱյ խնդրէ զբժշկութիւն „. և դարձեալ “Թողէք զի թողցի ձեզ „. և դարձուցանել զեղբայրս 'ի մոլորութենէ ։ “Երթ, ասէ, և դարձո զեղբայրս քո, զի թողուցուն մեղք քո „. և ընդ քահանայս ընտանութիւն ունել. “Այլ եթէ մեղս ուրուք գործեալ իցէ՝ թողցի նմա „. և վերակացու լինել զրկելոց, և չունել զյանցանս 'ի մտի, և ամենայնի հեզութեամբ տանել ։

Այլ արդ յառաջ քան զամէն եթէ մարթի ապաշխարութեամբ ջնջել զմեղս, չկարծիցէք 'ի առաջնորդի՝ եթէ չիք այլ մկրտութիւն. և չունիցիք ինչ յոյս անձանց. իսկ արդ ուսայք աւասիկ, եթէ որչափ իրօք ապաշխարութիւնն և թողութիւնն յարդարէ, և եթէ կարող եմք նովաւ յամենայն կարկաց փախստական լինել, և մարթի մեզ 'ի լաւութիւնս վարել նովաւ, որպէս նորոգելոց և թողութեան արժանի լինիցիմք՝ որոց և ոչ 'ի միտ անգամ անկանիցին մեղքն ։ Ոչ եթէ այն մեզ կայր, առաջ ամենայն ինչ դիւրաւ վճարէր ։ Որ օրինակ եթէ ոք ընդ դուռն մտանիցէ, 'ի տունն իսկ է. նոյնպէս և որ զպարիսն մեղաց զմտաւ ածիցէ, և 'ի բժշկութիւն իսկ գայ ։ Ո՛չ եթէ ոք ասիցէ՝ մեղաւոր եմ մեղաւոր եմ, և զմեղսն զմտաւ ոչ ածիցէ՝ եթէ զայս ինչ և զայս մեղայ, այնպիսին ոչ երբէք դադարէ 'ի մեղանչելոյ. հանապազ խոստովան լինի, և փոյթ յանձին ոչ ունիցի երբէք ածել զյանցանսն յուղղութիւն ։ Եթէ սկիզբն առնիցէք, առաջ և այլն ամենայն զնորին զկնի գայ, եթէ զմուտն, եթէ զսկիզբն ցուցանիցէք ։ Ամենայն ուրեք սկիզբն և առաջինք դժուարինք են. և եթէ սկիզբն առնիցեմք հիմն արկանելոյ, ամենայն ինչ հարթ և դիւրին լինիցի ։

Այլ արդ սկիզբն արասցուք աղաչեմ, մեծ յաղօթիցն յանձնաւորութենէ, և մեծ 'ի առէջ արտասուաց, և մեծ 'ի տրտմութենէ. քանզի և ոչ որ կարի փոքր իցէ՝ անօգուտ է ։ “Տեսի, ասէ, զի տրտմեցաւ և գնաց տխուր, և բժշկեցի զճանապարհս նորա „ ։ Այլ յամենայն յաղորմածութենէ, և 'ի թողլոյ զյանցանս ընկերին. և 'ի չպահելոյ ոխս, և 'ի չխնդրելոյ զվրէժ անձին, խնամահեսցուք զանձինս մեր ։

Եթէ միշտ զմտաւ զմեղսն զոր գործեցաք՝ ածեմք, չիք ինչ յարտաքինս իրացն՝ որ զմեզ հպարտացուցանել կարիցէ, ոչ մեծութիւն և ոչ հարստութիւն, ոչ իշխանութիւն և ոչ պատիւ. այլ թէ բնաւ իսկ յարքունի կառս նստիցիմք, հեծեծեսցուք զատանայէս: Վասնզի և երանելին Դաւիթ թագաւոր էր և ասէր. «Լուացից զամենայն գիշեր զմահճիճս իմ». և ոչ ինչ 'ի ծիրանեացն և 'ի թագէն վնասեցաւ, և ոչ հպարտացաւ. քանզի գիտէր թէ մարդ է. և քանզի բեկեալ էր սիրտն, զողբս հարկանէր: Եւ զինչ իսկ իցեն մարդկեղէն կերք ամենայն, այլ հող և մոխիր և իբրև փոշի առաջի հողմոյ, ծուխ և ստուեր և տերև յօդոյ ապացեալ, և ծաղիկ և երազ և քամին և առասպելք, հողմ, օդ լցած տարած և հեղեալ, թև թռուցեալ և ոչ ուրեք դադարեալ, վտակք սահեալք և ոչ ուրեք յանգուցեալք. և եթէ այլ ինչ քան զսոսա չնչինագոյնք կայցեն:

Եւ արդ ասէ սոսա, զինչ ինչ մեծ համարեսցիս, զի՞ պատիւ առնել. զհիւպատոսիցն. քանզի չիք ինչ այլ պատիւ ճոխագոյն քան զայն, և բազմաց իսկ այն առնել մեծարոյ թուիցի, և որ այնչափ 'ի ճոխութիւն և 'ի պատիւ ելանիցէ՝ և բազմաց զարմանալի. և այլ ոք որ լու-նմանէ յիշխանութիւն ինչ իցէ, թէպէտ և փոքր քան զնա իցէ, սակայն պատիւ ունիցին երկոքեան. այլ այնպիսի պատուականք, և յետ սակաւ ինչ ժամանակի չունին պատիւ ինչ: Եւ արդ ասէ սոսա, ե՞րբ եղև, քանի՞ ժամանակս կալաւ. մի ամ, երկուս ամս. սակայն և այն երկոցից պատիւ է: Եւ յերազի ոք առնուցու ինչ այնպիսի պատիւ: Ո՞չ այն, ասեն, երազ է: Եւ այն զինչ աւելի իցէ քան զերազն. եթէ զերազն խոտիցես, ապա և զայն ընդէ՞ր չհամարիցիս երազ: Զոր օրինակ երազն 'ի գալ տուընջեանն յանդիմանի, և չերևի ինչ ուրեք 'ի մէջի, սոյնպէս և նա 'ի հասանել գիշերայն յանդիմանի, և չգտանի ինչ այնպիսի՝ որպէս և յերեկն պերճանայր: Վասնզի հասարակ առին զժամանակն տիւն և գիշերն, և զոյգ բաժանեցին զկեանս աշխարհիս. զոր օրինակ այժմ զցերեկ ոք զուարճանայ, գիշերին ոչ ինչ երևէր, և ոչ ցայգութեանն 'ի տուէ ոք կարէ վայելել:

Եղեր հիւպատոս. եղէ և ես յերազի. այլ ես ըզցայգ, և դու զցերեկ. և այն զինչ առնիցէ. քանզի և

ոչ այնու աւելի ինչ իցես քան զիս, բայց միայն անուամբն. եթէ այս անուն հրապարակ է. յանուանց անտի միայն ունել զառաւելութիւնն: Այլ զի յայտնի արարից զայդ ասեմ. թէ պաշտօն ինչ ունիք առնիցեմ՝ եթէ այս անուն հրապարակ է, ոչ եթէ 'ի բանիցն լինիցի՝ և գնայցէ: Այնպէս և արդիւնքն իսկ, թէպէտ և անուանեսցի ոք բռնեշխ, և կայցէ հրապարակ, առ ժամանակ մի երևի, և այլ ոչ երբէք ուրեք: Դնեսցուք թէ զմի աւուր կայցէ հրապարակ կամ զերկուս կամ զերիս կամ չորս. և մեր իցեն որոց զաւանն ամն կալեալ իցէ զհիպատոսն. չիք ոք, չէ ուրեք:

Այլ ոչ այնպիսի ոք և Պաւղոս էր, հանապազ կենդանի. և ոչ մի օր կամ երկուս կամ երիս կամ տասն կամ քսան կամ զերեսուն. այլ և վախճանեցաւ, և չորեքարիւր ամ 'ի վերայ անցեալ, և տակաւին կենդանի է. և ևս քաջ պայծառագոյն քան մինչ դեռ կենդանին էր. և այն յերկրի. իսկ զերկնից պայծառութիւնն սրբոցն որպիսի ինչ բան կարիցէ յանդիման կացուցանել: Վասն որոյ, աղաչեմ, զայն լուսաւորութիւնն խնդրեսցուք, զնորին զհետ երթիցուք, զի այնմ հասանիցեմք, որ արդարև լուսաւորութիւն և պայծառութիւն է. մեկնեսցուք յերկրաւոր իրացս, և գտցուք շնորհս և ողորմութիւն 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր, ընդ որում Հօր միանգամայն և Հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Ի ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌՆ

Այնպիսի պատարագ մատուցուք և մեք. զի այնք մեծութեան և գոյացող են, և սոքա կամաց և պատքինութեան. Նոքա արտաքինք, և սոքա ներքինք. զնոսա ճ և դէտ իսկ ոք կարէ մատուցանել, և զսոսա սակուք: Որչափ քան զոչխար լաւ է մարդ, նոյնչափ քան զնա այն պատարագն. զի առտ զանձն քո մատուցանես պատարագ: Նա այլ ևս հանձն և սերտ պատարագք են մարտիրոսացն մարմինքն. զի անդ ոգիքն և մարմինքն միանգամայն մատչին. և անտի բուրէ հոտ անուշութեան: Արդ թէ և քեզ, եթէ կամիս, այսպիսի պա-

տարբաց մատուցանել. և եթէ 'ի հուր չայրիցես զմարմինս, այլ այլով հրով մարթ էր այրել. յորժամ կամաւ զաղքատութիւն և զնեղութիւն յանձին ունիցիս: Օ՛ որ համարձակին է 'ի փափկութեան և 'ի պէսպէս խորտիկս մատուցանել, յորժամ կամիք 'ի վիշտս և 'ի տառապանս արկանիցես, և զմարմինս սպանանիցես, ո՛չ ապաքէն պատարագ լինի և այն:

Սպան զմարմինս, 'ի խաչ հան, և առնուցուս և դու զմարտիրոսութեան պսակն. զի զոր ինչ անդ սուրն գործէ, աստ կամացն յօժարութիւնն գործիցէ: Մ՛ի 'ի հուր այրիցի, և մի ընչիցն ցանկութեամբն բորբոքեսցի. այլ պարեսցի և շիջցի հրով հոգւոյն, կատարեսցին նաբերն սրով. այնպիսի պատարագ է հաճոյ, որ չէ կարօտ քահանայից, այլ նովաւ որ մատուցանիցէն. այնպիսի պատարագ է հաճոյ, որ 'ի խոնարհ մատուցանի, և 'ի վեր ընդունելի լինի:

Ո՛չ ապաքէն զարմանանք՝ զի զառաջինն ժամանակին հուր իջանէր և ծախէր զամենայն պատարագսն. և այժմ մարթի իջանել հրոյ, որ ևս զարմանալի և սաստիկ է քան զայն հուր, և ծախել զոր ինչ առաջի դնիցէ: Մ՛անաւանդ թէ ոչ ծախել, այլ որբել և յերկինս հանել. ոչ եթէ մոխիր առնել, այլ ա՛յ պատարագ մատուցանել: Մ՛յնպիսի իսկ էին Կոռնելիի պատարագն. "Մղօթք քո, ասէ, և ողորմութիւնք ելին յիշատակաւ առաջի ա՛յ": Տեսանե՞ս զելեւելցին հաւանորնկերոն, զաղօթս և զողորմութիւնս. յայնժամ լսելի լինիմք, յորժամ մեք լսիցեմք աղքատացն մատուցելոց: Որ խնու զականջս իւր չլսել աղքատին, և նորա խնդրուածոցն ոչ լսէ ա՛ծ: "Մ՛յրանի որ խորհի զաղքատն և զտնանկն, յաւուր չարի փրկէ զնա տէր": Մյլ ո՛ր իցէ օրն չար: Նոյն օրն դատաստանի առնելոյ չար՝ մեղաւորաց: Օ՛ն ինչ իցէ՝ երանի որ խորհի: Մը խմանայցէ զաղքատն և զտնանկն, որ զնեղութիւն տնանկին 'ի միտ առնուցու և զվիշտսն առանձնացն, որպէս և ողորմել փութասցէ:

Յորժամ տեսանիցես զաղքատն, մի՛ զանց առնիցես, այլ վաղվաղակի զմտաւ ածցես, զի եթէ դու էիր՝ զի՞ գործէիր, զի՞նչ կամէիր. ո՛չ ապաքէն զի ամենեքեան քեզ ողորմէին: "Որ 'ի միտ առնուցու", ասէ: Ի միտ առնուս և դու, եթէ իբրև զքեզ մարդ է, նորին ազգա-

կամութեան հաղորդ և անձնեամբ քեզ հնազանդ. և դու թէպէտ և շատ ընկեր չառնիցես. զի նոքա յայգին, և նա թէպէտ բազում անգամ քաղցեալ նմին իցէ. քան զծառայսն քո ես յանարգութեան ազատն։ Այլ նոքա զքո պէտսն վճարիցեն։ Ողորմելի իմն պէտս։ Ո՛ ի ծառայիցեանն քեզ։ Նարիւք է. եթէ ցուցից քեզ և զնա, զի և ս առաւել վճարիցէ քան զնոսա զքո պէտսն. զի հասանէ ՚ի Թիկունս քո յաւուրն դատաստանի և զերծուցանիցէ զքեզ ՚ի հրոյն. և զինչ իմն այնպիսի առնիցեն բնաւ ծառայքն քո։ Տաբիթա յորժամ վախճանեցաւ՝ ո՞ յարոյց զնա. միթէ ծառայքն որ շուրջն կային. ոչ ապաքէն աղքատքն. և դու ծառայից անգամ չառնես հաւասար զաղքատն։

Յորժամ կարի ցուրտն տիրիցէ, և անկեալ կայցերտաքն տառապեալն կիսամահ դնիցի, և զատամունսն կափկափիցէ. և երեսքն և կերպարանքն բաւական են ածել զքեզ ՚ի գութ. և դու ՚ի ջերմոյ եկեալ և արբեալ, տեսանես և զանց առնես. և զինչ աղաչես զԱծ՝ յորժամ քեզ վիշտք իմն ՚ի վերայ հասանիցեն, փրկել զքեզ ՚ի վշտացն։ Այլ թէպէտ բազում անգամ առնիցես, զի թէ ես իշխան էի, և յանցանէր որ իմն, վաղվաղակի թողութիւն առնէի, և Ած ոչ թողացու։ Մ՛ի ասեր զայդ. որոյ չիքն իմն քեզ մեղուցեալ, և կարող ես ապրեցուցանել՝ անտես առնիցես, և քեզ զինչ թողուցու որ ՚ի նոյն իսկ մեղանչիցես։ Այլ արդ չիցէ այն պէհենին արժանի. և ընդ այն զինչ զարմանք իցեն. զմարմինն մեռեալ անզգայ՝ որ ոչ այսուհետև ըզգայցէ իմն պատուոյ, բազում անգամ պէսպէս ոսկեհուռ հանդերձիւք զարդարես. և զողջն որ պաղատիցէ և կծիցի և տանջիցի և հալիցի և մաշիցի ՚ի սովոյ և ՚ի ցրտոյ, անտես առնիցես։ Այս բազում իմն մնապարծութեան շնորհ, և ոչ երկիւղին։ Այս երանի թէ այսչափ միայն. այլ վաղվաղակի չարախօսութիւնք և բամբասանք յառաջ մատչին զմուրողէն. ընդէ՞ր չգործիցես ; ասեն, և ընդէ՞ր դատարկ հաց ուտիցես։

Ասէ սա, դու ՚ի գործոց ունիս զինչ ունիսդ. ոչ ապաքէն զհայրենի ժառանգութիւնն առեր. իսկ եթէ զի գործեսն՝ վասն այսորիկ զայլս նախատիցես, չլսիցես Պաւղոսի՝ որ ասէրն, զի յետ ասելոյն "Եթէ որ ոչ

գործիցէ, և կերիցէ մի՛», ասէ. «Այլ դուք զբարիս գործել մի՛ ձանձրանայք»։ Այլ խաբեբայ է, ասեն. զինչ խօսիս, այր դու. վասն պատառոյ միոյ հացի և կաթերտի միոյ ձորձոյ խաբեբայ կոչես։ Այլ տանի, ասէ, և իսկ և իսկ վաճառէ. և դու զամենայն ինչս քո 'ի բարի պէտս ծախես. և կամ թէ ամենեքեան 'ի վատութենէ աղքատանայցեն. ոչ 'ի նաւաբեկութենէ ոք, և ոչ 'ի դատաստանս լինելոյ, և ոչ 'ի գողութենէ, և ոչ 'ի զուր դատաստանաց, և ոչ 'ի ցաւոց, և ոչ յայլ ինչ վշտաց։ Իսկ եթէ լսիցեմք զկառաչ ուրուք՝ յորժամ զաղօթք բառնայցէ, և զաչս ընդ երկինս ամբառնայցէ, և 'ի բերդզեղ շրջեսցի, և ցնցոտիս պատեալ, անգէն վաղվաղակի խաբեբայ և գրթիչ և կեղծաւոր կոչեսցես։ Զամաչեմս, զո՞ կեղծաւոր կոչեսցես. մի՛ տար ինչ ումեք, և մի՛ չար զումեքէ խօսիր։

Այլ զոյաւոր է, ասեն, և կեղծաւոր է։ Այս այն քո չարախօսութեան մեղ է, և ոչ նորա ինչ. զիտէ՝ եթէ 'ի գաղանաց դէմն հասանիցէ երթալ, և ոչ 'ի մարդոյ. եթէ կարի ողորմ խօսեսցի, և յեղուկս անկանիցի, և չգտանիցէ ինչ խնամս. վասն այնորիկ հարկ լինի զողորմ կերպարանս փոխել, զի գէթ այնու փոքր մի զգօսիրտ ճմլեցուցանիցէ։ Եթէ տեսանիցէ ոք զոք աղքատի կերպարանօք 'ի մուրահանս, խաբեբայ է, ասէ, զի կարծեցուցանիցէ զանձնէ՝ եթէ ազնուական ինչ ոք իցէ, և այնու պատճառանօք յաճախ առնուցու զմուրն. և եթէ 'ի գձուձ կերպարանս, և զայն ես 'ի բիծ տանիցին. և այսուհետև զինչ գործիցեն տառապեալք։ Ո՛ անագորոյն միտք, և անգութ և անխնամ աղիք։

Ընդէ՞ր, ասեն, զխեղ ինչ անդամսն մերկացուցանիցեն։ Ասեմ քո. եթէ դու ողորմած էիր, նոքա այնպիսի հնարս ոչ հնարէին. եթէ յառաջնումն տայիր և արձակէիր, նոքա այնպիսի մեքենայս ոչ խառնէին։ Ո՞վ ոք կայցէ այնպէս թշուառական, որ կամաւ այնչափ գործ գործիցէ, և անձամբ զանձն ծանակ առնիցէ, և ընդ հրապարակս գոչել շրջել մերկ խայտառակ կնաւ և որդւովք հանդերձ, հող 'ի գլուխ և մոխիր զգլխովք շըրջեսցի։ Ո՞ ինչ ինչ չար կայցէ քան զայնպիսի աղքատութիւն։ Այլ յայնչափ թշուառութեան վերայ ոչ միայն ողորմութիւն չգտանեն, այլ և բամբասին ես 'ի

մենջ։ Այլ մեք տակաւին զչարիսն՝ թէ ընդէ՞ր յորժամ յոյժ խնդրեմք՝ վաղվաղակի չլսիցէ. տակաւին տրտմիմք՝ թէ ընդէ՞ր յորժամ աղաչեմք, չհաճեմք զնա. և ո՛չ զօդայցեմք և զահի հարկանիցիմք, սիրելիք։

Նոյն բազում անգամ, ասէ, եղու։ Այլ նա չուտիցէ՞ համապատ. և զորդիսն քո, յորժամ յաճախ խնդրիցեն, միթէ 'ի բաց մերժեսցես. ո՛ անհնարին անմտութութիւն։ Զաղքատն անամօթ կոչես, և դու յորժամ զայլոց յափշտակիցես՝ չիցե՞ս անամօթ. նա յորժամ վասն պատառոյ միոյ հացի ժտիցի, անամօթ է։ Զգիտիցե՞ս որչափ հարկք որովայնին են, ո՛չ զամենայն ինչ վասն նորին հնարիցիս. ո՛չ տապաքեն զհոգևորսն վասն նոցին անփոյթ առնես. ո՛չ տապաքեն երկինք առաջի կայցեն և երկնից արքայութիւնն, և դու յարավայնից բանութենէդ երկուցեալ, զամենայն իսկ անուղղայս ախորժելով գործես, և զարքայութիւնն ես անգամ արհամարհես. այն իսկ է անամօթութիւն։ Զոռանե՞ս զծերս 'ի խեղութեան և 'ի հաշմութեան։ Նոյն 'ի շատախօսութիւնս հատանելիս. այսր անուանն այնչափ դաւհեկանք 'ի վարձու կան, և այսր անուանն ես ատելի, և նա մուրանայ։ Ամենկատոյ զրոյց խօսիք ու զշաղփաղփութիւնս. քանզի և նոքա միշտ առասպելօք զայեկացն անուանն։

Ողորմած յանձն, չհաւատամ, քաւ լիցի. փոխ ոք տայցէ, և 'ի բարութեան իցէ, և մուրանայցէ։ Ո՞ր վասն, ասէ սա. զի՞նչ ինչ քան զմուրանալ գործ ծանակաց կայցէ. լաւ է մեռանել քան զմուրանալ։ Ո՞րինչև յե՞րբ անագորոյնք կայցեմք. միթէ ամենեքեան փոխս տայցեն, և ամենեքեան խաբեբայք իցեն. և չզուցէ՞ բնաւ տայք աղքատ։ Նոյն, ասեն, բազումք են։ Այլ նոցա ընդէ՞ր չտայցես, որովհետև զամենեցուն զկերպարանս հաւատաէաւ քննես. այլ պատճառք և բարուրք են այն ամենայն։ Նմենայն ումեք, ասէ, "Որ խնդրեսցէ 'ի քէն, տաջիր. և որ կամի փոխ առնուլ 'ի քէն, մի դարձուցանիր զերեսս քո". ձգեա զձեռն քո, և մի լիցի կարկամեալ. չկացոյց ոք զքեզ կենաց ուրուք քննիչ. ապա թէ ո՛չ՝ և ո՛չ ումեք ողորմիմք։

Ընդէ՞ր յորժամ զնա՛ծ աղաչիցեմք, ասես՝ մի՛ յիշեր զմեղս մեր։ Ողորմեա և կարի ոք իցէ աղքատն մեղա-

ւոր, նոյնպէս և փախանել ամենայն զանուս, և մի յերեւեսցէս զլանդաման նորա. քանզի մարդասիրութեան ժամանակ է ժամանակս, և ոչ հատուցման քննութեան. ողորմու-թեան, և ոչ պէսպէս խորհրդոց: Պարտաւորել դարմա-նել կամի. եթէ կամիս, առ. և եթէ ոչ կամիս, բա-րեաւ յուղարկէ, և մի յայլոց յայլոց հանիցես: Ըն-դէ՞ր այնչափ հեք և թշուառական իցես, զի ոչ զոր ա-ղաչես, և զայն ես որ կամիցիս ողորմել, խոտեցա-նես: Զորժամ լուիցէ ոք 'ի քէն՝ թէ սա խաբեբայ է, և նա կեղծաւոր, և միւսն այլոց ևս փոխ առու, տալա այ-նուհետև ոչ նոցա տայցեն և ոչ սոցա, և զամենեսին խոկ նախանձեալս համարիցին: Գիտէք խոկ, զի զչար ինչ կարծիս զերբաս առնումք, և զբարեացն ոչ նոյնպէս վաղ-վաղակի:

Նշկեցուք ողորմածք, ոչ վայրապար, այլ փոյթ զհայրն երկնաւոր. զի նա զչարս և զարդարս և զխոտարս կե-րակրէ, և զինչ տացից, այլ և զամենեսին խոկ՝ որ ըղ-ձնաւ չարութեանն խոկ զկերպարանս ունիցին յանձին: Ընդէր 'ի մէջ այսչափ բազմութեան հարկ է՝ եթէ բազումք են այսպիսիք. սակայն զամենեսին կերակրէ, զամենեսին զգեցուցանէ: և չիք ոք երբէք՝ որ 'ի սովոյ մեռաւ, բայց թէ կամաւ առ վտանգի ինչ: Նոյնպէս եղիցուք զթածք, զի թէպէտ և ինչ լինիցին, և 'ի վերջոյ իցէ, օգնական լինիցիր: Այց մեք յախտապետի անհան-ձարութիւն հատուք, որպէս ոչ միայն աղքատացն չլինի-ցիմք ձեռնկալու, որք ընդ մանր փողոցսն յածեալ շրջի-ցին առ վշտի, այլ և զայլս ևս առաքինիս վանականս բամբասեմք՝ եթէ այս անուն խաբեբայ է, այս անուն չէ բարի ոք: Ոչ յառաջագոյն խոկ տացի, եթէ ամե-նեցուն անխտիր տայցեմք, միշտ ողորմածք գտանիցիմք. ապա եթէ քննել սկսանիցիմք, ոչ երբէք ողորմիցիմք:

Ո՜ ինչ խօսիս, վասն պատառոյ միոյ հացի 'ի խաբե-բայից կերպարանս լինիցի. զի եթէ բազում ինչ ու-նելոյ բանք էին կամ արծաթոյ կամ պէսպէս հանդեր-ձից կամ ծառայից և աղախնաց, կամ այլ իրիք ինչ պիտանեաց, յիրաւի ոք ասէր զայնպիսին խաբեբայ և կեղծաւոր. իսկ եթէ ոչ վասն այնպիսի ինչ իրաց, այլ վասն պատառոյ միոյ հացի, և խղկան միոյ՝ ուր զգլուխն դնիցէ, կարի անմտութեան բանք են. և նա խոկ է խա-բեբայ՝ որ զայնպիսի վշտագնեալն խաբեբայ համարի:

Պատարեսցուք յանդգնատես քննութենէ, 'ի սատա-նայական փառասիրութենէն։ Որպէս եթէ զամենն քա-հանայ որ անկցէ կամ երեց կամ սարկաւագ անուա-նեսցէ, անդ հարկ է քննել. քանզի չէ անպատիժ ան-խտիր հաղորդութիւնն. վասն այնպիսի ինչ մեծամեծ իրաց կայ տագնապ 'ի վերայ քննել. քանզի ոչ եթէ տառ ինչ, այլ աւանաւս. այլ թէ կերակրով կամ պախ-րեիւ կարօտ իցէ, բնաւ ինչ մի քննիցես։ Եթէ կամիս՝ զայն քննեա, զիարդ Աբրահամ զասպնջականութիւնն առ ամենեսեան՝ որ գային առ նա՝ ցուցանէր. զի եթէ քննիչ որ ինչ և խուզարկ լինել էր ամենեցուն՝ որք առ նա մտանէին, չլինէր երբեք արժանի ընդունել զհրեշտակս։ Արդարեւ քննելովն թերեւս զայնպիսի գեղեցիկ հիւ-րասիրութիւնն կորուսանէր. այլ քանզի զամենեսեան ընդունէր, ընկալաւ զհրեշտակսն։

Մի թէ վասն վարուց այնոցիկ որ առնուցունն՝ տայցէ քեզ Ած զվարձսն, այլ վասն քոյոյ կամացդ և բազում առատութեանն և մարդասիրութեանն և քաղցրութեանն։ Զայս այսպէս առնիցեք, և ամենայն իսկ բարութեանցն հասանիցիք. որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնոր-հօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

ՑԵՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌ ԻՆ

Յորժամ զՀաբէլ ամ կեցցէ, և գործ ինչ բարի ոչ ցուցանիցէ, բայց զայն միայն զի մեռա ինչ ընդ իւր ոչ տանիցի. և զայն ոչ եթէ անձամբ ինչ արար, այլ միայն շնորհօքն փրկեցաւ. և զայլս պատկերաւ և լուսա-ւորեալ և փառաւորեալ տեսանիցէ. թէպէտ և 'ի գե-հենին չանկանիցի, զիարդ կարիցէ ժուժալ տրտմութեան։

Այլ զի օրինակաւ ևս յայտ արարից զբանս, դնեսցուք եթէ երկու զինուորք էին. և մինն գողանայցէ, զրկի-ցէ, ապահիցէ. և միւսն չգործիցէ այնպիսի գործ ինչ յանի, այլ ժրանայցէ, առաքինի լինիցի, նահատակու-թիւն ինչ ցուցանիցէ, 'ի պատերազմի նշան յաղթու-թեան կանգնիցէ. և ապա իբրև գայցէ հասանիցէ ժա-մանակ պարգեւացն, և նա յայնմ պատուոյ՝ յար և գողն էր, յանկարծակի յաղթութ թագաւորութեանն հաւա-

նեցէ, և 'ի ծիրանեացն ևս զգենուցու. քննել քննեցի և միւսն վասն մարդասիրութեանն միայն յարքունիսն, և դատ ինչ չառայցէ ընդ գործոցն զոր գործեացն. և 'ի տրուպ տեղւոջ կայցէ, բայց իցէ յարքունեացն համարոյ, միթէ կարիցէ՞ ժոյժ ունել 'ի տրտմութենէն: Յորժամ տեսանիցէ զայն՝ որ ընդ իւրն էր՝ յայնպիսի պատիւ համբառնալ և այնչափ փառաւորութեամբ փառաւորեալ, զի աշխարհի ևս հրամանատար լինիցի, և զանձն այնչափ 'ի վատթարութեան տեսեալ, և զչմնաննէն իսկ 'ի տանջանան՝ անարգութեամբ ունիցի. քանզի և այն նման 'ի շնորհացն և 'ի մարդասիրութենէ թագաւորին եղև: Թէպէտ և թագաւորին թողութիւն պատժոյն առնիցէ, սակայն ցանկ ամօթով կացցէ, և չդնիցէ ոք նման մեծարանս:

Եւ արդ յայնպիսի ինչ թողութիւնս ոչ ընդ նմա որք առնուցուն զպարգևն, այլ ընդ նոցա որ տան՝ զարմանամք. և որչափ զմեծամեծ պարգևս տայցեն, ևս քան զևս առաւել ամաչեն՝ որք առնուցուն. և եթէ մեծ մեղք ևս իցեն, որոնք ոչ օք նայել կարիցեն. յորժամ տեսանիցեն յարքունիսն զպատուն և ազգի ազգի քրտունս 'ի մէջ բերիցեն, և զմէրս ցուցանիցեն, և նոցա չփուցէ ցուցանել. այլ և զառաքեալսն ևս միայն յոյժ մարդասիրութենէն ունիցին: Որպէս օրինակ եթէ ոք զմահապարտ և զգող և զչուն 'ի մահ տանիցի, և հրաման տայցէ թագաւորն դարձուցանել զնա անդրէն 'ի դրունս արքունեացն, չկարիցէ ընդ ոք նայել այնուհետև, թէպէտ և 'ի պատժոյն ազատեցաւ. սոյնպէս և այնպիսին:

Եւ արդ, մի վասն զի արքայութիւն տայ, համարիցիք եթէ ամենեքին 'ի մի պատուի իցեն. զի և աստ հազարապետք իցեն, և սպարապետք, և ըստ նոցանէն զօրծականք և իշխանք յարքունիս. և այլք ևս քան զնոսա խոնարհագոյնք, և որք զկարի վերջին տեղին ունին, արտաքին սպասաւորքն՝ յարքունի համարի են. թէպէտ և կարի իսկ մեծապատիւ իցէ 'ի միջի հազարապետացն և արտաքին սպասաւորացն, սակայն և նոքա յարքունեացն համարի են:

Եւ զայս ոչ եթէ զիմ ինչ ասեմ, այլ զՊաւղոսի, որ զայնպիսի առաւելութիւն 'ի միջի դնէ, օկնեալ յա-

բնգանէն մինչև ցլուսին և յաստեղս և ցևս փոքրիկ աստղն. նոյնպիսի ինչ են իւրաքանչիւր պատիւ յառաքայութեանն. Ո՛չ ի բազում առաւելութիւն, ընդ հազարապետան և ընդ արտաքին սպասաւորն, ընդ արեգական և ընդ փոքրիկ աստղն 'ի մէջ կայ. և այս ամենեցուն իսկ յայտ է. Ո՛չ ի արեգակն զամենայն իսկ տիեզերս լուսաւորէ. իսկ լուսին և զաստեղս ևս բազումս ծածկէ. և է ինչ աստղ՝ որ բնաւ իսկ չերևի, և զի մութ ևս իցէ. քանզի բազում աստեղք են՝ զոր և տեսանեմք իսկ ոչ. Իսկ յորժամ զայլս տեսանիցեմք արեգակունս, և մեք զաստեղաց զփոքունց զկարգ ունիցիմք, որ և չերևեսցին ևս, բայց եթէ դոյզն ինչ ընդ աղօտս, որպիսի ինչ մխիթարութիւն կայցէ մեզ անդ.

Մի՛, որդեակք, աղաչեմ, մի վատք, մի ծոյլք, մի զփըրկութիւնն մեր վաճառեսցուք ծուլութեամբ, այլ ջանասցուք 'ի բազում շահս և 'ի տոհմականս ածել. թէպէտ և երախայ ոք իցէ, սակայն զՔրիստոս գիտէ, այլ ըզհաւատն ծանեաւ, այլ զա̃ծեղէն բանսն լսէ, այլ 'ի գիտութենէն չէ ինչ հեռի, գիտէ զկամս տեառն իւրոյ. Ընդէ՞ր յապաղիցէք, ընդէ՞ր հեղգայցէք. չիք ինչ լաւ քան զայս բարիս և աստ և անդ, առ լուսաւորեալս և երախայս. Ո՛չ ինչ ծանր իցեն հրամանքն. կին կալ, ասէ, և 'ի յանձութեան կացջիր. և այն դժուարին ինչ իցէ. Ո՛չ իմա՞րդ. ուր և բազում իսկ առանց կանանց յածուն. ոչ միայն քրիստոնեայք, այլ և հեթանոսք. Աբուլ յառաջադէմ լինի հեթանոսն յաղագս սնապարծութեանն, դու ընդէ՞ր ոչ զնոյն պահիցես յաղագս Ա̃յ երկիւղին.

Տուր, ասէ, աղքատաց յընչիցն զոր ունիս. և ծա՞նր ինչ իցէ. Այս ևս այնու իսկ կշտամբեն զմեզ հեթանոսք. զի բնաւ իսկ զարարսն թափեն սան վասն սնապարծութեան. Մի՛, ասէ, 'ի խեղկատակութիւնս հատանիցիս. և այն դժուարին ինչ իցէ. և եթէ չէր իսկ պատուիրեալ, չէ՞ր պարտ համ դնել լեզուի, զի մի անառակ երևիցիմք. և զի խեղկատակութիւնն դժուարին է, յայտ յամօթոյն և պատկառանացն է. զի յորժամ այնպիսի ոք ինչ խօսեսցի, իսկ և իսկ ձաղ լինիցի. և նա խեղկատակիցէ իսկ ոչ, եթէ չիցէ արբեալ. Ընդէ՞ր յորժամ 'ի հրապարակի մէջ նստիցիս, և կամ

՚ի սոսա՝ ընկերաց սաստիկ չխօսիցես այնպիսի ինչ. ոչ ապաքէն ՚ի մերձաւորացն ակն ածիցես: Այլ կենօք սաստիկ ոչ վայրապար շաղշափիցես. զի մի զնա թշնամանիցես, չանես ինչ այնպիսի. և զանձն թշնամանիցես, և չակնածիցես, որ յանձն տեղիս մօտ է, և զանձն ինչ լսէ.

Մ՚ի արբենար, ասէ. և այն գործքն իսկ տանջանք են: Զսոսաց եթէ հալես զմարմին, այլ թէ մի այնչափ ընկղմեսցուցանես՝ մինչև զօգուտն իմաստութեանն ՚ի միջոյ բառնալ: Մարմնոյ խնամ մի տանիր ՚ի ցանկութիւն. մի յափշտակեր որ ոչ քո իցէ. մի ատահեր. մի սուտ երդնուր. և այս աշխատութեանն ինչ իցէ կամ քրտանց: Մ՚ի բամբասեր, ասէ. մի զոք զումեքէ խօսիր, և դու յանձին ևս եղեռն կաս: Յորժամ զումեքէ խօսեսցիս, ՚ի վտանգի հասանիցէ կալ, ՚ի կարծիս անկանել, ՚ի հոգս մտանել, թէ գուցէ լուիցէ զորմէ չարն խօսեցար, եթէ մեծ ոք իցէ և եթէ փոքր. ՚ի մեծէն իսկ արգեամբք վաղվաղակի պատժիցիս. և ՚ի փոքուէն որչափ ինչ ձեռնհաս իցէ. և որ ևս դժնդակն է, զի մեծամեծս և անպարտս դէպն խօսեցի.

Զեն ինչ ծանր, չեն ինչ խիստ հրամանքն զոր ասաց, եթէ կամիցիմք. ապա թէ ոչ կամիցիմք, և թեթևն մեզ ծանր թուիցի, և դիւրինն դժուարին: Ո՛ ինչ դիւրին քան զուտելն կայցէ. այլ բազումք առ զմայլութեն և ընդ ուտելն տաղտկան. քանզի ՚ի բազմաց լուեմ, թէ ուտելն աշխատութիւն է: Զիք ուրեք աշխատութիւն եթէ կամիցիս. զի ամենայն ինչ ընդ կամելեաց կայ, յետ վերին շնորհացն: Այլ արդ կամեսցուք զգաստիս, զի և յաւիտենից բարութեանցն հասանիցեմք ՚ի Քրիստոս Յիսուս ՚ի Տէր մեր. ընդ որում Հօր միանգամայն և Հոգւոյն սրբոյ փառք և զօրութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն.

Ի ՉՈՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

Լուիցուք այսուհետև և մեք, և մտաւոցուք զպարտիսն մեր. ոչ զմեղացն մերոց ասեմ. քանզի զմեղացն ասէ, թէ նախ դու յիշեա և ապա ես ոչ յիշեցից: Ո՛չ յափշտակ ինչ է զոր ասեմս. մի յիշեսցուք յափշտակել, այլ յիշեսցուք զյափշտակութիւն, և անդէն ՚ի տեսարս զայլ

ձուացուք. և մոռանալ զչարիսն այն է, յորժամ 'ի բաց մերժիցեմք 'ի մտացն զխորհուրդսն յափշտակելոյ, և մի՛ երբէք անգէն ընդունիցիմք. այլ և զվաղուց զյանցանսն 'ի բաց մերժիցեմք:

Նոյ ուսոյն լինիցի մեզ մոռացումն չարեացն: Ի բարութեանցն յիշատակաց, յոյժ երկիւղէն. զի եթէ ցանկ զնոյն յիշեմք, չախորժիցեմք զչարիսն յիշել. ըստ այնմ, թէ "Յիշեցի զքեզ յանկողնի իմում. և ընդ առաւօտս կանխեալ խորհէի ընդ քեզ": Միշտ իսկ և ցանկ, բայց առաւել յայնժամ պարտ է յիշել զնոյն՝ յորժամ յաղահով իցեն միայն, յորժամ այնպիսի յիշատակաւ դատախազ անձինքն կարիցէ լինել, յորժամ նահանջել զինքն մարթիցէ յիշատակաւն: Միանգամ 'ի սուտ թէպէտ և յիշեմք, մտանեն այլ հոգք և զբօսանք, և հանեն զյիշատակն 'ի մտաց. իսկ զայսպիսին միշտ դիւրաւ է ածել զմտաւ. յորժամ 'ի հանդարտութեանն հանգուցեալ են միտքն, յորժամ 'ի նաւահանգիստն հասանիցէ, յորժամ յանդորր 'ի հողմոցն անկանիցի:

"Ո՛չ ինչ ասէք 'ի սիրտս ձեր՝ յանկարծակի ձեր զըղջացուցանէք": պարտ է, ասէ, և զերեկն զնոյն յիշատակ ունել 'ի մտի. բայց զի 'ի հոգս և 'ի պատրանս աշխարհիս զբօսեալ էք, ասէ, գէթ 'ի քնոյն ժամու յիշեցէք զնոյն: Նոյ ընդ առաւօտս զնոյն ածցուք զմտաւ. զի եթէ ընդ առաւօտս զնոյն խորհիցիմք, 'ի բազում զգուշութեան պահեմք զմեզ մեր. նախ թէ զնոյն հաշտ առնիցեմք աղօթիւք և խնդրուածովք, ապա առն յառաջ մատուցեալ բնաւ չունիցիմք իսկ զոք թշնամի. թէպէտ և ունիմք զոք, քամահեսջիր, յորժամ զնոյն ընդ քեզ հաշտ առնիցես:

Պատերազմ է 'ի հրապարակս. կռիւք են 'ի ցերեկութեան իրս. ծովածփանք և ձմերանք, վասն այնորիկ զխնուց պէտք են. և մեծ զէն աղօթք են: Յորժամ ուղիղ հոգւոյքն յառաջ խաղայցէ, և մեզ պարտ է խնանալ զամենայն, որպէս զերկարութիւն տունջեանն առանց նաւակոծութեան մխրճեալ և առանց վէրս ինչ յանձին առնլոյ. զի բազում խութք պատահեն հանապազ, և բազում անգամ բաղխին նաւք և ընկղմին: Վասն այնորիկ և աղօթից պէտք են, մանաւանդ առաւօտին աղօթից և զգուշութեանց:

Ըմբշամարտական բաղձանաց 'ի ձեռն բազում անձկաւ տեսեալ է. և ոչ միայն տեսեալ, այլ և յորդորիչք և զարմացողք կառուցն լինեալք, և ոմն 'ի սորա կոյս և ոմն 'ի նորա: Գիտէք զիարդ զաւուրբքն մարտից՝ զգիշերն ամենայն ողջոյն շրջի քաղաքն և ազդ առնէ. ոչ զայլ ինչ հոգայ, այլ զայն ևեթ ազդ առնէ, զի մի երկեալ ծանակ ինչ կայցէ՝ որ 'ի մարտն մտանելոց իցէ. և որ շուրջն դեգերեալ նստիցին, պատուիրեն փողարքն՝ մի վայրապար ընդ ումեք խօսել, և մի զփուքն և զոգին ծախել, և ծաղր և ծանակ կալ 'ի ժամուն:

Իսկ որ մարդկեղէն կռուոյ պատրաստելոց իցէ՝ այնչափ հոգաբարձութեան պէտք են, որչափ ևս առաւել մեզ պարտ է փոյթ յանձին ունել և հոգալ. զի ամենայն աւուրք մեր պատերազմաց են: Այլ արդ ամենայն իսկ գիշերք հսկումն լինիցին մեզ, և միշտ հոգ անձին ունիցիմք՝ եթէ զիարդ զօրն 'ի գլուխ հանիցեմք, զի մի ծաղր ինչ և ծանակ կայցեմք: Այլ երանի թէ ծաղր միայն. նա աւանիկ նստի ընդ աջմէ Հօր յարդարիչ պատերազմացն, և լսէ հաւաստեաւ, զի մի ինչ անօգուտ խօսիցիմք, մի ինչ արտաքոյ քան զնուագսն. զի ոչ միայն որդեանց, այլ և բանից է քննիչ:

Սկսցուք, սիրելիք, քանզի և մեք ունիմք յորդորիչս, եթէ կամիցիմք. քանզի իւրաքանչիւր հրեշտակք նստին շուրջանակի, և մեք խորդամք զայդն ամենայն. և երանի թէ զայն միայն տանէաք. այլ բազումք և աղտեղութիւնս ևս բազում գործեն: Ի գետնախշտիսն փութացեալ ընթանան. և այլք զիւրեանց տունս պոռնկոցս առնեն, և զնոսա ևս 'ի վանս ածեն. և կարի իսկ անպատեհ. քանզի ոչ բարիոք հոգան զպատերազմէս. և այլք արբենան և բարբաջեն. և այլք աղաղմկողակեն. և ումանք 'ի չարիս սկեն, և զայնցանէ՝ որք ննջիցենն՝ նիւթեն նենգութիւնս. և կէսքն զվաշխս և զտոկոսիս համարին. և այլք յայլ հոգս հեղձեալք. և ամենևին զամենայն ինչ համարին, բայց միայն 'ի պատերազմէս պատշաճից յետնեալք գտանին:

Վասն որոյ աղաչեմ, զամենայն թողեալ 'ի մին միայն հայեսցուք, զի զյաղթութիւնն առնուցումք և պսակացն հասանիցեմք. և զամենայն ինչ արասցուք, որով կարող լինիցիմք խոստացելոց բարութեանցն հասանել.

որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր. ընդ որում հօր միանգամայն և հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Ի ՀՆԳԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

Իսկ արդ մի՛ ոք որ մեռելոտի գործս ունիցի՝ մատիցէ այսր: Զի եթէ 'ի մեռեալ մարմինն մերձենայր՝ չիշխէր մատանել 'ի սրբութիւնն, որչափ ևս առաւել որ զմեռելոտի գործսն ունիցին՝ անհնարին պղծութիւն: Մեռելոտի գործսն են, որ ամենևին չունին զկենդանութիւն, հոտ չար են: Զի որ օրինակ և մեռեալն չէ իմիք պիտանացու, և ամենևին ոչ զգայ, այլ և տրտմեցուցանէ ևս զախտաւորս, որք մերձենայցեն 'ի նա. նոյնպէս և մեղք մխրաւորեն զխորհուրդս, և չտան թոյլ մտացն խաղաղել, այլ խռովեն և տագնապեն:

Արդ և ախտ ինչ ժանտ, որ 'ի միում տեղւոջ մարմնոյն ծնանիցի, և զամենայն մարմինն ապականէ. այնպիսի են մեղաւորք, և չեն ինչ ընդհատ 'ի ժանտ ախտէն. և ոչ նախ զօդս ապականեն և ապա զմարմինն, այլ վաղվաղակի զոգիսն բորբոքեն: Զտեսանիցեմս որ զժանտ ախտն ունիցի, զիարդ այտուցեալ տարածեալ շրթինս, և չար հոտով լնուն զվայրս. զիարդ երեսքն դեղնեալ, գոյնն եղծեալ, և ամենևին չարատեսք. զի և ոչ մօտ ոք կարիցէ երթալ: Այսպիսիք են մեղաւորք, թէպէտ և ինքեանք զանձինս ոչ տեսանիցեն:

Իսկ արդ աղէ ասա, քան զամենայն ջերմնկալ չիցէ՞ ևս չար՝ որ 'ի ցանկութիւնս մարմնոյն հարեալ իցէ. չիցէ՞ քան զամենայն պիղծս չար աղտեղի՝ որ զամենագործս ծանակաց առնիցէ և յանձին կրիցէ: Ո՞ ոք քան զընչասէրն աղտեղի իցէ. զոր ինչ բոզն 'ի պոռնկոցս չդանդաղին գործել, նոյնպէս և ոչ նա. մանաւանդ թէ նոքա դանդաղիցին ինչ, և նա ոչ: Զի ծառայի բարուց յանձին կալեալ, սրտնէ որոց չիցէ պարտ սրտնել, և դարձեալ խանդամայ, ուր ոչն վայել իցէ. ամենայն ուրեք ոչ զկշիռն գնալ: Ներևս և մարդոց չարաց և ծերոց աղձատելոց, որ կարի իսկ քան զնա աղքատագոյն իցէ, նստեալ սրտնկիցէ, և զառաքինիս և զպիտանիս թշնա-

մանէ ։ Տեսանե՞ս զիարդ ծանակ լիցէ յերկուցունց կողմանց, զի և վատթար անչափ է և ամբարտաւան ։

Այլ անցեալ կան 'ի բաղանեացն պոռնիկքն. և այն իսկ են անհնարին պատիժք՝ զի զմարմինս ընդ ընչիցն վաճառեն ։ Այլ և աղքատութիւն է, ասեն, և քաղցի վտանգ ։ Թէպէտ և այն իսկ չիցէ բաւական՝ հանել և հաւանեցուցանել. զի մարթ էր նոցա գործ գործել և զիւրեանց հաց ուտել ։

Այլ քան զայն ես չար այն է, յորժամ ազատքն ոչ 'ի պոռնկացի խցին, այլ 'ի քաղաքամիջի կայցեն, և զողխոմ մտանեցէ սատանայի, զի մտանիցէ առ նա իբրև առ բոզ, և զամենայն ցանկութիւն իւր կատարիցէ, երանիցէ. և անսանիցէ ամենայն քաղաքն, ոչ երկու արք կամ երեք ։ Այլ բաղկոյն այն սաստկագոյն գործ է, զի որ զոսկին տայցեն, նմա և եթ երթան. եթէ ծառայ որ իցէ և եթէ խաղամարար որ, և զինչ և իցէ որ, զկապէնս[1] խոստանայցէ, յանձն առնուն. և աղատաց՝ թէպէտ և կարի որք ազնուականք իցեն՝ առանց արծաթոյ չհաւանին ։ "Այնպէս և ազատքն, 'ի մարդս ուղիղս՝ որք արծաթ չունիցին, չհալին. և 'ի պիղծս և 'ի գաղանամարտս մտանին վասն ոսկւոյ. և զբէ եթէ ընդ նոսին ծանակին, և եղծանեն զգեղ ոգւոյն ։ Որպէս բոզքն զունտաք և երիթացեալք և գեղջուկք և սնքացեալք և յօրացեալք՝ ջչարիս և եթ ծնանին, և ամենեքին չարատեսք, խամնաք և երկոյթք. և որպէս բոզքն զի ոչ ածաստ և սնկաբաւ զարտաքին ազնուութիւնն կարեն ծածկել, նոյնպէս և ոչ ազատք կեղծաւորութեամբն ջչարիս ։ Որպէս յորժամ հատ ինչ չար բուրիցի, թէպէտ և բիւր աղբի աղգի որ ինչ հնարս հնարիցեն՝ չկարիցեն ցածուցանել ։

Այլ զի անամօթ բարքն ածեն 'ի պոռնկութիւն, լուարուք մարգարէին որ ասէ. "Կերպարանս անամօթ եղեր առ ամենեսեան, և երեսք կնոջ պոռնկի եղեն քո" ։ Այս և առ ազատս 'ի դէպ է ասել, եթէ կերպարանեցայք անամօթեցայք ոչ առ սոսա կամ առ նոսա, այլ առ ամենեսին իսկ ։ Տես զիարդ ոչ 'ի հօրէ կամ յորդւոյ, և ոչ 'ի կնոջէ և ոչ 'ի բարեկամէ և ոչ յերախտաւորէ և ոչ յումեքէ բնաւ ակն ածիցէ այնպիսին ։ Այլ զինչ ասիցեմ եթէ

1 Յօրինակին կապանս ։

՝ի բարեկամէ և յեղբօրէ և ՝ի հօրէ, ուր և յետ իսկ չանկանծէ. և զամենայն ինչ առասպելս և ծաղր համարի. քանզի ՝ի բազում ցանկութենէն և ՝ի լսելիսն անզգամ չհանդարտէ ընդունել զօգտակարսն։

Բայց վայ անպատեհութեանն. որպիսի բանս խօսին։ Այս քեզ, ասեն, մանանայ, և որ զքեզ չունիցին. և ընդ այն իսկ է կարի ցասումն մորմոքեալ։ Իսկ վայ այնոցիկ՝ որ զայնն ասիցեն, թէպէտ և ընդ խաղ ասիցեն. այնպիսի սպառնալիս սպառնացաւ Տէր. “Ոչ կարէք, ասէ, երկուց տերանց ծառայել„. և դու լուծանես զսպառնալիսն։ Ո՞չ կռապաշտութիւն կոչեաց զագահութիւնն Պաւղոս, և զագահն կռապաշտ. և դու մնացեալ կաս առ խանդաղնաց[1] կանայս, և ընդ ծաղր արկեալ խօսիս զանօգուտս ՝ի բազմանցս և ՝ի մէջ զուարճանաց. և այն իսկ է՝ որ զամենայն եղծ ապականեաց։

Ուստի կացցեն մեր իրք և զրոյցք. յայսն և ՝ի կատականս եղուք ամենեքեան. և չիք ինչ ուղղութիւն և ոչ հաստատութիւն և ցածութիւն։ Իսկ զայս ոչ առ աշխարհականս միայն ասեմ, այլ գիտեն զորոց ասեմն։ Ուստի լցաւ եկեղեցի. եթէ յանկարծ ոք ընդ խաղ և կամ բարի ինչ բանս խօսեսցի, վաղվաղակի ամենեքին զքրքիջ բառնան. և այն իսկ են կարի աղէտք, զի անդէն յաղօթիցն ժամու չդադարեն կարի իմն ծաղու։ Ամենայն ուրեք գտանէ մուտ սատանայ. անարգեցաւ քամահեցաւ Քրիստոս, յորժամ համարեցաւ եկեղեցի։ Ոչ լսես Պաւղոսի, որ ասէն, եթէ “Ամենայն անառակութիւն և լկտութիւն և խեղկատակութիւն բարձցի ՝ի ձէնջ„. և դու զայն լսես, և ՝ի խեղկատակութիւն հատեալ ես, և բանս մորոսս և անօգուտս խօսիս, ծիծաղիս և այլագունես զերեսս։

Սատականդ՝ որ ՝ի սուգ ես և ՝ի խաչ ելեալ, ծիծաղիս և խնդաս. ասէ տես, Քրիստոս այնպիսի ինչ մեր արար. լուա՞ր երբէք յումեքէ։ Բայց տրտմեցաւ բազում անգամ. զի յորժամ ընդ Երուսաղէմ նայեցաւ՝ տրտմեցաւ. և յորժամ զմատնիչն ած զմտաւ՝ խռովեցաւ. և յորժամ զՂազարն կամէր յարուցանել՝ արտասուեաց. և դու ծիծաղիս և անհամիս։

1 Յօրինակին առ ընկան խանդանգնաց։

Որ վասն այլոց մեղաց չարտամիցի, պատժոց արժանի է. իսկ և որ ոչ վասն իւրոց մեղացն չհոգայցէ ինչ, որպիսի՞ ինչ թողութեան արժանի լինիցի: Պէտ սգոյ ժամանակ է և՝ ներողութեան և ջնջելոյ զմարմնոդ, և հնազանդեցուցանելոյ, և պատերազմաց և քրտանց, և դու ծիծաղիս և լկտանաս. չտեսանես զիարդ պատուհասեցաւն Սառա. չլսիցես զինչ ասաց Քրիստոս. "Վայ տաց, որ ծիծաղիցիքն այժմ, զի նոքա լացցեն": Ի սաղմոսին հանապազ զայդ ասիցես. միթէ ասիցես՝ թէ ծիծաղեցայ. և ոչ երբէք. այլ եթէ "Վաստակեցայ ես 'ի հեծութեան իմում":

Այլ թերևս ոմանք այնպէս լկտիք և անխրատք իցեն, զի և աստէն իսկ 'ի պատուհասիս ծիծաղեսցին, մինչ դեռ զծաղուէն խօսիցիմք. զի այնպէս անսաստ է յանդգնութիւնն, մինչև զպատուհասն անզգամ չառնու 'ի միտ: Կայ քահանայն այ և զամենեցուն աղօթս մատուցանէ, և դու ծիծաղիս և չերկնչիս. նա զահի հարեալ և վասն քո աղօթս մատուցանէ, և դու արհամարհես: Չլսիցես զգրոց. "Վայ արհամարհողաց", և դու չզարհուրիս, և չդնես փոքր մի հաճ անձին: Յորժամ յարքունիս համանիցէ մտանել, կերպարանօք և հայեցուածովք և գնացիւք և ամենայն իրօք զարդարես զանձն, և աստ՝ ուր բուն իսկ արքունիք են, և այնչափ՝ զի ամենայն ինչ իսկ երկնաւոր է, ծիծաղիս և խօլանաս: Այլ ոչ վասն զի դու ինչ չտեսանես. բայց ստուգեալ լուր, զի հրեշտակք շրջին ընդ ամենայն տեղիս, և մանաւանդ 'ի տունս այ շուրջ բակ առեալ զԹագաւորաւն. և ամենայն տեղիք լի են անմարմնականն զօրութեամբք:

Զայս բանս և առ կանայս ասացուք, որք առաջի չիշխեն լկտանալ, և ոչ միշտ քքուել, այլ յորժամ հանգստեան ինչ ժամանակ լինիցի. և աստ ցանգ զօղարկեալ՝ զգլուխ ծածկեալ քրքջեն:

Մի՛ կին դու, որ նստեալ կարկաջիցես, յեկեղեցի եկիր զմեղս խոստովան լինել, առաջի այ անկանել, ողորմութիւն խնդրել, աղաղակել վասն յանցանացն ինչ զոր յանցեր՝ պաղատել, և դու 'ի ծաղր հարեալ ես. և զիա՞րդ կարիցես հաշտեցուցանել ընդ քեզ զԱծ:

Այլ ծաղրն չա՞ր ինչ իցէ, ասեն: Ոչ եթէ ծաղրն չար ինչ իցէ, այլ անժամն և անչափն. յայն սակս անկեալ

է 'ի մեզ ծաղըն, զի յորժամ զբարեկամն տեսանի-ցեմք, ուրախ լինիցիմք, և յանկարծ ուրեք զբօսնու-ցումք. և կամ յորժամ զտրտմեալսն և զտխրեալս, մխի-թարիցեմք ժպտելով. և ոչ զքրքիջ բառնայցեմք, և հանապազ 'ի ծաղր հատանիցեմք : Զայն սակս տնկեալ է ծաղըն 'ի սրտին, զի զբօսանք սրտին լինիցին, և ոչ զի այլայլիցի : Նա և ցանկութիւն մարմնոյ տնկեալ է 'ի մեզ, և ոչ վասն զի տնկեալն է՝ հարկ ինչ 'ի վերայ կայցէ մեզ 'ի կիր արկանել և կամ զանչափն. այլ նա-հանջեմք, և չառնեմք՝ վասն զի կայր 'ի մեզ՝ պարտ էր 'ի կիր արկանել : Արտասուօք ծառայեսցես Այ, զի կարի-ցես լուանալ զմեղսն :

Գիտեմք զի բազումք ունչս իսկ առնեն մեզ, յոր-ժամ վասն արտասուաց ինչ ճառիցեմք. վասն այնորիկ ժամանակ է արտասուաց : Գիտեմ զի խաբեն զանձինս ոմանք և ասեն. "Կերիցուք արբցուք, քանզի վաղիւն մեռանիցիմք : Սնոտի սնոտեաց, ամենայն ինչ սնոտի է". և զայս ոչ եթէ ես ասեմ, այլ նա որ զամենայն իրաց զփորձ գիտէր. "Շինեցի, ասէ, ինձ ապարանս, և տնկեցի այգիս. աւազանս ջրոց կազմեցի, արարի ինձ սպասաւորս արս և կանայս". և զինչ յետ այնր ա-մենայնի. "սնոտի սնոտեաց, ամենայն ինչ սնոտի է" :

Սուգ առցուք և մեք, սիրելիք, սուգ առցուք, զի սեր-տիւ ծիծաղիցիմք, և արդարև ուրախ լինիցիմք 'ի ժա-մանակի ճշմարիտ խնդութեանն : Զի ընդ այս խնդու-թիւնս ապաքէն և տրտմութիւն խառն իցէ, և չիք եր-բէք զսա սուրբ գտանել. իսկ այն սերտ և աներկեւան է, և չիք ինչ 'ի նմա նենգութիւն խառն. ընդ այն ու-րախութիւն բերկրեսցուք : Եւ այլազգ եւս. չէ հնար այնմ հասանել, եթէ ոչ յորժամ ախորժեմքն և ցանգ յօգուտն յօժարագոյնք լինիցիմք. և սակաւիկ մի ընդ նեղութիւն եկեալ կամօք և գոհանալով, ամենայն վըշ-տաց տանիցիմք. զի այնպէս կարասցուք և արքայու-թեանն երկնից հասանել. որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր, ընդ որում Հօր միանգամայն և հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն :

Ի ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

“Յետ ընդունելութեան գիտութեանն ոչ ևս այլոյ է վասն մեղաց պատարագ„: Այէտք են, ասէ, գործոց բարեաց... քանզի սրբեցար ազատեցար 'ի բամբասանաց, եղեր որդի. թէ դարձեալ յառաջին փըխածն դարձցիս, տարագրութիւն մնայ և հուր: Դարձեալ տատ մեզ 'ի վերայ յարձակին որք զապաշխարութիւն 'ի բաց բառնան, և որ միանգամ 'ի մկրտութիւնն գանդաղին գալ: Այդքա ասեն. ոչ զգուշագոյն է 'ի մկըրտութիւն գալ, եթէ ոչ ևս իցէ երկրորդ թողութիւն. և օտքա ասեն, ոչ զգուշագոյն է տալ 'ի խորհրդոյն՝ յանցաւորաց, թէ ոչ իցէ երկրորդ թողութիւն: Այլ արդ զինչ առ երկոսեանն ասիցեմք. եթէ ոչ զապաշխարութիւնն աստ 'ի բաց բառնայ, և որ ոչ ապաշաւանօքն է քաւութիւն, ոչ մղէ և ոչ կործանէ. այլ զինչ. զերկրորդ աւազանն 'ի բաց բառնայ: Քանզի և ոչ ասաց իսկ եթէ ոչ է ապաշխարութիւն կամ թողութիւն, այլ պատարագ ոչ ևս է, այսինքն է խաչ երկրորդ ոչ է. քանզի պատարագ զնա կոչէ:

Ի ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԱՌԱՋՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

. . . .

չմնայցէ ժամանակին՝ յորում պսակիչն գայցէ և պըսակիցէ, և առ չժուժալ կամիցի եղանել և փախչել, որպէս զի թէ չկարիցէ տանել տօթոյն և ծարաւոյն: Այնպիսի իմն ակնարկեալ և նորա զինչ ասիցէ. “Զի փոքր միւս ևս և այնքան, ասէ, որչափ որ գալոցն իցէ՝ եկեսցէ և ոչ յամեսցէ„: Զի մի ասիցեն թէ երբ գայցէ, 'ի՛ գրոց մխիթարէ զնոսա. և այլուր յորժամ ասէ եթէ “Այժմ մերձ է փրկութիւնն մեր„, մխիթարութեան վասն ասէ՝ թէ սակաւ ինչ կայ ժամանակին: Այլ զայս ոչ եթէ յանձնէ ինչ ասէ, այլ 'ի գրոց. զի եթէ յայնմ ժամանակի, “սակաւ ինչ էր յայնժամ մինչև որ գալոցն իցէ գայցէ և ոչ յամիցէ„, յայտ է թէ այժմ կարի իսկ մօտ է. որպէս զի ամէն ունել ոչ սակաւ վարձք են: “Զի որ արդարն է, ասէ,

'ի հաւատոց իմոց կեցցէ. և եթէ դանդաղեսցի, ոչ հաճեսցի ընդ նա անձն իմ»: Մեծ մխիթարութիւն է այս յորժամ ցուցանիցէ որք զամենայն ինչ ուղղութե արարեալ ոմանց, և վասն սակաւ ինչ ծուլութեան մեռ հցեն կորուսանել, և զգուշացուցանիցէ: «Այլ մեք ոչ եթէ դանդաղանաց եմք 'ի կորուստ եմք, այլ հաւատովք 'ի փրկութիւն ոգւոց: Զի հաւատքն են հաստատութիւն յուսացելոց իրաց, յանդիմանութիւն չերևելեաց. քանզի նովաւ վկայեցան առաջինքն»: Նաև ճրագես ինչ բան 'ի կիր արկ յաւելն՝ յանդիմանութիւն չերևելեաց . . . .

Այս մեք առ վհատեալսն զնոյնս ասասցուք, եթէ արդարև լինելոց են տանջանքն, արդարև գալոց է, և առ դուրս կան այսուհետև իրք յարութեանն: Այս ուստի յայտ իցէ, ասեն: Զասեմ 'ի գրոց, չասեմ 'ի մարգարէից. քանզի ոչ եթէ ընդ քրիստոնեայս միայն են խօս առ այժմ բանքս, այլ թէ և հեթանոս ոք իցէ՝ կարի վստահիմ ցուցանել օրինակս և ուսուցանել: Զինչ, ասեն, և ուստի: Նախագուշակ ինչ յառաջագոյն ասաց Քրիստոս. և եթէ չել այն ամենայն 'ի գլուխ, մի հաւատայցես այլոցն ևս բանից. և եթէ ելին 'ի գլուխ և կատարեցան, ընդէ՞ր երկմտիցես 'ի մնացելոցն. թէպէտ և կարի անհաւանութիւն էր, թէ չէին կատարեալ առաջինքն, այլոց հաւատալ. քան՝ զի յորժամ ամենայն կատարեցաւ, այլոցն որ չև են լեալ՝ չհաւատալ. մեծաւանդ զի օրինակաւ ևս յայտ արարից զիրսն:

Ասաց Քրիստոս՝ եթէ Երուսաղէմ առցի, և այսպիսի աւերածով աւերեսցի. և ել 'ի գլուխ կանխասացութիւնն: Ասաց՝ եթէ եղիցի նեղութիւն մեծ, և եղև: Ասաց՝ թէ որպէս մանանխոյ սերմանի, այնպէս՝ տարածեսցի քարոզութիւնն, և զնոյն տեսանեմք համապազ ընդ ամենայն աշխարհ ընթացեալ: Ասաց՝ եթէ որք թողուցուն զհայր կամ զմայր կամ զեղբարս կամ զքորս, ունիցին հարս և մարս. և զայն արդեամբք իսկ տեսանեմք կատարեալ: Ասաց՝ եթէ յաշխարհի նեղութիւն հասանիցէ ձեզ, այլ քաջալերեցարուք, ես յաղթեցի աշխարհի. այս ինքն է՝ թէ ոչ ոք իցէ որ ձեզ յաղթիցէ. և զայս արդեամբք իսկ տեսանեմք եղեալ 'ի գլուխ: Ասաց՝ եթէ դրունք դժոխոց ոչ յաղթահա-

րեացեն զեկեղեցի, և այն զի 'ի հալածանս կայցէ, և ոչ ոք իցէ որ շիջուցանիցէ զքարոզութիւնն. վկայ և այսմ կանխասացութեան փորձ իսկ իրացն. թէպէտ և կարի առանց հաւանութեան էր յայնժամ զայս ասել։ Ընդէ՞ր. զի ամենայն բանք էին, և չև ևս զհանդէս ցուցանէր բանիցն. որպէս զի կարի իսկ հաւատալի եղև այժմ։ Ասաց՝ եթէ յորժամ քարոզեսցի աւետարանս ընդ ամենայն հեթանոսս, ապա եկեսցէ կատարած. ահաւասիկ այսուհետև մօտ 'ի վախճան եկաք հասաք. քանզի 'ի մեծ մասն աշխարհիս քարոզեցաւ աւետարանն. այսուհետև եկն եհաս կատարած. երկիցուք սիրելիք։

Բայց աղէ ասա, զի հոգայցես վասն կատարածի. թէպէտ և մօտ իսկ է. զի իւրաքանչիւր կեանք կարճեալ են և մօտ 'ի վախճան։ "Աւուրք, ասէ, ամաց մերոց 'ի նոսա եօթանասուն ամ, և եթէ ևս քաջ՝ ութսուն ամ"։ Մերձ է օրն դատաստանի, երկիցուք զարհուրեսցուք։ "Եղբայր ոչ փրկէ և ոչ փրկեսցէ մարդ". բազում անգամ զղջանայցեմք անդ. այլ 'ի մահու ոչ ոք է՝ որ խոստովան լինիցի նմա։ Վասն այնորիկ ասէ. "Կանխեսցուք քան զերեսս նորա խոստովանութ̃բ". այսինքն է քան զգալուստ նորա։ Աստ զինչ և ստանիցեմք, ունի զօրութիւն. իսկ անդ՝ ոչ ևս այնուհետև։ Եթէ 'ի հնոց ջեռուցեալ արկանէր ոք զմեզ վայր մի. ո՞չ ապաքէն զամենայն ինչ խոստանայաք տալ վասն ապրելոյ, եթէ զինչս վատնել, և 'ի ծառայութիւն մտանել։ Քանի՜ք են որ 'ի ցաւս անհնարինս անկանիցին, զամենայն ինչ խոստանան տալ՝ եթէ հնար ինչ լինիցի 'ի ցաւոցն ապրել։ Իսկ եթէ ժամանակեան ցաւքն այնպէս 'ի տագնապի կացուցանեն զմեզ, անդ զինչ գործեսցուք, յորժամ ոչ ինչ օգնիցէ մեզ, բայց միայն զեղջն և ապաշաւն տանջիցէ զմեզ։

Որչափ չարեօք լի եմք, և ոչ զգամք. զմիմեանս խածանեմք, զմիմեանս ուտեմք, մեղանչեմք, ամբաստանեմք, բամբասեմք, ընդ ընկերաց փառս խանդամք։ Իսկ տես զանհնարին չարիսն, յորժամ կամիմք զընկերացն մեծարանս ձաղել. այլ այլս իմն, ասէ, խօսին զայսմ անուանէ. ա̃ծ թող ինձ, մի մեղս համարիր. սուտքս լուան։ Իսկ ընդէ՞ր բնաւ խօսեցիս զոր ոչն գիտիցես.

Եթէ չհաւատաս՝ զումէ խօսիցիմ, զի՞ հաւատալի առնես զլուրն շատախօսութեամբ. ընդէ՞ր տարածանես ըղբանսն՝ որ ոչ են ճշմարիտ. դու չհաւատաս, և զա̃ծ աղաչես զի մի մեղս համարիցի. մի՛ իսկ խօսիր, այլ լուռ լեր, և յամենայն երկիւղէ ազատ լինիցիս: Ե՛ս ևս չգիտեմ՝ ուստի ախտս այս եմուտ 'ի մարդիկ:

Ի շատախօսութիւն հատաք, 'ի ցոփութիւն և 'ի շաղփաղփութիւն, չպահեմք զբանս 'ի մտի. լուր իմաստնոյն՝ որ խրատէ և ասէ. "Լուար ինչ բան, մեռցի 'ի քեզ. վստահ լեր, ոչ եթէ ծակէ զքեզ և ելանէ". և դարձեալ եթէ լուաւ ինչ բան մորոս, և երկնեաց որպէս յերկնեաց մանկան ծննդականն: Ի չարախօսութիւն պատրաստ եմք, 'ի դատապարտութիւնն կազմ պատնիմք, թէպէտ և այլ ինչ չարիս չէր գործեալ մեր, այն իսկ բաւական էր կորուսանել զմեզ և տանել 'ի գեհեննն. նոյն իսկ արկանել ընդ բազում չարեօք: Այլ զի ստոյգ ուսանիցիս՝ լուր մարգարէին. "Նստէիր, ասէ, զեղբօրէ քումմէ չարախօսէիր":

Ոչ ինչ խօսիմ, ասէ, այլ այլք խօսին: Եւ դու իսկ խօսիս. եթէ քո չէր ասացեալ, թերևս միւսն ոչ լսէր. և եթէ լսելոց ևս էր, դու մեղացն չէիր պարտական: Զքեզ արժան էր թագուցանել և ծածկել զյանցանս ընկերին, դու ահաւադիկ ձաղես և զվայրօք ածես, պատճառանօք՝ թէ վասն արդարութեան առնիցես. չլինիցիս ամբաստան, այլ շաղփաղփ և ցոփ և փոքրոգի պատնիս, մեռոսանաս և չիմանաս: Ո՛ չարիք. և անհնարին աղէտք. զքեզ ընդ նմին յամօթ առնես, և չառնուս 'ի միտ:

Տես որչափ չարիք անտի ծնանին. բարկացուցանես զա̃ծ, գայթակղեցուցանես զմարդիկ: Լսիցես զինչ ասէրն Պաւղոս զայրեացն կանանց. "Ոչ միայն դատարկք ուսանին, այլ և շոգմոգ և քննողք և շրջողք տանէ 'ի տուն, և խօսին զոր ոչ է պարտ": Որպէս զի ստոյգ իցեն բանքն՝ որ ասացին զեղբօրէն, սակայն այնպէս չէ պարտ խօսել, թող թէ յորժամ սուտ ևս իցեն: Ամենայն ուրեք անձին և եթ զգոյշ լինիցիք. երկնչիցիս՝ եթէ գուցէ պատժիցիս յա̃յ. ապա երկիր՝ եթէ գուցէ վասն շատախօսութեանն պատժիցիս: Ո՛ ի անդ չիք ասել եթէ ինձ մի մեղս համարիցիս, ա̃ծ. քանզի շատ-

խօսեցար և անձամբ անձին կուտեցեր մեղս: Օ՜ն ձա-ղես, զմէ՞ ածցես զվայրօք, ընդէ՞ր այդչափ աճեցուցա-նես զսակաւ բանսն. գիտացի՞ր զի այնպիսի չարիք կո-րուսանելոց են զքեզ: Վասն այնորիկ ասէր Քրիս-տոս. «Մի՛ դատիք, զի մի՛ դատիցիք». և չէ ումեք ինչ փոյթ. և ոչ փարիսեցւոյն գործքն իւրատեն զմեզ. նա ասէր ստոյգ ինչ իրս, թէ չեմ իբրև զմաքսաւորս զայս. և թէպէտ և չլուաւ ոք զիրսն, սակայն դատապարտե-ցաւ: Եթէ որ զստոյգ բանսն խօսեցաւ և ոչ ոք լուաւ, այնպէս դատապարտեցաւ, որք սուտ ինչ՝ որք չիցեն 'ի վերայ հասեալ՝ ընդ վայր տարածանեն իբրև զկանայս շատախօսս, որպիսի՞ ինչ պատիժս ոչ կրիցեն. զիա՞րդ իցէ, չունիցի՞ն արդեօք զժոյժ:

Դնիցուք այսուհետև պահապան բերանոյ, և դուռն և փականս լեզուի. քանզի բազում չարիք 'ի շատախօ-սութենէ ծնան, տունք կործանեցան, բարեկամութիւնք քակեցան, և այլ ևս բիւրապատիկ անհնարին չարիք գործեցան: Մի՛ քններ զընկերին, ով մարդ: Այլ շատ խօսիցես, և չունիցիս ժոյժ. սակայն զինչ և իցէ յանցանս ունիցիս և դու, զքոյն խօսեաց առաջի Այ. և ոչ ևս այ-նուհետև լինիցին յանցանքն յանցանք, այլ յաղթու-թիւն: Խօսեսջիր զյանցանս քո առաջի բարեկամաց՝ որ ստոյգ բարեկամք իցեն և արդարք, յորս կարի վըս-տահ իցես, զի աղօթս արասցեն առ Ած վասն մեղաց քոց: Ապա թէ զայլոց ասիցես, և զքո ոչ, չօգտիս ինչ, և ոչ շահիս, այլ և կորնչիս ևս. իսկ եթէ զքոյն պատ-մեսցես տեառն, բազում վարձս ընդունիցիս. «Ասա-ցի, ասէ, թէ պատմեցից զինէն զանօրէնութիւնս իմ տեառն, և դու թողեր զամենայն ամբարշտութիւնս մե-ղաց իմոց»:

Վասնզի դատել զքոյն դատեաց, և չիք ոք որ քեզ մեղադիր լինիցի: Թէ անձամբ զանձն դատապարտես-ցես, յայնժամ չդատապարտիցիս, յայնժամ չպատու-հասիցիս. յայնժամ պատուհասիս, եթէ չդատապար-տիցես և չյանդիմանիցես զանձն, եթէ չցուցցէ քեզ վասն քո: Եթէ տեսանիցես զոք բարկացեալ զայրա-ցեալ, այլ ինչ յոռութիւնս գործեալ, զմտաւ ածջիր վաղվաղակի և դու զքո զյանցանսն, և այնպէս ոչ կա-րի զնա դատապարտես, և դու ազատես զքեզ 'ի բեռանց

մեղաց։ Եթէ այնպէս ուղղեսցուք զմեր վարս, եթէ այնպէս լինիցիմք վաճառականք և շահիցեմք զկեանս մեր, գտանեմք զոգին։ Եթէ զանձինս դատապարտի-ցեմք, ոչ անկանիմք 'ի բազում մեղս, այլ թերևս իսկ և բազում բարիս գործեմք, յորժամ հեզք և խոնարհք լինիցիմք, և վայելեսցեմք յամենայն բարութիւնսն խոստացելոց սիրելեացն այ. որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հօր և Հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Ի ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

. . . .

չև ևս ընծայեցաւ նմա։ Պատարագ ասա զպատուականն ասէ, զլուսաւորն, զկարևորն։ Ունիմք, ասէ, ասել թէ չընկալաւ, այլ ընկալաւ։ Եւ ասէ ցԿային. “Եթէ ուղիղ մատուցանես և ուղիղ ոչ բաժանիցես„։ Եւ եթէ այնպէս է, ապա Աբէլ ուղիղ մատոյց և ուղիղ բաժանեաց. բայց սակայն փոխանակ այնր ընկալաւ հատուցումն, զի սպանաւ յեղբօրն ձեռաց, և զպատիժն զոր վասն մեղացն կրեաց հայրն՝ նախ նա ընկալաւ, որ զուղղութիւն կատարեաց. և այնչափ անհնարին չարչարանօք չարչարեցաւ, զի յեղբօրէ և նախ քան զամենեսին. և կատարեաց զուղղութիւնն, թէպէտ և չէր ընդ ոք նայել։ Ընդ ո՞ հայեցաւ և այնպէս պատուեաց զնա. միթէ ընդ հա՞յրն և ընդ մա՞յրն. այլ և նոքա թըշնամանեցին զնա՝ փոխանակ երախտեացն։ Միթէ ընդ եղբա՞յրն. այլ և նա անարգեաց. որպէս զի յայտ իսկ է թէ յանձնէ եգիտ զբարին։ Եւ արդ զի՞նչ անցք անցանեն ընդ նա. չարչարի սպանանի։ Ոխա՞րդ և այլ ազգ վկայեցաւ զնմանէ եթէ արդար է։ Ասի թէ հուր էջ և ընկալաւ զպատարագն. փոխանակ ասելոյ եթէ “հայեցաւ 'ի Աբէլ և 'ի պատարագս նորա„. հեբրայեցին ասէ՝ եթէ հուր եկեր։ Եւ արդ զի՞նչ այլ ինչ, և բանիւք իսկ և արդեամբք վկայեաց զարդարոյն, և նորին առաջի իսկ սպանաւ. և չէ և վրէժխնդիր, այլ թոյլ էառ։ Իսկ ձեռըն, ասէ, ոչ այնպիսի ինչ է և չէ . . . . .

Այս զօսք, ասէ ... և ոչ ինչ տեսանէք ... ուցանէ առեալ, մի ինչ խռովիցիք ... եղի ուր առնլոց ... հաւատովք ե ... խեցաւ փոխի ... յաւիտենին պատ ... են, և հաճոյս .... հաւատքն. եթէ ... եթէ ընդունե ... խարէնս, զիարդ ... ճոյ. " քանզի առանց հաւատոյն, ասէ, անհնար է այ հաճոյ լինել„: Զիարդ. եթէ ոք հաւատայցէ եթէ գոյ ած և վարձատրող հատուցանէ, յայտ է թէ անդ ... փոխարէնս: Այս արդ ... իցէ հաճոյութ .. "Հաւատալ, ասէ, պարտ է ... ած„. ոչ եթէ որպ..չ իցէ. զի եթէ յիմէն ... պէտք են և ոչ.. դոյ եթէ որպիսի ոչ իցէ խորհրդովքն հնար իցէ հասու լինել: Այս զի հատուցիչ վարձուցն է, առ այնով է՝ հաւատոց պէտք են և ոչ խորհրդոց. զիարդ զէութիւնն խորհրդովք փակել մարթիցի. որպիսի խորհուրդք կարիցեն այնմ հասու լինել. ամենք ինքնակաց ասեն զամենայն ինչ որ է: Տեսանես զի թէ ոչ հաւատամք վասն ամենայնի, ոչ վասն հատուցմանն միայն, այլ և այնմ թէ է ած, 'ի դերև ելանէ մեր ամենայն ինչ: Բազումք խնդիր են թէ յո փոխեցաւ Ենովք, և ընդէր փոխեցաւ, և զմէ ոչ մեռաւ, ոչ նա և ոչ Եղիա, և թէ տակաւին կենդանի իցեն, և զիարդ և որովք կերպարանօք իցեն կենդանիք: Այլ աւելորդ է զայն խնդրել:

Ի ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԵՐՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

Որ յերկնից անկանիցի և յանտի բարութեանցն, որպիսի արտասուօք պարտ իցէ արտասուել: Քանզի արտասուեալ այն՝ որ չարչարիցի ոք, և ինքն չիցէ պատճառ չարչարանացն. յորժամ իւրով կամօք ոք անկանիցի ընդ չարեօք, ոչ եթէ արտասուաց, այլ ողբոց արժանի է. մանաւանդ թէ և անդ և աստ արժանի է: Քանզի տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս զԵրուսաղէմ, թէպէտ և ամբարիշտ էր, ողբաց և արտասուեաց:

Արդարև իսկ բազում աշխարանաց արժանի եմք, բազում ողբոց. եթէ ամենայն աշխարհս ձայն առնուցուն, զողբս հարկանիցէ, և քարինք և փայտք և ծառք և երէք և թռչունք և ձկունք և ամենեքին ամենայն տիեզերք համօրէն 'ի ձայն ողբի և ազդոմ աշխարանաց

աշխատիցեն, ոչ ինչ արժանի աշխատելոյն աշխատիցեն ։ Որպիսի՞ բան յանդիման կարիցէ կացուցանել, որպիսի՛ սիրտք զայնպիսի երանութիւն և զբարութիւնս. զայնպիսի ցանկութիւն և զփառս և զուրախութիւն և զլուսաւորութիւն ։ «Զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ և ՚ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ»․ չասաց եթէ անցանէ և եթ զմտօք, այլ եթէ, և ոչ իմանալ ոք երբէք կարաց, «զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց»։

Որոց պատրաստիչ և կազմիչ Աստուած է բարութեանցն, որպիսի՞ ինչ իցեն ։ Զի թէ արար զմեզ վաղվաղակի, և ոչ ինչ ՚ի մէնջ հայր մեզ կազմեն յառաջագոյն, այնչափ ինչ շնորհեաց մեզ ։ Զինչ. զդրախտն, ընդ իւր եւս խօսելոյ արժանի առնել, կենդանութիւն, անմահութիւն խոստացաւ, կեանս երանելիս, ազատս ՚ի հոգոց ։ Իսկ որք վասն նորա այնչափ աշխատեցան և ճգնեցան և համբերին չարչարանաց, զինչ ինչ ոչ շնորհիցէ ։ Ի միածինն ոչ խնայեաց վասն մեր, և զորդին սիրելի ետ ՚ի մահ վասն մեր մինչ թշնամիքն էաք, իսկ իմիք չառնիցէ արժանի մինչ սիրելիքս եղեաք. իւ իւիք չմեծարիցէ՝ մինչ հաշտեցոյց ընդ իւր ։ Մեծատուն է, և կարի այնչափ մեծատուն՝ և ցանկայ և փութայ զմեզ սիրելիս առնել. մեք ոչ այնպէս փութամք, որպէս նայն վասն մեր փութայ. և զինչ ասեմ եթէ ոչ փութամք, նա և կամիմք իսկ ոչ այնպէս բարութեցն հասանել՝ որպէս և նայն կամի. և զի եւս առաւել կամի, որով արարն և եցոյց ։

Մեք վասն մեր անձանց սակաւ ոսկի չարհամարհեմք, և նա վասն մեր զորդին իւր երետ ։ Արկցուք յօգուտ ՚ի կիր զսէրն այս, և վայելեսցուք բարեկամութեանն նորա ։ «Դուք, ասէ, բարեկամք իմ էք, եթէ առնիցէք զոր ասեմ ձեզ»։ Նայէ, զթշնամիսն՝ որ այնչափ հեռի էին ՚ի նմանէ, քան զորս առանց զուգական առաւելութեամբ առաւել է, բարեկամս իւր արար, և բարեկամս կոչէ ։ Զիարդ չիցէ ցանկալի ՚ի վերայ այնպիսի բարեկամութեան չարչարել ։ Վասն մարդկան բարութեան բազում անգամ ՚ի ճգունս մտանեմք, և վասն այս բարեկամութեանն և ոչ ինչ կամիմք ծախել. և արդարև սգոյ արժանի են գործք և գնացք մեր, սգոյ և արտասուաց, լալոյ և աշխարանաց և կոծոյ մեծի ։

Ի յաւուրն մերում անկաք, և 'ի բարձրութենէն խո-նարհեցաք, չգտաք արժանի պատուոյն այ, ապախտա-ւորք և ապաշխարհք եղեալք յետ երախտեացն։ Մ՝եր-կացոյց զմեզ սատանայ յամենայն բարութեանցն։ Ոչ արժանին եղեաք լինել որդիք՝ ոչ ինչ ընդհատ եղեաք 'ի թշնամեացն, որ թշնամանեինն զնա։ Զինչ ինչ այ-սուհետև կայցէ մեզ մխիթարութիւն. նա զմեզ յեր-կինս կոչեաց, և մեք մղեցաք զանձինս 'ի գեհեննն։ "Ա-նէծք և ստութիւնք և գողութիւնք և շնութիւնք հե-ղեալ են յերկրի". կեաք արիւն ընդ արիւն խառնեն, և այլք այնպիսի ինչ գործս գործեն՝ որ եւս չար քան զարիւնն է. բազումք 'ի զրկելոց և 'ի նեղելոց՝ բիւրա-պատիկ մահս ընդունին, քան թէ այնպէս տառապելո-ցին. և եթէ ոչ այ երկիւղ առաջի աչաց կայր, թերևս և անձանց խոկ առնէին. զի այնպէս ցանկան մեռանել։ Իսկ արդ չիցէ՞ այս չար քան զարիւնն։

"Վայ ինձ, ասէ, անձն իմ, զի կորեաւ երկիւղած յերկրէ, և չիք ոք որ ուղղիցէ 'ի մէջ մարդկան". և մեք այժմ զաղօթս բարձցուք վասն մեր. այլ եղերաք ողբոցս ձայնակիցք։ Իսկ թերևս ոմանք հեգնեսցեն և ծաղր առնիցեն. վասն այնորիկ իսկ պարտ է յերկարել զողբս. զի այնպէս մոլիմք և կորնչիմք, զի ոչ թէ մեղու-ցիմք՝ խղճամք. այլ ընդ որոց հեծելն պարտ էր՝[1] ծաղր առնեմք։ Յայտնելոց է, ով մարդ, բարկութիւնն այ յերկնից 'ի վերայ ամբարշտութեան և անիրաւութեան մարդկան. և "Աստուած, ասէ, մեր յայտնապէս ե-կեսցէ, և հուր առաջի նորա գնասցէ և շուրջ զնովաւ մրրիկ յոյժ։ Հուր առաջի նորա վառեսցի, և բորբո-քեսցի շուրջ զթշնամեաք նորա". և "Օր տեսանի իբ-րև զհնոց բորբոքեալ". և չածէ ոք զմտաւ, այլ քան զառասպել եւս չար արհամարհեն։

Այսպիսի ահագինք. և որ լուիցէ չիք. և ծաղր ամե-նեքին առնեն։ Զինչ շահ կայցէ մեզ, ուստի գտանի-ցեմք փրկութիւն. կորեաք սպառեցաք, ծաղր կացաք թշնամեաց մերոց, կատականք եղեաք հեթանոսաց. խաղալիք դիւաց։ Պարծի սատանայ, հպարտ լինի, ու-րախ լինի. յամօթ եղեն հրեշտակք, որ զմեզ յաւանդ

1 Յօրինակին պակասաւոր բան էր։

տալին, ամենեքին 'ի տրտմութիւն են։ Աչք որ զասնայ, 'ի զուր ծախեցան վասն մեր ծախքն. և մեք ձեզ իբրև տանջեալք թուիմք։

Ի դէպ ժամանակի է և այժմ կոչել զերկինս 'ի վկայութիւն, եթէ չիք ոք որ լսէ. վկայ լերուք արարածք. "Լուր երկին և ունկն դիր երկիր զի տէր խօսեցաւ"։ Ձեռն տուք որ չեք էք գլորեալ՝ գլորելոց. որ կայքդ՝ կործանելոց. ողջքդ՝ հիւանդացելոց. զուարթք՝ մոլեխանացն և դանդաչելոցն։ Մի՛ ոք աղաչեմ զբարեկամ քան զշնորհ փրկութեանն մեծարոյ համարեսցի. մի՛ ոք զանձին եւեթ զօգուտ խնդրեսցէ։ Յորժամ ջերմ սաստիկ 'ի վերայ հասանիցէ, և ծառայք տիրեն տերանց. յորժամ նորա ոգին պապակեսցի 'ի տենդոյն, դասակք ծառայիցն թեպէտ և շուրջ կայցեն, ոչ ինչ գրեն և չճանաչեն զօրէնս տէրունականս, մինչ դեռ տէրն 'ի տագնապի իցէ։

Ժողովեսցուք զանձինս, աղաչեմ. պատերազմունք հանապազորդք 'ի վերայ յարուցեալ. գետամերք, ջրաբուժք, ծովակուլ կորուստք. շուրջ աղէտք, յամենայն կողմանց վարանք. սաստ անտի բարկութիւնն ոչ պաշարեալ, և մեք իբրև զհաճոյս այնպէս եմք յանհոգութեան։ Ամենեքեան զձեռս յագահութիւն պատրաստեմք. չիք ոք որ յօգնականութիւն զրկելոցն իջանիցէ. ամենեցուն զաչս յափշտակութիւն արձակեալ, չիք ոք որ յօժարիցէ 'ի պաշտպանութիւն. իւրաքանչիւր ոք ձեպի եւս քան զեւս յաճախել զինչս. չիք ոք որ օգնիցէ կարօտելոյն. իւրաքանչիւր ոք թէ զիարդ առնիցէ յաւելուած ընչիցն, յոյժ զբօսեալ են զկարասեաւ. չիք ոք որ ածէ զմտաւ թէ զիարդ ապրեցուսցէ զոգին։ Մի՛ կասկած ունիք զամենեսեան, թէ գուցէ յաղքատութիւն անկանիցիմք. թէ գուցէ 'ի գեհեն երթայցեմք՝ ընդ այն ոչ ոք կասկածէ և ոչ դողայ։

Ու՞ր արդ չիցէ՞ այս ողբոց և ամբաստանութեան և բամբասանաց արժանի։ Չկամէի զայս ասել, այլ նեղիմ, չունիմ ժոյժ 'ի ցաւոյ. արդահատեցէք, տառապանիմ 'ի սգոյ, բազում ինչ զոր և չկամիմ, ասել։ Ուս քար տեսանեմ զայնս հարուածս, առանց մխիթարութեան են չարիքն՝ որ զմեօք սպառին. մեծամեծ քան զփոփոխութիւնն հասին 'ի վերայ մեր կարիք, կորեաք

սպառեցաք ։ «Ո՛ տայր գլխոյ իմ ջուր, և աչաց իմոց աղբիւրս արտասուաց, զի նստէի և լայի զանհնարին զբեկումն մեր»։

Լացցուք, սիրելիք, լացցուք և հեծեծեսցուք դառնապէս ։ Թերևս իցեն աստ ոմանք՝ որ ասիցեն, համակ ողբոց խօսի, համակ զարտասուաց ։ Չկամէի՝ հաւատացէք՝ չկամէի. այլ համակ ընդ գովութիւնս և ընդ յորդորս անցանել. այլ չէ այժմ այնր ժամանակ ։ Եւ թէ ողբալն ինչ չար է, սիրելիք, այլ ողբոց արժանի գործ գործել ։ Եւ թէ լալն ինչ ձանձիր է, այլ լալոյն արժանի իրս վճարել ։ Մի՛ տանջիր, և չմտանեմ ի սուգ. մի՛ մեռանիր՝ և չլամ ։ Իսկ թէ մեռեալ կայցէ առաջի, աղաչես այնմ վշտակից լինել. և անագորոյնս համարիս զայնոսիկ՝ որք ոչ ընդ քեզ սգայցեն. և ողիքն կորնչին, և ասես, մի մտանել ի սուգ ։ Չունիմ ժոյժ, քանզի հայր եմ, արտասուաց. հայր գթած եմ, և չկարեմ տեսանել մեռեալ, և չլամ ։

Լուարուք որպիսի գոչիւն գոչէր Պաւղոս. «Որդեակք իմ զորս դարձեալ վերստին երկնեմ»։ Ո՞ր մայր մանկատաղածին այնպիսի ձայն արկանիցէ՝ որպէս և նա ։ Երանի թէ էր հնար բանալ և տեսանել զխարոյկ սրտացս, և ապա իմանայիր՝ թէ քան զամենայն կանանց և աղջկանց տարաժամ հասեալ յայրութիւն, զայրացեալ եմ և խորովեալ, և ոչ այրիմ և աղանձիմ ։ Եւ այնպէս կին մատաղ զայր ամուսին սգայ, և ոչ հայր զորդի, որպէս ես զայսչափ բազմութիւն, յորժամ ոչ տեսանեմն յառաջադէմն մատուցեալ ։ Զամենեսեան ի չարախօսութիւն և ի բամբասանս տեսանեմ. չիք ոք որ գործ առնէ հաճոյ լինել Այ, այլ զայսմ անուանէ, ասէ, և զայնմ անուանէ չարախօսեսցուք. այս անուն չէ արժանի քահանայութեան, և միւսն չկայ պարկեշտութեամբ ։

Պարտէաք զմեր չարիս սգալ, և ոչ զայլս դատել. թէպէտ և սուրբք իսկ էաք, չպարտէաք այնպիսի գործս գործել ։ «Ո՞ քննեսցէ զքեզ, ասէ ։ Զինչ ունիս՝ զոր ոչ առեր. և եթէ առեր, զի՞ պարծիս իբրև զչառեալ»։ Դու զի՞ դատիս զեղբայր քո, որ բիւրապատիկ չարեօք լի ես ։ Յորժամ ասիցես, եթէ այս անուն չար է և ժանտ և յոռի, զմտաւ ած և զքո անձն, և քննեսջիր զքոյսն, և ապա գիտասջիր զի զղջանայցես զբանսն ։

Ոչ է ինչ և չիք իսկ այնպիսի յորդորումն յառաքինութիւն, որպէս զմեղացն յիշատակն միշտ կիրթ 'ի մտի ունել։ Եթէ զայս երկուս իրս յարդարեսցուք, կարեմք հասանել խոստացելոց բարութեանցն. կարեմք սրբել զանձինս և ջնջել 'ի մեղաց, միայն թէ զմտաւ ածիցեմք։ Արդ առնուցումք զհոգ իւրայն յանձինս սիրելիք. վշտասցուք աստ մտօք, զի մի՛ վշտանայցեմք անդ տանջանօք, այլ զի վայելեսցուք 'ի յաւիտենից բարութիւնսն, ուստի հալածական լինին ցաւք և տրտմութիւնք և հեծութիւնք. զի հասանիցեմք բարութեանցն՝ որ անցանիցեն ըստ միտս մարդկան՝ 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր. որ նմա փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՃԱՌ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ՉՈՐՐՈՐԴ

Առաջին առաքինութիւն և գլխաւոր քան զամենայն առաքինութիւնս՝ օտար և պանդուխտ լինել յաշխարհէս, և ոչ ինչ հաղորդել ընդ աստի իրս, այլ իբրև յօտարոտեաց հրաժարել, զոր օրինակ երանելիքն, զորոց ասէ, եթէ «Շրջեցան լաշկ մաշկօք և մորթօք այծենեօք, նեղեալք և տառապեալք և կարօտեալք, զորս ոչ արժէ աշխարհս»։

Նոքա օտարս համարէին զանձինս յաշխարհէ. իսկ Պաւղոս ևս աւելի իմն ասէ. ոչ օտար կոչէ զանձն, այլ մեռեալ աշխարհի, և զաշխարհս իւր մեռեալ. «Ինձ, ասէ, աշխարհ 'ի խաչ ելեալ է և ես աշխարհի». և մեք քաղաքակից եմք աշխարհի, և յոյժ փութամք լինել քաղաքակից երկրի. այնպէս իմն զամենայն աստէն կամիմք շահել։ Նա որպէս էին արդարքն օտարք և մեռեալք աշխարհիս, նոյնպէս և մեք օտարք և մեռեալք երկնից. և զոր օրինակ էին նոքա կենդանիք և քաղաքակիցք երկնից, նոյնպէս և մեք աշխարհիս։ Վասն այնորիկ մեռաք, զի 'ի ճշմարիտ կենացն հրաժարեցաք և զժամանակ աւուրցս ախորժեցաք. յայն սակս բարկացուցաք զա՟ծ, զի մեզ բարութիւնք յերկինս առաջի կան, և մեք յերկրաւորացս չկամիմք հեռանալ, այլ իբրև զոր-

դունս ինչ՝ յերկրէ յերկիր և 'ի տանէ 'ի տուն զեռամք. և բնաւ և ոչ սակաւ ինչ հաճիմք բառնալ զաչս 'ի վեր, և ոչ մերժել զանձինս կամիմք յիւրաց մարմնաւորաց, այլ իբրև 'ի թմբրութենէ քնոյ և յարբեցութենէ ընկըղմեալք՝ աստէն զնովիմք զգաղեալ զանդաչեմք: Այս զոր օրինակ որք քաղցրանիրհ ինչ քնով պաշարեալք ոչ միայն զցայգն, այլ և յառաւօտուն ծագել և 'ի տըւընջեանն լուսաւորել՝ ջերանին 'ի մահիճս և չամաչեն: Նոյնպիսիքն իբրև զծրիս ինչ չնարհեն ցանկութեանն. և զկորուծոյ և զփոյթոյ ժամանակ՝ քնոյ և պղերգութեան ժամանակ առնեն:

Այնպէս և մեք 'ի մերձեալ տուընջեանն՝ 'ի մերժել գիշերոյն՝ մանաւանդ թէ տուընջեանն իսկ, «Զարթեցէք, ասէ, մինչ դեռ աւուր կայ», զգիշերոյ գործս գործեմք. համակ 'ի քուն կամք, միշտ երազս տեսանեմք, ստահիմք յածիմք և ուրախ լինիմք: Կափուցեալ են աչք մտաց մերոց և մարմնոց, բարբաջեմք, զայլ այլս խօսիմք. եթէ 'ի խոր ոք խոցիցէ չզգամք, և եթէ զինչ աւար հարկանիցէ և տանց հուր տայցէ: Մանաւանդ թէ չմնամք այլոց զայն առնել, այլ մեզէն անձամբ անձանց առնեմք. հանապազ խոցեմք և ծակոտեմք զանձինս. խայտառակիմք և ծանակ կամք, մերկացեալք յամենայն վայելչութենէ և 'ի պատուոյ և 'ի փառաց. ըղծանակաց գործոն մեր ոչ մեք թագուցանեմք, և ոչ այլոց պատուիրեմք այնմ զգուշանալ. այլ 'ի մէջ անցեալ կամք խայտառակութեամբ առաջի տեսողաց և անցաւորաց 'ի ծաղր և 'ի կատականս և 'ի զուարճանս:

Թէ չգիտիցէք, և ինքեանք իսկ չարքն նորին գործոյ գործակիցք՝ ծաղր առնեն զգործակիցսն և ստգտանեն: Քանզի հաստատեաց 'ի մեզ ած ատեան ընտրութեան առանց աչառանաց, որ ոչ երբէք եղծանի. թէպէտ և 'ի յատակս իսկ չարութեանցն հասանիցեմք, ատեանն ստգտանեն միտքն զգործսն յոռութեանց. վասն այնորիկ և չարքն դատապարտեն զանձինս. և եթէ կոչիցէ ոք զնոսա, զայն ինչ որ ենն՝ ամաչեն, բարկանան, թըշնամանս համարին: Այլ այսպէս թէպէտ և ոչ գործովք, այլ բանիւք ստգտանեն զոր ինչ գործենն՝ նեղեալք 'ի խղճէ մտացն. մանաւանդ թէ և գործովքն իսկ ստգտանեն զանձինս: Քանզի գաղտ և 'ի ծածուկ գործեն,

մեծ օրինակ ցուցանէին զկամացն՝ որպէս զխարգ ընդ երան հայեցին: Զի այնպէս յայտնի են չարիքն՝ եթէ չարիք են, որպէս զի թէ ամենեքին իսկ դատապարտեալքն զնոցանէ, և որք գործեն զչարիսն: Այլ այնպէս լաւութիւնն է առաքինութիւնն, զի և 'ի նոցանէ իսկ՝ որ չկամիցին նախանձաւորք նորա՝ զարմանալի երևին:

Վասնզի և պոռնիկն գովէ զցածութիւն, և ագահն ամբաստանէ զանիրաւութիւն, և բարկացողն զարմանայ ընդ անոխակալութիւնն և զկարճամտութիւնն պարսաւէ, և աղտեղին զաղտեղութիւնն: Այլ ընդէր, ասեն, գործիցեն զայն: Առ բազում ծուլութեան. և զի չընտրեն զլաւն՝ եթէ լաւ իցէ. ապա թէ ոչ, ամօթ չհամարէր զերան, և ոչ ուրանայր յորժամ ամբաստանն ոք քննէր զնմանէ: Նաւզումք կանխեալ անկեալ 'ի չարիս, ոչ կարացեն համարձակել ամօթոյն և խեղդեցան. զի այնպէս բարւոյ իմն և լաւի անկեալ է 'ի մեզ վկայութիւն. այնպէս քան զարեգակն ևս լուսաւորագոյնք են բարիքն, և քան զամենայն ինչ չարագոյնք նոցին հակառակքն:

Օտարք և պանդուխտք էին սուրբքն: Ի՞ւ և որով օրինակաւ. Երբ խոստովան եղև Աբրահամ՝ եթէ օտար և պանդուխտ եմ: Յակոբ և նա. բայց Դաւիթ խոստովան իսկ եղև, եթէ "Օտար և պանդուխտ եմ որպէս զամենայն հարս իմ": Որք վրանօք բնակէին և արծաթոյ գերեզմանս գնէին, յայտ է թէ օտարք էին, որք և ոչ զմեռեալսն անգամ ուրեք ունէին թաղել: Իսկ արդ զիա՞րդ. 'ի պաղեստինացւոց երկրէն ինչ առնէին օտար զանձինս: Այլ ոչ երբէք. այլ յամենայն իսկ տիեզերաց. քանզի ոչ ինչ տեսանէին աստ յայնցանէ՝ զորս կամէին, այլ զամենայն ինչ օտար և այլոց: Նոքա զառաքինութեանն կամէին գալ, և աստ բազում չարիք էին. օտար համարեալ էին նոցա իրքն, չունէին զոք բարեկամ, չունէին զոք ընտանի, բայց 'ի սակաւուց:

Զիա՞րդ էին օտարք: Զի ոչ գային զատուր ինչ իրք. և զայս ոչ բանիւք, այլ և արդեամբք իսկ ցուցանէին: Որպիսի՞ ինչ օրինակաւ: Ասաց ցԱբրահամ, թող զերկիրդ որ քոյդ կարծի, և եկ յօտար երկիր. և չառ ակն իւրայն. որպէս զօտար ինչ երկիր թողուցու, այնպէս անփութ եթող և գնաց: Ասաց ցնա՝ մատաղ զորդիդ

պատուարաց. և որպէս թէ չունիցի որդի, այնպէս մա-տոյց. որպէս թէ չիցէ զգեցեալ զմարդկեղէն բնութիւն, այնպէս յօժարութեամբ եհան 'ի սեղան: Ո՜ ինչան զոր ունէր՝ հասարակաց էր, խոր և ամենայն անցաւորաց. չհամարէր ինչ զիւր աշխարհիս. զերէցութիւնն այլոց մատուցիւր մտօք տայր. 'ի միշտ նախ զանձն մխէր. ազ-գի ազգի ընկանս տեսանէր. ոչ ապարանս գեղեցիկս շի-նէր, ոչ ըստ անձին դիւրին շրջէր, և ոչ 'ի փափկու-թիւնս հասանէր, ոչ զանձամբ գայր, և ոչ հանդերձս յարգէր: Պիտէր եթէ ամենայն սուտ և սնոտին մնա-յոց է. այլ ամենեքին հնարէր զի այնմ քաղաքի քաղա-քակից լիցի: Օտարասիրութիւն ցուցանէր, զեղբայ-սիրութիւն և զողորմածութիւն, զանոխակալութիւն և զընչից անփոյթութիւն, և զաշխարհիս փառաց և զայլոց ևս ամենայն իրաց այնպիսեաց:

Այս նորին որդի նոյնպիսի էր, 'ի հալածանս և 'ի պա-տերազմունս կայր. չկայր հակառակ, այլ տայր տեղի, որպէս զի յօտարութեան իցէ. զի օտարք որչափ և ընկէն՝ համբերեն, քանզի չեն յիւրեանց աշխարհին: Թէպէտ և կինն հանու 'ի նմանէ, սակայն և այնմ ևս համբերէր իբրև զօտար մի յօտարութեան. վերջին զի-նուքն վառեալ էր՝ ցածութեամբ և պարկեշտութ̃: Յետ որդւոցն լինելոյ՝ ոչ ևս մերձեցաւ 'ի կինն. և յետ սատեացն մանկութեան անցանելոյ՝ ապա առ զկինն. յայտ արարեալ թէ ոչ վասն ցանկութեան ինչ կա-րեաց, այլ սպասաւոր լինէր ա̃յ աւետեացն: Իսկ Յա-կովբ զինչ. ո՞չ հաց միայն խնդրէր և հանդերձ. որ ար-դարև օտարաց հայցուածք են՝ որ կարի յաղքատութ̃ հասեալ են. ո՞չ ապաքէն հալածական լեալ փախչէր իբրև զօտարական. ո՞չ ապաքէն վարձկան եղեւ, և ազ-գի ազգի միշտ վշտանայր իբրև զօտար ամենայն ուրեք:

“Որք զայս ասեն, ասէ, յայտ առնեն թէ զիւրեանց գաւառն խնդրեն„: Բա՛րէ. քանզի այլ և այլ կերպա-րանք են 'ի միջի. նոքա ցանկ երկնէին, և զերծանել կամէին աստի և յիւրեանց աշխարհէն դառնալ. և մեք զնորին հակառակն: Եթէ սակաւ ինչ ջերմն 'ի վերայ հասանիցէ, զամենայն ինչ թողեալ, իբրև զմանր մանկ-տւոյ զլալ հարկանիմք: Երկնչիմք դողամք 'ի մա-հուանէ, և յիրաւի իսկ այնպիսի անցք անցանեն ընդ

մեզ. քանզի ոչ իբրեւ զօտար շրջիմք աստ, եւ ոչ իբրեւ 'ի մեր աշխարհ փութամք անդր, այլ որպէս թէ 'ի սա-ջանս երթալոց եմք։ Վասն այնորիկ տրտմիմք, զի ոչ վա-րեցաք 'ի դէպ իրօքն, այլ եղծաք կործանեցաք զկարգն։ Յորժամ ուրախն պարտ էր լինել, աշխարեմք զար-հուրիմք իբրեւ զօտարս եւ զպանդխտեալս՝ որք յա-տեանս դատաւորաց երթալոց իցեն, եւ զամենայն ինչ զինչ եւ գործեալ իցէ զմտաւ ածիցեն, եւ յահի եւ յեր-կիւղի կայցեն։

Ոչ այնպիսի ինչ եւ երանելիքն, այլ փութային ձե-ղելոյն. Պաւղոս եւ հեծէր իսկ, "Մեք, ասէ, որ ընդ յարկաւս եմք՝ հեծեմք ծանրացեալք"։ Այնպիսի էին եւ աբրահամեանքն, օտարք էին յամենայն աշխարհէս, եւ այլ ինն աշխարհ խնդրէին։ Ո՞ր. միթէ զոր թո-ղեինն. եւ ոչ երբէք։ Զինչ արգելոյր զնոսա, եթէ կա-մեցեալ էր, անդրէն դառնալ միւսանգամ 'ի նոյն քա-ղաք. այլ զերկնաւորն խնդրէին, յայն ճանապարհ փու-թային. եւ այնպէս եղեն հաճոյ այ։

"Վասն այնորիկ ոչ ամօթ համարի ած կոչել նոցա ած"։ Նկատէ, որպիսի ինչ պատիւ առին, զի արժանի արար կոչել նոցա ած։ Զինչ խօսիս. ած երկրի կոչի եւ ած երկնից, եւ դու իբրեւ զմեծ ինչ դնես զայն, եթէ չհամարի ամօթ կոչել 'ի վերայ նոցա ած։ Իսկ արդարեւ իսկ մեծ եւ բազում երանութեան նշանակ։ Զիարդ. զի երկնի եւ երկրի կոչի այնպէս ած, որպէս եւ հեթա-նոսաց անուանի, վասն զի արարն եւ հաստատեաց զնո-սա. իսկ սոցա ոչ այնպէս, այլ իբրեւ զբարեկամ մտե-րիմ։

Իսկ զի օրինակաւ եւս յայտ արարից զնոյն. զոր օրի-նակ 'ի տունս մեծամեծս յորժամ առաքինանայցեն ո-մանք 'ի տանն սպասաւորաց, եւ կարի իսկ առաքինիք գտանիցին, եւ զամենայն իրս նոցա վճարիցեն, եւ բա-զում համարձակութիւն առ տեարս ունիցին, 'ի նոցա-նէն կոչին տեարքն, այսր անուան, ասէ, տեարք են. եւ զբազում ոք գտանէ այսպիսի անուանք կոչեցեալս։ Իսկ արդ զինչ ասիցեմ. որպէս կոչէր ած ոչ ազգաց միայն, այլ ամենայն իսկ տիեզերաց, նոյնպէս իսկ կոչէր ած Աբրահամու։ Այլ չգիտեմք որչափ ինչ իցէ պատիւն. քանզի եւ չեմք իսկ հասեալ յայն պատիւ։ Զոր օրի-

Նաև այժմ տէր ամենայն քրիստոնէից ասի, և սակայն անցանէ ՚ի վեր քան զմեր պատիւ անուանս. եթէ միում կոչեցի ա̃ծ, ՚ի միտ առ որչափ մեծ առաւելութիւն իցէ, յորժամ ամենայն աշխարհացն ա̃ծ՝ չհամարիցի ամօթ նոցա կոչել ա̃ծ. Եւ յիրաւի իսկ, զի ոչ միայն աշխարհիս, այլ և բիւրուց ևս այսպիսի աշխարհաց են համեմատ սուրբքն: "Լաւ է, ասէ, մի որ առնէ զկամս Ա̃յ, քան զբիւր անօրէն":

Զի այսպէս զանձինս օտարս կոչէին՝ յայտ իսկ է. և գրեթէ թէ նոցա վասն օտարութեանն կոչէին զանձինս: Նաև Դաւիթ ընդէ՞ր. ո՛չ թագաւոր էր և մարգարէ, ո՛չ յիւրում իսկ աշխարհի բնակեալ էր, ընդէ՞ր ասէր եթէ օտար եմ և պանդուխտ: Զիա՞րդ իցես օտար: Իբրև զհարսն իմ, ասէ: Տեսանե՞ս զի և նոքա օտարք էին, և նա: [illegible], ասէ, աշխարհ, այլ ոչ [illegible] աշխարհն: Զիա՞րդ իցես դու օտար: Յերկրէ. Թէ այնպիսի իցէ՝ և նոքա օտար էին յերկրէ. որպէս նոքա ասին՝ նոյնպէս ես, և որպէս ես՝ նոյնպէս և նոքա:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Եղիցուք այժմ և մեք օտարք, զի մի ամօթ համարեսցի Աստուած կոչիլ մեզ ա̃ծ: Ամօթ է նմա, յորժամ մարդոց չարաց կոչի ա̃ծ, և յամօթ առնէ զնոսա և նա. զոր օրինակ և փառաւորի՝ յորժամ բարեաց և պիտանեաց և առաքինութեամբ վառելոց: Զի եթէ մեք հրաժարեմք կոչել տեարք ծառայից չարաց, և թող տամք և ընդվայր հարկանեմք, եթէ մատուցեալ ոք ասիցէ՝ եթէ այն անուն բիւր չարիս գործէ՝ միթէ քո՞ ծառայ իցէ, ըմբռստանամք վաղվաղակի՝ եթէ ոչ, քաւ լիցի. ՚ի բաց թօթափեմք զնախատինսն: Քանզի աղէտս ՚ի միջի կայ ընդ ծառայն և ընդ տէրն, և ՚ի նա հասանեն կարծիքն նորա:

Այլ նոքա այնպէս լուսաւորք էին և այնպէս համարձակք, որպէս զի ոչ միայն ՚ի նոցանէ չհամարէր ամօթ՝ կոչել ա̃ծ, այլ և ինքն իսկ կոչէր ա̃ծ. "Ես եմ, ասէ, ա̃ծ Աբրահամու, ա̃ծ Իսահակայ և ա̃ծ Յակոբայ": Եղիցուք այսուհետև և մեք օտարք, զի մի ամօթ համարեսցի կոչել մեզ ա̃ծ. զի մի ամօթ համարեսցի և

արկանիցէ զմեզ 'ի գեհեն։ Այնպիսիք էին որ ասէին․ «Տէր ո՞չ 'ի քո յանուն մարգարէացաք և 'ի քո յանուն զօրութիւնս բազումս արարաք»․ այլ տեսէք զինչ ասէ՛րն Քրիստոս․ «Ոչ գիտեմ զձեզ, ասէ»․ որպէս առնեն տեարք առ ծառայս չարս, յորժամ ապաւինել կամիցին 'ի նոսա, և զնախատինս 'ի բաց մերժիցեն․ չգիտեմք, ասէ, զձեզ․ այս ինքն եթէ ուրանամք և հրաժարեմք 'ի ձէնջ։

Այլ մի լիցի մեզ զայնպիսի կորուսիչ և զահագին բարբառ լսել․ զի թէ որ զդևս հանէին և մարգարէ էին, քանզի վարս միաբան գործոյն չունէին, յուրաստ եղև 'ի նոցանէ, որչափ ևս առաւել 'ի մէնջ։ Այլ զիա՞րդ, ասեն, 'ի դէպ էր 'ի նոցանէ որ մարգարէանային և նըշանս առնէին և դևս հանէին՝ յուրաստ լինել։ Թուի ինձ՝ թէ յետոյ դարձան և եղեն չարք․ զի ոչ ինչ շահեցան յառաջին առաքինութենէն․ քանզի ոչ եթէ լուկիզքն միայն պիտոյ է պայծառագոյն, այլ և կատարածն ևս աւելի լուսաւորագոյն։

Այլ արդ աղէ ասա․ Ճարտարախօսն ո՞չ զվերջին բանսն փութայ առաւել յօրինել, զի զովեալ դրուատեալ մեկնիցի․ և սպասաւորն վերջին նուագաց կարի պատկառկայ, զի մի պարսաւ լիցի․ և նաւահատակն եթէ ոչ զվերջին մարտն առաքինագոյն ցուցանիցէ, ո՞չ ապաքէն ամենայն աշխատութիւնն անօգուտ է․ և նաւավարն եթէ յամենայն ծովուն զգուշանայցէ, և մօտ 'ի նաւահանգիստն խորիցէ զնաւն կամ բախիցէ, ո՞չ ապաքէն զառաջին վաստակն կորոյս․ և բժիշկն եթէ թեթևացուցանիցէ զցաւ հիւանդին, և յորժամ մօտ 'ի կատարեալ առողջութիւնն ածիցէ, յայնժամ զեղծցի, ո՞չ ապաքէն զամենայն ջանն կորոյս։ Նոյնպէս և որ զառաքինութեան կատարումն ընդ սկզբանն ոչ միաբանեն, եղծանեն և կորուսանեն զամենայն։ Այն և 'ի կառամարտիկսն, որք 'ի գլխոց ասպարիսացն պնդակազմ զերիվարսն արձակեն, և յետոյ մեղկիցին ինչ և ծուլանայցեն, ոչ պարգևացն հասանեն և ոչ 'ի տերանցն ճանաչին։

Լուիցուք զայս՝ որ ընչից ցանկացողք իցեմք․ զի մեծ անօրէնութիւն այն է, և «Արմատ, ասէ, ամենայն չարեաց արծաթսիրութիւն է»։ Լուիցուք որք կամիմք ևս

առաւել զմեծութիւնն սուտապատուցանել. լուիցուք և դադարեսցուք յագահութենէ, զի մի լուիցուք զոր նաքայն լուան։ Այժմ լուիցուք և զգուշասցուք, զի մի յայնժամ լսիցեմք և տանջիցիմք. այժմ լուիցուք երկիւղիւ, զի մի յայնժամ լուիցուք սաստիւ, «Ի բաց կացէք յինէն, ոչ երբէք ծանուցէի զձեզ». և ոչ յայնժամ, ասէ, մինչև մարգարէանայիցեն իսկ, և զդևս հանէիք։ Ի դէպ է, և այլ ինչ ակնարկել, թէ և յայնժամ չար վարս ունէին անգէն 'ի սկզբանն, և անարժանօք գործէին զօրութիւն շնորհքն։ Զի եթէ Տնտեսամաւ եցոյց ինչ գործ, որչափ ևս առաւել անարժանօքն, վասն նոցա՝ որ նոքօքն շահելոցն էին։ Զի եթէ նշանք և արուեստք չկարացին ապրեցուցանել 'ի պատժոց, որչափ ևս առաւել որ 'ի քահանայութեան պատուի իցէ, թէպէտ և 'ի վերինն իսկ պատիւ հասեալ իցէ, և 'ի ձեռնադրութեան զօրութիւն առցիցեն նմա շնորհքն, և զայլն ամենայն վասն նոցա որք վերակացութեան կարօտ եին, լուիցէ և նա, թէ ոչ երբէք ծանուցէի զքեզ, և ոչ յայնժամ մինչ շնորհքն քև գործ գործէին։

Տեսէք որչափ պարկեշտութեան վարուց խնդիրք են անդ. զիա՞րդ ինքն առանձին բաւական է տանել զմեզ յարքայութիւնն, և թէ չիցէ մօտ, մատնել 'ի կորուստ, թէպէտ և բիւր նշանս և սքանչելիս ցուցանիցեմք։ Եւ ինչ այնպէս ուրախ առնէ զԱ̃ծ՝ որպէս և վարք առաքինիք. թէ սիրէք զիս, ասէ. ոչ ասաց՝ թէ նշանս արասջիք. և դարձեալ՝ թէ զձեզ բարեկամս կոչեմ, ոչ զի զդևս հանիցէք, այլ զի զբանս իմ պահեսջիք. զի այն ա̃յ պարգևացն է, և այս ա̃յ պարգևացն և մերոյ փութոյ։ Փութասցուք լինել բարեկամք ա̃յ, զի մի կայցեմք ցանկ թշնամիք։ Զայս առնեմք և միշտ զսոյն յիշեցուցանեմք և մեզ և ձեզ, և աւելի ինչ ոչ լինի. վասն որոյ երկնչիմ և կամէի լռել, զի մի ևս քան զևս տանջանք մթերիցին մեզ. զի բազում անգամ լսելն և չառնելն՝ բարկացուցանէ զտէրն։ Այլ դարձեալ երկնչիմ 'ի միւսմէ տանջանացն, որ վասն լռութեան գայցեն 'ի վերայ, եթէ 'ի բանս սպասաւորութեանն կարգեալ՝ և լուռ լինիցիմ։

Եւ արդ զինչ արասցուք՝ զի տարիցիմք։ Սկիզբն ա-

րացուք առաքինութեան, մինչ դեռ ժամանակս 'ի ձեռս է. բաժանեսցուք մեզ զառաքինութիւնս, իբրեւ միակ զգործս հողագործութեանն. յայսմ ամսեան յաղթեսցուք բամբասանաց եւ թշնամանաց եւ զուր բարկութեան: Դիցուք անձանց օրինակ եւ ասասցուք՝ եթէ այս օր զայս ինչ ուղղեսցուք, եւ վաղիւն զայն. եւ 'ի միւսում ամսեան վասն ախտակալութեան խրատեսցուք զանձինս, եւ 'ի միւսումն վասն այլ ինչ առաքինութեան. եւ յորժամ 'ի գլուխ հանիցեմք զայն առաքինութիւնս, եւ ապա 'ի միւսն եւս եկեսցուք. զոր օրինակ աշակերտք յորժամ ուսանիցին ինչ, այնմ զգուշանան, եւ այլ եւս առնուն:

Այլ անտի եկեսցուք յընչիցն անփոյթութիւն. նախ կարծեսցուք զձեռս յագահութենէ, եւ ապա արասցուք ողորմութիւն: Մի վայրապար զամենայն ընդ միմեանս խառնեսցուք. Թէ ձեռօք՝ որով սպանանեմք, նախկին զոգցես եւ ողորմութիւնս առնիցեմք: Այլ յետ այնր յայլ առաքինութիւն, եւ յայնմանէ 'ի միւս զօրութիւն. եւ "Բանք յիմարութեան եւ խեղկատակութեան մի եւս անուանեսցին 'ի մեզ":

Եւ այժմ ուղղեսցուք. չեն պէտք թոշակի, եւ ոչ վաստակոց եւ ոչ քրտանց. կամելն միայն բաւական է, եւ ամենայն ինչ դիւրին վճարի. չեն ինչ պէտք 'ի հեռի ճանապարհ երթալ, եւ ոչ ընդ ծով համատարած հատանել անցանել. այլ փոյթ յանձին ունել եւ սանձս դնել լեզուի, եւ զթշնամանս եւ զվայրապար ցասումն, եւ զանպատշաճ ցանկութիւնս եւ զփափկութիւնս եւ զայլս այէս խորտակող յանձնախութիւնս, զընչից ցանկութիւնս, զսուտ երդնուլ, զստէպ երդնուլ 'ի բաց մերժեսցուք յանձանց մերոց: Եթէ այսպէս գործեսցուք զանձինս, եթէ զառաջին փուշն 'ի բաց խլեսցուք, եւ զերկնաւոր սերմն 'ի ներքս արկցուք, կարեմք հասանել խոստացելոց բարութեանցն: Եկեսցէ միակն եւ ամբարեսցէ զմեզ յիշտեմարանն, եւ վայելեսցուք 'ի բարութիւնսն. որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք եւ մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

Ի ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

. . . .

զարմանաց ընդ գործ . . նահապետան գործեցան : «Սա-հակաւ, ասէ, կոչեսցի քեզ զաւակ», և մտաց սպանանել զորդին : Քաջ զի մի կարծիցէ թէ իբրև անյոյս ինչ լինել զայն առնէր, և վասն այնորիկ . . . մերժիցէ 'ի բաց, այլ զի ուսանի . . թէ . . և այն հաւատոց գործ էր, ասէր թէ այնմ հաւատայր, թէպէտ և կարծէր թէ այն ընդ այսմ ինչ կատարիցի, այլ ոչ ինչ կատարէր : «Քանզի ոչ եթէ մարդկեղէն խորհրդովք չափէր զԱյ զօրութիւնն, այլ 'ի հաւատոյն առնէր զամենայն . որով անկասկած իսկ ասէր՝ թէ և 'ի մեռելոց կարող է յարուցանել Ած . ուստի և յառակս ընկալաւ զնա, այսինքն յօրինակ խոյին . . . խոյին ապրեցաւ . որպէս զի խոյիւն իսկ . . . զնա . քանզի փոխանակ նորա սպանանէ խոյն . Այս ամենայն օրինակք էին . իսկ աստ որդին Այ է սպանեալ : Դու արդ տես քանի ինչ է մարդասիրութիւնն . քանզի մեծ շնորհք տայոց էին մարդկան, կամեցաւ ոչ շնորհօք առնել զայն, այլ իբրև պարտապան . կացմեաց նախ զայս . . զինչ որդի տայցէ փոխանակ իրաց Այ . այլ զի մի մեծ ինչ կարծիցի առնել զայն, զի զինչ որդին տայցէ Ած վասն մարդկան, ուր զի և արդ յառաջ քան զնա զնոյն արար . զի մի շնորհօք միայն կարծեսցի գործն, այլ ըստ պարտուց : Ոչ ի զոր մերժեցեալք, և զայն եւս նոցա շնորհել կամիմք . . զանէն ինչ . . . առաք և առաք տաւք . . . այնու պարծիմք . . իւն և ոչ տրովքն . և չասեմք եթէ զայս ինչ տուաք նմա, այլ թէ զայն ինչ առաք 'ի նմանէ . ուստի ասէ՝ և յառակս ընկալաւ զնա, այսինքն որպէս թէ յօրինակ . զոր օրինակ և խոյն իսկ օրինակ էր Սահակայ . կամ թէ որպիսի տիպս ինչ : «Քանզի խորհուրդ կատարեալ էր, կամ թէ և սպանաւ իսկ Սահակ ըստ իւրում յօժարութեանն, և վասն այնորիկ շնորհեաց զնա նահապետին : Տեսանես զի զոր ցանգ ասէի, և այժմ նոյն յայտ լինի : Յորժամ ընծայեցուցանեմք զմիտս կատարեալ, և ցուցանեմք թէ անփոյթ առնեմք զերկրաւոր իրաց, յայնժամ և երկրաւորքս գոյն . . . զմեզ կալցեալս ընդ նոսա միւս-

անգամ առնիցէ։ Այժմ զքեզ նախ ՚ի ծառայութենէն, և ապա առնուցուս մի երբէք ծառայ, այլ երբէք զտէր։ Արհամարհեա զմեծութիւն, և լինիցիս մեծատուն. արհամարհեա զփառս, և լինիցիս փառաւոր. արհամարհեա զվրէժ առնուլ ՚ի թշնամեացն, և ապա հառանիցես իրացն. արհամարհեա զհանգիստ, զի առնուցուս, և ոչ երբէք զկապեալ առնուցուս, ոչ երբէք ըզծառայ, այլ երբէք զազատ։ Որ օրինակ և զմանր մանկտւոյ յորժամ տեսանիցեմք թէ խաղալկաց ցանկանան, անձնատուրս թաքուցանեմք զխաղալիկսն կամ զգնդակսն կամ զերգս կամ զայլս . . . զի և ողորմութիւնս և ամանս առնեն և զգազանս ընդունել. վասն այնորիկ բարձեալ ՚ի մէնջ համարձակութիւն, և չկարեմք ումեք առնել։ Այլ առակս գէթ յայտնեմք փախիցուք յայնպիսի մասունէ. և դուք որ զարիզմն յուղէք, զազաբեցէք յայնպիսի ժամուէ, և ցածուցէք ըզյանձնառութիւն համբերութեանցն, զի թերեւս այժմ կարասցուք հաշտեցուցանել զձեզ և հնազանդել խոնարհութերոց բարութեանցն. որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել ՚ի Քրիստոս Յիսուս ՚ի Տէր մեր. ընդ որում Հօր միանգամայն և Հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Ի ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

“Հաւատովք վասն հանդերձելոցն օրհնեաց Իսահակ զՅակոբ և զԵսաւ։ Հաւատովք Յակոբ ՚ի մեռանելն զիւր մի յորդւոցն Յովսեփու օրհնեաց և երկիր եպագ ՚ի վերայ ծագի գաւազանի նորա։ Հաւատովք Յովսէփ ՚ի վախճանելն յիշեաց վասն ելից որդւոցն Իսրայէլի և վասն ոսկերաց նորա պատուիրեաց”։

“Ամէն, ասէ, մարգարէք և արդարք ցանկացան տեսանել զոր տեսանէքդ և ոչ տեսին, և լսել զոր լսէքդ և ոչ լուան”։ Այս ուրեմն զամենայն հանդերձեալսն գիտէին արդարքն։ Այլ կարի իսկ քաջ. զի եթէ վասն ակնկալութեան նոցա չյայտնէր որդին՝ ո՞յք ոչն կարէին ընդունել, նոցա որոց առաքինութիւնն պայծառագոյնք էին՝ ՚ի դէպ էր թէ յայտնի էր։ Զնոյն ասէ և Պաւղոս՝ թէ գիտէին զհանդերձեալսն այսպիսիքն զծնունդն,

զգալուստն, զչարչարանսն, զյարութիւնն։ Այլ եթէ զայն իսկ ասէ. այլ վասն հանդերձելոցն՝ ոչ եթէ ընդ հանդերձեալն յաւիտենէն ասէ, այլ զայնր իրաց . . . քան ՚ի դիւրութիւն և ՚ի հանգստեան լինել։ Նոյնպէս նոյն իսկ առանձինն առաւել վարձք են։ "Նա համբերեցաւ կցորդ լինել չարչարանաց ժողովրդեանն այ"։ Դուք վասն ձեր չարչարիք, և նա վասն այլոց լաւ համարէր չարչարել և անձամբ զանձն տալ ՚ի ձգունս, որով մարթ էր անտրտունջ լինել և ՚ի բարութեանս վայելել։ "Քան առ ժամանակ մի, ասէ, ՚ի մեղս վայելել". մեղաց վայելս՝ չլինելն կցորդ այլոց չարչարանացն ասէ. զայն, ասէ, համարէր մեղս։ Զի եթէ զչլինելն կցորդ այլոց չարչարանաց մեղս համարէր, ապա ուրեմն մեծ բարութիւն է չարչարակից լինել. յորոյ վերայ արքունեաց անձամբ զանձն ընկենուլն։ Զայս առնէր զի յառաջագոյն մեծամեծս ինչ տեսանէր. "Մեծագոյն համարեցաւ, ասէ, քան զգանձսն եգիպտացւոց զնախատինսն Քրիստոսի"։ Զինչ իցեն նախատինքն Քրիստոսի. այսպէս նախատել, ասէ, որպէս զուքն նախատիք՝ զնախատինսն զոր Քս կրեաց յանձին, կամ թէ վասն Քսի նախատեցաւ . . . ըստ այնմ թէ "Վէմն էր Քս". այնպիսի ինչ են նախատինքն նորա որպէս և զուքն նախատիք։ Զինչ իցեն նախատինքն Քսի. զի արհամարհեսցուք զհայրենիսն և նախատ լինիցիք, զի մի զհետ ընթանայք և չարչարանս կրեսցէք։ Ի դէպ է թէ և նա նախատինս կրեաց յորժամ լուաւ թէ "Միթէ սպանանել կամիցիս զիս որպէս երէկ զեգիպտացին սպաներ"։ Այն իսկ են նախատինքն Քրիստոսի յորժամ մինչև ցվախճան և ցյետին շունչն չարչարիցի ոք վասն նորա, որպէս և ինքն իսկ լսէր նախատինս ՚ի խաչահանուաց և յազգականաց. "Եթէ որդի ես, ասէին, այ, էջ ՚ի խաչէդ"։ Այն իսկ են նախատինքն Քրիստոսի յորժամ յընտանեաց և որոց երախտաւոր լեալ իցէ՝ նախատիցի. քանզի և նա յերախտաւորաց չարչարեցաւ։ Այսու քերթէ և յորդորէ զնոսա թէ և Քրիստոս ընդ նոյն չարչարանս չարչարեցաւ, և Մովսէս. զերկուս և երեսուն զարմանալիս և փառաւորս դնէ։ Որպէս զի Քրիստոսի առաւել են նախատինքն և ոչ Մովսէսի. քանզի յիւրոցն չարչարեցաւ զայ . . ՚ի չարչարանս։ Այլ ոչ նա

ամպաչեաց զհուր մտանել ՛ի վերայ նոցա փայլատակմանց բար-
կութեան, և ոչ ևս հանդարտեցաւ ինչ. այլ նախատէր
և համբերէր . . այնու, թէպէտ և զգլուխս շարժէին,
զոսս ՛ի վերայ սարսափէին: Այլ քանզի ՛ի դէպ էր և նո-
ցա . . . կալ հատուցմանց, ասէ թէ և Դ[illegible] և Մովսէս
գ . . չարչարեցան: Այլ ուրեմն հանգիստ մնացեալ է . .
նախատինքն վասն Քրիստոսի: Այլ արդ զինչ կամիցիս,
զնախատինսն Քրիստոսի, եթէ զմեղացն հանգիստ:
“Հաւատովք, ասէ, եթող զԵգիպտոս եգիպտացւոց և
ոչ երկեաւ ՛ի բարկութենէ թագաւորին. զի զաներ-
ևոյթն իբրև տեսեալ համբերութեամբ համբերե-
ցաւ„: Զինչ խօսիս թէ չերկեաւ. նա առանձին գիրք
ասեն՝ թէ իբրև լուաւ երկեաւ, և փախստեամբն շա-
հեցաւ զանձն, և խուսեաց և թագոյց զանձն, և յետ
այնորիկ իսկ ՛ի կասկածանս էր: Զիտ զիր և հաւա-
տեաւ բանին. չերկնչէին ՛ի բարկութենէ թագաւորին
առ միւսանգամ անդրէն գնալն ՛ի դիմի հար . . . ոչ
յայտ է թէ առ, և ոչ անյայտ ինչ է թէ ՛ի բաց մեր-
ժեաց. այլ զհրամանն եւեթ յայտ առնէ զիր՝ եթէ հրա-
մայեաց մատուցանել: Այս և անդ թէպէտ և մատուցե-
ալ յանդգնել՝ չարարին, քանզի արգելլին առաքեալ-
քըն. նոյնպէս և աստ պարտ էր վաղվաղակի ՛ի բաց մեր-
ժել: Այլ անդ հրապարակ մի ողջոյն գումարեալ, և աստ
խնքնին իսկ բռնաւոր իշխանն: Այլ արդ ընդէր չմեր-
ժեաց ՛ի բաց, յառաջագոյն իսկ ասացի՝ թէ ոչ իբրև
իւրոյ նուիրեցին ՛ի խափան ինչ պաշտամանն, այլ վասն
մեծի զգուշանալեացն յայնմ աղագս: Այլ զի ոչ նուաղեցոյց
զպատիւն իւր ՛ի հրամանն տալոյ՝ յայտ է եթէ ծառայ-
եցեն ամենայն ազգք իւր Դանիէլի: Իսկ նոքա ոչ
այնպէս ինչ, այլ զնոսա իսկ կարծեցին աստուածս. վասն
այնորիկ ՛ի բաց մերժէին: Այլ անդ նախ երկիր եպագ
և ապա զայն առնէր. ոչ իբրև իւրոյ եպագ երկիր, այլ
իբրև առն միոյ իմաստնոյ. և չէ յայտ եթէ նուիրեաց,
ոչ եթէ որպէս և Դանիէլի այն կամք էին՝ ընդունէր:
Այլ Նաբուքոդոնոսորն իսկ անուն ընդէր կոչեաց նմա. ոչ
ապաքէն զի չէին ինչ զարմանալի նոցա գիրքն եբրայեցւոց.
ուր և գերւոյ միոյ զնոյն անուն կոչէր, ուր ամենեցուն
հրամայէր բազմատարր ամենակերպ պատկերին երկիր
պագանել. և զմիշտագոյն եւս պաշտէին. եւս քան զկատա-

ցիան անմիտք եղեն բաժանելացիքն. վասն որոյ և չէր խակ դիւրին վաղվաղակի ածել զնոսա յայն։ Այլ բազում ինչ և այլ է ասել, բայց առ այժմ այսչափ շատ է։ Այլ թէ կամիցիք ամենայն բարութեանց հասանել, զայն ինչ խնդրեսցուք որ ըստ Աստուծոյ իցէ. զոր օրինակ որ զաշխարհիս խնդրեն և յայսմանէ և յայնմանէ անկանին. այնպէս և որ զնոյն նախանձաւոր առնեն, երկոցուն հասանեն։ Մի զայս խնդրեսցուք, այլ զայն, զի և խոստացելոց բարութեանցն հասանիցեմք 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր. ընդ որում հօր միանգամայն և հոգւոյն սրբոյ փառք իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Ի ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԻՆ

"Հաւատովք արար զզատիկն և զհեղումն արեանն, զի մի որ սատակէր զանդրանիկսն՝ մերձեսցի ինչ 'ի նոսա։ Հաւատովք անցին ընդ ծովն Կարմիր իբրև ընդ ցամաք երկիր, զորոյ փորձ առեալ Եգիպտացւոցն ընկղմեցան։ Հաւատովք պարիսպքն Երիքովի անկան, շուրջ եկեալ զնոքօք զեօթն օր։ Հաւատովք Ռախաբ պոռնիկն ոչ կորեաւ ընդ անհաւատսն, որ ընկալաւ զլրտեսսն խաղաղութեամբ"։

Բազում ինչ 'ի միջի յարդարել սովոր է Պաւղոս, և թանձրախիտ և յաճախաւոր է մտօք. քանզի այնպէս է շնորհք հոգւոյն։ Ոչ եթէ բազում բանիւք սակաւ ինչ միտս դնել, այլ սակաւ բանիւք բազում միտս 'ի ներքս անկի։ Այլ արդ տես զիարդ մխիթարութեան կարգաւ և վասն հաւատոց խօսի, և զայսպիսի օրինակս և զխորհրդոց յուշ առնիցէ; զորոց ճշմարտութիւն մեք ունիմք։ "Հաւատովք, ասէ, արար զզատիկն և զհեղումն արեանն, զի մի որ սատակէր զանդրանիկսն՝ մերձեսցի . . . սոյն իւր և զերկիր սատակածանէր և զկե . . իբրև զծով ընկղմէր. առ նոսա մնացեալ զմնութիւն, և առ սոսա ևս աւելի միմնէր և վասնէր։ "Հաւատովք, ասէ, պարիսպքն Երիքովի անկան՝ իբրև շուրջ եկին զնոքօք զեօթն օր"։ Քանզի ոչ եթէ փողոցն հնչումն կարէր զվէմս տապալել, թէպէտ և բիւր անգամ ոք փողս հարկանիցէ, այլ հաւատքն կարող են ամենայնի։

Տեսանես ամենայն ուրեք զի ոչ ըստ կարգի ինչ և ոչ ըստ բնութեան օրինաց շրջշրջին իրք, այլ ըստ ոչ ակն ունելոյ յանկարծակի լինի ամենայն ինչ յայտ. նոյնպէս և աստ ոչ ըստ ակնկալութեան ինչ լինի ամենայն։ Այլ քանզի 'ի վեր և 'ի խոնարհ զայն ևեթ ասէր եթէ պարտ է հաւատալ հանդերձելոցն յուսոյ, նմանագոյնս իսկ յուզեաց զայնչափ ձայնս հաւատոց, յայտ արարեալ եթէ ոչ այժմ ինչ, այլ 'ի բնէ և 'ի սկզբանէ ամենայն սքանչելի հաւատովք վճարէին, և ամենայն ուղղութիւնք նոցա գործէին։

« Հաւատովք, ասէ, Ռախաբ պոռնիկն ոչ կորեաւ ընդ անհաւատսն, որ ընկալաւ զլրտեսն խաղաղութեամբ »։ Նա ուրեմն կարի յոռութիւն է յորժամ և քան ըզպոռնիկն ես անհաւատ գտանիցիս. թէպէտ և նա զարանց օտարաց զբանս ևեթ լուաւ, և փաղփաղուկ հաւատոց, որով և փախչան 'ի գլուխ ել, զի 'ի բազմաց ինքն միայն ապրեցաւ։ Զասաց ընդ միտս, թող ընդ իմն բազումն լինիցիմ, զինչ լինիցի. չասաց թէ ... զոր օրինակ վարդապետս այր ախորժիցէ, և զգիրն ըստ տղայական բարբառոյն գրիցէ, չասեմ թէ չգիտէ. և յորժամ հարցանիցէ՝ եթէ ո՞ւր է այս նիշ գիր, գիտեա թէ չէ անտեղեակ, այլ զաշակերտն կամի յորդորել. նոյնպէս և Աստուած ոչ առ կարօտութեան ինչ կայր յաղօթս, այլ զքեզ կամէր յորդորել, զի միշտ հպատակ կայցես յաղօթս, և անդադար կրթութեամբ և բազում զուարթութեամբ արթուն կալ։ Ոչ զգիշերին աղօթելն միայն ասեմ, այլ և զցերեկն արթուն լինել յաղօթս. զի արթուն այնպիսին կոչի։ Վասնզի մարթ է զցայգ յաղօթս կալ և նիրհել մտօք. և զցերեկ յաղօթս չկալ և հսկել, յորժամ միտքն առ Աստուած կայցեն, յորժամ 'ի միտ առնուցու եթէ ընդ ում խօսիցի, և կամ ընդ ում բանք իցեն։ Յորժամ զմտաւ ածիցէ, եթէ հրեշտակք կան առաջի ահիւ և դողութեամբ, և ինքն մատուցեալ յորանջիցէ և քոչքոտիցի և ձկտիցի, որքան օգուտ ակն ունիցի յաղօթիցն։

Մեծ զէն են աղօթք, եթէ պատրաստ մտօք կացցէ յաղօթս. և զի ուսանիցիս եթէ որչափ զօրութիւնս ունի աղօթք, անամօթութեան և անիրաւութեան անմտագոյն մտաց յաղթեցին սաստիկ սաստկ պաղատանքն։

"Լուարուք, ասէ, զինչ ասաց դատաւորն անիրաւութեան",: Նա՛ և 'ի դանդաղանաց ևս հերքեցին աղօթքն. և զոր ինչ չարար բարեկամութիւնն, զայն արար ժտութիւն: "Եթէ ոչ վասն բարեկամութեանն, ասէ, տացէ նմա, այլ վասն ժտութեանն յարիցէ և տացէ նմա",: Նու-զանարժան կինն արժանի արար առնել անդ լրութիւն: "Ձէ բարիոք, ասէ, առնուլ զհաց մանկանց և արկա-նել շանց",. և նա առ այն զինչ. "Այո տէր, ասէ, և շունք կերակրին 'ի սեղանոյ մանկանց տեառն",:

Զգոյշ լերուք աղօթից. մեծ զէն են եթէ սրտի մը-տօք լինիցին, եթէ առանց մնապարծութեան, եթէ միա-միտ սրտիւ: Աղօթք զպատերազմունս մեղմեցին. զազգ մի ողջոյն և զանիրաւ ապրեցուցին և երախտաւոր եղեն. "Լուայ, ասէ, հեծութեան նոցա և իջի փրկել զնո-սա",: Իսկ փրկութեան են աղօթքն, արգել մեղաց, բժշկարան յանցանաց: Աղօթից պատկառ կայր այրեն լոկ միայնացեալ, և եղև հաճոյ:

Եթէ խոնարհութեամբ կացցեմք յաղօթս, եթէ զկուրծս ծեծիցեմք իբրև զմաքսաւորն, եթէ զնոյն բանս խօսիցիմք զոր նայն ասաց՝ եթէ հաշտեաց ընդ մեղա-ւորիս, ամենայնի հասանեմք: Եթէ մաքսաւորք չիցեմք; այլ այլ ինչ չար ևս քան զնորայն մեղս ունիմք. և զայն մի ասեր՝ եթէ սակաւ են յանցանք քո. 'ի նմին արմա-տոյ են իրքն: Որ օրինակ նոյնպէս ասի սպանողն մար-դասպան և որ զմանկունս սպանանիցէ, նոյնպէս և ա-գահն 'ի մեծին և 'ի փոքուն՝ ագահ է. և ոխակալու-թիւն՝ ոչ սակաւ, այլ և մեծ իսկ մեղք են. "Ճանա-պարհ ոխակալացն, ասէ, 'ի մահ",. և "Որ բարկանայ, ասէ, եղբօր իւրում զուր, պարտաւոր է, ասէ, 'ի գե-հենի",. և որ կոչէ զեղբայր իւր մորոս և անմիտ, և բա-զում և այլ ինչ:

Զի հաղորդիմք ևս անարժանութեամբ ահագին խորհրդոյն, նախանձիմք, բամբասեմք. բազումք 'ի մէնջ և արբենան բազում անգամ. և յայնպիսի գործոցն իւ-րաքանչիւր իսկ մի բաւական է հանել յարքայութե-նէն, թող թէ յորժամ ամենայնն 'ի մի վայր ժողովես-ցին. զինչ ինչ այնուհետև մխիթարութիւն կայցէ մեղ-ղչանաց: Բազում աղօթից պէտք լինիցին, բազում ժուժկալութեան, բազում պարապութեան, զի կարի-ցեմք հասանել խոստացելոց բարութեանցն:

Ուսցուք և մեք եթէ հաշտեաց ընդ մեղաւորս, մանաւանդ զի մի առնիցեմք և եթ, այլ զի և զնոյնն խոր- հիցիմք։ Նա եթէ այլ ոք կոչեսցէ զքեզ անուանս, մի բարկասցուք. քանզի լուաւ և նա, եթէ չեմ իբրև ըզ- մաքսաւորս զայս, և ոչ բարկացաւ. այլ 'ի խոր խոցե- ցաւ, զղջմամբ ընկալաւ զնախատինս. նա առաց զվէրն, և սա խնդրեաց զդեղն։ Ուսցուք և մեք, հաշտեաց ընդ մեղաւորիս. բայց թէ և այլ ոք կոչիցէ մեղաւոր, մի բարկասցուք։ Ապա եթէ մեք խօսիցիմք զանձանց բիւր չարիս, և յորժամ յայլոց լսիցեմք՝ դժկամակ լի- նիցիմք, չէ այնուհետև խոնարհութիւն, այլ ցոյցք և սնապարծութիւնք։

Զո՞յս ինչ առաւել իցէ զանձն մեղաւոր կոչել։ Այո. խոնարհութեան կարծիս առնումք. զարմանեան, գովեն զմեզ. և եթէ զնորին հակառակն առիցեմք զանձանց, արհամարհեսցիմք, որպէս զի և զայն փառաց վասն առ- նիցեմք։ Իսկ ո՞ր իցէ խոնարհութիւնն։ Յորժամ այլ ոք նախատիցէ, և յանձին ունիցիմք, հրաժարիցեմք 'ի մեղացն, տանիցիմք բամբասանաց։ Նա և այն չև ևս խոնարհութեան նշանակ է, այլ բարեբարութեան։ Սա առաւել մեք զանձինս կոչեմք մեղաւորս, անարժանս և պիղծս. և եթէ, ոք մի ինչ յայսցանէ նախատիցէ, դժա- րիմք, զայրանամք։ Տեսանես, չէ խոստովանութիւն, և ոչ բարեբարութիւն։ Կոչեցեր զանձնն այնպիսի, մի ցասնուր յորժամ յայլոց լսիցես, մի ընդոստանայցես. զի այնպէս և մեղքն թեթևասցին 'ի քէն. յորժամ այլք նախատիցեն՝ անձանց ծանրութիւն զնեն 'ի վե- րայ, բայց զքեզ 'ի զգաստութիւն ածեն։ Լո՛ւր զինչ ասէր երանելին Դաւիթ, յորժամ անիծանէր զնա Սե- մէի. «Թող տուք, ասէ, տէր հրամայեաց դմա, որպէս զի նայեսցի 'ի խոնարհութիւնս իմ, և հատուսցէ ինձ տէր բարեփոխանակ անիծից զորա այսր աւուր»։ Դու քեզէն մեծամեծ չարիս խօսիս, և եթէ ոչ զաւագաց արդարոցն գովութիւնս լսիցես, դաղանես, զայրանաս։ Տեսանես զի խաղ առնես զչխաղղյն։

Նա և զգովութիւնսն ինկ՝ այլոց գովութեանց ցան- կութեամբք 'ի բաց մերժեմք. զի ևս մեծամեծ գրուա- տեաց հասանիցեմք, զի ևս առաւել զարմանալի լինի- ցիմք. որպէս զի թէ չընդունիցիմք զգովութիւն և եթէ

ոչ եւս քան զեւս աճեցուցանեմք, վասն այնորիկ զայն այնպէս առնեմք, եւ ամենայն ինչ կարծեօք լինի, եւ ոչ ճշմարտութեամբ. վասն այնորիկ ամենայն ինչ ընդունայն է, ամենայն ինչ անպտուղ։ Աստ արդ աղաչեմ, զանէ յայսմ հետէ հրաժարել 'ի մօրէն չարեաց՝ 'ի սնապարծութենէ, եւ կեալ ըստ այ՟ կամացն։ Ոյր եւ հանդերձելոց բարութեանց հասանիցեմք 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր, ընդ որում հօր միանգամայն եւ հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն եւ պատիւ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Ի ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

. . . .

ինչ կարծիս առնել նոցա յայնմանէ որ վերացաւն, եւ առաւել զարմանալի թուէր նոցա, բերէ մխիթարութիւն եւ սփոփութիւն։

«Շրջեցան, ասէ, լաշկամաշկօք եւ մորթովք այծենեօք, նեղեալք եւ տառապեալք եւ տարակուսեալք, զորս ոչ արժէ աշխարհս»։ Նոյնպէս զի եւ ոչ հանդերձ անգամ ունէին, անհնարին նեղութիւնք, ոչ քաղաք, ոչ տուն, ոչ իջավանք, այնպիսի ինչ որպէս եւ Քրիստոս ասէր՝ եթէ «Որդւոյ մարդոյ ոչ գոյ տեղի ուր զգլուխն դնիցէ»։ Ոչ ինչ ասիցեմ իջավանս. նա բնաւ եւ դադար իսկ ուրեք ոչ գոյր. թէպէտ եւ յանապատն երթեալ հասեալ, սակայն եւ անդ չունէին ինչ դադար։ Զի ոչ ասաց թէ յանապատին կային. այլ թէ եւ անդ փախստականք էին, եւ հալածականք շրջէին ոչ միայն 'ի շէն երկրէ, այլ եւ յանշէն անապատէ։ Յուշ առնէ նոցա զտեղեացն եւ զկրացն՝ որ անդ 'ի նոցանէ գործէին։ Ապա թէ ձեզ մեղադիր լինել կարիցեն . . . զոր հալածէին եւ խուճապէին եւ սովամահ ջանային առնել. քանզի եւ նոքա 'ի ժամանակի անդ կարօտեալք էին։ Իսկ լաշկամաշկօքն շրջել զինչ իցէ։ Յանապատի մոլորեալք եւ 'ի լերինս եւ 'ի այրս եւ 'ի ծակս երկրի։ Իբրեւ զփախըստականս եւ զհալածականս. որպէս եթէ 'ի չարիս ինչ ըմբռնեալք եւ չէին արժանի եւ ոչ զարեւ անգամ տեսանել, նա եւ ոչ յանապատին գտանէին ամուրս ապաստանի, այլ ցանգ փախչել, միշտ ընդ փապարս ան-

կանել, և կենդանւոյն յերկրի ծածկել զանձինս. հա-
նապազ յերկիւղի, հանապազ 'ի կասկածանս...

Այլ զինչ վարձք իցեն ընդ այնպիսի վաստակոց, զինչ հատուցումն... չև ևս, ասէ, ընկալան, այլ տակաւին սպասեն. և այնպէս 'ի նոյն նեղութեանն վախճանեցան, և չև ևս ընկալան. որ այնչափ յառաջագոյն քան զաւուրս ժամանակս յաղթեցին, չև ևս ընկալան ինչ. և դուք որ դեռ տակաւին 'ի պատերազմի էք, որդէն վհատիցէք. Չեղեն իսկ ածէք զմտաւ ուչափ ժամանակս նստեալ Աբրահամ և Պաւղոս առաքեալ սպասեն եթէ երբ դուք կատարեսջիք, և կարիցեն առնուլ վարձս: Եթէ ոչ մեք ընդ երթայցեմք, չառնուն ինչ. քանզի յառաջագոյն ասաց նոցա հայրն չտալ ինչ: Ո՜ր օրինակ հայր ոք գթած որդւոց ժրաց որոց զգործ ինչ վճարեալ իցեն, չասնա յանձն առնել հացի ժամ եթէ ոչ եղբարքն ևս գայցեն. և դուք վհատիք զի չև ևս առէք վարձս: Ո՜ինչ գործիցէ Աբել որ յառաջ քան զամենեսին յաղթեաց, և չև ևս առ զպսակն. զինչ Նոյ, զինչ այլքն ամենեքին որք յառաջին ժամանակս առաքինեցան, և քեզ և այլոց որ յետ քոյ լինելոց են՝ սպասեն: Տեսանես զի մեք զրկեմք զնոսա: Աստ մեր, ասէ, լաւ ինչ խորհեալ էր Աստուծոյ, զի մի՛ առանց մեր կատարեսցին. զի մի համարեսցին եթէ զմեզ զրկիցեն նախ քան զմեզն պսակելովն, մի ժամանակ երևեց... համարս պարտիմք Աստուծոյ: Տեսանես զի և ատեանն Քրիստոսի է, և համարս նմին պարտի, ասեն, այն որ իբրև Աստուծոյ: Այլ յայտ է թէ, օրինակի վասն է ամենայն խոնարհութիւն նորա, և ոչ եթէ իբրև վարձուց ինչ հատուցումն շնորհել նմա՝ ունի 'ի վեր քան զամենայն անուն. այլ զի նովաւ մեզ շնորհիցի: Այլ արդ ուր այսպիսի օրինակս առաջի կայ, չպարտիմք, ասէ, հեղգալ: Ա՜ս և եթէ չէր ինչ հատուցումն, բաւական էր հաւանեցուցանել զամենայն ինչ յանձին կրել. Թող եթէ ուր այսչափ հատուցմունք առաջի կան, ոչ սակաւք ինչ, այլ մեծամեծք և անճառք: Այնպէս զի և մեք յորժամ այնպիսի ինչ չարչարանս կրիցեմք, նախ քան զառաքելոյն զմտաւ ածցուք զՔրիստոս. ընդէ՞ր. զի ամենայն կեանք նորա ըստ մարմնաւորութեանն լի էին Թշնամանօք: Քանզի մեծամե-

լեկան կոչէր և մոլորեցուցիչ և կախարդ. քանզի եր-
բեմն ասէին Հրէայքն՝ եթէ "Ոչ է այրն այն բարիոք, այլ մոլորեցուցանէ զժողովուրդն": Այլ դարձեալ՝ ե-
թէ "Մոլորեցուցիչն այն ասէր մինչ կենդանին էր, ե-
թէ յետ երից աւուրց յառնեմ": Այլ զի 'ի կախար-
դութիւն ևս բամբասէին զնա և ասէին՝ թէ բէեղզե-
բուղաւ հանէ դա զդևս. և զի մոլեկան և դիւահար կո-
չէին. "Ոչ բարւոք, ասեն, ասեմք՝ եթէ դև գոյ 'ի դմա և մոլեգնէ": Զայսպիսի ապախտաւորութիւն հաստա-
ցանէին, և նա երախտիս առնէր նոցա, զքաջնչելիս գոր-
ծէր, զոյ գործս ցուցանէր: Եթէ չէր ինչ արարեալ՝ և զայնպիսի բանս լսէր 'ի նոցանէ, ոչ ինչ այնպէս զար-
մանք էին: Իսկ եթէ զճշմարտութիւն ուսուցանէր և լսէր եթէ մոլորեցուցիչ է, և զդևս հանէր և ասէին եթէ դիւահար է, և զամենայն զհակառակն կործա-
նէր և ասէին եթէ կախարդ է, յայտ է եթէ ընդ բա-
րերարին մարտնչէին: Զայսպիսի բամբասանս մեղա-
խօսէին զնմանէն:

Արդ եթէ կամիցիս և զաղարտանան ևս և զհեգնու-
թիւնսն ուսանել, որք կարի կսկծեցուցանեն զմիտս մեր, լուր նախ անդստին իսկ յարգանդէն. "Ոչ, ասեն, սա է որդի հիւսանն զորոյ մեք գիտեմք զհայր և զմայր. ո՞չ ապաքէն եղբարք սորա ամենեքեան առ մեզ են": Այս և քաղաքաւն ևս աղարտէին. 'ի Նազարեթէ է ա-
սէին. և դարձեալ. "Հարց և տես զի 'ի Գալիլեէ մարգարէ ոչ յառնէ". և այնչափ աղարտէր և համբե-
րէր ամենայնի: Այլ դարձեալ ասէին. "Ոչ գիրք ասեն եթէ 'ի Բեթղահեմ գեղջէ գալոց է Քրիստոս": Այլ միւս և զհեգնութիւնս ևս ուսանել. եկեալ, ասէ, կային շուրջ զխաչիւն, երկիր պագանէին նմա, հարկանէին և կոփէին, և ասէին. "Արա մեզ ո՞ եհար զքեզ". և քա-
ցախ մատուցանէին և ասէին. "Եթէ որդի ես Այ, էջ 'ի խաչէդ". և ծառայ քահանայապետին ապտակ ած 'ի ծնօտն. և նա ասէր. "Եթէ չար ինչ խօսեցայ՝ վկա-
յեա վասն չարին, և եթէ բարի՝ ընդէ՞ր հարկանես զիս": Այլ խաղ առնէին զնա, քղամիդ զգեցուցանէին, ընդ երեսս թքանէին. և այնպէս հանապազ փորձու-
թիւնս մատուցանէին նմա... Ո՞չ հանապազ իսկ փա-
խըստական լինէր, մերթ 'ի Գալիլեա, մերթ 'ի Հրէաս-

տան. ոչ անգամ մի իսկ 'ի խանձարրոցն բազում փոր- ձութիւնք 'ի վերայ կուտէին. ոչ մինչ մանուկ իսկ մա- տաղ էր, առեալ մօրն փախստական լինէր յԵգիպտոս։ Վասն այսր ամենայնի ասէ զայն՝ եթէ "Հայեցարուք յառաջնորդն հաւատոց և 'ի կատարիչն Յիսուս. որ փո- խանակ ուրախութեանն որ նմա առաջի կայր, համբեր խաչին, արհամարհեաց զամօթ, նստաւ ընդ աջմէ այ"։

Այսուհետև ընդ նա հայեցեալք և ընդ նորին աշա- կերտսն, ընթերցցուք և զՊաւղոսին և լուիցուք 'ի նմա- նէ եթէ "Համբերութեամբ բազմաւ, 'ի նեղութիւնս, 'ի վիշտս, 'ի հալածանս, յանձկութիւնս, 'ի գանս, 'ի բանդս". և դարձեալ եթէ "մինչև ցայժմ և քաղց- նումք և ծարաւեմք և մերկանամք և կափահարիմք և ան- հանգիստ լինիմք և աշխատիմք և գործեմք ձեռօք մե- րովք. հայհոյեալք օրհնեմք, հալածեալք յանձն առ- նումք, բամբասեալք աղաչեմք"։ Եւ արդ ո՞վ ոք զանէ տակաւ ինչ մասն զայսպիսի վիշտս վշտացաւ։ Իբրև ըղ- մոլարս, ասէ, և զանարգս, իբրու թէ չունիցիմք ինչ և զամենայն ինչ ունիցիմք. "քառասուն, ասէ, միով պա- կաս արբի 'ի Հրէից. երիցս ձաղկեցայ. միանգամ քար- կոծ եղէ. զցայգ և զցերեկ, ասէ, յանդունդս տառա- պեցայ, 'ի ճանապարհս բազում անգամ, 'ի նեղութիւնս, 'ի վիշտս, 'ի քաղց և 'ի ծարաւ"։ Եւ զի այն էին այ կամք, լուր զինչ ասէր զանձնէն՝ եթէ "Վասն այսո- րիկ աղաչեցի զտէր, և ասէ ցիս. շատ են քեզ շնորհք իմ. զի զօրութիւն իմ 'ի տկարութեան կատարի։ Վասն որոյ, ասէ, հաճեալ եմ ընդ տկարութիւնս, ընդ նե- ղութիւնս, ընդ վիշտս, ընդ անձկութիւնս, ընդ գանս, ընդ բանդս. զի հովանի լիցի 'ի վերայ իմ զօրութիւնն Քրիստոսի"։ Եւ Քրիստոսի իսկ գլխովին լուր՝ եթէ "յաշխարհի նեղութիւն ունիցիք"։

"Արդ աղէ ածէք զմտաւ, որ այնչափ համբեր 'ի մեղաւորաց վասն ընդ նմա հակառակութեանն. զի մի աշխատ լինիցիք անձամբք ձերովք և լքանիցիք"։ Եթէ ընկերացն չարչարանքն յարդարիցեն զմեզ, տէրունականն որպիսի ինչ չտայցեն մխիթարութիւն, զինչ ինչ չառ- նիցեն մեզ. զի զամենայն հակառակութիւնն ասելով՝ յայտ արար և զայնպիսիսն ևս յաւելեալ. այսինքն զապ- տակսն, զծաղրն, զթշնամանս, զնախատինսն, զձաղանս-

սրն • զայս ամենայն՝ հակառակութիւնն ատելով յայտ արար • և ոչ զայս միայն, այլ և զվարուցն ամենայն ըղկարգս և զվարդապետութեանն . . . Մեծ իսկ են և արդարև մեծ մխիթարութիւն՝ Քրիստոսի չարչարանքն և առաքելոցն : Որպէս ազնուագոյն գիտէր զառաքինութեան ճանապարհն որպէս զի և ինքն յանձին կալաւ ընդ նոյնն գնալ • այնպէս գիտէր զնեղութիւնն օգտակար մեզ, և պատճառս հանգստեան լինելոյ, մինչև ասել եթէ "Որ ոչ առնուցու զխաչ իւր և եկեսցէ զկնի իմ, չէ ինձ արժանի,, : Եթէ աշակերտ ես, ասէ, վարդապետին նմանող լեր • քանզի այն է գործ աշակերտի : Իսկ եթէ նա ընդ նեղութիւնն եկն, և դու ընդ հանգստեան ճանապարհն կամիս երթալ, ոչ ես ընդ նոյն ճանապարհն ընդ որ նայն գնաց գնաս, այլ ընդ այլ : Զիարդ երթիցես 'ի հետ որ ոչ երթաս զհետ • զիարդ լինիցիս աշակերտ . . .

Զայն ամենայն ածցուք զմտաւ, սիրելիք • զայն ամենայն կալցուք յուշի, և չվհատիմք այնուհետև և չըքանիմք, թէպէտ և զրկիցիմք և յափշտակիցիմք և բազմապատիկ վիշտս մշտանայցեմք : Յերկնից լիցի մեզ քաջութիւն և յերկնից առաքինութիւնս, և ամենայն ինչ դիւրաւ վճարի մեզ : Ընդր գործս ինչ բարիս ամբարել, և մի աստ իմիք ամենել փոյթ, քանզի սուտ է այս ամենայն և երազ զինչ և իցէ՝ առ յաւալեօքն՝ որում ակն ունիմք • և չիք ինչ որ բնութեամբ է և ոչ ժամանակաւ • եթէ բարիք իցեն՝ բարիք չեն, և եթէ կարիք՝ ոչ ինչ այնպէս անհնարինք : Եւ եթէ կամիս համեմատեսցուք զայս վիշտս ընդ այնց տանջանաց • զինչ ինչ զուգակիան անշէջ հրոյն կայցէ, և կամ զինչ կշիռ անվախճանելի որդանն, և կամ զինչ ըզ հաւասարութիւն կրճելոյ ատամանցն՝ որ անդ լինիցի՝ կայ է ասել, հալածանացն, արտաքին խաւարին, բարկութեանն, նեղութեանն, անձկութեանն • կամ զինչ համեմատ ժամանակացն կայցէ • և եթէ բիւր ամս ասիցես, զինչ իցէ առ այնչափ անչափ և անվախճան յաւիտեանս, ոչ ապաքէն որչափ կաթ մի ջրոյն առ ծովն անչափ :

Իսկ բարութեանցն զինչ համեմատ կայցէ • այլ այն կարի իսկ մեծ առաւելութիւնն, զոր ակն ոչ ետես և ականջ ոչ լուաւ և 'ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ • և այն

յանչափ և յանպակաս յաւիտեանսն ։ Այլ արդ վասն այնր չէ՞ր պարտ բիւրապատիկ պատառ պատառ կոտորել, ցանկ սպանանել, այրել, բազում մահուց համբերել, և զամենայն զինչ և իցեն չարչարանք կրել և թանիւք և արգելանօք. և եթէ կենդանւոյն հրով այրել իսկ հասանէր, չէ՞ր պարտ այրել վասն հասանելոյ խոստացելոց բարութեանցն ։ Այլ զի խօսեցիմ, և առանձեալ համարիցիմ, ընդ այնպիսի արկոյ՝ որք ոչ զինչ արհամարհել յանձն առնուն. այնպէս համարին թէ իբրև զանմահս ինչ ունիցին. և եթէ աւկաւ ինչ 'ի բազմաց տայցեն, այնպէս հաշուին՝ եթէ զամենայն վճարեցին ։ Զեն այն տուրք, չէ ողորմածութիւն. տուրք այն էին, որպէս կինն այրի արկ 'ի գանձանակն. գէթ զաւելորդն տուր, և զքաւականն կալ, և մի զաւելորդն. այլ չիք ոք՝ որ զանեա զաւելորդն տայցէ ։ Մինչ ծառայս բազումս ունիցիս և հանդերձս կերպասեղէն, զաւելորդն ունիս. և եթէ ոչ զկարևորսն և զպիտոյսն, և առանց որոց չմարթիցեմք կալ, աւելորդք են այն ամենայն, և արտաքոյ քան զպէտսն կան ընդ վայր ։

Այլ եթէ զինչ իցեն՝ առանց որոց չկարիցեմք կալ, թէ կամիք տեսցուք ։ Եթէ երկուս ծառայս ունիցիմք, կարեմք կալ. ուր զի ոմանք առանց ծառայից իսկ կեան, և մեք որպիսի ինչ պատասխանի ունիցիմք տալ, թէ և զերկուս և զերիս բաւական չհամարիցիմք ։ Մարթ իմք և յաղքատայս տունս կեալ. և երկու և երեք տուն բաւական են մեզ. մի թէ չիցե՞ն բազումք՝ որ կնաւ և որդւովք 'ի մի տուն կեան ։ Ունիցիս երկուս և երիս ծառայս ։ Զինչ մարթիցի, ասեն, կնոջ ազատի երկու և երեք ծառայիւք միայն արտաքս ելանել ։ Այլ այն իսկ է ամօթանք՝ զի բազմօք ելանիցէ. թերևս ծաղր ևս առնիցէք զոր լսէքս. հաւատացէք, զի այն իսկ կարի ամօթ է. իբրև զոչխարավաճառս և զմարգագետս, զայն իմն մեծարանս համարիք, բազմօքն արտաքս ելանել. հպարտութիւն է այն և մեծապարծութիւն. և միւսն զզուանութիւն և պարկեշտութիւն ։

Ազատակինն ոչ բազում սպասաւորօք երևելի առնել պարտին, այլ ցածութիւնն ։ Զինչ քաղցրութիւն իցէ բազում սպասաւորս առնել. չէ ինչ այն օգուտ գործ. որ ինչ օգուտ գործ չիցէ, և ոչ ազատութիւն ինչ

ցուցանիցէ ։ Այս յորժամ զպակասին բաւական համարիցի, յայնժամ է ստոյգ ազատ. իսկ յորժամ բաղձանաց կարօտանայցէ, աղախին է, և ևս չար քան զգերդաստանիկան ։ Արդ աղէ ասա, Հրեշտակքն ոչ ապաքէն միայն շրջին ընդ տիեզերս, և չեն կարօտ սպասաւորաց. միթէ վասն այնորիկ 'ի վայր ինչ իցեն քան զմեզ, որք կարօտանամքս, նոքա որք չկարօտանանն. և եթէ չկարօտանալն սպասաւորաց հրեշտակական վարք են, ո՞ մօտ իցէ 'ի հրեշտակաց կենաց, որ բազմօք կարօտ իցէ՝ թէ որ զպակասումն բաւական համարիցի ։ Ոչ է այն ամօթ. այլ ամօթ այն է՝ եթէ յոռութիւնս ինչ ոք գործիցէ ։

Աղէ ասա, ո՞ պարծուցանէ զգաւեհիկս, որ բազում սպասաւորս ունիցի, եթէ որ սակաւս. որ զպակասումն ունիցի՝ 'ի նոա ոչ այնչափ հռչակս հարկանի ։ Տեսանե՞ս զի այն է ամօթանաց, որ բազում սպասաւորս ունի ընդ իւր ։ Ո՞ չատ տայ հայել ընդ ինքն կաձառորդացն, որ զանձինս զհանդերձոն ազանի, եթէ որ զզգեցն հանդերձիկն և զաւանց պաձուձանաց. ո՞ պարծեալ մեծապէս առնէ զբազումս, որ փառաւորական և լկտեաւ և ջորեօք կրի, և զոսկեհուռ նուարտանսն զբաստեանսն [1] տարածանէ, եթէ որ համեստ և պարկեշտութեամբն գնայ ։ Ո՛ այնպիսին թէպէտ և տեսանիցեմք, մեծապէս ինչ չառնեմք. և զմիւսն ոչ միայն տեսանել ջանամք բազումք, այլ և հարցանեմն՝ թէ ո՛վ իցէ և ուստի ։ Այս զայն թողլ տալ ասել՝ թէ որչափ նախանձ անտի ծնանի ։

Արդ աղէ ասա. ո՞ր յոռութիւն իցէ, անկանե՞լ յակն եթէ չանկանել. ո՞ր ամօթ չար իցէ, յորժամ ամենեքին ընդ նմա հայիցին, եթէ յորժամ և ոչ ոք. յորժամ 'ի քնին անկանիցին վասն նորա, եթէ յորժամ չառնիցեն ինչ փոյթ ։ Տեսանե՞ս, զի ոչ վասն ամօթոյ, այլ վասն սնապարծութեան առնեմք զամենայն ։ Ապա սակայն քանզի յայնմանէ չէ հնար մեզ 'ի բաց կալ, շատ է այն առ այժմ, զի ուսայցէք՝ եթէ այն չէ ինչ ամօթ, այլ մեղքն են ամօթ, զոր չհամարիցի ոք ամօթ՝ եթէ իցէ բնաւ, այլ զամենայն ինչ ամօթ համարին և ոչ զմեղսն ։

1 Ա. յօրինակս երկաթագրին. միւսն ըստ բոլորագրացն ։

Հանդերձք այնչափ ինչ լինիցին, որչափ զպէտսն վճա-
րիցեն, և մի աւելորդք։ Բայց զի մի կարի յանձուկ ար-
կանիցեմք զձեզ, զայն ևեթ պատուիրեմ, մի յաւելուլ
ինչ զարդ առնել, և մի ՚ի բարակ կտաւոյ. և զայն ոչ
եթէ ես ինչ ասեմ, և զի ոչ իմ են բանքս, լուր երա-
նելոյն Պաւղոսի, որ պատուիրէ կանանց զարդարել զան-
ձինս «Ո՛չ ՚ի հիւսս ոսկեմանս ընդելուզեալս մարգար-
տով, և ՚ի հանդերձս պաճուճեալս»։ Իսկ որպիսի՞ հան-
դերձս կամիցիս, ո՛վ Պաւղոս։ Իսկ թերևս ասիցեն ո-
մանք, եթէ ոսկեհուռքն միայն պաճուճեալք իցեն, և
կերպասեղէնքն չիցեն պաճուճեալք։ Լո՛ւր ապա ասա
Պաւղոս, որպիսի՞ հանդերձս կամիցիս։ «Ունիմք, ասէ,
հանդերձս և կերակուրս, և այնու շատասցուք»։ այն-
չափ ինչ լիցին հանդերձք, որչափ զգեցուցանել միայն.
քանզի վասն այնորիկ ետ մեզ ա̃ծ զհանդերձսն զի զմ-
երկութիւնն զգեցուցանիցեմք. և զայն զինչ և իցէ
հանդերձ կարէ վճարել, սակաւ ինչ գնոց գնել։

Թերևս ծաղր առնիցէք, կանայք, որ համակ ՚ի կեր-
պաս ևեթ լինիք. և արդարև իսկ ծաղու զրոյցք են,
եթէ զինչ Պաւղոս հրամայեաց, և զինչ դուք գործէք։
Ոչ միայն ընդ կանայս են բանքս իմ, այլ և ընդ արս։
Զայն ամենայն զոր և ունիք աւելորդք են. բայց միայն
աղքատքն չունին աւելորդս։ Այլ թերևս և նոքա առ
վտանգի չունիցին աւելորդս. որպէս զի թէ հնար ինչ
էր՝ և ոչ նոքա յայնմանէ հեռանային. բայց սակայն ե-
թէ բարբանօք և եթէ ճշմարտութեամբ, նոքա չունին
աւելորդս։

Այնպիսի ինչ հանդերձ զգեցցուք, որ զպէտսն ևեթ
վճարեն։ Զինչ օգուտ իցէ բազում ոսկի յանձին
կրել. յաշխարհաւանդան վայելէ այնպիսի հանդերձս,
՚ի պոռնկացն և ՚ի գուսանաց վասն. բազից են պաճու-
ճանք՝ որ յակն ևեթ կամին անկանել։ Այնպիսեացն պա-
ճուճեցի՝ որ ՚ի բոզանոցան ելանեն, որ ՚ի վարձկանսն
ելանիցէ, և ՚ի կաքաւսն մտաբերիցէ. քանզի զամենե-
սին կամի առ ինքն ամփոփել, ՚ի պատկերս արկանել, զաւշ
և զուրուշ մտել։

Իսկ կնոջ որոյ զա̃ծպաշտութիւն յանձն առեալ իցէ,
մի այնպիսի զարդուք պճնել, այլ այլազգ։ Ունիս և զա-
բազում և գեղեցիկ զարդ քան զնորայն. ունիս և զգ.

թէատրոն լաւ քան զնորայն, անդր զարդարեաց, անդր անկիր յանկն, զայն զարդ պաճուճեա զանձամբ։ Ո՞ւր իցէ և կամ ուպիսի՞ ինչ քո թատրոն։ Նշկինք, հրեշտակացն գունդքն, հրեշտակապետացն դրունք· չասեմ զայս առ կուսանսն միայն, այլ և առ աշխարհական կանայս որ 'ի Քրիստոս խցեն հաւատացեալ· յայն թատր զարդարեցին, ընդ այն հանդէս ելանիցեն, անդ նազիցին, անդ յօրանայցեն։ Զայն բանս խօսիցին՝ զոր այնպիսի տեսողք ախորժիցեն, այնպիսի քաղաքանենակս արկանիցեն, գինդս, մատանիս, և կշտամբանակս, որ զնոսա ուրախ առնիցեն։

Որդ ապէ ասա, եթէ վարձակ ոք 'ի բաց հանիցէ յանձնէ զոսկին, զհանդերձս պաճուճանացն, զծաղրն թողուցու, զպչրանսն, զհպտանս, զաչացն զմեղմեղանս, զքանոն պատրելիս, զխաղալն, զկատակելն, և հանդերձ գձուձս ագանիցի և զամենայն պաճուճանս 'ի բաց մերկանայցէ, և մատուցեալ զամպարշտութեան բանս խօսիցի, և վասն ցածութեան ձայնիցէ, և ոչ ինչ 'ի խեղկատակութեանցն խօսիցի, ո՞չ ամենեքեան յանիցեն և 'ի բաց գնասցեն, և լինիցի զրաւ թատերն· կամ զնա խսկ 'ի բաց հրամայիցեն հանել, զի ոչ մարթաց զմիտս զուարճելոյն հանել զհանդիսատեսացն· և օտարոտի համարիցին 'ի թատերյն օրինաց, 'ի սատանայական ընթացանացն, 'ի դիւատուր խաղոյն։ Այնպէս և դու եթէ զնոյն պաճուճանան պաճուճեսցիս, և յերկնից 'ի թատրն մտանիցես, հանիցեն 'ի բաց զքեզ հանդիսատեսքն· քանզի անդ չեն պէտք ոսկեհուռ հանդերձից, ձաճկաւորն դիպակաց, այլ այլոց ինչ հանդերձից։ Արդ ո՞րպիսեա՞ց· զո՞րս մարգարէն ասէ, եթէ "'ի քղանցաւորս յոսկեհուռս զարդարեալ և պաճուճեալ"։ Ոչ զմարմինն համակել 'ի սպիտակս, այլ զոգին զարդարել 'ի սպիտակս· քանզի նա է այնր մարտի պատերազմող նահատակ մարտուցեալ 'ի մարտ։ "Ամենայն փառք դըստեր թագաւորի, ասէ, 'ի ներքոյ"· այնպիսի զարդուք զարդարեաց, այնպիսի քաղաքանենակս արկանիցես ընդ պարանոցդ, այնպիսի պախճաւանդօք և լանջազերդ կամարօք զապեալ լինիցիս անդանկապամ, և այնպէս յամենայն չարեաց զերծուցանիցես զանձն, զայլս 'ի հոգւոց և զքեզ 'ի կապկածանաց։

Նա և առնն այնպէս իսկ ընդ միտ մտանիցես, յորժամ ոչ ինչ կարի իմիք թախանձիցես: Քանզի առաւելութիւն իսկ է ամենայն արանց ընդդատանալ ընդ այն, յորժամ կինն զանպատեհ[1] ինչ համդերձս խնդրիցէ. և յորժամ գիտէ, թէ ոչ ինչ կարի պահանջիցէ, համբերէ, յանկչի. գիտէ՝ թէ ըստ նմա է, և չափով խօսի և չափով գնայ: Այլ յորժամ տեսանիցէ այլն, եթէ ոչ ինչ կարի ծանր լինի նմա իւիք, և ոչ այնչափ նայի ընդ տուրս և ընդ բերս, թէպէտ և կարի ոք մեծամեծ իցէ, կարէ կինն ընդ միտ մտանել. և ոչ յայնժամ մինչ ոսկւոյն զարդարիցի. և չառնիցէ և այնուհետև իբրու զաղախին: Քանզի ուստի առնու ոք շատ, հարկ է նմա այնուհետև ՚ի հնազանդութիւնն մտանել. և եթէ ոչ զոք թախանձիցէ, ոչ այնչափ պարտական գտանի. այլ գիտէ՝ թէ վասն ա̃յ երկիւղին հնազանդ լինիցի նմա, և ոչ վասն նորա ինչ տրոց: Իսկ յորժամ գեր ՚ի վերոյ իւմն լինիցի, քանզի գիտէ թէ շատ ես, և բազում պատիւ պահանջէ. իսկ յորժամ սակաւ ինչ տայցէ, չվարկանի, չնախատէ, և ոչ ինքն բռնադատի վասն քո զրկել զանձն:

Ոչ ինչ քան զայն անմտութի̃ւն կայցէ, յորժամ նստեալ ոսկի կրիցէ՝ զի զանձամբ արկանիցէ, ՚ի բաղանիս տանիցի, ՚ի հրապարակս հանիցէ. այլ թերևս ՚ի բաղանիսն և ՚ի հրապարակսն ոչ այնչափ ինչ պարսաւանք իցեն. բայց ոսկւով զարդարել և յեկեղեցի երթալ, ամենևին իսկ ծաղու գործ է: Ընդէ՞ր բնաւ մտանիցէ այսր որ ոսկւոյն զարդարեալ իցէ. զի՞նչ կամիցի լսել, ո՞չ առաքելն զայն՝ եթէ "Զարդարել զանձինս մի ՚ի հիւսս ոսկեղէնս ընդելուզեալս մարգարտով, և մի ՚ի հանդերձս պաճուճեալս": Հիմ մտանիցես այսր, ով կին դու. միթէ ընդ հակառակս ելեալ ՚ի կաքաւ ինչ եկեալ կայցես ընդ Պաւղոսի, և յայտ առնիցես՝ թէպէտ և նա բազում ասիցէ, և դու բազում անգամ լսես և չդառնաս. եթէ զմեզ զվարդապետս խաղ ինչ առնել կամիցիս և յանդիմանել, թէ զոր խօսիմքս ՚ի զուր ինչ խօսիցիմք:

Նղէ ասա, եթէ ոք այր հեթանոս անհաւատ լսէր

1 [illegible]

զընթերցուած տեղւոյն այսորիկ՝ ուր երանելին Պաւղոս հրամայիցէ չզարդարել կանանց, և ունէր կին հաւատացեալ, և տեսանէր եթէ կարի քաջ գայ զզարդու, զոսկւովք մատանեօք, և զմարգարտեայ գնդովք, զապարանջանօք, զքայռամանեկօք, զինչ համարէր զպատուէրն Պաւղոսի՝ որ ասէն, եթէ "Մ՛ի 'ի հիւսս ոսկեմանս ընդելուզեալս մարգարտով, և մի՛ 'ի հանդերձս պաճուճեալս զարդարել զանձինս": Զասէր արդեօք ընդ միտ յորժամ տեսանէր զկինն 'ի սենեկին պաճուճեալ, զարդարեալ, եթէ զի՛ այնչափ յամիցէ 'ի ներքս, զինչ գործիցէ, ընդէ՛ր զայնչափ ոսկի զարդ դնիցէ, յո՞ երթայ, միթէ յեկեղեցի. ընդէ՛ր. զի երթիցէ՝ լուիցէ "Մ՛ի 'ի հիւսս ոսկեմանս ընդելուզեալս մարգարտով, և մի 'ի հանդերձս պաճուճեալս". ո՞չ ապաքէն ծաղր առնիցէ, քրքիջ բառնայցէ, խաղ ինչ և խաբէութիւն ըղմեր ոճս համարիցի:

Վասն որոյ աղաչեմ զոսկին 'ի բաց թողուցուք որք գեհենիկքն իցեն և զվայրօք յածին, որք 'ի բոզանոցն կայցեն և 'ի վարձակացն համարի, և կամ 'ի վաճառանս և 'ի խանութսն ընդ գին[1] ելանիցեն և զպէտս ինչ վճարիցեն: Մեզ ո՞չ պատկերն մի՛ այնպիսի ինչ զարդուք զարդարել. ազատականն ազատութեամբն զարդարեսցի. զանպերճն զանհպարտն զանպարծն զարդ ունիցի յանձին. և եթէ փառաց ինչ մարդկան ցանկանայցէ, այնպէս վաղ հասանէ: Նոյն կնոջ առն մեծատան ոչ յայնժամ զարմանամք՝ յորժամ ոսկի զարդ դնիցէ և կերպաս ագանիցի. զի այն ամենայն՝ և այլոց կանանց մեծատանց հասարակաց է. այլ յորժամ լոկ հանդերձս առուխս ագանիցի, ընդ այն զարմանան ամենեքեան, զայն գովեն. զի այնպիսի հանդերձից բազումս ունի զարգակիցս. եթէ զմիոջն ելանիցէ, միւսն յաղթէ. և եթէ զամենեքումբք ելանիցէ, սակայն թագաւորին կնոջ յաղթէ. բայց միւսոյն ամենեցուն յաղթէ, և թագաւորին իսկ կնոջ. զի նա միայն 'ի մեծատանց՝ ախորժեաց զաղքատացն հանդերձս. որպէս զի թէ և փառաց ցանկանայցեմք, անտի ծնանին մեծամեծ փառք:

Իսկ զայս ոչ առ այրիսն միայն ասեմ և առ մեծա-

1 Միւս երկաթագիրն ընդ գնոցն ելանիցեն և զպէտս վճարիցեն ինչ:

տուն կամայս, քանզի այնպէս թուի՝ եթէ այրեացն մի-այն հարկ ինչ իցէ զայն առնել, այլ և առնականաց : Այլ չկարեմ, ասէ, համբեր լինել առնն, եթէ 'ի գձուձս լինիցիմ : Եւ եթէ առնն կամիս համբեր լինել, այլ բազ-մաց. և զաղքատացն կանանց զսիրտ հանել, հաշել և հառաչել, այրել, խորովել, և ևս չար քան զաղքատու-թիւնն հատուցանել 'ի վերայ : Որչափ հայհոյութիւնք վասն քո լինիցին : Ո՛ր լեզի, ասեն, բնաւ աղքատու-թիւն : Աստուած ատեա՞յ ուրեմն զաղքատս, չկի՞րէ զտա-ռապեալս : Դու զի ոչ առնն կամիս համբեր լինել զի այն-պէսն զարդարիս, զոր դուն իսկ առնես՝ անտոփ լինի յայս ամենեցուն. յորժամ մտանես 'ի հրապարակէ 'ի սե-նեակ, վազվազակի 'ի բաց մերկանաս զհանդերձն, հա-նես զսպիլն և զմարգարիտն : Եթէ վասն առնն ինչ առ-նէիր, 'ի տան պարտ էիր արկանել և ոչ արտաքոյ. և եթէ սոյզ առնն կամիցիս համբեր լինել՝ ցածութեամբ, Ճնշութեամբ, պարկեշտութեամբ զարդարեաց, և այն-պէս համբեր լինիս :

Հատուստ իմն, կին դու, թէպէտ և կարի ոք մեծա-մեծ իցէ այրն, այնու վազվազակի պատրի՝ յորժամ հե-զութիւն և պարկեշտութիւն ցուցանիցես, և յորժամ չխրգայցես և չնազիցիս, չխնդրիցես աւելի պաճուճանս, այլ զհամոյն և զչափաւորն : Բայց զանխտիրն և զանա-ռակն թէպէտ և բիւր պաճուճանօք պաճուճիցիս, չկա-րիցես առնել զքև : Դու զիտեն բազումք՝ որ այնպիսի ա-րանց դիպեցան. որչափ և պաճուճիցես զանձն, նա քան-զի զեղխ է՝ առ այլս երթայ : Իսկ ցածնոյն և զզաստին ոչ պաճուճանօքն համբոյ լինիս, այլ նոցին հակառակօքն : Նոյնու և 'ի սրամտութիւն ևս ածես զնա. քանզի ըզ-կարծիս զարդարելոյ առնուս յանձն. թէպէտ և առ-ակնածել, քանզի հեզ իցէ այրն, չասիցէ ինչ, այլ 'ի մը-տին սոզոտանիցէ զքեզ, և 'ի նախանձու չլինիցիս ա-զատ : Ո՞չ տեսանէ՞ն այնու հետև զամենայն ցանկութիւն մերկանաս 'ի բաց, և 'ի նախանձ գրգռես զայրն ընդ քեզ :

Թերևս չկամիցիք լսել զայնպիսի բանս, և ցասնու-ցուք և ասիցէք՝ եթէ զարս գրգռէ ընդ կանայս : Ոչ եթէ զարս գրգռելոյ վասն ասեմ զայս. այլ կամիմ ե-թէ դուք ձերովքդ իսկ կամօք առնիցէք զայն : Վասն ձեր՝ և ոչ վասն նոցա. ոչ զի զնոսա ազատեցից 'ի նա-

խանձու է, այլ զի զձեզ ազատեսցէ յանօգուտ պաղձանաց: Ապաքէն գեղեցիկ երեւել, այլ գեղ խնդրէ ա՟ծ, այլում գեղոյ ցանկայ թագաւորն: Զինչ կամիցիս, զա՟ծ սիրելի առնել՝ եթէ զմարդ հաճանի: Եթէ այնու գեղով գեղեցկանայցես, ա՟ծ ցանկասցի գեղոյ քում. և եթէ առանց այնր գեղոյ լինիցիս, նա զարշեսցի 'ի քէն, և որք պիղծք լինիցին քեզ հաճանիք. քանզի անսանկնոջ ոչ ազնիւ այր ցանկանայ, այլ ժանտ ոք:

Զայս և առ արտաքին գեղն ածջիք զմտաւ. զի այն գեղ՝ զոգւոցն աւեր՝ զա՟ծ պատրէ, և այս՝ զայրս պղծէ: Տեսանե՞ս զի ձեզ զգուշանամ, զձէնջ հոգամ, զի գեղեցիկք լինիջիք՝ և ստոյգ գեղեցիկք, և փառաւորք՝ և ստոյգ փառաւորք. զի փոխանակ արանց պղծոց հաճանեաց՝ ունիցիմք զամենեցունցն ա՟ծ սիրելի: Իսկ որ զնա սիրելի ունիցի, ում նմանող իցէ: Ընդ հրեշտակս ցնծասցէ և ընդ հրեշտակապետս բերկրեսցի: Զի եթէ որ 'ի թագաւորէն սիրեսցի քան զամենեսին երանելի է, որ յա՟յն սիրեսցի նորա սէր՝ ի՞մ իմիք արժանի լինիցի: Եթէ զամենայն աշխարհս միանգամայն ընդ նմա կշռեսցես, չարժէ զայն գեղ:

Զայն գեղ փութասցուք, այսու զարդու զարդարեսցուք, զի երկնից արժանի լինիցիմք, հոգևոր առագաստացն, անմահ հարսանեացն: Քանզի այս գեղ յամենայն իմեքէ եղծանի. և եթէ բարիոք իսկ պահիցի, ոչ 'ի ցաւոց վտանգի և ոչ 'ի հոգոց ծնկեսցի, որում չէն հնար լինել, չքաւէ չտևէ մինչև ցքսան ամ: Իսկ այն միշտ փթթի, ցանկ ծաղկի, յար հաստանէ. չիք անդ երկնչել 'ի փոփոխմանց, եթէ գուցէ պառաւութիւն գայցէ, և խորշք յայտան անկանիցին, և կամ թէ ցաւք հասանիցեն և յանգոյ հանիցեն և զգոյնն աժգունիցեն և զգեղն եղծանիցեն, և կամ տրտմութեան հոգք հատանիցեն և զմիտսն տմոյն առնիցեն. այլ յայսմ ամենայնէ ազատ է: Իսկ այս գեղ մինչ չև երևեալ խափանի, նա և մինչև երևին՝ չէ ինչ բազմաց զարմանալի. զի ցածունքն ոչ ինչ զարմանան, և որք զարմանան՝ կշտամբութեամբ զարմանան:

Իսկ արդ մի՛ զայսմ հարկանիցիմք, այլ զայնու զայցեմք, զի մեծապայծառ լապտերօք երթիցեմք յառագաստն. քանզի ոչ եթէ կուսանացն միայն ուխտեաց

ղայն, այլ ամենայն ոգւոց որ 'ի չարեաց կուսանք ի-
ցեն: Զի եթէ կուսանացն ևեթ էր, ապա ոչ հնգիցն
ընդդէմ փակէր. ամենեցուն է պատգամն՝ որ ոգւովքն
կուսանք իցեն, որք 'ի մարմնաւոր պաճուճանաց աղա-
տեալք են. քանզի ապականեն զգեղ ոգւոցն այնպիսի
պաճուճանք: Եթէ անարատք մնայցեմք, տանիցին ըզ-
մեզ անդր և տայցեն Թագաւորին. «Խօսեցայ, զձեզ
ասէ, առն միոջ իբրև զկոյս մի սուրբ յանդիման առ-
նել Քրիստոսի»:

Զայս ոչ առ կուսանսն ևեթ ասաց, այլ և առ ամե-
նայն իսկ լրումն բնաւ եկեղեցւոյ: Զի անարատ ոգին
թէպէտ և առն լինիցի՝ կոյս կայ սուրբ կուսութեամբ՝
զարմանալեաւն սքանչելեաւն. զի մարմնոյ կուսութիւն
զայնր կուսութեան զհետ երթայ իբրև զնորին ստուեր.
իսկ ճշմարիտ կուսութիւն այն է. այսու զարդարեա-
ցուք, և այնպէս կարիցեմք զուարթ երեսօք տեսանել
զփեսայն. վառեալ լապտերօք մտանիցեմք յառագաստն.
եթէ զիւղն ևս անապական ունիցիմք ընդ մեզ, եթէ
զոսկին ձուլիցեմք և իւղ գործիցեմք, այն է որ մեծա-
պայծառ լուսաւորէ զլապտերսն. քանզի իւղն այն մար-
դասիրութիւն է: Եթէ այլոց բաշխեսցուք զինչս, եթէ
զոր ինչ ունիցիմք՝ համակ իւղ գործիցեմք, անդ օգնես-
ցէ, յայնժամ շայեկան լինիցի մեզ. և չասիցեմք զոք 'ի
ժամանակին յայնմիկ, եթէ «Տուք մեզ իւղ, զի ահա
շիջանին լապտերքս մեր». չկարօտիցիմք այլոց, չերթայ-
ցեմք առ վաճառականսն, և չփակիցի դուռն հարսա-
նեացն և մնայցեմք արտաքոյ. չլսիցեմք զահագին և ըզ-
սոսկալի զբարբառն, յորժամ զդուրսն բախիցեմք, թէ
«Ոչ գիտեմ զձեզ». այլ ճանաչիցէ զմեզ, և ընդ փե-
սային իսկ մտանիցեմք յառագաստն հոգևոր, և վայե-
լիցեմք յանչափ բարութիւնսն:

Զի եթէ աստ այնչափ վայելուչ են հարսանիք, և
մեծապայծառ առագաստք, որպէս զի չյագիմք խոկնայ-
ելով, որչափ ևս առաւել անդ ուր երկինք են սենեակք,
և երկնից առագաստքն ամենալիցք: Անդ մտցուք, անդր
փութասցուք. զի թէ առագաստն այնչափ գեղեցիկ է,
ապա ուրեմն փեսայն որչափ գեղեցիկ. Եւ զինչ ասա-
ցից թէ զոսկին թօթափեսցուք և տացուք կարօտելոց.
թէ զանձինս ևս հատանէր վաճառել, և հնար ինչ էր

ընդ այնմ փեսայի բնակել, յաշխարհի գեղ վայելել, զնորա միայն զերեսն տեսանել, չէ՞ր պարտ բաղձալ յաժարութեամբ զամենայն ինչ յանձին ունել։ Զթագաւոր ոք երկրաւոր թէ տեսանիցեմք՝ զարմանամք, իսկ յորժամ զԹագաւորն և զփեսայն միանգամայն տեսանիցեմք, չիցէ՞ պարտ վասն այնպիսի բարութեանց զամենայն ինչ յանձն առնուլ, արդարև այս սուտ էր, և այն ճշմարտութիւն. Թագաւորն և փեսայն յերկինս է, և պարտ է փութալ արժանի լինել, և քան զամենայն ինչ զայն լաւ համարել. զի կարասցուք ելանել նմա ընդառաջ լապտերօք. մերձենալ և միշտ ընդ նմին բնակել։

Արդ ածեալ զայնպիսի բարութիւնսն զմտաւ, զի՞նչ ինչ չիցէ պարտ առնել, որպիսի՞ հնարս հնարել, զո՞ր չարչարանս չհամբերել. վասն որոյ աղաչեմ, արկցուք գութ ընդ այնպիսի բարութիւն, փափագեսցուք փեսայիւն, եղիցուք կուսանք ճշմարտութեամբն։ Քանզի զոգւոցն կուսութիւն խնդրէ տէրն. նովին հանդերձ մտցուք յերկինս. զի մի ունիցիմք սպի և մի խորշ ինչ և կարկամութիւն, և մի այլ ինչ այնպիսի. զի և խոստացելոց բարութեանցն հասանիցեմք. որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

ՅԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ԱՌԱՋՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

Բազում ինչ է որ կրէ քրիստոնէութիւն, մանաւանդ քան զամենայն ինչ սէր և ընդ միմեանս խաղաղութիւն. վասն այսորիկ և Քրիստոս ասէ. “Զխաղաղութիւն զիմ տամ ձեզ”. և դարձեալ. “Յայսմիկ գիտասցեն ամենեքեան եթէ իմ աշակերտք էք, եթէ սիրիցէք զմիմեանս”. նմին իրի և Պաւղոս ասէ. “Զխաղաղութեան զհետ երթայք և զսրբութեան և զցածութեան, առանց որոյ ոչ ոք տեսանէ զտէր”։ “Տեսէք, եղբարք, գուցէ ոք 'ի ձէնջ յետնեալ գտանիցի 'ի շնորհացն այ”։ Որպէս և որք ճանապարհ ինչ յերկար գընայցեն ընդ բազում ուղեկիցս, տեսէք գուցէ ոք մնացէ։ Ոչ զայն միայն խնդրեմ, ասէ, զի դուք գնայցէք, այլ զի և զայլս դիտիցէք։ Մի՛ ոք 'ի ձէնջ, ասէ, յետ-

նեալ։ Ի շնորհացն այ՝ զհանգերձեալ բարեացն ասէ զհաստատութիւն զաւետարանական առաքինութեանն. ամենայն ինչ 'ի շնորհացն այ է։ Ո՛ր ասիցես՝ եթէ մի ոք կորեաւ, և այն զինչ իցէ. քանզի և վասն միոյ մեռաւ Քրիստոս. վասն որոյ Քրիստոսն մեռաւ՝ դու հոգալ չկամիս։ Դիտեցէք, ասէ, զմիմեանս. այսինքն է քաջ յուզեցէք, հանդէս արարէք. «Մի ոք արմատ դառնութեան 'ի վեր երևեալ նեղիցէ»։ զոր և այլուր գրեալ ասէ. «Փոքր մի խմոր զամենայն զանգուածն խմորէ»։ Ոչ վասն նորա զայն կամի միայն, այլ վասն առ 'ի նմանէ վնաս լինելոյ։ Եթէ այնպիսի ինչ արմատացիցէ, մի և միում շառաւեղի տացես 'ի վեր արձակել, այլ 'ի բաց կորեացես, զի մի բերցէ զիւր պտուղն և զայլս ապականիցէ։ «Մի, ասէ, արմատ դառնութեան 'ի վեր ելեալ նեղիցէ, և վասն նորա բազումք ապականեսցին»։ Եւ նմանապէս իսկ դառնութեան զմեղսն կոչեաց, քանզի չիք ինչ դառնագոյն քան զմեղսն. և հմուտ են որք յետ գործելոյն հաշին և մաշին 'ի միտացն խղճէ և բազում դառնութիւնս ճաշակեն. քանզի դառնագոյն են մեղք և այլայլեն զխորհուրդս. այս իսկ է դառնութեան բնութիւն անօգուտ։ Եւ բարւոք ասաց արմատ դառնութեան, և ոչ դառն՝ այլ դառնութեան. քանզի դառն արմատոյն մարթ է բերել պտուղ քաղցր։....

«Մի ոք պոռնիկ որպէս զԵսաւ»։ Եւ ո՞ւր պոռնիկ էր Եսաւ. ոչ զայն ասէ թէ պոռնիկ, այլ թէ գիջեղի, որկրամոլ, անժուժկալ, աշխարհական, 'ի հոգևորացն հեռացեալ. որ ընդ միոյ կերակրոյ վաճառեաց զանդրանկութիւնսն... Գիտէք, ասէ, ոչ եգիտ տեղի ապաշխարութեան... վասն զի ոչ էին իրքն ապաշխարանաց։ Զի զոր օրինակ տրտմութիւնն Կայենի ոչ էր ապաշխարութեան, և սպանութիւն եցոյց... նոյնպէս և նա յօժարութեամբ սպան զՅակոբ. «Մերձեսցին աւուրք սգոյ հօր իմոյ և սպանից զՅակոբ». ոչ կարացին արտասուք զապաշխարութիւն նմա տալ... ընդդէք. զի ոչ զղջացաւ զոր օրինակ պարտ էր։...

Զգոյշ լերուք մի զլրկեցիք զառանց բժշկութեան գլորումն։ Եթէ ցկաղութիւն միայն իցեն իրքն, գոյ հնար հաստատելոյ. ապա եթէ բնաւ իսկ կործանիցիք, զինչ ինչ այնուհետև հնարք լինիցին։ Ընդ որս չիցեն

յեսու պարծեալ՝ այնպիսի խօսիւ, զի ասելովն զմեզ պարծիցի զխօսս. չէք, ասէ, հնար պարծելոյն հասանելոյ մեծա-բութեանն. իսկ առ զպարծեալսն զի մի ասիցես լինիցին, զմարմին հաւատացին ասէ, թէ "Ներգործեալք, զորս զայ-ձեալ երկինս, մինչև նկատեսցի Քրիստոս 'ի ձեզ". և զառաջնեալ՝ եթէ "Որ զգիտակն որդեգրանիցիք, անձկայք 'ի չարչարանս". ահաւասիկ միայն՝ եթէ անհնար. Ոչ որ կատարման կայ՝ յարդարել ընդդէմ թէ զպարծելոյն չէ հնար համանել թագաւորեան, այլ և զառ շարադրն ըննիցի, եւ քան զեւ համատառուն կայ. ասա եթէ և առ զպարծեալն զնոյն առաքելութիւն 'ի կեր արկանելոյ, չհանդուրժեր ոք երբեք.

Արդարև իւր յաւուրց ուղղանել. պատրաստ էր պարծել Քրիստոսիւ, ասէ, պատուական, այլ և խոնարհեալ. չհանդէ 'ի բազ զառաջնորդութիւնն, այլ և զխօսս զգուշացու-ցանելով չպարծել. Որք չհաւատացին զնեհեսն, զայն յիշեցին. որք առանց պատրաստ զմեղսն համարեցին, զայն ածցեն զմիտս, եթէ Յիսուս ընդդէմ չէր հասարակու-թեանն, զի ոչ առաքելութեանց ոտքին արժանի էր.

Նախքան առանձնել զառաջ առաքելութիւնն. ըստ զՔրիստոսի առաքելութիւնն յետ սրբանալոյն. նա զիւրոց պատուէր զիսա նորա անհնարականսն. "Այլ, ասէ, պատասխանք և եղեալ զանմահութեան". քանզի այսպիսի և թա-գուն նման այնպիսի մեղքն, զի առաքելութեանց սրբէ 'ի դէպ էր մարտչեալ, թէպէտ և չև էր զեկնածն զե-նեալ, և ոչ պատուական մեռանելեալ, չև նա էր բարձեալ մեղացն, այլ առաքելոյ բանաւորն. Նա զի ուսանիցես՝ եթէ ոչ այնչափ առ ծառայութեան էր սրբութիւնն, որչափ յոյժ թագաւորութեանց առ 'ի խոնարհել զնա ձա-նաչել զլուխ մարդկութեան, և չհաւատալոյ ընդ բանս մարդարեականս, և մի մեծամեծս իւր քան զայս խոր-հել, այլ 'ի միտ առնուլ՝ եթէ չէր իւր հնար բարեց խնդիր առանց ում լինել. և "Եթէ ոչ անք չինէ զառն՝ ընդդէմ նորա ժամանակին չինեալ նորա". Անա այսպէս և առ նա միայն ասաց Քրիստոս, եթէ "Այսպէս պատրաստեաց մանուկ զերեկ իւրև պարծանս. և չթողում 'ի ձեռաց, զի մի պատկառեցին համարձակ քո". Իսկ եթէ պէտ էր նոյն մեծամեծել, զի զխօսէր զանձինս եթէ նոյն քան զամենայն նա բաղձ ազգէր զՔրիստոս, վասն այսորիկ

ելոյց գանձապէս․ և դոյլ եւս զգործոն յետոյ նմանն լա-
լոյ գործեաց ։ Ո՛չ ինչ ինչ տարար ։ Ի քիւր ձգունս արի
զանձն յետ այնորիկ, և բազում իրօք ցուցանէր ա-
րութիւն և զօրութիւն առաքինութիւն ։

Ապաշխարեաց և Յուդաս, այլ չարեաց խեղդամբ և չա-
րաչար, զի խեղդն արկ և մեռաւ ։ Ապաշխարեաց՝ որ-
պէս ասացի իսկ՝ Նինուէ․ մանաւանդ թէ չապաշխա-
րեացն իսկ․ քանզի արտասուքն ոչ եթէ ապաշխարու-
թեան էին, այլ վրէժխնդրութեան և ցասման․ և յայտ
'ի գործոցն է՝ զոր առ յապա գործեաց ։ Ապաշխարեաց
և երանելին Դաւիթ, և ասէր այսպէս․ „Լուացից
զամենայն գիշեր զմահիճս իմ, և արտասուօք իմովք
զանկողինս իմ թացից„․ և զլացուց զգործեալ զմեղսն
յետ այնչափ ամաց և աղգաց իբրև զնոր ինչ ողբայր ։

Ապաշխարողին ոչ է պարտ բարկանալ, այլ պատա-
բեկ սրտառուչ շրջել՝ բառաչիւք և արտօսր, և առանց
համարձակութեան իբրև զպարտաւորեալ, և որպէս
թէ ողորմութեանն միայն պարտի կեալ․ իբրև զապա-
տուորն առ երախտաւորն երկեալ․ իբրև զապաշխարող և
զանդգնեալն, որպէս թէ բազում տանջանաց արժանի ։
Եթէ պատուհասեալս ունիցի, չարաբանիցէ երբէք, չտա-
նու, այլ 'ի սուգ շրջի․ լայ, հեծէ, յոգւոց հանէ, աշ-
խարէ զցայգ և զցերեկ ։ Ապաշխարողին չէ պարտ մո-
ռանալ երբէք զմեղսն․ այլ զնոյն աղաչել՝ մի յիշել ըզ-
մեղսն, և իւր մի երբէք մոռանալ ։ Իսկ է մեք յիշեսցուք
զմեղսն, նոյն մոռանայ․ ապա եթէ մեք չյիշեսցուք, և ոչ
նա մոռանայ․ անձամբ անձանց պատիժս արասցուք,
անձամբ զանձանց ամբաստան լիցուք, և այնպէս հաշ-
տեցուսցուք զդատաւորն ։

Մեղք որ խոստովանին, նուազագոյն լինին․ և որ ոչն
խոստովանին, եւս քան զեւս թանձրանան ։ Յորժամ
ամենեցուն յաւելուած զանօրէնութեանն, զխորդ մեղ-
թիցն այսուհետև զգուշանալ՝ զարձեալ միւսոյն չան-
կանել, որ յառաջագոյնն յիշեցաւ եթէ մեղանչիցէ ։
Մի ժխտեսցուք աղաչեմ և յուրաստ լիցուք, և մի ա-
կամայ կրկնեսցուք պատիժս ։ Լուաւ և Կայէն յայս, եթէ
„Ո՞ւր է Աբէլ եղբայր քո„, և ասէ․ „Ո՛չ գիտեմ․ մի-
թէ պահապա՞ն ինչ էի ես եղբօրն իմում„ ։ Տեսանեմ
զի եւս քան զեւս թանձրացոյց զմեղսն ։ Իսկ հայրն ոչ

այնպիսի ինչ. այլ զինչ. յորժամ լուանին՝ եթէ «Ո՞ւր ես Ադամ։ Լուայ, ասէ, զձայն քո և երկեայ, քանզի մերկ էի և թագեայ»։

Մեծ բարութիւն է 'ի միտ առնուլ զմեղսն և յիշել հանապազ. չիք ինչ որ այնպէս բժշկեսցէ զյանցանս իբրև զհանապազորդն յիշատակս. չէ ինչ որ այնպէս դանդաղկոտ առնէ զմարդն 'ի չարիս։ Գիտեմ զի սոսկայ և ունելոց ելանէ ոգին, և չունի յանձին տանջել 'ի խղճէն՝ յորժամ զչարիսն յիշեսցէ. այլ դու սանձեա և դիր վարկելս 'ի բերան. քանզի իբրև զձի սրըմուզ անհիմաստ է, և չկամի գալ 'ի հաւան թէ մեղայ։ Այս այն ամենեւին իսկ սատանայական գործ է. այլ մեք հաւանեսցուք եթէ մեղաւ՝ զի ապաշխարեսցէ և ապրեսցէ 'ի տանջանաց։

Արդ ասէ սա, զխո՞րդ ապաշխարեսցես ողորմութեն հատանել, որ չեղեր երբեք խոստովան զմեղսն։ Ո՞չ ապաքէն ուր մեղաւն՝ իցէ ողորմութեան և մարդասիրութե արժանի. դու զի ոչ երբեք առեր յանձն՝ եթէ մեղաւոր էի, զխո՞րդ ապաշխարեսցես ողորմութիւն գտանել. յե՞ր վերայ այնչափ անամօթեալ ժխտիցես։ Հաւանեցուսցուք զանձինս՝ եթէ մեղաք. մի լեզուաւ միայն ասիցեմք, այլ և միտօք. մի մեղաւոր միայն կոչեսցուք զանձինս, այլ և զմեղսն մի ըստ միոջէ զմտաւ ածցուք, 'ի համար արկցուք, այց և խնդիր արասցուք։

Չասեմ թէ ձաղէ զանձնդ առաջի բազմաց, և ոչ թէ այլոց առաջի ամբաստան լինիցիս զքէն. այլ հաւանեա մարգարէին որ ասէ, եթէ «Յայտնեա առաջի տեառն զճանապարհս քո»։ Աստուծոյ խոստովան լեր զմեղսն, դատաւորին յայտնեա զյանցանսն, յորժամ յաղօթս կայցես. թէ և լեզուաւ ոչ, սակայն յիշատակաւ. և այնպէս արժանի լինիցիս ողորմութիւն գտանել։ Եթէ ունիցիս զմեղսն հանապազ յուշի, ապա ոչ երբեք ընկերին ոխս պահիցես։ Չասեմ եթէ ստուգել իսկ զանձնէ թէ մեղաւոր իցես, ոչ այնպէս կարէ խոնարհեցուցանել զանձն, որպէս ինքեանք ինքեամբք իւրաքանչիւր կերպարանօքն մեղքն զմիմեանս պահանջիցեն։ Այնուհետև ոչ ոխս ընդ ումեք ունիցիս, յորժամ զայս զմտաւ ածիցես. ոչ բարկանայցես, ոչ բամբասիցես, ոչ մեծամտիցես, և ոչ 'ի նոյն մեղանչեալ անկանիցիս, այլ միտեալ 'ի բարութիւնս յաճախիցես։

Տեսանե՞ս, որչափ 'ի յիշատակաց մեղացն ծնանիցին բարութիւնքն։ Դրեսցուք զնոսա 'ի ներքս 'ի միտս մեր. գիտեմք եթէ սոսկալի ոգիքն յայնպիսի դառն յիշատակէ. այլ բանաբարբեսցուք, հարկ 'ի վերայ դիցուք` ստէպ կսկծեցուցանել յիշատակաւն. մերթ պատժոցն ժամանակաւ, մերթ յիշելով մատուցանելով զմեղսն մեր, և խնդրուածս առնել, զի վաղվաղակի ջնջեսցէ զնոսա։ Ապա եթէ ոչ, այժմ մոռանայցես, անդ յիշեսցես և ակամայ առաջի ամենայն տիեզերաց հարկցես. առաջի բարեկամաց և թշնամեաց և հրեշտակաց։ Քանզի ոչ առ Դաւիթ միայն ասացաւ, եթէ "Դու արարեր 'ի ծածուկ, ես արարից ամենեցունց յայտնի"։ Ուրեմն երկեար 'ի մարդկանէ և ամաչեցեր առնել քան յԱյ, և զԱյ տեսանել ոչ ինչ համարեցար, այլ 'ի մարդկանէ պատկառեցեր։ Ո՞ր ակնածէ մարդկան է, ասէ, երկիւղ նոցա. վասն այնորիկ ոյնու տայցես վրէժս։ Զհանդիմանեցից, ասէ, զքեզ առաջի ամենեցունց, կարգեցից կացուցից առաջի քո զմեղսն. զի ճշմարիտ է այն` թէ յայնժամ ուսուր յանդիմանեսցին մեղքն, թէ ոչ ստէպ յիշատակաւ եղծանիցեմք։

Լուր զիարդ ձաղէ անմարդութիւնն և անողորմութիւնն. "Քաղցեայ, ասէ, և ոչ ետուք ինձ ուտել". Ե՞րբ ասիցէ այս. միթէ յանկեան ուրեք կամ 'ի սորամով. և ոչ ուրեք։ Այլ ե՞րբ։ Յորժամ գայցէ որդի մարդոյ փառօք իւրովք, և ժողովեսցէ զազգ ամենայն, և մեկնեսցէ 'ի միմեանց զոսա և զնոսա, յայնժամ լու 'ի լու ամենեցուն ասիցէ. յորժամ կացուցանիցէ զոմանս յաջմէ և զոմանս յահեկէ, թէ "Քաղցեալ էի և ոչ ետուք ինձ ուտել"։

Տես դարձեալ և զհինգ կուսանսն որք առաջի ամենեցուն լսիցեն, եթէ ոչ գիտեմ զձեզ զհինգսն. և հինգքն ոչ այնչափ միայն թէ յայտ առնեն զհնգսին. զամենայն չարս և զանողորմն և զանմարդի կուսանսն, և զայնոսիկ` որ չիցեմն նոյնպիսիքն, հնգիւքն ակնարկէ։ Այսպէս և որ զմի տաղանդն առ և թաքոյց, և լուաւ որ ինչ պարտ էր լսել. և որ զհինգսն և զերկուսն առին` առաջի ամենեցուն յարգին, և նա խստի։ "Ծառայ չար, ասէ, և վատ"։ և զայն ոչ եթէ բանիւք միայն, այլ և որոգեալք իսկ յայնժամ յանդիմանէ, որպէս ժողովուրդ-

նազիրն ասէ, թէ «Տեսցեն զոր խոցեցինն»։ Միան-
գամայն խոկ յարութիւն ամենեցուն լինի արդարոց և
մեղաւորաց։ Միանգամայն խոկ ամենեցուն դատաստան
գայցէ։ Ի մեր առ որպիսիք ոք յայնժամ լինիցին, որք
յանցաւորք տրտմութեամբ և ՚ի դառն մնանեցին. որք
՚ի հուր ձգեսցին ՚ի ժամանակս այլոց պատկերաց. «Եր-
կայք, ասէ, օրհնեալք Հօր իմոյ, ժառանգեցէք զար-
քայութիւնն, որ պատրաստեալ է ձեզ ՚ի սկզբանէ աշ-
խարհի»։ և դարձեալ՝ եթէ «Երթայք յինէն ՚ի հուրն,
որ պատրաստեալ է սատանայի և հրեշտակաց նորա»։

Մի վայրապար զանձինս լքցուք, այլ այնպէս հաս-
տատեսցուք, եթէ աչօք տեսանիցեմք. և համարեսցուք
եթէ այժմ խոկ եկեալ խօսեսցի ընդ մեզ և հրամայ-
եսցէ երթալ ՚ի հուրն. Որպիսի՞ այլ ունիցիմք յայն-
ժամ, զի՞նչ մխիթարութիւն, զի՞նչ գործեսցուք յայ-
ժամ ընդ մէջ հրամայեցելոց կալեալ. և զի՞ գործիցեմք,
յորժամ վասն յափշտակութեանց պատուհասիցեմք.
զի՞նչ պատճառս ունիցիմք, զո՞ր բարբառ յօդիցեմք, և
հանել կարիցեմք. Չիցէ ինչ և չգտանիցի ինչ, այլ
հարկ լիցի ՚ի կապանս մտանել, զխաւարել, քերկիլ ատա-
մանց, ձգել ՚ի բոցավառ հնոցսն, ՚ի գեհեն հրեղէն, ՚ի
խաւարին արտաքին, և չգտանել ուրեք ապաստանարան,
զի չէ և չէ խոկ հնար առ միմեանս անցանել. «Վիհա-
զի վիհ մեծ է առ ընդ մեզ և ընդ ձեզ»։ և ոչ՝ եթէ
կամիցի ոք՝ է հնար անցանել և ձեռն առնուլ, այլ հարկ
լինիցի ցանկ այրել, մեղա խոստովանել, և չիցէ ոք՝ որ օգ-
նականն լինիցի, թեպէտ և հայր իցէ կամ մայր, կամ
այլ ոք իցէ, և բազում համարձակութիւն ունիցի առ Ած։
«Եղբայր, ասէ, ոչ փրկէ, և ոչ փրկիցէ մարդ»։

Եւ արդ զի չէք յայլ ոք վստահ լինել վասն անձանց
փրկութեանն, բայց միայն յանձինս յետ Այ մարդասիրու-
թեանն, աղաչեմ ամենեսին զամենայն հնարս հնա-
րել, զի վարս առաքինութեան ունիցիմք և բարիոք ապաւի-
նութիւն։ Եւ ընդ յառաջնոյն ասեմ մի անձնալ աղա-
ւինչ յանձինս, ապա եթէ ոչ՝ գէթ յետ առնլոյն մի նուա-
ճեսցուք, այլ ցանկ ունելով կացցուք բարեաւք զաղանս ա-
պաշխարութեանն, արտասուօք, աղօթիւք, ողորմա-
ծութեամբ. և եթէ ոչ հաստատիցէ ձեռն, ասէ, աւանդել
աղքատութիւն, այլ բաժակ մի ցուրտ ջրոյ ձեռնհաս են

տալ. թէ և կարի աղքատ իցես, և երկուս խեբևէշս պղնձիս ունիս., թէպէտ և կարի 'ի տնանկութեան ի-ցես, և զայն եւս ոչ ունիցիս, սակայն ոտս ունիցիս 'ի տես երթալ հիւանդաց և 'ի բանդ մտանել և զկապեալսն մխիթարել. սակայն յարկ ունիս՝ որ օտարին վանս տայցես:

Ո՛չ է, և չէ իսկ ներել այնմ՝ որ չառնիցէ ողոր-մութիւն: Զայս սակս ասեմ առ ձեզ, զի զանեա 'ի սակս աւելոյն վճարեսցուք. զայս ասեմ՝ ոչ զի նոցա ինչ աւելի խնամ ունիցիմք որոց բարին առնիցէք, քան ձեզ. զի նոցա սակաւ տայք, և դուք յերկինս առնուք փո-խարէն: Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հասանել 'ի Քրիս-տոս Յիսուս 'ի տէր մեր, ընդ որում հօր միանգամայն և հոգւոյն սրբոյ փառք յաւիտեանս. ամէն:

ՅԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՉՈՐՐՈՐԴ ՃԱՌԻՆ

«Հնազանդ լերուք առաջնորդաց»: Զ՛ինչ, ասէ, թէ չար ոք է, հաւանիմք: Զոր զիա՞րդ ասես. թէ հա-ւատոյն աղագաւ, փախիր 'ի նմանէ. մի միայն թէ մարդ իցէ, այլ թէ և հրեշտակ յերկնից իջեալ: Ապա եթէ յաղագս վարուց, մի քննիցես... Լուր Քրիստոսի որ ասէ. «Յաթոռն Մովսէսի նստան դպիրքն և փարի-սեցիքն»... ունին զպատիւ, բայց վարուք են անմա-քուրք. արդ մի 'ի վարսն, այլ 'ի բանսն նայեցարուք. քանզի 'ի վարուցն և ոչ ոք վնասի... Քանզի «մի դատիք զի մի դատիցիք» վասն վարուցն է, և ոչ վասն հաւատոյն: Լո՛ւ այլ եւս. «Ո՞ր տեսանես զշիւղ յական եղբօր քո, և 'ի քում ական զգերանդ ոչ նշմարես: Արդ զամենայն զոր ասեն ձեզ առնել՝ արարէք, բայց ըստ գործոցն նոցա մի առնէք»:

ՀԱՏՈՒԱԾՔ

Ի ԳՈՐԾՈՑ ՄԵԿՆՈՒԹԵՆԷ

Ի ՀՆԳԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

“Ստեփաննոս այր լի շնորհօք և զօրութեամբ առնէր արուեստս և նշանս մեծամեծս 'ի ժողովրդեանն„։ Տեսանե՞ս թէ որպէս առ եօթանեանն նա էր նախապատուեալ և ունէր զառաջնորդութիւնն այլոյն. զի թէպէտ և ձեռնադրութիւնն հասարակաց էր, այլ սակայն բազմապատիկ շնորհս սա յանձն իւր ժողովեաց. քանզի չափով ըստ իւրաքանչիւր տայր ած զհոգին։ Այս տես թէ որպէս նախ քան զայս ոչ ինչ առնէր, այլ յորժամ յայտնի եղև ձեռնադրութեամբն. զի ցուցեալ լիցի եթէ ոչ շատանայր միայն շնորհօքն, այլ պիտոյ է լինել և ձեռնադրութեանն, որպէս զի յաւելումն հասցէ եղև յայտնեանէ։ Զի եթէ լի հոգւով էին, յայտ է թէ 'ի նոյն մկրտութենէն, պիտոյ էր և կոչմանն։

“Յարեան ոմանք 'ի ժողովրդենէն„։ Դարձեալ յառնել զզայրանալն ասէ և զբարկութիւնն։ Ըստանօր. յոյժ առաւել ցուցանէ զապականութիւնն զ'ի վերայ յարուցելոցն. և տես աստ այլ ինչ ձև չարախօսութեանն։ Վասնզի յայտնանէ ասել զնոսա Գամաղիէլ. զի մի ինչ յաղագս նորա լինիցին ամբաստանեալ, վասն որոյ այլ ինչ չարախօսութիւն յօդեն և 'ի ներքս մուծանեն։ “Որ կոչէր, ասէ, լիբերտացւոց և կիւրենացւոց և աղեքսանդրացւոց և որ 'ի կիլիկեցւոց և յԱսիայ վիճէին ընդ Ստեփաննոսի. և ոչ կարէին զդէմ ունել իմաստութեանն և հոգւոյն որով խօսէր։ Յայնժամ հրապուրեցին արս ոմանս ասել՝ թէ լուաք զդորա խօսել բանս

հայհոյութեան 'ի Մովսէս և յԱծ,,։ Տես զինչ ասեն. չարախօսութիւն, ասեն, ասէ և խօսի զԱյ և զՄով-սիսէ։ Ո՞չ է և վասն այսորիկ իսկ վրիժախնդիր լինէին, զի հարկ արասցեն նմա ասել ինչ. զոր և Քրիստոսի զնոյն իսկ առնէին։

Իսկ նա այնուհետև յայտ յանդիման և առանց ծած-կելոյ լինէր խօսեցեալ. նա և յառաջագոյն իսկ զղա-ղարումն թերևս ասէր զծիսային օրինացն. կամ թէ յայտնի ոչ ասէր, սակայն զնոյն նշանակեալ լինէր։ Քանզի եթէ յայտնապէս ասէր, ոչ էր պիտոյ եկա-մուտ արանց կամ սուտ վկայից։

Բայց և զանազան ցուցանէ զժողովուրդսն. Կիւրե-նացիս ասէ, որ յայնկոյս են Աղեքսանդրու, և անդր յԵրուսաղէմ ըստ ազգաց թերևս ունէին ժողովուրդ, զի բազումք իսկ անդ ժողովեալ լինէին, զի մի լինիցին հարկեալ և նեղեալ առնել ճանապարհորդութիւն։ Լի-բէացիք թերևս էին հռովմայեցւոց պաշտօնեայքն. զի որպէս բնակեալ լինէին անդ բազում օտարք, այնպէս և ժողովս ունէին ուր պարտ էր զօրէնսն ընթեռնուլ և աղօթս մատուցանել։

Արդ սոքա փոխ ոչ միայն ընդդիմացեալ առաքելոցն զու-տուցանէին, այլ յանդիմանեալ զչարիս և զնշանս, և այս-անօրէն և յորդորեալ, յայնժամ պարծեալ նախանձ չա-րութեան նոցա շարժեալ, իբրև 'ի հարկէ յայս հա-սեալ առաջնորդ և խաղաղութիւն յարուցանէին. այլ բան-զի բանին, և հոգւոյն զօրութեանն սատանայն էր ա-մենեցուն նոցա, սուտ վկայութիւն։ Յաղագս որոյ ոչ միորոշէին զնա առաջնորդ սպանանել, այլ զատաստ-անաւ, զի և զծննդարանութիւն առաքելոցն սատանէ, կարծեցեք ծանուցեալ, ըստ որում փոխս թողեալ ար-տասս եկին. որպէս զի այսու զօրհնութեանն պատուաւ, Սա ոչ առաւելս եթէ խօսի, այլ եթէ ոչ դադարէ խօ-սելով։

„Այս խառնեցին, ասէ,, զժողովուրդն և զերիցունս և զգպիրս, և հասեալ 'ի վերայ յափշտակեցին զնա և ածին յատեան։ Եւ կացուցին վկայս սուտս որ ասէին. այրս այս ոչ դադարէ խօսել զբանս հայհոյութեան զտեղւոյս սրբոյ և զօրինացս,,։ Ոչ դադարէ, այսինքն՝ զործ, ամբաստանեցին նորա։“ Լսաք 'ի դմանէ զի ասէր, Թէ

"Յիսուս Նազովրեցի նա քակեսցէ զտեղիս զայս և փո-
խեսցէ՝ զօրէնսն զոր ետ մեզ Մովսէս ,,: Նազովրեցին
անուն նախատելով: "Քակեսցէ զտեղիս զայս ,,: զայս
ինչ և յաղագս Քրիստոսի ասէին՝ թէ "Քակեցից
զտաճարս զայս զձեռագործ ,,: և դարձեալ 'ի խաչին.
"Վաշ որ քակէիր զտաճարն ,,: Քանզի բազում նա-
ցա փոյթ ունէր և յոյժ ախորժելի տաճարն, որով զչա-
րախօսութիւնն առաւել նեղելոյ ջանային ցուցանել, որ-
պէս թէ զանարգութիւնն նորա փոխել ամբարշտելով և
զտաճարն քակել: և յաղագս 'ի մէջ բերելոյ յանուա-
նէ զՄովսէս կրկին էր չարախօսութիւնն, եթէ փո-
խեսցէ զաւանդական օրէնսն, և եթէ զայս 'ի ներքս մու-
ծանէ: Տեսանե՞ս որպէս դատն է չարախօսութիւն և
մի վճռոյ:

"Եւ հայեցեալ 'ի նա ամենեցուն որ նստէին յատե-
նին, տեսին զերեսս նորա իբրև զերեսս հրեշտակի ,,:
Այնպէս և 'ի փոքր աստիճանի է փայլեալ մեծութիւն
որ կամեցին: Քանզի, ասա ինձ, զի՞նչ նուաստագոյն սա
քան եթէ ատենակալքն՝ ընկալեալ էր. 'ի դիմաց ոչ էր
նուաղեալ, և համարձակութիւն բազմապատիկ ցուցա-
նէր: "Տեսին, ասէ, զերեսս նորա իբրև զերեսս հրեշ-
տակի ,,: Քանզի այս եւս էր շնորհքն. այսպիսի ինչ էր
և փառքն Մովսէսի, որով խնդալից զնա արար Աստուած, զոր
և տեսանելեաց ընդ 'ի շնորհիս առ Ստեփաննոսի առա-
ւելութեամբ փայլեալ, և բազում և անչափ լցեալ ա-
րախութեամբ: Այլ քանզի հանդերձեալ էր ասել ինչ,
տես զի կազմաւորեալ երեսօքն հիացուցանէ զնոսա. քան-
զի էր և 'ի դէմս տեսանել զբուռն շնորհաց հոգևորի.
ցանկալի և սիրելի փառաւորելոց 'ի հաւատս և 'ի յայտ
հաստատութեան; զարհուրելի և ահեղելի թշնա-
մեացն և ատելեաց: Այսպէս ասաց և զապստամբաց վասն
որոյ ներեցին համարձակութեանն նորա:

"Ասէ քահանայապետն՝ թէ արդարև այդ այդպէս
իցէ ,,: Տես հանդերձ հեզութեամբ հարցանէ, զի մե-
ծ ինչ չար գործեսցէ, զոր և ընդ Քրիստոսի հարցանէր.
վասն որոյ և նա հեզաբար սկսեալ լինի պատասխանել և ասէ.
"Արք եղբարք և հարք, լուարուք ինձ. Աստուած փառաց ե-
րևեցաւ հօր մերում Աբրահամու մինչդեռ 'ի Միջա-
գետս էր, մինչ չև բնակեցուցեալ էր զնա 'ի Խառան ,,:

Մաղվաղակի յառաջաբանին զԹուեցեալն նոցա մեծ 'ի բաց բառնայ, եւ կարգէ 'ի ձեռն առաջելոցն՝ եթէ ոչ ինչ է տաճարն եւ ոչ հին սովորութիւնքն, եւ եթէ ոչ լինելին յաղթել քարոզութեանն։ Այլ զայս ասէ անկասկածաբար, եւ ցուցանէ թէ յանհնարիցն մինչ ա̄ծ ընդդիւրահնարսն կարգէ։ Որք տես 'ի ձեռն այլոցիկ յօրինեալ զատեանաբանութիւնն, եւ զի բազում մարգարէութեամբ վայելեալք՝ ներհակառակն զհայրերացն փոփոխարկեցին, եւ զի յանհնարինան լինելին զձեռս ձգելով։

«Աստուած փառաց, ասէ, երեւեցաւ Աբրահամու 'ի Միջագետս»։ Այլ անդ տաճար ոչ էր եւ ոչ զենմունք, եւ ա̄ծային տեսութեանն Աբրահամ արժանացեալ լինէր, եւ նախահայրս քաղդէացիս ունէր, եւ յօտար երկրի էր։ Այլ բարիոք արդ սկսանելով ա̄ծ փառաց կոչեաց․ քանզի յայտնէ այսու եթէ զանպատուեան փառաւորեալս արար․ «Ո ինա, ասէ, որ զնոսա փառաւորս արար, եւ զմեզ արասցէ»։ Տես թէ որպէս զնոսա 'ի բաց տանի 'ի մարմնականացս ընծայից․ եւ նախ առժամայն 'ի տեղւոյն, քանզի բանն յաղագս տեղւոյն էր։ Աստուած փառաց, ասէ․ զի դարձեալ ոչ կարօտացեալ լինի առ 'ի մէնջ փառաց, որ է 'ի ձեռն տաճարին։ Ո ինա է աղբիւր փառաց, եւ 'ի նմանէ է ամենեցուն փառք․ ապա մի կարծիցէք այսպէս փառաւորել զնա։ Որք որպէս ասէ գիրն եթէ հայրն Աբրահամու կամեցաւ ելանել․ աստուածուսանիմք եթէ տեսլեանքն ինքն Աբրահամ շարժեալ եղեւ առ յելանել։

«Այլ ասէ ցնա․ Ել յերկրէ քումմէ եւ յազգէ քումմէ, եւ եկ յերկիր զոր ցուցից քեզ»։ Ցուցանէ եթէ տակաւին ոչ էին որպէս զաւակք Աբրահամու․ եւ եթէ որպէս նա հնազանդ եւ հաւատ էր, եւ[1] նոքա անհաւանք։ Այլ յազգէ քումմէ, ասէ։ Արկաքանչիւրքն յոյժ ծանունք էին։ Այլ ցուցանէ թէ նա աշխատանացն հանդուրժեաց, եւ դուք զպտուղն հաւաքեցէք, եւ եթէ ամենեքեան նախահարքն 'ի նեղութի եւ 'ի չար կիրս էին։

1 Գաւառակը յօրինակին եւ նոքա անհաւանք․ յաւելաւ 'ի յանկն։

Ի ՎԵՇՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

Այլ արդ եթէ մեծագունիցն և զարմանչելի արանցն մեծ էր նեղութիւնն, ապա մեզ յոյժ մանաւանդ։ Այլ եթէ կամիք, զնոյն իսկ զնեղութիւնն ըստ խաչեան քըննեսցուք։ Եղիցի ոք խնդացեալ յոյժ և փափկացեալ և լքեալ. զինչ իցէ խայտառակագոյն կամ զինչ իցէ անմտագոյն քան զնա։ Եղիցի և այլ ոմն ցաւօք վշտացեալ և տրտմեալ. զինչ իցէ քան զնա իմաստասիրագոյն. զի «Լաւ է, ասէ, երթալ 'ի տուն սգոյ քան 'ի տուն ուրախութեան և ծաղու»։ Այլ թերևս արհամարհիցէք զասացեալս. սակայն տեսանիցեմք թէ որպիսի էր Ադամ 'ի դրախտին և որպիսի յետ այնորիկ, որպիսի էր Կայէն յառաջագոյն և որպիսի էր յետ այնորիկ։ Քանզի ոչ լինի դադարեալ 'ի վերայ իւրում հիմանն հոգի. այլ որպէս 'ի ձեռն հեղեղի ամենին 'ի ձեռն հեշտութեան բարձեալ լինի և փքացեալ, ոչ և մի ինչ ունելով հաստատուն. առ 'ի խստամտութիւնս դիւրագոյն, և առ յանձնառութիւնս դիւրընձեռելի. և ուժգին է մերին մտածութեանց 'ի խորհուրդս անհամբերս, տարաժամ ծաղրն, ոչ պայծառ բանիւ զարդարեալ և ըստ մարմնոյ զգաստութեամբ յօրինեալ, բանից շաղփաղփութիւնն յոյժ և առելի։

Այլ զի ասացից զայս. 'ի սրբոցն մի ոք ընձեռեալ լիցուք, և տեսանիցեմք թէ ո՛ ոք էր 'ի հեշտութեան գալով և ո՛ ոք 'ի տրտմութեանն։ Այլ եթէ ախորժէք, զնոյն ինքն զԴաւիթ տեսանիցեմք. յորժամ 'ի հեշտութեանն էր և 'ի խնդութեանն, և 'ի բազում արիութեանցն և յաղթութեանց, 'ի պսակացն և 'ի փափկութեանց և յոյժ վստահութենէն՝ թէ որպիսի ինչ ասաց և գործեաց. «Ես ասացի, ասէ, 'ի բարեկենդանութեանն իմում թէ ոչ սասանեցայց յաւիտեան»։ Այլ քանզի 'ի նեղութեան եղև, լուր զինչ ասէր. «Թերևս տացէ ինձ տէր տեսանել զգեղեցկութիւն դորա. և եթէ ասիցէ թէ ոչ կամիմ զքեզ, ահաւասիկ եմ՝ արասցէ ինձ որ ինչ հաճոյ է առաջի նորա»։ Ո՜ ինչ իցէ քան զբանսս զայսոսիկ իմաստասիրագոյն. զոր և ինչ իցէ այ ախորժելի, այն լիցի։ Այլ դարձեալ ընդ Սաւուղ ասէր.

«Եթէ տեառն շարժեալ է զքեզ 'ի վերայ իմ, ձեն-ձերեսցի»․ այսինքն ուրախ և պատրաստ եղիցի պատարագդ քո։ Եւ յայնժամ 'ի նեղութեան գոլով, 'ի թըշնամիսն խնայեալ լինէր․ իսկ յետ այնորիկ և ոչ 'ի քարեկամսն և յայնոսիկ որ ոչ ինչ էին զնա անիրաւել։

Եւ դարձեալ Յակոբ յորժամ 'ի նեղութեան եղև զինչ ասէր․ «Եթէ տայր ինձ տէր հաց ուտելոյ և հանդերձ զգենլոյ»։ Եւ որդին Նոյի յառաջագոյն ոչինչ արար այնպիսի․ այլ քանզի քաղցրացեալ եղև վամն փրկութեանն, տես թէ որպիսի եղև ամբարտաւան։ Եւ Եզեկիաս յորժամ 'ի նեղութեանն էր, տես թէ որպիսի իրս արար յաղագս փրկութեանն, և խորգ ըղձեցեալ եղև և այլ ինչ որ այնպիսի է․ այլ քանզի 'ի հեշտութեանն եղև, անկաւ 'ի բարձրութենէ սրտի իւրոյ։ Վասնզի «Զգոյշ լեր, ասէ, անձին քում․ յորժամ ուտիցես և լնուցուս և յագեսցիս, զգուշ մոռանայցես զտէր Աստուած քո»։ Վասնզի բարձր և դժուարին է տեղի խրատութեանն, վասն այնորիկ ասէ՝ զգոյշ լեր անձին քում։ Իսրայելացիքն յորժամ 'ի նեղութեան էին, այնչափ յոլովագոյնս լինէին․ իսկ յորժամ թողացան և 'ի նեղութենէն ազատեցան, ամենեքեան կորուսեալ եղեն։

Եւ զի ասեմ 'ի նախնեացն զյարացոյցն․ այժմ իսկ տեսանեմք առ մեզ։ Ո՞չ խարգ թուի ձեզ, ո՞չ յորժամ 'ի հեշտութեանն իցեմք, յոլովագոյնս բարձրամտեալ լինիմք, ամենեցուն թշնամիք, բարկացողք, մինչդեռ իշխանութիւնն առ ձեռն իցէ․ իսկ յորժամ բարձեալ լինի, հանդարտեալք լինիմք․ քանզի խոնարհք յնեքեանց բնութենն 'ի մտածութիւն եկեալ լինին։ Սա այնորիկ ասէ․ «Նկուն զնոսա ամբարտաւանութիւնն նոցա․ արկան իւրեանց զիւրեանց զանաւրէնութիւն և զանիրաւութիւն․ ելցէ որպէս 'ի ճարպոյ անիրաւութիւնք նոցա»։ Արդ այսորիկ ասացեալ ինձ եղեն զի մի ամենայն օրինակաւ խնդրիցեմք զխնդութիւն դիւրութեանն։ Իսկ արդ Պաւղոս զինչ ասէր․ «Ուրախ լերուք յամենայն ժամ»։ Եւ ասաց պարզաբար խընդացէք, այլ յաւէլ 'ի տէր։

Այն է մեծագոյն խնդութիւն, որոց առաքեալքն էին խնդացեալք 'ի բանտից կամ 'ի դանից կամ 'ի հալա-

ծածկեալ կամք 'ի զարտուղար իմն լինիցի, այնպիսին 'ի տրտմու-
կամեցողն յամենեցունց ախտացեալք և զայրանան և զխնդութ-
դրութիւն[1], փոխեն որպէս և 'ի քաղցր կատարած լինելին
հասանել: Իսկ որ աշխարհիս է, այնոցիկ նորոգեալ է.
քանզի մեկնեալ լինի 'ի հեշտութենէ, և վախճանի 'ի
տրտմականն: Եւ թէ ես արգելում խնդալ 'ի սէր,
այլ և յորժամ զնոյն աղաչեմ: Նահապետքն տանջեալ լի-
նէին և խնդային, քարկոծեալ և քարշէին: Ոչ այս-
պիսիս և ես ախորժեմ զխնդութիւնս. որ ոչ և 'ի մեր-
ջէ մարմնականն կրքոց մերժեալ լինի, այլ 'ի հոգևոր ի-
րաց: Ո՛ւստի ոչ գոյ այնմ որ բաժ աշխարհիս խնդա-
ցեալ լինի, համանգամայն և բաժ մոյ խնդալ: Ո՛ւստի
տրտմեա որ յաշխարհի խնդացեալ է, հարստութեամբ
խնդայ և փառաւորութեամբ և փառօք և բռնաւորութեամբ
և ամբարհաւանութեամբ. Իսկ յորժամ խնդացեալ՝ անձնա-
զութեամբ վասն նորին, անանկութեամբ, ամբար-
տաւանութեամբ, պահօք և աղօթիւք, խոնարհութեամբ:
Տեսանե՞ս զի ներհակականք են նմանութիւնքս. զի
որչափ տրտմացն խնդութեանն են առաւել, այնքան են
'ի տրտմութենէ. և որչափ այնքանս են 'ի տրտմութենէ
առաւելոր, նոյնք և 'ի հեշտութենէ: Այս ճշմարտապէս
այսոքիկ են որ ասեն ճշմարիտ խնդութիւն. քանզի
այնոքիկ անուանք միայն կոչին խնդութիւն, այլ անձ-
նայինս 'ի տրտմութեանն լինին կացեալ:

Որչափ տխրութիւն ունի ամբարհաւանն, մարթէ
յամենեցունց հատեալ լինի նոյն իսկ ամբարհաւանու-
թեամբ և 'ի բերանս անարգանաց անձին իւրոյ առիթ լինե-
լով. բազում ունի տրտմութիւն, մեծ թշնամութիւն,
յոյժ մախանօք, բազում յաշխատանս. Եթէ 'ի մեծագու-
նից անարգեալ լինի՝ ցաւագնի, և եթէ ամենեցուն ոչ
լինի մեծարգոյն՝ զկծեալ լինի: Իսկ խոնարհն 'ի բազում
հեշտութեան է, ոչ և մի ումեք ակն ունելով պատուոյ:
Իսկ եթէ զիարեցի պատուեալ՝ ուրախանայ, և եթէ
ոչ լինիցի պատուեալ՝ ոչ ցաւագնի, այլ ընդունի զի ոչ
եղև պատուեալ. և մանաւանդ զնա ոչ և մի ոք խռով-
րեսցէ: Տեսանե՞ս արդեօք զի ոչ խնդրելոյն պատուոյ և
պատուեալ լինելոյն բազում իցէ հեշտութիւնն: Նաև

1. Ի [illegible]

ամօք ամենայնիւ ներհական զնի. և խնդրէ պատիւ և ոչ լինի պատուեալ: Այլ և ոչ նախանձոտեալս հեշտացեալ լինին պատուովն որ խնդրէին և որ ոչն խնդրէ. զի նա որչափ և ատեաւ, ոչ ինչ վարկանի ատեալ. իսկ սա թէպէտ և փոքր ինչ տայցէս, խորս թէ զամենայնն առեալ ընդունի:

Դարձեալ որ 'ի խրախուսութենէ՝ բազում դժուարութիւնս ունի. թէպէտ և դիւրաւ արդեւս յաղթերականաց մասունս նման հասեալ լինիցի, ևս զահի հարկանելով առ 'ի խրախուսութեանցն դժուարութեանց և վասն անյայտ հանդերձելոյն: Իսկ սա հանապազ յաղթութեան է և 'ի հեշտութեան, քանզի սովորեցուցեալ է զանձն իւր վարել ըստ կրօք. և ոչ այնպէս զանձն իւր տառապեցուցանէ զի ոչ հաղորդի ներղանց պատուականին, այլ և խրախուսեալ լինի ոչ զահի հարկանելով յանյայտ հանդերձելոյն:

Նա և զայլ դժուարութիւնսն, որոց ոչ էք անգէտ, այժմ հարկաւոր է ասել՝ թէ կրկին է պատերազմ, հաղւոյ և մարմնոյ. կրկին է իրս ձմերայնոց, կրկին է և հիւանդութիւնս այս. և ոչ այս միայն, այլ զի և անբժշկելի է և բերէ զպատահարս մեծամեծս: Իսկ նըւաստութիւն և չափաւորութիւն ոչ է այսպիսի, այլ կրկին առողջութիւն, կրկին բարութիւն: "Աղուն, ասէ, առողջ և անհոգ 'ի մարմին չափաւոր": Յամենայնի չափաւորն փափագելի է, իսկ անչափն ոչ ևս: Վասնզի տես ինձ, եթէ 'ի վերայ փոքր ինչ կայծական փայտ հաւաքես բազում, ոչ փոխանակ բոցոյ և հրոյ բազում ծուխ և մրրիկ տեսանիցես: Նոյնպէս և մեծի և զօրաւորի եթէ բեռն դիցես 'ի վեր քան զկար իւր, ոչ տեսանիցես զնա 'ի գետին անկեալ և յառնել ոչ կարացեալ: Նոյնպէս և 'ի նաւ եթէ արկցես բեռն բազում, դժուարին արարցես զնաւաբեկութիւնն և ընկղմել. իբրու այսպիսի ինչ է տեսանել: Որպէս 'ի վերայ[1] բեռնաւորեալ նաւացն բազում է ազդակ նաւավարացն զվարիչսն ունել և յառաջագոյն նաւել, և այլոց նաւաստեացն զ'ի վերայ կահուն ընկենուլ 'ի ծով և փութալով թեթևացուցանել, այսպէս և սոսա տե-

1 Օրի. խոնարհագրեալ՝ էր, և լրացաւ 'ի յաւելին ի վերայ բեռնաւորեալ

տանելոյ բաղձումն ինչ 'ի վերայ արտաքսանելոյ և բաղձումն ինչ 'ի ներքոյ, զանձինս ապականեն և կորուսանեն. և որ ինչ ամենեցուն զարշելի է, 'ի բերան առեալ լինելոց զակէսս ներքին անդամոցն :

Արդ լինիցի ինչ արդեօք քան զայնպիսին անարգագոյն և զարշելի : Այսպէս եթէ առ բերանովն այսպիսի խայտառակութեան լինի, զինչ ասեմ եթէ 'ի հոգւոյն զինչ կրէ և տուժէ : Քանզի և 'ի նմա ամենայն ինչ մէջ է ամենայն խաւար և մրրիկ. բաղձումն է և խորհրդոցն աղտեղութիւն 'ի վերայ յենլով և ներգործելով հոգւոյն անձին ըղձաւորականութեան զաշելով. ամենեցուն զվիճեալս ապականելով, ապշելով և աղտեղելով, եւ զ'ի ներքոյ հաւաքեալ աղտոնս արտաքրել ուրուք : Այլ յետ 'ի բաց ընկենլոյն, և ոչ այնպէս չարեաց կածն դադարեսցէ. այլ ջերմք և խօթութիւնք շարժեալ լինին :

Այլ զծերս, ասէ, տեսանեմք զայնպիսիս զխորախոռացեալսն ըմպելութեամբ 'ի վերայ երկնաւորաց բերելով. դու զի, ասեն, շաղփաղփես մնան' խօթութեանս նոցա և ցաւս առնելով. խօթացեալ են եւ և դողացեալ և խայտառակեալ որ ոչ ունիցին ինչ ուտել : Այս ինձ, զի հաստատութեանց արժանի են քանզի այդպիսիք : Արդ զգաստացեալն առնիցէ և զկերեալսն աթոռով և զապատանեալսն ուտիցէ եղեալ տեսանեմք, ասա ինձ : Այլ եթէ զիրսն անարգանս ոչ կարծէիր, թերեւս և յանուանէ 'ի մէջ ածէի զնոսա :

Այլ են ամենք որք և առողջք են. քանզի ոչ միայն խորախութեանցն լինելոյն պատրաստեալ, այլ և յաշխատութիւնս. Տուր ինձ մարդ յամենայնի պատրաստեալ, առանց աշխատութեանց և ցաւոց կացեալ : Այլ եթէ բիւրաւոր քաղցրութիւն բժշկաց շուրջ փոխեալ լինիցին, ապատեալ զայնպիսին 'ի ցաւոց ոչ կարեն. քանզի և ոչ իրքդ այդ հեռանեալ լինի ըստ բնութեանն :

Բժշկական աստեղից ձեռն քան. յայտնագանէ որ յաղամայնին կրեալ' ոչ ամենայն 'ի սնունդ լինի. քանզի և ոչ նոյն խակ կերակրոյն բնութիւնն ամենայնին մնացական է, այլ է ինչ 'ի նոցանէ որ յարտաքսութիւնն լուծանի և ինչ 'ի սնունդ : Արդ եթէ կատարելապէս հալեալ լինիցի, այնպէս լինի, և երկարաժամեայք զհնոտանին առողջան ընկալեան. զի առողջն և պիտանացուն յիւրն

ընթացաւ առաջի, իսկ աւետարանն և առաքելական առատա-
բերալ առաջի նոր։ Արդ եթէ բարեպաշտութիւն լինի հետևող-
րաց, որպէս թէ 'ի նմանէ անմոռանալի է, այն իսկ միաւորեալ՝
'ի մարմին յաւելորդ և 'ի նոյնապիսին փափուկ։ Նոյն և օ-
բժշկական առաջնորդ, զի մեղ հաւասարի լինելոյ։ Զորմենայն
է ինչ որ նախ հասանի, և է որ [illegible], և է որ թեթև։ Արդ
եթէ առողջին զօրութեամբ է առ առաջ, անմահութեան եղև ըն-
թերալ. առաջ եթէ յոլովագոյն 'ի նմա արժեւոր լինի, ա-
մենայն շփոթեցաւ։ Պատճառ և գիտի եթէ պատշա-
ճաւոր գործաւորութեանն հանդիպեցելի և 'ի գեղ ձա-
յնս խառնեալն, նախ անմահութեան հաւանեցուցանելի մի եղեալ
լինի. իսկ յետ այնորիկ ոմն 'ի մարմ իմանէ, և ոմն 'ի
միտ ընթանալ 'ի փոփոխ, և ոմն մնալ 'ի փոխադրութեան հա-
ղորդելոյն. և այն ինչ որ պիտանացուն է, ոչ երբեք
վաղվաղակի գտանի։ Պատճառ և այն որ գիտացին մնանալ
անաւանելն, ոչ գիտի է և ոչ մարդ, այլ խոտանեալ եր-
կայնաձգութեան։ Զայն զայս թերևս առ գետս ամա-
նեցէ որ. յորժամ ազդականն խորանին, յայնժամ
զձկնորսն առաւանելն մտանելոյ և ոչ ելեալ 'ի լողալ, և
թանձրութեանն ամին խառնելեալ զաշխն. այնպէս և
առ մեզ լինի լեալ։ Յորժամ ուժգնակի 'ի մեծաց հա-
ռեալ լինի հիւանդին շարայութեան, զամենայն ինչ մեկնա-
ունին շարժեալ և մտանել մարմնոյ ազդեալս առնէ զխրատ
հարցման՝ զայն որ ողջ էին և յառաջութեան կենդանին։
Արդ քանզի յայսպիսի յարացուցից մեզ առաջադա-
ցեալ եղև բարեպաշտութիւն միաւոր, դադարեսցուք յե-
րանելոյս զայնպիսի զորս պարտ է եղանել առնել. նա և
արտասանութեան զգուշանալով զնորա զորս երանել փութայ։
Նախ եթէ դուք կամիք լինել երանելիք, զգաստութեամբ
[illegible] ունիցեք։ Ոչ լինել և բժշկացն առնելով՝ թէ կա-
րասութիւնն մարդ է առողջութեան։ Նախ ես ոչ մարմն-
նականն առողջութիւնն միայն պիտառութիւնն առնեմ,
այլ հոգեկանն. Զայսոսիկ և Պօղոս կոչէ Հռովմայեցւոց
թղթիցն՝ եթէ "Մի ի խնճոյս կերակրոց և ծախսիւք, այլ
շատատացուք". Արդ հաւանեսցուք սմա, զի առողջութեամբ լի-
նելով գործեսցուք զոր ինչ պարտ է առնել 'ի Քրիստո-
սոս Յիսուս 'ի Տէր մեր, ընդ որում Հօր միանգամայն
և Հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ
և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՀԱՏՈՒԱԾՔ

Ի ՅՈՀԱՆՆՈՒ ՄԵԿՆՈՒԹԵՆԷ,

ՄՆԱՑՈՐԴՔ Ի ՀԻՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵՆԷ

ՑԱՌԱՋԻՆ ՃԱՌԻՆ

Որք արտաքինն հանդիսիցն տեսողք են, յորժամ լսիցեն զքաջ զոք և զհանդիսաւոր և զպսակեալ, եկեալ ամենեքեան առ հասարակ ընթանան, որպէս զի տեսանելով զհանդէս նորա և զարուեստն և զամենայն զօրութիւնն: Եւ ախորժելի գոյ ամբողջ տեսարանն, տեսանել բիւրուց բազմաց բոլորեցունց անդ, և զմարմնոյն և զմտաց յարձակեցուցեալ զաչս, իբր զի մի ինչ յեղելոցն զանց առնել ՚ի նոցանէ: Եւ յորժամ ոք արգեօք երաժիշտ հասցէ, դարձեալ նոյնպէս լնուն զտեսարանն, թողեալ զկարեւոր ինչ զգործսն որ ՚ի ձեռան ունէին, բազում անգամ և զձեռպելին իսկ, և երևեալ նստին. բազում փութով և երգելոյն և հարմանց լսեն,

Նոր թարգմանութիւն: Ի հանդիսի [illegible] արտաքին ախոյեանականաց յորժամ [illegible] մարտիկ ոք [illegible] յաղթական պսակեալ առ-նել լսիցեն, [illegible] խուռնխնդութեամբ առ հասարակ ամենեքեան ՚ի [illegible] գիմեն, զի և տեսանել և զննել [illegible] զօրութիւնն և զի-[illegible] [illegible] մարթութիւն: Եւ անդ իսկ տեսանել [illegible] [illegible] արանց մեծաց, [illegible] և մարմնոյ [illegible] [illegible] աչս արձակեալ ՚ի տեսանել, զի մի ինչ իւիք իրաց որ ինչ ՚ի մէջ նոցա գործիցի՝ վրիպեսցեն [illegible]: Դարձեալ թէ և յերգս արուեստաւորաց ոք [illegible] ՚ի մէջ նոցա պատահեսցէ, միաբան-գամ [illegible] առաւել քան զհանդէս լնուն [illegible], և ամենայն կարևոր իրացն [illegible] մնան յանդորրութեամբ փութով [illegible] նստիցեն, զերգս արուեստաւորացն և [illegible] [illegible] առ ընդ միմեանս [illegible], որ ինչ ընտիր իցէ լսելութեամբ, [illegible]

և զերկաքանչիւրոցն իսկ տեսանեն զՀամաձայնութիւն ։ Այսպիսի և բազումք որք Ճարտասանական շնորհացն փորձք, դարձեալ և նոքա առ իմաստասէրսն զայն զայս գործեն ։ Վասնզի և է նոցա տեսարան և լսողք և Համ-մունք ձայնից և ստանձնումն Ճառելոցն յետին ։

Իսկ եթէ Ճարտարասանականացն երաժշտականացն և Համդիսաւորացն տեսողք և լսողք այնքան յօժարու-թեամբ նստին, մինչև կօ ասուել արդեօք փոյթ և յօժարութիւն իցէ շնորհել որդարոց, ոչ երաժշտի ա-րուք և ոչ իմաստասիրի նստելով այժմ 'ի Համդէս, այլ առն որ յերկնից բարբառի և պայծառագոյն քան զա-րեւ թօղու զձայն ։ Վասնզի զամենայն տիեզերս ընդեր-նեաց, և Հասեալ զօշմանէ այսպէս մերազգեաց վերա-կարգալ, ոճային շնորհօք վարժեալ զլեզուն ։ Իսկ որ զքանչելին է, այնպէս մեծամեծս գոչէ, զի ոչ գոյ խա-ռողութիւն և ոչ անախորժելի․ այլ քան զամենայն ե-րաժշտականութիւն քաղցրագոյն և ցանկալի է և պատ-րել գիտէ առուեն․ և առ այնպիսի ամենայն սարսեն և սրբագոյն․ և այնչափ լի են Ճառեալքն և այնքան ու-նի բարութիւնս, զի որք ստուգութեամբ և յօժարու-թեամբ ընդունին և պաՀեն, չէ արդ նոցա մարդիկ լի-նել և յերկրի մնալ, այլ գերագոյն կալ նոցա քան զա-

գտանել ինչ մարթացին ։ Եւ այս արտաքին խառնաձայնեալ բարբառո-թեանն ։ Արդ եթէ Ճարտարապետք Հանդիսաւորացն Ճախարակեալք տե-թևեթևալս բանիւք՝ փիլիսոփայքն 'ի մէջ մտանիցեն․ քանզի զան և նոցա Թատերք և Հանդէսք նուագոց, կափիւնք և զարկիւնք և անՀնա-րին կչռութիւնք և ընթացութիւնք բանիցն առացելոց ։

Իսկ արդ եթէ Ճարտարութեան բանիցն իմաստութեան և քաղցրու-թեան երգոցն արուեստականաց և բանութեամբ քաղցրութեան և ա-րանցն Ճգնութեանց այնչափ միաբանեալ մտախառն 'ի լսելիս և 'ի տե-սանելիս մեծաւ յօժարութեամբ զմիմեանց շուրջ նստեալ զկայեկեցին, որչափ արդար և պատշաճ է փոյթ և յօժարութիւն մեծաւ պատՀանօք մտօք առ մեզ մտանացանել ։ Զի թէպէտ ոչ եթէ ըմտութիւն ինչ երգոց արուեստականաց, ոչ ընդունայնատարած ինչ բանութիւն ընծէչ մեր-կամեալ Ճգնութիւն պատմելոց եղէ, և ոչ զՃարտարութիւն Հան-դիսարացն, այլ ոճելքն շնորհօք 'ի լեզուն ասացանելոյ ։ Եւ մինչ էր ըն-քանչելիս 'ի վերայ զքանչելեաց տեսանել․ զի այնչափ մեծ էր գոչիւնն, և բարբառն ոչ էր ձայնձունձայն և ոչ խիստ զժկամակ լսելեաց, այլ քաղցր քան զամենայն երգս արուեստականաց ցանկալի և անձկալի և ախորժելի խնդրելի, զի քաղցրացուցանել մարթ էր զամենայն միտս և զլսելիս․ և 'ի վերայ այսր ամենայնի սրբագոյն առաքինի և զարմանալի․ և այնչափ լի էր անձառ Ճառիւք, և այնչափ բարութիւնս յանձին բերե-ձեալ բերէր, զի որ միանգամ զնոսա ընդունելին, զանձինս երկրաւորս

մեծայն կենցաղավարս և առ հրեշտակականս դիմեալ յանդգունս, և խորհ յերկինս ախորժս յերկրի բնակել:

Վասնզի որդին որոտման աշակերտն Քրիստոսի, սիւնն որոց ընդ աշխարհս եկեղեցեաց, որ զփականս երկնից ունի, որ զբաժակն Քրիստոսի եարբ և զմկրտութիւնն մկրտեցաւ, որ զտէրունական լանջօքն անկեալ բազում համարձակութեամբ՝ նա մտանէ այժմ առ մեզ, ոչ գործ ինչ կեղծաւորելով, և ոչ դաստառակաւ ծածկեալ զգլուխն. քանզի ոչ ինչ ձեռն է այսպիսիս. ոչ ՚ի համաձայնողին վերայ զերգս ելանելով. և ոչ զկաքաւիչ ոտամբն ստորահարկանելով, ոչ հանդերձիւք ոսկեհուռիւք. այլ մանաւանդ ունելով հանդերձս յորում անբաւ գեղեցկութիւնն է: Վասնզի զՔրիստոս զգեցեալ է, և յոտս ագեալ զպատրաստութիւն աւետարանին խաղաղութեան. և զգօտին ոչ շուրջ զլանջօքն ունելով, այլ զմիջովն. ոչ ՚ի կեղեւոյ որմուենեաց և ոչ ՚ի վերուստ օծեալ ոսկւով, այլ ՚ի ճշմարտութենէն հանգուցեալ և բաղկացեալ:

Նա երևեցաւ ՚ի մեզ այժմ, ոչ գոլով ՚ի մեզ կեղծաւոր. վասն զի ոչ ինչ է առ ՚ի նմանէ կեղծաւորութիւն և ոչ պաճուճանք և առասպելք, այլ մերկ գլխով զմերկն աւետարանէ զճշմարտութիւն: Եւ օտար գոլով՝ օտարոտիք հաւանեցուցանէ զբազումս ձեւով՝ ականա-

այնուհետև ՚ի մարդիկ չհամարէին, այլ ՚ի վեր յերկինս բնակեալ ՚ի հրեշտակաց միձակս, զերկրաւոր բնակութիւնս յերկինս հաստատէին:

Զի նոյն ինքն մեզ որդին որոտման աշակերտն Քրիստոսի, սիւնն ամենայն եկեղեցեաց աշխարհաց, որ զփականս ունէր զերկնից, որ զբաժակն ըմպելոց էր զՔրիստոսի, որ զնոյն մկրտութիւն մկրտելոց էր ըղՔրիստոսի, որ զլանջօքն անկեալ կայր զտէրունի, համարձակապէս մեծաբարբառ մատանէ առ ասեն, ոչ երգս վերպասանաց ՚ի բերան առեալ, և պաճուճեալ դիմակօք զերեսս գլխովն հանդերձ ծածկեալ. քանզի և բանքն խոկ չէին այնմ նման. և ոչ յաշտիճան ոտին կաքաւաձև բախելոյ, ոչ ՚ի հանդերձս ոսկեհուռս զարդարելոյ. այլ ՚ի հանդերձս մըտանէ յանհնարինս գեղոց զարդարելոց: Զի մատանէ առ ասէ զՔրիստոս ինքն զգեստին զգեցեալ. ՚ի մէջ մեր մտանէ զոտս ՚ի գեղ զարդազարդարեալ պատրաստութեամբ աւետարանին խաղաղութեան: Զայսնակամարն ոչ զկրծիցն կապեալ, այլ գօտի ընդ մէջ իւր կապեալ. ոչ ՚ի գոյն ոսկւոյ պաճուճեալ, այլ ճշմարտութեամբ անկեալ և զարդարութեամբ:

Այսպիսիս առասիկ եկն եկաց ՚ի մէջի մերում. ոչ եթէ զեղերամայր առընթեր ածէր բանիւք պաճուճելովք՝ այլ ընդ այլս կեղծաւորեալս ցուցանելով, այլ մերկագլուխ աղօտապէմ առանց պաճուճանաց զար-

տեսութեանն՝ ձայնիւ. ոչ նաւապարանաց կարօտ գո-լով առ պատմութիւնն, իբր թէ ասացի կամ քնարի կամ այլ ինչ այսպիսեաց. այլ զամենայն լեզուաւն յաղ-թարէ, քան զամենայն տաւիղ և քնար քաղցրագոյն և գիտնականագոյն արձակէ ։

Ի նորա բնակութիւն երկինք ամենայն. Թէատրոն տեսիլերը ամենայն. տեսողք[1] և լսողք հրեշտակք ա-մենայն, և 'ի մարգարէանէ որքան իբրև հրեշտակ համ-ղիմութիւն զգալով և կամ լինել ցանկանայցեն. Որանդի նա-քս սատարագար կարէն ըսել և համանմանութեան այսմիկ, և 'ի գործոց զաս ցուցանել, և լսող լինել ար-ժէս արարած է ։ Որպէս զի այլքն ամենայն որք իբրև ըն-մանելութեան փառօքն 'ի պղնձահատան և 'ի խաւարն մահ-կանացու հասանելին, և այնպէս ծիծաղելին և փառաբանեալն, և մեծութեանքն և զօրութեանքն և արժանաւորութիւն կեանս, մտանդաւանայն բեւեռեալ զանձինս ընդ կարգ և ընդ հոգւոյ։

Նոյն առաքելոյ 'ի մերուստ յայտնեալ զօրութիւնք մերոյինք՝ հիացեալ զարմացեալ ընդ գեղեցկութիւն հո-գւոյ նորա և ընդ համեմատ արժանաւոր առաքինութեան, 'ի ձեռն որոյ բանն եհար զՔրիստոսէ և եւս զշնորհս հոգւոյն ։ Նաև զի իբրև զքնար ինչ բարեխառնեալ, և տեսանելք ընդ ելեալ ձայնով, անձնաւոր զքաղցրութեան, այն-պէս յարմարեալ զհոգւոյն եւ 'ի ձեռս նորա, մեծն ինչ

գործութիւնս ցուցանէ ։ Ոչ այլեւս այլ անն այլոց երեւեալ՝ այլովք այ-լոց զմիտս հանճարեալ, ոչ համեմատելի հասարակ. ոչ ձայնիւ փառօք 'ի սրտին 'ի քնարս զեւր մարմինն զուարթացուցանել, այլ աղաւաղեալն բար-բառով յուր լեզուաւն գործեալ, այնքան առաւել քան զեւրն ածեալ ։

Զարդարեալ զերկինս տեսլի համդէսի, և զաշխարհս ամենայն 'ի լսելիս և 'ի տեսանելիս ածեալ՝ զմարդիկ և զհրեշտակս առ հասարակ. մարգիկ՝ զայն որ հրեշտակակիրսք լինիցին ։ Զի այնպիսիքն միայն կա-րող են ունկնդիր լինել երգոց հոգեւորաց ։ Իսկ այլքն ամենայն իբրև զըղ-բաղատեր մանկունք և տղայք, լսեն զոր լսեն. բայց ոչ գիտեն զինչ լսեն. զի միայն իւրեանց ընդ կերակուր և ընդ խաղ աղաչուրեան զբօ-սնեալ կան, և մեծամեծ ինչ ածել զմտաւ ոչ գիտեն ։

Նոյն առաքելոյ մերին զօրութիւնքն շուրջ պատեալ կան զնովաւ զարմացեալք և յիմարեալք ընդ երգոյն և ընդ իմաստութեան անձին և ընդ շնորհս հոգւոյն, որով հոգւոյ զեղով զեւրն ած զանէր մեր Յի-սուս Քրիստոս ։ Զի նա իբրև զքնար ունի ականաւոր քաղցրաձայն այնպէս պատարագաց զանձն նորա, և նա 'ի նա մեծամեծ ինչ բարձ-րագոյնս բարբառել 'ի բարբառ հոգւոյն սրբոյ ։ Զի այնուհետև ոչ

1 Պատկանէր յայս. տեսողք և լսողք հրեշտակք ամենայն. յանձնեալ 'ի յանձինս ։

և բարձրագոյնս հնչել հոգւովն: Որպէս զի ասա ոչ է ձկնորս և ոչ որդի Զեբեդեայ, այլ գիտող զխորս Այ, հոգւոյն ասեմ, զայս քնար հարկանել: Վասնզի ոչ ինչ մարդկայինն ձայնէ մեզ, այլ 'ի խորոցն հոգեւորականաց, զոր ասէ անճառաւելեաց ախոնցիկ, զի և ոչ հրեշտակք ծանեան նախ քան զլինելն. Վասնզի ընդ մեզ և նոքա և մերք ծանեան զոր ծանեաքն:

Եւ զայս յայտ առնէ մեզ առաքեալն ասելով. «Զի ծանիցի այժմ իշխանութեանց և պետութեանց 'ի ձեռն եկեղեցւոյ բազմապատիկ իմաստութիւնն Աստուծոյ»: Արդ եթէ պետութիւնք և իշխանութիւնք, սերովբէք և քերովբէք 'ի ձեռն եկեղեցւոյ ծանեան զայս, յայտ է թէ և նոքա բազում փութով առ այս լսել ձեպեցին: Վասնզի և այսուիկ ձեռնտեալ պատուեցաք ոչ փոքրագոյն, ընդ մեզ ճանաչելով հրեշտակաց զոր ոչն գիտելով գիտացին 'ի ձեռն մեր:

Արդ հետեւ բազում լռութեան շնորհեսցուք և մեք բարեպաշտութեամբ, մի այսօր միայն և մի յաւուրս յայսմ լսելոյ, այլ յամենայն ժամ 'ի կենցաղումս. վասն զի մեծս լսել նմա է բարւոք: Զի եթէ որ ինչ 'ի թագաւորութեանս այսմիկ լինիցի ցանկամք գիտել՝ եթէ զինչ խօսեցաւ, զինչ որ առնէ, զինչ խորհի թագաւորն յաղագս իշխեցելոց 'ի նմանէ, և սակայն յօժար

եթէ ձկնահանն որդի ձկնահանի, ոչ խորայօղ որդին Զեբեդեայ, այլ որ զխորսն յուզէր զգիտութեան ճշմարտութեան հոգւոյն սրբոյ: Արդ այնպէս լուիցուք հոգևոր երգոց քնարիս այսորիկ: Զի ոչ ինչ մարդկօրէն բարբառի, այլ զխորս յուզէ զհոգւոյն կենդանւոյ զինչ և խօսի. խօսի զձայս անձայս, զոր և հրեշտակք չգիտէին մինչ չև սորա էր ասացեալ: Զի ընդ մեզ գիտացին նոքա Յոհաննու բարբառովն, որպէս և մեքն ուսաք, և նոքա ընդ մեզ գիտացին:

Սակայն այսմիկ այլ առաքեալ վկայէ և ասէ. «Զի արդ յայտնեսցի, ասէ, իշխանութեանցն և պետութեանց 'ի ձեռն եկեղեցւոյ բազմապատիկ իմաստութիւնն այ»: Իսկ արդ եթէ իշխանութիւնք և պետութիւնք, սերովբէք և քերովբէք 'ի ձեռն եկեղեցւոյ գիտացին զոր ուսանն, յայտնի է աւադիկ եթէ մեծ փոյթ և նոքա հաստատեալ են 'ի լսելս: Սակայն և այսուիկ մեք ոչ 'ի փոքր պատիւ մեծարեցաք, զի հրեշտակք ընդ մեզ արժանի եղեն գիտել զոր ոչ գիտէինն:

Արդ բազում պատրաստութեամբ 'ի լռութիւն ունկնդիր լիցուք պարկեշտութեամբ, մի այսօր միայն և մի այն օր միայն որ օր լսեմքն, այլ զամենայն աւուրս կենաց մերոց ունկնդիր լիցուք. զի գեղեցիկ են ելք առողաց: Զի եթէ 'ի ներքս յարքունիս ինչ զինչ խօսին ցանկամք լսե՛լ զբան և զհրաման և զխորհուրդ թագաւորին, թէպէտ և չիցէ ինչ

անգամ ոչ ինչ եղեալ առեալ առ մեզ, մերժաք եւ ա-ռաւել զոր ածն առաջ, ցանկալի է լսելն. և մանաւանդ մինչ զամենայնն ձևաւէ մեզ հաստատութեամբ։

Ս[illegible] բարեկամ զոլով թագաւորին, յաւէտ եւս և զնա ունելով յինքեան իսկ խօսելով, և 'ի նմանէ բոլոր զամենայնն. քանզի "Ո՛ ձեզ ասացի, ասէ, բարեկամք, զի զամենայն զոր ինչ լուայ 'ի Հօրէ իմմէ, ծանուցի ձեզ,,։ Իսկ թէ զքեզ յանկարծակի 'ի վերուստ կարկա-տեալ և 'ի գագաթանէն երկնից տեսանէաք առեալ-բանելով ստուգութեամբ, ոչ արդաքէն ամենեքեան ըն-թանայաք. այսպէս և այժմ հանապարհեցուք. Պ՚անդի անդրուստ խօսի մեզ այդր այս. վասն զի չէ իսկ յաղ-թահարէ յայտնանէ, և զմխիթարիչն ունի բարբառեալ յանձին իւրում, ամենայն ուրեք մերձ զոլով առ այն որ այնպէս ստուգապէս գիտէ զնոյն որպէս Հօգին մարդ-կան զի գիտէ զիրան. Հոգի որբութեան, Հոգի ուղղու-թեան, պատուորական, առաջնորդական, առաքարք ընդ այնց՝ որ յարդարէ զՀանդերձեալն որպէս զմերձակայս տեսանել, որ մարմնով տայ տեսանել որ ինչ յերկինս։

Որդ զապաչամ Հանգարտութիւն ասացուք յամե-նայն ժամ 'ի կենցաղոյս. մի որ խօթանիս, մի որ քնեալ, մի որ աղմկեալ մնալ այսր ոչ մնացէ. այլ փոխա-դրեսցուք զմեզ յերկինս, վասն զի անդ խօսի զայս ընդ

մեր զործ, մերժաք եւ առաւել պարտ և պատշաճ է լսել զպարզապա-տմութեանն. մանաւանդ զի ամենայն ինչ վասն մեր է։

Զայս ամենայն առ Տէրմարտիս ցուցանէ մեզ, որ մեծա հանդապոյ ա-րեալ և բարեկամ էր Թագաւորին. զի խօսի նա 'ի նմա, և նա 'ի նմա-նէ, և նա 'ի Հօրէ. Ինքն իսկ ասաց եթէ « Ես զձեզ կոչեմ բարեկամս զիտակ. զի ամենայն ինչ զոր ասաց ինձ Հայր, ես ձեզ ցուցի »։ Արդ այսպէս զամենայն առ 'ի վերուստ խօսարհեալ յանկարծակի զայցէ պատմել մեզ զխորհուրդս երկնաւորս, մեք ամենեքեան յանկարծակի յարձակեալ պատեսցուք շուրջ զնովաւ հարցանել. զի անզուգակ սա-տանն 'ի վերուստ խօսի ընդ մեզ. և ոչ ստուգութիւն յաղթահարէս. զի և ուրն ինքն ասաց. ասէ. « Դուք չէք յաղթահարէս յայտնանէ »։ Նա և զբարեխօսն 'ի բերան ունի որ վասն տեսանն բարբառի, որ յամենայնի ընակեալ է որ այնպէս Տէրմարտիս գիտէ զնոյ որպէս ոգիքն մարդոյն զիտեն զանձինէ իւրեանց. Հոգին սուրբ, Հոգին ուղիղ, Հոգին առաջնոր-դութեան որ առաջնորդէ մեզ յերկինս, որ զնէն մեզ նոր տեսանե-լիս, որ պատրաստէն մեզ զյաւիտենականն իբրև առ մերձակայ կենսայս, որ յամենայնի կամի զերկնաւորսն նկատել։

Արդ բազում ուշադրութեամբ արասցուք նմա յամենայն ժամանա-կի. մի վասն որ, մի քնեալ, մի կենցաղոյ. մի խառնիչ որ այսր մնալ զամենայն. այլ փոխադրեսցուք զանձինս մեր յերկիրէ յերկինս, զի սա

նոսա՝ որք անդ են թագաւորեալք ։ Զի թէ և մեռա-
ցաք, ոչ ինչ շահիմք սուտ մեծամեծս. քանզի չեն իսկ
բանքըն Յովհաննու առ այսոսիկ որք ոչն կամին վճարիլ
'ի վաստակ կենցաղավարութեանս յայսմանէ ։ Վասն
զի որոտումն զարհուրեցուցանէ զանձինս մեր՝ անշնչան
ունելով զհնչումն. բայց սորա ձայնս զոք 'ի հաւատա-
ցելոց ոչ զարհուրեցուցանէ, այլ և հանգնէ ևս յերկիւ-
ղէ և 'ի խռովութեանց, և զարհուրեցուցանէ զդևս մի-
այն և զայնոսիկ որք ծառայեն նոցա ։

Արդ գիտելով զիարդ զարհուրեցուցանէ զնոսա՝ բա-
զում լռութիւն ստացուք զարտաքինս և զորս մտաց խոր-
հրդոցն, և զայս ևս առաւել ։ Քանզի զինչ օգուտ է
բերանոյն լռել, յորժամ մտօք աղմկի. և ունի զբազում
ալէկոծութիւնս ։ Զայն լռութիւն խնդրեմ ես որ մը-
տացն և խորհրդոցն է, վասն զի և լռութեանն այնմիկ
եմ կարօտ ։ Այսուհետև ոչ ցանկութիւն մի յընչից
լլկիցէ զմեզ, ոչ փառաց տենչանք, ոչ սրտմտութիւն
բանութեան. և ոչ այլ ախտից բազում աղմուկք ։ Վասն
զի ոչ է առանց մաքրելոյ զլսելիսն գիտել զբարձրու-
թեանց ճառեալս որպէս պարտն է, և ոչ ճանաչել ըզ-
խորհրդոցս այսոցիկ զանճառութիւն և զսքանչելիս և
զայլ ամենայն առաքինութիւնս՝ որք յամենայնս յայսո-
րիկ մերձաւորութիւնս ։

ընդ երկնաւորն մարդկան խօսի։ Զի եթէ սատէն կամք ընդ երկրա-
ւորս, ինչ ոչ մարթեմք լսել. զի ոչ ինչ է Յովհաննու ընդ երկրաւորս,
որպէս երկրաւորացս ընդ նմա։ Ապաքէն ձայն որոտման ահեղ սաս-
տիկ՝ բեկանէ զսիրտս մարդկան. իսկ սորա բարբառս խռովեցուցանէ
ոչ զոք 'ի հաւատացելոց. այլ և հանգիստ 'ի մեծէ խռովութենէ պատ-
րաստէ նոցա. խռովէ և բեկանէ զգեաս յիշխանութեան նոցա։

Իսկ արդ զի մեզ յայս լիցի որպէս բեկանելն նոցա, բազում լռու-
թիւն զմտաց 'ի նպաստ մատուսցուք։ Զի զինչ օգուտ է 'ի բերանոյն
լռութենէ, յորժամ ոգիքն 'ի ներքս խռովեալ կայցեն։ Արդ զլռու-
թիւն զմտացն խնդրեմ. քանզի և լսելիք ներքինքն պիտոյին, և գործ առ
նա ընդ այնպիսեան է։ Արդ այսուհետև մի զոք ուրեք նեղիցէ ընչից
ցանկութիւն. մի ոք 'ի ներքս յանձին իւրում նեղիցի առ աչս հպար-
տութեան. մի ոք յանձն իւր նեղիցի 'ի սրտմտութիւն բարկութեան
բանութեամբ, մի այլով ցանկութեամբ չարչարանաց լցեալ կայցեն
զամանս իւրեանց։ Զի ոչ է հնար ընդունել զբարձրութիւն զաւե-
տեացն զահեղ սաստիկ խորհուրդս և զանճառ ճառս քաջութեան, թէ
ոչ զամենայն խիղճ և զխէթ յիւրաքանչիւր մտաց 'ի բաց մերժեալ
իցէ։ Զի եթէ զձայն զերգոցն զարուեստականացդ և զնուագս սրնգի
և քնարի ոչ ոք կարէ հաստատուն ուսանել եթէ ոչ զամենայն խոր-
հուրդս և զմիտս անդր ժողովէ, զիա՞րդ մարթ և պատշաճ է նստել յու-
լութեամբ և ծուլութեամբ մտօք լսել զխորհուրդս զերկնաւորս։

Նոյնպէս պատուիրէ և Ոսկեբերան հայրապետն ասելով. «Մի տայք զսրբութիւնս շանց և մի արկանէք զմարգարիտս ձեր առաջի խոզաց»։ Մ՛արգարիտս զաստուածային զբանն կոչեաց, նա և յոյժ պատուականագոյն եղելոյ քան զոսկի։ . . . Որպէս անգր խոկ մտանելով ուսուցէս մնալ աւուրքն 'ի սրամտութիւն և 'ի հարց կենցաղավարութեանց ատժամանց և յայլոց ամենայնէ վճարելոյ յանխափան։ Քանզի ոչ ինչ է այլ ապա շահել աստուած մեծամեծս, եթէ ոչ նախ այսպէս արարեալ զհոգին։

Եւ մի որ ասիցէ ինձ թէ զայդ է ժամանակս որ ընդ մէջ հանգերձեալ ժողովոյն. քանզի հնար է ոչ 'ի հինգ միայն աւուրս, այլ և 'ի վայրկենում մի 'ի բաց գնել զամենայն կենցաղականութիւնս։ Նաև զի զինչ վաստակ թարգմանի քան զաւազակ և զմարդասպան. ոչ յետին տեսանին է այս շարեացն ամենայնի։ Բայց սակայն խոկ եհաս 'ի ծայր առաքինութեանն և 'ի դրախտն եմուտ, ոչ աւուրց ինչ կարօտ եղեալ և ոչ աւուր միոյ և ոչ եկեղ աւուր, այլ զպայծառ ինչ վայրկենաւ։ Որպէս զի առա մարթ է յանկարծակի փոխարկել և լինել աստ փոխանակ կաւոյ։ Քանզի ոչ է բնութեանս որ ինչ առաքինութեանն և որ ինչ չարութեանն, այլ զիւրադարձ փոփոխմամբ կամաց վճարելոյ յամենայն հարկաց և վտանգաց։ . . .

Նման այսպիսի պատուէրներ խոկ տայ մեր Ոսկեբերան Հայրապետն և ասէ. «Մի տայք զսրբութիւնն շանց և մի արկանէք զմարգարիտս ձեր առաջի խոզաց»։ Զի այնպիսի են ամենայն պատուականք, մանաւանդ թէ ոչ պատուական միայն, այլ աւելի ևս պատուականագոյնք և բարձրագոյնք։ . . . Սրբութեամբ մաքրեցէք, 'ի բաց թօթափելով զչեռ զմտախաբ զկենցաղութիւն զարամութիւն զյաւերժութիւն և զամենայն յանցկութիւն։ Զի ոչ ինչ է մարթ մեծ ինչ շահել յաւուրսս մեր, եթէ ոչ զանձն խեր մարդն սրբեալ ընծայէ։

Եւ մի որ ասասցէ ցիս թէ սակաւ ինչ է ժամանակ որ ընդ մէջ է միւսոյն ժողովոյ. զի մարթ և պատշաճ է ոչ միայն 'ի հնգօրեայն ժամանակի, այլ և 'ի միում ժամու փոփոխմամբ առնել բարւոք կենաց մարդկան։ Թէպէտ եկ ասա զաւազակս, զինչ չար էր քան զմարդասպան աւազակ. մի 'ի միում ժամանակի անգ 'ի գլուխ քաջութեան վերջացեալ մնացեալ 'ի նոյն ինքն 'ի դրախտն զգեստիւ մտանէր. ոչ աւուրց ծախք, ոչ ժամուց և ոչ կէս ժամու, այլ յանկարծ թօթափել վաղվաղակի զզգեստ մէկ մի կշռոյ։ Նոյն պարտ և պատշաճ է արդեօք առնել վաղվաղակի փոփոխել, և լինել սակերքն փոխանակ կաւեղինին։ Քանզի ոչ եթէ բնոյ ինչ է բարւոյ 'ի մէջ քաջութեանն և վատութեանն, այլ զիւրին փոփոխմամբ որոշեալ և մեկնեալ և պարզեալ յամենայն շատոյ տագնապէ։ . . .

Արդ պատրաստեալ զանձինս մեր այսպէս երթիցուք յեկեղեցին, թերեւս փութասցուք ինչ լսել 'ի սրբանեաց, եւ շտեմարանեալ 'ի հոգիս մեր զձառեալսն։ Մի ոք ճանապարհ եղիցի, մի ոք ապառաժ, մի ոք փշալից լինել. այլ արարցուք զմեզ հերկս.... Ահա սերմանեմ յառաջիկայդ եւ պատուիրեմ ձեզ. մի ոք ուրեք մայելեալ իցէ յայսմ սեղանոյ, ապաշխարեսցէ զողջ իւր պատարագ եւ մի հաստատուն ուսուցեալսն այնոցիկ. Ձայնանիք սատանայականք են այն ամենայն որ ինչ գործին եւ ձայնին անդ։ Այլ զիարդ խոկասցուք եղեալ եթէ զաղաղիւ ուխտ եղիցի առ մեզ, մինչդեռ թէ զաղաղիւ եղիցի ընդ Քրիստոսի յորժամ ածեր զձեզ 'ի խորհուրդս միութեանն. զինչ առացէք նմա, զինչ խօսեսցուք ընդ նմա վասն սատանայական ձաղանաց. ոչ 'ի սատանայէ եւ 'ի հրեշտակաց նորա հրաժարեցայք, եւ խոստացայք եւ ոչ հայել հակ անդ։ Նշխարն է այժմ ոչ փոքր ինչ. զի մի ոք շարադրեալ եղեալ յայսպիսի խոստմանս, անապատմ զինքն կացուցեալ առ այնպիսի խորհուրդս Պատարագամատոյց եկեսցէ առ մեզ յեկեղեցի՝ 'ի նմանէ յայս [illegible] ասացեալ, եւ առնել յաղագս յայծ կարկառաց . . .

Այսպէս պատրաստելով զանձինս մեր մտանեմք ծաղկոցին յայսմ տեղի ժողովոյ Աստուծոյ, թէ իցէ և կամեցցիք ինչ օգուտ ունենալ ձերոց լսել և գնել 'ի միտս ձեր։ Մի ոք 'ի ձէնջ ճանապարհ, մի ոք 'ի ձէնջ քարաբնակաց, մի ոք 'ի ձէնջ փշոտ պատրաստեսցուք, պատրաստեսցուք զանձինս մեր հերկս հերկեալս։ . . Ուստի թող եղեալ պատուիրեմ մի ոք 'ի ձէնջ որ այսմ սեղանոյ ցանկանայցէ հաղորդել, յառաջիկայն փութասցէ ապաշխարութեամբ զանձն իւր սրբել զոյգն. զի այն ամենայն գործք սատանայի են։ Բայց դուք թէպէտ ածէք զմտաւ որ արժանիք եղէքդ խորհրդականց լինելոյ աղօթից ուխտս ուխտեցէք մեզ, մինչդեռ թէ ոչ ընդ մեզ. այլ ընդ Քրիստոսի 'ի ժամանակի յորժամ 'ի մկրտութիւն 'ի պատուհասի խորհրդոց խառնէր զձեզ. զինչ ուխտեցէք, զինչ հրաժարեցայք սատանայի և հրեշտակաց նորա։ Արդ ահա մեծ է, ասէ, զուցէ յանկարծ ոք յայնմիկ ժամու զանկաց անձնանք զանձինս ձեր խորհրդոցն սրբութեան առաջս կացուցանիցէք . . . Այս հրեշտակ եկն մեզ յեկեղեցի ասացեալ յայս կարևոր, և կարևոր պատրաստ մատուցանէք . . . :

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

"Ի սկզբանէ էր բանն"։ Յովհաննէս համարձակագ էր խօսել ընդ մեզ և զիւրն ձայնել մեզ, կարէր էր և զազգն նորա և զհայրենիսն և զմանուկն ասել. բայց վասն զի ոչ սա, այլ նոյն բարբառի, 'ի ձեռն որոյ սա բնութիւն մարդկան ուսելոց թողլ իմն ձգտեցուցանել և խնդրել զայնմանիկ. մանաւանդ եթէ ոչ այնպէս ուսելոց, այլ և յոյժ կարէր։ Վասնզի յորժամ ծանիցես եթէ ով է և ուստի և յորոց և որպիսի, ապա լուիցես ձայնի նորա և խնամատարութեան ամենայնի, յայնժամ զխրատացես բարուք թէ ոչ են նորա այս ամենայն, այլ աստուածային զօրութիւն որ շարժէր զհոգի նորա։

Նորա յոր հայրենեաց է. հայրենեաց և ոչ իմիք. 'ի գեղջէ և 'ի գաւառէ յանարգէ, ուր ոչ լինէր ինչ բարի. Վասն զի զԳալիլեա զգալիլեցին պարսաւէին ասելով, թէ "Տեսցես և տես զի 'ի Գալիլեէ մարգարէ ոչ յառնէ"․ և Ճշմարտապէս Իսրայէլացին՝ ասելով եթէ "Ի Նազարեթէ կարէ՞ ինչ լինել բարի"։ Իւր անուանի զգալ ոչ 'ի նշանաւոր ինչ գեղջէ է, այլ և ոչ 'ի ծանօթ անուանէ. իսկ հօրն ձկնորսի աղքատի, այնպէս աղքատի, մինչ զի և զմանկանսն 'ի նոյն գործաւորութիւն ածել։

«Ի սկզբանէ էր բանն»։ Իսկ արդ եթէ ինքն Յովհաննէս էր որ ընդ մեզ խօսէր, և անձամբ անձին ձայնիւ ընդ մեզ խօսէր, պարզ և պարզած էր մեզ մինչ զազգատոհմն հարցանել, զգաւառն խնդրել. ընտանիքներն քննել. իսկ արդ զի ոչ ինքն խօսի, այլ նա նովաւ 'ի նըմանէ առ աղքատ մարդկան խօսի, ասելորդ իսկ է զատուցել հանճարեղ զայս ամենայն քննել. մանաւանդ թէ ոչ ասելորդ, այլ և կարի պիտանի։ Զի յորժամ աչքերուս էր և ուստի և ուստի ուստեք է որպիսի և ոյր որդւոց և ոյր տանի, և ապա լուիցես ձայն բարբառոյ Ճշմարտութեան, և խնամատարութեան զկարգ ամենայն հաստատեալ զխրատացես Ճշմարտապէս՝ եթէ ոչ նորա էր բարբառն, այլ զօրութեան աստուածային աստուածութեանն՝ որ եկեալ 'ի նմանէ։

Արդ ո՞ր է գաւառն. գաւառ բնաւ աւելի քան չէր քէ. գեղջ աղքատիկ մի վասնզի յագարական. կողմն՝ ուստի բնաւ բարի ինչ երբեք ուրեք չէր լեալ։ Զի զԳալիլեա և քաղաքայինքն իսկ զարհուրեալ խօսէին. «Քննեա, ասէին, և տես զի բնաւ 'ի Գալիլեայէ ոչ մարգարէ չէ յառնելոց»․ նա և Ճշմարիտ իսրայելացին զարմացեալ ասէ՝ թէ «Ի Նազարեթէ մարթ ինչ է բարի ինչ ելանել»։ Սակայն թէպէտ և աստի էր սա, այլ ոչ յերեւելի վայրաց ուստեք էր, և ոչ յանուանի ինչ հանգաչելի. այլ ձկնահան և որդի ձկնահանի, աղքատ յաղքատաց. և այնպէս աղքատաց, զի և զորդիսն 'ի նոյն արուեստ հօրն կոչեցեալ էր։

Գիտեմք՝ թէպէտ ամենեքեան, եթէ ոչ որ ձեռագէտ արուեստի յանկանկաց ասնել զգործն իւր ճարտարագործ արուեստին իւրոյ, եթէ ոչ վարդապետեցուցանէ զնա յայն՝ վարդապետեալ աշակերտութիւն իւր, ճանաչանաց յարժամ՝ արուեստն ունակալից իցէ. զի և քան զձեռնարս ոչ անհնարագոյն որ և անարգագոյն, այլ և ոչ առաւելագոյն որ առգեաց երկինք: Նոյնպէս ուրեմն և 'ի սոսա ամենայն մեծ կարգ ամենեքին և ամենայն զնուաստս: Նաև աշակերտք մեր այս զնուագ կարգն առնէր. զի ոչ 'ի ծաղկէ առաջոյ, այլ 'ի գոյցն ինչ ծաղկեալ առաջեալ զերգերկս և շղթայ զնոսա համբերեն հարքն և եղբարքն Յակոբայ, և զգաստուատուն զարծին կարկառեր. որ և այն յետին անմտութիւն էր. և այնպէս կոչեաց զնա Արիստոս: [illegible] աղքատիկ որ արտաքինն էր, և յայտնեաց է խմանալ՝ ոչ միայն զի այնպէս էր, այլ զի և Պօղոս վկայէ առաքել եթէ ոչ միայն ազգէս, այլ և ամենայն զգայութեան էր: Նմանեցի և որ այնպէս անմտութ և ոչ 'ի վաճառ մետեալ և ոչ ընդ զիտունն մարգկանն խօսել, այլ ընդ ձկնորսութեանն բնութեալ, և եթէ երբեք պատահէր և լինել ընդ ամենք ընդ կոյսակաւորացն ձկանցն և խահանկերացն խօսելով ինչ, ոչ ինչ լաւագոյն քան զզգազանս և զանասուն համարիցէր լինել, և զիարդ ոչ ըմնոցա խոկ զձկանց ունէր զանձայնութիւն:

Դուք իմանիք գիտեմք զի չէք ոք յարուեստաւորաց որ զիւր արդին 'ի նոյն արուեստ ճարտարութեան թէպէտ, թէ ոչ յետին անմտութեան չափաւորել ասացնացիյէ; մանաւանդ թէ արուեստն եւ իւր զծառ իցէ. այլ քան զձեռագործս ոչ զծառ ինչ իցէ, ոչ աղքատ և ոչ արհեստ ինչ: Սակայն և 'ի մէջ նոցա ամենայն լաւ և ամենայն վատթար: Խոկ այս որ մեր առաջեալը է, և 'ի նոցա մէջ զծառ միջնակաց համարել էր. զի ոչ եթէ 'ի ծաղկ էր այս նոքա, այլ 'ի ընտանի միով փոքրիկան. ընդ զնովիւ հարքն և եղբարքն համբերեն առաստաղին. և առ նոքին՝ որ յետին նշան է անմտութեան՝ ապաստանաւոր գործին, յայտ էր գործն. խոկ զնա անեղն մեր Յիսուս Քրիստոս և 'ի կարգաւորել ընդ կոչեաց: Այլ վասն ճարտարութեան և իմաստութեան աշխարհի և յայտ ամենայնէ մարթ է գիտել թէ չկայր ինչ առ նմա, բայց սակայն և Ղուկաս վկայէ թէ այր մի ագէտ և ամենայն գիտութեան էր. ոչ զգիտնա հրապարակաց գիտէր, ոչ յանդգնման երբեք եղեալ ատենից պատասխանւոյ, այլ անդէն 'ի նոյն ընդ նոսին ընդ ձկնորսն կայր որնանելութեամբ միշտ բնակեալ. զի թէպէտ և յանդգնման ունէր լինէր ձկնորսաց կամ խոհակերաց, խոկ արդ ուստի խօսք կամ բանք կամ ձայնք ընդ նոսա իցեն՝ յոր հանել կարէր զնա 'ի նոցին անասնոց, կամ զիարդ էր թէ ոչ նոցան ձկանց զանձայնութեան բանին ունել լինէր անմնակիցն նոցա:

Որք այս ձեռնարկս որ շուրջ զմտախոհութեան զմեծս զարմանքս ձեռնարկս, որ 'ի Ներթանոյկոյնէ զաւակաց մեր, որ հայր ձեռնարկի անուանի անուանեալ, որ զմեծագոյն անուանակութիւն ունելով, որ ազգեան՝ և զայն եւ յետոյ ազգութիւն ունելով, որ զայրութիւն ոչ յառաջ ունեւ և ոչ յե-տոյ, բայց յետ լինելոյ նորա ընդ Մխիթարայ, ասացաք թէ զինչ խօսի և վասն որոյ մեզ բարբառի։ Որպէս յաղագս որոյ յարգարանս և 'ի գիրս և կամ յաղագս նշանաւոր ձեռաց. բանալի զայս թերևս 'ի ձեռնարկէ ունի ունիցի ընդ։ Նոյն մի ոք խնդրեսցէ զայս, վասն զի ոչ խնչ յայսպանէ ընծայել. այլ որ խնչ յետեւեալ, զոր ոչ որ ծանօթ յառաջ բան զայս։ Որպէս այսպիսի բարեխօ-սութիւն օրէնք և հանդէս քաղաքավարութեան և խաղաղու-թեան երկրաւոր մտաւորական, որպէս զի վերջացեալ ան-տի խօսել 'ի հոգևոյն զաւակաց։ . . .

Որք այսպիսի ձեռնարկս, ասա ինձ, կամ ընդ [illegible] Մխիթարեանն, [illegible] կամ [illegible] որոյ զար-մանս [illegible] խօսեսցի. բաւ լիցի։ Որպէս զի ոչ է պատշաճ մարդկային հոգւոց յաղագս երա-նելի և անապական բնութեան այնպիսի այսպիսի [illegible], և յաղագս որոյ յետ այնորիկ զօրութեան, վասն անմահութեան և կենդանի անմարմնոյ, յաղագս բնութեան մարմնոյ մահկանացուաց և անմահից յետոյ եղելոց։ . . .

Արդ այս ձեռնարկս որ ընդ լինելն ընդ առաքելոյն ընդ արարչին ընդ ձեռնարկ անուն էր, որ 'ի Ներթանոյկոյնէ զաւակացն էր, այսպես յաղագս այսորիկ, ձեռնարկս 'ի ձեռնարկացն էր, որ 'ի յետոյն առաջնորդն անուանակութեան երկր, որ զխաղաղութեան Մխիթարութեան որոյ ոչ յառաջ գիտելի և ոչ յետոյ ասացի, այլ անուանք զինչ խօսի կամ վասն որոյ յառաջ մտաւորական պատմի մեզ։ Նորին առաքելոյ մեծութիւն, զխնդիր, լինելոյ, ձեռնարկ խօսեցի. զի 'ի նոյնանէ զինչ այլ ինչ որ անձն ունի ըստ։ Նա զայս մի եղելոյս, զի 'ի մեր յետեւեալ խօսի. և զայն խօսի զոր եր-րեք որ ուրեք ոչ լուաւ և ոչ խօսել կարաց։ Եւ զայն բարբառ քաղաքա-կրթութեան և խաղաղ բարեկութեան և Մխիթարութեան խաղաղութեան եղելոյ ըստ։ . . .

Իսկ արդ այս բանք ձեռնարկութեան եղեն. նա իսկ Մխիթարեանցն մեծ-[illegible] որ զանձնական քաղաքավարութեան խորհրդութեան զխաղաղութեան թերևս կարգաւորք ոչ բաւական եղեն առնել կամ ըստ։ Որպէս յայտ է զի ոչ թէ ընդ անձնականն բայց բարբառոյ ծննդական մարդկան բարեկ-[illegible] լինելոյ զանձնական զանձնարար զերկանելի զխաղաղութեան պատմել, զանմահութեան, զկենդանութեան, զանձնական զաւակութեան, վասն բարբառոյ ծննդական մարմնոյ մահկանացուաց, անմահից, մտաւորութեան, յարութեան որ 'ի յետոյն ժամանակս լինելոց է։ . . .

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ունելով. իսկ հոգւոյն գնաց առ զասն այն՝ որ անխա-ւորն է այնմիկ որ զայդախոհս գործէ։ Այլ որ ինչ 'ի հե-թանոսացն՝ ամենայն չիջանէր և ասպահանէր։ Իսկ ա-բայս զօրհանապազ պայծառագոյն լինէր։ Վասնզի առ-ուր սոյն, անուն և այլ ձկնորսքն. բայց որ ինչ Պղատո-նին և Պյութագորին թուեցեալքն ունել յառաջագոյն՝ լուծին, այնպէս զի ոչ յանուանէ իսկ գիտել բաղձանց։ . . .

Բայց ոչ ազնիւս և անզգայականս պյոնապետք, այլ և Ս-տոյիք և Եգիպտացիք և Հնդիկք և Պարսք և Եթովպ-ացիք, այլ և բնաւ ազգք յիւրեանց փոխադրեալ լե-զուս, զառ 'ի սմանէ 'ի ներքս ածեալ գրեանս, ուսան խուժադուժ ազգք իմաստասիրել։

Եւրա ուրեմն ոչ ինչ 'ի նմանէ առելին առաջիկայացեալ՝ թէ տեսարան եղեն նմա ամենայն տիեզերք։ Վասնզի ոչ թողեալ զհամանգեղն՝ անբաւանիցն բնութեան վաս-տակէր 'ի զուր, որ էր վասթար պատուասիրութեան և յետին անմտութեան. այլ այլոցքն և պյատւիկ փա-թայր մաքրել միայն յախտիցն, որպէս ուսուցին ինչ 'ի պիտանեացն ամենայն տիեզերաց, և յայնցանէ որ կա-րողն է կանգնել զնոսա յերկրէ յերկինս։ Այլ ոչ մե-զով և մատախոլով ինչ ծածկեաց զվարդապետութիւնն

պարկեշտութիւն զարձեալ, և սորա ամենայն հանապազ յամենայնի լուսաւորագոյն ծաղկի։ Զի յորժամ հետև առ այլովք ձկնորսացն հան-գերձ 'ի մէջ անցեալ, յայնժամ հետև պիւթագորեանցն խորհրդեալ և պղատոնեանցն անմաչեցեալ գինին. զի որ այնչափ յառաջ ժամանակաց եղեալ գեղեցիկ զարդարեալ ունէր, արդ բնաւ և անուան ոչ անուանի նո-րա 'ի մէջ բաղձանց։ . . .

Այլ ոչ եթէ ազնիւս տառապելոյ և անանկի իրքս պյատւիկ են, այլ ասելով առ հասարակ Յոյնք, տարբերամանէւոյք, եգիպտացիք, պարս-իկք և Թովմաք և բազում այլ ազգք ազգաց յիւրեանց լեզու ըմբռնել յերբարբանքն ձայն բարբառոյ զարդս պատարագին հրաւիրելոյ, այլք խուժադուժք Տարապարութեան գիտնասութեան ուսանին։

Ո՞չ յերանի տառապա եթէ միայն մի ասացի եթէ հաղորդին ամենայն տիեզերք։ Որ ոչ եթէ զօրացեալ առհեստականս թողեալ՝ զայդպէս ազգս անուանեալ Տարապարութեան ուսուցանիլ. զի այս զօրէ առաքելական և խոյլ տառապանէր մտացն առատութեան։ Իսկ միայն 'ի վերայ այ-լոցն ամենայնի հաստատեալ օրինակել և կատարեալ եղեն միայն յոյժ բնաց աստուածացն բարբառանաց. բայց մի միայն զայս փոյթ յանձին բարձեալ բե-րելոյ, զի զինչ ինչ պիտանութիւն ուսուցանել կարասցէ, որով զինչ յերկրէ յերկինս փոխել մարթասցէ։ Վասն այսորիկ և ոչ թէ իբրև 'ի մէջ մե-ռանելոյ Տարապարութեան բանիւքն խուսափելին զվարդապետութեանն ծածկէր, որպէս և նոքայն առնէին, զխորամանկ չարիսն պատուա-կեալ անպայմանութեամբ բանիցն առաջադրել բերեին. այլ սորա հրա-

խօր, այլ քան զարեգականային ճառագայթսն են ճնշեա-
լայնանալովք. վասն որոյ և ամենայն մարդկան որք են ընդ ամենայն տիեզերս՝ ծագէ։ . . . Ո՛չ ի բաղդատելն իսկ առ ինքն ձգեաց զամենայն աշխարհ, և յայլ կրօնս փոփոխեաց զանկրօնս լրութեամբ բանիցս այսոցիկ, որք լուաք զկարգս աւանդեալս ՚ի նմանէ մեզ։ Այլ աստուա և ամենայն ուսմունք յայտ է թէ ոչ ինչ մարդկայինք տոգայք, այլ Աստուածայինք իւն են և երկնաւոր ուսմունք ՚ի ձեռն անձինս այսորիկ եկեալ առ մեզ։ Ո՛չ ի ոչ ինչ բանից պրոսաւմունք և ոչ բանից ճառամտութիւնք, այլ զօրութիւն անպատմելի և Աստուածային և զուգիչ հաւատոց զանբան զօրութիւն և զխորութեանց բարոյթեանց ունի։ . . .

Որպէս զի՞նչ է զի սկսեալ աւետարանիչս առաջնայն իսկ առէ այսպէս. «Ի սկզբանէ էր Բանն և Բանն էր առ Աստուած»։ Տեսե՞ր զհամարձակութիւնն և զպարզամ իշխանութիւնս. և զիա՞րդ ոչ յերկուանայ և ոչ ՚ի կարծիքս ինչ անկանի, այլ զամենայնս բացայայտեալ բարբառի։ Վասն զի այն է վարդապետի՝ ոչ ինչ ակնկածեալ և շուրջ գալ յորժամ արդեօք ինչ ասիցէ. զի որ այլոցն առաջնորդեսցէ և կարօտանայցէ այլ ուսմունք առաջնորդի որ կարող իցէ հաստատել զնոսա ստուգութեամբ, այնպիսին ոչ զվարդապետաց կարգ ունի, այլ զաշակերտաց։

Իսկ եթէ ոք ասիցէ՝ եթէ ընդէ՞ր զնախկին պատճառն թողեալ, առաժամայն իսկ պատմէ մեզ վասն երկրոր-

մանիք պատգամաց լուսաւորութեան ծագէին յամենայնի անցեալ զանցեալ զճառագայթիւք արեգական. վասն այսորիկ ընդ ամենայն տիեզերս ամենայն մարդկան պարզեալ սփռեալ և տարածեալ գնի։ . . . Իսկ արդ ո՞չ յամենայն կողմանց յայտնի է մեզ թէ ոչ ինչ մարդկօրէն և երկրաւոր բանս լսելոց եմք, այլ աստուածեղէն պատգամս երկնաւորս յաստուածեղէն շնչոյն բերանոյ։ Զի ոչ եթէ պայծառութիւն բանից և ոչ պերճաբանութիւն պատգամաց . . . այլ անճառելի հաստատութիւն և անընդդիմանալ զօրութիւն և բազմաւոր բարեաց առատութիւն։ . . .

« Ի սկզբանէ էր Բանն և Բանն էր առ Աստուած և Աստուած էր Բանն » ։ Տեսե՞ր զհամարձակութիւն առաքելոյն թէ զիարդ ոչ ՚ի կարծ և ոչ զանգիտելով, այլ համարձակ և ստուգիւ հրամանաւ բարբառի զօր խօսս։ Զի այս ինքն օրէն է հաստատուն վարդապետի, զի ոչ գեղեւի և ոչ տաթանէ և ոչ դողդողայ. զի թէ որում պարգ և պատշաճ իցէ այլոց առաջնորդել՝ նմա այլ պիտոյ է որ հաստատեսցէ զնա, նա ոչ եթէ յարենա վարդապետաց է, այլ ՚ի կարգս անկարգ ակար աշակերտաց,

Արդ եթէ ոք մտածեցեալ ասասցէ՝ թէ ընդէ՞ր բնաւ առաքելոյն զառաջինն եթող և զերկրորդն սկսաւ, արդ որ առաջինն ասէ և երկրորդ՝

դին, առաւօտին և երկրորդ աւուր հրաժարեցայք. վասն զի անձնութիւնն գերագոյն է քան զթիւ և քան զշրջագայութիւն ժամանակաց: Բայց զհայր խոստովանիմք ոչ զոք ունել պատճառ, և զորդի ՚ի հօրէ ծնեալ:

Այո, ասեն, այլ վասն էր թողեալ զհայր՝ յաղագս որդւոյ խօսի: Զի նա յայտնի էր ամենեցուն, թէ ոչ իբրև հայր, այլ որպէս ա̃ծ. բայց միածին ոչ ծանուցեալ էր. և վայելչաբար անդէն իսկ . . . քանզի հանդերձի ուսուցանել եթէ բանս այս է միածին որդին ա̃յ. և զի մի ոք ախտականս կարծեսցէ զծնունդն, յառաջելով բանին յորջորջմամբ ՚ի բաց բառնայ զանդէն չար կարծիսն՝ ՚ի նմանէ գոլ զորդի յայտնելով անախտաբար: Տեսանես, զի որպէս ասացի, և ոչ զհայր լռեաց ՚ի բանս որ յաղագս որդւոյ . . . զի զմնեայ ընդ աղօտ ինչ ոչ պարզաբար բան առաց զնմանէ, այլ զօդեաց յաւելուածս, և այսուիկ զատելով զնա:

Տեսանես զի ոչ ասէր ՚ի նմանէ՝ թէ յերկնից բարբառի մեզ աւետարանիչն: Այլ սա անդէն իսկ յառաջաբանիցն մեր գերանձգեաց զհոգին և էած ՚ի վեր զմիտս լսողացն. վասն զի քան զամենայն զգալիս վերագոյն կարգեալ զնա, նախ քան զերկիր և զծով և զերկինս, և առաւել քան զհրեշտակս և քան զսերովբէս և զքերովբէս, և քան զաթոռս և զպետութիւնս և զիշխա-

այդ հրաժարեցաւ կայցէ, զի այս չէ մեր. զի անձնութիւնն ՚ի վեր է քան զհամարս թուոց և քան զկարգս ժամանակաց. վասն այսորիկ առաջի զանուն հրաժեշտին: Այլ մեք զհայր խոստովանիմք ոչ յումեքէ, և զորդի ՚ի հօրէ ծնեալ:

Այո, ասէ, իսկ ընդէ՞ր բնաւ զհայր թողեալ, և զորդւոյ խօսի: Զի նա յայտնի էր ամենայնի, և եթէ ոչ իբրև զհայր, այլ իբրև զած. իսկ զի զմիածինն չև էր ուրուք ծանուցեալ, վասն այսորիկ յիրաւի ընդարձակ ծանօթս իսկ զբանն անդ . . . զի ուսուցանելոց էր զմեզ եթէ բանս այս է միածին որդի այ. արդ զի մի ընդ չարչարանօք համարիցիս զծնունդն, յառաջիկայսն ասել զանուն բանին, զի յառաջագոյն զկարծիս չարաց կործանեսցէ, զի յայտ լիցի թէ ՚ի նմանէ է որդի առանց իրիք անցից մարդկօրէն թարգմանութեան . . . Եւ ոչ եթէ ընդ վայր ինչ կարգաց զնա ընկ բանի, այլ եդ և յաւել ասէ՝ բանն, զի յայլէ ամենայնէ մեկնեսցէ զնա:

Արդ ուրեմն ոչ թէ զուր ասէ թէ յերկնից խօսի ընդ մեզ այդպէս այս: Արդ տեսէք ՚ի սկզբան ճառիցն իւրոց յոր վայր զսիրտ և զմիտս մեր ձգէ, և կամ յոր վայր զանձինս մեր համբարձանէ. ՚ի վեր քան զամենայն խառնակութիւնս և զգեստութիւնս, ՚ի վեր քան զծով և զցամաքս, ՚ի վեր քան զերկինս, ՚ի վեր քան զհրեշտակս ամենայն, ՚ի վեր քան զքերովբէս, ՚ի վեր քան զաթոռս և զիշխանութիւնս և զպետութիւնս,

նութիւնս, և քան զամենայն իսկ զայսօրինակ զարարածս 'ի վեր ճանապարհորդեալ հաւանեցուցանէ։ Ուստի զի՞նչ արդեօք․ առ այսքան բարձրութիւն ածելով ըղ-մեզ, աստանօր կարասցէ կացուցանել։ . . .

Ընդէ՞ր յոյժ բարձր է առաքեալս այս և բազում օրինակ արդարութեամբ լի․ վասն այնորիկ իսկ յասել զեզերս առաւել քան զայլսն։ Մի՞թե վայրապար ինչ լուիցուք․ զի յաղագս այնորիկ ըստ փոքու փոքու պատմեսցէ ձեզ, որպէս զի ձեզ ամենայն դիւրըմբռնելի լինիցի։ Արդ երկիցուք գուցէ պարտաւորք ձայնիս այս լիցուք որ ասէ․ "Եթէ ոչ եկեալ և խօսեցեալ, մեղ ինչ ոչ գոյր"։ Վասն զի զի՞նչ առաւել ունիցիմք քան զայնո-սիկ որք ոչ ինչ լուան, յորժամ յետ լսելոյն 'ի տուն երթալով ոչ ինչ ունիցիմք, այլ միայն զարմանամք ընդ ճառեալսն։ Տուք մեզ 'ի բարի երկիր սերմանել․ տուք զի զմեզ յորդորեցէք և մեծագոյնս։ Իսկ եթէ որք փուշս ունիցի, 'ի հոգւոյն մերժեսցի․ և դարձեալ եթէ խիստ և կարծր սիրտ որք ունիցի, գիրգ և փափուկ արասցէ 'ի հալել հոգւոյն . . . զի վաստակելով ձեր տեսցուք ըղ-պտղաբերութիւն ձեր։ . . .

Ընթացս կամի զմեզ 'ի մարդկանէ հրեշտակս առ-նել, և մեք 'ի մարդկանէ 'ի գազանս փոփոխիմք։ Վասն

և ամենևին քան զամենայն արարածս 'ի վեր ճանապարհորդել տայցէ։ Իսկ արդ որովհետև յայնչափ բարձրութիւն բարձանց հասուցեալ զմեզ, կարասցէ՞ անդէն զետեղել զմեզ։ . . .

Զի յոյժ խորին և բարձր է առաքեալս այս և բազմօք լի է առակ օրինակ հրամանօք. և ընդ սոսին սոսկեն 'ի մին խորհուրդս կախի ա-ռաւել քան զայլ առաքեալսն։ Այլ սա մի յոյլ և զատարկամիտ խորհր-դով լսեսցուք. վասն այսորիկ և սակաւ սակաւ ձեզ պատմեսցէ, զի ձեզ յուշի առնել դիւրին լինիցի, և մի ինչ իցէ որ փրծանիցի յուշոյ յիշո-ղականաց։ Արդ երկիցուք և մեք գուցէ ընդ պարտ պատժոյ պատուհա-սիցն մատնիցեմք որ ասացաւն. ասէ. «Իմ եթէ չէր եկեալ և խօսե-ցեալ ընդ նոսա, մեղ ինչ ոչ գոյր նոցա»։ Իսկ արդ զի՞նչ աւելի է մեզ քան այնոցիկ որ ոչն լուան, յորժամ յետ լսելեացն 'ի տուն երթի-ցեմք և ոչ ինչ առեալ ընդ մեզ բարձեալ տանիցեմք, բայց միայն ապշեալ զմտախոկեալ զարմանամք։ Տուք մեզ երկիր պարարտութեան սերմանել զսերմանիս։ Եթէ որք իցէ երկիր փշալից, զայս հրոյն՝ զհոգւոյն 'ի վեր արձակեսցեն. եթէ սիրտք խստացեալ քարացեալ և տաղտկացեալ սիրտ իցէ, պարարտացեալ անդրէն 'ի նորին հրոյ ջերմ՝ պարարտեալ և թարմացեալ գնասցէ . . . այլ զբարձրացեալ, ամենեցեալ և առա-քացեալս տեսցուք զպտղոյ ամէն հասարակ արտոց ձերոց։ . . .

Զի Քրիստոս առասպիկ կամի զմեզ 'ի մարդկութենէ 'ի միջնակս հրեշ-տակաց փոփոխել. մեք ընտանիք զանձինս 'ի մարդկանէ 'ի գազանս թա-

զի որովայնի ծառայեն, և ցանկութեամբ ընչից ընկըղմեալ, և բարկանալն և խածանելն ոչ է մարդկան, այլ գազանաց : . . .

Ի ՎԱԹՍՆԵՐՈՐԴ ՉՈՐՐՈՐԴ ՃԱՌԷՆ

“Յիսուս ամբարձ զաչս իւր յերկինս և ասէ. Հայր իմ, գոհանամ զքէն զի լուար ինձ. այլ ես գիտէի զի յամենայն ժամ լսես ինձ, բայց վասն ժողովրդոս ասացի որ շուրջ կան զինև„: Բազում անգամ ասացեալ է զայդ, և արդ ասեմ, զի դու ոչ այնպէս 'ի սաստ փառաց մեծութեան իւրոյ հայի, որպէս 'ի մեր փրկութիւնն. և ոչ եթէ զայն ինչ առնէ զմասն զինչ մեծամեծ ևս բարբառիցի, այլ որ ինչ կարող իցէ զմեզ զիւրև ածել, յինքն նուաճել: Ասան այսորիկ բարձունք և մեծամեծք սակաւք՝ և նոյն 'ի ծածուկ. իսկ որ խոնարհքն և ակարքն՝ բազում և զեղու զնորա հրամանացն. իսկ որովհետև այս սատանէր զնոսա, առաւել նա 'ի մէջ նոցա կանխէր: Նաև ոչ եթէ զնոյն բովանդակ բարբառի. զի մի որ յետ այսորիկ գալոց իցեն՝ մոլորեսցին. և ոչ զարձեալ զնոյն լաւ, զի մի որ յայնմ ժամանակի իցեն՝ գայթակղեսցին: Այլ որ 'ի չափ հասակի իցեն կատարեալ, և 'ի միոջէ բարձրութեան հրամանին զամենայն

նուաստս և յանհաստանս անձինս զարձուցանել: Զի այն որ որովայն ծառայեն, և 'ի ցանկութիւն ընչից պատեալ պաշարեալ կան, և բարկութեամբ արգելեալ են, որք գրգռին և խեթկեն և խածանեն և աքացեն՝ ոչ մարդոյ է, այլ անասնոց : . . .

« Յիսուս ամբարձ զաչս իւր 'ի վեր և ասէ. Հայր, գոհանամ զքէն զի լուար ինձ. և ես գիտէի զի յամենայն ժամ լսես ինձ. բայց վասն ժողովրդեանս որք շուրջս կան՝ ասացի զի հաւատասցեն թէ դու առաքեցեր զիս »: Զոր բազում անգամ ասացի, զնոյն և այժմ ասեմ, եթէ դու ոչ այնպէս հայիս 'ի մեծութիւն արժանաւորութեան անձին իւրոյ, որչափ 'ի կեանս և 'ի փրկութիւն մեր. և ոչ որպէս զի մեծագոյնս խօսեսցի, այլ որպէս զի կարասցէ զմեզ յինքն կորզել: Վասն այսորիկ զբարձրագոյնս և զմեծամեծս համառօտ և խոր ընդ ստորասահմանս ասէ, իսկ զխոնարհագոյնս և զնուաստագոյնս յոլովակի բազում և առատագոյն հեղու և մերթ ընդ մէջ բանից իւրոց. և վասն զի նոքա յայն սակս մանաւանդ յանգդնեցին, ընդ որում և նա զնոյնս հանապազորդէ: Նաև ոչ զայսմանէ յարաժամ պատմէ. զի մի որք զկնի եկեսցեն՝ մոլորեսցին. և ոչ զարձեալ զվերան լռէ, զի մի որք էին 'ի ժամանակին յայնմիկ՝ գայթակղեսցին: Քանզի որք 'ի կատարելութիւն հասեալ էին, 'ի միոյ բարձրագունիցն բանից զամենայն կարէին ուսանել. իսկ որք

կարող իցեն տեսանել. իսկ որ յայնժամ խոնարհագոյնքն էին, եթէ բազում անգամ զնոյն լուեալ էր՝ ոչ կարացին ըմբռնել: Տեսնե՞ր, և ոչ կարացին այնչափ համբերել, այլ և քարկոծեն և հալածեն և սպանանել մտաբերեին, և հայհոյիչ կարդային զնա յորժամ հաւատար առնէ զանձն Այ. և երբեմն ասեն և հայհոյէ, քանզի ասաց՝ եթէ թողեալ լիցին քեզ մեղք քո. դարձեալ մոլեգնոտ կոչեն յորժամ ասիցէ՝ որ լսիցէ զբանս իմ, ոչ մեռանի. և կամ յորժամ ասիցէ՝ ես 'ի հայր իմ և հայր յիս, թողուն զնա. և գայթակղին յորժամ ասիցէ՝ եթէ ես յերկնից իջեալ եմ: Արդ՝ եթէ այսմ ամենայնի ոչ կարեն համբերել՝ զի չափաւորագոյն ասէր, որչափ ևս առաւել թէ յամենայն 'ի բարձրագունէ բանն և այնպէս նիւթէր՝ հայէին 'ի նա բնաւ արգերք: Այլ յորժամ ասէ, "Որպէս պատուիրեաց ինձ հայր՝ այնպէս առնեմ", և "Ես յանձնէ ինչ ոչ խօսիմ", բազումք յայնժամ հաւատացին 'ի նա. և նշանակէ աւետարանիչն՝ եթէ "Մինչդեռ նա զայն խօսէր":

Իսկ արդ եթէ խոնարհութեան բարբառն հաւատս ծանուցանէ, իսկ որ բարձրութեանն է՝ այն փախուցանէ, իսկ արդ ո՞չ յետին անմտութիւն իցէ չիմանալ խոնարհացն զհանգամանս եթէ վասն լսողացն ասացաւ: Քանզի և այլուր մեծ իմն կամեցաւ ասել և լռեաց, զայս իմն հանգամանս մատոյց և ասէ. "Այլ զի մի գայթակղեսցին, տար ընկեա զկարթ 'ի ծով": Այն օրինակ և աստ՝ յետ ասելոյն իմն թէ "Գիտէի ես զի

յայնժամ տկարագոյնք էին, եթէ ոչ բազում անգամ լսէին՝ ոչ հաւատային: Նա և ոչ այնու շատանային, այլ և քարկոծ առնէին և հալածէին և սպանանել ձեռնարկէին և հայհոյիչ կոչէին, վասն զի ասէր՝ թողեալ լիցին քեզ մեղք քո: Դարձեալ դիւահար զնա կոչէին, յորժամ ասէր մահու վեհագոյն լինել զլսողս բանից նորա: Նա յորժամ ասէր՝ թէ ես 'ի հայր և հայր յիս. և թէ՝ ես եմ հացն կենաց իջեալ յերկնից, թողուին զնա և գայթակղէին 'ի նա: Իսկ յորժամ ասէր՝ թէ որպէս պատուիրեաց ինձ հայր այնպէս խօսիմ, և թէ յանձնէ խօսիմ և ոչ ինչ, յայնժամ հաւատային: Իբրև զայս խօսեցաւ, ասէ, բազումք հաւատացին 'ի նա. զոր և ցուցանէ աւետարանիչն զայն ասելով:

Նա զի նոքա խոնարհագունիցն հետևէին, և յորժամ զբարձրագոյնսն խօսէր՝ հեռանային 'ի նմանէ, որպէս ոչ է վերջին անմտութիւն, զի ոչ տեսանեն զբանիցն պատճառն թէ վասն լսողացն ասացաւ: Նա և այլուր մեծագոյն ասել խորհէր և լռէր, և զպատճառս զայս յաւել և ասէ. «Բայց զի մի գայթակղեսցին, երթ 'ի ծով և ընկեա կարթ»:

յամենայն ժամ լսես ինձ", ած թարգմանեաց վաղվաղակի՝ եթէ "Վասն ժողովրդեանս ասնեմ առաջի բազմութեան, զի հաւատասցեն":

Նոյն արդ մինթէ մեր ինչ իցեն բանքդ և կամ թէ կարծիք ինչ մարդկօրէն, զի յորժամ յիրաց անտի բատուգեսցուք եթէ գայթակղին 'ի բարձրագոյն բանից անտի, և ինքն իսկ ասէ՝ եթէ վասն այնորիկ իսկ խոնարհագոյնս բարբառիմ զի մի գայթակղեսցին, արդ ո՞ իցէ որ բուսոյ բարուց կարծէ զխոնարհագոյն բանս եթէ իցեն, և ոչ իմանալք։ Սոյն ուրեմն բարբառ ասէ. "Ոչ եթէ վասն իմ ինչ եկն բարբառս այս, այլ վասն ձեր"։ Նոյն արդ բարձուն վայել իցեն վասն նորա խոնարհ բանքն. իսկ խոնարհին օրէնք չեն մեծ և բարձր ինչ բարբառել։ Ոչ ի այս վասն խոնարհութեան ընդ զիջանելոյն լինի, և վասն ուսման տկարութեան պատճառք են՝ զի ածել մարթիցէ 'ի խոնարհութիւն, և ընմարմին զի զգեցեալն էր, զի խրատել մարթասցէ ընլսողսն մի ինչ յանձինս իւրեանց հպարտանալ, և զի կարծեցին եթէ ածընդդէմ է, և զի անհաւատն անէին եթէ յայտ եկեալ է, և զի կարծեցին . . . ասէպ ասէպ 'ի հին կտակարանն՝ եթէ տէր ած քո տէր մի է։ Սոյն որ խոնարհ ոք իցէ և վասն իւր բարձունս բարբառիցի, ոչ ինչ են այն պատճառք և ոչ իրաւարանք.

Զոյն և սա ասէ. քանզի յետ ասելոյն եթէ «Գիտէի զի յամենայն ժամ լսես ինձ», ասէ անդէն թէ «Վասն ժողովրդեանս որք շուրջ կան ասեմ զի հաւատասցեն թէ դու առաքեցեր զիս»։

Արդ մինթէ մեր իցեն բանքս, մինթէ մտածութեամբ մարդկան են ասացեալ, զի եղելոց իրաց ոչ հաւանին մինչ յանդիմանել տեսանելեօք, որով գայթակղէին 'ի բարձրագունիցն. ինքն իսկ ասէ՝ թէ վասն այնորիկ խոնարհագոյնս խօսիմ զի մի գայթակղեսցին, մի արդեօք ընդունելութեամբ լինել զխոնարհագոյնն կարծիցէ բանս, և ոչ զիջանելոյ։ Քանզի և այլուր ձայն եկեալ 'ի վերուստ ասէր. «Ոչ վասն իմ եկն ձայնս այս, այլ վասն ձեր»։ Արդ ուրեմն 'ի բարձրագունիցն հարկ էր ասել բազում ինչ վասն իւր զխոնարհագոյնս. բայց դու զխոնարհագոյնան մի այլ ազգ համարիցիս. քանզի այնորիկ զիջանելոյ վասն լինէին. և տեսողացն և լսողացն տկարութիւնն ունի պատճառս զիջանելն 'ի խոնարհութիւն. այլ և մարմինն ունելն, որով խրատէր զլսողսն ոչ ինչ մեծագոյն վասն անձանց իւրեանց խօսել, և զի մի համարեսցին զնա լինել ընդդիմակաց Աստուծոյ, զի և ոչ հաւատային գալ նմա յայտ, և կարծէին լուծանել զօրէնսն, և վասն մախանաց լսողացն, և զասանէ յաճախ 'ի հինումն՝ տէր ած քո տէր մի է։ Քանզի այն որ փոքր է բնութեամբ, բարձրագոյն ինչ վասն անձին իւրում խօսել՝ ոչ և ոչ մի ինչ

այլ ժպրհութիւն է այն, ամբարհաւաճութիւն յան-դգնութիւն առանց թողութեան ։

Նաև ընդէ՞ր բնաւ այնպէս խոնարհագոյնս բարբառէր, զի ինքն յաճախ յանձնառութեան ինքնութենէ յիմաստութե յայտնեալ էր ։ Վասն այսորիկ զոր ասացաքս իսկ, զի մի բնաւ ոք ուրեք համարեսցի եթէ անծին իցէ. քան-զի և Պաւղոս այսպիսի իմն երկեւցուցանէ եթէ եր-կեաւ, վասն այսորիկ և ասաց. "Բայց յայտնեալ է որ հնազանդեցոյց նմա զամենայն"։ Ո՞չ ի անօրէն նմա այս կարծիք. այլ՝ եթէ կրսերագոյն է քան զծնողն և այլոյ խոհութեան իրիք հաւասար կարծեսցին թէ իցէ, ոչ եթէ զամենայն ինչ առնէ. այլ իբրու թէ ոչ ոք կարծիցէ զայս, այժմ որ ընդդէմ է՝ զայն առնէ յառնել անդ, "Եթէ ոչ գործիցեմ զգործս այնորիկ որ առաքեացն զիս. մի հաւատայք դուք ինձ"։ Եւ զի ասաց՝ եթէ "Ես 'ի Հայր և Հայր յիս", զհաւասարութիւնն յայտնապէս ցուցանէ մեզ։ Ո՞չ ի պարտ և պատշաճ էր մեծաւ ստու-գութեամբ քակել զայն կարծիս՝ եթէ կրսերագոյն ինչ զիջեալ էր, և ոչ ուրեք բնաւ ամենևին առնել արժան էր՝ եթէ Ես 'ի Հայր և Հայր իմ յիս. և կամ թէ մի եմք մեք. և կամ ասելն՝ որ եւտես զիս եւտես զՀայր իմ։ Նմանապէս վասն զօրութեանց է բանս. "Որպէս առնէ, ասէ, Հայր յարուցանէ զմեռեալս և կենդանի առնէ, նոյն-պէս և Որդի զորս կամի կենդանի առնէ"։ Ո՞չ ի գործ մի անհնարին է այս, եթէ այլոյ իրիք զօրութեան կամ իմաստութեան էր առնել զայս, եթէ ծնողէն ընդունեալ էր

պատճառս ունի բարբառս, այլ հպարտութիւն միայն և ամբարշտութիւն և յանդգնաբար համարձակութիւն, որոյ ոչ գոյ թողութիւն։

Արդ էր վասն խոնարհագոյնս խօսի, հարցանես, նա որ յանձնառեալ և 'ի մեծ գոյութենէ յայտնեալ էր։ Ըստ ասացելոցս վասն, և զի մի առանց ծննդութեան համարեսցի. քանզի և Պաւղոս յայսպիսի երկ-մտութենէ զարհուրեալ, վասն որոյ և ասէ. «Բայց յայտնեալ է որ հնազան-դեցոյց նմա զամենայն». ամբարշտութիւն զայնպիսի կարծիս համա-րելով. քանզի և ինքն եթէ նուաստագոյն քան զծնողն էր, ասէ յայտ-նի գոյութենէ ծերեալ համարեալ լինէր, և ոչ էր արարեալ զամենայն նման հօրն որպէս և նոյն համարէին։ Արդ այժմ ընդդէմ այսպի-սեացս զհակառակն գնելով ասէ. «Եթէ ոչ գործեմ զգործս այնմ որ առաքեացն զիս, մի հաւատայք ինձ». և դարձեալ եթէ «Ես 'ի Հայր և Հայր յիս է». որով զհաւասարութիւնն ցուցանէ. և դարձեալ «Որ-պէս Հայր յարուցանէ զմեռեալս և կենդանի առնէ, նոյնպէս և Որդի զորս կամի կենդանի առնէ». զմի և զնոյն իշխանութիւնն ցուցանելով և զմիակամութիւնն։ Եթէ պակաս ինչ էր 'ի Հօրէ, արժան էր փու-

այս. եւ որ ոչ էր արժանի եւ ոչ անել նմա՝ զայն խօսի բազում անգամ, որչափ եւ տեսանել նմա յայտնեաց: Այլ զի ասէ, «Զի պատուեսցեն զՈրդի որպէս պատուեն զՀայր». եւ որպէս ասէն եթէ «Հայրն զոր նոյն գործէ, այնպէս եւ ես գործեմ». եւ որ ասէն զամենայն՝ թէ ես եմ յարութիւն, եւ ես եմ լոյս եւ կեանք աշխարհի, հաւասարեալ է այն ծնողին, եւ զկարծիսն հաստատեալ է զոր նոքայն ունէին: Իսկ արդ զի զօրէնսն ոչ լուծանէ, այսչափ ինչ ասէ եւ առաջիկայս. բայց ըղ- փառումն հաւասարութեան որ առ Հայր է՝ ոչ միայն ոչ քակէ եւ զխզուցանէ, այլ եւ հաստատեալ բարձրացուցանէ: Իսկ յորժամ ասէն «Հայհոյես զի զանձն քո Ած առնես», ի գործոյն հաւասարութենէ հաստատեաց զնա:

Ոչ ասեմ եւ որդի զայս արար. քանզի ուր եւ Հայր որ ոչ մարմին զգեցաւ, քանզի եւ նոյն ինքն յանձն առ բազում ինչ եւ վասն փրկութեան լսողացն՝ խոնարհագոյնս խօսի. այն զի ասէ. «Պիտոյից եթէ լուր աշխարհակի նոցա կատարել». եւ այն զի ասէ՝ եթէ «Այժմիկ ծանեայ թէ երկնչիս դու յԱյ». եւ այն զի ասէ.

Թանալի եւ մեծապէս արժանութեամբ խոնարհել զայսպիսի կարծիսս, եւ ոչ ասել բնաւ՝ թէ Հայր յիս եւ ես ի Հայր. կամ թէ՝ ես եւ Հայր իմ մի եմք. եւ թէ՝ որ եսես զիս, եսես զՀայր: Այսպէս թէ մի եմք, զմի բնութիւնն եւ զզօրութիւնն ցուցանէր. եւ թէ՝ Հայր յարուցանէ զմեռեալս եւ կենդանի առնէ, նոյնպէս եւ որդի. այսու զմի կամս եւ զիշխանութիւնն ցուցանէր. զոր անհնարին էր գործել, եթէ յայլ էութենէ էր. կամ թէ հնար ինչ էր՝ ոչ էր առացեալ զայս, զի մի համարեսցի թէ մի է եւ ինքն նոյն բնութեամբ: Զի մի համարեսցին զնա հակառակ Այ, վասն այսորիկ բազում անգամ զանձնամտոս եւ զամենատեսութ ինքեան խօսէր, եւ տեսանել եւ յայտնեաւ պատշաճ էր խօսել: Իսկ ասելն թէ «Պատուեսցեն զՈրդի որպէս պատուեսցեն զՀայր». եւ թէ «Զգործսն զոր նա առնէ, նմին նմին եւ ես առնեմ», եւ զանձնէ ասելն յարութիւն եւ կեանք եւ լոյս աշխարհի, հաւասարակից զինքն առնէ ծնողին եւ զկարծիսն հաստատէ զոր ունէին ի վերայ նորա: Արդ այժմ զի մի լուծցէ զօրէնսն, զայս ամենայն խօսի. եւ զկարծիսն զոր ունէին՝ զի հաւասարէր զինքն ընդ Հօր, ոչ եթէ ոչ խափանէր միայն, այլ եւ հաստատէր եւս: Եւ այն զի ասացին թէ հայհոյես զի զանձն քո Ած անուանես, ի հաւասարութենէ գործոցն առուզեաց: Իսկ զխոնարհագոյնսն ոչ ասեմ թէ ինքն որդի զայս միայն գործեաց բանիւք բազմօք, այլ եւ Հայր իսկ որ չէր մարմին զգեցեալ՝ յանձն էառ ասել զանմնանն վասն իւր ընդ բազում տեղիս յաղագս կենաց լսողացն. իբրեւ այն թէ «Ո՞ւր ես, Ադամ». եւ դարձեալ «Այժմ ծանեայ զի երկիւղած ես դու յԱյ». եւ «Թերեւս լուիցեն, ասէ. Թերեւս դարձցին». եւ թէ «Դուցէ եղիցի սիրտ

“Լսուցեն արդեօք թէ իցէ, և 'ի մեռի ղեկեն„. և այն զի ասէ՝ թէ “Ո՞վ տացէ սիրտ ժողովրդեանս այսմիկ այնպէս լինել„. և զի ասէ. “Ո՞չ ոք գոյ նման քեզ 'ի հրեշտակս, տէր„. և բազում և այլ ինչ այսպիսիս 'ի հնոց կտակարանաց, և եթէ ընտրեսցէ ոք՝ անարժան պատուոյն ոչ գտցէ: Ոչ կայցէ և առ Մովսէս իսկ որ ասէ. “Ո՞վ երթիցէ պատուիրեսցէ ինձ զՄովսէս„: Նա որ միշտն ղեկն հեթանոսաց իբրև 'ի հաւատարմութիւն զանձն մատուցանէ, այն ամենայն անարժան է մեծու-թեանն. այլ յորժամ յայլ ազգ է՝ արժանի լինի:

Ոչ այսպէս մարգարէր է, իբրու զի վասն փրկու-թեան մարդոյ որ ինչ վայել են բանք պատուոյ նորա՝ վասն այնորիկ արհամարհէ զայն: Քանզի այն իսկ զի մարդն լինէր, և զանարժանն և զարժանի ծառայեն կեր-պարանս յանձն առնու, և զխոնարհութեան խօսէր բանս, և տուեալ եթէ առ պատիւ անձը առ այն որ հայրն՝ անարժան է չափուց նորա. այլ եթէ արժանի որ համարի՝ յորժամ զանչափ մեծութիւն մարդասիրու-թեանն որ զմնաս ածիցէ:

Բայց գոն և այլ խոնարհութեան բանից հանգա-մանք. զի զհայր գիտէին իսկ և զարմացեալ էին, բայց զնա ոչ գիտէին. վասն այնորիկ յաճախ 'ի նա հայէին իբրև յայտնեալ ամենեցունց, իբրու եթէ ինքն չիցէ հաւատարիմ. իբրև ոչ թէ իւրով անկուածութեամբն, այլ անդ յանմտութենէ լսելեացն և առ տկարութե-

ժողովրդեանս այսմիկ այնպէս». և այլ բազում բանք ասացեալ որ կան 'ի հնումն. զորս եթէ ոք խնդրեսցէ, գտանէ զնոսա զի ոչ վայելեն մեծութեանն նոյ: Եւ վասն Աբրահամու է ասացեալ եթէ «Ո՞վ կոչեսցէ ինձ զԱբրահամ»: Եւ այն իսկ որ հանապազ իբրև կերպիւ համեմատե-լով զնէր զանձն խոր ընդդէմ մեծացն հեթանոսաց, և այլ անթիւ բանք որ ոչ վայելեն նոյ. բայց թէպէտ և բառ ինքեան ոչ վայելեն, այլ ստա-կայն բառ մեզ վայելեն:

Զի այնչափ սիրէ զորդիս մարդկան, որ վասն կենաց մերոց զբանս որ առաւր են մեծութեան նորա՝ անտես առնէ: Իսկ նմա որ էջ և խո-նարհեցաւ և մարդացաւ վասն մեր՝ ամենայնքն վայել է և ոչ վայել է. և զի խոնարհեցաւ զմարդկօրէնն՝ ոչ վայել է նմա յորժամ հայես 'ի մե-ծութիւնն յայն. բայց եթէ հայի ոք 'ի բազում ողորմութիւն նորա՝ յոյժ վայել է:

Նա և այլ պատճառ է խոնարհութեան բանիցն. քանզի զհայր ծա-նուցեալ էին և պաշտամանայքն ընդ նա, բայց զորդի ոչ գիտէին. վասն այսորիկ համապազ առ նա գալով էր. իբրև թէ առ այն յոր հաւա-տացին՝ զինքն տակաւին ոչ ունէին իբրև զՃշմարիտ. ոչ վասն արհա-

նէ. վասն այսորիկ կոյ յաղօթս և ասէ. «Հայր, գոհանամ զքէն զի լուար ինձ»։ Իսկ արդ եթէ կամք կեցուցանել, ընդէր աղաչէ։ Նոյն արժան իսկ է 'ի գերոյն առեղի իջանել։

«Յու իբրև բարձին, ասէ, զվէմն, համբարձ Յիսուս զաչս իւր և ասէ. Հայր, գոհանամ զքէն զի լուար ինձ. այլ վասն ամբոխի ժողովրդեանս որ շուրջ կան' ասացի, զի հաւատասցեն թէ դու առաքեցեր զիս»։ Որդ եկայք հարցցուք վնասս զհերետիկոսացն. յաղօթից անտի ասէք մեզ օգնականութեանց. առ' որ յարոյց զմեռեալն. իսկ զիա՞րդ զայս անձնային առանց աղօթից գործէ, զի ասէ' «Որեղ ասեմ, զի, ել 'ի դմանէ»։ և այլուր ասէ. «Կամիմ սրբեաց»։ և այլուր. «Որդի առ զմահճիճս քո և գնա»։ և դարձեալ ասէ. «Թողեալ լիցին քեզ մեղք քո»։ և ծովին ասէ. «Լռեա, դադարեաց, կարկեա, կաց»։ Իսկ արդ զինչ է առաւել քան զառաքեալսն եթէ աղօթիւք գործէ զոր ինչ գործէին։ Մանաւանդ եթէ նոքա իսկ ոչ աղօթիւք առնէին զոր ինչ առնէին. այլ և առանց աղօթից իսկ զանուն նոր կարդային, և կատարէին զոր առնէին։ ... Արդ եթէ աղօթք պիտոյ էր, անուն ոչ ինչ զօրէր գործել։ Իսկ ընդէ յարժամ զմարդն արար, ո՞ր աղօթք պիտոյս-

մարդկութեան ինքեան, այլ վասն անմտութեան և չարութեան, այլ և տկարութեան լսողացն. վասն որոյ աղօթէ և ասէ. «Հայր, գոհանամ զքէն զի լուար ինձ»։ Եթէ զօրս կամք կենդանի առնէ որպէս և հայր, ապա վասն էր ինքն առ նա աղօթէր։ Բայց ժամ է մտանել 'ի նոյն բանս աղօթիցն։

«Իբրև առին, ասէ, զվէմն, Յիսուս ամբարձ զաչս իւր յերկինս և ասէ. Հայր, գոհանամ զքէն զի լուար ինձ. և ես գիտէի զի յամենայն ժամ լսես ինձ. այլ վասն ժողովրդեանս որ շուրջ կան' ասացի, զի հաւատասցեն թէ դու առաքեցեր զիս»։ Արդ հարցցուք զհերձուածողսն. աղօթելո՞վն զօրութիւն առ և յարոյց զմեռեալն. ապա ո՞րպէս զայլսն առանց աղօթից առնէր. ասէ. «Քեզ ասեմ, այս դևդ, ել 'ի դմանէ». և թէ «Կամիմ սրբեաց». և թէ «Առ զմահճիճս քո և գնա». և թէ «Թողեալ լիցին քեզ մեղք քո». և ծովուն ասէ, «Լռեա կարկեաց». և զմեռեալն. «Արի կաց, մանուկ դու»։ Արդ եթէ այնպէս է բնաձեռ, ապա զինչ առաւելութիւն ունէր քան զառաքեալսն եթէ աղօթելով առնէր։ Մանաւանդ զի և նոքա ոչ զամենայն աղօթիւք գործէին, այլ և բազում անգամ առանց աղօթից, յիշելով միայն զանունն Յիսուսի։ Իսկ եթէ անուն նորա այնչափ զօրութիւն ունէր, ո՞րպէս նա աղօթից կարօտանայր։ Քանզի եթէ աղօթից կարօտէր, ապա ոչ անուն նորա այնչափ սքանչելիս գործէր։ Իսկ յորժամ առնէր զԱդամ, ո՞ր աղօթից կարօտայր. ո՞չ ապաքէն բազում համարձակու-

ցանն նմա անգղ · ոչ համանգիկ հաւատարութեան էր, ՝՝Ա-րասցուք, ասէ, մարդ ըստ պատկերի մերում,,: Նոյն զինչ անկարագոյն է քան զայն յորժամ աղօթք պիտոյ են: Արդ սակայն տեսցուք զինչ յաղօթքն կայցեն:

՝՝Հայր, գոհանամ զքէն զի լուար ինձ,,: Իսկ ո՞վ ոք երբէք այսպէս ուրեք աղօթս արար · մինչ չև ինչ ասա-ցեալ է, գոհանամ, ասէ, զքէն · յայտ արարեալ թէ ոչ ինչ պիտոյ էին աղօթքն: Ո՛ի զամենայն ինչ առ-նես, ասէ, զոր ես կամիմ: Իբրու ոչ եթէ ինքն անկար ինչ էր, այլ եթէ իբրև մի խորհուրդք և մի կամք իցեն երկոցունցն: Իսկ զինչ բնաւ պիտոյ էր աղօթից նշմա-րանս առնուլ յանձն: Ո՛չ յինէն լուէք, այլ ՚ի նմանէ իսկ որ ասացն · ասէ · ՝՝Վասն ժողովրդեանս ասեմ, զի հաւատասցեն թէ դու առաքեցեր զիս,,: Ոչ ասաց՝ զի հաւատասցեն թէ կրտսեր եմ ես, և կամ թէ պիտոյ է ինձ մեծ օգնականութեան ՚ի վերուստ՝ զի առանց ա-ղօթից ոչ ինչ կարեմ գործել · այլ ասէ · ՝՝զի դու ա-ռաքեցեր զիս,,: Արդ եթէ միայնակ դաւանեալ ինչ խնամեալ, զանկար կողմն ծառայութեան խնացեալ, եթէ յանձնէ ինչ ոչ գիտիցէ գործել: Արդ զայս ամենայն թողեալ, զի մի ինչ կարծեսցեն այսպիսի ինչ, պատճառս աղօթից ճշմարտութեանն գնէ՝ զի մի ա̃ծընդդէմ ինչ համարիցին, կամ ասիցեն թէ չէր իսկ բնաւ յԱյ · զի ցուցից ըստ քոյ կամաց զգործն հաստատել · իբր ոչ միայն թէ ասիցեմ զի թէ և ա̃ծընդդէմ՝ ոչ էր հնա-

միաբանութիւն էր անդ · ասէ · «Արասցուք մարդ ըստ պատկերի մե-րում»: Արդ զինչ դոյր անկար քան զնա եթէ աղօթից կարօտէր: Այժմ տեսցուք թէ զինչ էին աղօթքն:

«Հայր, գոհանամ զքէն զի լուար ինձ»: Ու՞ր երբ այսպէս աղօթեաց երբէք · յառաջ քան զգործելն ասէ՝ գոհանամ զքէն · յայտ առնե-լով թէ ոչ կարօտանայ աղօթից: Ասէ · զամենայն ինչ գործեմ որ-պէս և կամիմ: Ոչ եթէ առ ինքն անկարող էր, այլ իբրև զի մի կամք էր նորա և Հօր: Ու՞ր էր վասն զձև աղօթիցն առնու: Մի՛ յինէն լսել-ցես, այլ յասացողէն «Վասն ժողովրդեանս որ շուրջ կան, զի հաւա-տասցեն թէ դու առաքեցեր զիս»: Ոչ ասաց՝ զի հաւատասցեն եթէ կրտսեր եմ և կարօտ եմ ՚ի վերուստ օգնականութեան քոյ, և առանց աղօթից ոչ ինչ կարեմ գործել · այլ ասէ՝ թէ «դու առաքեցեր զիս»: Ու ոչ ասաց՝ եթէ առաքեցեր զիս զակարս որ զծառայութիւն գիտէ և յանձնէ ոչ ինչ առնէ: Այլ զայս ամենայն թողեալ, զի մի դու վայ-րապար կարծիս առցես, վասն այսորիկ գնէ զճշմարիտ պատճառն ա-ղօթից, զի մի համարեսցին զնա հակառակ Այ, և մի ասիցեն եթէ ոչ է եկեալ գա յԱյ · զի ցուցից, ասէ, կամօք քո զգործն եղեալ · և զի ծա-

րեալ լինել որ լինելոցն ։ Նոյն զի ասէ՝ լուար ինձ, զայս և առ բարեկամս ասէ և առ համօրէն պատուականս ։ " Այլ ես գիտէի թէ յամենայն ժամանակի լսես ինձ ". այսինքն կատարել զկամս իմ՝ ոչ ինչ պիտոյ են աղօթք առ 'ի գործել, վասն զի մի է խորհուրդք. իսկ աղօթք վասն տկարաց է և թերահաւատից ։

" Եւ զայս իբրև ասաց, 'ի ձայն բարձր աղաղակեաց և ասէ. Ղազարէ, եկ արտաքս " ։ Նոյն ընդէր ոչ ասաց՝ թէ յանուն Հօր իմոյ եկ արտաքս. ընդէր ոչ ասաց՝ եթէ Հայր, յարո զդա. այլ զամենայն թողեալ՝ զաղօթիցն կերպարանս առեալ գործովք և արդեամբք ինքնակամակար իշխանութիւն ցուցանէ ։ . . . բանիւք ընդ խոնարհն, այլ գործովքն և արդեամբք զիշխանութիւն ցուցանել ։ Ռամիկքն այլ ինչ չկամէին մեղադիր լինել Քրիստոսի, այլ զայս միայն ասէին՝ թէ չէ զա յԱյ, և այսու ինքն զբաղուած խաբէին. վասն այսորիկ աստուածութեամբ ցուցանէ զնոյն օրինակ, զոր օրինակ նոցունց իսկ տկարութիւն պահանջէր ։

Ոչ է մարթ և այլ ազգ միաբանութեամբ հաւասարութիւն ցուցանել միով պատուով. այլ վասն ժողովրդեանն որ այնչափ կայիւն ցուցանէ. ասէ. " Ղազարէ, եկ արտաքս ". այսինքն է որ ասացաւն իսկ յառաջ. ասէ. " Եկեսցեն ժամանակք զի լուիցեն ձայնի որդւոյն

նիցէ՝ եթէ ընդդիմակաց քո էի, աղաչեմ ոչ էիր թոյլ տուեալ լինել եղելոցն ։ Իսկ ասելն թէ լուար ինձ, առ սիրելիսն ասի և համազգի պատուականսն ։ « Ես գիտեմ զի յամենայն ժամ լսես ինձ ». այսինքն առ 'ի լինել կամաց իմոց, զի մի են կամք իմ և քոյդ ։ Արդ զինչ են աղօթքն. վասն տկարացն և նուաստամտութեանցն 'ի սէր, 'ի լուր և յիմաստութիւն ։

« Եւ զայս ասելով, ասէ, գոչեաց 'ի ձայն մեծ, Ղազարէ, եկ արտաքս » ։ Իսկ ընդէր ոչ ասաց թէ յանուան Հօր եկեսցես արտաքս. կամ թէ դու Հայր, յարո զդա. այլ զամենայն զայսպիսիս 'ի բաց եհան. և թեպետ էառ զկերպարանս աղօթից, այլ 'ի նոյն գործս զհրամանն իւր ցուցանէ կատարիչ գործոյն ։ Եւ այսպիսի անբաւ խոնարհութեամբ նորա են. զի բանիւք խոնարհէր, և գործով զիշխանութիւնն ցուցանէ ։ Եւ այլ ևս. վասն զի ոչ ինչ կարէին այլ ինչ մեղադրել զՔրիստոս, բայց թէ չէ զա յԱյ, և զբաղուածս պատրէին. վասն որոյ մեծապէս զնոյն ցուցանէ, և առ կերպս տկարութեան նոցա զիջանէ ։

Կարող էր և այլ ազգ ցուցանել զհաւասարութիւնն ընդ Հօր և զիշխանութիւնն. այլ ոչ էր կարող ժողովուրդն յայսպիսի բարձրութիւնս ելանել. ասէ. « Ղազարէ, եկ արտաքս ». այս այն է որ ասաց. « Եկեսցէ ժամանակ և արդէն իսկ է. յորժամ մեռեալք լուիցեն ձայնի

ծոյ, և որք լուիցենն կեցցեն»։ Որպէս զի մի կարծիցես եթէ յումեքէ առեալ զզօրութիւնն, 'ի վերայ բերէ զայս ցուցանէ, զոր արդեամբք և գործովք յայտնէր։ Եւ ոչ ասաց՝ թէ արի կաց, այլ ասէ՝ եկ արտաքս. իբրև ընդ կենդանւոյ խօսի ընդ մեռելոյն։

Զի՞նչ ինչ այսմ զուգել համեմատ կարէ լինել։ Իսկ արդ եթէ ոչ իւրով զօրութեամբ զայս առնէր, զի՞նչ առաւել եւս իցէ քան զառաքելոյն որք ասեն. "Զի ընդ մեզ պշուցեալ հայիք, իբրու թէ զի մերով իշխանութեամբ կամ զօրութեամբ արարաք զայս՝ առնել ընգնալոյ դմա"։ Զի թէ ոչ իւրով զօրութեամբն առնէր, և ոչ գնէր զայս զոր առաքեալքն վասն իւրեանց ասացին. ապա երևեցին նոքա ճարտարացեալք առ 'ի ընդհարկանել փառացն։ Եւ դարձեալ. "Զի՞ կայք հայեցեալք, մարդիկ իբրև զձեզ"։ Իսկ առաքեալքն քանզի ոչ յանձնէ ինչ գործ գործէին՝ զի զամենայն ինչ առնէին զի զմիտս հաճել մարթասցեն, իսկ ինքն զի այնպիսի վասն անձին իւրոյ կարծիս ունէին նոքա՝ ոչ համէր զկարծիսն եթէ ոչ իւրով զօրութեամբն գործէր զոր ինչ գործէր. . . .

Եւ ասէ. "Վասն ժողովրդոցս որ շուրջ կան զինև ասացի, զի հաւատասցեն թէ դու առաքեցեր զիս"։ . . . Եթէ չէր անարժան նմա յաղօթս կալ . . . ընդէ՞ր ոչ

որդւոյն Աստուծոյ, և որք լսեսցեն կեցցեն»։ Եւ զի մի կարծիցես եթէ յուրիշ-մէ կառ զներգործութիւնն, յառաջագոյն 'ի վերայ ասելոց զսեզ և գործով եցոյց։ Եւ ոչ ասաց՝ եթէ արի, այլ եթէ եկ արտաքս. իբրև ընդ կենդանւոյ խօսէր ընդ մեռելոյն։

Զի՞նչ այսպիսի իշխանութեանս հաւասար լիցի։ Արդ եթէ ոչ իւրով զօրութեամբն զայս առնէր, զի՞նչ աւաւելագոյն ունէր քան զառաքեալսն որք ասէին՝ եթէ «Ընդ մեզ զի՞ զարմանայք, իբրև թէ զօրութեամբ կամ աստուածպաշտութեամբ մերով գործեցաք զգնալդ դորա»։ Իսկ եթէ սա իւրով զօրութեամբն ոչ ներգործէր, ապա զի՞նչ ոչ ասէր զայն զոր առաքեալքն ասէին. ապա զտանէին նոքա մեծամեծ խնամատարութիւնք և ժուժկալք ընդդէմ անափառութեան արհամարհելով զփառս. քանզի մերժեցին յանձանց իւրեանց զփառս նշանին, որք և ասէին. «Ընդէ՞ր հայիք 'ի մեզ, և մեք մարդիկ եմք նմանակիրք իբրև զձեզ»։ Եւ քանզի նոքա ոչ ինչ գործէին անձնիշխանութեամբ, և յամենայն տեղւոջ զնոյնս խոստովանէին, նա ինքն որ այնչափ փառս ունէր, ոչ էր զհպարտութիւն յինքն բարձեալ, այլ զնոյն կարծիսն խափանէր եթէ ոչ անձին իշխանութեամբ ներգործէր։ Եւ մի՞թէ արդեօք զայս առնիցէ։ Այլ նա և զհակառակն ասէ։

«Վասն ժողովրդեանս որք կան աստ, ասնեմ զի հաւատասցեն»։ Իսկ եթէ հաւատացեալ էին, ոչ էր պիտոյ աղօթից, և եթէ ոչ անար-

ասաց՝ եթէ զի հաւատասցեն դոքա եթէ չեմ ես քո հակառակ : Պարտ և պատշաճ էր 'ի վերայ կարծեացն եղանել : Այլ յորժամ կարծէին եթէ զօրէնս լուծանէ, զբանն զայն գնէր. զի նոցա և ասացեալ ինչ չէրևէր. «Մի՛ կարծիցէք, ասէ, եթէ եկի ես լուծանել զօրէնս»...: Իսկ արդ զի՞նչ պիտոյ էր այնչափ շուրջ գալ առակօք. շատ իսկ այնչափ էր ասացեալ թէ չեմ հակառակ քնու, և 'ի բաց կալ : Օ՛ խորհուրդ, շատագոյն, ասէ, թէ չառնեմ զկամս իմ: Եւ զայս ծածկագոյն առնուցուն 'ի տկարութենէ նոցին, և 'ի նոցունց իսկ պատճառանաց ուստի աղօթքն եղեն :

Իսկ այն զի՞նչ է «զի լուար ինձ»... ոչ զայս ինչ ցուցանէ յայտնի եթէ անձամբ ոչ կարէ. զի եթէ այդպիսի է, ոչ տկարութիւն միայն է, այլ և ողխաւթիւն. զի եթէ յառաջ քան զաղօթսն ոչ հնազանդեալ իցէ նմա ա՛ծ և ոչ գիտէր, զիա՞րդ ասէր՝ երթամ զի զարթուցից զնա. և ոչ ասաց եթէ երթայց յաղօթս կացից առ հայր, զի զարթուցից զնա : Այլ զոր օրինակ այս ոչ 'ի տկարութենէ է, այլ 'ի միաբանութենէ, սոյնպէս զոր ասէն՝ բայ. «յամենայն ժամանակի լսես ինձ»: Եւ կամ թէ իցէ ասել եթէ առ նոցա կարծեացն ասացաւ : Ապա եթէ ոչ անգէտ էր և ոչ տկար, յայտնի է եթէ վասն խոնարհութեան բանից է զոր

ժամ էր նմա աղօթելն, այլ վասն էր պատճառանն՝ նոցա համարի. ընդէ՞ր ոչ ասաց՝ թէ հաւատասցեն եթէ ոչ եմ որդի քո: Զի պատշաճ էր լսել կարծեաց նոցա գնալ: Յորժամ համարէին զնա լուծիչ օրինացն, զնոյն բանս եդ. մինչ նոքա ոչ ինչ ասացին՝ ասէ. «Ոչ եկի լուծանել զօրէնսն կամ զմարգարէս, այլ լնուլ». իսկ առս հաստատելով հաստատէ զկարծիս նոցա: Եւ զի՞նչ պիտոյ էր նմա այս ամենայն շրջանապատութիւն և առակքս. բաւական էր ասել միով բանիւ եթէ ոչ եմ նման հօր, և աղաւաղել զանձն: Այլ զի՞նչ ասեն. ո՞չ ասաց՝ եթէ ոչ առնեմ զկամս իմ: Այլ և այս իսկ պատրուակաւ է և առ 'ի միտս նոցա, լսել նոյն պատճառաւ էր և աղօթելն:

Արդ զի՞նչ իցէ եթէ «լուար ինձ»: Այսինքն եթէ ոչ է հակառակութիւն իմ առ քեզ. այլ ամենայն ինչ որ քո է՝ իմ է: Իսկ եթէ տկարութեան էր աղօթքն, որ և ոչ զայս յայտնէ եթէ ինքն ոչ կարէր. ապա թէ այնպէս է լսել ձեզ, ոչ անզօր միայն էր, այլ և անգէտ, զի յառաջ քան զաղօթելն ոչ գիտէր եթէ լսէ նմա ա՛ծ. և եթէ ոչ գիտէր, զիա՞րդ ասէր՝ թէ երթամ զարթուցանել զնա: Եւ ոչ ասաց՝ երթամ աղաչել զհայր զի յարուսցէ զնա: Արդ որպէս այլ բանքն ոչ էին տկարութեան, այլ կամակցութեան, սոյնպէս և այն՝ թէ յամենայն ժամ լսես ինձ: Իսկ եթէ ոչ անգիտանայր և ոչ տկարանայր, քաջայայտ է եթէ վասն այնոցիկ խոնարհագոյն խօսի բանս, զի 'ի

տայցեն. զի գոհանայ՝ յառաւելութենէ անտի հաւա-տասցեն և եկեսցեն 'ի խոստովանութիւն, զի գիտա-ցեն եթէ ոչ ըստ պատուիրանի նորա՝ այլ ըստ խոնար-հութեանն ըստ զիջանելութեանն. այլ զի ասէ՝ քաջ լսեր ինձ, զայն վասն տկարութեան լսողացն ասէ:

Ոչ է այդպէս. այլ զի յայտ արասցէ զերիցութիւն Ճոխութեանն: Նա այս չէ Ճոխութիւն ցուցանել, այլ յոյժ խոնարհութիւն, և յայտնի առնել թէ ոչ ինչ առաւել քան զմարդիկ ունի զանձն իւր. զի կալ յաղօթս ոչ ըստ ծածութեանն է և ոչ ըստ անթռուակ-ցութեան: Տեսանե՞ս զի ոչ ուսանի այլ յայտ քան եկն, այլ 'ի թերահաւատութենէ անտի նոցա: Բայց արդ զու տես զգործն զխորգ տայ վկայութիւն իմաստական յօժարութեանն իշխանութեան նորա:

Ելեալ Ղազար գայր 'ի գերեզմանէ անտի կապեալ պատանաւեալ: Դարձեալ զի մի երևեսցի գործն թէ իբրև ցնորք ինչ առ աչօք լինիցի, զի չէր փոքր ինչ սքանչելիք քան զյառնելն՝ պատեալ պատանաւեալ, եւ հրամանն լու-ծանել, զի և մերձեսցին և շօշափեսցեն և տեսցեն ե-թէ ճշմարիտ նա է: Իսկ ասէ ցնոսա. «Թոյլ տուք զդա, թողէք գնալ»: Տեսանե՞ս զխոնարհութիւն նորա. ոչ եւ հրամանն առ իւր ածել, ընդ իւր շրջեցուցանել, զի իբրև յոյս ինչ երևեցուցանել զայնպիսի սքանչե-

սքանչելեացն հաւանեսցես և հարկաւորեսցես խոստովանել եթէ ոչ ըստ արժանաւորութեանց նորա է, այլ զիջանելոյ և առ տկարութիւն ունկնդրողացն ասացաւ:

Այլ ասեն. ոչ է այդպէս, այլ առ 'ի ցուցանել եթէ մեծ է Հայր քան զՈրդի: Արդ որո ասեսցէ, եթէ այս ոչ զմեծութիւն Հօր ցուցանէ, այլ զանչափ խոնարհութիւն անձին իւրոյ. որ հաւատարիմս արդարոց մարդկանն. քանզի աղօթելն ոչ է իւր, և ոչ [illegible] իւր և փառաւո-ցի: Տեսանե՞ս զի ոչ յաղագս այլ ինչ իրի եկեալ յայն, այլ վասն ան-հաւատութեան նոցա: Այլ տեսցես և զգործսն որ վկայէ իշխանու-թեան նորա:

Եւ Ղազարոս կապեալ ոտիւք և ձեռօք և երեսօք: Եւ զի մի թուեսցի առ աչօք եղեալ իրքն, զի քան զյարուցանելն ելանելն կապանօք ոչ նուազագոյն թուէր հրաշափառութիւն, զխառնեալսն և զպատանաւորսն նոցա եւ հրամանն լուծանել, զի մերձեսցեն և շօշափեսցեն և տեսցեն եթէ ճշմարիտ նա է: Ասէ ցնոսա. «Լուծէք զդա և թողէք երթալ»: Տեսանե՞ս զխոնարհութիւն նորա. ոչ եւ հրամանն առ իւր ածել և ընդ ինքեան շրջեցուցանել, զի մի իբրև 'ի ցոյցս առնիցէ զսքանչելիսն. «Բա-զումք, ասէ, 'ի հրէիցն որք եկեալ էին առ Մարեմ, իբրև տեսին

լինին. և ամենք զարմացեալ էին և պատմեցին փարիսե-ցւոցն:

Այլ փոխանակ ասոյ զի պարտ էր սքանչանալ և զար-մանալ, խորհուրդ առնէին զի սպանանել կարասցեն զայն որ յարոյց զմեռեալն: Տեսանես զանմտութիւնն. որ յայլոց մարմինն մահու յաղթեաց, 'ի մահ մատնել խորհէին զնա, և այդ ասեն. "Զինչ խորհեսցուք, զինչ գործեսցուք. զի այրն այն բազում և մեծամեծ սքանչելիս առնէ": Այլ այդ կոչեն ամպարշտին, որ զայս-պիսի հանդէս տնտեսութեան ցուցանէր: Զինչ գործես-ցուք: Հաւատալ արժան է և երկիր պագանել, և այ-նուհետև ոչ մարդ համարել:

"Արդ եթէ թողումք զնա, զան, ասէ, Հռոմայեցիք և բառնայցեն զքաղաքս մեր և ջնջեսցեն զազգս մեր": Զինչ է զոր կամին ասել: Այլ զժողովուրդն կամին շարժել, և իբրև առ իւրեանց վշտին առ 'ի կործանեալ բռնադատ թագաւորութեանն. զի եթէ ամբոխաժո-ղով տեսանեն զնա հաւատացեալք, կարծեն զմէնջ բռնա-դատ թագաւորութեանն, զքաղաքս առնուցանեն:

Իսկ ընդէ՞ր այդ, մինթէ այդ ապստամբութիւն ուսու-ցանէ. ոչ ապաքէն հարկ յօժարեցուցանէ տալ կայսեր. ոչ թագաւոր զնա կամեցարուք առնել, և փախեաւ. և

զոր արարն Յիսուս, հաւատացին 'ի նա. և ոմանք 'ի նոցանէ գնացին առ փարիսեցիսն և պատմեցին նոցա զոր արարն Յիսուս»:

Ասոյ փոխանակ զի պարտ էր զարմանալ և սքանչանալ, խորհուրդ արարին սպանանել զայն՝ որ զբազմօրեայ մեռեալն յարոյց: Տեսանես զանմտութիւն նոցա և զչարագոյն զչարութիւնն. զի որ յայլոց մար-մին մահու յաղթեաց, 'ի մահ մատնել խորհէին զնա: «Ժողովեցան, ասէ, քահանայապետքն և փարիսեցիքն յատեան և ասեն. զինչ ա-րասցուք, զի այրն այն բազում նշանս առնէ. եթէ թողումք զնա այս-պէս, ամենեքեան հաւատասն 'ի նա»: Զինչ արասցուք, ասեն: Հա-ւատալ արժան էր, աղաչել և երկիր պագանել, և այնուհետև ոչ մարդ համարել զնա: Իսկ նոքա ոչ այսպէս. այլ զինչ. մարդ զնա գործեալ կոչեն. որք այնչափ անտեսութիւն առնել նոքա զօրութեանն, որ միայն Այ էր կարողութիւն: Զինչ ասաց:

«Հաւատասն 'ի նա, ասէ, և գայցեն Հռոմայեցիք և բառնայցեն զտեղիս մեր և զազգս»: Զինչ իցէ այս զոր ասեն: Առ նախանձու չարութեանն զժողովուրդն շարժել կամէին. զի 'ի մահ մատնեսցեն զնա. իբրև թէ վասն կործանեալ ապստամբութեան ինքեանք մատնելոց են 'ի նեղու-թիւնս. ասեն, եթէ տեսցեն զնա Հռոմայեցիք զի ժողովէ իւր ժողովս, հա-մարեսցին զմեզ ապստամբս և գան խլեն զքաղաքս մեր:

Արդ էր վասն, ասա ինձ. մինթէ ապստամբութիւն ուսուցանէր. ոչ ապաքէն զհնազանդութիւն վարդապետէր և զխոնարհութիւն և

ոչ զխոնարհութեան աներեւոյթ զկնի գնայ. ոչ տուն, ոչ տեղի յերկրի գլխոյ դոյր: Նաև իբր ոչ եթէ ակն ունէին եթէ նա այնպիսի ինչ լինելոց է, այլ նախանձ չարակնութեան և նենգութեան կարկատէին: Բայց սակայն նոցա էր վիճակն զոր խնդրէինն, և յորում ժամու ակն ոչ ունէին՝ կատարեցաւ. քանզի և զքաղաքն բարձին և զազգն ընջեցին զհրէիցն: . . .

զանընչութիւն և հանդարտութեամբ գնեալ եղեւ աշխարհական կարգաց. մինչ ոչ հրամայէր հարկս տալ կայսեր. ոչ ատեալք թագաւոր կամէին առնել զնա, և փախեաւ 'ի բաց գնաց 'ի ձեռնց. ոչ խոնարհ կերպարանօք և կենօք վարեցաւ առ ձեզ, չառանելով ոչ տուն և ոչ այլ ինչ: Արդ զոր ասէին՝ ոչ էր յերկնէ, այլ 'ի չար նախանձուէ, վասն նորա ոչ 'ի կարծիս լինելով: Սակայն եղև առանց կարծեաց և կասկածանաց. քանզի առեալ հռովմայեցւոց զազգս նոցա և զքաղաք, բարձին զնա:

ԵՐԿԲԱՑԱԿԱՆ ՃԱՌՔ

ԽՕՍՔ

ՎԱՍՆ ՀԵՐՈՎԴԻԱԴԱՑ

Դարձեալ Հերովդիաս մոլեգնեալ յանդգնի, դարձեալ կաքաւէ, դարձեալ միւսանգամ խնդրէ զգլուխն Յովհաննու ՚ի Հերովդէ անօրէնութեամբ կտրել։ Դարձեալ Յեզաբէլ փութայ յափշտակել զայգին Նաբութեայ, և զսուրբն Եղիաս հալածական առնել յանապատն։ Ես այնպէս կարծեմ ոչ եթէ զիս միայն ՚ի զարմանս ափշութեան անկանել, այլ զամենեսեան որ լսեն բարբառոյ աւետարանին, և որ զարմանալին էր՝ զՅոհաննու քաջասրտութիւնն և զՀերովդիայ զթեթեւութիւնն և զամբարիշտ կանանցն զգազանական մոլեգնութիւնն։ Զինչ արդեօք լսէաք, եթէ Հերովդէս, ասէ, կալաւ զՅոհաննէս և եդ ՚ի բանտի։ Վասն է՞ր արդեօք. վասն Հերովդիայ կնոջ Փիլիպպոսի եղբօր իւրոյ։ Եւ պարսաւիցէ ոք արդեօք զանմտութիւնն Հերովդիայ ՚ի չուառական կանանցն հրապուրեալ։

Որպէս զիարդ ոք մարթիցէ ասել և կամ պատմել զայնպիսի կանանց զանյագ չարութիւնն։ Ինձ այսպէս թուի եթէ ոչ ինչ է գազան չար յաշխարհի և նման քան զչարութիւն կնոջ։ Այլ այժմ ինձ վասն չարեաց է ճառ բանիս, և ոչ վասն բարեաց և զգաստից. քանզի բազում զգաստս և ցածս և զբարիս զորոց ունիմ յիշատակաւ ցուցանել զվարս նոցա առ ՚ի շինած և փափագ գործոց բարեաց։ Ոչ ինչ այսուհետև յաշխարհի գազան չար նման կնոջ չարի։ Զինչ է գազան չար քան զառիւծ ՚ի չորքոտանիս, և ոչ ինչ. և զինչ քան զվիշապ խիստ ՚ի սողունս, ապաքէն ոչ ինչ։ Բայց քան զկին չար և անզգամ՝ առիւծ և վիշապ ՚ի չարութիւնն նուազեալ գտանի։ Վկայէ ինձ բանիս և Սողոմոն իմաս-

տուն որ ասէ՝ եթէ «Լաւ է բնակել ընդ առիւծու և ընդ վիշապի, քան ընդ կնոջ անզգամի և լեզուանւոյ»:

Այս զի մի կարծիցես զիմաստունսն եթէ այսպէս ինչ ա-նեղեալ ասաց զայս, 'ի նմին իրաց խոկասցես զհանգամանս. զի 'ի Դանիէլէ առիւծքն խորշէին, և զարդարն Նաբութէ Յեզաբէլ սպանանէր. Ձուկն 'ի փորին բերում զՅովնան պահէր, իսկ Դալիլա զՍամփսոն զերծեալ զգլուխն այլազգեացն մատնէր. վիշապք և քարբք և իժք 'ի Յովհաննէ յանապատին ապրեալք զողային, իսկ Հերովդիաս զնորա 'ի ճաշն զգլուխն հատանէր. ագռաւք զԵղիա 'ի լերինն կերակրէին, և Յեզաբէլ զնա յետ անձրևացն երախտաւորացն սպանանել հալածէր, և կամ զինչ ասեմ. «Եթէ դու Եղիա իցես և ես Յեզաբէլ, զայս ինչ արասցեն ինձ աստուածքն իմ և զայս ինչ յաւելցեն, եթէ ոչ վաղիւ յայս ժամ եղից զանձն քո իբրև զմի 'ի մեռելոց անտի»: Այս երկեաւ Եղիա և փախեաւ փախստական Յեզաբէլէ և երթայր ընդ անապատն փախստեայ քառասնօրեայ ճանապարհ. և զայս հատանէին 'ի տեղի մի Յարփինաթեամ, և ըղձանայր զմահ անձին իւրում և ասէ. «Տէր ած, շատ է ինձ այսուհետև, առ զհոգի իմ, զի չեմ ես լաւ քան զհարս իմ»: Այ ինձ, եղուկ ես, Հեղիաս մարգարէ երկեաւ 'ի կնոջէ. որ զամենայն աշխարհաց անձրև 'ի լեզուի իւրում բանտեալ կալէր. որ զհուրն 'ի յերկնից իջուցանէր և աղօթիւք զմեռեալս յարուցանէր, երկեաւ 'ի կնոջէ: Այո, ասէ, երկեաւ. քանզի ոչ ինչ հաւասար է այլ չարութեան ընդ չարութեան կնոջ: Այս վկայէ բանն իւրոյ իմաստութեանն Սողոմոնի որ ասէ՝ եթէ «Ոչ է գլուխ չար քան զգլուխ օձի, և ոչ չարութիւն քան ընդ չարութիւն կնոջ»:

Ով չարութիւնն բանսարկուին և սուր երկսայրի զէն 'ի ձեռն կնոջ 'ի սկզբանէ զԱդամ 'ի դրախտէն ընկձէր. 'ի ձեռն կնոջ զհեզ և զհանդարտն Դաւիթ նենգութեամբ սպանանել 'ի վերայ Ուրիայի մեքենայեցուցանէր. 'ի ձեռն կնոջ զիմաստունն Սողոմոն մոլորութեամբ կործանէր. 'ի ձեռն կնոջ զքաջ և զառաքինին զՍամփսոն զխաւարեալ կուրացուցանէր. 'ի ձեռն կնոջ զորդիսն Հեղեայ քահանայի յաւանկէր. 'ի ձեռն կնոջ զաղաւ և զաղջնաւորսն զՅովսէփ 'ի բանտս արկեալ ար-

գլխոյն · 'ի ձեռն կնոջ՝ Յովհաննու որ Ճրագն էր աշխարհի՝ զգլուխն կտրէր :

Այլ արդ զի՞նչ եւս ասեմ, 'ի ձեռն կնոջ զամենայն որ կատարէ, զամենեսեան ապականէ, զամենայն որ անարգէ, զամենայն թշնամանէ : Այն անամօթ յոր ոչ խնայէ, ոչ զծերացի պատուէ, ոչ 'ի քահանայէ անտի ամաչէ և ոչ 'ի մարգարէէ խորշի : Ով չարութիւն չարի չար կին անզգամ, թէպէտ և իցէ աղքատ. ապա թէ մեծութիւն եւս ունիցի չարութեանն իւրոյ գործակից, կրկին չար անհնարին, գազան առանց ընտանանալոյ բարք : Իմ տեսեալ է և զիժս ընտանացուցեալս աղերսանօք, և առիւծս և վագերս և զինձս վայրենականս ընտանացեալս. իսկ կին անզգամ և ապիրատ թշնամանեալ մոլեգնի, և աղերսեալ հպարտանայ : Արդ եթէ ունիցի իշխան այր, քանիւք իւրովք զնա մեղեալ նրգարեկէ և առ նենգութիւն ապականեալն սրէ որպէս և Հերովդիաս զՀերովդէս : Ապա եթէ աղքատ որ իցէ այրն, 'ի կռիւս և 'ի յանդիմանս յորդորէ զնա. և եթէ այրի եւս իցէ, ինքն ինքեանք զամենայն որ անարգէ : Մանզի երկիւղն նոյ ոչ ամանձահարէ զլեզու իւր, և ոչ ամաչանաց յաւիտենից ակն ունի, և ոչ զանձն առաջի իւր զնէ, և ոչ զսիրականն զութն զիտէ պահել. ոչ ինչ թուի կնոջ անզգամի զայր իւր մատնել 'ի մահ :

Այս և զՅոբ զարդարոյն կնոջն իւր 'ի մահ մատնէր և ասէր, թէ "Ասա բանս 'ի տէր և վախճանեաց" : Ով հիւթք ասահմանութեան, ով բարք զազրութեան. ոչ խնայեաց 'ի զութս առնն իւրոյ զոր տեսանէր ջերմաջերմ խաղաղաստունցն իբրև բորբոք կայծականց վառեալ այրեալ, կեղովքն շուրջ պատեալ, և զամենայն զմարմինս նորա յորդանցն մաշեալ : Այլ խոնարհէր յաղթմնութիւն իբրև տեսանէր զնա ամենայնիւ արգասոյ աշխարհեալ և Ճզմեալ, որ մեծամեծաց արդեան զորհնութիւնն 'ի սրտէ իւրմէ վատարանեալ բերանաբաց բերաննով հանէր զխրատս նոյ : Այլ պաղատանէր առ տէր զԹոյն. որ երբեմն զթագաւորական զծիրանիսն զգեցեալ էր, յայնժամ 'ի վերայ աղբեան նստեալ մերկապարոյր տեղաննէր, և ոչ յիշէր զանցն զատամբին ողորմութեանն առ մեծամեծս, և որչափ վասն նորա փառք և բարիք ծաղկեցանն նմա. այլ ասէր եթէ "Ասա բանս 'ի տէր և վախ-

ճանեաց»: Ով երանաւէտ կեանք, ով սաէգանէք ցաւոց առ 'ի կակղացուցանել, ով գութ զուգակցի. մինչ եր-բեմն ուրեք 'ի քոյում հիւանդութեան պաշտպանն բանաստաց քեզ, և ոչ աղօթիւք և սրտիւք զախտս քո բժշ-կէր. ոչ էր նմա շատ աժանմանակեաց խորան, այլ յա-ւիտենականին եւ սանձանայնոյն նմա առիթ լինէիր հայ-հոյութեանց. և ոչ գիտէիր թէ «Ամենայն մեղք և հայհոյութիւնք թողցին որդւոց մարդկան, իսկ որ հայ-հոյեսցէ զՀոգին սուրբ, ոչ թողցի ոչ յայսմ աշխարհի և ոչ յայնմ»:

Կամիցիս գիտել և այլ միւս եւս այսր չարութեան հաղորդակից. հայեաց ընդ Դալիլայ: Ո՞ է և նա զայր իւր հզօր և զառաքինին զՍամփսոն զգլխաւորութիւն զմար-տագեղն զերծայր և կապէր և այլազգեացն 'ի ձեռս մատ-նէր զիւր այրն և զանկողնակիցն. որում և հազարա-կերն, որում ագերսներն, որում փաղաքշերն, զոր քան զինքն առաւել սիրէր, կեղծաւորէր. զոր երեկն սիրէր, այսօր մատնէր. որում երէկն փաղաքշէր սիրով, այսօր թաղէր խաբէութեամբ: Միթէ ոչ էր գեղեցիկ. և ո՞վ էր գեղեցիկ քան զնա յայնմ ժամանակի, որ եօթն փունջ մազալոր վարսին ունէր 'ի վերայ գլխոյն իւրոյ, այսինքն զեօթնական շնորհաց լուսոյն կերպարանս ու-նեալ կրէր: Նա միթէ ոչ էր հզօր. և ո՞վ էր քան զնա հզօրագոյն, որ զառհաւոր զառիւծն միայն միակին հեղ-ձուցանէր, և միով ծնօտիւ հազար այլազգիս կոտորէր: Նա և սուրբ էր, որ երբեմն պապակեալ 'ի ծարաւոյն յանգիտս Ջրոյ՝ կայր յաղօթս, և զոր ունէր 'ի ձեռին իւրում զծնօտն մեռելոյ՝ 'ի նմանէ Ջուր բղխեաց, և անտի զպապակումն ծարաւոյն յագեցուցանէր: Նա զայն-պիսի գեղեցիկն, զայնպիսի ուժեղն, զայնպիսի սուրբն իւր կինն իւրև զթշնամի անգականս այլազգեացն 'ի ձեռս մատնէր: Նա ուստի արդեօք կինն այնպիսի գեղեցկի, այնպիսւոյ բանն կարաց յաղթել. հարցցես թէ ու-ստի. յառնէն միամտութենէ: Վասնզի զխորհուրդն զօ-րութեանն նորա գիշերի գողանայր նենգութեամբ մեր-կանայր եօթնական կարիւքն որ յանգործ փոխեյ, և այ-նուիւ զնա ուժգին ասնղէր: Վասն այսորիկ պատուէր տայ քեզ մարգարէն և ասէ թէ «Յընկողնակցէ քումմէ պահեա զբանս, և մի հաւատար դու 'ի նա»:

Ո՛չէ առա խնձ, որ գաղան իւրոյ զուգակցին զայնպիսի ինչ բարս ած զմտաւ երբէք. որ միշտ զիւր զուգակիցն կամի թէ կորիցէ. որ մատակ առիւծ զիւր հաւանին 'ի սպանումն մատնէ: Տեսէ՞ր զի բարիոք առաց իմաստունն՝ եթէ "Ոչ է գլուխ չար քան զգլուխ օձի, և ոչ է չարութիւն քան զչարութիւն կնոջ": Ամենայն ոք առ հասարակ որ ունիցի կին անզգամ, ծանիցէ զամբարշտութեան իւրոյ զվարձս հատուցման: Այլ ոչ առանց մկայութեան է բանս. լուր իմաստութեանն զի ասէ. "Այն չար՝ անօրինի տացի փոխանակ գործոց իւրոց չարեաց": Առն վասն չար կանանց մինչև ցայս վայր բանս կայցի սահման:

Բանզի պարտ է մեզ յիշել և վասն որբոցն, մանաւանդ առաւել վասն հայաւորացս: Զի լաւ քան զլաւոյ քաղցրութիւն իբրև զիւրեանց տեսանէն, և զնոցա առաքինութիւնն իւրեանց պսակ վարկանիցին: Այն լաւ և հիւրասէր էր երանելին Սամնիտոս, որ զայր իւր ազաչէր անհնական չինել Եղիսէի, զի յանցանելն իւրում անխափան իցէ հանգիստն նորա. զնէր 'ի նմա մահիճս մի լոկ, աշտանակ և սեղան լոկ. ոչ եթէ լոկ առանց հանդերձից, այլ կային 'ի նմա անկողինք որպէս և վայել էր. աշտանակն ոչ եթէ առանց ճրագի, այլ հանդերձ ճրագաւ և ձէթ յարծարծումն լուսոյ. և սեղանն ոչ եթէ լոկ առանց հացի, այլ պատրական կերակրով:

Արդ զինչ ոք ասիցէ վասն երանելւոյ այրւոյն այնորիկ, զի ոչ ինչ խափանէր զնա աղքատութիւն ընչիցն վասն հարստութեան կամացն, զի ոչ ունէր ոչ հաց և ոչ գինի և ոչ խորտիկ և այլ ինչ երկրական 'ի մխիթարութիւն տնանկութեանն. ոչ անգք էին ցորենաբերք 'ի բոյս հացի և սերմանց, և ոչ այգի խաղողաբեր ողկուզաբոյծ ճախիտ քաղցրապտուղ, և ոչ ծառ տերևալից պտղաբեր քաղցրահամ բերովք, մանաւանդ զի և ոչ թզեան մի երկիր վայրոյ տեղի կայր նորա, և կանգնեան մի հող 'ի մատաղատունկ տնկի: Բայց 'ի ժամանակի հնձոց իջեալ ընդ արտորայ համակակցը զերեսս 'ի գետին, ձեռն 'ի հասկ զաղեւաղել հնձողացն զաոսաբել մանգաղին ափս ածեալ ժողովէր 'ի բաւականութիւն կարևոր կերակրոյն բովանդակեալ ժամանակին զկերակուրն զնէր:

Որ նա չոգաւ Սարեփթա 'ի ժամանակս սովոյն, յոր- ժամ ամենայն երկիր առ հասարակ երաշտացեալ փրթ- թէր, և օդք պղնձացեալք և ամպք սանձեալք. յորժամ ոչ բոյս, ոչ դալարի և ոչ ծաղիկ, ոչ 'ի ծայրս կաղնեաց բողբոջ և ոչ երամ ցօղախառն, ոչ պատիճ հասկին բե- րանոց. յորժամ գետք նուազեալ էին և զաղբերացն զակունս զյորդառատ ջուրցն սաստիկ բացախառն կիզոյր և ցամաքեցուցանէր, և ծով նուազեալ էր և աղբեալք առ 'ի չհոսանել ջուրցն քաղցրահամոց և առ 'ի չգալ ան- ձրևացն և հասանել. յայնժամ չոգաւ Սարեփթա առ աղ- քատն, առ այրին: Ո՜վ է որպիսի ինչ կերք կրին և 'ի ժա- մանակս լիութեան ընդ այրիս, զայն դուք տեսեալ էք: Այս թողեալ մարգարէն զմեծատունսն որք ունէին ան- դաստանս բազումս, և իջանէր 'ի լեռնէ անտի և երթայր առ կինն այրի:

Այս ընդէ՞ր ոչ որ զհուրն հրամանաւ 'ի յերկնից ի- ջուցանէր, անձին իւրում հաց ընդէ՞ր ոչ իջուցանէր. միթէ ո՞չ կարէր արդեօք: Այո կարէր, այլ զայն ոչ առնէր. ընդէ՞ր. զի մի յօտարասիրութենէ զրկեսցէ զկինն այրի: Այլ և այլ ազգ, զի և զափոքն ալեւրն և զսակաւիկ մի ձէթն օրհնութեամբք բազմացուցէ: Ոչ ոչ եթէ այնչափ մարգարէն երթայր առ նա զի կերակրեսցի յայրւոյն, որչափ և զնորա աղքատութիւնն լուցանէր և յայտնի առնել զծածկեալս որպէս եթէ կամք առնէր զայն: Քանզի մեծ հզօր է, զամենայն տուրքս որ յաշխարհի յինքեան կերակրէ. այլ կարծէր զտուրսն իւր 'ի նոցանէն, զի զգուարթառատսն զմիտսն 'ի ժամանակս առատութեանն պատրել գործոցն ընտ- րեսցէ: Նոյն յորժամ ոք չիցէ ուրեք որոց պարտ իցէ զայնողախան ընդունել, կամ թռչնովք կերակրէ որպէս և զԵղիաս 'ի լերինն, և կամ տալով մարգարէիւ որպէս զԴանիէլ 'ի գուբ առիւծուցն, և կամ ծածկեալս գա- ղանաւ որպէս զՅովնան 'ի փոր ձկանն, և կամ ինքն իսկ յինքեանէ տեղեաց զկերակուր որպէս և հարցն մե- րոց յանապատին. քանզի ոչ ոք գտանէր որ ընդունէր զնոսա, յերկնից տեղայր զմանանայն և 'ի վիմէն զջուրն բղխէր: Նոյն յորժամ իցեն տուրքք ընծայեալք յաշ- խարհի, ընդ այս յինքեն ամփոփէ 'ի նոցանէ զաջ բա- ղուկ իւր. թէպէտ և տեսանիցէ զնոսա նեղեալս, թողլ

տալ և ներկայ զի տացէ զպարգևս այնպիսիս որք զգաստու-
թեան և իմաստութեան արարին, որք և կամեցան զփրկութիւնն շա-
հել իւրեանց:

Ջոգաւ Դիոգինէս առ կինն այրի որոյ ոչ ինչ գտանէր, բայց միայն ամփով մի ալիւր, զոր աշխատութեամբ իւր և որդւոց իւրոց 'ի ժամանակին խնայեալ էր. քանզի և ճաշայն անգամ չէր բաւական: Եւ ասէ ցկինն՝ թէ "Տո՛ւր ինձ փոքր մի ջուր զի արբից": Եւ մինչդեռ նա երթայր, զկնի աղաղակէր և ասէր՝ եթէ "Ո՛րպէս ինձ և կատար մի հաց 'ի ձեռին քո": Եւ ապա նա զոր չկայրն ասէր, և զոր կայրն խոստանայր՝ թէ "Կենդանի է տէր թէ գուցէ իմ նկանակ, բայց միայն ամփով մի ալիւր և փոքր մի ձէթ": Սոյնց այն զարմանք են, զի յայնպէս ժամու կարօտութեան կերակրոյն որ կայրն աղքատութեանն իւրոյ՝ ոչ ուրացաւ: Եւ քանի ամանք են այժմ որ զամկի և զարծաթ իբրև զկաւ ունին շատ, աղայքն և աղերսին, և զերախտիս սիրելեացն ոչ յիշեն, և յաղօթ անկեալ՝ նոքա ուրանան զգթն. և ապա եթէ յանկարծ երբէք բազում աղերսանօք հնազանդեցին առ տուրսն, գիրս և մուրհակս խնդրեն. որ խստացեալքն են քան զերկաթ, և զկարկատեալ ձեռնն յանձուլ նախ զբանս ասողեն, և ապա երաշխաւորս և միջնորդս առնուլն տանեն:

Իսկ կինն այրի 'ի միոյ ձայնէ ոչ ուրացաւ զամփով ալիւրն, և ասէ ցնա մարգարէն. "Փութա վաղվաղակի և արա բլիթ մի նախ ինձ և ապա քեզ և մանկանց քոց": Փորձութիւն էր բան մարգարէին, քննութիւն կամաց, յայգ մնաց. և կայր իբրև 'ի վերայ կշռոց սիրտ երանելի այրւոյն, և փորձէր թէ յոր կոյս զլեսցէ գութըն, յինքն և յորդիս իւր՝ եթէ առ հիւրասիրութիւն մարգարէին: Իսկ նա կամէր տալ զինքն և զմանկունս իւր նեղել և վշտացուցանել, զի զմարգարէն ընկալցի և պատուեսցէ. քանզի գիտէր եթէ "Որ ընդունի զմարգարէ յանուն մարգարէի, զվարձս մարգարէին ընկալցի. և որ արբուսցէ բաժակ մի ցուրտ միայն՝ յանուն աշակերտի, ոչ կորուսցէ զվարձս իւր":

Եւ զի ասէր մարգարէն՝ թէ փութա վաղվաղակի և արա, մինչ այնչափ քաղցեալ էր զի և փութով եւս լիցի: Այլ թերևս ոչ: Այլ զգութ ողորմութեանցն

զփոյթն և զջերմն և զզուարթն կամէր[1], մի տրտմութեամբ և մի իբրև 'ի հարկէ. «Զտուրս զուարթատուս սիրէ Աստուած»: Փութա, ասէ, և տուր նախ ինձ: Որպէս և Աբրահամ 'ի գալ առ նա հրեշտակացն ընթանայր վաղվաղակի յանդէայն, առնոյր և ածէր զորթըն անդից զմատաղածին. որպէս և Սառայն փութայր 'ի թրել զնաշիհն և արկանել նկանս, զի ընկալցի յերկնից զհացն ծածկեալ: Փութա և տուր, ասէ, որպէս և Աբրահամ զպատարագն Այ. մի նախ քեզ և տուր ինձ իբրև զԿայէն, և զՈփնի և զՓենեհէզ զորդիսն Հեղիու քահանայի, որք զԱյ թշնամանէին. նախ իւրեանք առնուին զերախայրիսն որ Այն մատուցանէին զպատարագն: Իսկ նա հրամայեալ ասէր՝ վաղվաղակի փութով, զպտուղ մեծութեանն 'ի բլթին հայեցեալ տեսանէր, և մարգարէն առնոյր և ճաշակէր, քանզի զսերման իւր և օրհնէր զտուն այրւոյն և լցուցանէր ամենայն բարութեամբ. «Ոչ պակասեսցէ, ասէ, ալիւրն 'ի սափորոյ անտի և ոչ ձէթն 'ի սրուակէ անտի մինչև տացէ տէր զանձրև յերկիր»: Եւ ընդէր մինչև ցայն ժամ: Եւ յիրաւի. քանզի պարտ էր շնորհացն իբրև զանձրև իջանել յերկիր, զի հին օրէնքն վախճան ընկալցին. և կատարէր գործն բանին: Տեսանես զի զօտարսիրութեան զվարձս վաղվաղակի կթէր այրին: Աստանօրոյ բարեաց պտուղ փառք են, և անշարժ է արմատ կանանց նորա:

Լուարուք աղաչեմ կանայք զանըղգամ կանանց ըղձալս և զլուացին զքաղցութիւնս, զչարսն կոխեցէք, ըղբարիսն ընտրեցէք. ամանց նմանեցէք, և զանձինս առեցէք. զի զնոյն ընթացս որբոցն ընթասջիք և զհաւատանացն ստասջիք, 'ի բանակս նոցա համարեսջիք 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր. նմա փառք յաւիտեանս. ամէն:

1 Յօրինակին պակասէ կամէր. յաւելաւ 'ի յանձէն:

Ի ՁԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆՆ ՊԵՏՐՈՍԻ

Յորժամ վարդապետն բարեփառ, յայնժամ աշակերտն դիւրահաւան. յորժամ աշակերտն քաջայոյս, յայնժամ վարդապետն յօժարամիտ[1]. յայնժամ վարդապետն շահս առաջաբերէ, յորժամ աշակերտն զգութութիւն ցուցանէ. յայնժամ աշակերտն վարդապետին արուեստին անձին ունի, յորժամ զգեզգերանն իւրեւ զպարեկամ ողջունեսցէ: Քանզի այլ ազգ վարդապետին անհնար է ծածկել, եթէ ոչ զաշակերտին զպատերան գոցէ վասեալ ուսմնաւորութեան ծիթով: Այս այլապէսպաբար անհնար է աշակերտին աճել, եթէ ոչ վարդապետն զառուս խնամութեան հեղուցու առաջի: Քանզի պէտս ունին ընթացից և փութոյ երկոքին կողմանքն. և առ 'ի շինուած մեհագունութեան երկոքանչիւրոցն զոր ինչ ըստ կարողութեան 'ի միասին բերել 'ի ներքս. միումն զլեզուն որել, իսկ միւսումն զլսելիսն պատրաստել. ումեմն զմիտսն կատարեալս ունել, և ումեմն զանձն հանդարտացեալս:

Այս այսուքիկ ոչ միայն 'ի մարմնաւորս կարեւորք, այլ և 'ի հոգեւորականն փութանքք. Զի որպէս 'ի մարմնականս ոչ այլ ազգ ազատի մանուկ տխմար՝ եթէ ոչ յուսմունս ածնիցի, նոյնպէս և 'ի հոգեւոր ուսմունս այլ ազգ 'ի զատապարտութենէ ոչ վճարի մարդ, եթէ ոչ յօրէնս տեառն խորհեսցի 'ի տուէ և 'ի գիշերի ըստ մարգարէին բանի. Այս առաջ զի այսուքիկ զայս ունին օրինակ, և ամենեքեան որք եւս առ՝ անկակից եւս Քրիստոսի, վասն զի զմի և զնոյն ունիւք առաջնորդ և վարդապետ զտէր մեր Յիսուս Քրիստոս ըստ ասելոյ աստուածայնին ձայնին եթէ "Այցիցին ամենեքեան ուսեալք յԱյ", բեր այսօր զնկրկին լսելիս զհոգեկանն ուսեալ և զմարմնականն ընդարձակագոյնս պատրաստեսցուք առ տեառն մերոյ վարդապետութիւն. որպէս զի

1 Միւսն յօժարչիոր:

զբանն որպէս զսերմն ընկալեալ՝ կարասցուք պտղաբերել ըստ աւանն մերոյ խոնարհականութեամբ որ երեսուն և որ վաթսուն և որ հարիւր ըստ հնազանդութեան զբազմահաւան հաւկ:

Այլ լուր աւետարանչին Ղուկասու գոչելոյն. «Այս եղև 'ի խանել ժողովրդեանն ընդ 'ի Յիսուսէ զբանն, և ինքն էր առ ծովակին Գեննեսարեթայ. և ետես երկուս նաւս զի կային առ ծովակին, և ձկնորսքն ելեալ 'ի նոցանէ լուանային զգործիսն: Այս մտեալ Յիսուսի 'ի մի նաւուցն որ էր Սիմոնի, և աղաչեաց սակաւիկ մի տանել 'ի ներքս 'ի ցամաքէն. և նստեալ ուսուցանէր 'ի նաւէ անտի զժողովուրդսն»: Տեսնի՞ր զկարգապետին զմեծագործ վարդապետութիւնն. տեսնի՞ր ըզժողովրդեանն զփափագելի զխոնարհումն. տեսնի՞ր զաշկերտացն զհոգևոր օգտութեանն զփոյթ. տեսնի՞ր ըզմարգկանն վարձատրական զառատաբերականութիւնն: Մինչ է որ 'ի լսողաց զբանն ոչ ձանձրացան, կամ 'ի բաց ելեալ 'ի ծովակէն, կամ փախեան 'ի անդուստ, կամ էջ 'ի լեռնէն, կամ խնդրեցին ոչ ասելով որպէս ասենք յարոց ասա կամ ասեն. զի՞ լսեսցուք զբանդ, վարդապետ. ահաւասիկ ինչ գործել, խօսք իմ կէսն և մնացն ինձ, ոչ ինչ և ս որոց 'ի ձաշին են գնեցի, ժամ բաղձեաց էանց, տաղս նեղէ զիս: Մինչ է որ 'ի մերձաւորացն յաղթեմ ժամանակի առաւօտ ցանկան մեր այսպիսի ինչ. և ոչ ինչ և ոչ երբեք. Ընդէ՞ր. քանզի ծանեան զառաջինն զամենայն ինչ բարուք 'ի ժամանակի իւրում: Մինչ յեկեղեցի մայ, կարկեցար խօսիւքն Սրբոյն. եթէ ոչ արձակեսցիս, մի՛ եղանիցես. զի եթէ յառաջ քան զարձակելն եղանիցես, որպէս պարտաւոր եղեր: Այսօր[1] որ 'ի մարմնաւորական ծախես, գնեաց ժամն երկուս 'ի հոգևորն պարապեսցես: Մի առաւ տխրիս և արտաքոյ զուարթանաս. մի առա զատող և արտաքոյ զմիւսող. մի առաւ գովեր և արտաքոյ բամբասեր: Ոչ այնպէս յաղագս անձանց, միթէ առասպելս ինչ խօսիմք. զմարգարէիցն ընթեռնումք. զի եթէ զնոսա զարշեցուցանես, զառաքելոցն յիշեսցուք. եթէ զաւուրսն արհամարհես, զՀայրն յիշեսցուք: Ի թատրոն եղանես, և յառաջ քան զարձակելն չիջա-

1 Յոյնն վէց:

նես. և յեկեղեցի, և յառաջ քան զսուրբ պատարագն արտաքս ելանես: Լսէիր յառաջէն՝ "Որ արհամարհեն զիս, արհամարհեսցի յինէն":

Օրինչ ասէ աւետարանիչն Ղուկաս. "Եւ եղև 'ի խռնել ժողովրդեանն զՅիսուսիւ, և նա էր կացեալ առ ծովակին Գեննեսարեթայ": Ով քաջալերութեան աւետեան մերոյ խնամութեանն: Գնեաց առ ծովակին կայր. և մանաւանդ մարդկան որսողն եկն 'ի ծովակն, զի զորսականս ձկանցն որսայցէ: Քանզի ոչ ինչ է դատարկ 'ի աւետարանէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, ոչ տեղի, ոչ բան, ոչ տառակ, ոչ քեմ, ոչ խօսք, ոչ օրինակ: Վասն զի Պետրոս և Անդրէաս, Յակոբոս և Յովհաննէս զեա եւս առ ծովակին Գեննեսարեթայ գեզերէին ընդ զխաղաղական ինչ արուեստ անցանելով, յանկարծ զայսն խուռեանց ունելով, ձգելով զապականեալ զործիսն, ընդ անբախտութիւնն հակառակելով, ոչ զխոնարհեալ եթէ երբ այսպէս իցէ կերակրել, զողանալով քան թէ վաստակելով. խաբելով քան թէ հաւանեցուցանելով. զի առանց պատրաստանաց ինչ ձուկն ոչ լինի որսացեալ: Ի սոսա հայեցեալ տեառն Տծայինն ակամբն՝ պատրաստական զոլ 'ի մարդկան որս քան 'ի ձկանց, եկն 'ի ծովակն, զի զժողովուրդն ուսուսցէ և զձկնորսան կարթեսցէ: Լուր արդ զասելն նորա:

"Մտեալ Յիսուսի 'ի մի 'ի նաւուցն որ էր Սիմոնի, աղաչեաց սակաւիկ մի վերացուցանել յերկրէ": Տեսանե՞ս զիարդ մտանէր 'ի նաւն որ ոչ ունէր պէտս նաւի, զի զտէր նաւուն շահեսցի: Եւ այս զի՞ աղաչէր տէրն զՍիմոն: Եւ եթէ զի՞, լուր խնամութեանն Սիմոնի: Զամենայն գիշերն աշխատեալ և անհոգուն կացեալ, բնաւ ինչ ոչ կարացեալ որսալ ձուկն: Ընդէ՞ր. զի ամենայն ձկունքն մնային տեառն Յիսուսի, որ համդերձեալ էր ասել Սիմոնի՝ յանուն իմ արկէք զգործիս ձեր յորս: Եւ վասն զի Պետրոս զամենայն գիշերն աշխատեալ և ոչ ինչ կալեալ, մնայր անգործ և դժուարանայր յոյժ, ունայն ձեռօք լուանալով զգործիսն և աշխատութեամբ զաշխատութիւն կրելով և շահ ինչ ոչ տեսանելով, այսորիկ աղագաւ տեսեալ տէրն զՍիմոն դժուարացեալ և տխրեալ, աղաչէ զնա, քանզի մխիթարիչ է վշտացելոց: Եւ իբրև եսես տէրն զՍիմոն

տխրեալ, յարդարական ձայնիւ պատասխանեալ ասէ ցնա. փոքր ինչ փոխ տուր ինձ զնաւդ քո, նաւորդեայ, զի մնացեալ ուսուցից և աշակերտեցից զպատշաճութիւն ժողովրդոցդ զոր տեսանես հաւաքեալ ինձ, և եկեղեցի ինձ լինիցի նաւդ քո: Լուր բանիցն էջ: Եւ մի համարիցիս զիս բռնաւորական ինչ քեզ լինել. քանզի ելի լաւագոյն եւս առնել քեզ. թող զմարմնաւորական հոգս, և հայեաց 'ի հոգևորականսն և յանբաւ բարձինս. առ փոքր ինչ տուր ինձ փոխ զնաւդ քո, նաւորդեայ:

Իսկ Սիմոն առաւել տրտմեալ տրտմութեամբ վիրպանացն, պատասխանի տուեալ ասէ ցանէրն. ուստի եկիր ինձ, մարդ օտար երևոյթ, զինչ հասեր առ իս ամբոխիւդ. այլ նաւ տես քեզ, եթէ կամիս օթել 'ի ծովակիս: Տեսանես զիս տքալով, իբր զի և ոչ հաց ունելով ինձ, և դու խոստանաս զբանս էջ տալ ինձ: Ոչ հայից ուրեք թէ ուստի առից արծաթ փոխ զի զգաքանչն իմ և զկինն կերակրեցից, և քեզ զնաւս իմ տարածեցից զի զարիւս եւս իբրև զգիշերս ունայնավաստակ եղէց. եթէ բերեր զնաւ նաւիս, եղ 'ի նաւս. իսկ եթէ ոչ ինչ ունիս, երթ 'ի բաց աղաչեմ. քանզի զիս տուր ըզ կերակրեսն և ոչ բանք: Իսկ տէրն ասէ ցնա. մի դժուարանար, Սիմոն, արդարև որպէս զնաւորդ խոսիս. վարձս հայցես, որչափ և կամիս՝ առ, քանզի հարուստ հօր ընչաւէտ որդի եմ ես:

Այսպէսիկ լուեալ Սիմոնի և սակաւ ինչ զուարթացեալ երեսօք՝ 'ի նաւն ընկալաւ զՅիսուս, և թեթևակօքն վարելով՝ որպէս 'ի վեր զօք համարէր տանել, ոչ գիտելով եթէ տանի և կրէ զնա որ զամենայն կրէ: Սկսաւ ապա Սիմոն և հրաման առաւ տեառն. 'ի մէջ նաւիդ նիստ, վարդապետ, քանզի տխմար իմն երևիս ինձ և նաւարկութեանս անտեղեակ. մի արդեօք 'ի մի կողմն խոնարհեցուցեալ զնաւդ՝ ջրաբեկութիւնս յօդդորես մեզ: Այսպէսիկ սակաւուն ասէր Պետրոս ոչ գիտելով եթէ նա է որ նացին եղեւ ղեկավար և զծածկն պարապայեաց և զՅորդանան բաժանեաց և զծովակին հանդերձ նաւատն բանեայ:

Մտեալ Յիսուսի 'ի նաւն Սիմոնի խոնարհութեամբ նաւավարձութեան, և Սիմոնի սակաւ ինչ խաղաղացեալ 'ի վեր յուսով վարձատուութեան, և նստեալ Յիսուսի ու-

ուսուցանէր զժողովուրդն 'ի նաւէ անտի : Այլ զինչ ուսուցանէր. զսէր անկեղծ, զհաւատս աներկմիտս, զխաղաղութիւն անխորամանկ, զբարեպաշտութիւն անկաղապանելի, զեղբայրսիրութիւն անհատանելի, զանձարութիւն անարծաթասէր, զողջախոհութիւն անապղծելի, զկուսութիւն անաղտ, զճգնութիւն անկորանալի, զլծակցութիւն անձեղքելի, զամենայն տարժանանս վասն Ճշմարտութեանն կրել, և մի երկնչել յայնցանէ որ սպանանեն զմարմին և զոգին ոչ կարեն սպանանել : Զայսոսիկ տէրն ուսուցանելով, և ևս յաւելուածով եթէ "Որ սիրէ զանձն իւր, կորուսցէ զնա,,. և դարձեալ. "Եթէ ոք կամեսցի գալ զկնի իմ, ուրասցի զանձն իւր և առցէ զխաչ իւր համապազ և եկեսցէ զկնի իմ,,. և անդէն "Մի ստանայք ոսկի, մի արծաթ և մի պղինձ 'ի գօտիս ձեր. մի պարկ, մի գաւազան, մի քսակ և մի երկուս պատմուճանս,,: Զայսոսիկ տէրն ուսուցանելով և Սիմոնի լսելով, որ համարէր զնաւն 'ի վարձու առեալ, սկսաւ տրտնջել յինքեան և ասել. 'ի սմանէ ես վարձս զինչ ակն ունիմ առնուլ. վայ ինձ, 'ի վնաս զտիւս անկայ ընդ գիշերայս, արդեօք զինչ պատահեսցի ինձ այսօր : Եւ վասն անստացուածութեան խօսի, ոչ ումեք ունել ինչ ուսուցանէ. արդեօք և ինձ հրամայեսցէ զնաւս վաճառել զի աղքատաց բաշխեցից : Ի սմանէ վարձս առնուլ զիարդ ակն ունիցիմ :

Զայսոսիկ Պետրոսի զմտաւ ածելով, ընդ որ տէրն զվարդապետութիւնն, զի և զսքանչելագործութիւնն իւր ցուցցէ և զՍիմոն հաւանեցուսցէ. քանզի աշխատութիւն մեծ է հաւանեցուցանել զտգէտս : Այլ 'ի կատարել զբանսն տեառն, և ամենայն ժողովրդեանն հաճոյ եղեալ, ապա մատուցեալ Սիմոն ասէ ցտէրն. բանք քո բարի են և ձայնդ քաղցր և վարդապետութիւնդ պատուական. բայց սակայն առ իս լից զոր խոստացարն և հրամայեա ինձ առնուլ զվարձ նաւարկութեանս, զի և ես ընդ ժողովրդեանդ խնդալից երթայց 'ի տուն իմ : Իսկ տէրն մեր ասէ ցՍիմոն, որպէս այժմ իսկ լուար. եթէ զվարձս քո կամիս առնուլ, Սիմոն, հան զնաւդ քո 'ի վեր 'ի խորն, և արկէք զգործիս ձեր յորս, և ահա յինէն զխոստացեալն քեզ վարձս : Իսկ Սիմոն ասէ ցտէրն. որսացայց և զգործիս արկից և այլ ես աշխա-

տաւթիւն կրեցից . Երանի թէ և զգիշերս ոչ էր աշխատեալ և ունայն ձեռօք զգործիս յաւզեալ . միթէ զահմտագոյն[1] իցես քան զիս իմոյ արուեստիս, կամ զիտակ նաւարկութեանս . կամ ստացեալ ինչ իցես յաներեւոյթ խորան, կամ ընդ ձեռամբ քոյով իցեն ձկանցն բազմութիւնք : Կարես վարդապետել, միթէ և ձկանց[2] որսորդ գաս : Այլ 'ի նաւէս աղաչեմ . քանզի տեսանեմ զքեզ զի ոչ ինչ ունիս, ընդէ՞ր և զժամանակն կորուսանեմ . ո՞չ յառաջագոյն իսկ վկայեցի զայս, և արդ արժանաւորապէս կրեցի . ընդէ՞ր ոչ յառաջագոյն զվարձն իմ խնդրեցի, այլ կարծեցի եթէ ունիցիս ինչ, և տեսանեմ այժմ բանիւք միայն հաստատացուցանելով, և համարիմ զօրս զայս իբրև զգիշերս : Իսկ տէրն մեր ասէ ցՍիմոն . մի՛ որպէս յանինչ հայիր յիս, Սիմոն . մի՛ 'ի ձեռս և 'ի ծոցս իմ հայիր . զի ոչ 'ի ձեռս, այլ 'ի բերան իմ ունիմ զվարձս քո : Ո գիշերս աշխատեալ ոչ ինչ կալար . զի գիշեր չքաւորական՝ հրէական խաւարգամութիւնք են, իսկ տիւ շնորհացն է՝ արկ զգործիսդ . վասն զի լոյս բարեպաշտութեան են քրիստոնէական հաւանութիւնք . հանէք 'ի խորն, և արկէք զգործիս ձեր յորս :

Յայնժամ ասէ Սիմոն ցտէրն . որպէս այժմ լուար, “Վարդապետ, զամենայն գիշերս աշխատեալ ոչ ինչ կալաք, բայց արդ ըստ քո բանիդ արկցուք զգործիսս : Եւ զայս արարեալ փակեցին շատ բազմութիւնս ձկանց, և պատառէին գործիքն նոցա” : Ո՛վ իրացն, ոչ պատառէին[3] հացք 'ի Պետրոսէ, զի պատառէին գործիքն, և առ Քրիստոս հայէր, զձկունսն տեսանէր և զգործն զմտաւ ածէր . և ոչ կարէր քարշել զուռանն, և օգնականս կոչէր . քանզի “ակնարկէին, ասէ, ընկերակցացն որոց 'ի միւսն նաւն՝ գալ օգնել նոցա” որ էին Յակոբոս և Յովհաննէս : Ակնարկէին, ասէ . ոչ ձայնէին, զի առանց ճչելոյ և ամբոխելոյ ոչ ինչ գործեն ձկնորսք : Ընդէ՞ր . վասն զի սքանչելիք իրացն յանձայնութիւն ածէին զնոսա . զի ոչ ինչ ունէին աղաղակել, այլ ակնարկել որպէս զօտար ինչ և սքանչելիս տեսանելով խորհուրդ :

1 Միւսն արուեստաւորագոյն ոք իցես արուեստիս իմոյ :

2 Միւսն ձկնորսող գաս :

3 Միւսն պատառէին հացքն :

Ընթացեալք և առոյ 'ի միւս նաւին Յակոբոս և Յովհաննէս, և սկսան ժողովել զձկունսն. և որչափ նոքա ժողովէին, այնքան առաւել բազմանային: Քանզի փութային լողակքն[1] թէ ով յառաջագոյն ապաստանեսցէ տէրունական հրամանին: Փոքունքն քան զմեծամեծս յառաջ ընթանային, մեծամեծքն զմիջակօքն անցանէին, փոքունքն զմեծամեծօքն վազէին. և ձեռաց որսականացն խոյս ոչ տային, այլ ինքեանք զինքեանս խոյս ձգէին 'ի նաւն: Յատակ ծովուն շարժէր, և ոչ որ 'ի ձկանցն 'ի վայր մնալ անսայր. զի ծանեան մերձ զասողն "Հանցեն ջուրք զեռունս շնչոց կենդանեաց ըստ ազգս իւրեանց":

Զինչ ասաց Սիմոն որ յերկուս ծայրս նորացն անկեալ գնէր, որ զգիշերին ամենայն տառապեալ և ոչ ընկալեալ ինչ, և 'ի տուընջեան ըստ բանին Յիսուսի զամենայն որսացեալ: Իբրև ետես զուականն պարպատեալ և այլ ձկունս մերձ կալով և առ 'ի յորսն լինելով զեղմանն[2] և հեռի կալով 'ի գործեացն ոչ անտացեալ, իբրև բանութեն ինչ կրելով անկաւ առաջի տեառն ասելով. "Ել յինէն, տէր, զի այր մեղաւոր եմ ես": Ծանեայ այսուհետև ով ես դու. քանզի ոչ երբէք տեսի այսպիսի որս ձկանց: Մոլորութիւն է, տէր, գործեացն 'ի ներքս փակել զձկունսն. իսկ այժմ տեսանեմ զհակառակն, զի արտաքոյ շրջապատեալ անկին զուականաւն: Ել յինէն, տէր. արգել զառատութիւն քո հրամանդ. թող գանեայ ձկունս երկուս 'ի ծովու 'ի ծնունդքս ձկանց: Ել յինէն, տէր, զի մի արքս համգերձ նաւաւս ընկղմեսցուք. քանզի նոյն ինքն և նքողակս մտանել 'ի նաւս բանադատի: Ել յինէն, տէր, զի ոչ զքեզ մերժեմ 'ի բաց, այլ զիս անարժան վարկանիմ. "Ել յինէն, տէր, զի այր մեղաւոր եմ ես":

Իսկ տէրն ասէ ցՍիմոն. Եղանեմ 'ի նաւէս քո, Սիմոն, բայց 'ի քեզ մնալոց. քանզի վասն այսորիկ եկի: Յառաջ որսացեալ եղեր որսալոց. զոր ունէիր՝ զնոյն կրեցեր դու, այլ ոչ է քոյդ կատարեալն. զի դու կենաց 'ի մահ ձգես, իսկ ես 'ի մահուանէ 'ի կեանս: Մ՛ի երկնչիր, Սիմոն, յայսմհետէ զմարդիկ եղիցես որսալ:

1 Միւսան լողականքն: 2 Իմա հեղազմանէ:

Թող զծուլակդ, և զանհեզերս յամոքեա, և զխուժն ապա-րասանեա, զհակառակութիւնն¹ դադարեցո և զաստուած-պաշտութիւն քարոզեա, ձգեա զկարթն 'ի բաց և զտխ-ուրս բժշկեա, զգործիսդ փակեա և զերկնայինն փականս կազմեա, եկ 'ի նաւէդ և մուտ յեկեղեցի. “Մ՛ի եր-կնչիր, Սիմոն, յայսմհետէ զմարդիկ որսայցես 'ի կեանս„։

Ո՛վ տեսանես զօրութիւն, ո՛վ Պետրոսի հանճարոյն. Ոչ ասաց որսացեալն ցորսողն եթէ զինչ են փարթամա-տիս զսքանչելիք յորդորմանց զի զմարդիկ որսացես, կամ զո՞ր գործիս սարածեցից, կամ ո՞ւր արդեօք զօղայցեն մարդակերպն այն ձկունք, կամ զինչ կարիցեն շահ ինչ առնել որսացելոցն որսողքն. մի՞ արդեօք կատակիցէ զիս որ բանիւն կարթեաց զիս։ Նա՛յլ ոչ յայսցանէ ա-սաց ինչ Սիմոն. լուաւ միայն, և առժամայն հնազանդեալ եղև։ Ոչ զձկունսն վաճառեաց, և ոչ ընչաւէտութիւն կապեցաւ, և ոչ ընդդէմ ինչ ասաց տեառնն, եթէ պահեսցից նաւակ ինչ զիմ իրս ունէր, և կամ հաշուե-ցայց ինչ ընդ փոխատուսն, փոքր ինչ թոշակ և որոց 'ի տանն իմ՝ թողից։ Ոչ ինչ յայսցանէ ասաց Սիմոն. զի մեծ էր ամենեւին, որ և հաւատովքն էր վառեցեալ. Բայց ոչ միայն Պետրոս հնազանդեցաւ տիրական աւե-տարանութեանն, այլ և Անդրէաս և Յակոբոս և Յովհան-նէս. զի և նոքա էին եղբարք հաւատարիմք երկու զոյգք.

Լուա՞ր աւետարանին ասելոյն՝ եթէ թողեալ զգոր-ծիսն չոգան զկնի Յիսուսի։ Տեսե՞ր զտեառնն բարե-րարութիւնն՝ ե՞ր աղագաւ եկն 'ի ծովակն. զի զժողո-վուրդսն ուսուսցէ և զձկնորսսն որսայցէ կարթիւ։ Քանզի 'ի ջուրցն “հանեալ, ասէ, զնաւն 'ի ցամաք՝ թողին զամենայն և գնացին զկնի նորա„։ Նմանեսցուք և մեք Քրիստոսի, և հրաժարեսցուք զէթ սակաւ ինչ յերկ-րաւորացս։

Իսկ զինչ առնէ այնուհետև։ Զի պարտ էր առաջ զբանն յառաջ առնել. որպէս և եւեթ զառաքելոցն յա-ժարութիւնն՝ և զի թողեալ զամենայն գնացին զհետ նորա, ձեռնի այնուհետև 'ի բժշկութիւն, զի մի բան-սարկուն պատճառս ինչ անհաւատութեան գտցէ. քանզի

1 Մեւան պչխմանեց։

զի զինուորս է ազգ մարդկան և առ 'ի յընդդէմն հա-
կառակամարտութիւն պատրաստ ։ Ո՛չ ի սանելոց էին ա-
ռաքեալքն մինչ զնոյնն զհետ անուանն, եթէ ոչ էին այլ
ազգ ինչ նշան անուան. մի-արդեօք 'ի զուր ինչ թողուք
զինչս մեր և հետևեցաք սմա, և միախառն ընթացք
ձկանցն օրինակաւ իմն եղև և ոչ ըստ ածային հրամա-
նին ։ Այլ զի մի այսպիսի խորհրդովք շաղախեցին առա-
քեալքն, միայն մեկնեցաւ 'ի ծովակէն տէրն, և 'ի մի
'ի մատուռ քաղաքացն ընթացաւ, յորում զաստուա-
ծային բժշկութիւնն բանայ. և նոյնժամայն կամօք մի-
այն մերկացուցանէ 'ի բորոտէն զհաշմական մորթ բո-
րոտութեանն ։ Ո՛չ ի տեսցէ Պետրոս և որ ընդ նմայն՝
եթէ ոչ միայն շնչաւոր ձկանքն հնազանդին տէրունա-
կան հրամանին, այլ և անշունչ ախտն ականարկութեան
նորա փախստական լինէր ։

Ո՞րդ լուար թէ ասացեալ բարեմտութ հոգի բորոտին
զոչեաց "Տէր, եթէ կամիս, կարող ես զիս սրբել" ։
Մ՛եծ բորոտին բարեպաշտութեան հաւատոյն. ոչ սպիտա-
ցոյց զուգդափառ նորա զիտութիւնն անմնառադեղ բո-
րոտութեանն մորթ ։ Ո՛րպիսոյ ձարակէր ախտն, և 'ի
ներքոյ ոչ եղիս ձարակ. զմարմինն արածէր և 'ի հոգին
ոչ մերձենայր. զթշնամանեալն կրէր զկիրն չիսաստու, այլ
ոչ էր ձանապարհակից Պղծեղեայ. ժողովուրդն զնա 'ի
բաց մերժէր, այլ եկեղեցի զիրկս արկանէր նմա ։ Մ՛ով-
սէս զնա թշնամանէր, այլ Քրիստոս զնա բժշկէր. առտ
բժշկեալ լինէր, և անդ զզաստարաց բժշկութեանն մա-
տուցանել հրամայէր ։ Ընդէ՞ր. զի և տեսան Քրիստո-
սի մարդասիրութիւն ծանիցի, և արծաթասէր Հրէիցն
ընչասիրութիւնն յանդիմանեսցի ։

Մ՛եր տպա չարախօս հերձուածողացն յանդգնութի ։
Բորոտն ասէ. "Տէր եթէ կամիս, կարող ես զիս սըր-
բել" ։ Ոչ ասէ աղաչեա, այլ կամեաց. ոչ ասէ աղա-
չեսցես, այլ ինքնին արա. զանզի իւր նոյ է իւրովք կա-
մօք բժշկել, և ոչ այլոց ականարկութեամբ մաքրել ։
"Տէր, եթէ կամիս, կարող ես զիս սրբել" ։ Նոյն
զատելն մարգարէն վկան քո. "Ամենայն մեր յերկինս
և յերկրի, զամենայն զոր ինչ կամեցաւ և արար" ։ Այլ
զի զամենայն 'ի լինելութիւն ածէր, և զերկինս ձգե-
ցեր որպէս խորան, և զերկիր տարածեցեր որպէս հան-

զերծ, և զորս 'ի միջի սորա՝ բազմադիմեան հնար, սուր և խնձ զընութեանս զմիաւորական զհանդերձ, որպէս զի յօրինացն որպէս 'ի բանականաց խոստովանեցայց, և զչնորհըս որպէս մարգարէր տեսանէ փառաւորեցից 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր ընդ հօր և սուրբ հոգւոյն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Ի ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆՆ ԵՒ Ի ՄԻՇՏ ԿՈՅՍՆ ՄԱՐԻԱՄ

Սոյնպէս սքանչելութիւնք մեծայից հրաշալիք են, որք նման են պայծառութեան աստեղաց յիշատակօքն։ Քանզի զոր օրինակ աստեղք յերկինս զարդութեամբ և բազմասպիւք են կառուցեալ, և զամենայն ծիրն երկնից փայլեցուցանեն, և նոյնք առ 'ի հնդկաց տեսանելն և 'ի ափիւթացւոց ոչ ծածկեն, յերկիր փայլեն և զծով լուսաւորեն և ուղղեն զնաւելոյն, որպէս թէպէտ և վասն բազմութեան զանուանեն անգիտանալք, այլ վասն պայծառութեանն ընդ զեղեցկութիւնն յայտ զարմանանք, այսպէս և 'ի սրբոցն զիւրաքանչիւրսն. զի թէպէտ և գերեզմանս փակեալ են նշխարք նոցա, սակայն զօրութիւնք նոցա ոչ պարագրին 'ի ներքոյ երկնից։

Իսկ զի ճշմարիտ իցէ ասացեալս, արժան է քեզ 'ի նոցունց իրացն ուսանել. Պաղեստին զնշխարսն ունի զԱբրահամու, և խուղ նորա ընդ դրախտին հակառակի. քանզի որ անդ բազմաց ած ընդդէմ Սոդոմայ, աստ 'ի հայրապետէն օտարընկալ եղև[1]։ Յովսէփայ ոսկերսն մի գերեզման փակեալ ունի. իսկ ընդդէմ եգիպտացւոյն պատերազմ զծագս տխեղերաց մկրտանանէ։ Մովսէսի և ոչ գտանի իսկ գերեզմանն. և յետ մահուն քարոզի 'ի ձեռն գաւազանին հերձեալ զծովն կարմիր։ Եսայի գիտեմք իսկ ոչ եթէ ուր թաղեալ իցէ, և ամենայն եկեղեցիք 'ի ձեռն մարգարէութեան նորա աղաղակեն «Ահա կոյս յղասցի և ծնցի որդի»։ Դանիէլ 'ի Բաբելոնի թաղեցաւ, և ընդ ամենայն եր-

1 Երկու օր. օտարընկալեցաւ։

կեր աղաղակէ "Ահաւասիկ 'ի վերայ ամպոց երկնից իբրև որդի մարդոյ գայր": Որք սա Նախախնամեալքն էին ամենեքեանք՝ և նոքա 'ի Նազարեթէ նշմարեցին, և 'ի ձեռն նոցա գուշեն ամենայն տիեզերք որ ըստ օրէ "Օրհնեսցէք ամենայն գործք տեառն զտէր": Եզեկիէլ 'ի պարսիկս թաղեցաւ, և ընդ քերովբէս աղաղակէ. "Օրհնեալ են փառք տեառն 'ի տեղւոջէ իւրմէ": Այսպէս և ոչ շահեցաւ բանսարկուն մահացուցանելով զԱդամ 'ի դրախտին. քանզի եբաց մեծ արգասիս 'ի ձեռն մահուն իւրոյ դուռն համարձակութեան:

Այլ արդ ամենայն յիշատակք որքանցն հրաշալիք են, այլ ոչ այսչափ 'ի փառս ծագեաց որպէս աւընթերագոյ[1] [illegible]: Աբէլ վասն պատարագին անուանի, Ենովք վասն հաճոյ լինելոյն յիշի, Մելքիսեդեկ որպէս պատկեր մեծ քահանայի, Աբրահամ վասն հաւատոյն գովի, Իսահակ վասն օրինակ գոլոյն գովի, Յակոբ վասն զաւակաւն լինելոյ ընդ մեզ՝ երանի, Յովսէփ վասն զգաստութեանն պատուի, Յոբ վասն համբերութեանն երանելի լինի, Մովսէս որպէս օրէնսդիր բարեհամբաւի, Յեսու Նաւեան որպէս կանխաւանդիչ մեծ և զօրավար յիշատակի, Սամփսոն և այլ դատաւորքն որպէս փրկիչ ազգին Հրէից գովեցան, Եղիա որպէս նախանձաւոր մեծարի, Եսայի որպէս մեծաբան վերագրի, Դանիէլ որպէս հանճարեղ քարոզի, Եզեկիէլ որպէս տեսանող անճառելեացն սքանչանի[2], Դաւիթ որպէս հայր ըստ մարմնոյ խորհրդեանն բարեբանի, Յովսէփ որպէս խնամատուն սքանչանի:

Այլ ոչ ինչ այսպիսի որպէս մեծածին կոյսն Մարիամ. քանզի զոր նոքա ամենեքեան 'ի ձեռն օրինակի տեսին, սա յորովայնի իւրում մարմնացեալ կրեաց, և ոչ ինչ ընդդատ եղև անճառ բանին մեծ անօրէնութեանն: Սրբութեանն խանչումն. այլ յամենայն ուսուցմանց և յախտից[3] օտար է բանն: Այսպիսեաւ մեծ իմն նուազութեամբ և ոչ գարշանս ինչ կրէ մեծութիւնն. այլ զոր վերստեղծելոյն ոչ շաղախեաց, 'ի սմա մարմնացեալ և 'ի սմանէ ծնեալ՝ ոչ պղծեցաւ, այլ ևս սաս-

1 Երկու օր. աստուածընկալութեան: անանձնական:
2 Երկաթագիրն ատտա մեքայն 3 Երկաթագիրն յաղթից:

ւել փառս բերէ Թագաւորին յաւիտենից մարգարէք ծննդեան ։ Ծնանի նա, այլ ոչ նուաղեցոյց ծննդեան զան-սկիզբն ծննդեան. մարդեղութիւն, այլ ոչ եթէ փոխար-կութիւն կրեաց աստուածային բնութիւնն. ունի ըստ մարմ-նոյ մայր, այլ ոչ կորոյս զզօրն ըստ աստուածութեանն ան-մայր. մնոյր, այլ ոչ մերկաց զծոց Հօր, այր, այլ ոչ եր-բէք եթող զաթոռ երրորդութեանն ։ Ոչ ինչ յաշ-խարհի այսպիսի ինչ որպէս Աստուածածինն Մարիամ ։ Ըն-ջեաց խորհրդով քով ընդ ամենայն արարածս, ով մարդ. և տես եթէ իցէ ինչ համագէտ նման և կամ մեծ քան զաւուրս կոյս Աստուածածինն Մարիամ. շուրջ եկ ընդ երկիր, և որոնեա հայեաց 'ի ծով, բազմախուզեա զօդ և զեր-կինս մտածութեամբ, յուզեա զամենայն անտեսանելի զօրութիւնս, զմտաւ ած և տես թէ գոյ այլ այսպիսի սքանչելիք յամենայն արարածս ։ Քանզի երկինք պա-տմեն զփառս Այ, հրեշտակք պաշտեն երկիւղիւ, հրեշ-տակապետք երկրպագեն զօրութեանն, քերովբէք ոչ տանելով սաստին, սերովբէք ոչ համարձակին շուրջ թռու-ցեալք, այլ աղաղակեն զօրութեանն՝ սուրբ սուրբ սուրբ տէր զօրութեանց, լի են երկինք և երկիր օրհնութեամբ քով ։ Իջին ոչ տարաւ հնչմանն, ամենք զօրութեանք եղեն նստարան համբարձմանն, արեգակն ոչ տանելով թշնամանացն սարսեաց, դժոխք ահիւ և երկիւղիւ փլու-խեցին զմեռեալս, բարապանաց տեսեալ սարսեցին, լեառնն զվերբերելումն ընկալեալ ծխեցաւ, մորենին ոչ հանդուրժեալ տեսութեանն կիզաւ, Յորդանան սար-սեալ դարձաւ յետս, ծովն երկուցեալ 'ի գաւազանէն պատառեցաւ վասն տէրունական օրինակին, գաւազանն Ահարոնի վասն պատկեր գոլոյն անբնաբար[1] ծաղկե-ցաւ, հուրն 'ի Բաբելոնի պատկառեաց 'ի թուոյ եր-րորդութեանն ։ Արդ թուեա զսքանչելիսն և հրաշա-գործ ընդ յաղթութիւն կուսին. վասն զի զոր ամենայն արարածք ահիւ և զօրութեամբ օրհնեն, սա միայն ան-թարգմանաբար տռազատեցոյց ։

Սքանչելիք են վասն նորա ամենայն կանայք. ոչ եր-բէք 'ի դատապարտութեան է[2] իգականն, քանզի ունի ազգակից, որով և զհրեշտակս յաղթահարէ 'ի փառս ։

1 Երկաթագիրն բնաբար ։ 2 Երկաթ. օր. դատապարտեալ է ։

Ողջացաւ բեկումն Եւայի, լուծեալ զոյ եղկելատուհին, Թաղեալ է Դալիլա[1], մոռացեալ Յեզաբէլ, անյիշելի լինի Հերովդիադա, և ողջանչելանեան ընտանեօք կանանց: Բարեհամբաւի Սառա որպէս անդաստան ժողովրդոց, պատուի և Ռեբեկա որպէս խորամանկող օրհնութեան, ողջանչելանայ և Լիա որպէս մայր բազում մարգարէից Թագաւորին, գովի Դեբովրա որպէս 'ի վեր քան զայրութիւն զօրա-ւորեալ, երանի և Եղիսաբեթ որպէս նուիրեալ շնոր-հաց զյառաջընթացողին խայտացմամբ, երկրպագի և Մարիամ զի եղև մայր և աղախին և ամպ և տաղաւար և տապանակ տեառն. Մայր, քանզի ծնաւ զայն որ ծնանիլն կամեցաւ. աղախին, վասն զի խոստովանի ըզ-բնութիւնն և քարոզէ զշնորհսն. ամպ, քանզի 'ի Հո-գւոյն սրբոյ սաղմնաւորեաց, զոր և ծնաւ անախտաբար. տաղաւար, վասն զի որպէս 'ի Հարսնարանի ա̄ծ բանն զխորհուրդն 'ի նմա տաղաւարեաց. տապանակ, ոչ զօ-րէնսն կրելով, այլ զօրինադիրն յղանալով:

Վասն որոյ ասասցուք առ նա. օրհնեալ ես դու 'ի կանայս, որ դու միայն զԵւայի ողջացուցեր զբեկումն. որ դու միայն զՀառաչանաց նորա ջնջեցեր զարտասուս. որ դու միայն կրեցեր զախեղերաց փրկանակն. որ դու միայն առանց հեշտութեան յղացար և առանց ախտի ծնար. որ դու միայն զԷմմանուէլն՝ որպէս ինքն կամե-ցաւ ծնար: Օրհնեալ ես դու 'ի կանայս, և օրհնեալ է պտուղ որովայնի քո. ոչ սերմն ծաղկին, ոչ ախտ ճաճանչն, ոչ ստեղծուած աթոռակիցն, և ոչ ծառայ արեգակինն, ոչ աւաղակ երկրպագեալն, ոչ արարած փրկանակն, ոչ պարտապան պարգևատուն: Օրհնեալ ես դու 'ի կանայս, և օրհնեալ է պտուղ որովայնի քո: Փոխանակ ամենեցուն բանականն եղիցի քեզ մարգա-րէին բարեհամբաւութիւն գոչելով "Ահա կոյսն յղաս-ցի": Նմաց զողջանչելիսն և զերանանիսն լսեաց. "Ողջոյն ողջի". քարոզեաց զերկուսն, և զանզգայկցութիւնն ոչ խափանեաց. "Եւ կոչեսցեն զանուն նորա Էմմանուէլ". ասաց զխորհուրդն, և զկոչումն վերաբերեալ որոտաց: "Որ է մեկնելով ընդ մեզ ա̄ծ". զծնեալն ա̄ծ քարո-զեաց, և կարկեաց զբերանս Հրէից: Ընդ մեզ ա̄ծ,

1 Ցորքնական ձեռագրակաւ մնացեալ է Գողիա կամ Գողիթա:

և չքնաղ մաքրութիւնն. ընդ մեզ ած, և թլփատու-թիւնն խափանեցաւ. ընդ մեզ ած, և ատաղձն ՚ի ծնա-նելն ոչ վնասեցի. ընդ մեզ ած, և թագաւորք բարե-պաշտութեան. ընդ մեզ ած, և եկեղեցիք նեղին. ընդ մեզ ած, և մեռեալք խաղաղեալ ազատութիւն գտեն. "Մի Հրեշտակ և ոչ բարեխօս, այլ ինքնին ած եկն և փրկ-եաց զմեզ"։ Նմա փառք և ունողութիւն յաւիտեանս. ամէն։

ՅԱՒԵՏԻՍ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ

Պարծեալ խնդութեան աւետիք, պարծեալ ազա-տութեան զգացումն, պարծեալ վերստին կոչումն, պար-ծեալ ՚ի վեր Ճանապարհ, պարծեալ ուրախութեան խնդ-ութիւն, պարծեալ ծառայութեան ՚ի բաց վճարումն։ Հրեշտակ ընդ կուսին խօսի, վասն զի ընդ կնոջ կա-Ճառեցաւ օձն։ "Յամսեանն վեցերորդի առաքեցաւ Գաբրիէլ հրեշտակ այ առ կոյս խօսեցեալ առն"։ Ա-ռաքեցաւ Գաբրիէլ զամենաշխարհիկն զեկուցանել զփրկութիւն. առաքեցաւ Գաբրիէլ բերել Ադամայ աստուածորդութիւն[1] վերստին կոչման. առաքեցաւ Գաբ-րիէլ առ կոյս, զի զանապականութիւն իջին[2] ՚ի պա-տիւ փոխարկեսցէ[3]. առաքեցաւ Գաբրիէլ պատրաս-տել սուրբ Փեսային առագաստ. առաքեցաւ Գաբրիէլ հարսնացուցանել զստեղծուածն ստեղծողին. առաքե-ցաւ Գաբրիէլ առ չքնաղ արքայարան թագաւորին Հրեշտակաց. առաքեցաւ Գաբրիէլ առ կոյս խօսեցեալ Յովսեփայ և պահեալ Յիսուսի. առաքեցաւ Գաբրիէլ ծառայն անմարմին առ անշաղախ կոյսն. առաքեցաւ ա-ղաւնն ՚ի մեղաց առ ապականութեան[4] անընդունակն. առաքեցաւ Ճրագն զգացուցանել վասն արեգականն ար-դարութեան. առաքեցաւ առաւօտն նախընթացեալ[5].

1 Յութ օրինակաց երկքն ստո-րագրութեան. երկուքն աստուածորդութեան վերստին կոչման։

2 Երկու օր. Եդայ։

3 Հինգ օր. փոխեսցէ։

4 Չորս օր. առ մարմնականութեան ընդունակն։

5 Մի օր. նախընթացեալ ընթեր-ցաւոյ։

լուսոյ տունջեան. առաքեցաւ Գաբրիէլ յայտնելով զ'ի ծոց հօր՝ զնոյն 'ի գիրկս մօր. առաքեցաւ Գաբրիէլ ցուցանելով զ'ի վերայ քերովբէից նստեալն, զնոյն և 'ի յայրին. առաքեցաւ զինուորն գուժել զխորհուրդ թագաւորին. խորհուրդ որ հաւատով ճանաչի և ոչ բաղ- մտութեամբ[1] որոնի. խորհուրդ երկրպագեալ և ոչ կշռեալ. խորհուրդ մեծարեալ և ոչ որոնեալ. խորհուրդ խոստովանեալ և ոչ չափեալ:

«Ի վեցերորդում ամսեանն առաքեցաւ Գաբրիէլ առ կոյս»: Ո՞ր արդեօք վեցերորդ ամիս ասիցէ. յորմէհետէ ընկալաւ Եղիսաբեթ զաւետիսն, յորմէհետէ զՅովհաննէս յղացաւ: Եւ ուստի է այս յայտ. մեկնեսցէ ինքն հրեշտակն ասելով ցկոյսն. «Ահաւասիկ Եղիսաբեթ ազգական քո յղի է և նա, և այս վեցերորդ ամիս է նորա որ ամուլն կոչիւր». «Ի վեցերորդում ամսեանն». 'ի վեցերորդում յղութեան Յովհաննու. վասն զի պարտ էր նախ ժամանել զօրականին, պարտ էր նախ յառաջել զինուորին, պարտ էր ճանապարհ անել զգալուցչին տէրունական գալստեանն.

«Ի վեցերորդում ամսեանն առաքեցաւ Գաբրիէլ առ կոյս խօսեցեալ առն». խօսեցեալ, բայց ոչ մերձաւորեալ. խօսեցեալ, բայց պահեալ: Եւ վասն էր խօսեցեալ. զի մի արագ իմասցի ատաղակն զխորհուրդն: Քանզի պիտէր չարին եթէ 'ի ձեռն կուսի գալոց է թագաւորն, քանզի և նա լուաւ զձայնն Եսայեայ զահա կոյս յղասցի և ծնցի որդի, և յիրաւի յառաջապահ լինէր իւրաքանչիւր ումեք 'ի կուսից. որպէս զի թէ ուրեք ըղձասցէ, պարտաւանս ինչ յարեսցէ: Վասն այնորիկ 'ի ձեռն առն խօսեցելոյ եկն տէրն. քանզի խօսեալն՝ այնուհետև հարսն երաշխաւորեալ գոյր:

«Յամսեանն վեցերորդի առաքեցաւ Գաբրիէլ առ կոյս խօսեցեալ առն, որում անուն էր Յովսէփ»: Տես զինչ յաղագս առնս այսորիկ և կուսի ասէ մարգարէն. «Տացի թուղթս այս կնքեալ առն որ գիտասցէ դպրութիւն»: Թուղթս այս կնքեալ՝ ամենայն իրօք անշաղախ սուրբ կոյսն է: Բայց յումմէ տացի. յայտ է թէ 'ի քահանայիցն: Եւ ում տացի. հիւսանն Յովսեփայ:

1 Երկու օր. քաղցրաբանութեամբ:

Նոյն Յովսէփ, ով եղբարք, պարկեշտ անմեղութեանն կաճառեալ յաստուածային ծնեալ որդիս՝ մեզ յանմա-նալի, և ախտահեռն սատանէր խաւսատուն զգաստութիւ-նացանելով զորդիսն խորասուս և զիտութեանն ուսեալն. վասն որոյ եկեալ 'ի քաղաքութիւն Պաւղոս առաքեալ և զմի ոմն յորդւոց սորին գտեալ այսպէս գրէր. «Ո՛չ այլ որ յառաքելոց տեսի ոչ ուրախ, բայց միայն զՅակոբոս զեղբայր տեառն»․ ոչ որպէս թէ 'ի Մարիամայ, այլ որպէս 'ի Յովսէփայ ծնեալ: Եւ սան զի քահանայքն որ-պէս զզաստի առանձնեցին¹ զՄարիամ Յովսէփայ և օրհնաբերեցինն ժամանակի հարսանեացն մեզդ. խոկ նա հանդերձեալ էր առնուլ զնա և պահել կոյս յանա-պականութեան: Որդ վասն սորա նախամայրերաց մար-գարէն 'ի վերուստ. «Տեսի, ասելով, զկոյս այս առն զխոստիկ զզայրութիւն», այսինքն առն որ հմուտ էր անմեղութեան, «և ասիցէ ոչ կարեմ ընթեռնուլ»: Ընդ վասն ոչ կարես, ով Յովսէփ. «ոչ կարեմ ըն-թեռնուլ, ասէ, քանզի կնքեալ է գիրս»: Այս ոմն է պահեալ. անհնչացուկ աղաղչին, ասէ, ընտակարան պա-հեալ է: Նոյն յաստուածիկային վերստին երթիցուք:

«Յանեանն վեցերորդի առաքեցաւ Գաբրիէլ առ կոյսն»․ բայց եթէ այսպիսի ինչ պատուէր ընկալաւ: Եկ, ասէ, ով հրեշտակ, պաշտօնեայ լեր ահաւոր խոր-հրդոյս ծածկեցելոյ, սպասաւորեա սքանչելեացս. 'ի խնդիր մոլորելոյն Ադամայ իջանել յիմոց սափրիլ գթութեանց. մեղքն, ասէ, հնացուցին զԱդամ զքոս պատկերին իմոյ ստեղծեալ, փտեցին զստեղծուածն ձե-ռաց իմոց, խամրացուցին զգեղեցկութիւնն զոր ստեղ-ծի. գայլն օգտէ զիմ զարմանալորն. անապաստանեալ է զրախտին բնակութիւնն. ծառն կենաց 'ի բոցեղէն սրոյն պահիւր. փակեալ գոյ փափկութեան տեղին: Ո-ղորմիմ պարտաւորեցելոյն², և կամիմ զքամակ ածել զպարտեացուցիչն: Ամենայնայն կամիմ յիմ երկնային զօրութեանց, քեզ միայնում ծածկեմ զխորհուրդն. երթ առ կոյսն Մարիամ, զնա առ չնչաւոր քաղաքն, քաղաքս վասն որոյ մարգարէն ասէ. «Փառաւորութիւն

1 Երկու օր. յօրինեցին . . . և ա-առնձեցին նմա:

2 Երկք օր. պարտեցելոյ. մի օր. պարտեցելոյ. . պարտապանին:

խոնարհեցաւ վասն քո բարբառ Մարիամու,, : Երբ ես բա-
նաւոր դրախտն իմ. երբ ես արեւելեան դուռն. երբ
ես բանին խնկոյ արժանաւոր բնակարանն. երբ ես երկ-
նայինն ՚ի վերայ երկրի երկինք. երբ ես թեթեւ ամպն,
զգալոյ նախագիծ զաւազանն անդրանկութեան. երբ ես
պատարագաւորաց խնկ սրբութեան. երբ ես տապանակ
մնացորդութեան իմոյ. երբ ես սուրբ Հարսնարանն,
խորանս յարկանըն բանաւոր տապանակին պատարագաւորել
խնկ կուսութեան մաքուր. բայց մի վերջասցուցանէր
զանձն կուսին եւ խոնարհեցուցանէր, Համբարձաւորապար ե-
րեւեցեր սրբութեան. նախ ձայն աւրախութեան զո-
չեաղիքն Պողոսի Մարիամու. "Սուրբ եկեր բերկրեալդ,,
զի ողորմեցայ ես Եւայի դրդեցելումն [1] :

Տեսաւ զայս Հրեշտակն եւ խորհէր լուռ ծննդեան. յի-
րաւի սուրբ է իրք, զանցանէ [2] խորհրդեան զմտածու-
թեամբ : Որ քննելեացն է վեհագոյն եւ տրամաբանելեացն ան-
հասանելի. որ անմատոյց Հրեշտակական զօրութեանցն
է անքննելի : Այր չքնաղական խոստովանութեան պատ-
մէ ողջունելն, խնդրելովս զաւրութեան զեկուցանէ [3], մարմնա-
ւորեալ թէ մնաց ՚ի ձեռն բանութեան խոստովանեալ նշխա.
որ զԱյսոյն պատարագաւորաց, նոյնչափ զզուարթ նորոյ
փառաւորել կամի : Սա խնկ պատարագաւորել զխոսս լու-
ղութեան. եւ կարէ արդեօք արժանաւոր ասել զանտա-
նելին : Արդարեւ ահաւորին է խորհուրդդ :

Սոյնպէս իմն Հրեշտակն մատուցեալ [4] յծնընդեան, ասէ
առ նա ուխտն. զի վերջացեալ եւ ընդդէմ օտարանա, ով Պողո-
սի էլ. ոչ յառաջ քան զայս տաւղեցար յինէն ես
Օրբութեան. ոչ եսուր նախ աւետիս վասն ծննդեանն
Յովհաննու. ոչ յանհաւատն լինել քահանային զկա-
թեանն ՚ի վերայ ածեր զպատիժս. ոչ պատահաւորեցեր
անձայնութեամբ զծերունին. ոչ զու տեսցես եւ ես աւե-
տեցուցի [5]. ոչ աւետարանութեանն քում Հետեւեցին [6]
արգասիքն. ոչ սաղմնաւորաց անմռլս. ոչ լուսաւ զատա-
մնցեալն արգանդ. ոչ մերժեցաւ անպտղութեանն ցաւ.
ոչ փախեաւ զատարկութիւն բնութեանն. ոչ այժմ
Համբաւեր է որ յառաջ ոչ յղանայր. մինթէ սկսար-

1 Չորս օր. ...
2 Երկու օր. ...
3 Չորս օր. ...
4 Երկանթագիրն ...
5 Երկու օր. ...
6 Հինգ օր. ...

նայցի՞ ինչ յիմէն առ 'ի յարարչէս բանն. արդ զիարդ յերկրպագութիւն պարտաւորեցար :

Ո՛ինչ արար Հրեշտակն : Յետ, ազնուացուցանել զմտաթեանն սխալանս և լուծանել զախտիցն ձեռս, և զհեռաւորութիւն անզգաստ վերաբերն առ կենդանականն հաչել զօրութիւն, և հրամայել բնութեանն զանձկարարութեան[1] ազդումն, լուծանել զամլութիւնն 'ի ժամանակաղանց անդամն, պշրացեալ[2] երկզնն փախանձել[3] առ զալարանս[4], և զանձնեղականն անզգաստանն՝ փոյթ յանկարծակի ցուցանել մայր, այսպէսիկ քոյին զօրութեանց գործ 'ի տվարութեանց ցուցեալ: Այս վկայէ Սառա և յետ նորա Ռեբեկա և դարձեալ Ռաքել, որք զժնդակ[5] ամլութեանն ծառայեցին ախտի, խնկարկեա 'ի քէն ազատութիւն ընկալեալք : Նայց կուսի ծնանել ոչ հանդիպեցելոյ ասեմ՝ վերագոյն է քան զօրէնս բնութեանն. և զբոյդ խոստանաս զպայծառութիւն առ նա : Ոստոք երկինք և երկիր ոչ տանեն զքեզ. իսկ կուսականն զիարդ արգելի արգանդ :

Ո՛ իմրդ տարաւ, ասէ, զիս տաղաւարին Աբրահամու :

Դարձեալ Հրեշտակն. վասն զի ունէր զստարօրինութեանն ծառայութիւն : Նայց արար կարծեմ[6]; ով տէր, զի անդ[7] երևեցար հայրապետին 'ի տաղաւարին՝ որ յանգա ճանապարհին էր, և զանց արարեր որ զամենայն ձևս. Մարիամ զհուր իսկ մծութեանց զիարդ տանել հանդուրժեցէ : Աթոռ քո, ասէ, կիզու 'ի շղթափայլութեանց ճառագայթիցն, և զբեզ կարող զոյ տանել անկիզելի[8] կոյսն :

Եւ թէ վտանգեաց հուրն զմարմինն յանապատին, վտանգեցէ արդեօք անձնոյն խոցք զՄարիամ իմ զալուստն. իսկ եթէ այն հուրն ստուերագծեաց[9] զծնայինն Հրոյ ինոյ յերկնից զպայծառութիւն, տաղեաց զմարմինն և ոչ կիզեաց, զինչ արդեօք ասիցես յաղագս Աշխար-

1 Մի օր. զծննդականութեանն :
2 Հինգ օր. ղծերացեալ :
3 Ծի օր. [illegible]. այլ օր. [illegible]:
4 Երկու օր. առ կամ 'ի [illegible]. այլ օր. առ [illegible] :
5 Երեք օր. [illegible] :
6 Այլ ազգէս երկաթագրին. որք խործեալ [illegible] :
7 Ամենայն օր. [illegible]. [illegible] յանձին :
8 Ամենայն օր. անկիզելին. [illegible] յանձին :
9 Չորս օր. ստուերագծեաց :

ութեանն՝ որ ոչ բոցով հրոյ, այլ 'ի ձև [1] անձրևոյ իջանէ ։

Յայնժամ ապա հրեշտակին լուեալ զհրամանսն, և առ կոյսն մտեալ գոչեաց ասելով. "Ուրախ լեր, բերկրեալ, տէր ընդ քեզ". ոչ ևս այսուհետև բանսարկուն ընդդէմ քո. զի ուր յառաջնոյն խոցեաց ընդդիմակացն, անդ յառաջնոյն զդեղեղանսն 'ի վերայ դնէ բժիշկն. և ուստի ախտքն եղեն ունէր մահ, անդանօր կենդանեացն զմեա կենդանութեան ճառագայթեսցէ. 'ի ձեռն կնոջ հանեցին 'ի մեզ յանցանս, 'ի ձեռն կնոջ աղախնութեան 'ի մեզ լուսաւորեցաւ ։ Ուրախ լեր բերկրեալ, մի անմաշելի որպէս պսակաձևա պարսպապատութեան. քանզի մայր լինելոյ ես շնորհօք բարձրացին զգաստապատութիւն ։ Ուրախ լեր բերկրեալ, այրի եղելոյ աշխարհի անշաղախ փեսայածին ։ Ուրախ լեր բերկրեալ, որ 'ի քոյին արգանդի զնախամարդն ընկղմեցեր զմահ ։ Ուրախ լեր շնչաւոր տաճար այ. ուրախ լեր հանդիսատեղի երկնի և երկրի բնակարան. ուրախ լեր անամանելւոյ բնութեանն ընդարձակատար [2] ատեղի ։

Նաև այսուհետև այսպէս եղելոյ [3] այն ինչ 'ի վերայ եկաց հիւանդացելոց բժիշկն, իսկ 'ի խաւարի նստելոցս երևեցաւ արեգակնն արդարութեան, ծփելոց խարխափ և անքոյթ նաւահանգիստ. իսկ անհաշտելոց ծնաւ համոզիչ և շաղկապ խաղաղութեան, գերելոց ծառայից փրկող և մոլորեցելոցն [4] հզօր սիրով ծածկոյթ ։ Զի նա է խաղաղութիւն մեր, յոր եղիցի հանապազ մնալ լել շնորհօք նորուն, որում փառք և ուղղութիւն յաւիտենից յաւիտեանս. ամէն ։

1 Երկք օր. 'ի ձևոյ անձրևի ։
2 Երկք օր. ընդարձակարանք ։
3 Երկու օր. ստեղծոյ ։
4 Երկք օր. առաջնորդելոցն ։

Ի ՅՈՎՍԷՓ *

Որք 'ի մեծ խորս նաւարկեն նաւուղիղքն, որոց ոչ երկիր, ոչ լեառն, ոչ բլուրք և ոչ զխառնուրդք ինչ պատճառքն նշանակիցեն, յաստեղս անձին նայելով և նոքօք զնաւն վարելով, առանց նաւարկութեան կան ձեռն։ Նոյնպէս եկեղեցւոյ աշակերտք որք 'ի խորս կենցաղոյս այսորիկ են համբերութեամբ, ոչ յաստեղս անձին հայեցն, այլ առ հայր զակն մտացն յառեն, և ըստ հետոցն փափագանօք առաջին զհետ երթան, 'ի նոյն նաւահանգիստ արքայութեան վարեն զնաւն։ Այսն այսորիկ և ունիմ մեր յանձայնս գիրս զվարս նոցա՝ քարոզեաց, զի մի միայն լսելովն զամենեցեանք, այլ և տեսլով ընդ նոցա ընդ առաքինութեան նախանձեցիւք։ Վասնզի բնութեանք զարդարանօք առատանելով զորդիս մարդկան ունին, և միշտ լուսոյն յաղագս պատուականութեան ցանկացողք, խոյս զարդ լինի առաջին եզ զհարցն նահատակութիւնս, զի խուրսքանչիւր ոք 'ի մէնջ յոր առաքինիցէ 'ի նահատակութեանն՝ փափախեալ յարմարեցէ զինքն։ Համբերութեան առաջինոյ վարդապետ՝ վարքն երանելւոյն Յոբայ, հեզութեանն Մովսիսի, անոխակալութեանն Դաւթայ, կուսութեանն Եղիայի, որոց և առաթեսցն Դանիէլին, արդարութեան Յովսէփու և Շուշանայ։ Այսպէս և փափագելի է երկուստարգաց Յովսէփու վարքն, մանկամարդաց և որք մանաւանդ ընդ ամուսնոյն կեան՝ երանելւոյն Շուշանայ յայտնապէս նահատակութիւնքն. վասն զի զուգահաւասար են երկոցունցն համբերք, մին զտիկնոջն զահ ողջախոհութեամբն կոխեաց, և միւսն զիշխանացն զձահաբեր սպառնալիսն 'ի ձեռն ողջախոհութեանն արհամարհեաց։ Բայց նախ առաջին մեզ երանելւոյն Յովսէփու վարքն գրեսցին, զի և սկզբնաւորագոյն է հայրն, և ապա երանելւոյն Շուշանայ։

* Յերկուց օրինակաց մեր գտեալ 'ի Յովսէփ և 'ի Շուշան. խակ միւսն զայս և զյաջորդն 'ի մի յարելով զոր ընթերցեալ կալաք՝ յերկուս միահեծ ասացուած, վերնագրելով զորոց համառօտս յայն ընթացքին։

Մարդ երանելոյն Յովսէփ 'ի բարետոհմիկ ազգէն լեալ, մինչ դեռ եւս մանուկ էր, այն ինչ մօրուքն 'ի ծնօտսն էին զուարճացեալք զօրէն վարդի ծաղկեալ 'ի մէջ շառագոյն ծնօտիցն զգլխացն ծաղիկ պսակէր, զգարնանային մանուշակի զծիրանութիւնն 'ի բիբս աչացն նմանեցուցանէր, սպիտակ ունելով զատամունսն քան ըղկաթն, և կարմիր զշրթունսն, յօնս խոնարհեալս[1] ունելով շուշանագոյնս ընդ ճակատովն՝ խորութեամբ մազոցն ընդ իրեարս լծակցեալս: Բայց զինչ եւս հրահանգիմ զպատանին գեղեցկութեամբ նկարագրել, զոր գիրք յաւէտ հրաշացեալ գովեցին ասելով. “ Բարի յոյժ տեսանելով և գեղեցիկ յոյժ դիմօք „:

Այս վաճառեալ լինէր յաղագս չարակնութեան եղբարցն, որպէս նոցա թուէր, 'ի ծառայութիւն. բայց որպէս մեզ կանխաւ էր սահմանեալ՝ 'ի թագաւորութի, և ածեալ լինէր յԵգիպտոս պատանին իբրև զմանուկ ոք անարգ. վասն զի ոչ[2] եւս տեսանէին զնորա որք զնեցինն՝ զձխութիւն առաքինութեանն, և անգիտանային զնա որ հանդերձեալն էր 'ի ձեռն ողջախոհութեանն զարդու բովանդակ Եգիպտոսի տիրել, և զբոլոր զնա կորուսեալն սովով կերակրել: Մեծեալ լինէր յԵգիպտոս, և վաճառեալ երկրորդ անգամ, այլ և ոչ մի անգամ ծառայեցաւ: Վասն զի որ բարուք է ազատ, թէպէտ և բիւր անգամ վաճառեսցի, և ոչ մի անգամ ոչ ծառայ է. որպէս դարձեալ ծառայ կարգովքն՝ եթէ բիւր անգամ ազատեսցի, ոչ մի անգամ ոչ ազատի: Զի զոր իւր բարքն ոչ ազատեն, զայնպիսին բիւր արտաքինք և սևադեղով գիրն սպիտակացուցանել ոչ կարեն:

Մեծեալ լինէր յԵգիպտոս, և վաճառեալ 'ի տուն Եգիպտացւոյն սիրելի լինէր տեառնն, սիրելի լինէր և տիկնոջն. այլ տեառն սէրն բարի էր, իսկ տիկնոջն աչարութիւն. վասն զի նա սիրէր յաղագս երկիւղիւ ծառայելոյն, իսկ միւսն վասն մոլեկան անարգելութեանն: Եւ որքան յերկարէր ժամանակն և Յովսէփու գեղեցկութիւնն 'ի վերայ ծաղկէր, նոյնքան և տիկնոջն որ 'ի նա էր չար ցանկութիւնն՝ աճէր, և արծարծեալ հուր

1 Այսպէս ուղղագրեալ 'ի ձեռագրին, որ նախ գրեալ էր խոնարհեալս. իսկ միւսն խոտան նայեցեալս:

2 Իմա չէ եւս:

բաղձանաց սրտին փաղաքէր զնա ։ Խոտրել զպատանին կարծէր, ամենայնիւ որովք պատրեն զերեսս երիտասարդաց՝ ձեռնարկէր, զդէմսն իբրև զբուրաստան ինչ ծաղկելով, սնգուրաւ զայտսն կարմրացուցանելով, և սպիտակաւ զձակատն պայծառացուցանէր, և ծարրաւ զաչսն յօրինէր, ոսկի զարդուք զպարանոցն և զձեռսն պձնէր, և զփափուկ հանդերձսն զանազան անուշահոտութեամբք բուրեցուցանէր. և էր պարզաբար որոգայթ մահաբեր, ամենայն զգալեօքն կարծէր պատրել զպատանին, զդէմսն երևելի պատմուճանօքն և զսեքսն փաղաքշական մեղութեամբքն, զհաստատելին անուշահոտութեամբն որսալ ։

Այլ տես ինձ զառաքինին. թուի ինձ և ա̃ծ ներէր հակառակ պատանւոյն գալ փորձութեանց, զի միանգամայն զծածկեալ առաքինութիւնն 'ի պատանւոջն յանդիմանեսցէ ; և եկեղեցւոյ վարդապետարան զնորա կեանսն թողուցու. վասն զի ոչ ինչ է 'ի հարցն լեալ բարի, զոր ոչ յեկեղեցւոջ իբրև զարձան ինչ զյիշատակս բանիցն բերելով հաստատեաց ա̃ծ ։ Տես ինձ զառաքինւոյ նահատակին զարութիւն որքան էին ընդ նմա մարտուցեալքն. իւր մանկութիւնն պատերազմէր ընդ նմա. հեշտութիւնքն 'ի ներքուստ մարմաջեցուցանէին, և կինն արտաքուստ մարտնչէր, պատմութեամբք[1] փաղաքշէր և ողոքանօք յանկուցանէր, և զօրս առաքէր կանայքն թախանձէին փաղաքշանօք զլսելիս նորա և զգալիս խռովէին ։ Բայց ոչ ինչ յայսցանէ հերքել[2] զնա կարաց. զի ոչ ողոքանօքն մեղկեալ զերեսանակն թողացուցանէր, և ոչ պատմութեամբքն ամբոխեալ արհամարհէր զողջախոհութիւնն, և ոչ 'ի սպառնալեացն նուաստացեալ մատնէր զփարթամութիւն առաքինութեանն. այլ զամենայն մարմնոյն իւրոյ մասունս պարկեշտ խորհրդովք սանձէր ։

Եւ իբր ոչ կարաց կինն 'ի ձեռն այնքան գործեաց կորուսանել զպատանին, ինքնեամբ ինքն 'ի տան ուրեմն գաղտնեաւ բռնաբար ունէր զնա առ անկարգ անկողինսըն ։ Եւ լինէր տեսանել մեծ տեսարան ոչ երկրաւոր,

1 Յոյնն խաղամաճէ. նոյնպէս և զկնի երկիցս ։

2 Յոյնն յաղթել ։

այլ երկնային. քանզի էր Յովսեփ 'ի մեծազարմանի փոր-
ձութեան մարտուցեալ, առաքինեգոյն առաւել եւս, համ-
դէպքն կատարեսցին, փողն գոչէր, նահատակադիրն 'ի վե-
րուստ ունէր զմրցումն, և գունդք հրեշտակաց յառաջեալ
հայէին, զի և 'ի խանդարհուստ զյաղթութեանն կարկառեսցին
եղբայրութեան և հրեշտակք 'ի վերուստ յօրինէին Յով-
սեփու պսակս. առ եղկելեացն 'ի միաւորն ընթանայիր
զևք, և զՅովսեփ զօրացուցանէին հրեշտակք: Սատանայ
էր հանդէս ձ յաղթեցաւ. բազում հոգք էին հրեշտակաց
յաղագս Յովսեփու մի գուցէ անուշահոտութիւն կենաց
մերժեսցէ զպատանին, մի կակուղ հանդերձքն, մի հայե-
ցուածքն, մի ձեռն, մի գնացքն, մի փաղաքշանքն, մի ո-
ղորմանքն ձգտեսցեն զզօրութիւն. յաւէտ էին հոգք
հրեշտակացն, և սատանի յոյս դիւացն: Յովսեփ յա-
ղագս պսակացն հանդիսանայր, և եղկելեացն կինն ա-
մօթոյն մարտնչէր. մին կենաց աղագաւ, և միւսն մահու:

Եւ որովհետև ինչ էին եգիպտացւոյն ասացեալքն ո-
ոմանք հանդերձ սպառնալեօք և ոմանք փաղաքշանօք
զարհուրեցուցանելով զպատանին, և ողոքանօքն մեղե-
լով: Տիկին եմ քո, արծաթագին իմ եղեր, յաղագս
այսպիսի պիտոյից կնոջ վաճառեցար. զի եթէ ընդդէմ
ինչ առնիցես, կապանօք և բանտիւ քեզ կամ մահուն, և զինչ
այնուհետև անհրաժարելի մահ. իսկ եթէ հաւանեսցիս,
պատիւք և ազատութիւնք, և ամենայն ասոս ի-
մոյ իշխանութիւնս 'ի ձեռս քո տացի: Այլ թերևս
երկնչիցիս 'ի յանդիմանութենէ. կարողութիւն է զան-
խղանալ յառնէն իմմէ և որք են 'ի տանս. միայն հաւա-
նեցիր ինձ, միայն ախորժեա զգործն, և ամենեցուն ե-
ղիցիս տէր:

Իսկ լուեալ Յովսեփու զինչ ասէր: Մի կին զու-
ծառայ և ոչ երբէք եղէ, վասն զի բարեպաշտօնիկ ծնո-
ղաց եմ զարմ. Աբրահամ և Իսահակ նախահարք իմ
եղեն, որք ընդ ոչ խոսեցան. և Յակոբ որ ընդ հրեշ-
տակին մարտեաւ, հայր իմ է. յաղագս որոյ և քաջա-
լերեալ՝ ընդ քեզ մարտնչիմ: Վաճառեցայ քեզ յա-
չաղանօք եղբարցն, այլ ոչ ինչ վնասեցաւ զգուշոյս իմոյ
զքաջատոհմութիւնն՝ անուն ծառայութեան: Ոչ և
մութ ինչ բազում անգամ առաջի անկեալ՝ զարեգա-
կան պայծառ ճառագայթսն առ սուղ ինչ աղօտացու-

ցանէ, բայց ոչ իսպառ խաւարեցուցանէ. քանզի հա-
մանմբ արեգակնային լուսոյն վաղվաղակի 'ի բաց վարի:
Նոյնպէս և անուն ծառայութեան ոչ շիջուցանէ զլա-
րեւորհնութեան իմոյ նշոյլս. զի ոչ յետ բազում ինչ
ժամանակի Չաւագայթք բարուց իմոց տարածեցին, և
զամենայն զԵգիպտոս պայծառացուցեն իմոյ. քաղա-
տոհմութես գեղեցկութիւնք: Ամաչեցայ քեզ, դա-
ւանիմ և ես և ոչ ուրանամ. զծառայութեան վայելչական
սպասաւորութիւն քեզ կատարեցի. անսուտ եղէ քեզ,
անմիտս, անարատս, անմեղ, առանց դայթակղութե, ա-
ռանց ամբարտաւանութե. և ոչ մի ինչ քեզ իմոյ անա-
ռակութե չարախօսութի եղև. և այժմ կամիս ինձ ա-
նել իբրև անսուրբս, և գաղտնեաւ ընդ իս իբրև օձ շշըն-
ջես՝ կարծելով պատրել զիս, և մահաբեր սպառնալեօք
խոնարհեցուցանել առ 'ի ցանկութիւն անարգելութեց
քո գործոյ: Ո՜վ խաբիր ով կին դու, և մի հայիր յիմ
մանկութիւն. կարէ և նոր տիկ հին գինի բերել, և քը-
ռակ նոր մարգարիտս պատուականս ունել: Որ տեսա-
նես զդալարութիւնս, այլ ալեւորեալ տեսցես զբարս.
մանկադէմն բնութիւնս[1] ընձեռեաց ինձ, և ծերացեալ
միրա օրէնքն գործեցին յիս: Ո՜վ խաբիր, ոչ յաղթեա-
ցես առաքինութեանս իմոյ, ոչ յաղթեսցես Յովսէ-
փու որդւոյս Յակոբայ, Յակոբայ այնորիկ՝ որ մինչ-
դեռ յորովայնին էր՝ խաբէր, յետ այնորիկ և ընդ
հրեշտակին զօրացաւ մարտնչելով. մի խաբիր, նոյն-
պէս իբրև զհայրն իմ մարտնչիմ: Նայց և պատմու-
թեամբք զիս ողոքել կարծես. զինչ այնպիսի կարա-
ցես խոստանալ, ասա ինձ, որ իցէ իբրև զողջախոհու-
թիւն. ո՞ր թագաւորութիւն զուգահաւասարեսցէ պար-
կեշտութեան: Անգիտանա՞ս զի ողջախոհութիւն երկ-
նային ստացուած է, հրեշտակական իրք, Այյ շնորհք:
Այլ առ քեզ զպատիւդ քո, կալ զխոստմունսդ քո.
պատիւք անպատուութեան են առիթք. քո փառք
զոր խոստանաս, ամօթոյ են սկզբունք, ոսկի քո երկ-
րի ծնունդ և ժանգոյ Ձարակ. բայց իմքս Այյ է ծը-
նունդ, յաւիտենական շառաւիղ: Այլ և զանխլանալ
կարծես իրացս. անգիտանա՞ս զԱյյ անքուն ակն, որ զա-

1 Յօրինակին կենդանութիւնս. միւս օրինակն նմանակ ընդ բնութիւնս:

մնայն 'ի խաւարի և յանտեսանելւոջ լեալ իրատեսանէ. քանզի այժմ զմտաւ ածես աստ հրեշտակս կացեալս առաջի, որքանեաց վկայից լինել զիրսդ: Օ մտաւ ած, ով կին դու, զայրն քո, զեղբարսն, զազգայինս որք յաղագս պարկեշտութեան քո պարծին. խնա զմերձակայսս, զմտաւ ած զհեռաւորսն. կամ 'ի հեռաւոր մարդկանէն պատկառեա, և կամ 'ի մերձաւոր հրեշտակաց ամաչեա: Որովք աչօք այնուհետև տեսցես զայրն քո որում դժրել յօժարեցեր. զո՞ր զիրկս նմա տարածիցես զոր ապականանելն կամիս. որո՞վք բանիւք զնա ողջունեսցես զորոյ զանկողինսն քեղէն պղծես: Յիշեա որքան ինչ նմա խոստացար, զիարդ զպարկեշտութեան հաւատն պահել նմա դաւանեցեր, մինչ առաւել քան զքեզ զնա սիրել հանդերձ երդմամբ երդնունէիր[1]: Ամանեաց, ով կին դու, տատրակի. նա ընդ մի արուի խառնեալ, ընդ այլում ոչ եւս խառնի. և եթէ զիջեսցի զնորա արուն որսորդացն ըմբռնել և կամ թաչուն ոք սպանցէ, ընդ այլում արուի ոչ խառնակի. վասն զի յառաջագոյն խոստացելումն և հրաժարեցելումն կայ միայն միշտ, և առ նա անձկալով ընդ յիշատակ նորա մեռանի: Խրատեսցէ զքեզ ա̃յ երկիւղն և երբայեցւոցն օրէնք, առաջնոցն պարկեշտ առաքինութիւնք:

Օ յայտնի ասացեալ Յովսեփու տեսանէր զնա տակաւին անամօթաբար վակժայժ[2] լեալ զհանդերձիցն, բորբոքեալ առաւել եւս մոլութեամբն. վասն զի ցանկութիւնք յայնժամ առաւել առ սիրեցեալն բորբոքին, յորժամ մերձենալ 'ի նա ոչ կարասցեն, և իբրև զառաքինի ոք ըմբիշ մերկացեալ 'ի հանդերձիցն՝ բռոբակին զնա հանդերձ պատմուճանաւն յերկիր ունայնացուցանէր[3]. մերկ յաղթող վազէր արտաքս 'ի կռուարանէն, զողջախոհութեանն յաղթութիւն բառնալով: Այս լինէր եգիպտացւոյն ունել զտերևս անպտղութե. և Յովսեփու զպտուղ ողջախոհութեանն ընդունել: Խնդութիւն էր յերկինս յաղագս յաղթութեանն Յովսեփու. զուարճանային հրեշտակք, և ողբային դևք. պսակեալ լինէր Յովսեփ, և մնեալ եգիպտացին. զա-

1 Այլազգէս յօրինական. յոյնն հաստատէիր:

2 Յօրինական վակճայժ:

3 Յոյնն նուաճանէր:

նայր 'ի զպարապութիւնս, և ամբաստանէր զՅովսէփայ առ առն իւրում՝ զաղտութիւն զնմանէ համբաւելով։ Եւ զինչ ասէր. "Մտեր այսր մանուկ եբրայեցի խաղատնել զմեզ"։ Զայրացեալ այրն և արկանէր զնա 'ի բանտ։ Անդ զի հարկ էր հրամանին առ այնոսիկ որ 'ի խաւարին էին՝ ծառայել, և տուեալ ցորենոյն առ ամենայն խարշեալսն, բժշկէին առ հիւանդսն։

Մանկանէին և երկու ներքինիքն Փարաւոնի 'ի բանտն. տեսանէին անուրջս, և ոչ ոք էր որ մեկնէր. զեկուցանէին Յովսէփայ, և յայտնէր զծածկեալսն. Երանէին ներքինիքն 'ի բանտէն, և պատմէր նոցա որպէս և մեկնեացն Յովսէփ։ Տեսանէր և Թագաւորն երազ, և ոչ ոք էր որ մեկնէր. պատմէր ներքինին յաղագս Յովսէփայ, և ելանէր 'ի բանտէն վասն երազոյն։ Տես ինձ զխորհուրդն. յաղագս երազոյ վաճառեցաւ, վասն երազոյ և ազատեցաւ։ Եւ ասա զինչ. մեկնէր Փարաւոնի զերազն, լուսաւորէր զծածկեալսն. տեսանէր զնա բազմիմաստութիւնն Թագաւորն, և ազատեալով զնա Թագաւորեցուցանէր, զամենայն իշխանութիւն եգիպտացւոյն նմա հաւատայր։

Տեսալ Յովսէփու զիշխանութիւնն 'ի ժամանակի սովոյն՝ զամենեսեան բարեգործէր, զհեռաբնակս, ըն-մերձաւորս, զաղքատս, զթշնամիս, զմանկունս, զօտարս։ Գայր և հայրն նորա յԵգիպտոս, երկիր պագանէր և մայրն հարքն. զի Թէպէտ 'ի ծառայապարհին զայն վաճառեցաւ, այլ սակայն արարքն և նա եղբարք երկիր. վասն զի այր և կին մի մարմին են։ Գայթին և եղբարքն նորա մեռանելոց և երկիր պագանէին նմա, և կամարէր երազն զոր ետես. "Թուէր ինձ, ասէ, թէ արեգական և լուսին և մետասան աստեղք երկիր պագանէին ինձ"։ Մնդէր մետասանն. վասն զի Յուդաս խնդրեցաւ. խորհուրդ էր վաճառեալսն Յովսէփ՝ վաճառեցելումն 'ի Յուդայէ Քրիստոսի։

Տեսանե՞ս զիարդ ողջախոհութեանն Թագաւորեաց, պարկեշտութեանն արդարացաւ. յաղագս ողջախոհութեանն մինչև 'ի կատարած աշխարհի զարմանացեալ լինի, նովին պարկեշտութեամբ և 'ի յերկինս Թագաւորէ։ Այսպիսի մեզ տացեն, զի և մեք նովին առաքինութեամբն նախանձաւորք լեալք՝ զնոյն փառս յոյժ ընկալցուք։

Բայց պարտ և արժան է մեզ վասն երանելոյն Շու- շանայ ասել, մանաւանդ զի և [1] խոստացաք. այլ զի՞ լա- ւագոյն է յաւէտ ծարաւեալք գնալ առաջի, զի մի յա- գեցումն և զոր ընկալաք՝ արտաքս թքանիցեմք, յայլ օր պահեսցուք զպատմութիւնն զայն ձեր կամքն. այժմ 'ի խառնարան խորհրդածութեան ընթասցուք 'ի Քրիս- տոս Յիսուս 'ի Տէր մեր, որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Ի ՇՈՒՇԱՆ

Ներկայք ձեզ բարեմիտք պատրաստականք բանիս, ոչ որ- քան պարտիմք՝ հանձել, այլ որքան ունիմք՝ հատուցա- նել: Այլ յօժարութիւն առատ և առաւել քան ըն- դարձակ ընդարձակեալ 'ի տուն, բայց բանից աղքա- տութիւն նեղ է. յաղագս որոյ առ ղ ինչ ձեզ փոխա- նակ յաղուսց ապօթեղով տամք. Իսկ եթէ ոք 'ի ձէնջ ախորժեսցէ զաղքատութիւն բանից մերոց յօժարու- թեամբ սրտին, ընդարձակել ոչ ինչ նուազեսցուք առ 'ի պարտս յօժարամտութեանս մերոյ զխրատական բա- նին ընդել: Զի և ձեզ յործամ զաղքատի սրբուք տես- ցէ դուզնաքեայ զպատարագ և զփարթամի զառատ, զիարկ հաւատարարկս ընդունել զպատիւս. բազում անգամ թերևս զաղքատին ընդունիցի մեծարեալս. վասն զի ոչ 'ի յղփութիւն ընչիցն, այլ 'ի յօժարամտութիւն սրտին հայի: Որպէս տեսցեալսն՝ աղքատի այրւոյն որ զերկուս խեղեւեղսն էարկ, պատուիւն որ հակադիմանեաց առ տեառն՝ նորա առաւել ընծայն քան զյոլով արկեալ ռակին. վասն զի ոչ ընչից է ած, այլ Աստուծոյ և բարե- խորհուրդ սրտից:

Արդ եկայք և մեք տարածելով զմեր զյայտնութիւն սրտից, որք յետ առաջաք բանս, իբրև 'ի զանձարանի տ- րեմն ձեզ հատուցուք զպարտս բանիցն ձեզ պահանջելոյ.

---

[1] Մեր օրինակն որ գեղեցկագոյն ձեռաց 'ի մի կցեալ է անհամաձայն յունականին, առանց միաւորել ընդ յաջորդին. և. Ջանն որոյ յառաջ ինչ խոստացաք ասել. Գիտեմ զՏէրն ..., ոչ որքան պար- տիմք հանձել, և այլն:

Վ Րանգի յիշեմ զի յառաջագոյն խոստացայ ձեզ զերա-
նելոյն Շուշանայ զողջախոհութեանն նահատակու-
թիւն ՚ի բազմաց օգուտ քարոզել: Յորժամ էր Յով-
սէփ հակառակ եգիպտացւոյն հանգիստացեալ, ամենե-
ցուն ձեզ մարտ պարկեշտութեան ցուցանէր: Նոյն նա-
հատակեսցի և Շուշան յայսմ տեսութեան մարտի,
ուր ծեր և հրեշտակք, արք և կանայք տեսանեն. մար-
տիցէ և ուսուցէ որպէս պարտ և արժան է մանկամար-
դացն մինչև ցմահ յաղագս պարկեշտութեանն նահա-
տակել:

Սրանելյն Շուշան բարեպաշտօնեայ ազգաւ էր հան-
գիտեալ և քաջամայրեալ գեղեցկութեամբք, փափուկ
եղնգամբքն[1] ՚ի տան հայրենի լեալ, և պարկեշտ վա-
րուց օրինակաւ կրթեալ: Այլ յորժամ մանկու-
թեանն գեղեցկութիւն ՚ի նմա էր ծաղկեալ, օրինաւոր
հարսանեօք զուգեցաւ ընդ առն: Այլ զամուսնութեանն
խորհուրդս պահէր անարատ իւրում առնն, ոչ զայլ
անառակ առ երիտասարդական տարբոց գեղեցկութիւն
բերէր ՚ի տեսութիւն, ոչ զլսելեան բանայր ՚ի պատանեա-
կան երգոց գեղեցկաձայնութեան ընդունելութիւն, ոչ
զհոտոտելեան թողոյր առնուլ զերիտասարդաց հանդեր-
ձիցն զանուշահոտութիւն, և ոչ զայլ ինչ զգայութեան մեղ-
կէր վայրապար ՚ի բերանն իւրոց. զի մի որ ՚ի տանն նո-
րա էր պահեալ ողջախոհութիւնն, ապականեսցի խա-
բէութեամբք պատրանաց, և ՚ի հեշտութիւնս կործա-
նեսցի:

Վասն զի յոլովք ՚ի մեղացն. զգայութեամբ յանձինս մեր
մտանեն: Որինակ իմն անձն իբրև կայս յառագաստի ՚ի
մէջ տանն դադարեալ և ՚ի հինգ զգայութեանց իբրև
՚ի նաժշտաց ամանց սպասաւորի: Որոց զգայութեանց.
՚ի տեսանելեաց, ՚ի ճաշակելեաց, ՚ի հոտոտելեաց, ՚ի
լսելեաց և ՚ի շօշափելեաց: Այլ եթէ ոչ մի զգայու-
թիւն ապականեալ պատրեսցի, պահի անարատ և ա-
ռանց վնասու անձինն. ապա եթէ գիտեսցի տեսանե-
լեացն առանց առաջնորդութեան կալ մնալ առ երիտա-
սարդական գեղեցկութիւնն թափառեալք, առնլով զա-
ւլեկծութիւն տենչանացն աչքն ՚ի խորան տանն ընդու-

1 Փափուկ եղնգամբքն իմա ըստ յոյն ըստ լոյսին ոձոյ ՚ի ձանկամբքն:

նի, և վաղվաղակի մերկաւ հեշտութեանցն սաստանեալ՝ առ 'ի մեղսն խորասոյզ գտանի 'ի պարկեշտութենէն նուաղեալ, և ախտանայ այնուհետև զայն զոր Դաւիթ երգելով ասէ. «Եկի 'ի խորս ծովու, և պտոյտք ընկլուզին զիս»: Նմանապէս և լսելիքն եթէ բացեալ ընկալցին զգեղեցկաձայնութեանն զպատրանս՝ առ նա զմիտսն կարկառելով, զառավանդակ զինքն պաճուճական երգովքն մեղկեալ կործանէ: Իսկ ճաշակելիքն շատկերութեամբ և գինւով յոլովիւ լցեալ, առ ցնորումն և յարբեցութիւն զոգին զուգահաւասար վայրաբերեն: Իսկ հոտոտելիքն զքնքշական անուշութիւնս երիտասարդացն ընդունելով, և զոգին հանդերձ ինքեամբ կապէ ընդ նմա: Նոյնպէս իբրև զկոյս որ անպարկեշտ հագին՝ անզգամ նաժշտօք զգայութեամբքն ըմբռնի և յանարգութիւն սխալմանցն մատնի: Սոյն զի մեղք զամենայն զգայութիւնսն խելագարեցուցանելով, զօրէն գողոց գաղտնեաւ 'ի շտեմարանս սրտին մտեալ՝ բովանդակ զնա մերկացուցանեն, զամենայն ողջախոհութեանն կողոպտելով:

Այլ զգուշանայր երանելին այն հայեցուածոյն, գնացիցն, ձևոյն, լսելեացն, տեսանելեացն, հոտոտելեացն, շօշափելեացն, և էր ճշմարտապէս ըստ իմաստութեանն որ ասէ. «Պարտէզ փակեալ և աղբիւր կնքեալ»: Զի որպէս պարտէզ փակեալ ոչ յումեքէ ընդունի զզրժումն, յորում ամենայն ինչ պտղին պարկեշտութեանն խունկք. և իբրև զաղբիւր կնքեալ, յորմէ ոչ ոք յանասնակացն զողջախոհութեանն գեղեցկութիւն պղծել զօրէ:

Նորա 'ի ցանկութեան հարեալ եղեն երկու ծերքն 'ի ժողովրդեանն, որք թուէին առաջնորդել հօտին. և իւրաքանչիւր ոք 'ի նոցանէ բոցով ցանկութեանն տաչորեալ, ընկեր ընկերի զ'ի ներքս արծարծեալ զհուրն յայտնել ամաչէր: Իսկ 'ի միում աւուր երկոքեան նոքա գաղտ յիրերաց երթային դիտել զՇուշան. և գտեալ զմիմեանս քննելով խոստովանեցին իրերաց յաղագս որոյ պատճառի էին երթեալք. յայնժամ հաղորդութիւն գնելով 'ի մեղացն գործս չարութեան, առնէին խնամով զքննութիւնն և սպասէին ժամանակի թէ որպէս նմա միայնոյ հանդիպեսցին:

Դէպ երբեմն լինէր ՚ի միում աւուր մտանել Շու-շանայ ՚ի բուրաստանն առանձին խուց լոգանալ ՚ի տօթոյն. և ՚ի բաց առաքել նորա զնաժիշտսն յաղագս բերելոյ օճառ, ընթանային ՚ի վերայ յանկարծակի ծերունքն, և իբրև գայլ զորոջ ունէին՝ մոլութեամբ անարգելու-թեանն գոշել կամելով: Այլ էր Շուշան միայն ՚ի մէջ երկուց ծերոցն որպէս Դանիէլ ՚ի մէջ երկուց առիւ-ծուց, և ոչ ոք օգնական, ոչ նաժիշտք, ոչ ծառայ, ոչ ազգակից, ոչ սիրելի, ոչ դրացի, բայց միայն որ յերկնից հայէր ա͞ծ որ խափանելն կարէր. այլ ներէր լինել մար-տին, զի զծածկեալ զգործն յանդիմանեսցէ, զՇու-շանայ զողջախոհութիւնն և զծերոցն զանարգելութ͞ի. միանգամայն և կանանց մեծ վարդապետարան զՇու-շանայ նահատակութիւնն ցուցանիցէ:

Այս էր սաստիկ մարտն, մեծ հանդէս Շուշանայ ա-ռաջի կայր, մեծագոյն ևս քան զՅովսեփուն. վասն զի նա այր ընդ միում կնոջ կռուէր, իսկ սա կին ընդ եր-կուս այրս մարտնչէր: Տեսութիւն էր մեծ և վայելուչ, կին ընդ երկուս այրս մարտնչէր. և որ սքանչելին է, ե-թէ լուիցէք, որ մրցարանն բացեալ լինէր. ՚ի դրախ-տին, յորում օձն զԱդամ խաբեաց: Այս իբրև պա-տերազմական եղև մարտն, և նահատակադիրն յերկնից հայէր ՚ի կռիւն, և գունդք հրեշտակաց յառեալ սպա-սանէին. օձն յանօրէնսն, և հաւատն ՚ի պարկեշտն: Յաճախագոյն հոգք էին վասն յաղթութեան, ծերոցն զի մի ՚ի կնոջէն պարտեսցին, և Շուշանայ զի մի կո-րուսցէ զողջախոհութիւնն. նոցա զպատճառս յաղթու-թեանն դեւք պատրաստէին, և Շուշանայ զյաղթանակ ողջախոհութեանն յերկնից յօրինէին հրեշտակք:

Ամբոխէին զՇուշան անօրէնքն, և նախ առաջին բա-նիւք մարտնչէին ընդ նմա. զինչ ասելով. Ալեւորք եմք ժողովրդեանն, մեզ օրէնքն հաւատացան, ընծա-նել և կապել իշխանութիւն առաք. ոչ ոք է աստ դէտ. Լեր ընդ մեզ, վասն զի ցանկացեալ եմք քեզ. արդ թէ ոչ ախորժեսցես, վկայեմք զքէն եթէ երիտասարդ մի էր ընդ քեզ, և յաղագս այնորիկ արձակեցեր զաղ-ջկունսն ՚ի քէն: Տես որքան էին որ վտանգէին զՇու-շան, զդատապարտութիւն անարգելութեանն, երկիւղ մա-հուն, բամբասանք այնքան ժողովրդոց, ամէլութիւն

տանն, առաքելութիւն աղքատկանացն, տալ ծառայիցն և մխիթարականացն պարգևաբար անձնայն տանն կործանումն։

Նաև և ոչ մի ինչ յայսց խորհրդոց յաղթել կարող ողջախոհին. վասն զի էր յոյս պարտ իւրոյ առ Աստուած։ Նա հաստատելով Շուշան ասէր. "Անձուկ է ինձ ամենայնիւ ուստեք. եթէ գործեցից զայդ՝ մահ է ինձ, և եթէ ոչ գործեցից՝ ոչ փախչիմ ՚ի ձեռաց ձերոց։ Լաւ ընտրելի է ինձ ոչ գործելով անկանել ՚ի ձեռս ձեր, քան մեղանչել առաջի Տեառն"։ Այս է ինձ, զոր կարծեն զատաւ հաւկիւ՝ զայս ուսանիմ. զատաս՝ որք թուին ալէկոծելոց նաւահանգիստք, նոքա նաւաբեկութիւն եղեն։ Ընտրեցէք զիմ պարկեշտութիւնս. ոչ անարգեցուցանեմ զիմ ծնողս, ոչ անարգանեմ զպաշտօնահանութիւնս իմ, ոչ ամօթեցուցանեմ զայրն իմ, ոչ լուծանեմ առ նա զամուսնութիւնն ձերով անառակ խառնակութեամբքդ. ընտրեմ մահ անարատ քան եթէ անկողինս անառակս։ Ոչ իս մերձ է այրն իմ, ոչ մերձիմ մտաւորութեամբք, այլ հոգւոյն զթով, և զծնողաց խնամ զկերպարանս յիս նկարեմ։ Չերկնչիք ՚ի տեսողէն Աստուծոյ. ամաչեցէք ՚ի մերձաւոր հրեշտակաց. զանուն ածէք ով էքդ. ծանիջիք զոր ընթեռնուք զօրէնսն, որք ասեն. "Մի ցանկասցիս կնոջ ընկերի քո"։

Նա զայս ասելով զոչեաց, միայն անառակութեան նոցա կոչելով։ Աղաղակեցին և երկոքին ծերքն. ընթացեալք ՚ի ներքս ծառայքն և նաժիշտքն Շուշանայ, տեսանէին ընդ նմա զերկուս ծերսն։ Նա յորժամ ասացին ծերքն զբանսն հակառակ Շուշանայ, ամաչէին ծառայքն յոյժ, զի ոչ երբէք ասացաւ բան այսպիսի զնմանէ։ Լինէր ՚ի վաղիւն ատեան մեծ. քանզի տակաւին էր յանդորրութեան մնացեալ, և յաղագս պատժոյ յաղթութեանն։ Խմբեցաւ ամենայն ժողովուրդն տանն, կանանց, մանկանց, ղարձեալ ժողովեցաւ ատեանն։ Ի խոնարհ մարդիկ ոչ գիտէին զինչ ատեանքն. այլ հրեշտակք յերկինս Դանիէլին զիրան. Նստին ծերքն լցեալք անօրէնութեամբ. կոչէին զՇուշան, որպէս նոքա կարծէին՝ յամօթ և ՚ի մահ, բայց որպէս արդարև զատաւորին կանխեալ էր ասահմանեալ՝ ՚ի կեանս և ՚ի փառս յաւիտենականս. Նա զինչ ասէին ժողովրդեանն. "Առաքեցէք զՇուշան զդուստրն Քեղկեայ. և նոքա ա-

առաքեցին „ ։ Գայր նա և ծնողք իւր և այլք և մանկունքըն և ամենայն ազգակիցք իւր ։ Այլ գայր Շուշան որպէս եթէ մահու իցէ պարտական յաղագս ողջախոհութեանն, հանդերձ բազում երկիւղիւ հառաչէր վտանգեալ, ոչ զի մեղաւորն էր հանդերձեալ, այլ զի անուն չար պատրաստեալ էր թողուլ ծնողացն, և զի թշնամանս թողոյր բովանդակ ազգին ։ Այլ զոք ունէր վկայ եղելոցն 'ի դրախտին․ յորմէ ելին որք արտասուէին յաղագս նորա, սիրելիք, ազգայինք, ծնողքն, դրացիքն․ այլն ազգայր ; տուն նորա ողբայր․ և նա ինքն վշտացեալ, տխուր, արտասուէր վտանգեալ, բազում նուաստութեամբ որպէս կայր յատենի ։ Ատեան բազում էր տեսութիւնն, այ, հրեշտակաց, մարդկան ։

Յանկէին երկոքեան ծերքն՝ ձեռս հովուաց զայլքն, դնէին 'ի վերայ նորա գլխոյ, և խօսէր 'ի նոսա զբարբառ օձին ։ Այս զինչ ասէր․ « Ի զգնալն մերում երկ միայն 'ի դրախտին եմուտ դա հանդերձ երկու նաժշտովք, և 'ի բաց արձակեաց զնոսա և փակեաց զդուրս դրախտին․ եկն պատանի մի որ էր թագուցեալ, և անկաւ ընդ դմա ։ Մեք էաք յանկեան դրախտին․ և տեսանելով զլեալ անօրէնութիւնն, ընթացաք առ դոսա․ զնա ոչ կարացաք ունել, վասն զի զօրաւոր էր քան զմեզ, և բացեալ զդրունս արտաքս վազեաց․ զսա ըմբռնեցաք և հարցաք եթէ ով էր պատանին, և ոչ կամեցաւ ասել մեզ․ զայդ վկայեմք „ ։ Այս հաւատաց ժողովարանն նոցա իբրև ծերոց ժողովրդեան և դատաւորաց, և դատապարտեցին զնա մեռանել ։

Ածեալ լինէր Շուշան 'ի մահ, և ոչ ոք էր վրէժխնդիր ճշմարտութեանն և վկայ, բայց միայն այ, և ներէր լինել իրացն․ ընդէր․ զի յերկուսին կատարեալպէս ցուցցին գործքն, անօրինացն անարգելութեան չարութիւնն և զրպարտութիւնն, և երանելւոյն Շուշանայ մինչև ցմահ հաստատութիւն պարկեշտութեանն ։ Տեսանես մինչև ցերբ այ ներէ, և թողու իբրև ոսկի 'ի բովս տանջելով զարդարսն 'ի փորձութիւնս, որպէս և Աբրահամու արար ։ Ածէր զԻսահակ յողջակէզս, դանակն չլինէր, զփայտն 'ի վերայ դիզանէր, և ոչ ուրեք ոչխար․ յարձակեցաւ զենուլ․ և ապա այ ձայնիւ զձեռնն սանձեաց ։ Զայս ասեմ, զի իւրաքանչիւր ոք

'ի ձեռն յորժամ փորձիցի, թէպէտ և մերձ 'ի մահ լի-
նիցի, մի յուսահատեսցէ յիւր օգնականութենէն, այլ
մինչև 'ի վախճան վստահասցի։

Տարեալ լինէր Շուշան 'ի մահ, և ոչ ոք էր օգնա-
կան. և յորժամ ետես այնու հետև և ոչ լեալ 'ի մարդ-
կանէ զօգնականութիւն, ընթանայր մտօքն յերկինս 'ի
վեր առ հաւատարիմ վկայն և անքուն ակնն. և զինչ
ասէր հանդերձ ձայնիւ. "Աստուած յաւիտենական
ծածկագէտ, որ ճանաչես զամենայն նախ քան զլինելն
նոցա, դու գիտես զի սուտ վկայեն զինէն. և ահա մե-
ռանիմ, որ ոչ ինչ գործեցի զոր սոքա զինէն չարախօ-
սեցին"։ Եւ լուէր նմա որ ասացն "Մինչդեռ խօսե-
ցես, մերձ եմ"։

Եւ յերթալն նորա 'ի կորնչել, զարթոյց ա̃ծ զհո-
գին սուրբ 'ի մանկան տղայում որում անուն էր Դա-
նիէլ. գոչեաց ձայնիւ մեծաւ՝ մաքուր եմ ես յարենէդ
յայդմանէ։ Դարձան ամենայն ժողովուրդն և ասեն՝
զինչ է բանդ զոր դուդ խօսեցար։ Եւ նորա կացեալ
'ի մէջ ասաց. այդպէս յիմարք էք, որդիք Իսրայէլի,
ոչ հարցաքննելով և ոչ յայտնապէս գիտելով դատա-
պարտեցէք զդուստրդ Իսրայէլի. դարձարուք անդրէն
յատեան, վասն զի սուտ վկայեցին զդմանէ։ Եւ դար-
ձաւ ամենայն ժողովուրդն հանդերձ փութով։ Ասէր
Դանիէլ՝ որոշեցէք զդոսա 'ի միմեանց. եհարց զմինն
և ասէ. հնացեալ աւուրբք չարեաց, այժմ եկին մեղք
քո զորս առնէիրն յառաջագոյն. ասա ինձ՝ ընդ որո՞վ
ծառով տեսեր զդոսա զի խօսէին ընդ իրեարս։ Եւ նա
ասէ՝ ընդ հերձեաւն։ Եւ ասէ Դանիէլ. ուղղակի ստե-
ցեր 'ի քոյին գլուխ, քանզի մնայ հրեշտակ ա̃յ ունելով
զսուր հերձանել զքեզ ընդ մէջ։ Եւ 'ի բաց կացուցեալ
զնա կոչէր զմիւսն և ասէր. զաւակ Քանանու և ոչ Յու-
դայ, գեղ դորա խաբեաց զքեզ և ցանկութիւն աչաց
խոտորեցոյց զսիրտ քո. ասա ինձ, եթէ տեսեր զդո-
սա, ընդ որո՞վ ծառով էին յորժամ խօսէին ընդ մի-
մեանս։ Եւ նա ասէ՝ ընդ սղոցեաւն։ Եւ ասէ ցնա
Դանիէլ. ուղղակի և դու ստեցեր 'ի քոյին գլուխ. քան-
զի մնայ հրեշտակ ա̃յ ունելով զսուրն սղոցել զքեզ
ընդ մէջ։ Եւ աղաղակեաց ամենայն ժողովուրդն մեծա-
ձայն և ասեն. օրհնեալ է ա̃ծ որ փրկեաց զամենայն

ղջունաստեղծ 'ի նա։ Այլ ապրեցաւ յաւուր յայնմ արիւն արդար. և յետ 'ի Պաւղոսեայ առաքելոյն 'ի դիմաց Շուշանայ. "Այժմ զկնի քո անձն իմ, և զիս ընկալաւ աջ քո. նոքա զուր խնդրեցին զանձն իմ,,. անօրէն ծերքն "մտցեն 'ի ներքոյ անդնդոց երկրի, մատնեսցին 'ի ձեռս սրոյ,,. քանզի միայ, ասէ, հրեշտակ Տն ունելով զսուրն. "Բաժինք աղուեսուց եղիցին,, աղուէսքն դիւաց. "Բայց թագաւոր ուրախ եղիցի յԱծ,,. այրքն Շուշանայ. "գովեսցին ամենեքեան որ երդնուն 'ի նա,,. այս է որ հաւատաց 'ի նա. "զի խցան բերանք խօսողաց զանիրաւութիւն,,, անօրէն ծերոցն անիրաւ բերանքն։

Յայնժամ փոփոխեալ լինէր սուգ ուխտաւորաց 'ի խնդութիւն. այսինքն զուարճանային փառաւորելով զԱծ, ազգայինքն բերկրէին, զուարթնքն հրճուէին, ամենայն սուրբ նորա ուրախանային, և միաբանականին պարզերգար ամենաբաղում է սմին Տն, հրեշտակաց և մարդկան։

Տեսէք 'ի կանացի մարմնի զզօրութիւն հոգւոյն. անսէր զկնոջն զաղքատութիւն, որոյ յիշատակն կայ մնայ հանդերձ յաղթութեամբ։ Նա 'ի մարդկանէ փառաւորեցաւ, 'ի հրեշտակաց մեծարեցաւ, յԱյ պսակեցաւ։ Որոց նմա նախանձեցարուք, ով կանայք, զի նորին պատուոյ և դուք արժանաւորք լինիջիք յԱյ 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր. որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

Ի ՍԱՂՄՈՍՆ ՅԻՍՆԵՐՈՐԴ

Կենդանագիրք նման են արուեստի 'ի բնութեան. խառնելով զերանգսն ստեղծանեն զպատկերս երևելեաց մարմնոց, և առնեն մարդիկ և անասունս և ծառս, թագաւորս և ռամիկս, բարբարոս և պատերազմունս, մարտս և արեանց ուղխս, աշտարակս և զգահս և վահանս, առնեն և ամեն թագաւորական և թագաւոր նստեալ և բարբարոսք հնազանդեալ, սուր արեամբ և գետս հոսեալս և դաշտս զանազանեալս, և ամենայն տեսանելեաց 'ի ձեռն արուեստին նմանեցուցանելով ընձեռեն տեսութիւն ողջ հայելեաց։ Այսպէս և մարգա-

ըէք կենդանագիրք ունինք են տարբերութեան և չարութեան. քանզի առնեն և նոքա զմեղաւորն և զարդարն, և զապաշխարողն որ կայն և զանկեալն և զյարուցեալն և զզղջացեալն: Այլ զոր օրինակ կենդանագիրք առնեն քարքարոս և սպառնումս, նոյնպէս և նոքա առնեն զմեղսն, երբեմն 'ի վերայ եկեալս և երբեմն 'ի վայր անկեալս. նոյնպէս և զգեւս մխրտեցեալս և պատերազմեալս, այնպէս զատամնայ դրժող և յաղթահարեալ:

Այլ արդ զի այսպիսի է նոցա կենդանագրութիւնն, հանգերձ համաստութեամբ զայս ուսցուք. վասն զի զարտաքին պատկերսն տեսանելով՝ ոչ ինչ շահեսցուք 'ի բաց գնացեալ: Վասնզի զինչ օգուտ է ինձ թագաւորի կամ քաջէշխի պատկերն. թագաւոր լինել ոչ կարեմ և ոչ կամիմ. զինչ օգուտ է 'ի տեսութենէն զորոյ զզանկութիւնն ոչ ունիմ, և եթէ քաղձայցեմ՝ պատժիմ: Զինչ շահ է ինձ տեսանել զմարդ փարթամ և[1] զաղքատ. զի ոչ նախանձիմ, թէպէտ և ձախ իցէ. ոչ յաջողեմ դարձեալ զայնոսիկ անտանելով, թէպէտ և ողքամ: Արդ թող 'ի բաց զայն զերկրպարանս, և հայեաց յայս տեսութիւն: Զի եթէ տեսից քաջեաշխս, զինչ օգուտ է ինձ. իսկ եթէ տեսից զմեղաւորն 'ի վայր անկեալ և կանգնեալ, տեսութիւնն վարդապետութեան պատճառ լինի: Եթէ տեսից զարդարն կացեալ հաստատուն, տեսութիւնն ինձ յիմաստասիրութիւնն օժանդակէ. 'ի տեսութենէն ուսանիմ զկռիւն և խրատիմ զյաղթութիւնն: Եթէ տեսանիցեմ զարդարն ընկճեալ, դարձեալ իմաստնագոյն 'ի տեսութենէն լինիմ:

Այս ամենայն ոչ վայրապար ինչ և ընդ վայր ասացան, այլ վասն զի սաղմոսս այսօր մեզ ընթերցեալ[2] յայտոսիկ ածէ վարդապետութեանն պատճառս: Այլ զինչ ասէ մարգարէն. "Ողորմեա ինձ Ա̃ծ ըստ մեծի ողորմութեան քում, և ըստ բազում գթութեան քում ջնջեա զանօրէնութիւնս իմ": Այս է պատկերն. վասն զի զապաշխարող պատկեր կոչեմ: Զի զանազան իսկ տեսանեմ 'ի սաղմոսս, զմեղս 'ի վերայ եկեալս և սպանեալս,

1 Յոյնն եթէ աղքատ իցեմ, նախանձիմ. և եթէ փարթամ՝ նախանձու մաշիմ. և դարձեալ զայնոսիկ ախտանալով 'ի հաւանի լինիմ: Այդ Լող:

2 Յոյնն յաւելու և զպատկերն:

զհայրաշխարութիւնն մերձ կացեալ և մերատեկից լեալ,
զնոյ մարդասիրութիւնն 'ի վերուստ պայծառացեալ, զխ-
նամատարութիւնն ընձեռեալ, և յոլովս հալեալ ար-
տասուացն աղբիւրս խոստովանութեան: Սոյնպէս ե-
րեսք զկերպարանս պայծառացուցանէն զաղամուկս:

Բայց հարկաւոր է և զորոյ վերագիրն հաւատա-
ձեզ պատմել: Զի զոր օրինակ պատկեր 'ի վերայ կա-
լով 'ի տարրին 'ի խարսխին ունին զգիրն՝ ո՞ր թագա-
ւորին է և ո՛ր և զոր պատերազմ մղեաց, նոյնպէս և 'ի
սաղմոսն վերադոյն վերագիրն կայ, զինչ է պատճառն
և զինչ վարդապետութիւնն և զինչ արմատ և էր ա-
ղագաւ սաղմոս ասացաւ: Տուք ինձ հաւատեաւ զլսե-
լիս բանիցս, զի ոչ յաղագս զուգնալքէից է մեզ պատ-
մութիւնս:

"Սաղմոս 'ի Դաւիթ 'ի մտանել Նաթանայ մար-
գարէի,,. այս է վերնագիրն. և "Յորժամ եմուտ նա
առ Բերսաբէ կին Ուրիայ,,: Ուսցուք զինչ է Նաթան,
ուսցուք ո Բերսաբէ է, զինչ գիտութիւն Ուրիայ, և
յոր ժամ առ նա եմուտ մարգարէն, և ընդէր զսաղ-
մոսս զայս գրեաց: Զի ոչ ամենայն սաղմոսք 'ի Դա-
ւիթ են ասացեալք. ամենեքեան 'ի նմանէ, այլ ոչ ա-
մենեքեան 'ի նա ասացան. զի ոչ զինքեան զիրս եթ
պատմեաց, այլ և զայլոց թշուառութիւնս ողբերգար-
կեաց: "Առ գետս բաբելացւոց անդ նստէաք և լայաք,,:
Բացայայտ է եթէ ոչ յաղագս իւր է սաղմոսս. զի ոչ
չոգաւ իսկ 'ի Բաբելոն և ոչ ետես զբարբարոսաց գա-
ւառն. ոչ նստաւ յօտար երկրի և լալց, այլ զիրս հ-
րէիցն պատմէ: Եւ յորժամ ասէ դարձեալ. "Ծակե-
ցին զձեռս և զոտս իմ, և թուեցին զամենայն ոսկերս
իմ,,, ոչ զիւր զչարչարանսն թուեաց, այլ զխաչն և զը-
պատարագն աշխարհի քաւողեաց ազգի մերում: Արդ
զի պատկեր է զանազան ունելով զվարդապետութիւն,
երբեմն զինքեան, երբեմն զայլոց պատմելով: Եւ զի
սաղմոսս այս ոչ օտարաց ինչ պատմէ, յաղագս այնո-
րիկ ասէ. "Յորժամ եմուտ առ նա Նաթան մարգա-
րէ,,: Որպէս զի վերագիրն ոչ նէրէ մեզ մոլորել և
ոչ այլուր տանել զմիտսն, այլ եկաց մնաց զայսպիսիս
գործելով և վարդապետելով և այլ ևս իմաստս զոր
մեզ վերագիրն ասէ:

Արդ՝ հայեցարուք հաւատացեալք որք արդարք էք և որք մեղաւորք, վասն զի երկաքանչիւր կողմանցն պիտանացու է. սակայն․ արդարոյն զի մի խցէ ծոյլ, և մեղաւորին զի մի յուսահատեսցի յիւրմէ փրկութենէն։ Երկոքեան դժուարըմբռնելիք․ զի մի և արդարն պղերգացեալ՝ ի վայր կործանեսցի, և մեղաւորն յուսահատեալ ոչ կանգնեսցի։ Արդ զի մի նա՝ ի կործանմանն կայցէ և մի սա անկանիցի՝ ի կործանումն, երկոցունց կողմանցն ՝ի փրկութիւն այս լինի նախադրութեան սահմանիս պատճառ։ Քանզի հանդերձեալ եմ ասել զմեղս մարգարէին, մեծս և դժուարինս։ Այլ մի ոք՝ ի ձէնջ տարագայցէ. վասն զի ոչ մարդասիրութիւնն հաստատակաց ազգի մարդկան նախախնամութիւն ասելով և զուղղութիւնս արդարոյն գրեաց, և զյանցանսն դեղով փոփոխեաց, զի այլոց վէրքն այլոց դեղք լինիցին, և արդարոյն նաւաբեկութիւն՝ մեղաւորին նաւահանգիստ գտանիցի։ Ոչ ի յորժամ արդարն մեղանչէ, ոչ եւս յուսահատիմ ես յիւրմէ փրկութենէն. յորժամ տեսանեմ թէ յերկնից՝ ի վայր անկաւ, նորա յանցանքն ինձ կանգնելոյ պատճառք լինին։ Ոչ ի յաղագս այնորիկ և հոգւոյն շնորհ ոչ զուղղութիւնսն միայն, այլ և զմեղս արդարոյն յիշեաց. զի ոչ նոցա եւեթ նախահոգացաւ, այլ և զկնի եկելոցս։

Արդ կամիմ ցուցանել զայս առաքինի այր խոցեալ, անկեալ, մարտուցեալ պարտեալ, կանգնեալ, յաղթող, պսակեալ։ Քանզի ոչ ցուցանեմ զնա կացեալ՝ ի մեղսն, այլ և յարուցեալ, զի յերկոցունց կողմանց զու օգնեսցիս. զի յորժամ մեղիցես, մի յուսահատեսցես; այլ վաղվաղակի՝ ի յարութիւնն ընթասցիս. և մի ասիցես՝ վայ ինձ, կորեայ, պոռնկեցայ, շնացայ, սպանի. ունիս զփրկութեանն նաւահանգիստ, անդրէն ընկըրկեաց զմեղսն։ Քանզի յորժամ տեսանեմ այսքան ընկղեալ վէրս և գիշատեալ, վաղվաղակի յապաշխարութիւն ընթանամ, և համարձակիմ զարտասուացն աղբիւրս հեղուլ, զի նորա ապաշխարութեամբն հաւատամ զիմ փրկութիւնն ուսանիցիմ. Աղաչեմ ինչ ասեմք, յոլովք բազում անգամ արք և կանայք անկան ընդ դժնդակ և անբժշկելի ախտիւ. արտասուք հեղան, դեղք ծախեցան, բժշկականն արուեստն տարակուսեցաւ, դե-

ղեցկութիւնն վաստնեցաւ, մարմինն հրաժարեցաւ: Ի տարրականութ կարգ այնուհետեւ կենն, ուր երթայց, զինչ տարարից. զինչս ծախեցի, զածիչս կոչեցի, գեղք վաստնեցան, մնաց ցաւս եւ վէրս:

Նազով ասացաւ հանդիպակ ումեք 'ի տեսանողացն ասել. եւ ես ընդ այդու ասկափ ասկայ, եւ այս անուն այր եւ այս անուն կին եղին 'ի վերայ գետ եւ 'ի բաց վերաբերեցին 'ի ցուրտն: Այս սպա ասաց, ցոյց ինձ զկինն կամ զայրն, երթայց 'ի հրապարակս: Այնպէս եւ այժմ վասն զի ծնաւ եւ սպանութիւն արար, եւ վէրն եր չար, այլ ցուցանեմ քեզ զփարք քաջիկեցաւ եւ գեղ 'ի վերայ եղ: Այս ոչ ասեմ, երթ 'ի նորաբորոզացն, հարց յայս անուան այր եւ յայս անուն կին: Ու ինչ են այժմ աշխատութեանն, ոչ ինչ են այժմ ճանճից. ոչ անցանել ըստ նախատագուած հարկաւոր է, այլ տաս ինձ քեզ ընդանել զդեղն. միայն հայեաց յառաջեայն: Հարկաւոր է 'ի սկզբանն զգանս առնել եւ զժամանակն առնել յաղագս մեղացն, եւ զտեղին եւ զդէմն եւ զազաշխարութիւնն եւ զդեղն. եւ զանձնայն հաւատեաւ ասեաւք, այնպէս 'ի բաց գնայցէք:

Որդ Պուրիթ մանուկ էր եւ համակ փոքր եւ յանդէշան հօրէ. յերկիր հայէր եւ 'ի հոլուակաման, 'ի քաղաքաց փախչէր եւ 'ի տեղեաց եւ յանձաւից, եւ 'ի քարօրութեան զիմաստութիւնն ցուցանէր, ոչ ինչ հաղորդութիւն ընդ կենցաղականս ունելով, ոչ մարհակա, ոչ փոխս, այլ յառաջին 'ի հաստատեն զաստուածակն առաքինութեանն. հեզութեան կենակից էր, եւ իբրեւ 'ի նաւահանգստի իմն 'ի խաղաղութեան նստելով աշխարհացն խոնարհականութեանն 'ի թագաւորութիւն մարդկան վարժեցաւ: Որդ սա մանուկ փոքր էր, տղայ հասակաւ եւ տկար մարմն, եւ անկատարութիւն տղայութեանն ոչ ինչ խափանեաց զայնպիսի կատարելութիւնս, այլ էր մանուկ եւ յաւէտ յաղթեր ոչ զօրութեանց մարմնոյն, այլ ուժով հաւատոյն:

Հայեաց 'ի բանս հաւատեաւ. այնչափ եղեն երբեմն թագաւոր լինել Հրէից. վասն զի առաջինն լեալն անուանեալ էր: Ասացէ ինձ վարդապետք զՍամուէլ սա հարցն նորա: Այս արար արար զայս. եւ մանուկն էր 'ի հօտս յուջ փոքր: Այլ զօրութեամբ զմանկութիւնն առնել յա-

Ճախարակէս, զի մի՛ ոք մի՛ երբէք զմանուկ պախարակես-ցէ, և մի զծերն գովեսցէ. զի ոչ ամք է առաքինութիւն, և ոչ մանկութիւն չարութիւն։ Յոլովք 'ի մանկութենէ խոհեմութիւն ցուցին, և 'ի ծերութեան ընկճեցան։ Օր և երեք մանկունքն 'ի հուրն էին, և զբոցն կա-պարծեցին։ Այս Դանիէլ երկոտասանամեայ էր, և զա-ռիւծն ոչխարս արար. ոչ զբնութիւն նոցա փոփոխե-լով, այլ զզգաստութիւնն հաւատովք սանձեաց, և ընդ բազմութեան երբայեցւոցն վճռէր։ Այս Պաւղոս ծեր էր և անուանեալ և կոզոպալոչ եղև եկեղեցեաց, և զինքն աղօթից զլաղթանակ հաւատոցն յանձնառնեաց, զկնաւ բարութեան և քարոզ և առաքեալ եղև։ Արդ մի ըն-մանուկն մատթարեսցես, և մի զծերն գովեսցես. զի ոչ 'ի զանազանութիւն հասակաց է առաքինութիւն և չա-րութիւն, այլ 'ի յեղանակս բարուցն։ Օր եթէ իցես անթափ, ոչ ինչ զքեզ վնասէ տարաժամութիւն հասա-կին. ապա եթէ այլերդ՝ ոչ զքեզ օգնեսցէ ինչ ծերու-թիւնն. զի ոչ ամքն, ոչ հերքն ալեւորեալք, այլ անձին ա-ռաքինութիւն։ Սա մանուկ էր, և կանխաւ զպատուզ ա-ռաքինութեանն էր առեալ։

Ասէ Սամուէլ առ Յեսսէ զերեքիւրն ունելով, յա-ջողեալ էր խելն սուրբ։ Այս զինչ ասէ։ Դրաքեաց զիս ած ունել թագաւոր յորդւոց քոց։ Յեսսէեայ լուեալ թագաւոր՝ կարծեաց նման պատահեսցի զոլ զմարմին, ածէ զառաջինն որդին։ Դուեք զդա, ոչ հաճեցաւ ած ընդ դա։ Օ երկրորդն զերրորդն զչորրորդն զհինգերորդն, ծանուցաւ պարտ որդւոցն, և խնդրեալքն ոչ գտանէին։ Դուէ ցնա. ունիս այլ։ Պատասխանեաց հայրն. ունիմ, ասէ, միւս ևս փոքր, տղայ հովիւ։ Մ՚արդ արհամարհէք, այլ ած պատկեր. "զի ոչ որպէս տեսանէ մարդ՝ տեսա-նէ ած. մարդ 'ի դէմս, իսկ ած 'ի սիրտն"։ Օ ի ոչ ե-թէ բարեխնամութիւն հայցեալք, այլ ազգայն քաջատոհմու-թեան փափագեալք։

Հայեաց 'ի բանս հաւատարիւ. ոչ ասաց նմա ած՝ երթ օծ ինձ զՍաւուղ. այլ երթ օծ ինձ զմի յորդւոցն Յեսսեայ։ Այս ընտրեր տարակուսեցուցանէր և ոչ ասէր զՍաւուղ։ Օ ի մի կրեսցէ Սաւուղ զոր կրեացն Յով-սէփ։ Օ ի զոր օրինակ նոքա ունէաւք զխնդրեալն թա-գաւորի խորհրդոց՝ պատերազմեցան և ղրժեցին և վա-

ձառեցին, նոյնպէս երկիւղ էր մի գուցէ և նման նոյնպէս գործիցեն. որպէս զի երկիւղն՝ զգուշութեան մայր լինէր։

Գայր մարգարէն տարակուսեալ, տուր ինձ զմի ոք յորդւոց քոց։ Ոչ ունիմ, ասէ, այլ մանուկ փոքր՝ հովիւ ոչխարաց։ Ոչ այնպէս տեսանէ մարդ, որպէս տեսանէ ա̃ծ։ Ուր են աղձ՚նեալքն գեղեցկադիմութեան երեսաց. Ո՞ւ ինձ ասեր զբարեդիմութիւն մարմնոյ, այլ տես զգեղեցկութիւն մտացն։ Զի՞նչ է գեղեցկադէմ կին՝ գերեզման բռեալ, եթէ ողջախոհ չիցէ. ժամանակաւ խամրի, մահուամբ փտանի. բայց գեղեցկութի՛ հոգւոյն անմահ կայ մնայ և անաղտ. այլ և յայնժամ զիւր գեղեցկութիւնն առաւել ցուցանէ, յորժամ զադարեն ախտքն, և ՚ի խաղաղութեան մնան միտքն խորհրդոցն։ Արդ եթէ տեսանիցես զայր կամ զկին գեղեցիկ, մի զարմանայցես. զի և կաղնիք են ՚ի բարձումն ամբարձեալք, պտուղ ոչ ունելով, մարդկան ինչ ոչ օգտանացու, այլ միայն տեսանող. իսկ որթն յերկիր քարշեալ, և վայելչական ունի զպտուղ ողկուզոցն։ Զինչ կամէիր, որթ եթէ կաղնի. յայտ է եթէ որթ։ Զինչ քան զմեղու տրուպ, և զինչ քան զսիրամարգ գեղեցկագոյն. ո՞ր լաւ իցէ, մեղո՞ւ եթէ սիրամարգ. յայտ է եթէ մեղու։

Եկն Դաւիթ, գտեալ զիւղն օծաւ. հրամանաւն ա̃յ սպասաւորութիւն մարդոյ ՚ի վերայ նորա եդ զիւղն, և փոխանակ ծիրանեացն իւղ։ Եւ անցեալ գնաց ունելով զթագաւորութիւնն. ոչ զբահս զգենլով, ոչ վահանս, ոչ տէգս. այլ ունէր զա̃յ զկամսն, որ քան զամենայն զօրութիւնք են։

Լինէր երբեմն պատերազմի կոչ, և իւրքն էին ամբոխեալք, բարբարոսքն ՚ի վերայ եկանէին Հրէիցն։ Երթայր տեսանել զմարտն և զպատերազմն, և զբարբարոսն որ կոչէր ՚ի միայնակռուութիւն. և ոչ ոք իշխէր յառաջ երթալ և ոչ արտաքս ելանել։ Երթայր Դաւիթ և տեսանէր փայլատակեալ զպատերազմն և զլալովս անկեալս։ Հովիւն ՚ի պատերազմն, և որք էին ՚ի պատերազմին՝ յուլացեալք և ոչ զձայնն բերէին պատերազմողին. իսկ որ ՚ի լերինսն և ՚ի հօտս և յաղբերս էր դեգերեալ, առաջի դիմաց նորա կայր և ասէր. Ո՞

է անթլփատն այն որ լուտացաւ զբանակն այ,,։ Եւ տես ցնա եղբայրն. ուստի՞ է քեզ այդ հպարտութիւն։ Ո՛չ ոչն էր ամբարտաւանութիւն, այլ հաւատ. զի ոչ ամբարհաւաճութիւն, այլ երկիւղածութիւն էր ասացեալքն. յաղագս որոյ ոչ զզրահս, այլ զհաւատն զգենոյր. և ոչ հայէր 'ի նորա մեծութիւնն, այլ յամայութիւն մտացն. ոչ տեսանէր եթէ մեծ է նա, այլ զի զնաւուղիղն ոչ ունէր։ Եւ ոչ երկնչէր 'ի նմանէ, վասն զի թշնամի էր այ. քանզի թէպէտ և բիւր անգամ էր զօրաւոր, այլ յաղագս 'ի վերուստ հրամանին ամենայն իրօք էր տկարագոյն. ո՞վ է, ասէ, անթլփատն այն։ Յո՞ր զէն վստահանաս, ով Գողիաթ։ Ոչ 'ի մարմնականս, այլ 'ի հոգևորս. “Վասն զի զէն մեր ոչ է մարմնաւոր, այլ հոգևոր,,։ Եւ զիա՞րդ, զի դու փոքր ես և տկար։ Այլ մեծ է տէրն. տրուպ է նուաս, այլ որ առաքեացն՝ զօրաւոր։ Զծով արար, զվէմն պատառեաց, զսարերս փոխափոխեաց. ևս առաւել միում առն լիցի յաղթող։

Գայ առ արսն և ասէ ցնոսա. զի՞նչ տայցէ առն որ բառնայցէ զգլուխ նորա։ Յաղագս վարձուց խօսէր. ոչ զի առցէ վարձ, այլ զի զնոսա 'ի հաւատն ածցէ։ Եւ զի՞նչ եղբարքն։ Դարձեալ մախանք։ Յո՞յր ձեռն թողեր զսակաւ ոչխարսն զայնոսիկ. մեք գիտեմք զհպարտութիւն քո և զչարութիւն սրտի քո, եթէ ոչ կարէիր զպատերազմն յայտնիս տեսանել։ Ո՛վ նախանձ ախտիւք լցեալ, ո՛վ մախանք հուր անշէջ։ Զի զոր օրինակ ասր զորդն ծնանի, նոյնպէս և նախանձ զնախանձօղն մաշէ, և ընդ որում նախանձին՝ պայծառագոյն պատրաստէ։ Այսպէս և Յովսէփու և եղբարցն նորա եղև. զի որք նախանձեցանն՝ յազատութենէ 'ի ծառայութիւն ածեալք եղեն, և որ նախանձեալն լինէր՝ թագաւորէր։ Դարձեալ եղբարքն. “Մեք գիտեմք զամբարտաւանութիւն և զչարութիւն սրտի քո,,. ընդէ՞ր բնաւ և տեսանել էր քեզ զպատերազմն և որո՞վ ցանկութեամբ։ Եւ զի՞նչ նա խոստանն այր ասէր։ Զի՞նչ արարի այժմ, ո՞չ ապաքէն բանք են. և եթէ տեսանելոյ աղագաւ զպատերազմն իջի, զի՞ նախանձիս, ընդէ՞ր յաչաղես. բան տեսեր եթէ ընչից փառաւորութիւն ոչ համբերես։

Այլ արդ հեռանալով ՚ի նոցանէ հանէր ՚ի մարդկանէ, երթայր ՚ի միւս կողմն պատերազմին եւ տայր. զի՞նչ լինիցի մարդոյն որ բաժանայցէ զգլուխ նորա։ Այլ լսելով նոցա տանելոյն զնա առ Թագաւորն պակուցեալ եւ յերկիւր անկեալ, եւ տայ զնա. ընդդէմ տեսեցան զեկեղ անտանի իւրոյ։ Յինքեան եւ ՚ի փառաւորութեան զծառայութիւն խոստովանի։ Ո՞վ է նա, ոչ երթայց եւ ՚ի բաց առից զգլուխ նորա։ Այլ զի՞նչ Թագաւորս. հարկեալ լինէր այնուհետեւ տալ. զխնդրող կարդացեալ, զի դու մանուկ ես փոքր, եւ նա այր պատերազմող ՚ի մանկութենէ իւրմէ։ Ո՛ւր հայիր յերեւելիսդ, այլ յխնանայիսն. եւ մի տեսանէր զի փոքր է ՚ի տեսանել, այլ զի մեծ են իմաստքդ։ Այլ զի՞նչ լինէր։ Նէ հաւատոյ Թագաւորն։ Հարկ լինէր նմա այնուհետեւ տալ զաւրութիւն իւր. «Ես մանուկ եւ փոքր, եւ հովուէի զոչխարս հօր իմոյ. եւ յորժամ գայր առիւծ կամ արջ եւ առնոյր ոչխար ՚ի հօտէն, ելանէի զհետ նորա եւ ՚ի բաց ձգէի ՚ի բերանոյ նոցա եւ սպանանէի զառիւծն. եղիցի նա իբրեւ զմի ՚ի գազանացն յայնցանէ, վասն զի Թշնամանեաց զբանակ Այ կենդանւոյ։ Այլ ասէր Սաւուղ ցԴաւիթ՝ երթ եւ Տէր ընդ քեզ»։ Այս նմա եւ զէն, եւ ոչ կամեցաւ առնուլ, վասն զի ոչ ներէր այնմ հմտ, այլ զի մերկ յաղթեսցէ. զի մի զէնն բաժանեսցէ զաւգնութեանցն զյաղթութիւնն. զի մի ասասցէ Թագաւորն եթէ զէնքն իմ յաղթեցին։ Ընկենոյր զզէնսն եւ զգենոյր զհաւատսն, ելանէր մերկ, եւ վառեալ հաւատովն. ելանէր հովիւ եւ ոչ զինուոր. ձգէր քար, ոչ ՚ի բնութիւն մարմնոյն վստահանալով, այլ ՚ի զօրութիւն հաւատոյն որ զյաղթութիւնն երեւեալ տանէր։ Ընթանայր եւ առնոյր զնորին զսուրն եւ հատանէր զգլուխ նորա. եւ ճիշդ զբրեալն այսու. «Ի գործս ձեռաց իւրոց ըմբռնեցաւ մեղաւորն»։

Դարձեալ նախանձ, դարձեալ յաղագանք։ Յաճախակի փորձէր զաղջկունս, որպէս զի գտցէ զնորա զանձն։ Բայց նա այնպիսի այր, յաղագս որոյ ասաց Այ. «Գտի զԴաւիթ որդի Յեսսեայ՝ այր ըստ սրտի իմում»։ Ո՛վ բարձր գովութեան, ո՛վ ցոյցք առաքինութեան. Տէրն նորա ասէր. «Գտի զԴաւիթ զորդի Յեսսեայ՝ այր ըստ սրտի իմոյ»։ Նա որ գազանացն յաղթող եղեւ, եւ

որ զԳողիաթն եսպան, և զառիւծն հեղձոյց և զարջն սատակեաց. որ 'ի աղքատութեան սնեալ էր, որ փոքր էր հասակաւ և բարձր խոնարհութեամբ, որ և 'ի թագաւորական զգեստն զհաւատարմութիւն միայնացելոցն ցուցանէր. քանզի ասէր, ոչ մարգարտաւ, այլ "արտասուօք զամենայն գիշերն զանկողինս իմ թացի": Նոյնպէս մարգարէն և 'ի առանձնեան քահանան. բայց նա և 'ի գիշերի 'ի հոգս էր: Նա ընդդէր 'ի գիշերի: Նմա որ 'ի առանձնութեան այր թագաւոր էր, և բիւր հազարաց և ամենակարողութեամբ ցեալ լինէր. իսկ 'ի գիշերի իբրև 'ի նաւահանգստեան զաղաղակելով, յաղթեալ միայն ընդ միայնում խօսէր ընդ Այ, և աղիւղս արտասուաց հեղոյր և լուանայր զմահիճս իւր:

Արդ նա ազատախոհ այր, որ զհոգւոյն շնորհս գիտէր, և 'ի տղայ հասակի սնեալ էր, որ 'ի կամօքն երկնից մերձեցաւ և 'ի վերին օգնականութիւնն վայելեաց, որ զպատերազմունս բազումս եղած, և յոյժ ուղղութիւնս ընդդէմ սատանայի եցոյց, զինքն ողջախոհութեամբն, յետ հեզութեամբն, զինքն պարկեշտութեամբն, յորժամ կալաւ զթագաւորութիւնն, յորժամ յաղթեաց բիւր պատերազմաց, յորժամ զհեթանոսաց հնազանդեցոյց, յորժամ խաղաղութիւն էր ամենայն տանէք, ազգերազանցս եղև. զի ուսանիցէք որքան բարի է նեղութիւն և որքան չար է զուարթութիւն: Նա երբ 'ի միջօրէի, յետ ճաշոյ յարուցեալ 'ի ննջմարանին ընդգնայր, և տեսանէր կին լուացեալ և գեղեցիկ և բաղձէր, բայց ոչ են բաղձանաց գեղեցկութիւն, քանզի գեղոյն Այ է գործ: Նորա զկինն լուացեալ 'ի վերնատանէն, զկին զՈւրիայ, ամենևին գեղեցիկ 'ի տեսանել. խոցեցաւ ակամբն, ընկալաւ վէրս:

Ուսիցեն ընդվայելչահայեացքն որք զայլոց գեղեցկութիւն հարցափորձեն և քննեն: Ուսիցեն մոլեալքն 'ի տեսարանսն, որք առեալն տեսանեն և ոչ ինչ վնասիցեն: Դաւիթ վնասեցաւ, և դու ոչ վնասես. նա անաչեաց, և 'ի քեզ վտանգ. որ այսքան ունէր զշնորհս հոգւոյն, վնասեցաւ ընկալաւ: Նա տեսողն նա ոչ եկեալ զառաջի, այլ զողջախոհն կինն և պարկեշտ. և ոչ 'ի տեսարանի, այլ 'ի տան: Իսկ դու 'ի տեսարանի, ուր և տեղին խաղ ատամբէ զանձինս. և ոչ միայն տեսանես, այլ և լսես

բանս չարութեան և զնրգս սատանայականս, ամենայն ուսանէք վիրաւորեն զքո միտքդ. աչօքն որովք տեսանես, ականջովք որովք լսես, ախորժակքն որովք համտեսես, Այնքան ապականութիւն, վիհ այնպիսի, և ունիմ վըստահանալ 'ի քեզ եթէ ոչ լինիցիս զգաստանակալ: Մի թէ քա՛ր իցես, միթէ երկա՛թ իցես. մարդ ես ընդ հասարակ բնութեանս տկարութեանն անկեալ: Հուր ունես և ոչ այրիս, և որպէս ունիցիս բան: Դիր ճրագ 'ի խոտ, և կարասցես ասել թէ ոչ այրի խոտն. նոյնպէս և մեր բնութիւնս:

Այսու զնա լուացեալ, գերեցաւ գեղեցկութեամբն, ընկալաւ զնեան, եւաւ զկէրն. առաքեաց առ նա, և 'ի գալն առ նա գործեաց զանօրէնութիւն. ելից զցանկութիւնն և հրամայէր երթալ 'ի տուն իւր: Զայսուիկ ասեմ և 'ի մէջ բերեմ զվիրաւորեալն, զի որք շուրջ կայք՝ ամենեքեան տեսանիցէք զիարդ բժշկեցաւ: Բան զի եթէ բժիշկ այր՝ գործելով զարուեստն, ունի շուրջ կացեալս զամենս, զի տեսանիցեն զիարդ արուեստն յաղթէ ախտին, և առաւել յորժամ մարգարէս բժըշկի, ամենեցուն պարտ և արժան է հայել, զի տեսանիցեմք որպէս ունիցիմք 'ի բաց վճարել յապականութենէն և յորդանցն:

Չար էր վէրն. ցանկութիւն լցաւ, մեղքն ուռուցեցան, և որ բժշկէրն՝ ոչ ուրեք էր: Յղացաւ կինն. և վասն զի կարծէր զանխլանալ յառնէ նորա թագաւորն, թէպէտ և մարգարէ էր, այլ սակայն ցանկութիւն զնա խաւարեցոյց: Յղացաւ կինն և ընթանայ առ թագաւորն. թագաւոր, ասէ, կորեայ: Զի՞նչ եղև: Յղի եմ ես, ասէ. պտուղ մեղաց բողբոջեցաւ, զամբաստանութիւն յարգանդիս բերեմ. յանդիմանութիւն անձեաց մեղացս, յինէն ունիմ զցոյցն: Ա՜յթէ եկեսցէ և տեսցէ այր իմ, զինչ ունիմ ասել, զինչ խօսել: Զմտաւ ած որքան չար են մեղք: Թագաւորն 'ի զինուորէն զարհուրէր. քանզի ոչ դէ է ծառայ, բայց որ զմեղս առնէ: Զթագն ունէր, և երկնչէր 'ի թշնամեացն: Ոչ դու թագաւոր ես, ոչ և որոյ իշխանութիւն ունիս. այլ վասն զի չար մեղս արարեր, զարհուրիս: Ո՜վ թըշշուառութեանս մարդ, ո՜վ անպատուութեանս յանդիմանութիւն, ո՜վ լաւութեանս պատճառաց: Այնքինչ զա-

ղամ, զի զիս ամաչեցուցեր, ունիմ զյանդիմանութիւն։ Այլ թէ եկեսցէ այրն իմ, զինչ ասասցից, զինչ խօսեցայց. զատանիմ յղի, սպանանէ զիս, 'ի ներքս ունիմ զյանդիմանութիւնս մեղացս։ Տեսանե՞ս զնուաբեկութիւնս գործեցելոյս. տեսանե՞ս որքան չար են մեղք։

Այլ զինչ Թագաւորն. մեղս 'ի վերայ մեղաց դնէր։ Պարտ է ընդարձակել զվէպն։ Գայր Սերխաս այր կնոջն 'ի պատերազմէն, մտանէր առ Թագաւորն։ Այլ ասէր ցնա. զինչ իցք են, Սերխաս, զիարդ պատերազմն։ Նա-սէր՝ բարի, յաղթեցաք։ Ասէր Թագաւորն եթէ զինուորն յաղթեաց, և ինքն պարտեցաւ. զինուորն զպատերազմն հնազանդեցոյց, և Թագաւորն 'ի ցանկութենէն պարտեցաւ. զօրավարն մարտիցն յաղթող եղև, և նա անպատուութեամբն 'ի վայր կործանեցաւ։ Զինուորն ասէր զպատերազմին յաղթութիւն. իսկ նա յամօթոյն և ոչ զպարտութիւնն ասել համարձակէր։ Յաղթեցաք, ասէ, և մեհագոյնք եղաք։ Ի տարակուսանս էր Թագաւորն, և ոչ զգայր յաղթութեան պատերազմին յաղագս ամօթոյ պարտութեանն որով ինքն ընկճեցաւ։ Ասէր զինուորին. երթ 'ի տուն քո և լուայիր, վայելեաց 'ի սեղան, վայելեաց 'ի կնոջ քում։ Զի թագուցանիցէ զվէրն, զի 'ի նմանէ կարծիցի մանուկն ծնեալ։ Նայց անքուն ակնն ոչ ներեաց խնայելով 'ի վերաւորեալն։

Այլ զինչ զինուորն։ Մի՛ եղիցի, ասէ. և զիարդ կարացից զքեզ տրտմեցուցանել, և ես հանգերձեալ իցեմ փափկանալ։ Զայսպիսի ասէր անգիտանալով զինուորն։ Թշնամանք լինէին Թագաւորին, զի զինուորն և ոչ զտունն իւր ախորժեաց տեսանել եկեալ 'ի պատերազմէն, և Թագաւորն այնքան անօրինեցաւ՝ վասն այսորիկ հարկ 'ի վերայ բերէր զինուորին տեսանել զիւր զկինն, զի կարասցէ զվէրն իւր ծածկել։ Այլ զինչ առնէր։ Նաև ոչ ևս գոյր հնար ծածկել զիւր զվէրն, ասէ, առ Թուղթ և գրէ այնպիսի իմն առ զօրավարն, և տայր նմա։ Զ Սերխա զինուոր առեալ կացուսջես 'ի միւս կողմն պատերազմին, որպէս զի գա սպանցի։ Այլ ընձեռէր զԹուղթն Թշուառականն։ Զմեղացն սուր բանայր հակառակ ինքեան գրեալն, և զԹուղթն բերէր արեամբ լցեալ։ Այլ կաց 'ի պատե-

բաղմին, ապաշաւ անկար։ Նոյն երկու մեղք, ապաշխա-
րութիւն և չհաւատութիւն. ապաշխարութիւն պտուղ չհաւատութեան
լինէր։ Զայս ասեմ յաղագս մեղաւորաց, որք յոյժ
զինքեանց չարիս գիտեն, զի լսելով մի յուսահատես-
ցին յիւրեանց փրկութենէն։ Նմանի գրեալ է. «Ոչ
ապաշխարեցես, ոչ հնազանդեցես»։ Նոյն երկուս ասացին պատուի-
րանս օրինացն էանց, հնազանդ և առաջ եռալն։ Զար էր
յաւէտ, մեծ էր մեղքն։

Այլ թերևս չոգաւ Ուրիաս 'ի պատերազմն և սպանաւ,
վաղվաղակի խայտացին մեղքն ծածկեալք, յայնժամ
չոգաւ առ նա Նաթան մարգարէ, վասն այնորիկ ասէ.
«Սաղմոս 'ի Դաւիթ 'ի մտանելն առ նա Նաթանայ
մարգարէի»։ Մարգարէ զմարգարէն բժշկէր. ընդէ՞ր։
Սակայն և Դաւիթ մարգարէ էր և զիւրոյ զինքն ոչ
բժշկէր։ Այլ զոր օրինակ բժիշկք յորժամ ախտա-
նան, պէտս ունին այլոց բժշկաց, վասն զի ախտքն զօ-
րաւորան ապականեն, նոյնպէս և աստ՝ մարգարէ և նա,
մարգարէ և սա։ Բայց ոչ 'ի մահիճս անկեալ կայր, այլ
'ի չարիս ընկղմեալ էր։

Նախ զնա. Նաթան մարգարէ առաքեալ է։ Այլ ասէ՝
մինչ է։ Մտանէ մարգարէն, տեսանէ զնա նստեալ հան-
դերձ բազում ցաւով և թագաւորական ամբարտաւա-
նութեամբն։ Զինչ ասէր։ Դատ ունիմ, լուր ինձ։
Ո՛վ իմաստութիւն բժշկին. եմուտ զերկաթն ունելով,
զի հատանիցէ զվէրն. այլ ոչ ցուցանէր ախտացելումն,
զի մի զրկեսցի 'ի բժշկութենէն։ Ծածկէ 'ի ներքս ոչ
ընդ հանդերձիւ, այլ ընդ արարուածով պատմութեան։
Վասն զի ոչ ասաց վաղվաղելով 'ի մտանելն, ով պար-
շելի, ով չնացող, ով ապիրատական։ Ոչ մերկ զյանդիմա-
նութիւնս ունէր, և ոչ առանց դիմաց զհամարձակու-
թիւնս. այլ զերկաթն ծածկելով իմաստութեամբ ա-
ռնէր՝ դատաստան ունիմ։ Այլ թագաւորն ասէ. ասա զդ-
դատաստանդ քո։ Ասէ. այր մի էր փարթամ, և ունէր
հօտս և անդեայս բազումս. էր և այլ մի աղքատ այր։
Երկու այրք՝ Ուրիաս և Դաւիթ։ Խմացեալ զդէմս ճըշ-
մարտութեանն։ Աղքատն ոչ ինչ ունէր, բայց մի որո-
ջ, որ հասուցեալ եղև կենաց. 'ի սեղանոյ նորա ուտէր և 'ի բա-
ժակէ նորա ըմպէր և 'ի ծոց նորա ննջէր։ Որոջն զոր
ունէր զկնութիւն՝ զկինն։ Տեսանես զաղքատութիւն

զկարգ․ ամբողջութեան պատճառ լինի։ Վասնզի առ ընչեղն բազում է ամբարտաւանութիւն. իսկ առ աղքատն կինն լինի սպասաւոր և պաշտօնեայ. ծնանի մանկունս, և լինի իւրոյն մայր և դայեակ։ Բայց առ ճոխն ոչ այսպէս, այլ ծնանի զմանկունսն և ընձեռէ զնա օտարի, և զսիրելութիւնն յերկուս հատանէ ամբարտաւանութիւնն. ծնանի, և ոչ լինի մայր գեղեցիկ[1], վասն զի ոչ լինի սնուցիչ իւր մանկանն։ Իսկ Քրիստոս ոչ այսպէս. այլ ծնեալ զմեզ, և ինքն դաստիարակ եղև մեզ. և փոխանակ կերակրոց իւրով մարմնովն զմեզ կերակրեաց, և փոխանակ ըմպելեաց զարիւնն իւր արբոյց մեզ։ Տեսցուք զողջախոհութեանն զպատմութիւնն ամբողջութեանցն։ Եկն օտար առ ընչեղն այն։ Ո՞վ էր օտարն։ Ցանկութիւնն. Օ՜ի ցուցցէ զնորա պարկեշտութիւնն, օտար զձանձրապարհ ցանկութեանն կոչեաց։ Վասնզի ոչ երբէք զայլոց անձնանուիրութիւն արտեաց, և ոչ անկարգ խորգ եռեւ. այլ խոցեալ այնու կնաւ զպարկեշտութիւն վաճառեաց. և սուղ ինչ ապերախտացեալ, եկն օտարն՝ անդարձեալ ցանկութիւնն զազրագնացն այն։ Եկն օտարն առ ընչեղն, եկն առնուլ 'ի հօտիցն և յանդեայցն. առաքեաց և յափշտակեաց զորոջն աղքատին, որ 'ի ծոցն քնանէր և 'ի սեղանոյն ուտէր։

Մարդկային թագաւորն, քանզի կարծեաց օտար զդատաստան տալ, և զիրաւունսն երևեցուցանէր հանդերձ բազում պայծառութեամբ, զի ոչ է նման սիրելի ժամանեցուցանել զիրաւունսն։ Որով մեռցի, ասէ, և զորոջն չորեքպատիկ տուժեսցէ։ Հրամայէր ըստ օրինացն, զի և օրէնքն չորեքպատիկ հրամայէին զողոցն հատուցանել։ Բայց սա գերազանցեաց քան զօրէնսն. հրամայէր զայրն սպանանել, և չորեքպատիկ տալ զոչխարն. և հան զվճիռն և զդատաստանն կատարեաց։ Ընկենու զպատկերն և ասէ. դու ես, թագաւոր։ Ո՜վ հաւատոյ, մի սուր, որ հատանէ զգայութեանցն ցաւս հանճարօ յանդիմանութեամբն։ Օ՜ի յորժամ արժան էր, ծածկեաց զամբաստանութիւնն[2]. և յորժամ պիտոյ էին յանդիմանութեան, եառ և 'ի բաց կորզեաց։ Դու ես, թագաւոր։ Եւ զի՞նչ նա. «Մեղայ տեառն», ասէ։ Տես և

1 Իմա դայեակ։

2 Իմա զպատճառն կամ զամբաստանութին

'ի հիւանդութեն զքաղցրատոհմիկ հոգին . մեղայ տեառն ։ Զինչ և մարգարէն . «Դու տէր 'ի բաց եբարձ զմեղան քո» ։ Արագ էր ապաշխարութիւնն, երագագոյն և թողութիւնն ։ «Ասա դու նախ զանօրէնութիւնս քո յառաջագոյն, զի արդարասցիս» ։ Որոցն բարեկացուցէր, և բանիւքն ապաշխարեա ։

Զայսօրիկ ասեմ, զի լուիցեն մեղաւորքն և կարծանեալքն 'ի յանցանս ։ «Մեղայ, ասէ, տեառն» ։ «Դու տէր եբարձ զմեղս քո» ։ Դու ասացեր եթէ սուր անկցի 'ի վերայ նորա . բայց դու ոչ մեռցիս ։ Տեսե՛ր զիարդ մեծ եղծ զդատաստան մարգարէին . «Ասա դու յառաջագոյն զանօրէնութիւնս քո զի արդարասցիս» ։ «Մեղայ» 'ի Դաւիթ յորժամ եմուտ առ նա Նաթան մարգարէ» ։ Նստանօր երեւի նորա բարեմտութիւնն և թողութիւնն ։ Հա ուսայք զիարդ բժշկեցաւ և զոր դեղն ընկալաւ ։ Զի յորժամ մեծ արդարացուցանէ, ո՞վ դատապարտէ ։ Զի և ոչ ասաց թէ ես թողում, այլ թէ «Տէր 'ի բաց եբարձ զմեղս քո» ։ Մինչդեռ էին ցաւքն, բժշկեաց զվէրն . ոչ մեռցիս, ասէ ։ Դու զայս ասացեալ գնաց ։

Արժիմ ցուցանել այսուհետև զնորա բարեպաշտութիւնն և զմտացն ուղղութիւն, զոր էառ զթողութիւն մեղացն, զոր ընկալաւ զքաւութիւն յանցանացն ։ Զի յորժամ եկն Ուրիաս 'ի պատերազմէն և զյաղթութիւն պատերազմին Թագաւորին գուշակեաց, կամելով Թագաւորն յանձնէն զանխլանալ զչնութիւն կնոջն, այնքան կարօտանայր փութով ծածկել զմեղսն, զի և եւս յաւելաց 'ի չնութիւնն ։ Իսկ զկնի այնորիկ եղև իմաստասէր յապաշխարութեանն . զի որ Թագուցանէր զմեղսն իւր յառաջագոյն, յայտարարանս եղն . և զկնի թողութեանն որ յետ եղև, յետ գալոյ մարգարէին և ասելոյն եթէ «տէր եթող զմեղս քո և ոչ մեռցիս», ոչ միայն ոչ Թագուցանէր զախտն, այլ և զկնի այնորիկ ամենայն ազգաց քաջայայտ առնէ, և զատաղմնս զայս գրէ . զի որք յետոյ լինիցին մարդիկ, ուսանիցին որքան օգտակարութիւնս ունիցի ախտն ։ Զի երբև եկին 'ի նա ապաշաւանքն և բերին զհամարձակութիւնն, տեսեր՝ եթէ ես ապրեցայց, զիարդ ոչ փրկիցին և այլք խնամք պատմութեանքս ։ Աստուած ինձ եթող, ասէ . վասն

այնորիկ զրկեմ, զի զմերս ուսանիցին և զգեղն. ոչ զանգիտեմ յանօթից, վասն զի ցանկամ իմում փրկութեան: Նոյնպէս և Պաւղոս ասէր, յետ թողութեան մեղացն իւրոց յարձանագրութեանցն և ասէր. «Շնորհ ունիմ զօրացուցչին իմոյ Քրիստոսի, վասն զի հաւատարիմ զիս համարեցաւ, որ յառաջագոյն հայհոյիչ և հալածիչ և թշնամանող», այժմ հաւատարիմ արար: Յաղագս այսորիկ և ես հրապարակագոյժ ասնեմ. զի եթէ ոք իցէ անարգել հայհոյիչ, եկեսցէ զի ունի յոյս փրկութեան:

Այլ դու ով Դաւիթ, վասն զի շնացար և սպանութիւն արարեր և թողութիւն յինէ առեր, ասյգր ապագաւ հռչակեցուցանես: Նոյն, ասէ, զի եթէ իցէ ոք շնացող կամ այրասպան, ուսցի եթէ կարէ փրկութեան հանդիպել: Յաղագս այնորիկ դնէ 'ի բաց զմեղս, և զապաշխարութեան ընդունի: Այսպիսի են միայն խնդրելի, եթէ քաղցրայայտ ամենեցուն արար և ուղղեցաւ: Ո՜ խորհրդ, ես ասեմ: Որպէս լուայք եթէ ապաշխարութիւն բազում և մեծամեծ թողութիւն ունի և յոլով համարձակութիւն բերէ մեզ, նոյնպէս և զայն ուսանել ձեզ հարկաւոր է, եթէ որ ընդ մեղօք անկեալ է և յոլով ամօթ ստանայ, ոչ միայն բաւական լինի ապաշխարութեանն, այլ երկնչի և դողայ մի գուցէ դարձեալ 'ի նոյն անկանիցի: Որդ կամի ցուցանել եթէ ոչ միայն զյանցուցեալսն ճանաչէ սաղմոս, այլ և զապաշխարողն: Այլ զայսորիկ 'ի ձեզ պահեմ, և մի ոք զկնի ապաշխարանացն յինքն վստահասցի, այլ մանաւանդ հաւատագոյն զիւր զապաշխարութիւնն 'ի նաւահանգստի կացուսցէ:

Կամիմ ցուցանել զնա թէ բժշկեցաւ, և լաւագոյն և զօրաւոր այնքան եղև: Այլ զիարդ յետ ցանկութեան այնորիկ անկաւ 'ի մեղս և ես բաղձանս: Դարձեալ մարտ, դարձեալ կռիւ, դարձեալ 'ի վերայ եկն նորա ցանկութիւն, դարձեալ պատերազմ խմբեցաւ, և պատերազմ դժնդակ, և իւրքն կային շուրջ: Էր աղբիւր 'ի տեղւոջն, յորում սաստկագոյն էր պատերազմն, ետես Դաւիթ 'ի պատերազմին և 'ի դժնդակագոյն ծարաւ անկանէր և ցանկայր. դարձեալ փափագումն, յորմէ ոչ արգելլաւ. յայնժամ ցանկացաւ մարմնոյ, և այսօր Ջուր ըմ-

ակերլոյ բաղձայր. տապալեցեալ լինէր 'ի ծարաւոյն, և ասէր՝ ծարաւի եմ, կորնչիմ։ Իսկ ամենայն յափշտակողացն ապառս տանել նմա չոգւոյն և բերելոյ զջուրն։ Զինչ առնէր, որ յաղթահարեալ պատերազմի զծարաւ իւր արգել։ Զինչ ասէ. տեսեալ զջուրն ոչ արբ, այլ նուիրեաց Այ։ Զի ոչ ջուր էր, այլ արիւն. ոչ 'ի բնութիւնն հայէր, այլ 'ի միտսն։ Տեսանե՞ս զիարդ արտաքեալ յառաջին ցանկութենէն, յետոյ ողջախոհագոյն եղև։ Որ մարմնոյն ցանկայր, ջրոյ ևս փափագէր, մինչաւանդ թէ բաղձայր, և արգելոյր զինքն։ Քանզի ոչ ասեմ եթէ արտաքոյ էր դժնդակացն, այլ եթէ խնամութեամբ յաղթող եղև ցանկութեանն։

Զայսոսիկ ասեմ յաղագս պատանեկացելոց. Յանկուցար բողի և պատանեկեցար, կամիս առաքինանալ. մի յաւելցես մեղս 'ի մեղս. և մի ասեր ինձ զիարդ կարացից յաղթահարել։ Այս քեզ ասեմ որպէս կարասցես։ Տաղտկացուցանէ՞ զքեզ ցանկութիւն, այլ ունիս կին. և[1] եթէ չունիս՝ առ և ունիր հանդերձ զգուշութեամբ զհեշտութիւն։ Ոչ կարեմ, ասէ, ժուժել։ Յուլութեան են այդպիսիք առաւել. զի յորժամ բերելոց քեզ զայլս և գացեր քեզ թէ ոչ կանայս ունելով պարկեշտանային, ո՞ր պատասխանիս կալցես դու. Որքա 'ի խոլս անդ զերծան 'ի նաւաբեկութենէն, և դու 'ի նաւահանգստի ընկղմիս։ Ունիս կին, և պոռնկիս, մինչաւանդ թէ չունիս։ Այլ զիա՞րդ կարիցեմ, ասէ, յաղթել միոյն. Անցելեալ 'ի կնոջ քում, և զմնաց ած զինչ ասէ երանելին Պաւղոս. "Յաղագս պոռնկութեան իւրաքանչիւր ոք զիւր կին կալցի և իւրաքանչիւր ոք զիւր այր։ Զի կին մարմնոյ իւրում ոչ իշխէ, և ոչ այրն"։ Այթէ կոչեացէ զքեզ բողն, զմնաց ած զբանսն 'ի քեզ խնդրեան և ասա. "Այր մարմնոյ իւրում ոչ իշխէ". և զբանս զրեացես 'ի Ճանապարհ քում և տռոացես բողին. զի երչես զնա, կնոջ իմոյ են մարմինք իմ. ոչ կարեմ զայլոյ միանալ, զանփափական նորա ոչ իշխեմ նուաղեցուցանել և ոչ զիւր նորա վաստակել, և զմարմինն նորա իշխեմ պղծել, և զիա՞րդ կարիցեմ նոյել ընդ կնոջ։ Այրնէր 'ի Քրիստոսէ և ասա. մարմինս այս անդամ է Քրիս-

1 Գրչագրէք յօրինակին և եթէ չունիս՝ առ և. յաւելեալ 'ի յաւելն։

տանի. վասն զի մարմինք ձեր, ասէ, անդամք են Քրիստոսի:

Լուիցեն զայս և կանայք, երկիցեն և զմտաւ ածիցեն մեր եւած զնոսա Քրիստոս, և ասասցեն. «Այն մարմնոյ իւրում ոչ խնայէ»: Տես զխնամատարութիւն Պաւղոսի զինչ ասէ. վասն զի յոլովք են որ ժուժկալեն, և ունին ողջախոհ և պարկեշտ կանայս, և առաւել քան զկարծիսն կրօնաւորին, և զինչ երբեմն նոցա խնամատարութիւնն չնութիւն, յաղագս այսորիկ ասէ. «Իւրաքանչիւր ոք կալցի զիւր կին»: Եւ ոչ ինչ պատուիրէր, այլ մատնէր և նստէր յառաջապատին, և համապատշաճ զայս և զկանայս խրատելոյ աղագաւ աղաղակէր և ասէր. «Մի՛ զրկէք զմիմեանս, բայց եթէ ոչ միաբանութեամբ կրօնաւորեսցի»: Դու ոչ ախորժես ունել զայրն քո, և նա զքեզ ոչ ունելով՝ երթայ այնուհետև մեղանչէ, և յանցանացն այնուհետև քում ժուժկալութեանն համարիս: Ո՞ր լաւագոյն, զքե՞զ ունել թէ զայրն: Դու ոչ արգելեալ ՚ի նմանէ, բայց բազում արգելեալ է. քանզի եթէ կալցի զայրն, կորուսանէ զքո անդամսն: Յաղագս այսորիկ եղա կին, և դու վասն այսորիկ առեր այր, զի ողջախոհանայցէք: Մի՛ խորժես կրօնաւոր լինել. համաձայնեցո զայրն քո, զի երկու ասակք լինիցին՝ ողջախոհութիւն և համաձայնութիւն. զի մի պարկեշտութիւն և պատերազմ, զի մի ողջախոհութիւն և մարտ: Քանզի դու յորժամ ժուժկալիցես, և նա ՚ի ցանկութիւնն բացանկիզեալ լինի, զինչ օգուտ իցէ. և Պաւղոս ասէ՝ ոչ զրկանիցես, վարդապակի ամենայնի և ալէկոծի: «Մի՛ զրկէք զիրեարս, ասէ, բայց եթէ ինչ ՚ի միաբանութենէ»: Ուր խաղաղութիւն է, և ողջախոհութիւն պայծառանայ. ուր համաձայնութիւն է, և ժուժկալութիւն պարկէ. իսկ ուր պատերազմ, և ողջախոհութիւն ՚ի բաց հատանի: Եւ արդ «մի զրկանայք զմիմեանս, բայց եթէ ինչ ՚ի ձայնակցութենէ»:

Եւ դարձեալ զնոյն առնելով ոչ դադարեմ. քանզի փեսաներն Պաւղոս հրամայէ, որ փեսայքն ամենայն աշխարհի էր. և վասն այսորիկ ոչ ինչ պատուիրէր առնելով. «Պատուական է ամուսնութիւն և անկողինք անարատ»: Ուր և առքն նոցա խնճոյք ՚ի հարսա-

նիսն չոգաւ, և իւրում երթալովն զամենայնութիւն պատուեաց, և ընծայս մատոյց՝ զՋուրսն գինի փոփոխելով։ Ընթացցիս որքան ախորժեսցես. իսկ յորժամ ձեռնարկեսցես, առցես զղեղն զմխարանութեանն, զի մի փորձեսցէ զձեզ սատանայ։ "Իւրաքանչիւր ոք զիւր կին կալցի"։ Երեք են պատճէնք, կուսութիւն, ամուսնութիւն, պառանկութիւն. կուսութիւն գեր 'ի վերոյ, ամուսնութիւն մէջ և պառանկութիւն 'ի վայր։ Կուսութիւն պսակ ունի, և ամուսնութիւն չափաւոր գովութիւն, իսկ պառանկութիւն տանջանս և պատուհաս։ Որք առս թէ ժուժկալիցես, եթէ կարիցես զժուժկալութիւն մարմնոյդ բառնալ, և կամիցիս զչափն զանց առնել։ Ոչ ի զօր օրինակ որք հանդերձեալ են զուղել, այնքան մանեն որքան խմանան թէ պարտ է երանել, նոյնպէս և դու զմտաւ ած որքան կարես համբերել, զի մի առաւել քան զչափն անկանիցիս արտաքս։ Յաղագս այսր ամենայնի փոհասցուք զՀայրն և զորդւոյ և զՀոգւոյն սրբոյ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Ի ԲԱՆ ՄԱՐԳԱՐԷԻՆ ՈՐ ԱՍԷ. «ՍԱԿԱՅՆ Ի ՆԱՆԻՐ ԽՌՈՎԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՄԱՐԴ ԿԵՆԴԱՆԻ. ԳԱՆՁԷ ԵՒ ՈՉ ԳԻՏԷ ՈՒՄ ԺՈՂՈՎԷ»։

Ներ այժմ, սիրելի, 'ի դաւթեան երգոցն զսաղմոսականն հարցուք նուագս. և ընդ նմին զմարգարէին տեսութիւնսն յայտնապէս ցուցցուք. "Սակայն 'ի նանիր խռովի ամենայն մարդ կենդանի". խռովի և 'ի ազատ կորնչի, խռովի և որպէս չեղեալ ապականի, խռովի և յառաջ քան զհասանելն ընկղմի. որպէս հուր բորբոքեալ տաշտի և որպէս եղէգն անձրևանայ, որպէս բալ վերանայ և որպէս մոխիր գետնանայ, որպէս բոց ծօծէ և որպէս ծուխ լուծանի, որպէս ծաղիկ գեղեցկանայ և որպէս խոտ չորանայ, որպէս զամպ ակաւ և որպէս կաթիլ պակասի, որպէս պղպջակ պատառի և որպէս պատրոյգ առկայծեալ շիջանի. խռովի և զհարըստութեանն միայն զտիրելն տանի. խռովի և զժլատութեան և զնեխութեան շահս շահի. խռովի և 'ի խառ-

մտութենէն ոչ ինչ առնել երթայ։ Որպէս խաղաղութիւնք և այլոց փափկութիւնք, նոքա կանքք և այլոց զանձքն, նաքա հոգք և այլոց ուրախութիւնք. նոքա տրտմութիւնք, իսկ այլոց վայելք; նոքա յափշտակութիւնք, իսկ այլոց փափկացուցմունք[1]. զնոսնէ անէծք և հեծեծանք, իսկ առ այլոցն առաւելանք. զնոսնէ արտասուք, և այլոց ինչք. նոա 'ի դժոխս տանջի, և այլք 'ի նորայսն վայելելով առաձնանեն "Սակայն 'ի նանիր խռովի ամենայն մարդ կենդանի",։

Մարդ՝ կենացս առժամեայս փոփոխող՝ մահուամբ անսպառ ժերկի ապարանք, որ կամաւորութեամբ չարութիւնն, որ ինքնաւայց խմաստքն, որ խաւարին ունել նենգութիւնն, որ զխաբարուեան 'ի չարագործութիւն, որ չարախօս[2] պատարաստն էր 'ի ժլատութիւն, որ անյագն էր յարծաթսիրութիւն, որ անապական մեծամեծն, որ զխորանս վերացուն, որ զխրախուսանս բարձրութեան, որ կամս առժամանականեայ, անձինն մոլեգնեալ, մախիցն մեծամեալ, շլմոն փչացեալ, ապականեալն պատուիրք, բացն զխրատուչ, զխրատուց հրապն, զխրատուսոր խառն. որ այսօր պատանեայ և այգուցն վախճանի, որ այսօր 'ի հարստութեան և այգուցն 'ի թաղման, որ այսօր 'ի ծիրանիս և այգուցն ելեալ 'ի կենաց, որ այսօր 'ի գանձս և այգուցն 'ի շիրիմս, որ այսօր է և այգուցն ոչ է, որ այսօր ձանձրացեալ և այգուցն մշտացեալ, որ 'ի բարեբախտութեանն անբաժանելի և 'ի վատաբախտութեան անմխիթարելի, որ բնութեամբ մահկանացու և յամբարհաւաճելն որպէս կարծէ՝ յաւիտենական. որ զարծակիցն ամենայն ցաւոց։ Լաւ եղէ մեր նուաստութիւնս նուաղելով որչափ մարդկային ակարութեանս հաշուեկումն է. որչափ ինչ ասացի, ոչ ինչ պատաշաճապէս զամքան զմարդարէականն ձայնն որ ասէ. "Սակայն 'ի զուր խռովի ամենայն մարդ կենդանի",։

Տես սիրելի, քանզի ծովու նմանեցան երկրայինքս, գուցէ 'ի ցամաքի առաւել քան թէ 'ի նաւի վշտանայցեալք, գուցէ[3] քան զհողմ սնոտեաց զմիմեանս անկանիցիք, գուցէ որպէս 'ի մթի այսր անդր ծփիցիք։

1 Միւսն ճոխաց։
2 Միւսն չարաչար։
3 Միւսն գուցէ անկեալք զմիմեանս։

Սա զծոցս ազատութեան էսա, մինչ զայսպէս երկինք եհաց․ սա ընկերութիւն առաքելոցն ցանկացաւ, այլ սա զայսոր անուանս զծառայս յանդիմանութեան, սա վասն Քրիստոսի ընդ ղօղանջին մի-ջին, սա վասն զետեղ ընդ ընկերութիւն պատուէրացն․ սա նմանիւ վասն չարեաց երկրի միջին, սա նմանիւ վասն շինուածոց զգե-ստեանս նորոգեն․ սա որ այն էսա՝ Քանզի հանել, նա և զըր սան՝ տալ ոչ կարեն․ սա վասն վաշխից ծուլութեանց, սա և զլխովքն խոկ հանել փութոյ․ սա ոչ ինչ ունելով կամի, և նա ունելով աղքատի[1]․ որ այն ունի նախատինս, և որ ունի նեղութիւն․ որ կարծեն[2] չզգայականէ, և որ յեր-կնաւորութեանն իցէ կապակամէ․ որ ՚ի պէտութեանն է սուրբ, որ ՚ի կարգաւորութեանն է քաղաքակ։ Պատուիրակ-մունք հանդարտեալ, նախանձ հետ կրեալ, ծուլութիւն բանանոց, պարտաւորութիւն[3] բարձրանոց սա մոլեռանդ․ հաւատք փախուստ, ջերմեռանդութիւն զերկինս եթող, սէր մինչև ցանդամն հատուցանել․ քաղցրութիւն զհարկանողն ողջ կարողութիւն․ երկարամտութիւն կամակամանք ցնորել․ երկինք առաց զպարկիս ամբառնալ ոչ կարէ․ որք մինչև զվերին եթերն պղծեցան ՚ի չար բանից․ կենցաղս անկենցաղ եղև վասն ընչասիրութեան։ Կարգք[4] վաճառքին, ճա-նապարհք մոլորութեան, երկիր միջամտի, որք ընդ վա-ճառս անկանելին, Քուրք տիրանան, ատամնատրճեք և հրապարակականք զբաղանս ունին, փախուստք ՚ի հոգս մարդկան․ յանդիմանութիւնք զաշխարհս խռովեցուցանեն, ըն-չաւէտք զդատաստանս կրեն[5], զհարկապահանջս զսուտ թիւնս վաճառեն․ մեռեալոց սպելով զերդմունս ծախեցաւ․ յերդմունք մրայն ճանաչելոց զանձ․ Սակս այսր ամենայ-նի չարութեան ընկղմեալք՝ մարդկանէն զկենցաղս յաղե-լով ասէ․ “Սակայն ՚ի զուր խռովի ամենայն մարդ կեն-դանի”։

Ով մարդ սա է, մարդ միայն խռովի․ բանաւոր ասեղ-ծուածն միայն բանական․ ոչ ինչ այլ ՚ի կենդանեաց կամ ՚ի կարգս անասնոց խռովեալ։ Խռովին, սակ, Քարք և անդնդոց զտուրսն, շարժի երկիր և զարձեալ հաստատի, յանձեն հողմք և անդուրքն լռեն, խռովին և զա-

1 Միւսն ունողի։

2 Միւսն որ զոխանան է, և չէք հաստատեալ ՚ի յոյզն։

3 Յոյժն ապաշխարեալ միայն բանն․ Բերանն բազմաւոր։

4 Յոյժն ասող պարզինք։

5 Միւսն կրեն։

զանձք և ժամանակաւոր հանգստեան, յաւանէ բաց և զմերձա-կայս նուէրն ծախելով անցանէ: Իսկ մարդ խառնեալ ընդ նա՝ ոչ երբեք դադարէ. այլ զայս առնու և առա-ւել խնդրէ, զհարիւրն կրկնել ջանայ և զկրկնեալն տա-սանորդել[1], և յայսոսիկ այլ ջանայ գանձել. ոչ երբեք լաւ է 'ի գանձելոյ, մինչև իւր կատարածն գանձի. զայս-քեալ է հարստութեամբն, արծաթսիրութիւնն կա-լեալ զայսն՝ գեղեցկագոյն քան զոսկի շղթի վասն ցանկ հարստութեանն. հարստութիւն՝ անհաստատ ուրեք, անհաւան կենակից, նենգաւոր ցանկութիւն, բազմա-տէր[2] կատակ. բազմահաճոյ խաբողն, թևաւոր կա-պեալն, պատերազմողացն աւարողն, որ քան զամենայն յոյս արագագոյն փախնու, որ յաւնելն անմերձենալի մնայ որպէս հողմ, մեծութիւն որ ամենայն անառակու-թեանց է ծնող, ամենայն տանջանաց հաւաքող, ամե-նայն չարեաց գտող, գործակից հեշտենուշ փափկու-թեանն, որ ընդդէմ է ժուժկալութեանն և թշնամի, որ զամենայն բարի գործս մոռանալ տայ՝ գողն և աւա-զակն: Եւ այլ զի ես մանանեցից զմեծութիւն, թողեալ որք ստանան, որոց և բանաւորինն, և նա պնդեալ և կա-պեալ 'ի նոցանէ: Նմանագոյն է ինձ առ նոսա ասել առաքելոյն բանս: Ո՜վ զի զիս, ընչասէրք, խափանէք. զի զիս իբրև զզող բիւր կապանօք կապէք. զի զիս իբրև զան-բերլի հանդուրէք և իբրև զչարագործ կապէք. 'ի մեղա-ղաց 'ի մեղադրս 'ի ձեռն ձեր առաքեցայ: Ողէք զիս գանձաց ստացուածս մի անցանել առ լոյսն, զի 'ի տառա-պելոցն 'ի ձեռն փոփոխել փութամ:

Այլ զինչ ասեն: Որդւոց ժողովեմք զմեծութիւնն, զի մի տառապանաց[3] լիցին ժառանգորդք, այլ մեծու-թեան: Նախնիքդ զանազանես, ով մեծատուն. զառաժա-մանակեայս ոչ գիտես, և զհանդերձեալսն հոգաս. զանձ-ձինող չգիտես, և վասն այլոց կարգաւորես. Եթէ թո-ղիս՝ զայն ոչ գիտես, և վասն ժառանգաւորացդ հոգաս: Պետրի ասացեալ, տաս ինձ զքո կատարածն, և զորս յայնժամ վասն որդւոցն խնամոյ: Ո՛վ զի զքեզ քեզէն խաբես, զի որպէս զայս գործն. ոչ կարես յետ մահուն

1 Իմա պատկերագրին առնել. միւսն՝ ըստ յունին: պատմէ՞ին խորհի:

2 Ցոփէնակս էր բազմակր. Եզաս

3 Միւսն ձառանկեցյան՝ պատառ-ակեցին, այլ անձկանացին:

կարգաւորիչ լինել կենդանեաց. ոչ թէ 'ի դժոխս վասն երկրաւորիս կարգաւորեաց. մի է կենդանեաց և մեռելոց կարգաւորիչ, կշռէ իւրաքանչիւր ուրուք զարժանն։

Ո՜վ ի ունայն խորհիս, ով մեծատուն, զի գանձես և ոչ գիտես ում ժողովես զայն. զի՞ զտառապելոց և զորբոց մտեալ ես զհետ. զի՞նչ 'ի նոցանէն աղաչելով ծախիս որպէս զքո ինչ իրս տալ. զհայրենին իւրեանց կալուն և ոչ զքոյն, զձեռնադրեալն քեզ վասն նոցա և ոչ զընդ քեզ ծնեալ։ Ո՜վ որ առերն տուր, և զոր կալարն շահիս. շատ է քեզ զի տալ և ոչ առնուլ հրամայեցար, շատ է քեզ զի ընդ տառապելոցն. Քրիստոս զանձն իւր ձգեաց առ քեզ։ Նա անձրեւէ զառ 'ի ներքոյ երկնից առ հասարակ, արծաթ 'ի քէն խնդրէ. որ որոտայն և փայլատակէ, ողորմեաց քեզ, ասէ, որ զամենայն իւ ողորմութեամբ։ Նա զգեցոյց զերկինս ամպովք, զգեստ 'ի քէն խնդրէ. շատ է քեզ զի աղքատն իբրեւ զքեզ աղաչէ զքեզ։ Տուր գթա ողորմեա քեզ, ասէ, և դու զլծնող վեր 'ի վայր տանիս և ոչ աղաչելոյ նոցա հաւանիս։ Տուր նոցա զնոցայն, և 'ի հօրէն առցես զփոխարէնն։ Հայր ունին Թագաւոր, տուր նոցա և առ 'ի հօրէ նոցա զփոխարէնն զայն որ ասէ. "Ամէն ասեմ ձեզ, որովհետեւ արարէք միում 'ի փոքրկանցս յայսցանէ յիմ հաւատացելոց, ինձ արարէք"։ *

ԱՌ ՀՐԵԱՅՍ, ՀԵԹԱՆՈՍՍ ԵՒ ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂՍ ԵՒ Ի ԲԱՆՆ «ԿՈՉԵՑԱՒ ՅԻՍՈՒՍ Ի ՀԱՐՍԱՆԻՍՆ»։

Ձագք ծիծռանց նստելով 'ի բունի անտառին ծնողացն գալոյ և բերելոյ զկերակուրն. և յորժամ տեսանիցեն զնոսա եկեալս, թեւ թե թեւոքն շարժեն զօդն և ճռուելով հրճուին։ Նմանապէս և ծնողքն հանդերձեալք մտանել յիւրեանց 'ի բոյնն՝ ձագուցն, յառաջագոյն յայտնելով ձագուցն զիւրեանց զգալուստն։ Նոյնպէս և դուք նստիք 'ի բունիս յայսմ յեկեղեցւոյ սպասելով մերում գալստեանս. և յորժամ տեսանիցէք զիս ե-

* Թերի եւս ճառս երկեր ժամանակս։

կեալ, Թեթև Թևօք մտաց Թռչիք ։ Արդ նման և ես համարձակեալ մերձենալով 'ի հոգևոր բազմս այս՝ նախամայնեմ փառաւորելով զԱծ իմ, որ այսպիսի ուրախ ետ ինձ սիրելիս ։ Ընծայանցն բերանոյ 'ի բերան տըւեալ լինի կերակուրն. իսկ ձեզ ոչ այսպէս, այլ 'ի բերանոյ 'ի լսելիս. և նոցայն յապականութիւն յառաջեալ անցանէ, բայց այս յանապականութիւն. նա ըզմարմինն կերակրէ, և սա զհոգի պարարէ ։ Այս ամենայն ոչ վայրապար և ոչ ընդ վայր ասացան ինձ, այլ զի յաւետարանէ այսօր ընթերցեալ տեղին յայս վարդապետութիւն մեզ օժանդակէ և հարկաւորէ զձեզ խրատել ։

" Կոչեցաւ, ասէ, Յիսուս 'ի հարսանիս ,, ։ Այլ առանց ձանձրանալոյ տուք ինձ զձեզ աղաչեմ և հայեցարուք յասացելոյս ։ Ասեն զի ունինք պատճառսն զամուսնութիւն, այլք զմանկունս, կէսք զզինուորութիւն, ոմանք զվաճառականութիւն, կէսք զաղքատութիւն և զայլ ինչ որ այսպիսի իրք են ։ Արդ ջանամ ցուցանել ձեզ, եթէ ոչ ընչեղութիւն խափանէ և ոչ աղքատութիւն, ոչ զինուորութիւն և ոչ վաճառականութիւն, ոչ ամուսնութիւնք և ոչ որդիք, ոչ ծառայութիւն, ոչ ազատ և ոչ այլ ինչ 'ի նոյնպիսեացն ։ " Կոչեցաւ Յիսուս 'ի հարսանիսն ,, ։ Չոգա՞ւ եթէ ոչ չոգաւ. յայտ է եթէ չոգաւ ։ Իսկ եթէ չոգաւ, զինչ՞ ամուսնութիւն չար իցէ. մի՞ ունիս ինչ պատասխանիս ։ Բայց ես ոչ միայն ասեմ եթէ չոգաւ, այլ ընծայս ևս մատոյց՝ զջուրն 'ի գինի փոփոխելով ։ Արդ մի պատճառեր զամուսնութիւն. տէրն քո չոգաւ 'ի հարսանիս և փառաւորեաց զնա, և դու Թշնամանես զամուսնութիւն և ասես եթէ խափանիչ է մեզ ամուսնութիւն ։ Ոչ ինչ է խափան առ բարեպաշտութիւն ։

Կամիս ուսանել եթէ ոչ ինչ վնասէ կին ունել և մանկունս. Մովսէս ո՞չ ապաքէն կին ունէր և մանկունս. Եղիա ո՞չ կոյս էր. Մովսէս ո՞չ մանանայ իջոյց յերկնից. Եղիա ո՞չ հուր իջոյց յերկնից. ո՞չ Մովսէս լորամարգի ետ ժողովրդեանն. ո՞չ Եղիա բանիւ կապեաց զերկինս. ո՞չ ընդ Մովսէսի խօսէր Աստուած. և ընդ Եղիայի նոյնպէս. ո՞չ Մովսէս զծովն եհերձ և անցոյց զժողովուրդն, և Եղիա հրեղէն կառօք համբարձաւ ։ Ո՞չ վնասեաց ինչ զնա կնութիւնն. մի խափան ինչ,

եղև միաստանի կնոջն և մանկանցն։ Տեսանե՞ս զՄաղքիա օգոյ երասանակակալ. առեալ զՄովսէս 'ի ծածուկ Հանդապարհորդեալ. հայեաց և ընդ Պետրոս ընդ սիւնն եկեղեցւոյ, զի և նա կին ունէր։ Այլ ասասցե՞ս յայս եթէ կին ունէր։ Այս ասեմ. "Լսէաք, ասէ, Յիսուս առ զոքանչն Պետրոսի, և էր նա հիւանդ. մերձեցաւ առ նա, և փախեաւ ջերմնն. յարեաւ և սպասաւորէր նոցա„։ Տեսանե՞ս զի և Պետրոս կին ունէր։ Մի՛ բամբասեսցես ինչ արգելոք զամուսնութիւնն։

Զայս ասեմ զի մի ոք պատճառեսցէ մի զկին, մի զորդիս, մի զզինուորութիւն, մի զվաճառականութիւն, մի զաղքատութեան, մի զծառայութիւն, մի զփարթամութիւն, մի զաղքատութիւն։ Նայեսցին պատճառանք են և բաղձանք, այս զանձնառութիւն բանսարկուին։ Զզինուորութիւն պատճառեա և ասեա՝ զինուոր եմ և ոչ կարեմ երկիւղած լինել։ Հարիւրապետն ոչ տարաքէն զինուոր էր որ ասէր Յիսուսի եթէ "Ոչ եմ բաւական եթէ ընդ յարկաւ իմով մտցես, այլ ասա բանիւ և բժշկեսցի մանուկն իմ„։ Եւ զարմանցաւ Յիսուս ասէր. "Ամէն ասեմ ձեզ, զի և ոչ յԻսրայէլի այսքան հաւատ գտի„. մի խափանեսցես ինչ զնա զինուորութիւնն։

Այլ ձեռնարկեցանք ոք իցես. այսպէս և Պաւղոս՝ կողոպտիչ եկեղեցեաց, և զկնի առաքեալ եղև քարոզ։ Այլ և Աբրահամ կին ունէր և որդիս. "Հաւատաց, ասէ, Աբրահամ յԱծ, և համարեցաւ նմա յարդարութիւն„. մի խափանեսցես ինչ ընչեղութիւնն կամ կինն կամ որդիքն։ Մի ունիր ինչ պատասխանիս առաջի բարձրելոյն։ Նա զերկրաւոր ունէր, կին և որդիս և փարթամութիւնս։ Այլ Թովբիա ծառայ իցես. էր և Անեսիմոս ծառայ։ Պրծելով Պաւղոս փիլիմոնեաց, "Անեսիմոս, ասէ, զի երբեմն քեզ անպիտան էր, բայց այժմ և ինձ և քեզ պիտանացու„։

Այլ Թագաւո՞ր իցես. և Դաւիթ. յաղթեաց մեծազաւրն, եկեալ առ նա Նաթան մարգարէ և յանդիմանեաց զնա յաղագս յանցանացն զոր արար։ Մի բանացիւ լինիր Թագաւոր, մի խոստութիւն ինչ երևեցոյց հակառակ մարգարէին. ոչ 'ի թագաւորութեանն գոռոզութիւն խառնակեցէր և ասէր. "Մեղայ Տեառն„։ Այլ մարգարէին անսալով պատուհասանն նորա ասէր.

"Ոչ տէր 'ի բաց եհարձ զձեռն քո": Այսպէս էր ա-պաշխարութիւնն, երագագոյն և Թողութիւնն: Մի՞թէ տաց՝ եթէ Թագաւոր եմ, ծիրանիս զգեցեալ եմ և Թագ ունիմ, ադեղն և նեռոս, փափահան և զրահս, զօ-րութիւնս և պաշտօնեայս, և յայսմ ապարանի երկնչիմ որ եմուտ և յանդիմանեաց զիս, և ոչ առանձին զաւ: Այլ ոչ ինչ յայտնաբէ տաց. այլ Թէպէտ և Թագաւոր էր, գիտէր Թէ մեղաւ: Մի՞թէ խափանեաց ինչ զնա Թագա-ւորութիւնն:

Այլ մանուկ իցես. և Դանիէլ, զառիւծուն կարկեաց, զվիշապն եհերձ, զԲէլ կործանեաց և զծերսն զառա-պարտեաց և զՇուշան փրկեաց: Այլ երիտասարդ ես. և Յովսէփ և նա նմանեսցես, որքան խաստատականութիւն եցոյց և ողջախոհութիւն առ եգիպտուհին, որ զպատ-մուճանն նորա պատառեաց, բայց զՀաւատն ոչ կարաց պատառել. և յաղթեաց զզօրութեան նորա, և զզանկու-թիւն նորա ոչ կատարեաց: Այլ այրի իցես. և սի-դոնացին, որ ընկալաւ զմարգարէն զԵղիա և կերակ-րեաց զնա հացիւ և ջրով. զպատուհաս սովոյն՝ ասելով ոչ խորշեաց: Այլ առաքինի իցես. և Աբրահամ, որ Թագաւորաց զհարեալսն, և յետ ամենայն որոց յԱստուծոյ զերկինս խոստովանեաց՝ ապրեցաւ հողն և մոխիր իբր: Այլ աղքատ ես. Ղազարոս և յաղքատութեան իւրում որքան ի-մաստութիւն եցոյց և համբերութիւն. ոչ զժտու-թեցաւ յաղքատ վտանգս: Այլ կնաւոր իցես. և Աբրա-համ. և Թէպէտ և ամուսնեցաւ 'ի կինս, այլ սակայն մեծ խնդրութիւն զենեալ նմա ուծ և էառ մեծ յաջողեցաւ: Այլ մանկաւանդ իցես. և Յոբ: Տեսա-նես որքան ամբերցան: Ունէր զՀաւատն, զամենայն ու-նէր. և Թէ չունէր զՀաւատն, Թէպէտ և Թագաւոր ի-ցէր, ոչ ինչ քեզ օգնեացէ:

Այլ զոր խոստովանեալս, ոչ մնացեալ. "Արդարեցաւ Յի-սուս 'ի Հաւատոյն": Ոչ յաղթանակ նորա զինքն ոչ ու-նէին: Տես զնա մարգն իւր. "Պոռնիկ ոչ ունէին. Տես զնա Յիսուս. երթ 'ի բաց կին դու, զի ես եկեալ եմ ժամ իմ": Ոչ զայս ասելով հրամայեաց Յիսուս սպասաւո-րացն ըմպել զաւազակն ջրով, և ըմպն. և ապա զՋրոյն զինքն: Գինեկն առաջ ասացեալ՝ ջուր զաւազակաց ջրով, որ բանիւ զգեստ մարդ և զերեկ Հրաշալիսցն և զամենայն

որ 'ի նոսա. ոչ կարէր արդեօք բանիւ զսափորսն լնուլ, այլ ասէր՝ լցէք ջրով: Ընդէ՞ր. ես ասեմ: Զի եթէ ուրանայցեն, ձեռք իւրեանց որ լցին զջուրն և ուսքն որ բարձին՝ յանդիմանեսցեն զնոսա:

Զի և առ Ղազարու զնոյն արար. զի նախ քան ըղ-ձալ 'ի տեղին, ասէր ցաշակերտսն իւր. «Ղազարոս բարեկամ մեր քնեաց»: Եւ ապա յորժամ եկին քոյրն Ղազարու և ասէր ցնա «Ղազարոս մեռաւ»: Հարցա-նէր ցնոսա «Ո՞ւր եդիք զնա». և ասէին ցնա «Եկ և տես»: Ո՛վ նոր և հրաշափառաւորագոյն իրացն. սուղ մինչ յառաջագոյն ասէիր ցաշակերտսն քո եթէ Ղազարոս մեռաւ, և այժմ հարցանես ո՞ւր եդիք զնա. զմահն յառաջագոյն պատմես աշակերտացն, և զտեղին ոչ գի-տես: Գիտէր, այլ յաղագս հրէիցն ասէր, վասն զի չարաբարոյք էին. որպէս զի ասելն ո՞ւր եդիք զնա, ոչ էր տգիտութեան: Նոյնպէս և 'ի դրախտին ասէր ցԱ-դամ «Ադամ ո՞ւր ես»: Ոչ գիտէր արդեօք ուր էր. այլ վասն զի ասաց նոցա սատանայն՝ թէ «Յորում ա-ւուր ուտիցէք 'ի փայտէդ յայդմանէ՝ լինիցիք իբրեւ ա՛ծս», յաղագս այնորիկ ասէր նմա՝ Ադամ ո՞ւր ես: Նոյնպէս և առ Ղազարու արար. մերձեցեալ 'ի գե-րեզմանն ասէր ցհրէայսն. «Ո՞ւր էք եղբայրդ 'ի գերեզ-մանիդ». և ասին: Եւ ասէ ցնա քոյրն Ղազարու. «Արդ հոտեալ իցէ, քանզի չորեքօրեայ է»: Եւ բար-բառեալ մեծաւ ձայնիւ ասէր. «Ղազարէ, արի եկ ար-տաքս». և ել երիզապնդեալն: Իսկ արդ որ փոփոխէր զերկիրս 'ի միջոյ ծովու, ոչ կարէր արդեօք զքարն 'ի բաց մերժել. և որ զնետս մահուն խորտակեաց և ըղ-դրունս դժոխոց փշրեաց, ոչ կարէր և զպատանսն քակել: Ասէր ցնոսա «Լուծէք զդա»: Ընդէ՞ր. զի եթէ ուրանայցեն, ձեռք իւրեանց և աչք յանդիմանեսցեն զնոսա. յաղագս այնորիկ ասէր՝ լուծէք զդա: Եւ 'ի հարսանիսն զնոյն արար. վասն այնորիկ ամենայն ուրեք նմ զգուշացուցանէր զնոսա: Նոյնպէս միշտ չարաբա-րոյք լինէին հրեայքն և անհաւատք:

Կամիք ուսանել որքան բարիս ընձեռեաց նոցա, և ապերախտ եղեն: Լուարուք, այլ և ասացից ձանձրանա-լի զձեզ առաջ ինձ. վասն զի ախորժելի ցուցանել ձեզ եթէ միշտ դժուարաբարոյք էին հրեայքն: Իսրայէլա-

ատն և հինգ ամնձինք ելին յԵգիպտոսէ, և եղեն վեցհարիւր հազար։ Առձեռնեցաւ Յովսէփ, և եկաց այլ թագաւոր որ ոչ յիշեաց զՅովսէփ. նեղեաց զորդիսն Իսրայէլի, և գոչեցին առ Աստուած ամենայն. „Տէր, դու երդուար հարցն մերոց եթէ տաց զաւակի ձերում զերկիրն որ բղխէ զկաթն և զմեղր. և այժմ յիշեաց զուխտն զոր ուխտեցեր հարցն մերոց, և փրրկեա զմեզ 'ի ձեռաց Փարաւոնի արքային Եգիպտոսի և 'ի ձեռաց եգիպտացւոյն„։ Լուաւ Աստուած ձայնի նոցա և առաքեաց զՄովսէս փրկել զնոսա։ Իբրև ասէ ած ցՄովսէս. „Ո՞ր գառն անարատ տարեւոր անդրանիկ և զէն, և արեամբն նորա օծցէ իւրաքանչիւր ոք զդուրսն. և յորժամ եկեսցէ հրեշտակն որ ունիցի ըզսուրն մերկացեալ, և տեսցէ թէ արեամբ է օծեալ, 'ի տանէն յայնմանէ 'ի բաց կացցէ։ Այլ եթէ տեսցէ և ոչ իցէ արեամբ օծեալ, սատակեսցէ զամենայն անդրանիկս նորա։ Իբրև այնպէս արար Մովսէս, և բաշխեաց ժողովրդեանն, առեալ իւրաքանչիւր ուրաք էած ըզդուրս տան իւրոյ„։ Իբրև եկեալ հրեշտակն տեսանէր զարիւնն 'ի դուրսն և 'ի բաց գնայր. և ուր ոչն տեսանէր, մեռեալ զամենայն անդրանիկսն սատակէր։

Ապաքէն ոչ ընդ վայր և տարապարտուց լինէին, այլ վասն զի հանդերձեալ էաք արեամբ ապրել և փայտիւ, յաղագս այնորիկ ասէր ած՝ եթէ օծջիք իւրաքանչիւր ոք արեամբ զդրունսդ. Վասնզի ընդէ՞ր ոչ ասաց՝ օծցես արեամբ զորմսն. զի ոչ հանդերձեալ էաք ապրել քարիւ, այլ փայտիւ։ Իբրև հան զնոսա Մովսէս յԵգիպտոսէ և ած յանապատն, և ասէին ցՄովսէս. „Արդեւ թէ ոչ գոյին գերեզմանք յԵգիպտոսի, ածեր զմեզ յանապատիս սատակել. ո՞չ բարւոք էր յԵգիպտոս մեզ յորժամ ուտէաք զսեխն, զմեղդապարտն, զսխտորն և զկըրտամն„։ Տեսէ՞ք զապերախտութիւն Հրէիցն. մինչ ասէին ցած, մինչ նոքա նախ աղաչէին՝ թէ հան զմեզ յերկրէն եգիպտացւոց, և եկեալ յանապատն անշնորհակալք լինէին։ Տեսէ՞ք զպարապարտութիւնն. ասէր զեւ մեծադղդին։

Քառասուն ամ պարէին յանապատին. հերք իւրեանց ոչ աճեցին և ոչ եղնգունք, հանդերձ նոցա ոչ աղտեղացան, կօշիկք նոցա ոչ մաշեցան, ոչ աշխատեցան, ոչ

բերեցին, ոչ հատին փուշս, ոչ հնձեցին, ոչ յուսացան ՚ի ժամանակի հնձոց, ոչ ղանդղին ափոր եփեցին և արարին հաց, այլ հաց անմեռուցանող ՚ի յերկնուստ էջին. Խորհեցան ստուգանս առաջի եղեալ լինէր նոցա։ Եւ անհաւանք՝ որդիքն իւր հրեշտակաց նմանեցին։ Եւ յետ այնքան բարերարութեանց ասէին ցԱհարոն. «Արա մեզ աստուածս որ երթիցեն առաջի մեր. քանզի Մովսէս որ եհան զմեզ յԵգիպտոսէ՝ ոչ գիտեմք զինչ եղև նմա»։ Եւ արարին մեծ բանսարկութիւն Ահարոնի։ Տեսեալ նորա թէ խռովութեան են և անօրինութեան, ասէ ցնոսա. կորզեցէք զօղս ձեր և ընկեցէք ՚ի հուր, և որ ինչ ելանէ անտի՝ այն է աստուածն ձեր. և եղ որձաւագլուխ։

Սոյնպէս ամ ՚ի մեզ[1] զհերձուածողսն զարարչարարգան մեծազանկեցս Քրիստոսի, որ ասեն՝ եթէ ծնաւ ած, և համառ հաւատացելոց ապականեցան։ Աշխատանօք և հէք, պայծառանցն զնոյն ասէին ասեն։ Նոյն մեզ ոչ արարէս, մի լիցի. այլ զի ծնաւ հայր զորդի, մարմին զմիայնն, ած զած, կատարեալ զկատարեալն. վասն զի այսպէսիկ են խորհուրդք քրիստոնէից։ Արդ զի փարատեսցին զմերձեն քննել՝ որք զմերոց անգիտանալոյ, եթէ կարծես զիարդ ասա ինձ, զիարդ անմեռեալ ունին ՚ի բանսն, որպէս եղ որձաւագլուխ։ Մեկնեցայց ոչ արար, ծուլին ոչ զը էր, զիարդ եղ որձաւագլուխ. համարձակին ասել. եթէ համարձակին՝ ասա։ Եւ արդ լռեցեալ ոչ գիտեն՝ զինչ զմերձեան հարցափորձեա։

Եւ անդէն ցուցանէ մեզ զաւետարանական բըժշկին Քրիստոսի աստուածային յաշակերտսն՝ եթէ «Ես եմ որթ և դուք ուռք և Հայր իմ մշակ»։ Տեսանես, ասէ, զի գործեաց զայդոսիկ. զի եթէ ոչ գործեսցէ մշակ զորթ, ոչ կարէ պտղաբերութեան լինել։ Եւ կարծեն մեծ ինն և առաքինի ասել։ Արդ ասասջիք ինձ. ասացի առ ապերախտ Հրէայսն, թողուցուք ինձ ասացից և առ անմտութ հերձուածողսն։

Արդէն ինձ ասել, չարաչարաց և լիրբ հերձուածողք, եթէ մշակ ոչ կերակրի յորթոյ. զինուղ քաղ ձեռնարկիմ առ քեզ. Արդ տեսցուք ո՛ յամենայն կերակրի, որթ

1 Գաղատացւոց յորդորակին ա. Ը. ԱԶ.

յերկրպագածէն, եթէ երկրպագած յորդւոյն։ Նա քեզ Հայր յորդւոյն կերպարանի։ Այս արդ զի՞նչ, որդի՞ կերպարանեցէ զՀայր։ Ոչ, մի՛ լիցի։ Լաւագոյն է ասել՝ թէ որպէս երկրպագած զուարճանայ յորդ, նոյնպէս եւ Հայր բերկրի յորդի։ Ո՞չ լուար նմա որ ասէրն "Դա է որդի իմ սիրելի, դմա լուարուք"։ Ո՛չ եթէ զա է որդի իմ զոր ատեցայ կամ զոր տարայի. այլ ասէ՝ ընդ որ հաճեցայ։ Ո՛ւր եւ զձայն աղաղակս առնիցես .... Ո՛չ եթէ անիցես ինչ պատասխանիս։

Բայց ՚ի վերայ ամենեցուն մի եւս միաբանութիւն յառաջեբեր յոր ասէն. "Մի է ած Հայր՝ յորմէ ամենեքեան, եւ մի տէր Յիսուս Քրիստոս՝ որով ամենեքեան"։ Իսա. այլ ած իբրեւ զՀայր ոչ որ է. եւ տէր ասեմ քեզ. այլ տէր իբրեւ զորդի ոչ որ է։ Այս արդ զի՞նչ, հակառա՞կ իցեն. ոչ, մի՛ լիցի։ Տեսցուք ընդ ում խօսէր Պաւղոս, եւ յաղագս որոյ զայս ասաց։ Վասն զի հեթանոսք զբազմաստուածութիւն պաշտէին եւ Հրեայք զմի իշխանութիւն, զի եւ զբազմիշխանաստուածութիւնն քակեսցէ եւ զմի իշխանութիւնն, յաղագս այնորիկ ասէր. "Եթէ իցեն աստուածք բազումք եւ տեարք, եթէ յերկինս եւ եթէ յերկրի, այլ մեզ մի է ած Հայր"։ Ընտրեալ մի, ՚ի բաց եբարձ զբազմաստուածութիւնն. քանզի ասէ մի, ոչ եւս յոլովք։ Այս ասելովն Հայր, ՚ի բաց եբարձ զմի իշխանութիւնն. զի ասէ Հայր, յայտ է թէ եւ որդի։ Վասն այնորիկ ասաց. "Մի ած եւ Հայր՝ յորմէ ամենայն, եւ մի տէր Յիսուս Քրիստոս՝ որով ամենայն"։ Տեսանես զի առ հեթանոսս եւ Հրեայս ասէր. վասն այնորիկ եւ ասաց. "Մի տէր Յիսուս Քրիստոս"։ Զի ՚ի ձեռն որդւոյ եղեն երեւելիքն եւ աներեւութականքն, ըստ Յովհաննու որ ասէ. "Ի սկզբանէ էր բանն, եւ բանն էր առ ած. ամենայն ինչ նովաւ եղեւ, եւ առանց նորա եղեւ եւ ոչ ինչ"։ Տեսանես զի նա է ամենեցուն արարիչ։ Ո՛վ[1] յանդգնիս ինչ կոծ ցուցանել եթէ որդի ընդ ամենեսեան հաւասարեալ մին։ Ո՛րինչ ցեղք, չարաբանոյք, այլ յածիլք ընդ զերս ծառայական մտաւոր, զի առնել զորդի արարածս ստացուած եւ արարած .... Հայր որդի կոչէ, եւ ստացօղական նմանանայես. եւ դարձ ստացուած

1 Ինձ թերեւս, գասէ։

և արարած։ Ծնանելն և սնանելն զոյն առէք. եթէ անձնայն որ սնանայ՝ ծնանի, զատանելք զանձնայն առաջեալս թնդունս էք. վասն զի զանձնայն որդւոյ լեալ ասէն, ապա ուրեմն սնացար զնոսա և ծնար։ Տեսանես զի թոռունք հանդիպելն էք, որպէս դու ասես։ Մինչև յերբ չարաքարոզք։ Ասացէք ինձ, լուր զո՞ւմ օրհնակի պատուի որդի. վասն զի որդի ասիս և դու։ Այլ թերևս ունիցիս ասել, նա իբրև և դու անուանիս. և եթէ իրօք, ուրեմն որդի է։ Տեսանես զի բերան քո յանդիմանէ զքեզ. մինթէ սնացուած ինչ է, մի արարած ինչ։ Այս ներքոյ որդի է, և դու անուանիս. նա յիւրմէ հօրէն ծնեալ, և դու ի սնոտիւնութեանց արարեալ։ Ամաչէին ինչ առ Հրեայս և հեթանոսս և հերձուածողս ասացան։ Այլ մեք փառաւորեսցուք զՀայր և զՈրդի և զՀոգին սուրբ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ԱՆԱՌԱԿ ՈՐԴԻՆ

Նախապատւոյ զքեզ մարդասիրութիւնն պատուիրէ քարոզել, եղբարք. քանզի նախ կեանք և շարժիւնք և եւս մշտնջենաւորն յայլմ ժամանակի պատուիրէ զայս ասել յաղագս մերոյ օգտի և վասն հանդերձելոցն յաւիտենականն ժառանգել արքայութեանն հաստատութեանց։ Ասէ զի և տեսա ի ձեռն նորա փայլէն, որպէս և մեք նախա փրկիւք և կեանք։ Որդ ասացուք վասն նորա զոր առաջ ասէր մեր Յիսուս Քրիստոս մարդասէրն, մարդասիրի հօր որդին, միայն արժանաւորն հայրականն զթութեանցն պատմողն. բացցուք զանձնայն առաջի անառակին, զի ուսցուք ի նմանէ որպէս արժանն է ապաշխարել առ ապաշխարելին և յանցանաց մերոց խնդրել ըղթողութիւն։

«Այր մի, ասէ, ունէր երկուս որդիս»։ Առակացես ասէ փրկիչն, և ոչ հրամանտարար. վասն այնորիկ զհօրէն իւրմէ որպէս զմարդոյ ուղղել պատմէ, և զծառայից իւրոց զոյզ խօսի, զի ցուցցէ զքեզ առ մարդիկ զսէրն։ «Այր մի, ասէ, ունէր երկուս որդիս»։ Ո՞վ է այրս այս. հայրն գթութեանց և ամենայն մխի-

թարմութեանց։ Այր ոմն ունէր երկուս որդիս․ զարդարս և մեղաւորս, զմնացեալն յանձնայն հրամանին և զանցեալն զտէրունական պատուիրանաւն։ “Այր ասէ կրսեր որդին ցհայրն”։ Ո՞վ է կրսեր որդին․ որ անհաստատ ունի զկամսն և հաղթել մանկութեանն վարի։ Հայր ասելով ծանեաւ զբնութեանն ստեղծիչ, թէպէտ և ոչ պատուեցին կամք նորա զարարողն։ “Հայր, տուր ինձ բաժին որ անկանի ՚ի ստացուածոցդ”։ Բարւոք խնդրեաց զարժանն առ ՚ի յԱյ, այլ չարաչար զորս ատն վատնեաց։ “Այլ հայրն բաժանեաց նոցա զկեանսն”։ Ետ նոցա որպէս տուն զամենայն աշխարհս, որպէս արարիչ[1] զամենայն արարածս․ ետ նոցա և մարմին, և հոգի բանաւոր, որպէս զի բանիւն առաջնորդեալք՝ անբան մի՛ ինչ գործեսցեն․ ետ նոցա և օրէնս բնութեան և գրեալ, որպէս Ածային դաստիարակ, զի ասքօք դաստիարակելով կատարեսցեն զօրինադրողին զխորհուրդն։

“Այլ յետ ոչ բազում ինչ աւուրց ժողովեալ զամենայն կրսեր որդւոյն”, որպէս մանուկ գործեաց, “գնաց յաշխարհ հեռաւոր”։ Մեկնեցաւ յԱյ, և ՚ի բաց եկաց ՚ի նմանէ Ածոյ․ զի ոչ զոք բռնադատէ ակամայ ծառայել իւր․ վասն զի ՚ի կամաց է առաքինութիւն և ոչ ՚ի հարկէ։ “Այլ անդ վատնեաց զինչս իւր, զի կեայր անառակութեամբ”․ անդ զմեծութիւն զանձուցն ունայնացոյց, անդ զուարճանալովն նուաղեցաւ, անդ խաղալովն և այլոյ լինելովն աղքատացաւ, անդ զառաքինութիւնն զոր ունէր՝ մերկացաւ, և զչարիսն զոր ոչ ունէր՝ զգեցաւ։

“Այլ ծախեալ նորա զամենայն”, քանզի ոչ ախորժեաց ընդ զաղքատես կենցաղն բնակել մեծութիւն շնորհին, “և եղև սով սաստիկ յաշխարհին յայնմիկ”։ Որ ուր ողջախոհութեան ցորեանն ոչ ժողովի, անդ սով սաստիկ․ ուր ժուժկալութեան որթն ոչ անկի, անդ սով սաստկագոյն․ ուր կուսութեան ձիթենին ոչ է տընկեալ, անդ սով սաստիկ․ ուր երկնային քաղցրն ոչ է բխեալ, անդ սով անբան․ ուր դիւրաբերութիւն[2] չարեաց, անդ անբերութիւն բարեաց․ ուր մարդասիրու-

1 Երկք օր․ արարչած։

2 Երկու օր․ համբերութիւնն։

թեան խղճին ոչ ազդեցութեան, անդ առ Հզօրագոյն. որ առատութիւն գործոց չարեաց, անդ պակասութիւն առաքինութեան :

«Այլ նա սկսաւ պակասել». քանզի ոչ ինչ մնայր նմա, բայց միայն խառնակութեանն չարիք : «Այլ գնացեալ յարեցաւ ի մի ումն ի քաղաքացւոց աշխարհին այնորիկ». և քաղաքացիք աշխարհին այնորիկ դևք են : «Այլ յղեաց զնա քաղաքացին այն յագարակ իւր արածել զխոզս». քանզի այսպէս պատուեն դևք զպատուողս իւրեանց, այսպէս սիրեն զսիրելիս իւրեանց, այսպիսի պարգևս շնորհեն հնազանդելոց իւրեանց : «Այլ ցանկայր լնուլ զորովայն իւր յեղջերրէն զոր խոզքն ուտէին»: Զինչ արդեօք իցէ եղջիւրն այն. եղջերն այն ձաղակումն քաղցր է և խստագոյն, այսպէս և մեղացն բնութիւն. ուրախացուցանէ սակաւ ինչ, և տանջէ մեծամեծս, զուարձացուցանէ յառաժամանակեայս, և տանջէ յաւիտեանս :

Արդ յետոյ դարձեալ և յիշեալ զառաջին երանութիւնն և զերկնաւոր հեշտութիւնն, և ասեալ ի միտս թէ որպիսի էր մինչդեռ ընդ Այ էր պաշտպանեալ, կամ որպիսի ինչ եղև մինչ հնազանդեցաւ դիւաց, և եկեալ ի միտս իւր ասէ. «Քանի՞ վարձկանք իցեն ի տան հօր իմոյ առատացեալք հացիւ, և ես աստ սովամահ կորնչիմ»: Որքան երախայք վայելեն ամենայն գրոցք, և ես տանջեալ յամենայն պատուիրանաց վտարանդիմ. ոհ յորչափ բարեաց զանձս զրկեցի, ոհ որչափ չարեաց զիս կապեցի. զի կացի ի բաց յերանելի բարեկենդանութենէն յաւիտենականէ, վասն էր ընտանեցայ յայսպիսի մահաբեր կենդանութիւն : Աւաղ ի պատահելոցն ինձ չթողուլ զմեծ. աւաղ մեղաց ունել զպատահմանն դարձողացն առ նա. աւաղ չհաւատալ ողորմ դիւացն վաղվաղակեայ ամենագարշելոյ ապականութեան :

«Յարուցեալ երթայց առ հայրն իմ». դարձցուք անուանէս ուստի եկին չարաչար. երթայց առ արարողն իմ և տէր, առ այցելուն և նախախնամողն առ նա դարձողացն : «Յարուցեալ գնացից առ հայրն իմ և ասացից ցնա. հայր, մեղայ յերկինս և առաջի քո, և ոչ ևս եմ արժանի կոչել որդի քո. արա զիս իբրև զմի ի վարձկանաց քոց»: Նմանական է ինձ այս ի փոխութիւն ա-

նման Հօր իւրոյ. զի ոչ կարէ Հայր իմ անուանել յինքեն Հայր՝ և չերևել արդարանալ Հայր. ոչ կարէ չյարմել զաղխս բարեգթութեան իւրոյ, քանզի գթած է. ոչ կարէ զմեղացն լսել չառնել ներման իւրոյ գլորմանս. ոչ կարէ իւրոյ ձայնիս լսել՝ չնմանեալ զիրաւացի ցասմանն. Պիտանեմ որչափ կարէ առ նա աստուածպաշտութիւնն. պիտանեմ որչափ Հզօր են արտասուացն. պիտանեմ ձայնս ամենայն մեղաւորաց առ նա Հայելով և արտասուելով գերանանելով՝ առնու զմեղացն թողութիւն. պիտանեմ զծով իւրոյ ղաղտկութեանն, պիտանեմ և զՀօրն իւրոյ գթութիւն. աղաղտկեալ ինձ աստուածպաշտողս, որ ոչ ատամբերանց զիս ըստ մեղաց իմոց:

“Եւ յարուցեալ եկն առ Հայրն”: Յաւել 'ի բարւոք խորհուրդն և զղջումն. քանզի սուտ է մեղ ոչ միայն խորհել զՀանձրոյն մեղ, այլ և գործովք կատարել: Եւ զեռ եւս հեռի գոլով ունէրն՝ բայց մերձ կայով յօժարութեամբն, և ձեռօքն[1] կածելով զկուրծս և Հառկանելով զյանցսն որպէս զչար խորհրդոց գործանոց, և զերեսն ընդ երկիր քարշելով, և զաչսն արտասուելով. տալ բարեխօսակից զարտասուաց բխումն, և յառաջ խորհելով զյանցանաց զադրատախանատուութիւն . . . Եւ եւս զնա որ տեսանէր զմեղս նորա և անտես առնէր, և անտես նորա աստուածպաշտութեանն:

“Եւ եւս զնա Հայրն և գթացաւ”. քանզի Հայր է քաղցրութեամբ, թէպէտ և ընութեամբ ած: “Եւ ընթացեալ անկաւ զպարանոցաւ նորա և Համբուրեաց զնա”: Ոչ միայն մերձեցելոյն մերձ գալ, այլ ինքն նմա Համբուրեցաւ. ոչ զարշեցաւ 'ի պարանոցէն որ աղտեղեալն էր անառակութեամբ, այլ սուրբ ձեռօք զիւրն արկեալ անպատրաստ Համբուրեաց զերեսն սիրեցելոյն: Ով չնորհքի Հաստատութեան, ով Հրաշափառ զաշանցն, ով պատմելի Համբարութեան . . . : Մեղաւորն յերկիր արտասուեաց, և միայն անմեղն 'ի գութ զինքն խոնարհեցոյց: Ով եւս երբէք զանձ զմեղաւորս աղաչելով. ով եւս զատաւոր զդատապարտեալն արդարացուցանելով: Նոյն աւելոյն եղև այս և լինի, վասն զի այսպէս խորհի բարեհաշտողն[2] ած:

1 Օրինակ մի. ձեռօքն 'ի վերայ լանջացն կածելով. այլ օր. ձեռօքն խոսաբար 'ի վերայ լանջացն ընկենլով:

2 Օրինակ մի. բարեպաշտողն. երկու օր. բարեխնամողն:

Սակայն ոչ շատացուցանէ այսպիսիք տեսութիւն, այլ ան-յայտ էր առաջնորդութեամբ բարութեանց. և ոչ կար-ծեաց զայնչափ մարդասիրութիւն շատ գոլ նմա առ 'ի կատարելագործել փրկութիւն, այլ զոր յառաջ քան զհասա-նելն 'ի տեղին մահուանեաց անել ցհայրն՝ զայն և յետ դարձին ծանուցանէր հօրն ասելով. Հայր, եթէ արժան է ինձ հայր զքեզ անուանել, թէ և յայժմ ընդ այր կոչելով զքեզ հայր չմեղայ, եթէ թշնամանեալ կոչ-մանքն զանթշնամանելի անուն, եթէ չխնայ զշքեղութեան իմ խիղճ մտացս, եթէ չկամէ զլեզու իմ եղանակս, եթէ չարգելու զբանս վարք իմ, ընկալ հայր զապա-շաւոր յաղօթեղինել բերանոյս. Հայր ըստ շնորհաց և ա-րարիչ բնութեանս։ Մեղայ, խոստովանիմ զյանցանս իմ, ոչ ծածկեմ զոր ունէանեաց, ոչ ուրանամ զոր գի-տեմ. որպէս պարտական մերձ կամ, որպէս զանազանեն դատապարտեալ։ "Մեղայ յերկինս և առաջի քո"։ Երկնչիմ զաչս իմ յերկինս ամբառնալ, քանզի զանդգ-ոնեմ 'ի հաստատութենէ կերպարանացդ որպէս 'ի ծոյ-նէ դատախազի. զարհուրիմ հայել 'ի քոյ անձուեթեղ, ապառնի ունելով զօգնեալս և զխորհուրդս զաչս։ "Մեղայ յերկինս և առաջի քո, և ոչ եմ արժանի որդի քո կո-չել"։ Անձամբ զանձն առնեմ հրապարակագրեալ, զիս ինքն դատապարտեմ, ինքեան ինքեանն զպատուհասն 'ի վերայ ածեմ։ Զարհուրեալ դատաւորք առ 'ի մերձ վասն իմ հանելոյ. ոչ պիտանեամ դատախազիք յանցաւորին. չեն ինչ պէտք վկայից առ 'ի մերձ հաս-նելոյ, 'ի ներքս ունելով զխիղճ մտացս, դղրդեա-լոյն յօգուտ իմում կոչեմ և զարհուրեալ դատապարտեմ. 'ի խղճէ մտաց յառաջ բերեմ զվկայսն, առաջ խնդիր ածեալ ունիմ զդատախազն. տեսլեամբ զինչ ամբաստ-անեն, ձիարշաւանքն վասն իմ դատախազեն, հայե-լեացն զազանակացն աղաղակեն վասն իմ, անսա-նակութիւնս մատնեացոյց առնէ զիս. գործք արձան-խօս լինին զինէն, առաջիկայ մերկութիւնս յանդիման-նէ զիս, կատարեալք անօթոյս զոր զգեցեալ եմ պար-կեշտ, գուշակեցուցանեն զիս. "Այլ ոչ և ես եմ արժանի կոչել որդի քո. արա զիս իբրև զմի 'ի վարձկանաց քոց"։ Այլ մի 'ի գաւթէ քումմէ արտաքսեր զիս տէր, զի մի դարձեալ պատերազմողին գտեալ զիս 'ի մոլորութիւն իբրև զօ-

սար սանձոյն, և մի՛ ձգեր զիս առ խորհրդական և յա-հագին քո սեղանոյդ. քանզի ոչ համարձակիմ ներքսա-ռականն¹ աչօք հայել 'ի սրբութեանց սրբութիւնդ: Թող զիս կալ ընդ երախայսն ընդ դրաց սրահաց ե-կեղեցւոյ, զի տեսանելով զկատարելոցն 'ի նոսա 'ի գութ եկից առ սակաւ սակաւ. զայս դարձեալ յանձն առնուլ՝ որ Ա̄ծայինն Քրիստոսն ցուցեալ 'ի բաց լուացայց զգարշելի երրորդն զաղանն որ 'ի ներքոյ կայր իմ լսելեացս, զի տեսանելով զմարգարիտս մերացեալս² 'ի բարեպաշ-տիցն՝ յանկարծակի արժանաւոր ձեռս անկանելով առցս ըն-դունելութեան :

Այսուհետև մեղաւորին հանդերձ աղաղակաւք գոչե-լով. « Որպէս Հայրն ձեր ողորմած է »: Ո՛վ իմ ծառայս. առ քահանայս, առ սպասաւորս սրբութեան սեղանոյն. « Հանէք զապաշխարութեանն սպասիցն, և թողացուցէք դմա ». Հանէք զապաշխարութեանն որ 'ի վերայ սորա անկեալ, որ հա-ցել հրամէն մարքրեալ է. Հանէք զապաշխարութեանն որ 'ի Քուրց աւազանին է անկեալ, և թողացուցէք դմա որ զինքն մերկացոյց. թողացուցէք դդա զոր մերկացոյց սատանայ. թողացուցէք զարքայդ աշխարհի. զարդարեցէք դդա վասն որոյ զաշխարհս զարդարեցի. պաճուճեցէք զկերպարանս որդւոյ իմոյ զանողորմն. չհանդուրժեմ անպաճոյճ դդա տեսանել. ոչ կարեմ զիմ պատկերդ մերկ թողուլ. ինձ նախատինս համարիմ զնախատինս որդւոյ իմոյ, ինձ փառս համարիմ զպարեփառութիւն դորա : « Տուք, ասէ, զմատանին 'ի ձեռս դորա », զի դրեսցի զսահ-ւանայեայ հոգւոյն շնորհս, զի առնելով զիմ կնիքն՝ աւհա-զինն լիցի ամենայն պատերազմողաց, զի 'ի հեռաստանէ երևեսցի թէ որոյ հօր որդի է: « Տուք, ասէ, և կօշիկս յոտս դորա ». զի մի դարձեալ գտցէ ոտն մերկ զպար-շապարս դորա. որպէս զի կոխեսցէ զգլուխ վիշապին, զի փշրեսցէ զխայթոց սատանայի և գնասցէ ընդ երա-նելի ճանապարհն :

« Եւ ածեալ զեզն պարարակ, զենէք ». ածէք զպա-րարեալ զուարակն զոր երինջն կոյսն Մարիամ ծնաւ. ածէք զպարարեալ զուարակն զանմեղն, որ ոչ ընկա-

1 Երկու օր. խառնակէլոյ. մի օր. խառնակեցելի. յայնն անատք:

2 Այսպէս փոխել պատշաճ թուեցաւ զերութիւն մեղս օրինա-կի ներբողեալս, ուր յայլս հատուած պակասէ. յայնն յաւելուածոյ:

լաւ զլուծ մեղացն, զկցան և 'ի կաւոյ, որ զՀետ երթայ ձգողացն, որ ոչն վարի զօրութեամբ և ոչ եզջերացն, այլ պատրաստաքար խոնարՀեցուցանէ զպարանոցն կամողացն առ 'ի զենուլ։ Զենէք զկամաւոր սպանդդ. զենէք զկենդանաբարն զենողացն զնա. զենէ՛ք որ յետ զենլոյն ոչ մեռանի. զենէք որ յանդամսն[1] և ոչ բաժանի. զենէք զուտելին Հաշակողաց իւրոց և ոչ երբէք զըսպառելին. զենէք որ զկերողսն երանելիս գործէ։

Այս կերեալ ուրախացուք, ՙՙ զի որդիս իմ այս մեռեալ էր և եկեաց, կորուսեալ էր և գտաւ. և սկսան ուրախ լինել,,։ Ամենեքեան գիտէք զՀօգևոր ուրախութիւնն որ Հաշակեալ էք 'ի նմանէ, և զպաշտօնեայս տծային քաՀանայագործութեանն՝ նմանեալ Հրեշտակաց թևոցն՝ նուրբ կտաւոյն 'ի վերայ աՀեակ ուսոյն ունելով, ընթանալով յեկեղեցին և գոչելով։ Ո՛վ ոք յերեխայից, մի ոք յանՀաւատից քաեսաց, մի ոք 'ի չկարողաց տեսանել զզենումն զուարակին, մի ոք յանկարողաց տեսանել զերկնային արիւնն որ Հեղաւ 'ի թողութիւն մեղաց, մի՛ ոք անարժան կենդանւոյ զենմանն, մի՛ ոք ախմար և պիղծ շըթամբք Հուպ լինել ոքանչելեացն. և Հրեշտակացն յերկնուստ գոչելով, սուրբ Հայր, կամեցող զենման պարարակի զուարակիս. սուրբ որդի միանգամայն և զուարակ, որ Համապազ զենու կամաւորապէս և ոչ մեռանի. սուրբ Հոգի մխիթարիչ որ զզենումն աւարտագործես։

Այսպիսեաց 'ի ներքս կատարելով, երէց որդին յանդաստանէ եկեալ լուաւ զձայն երգոյն և զպարուց, և կոչեցեալ զմի 'ի ծառայիցն Հարցանէր՝ զի՛նչ իցէ Հընչումն խորՀրդական իմն որ Հարկանէ զիմ լսելիս։ Քան զի մարգարէն Դաւիթ նուագէ ասելով. ՙՙ Յայնժամ Հանցեն 'ի զենարան քո զուարակս,,. նոյն գործեալ յորդորէ զկոչեցեալսն յուտել, ասէ. ՙՙ Ճաշակեցէք և տեսէք զի քաղցր է տէր,,։ Պաւղոս տծային խորՀրդոցն պատմող աղաղակէ և ասէ. ՙՙ Զատիկ մեր զենաւ Քրիստոս,,. եկեղեցի տօնէ։

Ձգիպելով իմ անգ 'ի ներքս, այլք զխմն առ 'ի յեմոյ չգիտելոյ բաժանեն։ Այո, ասէ, ՙՙ զի եղբայր քո

1 Օրինակ մի անդամն։

եկեալ է, և եզեն հայր քո զեզն պարարակ զի ողջամբ ընկալաւ զնա»: Եւ նորա բարկացեալ ոչ կամէր մտանել: Բարկացաւ արդարն, նախանձու եղև ծառայ. որ[1] կոխեաց զկենցաղոյս վայելչութիւն, վերադարձն քան զնախանձն գտաւ: Եւ զի ասէ Պաւղոս «Կամիք և ես ինքնին նզովեալ գոլ վասն մարմնաւոր եղբարց իմոց»: Բայց աղէս ձևայոյց փրկիչն զբանն ոչ նախանձեցուցանելով զարդարն, այլ զի քարոզեսցէ զքաղցրութիւն հօրն, զառաւել մարդասիրութիւնն յայտնի առնելով վերջինով քըն[2]. քանզի ասէ. «Եւ հայրն ելեալ աղաչէր զնա»: Ով անճառելի իմաստութեանն ծածայքն, որ մեղաւորին ողորմեցաւ և զարդարն աղաչեաց, զանկեալն յարոյց, և զկանգնեալն ոչ եթող անկանել. զաղքատն մեծատուն եցոյց, և զմեծատունն ոչ եթող աղքատանալ նախանձու:

Եւ նա պատասխանի տուեալ ասէ ցհայր իւր. «Բազում ամք են զի ծառայեմ քեզ, և երբեք զպատուիրանաւ քով ոչ անցի, և ինձ ուլ մի ոչ ետուր երբեք զի ուրախ եղէց ընդ բարեկամսն իմ». այլ յարաժամ շրջիմ ընչկամաշկաք և մորթովք այծենեաց պակասելով նեղելով տառապելով: Իսկ իբրև եկն որդին քո այդ, որ եկեր զկեանս քո ընդ պոռնիկս, զեներ դմա զեզն պարարակ, և ոչ գտեալ բանիւ մի զզուեցեր զնա և ոչ տարազաւ գործոյցեր զերեսս քո 'ի նմանէ. այլ նոյնժամայն անձկացեալ առ դա իբրև 'ի հեռի ուղեգնացութենէ առ քեզ դարձեալ ընկալար զդա, և պատմուճանաւ պաճուճեցեր զդա, և քոյին մատանեաւ փայլեցուցեր զդա, և ոտիւ ամոդեցեր զոտս դորա, և եկեղեցի բացեր և զեղանն զարդարեցեր և զմաժակն խառնեցեր և զպարարեալ զուարակն զեներ և զհաւատացեալսն ժողովեցեր առ 'ի խրախանալ և զհրեշտակս 'ի խնդութիւն շարժեցեր և օտարս ազանչելագործութեամբ երկնի և երկրի յընթերս դրդրեցեր, և այդպիսի պարգևս շնորհեցեր արհամարհողիդ քեզ և թըշնամանողիդ զքո բարեառհմութիւնդ: Ոչինչ առաւելոց

1 Հատուածդ որ խոխեաց ... գտաւ թերակատար 'ի միում օրինակի, զի յայլս պակասեն բառքս, ըն- ծաւ 'ի յաւելեն:

2 Ումն՝ յաղթող բանիւքն որ ըղ- հետ դաս: Ամենայն օր. վերջնոյն կամ վերջնոյս:

տու անդամնդս քո տկարոյդ, զխաչդ զարմացուցոյց ընդ ծո-վուղ[1] քո յապաշխարութիւն. այլ ողորմեա ինձ ամենե-ցուն, որ յամենայնի կարող ես, և անտես առնես ըզ-մեղս մարդկան ապաշխարութեամբ։

„Իսկ հայրն ասէ ցնա. որդեակ, դու հանապազ ընդ իս ես, և ամենայն որ ինչ իմ է՝ քո է„։ Դու յիմ գըր-կացս ոչ մեկնեցար երբէք, դու զիմով եկեղեցեաւս ոչ խայտացեր երբէք, դու սաղմոսից և օրհնութեանց պա-րապես միշտ, դու զենարանի խնդ կալով զաստուծով՝ հա-մարձակութեամբ գոչես „Հայր մեր որ յերկինս, սուրբ եղիցի անուն քո„։ Իսկ սա եկն զինքն մատնեալ դա-տապարտելով, ամօթալից զերեսս յերկիր կցելով, և զորով ձայնիւ և տխուր կերպարանօք գոչեաց. „Հայր, մեղայ յերկինս և առաջի քո. չեմ արժանի կոչել որ-դի քո, արա զիս իբրև զմի՝ ի վարձկանաց քոց„։ Ո՞ ինչ ունէի առնել զայսպիսի բանս ասելով նորա. կարէի՞ չո-ղորմել որդւոյ իմոյ առ իս ապաւինելոյ, դու դատես որ տրտմեալդ ես։ Նա ոչ ընտրեցոյց՝ մարդասէր զոլով անմարդասէր[2] ինչ իրս գործել. ոչ կարեմ չողորմել զոր եսն արարի, ոչ կարեմ չգթալ յիմոց աղեացս ծնունդ։ „Որդեակ, դու հանապազ ընդ իս ես, և ամե-նայն ինչ որ իմ է քո է„։ Երկինք քո են, հաստա-տութիւն քո է, արեգակն լուսաւոր քո է, լուսին սպա-սաւորութի քո է, աստեղք զարդարանք քո են, օդ դայեակ քո, օդայինք քո, երկիր և որ ՚ի նմա քո է, ծով և որ ՚ի նմա ծնունդք՝ քո է. եկեղեցի, զենարան, զաւազան, զենումն, հրեշտակք, մարգարէք, առա-քեալք, մարտիրոսք, ներկայք, ապառնիք, յարութիւն, անմահութիւն, անապականութիւն, արքայութիւն, ա-մենայն երևելիք և իմանալիք քո են։ Միթէ զքո՞ ա-ռեալ նմա ետու. միթէ զքեզ մերկացուցի և զնա զգե-ցուցի. ո՞չ քո և նորա նոյն եմ հայր. զքեզ պատուեմ վասն առաքինութեանդ, և նմա ողորմիմ վասն դար-ձին. զքեզ վասն վարուցդ սիրեմ, և զքո եղբայրն վասն փոփոխմանն։ „Այլ քեզ ուրախանալ պարտ էր, զի եղբայր քո մեռեալ էր և եկեաց, կորուսեալ էր և գը-

1 Երկու օր. ընդ խորամանկին գնա-ծէանցդ։

2 Երկու օր. անմարդի։

տալ ,, ։ Ո՛րանգի ո՛վ որ տեսանէ զմեռեալ յարուցեալ և ոչ ուրախանայ . ո՛վ որ կորուսեալ գտանէ և ոչ խնդագայ ։ Արդ և դու որդեակ, ուրախացիր ընդ մեզ և խայտաս ընդ հրեշտակս և հանճարուրեա ընդ իս զեղբայր քո, և սաղմոսեա ընդ Դաւթեայ զհոգևորական նուագն զպատշաճն այսմ ժողովոյս . "Արդարև որոց թողան մեղք և ծածկեցան անօրէնութիւնք ,, ։

Լուայք զառակս, ծանեայք զնկատումն տէր և զգօրութիւն, ուսայք թէ որպիսի մարգարէք մեծ ունիմք ։ Արգարև առ նա ապաւինեսցուք աստլով . Տէր Յիսուս Որդի միածին որդի Աստուծոյ, մեղաք յերկինս և առաջի քո, չեմք արժանի կոչիլ որդի քո . այլ վստահանալով 'ի քո գթութիւնդ, ունիմք պանտանդ զքո մարդասիրութիւնդ . ընկալ զմեզ որպէս զերբեմն զապականիչն, որպէս զաւազակն, 'ի ձեռն նոցա յօրգորել զմեզ զամենեսեան զմեղաւորքս ընթանալ առ քո բարերարութիւնդ ։ Որպէս զնոսա կատարեալ երանելիս ցուցեր, և 'ի մեզ առաջի քո անկեալքս գթա . որպէս յարուցեր զմեռեալս խաչիւդ քո, այսպէս և զմեզ մեղօք մեռեալս յարս մարդասիրութեամբ քո, զի և մեք վայելեսցուք ընդ նոսա ։ Այլ զայս յանելով մի պաղատեսցուք, զի և նա ասասցէ առ մեզ, "Ըստ հաւատոց ձերոց եղիցի ձեզ ,, ։ Այլ դուք որ հանդերձեալ էք մկրտութեան պարգևօք վայելել, զամենայն մարդկային խորհուրդս 'ի բաց ընկեցեալ, և զհոգիս ձեր ուղղեցէք առ երկնային փեսայն . "Տէր մերձ է, մի ինչ հոգայք ,, . 'ի դուրս ելեալ է փրկողն, բժիշկն հաւատացողաց հասեալ է, բժշկարանն բացեալ է, դեղք առաջի եդեալ կան, աւազանն զամենեսեան ընդունի, շնորհն սփռեալ է, հոգևորական պատմուճանն 'ի հօրէ և յորդւոյ և 'ի հոգւոյն սրբոյ հաւատեալ տուեալ մեզ . . . ։ Որ ի նորա են փառք և պատիւ յաւիտեանս . ամէն ։

Ի ՔԱՆԱՆԱՑԻՆ ԵՒ Ի ՓԱՐԱՒՈՆ· ԵՒ ԵԹԷ «ՈՉ ՈՐ ԿԱՄԻՆ ԵՒ ՈՉ ՈՐ ԸՆԹԱՆԱՅ, ԱՅԼ ՈՐ ՈՂՈՐՄԻՆ»։

Ծնեալ էտ և պղտորեաց զմեզ երեկորի խաւարութիւն, այլ զուարճացոյց ամենեցուն փոյթն. վասն զի ոչ հայէի յամբոխեցն անհարթութիւն, այլ 'ի լսողացն յօժարութիւն։ Այլ էր տեսանել զամբոխն զանհնիկ ամէ և սակաւիկ, բայց զյօժարութիւնն մեծային և առաքինի, և ասել եթէ "Ձեռքդ ձեռք Եսաւայ և ձայնդ ձայն Յակոբայ"։ Սակաւիկ էր ամբոխն, այլ մեծային նախանձն. և ոչ ինչ պարտ և արժան է դժուարել ընդ աղաղակ փութացելոցն, այլ հայել 'ի նախանձ լսողացն։ Զի և քանանացին աղաղակէր առ փրկիչն, բայց ոչ հայէր 'ի նոցա ամբոխ աղաղակին, այլ 'ի փութացեալ միտսն։ Բարբառէր, որպէս արդ եւս լուայք, զհետ երթալով ակերունական հետոցն. "Որդի Դաւթի, ողորմեաց ինձ"։ Ո՛վ հեթանոսաց հաւատոյն, ո՛վ Հրէից չարաբարութեանն։ Քանանացին որ յազգէ իսրայէլացւոցն 'ի բաց որոշեալ, որ ոչ ընդ որդւոցն էր սնեալ և ոչ մարգարէիցն կենակից՝ քարոզէ զճշմարտութիւնն ասելով՝ Որդի Դաւթի, ողորմեաց ինձ. և որ ընդ որդւոցն էին սնեալք և մարգարէիցն լսողք՝ զճշմարտութիւնն ուրանալով զստութիւնն հռչակեցուցանէին ասելով՝ ոչ գիտեմք զդա, սամարացի է և դև ունի։ Ո՛վ հաւատոյն հեթանոսաց, ո՛վ Հրէից չարաբարութեանն։

Տես զինձ և զանէրին ամենեցուն զխրատդ պատուէ զազգն. "Ոչ է բարւոք առնուլ զհաց մանկանցն և արկանել շանց"։ Կոչէ շունս զհեթանոսս և որդիս զիսրայէլացիսն։ Անդրէն 'ի հակառակն դարձաւ 'ի ժողովրդենէն պատիւն. պատուականքն անպատուեն, իսկ անպատուեալքըն երկիր պագանեն. որդիքն կոչեցեալք զբարեգործութիւնն ոչ ընդունին, և քանանացին շուն անուանեալ՝ 'ի բարեգործութենէն 'ի բաց ոչ կայ։ Վասն այնորիկ և փրկիչն շուն կոչեաց զկինն, ոչ զի թշնամանիցէ, այլ զի զգութն մերկացուսցէ, և ցուցցէ զհեթանոսս զի թշնամանեալք ոչ հեռանան 'ի բարեգործու-

Թենէն, իսկ Իսրայէլ բարերգործեալ ուրացաւ զփըր-կիչն: «Որդի Դաւթի, ողորմեաց ինձ»: Եւ որ ամե-նեցուն լսէր՝ լռէր, ոչ 'ի բաց առաքելով զպաղատանսն, այլ պայծառագոյն ցուցանէր զհաւատն: Քանանացի էր ազգն, այլ աբրահամեան հաւատն: «Որդի Դաւ-թի, ողորմեաց ինձ»: Եւ որ նախ քան զաղաղակ բե-րանոյ՝ լսէ աղաչանաց հոգւոց, լռէր և անսայր:

Թուեցաւ առաքելոցն որպէս թէ խիստ ոք իցէ 'ի բաց մերժելով զայնքան պաղատանս: Եւ ասէին ցնա ա-շակերտքն. «Արձակեա զնա, զի աղաղակէ զհետ մեր»: Դուք արդեօք ով Պետրոս և Անդրէաս և Փիլիպպոս, քան զփրկիչդ էք մարդասիրագոյնք. զձեզ խոնարհե-ցուցին աղաչանքդ, և զնա ոչ թախանձեսցեն: Այլ դուք ըստ երևելւոյ դատիք, ասէ, բայց ես զմիտս քննեմ. յառաջագէմ և յերկարեմ առ նմա զխնդրէն, զի մերկացուցից զպայծառ հաւատն: «Ոչ առաքեցայ, բայց առ ոչխարս կորուսեալս տանն Իսրայէլի»: Եւ արդ հովիւ իցես իսրայէլացւոցն, և ոչ ամենայն աշ-խարհի տէր և հովիւ և դարմանիչ և նախախնամող: Ոչ ասէ՝ ոչ եմ հովիւ այլոցն, այլ ոչ առաքեցայ յայն. ոչ ճշմարտապէս զայն ասէր, այլ պատճառանօք զհա-ւատն մերկացուցանէր . . . : Եղեալ պատուեալք երախ-տամոռ լինին, և սոքա 'ի Քրիստոսէ հալածեալք գո-հանան: Ո՞ր արդեօք ընդունէիր զծառայ, եթէ էիր տէր երկուց ծառայից. զո՞ր սիրէիր, որ յետ բարեգոր-ծութեանց ապերախտ լինէր, եթէ որ խրատուքն բա-րեմանէր:

Սերպարան էր եկեղեցւոյ այսմ քանանացին, որ 'ի բաց մերժեալ՝ զտէրն ոչ ուրանայր, այլ երկիր պագա-նէր նմա ասելով՝ տէր, օգնեա ինձ: Եւ փոխան զի յա-ռաջագոյն ասաց՝ «որդի Դաւթի, ողորմեաց ինձ», կար-ծելով եթէ նուաստագոյն ինչ մատուցանիցէ զպաղա-տանս պատուոյն վերստին կոչել զառաջինն զձայնն, երկ-րորդ բարեմտութեամբ զառաջինն ծածկէ. քանզի ոչ ևս կոչէ զնա որդի Դաւթի, այլ տէր՝ ասելով. «Տէր, օգնեա ինձ»: Եւ ոչ այնպէս պատասխանի տայր: Թա-խանձէին առաքեալքն 'ի ձայնն հայելով, և յառաջագէր նա զհաւատն տեսանելով, և ասէր ցնա. «Ոչ է բա-րւոք առնուլ զհաց մանկանց և արկանել շանց»: Ա՛ն-

կուռս առնէր զխորտակելացն, ոչ այնքան զնոսա պատուելով, որքան յանդիմանէր զչարաբարութիւնն։ Ո՛չ ի որ կոչէին զնոսա այսօր մանկունս, որպէս է ասացին "Որդիս ծնայ և բարձրացուցի, և նոքա զիս անարգեցին"։

Այլ շունս քանանացի, և բերէ զթշնամանեան համբերձ շնորհաւն։ Բայց տեսպան թուի ինձ և հաստատեմ, եթէ թշնամանօքն այնորիկ եղ նմա զպարկեշտութեան զկերպարան։ Շուն կոչէ, ցուցանելով զպարկեշտութիւն կենդանւոյն. շունն բնաւ չարչարանս ընդունելով ՚ի տէրունականն տանէն ոչ կայ ՚ի բաց. վարի և հալածի, առ-ևլի շունն առ դրունս տեառն իւրոյ, և ոչ հեռանայ ՚ի տանէ տեառն։ Շուն յորժամ տեսանէ զտեառնն ըղձնացս՝ լռէ, յորժամ յայլոցն զոք տեսանէ՝ խածէ[1] և հաչէ։ Հրեայք զխնդրող տեառնեն հակառակ ամ՛յ բնաւ հայհոյութիւնս և ոչ խածին։ Տես զքրիստոնեայս, որ լոյ զհայհոյութիւն ինչ ՚ի հերձուածողէ և կամ յայլմէ ումեք ՚ի մոլելոյ, վաղվաղակի խածէ և հաչէ, զոչէ ընդդէմ հակառակողաց։ Ոչ համբերէ քրիստոնեայ տեառնել զտառապանս զդէմս. այլ իբրև զշուն ՚ի տէրունական դրունս հաչէ։ Այլ որք արտաքոյ հաւատոյն են իմաստասէրքն, զշանցն անուն ողջունեցին յաղագս բարեմտութեան կենդանւոյն, և ոչ պատկառեցին յանուանէն, այլ հայեցան ՚ի բարեմտութիւն բնութեանն։

Այլ զի ընդունի մծ որք խօսին յաղագս բարեպաշտութեանն, և բամբասէ զլռեալսն և զոչ բարբառեալսն յաղագս ճշմարտութեանն, ասէ վասն խորտակելոցս այսոցիկ. "Մանկերեան իբրև շունք համրացեալք որք ոչ կարեն հաչել"։ Շուն կոչի անձն բարեմիտ առ տէրն և որ յաղագս տեառն բարբառի, ոչ իբրև թշնամանեալ։ Շուն յորժամ կատաղի, զայն ևեթ ունի նշանակ մոլութեանն, յորժամ հակառակ տեառնն զատամունսն մերացուցանէ. վասն զի ոչ երբեք ողջախոհանալով շունն ընդ տէրն կատաղի։ Ոչ ինչ այլ յանդիմանէ ըղՀրէիցն զմոլութիւն, որպէս որ ընդդէմ փրկչին հաջէին. զի զոր պարտ և արժան էր ճանաչել իբրև զտէր, զնա իբրև զտառապանս ՚ի բաց մերժեցին։ Յաղագս որոյ ամբաստան լինի զնոցանէ ասելով. "Շուրջ եղեն զինև

1 Պակասէր յօրինակին խածէ և հաչէ. յաւելու ՚ի լուսանց։

շունչք բաղդատեն ,, : Այլ ոչք եկին շունչք . քահանայք . «Ասա- ցեալք, ասէ, չարեաց պաշտարեցին զնա ,, :

Արդ ոչ 'ի բաց առաքէ քահանայսին զԹշնամանեան, այլ ընդունի հանդերձ գոհութեամբ : «Ոչ է բարւոք առնուլ զՏեաց մանկանց և արկանել շանց ,, : Այլ նա 'ի Թշնամանացն զխոնարհութիւնն յօրինելով ասէր . «Այո տէր, քանզի և շունք ուտեն 'ի փշրանաց ան- կելոց 'ի սեղանոյ տեարն իւրեանց ,, : Այն զԹագաւորն իւ- րև յորդոր, աղաղակեաց ինձ իբրև շան, ընդունիմ զԹշ- նամանսդ քո տէր . վասն զի քան զամենայն պատիւ լա- ւագոյն են ինձ Թշնամանքդ քո և քան զամենայն փառս զերագոյն :

Այլ զի փրկիչն 'ի կատարածին ցուցցէ եԹէ ոչ Թշ- նամանելով կոչեաց շուն, յարժամ զզօրութիւն նորա մերկացոյց, յայտնեաց ասելով . «Ով կին դու, մեծ են հաւատք քո . եղիցի քեզ որպէս և կամիս ,, : Այլ ոչ գի- տեմ զիարդ գովեսցից զհաւատսն զոր փրկիչն մեծ կո- չեաց . զինչ կարացից նմա խմանալ լաւագոյն բարեբա- նութիւն քան զոր 'ի փրկչէն առաւ : Խոստովանք զձայնին ամփոփ, ոչ Թշնամանեցաք միով մերովքն բարեբա- նութեամբ, մի արասցուք զմեծն փոքր . քանզի մարդ- կայքն բարեբանութիւնք նուաղեցուցանեն զնոսա . այդ ձայնն վկայէ իրացն . «Որոյ գովութիւնն, ասէ Պօղո- սոս, ոչ 'ի մարդկանէ է, այլ յԱյ ,, :

Նոյն ընդէր իսկ բնաւ զխաւհարքն զփրկիչն կոչելով յօգնականութիւն՝ ասէր . «Որդի Դաւթի, ողորմեաց ինձ ,, : Մի՞թէ Դաւթայ ազգականութիւնն հակառակ զինաց իշխանութիւն ինչ ունէր . ուստի իսկ ամենեքին մարգարէանային և գոչէին առաջին «որդի Դաւթի, ո- ղորմեաց ինձ ,, , և քահանայացն 'ի մէջ ածեալ զդաւառ 'ի դիւէն աշխատեալ՝ ասել «որդի Դաւթի ,, : Նշան- ակեցաւ 'ի պատմութենէ և Դաւիթ յարմարութեամբ զսուրբ ազգին բաղխելով 'ի բաց հալածէր 'ի Սաւուղայ զդեւն : Արդ զի և Դաւիթ հալածէր զդեւն 'ի ձեռն երաժշտական գործոյն, երաժշտական ոչ մարդկայնն՝ այլ Աստուծայնն և 'ի հոգւոյն սրբոյ նուագեալ, յաջողակ- ցութենէն զբարեբանութիւնն առնելով ասէին . «Որ- դի Դաւթի, ողորմեաց ինձ ,, : Նոյն ատակայն ոչ է որ- ժամ զՏէր երԹալ այսմ ձայնի, այլ յայն առաւելութ-

ղեալք 'ի վեր երթալ ելանել 'ի պատմութիւն : «Ողջացաւ մանուկն նորա 'ի ժամէն յայնմանէ» : Աստուածային ձայն յառաջ գալով բժշկեաց զմանուկն, և արտաքս քան զսահմանն հանէր զդևսն, հալածէր փրկչին ձայնին զընդդիմակաց Թշնամին :

Բայց այսորիկ յաւետարանական շնորհին ոչ որքան տալ էր պարտ և արժան, այլ որքան կարացաք առնուլ՝ խոստացաք որչափ զօրեցաք : Ասան զի որքան պարտ էր՝ ոչ եմք բաւական. 'ի խոստմանն նման եկեսցուք այսուհետև, զի մի օր յօր յապաղելով՝ զցանկացողացն լսելեաց թելեցուցանեմք[1] զփափագումն : Ժամանակ է և խմբուան հարկանել զխոստմանէն, և ձեզ տալ զպարտ լաւորութեան :

Յաղագս Փարաւոնի շարժեալ լինէր խնդիր բանին զիարդ խստացոյց ած զսիրտն Փարաւոնի, և վասն այնորիկ որ ասէ. «Ում կամի ողորմի, և ում կամի խստանայ» . և ասես ինձ. զի՞ ևս բամբասէ, քանզի կամաց նորա ոչ ոք կայ հակառակ : Պարտ և արժան է որ մերձենան յանձայլին միտս և որք լսեն՝ ոչ վաղվաղակի 'ի նոյն խնդիրն ձգեալ երթալ 'ի մեկնութիւնն, զի մի թուեսցի բռնադատել զմտածութիւնս, այլ 'ի վերայ զպատճառն աւետարանական շնորհօք առնելով, այնպէս յարմարութեամբ հաստատուն և առանց խառնակութեան ընձեռել ինձ զտեսութիւնն : Այլ զի համառօտագոյն արարից զայս, եղից սկիզբն բանիս զոր համայեցից թղթոյն բան :

Գրելով հռոմայեցւոցն երանելին Պաւղոս՝ բազում և այլ ինչ պատուիրեաց, բայց առաւելապէս զայն խրատ ուղղեաց որ յաղագս խաղաղութիւնս ունէր և բազում ամբոխս : Այլ թէ զիարդ՝ լուր : Ի Հռովմ յոգունք ամենեք եղեն 'ի Հրէից հաւատացեալ 'ի փրկիչն, յոլովք և 'ի հեթանոսացն հաւատացին. և էր կռիւ և ամբոխ 'ի մէջ երկոցունց կողմանցն ոչ յաղագս նախանձու բարեպաշտութեան, այլ նախապատուութեան աղագաւ հակառակէին :

Քանզի կամէին որք 'ի հեթանոսացն էին՝ ինքեանք ունել զնախապատուութիւնն. կամէին և որք 'ի Հրէից

1 Յօրինակին գրեալ էր Բժշկեցուցանեմք :

էին՝ ինքեանք զող առաջինք ։ Այլ յառաջ բերէին որք 'ի Հրէիցն էին զՀայրենի բարետոհմութիւնն, և ասէին առ որս 'ի հեթանոսացն էին . մեք քան զձեզ պատուականագոյնք եմք, և օգտակարագոյն է մեր բարեպաշտութիւնս . վասն զի մեր են հայրապետքն, մեր Աբրահամ, մեր Իսահակ, մեր Յակոբ, և ամենայն նախահարքն և մարգարէք, և մեք ունիմք զառաջին բարետոհմութիւնն, իսկ դուք զայժմեան բարեգործութիւն ։ Իսկ որք 'ի հեթանոսացն էին ասէին . ոչ վայելուչ առաջինն լինել ուրացելոցն զՔրիստոս, ոչ է պատշաճ յառաջին մասինն[1] գտանել որք զխաչն կանգնեցին և [illegible] եղեն . և 'ի բաց անկայք դուք, և կոչեցան ամենայն հեթանոսք . մեք զբարեգործութիւնն յափշտակեցաք, և դուք թշնամանեցէք զբարեգործութիւն ։

Տեսեալ առաքելոցն զխռովութիւնն և զամբոխն զարգացեալ յաւէտ 'ի Հռովմէ, և զմիտս ածելով եթէ չար 'ի մեծ քաղաքի զեղեալ՝ կարէ տարածանել ընդ ամենայն ընդ երկիր, ամփոփէ իբրև յարմատոյ իմքէ զՀակառակութիւնն, զի մի անտի յամենայն երկիր եկցէ ընդդիմամարտութիւնն . և 'ի մէջ գիրքն եղեալ՝ ասէ իբր ոչ դատողի, այլ խաղաղարարի, գիտելով եթէ հակառակութիւն զբարեպաշտութիւնն ոչ հաստատէ, բայց բարեպաշտութիւնն լուծանէ զամենայն հակառակութիւնս ։ Այլ զոր օրինակ որք կամին ցածուցանել զկռիւ և զամբոխ՝ ոչ միում կողմանն եւեթ սաստեն, զի մի զմիւսն եւս առաւել բորբոքեսցեն, այլ և սոցա և նոցա սաստեն, զի 'ի ձեռն յանդիմանութեանն զիւրընկալ ամփոփեսցեն զխորհրդակցութեանն գործ, այսպէս առաքեալս առաքեալ 'ի մէջ գիրքն դնելով մարտուցելոցն՝ զնստուցանէ զՀրէականն յոխորտանսն և զհեթանոսականն սանձահարէ ։ Այլ բուռն հարկանէ նախ առաջին զանսանձ կողմանն՝ զՀրէիցն ասեմ . վասն զի ամենեքեան շունք որք ոչ կարեն հաչել ։ Նմանօթ ազգըն՝ ոչ վասն տոհմին ասեմ, այլ բարուցն աղագաւ . քանզի ոչ ցեղն էր լիրբ, այլ կարգն վատթարագգի ։ Այլ բռնաբանէ զայն կողմն, մանաւանդ եթէ կշտամբէ նախ առաջին զայնր կողման զլրբութիւն, առ որս ա-

1 Յօրինակին գրեալ էր ծոցինն . եդաւ ըստ յունին .

ասէր Եսայիաս. «Պարանոց քո երկաթի եւ ճակատ քո պղնձի»․ այնպէս զնա գիտէր անամօթ: Գիտէր եւ մարգարէն Երեմիաս ասելով. «Դէմք պոռնկի եղեն քո, Իսրայել, լրբեցար առ ամենեսեան»:

Արդ սաստէ աստուածային առաքեալ նախ առաջին անամօթ կողմանն՝ Հրէիցն ասեմ: Եւ վասն զի յառաջ բերէին զնախապահութիւն հարցն, զԱբրահամու, զԻսահակայ եւ զՅակոբայ, ցուցանէ թէ ոչ պարզ եւ արժան է պանծալ ազգաւ, այլ կարգօք: Յաղագս որոյ սկսանելով զբանն ասէր. «Ոչ ամենեքեան որ յԻսրայելէ են՝ նոքա Իսրայելացիք իցեն»: Նոյն առ Հրէայսն, այլ եւ ոչ՝ եթէ իցեն զաւակ Աբրահամու՝ ամենեքեան որդիք. քանզի գրեալ է. «Իսահակաւ կոչեսցի քեզ զաւակ»: Զի եթէ ազգ ասէր զբարեպաշտութիւնն, ոչ ինչ խափան էր Իսմայելի նախապատիւ լինել քան զԻսահակ. քանզի որդի էր Աբրահամու եւ երէց որդի: Արդ ոչ են ամենեքեան որ յԻսրայելէ են՝ նոքա Իսրայելացիք են, եւ ոչ եթէ իցեն զաւակ Աբրահամու՝ ամենեքեան որդիք Աբրահամու. այլ «Իսահակաւ կոչեսցի քեզ զաւակ»: Ի վերայ ածէ զմեկնութիւնն Պաւղոս. ասէ. «Ոչ եթէ որդիք մարմնոյն համարին հաւատոյ, այլ որդիք աւետեացն են որդիք այ»:

Տայց զի դոյ հնար Հրէիցն ընդդիմանալ բանին եւ ի նոցունց մածանել այլ ինչ լրբութիւն հակառակ աստուածային քարոզութեանն եւ ասել՝ եթէ Իսմայել խոտեցաւ յաղագս զի յաղախնոյն էր ծնեալ, եւ Իսահակ պատուեցաւ վասն ազատին բերելով զ[illegible]մութիւնն, ի նոցունց մածանէ զկնի զԻսմայել եւ ասէ. «Ոչ միայն Իսահակ, այլ եւ ի Ռեբեկայ, որ ի միոջէ անկողնոյն Իսահակայ հօր մերոյ չեւ եւս ծնեալք եւ կամ գործեալ զբարի ինչ եւ կամ զչար, զի ըստ ընտրութեան յառաջադրութիւնն մնասցէ ոչ ի գործոց, այլ ի կոչողէն, ասացաւ նմա՝ եթէ երէցն ծառայեսցէ կրտսերոյն»: Վասն զի անդ զանազանութիւն մարմնոյն յառաջ բերէր ի հակառակութիւնն, ցուցանեմ քեզ ի միոջէ արգանդոյ երկու շառաւիղս որոշեալս. եւ ցուցանեմ զհաւատացեալն ընկալեալ, եւ զանհաւանն ոչ ընկալեալ: Զի ոչ թշնամանէ բնութիւնս զոր ոչ լաւացոյ յօժարութիւնն, եւ զի ուսցիս եթէ «Երէցն կրտսե-

րութն ծառայեսցէ, որպէս և գրեալ է, զՅակոբ սիրեցի և զԵսաւ ատեցի»։ Զայս յանձայնին ձայնէն յառաջ բերէր Պաւղոս։ Արդ զի ած ասէր ՚ի ձեռն մարգարէին. ոչ եղբայր էր Եսաւ Յակոբայ, զՅակոբ սիրեցի և զԵսաւ ատեցի։ Զի զանութիւնն, ասէ, բերես ՚ի մէջ, զինչ օգտեաց Եսաւայ բնութիւնն. այլ զի հարցն բարեպաշտութեանն պանծաս, զինչ տուեալ ընդդիմանեաց ՚ի բարեպաշտութենէ հօրն Եսաւ. ոչ Թոռն էր Աբրահամու, ոչ որդի էր Իսահակայ, ոչ ՚ի նմին մօրէ, ոչ ՚ի նմին ազատութենէ. մի օգնեաց ինչ նմա ազգն, վասն զի արտաքս ընկեցին զնա բարքն։

Աստուածայինն ՚ի վերայ ածէ. «Իսկ արդ զինչ ասեմք. միթէ անիրաւութիւն ինչ իցէ յԱյ. մի լիցի»։ Իրաւամութիւնն մերձեցաւ մինչև յայլազգն. այսուհետև յառեալ վիճաբանութիւնն զինի։ Վասն զի յոլովք զայլոց տեսութիւնս հարցաքննելով և ՚ի ներքս մուծանելով ատենին զբամբասանս, ոչ հայեցաւ առաքեալ յախժամ ՚ի հակառակութիւն միայն մարտուցելոցն, այլ և ՚ի հերձուածն՝ որ զկնի այնորիկ յառնելոց էր ՚ի ձեռն Մանիքեցւոցն. գիտէր զհերձուածողս, գիտէր և զհեԹանոսս զինեալ ընդդէմ բանիս այսորիկ, և յառաջագոյն առնլով պատրաստէ նետս, զի քեզ ամբարեսցին անօԹք ՚ի զարգանալ պատերազմին։ Վասնզի ոչ տեսանէ ած զմերձակայս միայն, այլ և առաւելագոյնս նախատեսանէ զհանդերձեալսն. և այսր աղագաւ բանն Այ կոչի սուսեր և նետ։ Որպէս Եսայիաս. «Եդ զիս իբրև սուսեր սուր և ձեռամբ ծածկեաց. եդ զիս իբրև զնետ ընտիր և ՚ի կապարճս իւրում Թաքոյց զիս»։ Ընդէ՞ր սուսեր և նետ. սուսեր առ մերձ կացեալսն զէն է, իսկ նետ և առ հեռագոյն որոշեալսն առաքէ։ Իսկ վասն զի Այ բանն և զայն ժամու հակառակեալսն կործանէ և որ հանդերձեալ են յառնել չարափառութիւնքն կատարէ, կոչի սուսեր առ մերձաւոր մարտուցեալսն, և նետ հակառակ ընդդիմամարտացն և ՚ի հեռաւոր կացելոցն արձակեալ։ Բայց զի մի հատցուք զյարամարտութիւն պատճառին, նախ ասասցուք զայն, և ապա եկեսցուք յայս։

Յորժամ նուաստացոյց զՀրեայսն մի ինչ մեծամեծս խորհել ազգաւն, բուռն հարկանէ վաղվաղակի և որք ՚ի հեԹանոսացն եկեալք, և ասէ զնոսա. «Ո՞ր պար-

ծիր յարմարան. քանզի դու վայրենի ձիթենի էիր և հատար 'ի բնական 'ի վայրենի ձիթենւոյն և պատուաստեցար 'ի բարի ձիթենւոյն,,: Եւ զթուղթն հանդերձ հաւատութեամբ ընթեռնու, գտանէ յաւէտ զըղծումն. բայց մեք 'ի համառօտագոյն երթիցուք:

Այլ է զիսրայելեան ազգն բարի ձիթենի, և որք 'ի հեթանոսացն՝ հատեալ 'ի վայրենի ձիթենւոյն և պատուաստեալ 'ի գեղեցիկ ձիթենւոյն: Այլ է զԱբրահամու ազգն գեղեցիկ ձիթենի, և որք 'ի հեթանոսացն էին եկեալք և 'ի քաղցրութենէն Աբրահամու ճաշակեալք և 'ի մարգարէիցն՝ նուաստացուցանէ մի բարձրագոյնս ինչ խորհել: Վասնզի ոչ, ասէ, Իսրայէլ 'ի քեզ պատուաստեցաւ, և ոչ դու ընկալար զԻսրայէլ. ոչ ապաքէն նա զքեզ ընկալաւ: Առաքեալքն միթէ 'ի քէն իցեն, ոչ ապաքէն 'ի Հրէիցն. փրկիչն միթէ 'ի հեթանոսաց, ո՛չ 'ի Հրէից իցէ: Արդ ընդէ՞ր անգիտանաս զարմատն բարեաց և պարծիս. ոչ գիտես եթէ վայրենի ձիթենի էիր, և պատուաստեցար 'ի գեղեցիկ ձիթենւոյն:

Բայց թերևս ասիցես, ամենայն իրօք դարձեալ վերստին զկռիւն առնլով ընդդիմանաս, եթէ նոքա անհաւանութեամբն կոճոտեցան, և ես հաւատով կացի: Պնդեցիկ. "Մի բարձրագոյնս խորհիր, այլ երկիր. զի եթէ Ած 'ի բուն ոստոն ոչ խնայեաց, որ գուցէ և 'ի քեզ ոչ խնայեսցէ,,: Տես զառաքելական զձայնն, հայեաց յառաքելական զօրութիւնն, տես զիարդ հաստանէ արմատաքի զհպարտութիւնն. զնոսա ընկեցանէ, և զոտսա հաւանեցուցանէ մի ամբարտաւանել: "Արդ եթէ պանծայցես 'ի վերայ ոստոյ արմատոյն, ոչ դու զարմատն 'ի վեր ունիս, այլ արմատն զքեզ,,: Ասէ զի որք 'ի հեթանոսացն էին՝ պարծէին առ Իսրայելացիովքն, որպէս թէ նոքա յաղագս 'ի Քրիստոս Ածամարտն լինելոյ խզեցան, և ինքեանք կոչեցան վասն ազնուութեանն, ասէ առ նոսա այնքան յանդգնեցելոցն. "Ոչ դու զարմատն բարձեալ ունիս, այլ արմատն ըզքեզ: Արդ ասեն. խորտակեցան նոքա, և ես պատուաստեցայ,,: Բարեմտութեամբ հաւանիմ քում ձայնիդ, ընդունիմ զքո գեղեցիկ պատասխանիդ. բարւոք է; "բայց մի բարձրագոյնս խորհիր, այլ երկիր. քանզի և-

թէ ա̃ծ 'ի բնական ոստոցն ոչ խնայեաց, գուցէ և 'ի քեզ ոչ խնայեսցէ”: Որք ըստ բնութեանն ունէին զը-բարետոհմութիւնն' յաղագս անհաւատութեան ար-տաքս մերժեաց, և զքեզ ամպարտաւանեալ արտաքս ընկենու յաղագս նորին չարաբարութեանն: Եւ տես զիարդ հակառակութիւնն հատանէր երկիւղիւն:

“Եւ արդ տես զքաղցրութիւնն ա̃յ և զխստութիւն, 'ի վերայ կործանելոցն զխստութիւն, և 'ի վերայ քո զքաղցրութիւն' եթէ մնասցես 'ի քաղցրութեանն. ա-պա թէ ոչ՝ և դու խորտակեսցիս”: Տես զիարդ ահիւն զհակառակութիւնն հատանէ, և կացուցանէ զինքն 'ի մէջ հաւատարիմ ոչ 'ի հակառակել, այլ 'ի զարհուրե-ցուցանել: Ի հարցափորձել զոտար ազգ յաղագս քաջ կենաց յօժարեցուցանել փութա, որպէս զի հաճոյ լի-ցին բարեգործին. մի՛ ասեր զբարետոհմութիւնդ 'ի ձեան բալուցդ:

Եւ ապա ասէ որք 'ի հեթանոսացն էին: Ասան զի զայն 'ի մէջ բերէին հեթանոսքն. Պաւղոս առ մեզ ա-ռաքեցաւ, ոչ առ ձեզ Հրէայս. վասն հեթանոսաց է քարոզ: Այնմ ձայնի զարձեալ Պաւղոս յարմարէ զփրկական դեղ բարեպաշտութեան և ասէ. մի՛ ինչ յիս պանծայք. այո ձեր վարդապետ եմ և ոչ Հրէից, այլ ուսարուք հաւատեաւ. “Քանզի ոչ կամիմ զձեզ անգիտանալ, եղբարք, զի որքան եմ հեթանոսաց վար-դապետ, զպաշտօնութիւն իմ փառաւորեմ”: Օ՜ինչ է փառաւորեմն: Մերձ կացուցանեմ զիմ զպարկաւ-գութիւնս, յանդիման կացուցանեմ զհեթանոսս: Ըն-գէ՞ր մատուցանիցես. “Թերևս նախանձեցուցից երբէք զիմ զմարմինն, և ապրեցուցից զոմանս 'ի նոցանէ”: Ընդ ձեզ զարմանամ, զի զնոսա 'ի նախանձ բերից: Եւ այսպիսի վարելով Պաւղոս, շիջուցանէր զհակառակու-թիւնն, և 'ի ներքս մուծանէր զպայծառ բարեպաշտու-թիւնն. կոտորէր զհակառակութեան իրս, և մուծա-նէր զհամականութիւնն: Բայց 'ի յառաջիկայսն եր-թիցուք:

“Օ՜ինչ ասեմք. միթէ անիրաւութիւն իցէ յԱ՛ս-տուծոյ. մի՛ լիցի. քանզի Մովսէսի ասէ, ողորմեցայ յո-րում ողորմեցայց, և գթացայ յորս գթացայց”: Ըն-ձայնս զայս Պաւղոս ոչ յիւրմէ 'ի գիմաց ասէ, վասն

զի յարմարութիւն է ընդդիմադրութեանն ։ Ստամբա-գործէ զընդդիմադրութիւնն ։ Պաւղոս յերեսաց մար-տուցելոյն ։ «Ոչինչ ասեմք․ մի անիրաւութիւն իցէ յԱստուծոյ․ մի լիցի․ որ ասէն՝ ողորմեցայ յորում ողորմեցայց, եւ գթացայ յոր գթացայց»․ ընդդի-մադրութիւնս այս ոչ զամենայն զյարմարութիւնն էառ ։ Նոյն «մի լիցին» յարադրութիւն իմն է ։ Նախ-քան լուծանել զհակառակութիւնն՝ վաղվաղակի շիջոյց զհայհոյութիւնն, զի մի միւսանգամ քննիցէ զխնամոյն՝ յառաջագոյն ժամանեալ որ ընդդիմէր ինչ ասիցէ ոք, մերժ եղ իբրեւ զխնամոտն բժիշկ ՚ի մէջ զմի լիցին, զի հրաժարեցուցանելով զհայհոյիչն արգելցէ ՚ի հայհոյու-թենէն եւ ածցէ ՚ի ճշմարտութիւնն ։

Նոյն որ ընդդիմէր կայ՝ ասէ․ այդ յաղագս Յակոբայ ասացաւ «զՅակոբ սիրեցի եւ զԵսաւ ատեցի․ եւ Մով-սէսի ասէ, ողորմեցայ որում ողորմեցայց, եւ գթացայ յոր գթացայց» ։ Ում կամի ողորմի, եւ ում կամի խըս-տանայ, եւ «զի՞ եւս մեղադրէ, զի կամաց նորա ոչ ոք կայ հակառակ» ։ Վասնզի եթէ նա զայս ախորժէ եւ նա զայս կամի, ընդէ՞ր յինէն բան պահանջէ զոր ինքն գործէ ։ Զայս զօրութիւն ունի ամենայն ընդդիմախօ-սութիւնն ։ Վասնզի Մովսէսի ասէ․ «ողորմեցայց ո-րում ողորմեցայց, եւ գթացայց յոր գթացայց» ։ Նոյն ուրեմն որպէս այլս ասութ ընդդիմէմ կացեալ, իբրեւ խոր-հրդով իմն ՚ի վերայ եդած «զՅակոբ սիրեցի եւ զԵ-սաւ ատեցի», ՚ի վերայ բերէ զմիւս եւս ձայնն՝ թէ ում կամի ողորմի եւ ում կամի խստանայ ։

Արդ յորժամ հաւաքեաց զամբաստանութիւնս, ասէ զայս զոր ընդդիմէմն դնէ․ «Ապա եւ ուրեմն ոչ որ կամին եւ ոչ որ ընթանայն, այլ որ ողորմին Ած» ։ Ոչ իսկ եթէ ում կա-մի ողորմի եւ ում կամի խստանայ, ինձ զի՞ մեղադրես ։ Այլ աստանօր պատուհեալ բերեմ զպարտաւորութիւնն, առաւելապէս ընթանամ առ ճշմարտութիւնն․ զի ոչ որ կամին եւ ոչ որ ընթանան, այլ որ ողորմին Ած ։ Զայս ամենայն ՚ի դիմաց միւճողին ասելով, ոչ զանձնովն ա-ռաքեալ հզօրագէս ընդդիմէմ կալ նմա, ոչ հաստատել կամելով զմիւճաբանութիւնն, այլ լուծանել զամենայն հեթանոսացն զկարծիս ։

Որում կամի ողորմի եւ ում կամի խստանայ ։ «Նոյն

ասես ինձ՝ զի՞ եւս մեղադրէ, քանզի կամաց նորա, ասէ, ո՞վ կայ ընդդէմ,,: Սկիզբն այսուհետեւ հանդիպելոյն առնէ Պաւղոս ասելով. "Նոյ դու ո՞վ ես, մարդ, որ պատասխանի տաս Այ,,: Նստանօր ոչ է լուծումն ընդդիմաբանութեանն, այլ նախ առաջին սաստէ յանդգնեցելոյն քննել զԱյն. վասն զի ընդերանել զվիճաձգսն՝ ոչ լուծողի զխնդիրն է, այլ անձնացուցանողի զտարակուսանսն: Եթէ ասասցես ինձ զիրաւացի ասացի, լուեմ եւ ընդունիմ զձախաբանութիւնդ, այլ եւ ոչ մի յարմարութիւն ոչ ունիմ: Ընդէ՞ր մեղադրես եւ ոչ հաւանեցուցանես:

Այլ նախ առաջին պապանձեցուցանէ զյախուռաանս մարդկային յանդգնութեանն, որք իշխեննն եւ բոլորամիտ իսկ փութան բան յԱյ պահանջել յաղագս եղելոցն: "Դու ո՞վ ես մարդ որ պատասխանի տաս Այ,,: Ոչ 'ի յօրինակ ինձ հաստատակաց, քանզի պարտ եւ արժան է եւ 'ի հաստատակաց ամփոփութենէն հասանել զմիտսն: Զոր օրինակ եթէ ոք տեսանիցէ զայր ոք որ զիւր ծառայ հարկանէ, եւ մատուցեալ 'ի մէջ ասիցէ՝ ընդէ՞ր հարկանես: Նա նորա զտէրունական իշխանութիւնն 'ի ձեռն առեալ ասիցէ՝ եւ քեզ զի՞նչ փոյթ է, ո՞չ ունիմ իշխանութիւն իմում ծառայիս, ո՞չ ապաքէն իմ է, ո՞չ ընդ իմով իշխանութեամբ կայ: Նոյնպէս եւս զեկուցանողի զիշխանութիւնն, այլ ոչ ցուցանողի զյարմարութիւնն: Նա առ ընդդիմակացն վազվազակի զայրացեալն ասէ՝ զի՞նչ առ քեզ: Բայց յորժամ հալեացէ զարտմութիւնն եւ զնստուցէ զզայրացումն իւր, 'ի հանդարտութիւն եկեալ այնուհետեւ պատասխանի տանէ մեղադրողին: Զի մի զիս ստգտանիցես, ով մարդ, եթէ վայրապար զայրացայ, ուսիր զյանդգնութիւնն: Զայս եւ առաքեալ առնէ: Քանզի պահանջեալ բան 'ի վիճաձգացն՝ եթէ որում կամի ողորմի եւ ում կամի խստանայ, զի՞ եւս մեղադրէ: Վասն զի ետես արդարացեալ զձայնն ասելով "դու ո՞վ ես մարդ որ պատասխանի տաս Այ,,: Կա՞ւ օրինադրէ ստեղծողին, արարածն քննէ զարարիչն, ծառա՞յ պահանջէ բան ինչ 'ի տեառնէ: Նա ո՞չ 'ի հաստատակաց իրացդ ուսանիս. զի եւ յաղագս ազատութեան մատուցեալ ծառայ յորժամ ձգի 'ի ծառայութիւնն, ոչ իշխէ զիւր զգէտն յանդիմանն

կացուցանել, այլ զայլ ոք առնու մատուցանելոյ. զի մի հակառակ զզէնսն ծառայիցն կացուցանիցէ ստահակն զինուց։ Այլ դու մարդ ես մահկանացու, առ անմահ՝ զէնսն ընդ քեզ հաւատարմեցուցանես։ Ո՛վ ես դու որ պատասխանի տաս Աստուծոյ. ժամանակեայդ քննես զյաւիտենականն, մահկանացուդ զանմահն, որ 'ի գերեզմանի լուծանիս զյերկնի քննակերպն, որ յերկրէս երկրաւոր և յերկիր դառնաս՝ 'ի յաւիտենականսն յամենայն ժամանակին բան պահանջես։ "Դու ո՛վ ես մարդ որ ընդդէմ պատասխանի տաս Այ. ոչ ունի իշխանութիւն բրուտըն կաւոյն, 'ի նմին առնել զոմն 'ի պատիւ անօթ, և զոմն յանարգանս"։

Այո, ասէ, գեղեցիկ ընթերցանես, բայց զխնդիրն ոչ լուծանես. որովք պարզաբանեցուցանեսդ, առաւելապէս ըն մեղադրութիւնն։ Զասն զի ասես՝ եթէ ոչ ունի իշխանութիւն բրուտն 'ի նմին կաւոյ առնել զոմն 'ի պատիւ անօթ և զոմն յանարգութիւն։ Ասէ՞ն է ուրեմն առնել զպատուականսն և զանարգսն, և զի ես մեղադրես։ Ոչ նոյնպէս այդպէս ձայնի քում. զի որովք ոչ լուծանես զմեղադրութիւնն, յաճախես ես զպարտութեանն։ Չպարտս այսօրինակ առաքելոյն յորժամ առաքեաց իբրև յանդիմանեցելոց, յայնժամ ուղղէ իբրև զըխալերալս, և ասէ սաստելով. "Դու ո՛վ ես մարդ, որ պատասխանի տաս Այ. ոչ ունի իշխանութիւն բրուտն 'ի նմին կաւոյ առնել զոմն 'ի պատուոյ անօթ և զոմն յանարգանս"։ Այլ յորժամ զխօսաց եթէ որովք պարզեցուցանէին՝ առնել յանձնակէ զատարակութեանն, վաղվաղակի 'ի վերայ ածէ. "Եթէ կամիցի Աստուած ցուցանել զբարկութիւն և ծանուցանել զզօրութիւնն, որում ներեաց յոլով երկայնմտութեամբ"։ Տես մեծին քննեցին բանքս, զի ոչ իսկ է հնար 'ի սոյն ձայնից ընդդիմանել զճշմարտութիւնն։ Այլ ցոյց և խրատեաց եթէ ոչ է պարտ և արժան յայդ բանս պահանջել. և վարեցաւ Պաւղոս ձայնիւն Այ որ 'ի ձեռն Եսայեայ ասացաւ. զնոյն զի 'ի հնումն ժողովրդեանն ասէր Այ. "Միթէ ասիցէ ստեղծուածն ցստեղծիչն թէ ընդէր զիս արարեր"։ Մի՛ պատասխանի տայցէ կաւն բրուտին զինչ առնես, զի ոչ գործես, չիք քո ձեռք։ Դուք յաղագս գործոց իմոց պատուիրէք ինձ և որդւոց իմոց։ Սոյն զԵսայեայ որ ըն-

ընկրանեկք վճռոտ, Պաւղոս առնլով յօրինէ զախտալեալ բարսն:

Նորդ որ ինչ սատանելոյն էր ցուցար, և որ ինչ լուծա-նելոյն՝ զՀետ եկեսցէ: Օ՛ի ուսանիցիս, եղբայր, եթէ Պաւղոս ոչ առ Հաւատութիւն խնդրեցելոցն յառաջ եբեր "դու ով ես որ ընդդէմ պատասխանի տաս Այ", այլ վասն սատանելոյ. առատանօր զրէ զամենայն առեղծ-ւածն և ասէ. "Ո՛չ ունի իշխանութիւն բրուտն 'ի նմին կաւոյ առնել զոմն 'ի պատիւ անօթ և զոմն յանար-գանս": Այս առ վիճաբանութիւնն խօսի, և ոչ առ յայտնութիւն ուսմանն: Նայց այլուր կամելով ցուցա-նել եթէ անօթ անպատուութեան և անօթ պատուոյ ոչ յԱյ պատրաստի, այլ 'ի գործոցն յօժարութենէ 'ի վասն արարողացն միաւելով և կամ յառաքինութիւն-ոյն Հայելոյ, ասէ Տիմոթեայ. "Զայս գրեմ քեզ զի գիտասցես զիարդ պարտ իցէ 'ի տան Այ շրջել. 'ի մեծի տան ոչ միայն են անօթք ոսկեղէնք և արծաթեղէնք, այլ և փայտեղէնք և խեցեղէնք": Զայս ինչն Պաւ-ղոս ասէ. քանզի ոչ յայլմէ ուրեք 'ի մէջ ածից զվճ-ռայութիւնն, զի մի ասիցես՝ եթէ ոչ գտանելով յա-ռաջելոյն զլուծումն, յայլ գիրս փախեաց: Նաքն Պաւ-ղոս որ նոցա սատանէրն, յորժամ ոչ ես խօսէր սատանե-լով, այլ Ճշմարտութեանն ասէր. "Ի մեծի տան ոչ են միայն անօթք ոսկեղէնք և արծաթեղէնք, այլ և փայ-տեղէնք և քարեղէնք, ոմանք 'ի պատուի և ոմանք յա-նարգանս":

Եւ զինչ 'ի վերայ ածէր. "Եթէ ոք զինքն մաք-րեսցէ, եղիցի անօթ 'ի պատիւ սրբեալ": Որ անդ լու-ծեղծողին գրեր զանօթն 'ի պատիւ և յանարգանս, 'ի միտ առեալ ես տեղւոյ յօժարութեան ընծեռեաց զամե-նայն. "Եթէ ոք զինքն մաքրեսցէ, եղիցի անօթ 'ի պա-տիւ սրբեալ և պիտանի տեառն իւրում յամ գործս բարիս պատրաստեալ": Տեսանես զի այլ ազգ յորժամ սատանէրն խօսի, և այլ ազգ յորժամ վարդապետէրն Հաւանեցուցանէ. և ըստ յառաջագոյն կերպարանի տեառնն, որ զիւր ծառայն տանջէր, և առ ստայրն վաղ-վաղակի խառագոյն բարբառէր, իսկ առ Ճշմարտու-թիւնն ձգէր ըղյարմարութիւնն զայն, նոյնպէս և աստ եցոյց եթէ անօթ 'ի պատիւ և անօթ յանարգանս ամ

ոչ առնէ, այլ զհասարակացն առնէ զբնութիւն. ապա եթէ աչառանօք՝ պատուէր զարարչութիւնն։

Այլ զի ուսցիս հաւաստեաւ եթէ ոչ 'ի բնութենէ ստեղծանիմք 'ի պատիւ և յանարգութիւն, գիրք ուսուցանեն։ Ո՛չ իբր այնպէս ստեղծաւ անօթ յանարգանս, ընդէ՞ր ինձ գիրք վարդապետէին լինել բարի. զի որպէս ստեղծայն ըստ բնութեանն՝ փոփոխել ոչ կարէի։ Ընդէ՞ր խրատէ լինել բարւոք բնական չարին։ Զի՞մ ամրացուցանէ զբարիսն ասելով. «Որ կայն՝ զգուշասցի, զի մի անկցի»։ եթէ բնութեամբ է բարի, ընդէ՞ր զգուշացուցանէ և ամրացուցանէ։ Այլ արդ որ 'ի կարգին է՝ եթէ «Ոչ որ կամին և ոչ որ ընթանայն»։ եթէ ոչ ինչ է յիս որ կամիմն, ընդէ՞ր քարոզես. և եթէ ոչ որ ընթանայցէն, վասն է՞ր աշխատիս։ Եթէ ոչ իցէ որ կամիցին, ընդէ՞ր ասէր Ած. «Եթէ կամիցիք և լուիցէք ինձ, զբարութիւնս երկրի կերիջիք»։ Եթէ ոչ իցէ որ կամիցին, ընդէ՞ր և փրկիչն ասէր. «Քանիցս անգամ կամեցայ ժողովել զմանկունս ձեր, և ոչ ախորժեցէք»։ Եթէ ոչ իցէ որ ընթանայցէն, վասն է՞ր գաղատացւոց ասէր. «Բարւոք ընթանայիք, ո՞ զձեզ խափանեաց»։ ընդէ՞ր և Պաւղոս ասէր զինքենէ. «Այնպէս ընթանամ իբրև անյայտ ինչ. զյետոյսն մոռացեալ՝ յառաջադէմսն կարկառեալ զնպատակին զհետ երթամ»։ Ո՛չ ի աշխատիս, ընդէ՞ր ընթանաս. դու ասացեր՝ ոչ որ կամին և ոչ որ ընթանայն։

Այլ գիրք լուծանեն զհակառակութիւնն։ Ոչ որ կամին՝ Իսահակ, վասն զի կամեցաւ օրհնել զանդրանիկն. և ոչ որ ընթանայրն Եսաւ 'ի դաշտին, այլ Ած որ ողորմեցաւն Յակոբու։ Արդ ոչ ևս կամողին Իսահակայ և ոչ ընթացողին Եսաւայ, բայց Այյ որ ողորմեցաւն Յակոբու։ Այլ լուծաւ խնդիրն «ոչ որ կամին»։ Այնպէս ընդէ՞ր իսկ բոլորովին՝ որ ողորմին Ած։ Քանզի կայ մնայ տակաւին խնդիրն՝ ում կամի ողորմի և ում կամի խստանայ։

Հայեաց հաւաստեաւ, եղբայր։ Աստուած կանխագիտէ զամենայն. և գիտէ յառաջագոյն, իբրև ոչ եթէ ինքն տպաւորեսցէ զհանդերձեալսն, այլ կանխաւ ճանաչէ զլինելոցն։ Քանզի այլ է ըստ իւրում անօրէնութեանն յառաջագոյն սահմանել, և այլ 'ի մերոց գոր-

ծոց կանխաւ գիտել զիրսն. այլ է նախատպաւորել, և այլ յառաջագոյն գիտել։ Այլ է կանխաւ գիտիցեմ զչարն թէ լինելոց է չար, ոչ նախագիտութիւնն իմ արար զնա չար. որպիսի ինչ ասեմ. եթէ տեսանիցեմ բազում անգամ զայր ոք երիտասարդ 'ի հօրէ մնացեալ ժառանգաւոր յոլով ընչից, և տեսանիցեմ զնա 'ի խրատուէ 'ի բաց կացեալ և փափկացելոյն կենակից, 'ի տեսարանս յորդորեալ, 'ի ձիամարտութիւնս պարապեալ, վաղվաղակի 'ի տեսանելն ասեմ. սա 'ի սուղ ժամանակի ցրուէ զինչս իւր, սա զհայրենի ժառանգութիւնն կորուսանէ. ոչ վասն զի յառաջագոյն տեսի՝ տպաւորեցի ինչ, այլ 'ի բարուցն նշանակեցի։ Եւ առնէ զհանդիպումնն ոչ նախատեսութիւն յառաջ տեսողին, այլ վարք չարաչար գնացելոյն։ Բազում անգամ, սիրելի, և յայլոց իրացն ասեմք. տեսանեմք զոք որ ընդ լայն Ճանապարհ գնայցէ և ցուպ ոչ ունիցի, վաղվաղակի ասեմք՝ գլորելոց է նա. անգիտանայ զտեղեացն բնութի՛, անկանելոց է 'ի գլորումն։ Վասն զի յառաջագոյն ասես, մի արդեօք դու գործեցես զիրսն։

Բայց ոչ են նմանք իմ կանխագիտութիւնն և նմ՝ զայս ասեմ. 'ի մերոցս և որ գեր 'ի վերոյ քան զմերոս է՝ ուսուցանեմ։ Քանզի յերկարեն ոմանք ընդդէմ ասելով այսպիսումն. զի ուսանիցիս, ասեն, եթէ ած արդարադործ է և 'ի չարս։ Ինքն ասաց Երեմիայի. “Նախ քան զստեղծանելն զքեզ յորովայնի՝ գիտէի զքեզ, և յառաջ քան զելանելն յարգանդէ՝ սրբեցի զքեզ”։ Եւ ինքն ասէ. “Օտարացան մեղաւորք յարգանդէ, նախ քան զելանելն մոլորեցան յորովայնէ և խօսեցան սուտ”։ Տեսանես զի յորովայնէ նա ցուցաւ արդար, և միւսն չար. տեսանես զի 'ի բնութիւն ուրեմն բարւոք ասաց փրկիչն առ Հրեայսն. “Մոլորիք ոչ գիտելով զգիրս և ոչ զզօրութիւնն այ”։ Ընթերցիր ուղղակի և մի խօսիր խոտորնակի. “Նախ քան զստեղծանելն իմ յորովայնէ՝ գիտէի զքեզ, և յառաջ քան զելանելն յարգանդէ՝ սրբեցի զքեզ”։ Ոչ նախ սրբեցի զքեզ, այլ նախ գիտէի զքեզ և ապա սրբեցի զքեզ։ Աստանօր զկանխագիտութիւնն եցոյց, և յետ կանխագիտութեանն ապա զսահմանն. “յառաջ քան զստեղծանելն իմ զքեզ գիտեմ, և նախ քան զելանելն յարգանդէ

սրբեցի զքեզ։ Մտան զի գիտէի զքեզ, սրբեցի զքեզ։ Յաղագս այսորիկ և առաքեաց ասէ. «Զոյս կանխա-գիտէր, յառաջագոյն սահմանեաց». այլ նախ ծանեաւ և ապա սահմանեաց։

Աղաչեմ, հանդիսակից եղբարք բանիս յօժարութեան, ոչ զի գովիցէք, քանզի ոչ զայդ խնդրեմք, որպէս և Ած վկայէ, այլ հայցեմք զհաստատակաց օգուտն. տարածե-ցէք ինձ զլսելիս մտացդ։ «Նախ քան զձեւանելն քո յար-գանդէ սրբեցի զքեզ», խոնարհագոյն քան զասա-ցեալն յառաքելոյ։ Քանզի Պաւղոս յաղագս իւր ա-սէր, «զորս յառաջագոյն ծանեաւ, և կանխաւ ընտ-րեաց նախ քան զսկիզբն աշխարհի»։ Զի զԵրեմիա յարգանդէ սրբեաց, բայց զառաքեալսն նախ քան զաշ-խարհ ամենայն ծանեաւ. և ոչ վայրապար գիտաց, այլ կանխաւ ընտրեաց։

Արդ տեսցուք կանխագիտութեանն արար զբռնութիւն։ Զի եթէ ընտրութիւն առաքելոցն յառաջ քան զսկզ-բն աշխարհի՝ այն բնական արդարութիւն[1] ասէ և ոչ յօժարութիւն առաքինութեանն, ընդէր կանխաւ ծանուցեալքն մաքսաւորք՝ կոչեցան։ Սան էր Պաւղոս հալածէր, էր ազգաւ Մատթէոս մաքսաւորէր, ըն-դէր պոռնիկք փութային յարքայութիւնն։ Քանզի ե-թէ յառաջագոյն ծանօթացաւ արժանաւոր արքայու-թեանն պոռնիկին, ընդէր պոռնկէր. եթէ յառաջագոյն ծանեաւ զՊաւղոս Ած, ընդէր ոչ կանխագիտութիւնն զերծեաց զբռնութիւնն, վասն էր կանխաւ ծանուցեալն յառաջ քան զսկիզբն աշխարհի հայհոյիչ և հալածիչ և թշնամանիչ եղև։

Տեսանեմ զի կանխագիտութիւնն ոչ տայ զբռնու-թիւնն, այլ զյօժարութիւնն նախատեսէ։ Քանզի ե-թէ յառաջ ճանաչելն անէր զոք առաքեալ, ընդէր Մատթէոս մաքսաւորէր։ Այլ մաքսաւորելն հասարա-կել է, որպէս ասէ փրկիչն. «Լիցի քեզ որպէս զհե-թանոսն և զմաքսաւորն»։ Նմանէս զուգապատիկ իմն զկռապաշտութիւնն և զմաքսաւորութիւն սահմանեաց։ Արդ եթէ յառաջագոյն ծանեաւ զՄատթէոս, ընդէր նախագիտութիւնն ոչ արար զնա առաքեալ, այլ յօ-

1 Յօրինակին անարգութիւն. Նշան բառս յամենն։

ժառանգութիւնն խոնարհեցոյց 'ի հնազանդութիւն : Աս-հօք առաքեցաւ և ընդ հաւատացեալսն համարեցաւ , յայտ է թէ և զնա կանխաւ ծանեաւ նմ . և զկնիքն յառաջագոյն ծանուցեալն բող էր , ընդէր մարգարէին կանխաւ տեսեալ 'ի սուրբն հոգի :

Զայս ամենայն ուրեք տեսանես՝ զմնութիւնն մի-ջնոյ , և զյօժարութիւնն կանխաւ գիտացեալ նմ , ի-րուքս վարուց երևեալ : Կանխաւ նոսա նմ զընտրելոյն , և պատուել վարուցն ծանօթագոյն եղև : Ի Պաւղոսի հայ-ելեն ընկալ զլուծումն . " Զորս յառաջագոյն ծանեաւ և կանխաւ սահմանեաց , զնոսին և կոչեաց . և զորս կո-չեաց , զնոսին և արդարացոյց " : Ընդէր և Յուդաս կո-չեցաւ և ոչ արդարացաւ : Զորս կանխաւ ծանեաւ և յառաջագոյն սահմանեաց : Որդ ոչ ևս անտի յառա-ջագոյն ընտրութիւն յայտնեալ է գիտելն զմարգարէն , այլ ոչ և նոքա քան զյառաջատեսեան ընտրեցելոյն և յա-ռաջ ծանուցելոյն բնութիւն ոչ յարմարեցաւ , այլ յօ-ժարութիւնն զսահմանն եցոյց , մանաւանդ եթէ յօ-ժարութիւնն կանխագիտութեամբն վկայեաց . Ցուցաւ այսուհետև եթէ ոչ անտի կանխագիտութիւնն զբնու-թիւնն , եթէ ոչ բաղդորոշին հակառակաւորք որք իցեն , և առ նոյն զրպեալ առ ճշմարտութիւնն :

Իսկ ընդէր բնաւին 'ի Փարաւոն սպառնացաւ զբանն : Ասաց զի ասէ ցՓարաւոն . " Ի դոյն յայգ յարուցի ըզ-քեզ , որպէս զի ցուցից 'ի քեզ զզօրութիւն իմ , և պատ-մեսցի անուն իմ յամենայն երկիր " : Իսկ արդ զի ծա-նուցանէս զքո զօրութիւն , շարչարէ՞ս զքո մարդիկդ . զի գիտասցի քո ոյժդ , կործանէ՞ս զանապատճառն : Ասե-զի եթէ անբաւակնաւ է՝ մի մեղադրեր , և եթէ ընդ բամբ-բասանօք՝ մեղադրեա :

Իսկ զինչ իցէ " զի 'ի քեզ ցուցից զզօրութիւն իմ " . Հալեաց զերդ , վարեցոյց ասանկաւ ոսկեմք սկզբնատգու-նաւ և ճշմարտիւ . Ինքնիշխանեան արտաևոր կամեցեալ ըզ-բնութիւն մարմնոյ խոնաւոյ և զխորանտին , վարեցաւ հաստատնագործին իրօք , և հաստատէ զմարդիկն զկենդա-նիս , զի այլոց զզօրութիւն ասանտեցէ . Այսց էր և այն անփորձ , եթէ յաղագս այլոց փորձութեան զայլ զկեն-դանիս խողխողէր : Իսկ արդ զինչ ասանէին ասասքինքն : Զմարմնեայն մեհոյ յաղագս ատաքահութեան կամ՝

շնութեան և կամ կախարդութեան, զայնպիսիսն առնլով կենդանիս հաստատէին, ոչ զրկելով որք տանջելոցն էին, և մարդկան զօգնականութիւն գտանէին։ Ոք զմտանեալն 'ի չարչարանս յաղագս իւրոց մեղաց կենդանւոյն յօշոտէին, և մինչ դեռ ևս խղճացուցեն փարատիքն՝ ուսանիցին զգործն։

Այնպէս և Աստուած ամենախնամ բժիշկն, քանզի բժիշկ է որ ասէրն "Ոչ եկի կոչել զարդարս, այլ զմեղաւորս յապաշխարութիւն", և "Ոչ ունին պէտս բժշկի զօրաւորք, այլ չարչարեալք", առնոյր զՓարաւոն ընպարտականն բիւր չարչարանաց յաղագս յանցանաց իւրոց. վասն զի յոլով մեղաց էր պատժապարտ։ Նախ առաջին հայհոյութեանն, որ ասէր. "Ոչ գիտեմ զտէր"։ Հայհոյութիւնն ունէր զսկիզբն չարութեանն։ Երկրորդ չարաբարութեանն առ ժողովուրդն, զի զազատ ազգն դառնապարտէր ծառայութեամբ և տղխմագործութեամբ։ Երրորդ զի զանապարտ տղայսն հեղձուցանէր 'ի գետն։ Չորրորդ զի զԱստուած քարոզէին, և ոչ պատկառէր։ Հինգերորդ զի զսքանչելիսն տեսանելով անամօթանայր առ բարերարութիւնսն։

Արդ զի՞նչ որ ընդ յոլով չարչարանօք անկաւ, առնլով Աստուած՝ իբրև զքաջ բժիշկ՝ զսքանչելիքն հաստատէր. ոչ զի միանգամ տանջելովն սպանանիցէ, զի և ոչ որք հաստատեն միանգամայն չարչարեն, այլ նորեն հատանել զանգամսն, զի ամենայն ուստեք համձայնութեամբ զառանիցեն զգործն։ Արկանէ 'ի վերայ նորա զգործոն, զինէ ընդդէմ նորա զունդս սատարս զզօրս զօրացն, զմարախոցն, զի ցուցցէ զզերապանծութիւն զօրութեանն իւրոյ։ Ոչ առաքեաց հրեշտակս 'ի յերկնից, ոչ զունդս քերովբէից, ոչ գումարէր սերովբէս ընդդէմ հակառակամարտացն. այլ պատրաստէր ցուցանելով զզօրութիւն իւր, զաղջմութիւն զօրացն զինելով և զհզօր մարախոյ. և զօրականացն այնոցիկ ոչ ոք էր զօրավար լեալ երբեք, այլ միայն հրամանն տն առաջնորդէր։ Այլին զօրացն 'ի գետոյն հակառակ տէրամարտացն զամարեալք. եկին և մարախք, խորհրդոյ զանազանութի ոչ ունելով զտէրունեան հրամանն կատարէին։ Ի վերայ յարձակէին և խառնիճք և շանաճանճք յորովք զանազանք և սքանչելիք. հակառակ նմա հրաշագործէր

ա̃ծ, զանձն նորա հաստատելով և տանջելով զխորհուրդ-
սըն, որք ազգի ազգի ամբարշտեցան, զանազանապէս
տանջէր:

Այլ զի ուսցիս եթէ յաղագս այնորիկ զնա ըստ մա-
սին հատանէր և ոչ միանգամայն տանջէր, զի ցուցա-
նիցէ զիւր զօրութիւնն, առէ ամենայնա իմաստութիւն.
«Ոչ տարակուսէր ամենազօր քո ձեռն որ ստացաւ զաշ-
խարհ և անհետաքննելի իմաստութեանդ 'ի վերայ ար-
կանել նոցա զայլրացեալ առիւծս և կամ նոր ստացեալ
վայրի գազանս լցեալս սրտմտութեամբ»: Այլ զամ արար,
զի ցուցցէ զիւր երկայնմտութիւն: Յաղագս այսորիկ առէ
ա̃ծ. «Ոչ ի պատմեսջիք որպէս յորդիս ձեր որքան ինչ
խաղացի ընդ եգիպտացիսն»: Որպ զՓարաւոն որ բիւր
պատժոց արժանաւորն էր, տանջէ ա̃ծ և ասէ ցնա.
«Վասն այդորիկ յարուցի զքեզ, զի ցուցից 'ի քեզ
զզօրութիւն իմ, և պատմեսցի անուն իմ յամենայն
երկիր»: Ո՞չ ի 'ի ձեռն քո զայլս շահեցայց և ողջախո-
հացցես արարից, զի քև զայլս խրատեցից:

Այլ զի ուսանիցես եթէ զխարդ օգտեաց նորա հա-
տուցմունս այլոց, ահա զդրոյն գործ: Յափշտակեցաւ եր-
բեմն տապանակին ա̃յ յայլազգեացն, և եկին մարդիքն ստո
մարգարէքն ամենեքեան և առէին թագաւորացն այ-
լազգեաց. «Դարձուցուք 'ի բաց 'ի մէնջ զտապանակն
ա̃յ Իսրայէլի՝ զձեռն նորա զօրաւոր. ո՞չ գիտէք որքան
արար ա̃ծ եգիպտացւոցն. ընդէ՞ր խստացուցանէք զսըր-
տերս մեր որպէս խստացոյց Փարաւոն»: Ի՛մ բարե-
մտութեան հեթանոսացն: Պատկառեսցուք, մի՛նորդ, յայ-
լազգեաց ձայնէն: Մ՞ի, ասացին այլազգիքն, խստացու-
ցանէք զսիրտս մեր որպէս խստացոյց ա̃ծ զսիրտն Փա-
րաւոնի: Այլ նորին իսկ Փարաւոնի գրեցին զանզգայու-
թիւնն. ընդէ՞ր խստացուցանէք զսիրտս մեր որպէս
խստացոյցն Փարաւոն. ո՞չ յորժամ խաղաց նոքօք, յայն-
ժամ արձակեաց զժողովուրդն, և այժմ հաշտեցու-
ցուք զա̃ծ: Այլ յայլում պատերազմի դարձեալ յոր-
ժամ առեալ զտապանակն այլազգիքն առէին. վայ մեզ,
այն է ա̃ծ խօսեն որ եհար զԵգիպտոսն. վայ մեզ, ապ-
րեցո զմեզ տէր: Նախ քան զհարձն տես զխարդ ողջա-
խոհացոյց զնոսա Փարաւոն: Ո՞ այս գոչէին այլազգիքն:

Այլ միւս կին այլազգի Ռահաբ, որ երբեմն բոզ էր

և առաջս պաղատեցան, նա յիշեցեալ առնէր խնդրուածսն. «Վե-
րացուք որքան արար առ իս ած երախտաւորութեանցն, քանզի և նուաստացաւ մեր սիրտ, և ոչ մնաց ՚ի մեզ շունչ. վասն զի ածն ձեր ած նա է յերկինս ՚ի վեր և յերկիր ՚ի խոնարհ»: Տեսանե՞ս զի ոչ առնէ ած ատելով. «Ի դը-յայդ յարուցի զքեզ, զի ՚ի քեզ ցուցից զզօրութիւն իմ, և պատմեսցի անուն իմ ընդ ամենայն երկիր»:

Աստուածային առաքելական վարդապետութեանն երեւի վախճան մերոց բանիցս: Ասէ Պաւղոս. «Եթէ կամէր ած ցուցանել զբարկութիւն իւր և ծանուցանել զզօրութիւն, զոր ներելոց բազում երկայնմտութեան»: Ոչ ասէ վիպասանաբար՝ ՚ի վերայ էած զբարկութիւնն, այլ ՚ի վերայ արժանաւորաց բարկութեանն: Այլ զինչ ասէ «Բազում ներելոց բազում երկայնմտութեամբ ՚ի վերայ անօթոյն բարկութեան»: Ո՛վ ի զօր արժանի զագիտել որք կայցեն ՚ի քում տանն անօթք՝ զանազանաբար վարին անհնարութիւնք, այլ գիտես մի անօթն ընդունի ձէթ և մի գինի և մի քացախ, նոյնպէս գիտէ ած մի անձն է պատեհագոյն ողորմութեան և մի անձն արժանաւոր պատուհաս, ոչ վասն զի այնպէս արար, այլ վասն զի այնպիսի ՚ի ձեռն վարուց իւրեանց պատրաստեցան: Նման այսորիկ, երգարանք, անօթս կոչէ և զպատուհասելեացն, անօթս և զողորմեալսն: «Եթէ կամէր ած ցուցանել զբարկութիւնն և ծանուցանել զզօրութիւնն իւր, որում համբերելոց բազում երկայնմտութեանք ՚ի վերայ անօթոցն բարկութեան պատրաստելոցն ՚ի կորուստ, զի ցուցցէ զառատութիւն զօրութեանն իւրոյ ՚ի վերայ անօթոցն ողորմութեան»: և զնա առաջ անօթ՝ որ զբարկութիւնն ընկալաւ, և զմիւսն որ զխնդրաւորութիւնն, զի ցուցցէ եթէ իւրաքանչիւր որք խնդրեսցեն կոչէ զբարկութիւնն և զողորմութիւնն:

Բայց եթէ ընդդիմանայցէ ոք ձայնիս այսմիկ, մանաւանդ բանիս որ ասէ. «Ի վերայ անօթոցն բարկութեան պատրաստելոցն ՚ի կորուստ», ոչ ՚ի վարուց իւրոց ասելով, այլ ինքն ած պատրաստէ: Պարտ և արժան է գիտել, զի համառօտելն ոչ ՚ի բնութենէն, այլ ՚ի յօժարութենէն լինի: Այլ զայսորիկ ընկալ զնկատութիւնն, զի համառօտելն ՚ի յօժարութենէն կամաց

արժանաւոր պատժոց և կամ մարդասիրութեան։ Որպէս ասացեալ. «Այսուհետև, եղբարք, զօրացարուք, ուժաւորք լերուք, հզօրացարուք, հաստատեցարուք»։ Որդ եթէ անդէն 'ի բնութենէն էր հաստատեալ, ընդէ՞ր ասէր նմա՝ հաստատացիր. քանզի հաստատիլն բարւոյն զինքն արժանաւոր կատարելոյն է։

Նմին զմիայնութիւն բնութեան խրատէ։ Զոր բնութիւն բերէ, և զհաստատութիւն կամացս գործեն. յաղագս որոյ և հասարակ կոչեն զանձնաւորսն գործ։ Որք որպէս բնութիւնն բերէ զայր և իմաստութիւնն հաստատէ զխառնոյն եկեալն 'ի բնութենէն, նոյնպէս և ամսուրբ զմիութիւն, և ընծեռեալ յօժարութեանն։ Որ է մեր բնութիւնս. և 'ի քեզ է այսուհետև հաստատել զքեզ անխաթ պատուոյ և կամ անպարտութեան։ Իշխող ես. ասէր 'ի բնութենէս զատոյն, ընկալեալ զյօժարութիւն. որպիսի ինչ կամիս ներկանել՝ ներկանես զատոյն. եթէ ծիրանի՝ թագաւորական լինիս և որդի թագաւորի. և եթէ ներկանես զբնութիւնդ գործովք խաւարի, լինիս որդի խաւարի և գիշերոյ. ոչ բնութեամբ զայն ստացեալ, այլ յօժարութեամբ զանազանութիւնն պատրաստեալ։ Որք ոչ ինչ է անմնալին 'ի հարկէ, թէպէտ և յանձանէն հակառակողքն։

Աստուծոյ շնորհաւն ողջամիտ ինչ էր 'ի զօրութեան մերում, ըստ ծամն այսուհետև խնդրէք և անբարեացն միտքս։ Հաւատացէք հաստատեաւ, և մի ասեր ոչ կարեմ։ Եթէ որ մինչ ընդդէմ ասել նմա, այսպէս ասա. ոչ գիտեմ հաստատեաւ զգիրս. ընկալ զխնդիրս, զի դու բժշկեսցես։ Ոչ և որ 'ի բժշկէն բժշկի, ոչ զդեղոց բնութիւնն քննէ, այլ փութայ եթէ ծրագրաւ բժշկեսցի։ Եթէ ասիցէ ցքեզ միտքդ. զի՞ դու ասես, որպէս վերջացուցանեցայն, ասա նմա. զի՞արդ ուսայն՝ գիտեմ, բայց եթէ որպէս իցէ՝ պատմել ոչ կարեմ. զի ոչ եթէ բժշկեցի, այլ բժշկեցայ. անխնամարհելի զանձնդ կալ. Այլ եթէ տեսանիցես զնա հակառակելեալ, ասասջիր. ձայն զի իցէ բժիշկ, և ոչ հրահանգեցայ զբժշկականսն, եկ առ բժիշկս, և պատմեն քեզ զդեղոցն զօգնականութիւն։ Այլ եկեսցի քեզ բժշկութիւն ընդունել, և ոչ փառս մատուցանել յաւիտենս յաւիտենից. ամէն։

Ի ՀԱՐԻՒՐԱՊԵՏՆ

Հարիւրապետի որումն ծառայ չարաչար ախտացեալ հանգերձեալ էր մեռանել, բայց ոչ վախճանելու յաղագս ախտին. հանգերձեալ էր մեռանել, վասն զի մարդ էր. այլ ոչ մեռաւ յաղագս աղաչանացն, զի ա̃ծ ասէր հանգերձեալ էր լինել: Անութիւնն զերբ տարրատն պահանջէր. այլ ասէր բնութեանն զառացուածն ստացողին 'ի ձեռն հաւատոցն պարգեւէր: Սահ բնութեանն հարկաւորապէս առ վախճանն բանադատէր. այլ յինքն ձգէր հաւատն ընդ մահուան մարտնչելով և զմահուն զօրէնս բռնանալով: Այլ մի ինչ թերահաւատեր թէ այնչափ կարէ հաւատ, մինչ զի և զմահու կապանս խզել, և 'ի նոյնում 'ի վհից անդնդարանացն զզաղիան 'ի վեր կորզել: Հաւատս և զդժոխոց դրունս բանայ, և երկնից փակեալս դնէ, և զբնութեան օրէնս փոփոխէ, զհրոյ զօրութիւն շիջուցանէ. և 'ի բաց ցողցուցանէ, և զմահու չափ ընկեցուցանէ: Սէ ամենայն անեմ. 'ի սուրբ գրոց դնել հաւանեցուցանեմ:

Նշանն եթէ հաւատս զդժոխոց զդրունս բանայ և երկնից փակեալս դնէ. ընկալ զգուշան յայտնապէս: Տես ինձ զերանելին զՊետրոս, որ բանալի զդժոխոց զդրունս եբաց, և զՏաբիթա 'ի խաւարհաւատ 'ի վեր եհան. բանս զի միայն ասաց "Տաբիթա, արի", և փաղփաղուկի դրունք դժոխոց բացան և տարտարոսին նիզք 'ի բաց անկան, և մեռեալն քան զկենդանին առաջագոյն լուաւ: Պարձեալ Հեղիաս մարգարէ 'ի նոյն հաւատս վստահացեալ ասաց. "Սէ եղիցի անձրև, բայց եթէ բերանով իմով". և պղնձանայր երկին, և ամփոփեալ լինէր երկինն յերիս ամս և յամիս վեց, և երկիր երկաթի ընութեամբ զամլորդական պտուղն ուրանայր:

Դիտեսցե՞ր որքան ինչ զօրէ հաւատ: Մարդ յերկիր հրամայէր, և ա̃ծ յերկինս հաստատէր զհրամանն. մահկանացու բերան բարբառէր, և ա̃յ կամքն հաւանէին գործով հաստատել զբանն: "Փակեաց, ասէ, զերկինս զերիս ամս և զվեց ամիս". ապա ուրեմն փականք

էին երկնից մեծհանճարեցուն մարգոյ բերան քարոզչին հաւատով զարդարեալ։ Նորին Հեղիաս դարձեալ 'ի հրեղէն կառս համբերձեցաւ ելանել, և իբրև զթռչուն յերկնայինն կայանսն թռեաւ. յաղագս որոյ և մինչև ցայժմ անձաշ եկաց մնաց մահու, ոչ օրինաց բնութեանն, այլ շնորհօք միայն և զօրութեամբ հաւատոյն անխափանարհելի պահեալ։

Այս զի՞նչ պիտոյ է յաղագս ասել. Խնամօք 'ի կենաց 'ի կեանս հանգերձ մարմնով ամբարձաւ, մահու և ծերութեան և բնութեան հաւատովն առաւել յաղթեաց։ Բայց այլ և յաղթնագոյնս ասել յաղագս հաւատոյ, այլ առաքեալ զմահս, զի մի յաղթեսցի առաքելոց։ Պետրոսն զի մեծագին բանիւ քրիստոնէութեան լուսաւորեաց ձեռօք ոչ յաղթութեամբ, այլ փոփոխագունեմ ասել զիւրեն. ոչ զմայլումն, այլ հեշտութիւն. սակայն 'ի յառաջիկայն երթամք է։

«Հարիւրապետի ուրումն, ասէ, ծառայ չարաչար հիւանդ հանդերձեալ էր վախճանել, որ էր նմա պատուական»։ Պատուական էր ծառայն տեառնն. քանզի թէպէտ և ուղղափառութիւն կենցաղոյս ծառայ ասէր, այլ բարեմտութիւն տեառն զազգականութիւն բնութեանն ոչ ուրացաւ. ոչ արհամարհէր իբրև զծառայ, այլ սիրէր իբրև զհամազգի. ըստ մարդասիրութեանն զծանրութիւն ծառայութեանն լծելով թեթեւացոյց։

Լուարուք և ուսարուք ծառայից տեարք. մի իբրև ստորադասս բնութեան արհամարհէք զծառայս, և մի իբրև 'ի թշնամիս անիրաւ վարիք յազգականացն, համանեալք երանելւոյն Պաւղոսի որ ասէ. «Տեարք, ծառայից զհաւասարութիւն ընծայեսջիք յապաղելով զսպառնալիսն, գիտասջիք զի և ձեր և նոցա Տէր յերկինս է»։ Ներեաց քեզ ծառայ լինել, զի քո ծառայել ուսցիս։ Բարեմտութիւն պահանջես 'ի տերկէն. բարեմտեաց և դու առ տէրն. տանջես զմեղուցեալն, և դու մի մեղիցես, զի մի տանջիցիս յայդ. թողութիւն ոչ տաս համազգւոյն, և դու մի խնդրեր թողութիւն։ Աղաղակեալ քեզ աւետարանական բանն ասելով. «Այսպէս աղօթեցէք դուք. Հայր մեր որ յերկինս ես, թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս և մեք թողուք պարտապանաց մերոց»։ Ուսարուք որպէս և դուք ձեր ծառայել

հանդերձեալք մարդասիրաբար ծառայեցուցէք. և որ-պէս յայն մարդասիրութիւն խնդրէք, մարդասիրութիւն ցուցէք հանուրցեղիցն:

Լուր. ասէ. «Հարիւրապետին յաղագս Յիսուսի լուեալ առաքեաց առ նա զծերս Հրէիցն»: Ոչինչ խելով. եթէ բանիւ բժշկէ, բանիւ զքանչելագործէ, բանիւ զմեռեալս կենդանացուցանէ, բանիւ զդեւս հալածէ, բանիւ զամենայն վճարէ: «Սա որ կենդանին է բանն այն, զօրաւոր և հատու քան զամենայն սուր երկսայրի». ոչ բանիւ, ոչ ձեռաց մերձեցուցանէ. այլ բան 'ի նմանէ առաքի և գործն կատարի: Տես որքան էր 'ի մէջ հարիւրապետին և Հրէիցն զանազանութիւն. քանզի նա լուաւ և միայն 'ի սակաւ լսելոյն հաւատաց և հաւատացեալ աղաչեաց իբրև զԱծ. իսկ նոքա առաւելն աչաց տեսանելով զքանչելիսն՝ զքանչելագործն ուրանային, թէպէտ և աչք քան զլսելիս զօրաւորագոյնք են: Հզօր են աչք քան զլսելիս, այլ չարութիւն ախտին անձէին վարդապետս, և յաղագս այնորիկ կոյր դատաստանաւն զԱծ ուրանային:

«Առաքեաց, ասէ, զծերս Հրէիցն աղաչելով զնա, որպէս զի եկեալ ապրեցուսցէ զծառայն նորա»: Առաքեաց զծերսն. ոչ յաղագս արհամարհանաց հրաժարէր ինքն երթալ, այլ զանգիտէր ինքն յաղագս ինքեան պաղատել վասն մեծութեան պատուոյն Յիսուսի: Կարծէր զինքն մարդ աւանդականացն 'ի մարդոյ ապականացուէ, և զՅիսուս ևս յայն, միածին որդի յանծնէ հօրէ. յաղագս այնորիկ զերիցունսն յերկիւղածութենէն շարժեալ առաքէր, զառաքելական հրամանն նախ քան զառաքեալսն կատարէր: «Չարչարի ոք 'ի ձէնջ, աղօթեսցէ. բարեմիտ ոք, սաղմոսեսցէ. Հիւանդանայցէ ոք 'ի ձէնջ, կոչեսցէ զերիցունս եկեղեցւոյն և աղօթեսցեն 'ի վերայ նորա, և եթէ մեղս ինչ իցէ արարեալ՝ թողցի նմա»:

Մատչէր զերիցունսն առ նա, աղաչելով զնա՝ որպէս զի եկեալ զծառայն նորա կեցուսցէ: Դու և լուր ախտակցութիւն առնն զքանչելիս, զի զհիւանդացեալ ծառայն իւր ոչ արհամարհէր, և ոչ վարձկանաբար զգործ վարձկանէր զփրկութիւն նորա. այլ զայնքան փոյթ առանձինն ունէր, որքան եթէ ոք իւրոց ցաւոց ցուցանիցէ:

Զայս առաքինութիւն առնն է տեսանել, որքան առաւել զգութն, մինչ զի քարոզս առաքել յաղագս բժշկութեանն։ Գիտէր զմնութեանս զօրապաշտութիւն, և ոչ արհամարհէր իբրև զստրուկ. այլ ցաւակից լինէր իբրև զծառայակից, գիտելով թէ հասարակաց տէր է ա̄ծ։ Այս հարիւրապետն այսպիսի։

Բայց յոլովք 'ի փարթամաց մինչդեռ ողջ են ծառայքն, պահանջեն զպաշտօնութիւն և պահանջեն առանց ներելոյ. իսկ յորժամ հիւանդանան, և ոչ մինչ հոգ տանին զնոցա. այլ անկեալ 'ի հիւանդութիւն, առանց այցելութեան կայ մնայ յերկիր ընկեցեալ, ոչ հայի տէրն, ոչ այց առնէ տիկինն։ Այլ եթէ լինիցի տիկնոջն մերձ երթալ, ոչ առնէ այց իբրև ազգականի, այլ աշհաւար աչօք հայի, եթէ եւ բանիւք խօսի, ծանր հպարտութեամբն զազգակցութիւն բնութեանն ուրանայ։ Մի՛ լսեցայք զգիրս,. ոչ գիտէք զինչ ասէ սուրբն Պաւղոս. «Այլ իբրև աչք ծառայի 'ի ձեռս տերանց իւրեանց, և որպէս աչք աղախնոյ 'ի ձեռս տիկնոջ իւրոյ, այնպէս են աչք մեր առ տէր ա̄ծ մեր»։ Պատկառեաց 'ի կերպարանէն, երկիր 'ի զգեստն, ազնուական լեր հիւանդացելումն։ Փրկիչն ոչ նախ մարդ ծնաւ, այլ ա̄ծ մարմնածին. այլ սակայն յաղագս մարդկան մարդ ներքեւոյ լինել. և զառ մարդ հրաժարես յազգակցէն, անզգաստակից առ համակցեցողն լինիս։ Յորժամ անբան կենդանիք կաղանդայցէ, զարմանս առնես յաղագս տխրութեանց. իսկ յորժամ բանաւոր կենդանին քո ծառայն հիւանդանայ, 'ի բաց ընկենուս, անտես առնես, ոչ զարմանես։ Այսպէս արդեօք զի բանաւորքն են և սպաս տանին, յաղագս այնորիկ արտաքս մերես։ Յաւէտ քաջ է մարդ ա̄յ. այլ «պատուական է, ասէ, այր ողորմած»։ Բայց մեք ոչ հայիմք 'ի զգեստն. այլ զօտարան կերպարանս երբեմն 'ի մարդկանէ փառս որսալոյ, և որ 'ի ներքոյն են՝ թողումք 'ի սովոյ մեռանել և ցրտով սատակել. որ քոյ փափարչեն հատուցանին է՝ ոչ ածելով զմտաւ։

Բայց ոչ այսպիսի ոք և հարիւրապետն, որ ամենայն սրբէք էր արթուն, որ Աբրահամապէս վարէր ստացուածովքն, և զինքն պահէր իբրև զայլ ստացուած, որ իմաստութեանն էր լի և ա̄ծայինն ողորմածութեանն լուսաւորեալ. յաղագս որոյ և գերեզոտուն առ Յիսուս

տուաւքէր ։ Այլ նորա յոլով բարեմտութեանն բարեխօ-
սէին, բաւական առաջի արկանելով թախանձանս ․ այս,
ասէին, արժանաւոր է որում տաս զշնորհն, բարեմիտ
է որ ազնու զպարգեւդ, ոչ է անարժան քում մեծա-
ւորութեանդ ․ «Զի ասեն զի սիրէ զազգս մեր, և զժողո-
վուրդն նա շինեաց մեզ» ։ Դիմարտակս բաւական
ամբաստանութեանն ծանօթութիւն, բաւական և մտացն
բարեաց նշանակք ։ Որք այնպիսի ․ առ մեծ սէրն, և առ
մարդիկ հարազատ խնամքն ։ «Սիրէ, ասէին, զազգս
մեր» ․ յայտ է եթէ զօրէնսն ընկալ, վասն զի լրումն օ-
րինաց սէր է ․ «և զժողովուրդն նա շինեաց», որ առ
մեծ բարեմտութիւնն է՝ ցուցանելով ։ Քանզի որ զԱյ
զտունն կազմէ, խորհի զերեւելի իմն արժան առ նա սի-
րելոյ զտաճարն զայն շինէ ։ Տես զխորհ բարի գործք ՚ի
կարեւոր ժամու յիշատակեալք բազում համարձակու-
թիւն բարեխօսացն ընձեռեն ․ վասն զի անձնայն սուրբք
գեղեցիկ գործք բաւական թախանձանք են ։ Այլ նորա
այսպէս աղաչէին ։

Իսկ Յիսուս ընդունէր զաղաչանսն, ոչ յերկնցանելն
պատմելով, այլ զհարիւրապետին զհաւատն ընդու-
նելով ։ Այլ յարուցեալ երթայր ընդ նոսա, թերեւս ազ-
դեօք ՚ի հեղգացոյն ևս փութայր, և զգնացեալն բառ խնդրեալն
հանդարտ առնէր ․ ոչ յամելով ՚ի բարեգործութիւնն,
այլ ժամանակ տալով, զի որ ՚ի ներքսն էր հարիւրապետ-
ին սէր՝ հրապարակաւ արասցէ, զի քարոզեսցէ
զանտանելի հաւատն ՚ի յանդիմանութիւն անհաւա-
տիցն, զի զպայծառ և զնուէր և զյստակ բանսն յայտ-
նի արասցէ ։

Քանզի «մինչդեռ հեռի էր ՚ի տանէն, ասէ, առա-
քեաց առ նա հարիւրապետն զծառայսն իւր ասելով․
տէր մի աշխատիր, վասն զի ոչ եմ բաւական եթէ ընդ
յարկաւ իմով մտցես» ։ Յառաջնոյն աղօթիւք յօժա-
րութեան տուաւքէր զերկիւղն ․ այլ և զայն առնելով
ինքն կալ մնալ ոչ ներէր ․ զի ՚ի ներքս յինքեան զհնա-
ւածէր թէ որքան է զանազանութիւն պատուոյն Յի-
սուսի, տուաւքէր զծառայսն աղաչելով զնա և ասելով ․
«Տէր մի աշխատիր, ոչ եմ բաւական եթէ ընդ յարկաւ
իմով մտցես» ։ Մի խոնարհութեանն, ով արթնութիւն
հարիւրապետին ․ ոչ զանխայրացաւ ՚ի նմանէ մեծ ՚ի մարդ

ծածկեալ, ոչ զանխլացաւ միածին բանն մարմնոյն ընդգեստու ծածկեալ։ Տեսանէր զտաճարն և իմանայր զբնակիչն. ոչ անգիտացաւ զտէրն 'ի ծառայի պատկերի, զԹագաւորն գերւոյ դիմօք, փոքրն անսահմանելի մեծութեամբն։ Ընդէն վաղվաղակի զարմանայ Յիսուս, և վկայէր նմա զծայրագոյն զհաւատն. քանզի ընդ քաղցութիւն ոգւոյն տեսանէր զհարիւրապետին, ըստ որում և ցաւակից ծառային երևեցաւ և հաւատացեալ 'ի փրկիչն ցուցաւ. ընկալաւ և միւս ևս յառաջադիմութիւն և զբարձրագոյն հոգւոյն մտածութիւն, ըստ որում ասէրն. «Տէր, ոչ եմ բաւական եթէ ընդ յարկաւ իմով մտցես»։ Որպիսի ոք և Պետրոս յորսոյ ձկանցն հիացեալ և 'ի միտ առեալ զմեծութիւն զօրութեանն Քրիստոսի, աղաչէր զնա և ասէր. «Ի բաց երթ յինէն, վասն զի այր մեղաւոր եմ ես»։ Նոյն ամենայն իրօք որ յաղագս Պետրոսին է բան՝ թողլոց այժմ, և որ ինչ 'ի յղևտականին՝ պատմեցից։

«Բորոտութիւն լեալ, ասէ, բորոտ առնէ զանկեալն ընդ ախտիւ»։ Բորոտութեան նմանեցան որքինք և արածք և պաղպաջմունք, և դժուարաւ զանազանելիք են ախտքս այս բազմաց, մանաւանդ 'ի սկզբան ախտին. յաղագս որոյ օրէնքն կամին քահանային տեղեակ լինել այնոցիկ։ Այլ անդ քննեալ եթէ բորոտութիւն է, ամենայն որ 'ի տանն կայր՝ պիղծ երևէր. վասն որոյ բազումք յառաջագոյն 'ի բաց հանէին զկարասին, և ապա զքահանայն կոչէին։

Զայս մտածութիւն երանելւոյ հարիւրապետին առեալ, հրաժարէր զմերձ երթալն նորա. «Ոչ եմ բաւական թէ ընդ յարկաւ իմով մտցես»։ Յորմէ ընդ յարկաւս ընդ այսու գիտեմ. զիմ զմեղս հրաժարեմ որպէս 'ի դատաւորի գալստենէ նախ քան 'ի բաց մաքրել։ Գիտեմ զքեզ քահանայից ամենեցուն առաջնորդ և հօր քահանայապետ. և վասն այնորիկ ասացի՝ ոչ եմ բաւական եթէ ընդ յարկաւ իմով մտցես դու։ Երկին աթոռ քո և երկիր պատուանդան ոտից քոց, ո՞ր տուն տարցի զանբովանդակելին։ Ոչ ունիմ յարկ զերկին, եթէ ընդ իմով յարկաւս մտցես. ոչ ունիմ թագաւորական ապարանս, եթէ զթագաւորդ երկնից ընկալայց։ Զիարդ ընդ ձեղուամբ ընդունիցիմ որ էարկ

’ի ջուրց զվերնայարկս իւր. զիա՞րդ աղքատ օթեւանս իմ տաղաւարակից ընկալցի որ թզաւ զերկինս չափէր. ո՞ր երկինն տարցի որ միանգամայն զերկինս և զերկիր ընու ’ի միասին. ոչ եմ բաւական եթէ ընդ յարկաւ իմով մտցես։ Իբրև զարեգործի մեծ յափշտակեմ, և իբրև ’ի դատաւորի գալստենէ զարհուրիմ։ Այցելու ես հոգւոց, քննիչ երիկամանց, փորձես զխորհուրդս, դատաւոր մեղաց։ « Ոչ եմ բաւական եթէ ընդ յարկաւ իմով մտցես »։ Երկեայ յինէն. « այլ ասա բանիւ, և բժշկեսցի մանուկս իմ »։ Իսկ արդ ո՞չ արդեօք թուիցի քեզ ասելն՝ բանիւ միայն ասա, յայտնապէս գիտել՝ եթէ « Բանիւ տեառն երկինք հաստատեցան և հոգւով բերանոյ նորա ամենայն զօրութիւնք նոցա », և եթէ ամենայն բանիւ լեալ յարմարին և դարմանին։ Վասն զի յամենայնի մտածութենէն լուսաւորեալ այրն, միանգամայն զՔրիստոս ’ի մարմնի տեսանելով, զնոյն և որդի Այ ճանաչէր։ « Ասա բանիւ միայն »։ Գիտեմ զինչ յառաջագոյն ասաց իմաստունն Սողոմոն յաղագս քո. « Ոչ բանջար, ասէ, և ոչ այլ դեղ բժշկեաց զժողովուրդս քո, այլ բան քո տէր որ զամենայն բժշկէ »։ Ասա բանիւ. գիտեմ զյոր բան խօսիս, և որքան սաստկացեալ ես զօրութիւն, զի բանիւ զամենայն արարեալ կատարեցեր։ Ոչ վշտացաւ հայր ’ի զքեզ ծնանելն, ոչ վտանգիւ առնելով, ոչ աշխատիւ գործելով. ասա բանիւ միայն, վասն զի բան քո առ ամենայն դիւրահնար գտանի. ոչ զօդ հնչեցուցանէ, այլ զքո կամսդ յայտնէ։ Արդ ասա բանիւ միայն. տուր փնջանակ ’ի հաստատութիւն[1] լողացն ։

Տես զիմաստութիւնն. զերթալըն յառաջադրութեան ապաչէր, և զգիտութիւն ոչ բովանդակէ. և վասն զի զգիտութիւն նորա վկայէ, և ’ի մտանելըն ընդ յարկաւն հրաժարէ։ Ոչ զայնպիսի իմաստուն մտածութիւն փոխանորդէ այլ իմն մեծագոյն. վասն զի այնպէս ’ի զօրութէ ’ի զօրութիւն յառաջանայր, և աղբերանայր ’ի նմանէ արժանաւորութիւն առատ մտածութեանցն, մանկանայր ’ի տեսութեանցն յաճմունս։ « Ասա բանիւ միայն և բժշկեսցի մանուկս իմ։ Քանզի և ես այր մի եմ

1 Օրինակքն ’ի կիսանդամեան. եղաւ ըստ յունին ։

ընդ իշխանութեամբ կարգեալ. ունիմ ընդ ինև զինուորս. ասեմ սմա երթ և երթայ, և այլում թէ եկ և գայ, և ծառայի իմում՝ արա զայս և առնէ»: Գիտեմ, ասէ, զի զամենեցուն զիշխանութիւն զգեցեալ ես. իբրև զմի յամենեցուն առ մեզ եկիր. եկիր առ մեզ իբրև զմեզ, արդ մեք, զամենեցուն ունիս իշխանութիւն. քանզի ասէ սուրբն Դաւիթ. «Հրամանի քում մնայ տիւ, զի ամենայն ծառայք քո են»: Տանես, և ծով ամբոխի, յաղթես, և խաղաղացուցանես ալիս. սաստես, և զադարեցուցանես զհողմս. զմեռեալս կոչես, և մեռեալն արդարագոյն քան զկենդանիսն լինէ: «Ասա բանիւ, և բժշկեսցի մանուկս իմ: Քանզի և ես այր մի եմ ընդ իշխանութեամբ կարգեալ»: Աստանօր յերկրպագանչին կողմանէ զանձին փոքրիշխանութեանն յարձակումն նշանակէ ի լաւագոյնս և ի վատթարագոյնս, և զփափկութիւն նորա յայտնէ: «Ունիմ, ասէ, ընդ ինև զինուորս». որք ի մարդկանէ զանազանք և ազգի ազգի որոշեցեալ խորհուրդք զինուորս կոչէ: Գիտէ և երանելին Պաւղոս զայնպիսիսն զինուորս անուանել. «Հաճեալ եմ, ասէ, ընդ օրէնս Այ ըստ ներքին մարդոյն: Տեսանեմ և միւս ևս օրէնս ընդդէմ զինուորեալս օրինաց մտաց իմոց և գերեալ զիս օրինօք մեղացն»: Այս յիրաւի ուրեմն ասէր՝ ունիմ ընդ ինև զինուորս. ոչ հակառակ ինձ, այլ ընդ ինև. ասեմ նմա երթ և երթայ, և այլում եկ և գայ. ոչ իշխեմ, այլ իշխեմ խորհրդոցս: Ուստի թէ և հարիւրապետ վասն այնորիկ կոչեցեալ էր, իբրև իշխան և ինքնակալ խորհրդոցն[1]:

Ունիմ, ասէ, ընդ ինև զինուորս՝ զանազան խորհուրդս, զոմանս ի բաց խլելով փոփոխեմ, և ոմանց տեղատէր լինել հրամայեմ. արտաքս հանեմ զվատթարագոյնն, և ի ներքս կոչեմ զբարիսն. մերժեմ զչարութիւն և մեծամեծեմ զառաքինութիւն, հաւանեալ Դաւթայ որ պատուիրէն և ասէ. «Խոտորեցիր ի չարէն և արա զբարին»: Վասն այնորիկ ոչ ասէ յառաջագոյն եկ և ապա երթ, այլ նախ երթ և ապա եկ: Քանզի եթէ ոչ հալածեսցես և փախուսցես, ոչ կարես ի ներքս մու-

1 Ցոյց տայ հատուցեալ յայն բնագրին, կէտ զձեռս ստորոգական միակերպաբանք, ոչ ինչ վասն մեկնողաց հատուածոյն նախնեաց տուեալ:

ծանել զառաքինութիւնն. զի և ոչ ներքէ իսկ հարա-ղատ անմուտին ընդ հարկին բնակել։ «Ասեմ սմա, ա-սէ, երթ և երթայ, և այլում եկ և գայ, և ծառայի իմում արա զայս և առնէ»։ Մարմնոյ քաջայայտ է, ահա իշխեմ և մարմնական ախտից. ոչ ծառայեմ ա-բռակայնի, ոչ հաւանիմ հեշտութեանց, ոչ մոլորեցու-ցանէ զիս արբեցութիւն, ոչ յաղթիմ յանօրէն ախտից. օրինօք ա̃յ յօրինեմ զխորհուրդս իմ, և խորհուրդքն զօրէն քաջ երասանակակալի անտառակաւ[1] եղանել մարմ-նոյ ոչ անսամ, այլ առ ուղղութիւն բարեպաշտութեանն վարէ զընթացսն։

Այլ լուեալ Յիսուսի զարմացաւ, և գովելով որ ըն-հեան երթային ասաց. «Ամէն ասեմ ձեզ, և ոչ 'ի միում ումեք այսչափ հաւատս գտի յԻսրայէլի»։ Ոչ ասաց ամենեւին ոչ գտի, այլ այսչափ ոչ գտի. թէպէտ և ասացէ որ 'ի լսողացն։ Ոչ ունէին արդեօք Հրեայքն այնչափ հաւատս. ոչ ունէին, զի առանց կարծեաց վը-կայէին տէրունական դէմքն, և անաղտ առաջելոյն էր հաւատոյն։ Հրեայքն տաղտկային ընդունել զփրկիչն իմ զա̃ծ, և սա ճանաչէր զարարեգործն. գիտէր որ ինչ կայր 'ի նմա, ոչ կարծէր որ ոչ գոյր. գիտէր որ 'ի զօրութե-նէն պայծառացաւ զօրութիւնն. գիտէր ընդ իշխանու-թեամբ երկնային զզօրութիւնն և զիշխանութիւնն. գի-տէր զա̃յ իմաստութիւնն, զա̃յ բանն, զհօր որդին, զան-ծնին ա̃յ զմիածինն Յիսուս։ «Ոչ գտի այսչափ հաւատս յԻսրայէլի», ասէ։ Օ քաղարտէին զՅիսուս, որպէս թէ ժամանակացուցանէ զհայրենի ծնութիւնն։ Իսկ հարիւ-րապետն և զիշխանութիւնն Յիսուսի խոստովանէր, և զամենակալ ծնութիւնն նորա ոչ ուրանայր. առ ծա-ռայն ախտակցութեամբ առատ ընկալաւ զպտուղն, զա̃յ գիտութիւնն և զյաւիտենական կենացն վայելումն։

Ամէն ասեմ ձեզ, ասէ, և ոչ յումեք գտի այսչափ հաւատ յԻսրայէլի։ Դարձան զորս առաքեացն 'ի տուն, և գտին զծառայն ողջացեալ։ Նա Մատթէոսի ա-ւետարանին ասէ. «Ասեմ ձեզ, զի յարևելից և յա-րևմտից եկեսցեն և բազմեսցին 'ի գոգս Աբրահամու, Սահակայ և Յակոբայ յարքայութեան երկնից»։ Աւ-

1 Այսպէս յօրինակին։

շնորհակէ որք 'ի հեթանոսաց անկարծաքար հաւատացին 'ի Յիսուս։ Իսկ եթէ պարտ է և ըստ պատմութեանն ընդունել, ոչ խոստան է յարևելից եկեալ ըզմոգսն իմանալ. լուր աւետարանչին որ ասէ. "Եւ ահա մոգք յարևելից եկին"։ Եկին և հեթանոսք յարևմտից, անխոտորելի հաւատով և եռացեալ սիրով օժանդակեալք. և զայս սրբոյն Դաւթայ մարգարէութիւն կանխախօսէր. "Ճանապարհ արարէք այնմիկ, ասէ, որ նստի ընդ արևմտս, տէր անուն նորա"։ Եւ որդիքն արքայութեան; որք 'ի հաւատն ոչ կացին մնացին Հրեայքն, ընկեցին 'ի խաւարն արտաքին. վասն զի բարձցի արքայութիւն երկնից 'ի նոցանէ և տացի ազգի որ առնիցէ զպտուղ նորա։

"Եւ ասէ Յիսուս ցհարիւրապետն. երթ, և որպէս հաւատացերդ եղիցի քեզ. և բժշկեցաւ մանուկն 'ի ժամուն յայնմիկ"։ Զուգահաւասար ընկալար հաւատոցդ զպարգև, ընկալ և զգեղեցիկ խոստովանութեան յաղթանակ զմանկանդ առողջութիւն. ոչ փոքր տաղանդ տացէ մրցանակ բարի յօժարութեանդ վարձ, այլ որ քան զբազում ոսկի լաւագոյն է՝ զառողջութիւն։ "Որպէս հաւատացերդ եղիցի քեզ"։ Եւ որպէս ես կարեմ, քանզի ամենայն կարելի է ինձ. "Քրիստոս Յիսուս ինձ զօրութիւն և ինձ իմաստութիւն". ըստ իւրաքանչիւր ուրուք հաւատոյ չափէ պտղոյն։ "Որպէս հաւատացերդ եղիցի քեզ". իմոյ պատուասիրութեան պարգև, և քոյոյ հաւատոյ ուղղութիւն. իմ դեղդ փրկութեան, և քո հաւատոյդ մրցանակ. քո բան, իմ գործ. քո հաւատ, իմ զօրութիւն. որպէս հաւատացերդ, եղիցի քեզ։ "Եւ բժշկեցաւ մանուկն 'ի ժամուն յայնմ"։ Յորում ժամու. յորում ասացն, յորում զնշանն ետ, յորում զբանն առաքեաց. ոչ եկաց մնաց ժամանակ ինչ ախտն, վասն զի երագագոյն էր քան զհիւանդութիւն դեղն, և զեղն էր բանն։ Վեհագոյն քան զհիւանդութիւն բժիշկն գտաւ. վասն զի այն բժիշկ և ժամանակաց արարիչ է, յաղագս այնորիկ և ժամանակաց ոչ ծառայէ, այլ բանիւ զյոգնաժամանակեայ ախտս բժշկէ։

Ապա ուրեմն առանց յապաղելոյ մերձեսցուք առ բըժիշկն, ցուցցուք նմա զվէրս, մերկացուսցուք զանձանց.

զմեզս, նմանեսցուք հարիւրապետին հաւատոյ։ Յոր զինչ ասէ զնմանէ փրկիչն. «Ամէն ասեմ ձեզ, և ոչ յումեք այսչափ հաւատս գտի յԻսրայէլի»։ Տես զհարց իւրաքանչիւր ոք բարւոք զմերկ հաւատոյն կշռէր զոր. Համեմատելով զզօրի զմտածութեանցն՝ զզգածութեան հարցափորձէ. «ոչ գտի այսչափ հաւատս» ասէ։ Արդ նմանեսցուք երանելւոյ հարիւրապետին. այնմ հաւատալի հաւատոյն. նախանձեսցուք ընդ նորա առ ծառայսն ցաւակցութեան. աղաչեսցուք խորհեսցուք վասն Աստուածոյ պատուիրան հաւատոյն և զզօրս սնուցուք, զառաքինութիւն հանդերձեսցուք, զի այնպէս և զարքայութիւն երկնից ժառանգեսցուք շնորհօքն Քրիստոսի այ մերոյ. ընդ որում հօր և հոգւոյն սրբոյ փառք և պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՅԱՂԱԳՍ ՄԵԿՆՈՒԹԵՆԷ ՄԻՆՉ ՅԱՔՍՈՐՄՆ ԷՐ[1]

Այս արդ մի որ ոչ աստեղծուածոյն մեզ զաղէր լինելոյ. քանզի որպէս զԱդամ ստեղծ ած, նոյնպէս և զԱյսա շինեաց 'ի նմին զանգուածոյ, 'ի նորին խնամութենէ, 'ի նմին կարգէ, 'ի նմին էութենէ. այլ խորհուրդ Թշնամւոյն որոտ չար զմարմինն և զհոգւոյն զԱդամայ։ Վասն զի որ լքեալ հողեղէնն եղեալ անմահ, և զիշխանութեան ձրխութիւնն ժառանգորդեալ 'ի ձեռաց ամենակալին և զմարդկայինն տէրունական իշխանութեան անուն ժառանգեաց, և որ չէր երբեմն արժանի ձայնին անգամ լսելոյ, զնորին իսկ գործ ժառանգել՝ յանձայնն մերժամանել պատուիլ զմիտսն մերձաւորութեանց, և յաւիտենին Թիկունս զարմացուցանէր Թշուառականն։ Այս Թէ զիարդ կամ որպէս՝ լուր։

Վասն չար խորհրդակից օձն եկեալ՝ ասէ ցկինն. «Ընդէ զի պատուիրեաց ձեզ ած՝ եթէ 'ի պտղոյն գիտելոյ զգիտութիւն բարւոյ և չարի մի ուտիցէք. քան-

1 Զմերձեցաւ Հեզեկեան որինակաց մերոյ յաճախականն եղեալ 'ի ամիրի աբիւոց, և յարքունական Ուռածոյ, և 'ի ... խոհարար, ամենայնի զանձի զՃառն բառ երից մատանցգ, որ մերքն զմերձենն մասն ևեթ ասելին, Թերի ասացեալ մատանին և երբորդի ։

զի գիտէր ա̃ծ Թէ յորում աւուր ուտիցէք 'ի նմանէ, բանայցեն աչք ձեր և լինիցիք իբրև ա̃ծք ճանաչել զբարի և զչար ,,: Տեսանե՞ս, լուղդ, զմեղմեխութիւն Թշնամւոյն, տեսանե՞ս զորոգայԹս պատրողին, տեսանե՞ս որպիսի բազմահնար իցէ, տեսանե՞ս որպիսի բանիւք որսացաւ զԵւա: "Յորում աւուր ուտիցէք 'ի փայտէն, ասէ, բանայցեն աչք ձեր և լինիցիք իբրև զա̃ծս ճանաչել զբարի և զչար ,,: Ով չար խորհրդոց պատրողին. ով անարգուԹիւն զոր մատուցանէր կնոջն 'ի ձեռն նենգաւոր բանիցն. ով դառանակալուԹիւն որ իջուցանէ յատակս դժոխոց զայն որ 'ի բարձրուԹիւն էր վերացեալ ա̃յ մարդասիրուԹեամբն: Նա եԹէ Թափուր գայր հպէր առ Եւա նենգաւորն, որպէս և իւրոյ խուկ էր պատիւն, այլ կերպարանաւ օձին խօսէր ընդ կնոջն. զի Թէ էր եկեալ որպէս և էրն, առժամայն արտաքս վարէր Եւա և առ իւր այրն ընԹանայր: Այլ զկերպարանս օձին զգեցեալ բազմահնարն՝ այսպիսի բանս նիւԹէր նմա. Մատիր, ասէ, մերձեցիր 'ի փայտն յորմէ պատուիրեաց ձեզ ա̃ծ չճաշակել. տեսցես զնա գեղեցիկ եղեալ առաջի աչաց քոց 'ի տեսանել, և քաղցր 'ի կերակուր ճաշակելոյ բերանոյ քո եղիցի. ահաւոր երևիս գազանաց և Թռչնոց, և ես ահաւորագոյն երևեսցիս նոցա յետ ճաշակելոյն. արդէն մարդկային կերպարան զքեզ տեսանեն զգեցեալ, այլ իբրև 'ի փայտէն ճաշակիցես՝ զկերպարանս ա̃յ զգեցցիս, և եղիցիս գիտել զբարի և զչար: Եւ ինչ յետ այնորիկ յաչաց ձերոց Թաքչիցի, և ոչ 'ի լսելեաց ձերոց զանխլասցի ինչ. այլ ամենայն երևելիք և աներևոյԹք յայտնիք առաջի ձեր եղիցին:

Մոլորի կինն զհետ բանից պատրողին, և սկսանի ըզխորհուրդս օձին գրել 'ի սրտի իւրում: Նա մերձենայ առ այրն ասելով զայսոսիկ բանս դառնագոյն քան զլեղի. զի է զի պատուիրեաց մեզ ա̃ծ չճաշակել 'ի փայտէն յայնմանէ. քանզի գիտէր ա̃ծ եԹէ յորում աւուր ուտեմք 'ի նմանէ, լինիմք իբրև զա̃ծ ճանաչել զբարի և զչար: Ով խորհուրդ չարուԹեան, ով բանք դառնագոյն քան զլեղի. ոչ ետես նա աչօք իւրովք ըզլոյսն կենաց, ոչ ճաշակեաց բերանով իւրով զքաղցրուԹիւն մարդասիրին, ոչ շօշափեաց ձեռօք իւրովք զդուռն

լուացն ։ Յաւաղ քան զմխիթարութիւնն զայդն օտարա-ցոյց լիյ ։ յաւաղ քան զանակնկալն զթագաւորն տը-նանկացուցանէր ։ յաւաղ քան զծնանելն ուստերս և դստերս՝ որոշումն ծննդոցն պատրաստէր ։ յաւաղ քան զորդեծնութիւնն՝ որդւոյ զանէծս նիւթէր ։ յաւաղ քան զհամարձակութիւն՝ յանքայութեան օտար արար ։

Ո՛հ անմտութեանն, ո՜հ մոլորութեանն ։ հաւանե-ցուցանէր զայրն բանիւք իւրովք, և առեալ 'ի պտղոյն մատուցանէր մոլորելոյն, իջուցանէր յատակս դժոխոց զհզօրն զազանաց և թռչնոց ։ դերէ զմիտս՝ որ քան զա-մենայն առ 'ի ներքոյ երկնից իմաստունն, շիջուցանէ զլոյս աչացն՝ որ համապազ զնոյն տեսանէր ։ արկանէ կար-ծիս 'ի միտս այնորիկ՝ որ համապազ ընդ այ խօսէր ։ քակտէ զձեռս որք օրհնեցին զթռչունս երկնից և զզա-զանս երկրի, և զնոյին կոչեաց զանուանս ։ Լինի թա-գաւորն տնանկ, մեծատունն մուրացկան ։ որ բարեկամա-կան սիրով ընդ այ խօսէր, իբրև գող ընդ ծառովն թա-քուցեալ ։ իշխանն ծառայ ։ որ սուրբն էր սրտիւ, ամե-նայն աղտով լցեալ ։ որ հոգւովն փայլէր, խաւարապատ լինէր ։ որ իբրև զարեգակն լուսաւոր, միգապատ ամե-նեւին ։ զահաւորն դիւաց իբրև խաղ առաջի անկեալ ։ դողուն ստեղծեալ, իբրև ծառայ դողեալ ։ զփառաւորն և զպատուականն անարգ և նուաղեալ ։ Վասն որոյ սի-րելիք, վերառեալ զպատմութիւնս զայս, տեսցուք ըզ-խորս գրոցն ։

“Եւ ետես կինն զի բարի է ծառն 'ի տեսանել և քաղցր 'ի կերակուր և հաճոյ աչաց հայելոյ, և առ 'ի պտղոյ նորա եկեր, և ետ առն իւրում”։ Տեսանես կե-րակուր որ զմահ միջնորդեաց ։ տեսանես կերակուր որ 'ի դժոխս ձգիցէ ։ տեսանես ճաշակ որ 'ի դրախտէն օ-տարացոյց զճաշակողն ։ Եւ արդ մի ոք որ[1] միանգամ միտս ունիցին, զվնասս փայտին մեղադրութիւն[2] ա-սել ճաշակողին ։ Որպէս թագաւոր ոք որ պատուէր տայցէ դռնապանին ոչ տալ թոյլ ումեք յիշխանացն մտանել 'ի սենեակ թագաւորին՝ եթէ ոչ ինքն հրա-մայեսցէ, և մեծ ինչ խորհուրդ նմա մատուցանել յայս-

1 Ուրիշ օր. որ միտս ունիցին ։

2 Ուրիշ օր. զմեղադրութիւն տա-ցեալ ճաշակողին ։

նեացէ և ծածկել հրամայեացէ, իսկ նա ելեալ հրապարակիցէ զխորհուրդ Թագաւորին ամ և ինքն կամեցի, պա ինձ, ոչ կրեսցէ պատիժս դատապարտանաց այնոցիային որ զհրաման Թագաւորին արհամարհեաց։

Այսպիսի ինչ եղև Ադամայ. զամենայն ետ նմա ած 'ի վայելումն, զտունկսն, զպտուղսն, զազգիսն, ըղդրախտին վայելչութիւնսն, զարեգակն, զլուսին, զաստեղս, և միայն 'ի միում փայտէ հրամայեաց զգուշանալ նմա 'ի ցուցակ ներքինական հրամանացն, և պատուէր նմա 'ի հնազանդութիւն արարչին։ Իսկ նորա և ոչ այնչափ պարգևօքն յագեալ և ոչ զիշխանութիւն ճոխութեան իւրոյ պատուեալ և ոչ զքաղցրութեան իւրոյ զազատութիւն պահեալ, անօրինեալ և թշնամեացն արդարութեան լուաւ. և մերժեցաւ յանհնազանդութիւն, և եղև աղամանդեայն[1] մահկանացու. իշխան դրախտին՝ մերկ 'ի նորին բնակութենէն. որ ընդ ճանապարհս արդարութեան ընթանայր, ուրախարար եղև դիւաց. որ հոգւով սրբով էր լցեալ, այժմիք չարեօք լցեալ. որ անդատին մարգարէութեամբ լցեալ, և ոչ զինչն անգամ ճանաչէր թէ որպիսի ոք իցէ։

Իբրև վերացաւ[2] յանցաւորութիւնն մահաբեր, և տեսեալ Ադամայ և Եւայի եթէ մերկք իցեն 'ի ձեռն անհնազանդութեանն, ծանեան զմերկութիւն իւրեանց։ Յորժամ զա̃ծ այօրհնեալ պատուիրանն անմահութեան էին զգեցեալ, զմերկութիւն իւրեանց ոչ տեսանէին. իսկ յորժամ եկն յանցաւորութիւնն և վերացաւ զարդ անհնազանդութեանն, յայնժամ տեսին զառակական իւրեանց։ Այս ապա զինչ։

“Տեսան, ասէ, զձայն գնալոյ տեառն այ 'ի դրախտի անդ ընդ երեկս, և թաքեան Ադամ և կինն իւր յերեսաց տեառն այ”։ Հատաւ համարձակութեան պատճառ. եկն յանցաւորութիւնն, և թաքչին յերեսաց ամենակալին։ Այսպիսիք իցեն որ 'ի մեղս զառածանին[3]։ Որ որպէս թէ պոռնկեսցի ոք կամ շնացցէ և ելանիցէ 'ի դրաց պոռնկին, և պատահիցէ առն կամ

1 Երկու օր. Ադամ անդէն. յայնմ անմահն։

2 Այլապէս ամենայն օր. Նոյնպէս և զինի. խմա որպէս 'ի վերագոյն չափ հասեալ. յայնմ նշանակամ խափանեցաւ։

3 Երկու օր. զառանձինն։

կեալ զի զիւրեանց խօսս խօսիցին, որ զմեղմն գործեաց՝ Համարի թէ վասն իւր ինչ խօսքն կարգեցան՝ խորշի և ամաչէ, այնպիսի իմն եղև Աբրահամու և Սառայի. Աբրահամ բազում անգամ գնալով նմա 'ի դրախտին, և ոչ երբէք խորշեցան 'ի նմանէ կամ ամաչեցին. այլ յորժամ գործ-մեղացն և յանցաւորութիւնն կատարեցան, յայնժամ թագչին յերեսացն այն որ զամենայն տեսանէ. Համա-րեցին օգտել ինչ, այլ ընդունայն եկաց 'ի նոսա խնա-մութիւնն այն։

Վասն որոյ իբրև ոչ ինչ ունէին պատասխանի առա-ջի և ոչ համարձակութիւն առ ծածկագէտն, խնդրէին որ քննէ զսիրտս և զերիկամունս՝ ասէ ցԱդամ. «Ա-դամ, ո՞ւր ես»։ Պատճառս պատասխանի տալոյ նոցա ասէ՝ ո՞ւր ես. Ահա 'ի ծառոյն կերար և ցանկութեանդ ոչ համեր. ահա և զյանցաւորութիւն արարեր, և յաս-տուածանալոյն 'ի բաց անկար։ «Ադամ, ո՞ւր ես»։ Իսկ նա ասէ. «Լուայ զձայն գնալոյ քո 'ի դրախտիս և եր-կեայ, զանզի մերկ էի և թագեայ»։ Տեսանե՞ս զմե-ղացն զանձն, տեսանե՞ս զյանցանացն զաւակսն, տե-սանե՞ս զպատասխանն 'ի ներքուստ լեալ Ադամայ՝ ամ-բաստանելով զնորա ստաբանալն յոյժ։

Իսկ տեսցուք. «Ո՞ պատմեաց քեզ եթէ մերկ ես. բայց եթէ 'ի ծառոյն յորմէ պատուիրեցի քեզ նմին միայն չուտել, կերար 'ի նմանէ»։ Զիս թողեր ստեղ-ծիչս քո և առ թշնամին հայեցար. թողեր զիս զպա-տուիրչս քո, և խաբեբային հնազանդեցար։ Ես քեզ պատուիրեցի 'ի նմանէ միայն չճաշակել, և դու բան-սարկութիւն խորհրդակից եղեր։ Իսկ ասէ Ադամ. «Կինս զոր ետուր ընդ իս, նա ետ ինձ 'ի ծառոյ անտի և կե-րայ»։ Ով պատճառ, որ իրաւունս ոչ ունիցի. ով պա-տասխանի որ ոչ օգտեցուցանէ զմեղանչականն. ով բար-բառ զանձնութեան որ ոչ փրկէ զդատապարտեալն։ Զկինն ետու քեզ օգնական և ոչ հրամանատու, հա-մանունակ և ոչ տիկին, համանման և ոչ տիրուհի, ըն-կից և ոչ իշխանուհի, ընդ ձեռամբ և ոչ բարձրագոյն, խոնարհել քեզ և ոչ իշխել։ Ապա որպէս թշնամւոյն հաւանեալ և ինձ ստոյգ անեցեր, ընկալ այսուհետև կատարելապէս զանէծս զոր ոչ կարասցես շարժել եր-կայնութիւնք յաւիտենից, զորս ոչ ոք կարասցէ ան-

ցանկալ զսաՀմանօքն. որ զմարմին զգեցեալ իցէ և եկեալ յաշխարՀս՝ զկատարածն անցանել ոչ կարէ։ Նոյնպէս Ադամ, «քանզի լուար ձայնի կնոջ քո և կերար 'ի ծառոյն յորմէ պատուիրեցի քեզ սմանէ միայն չուտել և կերար 'ի նմանէ, անիծեալ լիցի երկիր 'ի գործս քո. տրտմութեամբ կերիցես զնա զամենայն աւուրս կենաց քոց. փուշ և տատասկ բուսուսցէ քեզ, և կերիցես ըզբանջար վայրի. 'ի քրտան երեսաց քոց կերիցես ըզՀաց քո մինչև դարձցիս 'ի Հող ուստի առար. զի Հող էիր և 'ի Հող դարձցիս»։ Անիծից այսմիկ, որ երևելեացս զօղումն Հարկանիցէ. ո՛ բարբառոյս, զոր անբառ յաւիտենիցն շարժել ոչ կարասցեն. ո՛ նզովիցս, զոր բազմաժամանակեայ աշխարՀս Հնացուցանել ոչ կարաց. ո՛ բանին, յորմէ Թագաւորք և իշխանք, մեծամեծք և տնանկք աղքատն և երկինքն։

«Այս եՀան ունէր ինձ զԱդամ և զկինն 'ի դրախտէն փափկութեան գործել զերկիր ուստի առաւ. և Հրամայեաց ինձ քերովբէից և բոցեղէն սրոյն պաՀել զճանապարՀս եղեմ դրախտին». զի մի՛ ոք 'ի մարմնաւորեցից և որ զԹանձրութիւն մարմնոյ զգեցեալ ունիցի՝ մտցէ ընդ դուռն։ Այս բանին տէրունականի սրբիւն եղև յաւիտենականն, և մՃՀիա այս եմուտ զմաՀ յաշխարՀ. և Թագաւորք 'ի ձայնէս յայսմանէ զարՀուրին և իշխանք դողան, մեծատունք աղքատն և աղքատք խեղճ տառապեալք իւրն ակն ունին մաՀու։

Զինչ արդեօք գործէր Ադամ. արտաքոյ դրախտին նստեալ և բրեալ Հանդերձ աշխատութեամբ և գործէր Հեծեծանօք, քրտամբք Հանեալ փշնովին, 'ի տապոյ ջերմութեան տապացեալ և զիշերայնոյն սառնամանեացն սառուցեալ, և 'ի լալոյ ոչ դադարէր բնաւ, զիշատակեալ յորդայնոյ փափկութեանն տարագրեալ, և Հառաչէր 'ի խորոց սրտին, բանս տրտմականս յինքն բերան նորա, և ընդդէմ. Այդէմս զայցն ամբարձեալ՝ ըզլուսին շարժելով յայսկոյս և յայն, ուղղապէս աշխարՀէր. և անմխիթարելի սգով մեծաւ ձայնիւ դոչէր ասելով.

Ա՜րդեօք 'ի քոց բարերարութեանց զրկեցայ, ով ամենապարգևատու զինչխա. ո՛ որքան ուրախութեանց զեղջու Հողի իմ անուանելով զգեղեցկութիւնդ քո. ո՛Հ որքան ցնծութեանց վայելէի 'ի նեկլքաւոր քո նստելով։ Օ խարդ

ուրախանայի 'ի բուրմանէ ծաղկանց քոց. զիարդ կայր ատաղձի իմ անապական ոսկեղէն. զիարդ բխէր ինձ խառ-նելին միշտ կենդանութեան. զիարդ հեշտացուցանէին զհոգի իմ երգք հրեշտակացն. զիարդ փայլէր ատաղձի իմ լոյսն հրաշափառ: Ամենայն արարածք իբրև թա-գաւորի պատիւ մատուցանէին ինձ: Ամենայն գազանաց ահարկու կարգեցայ. ամենայն թռչնոց որոց կամէի հրաման տայի. ամենայն եղանակաւք իբրև զտէր տեառ-նէին զիս: Օտարանամ 'ի նոցանէ իբրև յանցաւոր. արտաքսահամանեցայ 'ի փափկութենէ քումմէ որպէս մար-դասպան. որոշեցայ յուրախութենէ քումմէ որպէս օ-րինազանց. փոխեցայ 'ի բնակութենէ քումմէ որպէս փախստական: Ո՜ ինչ արդեօք յառաջ լացից. զզրկ-կումն 'ի գեղեցկութենէ քումմէ, եթէ զանապական ու-րախութիւնն. զանհոգական զկերակուրն, եթէ զանհա-փական. զօտարութիւն 'ի հրեշտակաց, եթէ զթագա-ւորութեան մերկանալումն. զվայելչութիւն տնկոցն, եթէ զպտուղս քո զանմահութիւն. զահաւոր պայ-ծառութիւնն, եթէ զմերկութիւնս զոր ունիմ. զա-ռաւկանացս մտաւնս, եթէ զնախատանս հրեշտակա-ցն. զանհնազանդութիւնս գազանաց, եթէ զանսա-նաց բնութիւնս. զոյժ բարեկամութիւնն, եթէ զհօ-գւոյն օտարութիւն. զմշտնջենաւոր երանութիւնն, ե-թէ զհանապազորդ տրտմութիւնս: Որպիսի կածո կե-ծեցայց, որպիսի ողբս ողբացից, ընդ որում խնդակցու-թեան ողջունեցից, որպիսի ձայնից սփիւռքն արարից, որ-պիսի լալիւն լացից, որպիսի հեծութիւն 'ի վեր առ-քեցից: Ո՜ որպիսի երկրայնս դադարեցուցից, զբերան ե-րեսացս, եթէ զփշոց բուսումն, եթէ զերկրի անէծսն: Ոչ համբերեմ տրտմութեանցս, ոչ համբերեմ հե-ծութեանցս, ոչ լսեմ ընդդէմ փափկութեանդ քո նստելով տեսանել զքեզ: Օտար եղէ 'ի ձանապար-հաց քոց, օտար եղէ 'ի բնակութենէ քումմէ, օտար 'ի մշտնջենաւոր վայելչութենէ քումմէ, օտար յոյժ ան-ձամբ զանձն կացուցի խնամք կամաց, օտար այսուհետև լինիմ քում տեսութեանդ: Այլ ոչ ևս զփափկութիւն քո տեսանեմ, ոչ ևս յերանութեանց քոց քաղցրա-նամ, ոչ ևս տեսլեամբ քո յագեցայց, ոչ ևս 'ի փայլ-մանէ քումմէ պայծառացայց, ոչ ևս ընդ խաղաղուք քո-

ակք ընտանեցայց։ Ամենայն լինչ մնաոի եղև, ամենայն անցին զինև որպէս հովանի, անցին իբրև զերազ ամենեքեան, ամենեքեան կորեան յաչաց իմոց իբրև զշեղեալ։ Կարիցե՞ս արդեօք դու գտանել աղաչել զստեղծիչն, ով ամենապայծառ դրախտ, Թերևս չքաժանեցայց 'ի քէն։ Խոնարհեցո զտունկս քո և անկի՛ր առաջի մարդասիրին, և հնչմամբ տերևօք քոյովք գոչեա զօրուԹի։ Վասնզի փառաւոր եղեր հրամանաւ արարչին, հա անոյշ եղեր հրամանաւ անեղին, զի համարձակութիւն ունիս իբրև զտուն Այդ մերոյ, զի կայցես մնայցես բացեալ սիրելյս զքեզ։ Ահաւասիկ բերան իմ փակակեաց յաղաղակելոյ, ահաւասիկ լեզու իմ դադարեաց 'ի խօսելոյ. ահաւասիկ և կոկորդ իմ լռութեամբ կապեցաւ. իբրև անձնապատ դատապարտեալ եմ, իբրև Թշուառական մերկացեալ եմ, իբրև անօրէն արտասահմանեցայ, իբրև երկրածին մատնեցայ երկրի սատի տառեղծայ, 'ի նոյն դառնամ և ոչ ևս տեսանեմ զգեղեցկութիւն քո։

Ահա դարձեալ 'ի կինն կոյս՝ զնախատինս ստացեալ և դառնացեալ ոգւով գոչէր և ասէր. Ընդէ՞ր զանմահութիւն իմ հնձեցեր, ընդէ՞ր զբարձրս խոնարհեցուցեր, ընդէ՞ր զամենիշխանս մուրացիկ արարեր, ընդէ՞ր զԹագաւորս աշխարհի ծառայ կացուցեր, ընդէ՞ր զլուսաւոր զաչս իմ կուրացուցեր, ընդէ՞ր զպատմուճանն զոր ոչ նիւթեցեր՝ մերկացուցեր, ընդէ՞ր ընդ պտուղն իմ նախանձեցար, ընդէ՞ր զառաջին գեղեցկութիւնն իմ Թխացուցեր, ընդէ՞ր անուն՝ կեանս կոչեցի քեզ, և դու մահ եղեր ինձ, ընդէ՞ր 'ի հրեշտակաց օտարացուցեալ և ընդ դիւաց բնակեցուցեր զիս, ընդէ՞ր 'ի Թագաւորութենէն զրկեցեր զիս և 'ի ծայրագոյն աղքատութիւն իջուցեր զիս, ընդէ՞ր զականջս իմ խլացուցեր՝ որք զաստուածային զձայնն լսէին հանապազ, և այժմ որպէս իժի խցեալ են՝ որ ոչ լուիցէ զձայն Թովչի Ճարտարի։ Եւ հանդարտեմ անիծիցն, յառաջ քան զմխաւորութիւն զարձակումն 'ի քէն խնդրեմ, յառաջ քան զբնակութիւն զգնացս խնդրեմ, յառաջ քան զծակցութիւն 'ի բաց կալ 'ի քէն աղաչեմ։ Ո՞րք ցարեան առաջ հնձեցից, ո՞րք արարեալ ալիւր՝ հաց պատրաստեցից, և նստեալ անհոգութեամբ նախաւ յագեցայց, ո՞րք ա-

առնոյ հեծութեան նմանեցից ; եթէ 'ի մարմնոյ իմոյ 'ի բաց ընկեցից զտերեւ թզենւոյն, եթէ զապականեալ մարմինս ծածկեցից, եթէ ազդեցից զոտս իմ չխոցոտել առ 'ի յոյժ հրամանէն փշոյն բուսելոց, եթէ ծածկոյթ արտաքին մերկ․ թել զբերան երեսաց իմոց զոր միջնորդեցեր ինձ յան․ մտութենէ, ով կին ։ Դու այժմ անաշխատ նստելով զգալ թշուառութիւն ոչ առաւանես ․ այլ յորժամ ծնցիս որդիս, յայնժամ և մշտին դառնութեանն 'ի քեզ ծագեսցի ․ յորժամ հանդերձեալ է մանուկն յարգա․ նէ քումմէ ելանել, յայնժամ յիշեսցես զբանս իմ․ յորժամ երկանցն ցաւոց հասանիցես, յայնժամ մշտին մտածութիւնն 'ի քեզ ծագեսցէ․ յորժամ պա․ շարեսցեն զքեզ ցաւքն, յայնժամ զմեզ զանձն յիշես․ ցես ։ Օրս և ոչ առցեն նման ասէր Ադամ առ ըն․ կերն իւր թախծեալ անձամբ․ այսպիսի բանիւք հեռ․ ացուցանէր զԱդամ զօրհանապազ, և անփարատելի ձայ․ նիւ ողբայր․ զայս անձնայն տրտմութիւն ունելով նա․ խաստեղծն, զնծառաւք բարկութիւնն բազում աշխա․ տութեամբ կատարէր ։

Նայեցայք զանեղծումն Ադամայ, որդեակք․ ծանեայք զպատճառ խոնարհութեան նորա․ ունայք փնտրոց պարգեւ որ տուաւ նմա յոյժ․ տեսէք և ընդ յանցանացն զբա․ շխումն․ լուայք և փնտրոց զանմխիթար սուգն ։ Տեսէք զնա ընդդէմ դրախտին նստելով ողբացեալ և կար․ ցեալ ։ Նմանեցայք մինչև ցայս վայր զբանս [1] ։

Ի ՋԱՏԻԼՈՅ ՍԱՐՍԱՓՈՐ

Արք բարեացն են ցանկացողք, ոչ են հեռի 'ի ծառայութեան, սիրելիք․ քանզի որքան ոչն զատանեն ըն․ հայցելին, այնքան առ ծառայ փափաքելոյն վայրին․ 'ի գիշերի առաջոք տեսանէին զբաղձալիսն իւրեւ ծառայեք զաղքատս, և 'ի սուրբ տեղւոյ 'ի սեղանի զնջելով բաղ․ մաշարժ աչօք շուրջ հայելով խնդրեն զանհնարելի որբ․ ոյին ։ Այլ զոր օրինակ ուղեգնացք 'ի ճանապարհ յան․

1 Վ․ կրկին ձեռն զոր Թադէոս է 'ի բաց, և ընդդէմ զարգասէր կանանց ։

Ջուր երկիր ընթանան ծարաւոյն ըմբռնեալք և զաղբիւրս խուզեն, մինչ զի բազում անգամ և 'ի բլուրս ընթանալով դիտեն եթէ արդեք աղբիւր իցէ, և եթէ տեսանեն զնա 'ի հեռուստ՝ զուարճանան, և ձգելով առ նա զուղեգնացութիւնն ճեպին, և երթեալ յաղբիւրն զծարաւ 'ի ջրոյն դադարեցուցանեն և զաշխատութիւնն լուծանեն, այսպիսիք են և քրիստոնեայք անձինք. 'ի տուընջեան զանձկալին իւրեանց զՔրիստոս գործովք բարեօք հայցեն, և 'ի գիշերի աղօթիւք խօսին ընդ նմա, այլ և 'ի քուն ընդ նմա գնան, երազ[1] տեսանեն. և եթէ յանուրջս տեսանեն զնա, հրճուին և ցնծան որպէս և ծարաւեալքն յորժամ գտանեն զաղբիւրսն. և զարթուցեալք դարձ 'ի քուն կամին մտանել, նմին տեսութեանց 'ի քունն հանդիպեսցին: Այսպիսի իմն էր Օպէոս որ այժմ մեզ յաւետարանին ընթերցաւ: Զանզի տեսաք զնա ընթացեալ և ճեպին ցանկութեամբ բորբոքեալ և 'ի ծառ ելեալ՝ զՔրիստոս շուրջ հայցելով, որպէս զի տեսցէ զկենդանաբար աղբիւրն: Այլ տեսեալ Օպէի զտէր, զտեսութիւնն դադարեցոյց, բայց զխրատն 'ի փափաքումն առաւել եւս բորբոքեաց:

Զանզի "մտեալ, ասէ, տէր յԵրիքով շրջէր. և ահա այր որում անուն էր Օպէոս, և սա էր մաքսաւորապետ և ընչեղ, խնդրէր տեսանել զՅիսուս ով օք էր, և ոչ կարէր յամբոխէն". և որքան ոչ կարէր տեսանել զտէր, այնքան առաւել փափագմամբ բոցակիզեալ լինէր: Այլ կարէր տեսանել յամբոխէն, վասն զի փոքր էր հասակաւ. և ժամանելով յառաջին ելանէր 'ի ժան-

1 Երկաթագիր օրինակն թէպէտ և հնութեամբն պատուականի, այլ յայսմ վայրի առաւելի 'ի մեր օրինակէն և 'ի յունականէն. և [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: Այս[illegible] [illegible] 'ի [illegible] [illegible] [illegible], և 'ի գիշերի [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible] 'ի [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], 'ի [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: Քանզի [illegible] [illegible] [illegible] 'ի [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] 'ի [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. և [illegible] [illegible] [illegible] 'ի [illegible] 'ի [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]:

Քանզի մտեալ, ասէ, տէր յԵրիքով շրջէր:

տաթզենին, զի տեսանիցէ զՔրիստոս, քանզի ընդ այն հանդերձեալ էր անցանել։

Տես զցանկութիւն սորա, ով սիրելի. չև ուսեալ և ոչ վարդապետաց գիտեալ, այլ պատրաստաբար ելեալ յաղագս Քրիստոսի, 'ի լսելոյն ցանկայր տեսանել զնա։ Զակքէոս որ հասարակաւ մարմնոյն փոքր էր և միօք հոգւոյն մեծ, հայցէր տեսանել զՔրիստոս, բաղձայր տեսանել զնա 'ի մարդկանէ զերկնայինն շնորհելով. խնդրէր տեսանել զհրեշտակաց արարիչ, և զերկնայինն և որ 'ի վերայ երկրի է լոյս ճառագայթաղիրն' ասիւք մարդկայնոց զգացեալ։ Հայցէր տեսանել զհարդ արեգակն արդարութեան յանմաց մարմնոյ նստեալ, զհաւատացելոյն զաչս որոց լուսաւորէ. փափաքէր տեսանել զՔրիստոս զգեղեցիկ ձեւն, զբաղձալի իրսն, զքաղցր անուն Քրիստոս, որ անուանք զիրսն նշանակէ. խնդրէր տեսանել որ յարքանգի կուսին առանց սերմանն բուսաւ հասկըն. ցանկայր տեսանել զծիրանակիրն աշխարհն, որոյ արիւնն զաշխարհ գնեաց, և զեղմն որ յԱդամայ մինչև 'ի կատարած մերկացեալք էին' ծածկեաց։ Բաղձայր տեսանել հիւանդացելոյն զառողջութի, ծարաւեին զատուածադզեալ աղբիւրն, քաղցելոյն զերկնային հացն. փափագէր տեսանել ոչխարն զհովիւն, մոլորեալն զճանապարհն, խաւարեալն զճառագայթսն, որ ոչն ունէր զանուշութիւն բարեպաշտութեանն' զմեծդիտութիւն զանոյշ քաղցրութեանն. ցանկայր տեսանել զերեսն զիւր Թագաւորն, խորտակեալ անօթն զբրուտն. բաղձայր տեսանել որ մեռելոց զկեանս պարգևէր, զզարթուցիչն Ղազարու։ Ով մեծայինն ցանկութեանն, ով բարի փափաքմանցն, ով սկեթե տենչմանցն, մանաւանդ թէ քրիստոսաթե զոր ունէր զանձն յերկինս 'ի վեր հանէր. քանզի անդէն վաղվաղակի մեծային փափագմամբ վառեալ զնա յերկրէ ծառակնաց պատրաստէր։ Ոչ ես այնուհետև զերկիր տեսանել նմա ներէր, և ոչ ընդ մարդկան շրջել թողացուցանէր. այլ առ սէրն Քրիստոսի վերանալ զերկնաւորսն ցուցանէր, երկնանոյն տենչայր. և յայտնանէ առ նա ընթանայր յարփութայրն, և ելանելով 'ի ծառն շուրջ հայցէր զՔրիստոս և միտքն 'ի վերոյ քան զամպս ելանէր։ Այս տեսեալ զՔրիստոս Զակքէի, յարմարագոյն ասաց. "Առ քեզ համբարձի զաչս իմ որ բնակեալդ ես 'ի յերկինս,,"

Երաես Զակքէոս զտէրն և տեսանել ես ցանկութիւն բորբոքեցաւ. բուռն եհար զսրտէ նորա, և այլ յայլմէ եղև. փոխանակ մաքսաւորի նախանձաւոր, փոխանակ անհաւատի հաւատացեալ և փոխանակ գայլոյ ոչխար ենքազգեստ: Ո՞վ որ այնպէս ցանկայ հօր կամ մօր, ո՞վ որ այնպէս սիրեաց զկին կամ զորդիս որպէս Զակքէոս զտէրն. 'ի նոցին իսկ իրացն զոյ հնար փորձել: Քանզի զամենայն ինչս իւր վասն Քրիստոսի աղքատաց բաշխեաց, և զորս զրպարտեաց՝ չորեքկին ետ նոցա: Ով օրինակ բարւոյ աշակերտի. ով հնազանդութեան վարդապետին և ամենայն զօրութեանն, որ երևեցաւ միայն իւրոյ աշակերտին 'ի գործ եած: Չև ես զվարդապետական բանն Զաքէի տեսաց տէրն. այլ երևեցաւ միայն փափագողին, և հաւատոյն զօրութիւն 'ի սրտէ ցանկացողին 'ի վեր ձգեալ լինէր: Նոյնպէս իմն լինէր աեռատեսին. մերձեցաւ առ տէրն պաղատելով նմա զի բժշկեսցէ, և ոչ անսայր մերձենալոյ ձեռինն, այլ ինքն մօտեալ բուռն եհար զհանդերձէն գաղտնեաւ, և զօրութիւն բժշկութեանն 'ի մերձենալն իբրև 'ի աղբերէ մտանէր:

Զակքէոս անգիտանայր զոր ինչ առնէրն, ամենայն նախանձուն բերեալ և հոգևոր ցանկութեամբ բորբոքեալ՝ 'ի ժանտաթզենին ընթանայր: Իսկ տէրն խորհրդական իմն տեսանելով առէր՝ էջ 'ի ժանտաթզենւոյդ, փութա էջ. զիտեմ զքոյ զանձինդ փափագումն, զիտեմ զքոյ զամենայն զտենչանսդ, էջ այտի 'ի ժանտաթզենւոյդ: Յիշեա զի Ադամ մերկացեալ ընդ թզենեաւն թագչէր, և դու կամելով ապրել 'ի թզենւոյդ մի ընթանար: Պարտ է ինձ զայդ թզենի զօսացուցանել, և այլ անկել խաչիւ պտղաբերացու ծառ. 'ի նա փութացիր հոգւոյդ ընթացիւ, քանզի անտի պատրաստաբար յերկինս ընթացիւ և ամբարձցիս: Զջովլաւ օձն թիւր շուրջ պատեալ է, 'ի դմա ծածկեալ է, 'ի դմա որջացաւ. փութա էջ նախ քան զշշնջելն յանձն Եւայի և հաւանեցուցանել զնա 'ի հեշտ ցանկութեանցն ճաշակել: Ճեպեցիր էջ նախ քան զմերկացուցանել զքեզ զանձինդ առնլով զնորա սնոտի մտածութիւնն. փութա մինչդեռ ես մերձս կամ իջանել, քանզի 'ի տեսանելն զիս նա կարկեալ և սանձեալ է. Ճեպեցիր ի-

ձանել, ոչ կամիմ զքեզ թողուլ 'ի մերում ժամա-
նակիս, ոչ արտաքսեմ զքեզ կորուսանել. իմ ես ոչ-
խար, ահա իս ընթա. Մի վաղվաղակի, քանզի պատրաստ է
արժան է ինձ չարչարանել զթշնամիս զայդ 'ի սատա-
նայական ձեռնարկութիւն, որ զօրացեալ դա զեղեցկագոյն 'ի
պարտէզն փրկութեան պայծառացի։ Մի այսօր և յա-
ռաջնում 'ի տուն քո. պարտ է ինձ 'ի տան քում մնալ
այսօր, վայել է ինձ անդ հանգչել. քանզի ուր հաւատ,
ուր սէր, անդ հանգչիմ. Պատուեմ զինչ հանգերձեալն
ես առնել. կամիս սուրբ զամենայն ինչս քո աղքատաց,
և յառաջագոյն հատուցանել զորս զրպարտեցերն. առ
այսպիսիս արտաքսելով զապաշխարեմ։

Յայտ փութացեալ Զակքէոս իջանէր, երթայր 'ի տուն
իւր և ընդունէր զՅիսուս, լցեալ խնդութեամբ կայր
առաջի և ասէր. "Ահա զկէս ընչից իմոց տաց աղքա-
տաց, և որքան ինչ զրպարտեցի չորեքպատիկ հատու-
ցանեմ"։ Այսպէս ասաց Զակքէոս, և ոչ այնուհետև ան-
զարդ կայր. և ասէր ոչ գնալով և ոչ նստելով, այլ կա-
լով, զի ցուցցէ զանձին իւրոյ զանփոփոխելի զդարձ.
կայր այնքան ոչ մարմնաւոր, որքան եթէ խորհրդակից.
կայր և ասէր, զի ցուցցէ եթէ ետեսեալ հոգւովն ան-
զրաժեշտաբար խնամարով 'ի հաւատոյ։ Քանզի գիտէր ուր
սերմանեցին և ուր հանգերձեալն էր հնձել, և ասէր.
"Ահա զկէս ընչից իմոց տաց աղքատաց, և որքան զրպար-
տեցի՝ չորեքպատիկ հատուցանեմ"։ Մեծ խոստովանութիւն
մաքուր 'ի յառաջ սրտէ ելեալ, խոստովանութիւն ան-
պատմելի տանելոյ ամենեցուն 'ի փառս նոյ մերձ կայեալ,
զհաւատոյ բարեաց և արդարութեան ծաղկէր. որով
արդարութեան արժանաւորս արարացէ և զմեզ բարե-
գործն Տեր շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ
Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ
ամենայն Հոգւովն յաւիտեանս. ամէն *։

* Ցայս վայր և յայն ընթերցեն հատուցեալ կնքէ զՃառս հաւա-
տոյն մերոյ օրինակքս. իսկ այլ Ծաղկեան օրինակքն զկնի բառիցն
և արդարութեամբ ծաղկէր, որ երկոտ-
զեւ կայ 'ի մէջն, յաւելեալ և զայլ
բանս՝ կցեն ընդ նմա և զանուն ինչ
'ի յետագայ ճառէն, Զքրիստո-
նէից եկեղեցոյ պայծառ չէք յանուորէն,
օրինակ զայս. Եւ արդարութեամբ ծաղ-
կէր, և օրինակ բարի և յիշատակ սրտի-
ն... ամենեցուն, բարւոք կենդ
եկեղեց... եկեղեցւոյ... , որով ...
... բարեխօսութեամբ ...
... եկեղեցոյ և ...
..., և ոչ ... ...
... յէջ 740։

Ի ԿԻՆՆ ՄԵՂԱՒՈՐ ԵՒ Ի ԳԱԼՈՒՍՏՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Ողորմութեամբ եկեղեցի փրկչին մերոյ, սիրելիք, որովք արժանաւոր բարերարութեանցն գտանիցուք։ Քրիստոսի և մարդ կոչեսցուք զնա և բժշկարան անուանեսցուք. և ոչ մերժեսցուք 'ի պատուհասէն. մարդ կոչեսցուք զնա յաղագս հոգևոր և անթառամ ծաղկանցն որ 'ի սմա, և բժշկարան վասն բազմակարգութեան առաքինութեանց. զի որ յորում մեղանչեցաք մերովք զանձինս մեր խոցոտեցաք, ընդ փրկական պատուիրանաց զօրէն զեղոց մերձեցուցեալ, յանձնեսցուք ախտից զերծեալ 'ի բաց մերժեսցուք։ Նա եղբարք զի և բժշկարան կոչեսցուք զեկեղեցի յաղագս պահոց ժամանակի. քանզի կրթութիւնք հոգևորականք, ով եղբարք, որպէս Պաւղոսի զմեզ մարզելով և Քրիստոսի նահատակ ընտիր ընծայելով. և որք համբերութեամբ յաղթեն ընդդիմամարտին, անապական յաղթանակս և պսակս ընծայէ։

Նախ առաքին յաջողութիւն պահոց առաքինութեանց ձեզ, եղբարք, և ապա յերանելի կատարածն նորա մերձեցուցանեմք։ Կատարումն եկեղեցւոյ պահոց ոչ շատակերութիւն և ոչ անպարկեշտ ծաղր, ոչ զինարբութիւն, ոչ արբեցութիւն, ոչ կայթումն մարմնոյ, այլ առաքինութեան սրբութիւն և յաղթութիւն փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, հեշտութեանց մերժումն և կենդանութիւն ընդ որոց կեանքն. Այս առաւել զեկեղեցի երկնային փեսային ասացից թէ ամենայն յարդարեալ, որ և զոր ինչ անախտաբար ձեռամբ խաչ հաղորդեալ մերթեալ։ Յօրինեալ է ժամանակ պահոց, եղբարք, մի որ արտաքոյ գտցի հանդիսարանին, զի մի անպսակ մնասցէ։ Արդ այսպէս ամենեքեան ջանասցուք համբերութեամբ. քանզի ընդ է զինուորիք Քրիստոսի հանգստեան հեշտութեանցն և ոչ լինիցուք դատապարտ, կարասցուք և մեք ընդ Պաւղոսի գոչել. "Ոնահատակութիւն բարի նահատակեցայ, զընթացսն կատարեցի, զհաւատսն պահեցի.

այսուհետեւ առաջի կայ ինձ արդարութեան պսակն զոր կազմեսցէ Քրիստոս ,, սրբովք և անթառամ ծաղկօք[1]։

Նմանողի հանդերձեալ է որդի մարդոյ ելանել յԵրուսաղէմ, ելանել ոչ զգալի ոտիւքն, այլ ա͞ծային զօրութեամբն. Ճանապարհորդեա ընդ նմա և դու, մի իբրև զՅուդաս մատնիչ հանդերձեալ, այլ իբրև զՊօղոս դաւանել խոստովանելով, մի իբրև[2] զՊետրոս յորժամ մի յաղջկանէն ուրացաւ, այլ որ առաջի Թագաւորաց քարոզէր զնա։ Հանդերձեալ է և այժմ Քրիստոս զտօնս կատարել իբրև ոչ ըստ տարւոյ տարւոյն խաչեալ լինելով, այլ արծարծել միշտ զբարեգործութեն յիշատակ։ Մեք ևս, տես զնա յաղագս քո չարչարեալ, մի լուտալով զչարչարանսն, այլ զմխիթարութիւնն օրհնելով. մի կատարելով իբրև զՀրեայ, զի մի փնոցա զչարիսն կրեսցես, այլ իբրև զաւազակն աղաչեսցես, զի 'ի դրախտին բնակեսցես. աղաչեա 'ի մեղաց, քանզի մերձեցաւ արքայութիւնն երկնից։ Լաւ է թէ կամիս ուսանել որքան ինչ զօրանայ ապաշխարութիւնն, հայեաց յաւետարանն, և ուսասցես քեզ զեղ խնամող որ ամբարէ զյաւիտենական կեանսն։

Պատմի Քրիստոս մնեալ երբեմն 'ի տան փարիսեցւոյն, և կին մի մեղաւոր մերձեցաւ առ նա խառնանելով զմեղս իւր։ Կինն այն օրինակ է եկեղեցւոյ, մեղաւոր նախ քան զՔրիստոս, այլ պարկեշտ զկնի Քրիստոսի. բոզ յառաջ քան զՔրիստոս, այլ ողջախոհ զկնի Քրիստոսի։ Մի ինչ ամաչեսցես լսելով բոզ. զի և ոչ անունդ ինչ վնասէ զքեզ. մի զինչ էրն զմնաածեր, այլ որ ինչ եղ 'ի նմա. պարծեսցիր առաւելն, զի ցուցցես զբժշկին զօրութիւն։ Զքեզ զեկուցանելով մարգարէական բանն ասէր երբեմն. ,,Գնա և առ քեզ կին բոզ և որդիս պոռնկութեան,,։ Պոռնիկ օրինակս զեկեղեցւոյ կոչեաց. որդիս պոռնկութեան զորս 'ի պղնկութենէն էր ծնեալ, 'ի ձեռն ապաշխարութեն ածան ընծայեաց։

Սակայն եկն Քրիստոս 'ի տուն փարիսեցւոյն, և կին մի մեղաւոր իւղով եծ զնա։ Իւղով զիւղն եծ, յա-

1 Ցայս վայր վախճան նախընթաց ճառին։

2 Յօրինակին պակասէր ՚ի Կ-ըն Դ։

զաղաղս որոյ ասէին գիրք. «Ուղղ թագաւոր է անուն քո»: Ուղղով զաւազան որ յաղագս քո զերկիր հարւեցին. ուղղով զաւազան որ վասն քո 'ի փայտին բեւեռեցաւ: Նուաճանեաց զմեղս 'ի բազում կենս, զձեռս 'ի պատրաստանս, զայն յարուստաուս, զերգուն 'ի խաստովանութիւ, զխորհուրդս 'ի մտածութիւն ածութեանն, զոգին յորս շահից. բաժանի և Քրիստոս 'ի մարմինն առ Յովհաննէս. Յովհաննէս զկանչան, և սա զաւան արտասուօք, որովք ամենայն զմեյ մարդասիրութիւնն:

Երկաներ յաւուր Քրիստոսի փոխանակ Ջրոյ զարտասուսն. Քրիստոս արկ Ջուր յոտս աշակերտացն: Փոխանակ դատաստանի առաջի գնէր զՀերովդ, մեղայ անօրէնեցայ ասելով, մինչ զի յանձնութիւն մեղացն կարկէ զիմ զբերանս: Նայց զբեկեալ զի և բերելով առնն ունիմ առ քեզ զգորութիւնդ, որ և զարդաւ քննէ: Դիտեմ զքեզ ով ես. զինքեմ 'ի խեցրաքեն անօթոյ զծածկեալ զանձն. զիբեմ ասեմ եկիր յաղագս իմ: քո զօրութիւն հաւանեցոյց զիս արդարացուցանել զիմ զախտս. քո մարդասիրութիւն հանդարտեցուցանէ զիմ զյուսս զյօժարս, և որոյ զայթակղեցի մեղօքն՝ քո բանիւդ որոգայթելոյ. պատարագք և երկրպագութիւնք 'ի տեղեանն կարգ ինձ եղեր երկնաւոր, այլ զորս ձգէ 'ի կարողանալ: Ուր առ քեզ այժմ նստելով, քան զիտեմ զի փրկեցայց: Զայս զգործս յանդգնութեան փորկանս քեզ ընծայեմ փոխանակ որոյ յանդգնեցայն: Միաբնեցի բազում անգամ զՀայեցուած պատրող արտաքին գեղեցկութեանս, զիս ինքն առ 'ի ժամանակին ափուն անՀնարս հանդիպեցելոյն. Ձգեմ զնոսա այժմ արտասուօք, շահաւոր ներգործութեամբ. վասնզի ուր է այն օգուտ, այսորիկ փոխանակեմ զնոսա: Հիւանդազդ[illegible] 'ի հեշտ ցանկութիւնս մոլորեցուցի. ապաշխարեմ զնոսա այժմ քեզ արտասուօք, որ 'ի սոսա չարութիւնն էր՝ 'ի բաց ընկենլով: Հանեցի քո ձեռնհզ յաղախեայ քո 'ի մեղս. յաւիտենական բարձրեալ զմթին խորհուրդս իմ լուսաւորելով: Զարթուցեր զիմ զախտ ընդդատուցանելով մարդասիրութեամբդ. գաղափարեցեր զյուսս իմ, հանդարտեցո զօրութեամբ քով:

Այլ արդարանալ բարերարութիւնն, ով զիւրահաշտութիւնն տեսանէ: Հաշտեցի զքեզ սպանդ և ձեռս [illegible]

ցեր, երաշխաւորս քան զհաւատոյ զմեծչխութիւնն ընծե-ռելով։ Դու զքէն ասես առ իս եղեր, եւ ես զիս հաղորդեցից առ քեզ. բեռամբք մեղձեցար առ իս աստանեալ, երթեալ գնասցես՝ զաղաւնի շնորհօք ՚ի ծածկաթենս թեթեւացեալ. քարոզեսցես զիս. զամբեսցեն ըլկեր ժողովրդոցդ. ոչ լսեցեր զիմ զօրութիւնն, քարոզեսցի քո հաւատով. ոչ ամաչեցեր զքո մեղաց խոստովանելով, բժշկեցեր հաւատովդ, համարեալ լինիս ՚ի հօտ ճշմարիտ հովուին։

Աղաչեմ զձեզ այժմ, եղբարք, Երուսաղեմի շնորհ ՚ի խաղաղութիւն մեզացն. ընթացս եւ զու ՚ի փրկչականն առն, առ զիւղն զամենաշահութեան զործոցն՝ որով յաղթեալ ՚ի լուսաւորն վարդապետս. ծանիցուք առաքինութեանց զմեզ արդանացո, զի ՚ի զալն Քրիստոսի յԵրուսաղէմ եկեսցես եւ զու ընդ մանկտւոյն զոչելով՝ ովսաննա ՚ի բարձունս, օրհնեալ եկեալ յանուն տեառն։

Գայ Քրիստոս յԵրուսաղէմ, առաքէ զերկուս զիւր զաշակերտսն. «Գտանիջիք, ասէ, էշ կապեալ եւ յաւանակ նոր, լուծէք եւ ածէք ինձ. եւ եթէ ոք ասիցէ ինչ ձեզ, ասասջիք եթէ տէր պէտս ունի զսոսա»։ Եթէ ասիցէ ձեզ սատանայ զինչ պէտս ունիք որ ինձն ծառայէք. ասասջիք՝ բաւականասցի քեզ յոլոված ժամանակս խաբեցեր զմեզ. եկն հովիւն զիւր ոչխարսն խնդրել. բազում ժամանակս բանեցաք, յորում ՚ի վերայ նստար, ոչ քո յաւանակիդ պէտս ունի զոյգս տէրն։

«Լուծէք եւ ածէք ինձ»։ Որ նստի ՚ի վերայ քերովբէիցն, իւրոյ պէտս ունի, ով մարդիկ. որ երթայ ՚ի վերայ թեւոց հողմոց, յաւանակի խնդրէ. որ զնոյ ՚ի վերայ ծաղկանց, հերքե յաւանակի, նա ՚ի վերայ իշոյ նստել զանկայ։ Այդ ասացեալ խորհրդոյն բացութիւն է։ Ըս մի ինչ կարծիցես անմաշել յիշոյս կոչմանն. քանզի մարդ եղեր բնութեամբ, եւ նախանձեցար ընդ անասունս յաժարութիւնն կամաց, եւ կոչեցար էշ. քանզի «Մարդ ՚ի պատուի էր եւ ոչ իմացաւ, հաւասարեցաւ անասնոց անմտից եւ նմանեցաւ նոցա»։ Արդ յերկնից խնդրելով զէշն. եկն ՚ի մարդն, զի ծանիցես զու բեռն զէշ ընտանեալ մարդն։ «Գտանիջիք էշ կապեալ եւ յաւանակ, լուծէք եւ ածէք»։ Էշն կապեալ էր, եւ յաւանակն ընձեռն զինքն. Էշ հրեայքն ընդ օրինօք, եւ զու չմեհի ՚ի

մարդութեան ։ Այնն առէրն և զկապեալսն լուծանէր, քանզի եղեալ զկապանս օրինացն հրէից. և 'ի վերայ յաւանակին նստի, վասն զի զհեթանոսս յիւր 'ի հնազանդ կալէր ։

Այլ մի ինչ սքանչանաց յաղագս կոչմանն հեթանոսաց. անուանեալ է որ ասացն "Կարէ ած 'ի քարանցս յայսցանէ յարուցանել որդիս Աբրահամու "։ Հրեայք որդիք Աբրահամու լինէին զարդարեալս սեռանն, մախանօք հաշեալք ուրանային զշնորհն, այլ նոքա լռէին, իսկ քարինքն աղաղակէին, երկրպագուք քարանցն 'ի տէր հաւատացին ։ Օտարք օրինացն որ յօրինացն քարոզեցան՝ պատուէին, և որք զօրէնս ընթեռնուին՝ ոչ գիտէին. տեսանելով զսքանչելիսն ասէին՝ ո՞վ է սա զինի որ յԵգիպտոսէ փրկութիւնն էր արեամբ գառինն օրինակաւ եղելոյ. ո՞վ է սա յետ փայտին ապականապայծ քաղցրացուցանելոյ զջուրսն. ո՞վ է սա զինի Մովսէսեայ յաղթութեանն. ո՞վ է սա յետ լորամարգին, յետ լուսաւորելոյ կուրացն, զինի եօթն հացին. ո՞վ է սա յետ գնալոյն 'ի վերայ ծովուն, զինի տեսաւորսին, յետ դաւեր ժողովրդապետին և անդամալուծին. ո՞վ է սա յետ Ղազարու ։ Այլ զարմանալի ինչ ոչ է, ով Հրեայ, անգիտանալ քեզ ով է սա. քանզի չխմարտապէս պատրուակ կայ 'ի վերայ երեսաց քոց ։ Այլ ո՞չ տեսանես որ օրինացն լինող քեզ խոստացաւ. ո՞չ տեսանես որ նշանքն եղեալ քեզ զծնութիւնն, և յաղագս այդորիկ ասես ով է սա ։ Այլ զի նշանացն ոչ հաւատացեր, նայն ինքն չարչարանքն ընդ քեզ ուսուցեն. յորժամ տեսանիցես զդա 'ի մեռելոց յարուցեալ, յայնժամ ծանիցես ով է դա. յորժամ տեսանիցես զքաղաքն քո կործանեալ և 'ի գերութիւն մատնեալ, յայնժամ ծանիցես ով է դա. յորժամ տեսցես զամենայն աշխարհ 'ի դա հաւատացեալ, յորժամ տեսցես կզա դատել զկենդանիս և զմեռեալս, յորժամ տեսցես ընտրելոց դարս զգլուխս զդրախտին բացեալս և զձեզ կոծեալս ցեղ առ ցեղս յաղագս 'ի դա ամբարշտութեանն, յայնժամ ծանիցես ով է դա ։

Նստի 'ի վերայ յաւանակի Քրիստոս, և մանկունք յառաջնային հանդերձ ոստովք արմաւենեաց օրհնելով ։ Ամենայն ինչ նոր էր, յաւանակն մատաղ, մանկունքն տղայք. քանզի հինն էանց և ահա եղև ամե-

նայն նոր ։ Մանկունքն օրհնեսցեն. «Փոխանակ հարց քոց եղիցին որդիք քո»։ Մանկունքն բարեբանեսցեն. «Յիշատակեսցի անուան քո ազգ որ գալոց իցէ»։ Նարձեալ ունէին զարմաւենեացն ոստս. յաղթութեան նշանակ է արմաւենին։ Նոյն արմաւենւոյ պտուղ զամանին որ ՚ի Սիրիանոս վերստին ծնեալք են յերկինս։ Նաև պտղոյ և զմեզ արժանաւորս արասցէ ամենեցուն մեզ ՚ի Սիրիանոս Յիսուս ՚ի մէջ մեր, ընդ որում փառք Հօր հանդերձ որդւով Հոգւոյն յաւիտեանս. ամէն։

Ի ՏՕՆ ԿՈՒՍԱՆԱՑ

Յորժամ զմտաւ ածեմ զգիւրածախումն [1] կենդանագոյս և զամենայն զերկրավարեալ [2] շրջանակս և զմարդկան [3] բազմաչափութ [4] կենդանակամութիւնս և զաշխարհական տագնապս, յայնժամ յառաջ ընթացեալ լինի մտաւոյ յաւիտենիս և յերաց ստուերականութիւն և զորութեանց դիւրաքակութիւն [5] և ՚ի բարեկենդանութեանց ստեղծս և ՚ի մեծամտութեան [6] երագս. առ զիմեմ [7] զօր վախճանին, և զկատարածին աշխարհի զանհրաժեշտ վազվազումն և զհամահարթածին [8] զժամանակ և զանազանելի զդատաւորն և զկարգն ընդ ատրաճանի՝ եթէ զիարդ փոփոխեալ զատաւորն յերկնից իջանէ, զիարդ շփոթեալ զօրութիւնք ընթանան առաջի, զիարդ ահաւորին պատրաստի աթոռ, զիարդ երկինք գալարին որպէս մագաղաթ, զիարդ լերինք [9] որպէս մոմ հալին, զիարդ սաստիկ եռէին ընդունելով զգալուստ դատաւորին, զիարդ աղաղակեն փողքն, զիարդ բանին

1 Յեօթանց օրինակաց երկքն զգիւրածախութեան. երկուքն զգիրածախ կենդանաց շրջանակս ։

2 Օրինակ մի զերկրաւորեալ. այլ օր. զերկրաւորեալ. միւս այլ և զամենահարթեալ զերկրաւոր շրջանս ։

3 Երկու օր. զաշխարհական մարդկան տագնապս ։

4 Երկու օր. բազմաչափութեան. երկու այլ բազմաչափ ։

5 Երկու օր. դիւրաքակութիւն. մի օր. դիւրաքակութեան ։

6 Այլ մի օր. երկու այլ ՚ի մեծամտութեանց. յայլս պակաս ։

7 Երեք օր. զիմեմ ։

8 Երկու օր. զհամահարթահեղց ժամանակն ։

9 Չորս օր. պատմեն հալին եւկլեալս. յայնս փարելն ։

գերեզմանք, զիարդ որպէս 'ի քնոյ ընդոստնուն մե-ռեալք, զիարդ հողն փոշի 'ի քթթել ական առ ընթա-նին իւր զանձնայ կարգ, զիարդ հողեղէն զարձեալ ընթա-նան առ մարմինն, զիարդ ընդ առաջ ընթանան արդար-քըն, զիարդ հասանէ 'ի մէջ գիշերի փեսայն, զիարդ արժանաւորին մտիցեն պատրաստութքն, զիարդ ծուլիցն փա-կի առագաստն։ Յորժամ զայս ամենայն զմտաւ ածեմ յանձին իմում, երանեմ զայնոսիկ զիմաստուն կուսան-սըն, զոր այժմ ածէ առ մեզ տէրունի գիրն, որք նախ ընդ քնոյ ախտին եղեն մարտուցեալք, զի զանվախճան ժամանակն գիտելով պատրաստեցին՝ ժամու զարթուցմանն, յորժամ զմտաւ ածեն զանապականն փեսային զգա-լուստն և զերկիւղն որ անդ. յորժամ զգիշերայինն զայն փորձեցին զխաւարն, առատապէս ապա հոգ տա-րան լապտերացն։ Ո՛չ ոչ կոչ արգելու զնոսա զէնձայ-քնոյն զայնոսիկ գիտել զնոսա։

«Յայնժամ նմանեսցի, ասէ, արքայութիւն երկ-նից տասն կուսանաց, որոց առեալ զլապտերս իւրեանց ելին ընդ առաջ փեսային»։ Ո՞ր արդեօք ելին ընդ ա-ռաջ. թերևս յորժամ եհաս նոցա կէտ ժամանակին, յորժամ ժամանեաց նոցա վախճան ժամանակին, յոր-ժամ եհաս հրաման մահուն, յորժամ ելին հրեշտակք ձերպողք՝ յայնժամ ելին ընդ առաջ փեսային. ոչ եր-բէք։ Այլ երբ ելին. յորժամ յաշխարհականացս հրա-ժարեցին 'ի զբօսանաց, յորժամ զբարուոք ճանապար-հագնացութեանն արարին սկիզբն, յորժամ ընտրեցին ընդ նեղ և ընդ անձուկն գնալ ճանապարհ, յորժամ կամաւորապէս զխիստ վարսն ողջունեցին, յորժամ ա-մուսնական օրինացն ոչ հնազանդեցան, յորժամ զաշ-խարհական հեշտութիւնս արհամարհեցին, յորժամ զբարի մասն անապականութեան ընտրեցին, յորժամ զողջախոհութեան օրինակն սիրեցին, յորժամ զաղա-մեղացն զարշ համարեցան, յորժամ ողջախոհութե՛ զարդարեցան, յորժամ մաքուր և սուրբ փեսային ցան-կացան, յորժամ երկնից արքայութեան գեղեցկութե՛ փափագեցին, յորժամ զամենայն աշխարհական հոգս 'ի բաց ընկեցին, յայնժամ ելին ընդ առաջ փեսային։

«Այլ էին, ասէ, հինգն իմաստունք և հինգն յի-մարք»։ Այլ զինչ իցէ ճանաչումն իմաստնոցն. զի խառ-

նեցին ընդ ողջախոհութեանն զաղտեղութիւնն, զար-
դարելով բարեպաշտութեամբ զչարութիւն. ծանեան
եթէ հաւատք առանց գործոց մեռեալ են. զիարդ ա-
սեն եթէ մին միայն ոչ է բաւական առ 'ի փրկութիւն
նոցա, և զի միով իսկ թևով արծուի 'ի բարձունս ոչ
վերանայ. յիշեցին զձայն փեսային որ ասէ. "Ողոր-
մութիւն կամիմ և ոչ զոհս". և եթէ "Լրումն 'ի
գլուխ պարծի ողորմութիւն առ դատաստանաւ": Օգ-
տեցին բաւանդակս խորհեալք լցին զամենայն խորհրդոց խ-
ղով: Ո՛ր անկանու. զզարդելոյ անձինս. միջնորդ հա-
ղեար հարստանեալն զաղքատս տրտմեալս. պատարանեցին
զհետ խորհրդոց զգեստաւորեանցն Թովմայ. քաղցրացուցին
կերակրեցին, և զանձկացեալք նոցա պայծառացուցին. աղ-
քատքն զահանայքն և փեսային տարփ լինէր. ողորմու-
թիւնն ներբանիկը և ազնիւն առաջադրեալ պատարա-
գեալ լինէր: Նմանութիւն զՄարթայն աղաղակէին
"Պատարաստեցայ և ոչ խռովեցայ". իսկ յիմարքն ա-
նուանել զլապտերս խորհրդոց առանց իւղոց, հեռի կացեալ
'ի փեսայէն հալածին: Ո՛վ խորհուրդ միայն միով ուղղութի
կոյսին նմանելով. զխորհուրդ զորութիւն ատեցան և զմոլ-
դարութիւն 'ի բաց մերժեցին. զխորհուրդ զանհաւանա-
կան մարմնոյ[1] զարդարեցին և զհարսնեկութիւն առ կա-
տարելապէս ոչ ընկալան. զխորհուրդ զպատուութիւն սիրեցին
և զտառապանութիւն 'ի բաց բարձին: Ո՛րչափ առաջ՛նոխանձն:

"Ի յանկարծ փեսային նորհեցին անմտութեան և 'ի
քուն մտին": Նա, Ալ խոնարհութեան յառաջագոյն շարժա-
րանեալ[2] զիւրեանց' ունէին զզուշութեամբ, որպէս զի մի
շիջցին լապտերք նոցա. իսկ յիմարքն զծանանութ մխ-
տացն ընկալան. և ունայնութեամբ շիջանէին լապտերք
նոցա: Ո՛չ արդ ոչ առասցեն հանճարեղարար' եթէ ե-
հաս ժամն և ժամանեաց ժամանակ, թնդիւնք[3] և ա-
ռաւունքն սկսան լինել, հնչեցին փողքն, շարժեցան առ-
բեղքն, տատանէին ծովք, խոնարհեցաւ երկին, զօրք
հաստատութիւնն, թօթափէին աստեղք, խաւարին լու-
սաւորութիւնքն, յառաջ ընթանային հրեշտակք, փայլատա-
կունք զնոյն առաջի, զմեծ խաւարութիւն ունէին առա-

1 Չորս օր. մարմնոյ յարդարեցին. յոյնն ... յօրինաց մարմնոյ յարդարեցին:

2 Օրինակ մի ... երկու օր. պատրաստել:

3 Հինգ օր. թնդիւնք:

րանձք . քանզի ոչ 'ի տանջեան , այլ 'ի գիշերի հասանէ դատաւորն :

Այս ասաց զինչ աղաղակն գոչէր առ 'ի յերկանել ընդ առաջ. "Ահա փեսայ գայ, ելէք ընդ առաջ" : Ոչինչ ասաց որ ինչ եղեն : Յարեան կուսանքն, թօթափեցին զքունն և ընկալան զլապտերսն . այլ իմաստնոցն այրէին , և անլոցն ոչ երևէին . իմաստնոցն՝ ի ձիթոյ բարերարութեան ողորմածութեանն , իսկ յիմարացն շիջանէին : Աղաղակէր իրն . անձօղակալելի վիճակ զկամայեան պաշարէին . ոչ ինչ ունէին վերիարկանքն պատճառս մխիթարութեան : Վասնզի յոյժ տամ մնացեալ առ իմաստունսն խնդրէին զոր ոչ կարէին առնուլ. "Տուք մեզ, ասեն, ի ձիթոյ ձերմէ, զի ահա շիջանին լապտերքս մեր" : Այլ նոքա ասեն. "Գուցէ ոչ իցէ մեզ և ձեզ բաւական, այլ երթայք առ վաճառականս և գնեցէք ձեզ" : Այսպէս էր մնանուանց նմանել նոցա . . . այնպէս առաւելով զայնոսիկ չահաւորձատութիւն : Այն ով են որք վաճառենն . որք 'ի դրունս եկեղեցւոյ նստին աղքատքն, բանաւոր ծերունիքն որք զհոգւոյն աներապահանեն զբարուն, ճոխ միջնորդքն առ ուերն, անապատակն ճնդգարանանքն յառաջին այցելութեան :

"Այս 'ի գնալն նոցա 'ի գնել, եկն փեսայն" : Ո՛վ ճշմարտապէս ծառայութեանն, ով անբժշկելի երկանցն, ով անմխիթար ճշմարտուն, ով անափոփելի սգոյն : "Յերթալ նոցա 'ի գնել, եկն փեսայն" . եկն անկնկալի խնդութիւնն, եկն արդարացն պարծանքն, եկն 'ի մէջ գիշերի լոյսն : Ընդ առաջ ելին իմաստունքն, մտին ընդ փեսային և փակեցաւ դուռնն : Ո՛ մնաւ ածեալ ատրանեմ ընդ եղեալն . զոգամ պատմել զանգն և զխիրգանս կանանցն որ եղև : Ո՛ ահագին աղաղակն զանկալին անտանել. և վասն այնորիկ 'ի վայելչութեանց աշխարհիս հրաժարեցին, զխաւարկութիւնս արհամարհեցին, զփառս անցաւոր արարին, զձանձրալից խիստս պահեցին, զախտս յաղթահարեցին, ընդ ցանկութեանց պատերազմեցան. և քանզի իւղ ոչ ունէին, զոտին անդարձ ընփականս արքայութեանն երկնից :

Վասնզի եկեալ բախէին ասելով "Տէր տէր, բաց մեզ" : Այն 'ի ներքուստ ահագին բարբառեալ դատաւորն ասէ. "Ամէն ասեմ ձեզ, ոչ գիտեմ զձեզ" : Ո՛վ

յարտաքին վշտացն. և ոչ գտանելոյ 'ի ձեռն հրեշտակի, այլ
խնդրեն եւս զհաւաստական պատասխանիս. զի զձայնն ըն-
կալեալք՝ և զերկուս նոցա անուանել ոչ կարացին, մեծա-
պէս կրեցին տանջանս. «Ամէն ասեմ ձեզ, ոչ գիտեմ
զձեզ»։ Այս ասէ. ոչ գիտես զմեզ, ասէր. յորժամ կայիք
'ի քեզ անկեալ և եկեալ զկնի քո 'ի մանկութենէ մեր-
մէ, զորդութիւն վասն քո պահեցաք, զազախեշտու-
թիւն մերժեցաք, ոչ մատնեցաք զանձգամն մեր ախտից,
ապաքէն 'ի ձեռաց քոց ամէն ունէաք առնուլ. և այժմ փա-
կեցեր մեզ զդուռն առագաստ եթէ ոչ գիտեմ զձեզ։

Այո, ասէ, ոչ գիտեմ զձեզ. «Քաղցեայ քաղցեայ
և ոչ ետուք ինձ ուտել, ծարաւեցի և ոչ արբուցէք զիս,
օտար էի և ոչ ժողովեցէք զիս, մերկ էի և ոչ զգեցու-
ցէք զիս, հիւանդ էի և 'ի բանտի և ոչ եկիք առ իս»։
և զլրալ եւս ձեզ պատուէր, «Որքան ոչ արարէք
միում 'ի փոքրկանցս յայսցանէ, և ոչ ինձ արարէք»։
Այս նոքա ասեն. ընդդունայն ապա, ով ասէր, կրեցաք ըն-
վաստակեան և պաշտօն և զթշուառութիւնս մարմնոյ. 'ի
նանիր աղքատութեան և պահոց մաշեցաք զանձինս մեր.
ընդդունայն ապա զանհաճեցեալ երկնաւոր փեսայիդ՝ և ըն-
կուսութիւն մեր մինչև 'ի վախճան անաղարտ պահեցաք։

Այո, ասէ, կոյսք էք, այլ վառանման ոչ ունիք. կա-
տանք էք, այլ զհարմանական զարդն ոչ զարդարեցայք.
'ի որդութիւն մարմնոյ ձգնեցայք, այլ անմարդասիրու-
թեամբ զորդութիւնս վիրաւորեցէք. մարմինք ձեր ան-
ձառակաք են, այլ բարք ձեր անողորմ, ոչ 'ի բնութենէ,
այլ 'ի անմարդութենէ։ Ոչ կարեմ առնուլ հարսն, որ
ընդ խնամ բարուցս մարդանցի. ոչ մտածանեմ պատ-
րաստեմ յառագաստ խաղաղական։ Ի բաց երթայք յի-
նէն, մի ընդ վայր ձանձրացուցանէք զիս առ դուրս կա-
լով. աղարտեցաւն է բնակարան իմ սրբայութիւնս։ Ան-
մացէք ընդ իս զխուրապար, որ զիմս նմանեաց բարեգթու-
թիւն առ աղքատս, որ աղքատացաւն հոգւով, որ կա-
րօտելոցն խնամարհեցաւ զունեցին իւր, որ զընկերին կարի
իւր հանմարեցաւ, որ արտասուեաց 'ի վերայ այլոց թշ-
ուառութեան, որ ելից բարութեամբ զանձինս քաղ-
ցելոց, որ զմերկոյն ձեռաց զթիկունս, որ ոչ եղև ան-
լուր ձայնի աղաղակելոյն, որ եւս փոխ առաւութեամբ
զանն մխիթարութեան, որ զօտարն ընկալաւ ընդ յար-

կեալ իւրով, սափոփով կարեկցութեան ընկերաց զարտա-
սուս այրեաց, որ թեթեւացոյց վերակացութեամբ իւ-
րով զծանրութիւն որբութեան :

Արդ զոր ինչ լեզուօք զարմանս խօսեցուք, զայն եւ
գործովք նմանեցուսցուք, զի կնիք լեզուի ձեռն է, եւ
զայս մեկնէ ձեռինն վերակացութիւն[1] որ նախանձա-
ւոր լինի բանիցս : Արդ արասցուք զաղքատսիրութիւն
յամենայնի եւ 'ի սփռել տնանկաց մի խնայեսցուք, լուի-
ցուք բանիցն տէրունականաց, լսեալ եւ խնայեալ զեր-
կիւղն եւ զփորձն՝ մի 'ի բաց խոտորեսցուք զանձինս մեր
տալ ողորմութիւն 'ի ձեռս աղքատաց : Վասնզի հա-
տանքն ոչ պատուելով զմարդասիրութիւն յառաջա-
տէն արտաքս անկան : Ո՞ր քաղցր յոյսն է մեղաւորաց,
որք տմարդութեամբն թշնամանեցան : Այս խիղճ
զգոյշ առնեսցէ առ բազմաց ծուլացելոց անձինս, որ ոչ
ինչ միասէն զբարեմիտսն, այլ եւ առնուլ ջերմագոյնս
յորդորէ 'ի բարեպաշտութիւն :

Արդ տես, եղբայր, մինչդեռ կայ ժողով աշխարհա-
կան վաճառուս, զոր ինչ վասն պատասխանատուութեան
է՝ վաճառեա. յառաջ քան զգնել ախտաւորն ցոյց զողբս,
ժամանեա 'ի գալուստ փեսային. ընթացիր սրագոյն
քան զմեղս յառաջ քան զժամանակակէտ այցելու-
թեանն : Աշխատեա զդատաւորն. մի առնուլ յանձն
կալ առաջի ահաւոր բեմին մերկ : Այժմ ճապաղեա
զգոյշ, զի յայնժամ լուծցես զմեղադրանսն. խօսեաց
ընդ դատաւորին աւանձինն, զի մի յանդիմանն ամենե-
ցուն դատապարտեսցէ զքեզ. առ միջնորդ 'ի մխիթա-
րութիւն քեզ զտնանկսն, 'ի ձեռն նոցա տուր ընծայ
դատաւորին, 'ի նա միայն վստահացիր զայնպիսի խոր-
հուրդ : Աղքատն առնու, եւ դատաւորն ստորագրէ ըզ-
թողութիւնն. առանց գրոյ ընդունի եւ յառաջ բերէ
զձեռագիրն : “Զի որ ողորմի աղքատին, փոխ տայ Այ„.
զի զոր աստ տաս 'ի ձեռս աղքատաց, զայն անդ գտցես
'ի ձեռաց դատաւորին :

Իսկ արդ եթէ կամիցիս զերծանել 'ի դատաստանէն,
փութա աստ 'ի ձեռն աղքատաց աղաչել զդատաւորն :
Իսկ այսպէս իսկ զմեր վախճանն գրեսցուք յօրինակս 'ի

1 Օրինակ մի Վերակացութեան :

[illegible]

[illegible]

Ի ԹԵՐԱՀԱՒԱՏՈՒԹԻՒՆՍ ԹՈՎՄԱՅԻ

[illegible]

տել ։ Ջանացեալ եմ դարձեալ ցուցանել զԹովմասու զյաւարինաւորն անհաւատութեան փորձելն յարութեան, և 'ի վերջոյ յետ անհաւատութեանն և շօշափելոյն հաւատա-ցեալ, և տէր և Աստուած զնա անուանելով ։ Զգեցէք առ իս 'ի մտաւորն զգեստս ձեր, և հանդարտութեամբ նուաստ բանիցս խորոց անսացէք, զի և դուք զաւ 'ի նոցանէ զօ-գուտն պտղաբերեսջիք ։

Վասնզի փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի խաղեալ զամենակեր արարչին դժոխոց, և եղեալ անդրանիկ 'ի մեռելոց. և զդրացն փակելովք եմուտ առ աշակերտսն, Թովմաս անուանեալն երկուորեակ ոչ էր ընդ նոսա. Որպէս պատմեցելեացն. փափագելեաւն ընդ նոսա, և որ փա-փագէրն՝ Թաղեալ լինի 'ի բացեայ. Հովիւն քաջ և բա-րի հաւանէր, և ոչխարն արտաքոյ գաւթին մնացեալ կայր. Թագաւորն երկնից մերձենալով գայր հաւանէր, և զօրականն արտաքոյ ուրեմն Աստուածային զօրուն դեգե-րէր ։ Այլ էր արդեօք այս Աստուածային անտեսութեանն խոր-հուրդ՝ ոչ լինել մերձ աշակերտացն. Զի թէ էր ար-դեօք մերձ լեալ, ոչ էր երկմտեալ. և եթէ ոչ էր երկ-մտեալ, թերևս ոչ էր վիճաբանեալ. և եթէ չէր ե-դեալ վէճ, թերևս արդեօք ոչ էր շօշափեալ. և եթէ ոչ էր շօշափեալ, ոչ արդեօք էր հաւատացեալ. և եթէ ոչ էր հաւատացեալ, թերևս ոչ այնպէս ցուցեալ էր մեզ հաւատալ ։ Արդէն զի անհաւատութիւնն Թով-մայի մայր եղև մերոյ հաւատոյս ։ Այլ վասն այսորիկ մեք ոչ տեսանելով զՔրիստոս վերօրհնեալք զնա, վասն զի նա տեսանելով զնա երկբայեցաւ. յաղագս որոյ և մեք ոչ շօշափեալ վերօրհնեալք զնա վասն զի նա խարխք ձե-ռօքն կալեալ զանէր մեր վերօրհնեալ ։

Իսկ և եկն Թովմաս յետոյ, ասէին աշակերտքն՝ ե-թէ տեսաք զՏէրն. տեսաք զասողն՝ եթէ յետ երից ա-ւուրց յառնեմ, և զճշմարտութիւն բանիցն 'ի գործոցն գտաք. տեսաք զասողն որ ասէր "Ես եմ յարութիւն և կեանք". զանցն կեանս և յարութիւն 'ի կենդանի ըն-կալաք ։ Տեսաք զասողն որ ասէրն "Իշխանութիւն ու-նիմ դնել զանձն իմ. և իշխանութիւն ունիմ միւսան-գամ առնուլ զնա". և զիշխանութիւն նորա նորին գոր-ծովք ընկալաք ։ Այհաւ յանկարծակի փրկիչն մեր ընդ յարկս, ոչ զդուրսն բանալով գայ. իսկ մեք ընդ պայծ-

չեղջս նորա և ընդ գազանս երկրէ վայրենացեալս զարհու-րեալ զարմանայաք զայսպիսի զինուս նորա առ մեզ նորա-գործեալ : Տեսաք զձեռս նորա՝ յորս ընկալաւ զպէտ-ասցն զհարուած, և զմեղս մարդկան ջնջեաց. տեսաք զձեռս նորա՝ որով խորտակեաց զմահ, և զյարութիւն նորա տեսին ամենայն մարդիկ. տեսաք և զսուրբ կող նորա ուստի բխեաց արիւն և ջուր :

Ասէ Թովմաս. դուք տեսէք զտէրն, ես միայն չեմ արժանի տեսութեան նորա. ոչ որպէս առաքելոցն՝ առաքեցայ և ես. ոչ որպէս կոչեցայքն՝ կոչեցայ և ես. ոչ որպէս տեսէք զնա խաչեալ՝ տեսի և ես : Արդ որ-պէս ընդ ձեզ տեսի զարմանալիսն, կամիմ տեսանել և զուրախականսն¹. զի որպէս տեսի զմեռելութիւն Քրիստոսի, կամիմ տեսանել և զյարութիւն նորա. զի "Եթէ ոչ տեսից 'ի ձեռս նորա զնշան բեւեռացն, և արկից զմատունս իմ 'ի տեղիս բեւեռացն, և մխեցից զձեռս իմ 'ի կողս նորա, ոչ հաւատամ":

Յամենայն, ով Թովմաս, 'ի քում անհաւատութեդ յայգմնիկ. յամենայն մինչև ընկալցիս զհաւատս հոգւոյդ իբրև զխարիսխ. յամենայն այսպիսի հաւատով և փո-փագանօք, և տեսցես զցանկալին որում ցանկաս : Ա-բեմ զքո զերկմտութեան զխորհուրդ, որպէս զի զա-մենայն երկմտութիւն հանցես. զաւեմ զքո քրիստո-սասէք օրինակդ, որպէս զի զամենայն մաձիւ կարեալ 'ի բաց հատցես : Ո՜վ անհաւատութիւն, որով և ես ա-ռաւել եւս հաւատացից հաստատութեամբ խնդրել ըզ-տէրն և կոչել զմերձեցեալն. զի 'ի քո խնդրելն և 'ի կոչելն զնա՝ ես զերկս արկից փրկչին իմոյ : Ասէ Թովմաս տէր. եթէ ոչ տեսից իմովք իսկ աչօք զերևեալն ձեզ, զքարոզեալդ 'ի ձէնջ ոչ հաւատամ. զի քարոզ զլսելիս միայն հաւատարմացուցանէ, իսկ վկայք աչքս են, և յայնժամ ապա ընդունիմ զձեր բանդ. արկից զմա-տունս իմ 'ի տեղիս բեւեռացն, և յայնժամ հաւատա-ցից զքանչելեացն. բազմաքննին եղեալ իմովք ձեռօք 'ի կողսն որ վասն իմ խոցեցաւ, և յայնժամ երկրպագե-ցից նմա որ 'ի մահուանէ 'ի կեանս բարուոք դարձաւ ա-նախտապայն :

1 Երկու օր. զպաշտօնատեսիլսն :

Այս մինչդեռ զայս այսպէս առնէր Թադէոս առ աշա-
կերտակիցսն իւր, եմուտ առ նոսա Յիսուս դրօքն փա-
կելովք. եմուտ դուռն կենաց որպէս և գիտէ ինքն մի-
այն։ Զի որպէս ծնաւ և զկուսութեան դուռն ոչ ա-
պականեաց, նոյնպէս և ՚ի ներքս տանն գնաց, և բղ-
փակս տանն ոչ ընկէց ՚ի բաց. և դարձեալ որպէս յա-
րեաւ ՚ի գերեզմանէն կնքեալ մատանեաւք, նոյնպէս ե-
մուտ ՚ի տունն դրօքն փակելովք որպէս և կամեցաւ, և
արգելոյր զնա և ոչ ինչ. զի ամենայն ինչ ըստ կամաց
նորա ընթանայ, վասն զի ա͞ծ էր և տէր գոլով։ Այն-
պէս և ծնունդ նորա յաղթէ ամենայն բանի, և ՚ի գե-
րեզմանէ դարձ նորա գերազանցէ քան զամենայն միտս,
նմանապէս և առ աշակերտսն իւր երևեալ անճառելի
և անպատում մտիւք։

Վասն զի եթէ եմուտ՝ ընկալայ, իսկ եթէ զիարդ ե-
մուտ՝ ոչ ես ուսայ, ոչ ընկալայ և ոչ ես ասել յանդգ-
նիմ։ Օրհնեմ զմեծութիւն, և ոչ հետաքննին լինիմ մտա-
ցածին բանիւք. քարոզեմ զխորհուրդն, և ոչ թարգ-
մանեմ զանթարգմանելին. սքանչանամ ընդ եղելումն,
իսկ եթէ զիարդ եղև՝ ոչ խնդրեմ. հաւատամ գրելոցն
անխառնաբար և ապրիմ, զի լուռ եմ սքանչելեացն տե-
րունականաց, և ոչ խնդրող եմ ա͞ծային ազդմանցն։ Այս
Թէպէտ ոք ՚ի հրէիցն ասիցէ ցիս, ստուգս ինչ քարո-
զես ամենեւին, եթէ զիարդ կարէր ընդ փակեալ դրունսն
անցանել մարմինն և ոչ բանալ զնա, տացի և ես ցնա.
զիարդ կարաց հրեշտակն իջուցանել զԱմբակում ՚ի
գուբն առիւծուց և անտի հանել, և զկնիքն որ ՚ի վե-
րայ կային՝ ողջ թողուլ։ Արդ որպէս ծառայն զոր ինչ
կամեցաւ և արար, նոյնպէս և տէրն զոր ինչ կամեցաւն
կարաց առնել. և այն լինի ՚ի կամելն ա͞յ, և այս լինի
մարդասիրելոյ բանին կամօք։

Եմուտ առ աշակերտսն իւր ճշմարտութեամբ՝ որ-
պէս կամեցաւ՝ փրկիչն մեր, և եկաց ՚ի միջի՝ զի ամե-
նեցուն ողորմեսցի, և ասէ ցնոսա. “Խաղաղութիւն
ընդ ձեզ”. խաղաղութիւն եմ և խաղաղութիւն շնոր-
հեմ ձեզ. զի զոր ինչ բնաւորեցայն՝ զայն տաց ձեզ։
Խաղաղութիւնս այս զամենայն պատերազմունս հնա-
զանդեցուցանէ ընդ ոտիւք ձերովք։ Այս խաղաղութի
զիշխանս արտաքսէ ծառայս ձեզ. այս խաղաղութիւն

ընդդէմ արարածոց ախտեան։ Այլ խնդրեսցին աշակերտա-
քըն դարձեալ ընդ աներեւութական երեւումն, զի ծայրն
արժանաւորք եղեն. և արմկունքն¹ խոթէին զԹովմաս
և անհնարկէին աչօք և ասէին ցնա. ո՞չ ասացաք քեզ
յառաջագոյն եթէ տեսաք զՏէր, և ոչ հաւատացեր
մերոց բանիցս, արդ ահա եկն ինքնին խակ փափագե-
լին, վայելեա որպէս և խնդրեցեր, փարփկացիր և մատիր
առ նա որ վասն մերոյ փրկութեան եկն առ մեզ, և ա-
ղխնդրութեանց վայելուչս։ Իսկ Թովմաս կայր արձա-
կերպով զաչսն յամենայն անդամս մարմնոյն, ուշ դնե-
լով ամենայնի եթէ ճշմարիտ նա՞ իցէ որ մեռաւն և յա-
րեաւ, նա՞ իցէ որ եկն առ նոսա։

Ոչինչ ասաց առ նա միայն բարերարն և մարդասէրն,
որ կամի զամենայն մարդկան ապրել և 'ի գիտութիւն
ճշմարտութեան հասանել։ "Բե՛ր," ասէ, "զմատունս
քո այսր և տես զձեռս իմ"։ Ո՛հ վասն քո եկի առ
քեզ, և վասն քո դարձեալ հասի այսր. վասն քո արկի
զձեռս իմ ընդ բեւեռօք, զի քեզ անթերեւեցից զփրկութիւն
անփչտանալի։ Մերձեցիր առ իս մարմնով և հոգւով և
հաւատով. ուսիր յայտնապէս զոր ցանկացարն ու-
նել, և որպէս կամիս տեղեկացիր։ Շօշափեա ձեռօք ծա-
նիր զկամաւոր զիմ զանհուն վէրս. դնեա առաջի քո
զամենայն անդամս իմ առ 'ի յուզել. չհամարիմ անօթ
զմարմնոյ իմոյ զվէրս. ոչ պատկառիմ 'ի մարմնոյս իմոյ
խոցմանէ զոր ընկալայ վասն ձեր. ոչ թագուցանեմ զխա-
ւաց իմոց և զյաղթութեան զյաղթանակ, աշխարհահռչակ
առնեմ ամ արարածոց յայտ յանդիմանս։ Գիտէ զայս
արեգակն, վասն որոյ և խաւարեցաւ և զտիւն գիշեր ա-
րարչագործեաց². գիտէ զայս և երկիր, յաղագս որոյ
խնդրեաց տեղի փախստեան. գիտեն զայս և վէմք,
վասն որոյ և պատառեցան, զի զիմ սուգն ողբասցեն.
գիտէ զայս և վարագոյր տաճարին, վասն որոյ և պա-
տառեալ՝ յառաջագոյն ողբալով զՀրէիցն զկործանումն.
գիտեն զայս գիտեն և մեռեալքն, վասն որոյ 'ի գերեզմանացն
արտաքս ընթացան։ Տես և դու զձեռս իմ որպէս և կո-

1 Օրինակ մի արմնկունքն։

2 Այդ է հարազատ իմաստ բառ-
մոյ օրինակին և ըստ յունակա-
նին, ուր միւս երկաքն ունին գի-
շեր արար լուսագործեաց. Թերևս զար-
տուղղիր նախատակ օրինակին ա-
[illegible] պայդուես ընթերցեալ. իսկ
լատինն Թարգմանէ գիշեր եղեւ։

մեռ. քեր զանոտանս քո 'ի խորս իմոց մխրճեալ է։ Սրբեա
և զկորուսն իմ տեսանել և քննել, առնա զայս քեզ առըն-
Թեր մատուցանեմ. քեր զձեռն քո, քննեա և տես 'ի
կուրս իմ. շօշափեա զմարմինս իմ զոր առի 'ի կուսէն
Մարիամայ, և կուսին մնացեալ կոյս անարատ. շօշա-
փեա զմարմինս իմ որ չարչարեցայ խաչիւք կախեալ. Հայեա
'ի մարմինս իմ որ մեռայ վասն ձեր, այլ ոչ ընկալայ 'ի
մահուանէ ապականութիւն. մերձեա 'ի մարմինս իմ,
որ առհաւատ է քրտնելեաց և պաշտօնեի սրտալեաց. "Այս
մի լինիր անհաւատ, այլ հաւատացեալ"։ Պահեսցի զքո
հաւատոյդ Թանձրութիւն. գիտեսջիր Թէ զայսպիսի խորհրդ-
քեռ, և վասն այսորիկ զկողս զայս Թողի, զի հայեսցես
և շօշափեսցես և հաւատասցես և կեցցես։ Ո՛ ի յառա-
ժամ եկից զատուցեալ կենդանեաց և մեռելոց, ցուցից
Թշնամեաց իմոց զխոցուածս, և զատապարտեցից զնձա-
մեռելոցն ժողովս, զի տեսցեն յորեալքն զոր խոցեցին.
Պատարագի ես Աթոռոյն և Հօր. տէր, հաւատամ
յարութեան քում, Թողութեան Թագաւորութեան. Հաւա-
տամ և ոչ ես՝ զոր գործ՝ խնդրեմ. Հաւատամ, և ոչ
ես զիմ տէրդ բազմաչքնին առնեմ. Հաւատամ, և ոչ
ես վասն քո տրտմութեանն բանականի լինիմ զոր
ընկալայ։ Պահեսցես զոր շօշափել արժանի եղէ. գիտեմ
ընծանել զոր ոչ դժոխք կարացին ըմբռնել. գիտեմ
զի պաշտել օգտիցիմ։ "Տէր իմ և Աստուած իմ"։ Դու
ես Աստուած իմ և տէր իմ. դու նախայայտնեալն հա-
մանգամայն և ամենակալեալ[1]. դու երկնային և երկ-
րային. դու տեսանելի և անտեսանելի. դու մշտնջե-
նաւոր[2] և 'ի ժամանակի[3]. դու անձեռական և յայտնի
'ի ձեռս. դու Աստուած անմահ և կամաւ մարդացեալ վասն
մերոյ փրկութեան. դու յերկինս, նոյն և 'ի խաչին.
դու յաղթող Թագաւորական. դու անչարչարելի բաց
հոգւոյ, նոյն և չարչարեալ բաց մարմնոյ. դու անմահ
որդեակ Հաւասարակից Հօր, նոյն և մահկանացու բաց մարմ-
նոյ. դու երկօրեայ մեռեալ, դու և ծնողին քում
մշտնջենաւորակից. դու յարուցեր զմարմինդ քո առա-
ջար քայլով զօրութեամբդ՝ Աստուած գոլով. զքեզ տեսանեմ,

1 Օրինակ մի ամենակալեան։
2 Ցոյցն անփոփոխ և իսկ ժամանակ և յայտնեալ 'ի ժամա-
նաս։
3 Երկաթագիրն այժմեանս երեւելու.

մարմնաւորական ձեռօք և հաւատոյ աչօքն. Գտանեմ զքեզ որ 'ի Հօրէ քումմէ ածութիւն. գիտեմ մի զքեզ և ած խոստովանիմ, ոչ[1] այլ և այլ ինչ ասելով. ոչ բաժանեմ զքեզ ած անբաժանելիդ, ոչ որոշեմ զքեզ անորոշդ, ոչ հատանեմ զքեզ անհատանելիդ: Այլ զոր տեսանեմս և զոր ընդունիմս և յոր հայիմս, 'ի ձեռն[2] խնդալից ձայնիս գոչ-նեմ «Տէր իմ և ած իմ»: Վասնզի դու 'ի ձեռն քոյ Թովմայիդ զանձն իմ հաներ 'ի խորոց անհաւատութեան. դու զմեղս յանմեղ մարմնի քում դատապարտեցեր. դու զմարդիկ զերիս եղեալ ազատեցեր. դու զսատանայն յարձակեալ կամեցար կործանեցեր. դու զմահ մեռուցեր քոյով յարութեամբդ, և զանմահութեան զմեզ նորոգեցեր. դու զերեքօրեայ զԹաղումն յերկրի՝ Թաղէր մեռելոցն յարութիւն. դու զմարդիկ երկնայինս ցուցեր. դու զերկիրս քան զերկինս պայծառագոյն արարեր. դու միանգամայն իսկ պատրաստեալ զամենայն ինչ 'ի վերահասութեան փոխարկեցեր. դու ած գոլով մարդացեր, զի զմարդն արասցես ածացեալ, Տէր և ած իմ:

Ասէ ցնա Տէր. արդ հաւատացեր զի տեսեր, մի զարմանալ 'ի վերանալն մարմնոյս՝ տեսանել իղձին առանց մարմնոյդ, և դու անհաւատութեամբ վարկեցիր բանիւ և աստուածեա. Եթէ ոչ տեսից 'ի ձեռս նորա զնշանս բևեռացն, ոչ հաւատացից: Միանգամ փարփաղեցեր անհաւատ եղեալ, միանգամ շօշափեցեր, միանգամ հաւատացեր, քարոզեա յայսմհետէ զոր ընկալար. քանզի երանելիք են որ ոչն տեսին զիս և հաւատացին: Այդ երանութիւնս այս, եղբարք, առ մեզ անցանէ որք ոչ տեսաք և հաւատացաք: Վասնզի երանելիք են նոքա որք հաւատով տեսանեն զանտեսանելիսն. որք յամենայն տօնս և 'ի ժողովս տեսանեն զնա հաւատոյն աչօք և երկրպագեն նմա և բերանոք իւրեանց համբուրեն զնա և ստամոքք ուտեն և ոչ ծախեն զոր ուտեն:

Այլ ով խորհուրդ սքանչելի, ով խորհուրդ սոսկալի. որ նստի ընդ աջմէ Հօր, ընդ աջմէ գտանի քահանայիցն. և որ 'ի Հրեշտակաց օրհնի, 'ի ձեռաց մարդկաց ընկալեալ լինի: Ով քաղցրանկիրդ զպատարագեալ

1 Ցօրին. ոչ թէ այլ ինչ և այլ ինչ ասելով, և ոչ այլ ածն և այլ ածն. ոչ ...

2 Ցօրին. ձայն յօրինէ:

մատունս մեր առաքիչն, այլ ինքն իսկ յորդորէ զմեզ և ասէ. «Առէք կերայք, և արբէք. այս է մարմին իմ». բերէք զձեռս ձեր և արկէք ՚ի կողս իմ, և յիմոց անդամոցս վայելեցէք։ Արդ մատիցուք ամենեքեան մաքրաբար, սրբութեամբ ընդունելով զտէրն մեր. մի արհամարհանօք մատիցուք առ նա, այլ հաւատով և սրբութեամբ, զի խոստացեալ բարեացն հասցուք ՚ի Քրիստոս Յիսուս ՚ի տէր մեր, որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

Ի ՎԵՐԱՑՈՒՄՆ ՏԵԱՌՆ

Պայծառ է ինձ այսօր եկեղեցւոյս տեսարան, ոչ ծիծաղմունս մարդկայինս գործեցեալ ընդունայնս, այլ յոյժ սուրբ բանսարկութիւն։ Քանզի տեսանէ ՚ի վեր զոր ՚ի խոնարհս մեռեալ զյարութեանն արմատ. տեսանէ զոր ՚ի խոնարհ ՚ի նմանէ խաչի մատնեալ՝ ՚ի յերկնուստ հայեցող ՚ի վերայ նորա. տեսանէ զերկիր հրեշտակօք լցեալ. տեսանէ՝ հրաշափառապէս ընդ օդս գնացեալ. տեսանէ զերկնայինսն ընդ առաջ խաղացեալս, և զոմանս ասացողս «Համբարձէք իշխանք զդրունս ձեր ՚ի վեր, և համբարձցին դրունք յաւիտենից, և մտցէ Թագաւոր փառաց». և զոմանս դարձեալ ընդ առաջ գալով՝ ողջունելով և ասելով. «Տէր հզօր զօրութեամբ, տէր հզօր ՚ի պատերազմի», զոր վասն մեր առ հասարակս Թըշնամին եցոյց, ընդ որում ոչ ոք ՚ի մարդկանէ, ոչ ՚ի մարգարէից և ոչ յարդարոց մարտնչել կարաց։ Վասն զի բանաւորեալք լինէին ամենեքեան ՚ի թագաւորել մահուանէն, մինչև եկն եհաս Թագաւորս յաւիտենից, և կապեալ զհզօրն՝ եառ զկարասի նորա։

Քանզի իբրև խաչեցաւ տէրն, զօրութիւնքն զարմացան, և արարածք սարսեցին տեսանելով զնոր խորհուրդ և զահաւորն տեսիլ՝ եղեալ ՚ի վերայ երկրի. դողաց երկիր, շարժեցաւ ծով, զարհուրեցան անդունդք, խաւարեցան ամենայն արարածք, երկեան լուսաւորք ՚ի յերկինս, փախեան արեգակն և լուսին, աստեղք նուա-

ղեցան, որոյ ոչ հանդարտեաց։ Պատառեցաւ վարագոյր տաճարին, և խաւար եղև ընդ ամենայն երկիր. տարերք 'ի բաց փախեան, և որն այլագունեցան. քանզի ոչ կարացին համբերել, տեսանելով զիւրեանց տէրն և զարարիչն կախեալ զփայտէ։ Յայնժամ դժոխք լուծան և դրունք նորա փշրեցան և նիգք նորա խորտակեցան։ Յաղագս որոյ Դաւիթ մարգարէացեալ ասաց. «Փշրեաց զնիգս երկաթիս և զդրունս պղնձիս խորտակեաց»։ Յայնժամ անկաւ թագաւորեալն մահ ընդ ոտիւք Քրիստոսի, և եղև քարշեալ գերեալ և նշաւակեալ։

Քանզի անփոփոխն և հզօրն մարմնով ունայնացոյց զզօրութիւն թշնամւոյն, և զմեքենայս նորա խորտակեաց, և զնետս նորա ցրուեալ և զկապարանս խզեալ և զչարչարանացն լուծ 'ի բաց ընկեցեալ, էջ 'ի թագաւորութիւնն դժոխոց, և զաթոռ նորա 'ի բաց շորթեաց, և զփայլ պսակի նորա քակտեաց, և զբազմամեայ թագաւորականս լուծեալ ընկէց, զբանտարկեալսն 'ի նմանէն արձակեաց, զնենաւորն կոխեաց, և ձայն արձակ առեալ՝ եկայք ամենայն ազգ և ազինք առ Ած և Հայր, եկայք՝ 'ի ծառայութենէ զազատութիւն ընկալարուք. քանզի տանջողքդ ձեր 'ի ծառայութենէ յազատութիւն, 'ի խաւարէ 'ի լոյս, 'ի մահուանէ 'ի կեանս. ձեզ աւետարանեմ ես Քրիստոս, մի այսուհետև զարհուրիք 'ի մահուանէ, այլ արհամարհեցէք զմահ և զերկիւղ, զաղտ և զնեղութիւն. զի զոր բանտարկին զօրութիւն կապեաց, ահա եղև լուծեալ. վասն զի միայն յամենեսեան ես ցուցայ յաղթանդեաց թագաւոր, որ և չարչարեցայ վասն ձեր մարմնով։ Ես այսօր Աշխարհապէտս է տէր զօրութեանն հզօր 'ի պատերազմի. սա է թագաւոր փառաց, որ եհան զկապեալսն քաջութեամբ իւրով, զանձնակալեալսն 'ի գերեդարձս, առ որ Դաւիթ ասաց յառաջագոյն. «Ելեր 'ի բարձունս, գերեցեր զզօրութիւն»։

Արդ բովանդակ տօնք քրիստոնէից բանաւորութեան 'ի կշտամբանք և 'ի դատապարտութիւն են, բայց առաւել ևս այս Քրիստոսի մերձացումն։ Վասն զի յայն յամենեսեան սրտառաւաղեալ չարութեամբն իւրով և ոչ ինչ օգտեալ, զինքն իւր խայտառակեալ նշաւակեաց. որպէս ինչ իցէ զոր ասեմ։ Ի կուսին Հրաշափառակաւ

յղանալն՝ չնութեան համբաւեաց գործ. իսկ յետ անճառելի ծննդեանն ոչ գող զնա կոյս բամբասեաց. նոյնգունակ և 'ի սննդեան կերակրողին զամենայն արարածս՝ տղայապատան զհրեշտակս ուսոյց, կարծեցեալ ընդ նոսա ըմբռնել զանըմբռնելին. խօսելով ընդ հրեայսն՝ 'ի հայհոյել զնոսա յորդորեաց, իսկ 'ի սքանչելագործելն՝ նոյնգունակ 'ի քարկոծել զնոսա կազմեաց. 'ի խաչելն՝ զլրպանողն և զաւազակն նախապատուեաց, իսկ 'ի թաղմանն կնքել զգերեզմանն հաւանեցոյց. 'ի յարութեանն զպարտէ զյարութիւնն: Նոյց յառնելովն և յերկինս համբառնալովն ոչ ինչ ունէր զինչ բարբառեսցի, այլ զինքեանն իսկ զլուխ ծեծէր ուժգնապէս: Աստ որոյ քան զամենայն տօնից այսր աւուրս նմա դժնդակապէս ցուցաւ, տեսանելով զամենեսեան ամենայն ուստեք զօրս հրեշտակաց սպասաւորեալս, և զզօրմանս հետեւողս, իսկ զոմանս յառաջընթացս, զկէսս 'ի դիմի հարեալս, զայլս ոմանս դարձեալ ընդ առաքելոցն խօսեցեալ դասուց, և ասացեալս "Արք գալիլեացիք, զի՞ կայք հայեցեալ ընդ երկինս. վասն զի այս Յիսուս որ վերացաւ 'ի ձէնջ յերկինս՝ սոյնպէս եկեսցէ, զոր օրինակ տեսէք զնա երթալ յերկինս". այս Յիսուս՝ որ բազմութիւն հրաշագործութեանցն եցոյց:*

* [illegible] գրունի յօրինակի [illegible] հատուածս: Աստուածս հաւասար ինձ միտ դիք: Եւ զինչ արդեօք զայս ասէին, միթէ ո՞չ ունէին այս աշակերտքն, միթէ ոչ տեսանէին զեղելոյն. ո՞չ ապաքէն ասաց աւետարանիչն թէ «մինչդեռ հայէին նոքա, վերացաւ». իսկ էր վասն մերձ կային հրեշտակքն. ուսուցանելով նոցա եթէ յերկինս վերացաւ: Յաղագս երկուց այսորիկ պատճառաց, մի՝ հանապազ ճմլէին սիրտք նոցա վասն մեկնելոյն տեառն. և զի ճմլէին՝ լուր զինչ ասէ առ նոսա. «Ոչ ոք, ասէ, 'ի ձէնջ հարցանէ զիս թէ յո՞ երթաս. այլ զի և զայն խօսեցայ ընդ ձեզ, տրտմութիւն ելից զսիրտս ձեր». վասն այսորիկ առաջ և մերձ կացին հրեշտակքն, զի զվերնաճանապարհորդելոյն ըղտրտմութիւն անդր 'ի նոյ դարձութեամբ զալստեանն սփոփեսցեն: Քանզի «այս Յիսուս, ասէ, որ վերացաւ՝ սոյնպէս եկեսցէ»: Արդ զի մի և նոքա զնոյն տրտացեն զոր արար Եղիսէ՝ տեսանելով զվարդապետն իւր վերացեալ, պատառեաց զպատմուճանն իւր, զի և ոչ ունէր իսկ զոք մերձակայ որ ասէ՝ թէ դարձեալ եկեսցէ Եղիսա. արդ զի մի և սոցա զնոյն արարեալ, մերձ կային հրեշտակքն սփոփելով զվատութիւնս նոցա. մի այս են հրեշտակացն մերձակայութեանս պատճառք: Եւ երկրորդ դարձեալ ոչ ինչ ընդհատ յառաջնոյն, վասն որոյ պատճառաց յաւել՝ թէ որ վերացաւս: Եւ զինչ իցէ այս: Ի յերկինս վերանայր. յոյժ էր միջատն. յաղագս այսորիկ մերձ կացին հրեշ-

Արդ տէրունեանն վերացմանս օր զկանոնարկեալն, որ-
պէս տեսցուք, օգտակար կարգմամբ, իսկ զհաւատացեալս
պայծառացուցանել: Օ՜ի գեղեցկավայելուչն ծաղկեալ
գարունն զծաղկանցն բոյս անճշապիտակ զանակք 'ի
վեր բաղկացոյց. այգի որակայեղծ և անուանախօս ղա-

տանկքն, զի աւետաւոյեն նոցա զատ 'ի յերկինս ճանապարհորդութե. որպէս զի մի կարծիցեն թէ մինչև յերկինս ել որպէս զԵղիայն, այլ թէ և 'ի վեր իսկ յերկինս ել. վասն որոյ և ասացին՝ թէ որ վերացաւ 'ի ձէնջ: Զի և ոչ փայլատակումն ինչ զայս յաւել. քանզի Եղիա մինչև յերկինս միայն ել՝ զի ծառայ էր, իսկ որդին յերկինս իսկ՝ քանզի տէր է. նա 'ի կառս հրեղէնս, և սա յամպս լուսաւորս: Զի յորժամ զծառայն պարտ էր կոչել, կառս առաքեաց. իսկ յորժամ զորդին, աթոռ թագաւորական. և ոչ փայլատակար աթոռ թագաւորական, այլ զնոյն իսկ զհայրականն. յաղագս որոյ ասէ առ նա և Եսայիաս. «Ահա տէր նստեալ 'ի վերայ թեթև ամպոյ». վասն այսորիկ և որդւոյ ամպ առաքեցաւ: Եւ անդ իսկ ելանելովն Եղիայ՝ եթող զմաշկեակն 'ի վերայ Եղիսէի. իսկ աստ Յիսուս ելանելովն եթող շնորհս 'ի վերայ աշակերտացն. ոչ միայն միոյ մարգարէի արարող, այլ բիւրս Եղիսէոսս, մանաւանդ թէ քան զնա առաւել եւս մեծագոյնս և պայծառագոյնս:

Յարիցուք այսուհետև սիրելիք և մեք, զվերինն զայն ճանապարհ զխնդրեսցուք, զորմէ և Պաւղոս ասէ՝ եթէ «Ինքն տէր իջցէ հրամանաւ 'ի ձայն հրեշտակապետի. և մեք որ կենդանւոյն մնացեալ եմք՝ յափշտակեսցուք ամպովք ընդ առաջ տեառն յօդս»: Արդ ոչ ամենեքեան յափշտակեսցուք, այլ ոմանք մնան և կէսք յափշտակին: Լուր զինչ ասիցէ Քրիստոս. «Երկու աղայցեն 'ի մի երկանի, մին առնուցու և միւսն թողուցու». յայտ է թէ մեղաւորքն թողեալ լինին և պահեսցին 'ի տանջանս, իսկ արդարքն յափշտակին յամպսն: Զոր օրինակ ոք թագաւոր 'ի քաղաք մտանելով, ոմանք պատուով և իշխանութեամբ և բազում ունելով առ նա համարձակութիւն՝ ելեալք առաջի քաղաքին պատահեն. իսկ մահապարտն 'ի ներքս պահեալ լինին, անդ անելով հատուցանելոյ 'ի վերայ նոցա վճիռ 'ի թագաւորէն, այնպէս և յորժամ տէր գայ՝ ոմանք համարձակութիւն ունելով առ նա՝ 'ի մէջ օդոցն պատահեն նմա. իսկ մեղաւորքն և ամբարիշտք և որ բազում իբրեանց չարեաց են գիտակք, անդէն մնան դատաւորին:

Այլ մեք դարձեալ պատմեմ այսր աւուր տօնի զպատճառ ածցուք: Իսկ որպիսի՞ արդեօք իցէ մեծասորս տօն: Դարձեալ և մեծ, սիրելիք, և քան զմարդկան փառս գերազանցեալ, և մեծագունից պարգևաց արժանաւորի արարիչ իւրոյ ազգ: Այսօր հաշտի նա ընդ ազգի մարդկան. այսօր ժամանակեայ թշնամութիւն և երկայն պատերազմ լուծաւ. այսօր խաղաղութիւն զարմանալի այսօրէն դարձաւ, որում ոչ երբէ ակնկալութիւն յառաջագոյն. քանզի մի իսկ յուսացաւ եթէ նա ընդ մարդկան հանդերձեալ է հաշտել. ոչ զի անմարդասեր տէրն, այլ զի վհատեալ ծառայն. ոչ զի անզգամ տէրն, այլ զի ապերախտ ծառայն: Այսօր 'ի յերկինս վերացեալ ... խանութե անարժան 'ի թագաւորութիւն եղաք վերին, գերաստանեցեալք եղաք առանց յերկինս, հասաք յաթոռն թագաւորական:

ղոցն վայելչանայ պտղովք և գնտակօք, ձիթենեացն ծառք ծաղկեալք բուրեն զանուշահոտութիւն, թզենիք զվաղահասուկն բողբոջեալ դիտակս յառաջ ընծայեն, և շարժին առ 'ի բարեխառնութենէ օդոյ՝ քաղցրոյս և կանաչազարդեղ արտոցն հեղլեք ըստ նմանութեան խաղաղածաւալ ծովայինն ալեաց, և ամենայն ինչ 'ի տէրականս վերացման ընդ մեզ պայծառացեալ բերկրի:

Եկ այսուհետև դու և ես զզուարթականն նուագեցից առ ձեզ պատգամս, զոր օրինակ արդ եւս մեզ 'ի ձեռն տէրունականս վերացման երգեաց գոչելով. «Ամենայն հեթանոսք, ծափս հարէք, աղաղակեցէք առ ա̅ծ 'ի ձայն ցնծութեան. զի համբարձաւ ա̅ծ օրհնութեամբ, և տէր մեր ձայնիւ փողոյ»: Այլ ուր էր, վերացաւ աս-տի ոչ երբէք մեկնեցաւ. քանզի «որ էջն՝ նոյն է և որ ելն 'ի վերոյ քան զամենայն երկինս»: Ոչ այլ ոք 'ի մարգարէիցն քարոզեալ, և այլ ոք ընդ առաքելոցն շըրջեցաւ. ոչ այլ ոք 'ի ծոց հօր նստեալ, և այլ որ 'ի Պիղատոսէն դատեալ. ոչ այլ ոք 'ի խաչի բևեռեալ, և այլ որ 'ի քրովբէս վերանստեալ. ոչ այլ ոք 'ի Յովսեփայ կտաւօք պատեալ, և այլ որ ափով զարարածս շուրջ փակեալ. ոչ այլ ոք 'ի գերեզմանի եդեալ, և այլ որ 'ի սերովբէիցն օրհնեալ: Այլ նոյն ինքն որ աթոռակիցն հօր՝ յարգանդի կուսին անսերմնապէս բողբոջեալ, համբարձաւ ա̅ծ օրհնութեամբ և տէր մեր ձայնիւ փողոյ:

Համբարձաւ ա̅ծ օրհնութեամբ, որ յաւիտենից գոյր արարիչն, որ և յոչգոյութենէ զբոլորս առ 'ի գոյացութիւն էած, որ և ստեղծ իսկ զԱդամ և զմարդկային բնութիւն յանգոյութենէ 'ի գոյութիւն ածեալ եցոյց, որ զհաճոյացեալն զԵնովք 'ի տեղի կենաց փոխադրեաց, որ զՆոյ պահեաց 'ի մէջ անձրևածին ջրհեղեղին, որ զհայրապետն Աբրահամ կոչեաց յերկրէն քաղդէացւոց, որ նախատպաւորեաց Իսահակաւ զխորհուրդ խաչին, որ զհամբերութիւն Յոբայ շնորհեաց, որ զՀեղիաս շարժմամբ վերացոյց հրեղէն կառօք, որ 'ի մարգարէսն փչեաց զյառաջգիտողութիւն, որ առաքելոցն զպարգևս բժշկութեան շնորհեաց, որ և առ նոսին գոչէր ասելով. «Քաջալերեցարուք ես յաղթեցի աշխարհի»: Սա է տէրն փառաց՝ որ համբարձաւն յերկինս օրհնութեամբ, և նստաւ ընդ աջմէ երկնաւորն հօր,

հնազանդեցեր նմա հրեշտակաց և իշխանութեանց և զօ-
րութեանց։

Նորին ինքն ընկալցի և զձգնախոնձ աղօթս ձեր, և յաղթողս զձեզ ցուցցէ առ փորձիչն աշխարհի, հնազանդեցուցանելով ձեզ զամենայն փաղանգս այսոցն պղծոց, և քարքարեալ առ ձեզ ասասցէ. "Ահա ետու ձեզ իշխանութիւն կոխել 'ի վերայ օձից և կարճաց"։ անվթարս, անբիծ և անարատս պահելով ողջ զձեր շունչ և զմարմինն և զոգի, լցեալս և ուռճացեալս արդարութեան պտղովք և քաղցրութեամբ, որ է ամենեցուն է արարիչ, որ և արժանի արար զմեզ ժողովել 'ի միասին և զփրկականս զայս կատարել զտօն։ Որ է նմա վայելէին ամենայն փառք և պատիւ և զօրութիւն հօր և որդւոյ և սուրբ հոգւոյն այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Ի ՍՈՒՐԲ ԽԱՉՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ո՛վ ինչ տեսցից և կամ զինչ խօսեցայց. զո՞ ձեզ կոչեցից, ոչխարս եթէ հովիւս, նաւավարս եթէ նաւաստեայս, աշակերտս եթէ վարդապետս. արդեօք զարմանացայց ընդ ձեր նախանձ, որ քան զհուր ջերմագոյն է։ Ոչխարս կոչեցից զձեզ, քանզի և էք իսկ հեզք և խոնարհք. հովիւս կոչեցից զձեզ, քանզի և էք իսկ նըմանս տեառն ձերոյ. նաւավարս կոչեցից զձեզ, քանզի էք իսկ յալեաց ծովու միջի։ Նաւաստեայս կոչեցից ըզձեզ, որ նստեալքն 'ի խելս նաւին, և արուեստիւն իւրով 'ի սաստկաձայն ալեացն ողջ և անվնաս հանէք զնաւն 'ի յափն ծովուն, և 'ի նաւահանգիստն խաղաղութեան ձգէք։ Ո՛չ և աշակերտս զձեզ կոչեցից, զի էք պատրաստ առ 'ի լսել։ Ո՛չ վարդապետս, զարձեալ ասեմ, և էք։

Արդ այսուհետև գնել կամիմ առաջի ձեր սեղան հոգևոր, ոչ որ զմարմինն բուծանէ, այլ որ հոգւով պարարակէ. նա առաւել ևս զմարմինն բուծանէ և զհոգին սրբէ։ Ո՛հ այնպիսի է սեղան հոգևորական, ոչ որպէս սեղան որկորստաց կոկորդալից զմայլեցուցանէ,

այլ քան է հոգևորականն, զհամ անուշահոտն բուրիչ[1]. Իբրև յիշէ մարդ զբուրել հոտոյն, յանձնեսսեան կամի բուրել. որպէս և որ զհամեմունսն անուշ արանց ոք ծամեսցէ և զհամ անուշութեան բուրեսցէ, այլ ոչ եթէ նոցին միայն վայելէ 'ի հոտոյ անուշիցն, այլ որ շուրջ զնովաւ իցեն՝ լցուցանէ:

Նոյն պատրաստեցէք զանձինս ձեր, քանզի կամիմ բանս ինչ ճառել ձեզ. զի որպէս 'ի լուսաւորաց ոք կամի մտանել 'ի նաւէ անտի 'ի ծով, և մխիթարհարեալ[2] ձախորդեալ՝ զմարգարիտն խնդրեսցէ առ 'ի գտանել, նոյնպէս և մեք ունիցիք փոխանակ նաւուն զհին և զնոր կտակարանս, փոխանակ զեկեղեցին զխաչն, փոխանակ նաւավարին զՔրիստոս, փոխանակ նաւաստեացն զհոգին, փոխանակ օդոյն զհոգին սուրբ, փոխանակ առագաստին զշնորհսն, փոխանակ նաւավարացն զաշակերտս, փոխանակ բեռանցն զմարգարիտն: Ա՛ւ[3] խորշեսցուք զանձինս մեր 'ի գրոցն 'ի վայր, այլ յօժարութեամբ յանդուգնութեամբ ընդարձակեսցուք, ոչ զի զմարգարիտն 'ի վեր բերիցեմք, այլ որ քան զամենայն մարգարիտս պատուականագոյն է:

Հանգստացուցէք այսուհետև զձեզ աղաչեմ առ 'ի պատրաստել ինձ զլսելիս ձեր. որպէս և յառաջագոյն ասացի ձեզ՝ եթէ պատուականագոյն է քան զմարգարիտ զոր կամիմ մերձել 'ի բանական անգնոց. Ո՛չ անփոյթ առնիցէք և իբրև անփոյթ լսիցէք. զի գրեալ է, «Ո՛չ տայք զսրբութիւն ձեր շանց, և մի արկանէք զմարգարիտս ձեր առաջի խոզաց»: Յօժարամ խոզս լսիցեն՝ մի զանազանոց կարծիցես, և շունս յարձակեալ լսիցես՝ մի շունս խնդրեսցես. զի խոզս զաղտեղեայսն կոչէ՝ որք յանդաստակութեան կան, և շունս զագահաբեկ ասէ՝ որք վաղրապար ընդդէմ տեառն հաչեսցեն շշնջեն: Արդ արկէք զանձինս ձեր արժանի մարգարտին, զոր կամիմ ձեզ ընծայեցուցանել:

Ո՛չ և մեք ոչ ընդ վայրապար առնել զսերմանսն ընդ երկիր ցրուեն, եթէ ոչ նախ եզինս ընծեն և արօրս կազմեն և զփուշս խլեն և ակօսս բանայցեն և կակղե-

1 Այսպէս յոյնն. մերն բոյս:
2 Օրինակ մի մերձեալ կարկանել:
3 Յոյնն արկցուք զանձինս մեր 'ի նաւին յանդգնութեամբ ..., ոչ զի:

ցեն, և առաջս յայտնեամ աներևութիցեն. յորժամ ելեւ-
ցէ անձրև 'ի վերայ երկրին, յայտնեամ առեալ երկիրն՝
զհասկս ծնցի։ Նոյնպէս կան և ամէն ամենին ձմերայնի և
ամառայնոյ և զօրաց յերկնից և արեգականն շողից և ժա-
մանակի հնձոց, և առաջս յայտնեամ առեալ ժողովեն
'ի շտեմարանս։ Նոյնպէս ոչ ձմեռան և ոչ ամառան և ոչ
արեգականն շողք և ոչ անձրև և ոչ վարք, և ոչ եզի-
նըն 'ի լուծ գնել, և ոչ մանգաղ 'ի ձեռան առնուլ և ա-
կոսս[1] բեկանել և փուշս խլել. այլ՝ այսօր սերմանել,
և 'ի նոյն օր հնձել։ Ոչ ի ոչ գործեալ զերկիր սերմանն
և անմշակ, այլ զգամանակաւ և զխնամոտութեամբ, և ոչ ան-
հնչակեան. և երանի է լինել զի այսպիսի երկրի մշակի-
ցեմ։ Այս երանի է յայտնեամ յորժամ 'ի լուսոյ յա-
կանէն խոտիցեմ, զի սատուցարագործ է։ Երանի է ձեզ
բան աւետարանին, զոր առէ ամէն ցաւակերաց իւր՝ ե-
թէ "Երանի է ձեզ եթէ զաղտաւորութեան իմ պահէ-
ցէք"։

Յօժարեսցուք զանձինս և ունկնդիրք լսողք բա-
նիցս, զի կամիմ ձեզ օրինակաւ ցուցանել բան բանից
կարգի եթէ զինչ իցէ տէր։ Նման իցէ տէր սան որ նա-
ւիցէ 'ի վերայ բարձրաւանդակի և նկատիցէ զամենայն
ծով, և տեսանէ 'ի նմա նաւս բազումս և զնայսոս, զի
'ի սաստկանայ անողորմ զաքիւն վերացեալ բարձրացու-
ցանեն սաստկական հողմքն. այլ հմուտ ոք 'ի նաւավա-
րաց հնարի ընդդիմել ալեացն, 'ի նաւահանգիստն խա-
ղաղութեան զնաւն յածէն ձգել փութայ. զի մի անժա-
մանակ երևեսցի հասեալ՝ երկիւղածից զարհուրեցուցանի-
ցէ, և մի ընկղմեալ 'ի վայր նաւն նաւիցէ, ընդ այլոց
նաւս համբերեալ կշռական հողմոցն հայեցեալ զկնիցէ
զուարթական Ձմեռնասորհն, վարատեալս և այլոց ընկե-
րացն ալեկոծս անողորմութեան լեալ՝ հողմակոծք նաւա-
բեկք տարածեալք և մահկանացուք, և ամենք յաղա-
չաւ անկեալ զարհուրանօք ափս ձեռնածեալ բուռն հար-
կանիցեն և ունիցին զփրկիչ կուր լինել, և 'ի ծփական ա-
լեացն 'ի խաղաղ տեղի ձգիցեն, և զմեռեալսն զանդամ-
ոյն ցրուեալս և վարատեալս, զայն ամենայն նկատեալ
տեսանիցէ 'ի վերայ բարձրաւանդակին։ Այնպէս և տէր,

1 Օրինակ մի ակօսաբեկ առնել;

որպէս յառաջագոյն խօսք ասացաք, եթէ 'ի բանից կար-գի ասեմք:

Այս յորժամ զԱծ գիտասցես նստեալ 'ի բարձունս, մի միայն 'ի բարձունս կարծիցես, այլ ամենայն ուրեք. զի ոչ եթէ տեղի թափուր է 'ի նմանէ և կամ 'ի նմա-նէ հեռի, այլ ինքն իւր տեղի է. նա ամենայն է յա-մենայնի, ուրեք ոչ բովանդակի: Ոչ է ինչ կարաս-ցէ ունել զանմարմնական բնութիւնն և զանհասա-կանն և զանքուն և զանքննելին, զանտարրականն և զանպա-տումն և զանմատոյցն. զի ով այսպէս իցէ՝ նա Ած իցէ, և որ չէ այսպէս՝ նա չէ Ած: Ով որք Ածապաշտք ի-ցեն, այսպէս պարտ է խոստովանել զԱծ՝ եթէ նա է յա-մէր, որպէս և գրեալ է՝ եթէ "Այս են կեանք յաւի-տենականք, զի ծանիցեն զքեզ ճշմարիտ Ած, որ առա-քեցեր զորդիդ քո սիրելի զՅիսուս Քրիստոս":

Յայսմ տեղի ստգտանեն զմեզ հերետիկոսքն, որք կարդան և ոչ խելամտեն, որք զկանոնաւորն խելամտեն և ոչ խոստովանեն: Ոչ է յորժամ զՔրիստոս լսիցես՝ մի զԱծ միայն կարծիցես և մի լոկ միայն զմարդկան տես-չութիւնս, այլ զերկոսեանն միաբան: Գիտեմք զՔրիս-տոս քաղցեալ, և գիտեմք զՔրիստոս յեօթն նկանա-կէն և յերկու ձկանցն կերակրեալ զհինգ հազարս. գի-տեմ զՔրիստոս ծարաւի, և գիտեմ զՔրիստոս ըզ-ջուրն 'ի գինի դարձուցեալ. գիտեմ զՔրիստոս 'ի նաւի, և գիտեմ զՔս գնացեալ 'ի վերայ ծովու. գիտեմ զՔս մեռեալ, և գիտեմ զՔս յարուցեալ զմեռեալս. գի-տեմ զՔրիստոս զի կայր առաջի Պիղատոսի, և գիտեմ զՔրիստոս նստեալ ընդ աջմէ Հօր. գիտեմ զՔրիստոս թշնամանեալ 'ի Հրէից, և գիտեմ զՔրիստոս երկրպա-գեալ 'ի հրեշտակաց. է ինչ որ ըստ Ածութեանն խելամտեմ, և է ինչ որ ըստ մարդկութեանն, վասն այնո-րիկ յերկոցունց ասի Քրիստոս. գիտեմ զՔրիստոս 'ի Մարիամայ ծնեալ, և գիտեմ զՔրիստոս յառաջ քան զյաւիտեանս ծնեալ 'ի Հօրէ: Խոստովանեսցուք այսու-հետև զտէր մեր Յիսուս Քրիստոս, զանքակ աստուա-ծն, զՀիմն որ 'ի վերայ վիմի հաստատեալ, որ ասէ ցՊետրոս՝ եթէ "Դու ես վէմ, և 'ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ, և դրունք դժոխոց մի յաղթա-հարեսցեն զնա": Այնպէս և առաքեալն Պօղոս ա-

տուցանէ զմեզ և ասէ՝ եթէ «Հիմն այլ ոք ոչ կարէ դնել քան զեդեալն Յիսուս Քրիստոս»։

Սոյն աղաչեմ զամենեսեան՝ հեզ և քաղցրունս լինել առ միմեանս. մի անգթութ իբրև ուանդակ կամ ըմբռնել կամ յանիրաւութեամբ իւիք զայլոց խոտեցիք, և առ յաւուր ժամանակին դատաստանին և դատապարտութիւն ընդունիցիք։ Զգաստք, մի ստացողք անիրաւութեան, «զի ոչ է մեզ մարտ պատերազմի ընդ մարմնոյ և ընդ արեան, այլ ընդ իշխանութիւնս և ընդ պետութիւնս և ընդ խաւարեցուցիչ աշխարհակալս այսորիկ»։ Փութասցուք և մեք ապրել ՚ի յահեղ պատուհասիցն յաւիտենից։ Ոչ եթէ միայն այնոր կարգեաց մեծ պատուհասն իւր զի զմեզ դատեսցէ, այլ զի զանձինս մեր ՚ի պատուհասէն ազատեսցէ. քանզի այնպիսի ունիմք զմեծ ազօրհնեալ և մարդասէր, որպէս և վկայէ Դաւիթ ՚ի սաղմոսին՝ եթէ «Աստուած դատաւոր արդար, հզօր և երկայնամիտ, որ ոչ ածէ զբարկութիւն իւր զօր հանապազ». և դարձեալ ՚ի միւսում սաղմոսն ասէ. «Եթէ ոչ դարձջիք առ նա, զսուր իւր սրեալ է, զաղեղն լարեալ. ՚ի նմա է պատրաստեալ զանօթս մահու»։

Այսպէս ասէ մեծ, ոչ զի զմեզ դատեսցէ, այլ զի մի ծուլասցուք. զի եթէ կամէր զկորուստ մեր, ոչ հեղոյր զարիւնն ՚ի վերայ մեր։ Մեռաւ, զի քեզ անմահութիւն շնորհեսցէ. քաղցեաւ, զի քեզ տացէ զմարմին իւր յուտել. ծարաւեցաւ, զի քեզ զիւր արիւնն արբուսցէ. նստաւ ՚ի յաւանակին, զի զքեզ ՚ի վերայ քերովբէից նստուսցէ. մերկացաւ, զի զքեզ լուսազգեցցէ. ապտակեցաւ, զի զքեզ ազատեսցէ. աշխատեցաւ, զի զքեզ հանգուսցէ. եկ ՚ի ծով, զի զքեզ աներկիւղ արասցէ. նեղեցաւ, զի զքեզ անհոգս արասցէ. ՚ի կուսէն ծնաւ, զի զծնունդս կանանց ազատեսցէ ՚ի մեղաց. կոչեցաւ մարդ, զի զքեզ Ած արասցէ. կոչեցաւ և որդի մարդոյ, զի դու կոչեսցիս որդի Այ. եհառ զմեր, և ետ զիւրն. եկաց յաղօթս, զի զքեզ ուսուսցէ. որպէս առ Պաղատանաւն ասէր «Հայր, փառաւորեա զորդի քո, զի և որդի քո փառաւորեսցէ զքեզ. եղև ձայն յերկնից՝ փառաւորեցի և դարձեալ փառաւոր արարից. գիտեմ զի հանապազ լսես ինձ, այլ վասն ժողովրդեանս որ շուրջ կան՝ զի հաւատասցեն եթէ դու առաքեցեր զիս»։ Զա

միանգամ յանձին կրեալ, ոչ վասն իւր և ոչ վասն հօր, այլ զի՛ ապրեցուսցէ խաչիւն զամենայն ազգս մարդկան.

Եթէ կամիցիս գիտել, որդեա՛կ, զզօրութիւն խաչին, և մեծս պարտ է 'ի վարդապետութենէ պատմել, լուր ի Խաչն քրիստոնէից լոյս, մեռելոց յարութիւն, կուրաց առաջնորդ, անյուսից յոյս, մոլորելոց Ճանապարհ, ցուպ կաղաց, աղքատաց մխիթարութիւն, մեծատանց սանձ, ամբարտաւանից քակտումն, պագշոտաց ապաշխարութիւն, ախոյեան դիւաց, բանսարկուին յաղթութիւն, մանկանց դաստիարակ, նաւավարաց ուղղիչ, տագնապելոց նաւահանգիստ, պատերազմողաց պարիսպ, հայր որբոց, վերակացու այրեաց, անիրաւելոց դատաւոր, արդարոց խորհրդակից, նեղելոց հանգիստ, ողջոց պահապան, սրբոց գլուխ, ծերոց կատարումն, խաւարելոց լոյս, թագաւորաց վայելչութիւն, զէն յաւիտենական, բարբարոսաց մարդասիրութիւն, ծառայից ազատութիւն, անխրատից իմաստութիւն, անօրինաց օրէնք, մարգարէից քարոզ, առաքելոց պատմութիւն, մարտիրոսաց պարծանք, վանականաց ճգնութիւն, կուսանաց զգաստութիւն, քահանայից ուրախութիւն, եկեղեցւոյ հիմն, տիեզերաց զգուշութիւն, մեհենեաց աւերիչ, բագնեաց կործանիչ, ձենձերաց ապականիչ, հրէից դայթակղութիւն, ամբարշտաց կորուստ, տկարաց զօրութիւն, հիւանդաց բժիշկ, բորոտաց սրբիչ, անդամալուծաց առողջութիւն, քաղցելոց հաց, ծարաւելոց աղբիւր, մերկոց վերարկու: Մերկութեան յորժամ լսես, ոչ զմարմնոյ մերկութիւն ասեմ, այլ զանհաւատութիւն. զի յորժամ հաւատայցես, յայնժամ զգեցցիս զՔրիստոս: Լուր Պաւղոսի որ ասէ. “Որք 'ի Քրիստոս մկրտեցարուք, զՔրիստոս զգեցեալ էք”: Այս յորժամ զՔրիստոսէ լսիցես, մի՛ ըզ միայն կարծեսցես և կամ զմարմնոյ տնտեսութիւն ինչ բնական համարել, այլ զերկաքանչիւրն: “Զի և նմա պարտ է անյապաղ քարոզել ձեզ, և ձեզ զգուշանալ և զգաստանալ”: Հանապազ[1] թերևս վարդապետեալ

1 Մթութիւն իմաստիցդ, Թերևս 'ի շփոթութենէ բառ միոյ ևեթ օրինակի, քանզի պակասի յայլսն, պարզի 'ի յունականին՝ որ ասէ. Չի՛ խօսիմ զամենեցուն վարդապետս լինել: Այլ Քրիստոս ասէ, վասն զի մեր-[illegible] [illegible]. [illegible] Քրիստոսի [illegible], ա-[illegible] [illegible] նորա. բան [illegible] վասն զի

ձեր ամենեցուն, վասն զի Քրիստոս մարմին զգեցաւ, մարմնացեալ մարմնով քան իբրև յումեքէ, որպէս՝ իբրև 'ի Հօրէ. մկրտեալն՝ իբրև 'ի մայրենոյ ոչ, և Ած անտանելի: Լուր աւետարանչին Յովհաննու՝ եթէ «Ի սկզբանէ էր բանն, և բանն էր առ Ած, և Ած էր բանն. նա էր 'ի սկզբանէ առ Ած. ամենայն ինչ նովաւ եղև»:

Տեսանեմք զի նա է որ ձգեաց զերկինս բանիւ, և այ-գի ազգի զեղեցիկ տունկերք զարդարեաց, և եցոյց զեր-կինս իբրև զհովանի ծաղկալից: Նա է որ զարեգակն լուսաւորեաց՝ կարգելով նմա ընթացս. նա է որ զլու-սին մեկնեաց ընդ արևմուտս. նա է որ զերկիր հաստա-տեաց 'ի վերայ ջուրց. նա է որ երկրի հրամանն ետ բու-սուցանել զբանջար խոտոյ և աղբերաց բխել ջուր, զը-նալ գետոց և Ճահիճս ժողովել, և ծովու սահման եդ աւազու, և ջուրց՝ հանել շունչ կենդանի, օդոց չնչել, և զերկինս կշռեաց, ամպոց գնալ, անասունս չորքոտա-նիս, զեռունս և թռչունս թևաւորս: Նա զինչ եւս ա-ստեղծեալ զհրեշտակս, զհրեշտակապետս, զաթոռս, զսե-րովբէս, զքերովբէս, զիշխանութիւնս և զպետութիւնս, զժամանակս և զաւուրս, զամիսս և զշաբաթս և զօրս, զտիւ և զգիշեր, զլոյս և զխաւար և զամենայն յաւե-լուածս կարգեաց: Հուսկ յետոյ արար զմարդն բան-աւորութեան պատկերի իւրոյ, և եդ զնա 'ի դրախտին:

Արդ և տեսէք զմարդկային ազգս 'ի բանսարկութենէն Հրա-պուրեալս, զանձնասպանս մեր առնել՝ բևեռելոց ընդ խա-չին ընդ իւր. զի որպէս փայտիւն եղև յանցանելն, նոյ-նպէս 'ի ձեռն փայտին փրկութիւնն: Նախանձէր բան-սարկուն՝ յերկնից յերկիր անկեալ, և զի Ադամ 'ի դրախտին էր, իբրև զօձնար[1] աւերել զօձն մտանէր առ նա և այնպէս խօսէր ընդ նմա որք 'ի դրախտին էին. քանզի անմարմնական էր, առ մարմնականն մերձենալ և խօսել ոչ կարէր. և ասէր ցԵւա. «Բարի է ծա-ռոյն ուտելին և գեղեցիկ 'ի Ճաշակել. զի յորժամ ու-տիցէք 'ի նմանէ, լինիք իբրև զԱծ»: Նոյնպէս հաւա-նեցուցանէր զԵւա, և նա հաւանեցուցանէր զայր իւր: Եւ իբրև Ճաշակեցին, երևեցան մերկք: Յայնժամ ասէ

յումեքէ որպէս. որպէս, վասն զի 'ի հօրէ. մկրտեալն, վասն զի ծնաւ 'ի մայրենոյ ոչ. Ած, վասն զի տանելի: Լուր:

1 Օձին ձևոյ.

ած զԱդամ "Ո՞ւր ես"։ Յորժամ լուիցես՝ ուր ես, մի՛ անգիտութիւն կարծիցես զայդ։ Քանզի ասէր ցնա բանսարկուն՝ եթէ "Յաւուր յորում ուտիցէք, լինիցիք իբրև զԱստուած"։ իբրև կարծէին թէ լինիցին Աստուածք, վասն այսորիկ ասէր ցնա Աստուած՝ Ադամ, ուր ես. ցուցանէր նմա թէ մարդ մնացեր։ Ո՛չ պատուիրեցի քեզ չուտել 'ի ծառոյ անտի. կերար, յանցեար։ Այն էր զոր ասէր՝ ուր ես։ Ո տերև թզենւոյն արկեալ զխորհրդամբք ծածկէին զառակն մեղացն։ Այլ զինչ ասէր Ադամ. "Զձայն քո լուայ զի գնայիր 'ի դրախտի աստ"։ և զարհուրեալ ասէր. "Կինն զոր ետուր ցիս, նա յանցոյց զիս"։ Այլ ասէ ցկինն. "Զինչ զի գործեցեր"։ Այլ ասէ կինն. "Օձն խաբեաց զիս"։ Ո՛հ, ասէ, և համարեաց թէ զքեզ ետու առն քո. մի թէ զօձն ետու քեզ։ Այս զնէին պատճառս, յայտ է եթէ զանձինս արդարացուցանեն։

Այլ ասէր ած զԱդամ. "Անիծեալ լիցի երկիր 'ի գործս քո, փուշ և տատասկ բուսցին քեզ, և քրտամբք երեսաց քոց կերիցես զհաց քո"։ Այլ ցկինն ասէ. "Տրտմութեամբ ծնցիս որդիս, և առ այր քո դարձ քո, և նա տիրեսցէ քեզ"։ Իսկ զօձն ասէ. "Ի վերայ որովայնի քո գնասցես, և հող կերիցես զամենայն աւուրս կենաց քոց. նա սպասեսցէ քում գլխոյդ, և դու սպասեսցես նորա գարշապարին"։ Այլ ընդէ՞ր զօձն անիծանէր և ասէր՝ "Ի վերայ կրծոյ և որովայնի քում գնասցես, և հող կերիցես զամենայն աւուրս կենաց քոց"։ Այլ ընդէ՞ր զորովայնն անիծանէր. քանզի 'ի նմա էր մտեալ՝ որ իմացոյց զչարն. իսկ զպտուղն՝ քանզի կերակրովք խաբեաց. այլ եթէ՝ հող կերիցիր զամենայն աւուրս կենաց քոց, քանզի Ադամ յերկրէ հողեղէն էր։ Այլ առնուն երեքեան զհրամանս պատուհասին, քանզի երեքեանն անցին զպատուիրանաւն։ Այլ քանզի փայտիւն լինէր յանցանքն, որպէս և յառաջագոյն ասացի, վասն այսորիկ և նա զսկիզբն զանդամոյ մեղոյ բևեռեաց ընդ խաչափայտին. զի որպէս 'ի ձեռն փայտին յանցանքն եղեն, նոյնպէս և 'ի ձեռն փայտին փրկութիւն եղիցի։ Այսու ամենայնիւ փառաւորեսցուք զՀայր և զՈրդի և զՍուրբ Հոգին այժմ և միշտ և յաւիտեանս. ամէն։

ՅԱՂԱԳՍ ԶՍԳԱԼՈՑ ԶՎԱԽՃԱՆԵԱԼՍՆ, ՄԱՆԱՒԱՆԴ ՈՐ ՏՂԱՅՔ ԱՆԱՐԱՏՔ ԹՈՂԼԻՆ ԶԱՅՍ ԿԵՆՑԱՂՍ

Մեր այստ Հետև մանաւանդ քան յառաջագունիցն[1] փութալոյ[2] վարդապետութեանց մեզ ՚ի ներքս. քանզի բազում անգամ գիտէ բան մխիթարել զզաւս. գիտէ վարդապետութիւն չափաւորապէս՝ լուծանել զաղտամութիւն: Վասն որոյ զգուշանամք յորոց երէկ ընդ մեզ, այսօր տեսանեմք զի ոչ գոն ընդ մեզ. այլ կամ առ տէրն փոխադրեցաւ, կամ անկեալ ՚ի վերայ մահ-ձուց. և այսուհետև ամենեցուն մեզ անցն ունել է: Վասն որոյ բազումն առ մեզ տեսանեմք ողբս, անդադար յեկե-ղեցւոյ խռովութիւնս, սգաւորաց զարտասուս, զբազ-մաց զանկարգ զկոծս: Վասն որոյ յոլովագոյն յաղագս այսորիկ աղաչեցի և յաւէ արարի՝ թէ պարտ է գոհու-թեամբ և համբերութեամբ տանել զզաւակաց իւ-րեանց զմնջումն, և մի այդպէս ծանակ լինել, և մի իբրև կորուսեալ զերթեալսն առ Տէր համարել, մանա-ւանդ որք տղայք անպարտք թողին զայս կենցաղս: Վասն որոյ մի զնոսա, այլ մանաւանդ զմեզ զմեզօք զգածեալ զանձինս մեր ողբասցուք: Զի եթէ ոչ այսօր սթա-փեալ առնուցուք ՚ի միտ, երբ ապա դարձցուք յուղ-ղութիւն. և եթէ ոչ մահ եղբօր քո իմաստնացուսցէ զքեզ, ո՞վ ապա դարձուսցէ զքեզ. եթէ ոչ մեռեալ տեսանելով եկեսցես յապաշխարութիւն, երբ ապա դարձցիս ՚ի բարի. և եթէ ոչ ՚ի գերեզմանս հայելով ուղղեսցես զվարս քո, երբ ապա դարձցիս յԱստուածայինսն: Ահա զայսպիսիս տեսանեմք, ահա զնոյն կրեմք և ստա-նեմք փորձիւ:

Վասն որոյ խնայեսցուք աղաչեմք, մի ՚ի նանիր և ՚ի զուր խռովեսցուք, մի իբրև անմահք բարբանջեսցուք: Քանզի մի է ճանապարհ մահուն, և ընդ այլ ոչ գոյ անց. մի է ժամանակն և ահագին է ժամն. հաստա-կաց է բաժակն և ամենեցուն տուեալ. մի է կամաւորն

1 Իմն՝ առաջնոց աւուրցն:

2 Օրինակ մի փութայեր:

և ընդ այլ անց ոչ ունի. ամենեցուն է պարգև և հաստատուն երկիւղն. մի է պտուղն և սկիզբն, և ամենեցուն կատարումն: Աստուածային է սուրբն և անձն ոչ սանու. վասն զի ոչ 'ի թագաւորաց երկնչի, ոչ զքահանայս պատուէ, ոչ յայլս զեթայ, ոչ զեղեցկութեան տղայն, ոչ 'ի մեծամեծն խնայէ, ոչ 'ի աղքատաց զանց առնէ, ոչ յիշխանաց զօրաց, ոչ 'ի թագաւորաց երկնչի, ոչ զձիւնս զինի, ոչ յամենայն անձն առանու, ոչ զոր առանու առնել փոխանակ. այլ հաւասար ամենեցուն հատանէ մահ:

Մահն այդ և տեսանեմք խակ, զի որ այսօր ընդ մեզ, 'ի վաղիւ անդր յառաջեալ քան զմեզ. որ այսօր բարեկամաբար ողջունեն զմեզ, այգուցն ողորմելապէս յուղարկեն 'ի մէնջ. որ այսօր 'ի կենցաղումս, այգուցն 'ի գերեզմանի. որ այսօր յերևելի փառս, վաղիւն յաղտանս զազրութե. որ այսօր խաղալիք անուշիւք օծեալք, այգուցն հոտեալք չարաչար. որ այսօր աստ փափկանան, այգուցն անդ որդանց զանանայէս. և պարզաբար որ այսօր յղփացեալ, վաղիւն դատապարտեալ: Օրս բազում անգամ խորհրդելով, և զնմնջումն նոցա լսեալ՝ ասեմք առ մեռեալսն. ո՞ւր այս անուն իշխան. և լսեմք եթէ անցաւ: Այս ո՞ւր հզօրն և մեծն. և զարմեալ ասեմք թէ էանց: Այս ո՞ւր երևելի թագաւորն. անդ, ասեմք, յառաջեաց և նա: Ո՞ւր. ուր ահաւորն ահաւորաց հզօրն և թագաւորն յաւիտենից, դատաւորն անհրաժեշտ: Ընդ. մեր արդեօք կամ յորում տեղւոջ իցեն յառաջեալքն՝ ոչ ոք կարէ ասել. այլ այնչափ միայն գիտեմք, թէ անդ՝ ուր թագաւորն թագաւորաց է և արարիչն արարածոց, հզօրն և թագաւորն յաւիտենականն, դատաւորն հոգւոց և մարմնոց:

Յայնժամ մեծի և ահագին աւուրն ուր ոչ է աղաչել, այլ ողբալ. ուր ոչ են պաճուճանք, այլ խաւարումն. ուր ոչ է զղջումն, այլ տանջանք. ուր ոչ են բամբասանք, այլ պատասխանատուութիւնք. ուր ոչ է մեծանալ, այլ ամաչել և դողալ. ուր ոչ է ակնառութիւն, այլ արդարադատութիւն. ուր ամենեքեան մեք առաջի կամք ծառայք և ազատք, քաջատոհմիկք և անազգիք, մեղաւորք և արդարք, ոմանք պսակեալք և ոմանք ամաչեցեալք: Ո՞ւր անդ թագաւորաց երևելի փառք, ո՞ւր իշխանաց ամբարտաւանութիւնք, ո՞ւր մեծատանց ան-

զթութիւնք կամ դատաստանաց անիրաւութիւնք, որ գեղեցկութիւն մանկութեանն բազմապատկեն. մանկութիւն՝ անզգամութիւն[1], որ երկայն յոյս կենաց ունէր. մանկութիւն՝ խառնակեալ միտքն, բազմախորհրդակըն, յոլով ընդ բազմօք անկեալ զբաղմանց, որ չարաչարս գնէր խնամս մարմնոյն. մանկութիւն՝ յորդորանողն առ 'ի պատրանս, մեղկութ եւ թշուառական, խառն դիւրաթաւալ, հեշտս պատրաստ առ 'ի կորուստ. մանկութիւն՝ նորոց դիւրահաւանութեան, սուտ եւ անզգաւոր. մանկութիւն՝ անմիտ ախք, անզգաւ մտօք, 'ի վեր ամբարձեալ աչօք, ձգտող դիւրաշարժ. մանկութիւն՝ եռանդն արեան եւ կայտ յանդգնաց, անփոյթութիւն անպատուհասից. մանկութիւն՝ երկրաւոր բարեբաստ, եւ առ ամենայն ելս անկարգս փափկերակս: Նա որ առ խնամ եւ յանդուգն, անդ ողորմելի. որ առ արբեալ է 'ի գինւոյ, անդ կարօտ լինի կաթի մօր իւրոյ. որ առ 'ի զբօսանս[2] լեզուի, անդ լեզուն չարաչար տանջի. որ առ պէսպէս հանդերձիւք դիպակօք զարդարեալ, անդ մերկ կայ առաջի ահաւոր բեմին:

Մի՛ ի խնձ ասեր, տուր խնձ զայս օր եւ առ զվաղիւն. զի ոչ անասնեմ զքեզ զինչ եւս առ, այլ անդ անձն ունիմ քեզ թէ ուր իցես: Մի՛ ի խնձ ասեր թէ մանրամասն է ամ. թեպէտ եւ մեղայ՝ կարեկից լինի ինձ: Այլ վասն այնորիկ առանձնէ, զի անդ տանջէ. առ թոյլ այս դպէս մանրամասն, անդ քննէ. առ անձն ունի զարձ յաղթութիւն, անդ մատնէ հրոյն անշիջելի, որդանն անքնոյ[3], տարտարոսին ցրտագնոյ. իսկ առա իրրեւ զամերար ներէ յառաջ ուղղութեան: Ուր անդ իմաստունն, եղբարք. ուր հզօրն, ուր անկամք եւ ազնուականք նոցա, ուր ձաշք եւ ընթրիք զանազանեալ խորտկաց, ուր որ թմբկօք եւ պարուք զգինեին ըմպեին, ուր պէսպէս կերակուրքն, ուր բազմախառն[4] ձիընթացքն եւ այլոց անտարանաց, ուր[5] առեանք թէատրոնաց: Նա այս լինի յորժամ եղբարքն մեր քաղցեալք եւ ծարաւիք 'ի չաչարանս եւ 'ի դժնդակութեան, 'ի մերկութեան եւ յա-

1 Իմա որպէս անզգայունք:
2 Օրինակ մի առաւ 'ի բամբասանս, անդ:
3 Ներքոյ օր. անդնի:
4 Չորս օր. բազմախառն:
5 Մի օր. ուր թէատրոնն:

տանջու՝ մահու ցանկացեալք յանհուն տրտմութենէն: Նոյնպէս, քաջութիւն որ ամենեցուն սարսելի՝ եղև աշխատելոցն կարօտելի, և կենդանութիւն որ ամենեցուն ախորժելի՝ եղև նոցա զարշելի, և լոյս այս որ ամենեցուն փափագելի՝ եղև նոցա ատելի:

Օրհնեալ է Տէր որ զամենայն ինչ յարդարէ յօգուտ մարդկան: Ոչ է չար մահ, այլ եղբարք. և այս ոչ է իմ բանս, "Մահ մարդոյ հանգիստ է" ամենայնիւ Ճառէ Յոբ: Զի որ մեռանին՝ արդարացեալ է 'ի մեղաց և դադարէ յաշխարհիս ժլատութենէ, և արգելու յաւելուլ զչարիս, և ցածնու 'ի յաճախելոյ բեռինս մեղաց, և լսէ 'ի բարկացուցանելոյ զՏէր: Մահ մարդոյ հանգիստ, տղայոց մխիթարութիւն, ծերոց ներումն, աշխատելոց հանգիստ, պատուականաց վճարումն, հօգացողաց լուծումն, վշտացելոց մխիթարութիւն, մեղաց խափանումն: Եւ եթէ ոչ կայր մահ առաջի, զմիմեանս ուտէաք արդեօք. և եթէ ոչ դատաստանի զարհուրեանն մնայաք, կենաց յոյս ոչ ունէաք. և եթէ ամենայնաց ահին ոչ ունէաք, ոչ երբէք դադարէաք 'ի մեղաց, և ոչ 'ի յանցանաց 'ի բաց կայաք:

Տես զսեռանն մարդասիրութիւն, զիարդ որ յանցանացն պատիժք՝ եղեն պատճառք փրկութեան: Զի եթէ արդար է վախճանեալն՝ խնդայ, վասն զի վստահութեամբ և հանգստիւ առ տէրն գնաց. իսկ եթէ մեղաւոր է՝ մի արտասուեր և մի տրտմիր, վասն զի շահեցաւ չյաւելուլ զբեռինս մեղաց: Եթէ մեք ասէին մնայաք, յիրաւի արդեօք լայաք զվախճանելոյն. իսկ եթէ ամենեքեան ամենայն իրօք անդր եմք գնալոց, ապա մի զսակաւ յառաջեալսն քան զմեզ սգասցուք. և մի զոր 'ի վերայ ննջեցելոցն բարեաւ կատարեմք, զայն 'ի ձեռն չարաչար արտասուացն խափանեսցուք: Ոչ տեսանէք որպիսի կարգս կատարեմք 'ի վերայ ննջեցելոցն. սաղմոսիւք և օրհնութեամբ յուղարկեմք զնոսա, զոր առ տէրն գոհութիւն նշանակեմք. նորոգ հանգերձիւք պատեմք, նոր զգեստ անապականութեան նշանակեալ. մեռոն և ձէթ հեղումք, զօծումն մկրտութեան զուշակեալ՝ երթալ ընդ նոսա թոշակ հաւատոյ. խնկօք և ջահընկալութեամբ յուղարկեմք, ցուցանելով թէ 'ի խաւարային կենցաղոյս լուծեալ՝ առ լոյսն ճշմարտու-

թեան չոգաւ. ընդդէմ աղանդոց զաւառականն ուղղեաց, զյաղթութիւնն ՚ի ձեռն օրինակի նշանակելով [1]:

Նոյն եթէ յարութեան հաւատովք, մի այնպէս տրտմեսջուք որպէս այնպիսիք որոց ոչ գոյ յոյս յարութեան. քանզի որ ոչ ունի զյոյս յարութեան, յիրաւի լայ զմահաբեկեալսն իւրեւ զկորուսեալ հանդերձեալ: Նաև զայս խրատ՝ արտասուեն հեթանոսացն մեռելոցն, զայն արտասուեն սանձարձակութեամբ ժողովք. բայց մեք Քրիստոսի լուսաւորք եւ հաւատացեալք եթէ "Մերձեցեալ է ժամանակ եւ արդէն խոկ է, յորժամ մեռեալք լուիցեն ձայնի որդւոյն այն, եւ որք լուիցեն կեցցեն": Եւ դարձեալ թէ "Յարիցեն մեռեալք որ եղեալ են ՚ի գերեզմանս, եւ նորոգեսցի երկիր":

Նոյն եթէ յաղագս մեռելոց, որպէս եւ է խոկ մերնայն իրաց, մի այնպէս ծանրակ լինիցուք ՚ի վերայ մեռելոցն, աղաղակել. մի հաւատացեալքս ընդ անհաւատիցն կարգս նախանձեսցուք. մի զհանդերձեալն մեր տրտմեսցուք, այլ մխիթարութեամբ բացցուք զախտս մեր ՚ի յաղթութիւն, զի եւ մեզ նոյն բաժակ կայ առաջի: Մի զաղակս մերկացեալ տանջեսցուք, զի մի հեթանոսացն նմանեսցուք. եւ [2] մի լալականս կոչեսցուք, զի մի տաւեղդոյն զգայութիւնն ոչ շարժեսցուք ՚ի մեզ. մի զհեր զլխոց մերոց հոլանեսցուք [3], զի մի զգլուխն մեր զՔրիստոսի յանձն արասցուք. մի լացցուք առաւօտ երեկոյս, զի մի անհաւատք յարութեանն լինիցիմք. մի լերանց մերակքս հայհոյութիւնս խօսեսցուք, զի մի զննջեցեալսն եւ զմեզ կորուսցուք:

Մեղքի եսաւր, զոհացիր եւ օրհնեա, երկրպագեա առանց ողջին եւ առողջին ՚ի քէն. փառաւորեա զընդունողն սանրդ եւ ընկալեալ զպատուղ որդւոյն քո անապական. երկրպագեա ընդ Յոբայ [4], մեծարեա ընդ առաքելովքն. զոհացիր զի բնաւ արժանաւորեցար մատուցանել պտուղոյ անարատ եւ խոնարհ ընդունելի վկայ Իսահակ որպէս երբեմն Աբրահամ: Քրիստոս էառ, երկրպագեացուք. մատուցանես վերստին մատրդ, մի տրտմեսցուք.

1 Երկու օր. [illegible]:

2 [illegible] [illegible]. [illegible] ՚ի [illegible]:

3 Երկու օր. [illegible]:

4 Երկու օր. ընդ Յոբայ [illegible] [illegible]:

ստացողն զստացուածն խնդրեաց, մի խռովեսցուք, զի 'է կարեւմք իսկ ոչ։ Նշդանը եւտուր, փառաւորեա զա- ւողն զՔրիստոս, զի վասն քո եղեւ մահկանացու։ Տը- ղայ եւտուր, գոհացիր օրհնութեամբ, զի վասն քո եղեւ երբեմն տղայ եւ եղաւ 'ի մանուր։ Ծառայ էառ 'ի քէն՝ գոհացիր, զի վասն քո էառ զծառայի կերպարանս արա- րիչն արարածոց։ Որդի միածին թաղեցեր՝ փառաւո- րեա, անկանելով առաջի նորա պաղատանօք, յիշեա զի վասն քո ետ զորդին իւր միածին եւ մատնեաց 'ի մահ։ Օտար 'ի կուսանոցէն եւտուր զզուարթն՝ գոհացիր, մի գուցէ տրտմեալ էր՝ այլ եւս տայցես։ Զամուսինն քո յուղարկեցեր, օրհնեա եւ զգոյշ լեր. մի առհաւրկանիր ընդ տարաշխին, զի մի եւ դու երթիցես։

Օրինչ ասեն, ով մարդ. տեսանես եղեալ զմե- ռեալն, եւ յանդգնիս հայհոյել. առ խորհրդոյս պարտիկ կաս, եւ ընդ բաժանողին զհոգւոյն գոյժ դնես։ Հանգո, ասեմք եմ, եւ դու զնոյն թշնամանես։ Ոչ դատիս ընդ դատաւորին, կամ զի առհաւրկանիս ընդ անյաղթին, եւ զի խռովիս տրտմութեամբ եւ արբենաս նեղասրտու- թեամբ[1]։ Զանեասնոյն գրպանսի ահագին է խորհուրդս այս, զի մեզ այսպիսի իսկ մնան նոյն անցք զծնողակք. զի թէպէտ եւ չար եւ դառն է մահ, սակայն ընդ այն ա- մենեքեան անցանելոց եմք։ Տեսանես զի թէպէտ եւ չար է Հանապարհն, սակայն ամենեքեան ընդ նա գնամք։

Սթափեա, ով մարդ, 'ի տրտմութենէդ. նա անկեալ զնի, եւ դու որպէս 'ի խաղու կաս. նա տանջի, եւ դու ընդ վայր զմտաղիս. նա սարսեալ դողայ, եւ դու չարա- բանես. նա զարհուրեալ խռովի բոլորովին հարկեալ թնդմամբ, տեսանելով զոր ոչ երբեք եւտես եւ լսել զոր ոչ երբեք լուաւ. աշխատեալ եւ քրտնաքին եղեալ որ- պէս մշակ[2] 'ի սաստ խորշակի, եւ յամենեցունց 'ի մէջն հրաժարէ եւ ողջոյն տայ որքան հասարակաց զնա տեսր 'ի միասին իւր, եւ կարէ լեզու նորա բարբառել։ Ողջ մնա- ցէք, ասէ, եւ վասն իմ աղօթս արարէք. քանզի Հա- նապարհ երթամ զոր ոչ երբեք գնացի, եւ յաշխարհ հեռաւոր զոր ոչ երբեք տեսի, եւ յերկիր հոգւոց ուս- տի ոչ ոք դարձաւ, եւ յօթեվանս ահագինս ուր ոչ ոք

1 Օրինակ մի՝ նեղասրտութեամբ։ 2 Օրինա. այլ. մշակ։

հետևել ընդ իս, և առ զատաւորն ահաւոր ասէ ոչ գի-
տեմ զինչ պատահէ ինձ, և 'ի գործս ասացի զոր ոչ ը-
պատմեաց ինձ։ Ահա խնդրեմ օգնական, և ոչ ոք է որ
օգնէ. ահա խնդրեմ փրկող, և ոչ ոք է որ փրկէ. ահա
խնդրեմ ընկեր հետևել ընդ իս, և ոչ ոք է որ կարէ-
կից լինի ինձ։ Ո՞ւր է հայրն որ ծնաւ զիս. ո՞ւր է մայրն
որ երկնեաց. ո՞ւր է եղբայրն, որ ոչ ապրեցուցանէ եղ-
բայր զեղբայր և ոչ փրկէ մարդ զմարդ։

Զայսպիսի բարբառեսցէ առ մեզ, զայնպիսիս խօսս
և այսպէս հրաժարեալ գնասցէ. վասն զի "Ո՞վ է մարդ որ
կեցցէ և ոչ տեսցէ զմահ, կամ փրկեսցէ զանձն իւր
'ի ձեռաց դժոխոց"։ Օրհնեալ է ամծ յաւիտեանս.
զի՞նչ է մարդ, ով եղբարք, ահա անցեալ գնի և յոչ-
ինչ 'ի կենցաղումս հողի. ահա լռեալ զպարգևս յա-
ւիտենից։ Փոքր ինչ ջերմն, և ամենայն խափանեցաւ.
մի ժամ, և երևելին աներևոյթ եղև. 'ի մի[1] քթթել
ական, ելանէ հոգին, և մարմինն դառնայ 'ի հող, և
յայնժամ աւուր կորիցեն ամենայն խորհուրդք նորա։ Այ-
նպէս ժամ թողցէ այր զհայր իւր և զմայր և զեղբայր
և զազգատոհմ և զկին և զորդիս և զգաւառս իւր, և
գնասցէ միայն միայնացեալ զձանապարհս իւր յաւիտե-
նականս։ Ո՞նց[2] նայսա լինիցուք 'ի ձեռն[3] այնոցիկ որ ձա-
նապարհորդեն յառաջ քան զերթալն մեր։ Արդարք
և զանկեալք մի ամնէք աշխատ. լուա լերուք և զգա-
րեցուցէք զազմկեալ ամբոխս. լուեցէք և պատրաստ լե-
րուք։ Հայեցեալ տեսէք զմեծ խորհուրդն. սարսեցէք
և նմին ակն կալարուք։

Սարգաւորք, տեսէք և մի մեծամտէք. իշխանք և
սպեալք, հայեցարուք 'ի գերեզմանս և մի ամբարտաւա-
նէք. քանզի տեսանելով զանկեալն և զարտաքսեալն 'ի կեն-
ցաղոյս, մի ևս առնցես զքեզ իշխան կամ թագաւոր։
Քանզի որպիսի իշխան կամ թագաւոր է նա որ ոչ
կարէ ապրեցուցանել զանձն իւր 'ի մահուանէ. այլ և
նա դադարէ 'ի նմին բաժակէ. ահա երբև զմի յամենե-
ցունց եղև եղկելի. որ փոքր ինչ յառաջ ահաւորն էր,

1 Օրինակ մի ոմ [illegible] ական, և [illegible] մեզ։
եւ [illegible]։
2 Ցոյնն Ընդ [illegible] որ [illegible] 'ի [illegible] մեզ։
նախընթաց [illegible] յառաջ քան զեր-
3 Չորս որ. յայնժամ որ [illegible]։

եղև մեռեալ։ Իբր ահա երթայ իբրև զպատապարտեալ, յորմէ երեկ գողայլն պարտաւորք. ահա խառնեցաւ և եղև ամենեւին սարսեալ. ահա ամենայն իմաստութիւն և զօրութիւն նորա ընկլաւ. ահա բովանդակ զարհուրեալ թմբրեցաւ, և յիրաւի իսկ։ Զի եւեթ զիշխանութիւնս հրեշտակականս, և զիւր իշխանութիւնն մեռուցաւ. եւեթ զզինուորութիւնս ահագինս, և զիւրն համարեցաւ սարդիոստայն. եւեթ կերպարանս անապականս, և եղև եղծեալ կերպարանօք. լուաւ զձայն հատման վճռոյ 'ի վերայ իւր, և առ հասարակ դողաց մարմնով. և այսպէս մնախարհ եղեալ՝ զարհուրելով ասէր յինքեան, ամենայն իշխանութիւն մարդկան սնոտի է։ Բաբէ, ահա դարք Ճշմարիտք, ահա զօրութիւնք հզօրք, ահա իշխանութիւնք անսասանք, ահա պետութիւնք անփոխանորդելիք, կերպարանք ահագինք, պատուութիւնք յաւիտենականք։

Զայսոսիկ և առաւել ևս քան զսոյն ածեալ զմտաւ, զորմէ անգէտն որք սակաւ մի յառաջեցին և առին զփորձ, ոմանք 'ի մահիճս տապալեալ վաղէն փախչել կամելով և ոչ կարեն. ոմանք զատամունս կրճեն, իսկ այլք զծնօտս հարկանեն. կէսք զաչս իւրեանց շրջշրջեն ողորմագինս՝ տեսանելով սակաւ ինչ զահագին զօրութիւնսն 'ի մարմնոյն ձգեալ, զտաշոտեալ լեզուն, և զաւանդութիւնսն հաստատապէս[1] հանել 'ի վեր ոչ կարացեալ, տեսանելով և զընդդիմակաց զօրութիւնսն առընթեր բանակեալ՝ ամբաստան լինելով զնմանէ յափշտակել ձեռնարկեն զհոգին։

Արդ գիտելով մտեալ զգողն և իմացեալ առ 'ի կորզել 'ի մարմնոյն զհոգին, տեսէք որչափ ինչ պէտք են մեզ յայնժամ բազում օգնականութեան աղօթից և գործոց բարեաց. քանզի օգնականութեան հրեշտակաց յոլովից մեզ պէտք են առաջնորդութեան առ 'ի յօդս համբարձման։ Զի եթէ աստ յաշխարհի ուրեք հեռաւոր երթալով՝ կարօտ լինիմք առաջնորդաց, որչափ ևս առաւել պէտս ունիմք օգնականութեանց և առաջնորդութեան առ 'ի վտարել և անցուցանել զմեզ ընդ իշխանութիւնս և ընդ պետութիւնս և ընդ աշ-

1 Օրինակ մի հաստատաքէս։

խարհական խաւարիս օգոյս այսորիկ ։ Կայ եւս որ է մեզ յանուն ճանապարհորդութեանն ողորմածութիւն եւ վշտակցութիւն, որ կարող են անաշխատաբար տանել զմեզ 'ի դրունս երկնից ։ Բարի են մեզ ջատագով անդ աղքատքն՝ որոց արարաք աստ ողորմութիւն յառաջ քան զմահն մեր ։ Վասն որոյ փութասցուք նախ քան ըզ-վախճանն մեր եւ ընթասցուք նախ քան զընկղմելն մեր, զի մի արկցուք զմեզ 'ի դատն տանջանացն ։

Կենցաղս այս սուղ է, եւ դատաստանն երկայն, վախ-ճանն մերձ է եւ երկիւղ բազում, եւ որ փրկեն ոչ ոք է ։ Աչեցուք 'ի գերեզմանսն մինչդեռ եմք 'ի մարմնի, եւ տես-ցուք անդ զմնոտի մեր իմաստս՝ եթէ ուր ունի զբնա-կութիւնս. տեսցուք թէ զինչ լինելոց եմք յետ սակաւ-ինչ իրի, եւ վախճանին հող տարցուք ։ Որք 'ի դեղեց-կութիւնսդ էք տարփացեալ, նայեցարուք 'ի գերեզման-սն. եւ տեսանելով անդ զեղեւալսն՝ հող տարէք ան-ձանց ։ Իշխանք եւ պետք, հայեցարուք 'ի գերեզմանսն եւ երկերուք յայդ. որք զարտամտութիւն եւ զոխակալու-թիւն ժողովէք միմեանց եւ ոչ լուծանէք, եկայք տե-սէք զիարդ լուծանելոց էք ։ Խոնարհեաս 'ի տապանն եւ տես անդ զեղեւալսն որ երբեմն թագաւոր էր եւ իշ-խան, տես ուր է ահագին տեսիլ իշխանացն. աստ, մի՞ է անդ իշխան կամ թագաւոր, ռամիկ կամ հեծեալ, տնանկ կամ մեծատուն, մանուկ կամ ծեր, հնդիկ կամ բարբարոսիկ. միթէ ո՞չ ունիս ասել՝ եթէ ամենայն մո-խիր եւ փոշի է լցեալ ժահահոտութեամբ ։ Ո՞չ ամենայն որ երբեմն ցանկալին էր, այժմ գարշելի ։ Ո՞վ թշուա-ռական հարուածոյս, զիարդ մեծ այսօր առ իս խոր-հուրդ. որ երէկ ինձ կարօտելին էր, այսօր անկեալ կայ առաջի իմ իբրեւ զգարշելի. եւ որ երէկ իմ անդամն էր, այսօր իբրեւ զօտար համարիմ. զոր սակաւ ինչ յառաջ զիրկս արկեալ ունէի, այժմ մերձենալ անդամ ոչ կա-միմ. կամիմ զի արտաքոյս թաղեալ իբրեւ զիմ, եւ 'ի թարախոյն փախչիմ որպէս ոչ յիմոյ. մերձենալ 'ի մար-մինն հարկաւորեն զիս գութքն, այլ յորդանցն եւ յեղ-ծեալ մարմնոյն առնել զայս խափանիմ. եւ զոր փոքր ինչ յառաջ զմտաւ ածէի զկերպարանսն, այլ ոչ ուրեք տե-սանեմ ։ Ո՞ւր է գեղեցկութիւն պատկերին, ահա ան-ցեալ դարձաւ յաճիւն. ո՞ւր բարբառոյն եւ [illegible]

աչքն, ահա շիջան. ուր հերացն փայլկլութիւնքն, ահա անկան. ուր վերամբարձ պարանոցն, ահա խոնարհեցաւ. ուր արտաքսոս լեզուն, ահա լռեաց. ուր համբերձիցն զանազանութիւնքն, ահա ցեցակեր եղեն. ուր հասակին բարձրաշուք մեծութիւնն, ահա լուծեալ ծաբեաց. ուր խեղքն և խունկքն, ահա հոտեցան. ուր մեծակութեանն անզգամութիւնք, ահա եղանց. և պարզաբար իսկ ուր է բազմապայծառ և երևելի այրն, ահա դարձեալ հողն փոշի եղև:

Մակայն մի մինչև 'ի գերեզմանս հաստատեսցուք զմիտս մեր, այլ անդր 'ի յարութիւնն փոխաբերեա. և հաւատա եթէ վախճանեալն այս որ անկեալ դնի՝ դարձեալ յարիցէ, և լեզուս որ այժմ լռեաց՝ դարձեալ խօսեսցի, և յայնժամ կոչեսցի ամենայն ծունր երկնաւորաց և երկրաւորաց և սանդարամետականաց, և ամենայն լեզու խոստովան լիցի եթէ տէր է Յիսուս Քրիստոս 'ի փառս Աստուծոյ հօր: Այլ և ըստ Դանիէլի ես, "Տեսանէի մինչև աթոռք անկանէին և Հինաւուրցն նստէր. հանդերձ նորա իբրև զձիւն սպիտակ, և հեր գլխոյ նորա իբրև զասր սուրբ. աթոռ նորա իբրև զբոց հրոյ, անիւք կառաց նորա իբրև զհուր բորբոքեալ, և գետ հրոյ ձգէր առաջի նորա. հազարք հազարաց կային առաջի նորա և բիւրք բիւրուց պաշտէին զնա": Ահագին է երկիւղն և դողումն յայնժամ, ով սիրելիք. անպատմելի վիշտք, անսպառ արտասուք, անդադար հեծեծումն: Յորժամ 'ի վերայ բարձր աթոռոյ նստի դատաւորն, յայնժամ գալարին երկինք և թօթափին աստեղք և զօրութիւնք երկնից ընթանան առաջի, գերեզմանք բանին, մեռեալք յառնեն, աղբիւրք ցամաքին, անդունդք սասանին, երկիր դողայ: Որպիսի՞ պարտ է մեզ լինել յայնժամ, և կամ զո՞րս տալ պատասխանիս վասն խորհրդոց, վասն մտածութեանց, վասն գործոց, վասն դատարկ բանից, վասն որք 'ի տուընջեան և 'ի գիշերի, վասն կամայից և ակամայից:

Այսպիսի հաստատել կարևոր է, զայս խորհել 'ի տուէ և 'ի գիշերի բարւոք է: Ո՞ր խրատոյ բանս յառաջ բերել կարասցուք[1] յայնժամ: Ո՞ր ինչ տացես պատասխա

[1] Դաշնակէր յորինականն հարազատ յայնժամ. յաւելաւ 'ի յանէն:

խաւարի էջ, ով մարդ. ահա փափկանաս աստ յասուն կամ հարիւր, և հարստացեալ մեծանաս, որդիս ծնանիս և վարձկանս ստանաս, և անուանացուցանես զաւակըս և զգայարանս, իշխես և Թագաւորես ազգաց և ժողովրդոց. և յետ այնորիկ առաւ մահ, և յետ մահու ատեան և դատաստան՝ ուր ոչ ունիս փախչել և ոչ ապաշխարուԹիւն: Ասէ "Ոչ ոք է, ասէ, որ 'ի մահու յիշէ զքեզ, և կամ 'ի դժոխս ո խոստովանական անուն առ քեզ": Թէպէտ և բազում անգամ խոտորիմք, այլ ոչ ոք է որ փըրկէ: Աստ այնորիկ երանեսցեն զվախճանեալսն 'ի տղայութեան ասելով՝ երանի եԹէ 'ի տղայութեան վախճանեալ էաք: Այս և մեք վասն այնորիկ աղաչեսցուք յոգիս մեր, զի բաժակն որ մեզ վշտագին է՝ այն մահկանացն փրկանակ, և որ ամենեցուն սարսելք՝ այն նոցա ախորժելք, և զոր մեք համարիմք նոցա սկիզբն պատժոց՝ այն նոցա սկիզբն ուրախուԹեան. զի զերծան 'ի պատասխանատուուԹենէ ահագին դատաստանացն որ հանդերձեալ է լինել: Ի վասն որոյ պահանջին՝ որ բանիւ խակ ոչ ընկալան մեղս, և ոչ հասին 'ի գիտուԹիւն բարւոյ և չարի: Ով մահ, երանելեաց տղայոց երանելի նննջումն. ով մահ, սկիզբն կենաց անպատմելեացն. ով մահ, փոխումն 'ի մահուանէ 'ի կեանս:

Զինչ ասեն կարծամիտքն: Որդի իմ էր, ասեն, միածին, գեղեցկատեսիլ և վայելուչ, և նա էր ազգի իմոյ փոխանորդ, ժառանգորդ ընչից իմոց, տրամուԹեան ուրախուԹիւն, ծերուԹեանս ցուպ, նա էր հայրենեացն պարծանք, իմոց որմոտոց առտ, ամենեքին պայծառացեալ տեսլեամբ, յամենայն իրս պատշաճ և աջողակ, գեղեցկախօս և փափագելի իւրոց և օտարաց, տեսողաց և լսողաց: Սա այսպէս յանկարծակի որպէս հաւ Թռուցեալ բարձաւ 'ի գրկաց իմոց. և զոր փափաքէի յառաջ տեսանել, այժմ ոչ տեսանեմ զնա առընԹեր. այլ Թողեալ զծնողս գնաց առ ստեղծողն, Թողեալ զողբացողս անց առ կոչողն, մեկնեալ 'ի ծնողաց մերոց էջ 'ի գերեզման յարգանդ մօրն ամենեցուն: Արդ ո՞չ լացից զնա, ասա ինձ. ո՞չ սգացից և ողբացից և կոծ զարկից ականն խնդրեցից զնա: Ոչ կարեմ, ասէ, ոչ է ինձ կարելի. Թէպէտ և բազում ինչ բերցես այսպիսի կարգս 'ի ներքս, և բիւր անգամ կամեցցես խրատել զծնողն

չյալ և չոգալ կենդանութեամբ իւրեանց, ոչ հաւանեցուցեալ վասն նոյն որ ասացեալս անհաւանելեաց զկատարելութիւն բնու-թեանն, դնելով զգութ տղայոց յորովայն ծնողաց :"

Ոչ ասեմ զայդ, ով մարդ ; և ոչ օրինադրեմ բնա-կան 'ի վերայ որոց, զի ոչ է մարթ ։ Ոչ և են մարդ-կան օրէնք բնութեանս, և 'ի ժամանակի կատարելու-թեան ոչ կամ հակառակ բնութեան. զի և ես մարդ-կամ և 'ի մէջ ծնեալ եմ և 'ի նմին կայ 'ի ձեռս բնու-թեանց. և կա զխաւսմ զհօր հաւատարիմ և զմօր հեծե-ծանս. զխաւսմ զծանուցեալ տառամութեանն նոցա, զհա-'զիս խառնակեալն անսպառ արտասուաց, զմինչ ածելով զմտաց քաջս և զգանս ։ Այլ սքանչելին Յոբ ոչ այդ-պէս. քանզի նա 'ի հաստատել սանդարամետն 'ի վերայ ու-ստերաց և դստերաց իւրոց, ծառայից և անասնոյն ընչից իւրոց, ոչ խռովեցաւ և լուծաւ և ոչ հայհոյեաց. այլ յարուցեալ անկաւ յերկիր ասելով ասաց, և երկիր պա-գեալ այդ ասաց. "Ես մերկ եկի յորովայնէ մօր իմ-մոյ, և մերկ անդրէն դարձայց. տէր ետ և տէր առ. ե-ղիցի անուն տեառն օրհնեալ" : Ուստայ եմ, և պարտ է ինձ հնազանդել. ոչ է օտար գործս. մեռանի որդիքն, այլ ոչ եթէ կորեան. Քանզի մի հոգին է որ ոչ ունի իշխանութիւն հօրն իւրում առնել ընտրութիւն խա-չանցն. Փոքր ինչ, և մեք երթամք.

Նայեցիք և մեք նմանեցուցեալք, և մի անչափ ողբա-ցուք և իբրև անհաւատք անօթալիցք եղիցուք. այլ լացցուք որպէս Տէրն զՂազարն ։ Ասեմ զի քեզ չափ և սահման արտասուելոյ եդ. թէ ոչ՝ ընդէր արտասուեաց, զոր յետ փոքր ինչ եւս յարուցանելոց էր ....

Այլ տէրն մեր որ սիրեաց զմեզ, աստուածն ողորմածն, որ-պէս 'ի բերանոյ առիւծու կորզեաց զմեզ 'ի մահուն կեն-ցաղոյս, և իբրև զվարդ 'ի փշոց քաղեաց զմեզ 'ի մե-ղաց աշխարհիս, և իբրև զգառինս սիրելիս քաջ հո-վիւն սիրեաց զմեզ, այն որ ընտրեաց զմեզ յառաջ քան զլինելն աշխարհի, նոյն ինքն առաջնորդեսցէ մեզ հա-սանել 'ի կէտ կոչման որդեգրութեանն զոր խոստացաւ սիրելեաց իւրոց. և հանցէ զմեզ 'ի խաւարէ 'ի լոյս, անդ յորում ամենայն հանդարտութիւնք լուսաւորք և ծածկահաճոյք. ուր ոչ ինչ անիրաւ և բռնաւորութեան տե-սանի. ուր ոչ են մեղք և աղջամուղջ խաւարի, այլ

լոյս անմահութեան եւ ուրախութիւն անսպառնելի, ուր ոչ ցաւք եւ ոչ հիւանդութիւնք, ոչ հեծութիւնք եւ ոչ տրտմութիւնք, այլ միայն զԱծ օրհնել եւ փառաւորել ընդ հրեշտակս ամենայն խաղաղարարս, որոշեսցեն զմեզ 'ի մեղաւորաց. անաշխատ ան-ցցուք ընդ երկրաւորութիւն եւ ընդ սպասաւորութիւն սորա. վասն զի բնակք տապալեալք անցեալ են : Այլ ոչ գտցեն 'ի մեզ հա-կառակորդքն որում յուսացին. այլ անցեն անարատ ըն-ծայելով զմեզ եւ յանդուգն երկին. անցեն մնացուք ընդ մեզ եւ ընդ երկին զաղաղակեսցեն անմեղեցելոցն : Նոքա եւ մե-ղանակեսցուք զնոսա : "Արդարութեամբ նոքա փրկեսցին, եւ մեք ապրեսցուք" : Այլ զի ասա աշխարհին առաքեալ բարբառոք հանդերձեալք, զատենք Միքիասոսի : Նոքա մեզ զաւակ արդարութեան երկնից, ցուցանէ մեզ զոյն Ա-բրահամու, քանզի ընկալաւ զմեզ անդ եւ բարբարոսաց մեզ բարձր, զաւակ արդ հանդերձեալ 'ի մեզ. վասն որոյ եւ 'ի դէպս անհրաժեշտ զրկեաց զմեզ : Վասնզի ա-ռաքեալ են արդարք զատաւորք եւ յայտ մնացորդաց. ար-դար առնէր, զընկեցեր զմեզ յերկրպագութեան, մի զրկեր զմեզ յերկնայնոյս. արտաքսեցեր զմեզ 'ի ծնողաց, մի արտաքսեր զմեզ 'ի սրբոց քոց. առաջնորդ ունիցիք զքո կենդանի, սա-տանա մնասցուք քեզ զանձինս մեր : Արդ մի առածանե-նացեալք նախանձաւորեալ ընկեք ընդ մեզ. մի արտա-քսեսցէք զի 'ի վաստակ սրբոց 'ի լաւագոյնսն փոխեսցուք, փա-խուստով սրբակենացն եղ զանապատականն ընկալաք : Ընդ հրեշտակս օրհնեսցէք զԱծ, ընդ սրբոցն զառաջնորդեսցէք յերկին այլ եւ վասն ձեր որ 'ի մեզ էք՝ բարեխօսեսցէք : Որք ընդ կատարեալսն 'ի Վերուսաղէմ միաբանեցան անդ 'ի Թի-ընդ որդւոյն Յորդայ ցնծացուք : Արդ որով մի զմեզ, այլ մնացուք զձեզ օգնեցէք, եւ ձեզ վախճանին եւ պա-տասխանատուն հոգ տարէք : Այսպիսի մնացականն անձն յարդարեցաք. ուրախ լերուք ցնծութեամբ եւ ընդ Յորդ աւետարանեցէք՝ ասէր եւ եւ ասէր առ որդիս նորա կենք է-զէն. եւ եղիցի անուն տեառն օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն :

ՅԱՂԱԳՍ ՀԱՒԱՏՈՅ

Բժշկի նման է եկեղեցւոյ վարդապետ․ բազմաց և զանազան ախտից բժշկական դեղս տանելով, իւրաքանչիւր ումեք ախտացելումն ըստ պիտոյից ցաւոցն տայ ըզդեղն։ Որպէս ինչ․ եկին ումանք 'ի բժշկարան եկեղեցւոյս, յայտնանէ ախտէ ամբարտաւանութեամբն ըմբռնեալք․ առեալ զդեղ խոնարհութեանն՝ յայտուցեալ ախտէ հպարտութեանն բժշկեցան։ Եւ այլք ընթացան 'ի բարկութենէ բոցակիզեալք․ զնստեալք և նոքա յերկայնմտութենէ վարդապետութեանն՝ զոգւոյն զհիւանդութիւն շիջուցին։ Ոմանք 'ի մարմնոյ ախտից 'ի պագշոտութիւն մոլորեալք՝ ընթացան և նոքա, առնլով զդեղ ողջախոհութեանն՝ սրբութեամբ զինքեանս պնդեցին։

Արդ եկայք, սիրելիք, վասն զի որ յառաջագոյն ժամանեալ վարդապետս զհիւանդացելոց զանձինս երեքայարմար հաւատովն բժշկեաց, և մեք սորա հետոցն երթիցուք զհետ։ Քանզի կարծեմ զյոլովս ողջ աստ են, ախորժելով լսել յաղագս հաւատոյ․ իբրև ոչ եթէ ինքեանք պէտս ինչ ունիցին, վասն զի առողջք են, այլ ախորժեն 'ի ձեռն այնորիկ զհիւանդացեալսն բժշկել․ յոլովք են ինքեանք առողջք, բայց ոչ կարեն 'ի ձեռն ինքեանց զախտացեալսն բժշկել։

Յաղագս որոյ, սիրելիք, թէպէտ և յօժարութիւն ունէի այժմ յաւետարանի ընթերցուածոյն բանս առ ձեզ խօսել, և որ 'ի նմանէ հոգին՝ արբուցանել մերձաւորացդ, զայն առ այժմ յապաղեմ, և առնեմ զայս զոր խոստացայս մերձ կացելոց խնդրել։ Վասն զի պարտ և արժան է մեզ աշակերտացս առաքելոյն ընդ ամենեսին ամենայն լինել, զի զամենեսին շահեսցուք։ Աղաչեմ, եթէ սխալեցից ինչ 'ի բանս, թողութիւն ինձ ընձեռեցէք․ վասն զի որք առանց պատրաստելոյ ասեն, բազում անգամ վրիպին, ոչ բաւական լինելով միտքն և զգիրսն տեսանել և զբանսն կազմել։ Եւ դուք իսկ զներքին ձեր մարդ սրտիդ մերձ կացուցէք աստ մաքրա-

դոյն · զի խոստովանեսցի իւր ոք զաստուածութեանն մի միայն ընդգէ, այլ և տեսանիցէ և զի խոստովանեսցի իւր ուսանիցի զգօ-րութիւն:

Նախ աստուծոյ հաւատ յամէ, որք են անշօշափելի անըմբռնելի անտեսանելի անքննելի անխնդրելի անճա-ռելի, լռութեամբ պատուեալ և միայն երկրպագեալ: Հաւատ 'ի Հօրէ սկսանի և յորդի գայ և 'ի Հոգին լնու· Հաւատ աթոռ անձին, Հիմն կենաց, արմատ անմահ· Հաւատոյ արմատ կենդանութեան հայր, ատո անթո-ռամ որդի, պտուղ անմահ Հոգին սուրբ: Երրորդու-թիւն պարզ, առանց շարադրութեան, անխառնելի ան-ճառելի անբաժանելի, անորիշ ըստ միաւորութեան ըստ զօրութեան ըստ գործոյն ըստ ծնութեանն ըստ մեծու-թեանն, էութեամբ և անուամբք միայն բաժանեալք, բայց իրօք և զօրութեամբք միաւորեալք: Երրորդու-թիւն որ նախ քան զյաւիտեանս էր· ոչ 'ի ժամանակէ ումեքէ սկիզբն էառ լինել, այլ անսկիզբն անժամանակ անծերանալի անպարագ անմահ անփոփոխելի· ոչ աճէ ոչ նուազէ ոչ ծերանայ, այլ միշտ որպէս էն՝ կայ մնայ: Երրորդութիւն, ոչ այժմ գտեալ յերկրպագութիւն, այլ յաւիտենից 'ի Հրեշտակաց յերկինս երկրպագեալ, և 'ի հարցն 'ի վերայ երկրի փառաւորեալ, 'ի մարգա-րէից պատուեալ, յառաքելոցն քարոզեալ, և յեկե-ղեցւոյ մինչև ցայժմ մեծացեալ:

Ճանաչելով, սիրելիք, յերկնայնոցն ստացուք սկիզբն՝ ցուցանել զերրորդութեանն զմի տէրութիւն և զերկրպագութիւն և զմեծութիւն: Որոց հրեշտակական զօրութիւնքն քերովբէից և սերովբէից, սուրբ սուրբ սուրբ, անդադար բերանով նուագերգելով 'ի մի տէրու-թիւն աստուածն զփառսն: Որոյ հրեշտակս Աբրահամ հայրապետն հանդիպեալ ընդ կաղնեաւ Մամբրէի 'ի խորանին տեսանելով, մի տէրութիւն զուգապատիւ եր-րորդութեանն հրեշտակացն ընծայեաց: Երեք հրեշ-տակք, և կաղնին և Աբրահամ և խորանն՝ երրորդու-թիւն, և խաչ և եկեղեցի և զաւակ մարդկան: Այն իւքն Աբրահամ Ճանապարհ երից աւուրց գնաց, զոր-դին իւր զԻսահակ բոլորապատուղ այ՟ մատուցանել: Ե-րեքօրեայ Ճանապարհ և Իսահակ բոլորապատուղ լեալ· Երեքօրեայ որ խաչին չարչարանք եղեն միածնին: Ա-

զԵրրորդութեան խորհուրդն Աբրահամ Խաչահանս ան-տանէր՝ ուրեմն վկայէ ասելով. «Աբրահամ հայր ձեր ցանկացաւ զի տեսցէ զօրն իմ, ետես և ուրախացաւ»։ Երից աւուրց ճանապարհ և Մովսէս խնդրէ զոհել Տեառն; և ասէր ցՓարաւոն. «Ճանապարհ երից աւուրց եր-թիցուք յանապատ զոհել տեառն մերում»։ Երիս չափս նաշհոյ Սառայի առնել փութանակի առատ. երեք չափք և նաշիհ և Սառա և նկանակքն՝ երեքպատկանօր հա-ւատ և եկեղեցի ծածուկ սրտի մարդկան պահեալ։ Ե-րիս գաւազանս Յակոբայ առնել, 'ի ջուրն դնելով զոչ-խարսն Լաբանու արդուցանէր. երեք գաւազանք և ջուր և ոչխարք որ ընկէէին՝ Երրորդութիւն և մկրտութիւն և ժողովուրդ լուսաւորեալ։ Երիս տիւս և երիս գի-շերս Յովնան 'ի ձկանն առար. երեք տիւք և գիշերք և Յովնան և ձուկն՝ երեքօրեայ բնակութիւն միածնին 'ի դժոխս։ Եւ զի ինքն այս այսպէս առնի, ինքն տէրն ասէ. «Որ օրինակ Յովնան 'ի ձկանն առար երիս տիւս և երիս գիշերս, նոյնպէս պարտ է որդւոյ մարդոյ 'ի սիրտ երկրի առնել երիս տիւս և երիս գիշերս»։ Երիս ա-ւուրս և նինուէացիք պահելով փրկեցան. երեք աւուրք և պահք և նինուէացիքն կենդանիք՝ Երրորդութիւն լուսաւորչեալ, և 'ի բաց լինել 'ի չարեաց, և աշխարհի կենդանութիւն։ Երիցս Եղիաս մարգարէ 'ի վերայ չորեքին և անդամոցն արջառոցն զջուրն հեղլով՝ հուր 'ի յերկնից իջոյց 'ի վերայ պատարագին. Երիցս ջուրն և չորեքին և անդամքն արջառոցն և երկնային հուրն՝ երե-քպատկանօր մկրտութիւն, և խաչ և մարմին Քրիստոսի և երկնային ճաշակութեանն։ Երիցս յաւուր և Դա-նիէլ զպատուհանս տան իւրոյ բանալով, ընդ արևելս աղօթէր և հայցուածոցն հանդիպէր. ուսուցանէ խոր-հուրդն եթէ պարտ և արժան է մեզ զաչս ոգւոց բա-նալով հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ ընդ արևելս պա-ղատանել։ Երեք մանկունքն սաստկանց առաքինութեան 'ի հնոցին անկեալք, ինքեանք ոչ ինչ չարչարեցան, բայց զքաղդէացիսն այրեցին. երեք մանկունք անապականն, և հնոց և քաղդէացիքն տոչորեալք՝ Երրորդութիւն ա-նապականն, և դատաստանն, և դևք կորուսեալք։

Երիս առաքինութիւնս երանելին Պաւղոս եկեղե-ցւոյ աւանդէ ասելով հաւատ, յոյս, սէր։ Հաւատ 'ի

Հայր, յայս 'ի Քրիստոս, և զուարճ որդիացն ասէ է. քանզի պատուէր Հոգւոյն ասէ է։ Արդ և ինքն Պաւղոս աղաչեաց զտէր ասելով. «Յաղագս այսորիկ երիս զտէրն աղաչեցի»։ Տես զիմաստութիւն ասենն 'ի սուրբ բանին յարմարեալ. ոչ ասաց՝ երիցս զտէր աղաչեցի, այլ երիս. քանզի Հայր և Որդի և Հոգին սուրբ, երեք գոյութիւնք և մի տէրութիւն։ Եւ «Երիցս, ասէ, ձաղկեցայ, այլ մի անգամ քարկոծեցայ»․ այս է՝ երիս էութիւնս խոստովանեցի, և 'ի մի հաւատ երրորդութեան միաւոր խոստովանութեամբ 'ի մի ձայնակցութիւն զանձն իմ միաձայնացուցի։ «Երիցս, ասէ, նաւաբեկեցայ»․ այս է՝ զերեսն Հրեշտակին մեղաց յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ յաղբիւր մկրտութեանն ընկղմեցի։ Երից գրուաց ասէր և արքայութիւնն երկնից նմանեցաւ. զոր կնոջ առեալ փոքր խմոր թաքոյց[1] և զամենայն զանգուածն խմորեաց. երեք գրիւ ալեր, փոքր խմորն, և կին որ խմորէր՝ իմաստութիւն է 'ի ձեռն մարմնոյն Քրիստոսի զամենայն մարդկութիւն յերրորդութեանն հաւատ դարձուցանելով։

Սոյնպէս խորհրդոց ամենեցուն իբրև զկնիք իմն գնելով տէր մեր՝ երիցս ընկղմամբ[2] 'ի ջուրն մի մկրտութիւն աշակերտացն իւրոց աւանդեաց ասելով. «Երթայք աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս մկրտել զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ»։ Եւ եթէ պարտ և արժան իցէ զգործն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ մի ցուցանել, պատրաստաբար ցուցցուք. միոյ գործոյ Հօր և Որդւոյ և սրբոյ Հոգւոյն ցուցանելով, հարկաւոր է ամենայն իրօք և մի բնութիւն հաւատալ. քանզի որոց գործն մի է, նոցա և բնութիւնն և զօրութիւնն մի է։ Արդ սկսցուք ասել յաղագս աշխարհարարութեանն և վասն ողջացուցութեան մարդկան, վասն ազատութեան, վասն երկնի և երկրի հաստատութեանն, և միանգամայն պարզապէս յաղագս ամենայն գործոց և այլոց պիտոյից կենաց մերոց, [illegible]ձառն 'ի Հօրէ և յՈրդւոյ և 'ի սրբոյ Հոգւոյն կատարեալ։ Սկսցուք յառաջնոցն և եկեսցուք յերկրորդսն, և այնպէս 'ի կարգի զբանս մեր անցուսցուք։

1 Գաղափար յօրինակին [illegible]... [illegible] 'ի յուսանցս։

2 Յօրինակին պատառեալ [illegible] [illegible], [illegible] 'ի յուսանցս։

Զերկինս արար Հայր, այլ ոչ առանց բանին և Հոգւոյ. քանզի «Բանիւն Տեառն երկինք հաստատեցան, և Հոգւով բերանոյ նորա ամենայն զօրութիւնք նոցա»։ Զամենայն աշխարհ ելից Հայր, որպէս և գրեալ է. «Զերկինս և զերկիր ես լնում՝ ասէ Տէր»։ Նոյնց և որդի, որպէս և գրեալ է. «Ամենայն ինչ նովաւ եղև, և առանց նորա եղև և ոչ ինչ»։ Եւ ուր խնամատարութեանն որ ասէ յաղագս Հոգւոյն. «Հոգի Տեառն ելից զաշխարհ»։

Զինչ է մեծ յարարածս. մարդ, ոչ ՚ի Հօրէ միայն եղև, այլ գործակից եղև որդի և կատարեաց սուրբ Հոգին. «Արասցուք, ասէ, մարդ ըստ պատկերի և նմանութեան մերում»։ Արասցուք, ոչ արարից ես, ոչ արա դու, ոչ արասցէ նա, այլ արասցուք։ Վասնզի եթէ ասացեալ՝ արա դու, ցուցանէր արբանեակ. այլ զի ՚ի բաց բարձցէ զարբանեկութեան կարգ և զուգադասութեան ուսուսցէ զկարգ, ասէ՝ արասցուք մարդ. Հաւասարակաց են կամքն, հաւասարակաց գործն, հաւասարակաց և ստեղծուածն։ Եւ զի Հայր և որդի և Հոգին սուրբ արարին զմարդն, Դաւիթ յոյժ վկայէ ասելով. «Ձեռք քո արարին զիս և ստեղծին զիս». վասն զի երկինք և զօրութիւնք երկնից նովին ձեռաք եղեն։ Որպէս և Դաւիթ. «Բանիւն Տեառն երկինք հաստատեցան, և Հոգւով բերանոյ նորա ամենայն զօրութիւնք նոցա»։ Եւ մարգարէն Ովսէէ. «Որոյ ձեռք արարին զօրս երկնից». քանզի աստ նշանակէ Հոգւով և բանիւ զերկնից զզօրսն ասացեալս։

Արասցուքն յոգնական է, իսկ ըստ պատկերին միաւորական։ Եւ զի մի ոք կարծեսցէ եթէ ըստ Հօրն կերպարանի միայն եղև մարդն, ՚ի վերայ եբեր զմերումն։ Յաղագս այնորիկ զի կերպարանն այն նախեղեալ Արարչին, յանցանօքն աղաւաղեցաւ և մեռաւ, կարօտացաւ նորոգման և մաքրութեան. ոչ յանուն Հօր միայն ՚ի մկրտութեանն նորանայ, եթէ ոչ և յորդւոյ և ՚ի սրբոյ Հոգւոյն. քանզի և ՚ի սկզբանն այնպէս եղև։ Յաղագս որոյ կնքէ Հայր ՚ի մկրտութեանն, որպէս և Պաւղոս ասէ. «Որ գործեացն զմեզ ՚ի սոյն յոյս՝ մեծ է, որ ետ զմեզ և կնքեաց»։ Կնքէ և Հոգին սուրբ. «Մի՛ տրտմեցուցանէք, ասէ, զՀոգին սուրբ այ որով կնքե-

ցոյց յառաջին փրկութեան": Միջնորդ 'ի Հօրէն փըր-կութեան և յորդւոյ և 'ի Հոգւոյն սրբոյ մեր, ոչ յեր-կուս 'ի պատկերս կերպարանեալ, այլ 'ի մի յորդւոյն, որպէս և Պաւղոս ասէ. "Զորս յառաջին ծանեաւ և կանխեաց սահմանեաց կերպարանակիցս որդւոյն իւրոյ": Յայտնապէս ժողովի մի զօղ Հօր և որդւոյ և սրբոյ Հո-գւոյն պատկեր: Նմանի եթէ 'ի Հոգւոյն սրբոյ միջնորդ սրբոյ մեր, կերպարանակից լինիմք որդւոյն և պատկեր ա̄յ, որպէս գրէն Պաւղոս առաքեալ. "Այր ոչ պարտի ծածկել զգլուխն, վասն զի պատկեր և փառք ա̄յ է": Եւ առաւել Հոգին սուրբ պատկեր է ա̄յ:

Մեծ է Հայր, մեծ է որդի, անքննելապատիւ է և Հոգին սուրբ. "Մեծ է տէր մեր և մեծ է զօրութիւն իւր, Քրիստոս ա̄յ զօրութիւն. և իմաստութեան նո-րա ոչ գոյ թիւ": այս Հոգին սուրբ. քանզի "Հանգի-ցէ 'ի վերայ նորա Հոգի ա̄յ, Հոգի իմաստութեան և Հան-ճարոյ":

Խաղաղութիւն է Հայր. "Ահա խոնարհեցուցանեմ 'ի նոսա իբրև զգետ զխաղաղութիւն": Խաղաղութի̄ է և որդի, որպէս Պաւղոս ասէ. "Նա է խաղաղութի̄ մեր, որ արար զերկոսեան մի": Խաղաղութիւն է և Հոգին սուրբ. "Իսկ պտուղ Հոգւոյն այս է՝ սէր, խնդ-ութիւն, խաղաղութիւն":

Աղբիւր է Հայր. զի "Ի քեն է, ասէ, աղբիւր կե-նաց": Աղբիւր է որդի. "Զիս թողին զաղբիւր ջրոյ կենդանւոյ": Եթէ ոչ էր աղբիւր և Հոգին սուրբ, ոչ արդեօք ասէր Պաւղոս. "Ամենեքեան զմի Հոգի ար-բուք": Աստուածաբանապետն ևս է 'ի տեսանել բանիցն ուսա-նել՝ եթէ աղբեր Հոգին սուրբ նմանեցաւ, քանզի կո-չեաց Յիսուս աղաղակելով և ասէր. "Եթէ ոք ծա-րաւի է, եկեսցէ առ իս և արբցէ ջուր: Յիս որպէս ա-սեն գիրք, գետք յորովայնէ նորա բղխեսցեն ջրոյ կեն-դանւոյ: Զայս ասէր վասն Հոգւոյն զոր ընդունելոց էին Հաւատացեալքն 'ի նա":

Լոյս է Հայր. վասն զի ա̄ծ լոյս է: Լոյս է և որդի. "Ես եմ լոյս աշխարհի": Եթէ ոչ էր լոյս և Հոգին սուրբ, ոչ արդեօք ասէր Պաւղոս. "Զ Հոգին մի շի-ջուցանէք": Նայց վասն զի բանագնացութեան իմն այս բազ-մաց թուի, [illegible] առանձնապար ասասցէ. "Լո-

սով քով տեսցուք զլոյս ,, . այս է որդւով քով տեսցուք զլոյս զՀոգին սուրբ ։

Ազատէ Հայր զծառայս 'ի մեղաց . ազատէ և որդի, քանզի ասէր ցՀրէայսն . « Եթէ որդի զձեզ ազատեսցէ , ճշմարտապէս ազատք եղիջիք ,, ։ Ազատէ և Հոգին սուրբ . « Վասն զի ուր Հոգի տեառն է , անդ ազատութիւն է ,, ։ Օրէնք Հօր ազատեն , օրէնք որդւոյ ազատեն , այլ և օրէնք Հոգւոյն կենաց ազատեցին զքեզ 'ի ծառայութենէ ապականութեան ։

Բարի է Հայր , բարի է և որդի , որպէս ասէ , Թէ « Ակն քո չար է , զի ես բարի եմ ,, ։ Բարի է և Հոգին սուրբ . « Հոգի քո բարի առաջնորդեսցէ ինձ յերկիր ուղիղ ,, ։

Ուր կամի է Հայր , վասն զի ոչ զոք ունի ընդ որով զատի ։ Ուր կամի է և որդի , վասն զի ազատ է ։ Ուր կամի է և Հոգին . « Հոգին ուր կամի շնչէ , և զձայն նորա լսես , այլ ոչ գիտես ուստի գայ և կամ ուր երթայ ,, ։

Զամենայն պարունակէ Հայր , զամենայն պարունակէ և որդի , զամենայն պարունակէ և Հոգին սուրբ , որպէս ասէ Դաւիթ . « Ո՞ւր երթայց ես յոգւոյ քումմէ , և յերեսաց քոց ո՞ւր փախիցայց ,, ։

Ամենազօր է Հայր , որպէս ասէ Յոբ . « Գիտեմ տէր զի զամենայն կարես , և անկարութիւն է քեզ և ոչ ինչ ,, ։ Ամենազօր է և որդի , որպէս ասէ տէրն յաւետարանին՝ Հաւատացելոյն ամենայն ինչ կարողութիւն է ։ Ամենազօր է Հոգին սուրբ . ասէ նոյն ինքն ամ իմաստութիւնն . Հոգին սուրբ Հոգի իմանալի , սուրբ , բազմամասն , յայտնի , անշիջան , արագ , անխափան , բարեգործ , մարդասէր , հաստատուն , ամուր , անհոգ , ամենազօր և ամենեցուն այցելու ։ Ոչ միայն այցելու է Հոգին սուրբ , այլ և զմարդիկ վերակացու առնէ , որպէս վկայէ ինձ Պաւղոս 'ի գործս առաքելոցն . « Հայեցարուք յանձինս և յամենայն հօտդ յորում եդ զձեզ վերակացու Հոգին սուրբ ,, ։

Առաքեաց մարգարէս Հայր , առաքեաց մարգարէս և որդի , առաքեաց մարգարէս և Հոգին սուրբ , որպէս մի 'ի մարգարէիցն Եսայիաս բարբառի ասելով . « Եւ այժմ տէր տէր առաքեաց զիս և Հոգի նորա ,, ։ Ի Հօրէ առաքեցան առաքեալքն և յորդւոյ . քանզի « Որպէս զձեզ

առաքեմ իբրև զոչխարս 'ի մէջ գայլոց»։ Առաքեցան և 'ի Հոգւոյն սրբոյ, որպէս ասէ 'ի գործս առաքելոցն. «Նոյն նոքա առաքեցեալք 'ի Հոգւոյն սրբոյ իջին 'ի Սելևկիա»։ Կոչեաց Հայր զառաքեալսն, կոչեաց և որդի, նմանապէս և Հոգին սուրբ կոչեաց զնոսա. Ի սոյն աւանդէն նոցա տեսան, յայտ է թէ առաքելոցն, «ասէ Հոգին սուրբ. որոշեցէք ինձ զԲառնաբաս և զՍօղոս 'ի գործ յոր կոչեմ զդոսա»։ Որոշեցէք զսա ինձ զԲառնաբաս և զՍօղոս։ Ասեմ իբրև տէր, և լուսաւորք իբրև ծառայք «'ի պահել նոցա և 'ի պաշտել տեառն»։ Հարկ-ցուցանէ «և 'ի պաշտելն» ասէ։ Ասացե՞ն որք յան-դիմին պաշտօնեայ զՀոգին սուրբ ասել։ Այլ թէ պաշ-տօնեայ է Հոգին սուրբ, մի 'ի հրեշտակաց և 'ի սրբոց առաքելոցն է։ Որ առնէ զհրեշտակս իւր հոգիս և զպաշտօնեայս իւր 'ի բոց հրոյ։ Նոյն չէ պաշտօնեայ Հոգին սուրբ, այլ պաշտելի. «Ի պաշտելն նոցա, ասէ, տեառն՝ ասաց Հոգին սուրբ. որոշեցէք ինձ»։ Հայեաց և յայն որ ասէն՝ որոշեցէք ինձ. Տեսանե՞ս իշխանութիւն. ծառայ ոչ երբէք ասէ որոշեցէք, այլ տեառն է ձայնս «Որոշեցէք ինձ զՊաւղոս և զԲառնաբաս 'ի գործս յոր կոչեմ զդոսա»։ Այժմ զսա որոշեցէք ինձ զՊաւղոս և զԲառնաբաս. քանզի ես ահա որոշեցի զդոսա յառա-ջայնէ մեր իւրեանց։ Այլ զի 'ի Հոգւոյն սրբոյ կոչեցաւ Պաւղոս և յայլոց առաքելոցն որոշեցաւ յաւետարանն, յառաջնում թղթին իւրում ասէ. «Պաւղոս ծառայ Յի կոչեցեալ առաքեալ որոշեալ յաւետարանն Այ»։

Այժմ զանձն, մխիթարիք, Հայհոյութեան պատասխանեալսն. վհատեցայ զի սուրբ և արժան էր պատարագել Ածայնի զՀօրն, և ճանաչել զանէն բան առաջելութեան «Պատրաստե-ցէք և ծանիցուք զի ես եմ Ած»։ Այժմ այլ իմն Հայ-ցուածս Հայհոյութեան զանձն, և Հարցանելին զմեզ աս-կել. ուստի աթոռ Հօրն։ Ասեմք այս, գրեալ է յառաջա-դրդեաց. «Աթոռ քո Ած յաւիտեանս յաւիտենից»։ Այլ աթոռ յորժամ լուիցես Այ, Ածավայելչապէս իմա. աթոռն այս է՝ իշխանութիւնն, զթագաւորութիւնն, զտէրութիւնն. վասն զի ընդ մեզ գիրք իբրև ընդ մարդ-կան խօսին։ Ո՞չ գրեցաւ թէ և Հոգին սուրբ ունի ա-թոռ, զի յաթոռոյն խնդրասցէ զՀաւասարակից տէրութեան։ Ցուցցէք առ ախոյեանի Հաւասարութիւն պատասխանի։ Պարտ

և արժան է մանաւանդ և ոչ պատասխանի տալ այնպիսեացն: Ո՛րչափ եթէ ծառայք յերկրէ լեալք, զառաքելոցն ասեմ, արժանիք եղեն յաթոռ նստել, աՀա դուք երկոտասանքդ, ասէ, "նստջիք յերկոտասան աթոռս դատել զերկոտասան ազգ Իսրայէլի". ևս առաւել Հոգւոյն սուրբ:

Եւ առ այդոքիւք ո՞ւր Հոգւոյն փառք. փառաւորի Հայր, փառաւորի և որդի, ո՞ւր փառաւորի և Հոգին սուրբ՝ խնդրեն անՀաւատքն: Ասասցէ Եսայիաս, և Պաւղոս վկայեսցէ. "Տեսի զտէր 'ի վերայ աթոռոյ բարձու", յաղագս Հոգւոյն ասէ, որպէս յինէն յաւելու ցուցցի այս. "և ամբարձելոյ, ասէ. և լի էր տունն փառօք նորա. և սերովբէք կային շուրջ զնովաւ, վեց թեւք միոյ, և վեց թեւք միոյ, և աղաղակէին ասելով՝ սուրբ սուրբ սուրբ, տէր սաբաւովթ, լի է երկինս և երկիր փառօք քովք": Հայեաց աստանօր, և զաթոռն տեսանես և զփառսն: "Եւ ասէ տէր ցիս զո՞ առաքեցից և ո՞ երթիցէ առ ժողովուրդն այն Հրէից և ասացէ ցնոսա. լսելով լուիջիք և մի իմասջիք, և տեսանելով տեսջիք և մի տեսջիք: վասն զի թանձրացաւ սիրտ ժողովրդեանն այնորիկ, և ականջօքն ծանունս լուան", և որ 'ի կարգին է: Պաւղոս յետ բազում ազգաց ճանապարհաւ մարգարէութեանն լինի 'ի Հռովմէ. վիճի ընդ Հրէայս, տեղեկացուցանելով նոցա զմիածնին Քրիստոսի զՀաւատան. Իսկ նոքա 'ի բաց դաւանային և ոչ Հաւատային. և յայնժամ յիշէր զմարգարէութիւնս զայս յորժամ լքաւն:

Եւ զի՞նչ ասէր ցնոսա. բարւոք ասաց, ոչ Հայր, ոչ որդի, այլ "Բարւոք ասաց Հոգին սուրբ 'ի ձեռն Եսայեայ մարգարէին. լսելով լուիջիք և մի իմասջիք", և որ 'ի կարգին է: Արդ եթէ Եսայիաս տէր սաբաւովթ ասէ 'ի վերայ աթոռոյ բարձու նստեալ և 'ի Հրեշտակաց փառաւորեալ, և Պաւղոս ասէ՝ եթէ Հոգին սուրբ. ո՞ իցէ արդեօք մոլեալ որ յերկուանայ թէ արդեօք ոչ իցէ տէր և ա͞ծ Հոգին, և եթէ պաշտօնեայ իցէ: Եւ նմա փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

ԱՆԲՆԱԳԻՐՔ

ՆԵՐԲՈՂԵԱՆ Ի ՍՈՒՐԲՆ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ, ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ԿՈԿԻՍՈՆ ՄԻՆՉ ՑԱՔՍՈՐՄՆ ԷՐ

ՃԱՌ Ա.

Հրաշալի է մեզ տօնս այսօր և պայծառագոյն քան զամենայնականն շարագրութիւնս ։ Այլ զինչ կցէ պաճառ, կամ ո՞վ արդեօք կոչնատէր բաւականասցի հանդիսիս. ո՞ այլ ոք քան եթէ յաջնեբանեան հայրն մեր և մեծ խոստովանողն, զորոյ այսօր կատարեմք զյիշատակ. որ առ նորոյն արփիական քաջութեանցն պատմութիւն զմիտս և զխորհուրդս հանդերձ ամենայն զգայարանօք մարդկեղէնս, թերևս արժանի լինիցիմք ընդունել 'ի հոգւոյն բանն իմաստութեան [illegible] զերանելոյ հօրն պատմել զառաքինութիւնս ։ Եւ նորա կարօ գոլով մարգարէակոյս բարեբանութեան յառաւելութիւն ինչ պատուոյ և փառաց, այլ մեք մանաւանդ կարօտիմք առ 'ի նմանէն բարեխօսութեան, որքան առաւելն ևս առաջնորդեսցէ 'ի մարմնի. որոյ առիթ մխիթարութեան է և բարեբանելն միայն զգաղտնականին նահատակին, այլ և նախանձաւոր ևս լինել կարեւոր է հրեշտակականն վարուց նորին առաքինութեան, թէպէտ և անկարելի գոլով ըստ համեմատութեան. զի ո՞վ ոք 'ի հողեղինաց այնչափ անհամբերութեան կրից չարչարանաց տևել կարասցէ. զոր ոչ և 'ի հարցն առաջնոց նահատակեացն, և կամ որք զկնի անօրէնութեան փրկչին՝ չարչարանօք նորա հետևեցին ճգնաւորք և վկայք. միայն ըստ կարօղութեան մերում և յօժարական սիրոյ գովասանական հօրն կցորդութիւն ընթերցեալ մատեանս 'ի բանս, ըստ ումեմն իմաստնոյ, եթէ յիշատակ արդարոյ հանդերձ գովութեամբ. և 'ի գովութիւնս արդարոց ցնծան ժո-

գովութիւնք ոչ 'ի փառս ինչ առաւելեալ նոցա, այլ բարեբանողաց մեզ բազում այսու ընձեռեն շահս ։

Եւ արդ քանզի այսօր աստուածազգեաց հայրն մեր հոգեւոր, հովիւ և վկայ, յեղծանելի կենաց աստի յերջանիկն արքայուն փոխադրեցաւ 'ի կեանս, ուր անպատում ուրախութիւնն է և անհայելի լոյսն, ուր բիւրք հրեշտակաց են և անպղրանկաց բանակք, ուր առաքելոցն աթոռքն են և մարգարէիցն տեսարանքն, ուր դասապանք նահապետացն են և պսակք մարտիրոսացն, ուր վերինն Երուսաղէմ է և անապակ խաղաղութիւն, ուր ժողովք սրբոցն է և արդարոցն բնակութիւն ։ Բայց մեք զինչ արասցուք այսքան թշուառաբեր վշտօք շրջապատեալ. քանզի ոչ գտանիմք արժանաւոր, որով զարժանին գովութեան բարեբանեսցուք. և զինչ, արդաքէն լռեսցո՞ւք. և ի՞ր վասն հանդիսացուք յայսմ վայրի. այլ ասեմք եթէ վասն զի ոչ կարասցուք բանիւ հաւասարել զմեծութիւն գործոյն, և նորին աղագաւ առաւել եւս պարտ և արժան էր խօսել. քանզի և այս 'ի մեծագունից գովութեանց է, ոչ կարել զառաւելութիւն իրին' բանիւ ցուցանել զաւգակեան. զի յորժամ 'ի վեր քան զմտութիւնս լինին ուղղութիւնքն, քաջայայտ յայտ է թէ անդր քան զմարդկայինս մտածութիւնս վերամբառնան գովասանութիւնքն ։ Բայց ոչ անտես առնէ երանելին զմեզ, և ոչ 'ի բաց մերժէ զաղքատիկ մերս բանս. այլ ըստ նմանութեան փրկչին հատուցանող զտակաւագոյն ընծայսն որ 'ի մէնջ, մեծ իմն համարի, և բիւրապատիկ փոխարէնս ընդ փոքունցն հատուցանէ. քանզի ոչ առ առաւելութիւն իրացն, այլ առ առատութիւն մտացն նկեթ հայի. վասն որոյ թէպէտ և յոյժ նուազագոյնք են մերքս, սակայն յորոց ճոխանամքս' առատ մատուցանեմք. զի և ո՞չ սիրելիքն ըստ կարողութեան պահանջեն ։ Նա և այսու առաւել ևս ճանաչի հանդէս մեծախոհութեան սորա, ոչ 'ի բաց մերժել զդուզնաքեայ ընծայաբերութիւնս 'ի տկար մարմնոյ և բազմադիմի վշտօք պաշարեալ անձնէ. այլ ընկալեալ 'ի մէնջ զգովասանութեանս բան, որում ոչ երբեք կարօտանայ, հատուցանէ փոխարէնս գործովք. որոց յոյժ մանաւանդ կարօտիմք և պիտոյանամք ։

Բեր այսուհետև զխոստմանն հատուսցուք տոկոսիս,

ախտալից աստուածակայիս անձնելով բանին. բայց ոչ գիտեմ եթէ զինչ յուղղութեանց անձն յիշատակեսցուք։ Զա-քինական սիգութեան յառաջարկութիւն, եթէ զարեան չափ ժուժկալութիւնն զանազան առանձնանոցք. զընթացս նահատակութեանն, եթէ զգաղափարեալ համբերութիւնն անընդդէմ նեղութեանցն 'ի խոր վիրապին. զառաքելականն քարոզութիւնն, եթէ զշնորհս մարգարէութեան. զհովուական վերակացութիւնն, եթէ զամենիմաստս յանարատական ճգնութիւնն. քանզի յամենայնի մեծախորհուրդ է այրն, յամենայնի քաջահանճոյ, յամենայնի առաքինի, յամենայնի ընտիր, յամենայնի հանճարեղ. իբրև արժան անխախտելի, իբրև աշակերտ անպարտելի ընդդէմ հնարից սատանայի։

Սակայն 'ի սկզբանց անտի պարգև և արժան է բանս հարկանել բանիս. յորոց արդեօք. յայտ իսկ է եթէ 'ի կոչմանէ հօրս մերոյ ծնողաց, առաջնորդելով նմա 'ի մեծական անտի 'ի հաւատոյս ճշմարտութիւն. քանզի նախանձաւորս յայտնի լինել իմն Թուի երկնային հայր մեր մեծին նախահարցն և նահապետն. Աբրահամու. զի որպէս առ նա հրամանն հասեալ յԵր, ելանել յաշխարհէն հայրենի և յանհաւատութեան ազգէն, այնպէս նաև և երանելիս այս իւր կոչմամբ որ ելանելով 'ի խաւարին կռապաշտութեան աշխարհէն, մտանէր յարդար երկիրն աւետեաց, որ մեծ ազգս պատուիրանացն Տէրտեան զինչէին ծածկէ, որ յայտնապէս երկնականն քաղաքին աւետարանն, յորում անդուստ վարժեալ իսկ ըստ 'ի զաստուածպաշտութիւն քրիստոնէական խորհրդոյն Տեառնտեանն. վերահաստ լինելով 'ի դրան ժամանակի։ Յետ այսր զարձեալ անառակութեան խորհուրդ, և զարձեալ վերստին անդրէն կոչումն, որ հանդերձեալ էր զնոԹագին կատարել և զհաւատոյն պահել, և լինել հայր ազգաց բազմաց ըստ խոստացելումն ազգի ազգի չարչարանօք և ճգնութեամբ, զի ոչ քաղաք Թագի ոք 'ի մերայ լեալին, և ոչ լուցեալ հրաշք դնի ընդ զրուանս, այլ 'ի վերայ աշտանակի, զի լոյս տացէ ամենեցուն. այլև տապայս և իւր և անուն պայծառագոյն քան զարեգակն, յորմէ ոչ ինչ արգելու զմեզ։

Արդ յայս անձել զանտեսանելութեն երանելւոյս, զի 'ի կոչմանէ անտի ծանիցուք երկնային զքաղաքակա-

բութիւն ասոր, և առաքինանայր վարուք անմնորմնոցն զօղ հանդերձեալ: Գրիգորիոս հոգւով առաքինութեանց, առաքելութեան օրինակ, Լուսաւորի արժանաւոր պաշտօնաւոր, յառաջադիմելի ճգնութեան հաշտակաւոր, մեծ խոստովանող Տեառն և վկայ, գեղեցիկ զարդարան հոգւոյն ոց, քահանայից գագաթն, հովուապետաց նկարագիր, երկնային զօրաց քաղաքակից, մարտիրոսաց պարծանք, առաքելոց կցորդ, մարմնաւոր հրեշտակ յերկրի: Գրիգորիոս որ գեղեցկապէս զոսա մտացն 'ի վերայ անշարժ վիմին հաւատոյ հաստատեալ փութայր յերկինս բարձրանալ, զի անմեկնելոց զանազանօք լուսաւորութիւնն տեսանիցէ պայծառագոյն աչօք. զոր և տեսանէր իսկ հանապազ մնայր մտօք ընդ Պաւղոսի զոր էր փառաց ընդ այնմ խօսել, որով յերկրորդին վշտացն հեղեղատէ ոչ շարժէր, 'ի քահանայապետութեան աստեն մարդկան և զօրաց: Գրիգորիոս որ 'ի մէջ մեծային չարհացն հալեալ մնայնէր, հարկ զՍուլեան այն 'ի լերինն, ուստի ոչ հեռանէր, այլ յաղթութեամբ տեսանելեանն 'ի սրտին զարծարանին Հոգւոյն մտաւորն լուսաւորականն գործեալ ընդունէր, և զժողովուրդ իւր սերմնականն հրաշիցն զարծոյք օրինագրէր, և 'ի խաւարէ բազմաստուած կռապաշտութեան առատաքս հանել, ոչ յերկիր ժառանգութեան որդէս Յեսու Նաւեայ, այլ յերկինս առաջնորդեալ ածէր յաճողակի: Գրիգորիոս որ զառաքելապաշտութիւն ճշմարիտ հաւատոյն աւանդի բանաւոր աղբերին քարոզէր համարձակութեամբ և ոչ զանգիտէր զօրհնարէր սա 'ի նմանէ: Գրիգորիոս որ զվարդապետութիւն աշխարհիս պայծառին և զկենդանական հեշտութեան կերպդանի համարեալ ամ ամն հարկանէր, և զերկնային թագաւոր զինուորութիւն, քաղաքականին բան Հայոց Լուսաւոր հետևէր: Գրիգորիոս որ նախանձայարութեամբ չափահի արժանացեալ, մարդկապետական Հոգւոյն առաքեալ փոշանկէր ընդունիկերձեալն, և առաքելական աշխարհին վիճակեալ, անթիւ բազմութիւն անձանց ընտրելոց ընծայէր մեզ. ուստի արդ չնորհաց Հոգւոյն արդեօք յայտնեցաւ անզանազան բաշխեալ սա 'ի նմանէ: Գրիգորիոս որ զօծումն քահանայապետութեանն ոչ 'ի մարդկանէ և ոչ 'ի ձեռն մարդոյ, այլ 'ի վերին անտեսութենէն և 'ի Հոգւոյն յայտնութենէ բան Պաւղոսի կալեալ ընկա-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

այս բնաւորական յՄեղեան բարութիւնս . բայց մի-այն արատաւս, տառապանս, թշուառութիւնս, վիշտս, ցաւս, ախտաժետութիւնս, նեղութիւնս, անձկութիւնս, հիւանդութիւն, ծերութիւն, մեղս ազգի ազգիս, և մահ 'ի կատարածի . այսքան և այսպիսի զիւրաւլական-ք ծանուցեալ զկենցաղս զայս երանելի հայրս մեր, վասն որոյ նուիրեաց զանձն իւր պատարագ մի, զհետ ընթա-ցաւ չարչարանաց խաչին Քրիստոսի . գիտեք արդեօք ըստ մեծին Պաւղոսի թէ ոչ են արժանի չարչարանք յաւժմեան ժամանակիս՝ հանդերձելոց փառացն որ յայտ-նելոց են 'ի մեզ :

Այլ գիտեմ, եւ լսիցէք, զի ցանկայ իւրաքանչիւր ոք 'ի ձէնջ կցորդ լինել չարչարանաց նորին, զի և պատ-րաստեալ պսակացն որ 'ի տեառնէ հաղորդ գտանիցի . բայց զի չև է ժամանակ մարտիրոսութեան, և ոչ են այժմ ընթացք յասպարիզի նահատակութեան, վհա-տիցիք արդեօք : Սակայն մի յաղագս այսորիկ տրտմե-ջիք անյուսութեամբ . զի թէպէտ և նոցայն անձեռնար-կելի է յայժմուս, այլ կրթեցէք զանձինս ըստ ժամա-նակիս նահատակութեան : Արհամարհեաց նա զբովան-դակ կեանս, արհամարհեցէք և դուք գոնէ մասնաւո-րաբար զխրախութիւն սորա . մատնեաց նա զանձն հրոյ, շիջուցէք և դուք յանձանց զհուր ցանկութեան . եհեղ նա զարիւն, և դուք զարտասուս առաջի տեառն, ընդ նմին և զաւելորդս գանձուցն 'ի ձեռս աղքատացն . կախեալ նա զկայծակունս բոցոյն, շիջուցէք և դուք առ 'ի ձէնջ զբոց բարկութեան . համբերեր նա յետ բազում նեղու-թեանց՝ մինհաշունչ գազանացն կենակցութեան 'ի խոր վիրապի անդ, համբերեցէք և դուք փորձանաց աշխար-հածուփ կենացս առանց կարճմտութեան . Ս՟ի քրանիր 'ի խրատու տեառն, ուսուցանէ իմաստութիւն . և Դաւիթ երանէ զմարդ խրատեալ 'ի տեառնէ . ընդ այսպիսի և առաքելական բանն երանի տայ որք համբերեն փորձա-նաց, զի թէ ընտիր եւս գտանիցի, առէ, առցէ զպսակն կենաց 'ի տեառնէ :

Յիշեցէք և զհամբերութիւնն սորին յանդնդային վիրապի անդ, ուրեան դառնաբեր վշտօք առլցեալ էր . Բայց որովհետև զկատանդաւոր զայն տեղի յիշեցէք, պարտ է մեզ սակաւ ինչ բանիւք դեգերել անդանօր,

եթէ համայն թուիցի, և քննել մտօք թէ որպիսի առ-
գելօք ընծեռեալ որդւոյն կեանք 'ի մէջ այնչափ անհնարին
գազանացն բնակելով, որքան խորհուրդ բարեաց, և
զինչ գործ։ Արդ թողցուք այսուհետև յաւելուցուք հոգւոյ
առաւելս առ երանելեաւն, թերևս կարասցուք շահել ինչ
'ի նմանէն, և խնդրեալ փոքր 'ի շատէ զժուժկալութիւն
նորա և զանձանձրականն վարսն, զանմոռանալի առաքինու-
թիւնսն, զանդադրում աղօթսն, զանհանգիստ աշխատութիւն,
զանվախճան հսկումն, զանխախտելի համբերութիւն, զան-
խոչելի յոյսն, զարտասուաթոր պաղատանսն, զանպա-
տակաւ մաղթանսն, զանկերպարանելի անմարմնոց նմա-
նեալ կեանսն, քանզի անմարմնոց արդարև երևէր բա-
ղաքավարութիւն արգասիքն, անխափանելի սէրն,
առաւելոյ երկնից կերակուրսն, յոյժ անպարտական եւս էր նմա
և անսպառական բարութիւնն, որպէս փափագէր պա-
պել միշտ երկնայինն ստացութեանն, ատեալ թէ ևս կե-
րել զաղանդոյ և հեռանալ պատերազմել յանկարծակի։
Աղօթութիւն ոչ էր նորա այլ ինչ, քան եթէ անխա-
փան մնալ յաստուածպաշտելի առանց նահատակութեան. Ա-
կայն բազմանդամ նորոյն կեանք համբերեալ էր միայնութեն,
հանապազօր պատերազմելով ընդ պիտոյութիւնս և ընդ
խեղճութեան աշխարհական խաւարին, նմա արդարև
աշխարհ 'ի խորշ եղեալ էր, և նա աշխարհի բառ առա-
քելոյ, 'ի ջանս և 'ի վաստակս, 'ի քաղց և 'ի ծարաւ,
'ի պահս և 'ի սրբութիւն, 'ի ցուրտ և 'ի մերկութիւն։
Այլ ով բաւական իցէ բանիւ պատմել զանասանելի
ձգնութիւն երանելւոյն, կամ օրինակաւ ցուցանել զան-
հանդուրժելի նեղութիւնս նորա, որ 'ի մէջ իժից և քար-
բից ունէր զբնակութիւնն, ուր ոչ խոտակից ոք մերձ,
ոչ վշտակից, ոչ բարեկամ, ոչ օգնական, ոչ սփոփիչ,
ոչ սպասաւոր. այլ անէր մեծաւ ժուժկալութեամբ լցեալ
կենդանեացն եղեալ 'ի գերեզմանի, անդարդ, անծան-
կոյթ, զայնչափ ժամանակս 'ի գիշերի և 'ի տուընջեան,
'ի տապոյ ամառնայնոյ և սառնամանեաց ձմեռնայնոց.
քանզի աստուածամեծ էր այրն, անձնիշխանն գիտու-
թեանն հոգւոյն շնորհաց առլցեալ միտացն աչօք պայ-
ծառագոյն, հոգւոյն մաքրեալ, յաշխարհական զբաղ-
մանց հեռացեալ, զհանդերձեալսն միայն նկատէր, զա-
պագայսն առաջի աչաց ունէր, խորախորհուրդ տեսու-

նական խրատուն, զօրանայր ամենեցուն բանիւն. Յաշխարհի, ասէ, նեղութիւն ունիցիք, այլ քաջալերեցարուք զի ես յաղթեցի աշխարհի: Յիշէր ուրեմն և զառաքելականն բան՝ զի Թէ և Արտաքին մարդս մեր ապականի, ասէ, այլ ներքինն նորոգի օր ըստ օրէ, զի այժմու յաճախութիւնն նեղութեանս, զյաւիտենական փառսն գործէ 'ի մեզ: Սաղմոսէր և ընդ Դաւթայ. համբերելով համբերի տեառն և լուաւ աղօթից իմոց, հան զիս 'ի գբոյ տառապանաց 'ի կաւոյ և 'ի տղմոյ. և Թէ Ե՞րբ եկից երևեցայց երեսացդ այ, քանզի խանդակաթ սիրով եմ ես, ցոյց ինձ, ասէ, զերեսս քո, և լսելի արա ինձ զձայն քո, զի ձայն քո քաղցր է և տեսութիւն քո գեղեցիկ, զհետ հոտոյ իւղոց քոց ընթացայց: Այսպիսի ուրեմն բարբառէր հանապազ, այսպիսի աղօթիւք պաղատէր երանելին Գրիգոր, յայսպիսի մաղթանս խանդահեցուցանէր զամենողորմ զթութիւնն այ, մինչև յայց ել հոգին քաղցր մխիթարել հօրն իւրոյ, այն որ կամի զամենայն մարդիկ զի կեցցեն և 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան եկեսցեն ամենեքեան, և այցելութեանն օրինակ էր. այսպիսի:

Այսումն գեղեցկութեամբ հռչակեալ Հռիփսիմեանուն, յարևմտից արեգակն ծագեալ արևելեան աշխարհին համդերձ լուսափայլ աստեղօքն որ ընդ նմա, կուսանաց վայելչութիւնն, մարտիրոսաց պայծառքն, հրեշտակաց զուարճացուցիչն, զինւաց ահարկուն, երկնաւոր փեսային հարսնացեալքն, այ ինքնանուէր ընծայքն, սրբութեան սիրողն, ամենամաքուր խորհուրդն, տաճանաւէք հոգին, արիական պատերազմողն, հակառակամարտից յաղթողն, պայծառագոյն շառաւեղն, քաջատոհմիկ ազատն, պտղաբեր ձիթենին, նախանձելի վարքն, պարկեշտութեան օրինակն, արևմտից նորաբոյս ծաղիկն, արևելից զարդարիչն, վայելչագեղ տիպն, աստուածատեսակագոյն միտքն, ադամանդեայ պնդութիւնն, որ զանբաւ զօրութիւն սկայազին բռնաւորին 'ի պարտութիւն դարձուցանէր իբրև զտղայ, վասն որոյ երգէ աստուածայինն Դաւիթ. Ամենայն փառք դստեր Թագաւորի 'ի ներքուստ 'ի վերջաւորս յօսկեհուռն պաճուճեալ: Օ՛ր ոչ և վասն իմաստախօս նորուն դայեկի Գայիանէ ասացից, ողջախոհութեանց մօրն, ամենահա-

ձեզ զաստուածախօսականն, անմահականն ազատութիւն, անզուգական հոգւոյն, անփոփոխականն խորհուրդ, որ ոչ յաղթէր 'ի փառաբանչական պատարագաց բանաւորին, այլ շարժել փարեր, պատուատէր բանիւք, մարդէր առ 'ի յաղթութիւն. զօրանալ քաջալերէր. Մ՛ի գեղեցիկ խօսք, առնելով, մարդ եւ կենդանիս, առաւելոյ եւ խոստովանողաց, անյաղթութիւն եւ պատարագաց, ժամանակաւ փառք մեծ եւ. զօրացիր 'ի ակն ձեզ, քաջիք է անմահ. փառաւորեն հաւատացեալ, լուսաւորին ընդ խնամոյն կուսականն մտանել յաստուածոյն երկնային։ Նայուեցի խաղաղութեան բանիւք յաղթել զնոյն անփոփոխելի զմտաւ զփառաբութիւն առնելով առ ամենայն երանելի։ որով աշխարհս ճշմարտութեամբ եւ մխիթարական հանդիսիւ կատարէին անմահութեան 'ի Քրիստոս։

Այս զինչ յետ այսորիկ. պատուահասեալ լինէր բարձրագոյն հանդերձ զօրօք դժնդակագոյն հարուածովք, զանազան փոփոխեալ լինելով 'ի մարդկային բնութենէն 'ի կերպարանս խոցի' որպէս երբեմն արքային աստուածոյ 'ի Հեթանոս Նաբուքոդոնոսորի, ոչ օրինակաւ, այլ արդարեւ. ոչ առասպելով, այլ ճշմարտութեամբ, զարզարանս մարդկան, ողորմելի կերպարանաւ, յանդուգն զեն ժամուց, զի աւերման, մինչ կանխաց հանդերձեալ, երբեմն զկէտս վայրենի յանաստուածն բնակելով որպէս գազան 'ի մէջ նոցին, արդարեւ 'ի պատուոյ էր եւ ոչ խնդրէր, այլ հաւատարմաց մնանոց աստուծոյ։ Որպէս պատուահասեալ ամենայն հանդերձ նախնին յանդգնեալ, այսպիսի հարուածովք խրատեալ զանհնազանդս պատուիրանաց իւրոց։

Արդ ո՞վ է քո թագաւորական բարձրութեան, ո՞վ հարազատութեան, ո՞վ խոնարհութեան անձնարհութեան, ո՞վ զերազանցեալ աթոռն, ո՞վ թողն արքայական, ո՞վ առկախ բազմականն, ո՞վ պաշտելի զօրութեան, ո՞վ անյաղթելի քաջութեան, ո՞վ զօրավարն հզօրք, ո՞վ պետացն բանաւորք, ո՞վ ամենայն նախարարացն, ո՞վ փառաւորութիւն եւ կատարելութիւն, ո՞վ զաստուածական բեմն, ո՞վ աստուածային առաքելոյն, ո՞վ զաւ-հիւզեն փոխարինեալք, ո՞վ չարահնար մեքենայքն. ո՞վ են եւ զինչ ձեր յոյր յուսացեալ էիք զուք 'ի նմա, յարիցեն արդ' եղիցին ձեզ թիկունք, ընդդէմ սոյն յաղթութեանս ոչ լուսոյ մարդկութեան զոր առաջ 'ի դիմացն ձեզ։

Տեսէք տեսէք թէ ես եմ, և ոչ է այլ Ած բայց յինէն որ սպանանեմ և կեցուցանեմ, հարկանեմ և բժշկեմ. եթէ ոչ խոստովանեսջիք յառաջագոյն բանիւ, խոստովանեսջիք այժմ 'ի ձեռն պատուհասի հարուածոցդ: Բայց զի՞նչ առաւել քան զայս ներգործիւք առ արքայն Նաբուգոդոնոսորայ. ո՞չ ապաքէն և զնա իսկ խոստանէր մարգարէն Դանիէլ և պատուիրէր յառաջագոյն, սակայն իբրև իժի և քարբի խցեալ զականջս իւր ոչ լսէր զձայն թովչի [illegible], և ոչ ընդունէր զդեղ 'ի դեղատուէն իմաստնոյ, մինչև արդարև մեք իսկ ընկալաւ զբանն նախասացեալ պատուհասին: Ամենայնէս և ատանօր պատահեցին առ տոսա 'ի ձեռն մեծի ձայնին Այ, զի որք ոչ անսային զաւրէն 'ի խրատուէ Ածային բանից նորա, անարգ եղեն որպէս ջուր զի հեղու, և 'ի լարել աղեղանց հզօրին ուկարացան. վասն որոյ աւրանս լինէր արդարն 'ի անտանելին զհատուցումն:

Այլ նոքա այնուհետև զզջացեալ խնդրէին զանէին, յորժամ սպանանէր զնոսա, դառնային և առաւօտ առնէին առ Ած, զի ծանեան Ածասատա զօր զպատուհասն, անբժշկելի զհարուածսն, անյաւտալի զախտսն, որով ընկալեալ 'ի խորս տարակուսութեան յայնժամ յիշէին զԱծ և զբարձ նահատակ նորա զԳրիգորիոս: Ո՞ արդդեօք. զկապեալսն, զանդեալն, զարքայն, զանաղգին, զանհարկին, զապականելիզան, զանհաղորդեալն, ընկենդանութեն թողեալն, զնա խնդրէին հաւատով, 'ի ձեռն նորա յուսային բուժիլ յանբժշկական ախտիցն, և 'ի խնդիր ելանելով որոյն, ոչ մարդկային ինչ յասով, այլ յայտնութեամբ տեսլեանն որ երևեցաւ քեռ թագաւորին: Այս յիրաւի արդեամբ, քանզի զնոյն զաւր յաւալին յետ այնչափ ժամանակաց կեալ նմա յայնպիսի անհանդուրժական վայրին. անտանելի էին իրքն. անյուսալի զայրմանք, սակայն Այ ամենայն ինչ կարելի է. զի որ զՅովնան 'ի փոր կիտին պահեաց կենդանի, և ըզԴանիէլ 'ի խորոցն առիւծուցն փրկեաց, նա և զմեծն Գրիգորիոս պահեաց անարատ 'ի խոր վիրապի անդ, որ և նախ քան զհեռանել խնդրողացն յայտնէր նմա տէր զհանդերձեալսն, ոչ 'ի մըրկէ և յամպոյ, այլ յանդիման տեսլեամբ երևէր այն որ ընդ նմա գոլով հանապազ և ոչ երբէք մեկնէր առ 'ի նմանէ, բաց ի բուռն բանի, թէ

[illegible]

զոսկի, ընկալ ընդ նմա և զանարգել քաղաքութիւն բա-նի խօսից ընդ արեգերս. Միասրոս զփառաւորն աղքատութե-էառ յինքն, նա և զոր զինչն իշխանութիւն կալեալ և արձակել 'ի յերկինս և 'ի յերկրի. առաքելոցն իմ երկրաւորացն 'ի վերայ կեղեքանց թագաւորեցին միջնորդա-զընդհանուր աշխարհս, իսկ զոր միայն ընդ համանգիւսն միջնորդաւ քարոզեցէք զաւետարանն իմ. վասն որոյ ըն-կալեալ զանուն մարդեղութեան իւրոյ արեգական արդա-րութեան կոչեցինք առաքելոց.

Այսուհետև վայելք կարծեմ իսկ զեղծերս, և որոց պնդէր լեզու ծանրախօսական. ոչ յաղթերբ, ոչ յերկնաւո-րացր, այլ վարդապետական ընթացայր 'ի կոչումն առաքե-լական, քանզի գիտէր զզօրութիւն կոչողին յառաջա-գոյն, հաւատայր ոչ և համարէր նմա արդարութիւն, զնախադասեալ յանծութեանն, հզօրեալ հոգևորագէս, կապեալ խորհրդարար, աղաղակէր 'ի ձայն յանծութեան առ ամենայն. Նա յանկարծ և զոր առաջ ասէր, եկեղեցւոյ ծառայութ և առաքելութք 'ի նմա.

Այսուհետև և բանաւորն եղեալ 'ի միջոց զանազանոյն ընդ առաջ ընթանայր նմա, որ երբեմն թագաւոր՝ այժմ խոր ամենայն, զարշելի անօրէնանս, զաղքատաց կերակր բանաքս, կատարելի մարթութեանս, հանդերձ պատանեաց բարեմութեանն, փոփոխեալ և զանձնեա յանելով, առ ամս որոցն անկանէր, շարժ փարէր զհոգւոյ, ավերանէր զաղորմութիւնն կերակրականս, ձևացուցանէր զհայս-ցուածն. մինչև անկեալ նախահաւատն Երկրատուր 'ի վե-րայ երեսաց իւրոց, երկիր պագանէր առաւօտ ոչ, և աղ-բերս արտասուաց հեղլով յաչաց՝ զգեհանապազ զանեա-նս, բերկրեալ սրտիւ ասելով. Նա բաղում յառաջագոյ-նի խօսք մերձութեան քո դարձեալ աղաղ զանձն իմ, և ով խօսեցի զզօրութիւն քո ասէ, որ զարմացեալ զվեճն 'ի վայրս ճարց և զապաշաւանն յաղաւթականն. զի ահա և այժմ զկարծրութիւն որտից ժողովրդեանն այսօրինակ կակղացուցեր հզօր բարկութեամբ քով, իսկ զենմ, և 'ի ամենայն և 'ի զանազանուածոյս ձայնեալ զեղանա-կոցս զարմացուցեր առ քեզ ասէ. կարող ես և 'ի քա-րանց յարուցանել որդիս Աբրահամու, վասն որոյ ա-ղաչեմ զանբառ մարդասիրութիւն քո ասէ իմ Սուրբ Փրկիչ, միածին որդի և բանն միածնածնութեան որդւոյ Հօր.

[illegible]

զՊիղատոսի, զկատարածն Փարաւոնի, զբաժանումն ծովուն, զանցանել ժողովրդեանն, զընկղմելն Փարաւոնի և զօրացն, զյանապատին պաշտելիքն, զմովսիսական քարոզն, զգրաւորական օրէնքն, զառ՚ի յերկիրն աւետեաց փոփոխումն՝ զմարգարէիցն զգուշակութիւն, զգալուստն Քրիստոսի, զանօրինական խորհուրդն, զխաչելն որ վասն մեր, զմեռանելն ստուգապէս, զթաղելն ՚ի գերեզմանի, զյառնելն յերրորդ աւուր, զփրկելն զմեզ ՚ի սատանայէ, զյաղթելն մահու զօրութեանն, զվերանալն առ Հայր յերկինս, զիջանելն Հոգւոյն սրբոյ ՚ի վերնատունն, զաճումն ածպաշտութեանն, զառաքելական քարոզութիւնն, զմիւսանգամ գալուստն Հայրենի փառօք, զյարութիւնն ամենայն տիեզերաց, և զհամատարած մեծի դատաստանին յաւիտենից. Այսպիսի ամենեքումբք յանձախագոյն գիտութեամբ և առաւել վարդապետութեամբ ըստ ժամանակին պիտոյիցն վկայութեամբ և օրինակօք յածաշունչ գրոց հաստատեր զնոսա.

Ապա այսր դարձեալ աղաչանօք մաղթանաց հարաւածելոցն առ երանելին, և նորուն պահպանօք փարելովք առ անէր վասն բժշկութեանն նոցա, որով ոչ յապաղեցաւ ընկալան զհայցեալսն. Քանզի բազմայր փոփոխակեալ ՚ի ձեռն աղօթից նորա հրաշիւք պատուհասին յամենեցուն, և կերպելով զթագաւորն այլոյն մը նշանախաշին, թօթափէր նոյնժամայն զգեստ խաւարային, մերկանայր և զկերպարանս անասնեղէն զոր զգեցաւ յաղագս մեղացն դատապարտեալ, և զգենոյր զառաջին կերպարանացն զկայեւլութիւն, նա և զարժանագոյն և հրաշալի. Մ՜մ մեծագունի իրին, ով անպատմելի հրաշիցն. արդարև ով խօսեսցի զզօրութիւն քո տէր, կամ լսելի թուով համբաւեսցի զպաքանչելիս քո. զի ով որ ևս տեսեալ կամ լուեալ զայնքան ողորմութեան հրաշիւք ՚ի միում վայրկենի ժամու բժշկելով. Տիրանորդութեամբ զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ տէր և աղօթից նոցա լսէ. Բայց երանելին ոչ անձին, այլ ածոյ ընծայէր փառաւորութիւն առնելով. Այս փոփոխումն աջոյն բարձրելոյ, և թէ Նշ տեառն արար զօրութիւն.

Յայնժամ ապա և թագաւորն Տրդատիոս, քանզի այս էր անուն արքային, ծերամեռանօղն հաւատով և մե-ծապէս հայելի խոստովանեցաւ զանէր մեր Յիսուս Քրիս-

[illegible] մեծ [illegible] և յանն Հօր, [illegible] բարեաց [illegible] երկնեղինաց և անմահութեան, ընդ [illegible]. և երկրպագէր կենդանաբար մեծ ընծայել սուրբ խաչն. Հրաժարէր յայտնապէս 'ի [illegible] անձնապաշտութե. նէն, զորս [illegible] մեծ և օգնական և [illegible] աշ. [illegible] այնուհետև [illegible] Հաւատոյս, որպէս և Պաւղոս յետ երկամեայ [illegible] և [illegible] աշխարհն 'ի Յունաստանս [illegible], այլ և զարծակ [illegible] 'ի Պաւղոսէ [illegible] յանձն, Թէ Սա [illegible] մեծ [illegible], և [illegible] բարեպաշտութեան 'ի Արաբիա Ալեքսանդրիա. Նա և [illegible] 'ի [illegible] Հոգւոյն սրբոյ [illegible] ընդ [illegible]. Մեծ էր զա [illegible] և Հօր, և [illegible] զարմանք [illegible] Հաւատոյ [illegible] և [illegible] և մեծութիւն, [illegible] 'ի [illegible] [illegible] Հոգւոյ և [illegible] [illegible]:

Ուր [illegible] Հայրապետն և Հաւատացեալ [illegible] Հայկական [illegible] կարգի, և խոստովանեալ [illegible] բազմաց [illegible], և [illegible] 'ի Հինանց [illegible] Լուսաւորչին [illegible], և 'ի [illegible] [illegible] [illegible] և 'ի [illegible] [illegible] Հայաստանեայց [illegible] Հայրապետաց [illegible] մեծ [illegible] և [illegible] [illegible] [illegible]. Այսպէս [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 'ի [illegible] Լուսաւորչին:

Ուր [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] Մեծ և 'ի Հոգւոյ, [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] և 'ի [illegible] 'ի Արաբիա [illegible] [illegible].

կանչն Վեհին, զլուծեալ զժողովուրդդ տեառն 'ի նշան ան-բաւնի, զզեցո զոգա զՔրիստոս 'ի ձեռն մկրտութեան, պատարագաւորս զգաստ ժողովուրդ տեառն սեպհական, զի ահա աւետարանական քարոզն աւանդեցաւ, Աշխար-տութիւնն հաստատեցաւ, նոր փառաւորեցաւ, քան-տարկուն յանձն եղև, սատանայ կործանեցաւ, բեւեռք պարտեցաւ, ժողովուրդդ 'ի դիւական պատուհասից բժշկեցաւ, անմեկնելի զՏէր օրհնեսցուք Քրիստոսի ըն-թացսն։ Արդ զի եւս յապաղես, ընդէր տակաւին յեր-կուանաս, հիմ արդեօք զանգաղիս, միթէ զամենե-սեան, բաւաւորես բուռով զխոստութեան, նորոգեա զե-րկնային ծննդեանդ։

Որպիսի ուրեմն աղաչէր Թագաւորն, առ որս ան-կանէր որքան, պաղատանս մատուցանէր. խոկ երանե-լին ոչ անարժէր, ոչ հաւանէր փարելի մաղթանացն. Ոչ համարձակիմ, ասէ, յանդգնել յաստիճան՝ որ առա-ւել է քան զիս, չեմ բաւական բառնալ զլուծն տե-րունական, ոչ կարացից յաղագս բանաւոր հօտից հա-մարս տալ հօտապետին Քրիստոսի, վասն որոյ յերկ-նից յերկիր խոնարհեցաւ, սակս որոյ մեռաւ և թաղե-ցաւ և արեամբ իւրով ազատեաց զամենեսեան 'ի ծա-ռայութենէ մեղաց. գիտեմ զանէր նորա 'ի վերայ աշխա-րհաց իւրոց, գիտեմ և զպատուէր նորա առ Պետրոս յա-րութեանն, եթէ սիրես զիս, ասէ, Պետրէ, արա-ծեա զոչխարս իմ. քանզի մեծագոյն է պատիւն, բայց դժուարակիր է բեռնն. գիտեմ և զհրաժարելն Մով-սէսի 'ի կոչմանէ անտի, վասն որոյ չեմ արժանի այդմ աստիճանի, և ոչ եղէց վերակացու հօտից որոց զարիւն 'ի հանդերձեալ յաւիտենին պահանջիցիմ։ Այսպիսի ատելով երանելւոյն 'ի բաց հրաժարել։

Այլ ինչ գործեա, ով քաջդ, զիարդ վեհերոտ 'ի բարձ-րագունից պատուոյ, նեղութեանցն համբերեցեր, զամ-ատանդոց տանջանաց կրեցեր, եռացման կապարին համ-բերեցեր, անհնարելի չարչարանացն ժուժկալեցեր, զան-ձանազանից զաղանաց անտակից եղեր, անսուաղու-թեանցն ճնշեցար, զատաղանձեաց կարգն երկրագործե-լով հերկեցեր, զփուշ արմատացեալ խլեցեր, զնորատունկ այգին 'ի պտղաբերութիւն համեցեր, այժմ զանգա-ղիս և 'ի բաց հրաժարիս. Այո, ասէ, քանզի զաղամ

ընդ ահագնաւոր հրամանին տէրունականն մարգարէին տացելոց . Որդի մարդոյ, դէտ կացուցի զքեզ տանդ Իսրայելի, զի եթէ ոչ զգուշացուցանիցես ասէ՝ զարիւն դոցա 'ի ձեռաց քոց խնդրեցից . զիտեմ իսկ զի որ մի֊նոյն ընդ մեզ և ընդ մարգարէն փափագէ լինել՝ հովուա֊պետութեան Քրիստոսի պարտի նմանել, ըստ առաքելոյն Պաւղոսի թէ՝ Նմանօղք եղերուք ինձ որպէս և ես Քրիս֊տոսի . որպիսի՞ օրինակ նմանութեանն : Ո՛չ ի զանձն֊եան, ասէ, շահեցի, զի ոչ զանձին ինչ խնդրեաց միայն զօգտութիւն, այլ զբազմաց զի փրկեսցին . նա և զանձն ես դնել 'ի վերայ ոչխարաց : Ո՛վ ամենատէր Հո֊գւոյն, ո՛վ ծայրագոյն խոնարհութեանն, ո՛վ մեծագոյն առաքինութեանն : Նշանաւոր զտէրունականն կատարէր հրամանն . Յորժամ զամենայնն կատարիցէք, ասասջիք եթէ ծառայք անպիտանք եմք . այլ և հանգոյն Պաւ֊ղոսի բարբառէր, եթէ Ո՛չ ինչ գիտեմ զանձինս իմ խիղճ, այլ ոչ եթէ այսու արդարանամ, զի որ քննէն զիս Տէր է : Նա զի՞նչ յետ այսորիկ լինէր, կամ որպիսի հնար յուցանիւր 'ի տեսանել տարակուսելի գործոյն . յայտնէր նմա տեառնէ զիշերի և ասէր . Առի քեզ նահատակ իմ, զգեցիր զզօրութիւն 'ի բարձանց, զօրա֊ցիր և ընկալ զաշտիճան քահանայապետութեան . զա֊նարժանս զքեզ վարկանիս, ես իբրև զայծ պիտանա֊ցու զքեզ պսակեցից, դու զի՞ զանձնեալդ խոնարհիս, ես մեծաւ փառօք զքեզ բարձրացուցից . ոչ հաւանեմ քո քում կարծեացդ զմինս, այլ զգեցիր զարդարութիւն քահանայական, և մտցես զծառայութիւն իմ . դու աւե֊տարանի իմոյ կարապետ, դու միջնորդ, դու մանուկ մար֊գարէ բարձրելոյ կոչեսջիր, գնասցես առաջի իմ պատ֊րաստել զճանապարհս տեառն, տալ զգիտութիւն փրկ֊կութեան ժողովրդեան իմոյ, զթողութիւն ամենայն մեղաց նոցա . և ահաւասիկ ես առաքեմ զհրեշտակ իմ առաջի երեսաց քոց որ հանդերձեսցէ զճանապարհս քո առաջի քո : Ո՛չ ինչ այսուհետև ասասցես մի՛ երա֊նելիդ . զի՞ այլ ինչ երաշխաւորութեան պատասխանի . եթէ հաւանեցայք ասացելոցդ, նոյնա 'ի մեծութիւն կոչեցայք, ընդէ՞ր որդեօք յապաղես, Աստուած է որ արդարա֊ցուցանէ, իսկ զարդար ո՞վ է որ դատապարտեսցէ : Ո՛չ, ասէ, ունիմ այլ ինչ հակառակել . միայն զամ խօ֊

ներգոյ յերկրորդումն ոչ յառնելոց, անհաստատելի կամ հնա-զանդեալ ամբարտաւանական հրամանին, վստահացեալ 'ի զօ-րութիւն նորա։ Ես տկար և ունայն, նա հզօր. ես հեղ-գացեալ, բայց նա արագ 'ի յօգնել, գիտեմ զի պա-րատ է բառնալ զտկարութիւն իմ, գիտեմ զի լնու զթերութիւն պակասութեան իմոյ։ Ո՜ այնպիսի գովեմ ես հովիւ, զայնպիսին մերձակացու, զնորայն ողջունեմ զտկարութիւն, զնորայն ընդունիմ հեղգութիւն. զի ոչ նա զհետ պատուոյն, այլ զհետ նորա պատուին ըն-թանայր, զի ոչ խնդրէր զփառսն, այլ խնդրեալ լինէր 'ի փառացն։ Նոյնպիսին վայելէ քահանայապետ ըստ Պաւղոսի, սուրբ անմեղ անարատ, զատեալ 'ի մեղա-ւորաց և բարձրացեալ քան զերկինս. զի որ այնպիսի ոչ լինիցի, ոչ հովիւ ուրեմն կոչի, այլ գող և աւազակ և գայլ ապականիչ ածանելով զհօտն Քրիստոսի. ըստ որում և առ մեզ իսկ երևեցան հակառակորդք Ճշմար-տութեան, ոչ միայն գայլք, այլ և ժանտք և ամբա-րիշտք, թշնամիք և դաւաճանողք, հայհոյիչք և կեղ-ծաւորք, պիղծք և սուտ վարդապետք, ապաշնորհք կոյրք և մոլորեցուցիչք, նենգիչք և հոգեմաշուք, որք թշնա-մանեն զհոգին շնորհաց, որոց ոչ թողցի ոչ յայժմու յաւիտենի և ոչ 'ի հանդերձելումն, յորոց մեզ հայ-հոյի ճանապարհն ճշմարտութե։ Աստ որոյ եթէ հա-ճոյ թուեսցի, պարտ և արժան է նախ և առաջին անցա-նել առ այնպիսին բանիւ, և ապա զերանելին հօրս մե-րոյ աւարտել զներբողական ճառս։

Հովուապետի է տեսանս, քահանայապետի առնա-խոհմութիւնս, պարտ է զատանել զգայլսն 'ի հովուաց և առ նորա փառացն պատիւ՝ ասկաւ ինչ և զմերս յի-շատակել զմիշտ, քանզի կատարած յաւիտենից արդէն իսկ հասեալ է. անօրէնութիւն բազմացաւ, սէր ցա-մաքեցաւ, մոլորեցուցիչք բազումք, և մոլորեալքն եւս առաւել։ Ներ տատանօր բայցցուք զմեծայլին գիրս յորս գտանեմք զճշմարտութեան ճանապարհ, քանզի տեղի տայն երանելի հօրս մերոյ, 'ի խօսս բանից արկանէ ըղ-մեզ. ընթասցուք այսուհետև 'ի սուրբ լերինն, 'ի մար-գարէսն ասեմ և յառաքեալսն, և զգուշասցուք, զի մի մանկունք բերկեսցեմք յամենայն հողմոց վարդապետութե, և մի մնասցուք 'ի տարօրինս, այլ եկեսցուք 'ի լեառնն զնոր

[illegible]

զլուխ զոր ընթերցաք ասէր մեզ Յիսուս Քրիստոս, սոյն մեզ յաղագս որոց համբերեմբ են պատուէր զհաւատն Քրիստոսի, զոր աւանդեցաք քեզ հաւատացելոց եւ անսուտ անձանց մերոց եւ շնորհեաց հոգին սուրբ: Եւ է Պետրոս. Այս գիտասջիք զի 'ի վախճանի աւուրցս այսոցիկ եկեսցեն այպանողք ըստ իւրեանց ցանկութեանց երթալով, եւ եթէ 'ի ձեռն ձեր լինելոց են սուտ վարդապետք որք մուծանեն հերձուածս կորստեան, եւ բազումք հետեւեսցին պղծութեանց նոցա, որոց դատաստանն ոչ դատարկանայ եւ կորուստն ոչ նինջէ. մանկունք անխիծք, թողեալ զուղղորդ ճանապարհն մոլորեցան: Այս Պետրոս բարբառի երանելին, Ճշմարիտ վէմն հաւատոյ, համաստուածութիւն, յորոյ վերայ շինեաց Քրիստոս զեկեղեցի իւր. Պետրոս որ զփականս երկնից ընկալաւ, որ մեծաւ զօրութեամբ զՍիմոն զայն յերկինս կործանեալ հերձեր, գլուխն եւ վերակացուն ամենայն հաւատացելոց 'ի Քրիստոս: Իսկ զինչ եւ Յովհաննէս անբիծն աւետարանիչ. Յաղագս մոլորեցուցիչք եկեալ են յաշխարհ, մի ամենայն հոգւոյ հաւատայք. եւ դարձեալ, Ամենայն որ ոչ մնայ 'ի վարդապետութեան Քրիստոսի, զնա ոչ ճանաչէ. Այսպիսի Յովհաննէս որդին որոտման, որ քան զամենայն սուրբս սիրեցեալն էր, որ 'ի ծագաց մինչ 'ի ծագս աշխարհի հնչեաց զբարբառ աւետարանին, ընդ նմին եւ Յակոբոս առաքեալ ասէ. Որ կամիցի բարեկամ նոցա լինել, թշնամի անձին զանձն իւր դնէ. եւ Յուդաս, 'Ի վախճանի ժամանակի, ասէ, եկեսցեն այպանողք զհետ ցանկութեանց իւրեանց երթալով, սոքա անջրդիք, հողմակոծեալք, աստեղք մոլարք, որոց խաւարն պահի յաւիտեան. զայս եւ սոսա ասէ քան զայն Յուդաս առաքելոյ, Այլ այսուհետեւ մի անտեղեկութեան, սոսա մեզ եւ զա յաղագս չար յաւիտենիս այսորիկ: Պաւղոս ասէր. Գիտեմ ես զի յետ իմ ելանելոյ եկեսցեն առ ձեզ գայլք ծանունք որ ոչ խնայեսցեն 'ի հօտդ. տեսանէք միանգամայն սատանայ եւ մարզարէ առաքեալն ամենայն ուրեք զմեծ աղանդիցն բանս մնացանելով ընդ վարդապետութիւն, քանզի ասէ դարձեալ. Այդ չէ՞ լսէք, զի սուրբք չարութեան են, եւ թէ Մովսէս եւ կախարդքն յառաջ եկեսցեն 'ի չար անդր, մոլորեալք եւ մոլորեցուցանեն, եւ թէ որոց ...

նոցա են, և փառք անօթն։ Օ այսուհետև Պաւղոսի առա-
քելոյ, Պաւղոս եղբայրանն Եկեղեցւոյ, Ամբար-
բառ նուաճողականն, քարոզն Քրիստոսի, փողն ձայն
բանին, Խաչատարանն Ճշմարտութեան, որսորդն հեթա-
նոսաց։ Արդ հաւանեցուցանեմք զձեզ այսօրիկ, եթէ
ընդունողն վարդապետին. այլ թէպէտ և ոչ զանձն-
ուեան, սակայն վասն փութացելոցն 'ի բարիսն ոչ կամե-
ցուցանեմ զբանս. քանզի և մարգարէքն սուրբք յա-
ռաջագոյն գուշակեցին յաղագս սորա վարդապետացն և
առաքելոցն Հոգւոյն, վասն որոյ ասէ Դաւիթ. Ա-
դոյ 'ի բերանն նոցա Ճշմարտութիւն, և սիրտք իւրեանց
նմանութեամբք լի. և թէ մեղաւորին ասէ Տէր, ընդէր
բնաւ պատմես զարդարութիւնս իմ, կամ առնուս զուխտ
իմ 'ի բերանս քո, և թէ ընդ գողս ընթանայիր և ընդ
շնացողս դնէիր զբաժինս։

Արդ յաղագս որոյ արդեօք խօսի զայսոսիկ մարգա-
րէն, ոչ ապաքէն քո. ընդ հովիւս և վերակացուս, զի
զդաստաղասն ոչ մեք խօսիմք, որք զաշակերտան քահա-
նայութեան ունիմք. և զիարդ ոչ լիցէ շուն յայտնապէս
այն որ հակառակ խրատուանցն իւր չարժեաց զմեզս իւր և
չնայցուս ոչ բառ մարմնոյ, այլ բուս հոգւոյ. քանզի կեն-
դանութեամբ խմով զանձն իմ յափշտակեաց. բայց
մեզ յառաջինիսյն եղթիցուք։ Այդ զայնցանէն զար-
ճեալ Դաւիթ. Խրատեցին այնորիկ ոյք ընդդեմ են
արծաթոյ. և Սողոմոնի խրատ տայ և ասէ. Որդեակ,
մի խրատեսցեն զքեզ արք անօրէնք կցորդ լինել ընդ
նոսին արեան արդարոյ. և Եսայիաս, մեծաձայն թէ,
ասէ 'ի ձեռն Եսայեայ, զերկինս և զերկիր 'ի վկայութիւն
դատաստանաց ընդ Իսրայելի, թէ Լուր երկինք և ունկն
դիր երկիր, զի տէր խօսեցաւ, և բնաւ կարգի մի բառ
միայն առնելով զդատաստանութիւն որոց նոցա ասէ 'ի կա-
տարածին բարկութեան. Ամենայն գլուխ 'ի ցաւս և ա-
մենայն սիրտ 'ի տրտմութիւն, յոտից մինչև 'ի գլուխ
չիք 'ի նմա առողջութիւն, ոչ վէրք, և ոչ այտուցք և
ոչ հարուածք բորբոքեալք, ընդէր. քանզի վէր յայն-
ժամ կայր, յորժամ այլ մարմնոյն առողջ լինիցի, և
միով մասամբ յաղագս վիրին անողջանայր, իսկ եթէ բո-
լորովին անդամովքն վիրաւորեսցի, չէն այսուհետև օ-
գուտ ինչ ոչ ձէթ և ոչ պատանս, և ոչ սպեղանիս 'ի
վերայ դնելոյ։

Իսկ արդ լուարուք հոգիք և երկներք, մի լուք 'ի բանէն, այլ քաղցրացուցէք համբերութեամբ, մի տայք տեղի սատանայի, նմանողք եղերուք մեծին Պետրոսի, զիարդ սաստեաց մեծաւ քաղցրութեամբ զաշակերտն Սի-մոնի, յորժամ զշնորհն նոյ խնդրէր արծաթով ստա-նալ. զոր նզովելով հանդերձ կաշառօքն 'ի կորուստ մատ-նեաց. Նմանեցարուք և զխրատ անձայնոյն Պաւղոսի ըղ-գրեալն առ Տիմոթէոս. Ձեռս վաղվաղակի, ասէ, յուրուք վերայ մի դնիցես, և մի կցորդ լինիցիս մեղաց օտարաց: Լուարուք և զառաքելական աւանդեալսն, մի տայք զսրբութիւն շանց և մի արկանէք զմարգարիտս ձեր առաջի խոզաց, որ է բանսն նոյ մաքրութեան. որ-ձեալ, Նմանողք եղերուք քաջ հովուացն, առաքինեաց առաքելական պատերազմողացն, և առաջին վերակացուացն եկեղեցւոյ, թէպէտ և բազում ընտրութեան ստա-նեմ երանելի արանցն այնոցիկ և այսր ժամանակի ա-նուանեալ հովուաց և վերակացուաց. Նոքա քաջամար-տիկ պատերազմողք, իսկ սոքա փախստականք 'ի հա-զեար պատերազմաց. Նոքա ժուժկալք, իսկ սոքա փափ-կասունք. Նոքա անձնեղէն գրոց ընթերցմամբ և գիտութէ և կրօնից նախանձաւորք, և սոքա ագահողք հանդեր-ձիւք և արծաթասէր, և յայնժամիկ միայն ձեռնեալք ա-ռաւելով քան զընկերս. Նոքա զանձինս իւրեանց եդին 'ի վերայ ոչխարաց՝ նմանեալ քաջ հովուապետին և փրկչին, այլ սոքա իբրև վարձկանս թողեալ զոչխարսն փախնեան. Այլ երանելի և անձայնոց արանցն այնոցիկ որոց յիշատակն 'ի դպրութեան կենաց գրեալ է:

Որպէս երբեմն Դաւիթ յուշ առնելով զգթութիւնս նոյ. Ո՞ւր են, ասէ, ողորմութիւնք քո առաջինք Տէր. Ողբացից և ես նմանապէս ընդ Դաւթայ, և ասացից արտասուօք. Ո՞ւր են բազմութիւնք երանելի եպիսկո-պոսացն առաջնոցն և վարդապետացն, որք ծագեցին իբրև զփայլակն յաշխարհի բանս կենդանականս ունե-լով յինքեանս յորոց մի է և մեր պատկառելի և վկայ, մանաւանդ թէ և առաջին քան զբազումս որոյ առաջի կայ մեզ պատմութիւն տնտեսութեանս. Նոքա էին հովիւք ճշմարտութեան, իսկ սոքա գայլք ապականիչք. Նոքա զօրաւորք 'ի գործ և 'ի բանս անձայինս, և սոքա ընկղմեալք յինչս և 'ի պատուաւորս մարմնականս. քան-

[illegible]

[illegible]

տառապեալքն, մի 'ի հարկին այդ կասկածս, մի զաշխարհութիւն, այլ յաճախութեանն, մի խօսք տիրելով ժառանգութեանն, այլ լինել օրինակ հօտին. զի յերկնել հովուապետին Քրիստոսի, ընդունիցիք զանթառամ փառաց պսակն. զայն և Պաւղոս գրէ առաքեալ, Պարտ է եպիսկոպոսին անարատ լինել որպէս ա̃յ տնտեսի, մի յանդուգն, մի բարկացող, մի Թշնամանօղ, մի հարկանօղ, այլ հիւրասէր, բարեսէր, զգաստ, արդար, սուրբ, ժուժկալ, վերակացու լինել հաւատարիմ բանին վարդապետութեան, զի կարող իցէ մխիթարել զհաւատացեալս, և զհակառակորդսն կշտամբել: Տեառնն՛ս սրբոյն փոյթ յանձին կալեալ ամենայնին տառապեալ՝ զդաշնագրութեանն զեպիսկոպոսս բարեաց գործոց լինել նախանձաւորս, զի յետ օրինակին լինելոյ, կարող իցէ և զայլս օգտեցուցանել: Պատրաստեալ ոչ միայն զքահանայս զպաշտօնեայսն ամենայնին օրէնք և 'ի բարիս Թեւակոխել միշտ, այլ և զամենայն հաւատս մարդկութեանս ըստ իւրաքանչիւր կարգի, զմեծամեծս և զփոքունս, զԹագաւորս և զդատաւորս, զիշխանս և որք ընդ իշխանութեամբ, զմեծատունս և զաղքատս, զերիտասարդս և զկուսանս, զայրս և զկանայս, զծերս և զտղայս որք միանգամ 'ի Քրիստոս մկրտեալ են և յանուն Քրիստոսի քրիստոնեայք անուանեալք, որոց պարտ է յիշել ամենայն հաւատացելոցդ Քրիստոսի զուխտն ամենեցուն զոր առաջի բերին Քրիստոսի հաստատեցէք, և բանիւ խոստովանեցէք զնա առէք և ա̃ծ, և հրաժարեցէք 'ի սատանայէ և յամենայն գործոց նորա: Տեսէք մի՛ արդեօք ուխտեցէք զանձինս. ոչ հրեշտակի և ոչ երկրաւոր աւրուք Թագաւորի՝ այլ Թագաւորին Թագաւորաց, և տեառն տերանց, նմա զաւանեցայք, զնա խոստովանեցէք առաջի բազում վկայից. որում և ամենեքեանդ յայսմ հետէ զաւըստեանն նորա յերկնից, զի եկեալ ջնջեսցէ զձեռագիր առաջին խոստովանութեան ձերոյ, և ընթերցցի առաջի հրեշտակաց և մարդկան: Իսկ 'ի բաց կացէք այսուհետև 'ի հեԹանոսական գործոց, ըստ որում առաքեալս զի ասէ. Զայս ասեմ և ուխտեմ 'ի Տէր, մի ևս ձեզ գնալ որպէս և այլ հեԹանոսք գնան ունայնութեամբ մտաց իւրեանց խաւարեալք հոգւով. վասն որոյ, սիրելիք, որպէս ընկալարուք 'ի սկզբանէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ և 'ի

որոց աշակերտաց նորա զաշտատութիւնս, 'ի նմին կացցիք ամբողջութեամբ: Աշխարհիս աստուածընտրողաց ձեռաց հնազանդ լերուք, և 'ի պաշտօնս զգուշացարուք, զի առ ուրբք չարութեան են, և փոխանակ հովուաց գայլք մտանեն հօտապետք, որք զկերպարանս ցուցանեն առաքելոյ հրեշտակի, և 'ի ներքոյ անգղք են սատանայի, բանիւ ձևանան բարեպաշտք և գործովք իւրեանց ուրացեալք: Նոցա մի խաբեսջիք 'ի նոցանէն, այլ որպէս ընկալայք զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, 'ի նոյն պնդեսջիք մինչև 'ի վախճան, զի և ընդ նմին Թագաւորեսջիք վայելեսջիք զյաւիտենական կեանսն:

Այս արդ յաղագս այսոցիկ աւարտեցաք աստանօր զբանս, և զերջանիկ հօրն մերոյ և նահատակին մեծին զնկարագրականս ճառից բաւական հարցաք վերստին: Այն զի ծայրագոյն խոնարհութիւն նորա յորդորեաց զմեզ յայտնել ձգել երկարութիւն բանից, որպէս զի պարտ է որք այսմ աստիճանի բարձան, և ախորժեն բանաւոր հօտից վերակացու լինել, օրինակ առնուլ զերանելւոյն՝ մաքրել նախ և առաջին զանձինս յամենայն արատոյ ըստ նմանութեան սորա, և ապա յանձն առնուլ յայս մերձենալ սրբութիւն ըստ աւետարանական հրամանին, եթէ Լուսաւորեսցէ լոյս ձեր առաջի մարդկան, զի զգործս ձեր բարիս տեսեալ փառաւորեսցեն զՀայրն երկնաւոր: Այլ և եթէ մարդկային կենաց փորձութեանց հանդիպեսջիք, մի անձուժութեամբ վհատիցիք, այլ համբերեսջիք մեծաւ յուսով. տեսէք զմեծազգեստ հայրն յառաջագոյն եթէ զիա՞րդ այնքան նեղութեանց և չարչարանաց ժուժկալեցին յաղագս հօտին Քրիստոսի, համբերութեամբ 'ի վիշտս, 'ի չարչարանս, 'ի գանս, 'ի բանտս, 'ի խռովութիւնս, 'ի հալածմունս, 'ի սովս, 'ի սէր սրբութեան, 'ի բանս ճշմարտութեան, 'ի զօրութիւն Այ, փառօք և անարգութեամբ, գովութեամբ և պարսաւանօք, իբրև մահկանացուք և ճշմարտապէս կենդանիք, իբրև տրտմեալք և հանապազ ուրախք, իբրև տնանկք և զբազումս մեծացուցին: Այս ամենայն գրեցաւ վասն նոցա յօրինակ մեզ, զի և մեք զհետ շաւղաց նոցա երթիցուք:

Այլ և մարգարէքն սուրբք և նահատակացն դասք ազգի ազգի փորձութեամբ անցուցին զկեանս իւրեանց.

թուի իսկ Դաւթայ յորժամ զվշտաց իւրոց 'ի թիւ ար-
կանէ զպատմութիւն. Տէր իմ 'ի քեզ յուսացայ, փըր-
կեա զիս, և յիմոց հալածչացն ապրեցո զիս, և մինչև
յե՞րբ տէր մոռանաս զիս 'ի սպառ, և թէ Ես 'ի տան-
ջանս պատրաստ եմ, և 'ի բաց արա յինէն զտանջանս,
և թէ Նախատեցին զիս թշնամիք իմ զօրհանապազ, և ըղ-
մոխիր որպէս հաց կերայ, և պանդուխտ եմ ես և նըշ-
դեհ որպէս և ամենայն հարք իմ։ Տեսանե՞ս զի ոչ մի-
այն զիւրն յայտ առնէ զնեղութիւնս, այլ և զնախնեացն,
և ոչ պարզապար զմիոյ կամ զերկուց՝ այլ զամենեցուն.
որպէս ամենայն հարքն իմ, ասէ, ցուցանելով և յայտ
առնելով եթէ ոչ ոք 'ի նոցանէ յաշխարհիս յայսմիկ
հանգստեան պատահեցաւ։ Արդ թէ իցէք եթէ ախորժէք
'ի բարեմասնութեան նահատակին, յերանելին ասեմ Յոբա,
և լուիցուք չափաւորապէս առ 'ի նմանէ զիւրոցն պատ-
մելով զչարչարանաց, որպէս զի կարասցուք թերևս առ
նորայն նախանձու և զմերս թեթև նեղութիւն համ-
բերութեամբ տանել։ Ո՞չ ապաքէն իբրև զփորձութիւն
են, ասէ, վարք մարդոյ 'ի վերայ երկրի և կամ իբրև
զաւուրեայ վարձու վարձկանի կեանք նորա. և դարձեալ
Գիշերք ցաւագինք տուեալ են ինձ, եթէ ցաւօք լինիմ յե-
րեկորեայ մինչև յառաւօտ, և արգասիք ծաղր լինին, զի
մատնեցին 'ի ձեռս ամբարշտաց. իսկ առ իմն ասէ. Զար-
հուրեցուցանես զիս տեսլեամբ գիշերւոյ, մատնեցեր զիս
'ի ձեռս անօրինի, եդիր զիս բանպասանս ազգաց, պա-
շարեալ եմ յամենեցունց։ Տեսանե՞ս ցաւագին պատ-
մութիւն, տեսանե՞ս բանաւորական վիշտս։ Նման սմին
և Երեմիաս բարբառի. Ո՜հ մայր իմ, ընդէր ծնար զիս.
այր դատեալ և դատապարտեալ, տեսանել զթշուառու-
թիւս մարդկան։ Նոյնպէս և ամենայն արդարոյն դարքն
'ի ցաւս և 'ի չարչարանս անցուցին զկեանս իւրեանց։
Վասն որոյ աղաչեմ և փոխան ասեմ, մի հանապազ
զանգիտեր և զմխիթարանքն խնդրեք Ճանապարհի հե-
տևութեան. քանզի և զինուոր որ պատաղեցի 'ի կեանս աշ-
խարհիս և ոչ ըստ օրինաց զօրավարին մարտիցէ, ոչ
պսակեսցի առ 'ի նմանէ. նմանապէս և դուք, մի վասն
և վեհերոտք յապաւրիցի նահատակութեանն գտանի-
ցիք, այլ նմանեալք երանելի արանցն, համբերեցէք հա-
սելոցն նեղութեանց որ վասն բարեպաշտութեանն. զի-

տէք իսկ զի նեղութիւնք զհամբերութիւն գործեն, բա Պաւղոսի, համբերութիւն զհանդէս, հանդէսն զյոյս բարեաց, յորմէ ոչ երբէք յամօթ առնէ զհաստատեալսն նովաւ: Այլ արդ մի 'ի նեղութիւնս միայն հայիք, այլ և 'ի պսակն, մի յաշխատն ևեթ, այլ 'ի փոխարէնն հատուցմանն, մի 'ի տանջանսն, այլ յարքայութեանն խոստմանն. քանզի և այս մեծագոյն իմն երևի յայս կրումն, յաղագս հանդերձելոց բարեացն անտես առնել զներկայիս չարչարանս:

Այլ այժմ բաւական վարկանեմք որ յաղագս այսորիկ առասցեալքս. բայց այսուհետև յառաջիկայսն երթիցուք, ձեռնարկեալ 'ի բանն ուսուցելոցս: Քանզի երանելի հայրն մեր և մեծ խոստովանողն Գրիգորիոս յետ պայծառագոյն յաղթութեանն որ 'ի վերուստ, հասնելով լինէր աւետարանական հրամանին, երթայք աշակերտ ընդունել զձեռնադրութիւն քահանայապետութեանն, որ և անդամօր նշան մեծագոյն, եթէ ոչ էր Գրիգորիոս՝ ցուցանէր ամծ, որպէս զի հոգին սուրբ աղաւնակերպ տեսանելոյ յայտնէր 'ի վերայ նորա հանգչելով. և այնքան մեծավայելուչ պատուով զանձն սքանչելի քահանայապետն էր յայցելութիւն նորաստեղծ ժողովրդեանն իւրոյ. ընդ առաջ ընթանայր այնուհետև 'ի պատիւ նորա մեծ արքայն Տրդատիոս հանդերձ ամենայն զօրօքն, և պատահեալ միմեանց առ գետովն Եփրատայ լի առնէին զամենեսեան խնդութեամբ բազմաւ. քանզի միշտ էր զնոսա յանուն սուրբ երրորդութեանն, յորում և ըստ անճառելի ծագէր 'ի յերկինց 'ի հրաշ սքանչելեաց տեսողացն, և յայնմ հետէ պարառնէր անուան ժողովուրդ աւազանական. շինէր և աճարս ընդ բաղձապատիկս և հրաշալիս յաշխարհին հաստատութեանց. կացուցանէր եպիսկոպոսունս, երիցունս, և սարկաւագունս, դասս կղերիկոսաց և վանականաց, ուսուցանէր զնոսա զեղեցիկ և սուրբ վարդապետութեամբ 'ի զօրութեանց ամծայնոց տուաւոց, անկանգանէր 'ի հաւատս, հաստատէր 'ի վերայ հիման առաքելական աւանդութեանցն. և այնքան՝ զի մինչև ցայժմ իսկ որ ըստ որէ 'ի լաւագոյնն յառաջանական ընթեր նոյոյն ժողովուրդ և միաձայնի:

Իսկ երանելին յետ այսր ինչ ժամանակի հրաժարէր

՚ի վերակացութենէ անտի, զգանկալին իւր երթեալ հանճարոյքն լուսութիւն. քանզի յոյժ սիրելի էր նմա ընդ մեծին Նղիայի և ընդ Մ՛կրտչին Յովհաննու բնակելը յանապատի, վասն որոյ և ախորժէր իւր թագաւորեցանել զանձնն ՚ի մարդկայինս տէրութենէ, զի մաքրագոյն անդանօք և անմիւթաբար անձնիւթականին հանդերձելոցն տէրութեանն էր։

Այսպիսի էին սրբազանի հօրն մերոյ ուղղութիւնք, և այս նորայն քաղութեանն պատմութիւնք։ Այսպիսի լաւագոյն առաքինութեանց քաղաքավարելոց յաշխարհի, ոչ ՚ի հեշտութիւնս ինչ կենցաղականս, այլ ՚ի զանս և ՚ի տանջանս, ՚ի քաղց և ՚ի ծարաւ, ՚ի ցուրտ և ՚ի մերկութիւն, ՚ի պահս և ՚ի կապանս, ՚ի լերինս և յանապատի, սիրեաց զնոյն և սիրեցաւ նա ՚ի նմանէ, փառաւորեաց և փառաւորեցաւ, Ո՛վ փառաւորեսցէ զիս, առէ, փառաւոր արարից։ Վերնագոյն երջանկութեանն քաղաքն, ուղղափառութեանն հաստատիչն, Արիստակէս հօտին վերադիտողն, խնամատութեան հոգւոյն տաճարն, երկնային կառավարն, օդախաղաց թռչունն, անխզելեաց անշիջանելի լոյսն, պայծառագոյն արուեստին, մաքրելոց առաջնորդն, ընտրութեան անօթն, սրբութե տաղաւարն, [illegible] նաւէրն, հոգւոյն սրբոյ ընդունողն, միամտական երրորդութեանն բնակարանն, առաքինութեանն օրինակն, պատուիրանաց [illegible] գործարանն, հայրապետաց գեղեցկութիւնն, միայնաւորաց պայծառութիւնն, սրբութեան ուղղորդիչն, հաւատոյ հաստատութիւնն, եկեղեցւոյ անխոռութիւնն։ Կուսակրօն քրիստոսական օրինացն վարդապետն, աւանդութեանց նորին ուսուցիչն, դիւաց հալածիչն, նեղութեանց օրինակն, հանդարտութեան յեղանակն, խոնարհութեան զարդարանքն, Ճգնաւորաց նկարագիրն, անապատական տառապանքն, լուսաւոր արեգակն, [illegible] միտքն, անմոռհելի անկնն, ապաշխարութեան ուսուցիչն, գործելոց միջնորդն, մոլորելոց առաջնորդն, հիւանդաց բժիշկն, տխրաց մխիթարիչն, աղքատական հովիւն, անյաղթ պահապանն, համբերութեան արմատն, անձնատեղեաց [illegible], [illegible] արհամարհողն, երկնաւոր [illegible] ծուխն, հրեշտակաց պարտակիցն, առաքելոցն հաղորդակիցն, մարգարէից [illegible], արքայութեանն բնա

կեցն, այլ Հօր ժառանգաւորն, Քրիստոսի ժառանգա-
կիցն որ առաջի երրորդութեանն ընդ հրեշտակս բա-
րեխօսէ միշտ վասն ամենայն աշխարհի։

Նաև դու մեծ աստուածայնին և պատուական գլուխ որ զամե-
նեցուն գլուխն զՔրիստոս յանձին բերելով լուսերե-
ցար տիեզերաց, ով աստուածազգեստ և երջանիկ հայր, որ
գեղեցկապէս քաղաքավարելով 'ի յերկրի զընթացն
կատարեցեր, զհաւատոն պահեցեր, պսակագիր կենին
ժառանգեալ հասեր, և առաջնորդական մասանցդ մեծա-
րութեամբ որքան կարելի է մարդկան՝ աստուածս եղեալ
վերնականացն յանհասանելիդ բարձրութիւն. դու զչար-
չարանացն բառնալով 'ի վերայ ուսոցդ զխաչ, միաբանո-
բար զհետ Քրիստոսի ընթացար, որով զանկապուտն
գանձեցեր զգանձ պահեալ քեզ 'ի յերկինս։ Դու ըղ-
կենցաղականս ամենայն վաճառեցեր, և զանգինն փո-
խանակ ստացար մարգարիտ զՔրիստոս։ Դու ոչ 'ի
վերայ աւազոյ հեզգաբար շինեցեր զտունն, այլ 'ի վե-
րայ անշարժ վիմին առ 'ի Քրիստոս հաւատոյն հաս-
տատեցեր զհիմն, ուստի և 'ի շնչմանէ օդայնոյն այսոց
դառնաբեր հողմոց և յարուցեալ կռապաշտութեանց
ուղխից մնացեր անսասանելի։ Դու զծանրութի ան-
ջեան բոլոր կենցաղոյս, և զտապ բազմակէզ միջօրեայ
բարձեր ամենայնիւ, որով զվարձուցն ընկալար 'ի տեա-
նէ վաշխիւ զփոխարինեանն։ Դու զտուեալն քեզ ճոր-
հացն տաղանդն առ յոյ, առատապէս բաշխելով բազ-
մացուցեր, որով զերանաւէտն լուար ձայն. Ծառայ բա-
րի և հաւատարիմ, մուտ յուրախութիւն տեառն քո։
Դու զլապտերս հոգւոյդ ողորմածութեանն իւղովն ան-
շիջանելի պահեցեր, պատրաստ գտանելով մտանել ընդ
Քրիստոսի յերկնային առագաստ։ Դու ընդ նեղ և
անձուկ ճանապարհորդելով շաւիղ արքայութեանն,
վայելես այժմ 'ի վերին գերաշխարհիկ կայանս։ Դու
զկեանս քո խոհեմութեամբ մնհու վարելով, զանխոտ մարմնա-
կանս յաղթանակս աստուածսիրութեան հոգւոյդ հնազանդե-
ցուցեր. դու յանմաշոյդ զղեակս անխախտութեանն հա-
սանելով՝ գերակատար առաքինութեամբ հաւատոյ սի-
րոյ և յուսոյ բարձրացար յանմահականն կառավարելով
ընդ Եղիայի յերկինս ամենայնիւ յԱստուած միացեալ աստուա-
ծական միջնորդութեամբ։ Եւ զի հանճարաւորացն առ-

ցից, դու և գլխաւորական որբոցն ամենեցունց զա-ռաքինութիւնս հաւաքելով խմբապատուիրաբար ըստ օ-րինակի մեղուաց զբազմածաղկեան վարս ընտրելով զիւ-րաքանչիւրոցն 'ի քոյդ բերես նմանութիւն, զորոց բեր-ցուք առաջի մի ըստ միոջէ զանուանս ընտրելոցն յի-շատակաւ.

Աբէլ արդար, անարատ պատարագաւն գովեցաւ. իսկ դու 'ի բազմերջանիկ հայր ընծայ բանաւոր բոլո-րովին զանձն քո մատուցեր նմ հանապազօր մաղթանօք առ նոյն հայելով։ Ենովս անուանելի յուսովն յուսա-ցաւ 'ի տէր, իսկ դու զառաջինկայ յուսոյն օրինակ ար-դէն ցուցանես տակաւին։ Ենովք հաճոյ եղեալ նմ փո-խադրեցաւ յանապականս, իսկ դու զհոգւոյդ տեսու-թիւն բոլորովին յերկրէ յերկինս փոխադրեցեր։ Նոյ արդար գոլով և 'ի վերայ պատարագացն հաճոյ գտեալ, փայտեղէն տապանաւն զկենդանեացն ազգ ապրեցու-ցանէր 'ի ջրհեղեղին կործանմանէն, բայց դու նոր իմն տապան հաստատեցեր զեկեղեցի Քրիստոսի, և 'ի ջրհ-հեղեղէ կռապաշտութեանն զբազմութիւն մարդկան ապրեցուցեր։ Աբրահամ ծածկութեամբն և հիւրա-սիրութեամբն սքանչելի եղեալ, միանգամայն և պատա-րագ ընդունելի առանց զենման զորդին որ յաւետեաց էր՝ մատուցանէր նմ, բայց դու ոչ միանգամ այլ հանա-պազօր զՔրիստոս ընկալար հիւրասիրութեամբ 'ի դրանց տառապելոց, և զենուր ոչ օչխար փոխանակ Իսա-հակայ մատուցեալ, այլ զքեզ ինքնին բոլորապտուղ ողջակէզ բանաւոր ընծայելով կենդանւոյն նմ։ Իսա-հակ արդարութեամբն և օրինակ լինելովն փառաւորի. իսկ դու իբր քանունն արդարութեան զամենայն տե-սակս առաքինութեան և զօրինակ բարեաց 'ի քեզ բե-րելով մաքրապէս։ Յակոբ պարզմտութեամբ հոգւոյն և բազմորդութեամբն սքանչելի եղև, որով և զամե-նայն տեսանէր յերկրէ յերկինս հասանելով, մեծա-գոյն իմն խորհրդոյ օրինակ մեզ ցուցեալ, բայց դու ծնար հոգիս և հոգևորապետս և հօտս բազումս հօտա-պետին Քրիստոսի. և ելս 'ի մտի դնելով քո, իբր ան-տիճանաց ելիւք ըստ իմանալի սանդղոց փառաց 'ի փառս փոխելով յերկրէ յերկինս վերանայեցար. վասն որոյ ոչ նշանաւոր խաշինս, այլ նշանակաւ հոգւոյն շնորհաց բա-

զամ որդւոց լուսոյ ածեր 'ի փառս։ Յաւելս յաղագս անարատութեանն և համբերատար ժուժկալութեանն երեւելագոյն եղև, բայց ոչ նուազագոյն քան զնորայն երեւեցաւ և քաջին չարչարանացն նահատակութիւն. զի ոչ արտաքոյ քաղաքին յաղէխս, այլ 'ի բազմամբոխ խորխորատին դժոխայինն անապատի, և փոխանակ ազանցն զազանատեսակ թշնամեացն խծիցն և քարբից համբերելով։ Յաւելի ողջախոհութեան և անախտութեան հաշուեցաւ. իսկ զու օրինակ պարկեշտութե յանձն երեւեցար, և յիմանալի եղբայրուհեացն 'ի բնական ախտից զմիտս մաքրելով, զարատաւոր ձևն մեղացն մերկացեալ, փափաքեալ յանմեղութեան, որ և անկեղծագործութե զեղջաւորագործութեան բանաւորան 'ի սոսկ ածայինն բանին առատատուէս կերպարանեցեր զխնամութեամբ ճշմարտութեան հոգևորական հացին հիներս յերկնից։ Մանկես հեզութեամբն և օրինաւորութեամբ նկարագրեցաւ կուսէլ ած Փարաւոնի և առաջնորդ ժողովրդեանն Իսրայէլի, սակայն և զու մալ ածընկալ հայր, հեզ առ ամենենեան, մանաւանդ առ բանաւորագունիցն երեւեցար անձանց, և 'ի մէջ նահատակութեան մտանելով զմեծագործն օրինաց ընկալեալ զաստուածայինս, յորում զհոգևորական պատուիրանն ոչ Իսրայէլի միայն, այլ ամենայն տիեզերաց աւանդեցեր և զմեհեանս դիւականայլ պաշտմանցն իբրև զնաւս Փարաւոնի 'ի խորս՝ քաջին քաջութեամբդ ընկղմեցեր։ Սամուէլ նախ քան զյղանալն յարգանդին՝ այ նուիրեցաւ, որ և շնորհս ընկալեալ մարգարէութեան զաւշակէր զհանդերձեալսն. իսկ զու և յառաջ քան զծնանելն ընծայեցար 'ի հոգւոյն նախագուշակութեամբ նուէր այ, և անձառելի տեսլեամբ մարգարէական աչօք տեսեր զապագայիցն գիտելութիւն։ Քաջին Դաւիթ զամբարտաւանն Գողիաթ զինու հաւատոյն պատերազմեալ պարտաւորեալն կործաներ. իսկ զու զիմանալին Գողիաթ, այս ինքն զսատանայութիւն և զիշխանութիւնս աշխարհակալի խաւարիս, զօրութե խաչին Քրիստոսի ընկճեալ յերկիր կործանեցեր, և զանձնաւոր գլուխս ազատելով 'ի բերանոյ առիւծուն փրկեցեր զամենայն մարս 'ի հնազանդութիւնն Քրիստոսի։ Եղիաս զոմնելի եղև նախանձաւն այ, զի զամենայն մարգարէսն համարձակապէս սատակեալ կորուսանէր։

խակ դու զանձնուէր ողջոյն, զապաստանութն անհնթացից ախ-
տից՝ 'ի կերպարանս փոխարկեցեր զազգատեսակ անսա-
նօյ, ոչ 'ի սատակումն մատնելով. այլ 'ի կեանս վերստին
սաամբնորդեցեր: Յօվհաննէս մեծ 'ի ծնունդս կանանց
բարեբանեցաւ յարարչէն, ձայն բարբառոյ յանապատի,
կարապետ և մկրտիչ Քրիստոսի, և դու ոչ նուազագոյն քան
զնա երևեցար, որպէս թուի ինձ. քանզի 'ի դասս հայ-
րապետաց նախամեծարեցար, ընդ վկայսն նահատակե-
ցար, յառաքելոցն մարտին ընթացար, յանապատի ճգնե-
ցար, 'ի ձայն բարբառոյ ընդ նմին գոչեցեր, բանիւն նոյ կա-
րապետեցեր, անթիւ բազմութիւն բանաւոր հօտից Քրիս-
տոսի մկրտեցեր, լոյս պայծառագոյն յետ առաքելականն
արդարութեան ծագեցար: Նոյնպէս 'ի ձեռն գործոց
առաքինութեան զամենայն արդարոցն տակաւին և ըղ-
մարգարէիցն 'ի քեզ բերես զօրինակ. զԱդամայ զնա-
խաստեղծն, զԱբելայ զհամբերութիւնն, զԱմնոց զնեղու-
թիւնն, զայլոյն զամօթոցն զպարզութիւնն. և ոչ սոցա
միայն, այլ և Քրիստոսի աշակերտացն, զորս շնորհք
հոգւոյն 'ի սուրբ եկեղեցական օրհնացն արտաքսել, զպաշտօն
ճշմարտութեան հաստատագոյն մեզ զխորհուրդն նոյ
ցուցանէր: Պետրոս և Պաւղոս եղբարք գոլով համա-
շունչք բստ հոգւոյ, աշտէ Քրիստոսի, ընտրեալք և ա-
ռաքելոցն առաջինք, որք զհամապիւռ տիեզերս ընկա-
լան մկրտեալք և գերահռչակ քաղաքին հռոմայեցւոց
քարոզէին զաւետարանն տեառն, որք և զանօթն սա-
տանայի զկախարդն Սիմոն 'ի բարձրացեալն հպարտու-
թենէ նշանաւ Քրիստոսի յերկիր կործանեալ հեր-
ձուլին: Նոյ դու, ով առաւածարեալ հայր, ոչ 'ի միում
մասին կամ յանկեան ուրեք, այլ յարևելից մինչև յա-
րևմուտս, 'ի ծագաց երկրէ մինչև 'ի ծագս նորին լցեր
զաւետարանն Քրիստոսի. որ 'ի նոյն խակ մայրաքաղաքն
ընթացեալ Հռոմայ՝ միաբանելով ընդ առաքելաշնորհ
հայրապետին և տեառն արքային, ընկալեալք առաքե-
լաբար օրհնով զմիմեանս, ում արևմտից աշխարհի ծա-
գեալ լոյս ճշմարիտ աստուածգիտութեան, և միւսն ուստի
ծագէ արեգակնն լուսաւորիչ նմանապէս. որ և երկա-
քանչիւրոցն բարբառ ծաւալեալ լցին զտիեզերս համօ-
րէն: Ընդ մարգարէսն մարգարէացար հոգւովն, ընդ ա-
ռաքելոցն քարոզեցեր զՔրիստոս, ընդ աւետարանիչսն

ուեստարանեցեր զորդիս քո, ընդ հայրապետաց փառա-
պետեցեր զբանս կենաց, ընդ անապատաւորաց ճգնե-
ցար, ընդ մարտիրոսաց նահատակեցար, ընդ հովիւս
հովուեցեր զհօտ քո բանաւոր, 'ի բանսարկու թշնա-
մւոյն փրկեցար, ընդ Քրիստոսի յաղթեցեր: Ո՜վ քեզ
այսուհետեւ կոչեցից զքեզ. երկրագործ, արդարեւ ճշ-
մարիտ, քանզի զբանաւոր երկիր արեւելեան աշխարհի
կանգնեցեր յերկրագործութիւն. յորմէ զփուշ անհա-
ւատութեան արմատաքի խլեալ, զբանն բարեպաշտու-
թեան սերմանեցեր փոխանակ. եւ զմտաւորն հոգե-
րական այգին յատանելով, բազմապտուղ զնոյն գործե-
ցեր, յորոց արմտիս երկրագործութեան ամփոփեցեր
իբրեւ հոգեւորապէս շտեմարանի: Ճարտարապե՞տ ար-
դեօք կոչեսցուք զքեզ, եւ յիրաւի ուրեմն. քանզի զե-
հեանս դիւաձոյլ պատկերացն քոյով արիաբար քանդու-
թեամբդ տապալեալ յերկիր կործանեցեր, եւ փոխա-
նակ սատանայական բնակութեանց, տաճարս գեղեցիկս
եւ հրաշալիս յանուն Քրիստոսի ընդ ամենայն աշխարհս
հաստատեցեր. նա իբրեւ իմաստուն ճարտարապետ զքա-
րակերտ եկեղեցիս հաւատացելոց 'ի վերայ հիման ա-
ռաքելական վիմին իմաստութեամբ հոգւոյն վերականգ-
նեցեր: Այլ զինչ եւս անուանեսցուք զքեզ. զինու-
որ, քանզի որպէս քաջ զօրական սպառազինեալ հա-
կառակ աներեւոյթ թշնամւոյն, մարտեար ընդ օձին
եւ յաղթեցեր բազմատեսակ վիրօք մարմնոյդ, եւ վահա-
նաւն փրկութեան զգլուխն հաւատոյ ամրացուցեալ ամ-
բողջ պահեցեր իբրեւ զվէմ անդրդուելի եւ անշարժ, 'ի
բերմանց բազմապատիկ անօրինաց պատերազմանց, եւ յա-
սով ընդդիմահարեալ զհակառակամարտն քաջապէս
պատերազմաւ ընկճեալ դարձուցեր ամօթալի, հալա-
ծելով 'ի փարախէ նորանմանող քո աշխարհաց: Հրեշ-
տա՞կ ուրեմն կոչեսցուք զքեզ. քանզի ոչ եւ 'ի հրեշտա-
կաց անկարօտ բնութենէն գոլով քո հեռի, անմարմնա-
պէս արդէն 'ի մարմնի կենցաղավարելով եւ իբրեւ երկ-
նային ոչ մարդ եւ յերեւելեացս գերաշխարհիկ հրեշ-
տակականման վարուց ցուցանիս օրինակ: Ո՜ ի զինչ առա-
ւելագոյն գործիւք երբեմն 'ի ձեան հրեշտակին յառա-
ջագոյն յափշտակեալ զՄիածինն 'ի Միածնէ եւ հա-
սուցանել 'ի Նախաբեղեան եւ 'ի դրի աղխեծուցն Պատկերին

զձայն մատուցանելով, քանզի դու ես հրաշափառաւորդ
որպէս Թուի ինձ հաւատացելոց 'ի ձեռն հրեշտակին կե-
րակրեիր 'ի բանդին: Աւուրցին արդեօք անձայնեսցուք
զքեզ, և յիրաւի ուրեմն. քանզի զորս ընդ մեծ և ար-
ձակ աշխարհիս այսորիկ դիւական անհաւատութեան
ծով նաւակոծեալ ծփէին, քոյով որբազանաբար առ
ւած հայցուածովք զամբոխումն մոլորութեան մրրկին 'ի
հանդարտութեան դարձուցանելով սիք, մեծաւ զգուշու-
Թեամբ զալեկոծեալսն ուղղելով նաւս, 'ի Հրեշտակեան խա-
ղաղութեանն հաստուցեր նաւահանգիստ.

Արդ ով հայր սուրբ և առաջնորդ փրկութեան ա-
մենայն հաւատացելոց, որոց ոչ պակասեցար 'ի քոյոց
սիրելեաց փոխադրելով յաշխարհէ, այլ զի Թէպէտ և
զհասարակաց պարտն հատուցեր զբնութեանս օրինաց,
սակայն յիշատակք քաջութեան քո մնայ առ մեզ յա-
ւիտեան. Նոյնպէս և յայսմ հետէ աղաչեմ ոչ ես մե-
կուսանալ հոգևորական այցելութեամբ առ 'ի մէնջ,
այլ յիշել զմեզ անմոռաց խնդրելով 'ի հասարակաց
յուսոյ փրկութեան մերոյ, զի և մեք զպատահումն սա-
կաւագոյն վշտացս համբերութեամբ կատարեսցուք.
քանզի ըստ առաքելոյ, որ զփորձ առեալ է՝ կարող է
փորձանաւորաց օգնական լինել: Այլ զսակաւաքերթեալս ներ-
բողական բան առ 'ի մէնջ ընկալցիս բարեմտաբար. զի
Թէպէտ և անհանգէտ գոլով քումդ արժանաւորու-
Թեան՝ սակայն Ջերմագոյն հաւատով և կատարեալ մա-
տուցաք սիրով, և քոյին վշտամբեր նեղութեանցս յի-
շատակաւ 'ի մերումս մխիթարեալ սփոփեսցուք. Նաև դու-
իբրև նմանող Քրիստոսի ընկալցիս որպէս և նոյն զայ-
րւոյն խեղճ, զի և ես նմանապէս նմին նուաղեալ 'ի
զօրութենէ անդամանց, տկար գոլով մարմնով և վշտա-
գին անձկութեամբ, մանաւանդ բանդադատեալ սիրով
'ի քո համբուրելեաց 'ի քում վիճակիս, նշանակ սիրոյ
հատուցի քեզ ընծայ Ջերմագոյն սրտիս. զի ահաւասիկ
նուիրեալ եմ և ես յայսմ հետէ լքանել զկեանս զայս
տաղտկալի և լինել ընդ Քրիստոսի. Թերևս անդանօր
հանգիստեսցուք միմեանց զուարճալի և գեղեցկագոյն
հանգստեամբ, բնակեցելով 'ի միասին մերոյն Ջերմաւորա-
տկին, և արժանաւոր լինել երանութեան խորանացն. Ա-
րաց մեզ աղերսեցուք հասանել 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի

ակէք մէք, որում փառք և զօրութիւն հանդերձ Հօրբ և ամենասուրբ Հոգւովն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ի Թուականիս ՇՂ Թարգմանեցաւ ճառս 'ի յունականէն 'ի մերս, 'ի ձեռն Աբրահամու զամենաիմաստի 'ի հին և 'ի նոր ուխտակաց. իսկ յար-մարեցաւ ըստ բանից գրչութեան և բարեաց՝ մերոյ ծառայութեան Ներսէսի, հրամանաւ տեառն իմոյ և հայրապետի Գրիգորիսի Հայոց կաթուղիկոսի: Արդ որք ընթեռնուք կամ ընդօրինակէք յիշեսջիք զերկոսին զգեալս աղաչաւորս 'ի սմա ըստ իւրաքանչիւր անուան 'ի Քրիստոս Յիսուս. և զանկատ զոյս յիշատակի բան զգեալս յիշա-տակս փոխարինութեան. զի և զոյդ զգեալս մեզ 'ի կենդանի աստ-ուածն Քրիստոսի անմոռաց յիշատակաւ:

Ի ՍՈՒՐԲ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉՆ

ՃԱՌ Բ.

Աստուածազարդից արանց զգեստաւորութիւն բազում է և զանազան է. որպէս և զանազանեսն յորդորականս զարմանաւորութեան վայելչութիւն ծաղկանց, զանազանաճաճ հաստատութեամբ արգելեալ ազգի ազգի գունովք, զոր ոչ բաւէ ամենայն աչաց ժողովել 'ի շտեմարանս մտաց, վասն զի նոր անկարելի է և ընդունելն պատշաճ առ 'ի պարագրել բազմաց: Նոյնպէս և մինչև 'ի բազմազան առաքինութեան քաջ նահատակին և մարտիրոսացն, և այլ զանազանաւորաց բարեպաշտից քահանայապետացն մեծաց Հայոց, և ձգեալ 'ի մերոյ ծաղկաքաղ վայելչութեան նորա զաշխ մտաց իմոց, ոչ գիտեմ թէ զիա՞րդ արդեօք կարողանամ բավականանալ առ խնամատարել պատմութեամբ. քանզի ցանկամ զամենայն ժողովել, երկնչիմ զուցէ 'ի բազմացն վրիպեցայց. այլ բարւոք վարկանիմ նմանել խմ-մեղուին՝ փթթոտն այն և անհարթութեան թռչնոյն. նա և որպէս զարդ նորա պայծառ է, նմանապէս և առաքինութիւն սորա այր Գրիգորի. և որպէս ոչ որ կարէ պատմել և կամ գիտել զզարդն այն պայծառ, նոյնպէս և զսորայն զարս:

Արդ որպէս մեղուն որ թռչելով և յօժարի զամենայն ծաղիկսն ամփոփել յինքն, սակայն ոչ ժուժկալէ, վասն զի ունայր է զօրութեամբ և վասն այնորիկ ընտրէ զորս ՚ի մէջն պայծառ և անոյշ և շահեմարանէ ընդ թևօք և գործէ նոքօք զխորիսխ մեղու, սոյնպէս և ես զորս բաւականանամ ընդունել և զայն շահեմարանեցից ՚ի միտս և պատմեցից լեզուաւ առ ՚ի քաղցրացուցանելոյ զքիմս ընծայելոցն որք փափագեն լսել զգովասանութիւնս սըրբոյն Գրիգորի:

Արդ զի՞նչ կոչեցից զբահանայապետս զայս, եթէ ոչ արեգական յարևելից ծագեալ, որոյ նշոյլք ճառագայթիցն մինչև ՚ի տունս հնացելոց աշխարհին: Մի՛ թէ զբանջարեղէնս, տնկել կամեցեալ ուրուք բուրաստան, նախ հատանէին փուշք և խոլին արմատք մնացականք, և հազիւ իմն արմատանայ բուրաստանն. այլ այս բուրաստան մեծի նահապետակիս և քահանայիս և վկայիս ՚ի մէջ փըշոց բուսեալ և երկնաչափ բարձրացեալ՝ հրեշտակազարթ ծաղկափայլելով գունովք և զփուշ տատասկ և զայլ արմատս մնացականս խոտոց ոչ ՚ի բաց հատեալ ընկեցեալ, այլ փոխակերպեալ ՚ի ծաղիկս անուշահոտս ծառս պտղաբերս, զգժնիկն խնծորաբեր արար անուշահամ և զտատասկն վարդաբեր և մանուշակաբեր անուշահոտս և վայելչացեալս, զերանելիսն ասեմ ըզՀռիփսիմէ և զԳայիանէ առեալ արմատս բազմամասնեայս և սփռեալ ելից զաշխարհս Հայոց մեծաց, յորում ոչ մնաց խոչ ինչ ՚ի հովանաւորութենէ սոցունց: Մի՛ թէ զբանջարեղէնս, այլ մարմնաւոր նմանեալ զօրաց անմարմնոցն, այլ և գերազանցեալ ևս, եթէ ոչ յանդըգնութեամբ է ասել՝ քան զանմարմինսն, քանզի նոցա ոչ գոն վիշտք մարմնոյ և ոչ ցաւք անդամոց. իսկ սոքա յինքեանս ընկալեալ զցաւս և զվիշտս և համբերեալ իբրև զայնս որ ոչ ունին զզգեցուած մարմնոյ: Նմանեալ և այլ ևս է սոցա առաքինութիւնն. հաւասար ասեմ զսա Պետրոսի և Պաւղոսի, զի որպէս նոքա մեծամեծան առաքինութեամբ զաշխարհս արևմտից զարդարեցին ՚ի կռապաշտութենէ ՚ի Ճանապարհս ա̃ծգիտութեան, այսպէս և երանելիս այս զկողմանս արևելից քարոզեցեալ և ուսուցանելով, եթէ արդար է պաշտել զՀայր և զՈրդի և զՀոգին սուրբ. բանին անմեկնելի ՚ի Հօրէ առեալ

մարմնոյն 'ի կուսէն, կատարեալ մարդ եղև մարդ կատարեալ, անախտ ծննդեամբն առեալ անապական մարմին. անձամբ բանն մարդ առեալ անձամբ մարմնով շրջեցաւ ընդ մարդկան, և որ ելից զօրէնսն Թլփատութեամբ նա և խնկօք, և քահանայ մկրտութեամբ, մատնեցաւ վասն մեր որ անմեղինեցն էր 'ի ծոցոյ Հօր, բարձրացաւ 'ի վերայ խաչին բանն, և մեռաւ մարդկային բնութեամբն և եկաց մնաց անմահ միացելովն 'ի նմա աստուածութեամբն. քանզի երկու բնութեամբն միացաւ 'ի մի Քրիստոսն, և վասն այնորիկ մահ մարմնոյն աստուածութեանն համարէր. աստ էր մարմինն որ կրէր զչարչարանսն, և անմահ էր աստուածութիւնն որ զգեցաւ զմարմինն. աստուածութիւնն զմարմինն աստուածոյ Հօրն հաւասար միաւորեալ ընդ բանին, որպէս զի այնու մեռանիցի և Թաղեսցի վասն մեր, և նովին աստուածութեամբն յարիցէ և զդժոխս աւերեսցէ։ Ուստի ծանիջիք, նմա երկրպագեցէք, զի նա է աստուած ամենեցուն։

Ըստ այսպիսի վարդապետութեան ուսուցանէր զազգն զայն զամբարտաւանս և զՀպարտս։ Ես անձնցոյց զաստուածն, ոչ եթէ զմինն երկուս, կամ թէ զերկուսն չորս կամ զՀինգն տասն, այլ անհամեմատ Թիւս Համարոց։ Եւ լուաւ բանս 'ի տեառնէ. Ծառայ բարի և Հաւատարիմ, որովՀետև 'ի սակաւուդ Հաւատարիմ ես, 'ի վերայ բազմաց կացուցից զքեզ. մուտ յուրախութիւն տեառն քո։ Նմանեաւ դերանեցիս զայս՝ առաքեալ, որպէս և էն խոկ առաքեալ քարոզելով զանձն Հռոմայեցիս, քակելով զբագինս և ուսուցանելով երկրպագել այս երկնաւորի, 'ի բաց Թողուլ 'ի պաշտելոյ զտարապարտ և պաշտել զարարիչն արարածոց։ Ես փափագեաց ուսուցանել զմանկտին աստուածեղէն գրոց և գրեաց իմաստութեամբ Հոգւոյ և ուսոյց ժողովուրդս բազումս. զոր օրինակ նոր Պօղոսիւ, զարքայն բարեբանեաց պատուելով Հարցանելով եղև յանապատի, որպէս և եղև խոկ եղև, այնպէս Հարկաւորեալ Տրդատիոս զգեցաւ զհերձուածս խորհ և աղօթիւք սրբոյն փոխադրեալ 'ի մարդ։ Յայս Հաւատ ունելով բազում խորք զՀնար մանածոյ յարում ոչ կարէ որդն, առանձնաբար բանել անդ՝ և նուաղեցուցանել զարոյագործութիւն Հարկին. այլ այնպէս բերեաց զՀաւատոյն փոփոխեցեալ եթէ կատարեալ զոր [illegible] և

հայցեսցէ. և եթէ լերինն իսկ առաջեալ փոխեսցին՝ հնար էր փոխելոյ, թող թէ զմարդ խորացեալ փափարկել. թէպէտ և արդարև է այս նոր իմն զարմանալիք։

Այլ ես յայժմ հիացեալ եմ ընդ ամենն զարմանալիսն և յօժարիմ գովել, բայց զանգիտեմ յիմոց բանից գուցէ ըստ արժանեացն ոչ իցեմ բաւական, բայց ամաչեմ զցանկութիւն իմ ոչ կամիմ, քանզի յօժարութիւն իմ ջանայ յաղթել տկարութեանս, առաւել զոր բաւականանամ գովել յորոց վերոյ երևեցաւ ամենայն. Այլ նոր զարմանալեացս, զարեգակն յայս երկնից պայծառացեալ տղ 'ի բարձանց անտի արձակել զճառագայթս 'ի վերայ երկրի. իսկ զերանելին զայս արկեալ 'ի խոր գբի 'ի բարձանս երկնից արձակեաց զճառագայթս իւր. զոր տեսեալ հրեշտակք և հրեշտակապետք երանեցին զնա և սպասաւորէին նմա 'ի գբի անդ, զմարմինն նորա տեսանէին 'ի գբին և զպայծառութիւն նորա պայծառացեալ յերկինս, մարմնով յերկինս և հրեշտակ յերկրի, մարմնով անմարմինն երևեալ երկրաւոր մարդ և երկնաւոր հրեշտակ, այն հրեղէն յերկրի՝ որոյ գլուխն հասանէր յերկինս, լուսաւորիչ հայաստանեայց և հիմն հաստատութեան հաւատոց, առաքեալ Քրիստոսի և առաջնորդ մարդկան։

Այսօր երանեմ քեզ, Կեսարիա կապադովկացւոց; քանզի 'ի քեզ ձեռնադրեցաւ հօտից բանաւորաց հովուապետն և ձեռնադրեցաւ հաւատոյ առաքելութեանց ձեռնադրողն. Այսօր բազմացաք արժանաւորք հաւատացեալք, և նա բուռն միայն արմատ առեալ և զանապատաւորն արմատացուցեալ. Որ բազում պտղաբերութիւնք 'ի բազում մշակաց երկրագործեալ զկարգացեալսն, և նա բուռն մի մշակ՝ միով բազկաւ կալեալ զմանձոյ արօրոյ, բազում կորդացեալ երկիր կակղեալ բանիւն ճշմարտութեան և միով խոփով ակօս բազումս արկանելով և սերմանս հիւսիսարդ, և բազում պտուղս արդիւնաւորեալ, և բազում հարեալ զմանձոյն սերմանեացն բիւրահոս մասնաւորքն սերմանէր անդր բազումս. Յայնժամ բուսանէր 'ի միոջէ սերմանացան ձեռանէ և յակոսահատ բազկէ բոյսք ազգի ազգի. Որք էր տեսանել աշուն և գարուն, հունձք և կալք, այլ և ձմեռան հասեալ սերմանէր 'ի մի սերմանէ որ է բանն ա̃ծ, և ահա

տեսանել բազում զանազանեալ զանձինս առ 'ի հասկս հասեալ և զայլս 'ի հասկին պարարտացեալ, և զկէսս 'ի հունձս եկեալ, և զայլն 'ի կալն անեալ և կասեալ. և յառաւելեալ շտեմարանս բարձեալ և 'ի լուսոյ շտեմարանս ժողովեալ։

Նմին և 'ի մէջ դաշտին, տեսեալ զսերմանս ծաղկանց տատասկին որ ոչ տայր թոյլ բուսանել, զսերմանսն արկեալ 'ի վերայ 'ի մէջ թանձրոտաց. մարդիկ խառնեալք պատանեկերպակից որդւոց՝ առեալ զգառս թռչնոց գազանաց, և միշտայք մահաբերք թունաբերք առին զգառս հեղգաց արանց՝ և ըմպէին զասս որդւոյն, և բերանովք գործք մահացուցեալ տապանականէին, այնու սպասաւորէին որդւոյն։ Նոյն զինչ. ընդդիմակարացաւ ձեռան բազում ժամանակս, և զսերմանովն համարէին փոխեալ նորոգ զսերմն որ արկեալ արկանէին 'ի մէջ սաւանին. բացեալ տապս զվերայն խնդրէին փոխեալ անդրամ մի ատն, և լսէին զերգս բազում արանց. ամին ունէին հաւ զաղշութեան 'ի թռչնոց միշտայցն 'ի համատեղեան ընդունել, և բարերաց անատ հաւ անուշութեան կերպ Ձիգնեմ զրախտն. խնդրէին փոխեալ զտակերան, և տեսանէին արեգակնակերպ պատկեր. խնդրէին 'ի դրէ, և տեսանէին զի շղթեր նա 'ի մէջ ամպարդ տանջարք. խնդրէին ամփոփշեալ ամպերս, և տեսանէին ասողս և պարարտեալս ամպային կերպակերպս. խնդրէին զազանաբեկ մարմին, և տեսանէին զի հեղացուցեալ էր զզազանան. տեսին արհամարհողքն զի արհամարհեալ էին յարհամարհէն, պատրաստեալ տեսանէին և պսակեցեալ հրեշտակօք առնէին. Մեծ է ամեն զոր քարոզէ մեծն Գրիգորիոս, ակնարկացաւ զէն մեր յախտանաց զոր տեսբացեալ կարծեաք 'ի թռչնոց միշտայցն. զի թէ միշտայք ոչ էին անդ, բաւական էր ասել մահել զմարմինս, որ և անհնարին է տալել անմահական որ է մեռեալ. Նա և պատմեցելք է մեծ 'ի սուրբս իւր, բարբառէին ընդ մարգարէին Դաւթի, զի փառաւորէ զփառաւորիչս իւր, հրաշեցեալ տեսանէին ընդ գործս իւրեանց և ասէին. Ո՜ սա զոր արկաք 'ի դրէ և խաւարի, մեզ որ արդարև էաք որդիք խաւարի՝ փայլեաց կերպ զարեգակն; և հանեալ 'ի խաւարէ արար որդիս լուսոյ։ Սա ունեալ 'ի մեծ հոգալ տարապեալն որ խնդրեր բաւութիւն 'ի հօրէ իւրոց յար-

չարչարանացն, մեք սորա տանջողք արկանելով 'ի վիրաւորս, և սա մեզ լուսազգեաց լուսաւորիչ փայլակնաճառագայթ ուղղեաց զոտս մեր 'ի ճանապարհս խաղաղութեան, և մեք սորա չարչարիչք և սա մեզ նախախնամական վերակացու: Սա հայր գթած, և մեք որդիք ապստամբողք 'ի հօրէ, մանաւանդ թէ և սպանողք: Սա զինուորեալ ննջայլն բանահօք առ 'ի պարսպաքարել զչարեաց ապահանիչ 'ի փարախէն հօտից, և մեք մոլորեալք զհետ երթեալ յափշտակօղ գայլոյն որ փողոտեալ զահավիժէր անձինս և կորուսանէր 'ի սպառ: Սա հովիւ քաջ, և մեք հօտք թառաչողք և փախչողք 'ի սուրբ փարախէն: Սա բժիշկ, և մեք հիւանդք անողորմք ճեղքեալք զառողջացուցիչն մահացուցանել մարմնով, թէպէտ և չէր հնար, զի միշտ կենդանի էր հոգւով: Սա փրկիչ և ճանապարհորդ որ առ ննջեցեալսն զփրկութիւնն տանի, և մեք կոյրք և անդամալոյծք առ անկանել 'ի դուռն կորստեան, և խաւարեալ աչօք, հարեալ զառաջնորդն մեր և ընկեցաք 'ի վիհս, և մոլորեալ մնացաք և ոչ խնամեցաք: Սա Հրաշ լուսազգեաց, և մեք 'ի խաւարի նստեաք, ոչ երթայաք զհետ փայլակնաքարոզ շաւղաց սորա: Սա ծառայ Տն, և զոր մեք Տն անուանէաք՝ արարած ծառայք մարդկան, և վասն այսորիկ ծառայս Տն արհամարհեաց զաստուածն զոր պաշտեաք: Սիրտք մեր ճանէին և ոչ իմանայաք, այլ առեալ արկաք 'ի խորս անդնդոց, և նորին ժամանակն տեսաք զխորս երկրին արեգական ունելով յինքեան լուսատու մեզ, համարէաք զզազանս ապահանիչս մարմնոյ նախախնամաչողին զմեզ, և տեսաք զսա Ադամ առաջին ստեղծուած՝ ոչ իշխեցեալ օձից և քարբից նախ քան զպատուիրանազանցութիւն մերձենալ 'ի նա. մեզ երթեալ զհետ պատուիրանազանցութեանն Ադամայ արհամարհեալ եղաք 'ի գազանացն. մեք 'ի վերայ իշխանին իշխանութիւն տուաք իշխեալոյն, և տեսաք տկարացեալ զիշխանութիւն իշխողացն որ ինքն զաղանիս մերժէին հեզաբար, և մահացու լեղուքն, որ պատուիրանազանցութեան աղագաւ հրամանն առ սպանել գարշապարացն, սպասաւորէին պատուիրանապահին և աշակերտին Քրիստոսի: Ո՛ ինչ արդեօք ասացից լեզուաւ, կամ զիարդ համարձակին բիբք աչաց մերոց բաց լինել, նկատել և տեսանել զգթած հայրն մեր և

խնդրել զթողութիւն որ բազում զիւրս նախատանաց զոյ-լացուցեալ արկանէաք 'ի վերայ, և զի ոչ գոյր չար ինչ 'ի սիրտս նոցա, այնու համարձակեցուք և երթիցուք 'ի գուբս վիրապին և տեսցուք. Ել ծառայդ այ ար-տաքս, և ծառայեա զապաշխարեալ ծառայս քո, որ ա-ռաք իշխանութիւն քեզ յայսմանէ զոր խորտակեցեր յանդգնութս կշտամբելով քո 'ի գուբս խոր, և որպէս ա-սար 'ի քում վարդապետէդ, նոյնպէս արա և դու ա-շակերտաց քոց: Արդարեւ բարի, եւ յաշխարհ Հայաստանեայց որ երևեցաք կրկին Լուսաւորիչ, և փա-խստեան հնացի բարբառեցաք զմիրասն, և բաց բարբա-քեալ արկաք զթոյն վիշապացն. զոր ցոլացուցեալ էին ապերախտութիւնք քո, շիջուցեր զմահաբեր բոց օձիցն և քարբից, և գնացեալ կոխեցեր 'ի վերայ կայծակնա-կերպ վիշապացն, և վերստին երևեցար երկրորդ Նո-նիա, Մարիա և Աիսայէլ պաշտելով զերրորդութիւն անքակտանելի զոր ոչ հաւատացաք: Որդ հաւատացաք և գոչեմք ընդ Նաբուգոդոնոսորայ արքային բաբելա-ցւոց տեսանելով 'ի մէջ հնոցին ցող Աստուծոյն. Եկ ար-տաքս ծառայդ այ բարձրելոյ, քե հաւատացաք խոստո-վանել զհայր և զորդի և զսուրբ հոգի, եւ արտաքս 'ի հնոցէ վիրապէդ, և փառաւորեա զնա որ փառաւո-րեաց զփառաւորիչս իւր, և պարծեաց Աստուծոյն պարծա-նօք, և գոչեա Աստուծոյն ձայնիւ եթէ զնա պաշտեսցէք զի ես համարձակութեամբ քարոզէի, նա է արարիչ որ պա-հեաց զիս անարատ 'ի բազում ժամանակաց վիրապին: Եկ արտաքս նոր Դանիէլ և երևեցո զքեզ Սագովկայ ար-քային բաբելացւոց որ է Հայաստան, զի արկաւ 'ի գուբ, ոչ եթէ 'ի մէջ երկուց առիւծուց, այլ եւս առաւել բըռ-նութեամբ գազանաց, զի ամենայն գազան թէպէտ և բեկանէ, է հնար թերևս միանգամ ապրեցուցանել, իսկ թունաբեր ժանիք վիշապաց ոչ բեկանէ զմարմինն և ոչ նուազեցուցանէ զանդամսն, այլ փոքր ինչ աղան չափ դանելով զմահն անմերկելի 'ի վերայ ածէ, և յայտնանէ մնացեր անվնաս, թող թէ չմահացար:

Որդ զայս ամենայն թերևս 'ի դէպ էր ասել նոցա, այլ մեք 'ի մէջ ածեալ զնորա պատճառ չարչարանացն զամենցուք: Որքայն Տրդատակեան յազգս հօրն իւրոյ ազատանանց մկրտեալ, և յետ այնչափ հարուածոց և

տանջանաց գանից և գեղարանաց, ամպրաբեկ և անդա-
մանմանչ կախաղանաց և ամենայն կտտանաց որով կտտե-
ցին զնա չար մախանօք և նա բազում համարձակու-
թեամբ կրէր վասն անուան տեառն մերոյ և փրկչին
Յիսուսի Քրիստոսի, և առ նոսա այսպէս ասէր. Դուք
հարկանէք զիս գանիւք և տանջանօք մարմնաւորք, վայե-
լելով զայս կեանս վաղանցուկ և երազատիպ յաւա-
հաս լինելով յանանց կենացն, այլ ես զաժամանա-
կեայ կեանս համբերութեամբ տանիմ յաղագս այնմ
որ չարչարեցաւ վասն իմ. բացեալ լինի ինձ կեանքն
անմահութեան, և դրախտին փափկութիւնն անաշա-
հատ բարութեամբ, յոր մտից և ժառանգեցից յաւիտեան
և ուրախանամ և երախտիս համարիմ զոր դուք վար-
կանիք անձին իմոյ արկանելով 'ի վերայ իմ զչարչա-
րանսդ, զի թէպէտ ամպրաբեկ առարէք գեղարանօքդ
զանդամսն զաւուր ժամ մի համբերելով, և յետ այնորիկ
տառապեցուցեալ տապօք և հաստատամտութ իբրև զարմաւե-
նիս բարձրացայց առաջի արարչին իմոյ բազմաստեղն
տարածեալ սաղարթագուարճ և ծաղկազարդ, որ ոչ
թառամեսցի յաւիտեան. այլ գարնանաբեր պտղակազ-
մեալ և պայծառացեալ զուարթանամ 'ի բուրաստանս
ամենատունկ դրախտին, զի թէպէտ և դժնդակ բարձրա-
բերձ մեքենայիւք և գեղարանօք կախէք զիս զլխիվայր,
սակայն վստահացեալ եմ թէ առ սուղ ինչ համբե-
րութեամբ՝ զլխաւորութիւն իմ մինչև յերկինս բարձ-
րասցի առաջի արարչին իմոյ. այլ և փաւազանդ և ար-
ջառաջիլ տանջանարանքդ որ մաշեն զմարմինս իմ, հա-
ւատամ եթէ ամենահունանակատ զարդարեալ պսակք
հիւսեսցին ինձ, զոր կապեսցէ թագաւորն 'ի գլուխն իմ,
և նստուսցանէ յաւագաստ երկնաւոր հարսանեացն. և
արիւնս այս որ հոսեալ իջանէ 'ի մարմնոյ իմմէ, ներկէ
ինձ բեհեղ և ծիրանիս թագաւորական զգեստ անմա-
հութեան որ ոչ մաշի յաւիտեան: Զայս ամենայն
Ջահ էր պատասխանել երանելոյն:

Այլ զինչ ասեմ յետ այսր ամենայնի. ոչ յագէր անօ-
րէնութեամբ արքայն Տրդատիոս որքան կապեալ էր
զնա և չարչարեալ, այլ իբրև զայն ևս հատանէր 'ի վե-
րայ իւրայն եղելոյ, թէ արդարև սա է որդին Անակայ
պարթևի որ սպան զԽոսրով զհայրն իմ, ես հրաման

կապեալ ոտիւք և կապեալ ձեռօք և պարանոցաւ խա-ղացուցանել 'ի դատաստան արքայատեանն յանկարծ, ար-կանել 'ի խոր վիրապին։ Ո՛վ անախտ, Թերևս ասէր սուրբն Գրիգորիոս, զի եթէ հայրն իմ մարմնաւոր զի-նու պատուհասեաց անօրէն հօրն քում, նա սակայն և կո-րեաւ յանցաւորէս զօր կենաց հանճարեր, բայց և հե-ղուլ խուկ յանձնահ տանջանս մտանել, բայց դու խնդրե-լով յինէն զվրէժ հօրն քում որ եա ողջի անօրէնի, որ եթէ այնպէս էր անօթեւլի պահել զմարմինս իմ, ոչ յաղ-թեցին ինձ տանջանք քո, այլ անսերևոյթ տանջանաց տանջէլի զհոգիդ քո մարմնովդ համբերեմ մինչև զղջա-ցեալ երկիր պագանիցես ինձ իւրքով։ Արդ դու տանջիր զիս, և դու խնդրեսցես զինչ տանջել իմ տան-ջեալ և հեռացայն յինէն, և ոչ խնամաս թէ այնպէս վրէժխնդիր է Թագաւորն իմ, զի զօր դու քեզ բարե-կամս համարիս, զնա պատրաստէ քեզ տանջող յաւի-տենականս։ Ոչ այսպիսի և տաւել քան զայն 'ի գեղ եր ասել սրբոյն առ Թագաւորն։

Բայց մեք այսուհետև եկեսցուք առ գուբն վիրա-պին, և տեսանիցեմք թէ զինչ եղև անդ սքանչելիք․ ընկեցին զնա 'ի գուբ անդ և այն էր բնակութիւն օձից, և ապա զինչ առնէր վիրապն։ Օրհնեալ է գալուստ քո, ով հայր հրաշալի, քանզի նոքա պատրաստեցին զքո վէհ տանջանաց խորաայց անդնդոյին մթացեալ հաստատ, և ահա արարիչն քո պատրաստեաց զնա լինել բարբա-ռան քեզ, եւ բնակարան էր խաւարին և աշխատեալ եղէ քեզ տաճար լուսեղէն․ անուն իմ կոչեցեալ էր խոր անդունդս, և քեւ վերացեալ ձգեցաց յօդս երկնից, և հալածեալ անուն յիս արեգական լուսատու որ լուսաւորէ զաշխարհս հայաստանեայց․ արկանելով յիս զմարմինս բազմաց ժահահոտութեամբ տղմակէ ապականէլի, և ոչ մտանաց լինեալ զմարմինս ընդ ոսկերս քանցելի, գարշելի և դառնանս բուրէլի հոտս և դառնացուցանէլի զհոտա-տեկիս բազմաց, բայց այժմ քև երևեցայ ծաղկադաշտ տերև, և զուարթացեալ վարդապետութիւ մանուշակաբեր բուրեալ աղգի աղգի անուշահոտութիւնս։ Արդ թա-նապեր վիշապքն որ անդ բնակեալ էին, զինչ յորժամ տեսին զսուրբն Գրիգորիոս անդ ընկեցեալ․ զամենային խնդրելին զամենակալն բնութեան բարեաց, տես-

նելին զի հրեշտակք սրովբէական թևօք բարձեալ իջու-
ցանէին զնա առանց վնասու. և պահպանեալ հրացան և
ամենեն. Մեք ծնունդ եմք որդւոյն որ պատրեաց զԵւա
ճաշակմամբ պտղոյն և աքսորեալ 'ի վայր ընկեց 'ի փափ-
կութենէ դրախտին, և զոր զաւակ Ադամայ և թոռն
Եւայի որ ընկալան զփշաբերութեան անէծս, որ և ա-
ռեր հրամանն յարարչէն ստանալ զկլոյ մերոյ և մեք
քում զաւշտապարապց. և արդ ըստ այսմ հրամանի դի-
մեցաք 'ի քեզ կատարել զմնական թշնամութիւնն մեր
'ի քեզ, և տեսաք զմարմինդ քոյ զորս անմարմնոց, և
զքեզ դատաստանեալ ընդ անմարմնական դասն և պատ-
կառեցաք. այլ շլացան խայթոցք մեր, և ժանիք մեր
թիւնոք կակղացան, և եղեն իբրև զմոմ հալեալ յե-
րեսաց հրոյ ծածաղանդ պատկերէ քումմէ. Թոյնք մեր
որ բոցավառեալ գործէին զմահս 'ի մարմինս ստսուրս,
ծծմբայուղիս աղբեր աղօթիւք քո դարձան և եղեն իբրև
զջուր ցուրտ, և փոխանակ փոխելոյ յերեսաց քոց, ե-
կեցաք 'ի սպասաւորութիւն հեղձուցչին գազանային
բնութեանս մերոյ, զոր և մոռացաք իսկ վասն հրաման և
պատկերի քում առանց երկիւղի քում. և արդ առա-
նակերպ հնչմամբ սնան 'ի տան քում առանց երկիւղի.

Նա և ես զարմացեալ եմ ընդ չորեքտասան ամ լի-
նելոյ նմա անդ. բայց եկեսցուք յայն եթէ զինչ ընկեր
փոխձանն յետ այնչափ ամաց: Ասէ. Յայնմ ժամանա-
կի թագաւորն ժամ տուեալ որոց զօրացն և ինքն ե-
լեալ 'ի կառս կամեցաւ 'ի քաղաքէ անտի արտաքս ե-
լանել՝ և վաղվաղակի պատուհաս 'ի տեառնէ 'ի վերայ
հասեալ, այսոյն պղծոյն հարեալ զնա 'ի կառացն 'ի վայր
կործանէր, և մոլեգնեալ սկսաւ ուտել զմարմինս իւր-
նա և ըստ նմանութեան արքային բաբելացւոց Նա-
բուգոդոնոսորայ եղեալ արտաքս քան զմարդկային բնու-
թիւնս ըստ նմանութեան վայրենի խոզաց աղտեղեալ բնա-
կէր 'ի մէջ նոցա, մնեալ այնուհետև խառնաձայնակ լի-
նէր. և այնուքիկ ազանչելի յայսմ վայրի: Իսկ առ թա-
գաւորն զինչ. պարտ էր ասել. Ով թագաւոր, զհետ
երթալով քո սատանայի արհամարհեցեր զծառայդ
Աստուծոյ, վասն այնորիկ և նա որում սպասէիր՝ ըն-
կեալ տանջէ զքեզ հրամանաւ Ճշմարտին Աստուծոյ,
զոր պաշտէ մեծն Գրիգորիոս. զու արհամարհեցեր

զմարմինս երանելեացդ չարչարելով և արհամարհելով 'ի բանտս և 'ի վիրապս, վասն այնորիկ և զքո մարմինդ ածանէր 'ի մարմինս խոզի. քանզի և անմտացեալ չարաչար հակառակիլ ընդդէմ Ճշմարտին Այ, տանջել զհաւատացեալ ծառայս նորա. զանէ յայսմ հետէ զպատառէիր չարաչար հարուածովքդ, և կախեալ խողխողեալ զսատանայից որ կոխեաց զքեզ, զգենլովդ քո զարձեալ զմարմինն Նազաւկայ. ասա անասնական լեզուաւ, մեղայ առաջի տեառն, փոխանակ զի անարգեցի զայրն Այ առ իս Ճարտարախօսն լեզուաւ, խոնարհեցո զխոզականդ անհեթեթ գլուխ որ սիրէ զթաւալելն 'ի տիղմն նեխեալ, փոխանակ զի հպարտացեալ բարձրացեալ ունէիր զքո 'ի վերայ սրբոց նահատակացդ. կարկառեա զկճղակացեալ ձեռս քո և կալ զոտս մարտիրոսացդ, փոխանակ զի իշխանութեամբ շարժէիր զնա տանն մատամբքդ, և տայիր հրաման կապել զոտս և զձեռս և զպարանոց ատեանսդ քո և վարդապետացդ. ծանիր անզգամացեալդ եթէ կենդանի է հնգետասանամեայ թաղեալդ զոր մեռաւոր զգալով քո համարէիր մեռեալ զտեալ զոսկերաց նորա. դիմեա խաղացեալ մարմնովդ առ դուռն վիրապին, փոխանակ զի մարդ գոլով քո մղեցեր ընկեցեր 'ի վիհս մահուանս. աղաչեա խաղացեալ անձամբդ զդա զոր փտեալ համարէիր զբժիշկդ քո, և առ քեզ զառաջին մարմինն. երթ զնա խաղաղական չորքոտանեօք առ ափն գբին, և աղաղակեա անդ եթէ եկ արտաքս ծառայդ բարձրելոյ, փոխանակ զի 'ի վերայ կառաց նստեալ բարձրամտէիր ա̃ծազգեաց լուսաւորչին։

Այլ արդ զայսոսիկ պարտ և պատշաճ էր ասել յայնժամ։ Բայց ասա զինչ արդեօք իրք կատարեցին. և ապա տեսիլ ա̃ծայինն երևէր 'ի վերայ քո թագաւորին. Ի զուր ջանայք բժիշկ 'ի մարդկանէ խնդրել. անբժշկելի ախտից ձերոյ չիք հնար, բայց եթէ մեծն Գրիգորիոս որ յԱյ առաքեցաւ ձեզ բժիշկ, զոր դուք արկուցէք նեխս բաժակի մահու, զի նա իսկ է ա̃ծ ծառայն իմոյ Գրիգորի, զոր դուքդ մահացուցէք վասն բարեպաշտուածութեան ձերոյ. զնա յարուցանեմ ձեզ բժիշկ զի բժշկեսցէ զձեզ, և 'ի ձեռն ծառայիս իմոյ հաւանելոց եմ 'ի ձէնջ պատուհասքս։ Այլ ահա հիացեալ, ասէ, ընդ տեսիլն կինն այն որ կոչէին Խոսրովիդուխտ,

և երթեալ պատմէր զտեսիլն։ Տեսի ասէ այր մի լուսազգեաց որ երևեցաւ ինձ 'ի տեսլեանն, և ասաց թէ ոչ գոյ ինչ այլ բժշկութիւն հարուածոցդ այդ որ հասին 'ի վերայ ձեր, բայց եթէ յղեսջիք յԱրտաշատ և հանջիք 'ի խոր վիրապէ անտի զկապեալն Գրիգորիոս, նա եկեալ ուսուսցէ ձեզ բժշկութիւն։ Իսկ մարդիկն իբրև լուեալ զայս ծիծաղէին և այպն առնէին զնա ասելով. Ո՞ւ ինչ խօսիս, զև՞ ուրեմն հարաւ 'ի քեզ, և դու մոլեգնեցար. զիա՞րդ հնար է փտեալ ոսկերաց խօսել, և առնել զեղ բժշկութեան. որպէս բաւական լինէր նմա համբերել յատակս վիրապին, զի և 'ի տեսլենէ օձիցն որպէս ասէր, թող թէ 'ի խայթոցաց նոցա, զի 'ի նոյն օր իբրև ընկեցին զնա 'ի վիրապն առժամայն սատակեալ լինէր. և այժմ հնգետասան ամ է զոր և փոշի համարիմք զոսկերս նորա, թող թէ փտեալ միայն. երթ լուա զայդ յասելոյդ, զի մի ծաղր արասցեն զբանս բերանոյ քո։ Այլ ասա զինչ։ Հաւատաց կինն բանից նոցա, և երթեալ լռէր 'ի սենեկի իւրում, և ոչ զայլուցն ինչ համարեալ զնկատակն որ հրաման առեալ որ լռէ օրէ ընկեճոյր 'ի վիրապն։ Յայնժամ կրկին երևեալ նմա տեսիլն այլ և հնգեկին և մեծաւ սպառնալեօք ասէ. Եթէ ոչ պատմեսցես ասէ, և մի երկընչիր առնել յայտնի առնելոյ զքեզ և անհնարին համարելոյ հնգետասան ամ կենդանի մնալոյ նորա, զի հրեշտակ տեսանէ առաքեցաւ սպասաւորել նմա, եւ ընդունէր զնկանակսն և մատուցանէր նմա որպէս Եղիայի յանապատին, և նմա 'ի վերայ երկրի, այլ սմա 'ի խորս երկրի ունելով յիշեցեան արեգական լուսաւոր զաստուածքենութիւնն. զառաջինն յիրաւի լռոտ թերահաւատութեան նոցա կարծեցեր, բայց այժմ հաւատաս բանից իմոց, եթէ ամենայն հնարաւոր է առ 'ի յինէն. ո՞չ իցէ լուեալ քո եթէ զիարդ ապրեցաւ Դանիէլ 'ի մէջ քաղցեալ առիւծուցն 'ի գբի անդ, և կամ երեք մանկունքն 'ի մէջ բորբոքեալ բոցոյն, և բարձրութիւն բոցոյն նշանակելով զքառասուն և զինն օրեայ պահոցն զօրութիւն, և կամ որպէս զոսկերսն զփտեալսն 'ի դաշտին պատուիրանապահութեան Եզեկիէլի հրամանաւ ելին 'ի չորից կողմանց հողմ շարժեալ և եկեալ ոսկր առ ոսկր, և ոչ առ ստար ինչ, այլ իւրաքանչիւր ոսկր ընկեր առ ընկեր կը-

ցեալ՝ Քինք 'ի վերայ ամեկերացն ածեալ և մահ, և փը-
չեալ շունչ կենդանութեան և կանգնեցան կացին 'ի վե-
րայ ոտից իւրեանց, ժողովուրդ քաղաքիս յոյժ. Նա և
այժմ նոյն ինքն է զոր քարոզէ սուրբն Գրիգորիոս, կա-
րող է աղերսացուցանել զնա 'ի վերայ մերոյ անտի. և ապ-
դու հաստատ բանից իմոց, և երթ պատմեա ժողովր-
դեանն :

Այս ապա կինն առաքեալ հրամանաւ և զգուշութե-
ամբ պատմեաց նախարարացն. և նոքա կոչեն զնա-
խարարս թագաւորին, վաղվաղակի առաքեն յԱր-
տաշատ. Այլ, ասեն, մինչ աղաչանս ծառայքն ո՛չ
այնմ զոր ոչ համարեցաք մարդ, երթ աղաչեա զբժիշկն
զոր ոչ լուաք բանից նորա. երթ կոչեա զնա 'ի վերա-
ցէն զայն որ կոչեցան է զմեզ յարովայնէ զժամից. երթ
աղաչեա զարհամարհեալն 'ի մէնջ. զի առաջէ աղ-
աւթիւն 'ի վերայ արհամարհողացս: Ոչ այս ամենայն
և առաւել քան զայն թերեւս 'ի դէպ էր նոցա առնել:

Այս ապա գնացեալ նախարարքն 'ի քաղաքն անդր, և
խորհեալ հայցեալ եղև 'ի քաղաքացեացն պատճառս գալը-
ստեան նորա, զոր խնդրեալ ըմբռնանայինն 'ի մէջ իւ-
րեանց հարցեալք և ասէին, որպէս խնդրէ կենդանի 'ի
գերեզմանի հնգետասանամեայ փտեալ ոսկերս. զինչ
խնդրէ ապրեալ մարմին որ ժահահոտեալ է յարովայնի
վիշապացն փտեալ և ընդ հող խառնեալ, որպէս խնդ-
րել զմարմին հողացեալ 'ի բժշկութիւն որ զինքն աղեր-
սացուցանել ոչ կարաց: Այս ապա զինչ. կալոյցին առ
կարս պատրանաց երկայնս և տասարս և արկին 'ի վերայ
անդր, և աղաղակեաց մասնակցացն 'ի ձայն մեծ և ա-
սէ. Ահա արքայ ծառայից ո՛չ եթէ կենդանի, զոր դե-
տեմ իսկ եթէ սառուցալեալ կայ, որ է հրամայեալ ե-
լանել առէր անձն քո զօրութեամբ ո՛չ քո. եկ արքայ,
եկ ծառայք ո՛չ և աղաչեա զծառայքս քո 'ի ձեռաց ա-
ստուածոցս զոր պաշտեաք. եկ ողորմ լուայ և աղաչեա
զմեզ 'ի խաւարէ ստուերացս. եկ արեգակնդ 'ի խաւար
մեղանաց և առաւել լուսաւորեա զմեզ քան զարեգակն
որ հովուէ 'ի վերին յօդս, վասն զի դա լուսաւորէ զաչս
մարմնոց, և դու լուսաւորես զաչս հոգւոց մերոց և ա-
ռաջնորդես յերկինս արքայն. որ է լոյս անեղական և անմա-
հից: Որք զայսպիսի աղաչանս առնէին նախարարքն, իսկ

նա շարժէր զխորս պատրանացն. և նոցա խնայեալ ձգեալ՝ համօրէն զնա արտաքս և անկեալ զարեգականն զի 'ի վերայ զգեցեալ էր զամենայն, քանզի թխացեալ էր մարմինն նորա իբրև զածուխ սևացեալ. և խնայեալ անուանն եթէ մարմին էր որ կրէր զչարչարանսն, և իբրև զանմարմին համբերէր և լուսաւորէր. և այսպէս համբերեալ մնացեալ զգեցուցին զնա, և հիւսեալ զարմանալին ժողովուրդն այն զոր պարտ և պատշաճ էր աղաղակել նոցա բաշ խնամանօքն. Յայնժամ կոչէ արդարն բարբառ համարձակութեամբ համբերեալ նեղչաց իւրոց, և որ զանգամնէին զխստութիւն նորա անեալ զնա խաղկեցին և 'ի վերայ աղանդեալ փրկութեան նորա զարհուրեցին յոյժ. զինչ շահ եղև մեզ համբերութիւնն, և զինչ անխարդաւանութեանն նորա. արդ զայսուհետև 'ի զեղ էր նոցա ասել:

Այլ մեք զոխանանութեամբ համբերեալ պատմեսցուք զայն իմն որ յետ այնորիկ լինէին: Իսկ յորժամ եւ նա 'ի միջնակոյ անուանն, թագաւորն և ամենայն մարդիկն մելանեալքն մերկք և խայտառակք զայն աստիւն նորա, և կոչեցեալ արտաքոյ քաղաքին սպառելին նմա, և անէ ածեալ զնա 'ի հեռաւորանէ զի գայր, սկսան մխիթարելուսուլ զիւրեանց մարմինն, աղաղակէին և ասէին. Ով մարմնաւոր հրեշտակ, և լուսաւոր քո համբերեալ զանմարմին զխորտականօք համբերիչս մեր, եկ համբերել իշխանաց մերոց որ զայրացուցանէին զյանդգնեալ անկոր մեր. ամ 'ի համբերել զզօրաւոր համբերիչս իւրեանց. եկ երևելի մարմնով և համբերեալ զաներևոյթ խաւար հազաց մերոց, եկ նոր թագաւոր մաշկեղէն պատմուճանաւ, և համբերեալ զանմարմին ընդդիմամարտս որ համբերէին. եկ արեգական բազմախորշակ, և ցամաքեցո զկուտակեալ ուղխս անօրէնութեան մերոց, և հրաշալի մտաց զփառաւորութեանն որ 'ի մէջ սանտածաց մածեալ ներկեալ եմք, եկ զեա ծաղկին և ծաղկեցո զխորշակեալ անդս մեր, որպէս զի ցամաքեցեալ ծաղկեցի սերմն չորացեալ որ քև անկաւ 'ի մեզ. առաքեցո զհամբոյս, հնձեա ծաղկին մանկակալուած, և կանգնեա եղանակս զաւակաց քո և կանգնեցո ծաղկին լեզուաց քո և հալեա ծաղկին լեռնաւոր և շեղջեա սաստաւորին բազկաց, և ած զօրաւոր քո յանձն այլն

շնորհաւորութեանց, և երկնաւորս և երրորդ վարդապետու-
թեամբդ քո վասն զմեզ զծնիչ որ հեղձուցեալ էաք-
մամբքս վասնսորայց քոց. Եկ մշակդ 'ի միջասպէզ անդր-
դոյ որ սերմանեցեր 'ի խորոց 'ի վերայ զանբարդ վարդապետ-
ութեանդ, եկ և 'ի մէջ աստուածանեացս հանես ըն-
թացքս լուսաւորութեան հօրդ, և զարմեաս ծառայից զերկիրս՝ զոր
յառաջագոյն ոչ տեսեալ զարմեալ, այլ զլուսաւոր արե-
գականդ 'ի խաւար աշխարհ բանանեցաք շարաշար:

Այլ արդ բաւ արժանեաց զամէն զերանելիս ոչ է հը-
նար, բայց փափագանօք հանապազորդ զնա. աստուծոյ կարծ
'ի կարճոյ եթէ յետ այսորիկ զինչ արդեօք: Արդ ա-
րարիչն ընդ հաւատարիմ ծառայն իւր. Արդ, ծառայ
բարի և հաւատարիմ, մի՞ իմիք զմիտս ածեր վասն սեր-
մանութեան քո. վասն զի դու սնուցեր երկրորդ Պետ-
րոս, և ես մնուցանէի, եկ մուտ յուրախութիւն տեառն
քո. մի երկնչիր երկրորդ Մովսէս, զի պաշտօն գեա-
հանայ ածեր յազգաց. դու սիրեցեր զնա առաւել քան
զանձամբ քո, և ես զհանգիստ զոր պատրաստեալ էի սի-
րելեաց իմոց տաց քեզ. Եկ հանգիր 'ի բազում աշխա-
տութեանցդ նոր Պաւղոսեան. Եկ յառաջադաս հարանցանց
զոր յառաջագոյն խոստացայ քեզ. Եկ զառաւօտեան ընդ
առաքելոցն կոչեցեալ առաքելոց, որ քարոզեցեր զամե-
նազօրութեան յազգս հայաստանեայց. Եկ պարէ ընդ
հրեշտակաց զուարթուն, որ յերկրի նմանեցեր վարուց նո-
ցա. Եկ վայելեա ընդ հայրապետս և ամենայն արդա-
րոցն սուրբ 'ի տան տեառն և 'ի գաւիթս մեր քո ծառա-
յեսցես. Եկ պսակաւորեա ընդ մկայսն և զուարճացիր
ընդ դասս նահատակաց իմոց 'ի սուրբ հարսանարանին ի-
մում, եկ ուրախացիր ընդ զունդս ճգնաւորացն որ սիրե-
ցեր զերկինս և զամենայն մարդկութիւն, այլ և պարթեւք խա-
չակեցաք ինձ անդրադարձեալ. և վասն այսորիկ ես առա-
քեցից զզօրութիւն հրեշտակաց իմոց, և ժողովեսցին զքեզ
առ իս, և մեծարեսցեն զքեզ 'ի վերաւորին յոր եմ ես ա-
ռաքելոց իւրոցն իմոց, վասն զի դու բարձեր զխաչ իմ և
եկիր զհետ իմ:

Արժանի ես դու 'ի հայրապետս, հայր սուրբ, հրեշ-
տակ 'ի մարմնի և մարմնաւորեալս ընդ անմարմնոց զաւակաց.
երանելի ես քան զերդակիցս որ զանուն զերկնային կերպ-
արանս ծածկեալ պաշտօնեաց քո աստուծոյ փառաւորեցաք, և անեալ մա-

զովեցեր զծնօղս 'ի զաւակս նոցա. Երանելի ես դու որ քակեցեր զորձս գայլոց և խորտակեցեր զգազանս ապա-կանիչ, և պարսպեցեր զփարախ հօտի քում զօրութեամբ այնմ մեծին որ հաստատ առանց ձեռին, և արկեր ցանկ ամրագին պատուիրանաւն և բազմացուցեր զհօտս Թա-գաւորին քում, երանելի ես դու կոչեցեալ առաքեալդ, որ քարոզեցեր զաւետարան որդւոյն Այ և ծանուցեր զանօրինականն մարգարէութիւնն ազգի օտարի և ուսու-ցեր երկրպագել անբաժանելի սուրբ երրորդութեանն և մի Աստուածութեանն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ. Ե-րանելի ես դու հաւատարիմ վկայ Քրիստոսի որ վկա-յեցեր վասն նորա ընդ նմանութեան երանելւոյն Պետ-րոսի թէ նա է որդի Այ կենդանւոյ անմեկնելի 'ի ծոցոյ հօր. Երանելի դու որ յանձն առեր զչարչարանս վասն նորա որպէս և նա վասն քո. Երանելի ես որ զհնգետաս-ան ամ ժուժկալեցեր 'ի վիրապի. անդ. Գովեմ և զհոգի նորա սուրբ զոր դու քարոզէիր, զէակիցն հօր և որդւոյ. որում պատիւ և զօրութիւն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

ԱՌ ԼՈՒՍԱՒՈՐԵԱԼՍՆ ԱՍԱՑԵԼՈՎՆ ԼՈՒԱՑՄԱՄԲ ՄԱՐԻԱՄԱՑ

Օրհնեալ է Այ, ահա և յերկրէ աստեղք երեւին. աստեղք որ քան զերկինս և պայծառագոյնք, որ 'ի յերկ-րիս են. աստեղք՝ յաղագս որոց յերկնից յերկիր ե-րեւեցաւն. ոչ 'ի գիշերի միայն աստեղք, այլ և 'ի տուըն-ջեան: Այս երկրորդ սքանչելիք, 'ի տուընջեան աստեղք քան 'ի գիշերի պայծառագոյնք՝ քանզի նոքա յարեգա-կանն երեւել ծածկին, իսկ սոքա յարդարութեանն ա-րեգականն երեւել յաւէտ փայլեն: Տեսե՞ր աստեղս եր-բէք ընդ արեգականն երեւեալս. նոքա 'ի կատարածին հասանել ապականին, իսկ սոքա 'ի գալ կատարածին առաւելագոյն երեւին. յաղագս նոցա ասէ՝ եթէ "Աս-տեղք երկնից անկցին որպէս անկանի տերեւ այգւոյ„ բայց յաղագս սոցա ասէ՝ եթէ "Արդարք փայլեսցեն իբրեւ զաստեղս երկնից„: Օ՜ ինչ է՝ որպէս անկանի տերեւ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

վայելեցաք 'ի պտղոյս, այնքան մեծագոյն ցուցէք զգոհութիւն : Սոյն զի նախ քան զայս ժամանակս հանդիստարան և կրթարան էր և Թողութիւնք ունէր զղջումն. բայց յայսմ օրէ նահատակութիւնք և անոյշ հանդէսք 'ի վերայ կանգ-, տեսարան գերագոյն նատի . ոչ մարդկան բնութեան, այլ հրեշտակաց զաւրաց տեսանելոյ զմարտն . վասն զի տեսութիւն եղեաք աշխարհի, ոչ մարդկան միայն, այլ և հրեշտակաց . հրեշտակաց տէրն նահատակագիր լինի . այս ոչ պատիւ միայն է, այլ և զգուշութիւն : Զօրաժամ զանձն իւր ետ յաղագս մեր, նա դատեաց զմարդն . քանզի յաղթանակական հանդէսն այս զանցանական ընձեռեն 'ի մէջք նահատակեցելոցն, ոչ առեալ և ոչ նմա ոչ առնելով, այլ մեայ կատարածին : Բայց յաղագս որոյ և 'ի մէջ անցեալ կայ, զի բարւոք միջնորդեաց . իսկ մեզ և առտանոյ ոչ 'ի մէջ կայ Քրիստոս, այլ բարեր մեր է . և զի ոչ 'ի մէջ, այլ ընդ մեզ է բոլորովին . զմեզ 'ի մտանել 'ի հանդէսն մարզեաց, իսկ զնա կացեալ . զմեզ եօծ իւղով ցնծութեան, և զնա կապեաց անլոյծ կապանօք զի խափանեսցի 'ի մարտէն : Նա եթէ տեսանէ զմեզ անկեալս, գնասջիք, ասէ, 'ի վերայ նորա . նման զկնի յաղթութեանն գեհեն պսակացն . իսկ ես եթէ յաղթեմ պսակիմ. նա և թէ յաղթէ տանջի : Նա զի ծանիցես եթէ յայնժամ մանաւանդ պատժի, յորժամ ընկալցի զյաղթութիւնն, զՄովսէս ընկձեաց. և զինչ մեծանակ յաղթութեն . "Ի վերայ լանջաց քոց գնասցես և հող կերիցես զամենայն աւուրս կենաց քոց" : Եթէ զերևելի օձն այնպէս պատուհասեաց, որչափ պատժօք տանջեսցէ զիմանալին . եթէ այնպիսի դատապարտութիւն գործոյն, քաջայայտ է եթէ յոլով ևս և մեծագոյն պատիժք արուեստաւորին : Ո՜վ զոր օրինակ հայր սիրուն զպայանող որդւոց իւրոց գտանելով՝ ոչ զպայանողն միայն պատժէ, այլ և զսուրն խորտակէ, նոյնպէս և Քրիստոս գտանելով զսատանայ որ ապան ըղմարդն, ոչ զնա եթ տանջեաց, այլ և զնոյն ինքն ըղսուրն խորտակեաց :

Արդ համակալով պատուհասի մերկացաք զհանդէս, զի և զէն մեզ զգեցցուք որ քան զամենայն ասպարս պատուականագոյն ևս է, և քան զամա ադամանդ հզօրագոյն, քան զամենայն հուր ջերմագոյն և սաստկագոյն, քան

զաշխատանաց զոր թեթեւացոյց : Ոչ ծանրացուցանէ ըզ-ծանուցս զմտացս այսօրինակ ընութիւն վասն նորին կամաց ասէնք. մարդ եմ և ընդ դեւս մարտնչել հարկիմ. մարմնոյ զգեցեալ և ընդ անմարմին զօրութիւնս կռուիմ. այսր աղագաւ զզրահն ոչ յերկաթոյ, այլ յարդարութենէ արար նծ. նորին աղագաւ զսաղաւարտն ոչ 'ի պղնձոյ, այլ 'ի հաւատոյ յօրինեաց : Ունիմ և զսուրն սրեալ զհոգւոյն բանն. նա արձակէ նետս ընդդէմ իմ, իսկ ես սուսեր ունիմ. նա աղեղնաւոր է, և ես վահանաւոր եմ. ուսիր և տես զերկչոտութիւնն նորա : Ի զեղծանութիւն մերձ եղեալ ոչ համարձակի, այլ 'ի հեռաստ ձգէ. վասն որոյ ոչ արդեօք միայն կայ զմեզ խոց, այլ և նետաց պատրաստեաց՝ որ քան զամենայն զէն հզօրագոյն է, զի մի աշխատեսցուք 'ի պատերազմին. այլ փափկանալով յաղթեսցուք չարին : Ուրեմն աւետեմ եթէ զգեղ 'ի տէրունական ընթրեացն եկեալ, իբրև առիւծ անսանձեալ հուր 'ի բերանոյ արձակեալ, այնպէս փախչի ուժգնագոյն քան զամենայն հողմն. եթէ ցուցանես նմա զլեզու յարեանն թացեալ, և ոչ կալ մնալ կարասցէ. եթէ ցուցցես զբերանդ ներկեալ, իբրև զակաղ գազան այնպէս յետս դառնայ :

Կամիս ուսանել զարեանն զայնորիկ զզօրութիւն. ընթացցուք զոր 'ի նորա օրինակն 'ի հին պատմութիւնն Եգիպտոսի զոր կամիր առնել նծ զհարուածն եգիպտացւոց. զանդրանկունս նոցա հանդերձեալ էր սատակել, վասն զի զժողովուրդն անդրանիկն նորա արգելուին, և արդ զի մի լիցի խառնակիլ ընդ եգիպտացիս Հրէայքն, վասն զի մի տեղի ունէր զնոսա : Ուսիր յօրինակէն զզօրութիւնն, զի ուսցիս զճշմարտութեանն զոյժ. հարուած ածեալ հանդերձեալ էր գալ 'ի վերայ և սատակել կամէր որք 'ի տունսն էին : Իսկ զինչ Մովսէս. զենէք, ասէ, գառն ոչխար անարատ, և արեամբ նորա շաղախեցէք զդրունսն : Զինչ ասես. արիւն անբան փրկել զբանաւոր մարդիկ գիտէ՞ : Այո, ասէ, ոչ վասն զի արիւն է, այլ վասն զի տէրունական արեանն է օրինակ : Զոր օրինակ պատկերք զինչք թագաւորականք անշունչք են և անզգայք, որ փախչին 'ի նոսա մարդիկ՝ զճշմարտութիւն և որք ունին զզայութիւն առաքելութեանն անշունչքն և անզգայքն, ոչ զի զինչ

է, այլ վասն զի թագաւորի պատուէր է ; նոյնպէս և ա-րիւնն այն անազգայ և անշունչ է. որք շունչ ունին մար-դկն՝ փրկեաց. ոչ վասն զի արիւն էր, այլ վասն զի ա-րեանս այս օրինակ էր ։ Յայնժամ եւս սատակիչն զդրունսն շաղախեալ արեամբն. և ոչ իշխեաց 'ի ներքս ընթանալ. և այժմ եթէ տեսցէ սատանայ ոչ 'ի վե-րայ դրանց ցանեալ զարեանն զօրինակ, այլ զմարմինս հաւատացելոցն՝ զշաղախեալ զարիւնն ճշմարտութեան 'ի դրունս քրիստոսազգեաց տաճարին, ո՞չ առաւել եւս զինքն 'ի բաց արգելցէ. քանզի եթէ հրեշտակ տեսա-նելով զօրինակն պատկառեաց, առաւել եւս եթէ սա-տանայ տեսցէ զճշմարտութիւնն փախիցէ ։

Ախորժես և այլուստ տեսանել զարեանն զայսորիկ զզօրութիւն. Հայեաց ուստի հոսեցաւ՝ 'ի սկզբանէ զաղ-բերն ունելով 'ի վերուստ 'ի խաչին տէրունական 'ի կո-ղէն ։ Վասնզի 'ի մեռանելն, ասէ, Յիսուսի մինչդեռ տակաւին 'ի խաչին էր՝ մերձեցեալ զինուորն խոցեաց զկողն տիգաւ, և ել, ասէ, ջուր և արիւն. մինն մկրտու-թեանն օրինակ և միւսն խորհրդոյն. յաղագս որոյ ոչ ասացեալ է արիւն և ջուր, այլ ջուր յառաջագոյն և ապա արիւն. զի նախ մկրտութիւնն է և ապա խոր-հուրդն ։ Խոցեաց զկողն զինուորն այն. փորեաց զորմ սրբոյ տաճարին. և ես զգանձն գտի, զմեծութիւնն ասի ։ Նոյնպէս և գառամբն եղև. Հրեայքն զենին զոչ-խարն, և ես զփրկութիւնն որ 'ի զենմանէն էր ընկալայ ։

Ի կողէն ել ջուր և արիւն ։ Մի՛ զանց առներ վարկ-պարազի զխորհրդովն, սիրելի. քանզի ունիմք և այլ իմն ասել խորհրդական բան ։ Ասացի եթէ մկրտու-թեանն օրինակ և խորհրդոյ էր արիւնն այն և ջուր՝ յոր-կոցունց յայսցանէ եկեղեցի ծնաւ, աւազանաւ վերստին ծննդեամբն և հեղմամբ հոգւոյն սրբոյ 'ի ձեռն մկրտու-թեանն և խորհրդոյն որ 'ի կողէն էր ։ Ի կողէն ուրեմն զեկեղեցի արար Քրիստոս, որպէս 'ի կողէն Ադամայ զԵւայ արար. յաղագս այսորիկ և Պաւղոս ասէ. "Ի մարմնոյ նորա և յոսկերացն եմք", զկողն զեկուցանե-լով ։ Զի զոր օրինակ զկողն յայնժամ էառ ննջ և ըս-տեղծ կին, նոյնպէս և նա ետ մեզ ջուր և արիւն յիւրմէ կողէն և ստեղծ զեկեղեցի ։ Զոր օրինակ յայնժամ 'ի հիացմանն զկողն էառ 'ի քուն լինելն Ադամայ, նոյնպէս

և այժմ զինչ մահուան զհուրն և զարիւնն եռ. և որ յայն-
ժամ 'ի հիւանդութեան էր, այն այժմ մահ. զի առանձինքն
եթէ մահս այս քան է: Տեսէք զիարդ յինքն զհարսն
միաւորեաց Քրիստոս. ասէ որով կերակրով զմեզ
զամենեսեան կերակրէ. և նովին կերակրով զգայուք և
կերակրիմք. քանզի զոր օրինակ կին զծնեալն իւրով ա-
րեամբն կերակրէ և կաթամբն, նոյնպէս և Քրիստոս
զորս ծնաւ ինքն իւրով արեամբն կերակրէ.

Այս արդ զի այսքան պարգևս վայելեցաք, յորով զգու-
ցուք զգուշութիւն. և յիշեսցուք զուխտն զոր եդաք ընդ նմա
Ձեզ ասեմ և որք այժմ 'ի խորհուրդ են եկեալ, և որ
կանխաւ նախ քան զբազում ամս հաղորդեցայք. հա-
սարակ առ ամենեսեան ձեզ է բանս, վասն զի ամենե-
քեան նոյն եդաք ընդ նմա զուխտն. գրեցաք ոչ գրով,
այլ հոգւով. ոչ եղեգանաւ, այլ լեզուաւ. զի այնու իսկ
եղեգանաւ որ առ Տէր ուխտն գրի. յաղագս այսորիկ և
Դաւիթ ասէ. «Լեզու իմ եղեգն գրչի արագագրի»:
Խոստովանեցաք զնորա զտէրութիւնն, և ուրացաք զբռ-
նաւորութիւնն սատանայական. այն ձեռագիր եղև, այս
ուխտ, այս կտակ: Տեսէք մի դարձեալ պարտաւորք լի-
նիցուք այսպիսւոյ կտակի: Յետ մի անգամ Քրիստոս և
եկեալ զմեր հայրենի ձեռագիրն զոր գրեաց Ադամ. նա
զսկիզբն 'ի նմանէ եդեալ զպարտուցն, և մեք զվաշխն
աճեցուցաք: Զինչ այնուհետև մեղացն նզովք էին անդ,
և մեղք և մահ և օրինացն դատապարտութիւն. զա-
մենայն վերացոյց Քրիստոս և եթող, և ցուցէ Պաւղոս
ասելով. «Զձեռագիր մեղաց մերոց որ էր հակառակ
մեզ. զայն եբարձ 'ի միջոյ բևեռելով ընդ խաչին»: Ոչ
ասաց ջնջեաց զայն և ոչ խանգարեաց, այլ բևեռեաց
ընդ խաչին, զի և մի հետք նորա մնասցեն. վասն այսո-
րիկ ոչ ջնջեաց, այլ պատառեաց. քանզի բևեռք խա-
չին պատառեցին զայն և ապականեցին, զի անպիտան
լիցի այնուհետև. ոչ յանկեան կամ գաղտ, այլ 'ի մէջ
աշխարհի և 'ի բարձրութեան խաչին զլուծումն արար:
Տեսցեն, ասէ, հրեշտակք, տեսցեն հրեշտակապետք,
տեսցեն վերին զօրութիւնքն, տեսցեն և չար դևքն և
ինքն սատանայ՝ որք արարին զմեզ պարտապանս այնպի-
սեաց պարտուց յանդիման փոխատուութեանցն: Պատառեաց
զձեռագիրն, զի մի յետ այսորիկ 'ի վերայ մեր գրեսցին:

Այս արդ զի առաքինեան պատուականեցաւ, փառաւորութեամբ զի մի վերջի զարմասցիք այլ ձեռագործ. քանզի երկրաւոր խառն ոչ է, և ոչ երկրաւոր թագաւորութիւն. առաքելական վերստին ծննդեանն է, բայց առաքելական ոչ երկրաւոր թագաւորութիւն։ Որով մի ապերախտեսցուք մեզ։ Յաղագս այսորիկ եղեւ յԵգիպտոսէ, ով մարդ, մի ևս խնդ զԵգիպտոս և զԵգիպտոսին խնդրեսցես զպարգեւս. մի ևս զկամս և զպարգեւս յիշեսցես. այլ և ասելս մերձաւորաց կենդանեաց խաղ են. զի և նոյն խնդրն ամենայն նոցա քան զմեծն ամենայն ոչ այլ ինչ է՝ բայց եթէ կեալ։ Տեսեր և դու այժմ զմեծամեծ սքանչելիսն, տեսցես և զպարգեւատուսն քան եթէ յայնժամ Հրեայքն որ եղեն յԵգիպտոսէ։ Ոչ տեսեր զՓարաւոն զինուքն հեղձեալ, այլ տեսեր զսատանայ հանդերձ զինուքն ընկղմեալ։ Անցին նոքա ընդ ծովու, անցեր և դու ընդ մահ. ազատեցան նոքա յեգիպտացւոցն, ազատեցար և դու 'ի դիւացն ծառայութենէ. 'ի բաց ընկեցին զկռապաշտութիւն իւրս Հրեայքն, և դու յաւէտ ևս զդժնդակագոյն ևս զմեղս։

Նախանձեա և այլուստ ուսանել թէ զիարդ մեծագոյնիցն ևս արժանաւոր եղեր դու։ Հրեայքն յայնժամ ոչ կարացին տեսանել զերեսն Մովսէսի զփառաւորեալ, և այն զծառայակցի և զազգակցին. իսկ դու զերեսն Քրիստոսի 'ի փառսն տեսեր. և գոչէ Պօղոս առաքեալ. «Մեք ամենեքեան զփառսն Տեառն բացօք երեսօք տեսանեմք»։ Ունէին նոքա զՔրիստոս յայնժամ զհետ երթեալ, այլ առաւել ևս մեք այժմ. նոքա յայնժամ Քրիստոս զհետ երթայր յաղագս շնորհին Մովսէսի, բայց մեզ ոչ վասն շնորհի նորին Մովսէսի միայն, այլ և յաղագս մեր իսկ հնազանդութեան. նոքա զկնի Եգիպտացւոց երկին, ունիմք և մեք զօրաւոր քան զնա, ունիմք մեք զմեծ առաջնորդ, ունիմք զՄովսէս մերձաւոր և զօրաւոր։ Ո՞րպէս էր նշանակ Մովսէսի. «Հեզ էր, ասէ, քան զամենայն մարդ որ 'ի վերայ երկրի»։ Ոչ այս ինչ ասել և յաղագս Մովսէսի այսպիսի ոչ մեղանչէ. քանզի և 'ի ստորս չքնաղութեան Հոգի Հեզութեան ունէր. Հոգի Հեզութեան ունէր զանազան. Մովսէս յայնժամ 'ի վեր ձգեալ զձեռս յերկինս, և իջոյց մանանայ հաց Հրեշտակաց, և բերէ 'ի խանդարժ հաց երկնաւորին. նա եհար զվէմն և եհան զջուրս վտակս. սա մերձեցաւ 'ի սեղանս, հարկանէ զհօ-

գեղոյ մէջն և աղախնաւ հօղուոյ բղխեցուցանէ։ Յաղագս այսորիկ կոչի աղբիւր 'ի մէջ կայ ակնախոս, զի ամենայն ուստեք հոսք՝ յամենայն կողմանց հասի աղբեր. զի վայելչացեն 'ի փափկութեան վատակս։ Նա աղոց զի այգեաց է աղբիւրս, և ընկալեալ ոստանս մի է բարեաց. և ամենայն ուստեք բղխեն մեզ հոգեւորական շնորհքս, հանդերձ Քրիստոսիւ սրտիւք մատուցանէ մեզ զիտակցութեանց, զի ստացուք զառաքինութիւն և զայլս շնորհս 'ի գերեզ ժամանակի յաւիտենականութեան շնորհօք ամենայն մերոց, որում փառք հօր հանդերձ սուրբ հոգւոյն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾՆ

«Յետ այսորիկ տօն էր Հրէիցն, և ել Յիսուս յԵրուսաղէմ. և անդ էր աւազան մի հինգսրահեան, և անուն նորա Բեթհեզդա. անդ անկեալ դնէին բազում հիւանդք, կոյրք, գօսացեալք, անդամալոյծք, կաղք, կողմնադամք։ Եւ անդ էր այր մի որոյ երեսուն և ութ ամ էր հիւանդութեան նորա»։ Ահա չարութիւն որ անցանէ քան զամենայն. ամենեցուն սոն, և նման միայն արտաքութիւն։ Չ ինչ որ 'ի պատահարաց, և է ինչ որ յայլոց թշուառութեանց սովորութեամբ մեծագոյն ուրախ լինել 'ի տօնիս. ոչ միայն 'ի պէտս անձանց, այլ և օտարաց առնել զողորմութիւն. իբրև ոչ միայն զաւուրցն սովորութիւն գթալով յամենայն վշտացեալս, և տալ յամենայն մխիթարելն հիւանդաց։ Օ այս ոչ 'ի պատահմանէ, այլ 'ի բնութեան հաստատեաց սոծ՝ ձանձրանալ զկեանս մեր։ Տեսէ Սողոմոնի բնութեանն և անուշութեան օրինացն կերպարանս կերպին պարտ էր նոցա զզուարճանալ, բազմացեալ են պատճառք կորստեան։

Երեսուն և ութ ամ էր հիւանդութեան նորա. քանի՛ց ամք անցեալ էին 'ի մէջոց, և կամ քանի՛ց արբանեք աւուրց յորում ոչ կարաց զօրանալ բժշկութի։ Որպէս ցուցանեն մեզ գիրք պատմութեանց երբայեցւոց՝ Բեթհեզդա, այսինքն աւազանք հինգսրահեանք Սողոմոնի շինեալ 'ի տաճարին, արարեալ 'ի պէտս ողջ-

կերպարն հեծեալ զաւրաց Ջրոց, որ զխորտակմն լուսաւորին և զձայրայն սրբեցին. և զհեծեալսերորդն պատուականագոյն քան զչորեքսին, վասն զի արդարութիւնն պարզաներ և ծագեր զաւգգն յառաջ, զի մի վրիպեսցին 'ի ճշմարիտ կե-նացն յորժամ եկեսցէ հասցէ տէր արարածոց առ նոսա ճանաչել զանեղին նշանագործ պարանչելեացն։ Սուրբա-թու սրբաթու իջանէր հրեշտակն և շարժեր զջուրն. հաղար և քան հարիւր և ութսունեւմի ութքաթք էին երեսուն և ութ ամն, և ընդ այնչափ երկայնութեամն ոչ ոք գտաւ արդարեւմ որ առեալ զհիւանդն 'ի նեղբս ա-ծիցէ առ 'ի յընդունել զբժշկութիւն ջուացն։

Ընդաւ էր շարութիւնն նոցա, և անապառ առաքի-նութիւն հիւանդին. ոչ հեռացաւ 'ի տեղւոյն, և ոչ զյոյս իւր եհատ յանկնկալութենէ։ Գովեն զիրք զհամ-բերութիւնն Աբրահամու, բայց սա ոչ ինչ պակաս 'ի նմանէ. զԱբրահամ ձայնն մի 'ի վերուստ քաջալերեր և ասէր. «Ե՛կ և զաւակի քում տաց զերկիրս զայս 'ի ժառանգութիւն»։ Իսկ հիւանդս այս էր անմխի-թար. ոչ ոք յառաջագոյն հիւանդացն եկն և նստաւ առ նա սփոփել և զբանեցուցանել և կամ յոյս առաջի դնել զերս պարհակութեանն։ Դարձեան 'ի նմանէ մեծա-տունքն, և զանց արարին 'ի նմանէ քահանայապետքն. արհամարհեցին զնա քահանայքն. չդարձան 'ի նա ղե-ւտացիքն. ոչ ընկալան զպաղատանս նորա պաշտօնեայք տեղանւոյն. չարարին փոյթ զնմանէ ժողովրդականքն. չգտաւ գութ յամենեսեան, ոչ յայրս և ոչ 'ի կանայս, ոչ 'ի մերձաւորս և ոչ յօտարս. անտեղի թուեցաւ յաչս ամենեցուն. յերկար հիւանդութիւնն զազրացոյց զնա, յորում չիք ողորմութիւն և յառաջ մարմնոյն հիւան-դացեալ զաղքատն, մանաւանդ յորմէ ոչ գտցէ փոխա-րէնս ըստ մարմնոյ։

Երանութեաց է տեղիս և արժան՝ ձայնիս պատմութիս. և որ ոչ այսպէս այսու հետև ասէ, և նա մի 'ի նոցանէ տե-սանէ։ Մաշեցան ծախուեցան անկողինք նորա, և ողոր-մելի էր տեղին ուր անկեալ դնէր, և յուսմէքէ ոչ գտաւ ողորմութիւն։ Այլք ոչ տեսանէին, լսելով խանդաղատանս 'ի տառապանս ուրուք։ Ջար է կուրութիւն մտաց քան զկուրութիւն աչաց մարմնոյ. միում լեցի զայս փորձել յանձն իւր, այլ փութացի ուսանել զառաքինութիւն

հոգևոր, ընդ նմին սաստկացի զանտրտունջ համբերու-
թիւնն, որպէս աստուածեան զայլն արարեալ: Ուժան
մարմինք անդամոց նորա, և վհատութիւն ամենեքին ոչ
գտաւ յաչս նորա. աստուածէր զչար ընկերակիցս իւր, ըն-
կուրօքն փարէին աշակերտքն, շուրջ զկապօքն արտասուա-
քըն, զօրացուցին 'ի սպասու կայլին հզօր երկնաւորքն
սա 'ի պատերազմաւորութիւն ընդդէմ յաղթելոյ. ամենայն հե-
ւանդագին խրախուսանօքն պահակ, զնոյն և զխրատ բժշ-
կութեան. բայց ողորմ և եղկելի և անպատասխանելի
աստուածել զայլս զայս հնչ որ 'ի մարդ աղաղակեն յա-
մենայն կողմանց:

Այսպէս և եկաց լոյս կանթեղացն. վասն այսըն էր
աստուածէր, և մխիթարութիւն 'ի նշխարաց կերակրոյն
զոր տայլին նմա 'ի սփոփանացն: Միշտ էր նմա 'ի սուրբ-
ջեան, զի ոք ոչ արբուցանէր նմա ջուր 'ի ծարաւ. և
չարիք 'ի ժամ գիշերի, զի չունէր զոք օգնական 'ի ժամ
առաւօտուն: Յորժամ անձրևս էին մարդիկն թէ մի
քան զընկերն վազ 'ի ջուրն իջանիցէ, և նա հանապազ
յուսայր, և նա հանապազ մխիթէր: Չունէր կերս 'ի
քաղկի, չգտաւ վարձկան տրտաքուստ, չողորմեցաւ զ
յիշխանացն. հատեալ էր քուն յաչաց նորա, բարձեալ
նիրհ յարտևանաց նորա. և թէ երբէք զցող ունէր,
'ի գիշերի ընդունէր զառաջնութիւն, և 'ի լքի 'ի նոյն
զաւն աստուածէր զինքն առաջնկայ աւուրն. և եթէ էր
նմա մխիթարեցեալ վաղու աւուրն, և եթէ էր նմա 'ի
նոյն վարանս գտանել, հրեշտակք հոգայլին 'ի վէրս
տառապանաց նորա՝ զարմացեալ ընդ անգութ քահա-
նայքն:

Ընտանիքն ամենայն 'ի ժամանակս հաշտութեան զանձ-
րև, և յԻսրայէլ ոչ գտաւ գութ ողորմութեան. զթոյ
զաղան 'ի գազան երամակից լինել առ միմեանս 'ի նե-
ղութեան, և մարդիկ առ միմեանս ոչ ածեն ողորմու-
թիւն. կանայք ծերացեալք ընկալան զծնունդ ազանց-
լեաք, այլս այս ոչ գտանէր ողորմութիւն յամենեքէ: Զոր
են գեք և չարչարիչք, չարագոյն քան զգէս անօգուտ
մարդիկ. որ չար յանձնս է քան զչարութիւնս մեր. ըն-
դդիմանիք ամէնք. առատացաւ բարերարութիւնն այլ, զի
յանմիտ արարոցէ զանողորմութիւնս մեր: Պաշտպանեալ
զխոսաց այլն երանելի եթէ 'ի մեղաց եղեն ողորմութիւն.

և մահք. ընդ միով կաւէր յայտնի և ծածուկ։ Պատձեալ և երևէր իսկ յայտնի Թշուառութիւնն. մաշեալ և պատառեալ անկողնին. ամբաստանէին հաւ 'ի հաւու վերայ սարդիոստայնքն։ Կարի անողորմ էր տեսանել զանսեղանն, զանաթոռն, զանաշտանակն, զԹախծութիւն երեսացն, զգունոյն գեղնութիւն, զփաղերութիւն գեղնութեան տեսոյն, զանխնամն, զանսատածն, զանլուացութիւն ձեռաց, զբոլոր աղտ մարմնոյն զինքեամբ ունէր, զանմանարն, զանվերարկուն, զանոքն, զանուրեքն, զանպապահակն, զամենևին անջատեալն յամենայն ումեքէ, անցեալ ընդ անկնկալութեան կենաց աշխարհիս։

Իսկ Յիսուս իբրև ետես, ասէ ցնա՝ եթէ ողջանալիս 'ի հիւանդութենէդ։ Իսկ զինչ այսմ տայցէ պատասխանի այրն. վասն զի ոչ սովոր էր զայսպիսի օրհնութեան բարբառ լսել, ոչ ասաց՝ կամիմ տէր, ողորմեաց ինձ. այլ անոյր յառաջին խորհուրդն ընթացաւ որում ակն ունէր. յոր յուսայրն, որում այնչափ ընդ երկար մնայր, ասէ. "Տէր, պահակ իմ ոչ գոյ, զի յորժամ ջուրքն յուզեսցին արկցէ զիս յաւազանն. և մինչ ես դանդաղիմ թէ սակաւիկ մի շարժեցայց, այլ ոք քան զիս վաղագոյն իջանէ 'ի ջուրն"։ Զինչ խօսիս, այր դու։ Ասէ. "արի առ զմահիճս քո և երթ 'ի տուն քո"։ Նոր եցոյց եթէ ամենայն մարդ պանդուխտ է 'ի կեանս աշխարհիս այսորիկ, և բնակեալ են յիւրաքանչիւր հիւանդարան պիտանաբար և ոչ հաստատութ՟։ Նոյց այնոցիկ որ կարացին զգլուխ իւրեանց 'ի վեր առնուլ և թեթևանալ յամենայն ծանրութեանց բեռանց սորա, առողջացեալք և զգաստացեալք փոխանակ մահճացն հոգիքն բառնան զմարմինսն և գնան, 'ի յերկար հիւանդութենէն հանգչին, և դադարեն աստէն յաշխարհիս յուսով շաբաթապահ ամին՛ որ կայ պահի ամենայն արդարոցն Այ որք արժանի եղեն անսուտ խոստմանցն Այ։

Նոր առեալ այրն զմահիճսն ընդ անձին՝ երթայր ընդ մէջ քաղաքացն. լուռ էր բերանն 'ի խօսից. մահիճքն անձայնութեամբ աղաղակէին զքանչելիսն Այ ընդ ժամանակին առ մի այրն, անտի և առ այսր բոլոր մարդիկ. զի եթէ կամի և եթէ ոչ կամի, մահճօք յուղարկի 'ի

գերեզմանն. նա 'ի գերեզմանէն 'ի հրապարակս շրջէր
մահճօքն, 'ի խնդութենէն ոչ կարէր խնանալ զղջանչե-
լեան ոչ։ Նոյն զու եթէ խնտասութեամբ կայցես յաղ-
թարհիս, փոխանակ դիակաց զաղաղութանացն հրեշտակք
յերկնից եկեսցեն ընդ աջմէ հոգւոյդ, և որպէս զՂա-
զարոյն զքոյդ ընկալցին 'ի գոգ հայրապետին Աբրա-
համու։

Սոյլ կայր է նախանձ և անմիտ փառասիրութիւնն.
զինչքն ոչ տեսանէ, և առ այլս զարմանս ոչ խնայ։
Նա տեսեր և յոյժ չերկնչէր։ Աստուածաբանն քան զՄե-
ծեալ տեսանի այնպիսին նախ. որպէս Հրեայքն ընդ
տառապինն ոչ ամաչեցին, ընդ երկրորդն ոչ զարմացան.
Թողին զմեծ զզբանչելիսն, սկսան զպատճառութիւնս պա-
հանջել. փոխանակ հարցանելոյ զնա թէ որպէս աչքա-
ցար, 'ի ջնջեն իջեր արգելք և բժշկեցար. և զի ու-
րաք չէ օրս, ջուրն 'ի շաբաթու չկարէր առաւ քեզ զա-
ռողջութիւն. կամ թէ բժշկապետս Հարսար եկեալ է
յաշխարհ քաղաքս, և այսպէս աղաղ աղաղ ես քեզ ըն-
բժշկութիւնդ. կամ թէ յերկնից քեզ նշանք երեւե-
ցան, որպէս սովոր է մեծ անձնել ազգին մերում 'ի ձեռն
մարգարէից մեռելոց յարութիւն, և կամ զերաց քեզ
զալխատանացու փրկութիւն։ Փոխանակ այսր ամենայնի
հարցանելոյ, կայր աչօք և կայր մտօք մտատեցեալք առ
այլն տասանեկին և ասէին. "Ոչ է պարտ քեզ այսօր առ-
նուլ զմահճիճս քո և շրջել 'ի հրապարակս"։

Նորք ևանս այլն եթէ զաղանապար զամն 'ի վերայ
յարձակեալ, երկեաւ յահէ բարկութեանն. և զոր ոչ
կամէր պատմել, սկսաւ ակամայ ասել. ասէ. "Որ ա-
ռաց զիս՝ արի առ զմահճիճս քո և գնա"։ Պատմեալ և
այլ ևս. ոչ կամեցան հարցանել զնա ուղղակի թէ ո՞-
րպէս բժշկեցաւ, բանիւ եթէ զեղամբ. այլ ասէին՝ թէ
ո՞վ է որ բժշկեցացն զքեզ։ Նոյն նա ասէ. ես ոչ գիտեմ.
և զի բժշկեցայ զիս, ողջութիւնս յայտ առնէ. եթէ
յուրաստ կամ, մահճիճքս աղաղակեն զինէն. եթէ եր-
կուանցդ ոչ հաւատայք, երթայք անդրէն 'ի Բեթհեզ-
դա. եթէ անդ գտանիցէք զմահճիճսն և զհիւանդն 'ի
վերայ, զիս որպէս կամիք չարչարեցէք, զի ես խոկ սա-
վոր եմ տառապանաց։ Նոյս եթէ ես այն հիւանդն եմ,
և մահճիճքդ այն է յորոյ վերայ անկեալ զնեի զերե-

տան և զութ ամ, և 'ի ձենջ ողորմութիւն չգտի, զանէ այսօր ողորմեցարուք ինձ և մի ստասկէք զիս 'ի տարապարտուց եթէ դշուառութուս վրէժս խնդրէք։ Ոչ եթէ եկի կրկնաւքաղ 'ի զաւշտս, չարհամարհեցի զօրէնսն Մովսէսի, չգտայ 'ի գողութեան որպէս զՈւքարն. մի վասն իմ զծածուս նորա յիշէք, հնարհեցէք ինձ զնորագիւս կեանս։ Զայս բանս ասացեալ այրն, ընդ տրամբքն թաղուցեալ 'ի տաճարն անկաւ։ Իսկ Յիսուս թէպէտ և խոյս ետ յամբոխէ անտի, եկն եգիտ զնա 'ի տաճարին և ասէ. "Ահաւասիկ ողջացար, այլ մի ևս մեղանչէր, զի մի չար ինչ անցք անցանիցեն ընդ քեզ"։

Ո՜նչ արդեօք իցէ հրաման սաստիկ ահեղ սքանչելեացն. զբաղոր շնորհս ձրի արար նմա, և յետ առողջութեանն յայժ սպառնայ նմա ասելով՝ զի մի չար անցք անցանիցեն ընդ քեզ։ Ուսուի ինձ թէ ոչ են բանքս այս պատիժք պատուհասի, այլ խրատ իմաստութեան ուսուցանէ, և զառաջին յանցանսն մարդոյն յիշեցուցանէ՝ եթէ 'ի մեղացն եղեն տկարութիւնքն և մահք. զերկրորդ սիրոյն շնորհս անմոռաց յիշատակս անկէ, և բժշկելոյն յայս ասնէ եթէ ոչ են կեանք աշխարհիս բաւանդակ որդարութիւն և անմեղութիւն։ Այլ զի դարձեալ ասէ զի մի չար ինչ անցք անցանիցեն ընդ քեզ, զահաւոր գեհենէն յիշատակէ և զբորբոքումն անշէջ հրոյն, զորդանցն անմահից, զանապատելի կըրճել ատամանցն, զլացն անհնարական, զահագին մըրնչիւնն, զանդադար հեծութիւնն, զգբոյն տապականութիւնն, զխորին խաւարային տեղիսն, զտապ տապալկինն, զբոցակէզ զանձուկն, զանողորմ գհարուածսն, զդահճացն զանաշառութիւն, զլիրհն ահագինն, զանանցանելի արգելանն, զկրճիմն անքակելի, զանդութ և զանդորմ տարտարոսն, զանանձուկ և զանսէր ժամանակինն, զարդարոցն չհայել 'ի մեղաւորս, չհայել 'ի տառապանս մարդկան, հօր չողորմել, որդւոյ չարգահատել, սուրբ հոգւոյն չլինել բարեխօս, հրեշտակաց զերեսս 'ի բաց դարձուցանելով, առաքելոց և մարգարէից, մարտիրոսաց և ամենայն կատարելոց առաքինեաց անփոյթ արարեալ վասն մեղաւորացն. իբրև զի չեմք բաւական պատմել զնեղութեան ժամանակին դառնութիւնն, արտասուօք զկեանս մեր վճարեսցուք։ Այս են ասաւել չարիքն որ անցանելոց են ընդ մարդս պատուիրանազանցս։

Ո՛վ, եղբարք, մի՛ պատրեսցեն զմեզ ժամանակեայ հանգիստքս, զի որպէս զերազ գիշերոյ են կեանքս մեր. Ո՛վ որդ այսուհետեւ պիտոյացի մեզ թախծեալ կեանք աշխարհիս. այլ գանձ առ աղքատս ողորմածք լիցուք, առ օտարս հիւրընկալք. մաքուրք սուրբք եղիցուք, և ա-ղաւթք և աղաւթարգիկք, անծառայական բարուք. զգեալ 'ի վերոյ քան զգրաւորական օրէնսն հրեշտակին. 'ի պահ-պանաց վեհերելոյ, 'ի յաղօթս աւանաց ձանձրանալոյ, 'ի հաւատս աներկբայս, սէր աւանաց ատելութեան, 'ի սր-բութիւն հրեշտականման: Ի վերայ այսր ամենայնի զանձինս մեր դիցուք 'ի վերայ վկայութեան տեառն մե-րոյ Յիսուսի Քրիստոսի, և ըստ նորա պատուիրանին վախճանեսցուք յաշխարհիս յայսմիկ, և ոչ զղջացու-ցէ զմեզ առ հ գեհեննին և դժոխոցն, և մի մաշեսցէ զմեզ բոցն բորբոքեալ, և մի պիտոյացի մեզ անդ ջուր 'ի ծա-րաւու. այլ լիցուք Աբրահամ հանդերձ ամենայն սր-բովք ընդ առաջ եկեալ ընկալցի զմեզ յիւր գոգն հայ-րենի: Որով լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի. ընդ որում Հօր, միանգամայն և Հոգւոյն սրբոյ փառք և զօրութիւն յաւիտեանս. ամէն:

Ի ԿԻՆՆ ՄԵՂԱՒՈՐ ՈՐ ՕԾ ԶՏԷՐՆ ԻՒՂՈՎ

Սովորութիւն է աշխարհական երաժշտութեանց փողով և քնարաւ և նոյն նմանեաց զուարճացուցանել զերգասէրս[1] զմարդկան միտս. նոյնպէս և հարսանիք փողովք համեմատեալ յարդարին. նոյնպէս և հովիւք փողովք յանկուցանեն զխաշանցն հօտս. նոյնպէս և 'ի կոչունս երախանացն առ 'ի նոսա խրախճանագոյնք առ բաղդին ծափքն[2], և փողքն և քնարքն առ կոչնակն յարդարեն: Իսկ արդ աշխարհական երաժշտութեանցն հնարք յայտնին ունին զպարապմունսն. բայց եկեղե-ցական համաձայնութեանն գոհութիւն ոչ համաձայնէ

1 Ցերեկց օրինակաց մին երգո-ղակերտաց:

2 Օրինակ մի ծափն:

պիտոյից, Թէպէտ և մի իցեն յերկաքանչիւրում փողոյն և քնարին անուն ։ Այն յաշխարհական երաժշտականան է, իսկ այս յեկեղեցական դասուն. անդ փող երգողական զհանդարտութեան նուագս երգելով, իսկ աստ փող ա̃ծայնին զխաղաղութեանն լռութիւն պատմելով. վասն զի փող և բանն ա̃յ պատմի վասն կարգօք և յարդարմամբք ունելով զվկայիցն զքաղցրութիւն ։ Անդ քնարիցն տուեալք և աղեխնդութեանցն պատճառք, իսկ աստ քնար հոգեւորական օգտութեան յանկումն. անդ բարբառք մնան չքնաղականք, իսկ աստ բարբառք տիրաբանեալք. անդ ծնծղայք պղնձակածոյք, իսկ աստ մարգարէական երգք. անդ Թմբուկք կաշեօք մեռելոտեօք ձկտեալք, իսկ աստ Թմբուկք առաքելական կարգօք կենդանագրեալք ։ Վասնզի ոչ միայն յաշխարհական երգսն, այլ և յեկեղեցական երգսն է փող և քնար և բարբառք և ծնծղայք և Թմբուկք և որ նմանն սոցին ։ Այս ով է վկայ այսոցիկ. հաւանեցուցանէ զքեզ միշտ երանելին շնորհօք երգող ազգին Պաւղոս, որ զփող ա̃ծգիտութեանն քնարաւ հոգեւորութեանն խառնեալ վարդապետական բանիւքն, անշփոթտահելով քրիստոսասէր լսողաց զբարեպաշտութեան նուագս, և տակաւին ես այսպիսեօք բանիւք աղաղակէ ասելով. «Եթէ զընտրութիւն ինչ բարբառոյն ոչ ատացեն, զիարդ ծանուցեալ լինի հարուածն փողոյն կամ քնարին». այսինքն եթէ ոչ լսա պարտին, և յայտնաբար Թարգմանեսցին ։ Զինչ հայր, զինչ որդի, զինչ հոգին սուրբ, զինչ բանն, զինչ բարբառն, զինչ փողն, զինչ քնարն, զիարդ հաւատարմացի բարեպաշտութեանն կարգք. եթէ ընտրութիւն բարբառոյն ոչ տայ, զիարդ ճանաչիցի փողոյն հարկանելն կամ քնարին ։ Բարբառ տալ զբանն վարդապետութեանն, և փող հարեալ զբանն տեառն, և քնար հարեալ զհոգւոյն հրնչումն ։ Արդ լուր իսկ անդէն Ղուկասու աւետարանչին գոչելոյն ։

«Աղաչէր, ասէ, ոմն 'ի փարիսեցւոցն զՅիսուս զի ճաշ կերիցէ ընդ նմա. և մտեալ 'ի տուն փարիսեցւոյն բազմեցաւ ։ Եւ ահա կին մի էր 'ի քաղաքին մեղաւոր. տեսեալ թէ բազմեցաւ 'ի տան փարիսեցւոյն, առեալ շիշ մի իւղոյ ազնուի, և կացեալ առ ոտսն Յիսուսի՝ արտա-

տուօքն իւրովք թանայր զոտս նորա, և հերով գլխոյ իւրոյ ջնջէր, և համբուրէր զոտս նորա և իւղովն օծանէր։ Այս տեսեալ փարիսեցւոյն որ կոչեացն զնա, ասէր յինքեան. սա թէ մարգարէ էր, ապա գիտէր արդեօք թէ ով և որպիսի ոք կին մերձենայ 'ի սա, զի մեղաւոր է„։ Տես քեզ զփարիսեցւոյն թագուցեալ կարծիս։ Փարիսեցին յանձին իւրում էած զմտաւ, ոչ չքմեղանք պատասխանեաց, և յառաջ քան զմտաւ ածել փարիսեցւոյն եհաս 'ի տէր մեր հանդերձեալ փարիսեցւոյն մտածութիւնքն, և ոչ փարիսեցւոյն ասացեալ լուաւ տէրն և ոչ կնոջն ինչ մեղաւորի։

Ո՛չ անգր եթէ կինն եօծ զոտսն իւղով և արտասուօքն թանայր և հերովն ջնջէր և յաճախապէս համբուրէր զօծեալ իւղով զոտսն տեառն, զայս յայտ առնէ աւետարանիչն. բայց և ոչ մի ամենևին յիշեաց եթէ խօսեցաւ ինչ և կամ աղաչեաց կամ պաղատեցաւ։ Եւ ինչ յայտնեցաւ առ զօղ ինչ ասէ կնոջն մեղաւորի. զի լռութեամբ անխօս առաջի տեառն մերոյ, ոչ աղաչեաց 'ի վէր որդւոյ քանանացւոյն, և ոչ գոչեաց որպէս զՄարթայն, և ոչ աղաղակեաց որպէս զՄարիամն, և ոչ խնդրեաց ինչ որպէս սամարացին. լռութեամբ առաջի զաղաչանսն. գիտէր հաստատութեամբ եթէ զխորհուրդ ըստ ծածկ ցուցանելոյ սրտի։ Ամենեքեան որդւոյն կնոջն տեսանեն. զի որպէս նոյն ոչ բարբառեցաւ 'ի վէր՝ բայց միայն խորհէր յինքեան ասելով, եթէ "միայն հասից 'ի քղանցս հանդերձից նորա ապրիմ„, նոյնպէս և կինն մեղաւոր, ոչ ինչ չքնաղ բարբառեալ՝ այլ առ անձին խորհէր ասելով, եթէ միայն թողլ տացէ ինձ համբուրել զոտս վասն իմ մարդացեալ զոտս տեառն, յամենայն մեղաց վճարիմ 'ի բաց. որ և եղև իսկ։ Ո՛րչափ զի աշուրբ որոտ եղելոյ խնդրէր որ աստուածորդին զգթութիւնն՝ մերձ է։

Ո՛վ որ ոչ խօսեցի, ով որ ոչ զարմասցի. փարիսեցին զտէրն 'ի սեղան կոչեաց, և կինն մեղաւոր մեծապէս յափշտակեաց զուրախութիւնն՝ յաղագս ճաշին ճաշեաց նորա։ Արդարև 'ի համեղ ճաշի էր կինն. խնամութեամբն էր յանդգուզն. 'ի բարիսն էր անպատկառելի. 'ի ձեռն օրհնականացն որով յանցեանն՝ նախիխ և հաշտեցոյց զտէրն մեր. արդարև 'ի համեղ ճաշի էր

կենին ։ Անամօթ էր յաշխարհահալածք պատանեկանացն, ա-նամօթ եւ եղեւ յապաշխարողականն բժշկանոցին. յայլ փոխանակ այսր փոխեցաւ անամօթութիւնն ։ Բաժին անամօթութիւնն ի պատարագս երախտաւորդաց, իսկ երկ-րորդ անամօթութիւն ի խնդութիւն հրեշտակաց. քան-զի ասէր իսկ տէրն, «Ուրախութիւն լինի հրեշտակաց յապաշխարութիւն մեղաւորի միոյ». յայլ փոխանակ այսր փոխեցաւ յանամօթութիւն կենին ։

Յորժամ ի պատանեկական տղայութեան ժամանակին էր՝ յայն-ժամ զիւրաց էր ծանօթ, իսկ յորժամ յապաշխարո-ղական բժշկանոցին՝ յայնժամ ասպարիզացն էր տիրելի. յորժամ զհեր գլխոյն զանգրութ[1] մատանեաքն հան-դէպ ճակատուն յարմարէր՝ յայնժամ բանսարկուն իւ-րեւ զիւր ձեւացուցանէր պատկեր, իսկ յորժամ զվարս եւ զծամս գլխոյն փաշատեալ աղաղաղորդութեամբն ի բաց թօթափեաց երկրորդ ծննդութեամբն՝ յայնժամ տէրն մեր իւրեւ զիւր զաւակ համարէր զնա. յոր-ժամ զայտսն երկրային ծաղկօքն կարմրացուցանէր իւ-րեւ արարիչ յօրինելով զնոքն՝ յայնժամ հարսն անբա-րատառէր նմա, իսկ յորժամ ի բաց լուաց զայտսն ապաշխարողական արտասուօքն եւ զմծական պատկերն եցոյց մաքուր՝ յայնժամ հարսն շիջանէր եւ զօրն տե-ւեալ լինէր. յորժամ զաչս իւրեւ զՆղազարէն ծառ-րեալ սեւ՝ յայնժամ խաւարային բանիցն լինէր սպա-ժանի, իսկ յորժամ զարտեւանունս եբաց յաչացն ար-դէս զՆոյեան եկեղեցին տր՝ յայնժամ տապանատան ե-րեւելի լինէր լուսով, այլ փոխանակ այսր իւր եղեւալ եւ ձեռն եւ վարուք եւ բարբառով եւ ստորնելով։ Որ եր-բեմն յերգս մեղմօղացն՝ այժմ ծնծղաօրհնէ, որ երբեմն զպղպջախօսն՝ այժմ աղքատաց բաշխիչ, որ երբեմն անա-ռակագոյնն՝ այժմ վարձախնդիր. եւ ոչ եւս երախտաւորդացն տղայութ ձգելով, զի այլ ինչ փոխանակ այլ իրք եղեւ կենին առապ. աղօթելով եւ ոչ կաքաւելով, որպէս զի կա-տարեալ ի վերայ նորա բանն տր՝ եթէ «Այս է փո-փոխումն աջոյ բարձրելոյն»։ Օ՜ հինչ ասպա եւ աւետա-րանիչն ։

«Ազգայնոց ամն ի փարթեւացուցն զՅիսուս, զի կերպ-

1 Օրինակ մի գանգուր։

ցէ ընդ նմա. և մնացեալ 'ի սոսին փափկութեանցն բազմե-
ցաս ,,: Այլ մանաւանդ սոքա յայտնագոյն են պատժե-
լոցն. ոչ 'ի սոսին փափկութեանցն այնքան բազմեցաս, ո-
րքան յաղագս կնոջն եղև բազմեալ. քանզի մի պատ-
ճառ օթևան է անձին որ յաղագս խոտորութեան է: "Այլ
մնացեալ 'ի սոսին փափկութեանցն բազմեցաս: Այլ աւասիկ
մի էր 'ի քաղաքին մեղաւոր ,,: Թշնամանականն էր կա-
չաւանն, և ձոյն էր գիտութիւնն. քաղաքավարէր կինն՝
հրապարակական վաճառական ատամբք կացեալ, ատեանա-
կանն խորան բագատեալ, կամեցեալ ողջախոհաբար և
ոչ սուտ եալ թողլ, լուեալ զպարգևան ատեանն և զաղ ա-
նոս ոչ կարացեալ՝ հեծէր յանձին խորամ առեալ. մի
լինի, նորք տացեցայց յանօրէն յայս բազում խառնա-
կութեանցս, ոչ ունելով պատուզ որդեծնութեան, հեղ-
լով բազմանաւորին մերձաւորք վաճառեցայց յայս թշնա-
մութիւն և 'ի թշնամանս, և ոչ ոք է որ զնէ զիս: Այս-
պէս տարեալ, և ոչ ոք է որ օգնէ ինձ. լուեալ զՅիսուսէ
թէ բանիւ միայն լուանայ զաղտ մեղացն, և առեալ
զնա ոչ կարեմ: Այս ընդ այս ատեաց ոչ անցանէ և ոչ
գայ, քանզի զարշելի են ատեցիք. և ես համառել 'ի
ժողովսն ոչ կարեմ, և ոչ թողլ խոկ ոք տայ ինձ. լուեալ
և ոչ կարեմ ասնել ինչ:

Զայսպիսի կնոջն մեղաւորի խորհելով, և առ ոտսն
գալոց ժամանակ ոչ ունելով: Նոյն այն որ գիտէ զսիր-
տս, ժամանակս ըստ ժամանակացն զառ 'ի գէպ պատ-
ճառսն տայ այսպիսիկ ոյք տարեյն կամին: Որպէս տար
խորհուրդս քաղցրանս 'ի սոյրս փափկութեանցն կոչել զՅի-
սուս 'ի ճաշ, ունելով կնոջն մեղաւորի մեռ զիւր թշ-
նամանս: Աւասիկ լուաւ խոկ կինն մեղաւոր միայն դրան
ցանկայր, եթէ ոտքն եմուտ 'ի սոսին փափկութեանցն և
բազմեցաւ. և իբրև զդատապարտ ինչ գտեալ զանձ,
ջնջեալ առեալ. աւա՛ ժամանակ ընդունելի, աւա՛ օր
փրկութեան. Յիսուս առ փափկութեանցն է. աղբիւր
մերձ է յիս, զի ոչ համբերեմ զաժշկութիւն ծառայու-
թեանց 'ի կոչունան անամօթ ատիւք և թող թշնամանե-
ցայց միայն լոկ ողորմեսցայց 'ի նմանէ: Յայսպիսի առա-
գաղով կինն մեղաւոր, առ ժամայն 'ի սոսին փափկութեանցն
ընթացաւ, և ձեռակեր մտանել 'ի ներքս՝ զգուանն կենաց
խնդրելով զՅիսուս ՙՔրիստոս, 'ի ձեռան որոյ համբերե-

ձեռամբ էր բանալ նմա արքայութեանն երկնից. և կենս առաջի այնուհետև փութայր մտանել։

Իսկ որոյ կոչեալն էր զանէրն մեր, և ծառայք նորա գիտելով զկինն թէ որպիսի ոք էր, և զի յանդգնէր, 'ի բաց մղէին զնա անելով. 'ի բաց կաց 'ի դրացդ զա-ռաջ յայլոսա, զինչ կամիս, խափանել զմեծարկոսն[1] ըղ-ձ]իրուսա. ոչ է պարտ անցանել ընդ այս կեանք; մանա-ւանդ որ ոչ պարկեշտ իցէ. զի մարդ է կոչեցեալն, և ոչ առաքինականն ոք. 'ի բաց կաց 'ի նախադրացդ յա-ռաջ քան զմտել մեր զերեսս քո արտաքոյ։ Այս այն-պէս ծառայքն փարիսեցւոյն գիտելով զնա թէ որպիսի ոք կին էր, բազում թշնամանօք 'ի բաց մղէին զնա։

Իսկ կինն որպէս յաղթող ոք զթշնամանսն ընդունէր անելով. 'ի բաց կացէք 'ի դրացդ, բարեաց խափանիչք. դուք ոչ գիտէք զոր զանձ ունիք 'ի ներքս, իսկ ես գիտեմ զմերձակայդ բժիշկ. և դուք ոչ որպէս զմարդարէ հա-մարիք զնա, իսկ ես՝ զԱծ զորով զնա հաւատացի. 'ի բաց կացէք 'ի մտիցդ, մի զիս խափանէք, զի վասն իմ իսկ խոնարհեցոյց զերկինս և էջ. վասն իմ եկն աստ, զի զիս 'ի բարեացդ խափանէք. գիտեմ ով պատերազմի ընդ իս 'ի ձեռն ձեր. բանսարկուն ընդ իս բարկանայ, որպէս զի թողեալ եմ զնա, զի նորա էի գործարան։ Ընդէ՞ր հալածէք զիս. եթէ զպատնիկական ինչ ունիմ զձև, որպէս զշուն ինչ կատաղի հալածեցէք զիս. իսկ եթէ խոնարհեալ կամ աղաչաւորութեան գիրկս, զի ոչ օգնէք ինձ, այլ հալածէք։ Տրտմեցայք ինչ 'ի դատա-նայր իմում, գիտեմ և ես. զի յորժամ 'ի պոռնկու-թեանն էի՝ աղերսէիք ինձ, իսկ յորժամ 'ի քաւարա-նիս՝ հալածէք։ Ի զուր հալածէք զիս 'ի նաւահանգըս-տէս. գիտեմ զնաւապետն որ 'ի ներքս է, ոչ ընկղմիմ 'ի նաւահանգստիս. տեսի զմիշտ երևելի արուեստին, ուղղակի առաջնորդեմ 'ի տատանմնալականացն ալեաց յա-րձագալթից. 'ի բաց կացէք 'ի մտիցդ, զի մտեալ անկայց առաջի։ Ոչ եմ թուլագոյն քան զՌախաբ պոռնիկն. նորա զլրտեսսն ընկալեալ ապրեցոյց, իսկ իմ զամենա-տեառնն զԱծ ծանուցեալ՝ փրկեալ ես աւանել ապրեցայց։

Այս մտեալ առաջ կինն 'ի տուն փարիսեցւոյն կայր

1 Երկու օր. զմեծարկոսն։

վերջոյ Յիսուսի իսկոյն զգաստն հետևեալ. ոչ որպէս ըզ-ցուլ խայտացեալ, այլ որպէս զերինջ հանդարտացեալ. ոչ որպէս զինձ վազեալ, այլ որպէս զորոջ կալով վեր-ջոյ Յիսուսի, լալով թանալով ջնջելով համբուրելով զոտսն Յիսուսի, աղաչէր զՏէրն։ Նաև զփարիսեցին զկծեցոյց կնոջն երկիւղածութիւնն, որպէս զի բամբա-սել զՏէրն։ Լուր աւետարանչին ասելոյն. «Տեսեալ փարիսեցւոյն որ կոչեացն զՅիսուս, ասէ յանձին իւ-րում. սա թէ մարգարէ էր, ապա գիտէր արդեօք թէ ով և որպիսի որ կին մերձեցաւ 'ի սա, զի մեղաւոր է»։ Տեսեալ, ասէ, փարիսեցւոյն, և ոչ եթէ գիտացեալ. կոչեալ և ոչ հաճոյացեալ. կերակրեալ և ոչ եթէ ու-րախացուցեալ։ Տեսեալ փարիսեցւոյն՝ ասէ յինքեան. ոչ զՏէրն գիտացեալ և ոչ զկնոջն երկիւղածութիւն զիարդ համբուրէր զոտսն Տեառն, ոչ արհամարհանօք ինչ, այլ աղաչանօք, զոր օրինակ որ որ 'ի մերձակայ կամիցի 'ի քաղաքս անիրաւութեանց ապրել՝ 'ի նկարա-գիր թագաւորացն ընթացեալ ընդ առ պատկերին զինքն կացէ, այսպէս և կինն մեղաւոր կամելով փրկել 'ի սատանայական բանութենէն և 'ի նորա զարշահո-տացն՝ ընդ արքայական առն Տեառն զինքն բևեռեաց. զայս ծանուցեալ փարիսեցւոյն՝ բամբասեաց զՏէրն մեր ասելով. «Սա թէ մարգարէ որ էր»։ և ոչ որպէս ըզ-մարգարէ համարեցաւ զՏէրն։

Տե՛ս զինչ ասէր. ցուցանելով թէ մարգարէ էր, քան որում և էրն, և ևս, քան որում խնդրեալ լինէր, զթագաւորեալ կարծիսն փարիսեցւոյն ձգելով արտաքս՝ ասէ. «Սիմոն, ունիմ ինչ ասել քեզ. տեսանե՞ս զայս կին»։ Չէ զոր տեսանեիր, զի զոր էրն՝ զայն մերկացոյց։ Սիմոն, տեսանե՞ս զկինս զայս, ոչ է Յուդա. մեղաւ, այլ ոչ արհամարհեաց. անկաւ, այլ յարեաւ. կարթեցաւ, այլ փոխանակ կարթեաց զկարթողն իւր։ Սիմոն, տե-սանե՞ս զայս կին. զհերսն հողմնեցաւ, այլ ոչ տերևս թզենեաց կարեաց. համեստ եղ, ոչ շնչեաց. զոտիցն բուսան եհար, և ոչ զպտուղն զողացաւ։ Տեսանե՞ս զայս կին. համեմատեա զարդարս զործառութիւն ընդ քում ճաշատրութեանդ, և ուսիր զի սա սպասաւորեաց և դու արհամարհեցեր։ Մտի 'ի տուն քո, Սիմոն, և ոչ ջուր ոտից իմոց մատուցեր, զի ընկալցիս զմկրտութիւնն. իւ-

զով զիս ոչ օծեր, զի հաստատեսցիս օծմամբ. համբոյր յիս ոչ մերձեցուցեր, զի կատարելամբ խորհրդոցն հաստատեսցիս: Դու ոչ ինչ յայտնապէս գործեցեր, իսկ սա համբուրելով և օծանելով զիս՝ զեկեղեցին կանխամերձակենդանագործեաց, օծանելովն՝ ոչ խնկելով որպէս ժողովք Հրէից և հեթանոսաց: Արդ որոյ քեզ ասեմ, Սիմոն, դու որ ինչ ետուր՝ ծառայ հասանես զողթեթևեալ և թողացին քեզ սակաւաքն քոյոց յանցանացն. բայց սա եհաս 'ի մեծագոյն թողութիւն: Այլ և զդուստր իմ կոչեցի, զի գործեաց զոր ինչ ես կամեցայ: Իսկ նոյնժամայն ասէ ցկինն. “Թողալեսցեալ, դուստր, հաւատք քո կեցուցին զքեզ, երթ 'ի խաղաղութիւն”: Ահա մեծ յոյս փրկութեան շնորհեալ է մեզ հաւատացելոցս 'ի Քրիստոս Յիսուս յորդին ոչ: Որ ոչ կամի մերձենալ և քաղել զգրաւոր նորա, համարձակ լիցի և բացցի նմա յարարչէն ամենեցուն, որում վայել իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

ՅԱՂԱԳՍ ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ[1]

Յորժամ երիտասարդն էիր, պարտ էր քեզ զանձնըէ ոյնթան խորհել զկատարածին քո, եթէ բազում ծերք մնացին, և բազում երիտասարդք վախճանեցան. և ոչ շրջել քեզ մեղաւորութեամբ զամենայն կեանս քո՝ յետին ժամանակին մնալով դառնալ 'ի մեղաց. զի վասն այսորիկ յանկարծութեան եղեալ է ամենեցուն կատարած. վասն որոյ յայտնագոյն ասէ առակ իմաստնոցն. “Մի հեղգար դառնալ առ Տէր քո, և մի յապաղեր օր քան զօր. զի ոչ գիտես զինչ ծնցի բերէ քեզ վաղիւն”: Ո՞ր աւազակին զվատութենէ բուռն հարեալ՝ զարքայութիւն մտացեալ ես, ասելով՝ եթէ եկեսցէ ժամանակ յորժամ արժան իցէ ինձ դառնալ առ Աստուած:

1 Ի չորից օրինակաց երկաթագիրն մակագրեալ էր 'ի հին Թարգմանութենէ. Նոր օրինակ մի 'ի հինգերորդ Թարգմանութենէ. և երրորդն յանհաս գրոց:

Ահա եկն քեզ եօթանասուն ամ, և ոչ ածեր ըզ-մտաւ թէ քանիցս անգամ պատժեցար, տրտմեցար, ա-ղահեցեր, յափշտակեցեր, և ոչ կարէր անձամբ զանձնդ ատ վաստաթարգ, որպէս և խիղճ մտաց քոց դատաւոր է-նէր քեզ վասն գործելոց մեղացն, և անդէն զմտին դա-տաստանին մատուցանէր քեզ, և դու վաղվաղակի մո-ռանայիր։ Զգացեր երբէք թէ զարձայց՝ ծերութեան մնալով. ահա ծերացար, ո՛չ նոյն երգք արբեցութեան, ո՛չ նոյն աղծութիւնք պոռնկութեան, ո՛չ նոյն թատերք, ո՛չ նոյն զանձք անօրէնութեան։ Մինչև յերբ անյագ ունիս[1] զչարութիւնդ ցանկութեան, որ հասեալ յեօ-թանասուն ամս՝ յութսուն ևս ակն ունիս. այլ ա-չափ յոյլ ես և թոյլ և տկարաց արութեան։ Գտանես պատուհասն զառաջարկես, զարձիր 'ի խոնարհութիւն, խո-տովան լեր առաջի այ, գոհացիր զայ՝ որ զքեզ անզղջն 'ի մեղս ոչ սատակեաց. և մի յանեկեալթս յուսոր և այլ յերկայնել զկեանս, և աւել եթէ ոչ յանկեալ-թես յուսամ, այլ յայ մարդասիրութիւնն։ Մարդա-սէր է այն, զայն և ես գիտեմ. այլ և դատաւոր է ար-դար, և զբազում անդրէն 'ի մեղսն յափշտակեալ՝ յու-խարհէս տարաւ յայանի 'ի պատիժս պատուհասից։ Նորկիր զուցէ և ընդ քեզ նոյն անցք անցանիցեն։

Ո՛վ բազումք էին, որ շատ կեցին և այլ ևս խնդ-րէին յայ կեալ՝ զի ապաշխարութեան ժամանեսցեն, և ոչ ժամանեցին, զի և 'ի ծերութեան ևս հեշտապաշտք զազան։ Այլ դու խորհիս զնոյն, յութսուներորդէն յինսներորդն և յինսներորդէն 'ի հարիւրորդն կեալ։ Այլ զոր խոկ թէ տայ քեզ այնչափ ժամանակս. և զինչ օգուտ է քեզ, զի և յետ հարիւր ամին ևս հեշտապաշտս և յեղծեալ գործս զտանիցես. և զտանի 'ի վերայ քո որպէս ասացաւ Հրէիցն. "Պակասեցան յունայնութեան աւուրք նո-ցա": Այլ երանի եթէ յունայնութեան միայն և ոչ 'ի չարութեան. զի յորժամ զնոսա տեսի, զծանր ծանր բեռինս մեղաց առեալ ընդ քեզ տարցես կերակուր հրոյն, և սեղան առատապէս զարդարեալ որդանն ան-մահի։ Բայց և անյայտ խոկ է եթէ թողացուցէ զքեզ հասանել յութսուն ամս։ Որք բուռն հար զքամու-

1 Երկաթագիրն անյագ ագահութիւնդ ։

թեանն. և եթէ բիւրապատիկ ինչ իցես վայելեալ 'ի չարիս, մարթի և 'ի սակաւ ժամանակի առս զամենայնն 'ի բաց լուանալ։

Որք մի որ այսուհետև անցցէ լինիցի վասն իւրոյ անձինն փրկութեան. ամբարտաւանիչ ես, զմտաւ ած զնինքաւորն. ոխերիմ ես, զմտաւ ած զպատանեակն. արիւնահեղ ես, զմտաւ ած զաւազակն. անօրէն ես, զմտաւ ած որ յետոյ աւետարանիչն եղև. բաղդեմ չարեաց յանցեալ, անկեալ ապաշխարեն սաակս օրինակաց, յոր և կամիս նախանձաւորեալ տաղաւարեսցես. մի զառաղակութիւն վասուաւթեանց 'ի մէջ բերեր։ Յանցեալք մեղաք, զղջացիր ապաշխարեա. բիւր անգամ յանցեար, բիւր անգամ ապաշխարեա, զի զարդարեալ չարիսն շիջուցես։ Վիճակեմ որչափ է խորհուրդ անօթոյ յանցաւորացն. զինեմ որչափ ունայնութեանն լինին։ Ի վերայ կացեալ սատանայի առէ զայլայլոխ բանս. զամենայն առուրս մանկութեան քո յանօթ արարեր, զամենայն վարս աղաութեան քո կորուսեր, նախ ընդ պատնիկս. յետ այսորիկ յափշտակեցեր, աղահեցեր, զրկեցեր. ստես երդուար, զերդմունս անցեր, լուռ լեր դադարեա. հայհոյեցեր, զինչ կայ այսուհետև քեզ յոյս փրկութեան, բայց եթէ կորուստ. վայելեա զանեալ, ասէ, զայժմեան ժամանակս։ Այս բանք խորամանկ սատանայի են. նա ասէ մարդոյ եթէ կորիր։

Այլ կարող ես ասել եթէ կամիս. պոռնկեցար, կարող ես զգաստանալ. անկար, կարող ես կանգնել. փոքր ինչ է զղջումն ապաշխարութեան, այլ մեծ է քո տեառնն մարդասիրութիւնն. սպաներ, զղջացիր. շնացար, ապաշխարեա. վիրաւորեցար, բժշկեաց. մինչև 'ի ժամ մահուն յորժամ 'ի մահիճսն տագնապիցիս առ 'ի շնչոյ սպառման փչել, յայնժամ զղջացիր և ապաշխարեա։ Իսկ մի ասեր թէ 'ի վերջին ժամուն զխարդ կամ որպէս ապաշխարեմ։ Կարես և յայժմ կարես։ Առուրս հրաժարեալ 'ի ձեռս անձանց, և մի ասեր եթէ զխարդ կամ որպէս ասացիմ, և մի զհերձուածողացն ըղբանս 'ի մէջ բերեր. յորժամ ած բժշկէ, զու մի համարս պահանջեր և մի անյոյս լինիր։ Տես աղէ զխարդ աւազակն ասացեալ, որ զամենայն վարս իւր յարիւնահեղութեան ծախեաց. 'ի մարդկանէ զատապարտեցաւ,

այլ յետ փառաւորելոյն. կենաց չերևէ իշխան, այլ ար-
քայութեան եհաս. զառաջի կեանս կորոյս, այլ զյաւի-
տենականն եգիտ միով բանիւ՝ եթէ «Յիշեա զիս
տէր յարքայութեան քում»: որպէս և Պօղոսի ասէ՝
թէ մեղաց, և մարգարէն ասէ՝ և տէր անցոյց զքո մե-
ղս քո:

Ոչ եթէ թագաւորք՝ միայն հրամանաւ կարող է ըն-
թերցող պատժոց արժանիս ՚ի բանտէ արձակել, և ոչ
իշխանքն կարող են ընդդիմել զատեանն, և ոչ բանսա-
րկուք և ոչ դևքն որքնոց, այսպէս որչափ եւս մեծ: Ոչ
թագաւորքն թէպէտ և թագ և ծիրանիս ունին, այլ ոչ
առ երկիւ ինչ ունին քան զիմ ընտրութիւն. իսկ մեծ որ հրեշ-
տակաց և հրեշտակապետաց տէր է, եթէ միայն ան-
արժանեացն լաւ, արդարացուցանել կարող է զամենայն թողուլ:
Աւազակք բարի ինչ՝ մնաս, զի ասէին քո ինքեանց յիշեա-
ցէ. զարծեցեր չար, յիշեա զիս տէր ՚ի մասնաւոր
արքայէ. զու պատմեա զմեղսն, զի ողջացիս. Ուրեմն
ամեն հանդերձեալս զբարեխառնութիւնն մեղաց ամել
ումեք. ասա զնա հանապազորդ որ ընտր ոտէ յարժամ
յաղօթս կայցես. զի ոչ ասեմ քեզ եթէ ծառայակցի
քում ասա որ նախատեն և զզուեն զքեզ, այլ առ այն
որ բժշկէն զքեզ: Նա զայս ասեմ ոչ թէ ծուլացուցա-
նել ինչ զձեզ կամիցիմ, այլ զի ՚ի հաւատս անձից յա-
ռաջ անհնարելութեան, զի մի անյայտք լիցուք: Նա մեզ փառս
հանգուցք այժմ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

ՅԱՂԱԳՍ ՈՂՋԱԽՈՀՈՒԹԵԱՆ

Գովեսցուք հաւատարարակս և սառնոց մերոյս բանից
զի յոգւոյից և մեծամեծաց բարեաց ողջախոհութիւն
մարգկան պատճառ լինի. բայց սակայն ոչ ինչ խոտա-
նէ և զնս զուգընթաց խօսիլ յաղագս երկնի: Որովհե-
տևան այսպէս պատճառի բանիւ պատուեաց զմեզ Աստ, որ-
պէս զի յեկեղեցի ՚ի միասին յողովք եկեալք և յաղագս
օգտակարացն խօսելով յաճախ, հաւատոյ և
հաստատուն պահպանիչ Քրիստոսի օրհնացն երևե-
ցուք: Ասեն զի յոյժ զզգանայ խրատ և միաբանու-

թիւն. և պէտս ունիմք ամենայն մարդիկ այսոցիկ, ոչ ինչ նուազ քան եթէ ծառք ջրոյ, զի գեղեցիկ և փըրկական բանիւք զօրաւոր հակառակամարտ անձանց ախտիցն երևեսցուք: Այլ այնքան ունի զօրութիւն յորդորումնն, մինչ զի ոչ միայն մարդկան, այլ և անասնոց յագունս արկանէ զօրութիւնս: Վասնզի և շուն և ձի մին զորսորդին ընդունելով զյորդորումնն, և միւսն զերասանակակալին զձայնն լսելով, զկնի ձայնին յընթացսն արագագոյնք լինին: Արդ մի մեք որք զողջախոհութեան ընթացսն ընթանալ կարգեալ եմք յայս, վատթարք երևեսցուք քան զձի և զշուն: Այլ յորժամ լուիցեմք Պաւղոսի որ յողջախոհութիւնն յորդորէ զմեզ, պատկառեալք 'ի խրատողին ձայնէ, ցուցցուք զանձինս արժանաւորս նորա խրատուն և յորդորմանն:

Այլ զինչ ասէ նա: Յաղագս ողջախոհութեան ընդ մեզ խօսելով ասէ. "Ոչ գիտէք եթէ մարմինք ձեր անդամք են Քրիստոսի: Այլ արդ առեալ զանդամս Քրիստոսի առնիցեմ անդամս պոռնկի. մի լիցի": Իրաւական են բանքս այսոքիկ զամենայն զզաստութիւն և զսրբութիւն 'ի մեր յանձինս արկանել. բաւական են բանքս այսոքիկ երկնայնոցն արժանաւորս երևեցուցանել զլսողն: Որ այնմ բանից լսէ, քան ամենայն հեշտութիւնս և քան զբովանդակ անմաքրութիւնս գեր 'ի վերոյ առնէ զանձնն, մինչև տեսանէ առնել զոր բանս լուաւ: Արեգական երևեցելոյ ոչ ոք ներէ քնել, բայց եթէ ոք մարմնովն հիւանդանայ: Այլ զայս զփրկութեն ձայն ընկալեալ 'ի Պաւղոսի բերանոյն, ոչ ոք տրդեօք անսայցէ ծառայել հեշտութեանց. բայց եթէ ոք ախտացեալ իցէ հոգւովն: Վասնզի ճշմարտապէս զոր օրինակ արեգակն աչաց մերոց բերէ զքաղցր և զախորժելի զլոյսս, նոյնպէս և բանքս այսոքիկ զՔրիստոսի լոյսն 'ի մեր յանձինս բերեն. որպէս թէ ոք բանիցս այսոցիկ լսելով իշխէ ծառայել հեշտութեանց կուրացեալ միտք ողորմելի է քան զանշունչսն, որոյ ոչ իցէ հնար իմանալ ինչ: Զի և ոչ նա հաղորդութիւն ունի խորհելոյ որ պատուեցաւն այնպիսի ահաւոր բանիւք, և զնոր ըզհեշտութիւնսն և զգարշելի ցանկութիւնսն յաւէտ կատարեաց քան զտէրունական պատիւն:

Ով մարդ, յիշեաց ով ոք ես, ոյր անուանեցար անու-

գամ. ոչ հրեշտակաց, ոչ հրեշտակապետաց։ Այս ա-կայն մեծ և այն լաւութիւն էր մերում արժանաւորու-թեան։ Նաև այժմ որդին մի բոլորեցուն առաքինի յիւրք միաւորեաց և յարմարեաց զմեզ, զի մեծութեանն աստ-ուածային պատկառեցուցեալ՝ ողջախոհութեանն ընկեր երևելիս գործեսցէ։ Եւ ինչ պատուականագոյն է նմա իբրև զանձանց մերոց ազատութիւն և բարեհաճու-թիւն ողջախոհութեանն փայլեալ և ոչ ամէք գործե-լեաց ծառայել։ Զայնոսիկ նա ախորժելով տեսանէ, և անդրանն առնէ իւր, և զկնի կենացն կատարածի ագանէ և կեցուցանէ և պատուէ։ Զոր և Պաւղոսի կան-չեալ ուսուցանել մեզ, «Զխաղաղութեան, ասէ, զ-հետ երթայք առ ամենեսեան և զսրբութեան, առանց որոյ ոչ ոք տեսանէ զՏէր»։ Յայտ է յասացելոցս, զի եթէ աղօթմունք և քաղցունք և զգաստութիւնք երևելիք, ոչ ինչ յայլոց բարեացն երևելեացն շահեալ, եթէ ոչ էր յանձին ողջախոհութիւն, առանց որոյ ոչ ոք տեսանէ զՏէր։ Նոյն աչերն զոր ունի կարգ ամէն առ բոլոր մար-մինս, զնոյն և յոգւոյ առաքինութիւնս։ Ողջախոհու-թիւնն ընծեալ անձինն զՔրիստոս տեսանել։ Նաև ա-գանք են կոյրք ոչ տեսանել զարեգակն. դժուար է ա-ռնել աչօք քրիստոնէի ոչ տեսանել զորդին զճշմա-րիտ լոյսն զճառագայթս մի։ Զինչ, ասա ինձ, կա-մէիր ամենեցուն տեսանել զլոյսն ճշմարիտ, միայն զա-կուրացեալ զերկիլ ՚ի լուսոյն, որ և զհրեշտակս առնէ երանելիս։

Ոչ ախորժես ՚ի սուղ ինչ ժամանակի վաստակել և քաղցանց հանգիստել, և յաւիտենական վայելել ՚ի փառ-կին տեսութիւնս։ Այլ եթէ բժիշկ ոք մարմնոյ ա-ռողջութեան աղագաւ ոչ հրամայէր ջուր ցուրտ ըմպել, ախորժելով լսէիր առողջոց քան զայլոյն հեշտութիւն՝ քաղցր և կամակ զառողջութիւնն վայելելով։ Իսկ յորժամ աղւոց մերոց բժիշկ յորդորէ ժուժկալել ՚ի հեշտութեանց, զնոյնպիսին պատրաստեալ զայնպիսի խոստանալով անձանց՝ զանմահութիւն և զկեանս յաւիտե-նից, ոչ փութայցես, ասա ինձ, բարեաց խոստմանցն հա-ւատալ, այլ զգաստ ցանկութիւնս և զառժամանակեայ հեշտութիւնս առաւելագոյն առնես քան զյաւիտե-նականն զկեանսն։

Այլ հաւաստի եթէ կամիս ուսանել որքան է միջոց պարկեշտութեան և ողջախոհութեան, լուր Պաւղոսի զի մեր անուանէ անդամս զմարմինս զողջախոհացն, և զի որք շնալլութեանն ծառայեն. «Ո՞չ գիտէք, ասէ, եթէ մարմինք ձեր անդամք են Քրիստոսի. արդ առեալ զանդամս Քրիստոսի արարից անդամս պոռնկի»: Տեսանե՞ս զմիջոց ողջախոհութեանն և պոռնկութեանն. ոչ այնքան է միջոց երկնի և երկրի, որքան զանազանութիւն է որք ժուժկալեն 'ի հեշտութենէ և որք պղծութեանցն յաղթին 'ի նմանէ. Պարտ և արժան էր ամենեցուն ձեզ գիտել զայսպիսեաց բանից լսելիք, և ուսանել զզանազանութիւն պոռնկութեան և ողջախոհութեան. զի որք յայսմ են նահատակեալք՝ տեսանեն բողոքեցուն անուանսն, և որք 'ի նմա գերիք անմաքուրք՝ բազմից ծակիցք, և 'ի Պաւղոսի բանիցն անկանին արտաքս: Պահեսցուք հաստատուն յանձինս զբանսն, և որք 'ի վերայ գան հեշտութիւնք՝ 'ի բաց մերժեսցուք. զի երկեւցիւք ընդ առիւքն կացեալ Քրիստոսի, և ոչ ընկեցեալք ընդ բազս, զորս մերժեցեալքն նոքօք և կենակիցք լեալք տիկնայս իւրեանց զանմաքուրս արարին:

Ո՞չ տեսանես զհարսանիսն 'ի փրկչէն մերմէ պատուեալ, և երթալոյն տեսանեն պատուեալ, սքանչելիս ընկալեալ՝ գինի 'ի ջրոյ լինելով, զհայրն կուսութեան՝ զհայրն Պետրոսի և Պաւղոսի զառաջնորդացն կուսութեան, զվարդապետացն ամենայն սրբութեան: Ընդէ՞ր ոչ ողջամտես զնա և պատուես զօր մեծ եղեալ 'ի պատուականութիւն մերոյ ազգիս. այլ թողուս և անսաս անունս զնոյն պարզեն, և 'ի պոռնկական կործանիս, և կատաղիս 'ի գեղեցկութիւն շնալեալ կանանց: Ո՞չ լսես Պաւղոսի, որ թէպէտ և կամի զամենեսեան կուսութեան նահատակս գործել, սակայն թոյլատուացանէ ամուսնանալ, որ և զհարսանիսն բարեբանէ և զսէր պարգեւ անուանէ: Արդ ընդէ՞ր անպատուես զաշխարհի խորատիչն. ընդէ՞ր ոչ այնպիսի օրինաց զհետ երթաս: Եթէ կարողութիւն է, պահեաց զկուսութիւնն. ապա եթէ տկար ոք իցես՝ զնորա ընդունել զաշխատութիւնն, յամուսնութիւն երթ, և նմա լեր կենակից. միանգամայն և 'ի կնոջն վայելեսցես, և պահեսցես զողջախոհութիւն անձինդ:

Ոչ ինչ առնչեմ յաղագս ամուսնութեան խօսել
ընդ եղբարս, վասն որոյ Պաւղոս կուսութեանն առա-
ջնորդ բազումս և գեղեցիկս արար բանս. զինչ ասելով.
«Բարւոք է մարդոյ 'ի կին ոչ մերձենալ. բայց վասն
պոռնկութեան իւրաքանչիւր ոք զիւր կին կալցի, և իւ-
րաքանչիւր ոք կին զիւր այր»: Տես ինձ զՊաւղոսի մա-
ղաւորութիւնն զիարդ և զլաւագոյնսն բաղձայ ընձեռել
մարդկան: Կամացն տեարս արար, միանգամայն և ա-
ռաքինեացն եւս պատճառս առաքինութեանն, և զայլ
'ի պարկեշտութեան պահեաց. քանզի զկէսսն 'ի պայ-
ծառ ժուժկալութիւն ձայնիւ կոչեաց, և կիսոյն ոչ թո-
ղացուցանէ արտաքոյ լինել կարգեալ սահմանացն: Ոչ
զի օրէնք են և սահմանք յԱյ հաստատեալք ամուսնա-
նալ և կամ կուսութեամբ ժուժկալել. իսկ զպոռնկու-
թիւն և զշնութիւն և զամենայն անմաքրութիւն յե-
կեղեցւոյ փրկչէն 'ի բաց վարեն օրէնքն: «Պատուա-
կան է, ասէ, ամուսնութիւն և անկողինքն անարատք.
բայց զպոռնիկս և զշունս դատի Այ»: Ապա եթէ ոք
ամուսնացեալ և ընդ կնոջ բնակեալ, ապականել իշ-
խեսցէ զԱյ պարգևն, և թող 'ի ներքս ածել, առ որով
ըստ օրինացն Այ է բնակեալ, մի ինչ անգիտասցի զանօ-
րէնութիւնն, վասն զի Թշնամանէ զԱծային հրամանն:
Զինչ և ինքն տէրն ասէր. «Զոր Այ զուգեաց,
մարդ մի մեկնեսցէ»: Զինչ ասես, ով մարդ. զոր Այ
ընդ քեզ հաւասարեցոյց, քան զնա յանդգնիս պատա-
կանագոյն առնել զբաղդն: Ոչ ամաչես 'ի պսակացն, ո-
րովք հանդերձ կնաւն զարդարեցար իբրև յաղթող ա-
նօրէն հեշտութեանցն: Ոչ պատկառես 'ի Պաւղոսէ
որ հրամայէ քեզ ընդ կնոջ բնակել, զի 'ի նմա վայելե-
լով լաւագոյն երևեսցիս քան զպագշոտութիւնն՝ որ ըն-
յաւիտենական հուրն առթէ անժուժկալիցն: «Բա-
րւոք է, ասէ, մարդոյ 'ի կին ոչ մերձենալ. բայց յա-
ղագս պոռնկութեան իւրաքանչիւր ոք զիւր կին կալցի,
և իւրաքանչիւր կին զիւր այր»: Նա ոչ միայն պա-
մեկնեաց 'ի պոռնկութենէն, այլ կամելով հաւաստա-
զողջախոհութիւնն բնակեցուցանել 'ի մարդկան յան-
ձինս, իշխանս միմեանց զայրն և զկինն արար ասելով.
«Կին մարմնոյ իւրում ոչ իշխէ, այլ այրն. նմանապէս
և այրն մարմնոյ իւրում ոչ իշխէ, այլ կինն»: Զի մի

ծառայեսցեն անօրէն հեշտութեանցն, ծառայս մի-մեանց առար:

Ո՜ խորդ ոչ զարհուրիս տեսանելով զՊաւղոս, որ ըստ նմանութեան հրեշտակաց մաքրեալն էր համդերձ այսքան նախախնամութեամբ, ընդ եկեղեցիսն յաղագս ամուսնութեան խօսէր. զի զամենայն անմաքրութիւն և զպոռնկութիւն յիւրաքանչիւր անձնէ արտաքս վարելով, 'ի պարկեշտութեան պահեսցէ զաշխարհս: Ո՜ խորդ ոչ երկնչիս տեսանելով զայլս կուսութեամբ կեցեալս և նուիրեալս ժուժկալութեանն զգնութիւնն, և դու ոչ ախորժելով մնալ յամուսնութեանն՝ անպատուես զնա անօրէն հեշտութեամբքն: Քանզի որ կուսութիւն է կրօնաւորեալ, յոլով քրտանց համբերէ և աշխատութեանց, ընդ նմին իսկ մարտնչելով ընդ բնութեանն, և ոչ մի ինչ ունի հանգիստ, հրով բոցակիզեալ, ակնկծութեամբք ամենայն ուստեք վտանգեալ:

Իսկ զինչ նմա առ այն օգտակար դեղ 'ի Քրիստոսէ տուաւ և կուսութեանն պահապանարան: Յաստուծոյ երկիւղն, որ մեծագոյն ևս զօրանայ քան զգնութիւնս, և 'ի բաց տանի զանձինն 'ի հեշտութեանց: Որպէս որ քաջ զինուոր յամբոխէ պատերազմողաց զպարտեալ զերիտասարդ արտաքս բերիցէ և 'ի նետից ապրեցուցանիցէ, այնպէս բժշկէ զանձն զրոցն խրատուք, և յիշատակաւն նոյ զօրացուցանէ՝ կոչելով զՊաւղոս զողջախոհութեան զփողարն: Ո՛ր զոր օրինակ փողարքն ըզզինուորացն ընդդստուցանեն զմիտս, նոյնպէս սաղմոսքն Դաւթայ յողջախոհութիւն զմանկունս յորդորեն, յորժամ ասիցեն “Զուարճասցին սիրտք մեր երկնչել յանուանէ քումմէ„. վասն զի միայն ընդ նոյ երկիւղն խառնեալ է հեշտութիւն իմն և շնորհ, և զանձինս ուրախացուցանէ 'ի վերայ եկեալ: Որպէս որք յայլոցն երկընչին, կամ յիշխանացն սպառնալեաց, կամ 'ի դազանաց սրտմտութենէ, կամ 'ի դիւաց երևութից, համդերձ ատելութեամբ և թախծանօք ընդունի զերկիւղն. միայն այն ահ շնորհս իմն բերելով գայ, և զանձինս հեշտութեամբ և խնդութեամբ լնու, քան զամենայն զգընծութիւն և զտօնս հեշտալի և քաղցր է: Իսկ եթէ Պաւղոս 'ի նեղքս մնեալ զայս բանս ասիցէ “Ո՞չ գիտէք եթէ մարմինք ձեր անդամք են Քրիստոսի„, ոչ ինչ 'ի

լողացն անձանց թողու զսիրտ ցանկութեանն ընդու-
նել։ Ո՛վ իբ զոր օրինակ արեգական ծագեալ՝ 'ի բաց քայ-
քայէ զխաւար, նոյնպէս և բանքս այսոքիկ պայծառա-
ցեալ փայլեալ 'ի միտս մեր՝ զամենայն զգարշելի զհեշ-
տութիւնս հալածեն։

Արդ վաղվաղակի ընկալարուք անակից զՊաւղոս, կոչողք և անուանեցեալք, որ վառէ զհոգեւոր ջահն, և ողջախոհութեամբ պարարէ զմեր անձինս։ Ո՛վ է որ զնա ունի առաջնորդ և խրատիչ երկնաւոր հանդիսից, հանդերձ բազում զգուշութեամբ նաւէ 'ի մերձաւոր կեանս. և լցեալ հոգւով զանձինքն, յանդիման կացցէ հանդերձ բազում համարձակութեամբ բեմին Քրիստոսի. ընդ որում փառք Հօր հանդերձ սրբով Հոգւովն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Ո՞Չ ԳԻՏԷՔ ԵԹԷ ՄԱՐՄԻՆՔ ՁԵՐ ԱՆԴԱՄՔ ԵՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Օրէնք են զինուորաց յայն կողմն խոնարհեցուցանել զպատերազմն, յոր կողմն զօրավարն առաջնորդեսցէ. Արդ զի և մեզ քրիստոնէից մարտ է ընդ ամբարտութիւնս և ընդ մոլութիւնս, ընդ սնոտիս և թշնամիս և պատերազմիս, խրատեցի է յայն կողմն դարձուցանել զմիտս յոր առաջնորդեսցէ եկեղեցւոյ զօրավարն Պաւղոս. Քանզի առաջնորդ զօրավար է եկեղեցւոյ փրկչին ծածկեալն առաքելոյն, 'ի ձեռն որոյ անժուժկալութիւն և մոլութիւնք և ամենայն զինչ և ատելի որ այնպիսի՝ արտաքս մերժի. Իսկ ողջախոհութիւն և մաքրութիւն և ամենայն բարիքն փոխանակ չարեացն 'ի ներքս մատանեն. այսպէս զիւրաքանչիւր ուրուք զպատերազմն ածէ 'ի բարի կատարածն։ Եւ անսայ հաւատհարել զոգւոյ զիշխանութիւնն հեշտութեանցն, այլ զօրութեամբ բանիցն և ուժոյն իմաստութեամբ զամենայն ախտս արմատաքի խլէ, որպիսի ինչ և այժմ ասաց։ Քանզի ո՞ ոք լուեալ 'ի նմանէ, որ ասէն եթէ “մարմինք ձեր անդամք են Քրիստոսի”, և ոչ ամենայն ժուժկալութեամբ և ցածութեամբ հաստատեալ կրօնաւոր լինիցի, այսպիսի բանիւք 'ի Քրիստոսէ, ա-

րովք 'ի Պաւղոսէս պատուի։ Յաղագս որոյ յաչաղեմ զմերձաւորս և զլսողս որք կուսութեամբ էք նահատակք, և որք ամուսնութեամբ զպարկեշտութիւն պատուէք, զայս ծանուցանել յականջս հնչեցեալ, և իբրև զօգտակար ինչ դեղ զա̃ծային բանսն զայսոսիկ հաստատուն բերել յանձինս։ Վասն զի զէն ողջախոհութեան է խրատն Պաւղոսի, և նմա լսելով հարկաւոր է զհեշտութիւնս ընդ բռնութեամբ արկանել։

Չար է և դժուարակիր որ առ նոսա մարտն է, և դիւրաւ 'ի վայր ընկենու որ յա̃ծային մարտակցութենէ ամայի։ Այլ զոր օրինակ այլք տանելով զնաւ ամայի վաղվաղակի խորասոյզ առնեն, նոյնպէս և ալէկոծութիւնք հեշտութեանց եթէ առնուցուն զմեզ առանց զգուշութեան և ոչ պարսպեալ սպառազինութեամբ հոգւոյն, դիւրաւ գերիս առնի։ Արդ իրաւացի յորժամ զհեշտութեանցն ձմեռն փարատեսցէ յոգւոյն, յաճախապէս երգել մեզ զերկնաւոր զբանսն, "Ոչ գիտէք եթէ մարմինք ձեր անդամք են Քրիստոսի"։ և այնպէս տեսցէ զանձնն ազատութեամբ կեցեալ, և ցանկութեանցն իշխանութեան անճաշակ։ Քանզի եթէ կախարդացն թովչութեանց դիւրաւ տեղի տան օձք, զինչ սքանչելիք եթէ զգարշ հեշտութիւնսն Պաւղոսի բանիցն դիւրաւ արտաքոյ վարիցեն. Նա և դիւացն սաստելով փախստեայս զնոսա հալածեաց 'ի վերջին սահմանաց երկրին։ Արդ ուրեմն և զձմեռն հեշտութեանցն 'ի խաղաղութիւն և 'ի հանդարտութիւն փոփոխեալ յարմարիցէ դիւրաւ։ Բայց դու ինձ հաւանեցիր, և ըզնոյն ինքն զՊաւղոս վարկիր մերձ կացեալ խրատելով, և զա̃ծային զձայնն զայն արձակեալ յաճախապէս. "Ոչ գիտէք եթէ մարմինք ձեր անդամք են Քրիստոսի. արդ առեալ զանդամն Քրիստոսի առնիցեմք անդամս պոռնկի"։ Բաւական է առնն և զյիշատակն միայն հանդիպեալ զամենայն առաքինութեան զհաստատութիւն 'ի ներքս ածեալ յոգին։ Իսկ եթէ և զա̃ծային ևս ըզբանս զայս ընդ նմին 'ի ներքս ածցէ ընդ յիշատակին, ոչ է հնար որպէս ոչ ժուժկալեսցէ յամենայն պիղծ ցանկութեանց։

Արդ եկ եղբայր, ողջախոհութեանն կրթաւոր և ծառայ Քրիստոսի, որ զա̃յն սիրէ. պահեա յինչ միշտ

զբաղմանս զայս իբրև զաւանդ ինչ 'ի Պօղոսէ առեալ, և համարեաց զառաքեալն 'ի քո տունն յաճախակէս մտեալ զմահճացն ունելով որքեալ զքո մարմինդ ձեռամբ, և պատուել բանիւքս զոր լուայք այժմ։ Բանզի ոչ դանդաղի Պօղոս գլուխն առաքելոց 'ի տուն մեր մտանել, և խրախճանիւք ուրուք փրկութեան յալով առնել նախախնամութիւն։ Ոչ որոշէ զոմեքս 'ի ծառայից, ոչ պատկառէ 'ի ճոխոց, ոչ անպատուէ զաղքատութի, զամենեսեան միանգամայն անդամս Քրիստոսի անուանէ. քանզի "Ի Քրիստոս Յիսուս, ասէ, ոչ ծառայ և ոչ ազատ"։ Արդ մտանէ 'ի տունս աղքատաց և ճոխոց, ծառայից և ազատաց, զողջախոհութի զեղ ամենայն ումեք բերելով. զառողջսն պահէ 'ի լաւութեանն, և զհիւանդացեալսն բժշկէ վաղվաղակի դեղովքն զօրութեամբ։ Նման զի ոչ ինչ է այնպէս զօրաւոր առ ո անձին և ոչ անկասելի և ոչ կայուն, զոր ոչ արտաքս մերժեաց Պօղոս. այլ միանգամայն բարբառեալ, և ախտքն 'ի բաց հալածեցան։ Նա և 'ի կապարանն մտեալ և զբանտապահ կապարանին առնլով տանջեալ և վիրաւորեալ և ամենայն ամբարշտութեան վիրօք լցեալ և ապականեալ վարուք՝ այնպէս վաղվաղակի բժշկեաց, մինչ զի և ամենևին իսկ կատարեալ լինել և սուրբ, որ պղծութեամբ և վատթարութեամբ և ամենայն չարութեամբ էր լի։ Նա արդ եթէ 'ի կապարանն մտեալ, ուր շնացողք և մարդասպանք և կախարդք, զկապարանն եկեղեցի այ արար՝ օրհնութիւնս միայն երգելով այ, զինչ արասցէ եթէ 'ի տունս բարեպաշտից մտանիցէ, և զածային զբանս զայս յանձինս իմաստնոցն արկանիցէ։ Նաև գիտեմ յայտնապէս և հաւատամ եթէ անհնար է մարդոյ 'ի հեշտութեանցն յաղթել որ զփրկական զբանս զայս լուիցէ. այլ միանգամայն լսելով եթէ անդամք այ և փրկչին եմք, և զամենայն զցանկութիւնս 'ի բաց մերժեալ՝ ընդ հրեշտակս հակառակել զմեզ հնարի ցածութեամբ վարուց։

Բաւական է մեծութիւն պատուոյս լաւագոյնս երևեցուցանել քան զմնութիւնս զախարժողսն զամենեսեան։ Նաև դիւրին է զայս ուսանել յըմբշաց ժուժկալութենէ, որք բազում քրտանց և աշխատութեանց

համբերեն, յաղագս յաղթութեանն և պսակին զմօ-տի զփառսն երևեալ տանին։ Բայց մեզ յաղթանակ առաջի կայ պարկեշտութեանն, ոչ տերև ձիթենւոյ կամ դափնւոյ, այլ երկնային պսակքն, որ առաւելա-գոյն քան զարժանաւորութիւն պատուեցելոցն գերա-զանցեն։

Արդ ոչ է պարտ և արժան մատնիչ լինել ածային պարգևացն, այլ պահել յազատութեան զանձն. քանզի նոքա միայն են ճշմարիտ ազատք, որք երբեք ոչ ծա-ռայեալք ցանկութեանց։ Յաղագս որոյ վայելուչ է զան-ժոյժ մարդ ծառայ կոչել և ստրուկ, թէպէտ և թա-գաւոր կարծիցի և յոլով ազգաց իշխեսցէ. և ազատ և բարեպաշտ որ պարկեշտութեամբ է զարդարեալ, թէ-պէտ և ծառայ ոք դիպեսցի և ստրկաց ստրուկ։ Քան-զի ոչ մարդկային պատուով սահմանէ զարդարութիւնն ած, այլ զբարուցն զուգութիւնս խնդրէ, և յաղագս իւրաքանչիւր ուրուք զհրամանն 'ի վերայ բերէ։

Նա ուրեմն հնար և ծառային լինել քաջատոհմ և ա-զատ, և թագաւոր կարծեցեալ լցեալն չարութեամբ՝ ծառայ։ Ով էր որ զեղբօրն իւրոյ զկին անօրէնութեամբ յանդգնեցաւ առնուլ, ոչ 'ի ծառայից ոք էր, այլ 'ի թա-գաւորաց. և սակայն ոչ 'ի ծիրանիսն և 'ի թագն հայե-լով ածայինն Յովհաննէս պատկառեաց 'ի շնացողէն, այլ զոգւոյ զծառայութիւն և զամօթն տեսեալ՝ իբրև զստրուկ և զարծաթագին և զգերի ոք արհամարհեաց, և յանդիմանեաց որ մարդկանն իշխել թուէր և հեշ-տութեանց էր ծառայ։ Իսկ եթէ ախորժիք ուսանել զի և որպիսի է ողջախոհութիւնն, զմտաւ ածէք յան-ձինս որ յաղագս նորա մեռանել համարձակեցաւ. այլ որ գեր 'ի վերոյ քան զմարդկան բնութիւն գործոցն պայ-ծառութեամբ և սուրբ վարուք, որ զմարմինն մարդոյ և զոգին հրեշտակի ունէր։ Այս որ այնպիսին էր, ածային յայտնութեան փրկչին հրեշտակ և միայն արժանաւոր այնպիսի փառաց լինել սպասաւոր, յաղագս պարկեշ-տութեան սրտմտեալ մեռաւ։ Ոչ ներէր տեսանել զա-նարգել բանաւորին զամուսնութիւնն թշնամանեալ և զօրէնսն որք յերկնից իջին։

Քանզի որք յաղագս ամուսնութեան և ողջախո-հութեան են օրէնք, Այ պարգևք են յերկնից իջեալք,

օգնականք ապարութեան մարդկան. որք 'ի բնութենէս և կամ 'ի դիւաց յանցանաց ապականին անձինք, զեղեցկապէս ուղղեն. որպէս ոչ թողացուցանել առ անկաւ սակաւ 'ի հեշտութիւն անկանել, այլ զխորհուրդն հակառակ կարգել պատուիրեն բնութեանն յարձակմանց՝ դատելով զհեշտութիւնն և զողջախոհութիւնն. զմին արտաքս վարեն, և զմիւսն քաղաքավայելչապէս 'ի ներքս մուծանեն և սիրելիս ընդ ամենն զաշխատելոյն. քանզի և արդար իսկ բազում և խիստ քրտանց համբերեն ողջախոհութեանն ընկերիչք: Իսկ եթէ ոչ էր այնպէս; ոչ արդեօք զնոյն անդամս Քրիստոսի անուանել Պաւղոս համարձակէր. այլ զմեծութիւն նուաստակութեանն տեսանելով ուսաւ, և երկայնով բանիւքն զարփարեաց զմեզ. զի 'ի պատուոյն մեծութենէ պատկառեալք՝ մեծագին անուանն արժանաւորս զանձինս փութասցուք առնել, և մի կախարդութեամբ ցանկութեանց պատրեալք՝ զերիս լինիցիմք չար հեշտութեանցն. այլ երկնաւոր բանիւքն պարապեալք լաւագոյնք երևեսցուք քան զաստուածակուսին նետս: Ոի եթէ օրէնքն միայն կայլեն մեզ յայտ որ ողջախոհութիւն 'ի մէնջ պահանջէին, պարտ և արժան էր և այնպէս ցածուցս լինել, և քան զզգծութիւնն լաւագոյն յօրինացն երկնչելով. իսկ յորժամ և յաղթանակս եւս ժուժկալութեան մեծ կայ առաւել լինել Քրիստոսի անդամ, մի ոք լիցի յողջախոհութեանն հանդէս և մի հեշտասէր ոք երևեսցի և քան զթշնամիսն վատթար, որպէս թէ զաւել ինչ ցանկութիւն և զաժամանակեան առաւել ունել քան զերկնաւոր քաղաքավարութիւնն: Իսկ եթէ պարտ իցէ զճըշմարիտն ասել, որդէն իսկ յերկնից արքայութեանն վայելեն ողջախոհութեանն նուաստակք: Ոի եթէ երկնից արքայութեանն ակիզբն է անդամ լինել Քրիստոսի, արդեօք խնդրեսցէ՞ պատիւ ինչ այլ քան զայս պատիւ, որ և քան զհրեշտակաց մեծավայելչութիւնն գերազանցէ. զի և նոքա մեծ քան զինքեանս վարկանին անդամս լինել ընդ և փրկչին:

Բայց չև եւս զզանազանութիւնս ուսաք զզգաստութեանն և զողջախոհութեանն. լաւագոյն է և զայն յաւելուլ յասացեալս: Ողջախոհն անդամ անուանի Քրիստոսի և տաճար հոգւոյն. իսկ պագշոտեալն ան-

դամ պոռնկի և անասնոց հաւասար։ Արդ առեալ, ա-սէ, զանդամս Քրիստոսի արասցո՞ւք անդամս պոռնկի. մի՛ լիցի։ Քաջայայտ է յառաքելոցն ՚ի Պաւղոսէ, թէ ոչ այնքան չար է յերկնից վայր անկանելն ՚ի տիղմ, որ-քան է չար անդամ լինել պոռնկի։ Որ Քրիստոսին է միաւորեալ ՚ի ձեռն ողջախոհութեան, և յետոյ բռ-նիցի հաւատարիմ ինքնակամ ՚ի վայր ձգելով զինքն հա-կառակ խորամ փրկութեանն, ինձ ասել կայ ՚ի Պաւ-ղոսի առաքելոցն նշանակելով ասեալ՝ թէ արդէն խսկ հանդիպեցան ցածունքն և գժոխոց չարեաց զփորձ ա-ռին որ ցանկութեանցն ծառայեն. զի որ միտս ունի, և գիտէ զգալ։ Քանզի արքայութիւնն երկնից պատուա-կանագոյն է, և դառն քան զգժոխոցն տանջանս որ զկնի պատուոյն յայնմանէ ՚ի բոցս անկանելով և անասնոց նմանել վարուքն։ Քանզի "մարդ, ասէ, ՚ի պատուի էր և ոչ իմացաւ, հաւասարեցաւ անասնոց անմտից և նմա-նեցաւ նոցա". և "Ձիք իգամոլք եղեն, իւրաքանչիւր ոք ՚ի կին ընկերի իւրոյ վրնջելով"։

Քանզի ճշմարտապէս այս միայն է մեծ, մարդկան և անասնոց միջոց արար, երկնչել յԱյ և նորա օրէնսքն զանձինս ուղղել. որպէս զի որ զԱյ երկիւղն ՚ի միտս ա-ռաքս հանիցէ, յիրաւի ոչ մարդ անուանեսցի. "ԶԱյ, ասէ, երկիր և զպատուիրանս նորա պահեաց, վասն զի այս է ամենայն մարդ"։ Զառիւծ ոյժն զարդարէ, և զձի արագութիւնն, և զսիրամարգ գեղեցկութիւնն. բայց զմարդ Այ երկիւղն՝ հաւասար նմա և հրեշտակաց լեալ։

Արդ վայել է մեզ որք ողջախոհութեամբն կրօնա-ւորիմք և մարդասիրութեանն եմք կենակիցք և հե-զութեամբ զուարճանամք, գործովք ցուցանել եթէ ճշմարտապէս եմք մարդիկ ծառայք Քրիստոսի Այ. ընդ որում հօր փառք հանդերձ սրբով հոգւովն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՎԱՍՆ ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՆՈՒԽԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՄԵՆԱՅՆ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԵԱՆ

Ի զանազան երանգս գունոց ծաղկանց նմանեցուցարդ առաքինութեանց։ Այլ զի զոր ունիցիմ ասել. զողորմութիւնն, զանոխակալութիւնն որ 'ի վեր անցանէ քան զամ առաքինութիւնս, եթէ զչշնանալն, զչսպանանելն, զչգողանալն, զչվկայելն սուտութեամբ, զչերդնուլն, զչամբաւելն զոք, և զայն որ ոչ եւս ագահէ, ոչ յաշաղէ, ոչ նախանձի, ոչ զչարի, զչբամբասելն զոք, ոչ ատել ումեք, զոչ շողմոգելն ումեք, զչարբենալն, զլռութիւնն, զոչ բարկանալն, զերկայնմտութիւնն, զչծուլանալն, զչդանդաղելն, զչմատնելն զոք, զչսիրելն զարծաթ որ է հիմն և հաստատութիւն ամենայն առաքինութեան, զանստացուածութիւնն, զչամբարտաւանելն, զչյանկալն, զհամբերութիւնն, զգոհութիւնն 'ի տրտմութիւնս, զմաքրազգեաց աղօթելն, զկատարելազգեաց կրօնաւորելն, և որ ըստ այսմ նման զբովանդակ առաքինութիւնս։

Բեր այսուհետև զգովութիւնս սոցա 'ի մէջ ածցուք, զի օգտակարք իցեն ամենայնիդ, և վասն շահի ոգւոց կարգեցան և հաստատեցան։ Բայց ոչ ոք իցէ որ զագահաւասար կատարեաց զամենեսեան զայս, զի բանաւորկուին բռնադատեալ զխորհուրդս մտաց մերոց տըգեղցէ յականջաց մերոց զմուտ բանից առաքինութեանց։ Բայց զի մի զամենայն զփոյթն 'ի վերայ առաքինութեան այնմիկ վատնեսցուք, որ առանց միւսոյն ոչ ինչ կարէ օգտել զմեզ, այլ զայն ընտրեսցուք յայսմ 'ի բազմութեան զանազան ծաղկանցս որ միայն կարող է մեզ ա· 'ի շահ լինել և հանգիստ գտանել 'ի հանդերձեալ յաւիտեննին. և ոչ ոք իցէ որ խափան առնէ եթէ զծուլութիւն 'ի բաց թօթափիցեմք և զուարթամիտք լինիցիմք։

Այլ զայս ասեմ ոչ յանպատշաճս, այլ յօգտութիւն անձանց ձերոց տնօրինեմք։ Զի եթէ անպատուեմ զառաքինութիւնն զայն, որ առանց միւսոյն ոչ լինիցի յօ-

գուտ, քան լիցի։ Եթէ բովանդակ զամենայն առաքի-նութիւնս ոք կատարեսցէ, զուարճասցի ոգի իմ. ապա թէ ոչ՝ սակայն 'ի յայնմ առաքինութիւնս պարտ է ծախել զամենայն ջանս որ յօգտութիւնս լինիցի հօ-գւոց մերոց։ Եւ որ իցէ այն և ուստի, ասեմ։ Յանց ոխակալութեան և շնութեան ողորմութիւնն շահս բա-զումս առնէ. իսկ ուր ոխակալութիւն լինիցի, ամենայն առաքինութիւնք և ողորմութիւնք և բազմութիւնք բա-րեաց անպտուղք լինիցին. որպէս և ընդդէմ այնոցիկ ա-նոխակալութիւնն զբիւրս 'ի յանցանաց ջնջեսցէ և ան-յայտ արասցէ։

Եւ դարձեալ ողորմութիւնն այլ ինչ ունիցի զանա-զանութիւն։ Եւ որ իցեն այնքիկ։ Որ առատապէսն առնիցէ և ոչ ճշդիւ. զի որպէս խնդրեսցես, այնպէս ջանասջիր առնել։ Լուր զինչ ասէ մարգարէն. «Ողոր-մեա ինձ Տէր ըստ մեծի ողորմութեան քում»։ Դու, ասէ, զայդ ամենայն ճանաչես և գիտես, և յաւէտ ըղ-ձաղմոսդ զայդ բերես 'ի բերան քո, և խնդրէք և ըստ խնդրուածոց ձերոց ոչ առնէք զողորմութիւն։ Եւ սուղ ինչ խնդրէ Տէր, այլ առատապէս։ Մի դուք պատճա-ռիք պատճառս մատուցանել՝ թէ որպէս ոչ ունիմ, ոչ պահանջիմ։ Պահանջի 'ի քէն որչափ և կար է քեզ։ Եւ զկիսորդ արդեօք. որպէս ասեմ, այն որ ունիցի բիւր դահեկանս՝ և որ ունիցի դահեկան մի և ծախէ զայն աղքատաց, հաւասար համարեսցի առաջի տն. զի որ բազում ունիցի, բազում պահանջեսցի 'ի նմանէ, և 'ի չքաւորէն նուազ։ Ի այն որ ունիցի յոլով և ծախէ սակաւ կարօտելոցն, զինչ իցէ շահն. մանաւանդ իբրև թէ ծածուկ եղեալ յայ՝ ոչ գիտելով զգաղտնիսն, առ-նելով զայնոսիկ և բարկացուցանէ զնա քան եթէ ո-ղորմած առնէ սուղ ինչ բաշխելովն։

Եւ ոչ եթէ իմ է բանս այս, այլ վարդապետին իմոյ տն. «Եթէ ոչ յաւելուն գործք ձեր քան զդպրացն և զփարիսեցւոցն», և որ 'ի կարգին է. իսկ նոքա զտասա-նորդսն սովոր էին տալ աղքատաց։ Եւ զոր ասեմ այս-պիսի է. առաջի դիցեն մեզ կարգք առաքինութեան՝ պահք, աղօթք, տքնութիւն. այլ եթէ զամենայն ըղ-փոյթ 'ի վերայ այսց առաքինութեանց դնիցեմք և զո-ղորմութիւնն անտես առնիցեմք, 'ի զուր աշխատեցաք։

Այլ թէ հոգով խնամք զմուտս կերակրոյ և փոխել զաւե-ղի խորտկաց համեմեաց անուշից, և յօրաժամ զգե-շերն 'ի գլուխ համբիցեմք և յաղօթելոյ ոչ մերժիմք և ոչ տամք նինջ արտեւանանց, 'ի զուր աշխատեցաք ձեռ-նարկել այդմ կրից առանց ողորմութեան. առանէն ըն-դունելովս չարաչար տանջեմք անպիտան պահօքն, խոկ ո-գիքս մեր 'ի կեանսն յայն դժուարիմանական տանջանան ժառանգեսցեն։

Այլ յաղագս այսմ բանիցս ծանոյց քեզ վկայ զմեծա-բանն Եսայիաս. «Ոչ պահք զայսպիսիս ընտրեցի ա-սէ տէր, և ոչ զօրն յորում տառապեցուցանէ մարդ զանձն իւր, և ոչ եթէ կորացուցանես որպէս ըմդ օղ պարա-նոց քո, և քուրձ և մոխիր տարածեսցես ներքոյ քո, և ոչ զայն կոչեսցի պահս և օր ընդունելի տեառն. այլ լոյծ զամենայն կապանս զկնճիռն անիրաւութեան, ըն-վաճառաց բռնութեան, արձակեա զխափանեալս թողու-թեամբ և զամենայն պատառ անիրաւութեան 'ի բաց պատառ-եա, քաղցելոց բրդեա զհաց քո և զաղքատս անյարկս տար ընդ յարկաւ քով, և եթէ տեսանիցես մերկ՝ զգե-ցո. յայնժամ ծագեսցի կանուխ լոյս քո, և բժշկու-թիւն քեզ վաղվաղակի ծագեսցէ»։ Տեսեր, սիրելի, զի ոչ 'ի զուր ինչ ասացի թէ ոչ օգտէ 'ի պահոց առանց ողորմութեան։

Ներեցից քեզ և այլ վկայս, ո՞չ ասացեալքն կուսանքն այն զհրեշտակական զառաքինութիւն զգեցեալ էին զկու-սութիւն. ո՞չ զպահս ձգեալ էին յանձինս իւրեանց, որ է հիմն առաքինութեան. ո՞չ յօրաժամ աղօթէին, որ աղօթքն մեծ են բարիք քարոզի. ունէին և ողոր-մութիւն, այլ յաւելորդաց և ոչ առատապէս. զինչ արդեօք վասն նոցա ասացես։ Նոցանէ դրունք փակեալ էին և հարսանեացն, թէ ո՞չ յայտ է թէ զձայնն տէրու-թեան լուան որ ասէր՝ թէ «Ոչ ճանաչեմ զձեզ»։ և ա-պա ապաւինալիք մեծ կայ և մնայ նոցա. զի ամենայն զոր տէր ոչ ճանաչէ, տանջանք անհուն ընկալնեսցէ զնա։ Նոյն նոքա որ զարդարեալ էին կուսութեամբն և պահօք և ա-ղօթիւք, և սուղ ողորմութիւն նոցա չօգնեաց, մինչ-և ասացեալ մեզ որ զուգընթացեալ սարգեալ եմք յոյժ առաքինութեանց, և զողորմութիւնն որպէս պատուէր է ոչ առնիցեմք։

Այս զոր ասէս պայմանի ինչ է. որ բարի առնէ՝ նմա առնէ, սոյնպէս և որ զչարն։ Այս եմ, ասէ, որ զերկինս ձգեցի որպէս խորան, և զերկիր հաստատեցի 'ի վերայ ջուրց, և անսասանելի ունիմ զաթոռ իմ յերկինս, և իմանալի զօրութիւնքն և բազմաչեայ քերոբէքն և վեցթևեան սերոբէքն նկատել ոչ կարեն. բայց միում 'ի փոքրկանց այտի յեղջերց իմոց տեսցես զի դողայ 'ի մէջ փողոցացդ, ես ընդ նմա դողամ ստուգապէս. և եթէ ջեռուսցես զթիկունս նորա, համարեցայց զիս ջեռուցանել. և եթէ զնա արկանես ընդ յորկան քով, զիս արկեր. եթէ առ նա գնայցեր, առ իս եկիր. եթէ զնա անտես արարեր, զիս արարեր. եթէ անարգեցեր զաղքատն, զիս անարգեցեր. եթէ զնա ապտակեցեր, զիս ապտակեցեր. և եթէ բարի արարեր, ինձ արարեր։ Ուստի զչահ ողորմութեանն, մի յապաղեր գործել զնոյն։ Նամբէ. այլ ունիմք, ասէ, որդիք համդերձ մարբն և ոչ կարեմք ծախել զինչս։ Հա դարձեալ պատճառս անհամ, թէպէտ և համարակաց իցէ. մի թէ դու լաւագոյն հոգաս քան զՏէր։ Որդ որ ագարմի աղքատին, ողորմած իցէ. և որ բարի համուցէ չարին՝ Տէր. և 'ի ձեռն այսց երկուց առաքինութեանցս քաւին ամենայն յանցանք։ Վասն որոյ աղաչեմ զձեզ միշտ և հանապազ զողորմութիւնն բառնալ 'ի վերայ ձեռաց։ Այս զոր ասէս այս է. որ բարի առնէ առաւելեացն, ուր եդից զպարգևսն, հատուսցէ լիցի Տէր։ Այս ոչ է իմ բանս, այլ համարակաց Տէրն և վարդապետին։

Այս արդ բաւական է զոր յաղագս այդորիկ խօսեցաք բանս. բեր յաղագս անոխակալութեանն և որ բարի առնէ առաւելեաց իւրոց, ոչ այլում իւիք և ոչ մի օգտիք. բայց եթէ սիրեսջիք զմիմեանս. զի որ սիրեաց զընկերն, կատարեաց զօրէնսն. զի որ սիրէ զընկերն, չար երբէք ոչ գործէ. և լրումն օրինաց սէր է, և ինքն Տէր սէր է։ Այս դարձեալ մի ասասցես թէ զպայապիտս սիրէ Տէր որ մեծատունքն են։ Ո՛ խորդ համարիս թէ յայդ իցէ. զի զոր ասէ Տէր, մարդկան զխորհ շնորհէ. մի թէ սիրէ Տէր զմեծատունս և փասն այնորիկ սոյ նոցա։ Վասն որոյ աղաչեմ և յաղաչելոյ ոչ դադարեմ, զի որ թողցէ ըղյանցանս ընկերին և ոչ պահէ ոխս, թողցի նմա և յանցանք իւր. սոյնպէս և որք ունիցին շնորհս ողորմութեն,

'ի ձեռն շնորհաց իւրեանց ժառանգել զկեանս և հա-
սանել մասին պարգևաց: Արդ իւրաքանչիւր ոք զբա-
րին գործել ջանասցէ և արժանաւորեսցի արքայութեն
երկնից: Որոց լիցի ամենեցուն մեզ հանդիպել շնորհօք
և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ և փրկչին Յիսու-
սի Քրիստոսի. ընդ որում հօր փառք հանդերձ հոգւովն
սրբով յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Ի ՍՈՒՐԲՆ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՑԱՌԱՋՍԱՐԿԱՒԱԳ ԵՒ ՆԱԽԱՎԿԱՅ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Եկն Քրիստոս եհաս ճանապարհ հորդելով առ 'ի կեանս և 'ի փրկութիւն աշխարհի, և ընդ նմա բղխեալ աճեցին բարեպաշտութեանն պտուղք: Ի մեր ծագեաց վկայն ճշմարտութեան, և ընդ նմին պայծառացեալ լուսաւորեցան վկայք մեծի անուանութեանն. հետևեցան աշակերտքն վարդապետին տիրական շաւղացն. ծառայքն ընդ Քրիստոսի, քրիստոսազգեացքն ընդ արեգականն արդարութեան, լուսաւորքն տիեզերաց: Այլ նախ առաջին մեզ ծագեցաւ Ստեփաննոս, ոչ առ 'ի հրէական փշոց բողբոջեալ պտուղ, այլ յեկեղեցական մեծութենէ ընծայեալ տեառն պտուղ առաջին: Քանզի հրէից արարեալ պսակ 'ի փշոց եդին 'ի գլուխ փրկչին, զարժանիս իւրեանց չարաչար մշակութեան ցուցեալ զպտուղ այգւոյն տեառն: Վասն որոյ Եսայիաս նախաձայնեաց. "Այգի տեառն զօրութեանց տունն Իսրայէլի, և մարդն Յուդայ նորատունկ սիրեցեալ. Մնացի զի արասցէ իրաւունս, և արար անիրաւութի":

Իսկ ճշմարտութեն աւետարանական մշակքն սկիզբն և նորընծայ և առաջին պտուղ մշակութեան ցուցանեն տեառն զՍտեփաննոս այր սուրբ: Զոր օրինակ պտուղ ինչ ճշմարիտ առ 'ի բազում և 'ի զանազան առաքինութեանց պատշաճեալ. վասն զի նախ և առաջին սքանչելիս այս՝ զայրեացն հաւատացեալ սպասաւորութիւն, վկայեալ յառաքելոցն բանիւ և արդար դատողութեամբ գոլ զնա այր հաւատարիմ և լի հոգւով սրբով. և դարձեալ յաղագս զօրութեան հոգևոր իմաստութեանն:

Քանզի ամենեղէն բանիւք այնքան յաղագս քարոզու-
թեանն ցուցանէր զհաստագոյնութիւնս, որպէս զի մեծա-
մեծ և հրաշագործ ամենայնով վարդապետութեամբն
հաղորդեալ նմա ամենեղէն ներգործութեանցն ։

Քանզի "Ստեփաննոս լի հաւատովք և զօրութեամբ
առնէր նշանս և արուեստս մեծամեծս„ ։ Ասեն զի ոչ
պարտ վարկաւ խափան գոլ նմա յաղագս բանին առա-
քինութեան որ վասն այրեացն փոյթ ․ այլ և զայց ու-
նէր յօժարութեամբ, և յայնմանէ ոչ նուաղէր ։ Այլ
էր 'ի վերայ նորա մեծաքանչ զարմացումն ․ ոչ բարձ-
րամտութեան լինէր առիթ, վասն զի այր 'ի սէր հա-
ւատացեալ և խնամատար հոգւոց լինէր, զոմանս հա-
ցիւ կերակրելով, իսկ զկէս բանիւ խրատելով ․ և ոմանց
զմարմնականն դնելով առաջի սեղան, իսկ այլոց ոմանց
զհոգևորականն մատուցանելով զարմանս ։ Զի էր, ա-
սէ, այր բարի և լի հոգւով սրբով ․ ուստի բարեբարոյ
մտօք զաղքատացն հաւատացեալ լինէր արքանեկու-
թիւն ։ Իսկ համարձակութեամբն և զօրութեամբ հո-
գւոյն զթշնամիս ճշմարտութեանն վերջահարէր ․ ամե-
նեցուն ընդդէմ բախելով և ընդ ամենեսեան ճգնե-
լով՝ բարեպաշտութեան բանիւք զխորհուրդս քակէր,
և զամենայն բարձրութիւն հպարտացեալ ընդդէմ գի-
տութեանն այ ։ Այլ այնքան էր զօրութիւն բանի նորա
մեծ, մինչ զի ըստ վկայութեան գրոց սրբոց ոչ ումեք
կար էր զդէմ ունել իմաստութեան և զհոգւոյն որով
խօսէր ։

Ստուգիւ սա 'ի ժողով անհաւատութեան ձգեալ
լինէր քարոզ ճշմարտութեան ․ ուստի պարտ է մեզ զա-
մենայնիւ զայլովքն զանց արարեալ՝ զնախավկայիւն նախ
առաջին զպարտսն հատուցանել ։ Քանզի նախ յառաջ
ոչ առաքեալք և ոչ ժամանակօք շուրջ սահմանեալ լինի
սրբոցն դրուատք և յիշատակք ․ և դարձեալ որոց բարքն
ոչ լինին բաժանեալ, նոցին և ոչ յիշատակքն սահմա-
նին ։ Ուստի ոչ այսուհետև մարտիրոսք առանց առա-
քելոց, և ոչ դարձեալ առաքեալք առանց մարտիրո-
սաց ․ քանզի վարդապետք մարտիրոսաց առաքեալք ․ իսկ
պատկերք առաքելոցն մարտիրոսք ։ Ուստի զպատկեր և
զնկարագիր նոցա բերելով երանելին Ստեփաննոս ․ որ
զի թէպէտ և 'ի ձեռն մահուն նախ և առաջին զպր-

սակս մարտիրոսութեան զգեցաւ, համանգն 'ի ձեռն համ-բերողական վկայութեանն զմարգարէսս զգաստացու-ցանէր։ Այս լինէր Ստեփաննոս սուրբ դասակ ա-ռաքելոցն. քանզի Ստեփաննոս ասաց բարիսք մարգա-րէսացն եղև զարգացումն եկեղեցւոյ, որպէս գրէ ա-ռաւաձայնին առաքելոյ ասելով առ փիլիպպեցիսն. "Եղ-բարք իմ և անձկալիք, ուրախութիւն իմ և պսակ, այսպէս հաստատուն կացէք 'ի տէր, սիրելիք"։ Նոյն-մեք յառաջիկայն վերստին երթիցուք։

Այսուհետ ահա 'ի ժողովս քրիստոսադաւանիցն քրիս-տոնէից. 'ի ներքս վազեաց ոչխարն յանձնեալ գայլոցն. այլ էր ոչ պարզաբար և սոսկ ոչխար զաղանակուր, այլ ոչխար 'ի Քրիստոսէ հովուեալ և ընդ գայլս մարտու-ցեալ։ Յորոց անձինք ահա զայրանային և կրճտէին 'ի վերայ նորա զատամունս և սպառնալեօք զոչխարն խա-ծանէին. իսկ սա փոխս մանաւանդ յանդիմանելով և սպառնալեօք և անպատկառութեան կշտամբէր։ Նոյն աղաչեմ մի սակաւ զանց առներ զասացելովքս։ Իսկ ապա նա առ այնչափ ժողովս չարացելոցն և առ այնքան անիրաւութեանցն 'ի վերայ յարձակեալ նորա գայլոցն՝ վկա-յութեամբ համարձակէր և ասէր իսկ յետ բազում վար-դապետութեան այսորիկ. "Խստապարանոցք և ան-թլփատք սրտիւք և ականջօք"։ Նոյն մինչդեռ սա 'ի վերայ երկրիս երևէր, յերկինս լինէր տեսեալ, և ըն-մարդկան զգեցեալ զձև՝ առ 'ի հրեշտակական պատ-կեր և 'ի կերպարանս լինէր փոխեալ։ Այս այն ոչ վայ-րապար էինչ. քանզի վայել էր սուրբ դասուն 'ի նախա-վկայն ցուցանել 'ի մարտիրոսաց պատուոյն, և ճանա-չել այնուհետև բոլորից զնորայ ուխտական շնորհս։

Ո՛վ փափագ մարտիրոսի, որ ոչ միայն զհրեշտակա-կանն շնորհէ պատիւ, այլ և զերկնիցն բանայ մեզ դը-րունս. ոչ զի 'ի մահ զանձինս առաքիցէ, այլ զի 'ի ձեռն Քրիստոսի զնոսա աւանդիցէ։ Քանզի որպէս տէրն մեր և փրկիչն խաչեալ հօրն զոչեաց 'ի խաչին ասելով, "Հայր, 'ի ձեռս քո աւանդեմ զհոգի իմ", նոյնպէս և նորին Քրիստոսի ծառայն Ստեփաննոս հայեցաւ առ տէր իւր և ասաց. "Տէր Յիսուս, ընկալ զհոգի իմ"։ Եւ դարձեալ Թէ որպէս 'ի վերայ քարկոծչացն աղօթս առնէ ա-սելով. "Տէր, մի համարիր սոցա զայս մեղս"։ Ո՛վ

ողջախոհ անխլէշաշարութիւն, ով գեղեցիկ յօժարութիւն, ով որ կամէր ոչ միայն զիւր ինքեան մնանել յարքայութիւն, այլ և զնոսին իսկ զսպանողսն, ասէր Տէր Յիսուս, ասելովն, ընկալ զոգի իմ։ Այլ իսկ և իսկ ընդ ձայնիս այսորիկ աւանդեաց զոգին։ Ի յերկինս հրեշտակք զնա ընկալան որպէս զշառաւիղ իւրեանց, և առաւել նորա 'ի վերուստ մանաւանդ առաքելոյն զքաղցրաբարբառ հնչմամբ նուագերգութեանց, քան Հրեիցն մանկունք 'ի ներքուստ զքարանցն հզմունս։

Իսկ արդ Ստեփաննոս զանազան ձգնութիւնս 'ի վերայ երկրի ձգնեալ, զերկնից ընկալաւ զժառանգութիւն, զորոյ զնշխարս կարգեցան քարինքն պատուականք մի ըստ միոջէ զաստուարեալք քարոզք ամենեցուն աւետարանացն սա 'ի նոցանէ զարձեալ մարտիրոսք, յորոց և որք փրկական առաքինութեանցն պայծառացեալք մեծագոյն մեռանելեցայն վարք։ Սա որդ և մեք, սիրելիք, հազորդեալք յիշատակաց սորայն, փառս մշտնջենաւորապէս տուր 'ի բարձունս առաքելոցսն, որ այսպէս բարեպաշտպէս անօրինաբար յորինեաց աղօթիւք և բարեխօսութեամբ ամենայն սրբոց և սրբոյն Ստեփաննոսի. բաղձ զձեզ տուր փրկել պարապահպանեալ, և տացէ զկիծանել ժառանգութեան ընդ ամենայն սուրբս 'ի հանդերձեալ կեանսն 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր, որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

ՅԱԴԱՄ ԵՒ Ի ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆ

Բարւոք են համբերութեան պտուղք, քանզի բարւոք վաստակոց պտուղ բարեփառ։ Վաստակք և աշխատութիւնք ծնանին զառաքինութիւնս. վաստակք պատաշաճեցուցանեն զպահոցն աւետիս. վաստակօք ուղղին պայծառ պատմուճանք վկայութեանց. վաստակոցն յաղթանակ արքայութիւնն երկնից հատուցանելի է մեզ։ Ընդ ծածկին այնոցիկ վաստակոց ամենառաքինիս այս շաբաթ, և իսկապէս ընթերցան որ ամենեցունց նախակրթարան և փայլէ բարեպաշտութեանցն յաղթանակ։ Այսօր է օրն ըստ որում Ադամ ստեղծաւ, ըստ

տուեալ ըստ պատկերի այ եղև ։ Նա զի երէկ մեզ ձայ-
նիւն գործարան ոչ լուաւ , հարկ է այսօր 'ի նմին աւուր
ըստ տուեալ Աղամա ստեղծման , զյարութեան խօս 'ի վեր
արկանել բանիւ ։ Ստեղծ զնա այ , և յորում աւուր
ստեղծ զնա , վերստին դարձեալ բանին այ ըստ նմին ա-
ւուր յարուցանէ զնա ։ Նա աստ զնախակարգ պատմու-
թեանն իսկ բուռն հարցուք ։

Յորժամ արար այ զտիեզերս , և զարդարեաց զեր-
կինս արեգակամբ և լուսնով և աստեղօք , և պայծա-
ռեաց զերկիր գեղովք և ազգերօք . ածեալ զօտի ընդ
մէջ և ծաղկօք պսակեալ , և զծով զանազան ձկամբք և
զեռնոց ազգօք 'ի բաց պարկեշտացոյց , և համանգամայն
զամենայն եղեալքս յաշխարհի , որպէս և յաւել ան-
գամ տեսցի , այս արարչագործեաց զաշխարհիս այ-
սորիկ զուէրն ։ Ապա ստեղծ զնա ոչ նմանապէս այլոցն .
քանզի զչորքոտանիս և զսողունս և զթռչունս բանիւ
միայն հրամայէ և արտաքս բերէ յերկրէ , քանզի ասէ .
“ Հանցէ երկիր չորքոտանիս և գազանս և սողունս „ ։
Զծառայսն բանիւ կոչէ , իսկ զտեառնուածն ա՛ծայինն
պատկերին ձեռօք ստեղծու ։ Ոչ եթէ ձեռք ինչ կամ
անդամք յայտնին , այլ զպատիւն կամեցեալ ցուցանել
զստեղծեցելոյն , 'ի ներքս ածէ ձեռս այ արարեալ ըն-
ծայեցեալ մարդոյն ։ Որպէս և մեք զնուաստս ինչ 'ի գործոց
հրամայելով առնեմք , իսկ զփափագելին ինքեամբք
իսկ մերձէն առնեմք . զի վասն այսորիկ իսկ ասէ գիր .
“ Առ այ զհողն յերկրէ „ ։ Նա առ հող , և ոչ կաւ
ինչ , այլ անօսրագոյն հող ։

Տեսանեմս զի 'ի նմին իսկ յառաջնումն յոյսն յարու-
թեան հաստատեցաւ ։ Քանզի հանդերձեալ էր 'ի հող
դառնալ ըստ ասացելումն թէ “ Ի հող մահու իջուցեր
զիս „ . զի մի ոք որ 'ի գերեզմանս հող տեսանելով 'ի
բաց հատցէ զյոյս յարութեան մարդկան , անդէն իսկ
յարարչութեան հաստատեաց զյոյս յարութեան . վասն
որոյ և ասէ . “ Առ այ զհողն յերկրէ „ ։ Նա առնէ հող
և ասէ հող . նա զօրութբ արուեստաւորին եղև փո-
խադրեալ ; և սա իմաստութբ արարչին փոխարկի ։ Նա
առ , ասէ , և ստեղծ ։ Զուսս էառն և զոյլ էառն ա-
սար . իսկ եթէ զիարդ փոխաբերեաց՝ զայն ոչ ասէր ։
Զբանն եցոյց և զօրինակն թաքոյց , զի ուսցիս մի ինչ

հետաքրքիր լինել Ա՟յ արարչութեանցն : Այլ եթէ զԱ՟յ-
արարչութիւնն քննել ոչ հրամայեցար, որչափ եւս ա-
ռաւել զԱ՟յ զծնունդն քննել ոչ պարտիս : Այլ ապա ըզ-
ձողքառամիտս առնելով զԱ՟ծ, 'ի միաւորն ընդ մարմնոցն և
զշունչն Ա՟ծ 'ի վերայ : Բայց զմարդն ստեղծանելով՝ նախ
յարդարէ զզգայարանսն, և յայնժամ ապա զհոգին ա-
րարչագործեալ եմուծ 'ի նա. ընդէր. զի յայտնի ցուց-
ցէ զառաւելութիւն մարդոյն : Այլ զի այլ կենդանիքն
լուծեալ մահուամբ և շունչն ընդ նմին ապականի, ան-
դուստ ասէ և զնոցա լինելութիւնն ուր անդէն հան-
դերձեալ էր ամենևին ապականել. իսկ զմարդն ստեղ-
ծեալ զմարմինն յերկրէ առնոյր, բայց զհոգին փչէ 'ի
նա : Այլ փոքր ինչ անսա, զի և զբան փչմանն ըստ կա-
րի իմում յայտնեցից քեզ. վասն զի 'ի բնմէն իսկ և ըզ-
սորա յոյս յարութեան ստորագրէ :

Ստեղծու նախ զմարմինն, և յառաջ էառ մարդն
պատկեր մեռեալ, և ապա պատկեր կենդանի և կեն-
դանի նկարագիր, և զկենդանի ազդումն ընկալաւ : Նախ
ցուցաւ մեռեալ և ապա կենդանի. յառաջ ստեղծ մար-
մին մեռեալ յոր կատարելոց էր զմարդն, և ապա յոր-
ժամ կատարեաց զմեռեալ մարմինն՝ յայնժամ և ըզ-
կենդանի նշանագիրն : Այլ ոչ առնէ զհոգին յառաջ
քան զմարմինն, զի մի՛ եղիցի ինքնատես եղելոցն. ոչ
առնէ հոգւոյն մերձ կալ յարարչութեանն, զի մի՛ պար-
ծեսցի իբրև զգործակից Ա՟յ. և ոչ միայն զի մի՛ պար-
ծեսցի, այլ զի մի՛ և զօրինակն իսկ տեսցէ զեղելոցն :
Նոյն և այժմ առնէ Ա՟ծ, զի զիւրաքանչիւր ոք ստեղ-
ծաւ յորովայնի. և զիարդ ստեղծու, ոչ տայ թոյլ ու-
մեք տեսանել : Ստեղծանիմք և ստեղծանիմք, և բնու-
թիւնն զիւր կարգն կատարէ, և զպատճառ ստեղծմանն
ոչ ոք կարէ գիտել : Ով զքանչելեացս, շինի տաճար 'ի
մարմնում, ստեղծանի տղայ յորովայնի, տուն 'ի տուն
յարդարի, և որ արտաքոյ տունն ոչ զգայ :

Այլ արդ առնէ զմարդն ըստ մեռեալ պատկերի, ա-
պա ասէ՝ թէ "Փչեաց յերեսս նորա շունչ կենդանի,
և եղև մարդն յոգի կենդանի,, : Այլ բազումք կարծեն
եթէ փչումն այն է շունչն, և զի յէութենէն Ա՟յ փո-
խարկեցաւ տաճարին 'ի շունչ : Այլ այս ոչ բազում ան-
մտութի միայն, այլ և լի բազում յառաւթեամբ. քան-

զի եթէ 'ի գոյութենէն մեր է շունչն, պարտ էր նմա առա ամենեսեան հաւասար լինել, և ոչ էր պարտ 'ի միում լինել իմաստուն, և 'ի միում յիմար և անհանճար. և 'ի ումն շունչ բարի, և 'ի ումն շունչ անիրաւ. վասն զի գոյութիւնն մեր ոչ բաժանի և ոչ այլայլի, այլ կայ ան- փոփոխելի. զի "Ես եմ, ասէ, և ոչ փոփոխիմ": Ա- պա, եղբարք, ոչ միայն զատանելք մեղուցեալ զհոգին, յայտնանէ յանդիմանեալ որպէս զի չեն յէութենէն մեր, այլ զատանելք զնոսա ընդ դատապարտանօք արկեալ. քանզի տէրն ասէ. "Մի՛ երկնչիք 'ի սպանողաց զմար- մին և զհոգին ոչ կարողաց սպանանել, այլ երկերուք ա- ռաւել որ կարողն է զհոգի և զմարմին կորուսանել 'ի գեհեննին": Որդ եթէ 'ի նմանէ է հոգին, ապա զինքն դատի նա:

Այլ արդ զինչ էր փչումնն՝ կարևոր է տեսանել: Փչ- չումնն մեր՝ հոգւոյն սրբոյ է ազդումն. զի որպէս փրկիչն փչեաց յերեսս երանելի առաքելոցն և ասէ. "Առէք հոգի սուրբ", այսպէս զփչումն Աստուծոյ մարդկաբար լսելի լեալ՝ և աստուածայեղաբար ընդունելի գոլ հոգի եր- կրպագելի: Որ հոգի մատուցեալ՝ ոչ եղև հոգի, այլ հոգի ստացոյց. և ոչ ինքն 'ի հոգի փոխարկեցաւ, այլ զհոգին արարչագործեաց. քանզի արարիչ է հոգին, և հաղորդ արարչութեան հոգւոյն և մարմնոյն ընդ հօր և ընդ որդւոյ, և Աստուծոյն զօրութեամբն արարչագործէ զստեղծուածն: Այլ մի կարծիցես եթէ մասն ինչ լինի նպաստ հայր և մասն ինչ որդի և մասն ինչ հոգին սուրբ. այլ զայս ասեմ, զի թէպէտ հայր առնիցէ, որդւոյ գործ է և հոգւոյն սրբոյ ուղղութիւն. և եթէ որդի արա- ցէ, նա հօր արարչութիւն է և հոգւոյն սրբոյ ազդումն:

Նաև եթէ ոք խնդրեսցէ ասել եթէ հոգին սուրբ չէր հաղորդ 'ի մերում արարչութեանն, կշտամբեսցի: Զի եթէ ոչ 'ի սրբոյ երրորդութենէն էաք ստեղծեալք, զիա՞րդ յերրորդութենէն ծնանիմք մկրտութեամբ. և եթէ ոչ 'ի հայր և յորդի և 'ի սուրբ հոգին հաւատայիմ ա- րարածք, զիա՞րդ 'ի հայր և յորդի և 'ի սուրբ հոգին մկրտովին նորոգիմք. այլ յորժամ եղեալքն ստացեալք, ոչ եղեն պէտք հոգւոյն սրբոյ, բայց յորժամ նորոգիմք յայն ժամ, ապա ուրեմն արարիչ է հոգին սուրբ, թէ- պէտ կամին թշնամիքն, թէպէտ ոչ: Այլ գիտասցէ Դա-

ւթի արարչական զօրութեան Հոգւոյն, զոր յաղագս մարդկայնին կազմածոյս ձայնեալ ասէ. «Ամենեքեան քեզ ակն ունին տալ կերակուր 'ի ժամու», և որ զկնին: Եւ ասա զինչ որ 'ի վերայ ածեալն. «Դարձուցանես զերեսս քո և խռովեսցին. հանցես զոգի 'ի նոցանէ, պակասեսցին և 'ի հող իւրեանց դառնան: Առաքես զոգի քո, և ստացեալք եղիցին»: Նոյն ուրեմն ստացիչ և արարչակից է Հոգին սուրբ: Եւ հայեաց 'ի ստուգութիւն բանին. յորժամ վասն մերոյ հոգւոյս ասէ, ասէ՝ «զհոգի հանես 'ի նոցանէ», ոչ զքո, այլ զնոցայն. իսկ յորժամ վասն սրբոյ Հոգւոյն ասէ, «առաքես, ասէ, զհոգի քո, և ստացեալք եղիցին»:

Իսկ եթէ առ այսոսիկ յանդգնեսցի ոք 'ի հերձուածողաց հակառակաբար տեսանել զմեծամարտութիւնն, դարձեալ այլ վկայութիւն փայլատակեսցի՝ զՀոգւոյն սրբոյ զարարչութիւնն քարոզելով, վասն զի լաւագոյն քան զամենայն արարածս և քան զերկինս և զերկիր և զծով Հոգւոյն սրբոյ գործ գտանի: Զի և մարմինն Քրիստոսի ամենասուրբ երկրպագելի, 'ի ձեռն որոյ երկինք և երկիր և ամենայն արարածք փրկին, Հոգւոյն սրբոյ գործ է: Քանզի սրբոյ կուսին տարակուսեալ առ աւետարանեալ ստար և զքանչելի երկունսն, և ասացեալ եթէ «Զիարդ լինիցի ինձ այս, զի ես զայր ոչ գիտեմ», և ասէ ցնա հրեշտակն. «Հոգի սուրբ եկեսցէ 'ի քեզ, և զօրութիւն բարձրելոյն հովանի լիցի 'ի վերայ քո»: Ոմանք կարծեցին զօրութիւն ասել զՈրդի: Եւ պարտ է տեսանել եթէ զՀոգին սուրբ կոչեաց՝ Հոգի սուրբ և զօրութիւն. քանզի որպէս Քրիստոս ասի այ զօրութիւն, նոյնպէս և Հոգին զօրութիւն անուանի, ասելով ցաշակերտսն տէրն. «Կացէք յԵրուսաղէմ մինչև զգենուցուք զօրութիւն 'ի բարձանց»: Նոյն և հրեշտակն ասէր ցՅովսէփ. «Յովսէփ որդի Դաւթի, մի երկնչիր առնուլ առ քեզ զՄարիամ կին քո. քանզի որ 'ի նմայն ծնեալ է, 'ի Հոգւոյն սրբոյ է»:

Եւ արդ զի զմարմինն Քրիստոսի Հոգին սուրբ ստացաւ, ցոյց զզանազանութիւն արարչութեանն առ արարածս և տես, մի ամօթ վարկանիր զՀողեղէն պատկերն: Քանզի եթէ ըստ քո բանից յորժամ եղեն Ադամ, հաղորդութիւն ոչ ունի յարարչութեանն Հո-

զկին սուրբ, այլ զատեալ լինի և անդ. զի հայր և որդի ստանալով զերկրայինն զմարդն, իսկ հոգին սուրբ զերկնայինն. զի «Փչեաց, ասէ, յերեսս նորա, և եղև յադի կենդանի»: Եւ նայեաց զգուշաբար. յորժամ ըստեղծաւն և արարաւն և զընտանին ընկալաւ զպատկեր, կինն չև ևս էր ստեղծեալ: Այլ զինչ. արար զնա ած, որպէս զի ոչ կամեցաւ զհոգին Ադամայ մերձ լինել յարարչութեանն, այնպէս ոչ ետ թոյլ մահկանացու աչօք ումեք կալ մօտ յարարչութեանն: Վասն այսորիկ կամելով ստեղծանել զկինն, էարկ քուն 'ի վերայ Ադամայ, զի մի հայող լինիցի և մի քննեսցէ զայն արարչութիւնն:

«Եւ արկ, ասէ, թմբրութիւն 'ի վերայ Ադամայ». այսինքն նիրհումն, և ննջեաց: «Եւ առ մի 'ի կողից նորա». որ կապեացն, և եղծ. յորոց գործեաց՝ փոխ առնու. յորոց արարն՝ առնու: «Եւ առ մի 'ի կողից նորա և ելից ընդ այնր մարմին»: Եւ ուստի ելից. տարակուսի բանս, այլ զօրութիւնն ոչ տարակուսի: «Եւ շինեաց զկողն զոր առ՝ 'ի կին»: Եւ զիարդ շինեաց դարձեալ ոսկերս, կողս. զիարդ փոխարկեցաւ յաչս, զիարդ 'ի ձեռս ստեղծաւ, զիարդ 'ի փորոտեացն դիրս փոխաձևեցաւ, զիարդ կցեցաւ լեզուն, զիարդ ճախարակեցան շրթունքն, զիարդ փոխաքանդակեցան ունչքն, զիարդ վերաթուեցան ականջքն, զիարդ ծաղկեցան հերքըն, ո՞ւր բուսան եղնգունքն, զիարդ զեղաւ արիւնն: Անհնարին զքո լինելութիւնդ. իսկ եթէ ոչ կարես ասել, ընդէր բանեա զքո հայհոյութիւնդ հակառակ միածնին:

«Եւ արկ թմբրութիւն 'ի վերայ Ադամայ, և առ մի 'ի կողից նորա և արար կին»: Եւ տես զամենիմաստ արարչութիւնն. 'ի միոյն ստեղծու երկուս, զի յերկուցն դարձեալ զմին կատարեսցէ առանց մերձաւորութեան. յԱդամայ եհատ զկինն, և 'ի միոյն արար երկուս, և յերկուցն դարձեալ առնէ զմին. քանզի որ յառնէն և 'ի կնոջէն՝ 'ի մի կատարի մարմին. կողն շինի. բանն մարդկային, և իմաստն ածային: Անհնարին զիարդ շինի կողն, և ոչ գտցես. շինեաց զկողն. զմինն ստեղծ, իսկ զմիւսն շինեաց: Ո՛ր այս է, ստեղծումն յերկրէ և շինելն 'ի կողէն. ստեղծ զԱդամ 'ի հողոյ և շինեաց զկինն 'ի կողէն. և յօրինէ զԱբէլ և զԿայէնն և զորս ըստ նոցայն,

և են եղեալքն ոմն ստեղծեալ և ոմն շինեալ, և ա-նուանքն ոչ որոշեցան հաւասար գոյութեամբքն. և զայս ինչ 'ի դէպ ժամու է ասել:

Քանզի ասեն հերձուածողքն՝ եթէ լինելին և ան-լինելին ոչ են նմանք. այլ որչափ ունին զանազանու-թիւն անուանքն, այնքան և իրքն հեռութիւն ունին: Արդ տուր զերկուց զանազանութիւնն՝ Ադամայ և առ-որս 'ի նմանէն. վասն զի Ադամ լինելի է և անլինելի. լինելի է ըստ որում եղեւն, և անլինելի ըստ որում ոչ ծնաւ. եղև և ստեղծաւ, այլ ոչ ծնաւ. իսկ կինն ոչ ծնաւ և ոչ ստեղծաւ: Նա անդէն զբանն և հաստա-տուն կալ զմիտդ: Ադամ ստեղծաւ և ոչ ծնաւ, իսկ կինն շինեցաւ և ոչ յերկրէ ստեղծաւ և ոչ յորովայնէ ծնաւ. և որք ըստ Կայենին են և Աբէլին, ոչ ստեղ-ծան և ոչ շինեցան, այլ ծնան:

Այս զի բազում զանազանութիւն ունին անուանցն միտք, քանզի այլ է ստեղծանելն և այլ է շինելն, ցոյց զզանազանութիւնն Ադամայ առ Եւա և առ որս 'ի նո-ցանէն: Զի եթէ հատանին յորջորջմամբքն և ոչ գոյ-ութեամբքն, զինչ սքանչելի է եթէ զանունութիւնն ի-մաստաբար դարձուցես. փոխեա զարտաձայնութիւնն. ուսի՛ր քեզ լինելին և անլինելին: Ուրացի՛ր զՀօր և զորդւոյ զյորջորջումն. իմաստագո՛յն եղեր քան զՀո-գին յորջորջութեամբն. ո՞չ էր քան զքեզ հաւատար-մագոյն ամն. ո՞չ էր կարող յառաջ քան զքոյդ հնարա-ւորութիւն զիմաստութիւնս զայս գտանել. ո՞չ արդեօք կարէր ասել՝ մկրտեցէք զնոսա յանուն լինելոյն և ան-լինելոյն: Բայց արդ որ առ հերձուածողսն մարտ և որ յաղագս բարեպաշտութեանն հանդէս՝ այլում ժամա-նակի շտեմարանեսցի, և մեք յառաջիկայսն դարձցուք բան:

“Եւ արկ 'ի վերայ Ադամայ ննջումն, և յայնժամ առ զկողն”. վասն զի զուգահանդերձեալ էր 'ի կողէս յայսմանէ յառաջ գալ պատճառոյն յանցանաց: Կինն եմոյծ զմահն Ադամայ. և փրկիչն կամելով զվէրսն բը-ժշկել, փոխադրեաց զկողն, և 'ի խաչին զնոյն կող տի-գին աւանդեաց. զի ուստի ած զվէրսն 'ի վերայ, ան-դուստ ծագեսցէ փրկութիւնն. “Եւ ել, ասէ, անտի արիւն և ջուր”: Նմա զխորհուրդն և պատուեա զանօ-

ըմպելիցն ։ Այլ սոքա զգուշացեալքն, քանզի մ՚զանուկ յետ քնոյն առաւ կոյն և ոչ յարբեցութեան. և փրկիչն նորա_դէս ոչ 'ի հակմանն լինելով բազում կոյն, այլ յետ նորին_մանն մարմնոյն եւս զկողն զօրականսն ։

Այլ նայեաց առաւօտուք, զի փրկիչն զամենայն անօ_րէնութիւնն 'ի վերայ խաչին կատարեր, և կերեր զայն ամենայն 'ի մարմնի գոլով և ձայնեաց, և զայլսն ըստ մարդկային կարգի, զի յամն չարչարանք ոչ մերձեցան, զամն չարչարանք ոչ Թշնամանեն, զամն չարչարանք ոչ նե_ղեն, եթէ ոչ և ս իցէ նուաստագոյն քան զմեր հոգիս ։ Զի եթէ վասն մերոյ հոգւոյս պատուիրեաց ասե_լով. "Մ՚ի երկնչիք որ սպանանեն զմարմինն, և զհոգի ոչ կարեն սպանանել", զիարդ հաղորդ լինի չարչարա_նաց մարմնոյն ։ Հոգի ոչ մեռանի. զամենայն արար ըստ մարդկային աւանդութեան կատարէ զամենօրէնութիւնն, զի ցուցցէ զիշխանութիւնն ինքնակամ եղեալ և ոչ 'ի ներքոյ անկեալ օրինաց բնութեան ։ Որպէս 'ի խաչին. "Կատարեալ է ամենայն. հայր, 'ի ձեռս քո աւանդեմ զհոգի իմ". Զայնիւ զզօրութիւնն եղյծ, և բանիւ ըղ_հերձուածոն պապանձեցոյց. քանզի նա էր որ ասէրն. "Իշխանութիւն ունիմ դնել զանձն իմ, և իշխանու_թիւն ունիմ առնուլ զնա".

Այլ յորժամ աւանդեաց զհոգին ըստ մարդկային օ_րինակի մեռեալ նորա, մնացական մեռուցեալ զմահ 'ի ձեռն մահուան, զօրականացն ոչ հաւատացեալ վասն նորա յանկարծակի այնպէս մահուանն վճարելոյ, և զմտաւ ածեալ եթէ գերազանցէ քան զմարդկային բը_նութիւնս այնպէս սակ բանիւ աւանդել զհոգին, մա_տեան փորձելով եթէ կենդանի է, և գտին ճշմարտա_պէս մեռեալ մարմնով և կենդանի ներգործութեամբ ։ Այլ զոր սպանին իբրև զմարդ, յետ խաչին խոստովանին որդի այ ։ Զի յորժամ զխոցոյն տեսանէ երաց և ել ա_րիւն և ջուր, որ սատար է 'ի մեռելոյ, քանզի ոչ երբեք 'ի մեռելոյ ըխէ ինչ, և յորժամ աղբիւրացաւ արիւնն' ա_րիւն խորհրդական, յայնժամ երաց կողն աղբիւր կե_նաց վասն կողոյն որ երաց զամենօրէնութիւն. յայնժամ ասէ հարիւրապետն որ կայր առընթեր. "Ճշմարտա_պէս որդի այ էր սա". Զի կենդանականն ուրացաք և 'ի մե_ռելոցն հաւատաց ։ Այլ սոր նայեաց զզուշացար առա_

ցերեկս. որպէս 'ի վերայ Ադամայ արկ զքունն մեծ և յայնժամ առ զկողն 'ի նմանէ, նոյնպէս և փրկիչն կատարեալ զննջումն ըստ մարմնոյ՝ յայնժամ բացաւ կողն. զի յայնժամ յետ քնոյն, և աստ յետ ննջմանն։ Ո՛վ բնաւորացն տեսեալ զարիւնն որդի այ քարոզեցին, իսկ հերձուածողացն տեսեալ զսքանչելիսն արարած ասեն։

Այլ ընդէ՞ր արգեօք տիգին պատահեաց կողն. զի պարտ էր ձևով խաչին ամենեցուն լուծանել զոր ըստ Ադամայն։ Վասնզի մեծ հանելով զնա 'ի դրախտէն՝ զբոցեղէն սուրն եդ շուրջանակի, որ արգելոյր զնա չմտանել 'ի դրախտն։ Այլ սուրն էր դառնալի, և ամենայն դառնալի մինչև ոչ բախեսցի ումեք ընդդէմ անկելոյն՝ ոչ առկայի։ Պիտէք 'ի փորձմանէն զասացեալս. ամենայն դարձաւոր եթէ ոչ առհարցի ումեք, ոչ կայ յուրոց ընթացիցն։ Այլ զի այնուհետև ոչ ոք կարէր կալ ընդդէմ բոցեղէն սրոյն, 'ի տնօրէնութեն խաչին ձևով տիգին ընդդիմադրեաց զկողն, զի 'ի ձեռն զգալի տիգին իմանալի սուրն հարեալ 'ի կողն՝ դադարեսցէ ապա 'ի սպառնալեաց, և մի այլ ևս արգելցէ զմուտս դրախտին։ Արդ ընկալաւ տէրն զսուրն 'ի ձեռն կողոյն, և առժամայն բացաւ դուռն դրախտին, աղբիւրացաւ 'ի կողէն բժշկութիւն վիրաւորեցելոյն 'ի կողէն. 'ի ձեռն կողոյն եհան զնա 'ի դրախտէն զառաջինն, և դարձեալ 'ի ձեռն կողոյն եմոյծ զնա անդրէն յարքայութիւնն։ Խաչաւեւաց, այլ ողորմեցաւ. եհան արտաքս, այլ ոչ ապականեաց խստաւ. դարձոյց, այլ ոչ արտաքս ընկէց։

Այլ զի ժամ է պաշտաման, թող տալի է մեզ, քանզի զի ամենայն ինչ հնարելի է այ. որպէս զի և 'ի մեզ մտածանել զպակասեցելոցն զմիտս, և ձեզ փոքր 'ի շատէ յայտնել զամենայն բանի զօրութիւն. զի "Տէր, ասէ, իմաստնոյն պատճառս և իմաստնագոյն լիցի„։ Պահասցուք զայն, զի մի զդրախտ կորուսաք, և բիւր դրախտս տնկեցաք ընդ ամենայն տիեզերս։ Պահեսցուք զայն, զի զդրախտն կորուսեալ վասն յանցանացն, յարքայութեան եղեաք կոչեցեալք 'ի ձեռն չարչարանաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

ՅՕՐ ՊԱՀՈՑՆ ՅՈՐՈՒՄ ՓՐԿԻՉՆ ԶՕՏՍ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑՆ ԼՈՒԱՆԱՅՐ ՅԱՐՈՒՑԵԱԼ ՅԸՆԹՐԵԱՑՆ

Ողորմութիւն ա͞յ և զմարդասիրութիւն քարոզէ արարածս ամենայն. քարոզէ և ասացուածս զանօրէնութիւնն: Սատան զի ոչ ինչ է յերևելեացս և յոչ երևելեացն որ ոչ քարոզէ զա͞յ զօրութիւնն. այլ երկինք և երկիր և ծով և ամենայն տեսանելիքս և ոչ տեսանելիքն ողորմութեամբն ա͞յ եղեն և հաստատեցան և պահին: Յաղագս որոյ յիրաւի երանելին Դաւիթ քարոզէ 'ի մարդասիրութենէն զողորմածն ասելով. "Ողորմած և գթած և արդար է տէր ա͞ծ մեր, ողորմի": Խառնեաց ընդ մարդասիրութեանն զարդարութիւն: Արդար կոչէ և մարդասէր. զի յորժամ արդար լուիցես՝ զարհուրեսցիս 'ի դատաստանէն, և յորժամ մարդասէր իմասցիս՝ և ընթասցիս ապաշխարութեամբ: Ոչ քարոզէ զմարդասիրութիւնն արձակ, և ոչ զարդարութիւնն մերկ. եթէ միայն քարոզէ զարդարութիւնն՝ զարհուրեցուցանէ զյուսացեալսն, և եթէ միայն ասէր զմարդասիրութիւնն՝ 'ի քամահանս ածէր զարհամարհողսն: "Ողորմած գթած և մարդասէր է տէր ա͞ծ մեր, ողորմի": Միաւորեաց զարդարութիւնն ընդ մարդասիրութեանն, բայց սակայն սկիզբն և կնիք բանին զողորմութիւն եդ. սկսաւ 'ի մարդասիրութենէն և կատարեաց 'ի մարդասիրութիւնն:

Երկին յաղագս մարդասիրութեան եղև և ոչ վասն պիտոյից ա͞յ. քանզի յորմէ հետէ երկին գործեցաւ, և ոչ ևս է վեց հազար ամ, և նախ քան զերկին և յառաջ քան զանբաւ յաւիտեանսն զայնոսիկ որք սկիզբն ոչ ունին, ա͞ծ էր և է, և նախ քան զմեծութիւնս երն ասի: Ոչ եղև երկին յաղագս պիտոյից ա͞յ, այլ վասն մարդասիրութեան: Յաղագս այսորիկ երկինք պատմեն ոչ զպէտս ա͞յ, այլ զփառս ա͞յ: Ասի ա͞ծ յերկնի ընդ Դաւթայ, "Աստուած մեր յերկինս". այլ ասի ոչ իբրև պէտս ունելով ա͞ծ երկնի, այլ իբրև հանգուցեալ

ուրեք։ Յերկնի են հրեշտակք, որպէս և երկիր որք յերկրեւս մարդիկ։ Նայելի իմն խօսի պատմութիւնն զեկուցանելով զժամ ճաշոյն․ «Ամենայն երկիր ճաշէր»․ փոխանակ եթէ ժամ էր ճաշոյ։ Արդ կոչին երկիր, որք յերկրի են մարդիկ․ կոչին և երկինք, որ յերկնի են հրեշտակք։ Եւ յայսմ եկն 'ի քարոզելն․ «Ու-րախասցին երկինք և ցնծասցէ երկիր»․ այսպէս երկինք։ Որ յերկինս հրեշտակք՝ ընդէր ուրախ լցին․ վասն աշխարհի փրկութեան։ Եւ ո՞ երաշխաւոր լինի ձայնիս այսմիկ․ ինքն հրեշտակաց թագաւորն․ «Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, խնդութիւն լինի առ հրեշտակաց որ յերկինս են վասն միոյ մեղաւորի որ ապաշխարէ»։

Արդ եղև երկինք 'ի փառս այ և 'ի պէտս մեր, զի արեգակն զմեզ լուսաւորեսցէ և լուսին և ամենայն աստեղք․ զի ոչ եթէ արեգական պէտս ունէր ած արարիչն լուսոյ․ ոչ ունէր պէտս զգալի լուսոյս, որ միայն ունի զանմահութիւն բնակեալ 'ի լոյս յանմերձենալի։ Եւ ոչ ինչ հրաշալի եթէ ած զգալի լուսոյ պէտ ինչ ոչ ունի, զի և ոչ հրեշտակք ընդ երկնաւ լուսոյն պէտս ունին․ այլ միայն որ 'ի վերայ երկնի, և երկնայինն լոյսն ինքն ած։ Այսպէս վկայեն և գիրք գործոց առաքելոց․ «Ի մէջ գիշերի հրեշտակ եկաց 'ի կապարանին յորում էր Պետրոս»։ Ոչ ինչ ասէ պատմագիրն, մանաւանդ եթէ հոգին սուրբ որ 'ի ձեռն նորա խօսէր․ «Եւ ահա հրեշտակ եկաց 'ի գիշերին և լոյս ծագեաց 'ի տանն»։ Եւ արդ եթէ հրեշտակ ոչ ունի պէտս լուսոյ լեալն, արարիչն ամենեցուն լուսոյ պէտս ունիցի։ Ոչ ինչ են նմա պէտք լուսոյս այսմ, այլ զմեզ զուարճացուցանէ լուսովս, զմեզ կենագործէ, զմեզ փայփայէ․ վասն զի ամենայնն եղև յաղագս փառաց նորա և մերոյ պիտոյից․ արեգակն զի զմարդիկ լուսաւորեսցէ, ամպք յանձրևոյ սպասաւորութիւն, երկիր 'ի պտղոցն քաջաբերութիւն, ծով 'ի վաճառականաց առատութի։

Ամենայն ոք սպասաւոր մարդոյ լինին, մանաւանդ կերպարանին տեառն․ զի և ոչ յորժամ թագաւորական պատկերք և կերպարանք 'ի քաղաք բերեալ լինին, և ընդ առաջ հանդիպին իշխանք և ռամիկք հանդերձ բարեբանութեամբ և ահիւ, ոչ զտախտակն պատուեն և ոչ զմելանն եդեալ գիր, այլ զպատկեր թագաւորին։

Նմանապէս և արարածս ոչ զերկնայինս անօթս պատուէ, այլ յերկնայինն 'ի պատկերէն պատկառէ: Մանաւանդ եղև 'ի պէտս մեր յաղագս այ̃ մարդասիրութեանն: Նաև վկայելով ողորմութեանս այսմ ասէր իմաստութիւնն. «Ողորմիս տէր ամենեցուն, վասն զի զամենայն կարես»: Ի տեղւանն սիրով արար, և այժմ անօրինէ յաղագս սիրոյն. ոչ ինչ առնէ զարշելով. եթէ առնէր, ոչ առղեօք անօրինէր. վասն այնորիկ և գիրք ասեն. «Ոչ յումեքէ զարշի տէրն զորս արարն». զի ոչ եթէ առնլով ինչ արար զորս ստեղծն:

Արդ ոչ ինչ եղև յերևելեացս և յաներևութից յաղագս պիտոյից այ̃. այլ վասն փառացն այ̃, զի փառաւորեսցի իւրև զմարդասէր. ոչ ինչ կարօտեալ զամենայն գործեաց: Ծնեալս և ընծայեալք այ̃ օրհնութիւնս, թէպէտ և չինեալք տունս, զմեզ իւրեանս պատուեալք և փառաւորեալք: Ստացած զբարեմտութիւնն և եթ ընդունի. վասն այսորիկ և Դաւիթ բարեբանէր, իբրև զբարերարն և զա̃ծ ասէր նախապատիւ զբարեկամութիւնն առնելով. խոստովանի զայ̃ անկարօտութիւնն: Որպէսզի ասէ Դաւիթ. «Տէր տէր իմ ես դու, և բարեաց իմոց ոչ ունիս պէտս»: ոչ ինչ պէտս ունի որ առ մեզէն: Որոշելն զբարերարութիւնն այ̃ երևելիքս և աներևոյթքն. այլ սակայն ոչ այնպէս քարոզեն որպէս 'ի մարդիկ զզգալութեան. որ 'ի կերպարանի այ̃ էր, 'ի պատկեր ծառայի եկաւ՝ ոչ փոփոխեաց զպատիւն, այլ նաղելի արար զմարդասիրութիւնն: Այս զիս ածէ բանիս կարգաւորութիւն որ յաւուրս յայսմ եղև ահաւոր խորհուրդ: Զի՞նչ եղև այսօր:

Այսօր փրկիչն զաշակերտացն լուանայր զոտս: Որչափ մարտալէս ասել սարսափելի է, և լսելն ահաւոր. երկրպագիմ քարոզել, վասն զի իմանամ զմեծութիւն պատուոյն. զարհուրիմ և լսել, մի գուցէ 'ի վտանգս ապերախտութեանն անկանիցիմ: Այսորիկ և խանդեցեալք արհաւիրս ունիմ և լռեալք, սասցեալք յաղագս մեծութեանն, և լռեալք վասն ապերախտութեանն. բայց սակայն տասցուք զահաւորսն, զի և նա առնել զսարսափելիսն ոչ հրաժարեաց:

Արդ 'ի վերայ երկրի երևեցաւ, մարդկան արարիչն, ընդ ծառայսն տէրն, արարիչն ընդ արարածս, 'ի

ծառայի պատկերի ՏՆ պատկերն. յաղագս որոյ ասէն Պաւղոս. «Որ ՚ի կերպարանս ՏՆ էր, ոչ ինչ յափշտակութիւն համարեցաւ զալ հաւասար ՏՆ. այլ զինքն թափեաց զկերպարանս ծառայի առեալ»։ Զառաջնորդական զմարդկայինն պատկեր և ծառայի կերպարանս զգեցաւ ամենեցուն տէրն. բայց առաւել ՚ի մնորհէնութեանս այսմ զծառայի կերպարանս զգեցաւ, յորժամ յարեաւ յընթրեացն որ կերակրէ զամենայն զընդ երկնաւս, յորժամ բազմեալ էր ընդ առաքելոցն տէրն ընդ ծառայսն, բանն ընդ այնոսիկ որոց զբանն ոչ էր ուսեալ, աղբիւրն իմաստութեան ընդ այնոսիկ որք զգիրս չգիտէին. յորժամ բազմեալ էր ուտելով ընդ նոսա որ զամենեսեան կերակրէ և զարմանէ, ընդ աշակերտսն որ զաշխարհ ամենայն կերակրէ. ոչ բաւական վարկաւ զմեծութիւն ճշմարիտն այնորիկ, զի ընդ իւրում ծառայսն բազմեալ էր։ Պետրոս և Մատթէոս և Անդրէաս և Փիլիպպոս որք յերկիրէս մարդիկ բազմեալ էին ընդ նմա, որում մերձ կային Գաբրիէլ և Միքայէլ և ամենայն զօրք հրեշտակացն։ Ո՛վ սքանչելեացս. որում ահիւ մերձ կային հրեշտակք, ընդ նմա բազմեալ էին աշակերտքն համարձակ բարձում համարձակութեամբ.

Եւ ոչ շատացաւ այնու հրաշալեօքս. այլ յարուցեալ յընթրեացն, առէ, ՚ի բաց եդ զկերկնոցն, որ զգեցեալն է զլոյս իբրև զհանդերձ, և սփածաւ կտաւ։ Սփածաւ կտաւ որ զգեցուցանէ զերկինս ամպովք. և արկ ջուր ՚ի լուացարանն, որ ՚ի լիճս և ՚ի գետս զջրոց բաղխութիւն հեղու. և խոնարհեալ ՚ի ծունկս զաշակերտացն լուանայր զոտս, որում կրկնի ամենայն ծունր երկնայնոց և երկրայնոց և սանդարամետականաց։ Լուանայր զոտս աշակերտացն ամենեցուն տէրն, ոչ թշնամանելով զպատուն, այլ ցուցանելով զանչափ մարդասիրութիւնն։

Սակայն թէպէտ և մեծ էր մարդասիրութիւն, Պետրոս ոչ անփոխացաւ զգերազանցութիւնն, որ միշտ ջերմ ՚ի հաւատսն՝ ջերմագոյն եւս գտաւ ՚ի գիտութիւն ճշմարտութեանն։ Եւ այլքն ամենեքեան ընկալան զլուանալն նորա ոչ ինչ հրաժարելով, այլ դողացեալք ընդդէմ ոչ կարէին ասել տեառն. իսկ Պետրոս հակառակէր ընդ տեառնն յաղագս հաւատոյն և ասէր. «Դու զիմ ոտս լուանաս տէր. ոչ լուասցես զոտս իմ յաւի-

տեան,,: Պնդեցիկ է համառօտ ասացմանն¹ բարեմասնութեանն, այլ անգիտանայր զանանձնութիւնն. Հաւատով սպասաւորէ, և բարեմասնութեամբ հնազանդի. վասն զի պարտ և արժան խակ էր այնպէս լինել բարեպաշտին՝ ոչ անդադանել² յընտրողութիւնս, այլ անձնատուր միոյ կամացն: Հրաժարեցիր իբրև զմարդ, և ապաշաւեցիր իբրև զծառայ:

Փրկչին տեսեալ զնորա զընդդիմակացութիւն հագոյն անխոնարհելի և քան զամենայն սաստ զօրաւորագոյն, ասէ ցնա. "Ամէն ասեմ քեզ. եթէ ոչ լուացից զքեզ, ոչ ունիս մասն ընդ իս,,: Հայեաց զիարդ ահաւոր էին իրքն, և ձայնէս զխոնարհութիւնն եղած ՚ի ձեռն մեծագոյն եւս խստութեան համառօտաբար ընդդէմ նախ երևեալ օտար զնա ասէ յիւրմէ մասնէն, զի մի յաղթեսցէ մարդկայնոյն ընդդիմակացութիւնն, այլ հերքեսցեն միոյ ախորժակքն: Եւ ապա առաքինին և սքանչելին Պետրոս որ³ որպէս հրաժարեալ՝ արագ արագ փոխեցաւ, և յորժամ եւս խիստ զհրամանն՝ համառօտ ընծայեաց զապաշաւանսն և ասէ. "Տէր, մի միայն զոտս, այլ և զձեռս և զգլուխս բովանդակ լուա,,. զամենայն սրբեա, զի ասացից և ես ընդ Դաւթայ "Լուասցես զիս, և քան զձիւն սպիտակացայց,,: Եւ տէրն ասէ ցնա. "Լուացեալն պէտս ինչ ոչ ունի, բայց զոտսն ևեթ,,:

Ընդէ՞ր զոտսն միայն լուանայր. յաղագս ընթացից առաքելոցն: Լուանայր զոտսն, ոչ զաղտոն միայն մաքրելով, այլ և զօրութիւն դնելով ՚ի գարշապարսն ոտիցն: Եւ զայս գեղեցիկ լուացումն տեսանելով Եսայիաս ՚ի հեռաստանէ ՚ի վաղուց⁴ ժամանակաց գոչէր. քանզի եւս եթէ ոչ մարդ լուաց, այլ Աստուած սրբեաց, աղաղակեաց ասելով. "Իբրև՜ զի գեղեցիկք են ոտք աւետարանչացն զբարիս,,: Մերձենայ յոտսն, զի զօրացուսցէ զերկրային ոտսն որք հանդերձեալ են ընթանալ ընդ ամենայն ընդ երկնաւս:

Եւ այլ միւս եւս խորհուրդ, եղբարք. վասն զի ՚ի

1 Օրինակ մի բարեմասնութեան մասին համառօտ, այլ:

2 Օրինակ մի յանձնել:

3 Այլք որքանզի արագ արագ փոխեցաւ ՚ի հրաժարելոյն կամ ՚ի հրաժարելն:

4 Այլք ՚ի վերուստ:

սկզբանն երեւեցոյց մեծ հակառակն Եւայի առնլով օձին. «Նա սպասեսցէ քում գլխոյ, և դու սպասեսցես նորա գարշապարի»: Նոյն հարկանէ զգարշապարին մեղւոյ, որում հրամանն ետ. զի բժշկեսցէ՝ զձեռն 'ի վերայ դնելով, և ոչ առցեն սկիզբն թոյնք օձին. և զի ուսցիս եթէ լուծեալ զառաջն զօրութիւն ընձեռեր այնուհետեւ հակառակ դիւացն: Յառաջագոյն մատնեալ էր զգարշապարն օձին. իսկ զկնի այնորիկ զօրացեալ 'ի ձեռանէքն՝ կոխեաց զմոլորեցուցիչն, որ զօրացոյց զնոցա զոտս և ասաց. «Ահա ետու ձեզ իշխանութիւն գնալ 'ի վերայ օձից և կարճաց»: Պայծառանայ այսուհետեւ և խաչին շնորհ, և զամենեցուն զմեր լուանայ զմիտս բանիւ ճշմարտութեան 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր, որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

Ի ՅԱՐՈՒԹԻՒՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ*

Յորժամ զախրական ձմեռն զարնանային ժամանակն փոխանորդեսցէ, և զանազան հաւուցն յօդս թռչուցեալ նուագաձայնութեամբ երգեն՝ զհեշտութիւն ժամանակին մարդկան նշանակելով, յայնժամ ծիծառունք հեշտախօսք երագաթռիչք զօդս հարկանեն 'ի վերայ գլխոց մարդկան անցանելով, զօրէն ծաղկի զիւրեանց ձայնն յականջս մարդկան արկանելով. յայնժամ է տեսանել մաքուր և զօդ առանց հողմոց, և ըղձէմն մարդկան զուարթս նման ցածութեամբ փոփոխմամբ ալեաց ծովու յարմարեալս: Նոյն զի և հաւուցն զանազան հնչմունք հեշտացուցանեն զլսելիս, և օդ մաքուր զուարճացուցանէ զաչս, և ազգի ազգի ծաղկանց պայծառութիւնք վայելչացուցանեն զհոտոտելիս: Որք այս հրճուանք, սիրելիք, ընդ ձեռամբ մարդկան՝ երկրային և ժամանակեայ զարուն. իսկ մեծայլն և անարատ զարունն Քրիստոս զեկեղեցի մանուշակօք և վարդօք և շուշանօք հոգեւորօք զարդարեաց, հաւատովք

* Համառօտութիւն է այսր Ճառ- թեան Նանայի ասորւոյ: որ վերջաբան Յովհաննու մեկնու-

զուարճացուցանէ զլսելիս, և խնկոց ծաղկանց զհոտանարանս սրտից մերոց լնու: Վասնզի ո՞ որ 'ի հաւատացելոց այժմ ոչ ուրախանայ, ո՞ այժմ ոչ բերկրի յորժամ տեսանէ զնոր լուսաւորեալդ ըստ օրինակի շուշանաց պայծառ սաղարթիւք զգեստուց պճնեալ և 'ի մէջ սրտին զգեցեալ զանկեղծանձանչ հաւատս: Ո՞րպ զգուցես, սիրելի, աչօք սրտի հայելով 'ի հրեշտակաց խորանն զհաւատացելոցն զանդ արեամբն Քրիստոսի ծնընդքնեալս[1]. վասն զի բոցաւորբ վարդն յանապականնէն Մարիամէ անապականաբար ծաղկեաց: Որ եղակր պայպասի անուշահոտութիւն ստացաւ զոր մեր եղակրն հոտոտելք չնորհին խնկեալ լինի: Հաստատեցաւ 'ի հաղեար շուշանն լուսաւոր; և զարդես 'ի նմա զհոգւոյն անմահ անուշահոտութիւնն, զերկնայինն ասեմ զօծմանն իւղ: Այս հայրենեաց արմաւենիք տասովք զյաղթութիւնն նշանակելով՝ քաղցրապտուղ զսէրն ցուցանեն. աստ գեղեցկաբարբառ հաւք սաղմոսանուագացն միաձայնաբար ա՞յ զօրհնութիւնս երգեն. աստ կուսութիւն զօրէն խնկոց մաքուր զանուշահոտութիւն առօթիցն ա՞յ ընծայելով խնդայ. աստ պարկեշտութիւն զուարճացուցանէ զոստս սրբութեան, որպէս Աբրահամ զԻսահակ պատարագելով զուարճանայր. աստ ողորմածութեան սաեղունք բազմապտուղ զոստս բարեգործութեանն աղքատաց առաջի արկանեն, զուարճացուցանեն զտէրն և կերակրեն զաղքատակիցան: Սուտութիւն երգեացէ ասելով. ուղղեսցին աղօթք իմ որպէս խունկ առաջի քո տէր. ողորմածն ասասցէ, ես որպէս ձիթենի բաղձապտուղ 'ի տան տեառն: Արդարն որպէս զարմաւենի ծաղկեսցի, իբրև զմայրսն Լիբանանու բազմասցի: Այժմ սատանայական խարդախութիւնքն յամօթ եղեն, և զուարթութիւնք ծաղկին եղտերացն պայծառացան. այժմ սուգ մեռելոցն փախըստական եղև, վասն զի ճառագայթք արեգականն եկին: Երգեսցուք ամենեքեան 'ի միասին երգ նոր, քանզի վայել է նորոյս նոր և երանելի երգ. երգեսցուք երգ նոր, զի ահա Ադամ նորոգեցաւ և Եւա յերկինս համբարձաւ և սատանայ 'ի հուր մատնեցաւ: Ասասցուք

1 Յերկուց օրինակաց երկաթագրին ծնեալ:

զքեան Սողոմոնի զերգսն, վասն զի վայել է մեզ այժմ քան թէ յայնժամ նոցա. եկեսցէ և զհետ մեր և սըրբոց կանանցն այնոցիկ պար, և ասասցէ զոր յայնժամ 'ի կարմիր ծովուն հնչէին. "Օրհնեսցուք տեառն, զի փառօք փառաւորեցաւ": Եւ զի՞նչ արար. զհեծեալսն և զձիսն ընկէց՝ զերիվարն և զհեծեալն, զձին՝ զիգամոլ զմեղսն, և զհեծեալն որ 'ի վերայ մեղացն նստէր ըզդեն՝ 'ի մկրտութեան աւազանն 'ի վայր ընկղմեաց: Երգ երգեսցուք տեառն, վասն զի փառօք փառաւորեցաւ, և զՓարաւոն և զզօրս իւր ընկէց 'ի ծով, այսինքն զսատանայ և զխաւարային և զպիղծ դիւացն նորա զբանակս 'ի մկրտութեան աւազանին ծովասոյզ արար: Եւ ես երկնչիմ լսելով՝ թէ հող էիր և 'ի հող դարձցիս. վասն զի մկրտութեամբն զհողն 'ի բաց եդի և զերկինս զգեցայ. և լսեմ թէ երկին ես և յերկինս երթիցես. վասն զի "Որք 'ի Քրիստոս մկրտեցայք, զՔրիստոս զգեցայք". և "Որպէս հողեղէնն՝ նոյնպէս և հողեղէնքս, և որպէս երկնայինն՝ նոյնպէս և երկրայինքս": Պարտ է մեզ և յամենայն վերայ ելանել և յերկինս վերընթանալ: Եւ է անվկայ բանս, լուր Պաւղոսի որ ասէ. "Յափշտակեալ լիցուք ամպովք 'ի հանդիպումն տեառն, և այնպէս յամենայն ժամ ընդ տեառն լինիցիմք": Յաղագս որոյ որպէս և այժմ լուայք տաղմոսերգողին, որ մեզ պատուիրէր և ասէր. "Այսօր է զոր արար տէր, եկայք ցնծասցուք և ուրախասցուք 'ի սմա" ոչ արբեցութեամբ և ախակալութեամբ թմբրեալք. վասն զի այն ոչ է ուրախութիւն, այլ անզգամութիւն և խաւար սրտի. այլ բերկրեսցուք 'ի տէր խայտալով և հոգւով ցնծասցուք, սիրով բերկրեսցուք, յուսով զուարձասցուք: Աւէ պարտ և արժան իցէ և զմիւսն իմանալ զուրախութիւն սրտի, զերկնային հացն մաքուր ձեռօք և սուրբ սրտիւ ընդունել յանձինս, առաքեսցուք զյաւիտենական կենացն զպաշար: Սուրբ ձեռօք առեմ, ոչ քնով հանգուցեալս, այլ բարեգործութեամբ պայծառացեալս, և զմ̃ծային և զերկնային զխառնուածն վարդապետեսակ շքթամբք ճաշակեալ. ոչ կարծութեամբ իւիք շառագունեալ, այլ արեամբն Քրիստոսի ծիրանացեալ:

Ո՜վ ճշմարտապէս բարւոյ աւուրս, յորում գան զե-

նեալ լինի և Յուդայ գնեալ և հոգին մեր կենդանի է. քանզի ասէ. «Այս եմ հոգին քաղ»: Ո՞վ նոր խորհրդոյս և սքանչելեացս հրաշափառագունից. խաչն կանգնեցաւ և Քրիստոս բևեռեցաւ, մահն անխռովէր, երևելի վարագոյրն սուրբ լեալ՝ խաչն էր երևելին և առագաստ կատարեալն. երէկ կանգնեցաւ խաչն և այսօր ծանեաւ ժողովուրդն: Ո՞վ մահ Քրիստոսի, որ մահու է մահ, քաղցր աղբիւր 'ի դառն մահուանէ բղխեալ. աբրահամեան խորհուրդն 'ի Քրիստոս կատարեալ. Իսահակ 'ի վերայ սեղանոյն կապեալ լինի, և գառն փոխանակ նորա զենեալ. որդին մի 'ի խաչ ելանէր, Յիսուս վասն մեր չարչարեալ: Հաստատեցաւ սիւն խաչին 'ի նաւի աշխարհիս, և աշխարհս առանց նաւաբեկութեան կայ մնայ. այսու ստացաք նաւելով զնաւաբեկութիւն մահու ոչ դիպեցաք, այլ 'ի վեր յերկինս նաւեցաք յանմահ կենդանութիւնն:

Ոչ ես երկնչի Ադամ, վասն զի Մարիամու յերոյ անիծիցն զերծաւ. ոչ ես Յուդայ երկնչի յօձէն, քանզի Քրիստոս ջախջախեաց զգլուխ օձին 'ի վերայ ջուրց, այս է 'ի մկրտութեանն: Ոչ ես լամ, ոչ ես ողբալով ասեմ՝ դարձաւ թշուառութիւն իմ 'ի ցցել յիս փշոցն, վասն զի եկեալ Յիսուս Քրիստոս զփուշ մեղաց մերոց արմատաքի խլեաց՝ յիւր գլխոյն վերայ եդեալ. լուծան նզովքն, լուծան առաջինն անէծքն որ ասէին ինձ «Փուշ և տատասկ բուսցի քեզ». վասն զի դոսացան փուշք և արմատաքի խլեցաւ տատասկն, և երկնքին հաւատոյ յօրինեալ պսակ և 'ի վերայ գլխոյ իմոյ եդաւ: Ո՞ր ոք 'ի Հրէից կամ 'ի հեթանոսաց հաւատացելոց ոչ խնդացէ՝ եթէ փայտն կանգնեցաւ և կեանք ծաղկեցին, և նա համապարզօր 'ի հաւատացելոցն կթի. և պտուղ ծաղկեցելոյ ծառոյն կայ մնայ: Ամենայն ցեղք և բովանդակ հաւատացեալք յայս ծառ գնացիք հոգւոյն ելանելն և զծոց մնացն անմահութե-պտղոյն լնուլ: Զամենեսեան բառնայ ծառս և զպտղաբերեան յագեցուցանէ, և զկնի այսօրիկ յերկինս ձգէ:

Վասն զի զինչ զոր ոչ յաղագս մեր համբերեաց Քրիստոս լինել. ոչ կարեմք թուել զամենայն նորա, սակայն ձեռնարկեսցուք, ով սիրելիք: Ճանապարհ ; դուռն, այր, ոչխար, հովիւ, մարգարիտ, լոյս, վէմ, ա-

րեգակն արդարութեան, հատ մանանխոյ, որդն, մարդ։ Բազմանուն Քրիստոս և մի է որդի. բազմանուն է և մի է, ոչ փոփոխելով և ոչ այլայլելով, վասն զի անփոփոխելի է ա՛ծութիւնն, այլ իւրաքանչիւր իրի ըստ գործոյն յարմարեցաւ, և զիւր անունն յիւրաքանչիւր 'ի գործն եդ։ Տեսցուք սիրելիք, եթէ կարասցուք իւրաքանչիւր ումեք անուան զգործն պատշաճեցուցանել։

Ճանապարհ կոչեցաւ, վասն զի "Ես եմ ճանապարհ և ճշմարտութիւն և կեանք„. զի նա ինքն է առաջնորդ ամենայն առաքինութեան և յերկինս ճանապարհ ելանելոյ։ Այլ և դուռն, վասն զի "Ես եմ դուռն ոչխարաց„. զի ընդ նա իբրև ընդ դուռն յերկնից արքայութիւնն մտանեմք։ Աղ անուանեցաւ, զի ըզժահահոտութիւն կռապաշտութեան մարդկան 'ի բաց մաքրեաց, և զանձինս մեր հոտովն բարեպաշտութեան հաւատոյ համեմեաց, և զլուծեալ անդամսն մտաց ճըշմարտութեն աղիւն պնդեաց։ Ոչխար կոչեցաւ. "Իբրև զոչխար ածեալ 'ի զենումն, և իբրև զորոջ առաջի կտրողի անձայն„. ոչխար յաղագս զենմանն և վասն անդամոց նորա ճաշակմանն և սրբոյ արեանն նորա կնիք և պահպան։ Հովիւ անուանեցաւ, "Ես եմ հովիւն քաջ„. զի զմոլորեալ ոչխարն դարձոյց և զոսոխն մեր զառիւծն ցպով խաչին սպան։ Մարգարիտ կոչեցաւ, զի իբրև ըզմարգարիտ 'ի գաղտակրի 'ի մէջ երկուց կուսական պատենից, մարմնոյ ասեմ և շնչոյ, առանց սերման եղեալ. և յաղագս լինելոյ զարդ յանձին, և վասն բազմաճառագայթ և մաքուր ամենայն ուրեք զա՛ծութեանն նըշոյլս փայլելոյ։ Լոյս անուանեցաւ, քանզի "Էր լոյսն ճշմարիտ որ լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ եկեալ յաշխարհս յայս„. յաղագս խաւարային մոլորութեան մթոյն մտաց մերոց 'ի բաց քակելոյ, զի տեսանիցեմք ճըշմարտապէս որոց երկիր պագանէաքն յառաջագոյն եթէ ոչ են ա՛ծք, այլ գործք ձեռաց մարդկան քարինք և փայտք։ Վէմ անուանեցաւ, զի զերկուս ժողովուրդս իբրև զերկուս որմս հաւատով շինեալ 'ի վերայ նորա կայ 'ի մի յարմարելով զփրկութեանն հաւաքումն։ Արեգակն արդարութեան անուանեցաւ յաղագս լուսաւորութեն իւրոյ և երկոտասան ճառագայթից գնդին երկոտասան առաքելոցն։ Հատ մանանխոյ անուանեցաւ, վասն զի

փոքրկացուցանէ զինքն և զիջանէ ըստ բնութեան մերոյ 'ի սկզբան հաւատոյն. և ապա յորժամ յաճախ հաւատոց մերոց մտանելով 'ի խոր անկցի, երկնաբերձ 'ի վերայ մեր ամբառնայ 'ի բարեպաշտութեանն և յիմաստութեանն ջեռնուլ։ Որդին անուանեցաւ, վասն զի "Նա որդին եմ և ոչ եմ մարդ". որպէս զի զփայլատակեալ ա̃ծութիւնն իւրև զկարթ յորդն մարմնոյն ծածկելով և կենդանարարս այսորիկ 'ի խորս իջանելով՝ իւրև զգալ ձկնորս 'ի վեր ձգեաց՝ ընլով զգրեալսն "Ածցես զվիշապն կարթիւ"։ Մարդ կոչեցաւ, վասն զի ոչ 'ի հեշտութենէ և ոչ 'ի քնոյ, այլ 'ի կուսէ և 'ի հոգւոյն։ Նայց զի իւրաքանչիւր ոք 'ի ձէնջ, սիրելիք, անստահակ[1] մեղսասահման վարդապետութեանս աստանօր սկսեալ զճառ բանիցս մերոց, կնքեսցուք հոգւոյն սրբով. զի այլք եկեալ մեղրակաթ իմաստութ̃ ուսման մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի զընդունարան սրտից մերոց լցուսցէ, և զբազմաբուղխ պտուղ բարեպաշտութեան իւրաքանչիւր ոք 'ի մէնջ բուսուսցէ, ոմն բերցէ երեսուն և ոմն վաթսուն և ոմն հարիւր. զի պսակ շնորհաց ընկալցի 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր, որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

Ի ՓՈՐՁԱՆՍ ՕՐԻՆԱԿԱՆԻՆ

ԵՒ Ի ԳԱՏԱՍՏԱՆԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԱՌ Ի « ՍԻՐԵՍՑԵՍ ԶՏԷՐ ԱՍՏՈՒԱԾ ՔՈ ՅԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐՏԷ ՔՈՒՄՄԷ ԵՒ ՅԱՄԵՆԱՅՆ ԱՆՁՆԷ ՔՈՒՄՄԷ ». ՈՐ ԱՍԱՑԱՒ ՋԿՆԻ ՅԱՌԱՋ ԱՍԱՑՈՒԱԾԻՆ

Աստակք և ջանք առաջին վարդապետին եղեն, զի յիմում բուրաստանին տունկս արկի, զիմ անդս սերմանեաց, զիմ զգանձալի զտապանակն պատրաստեաց, որ ճշմարտութեամբ շնորհեաց նմա զգանձս։ Արդարև երանելի գանձ։ Ո՞ք իցէ որ զամենայն փառաւորութիւնս զկենաց աշխարհիս զմտաւ ածիցէ, և զամենայն ինչ լաւ զերևելիս համարիցի. այլ ոչ կարիցէ ինչ զառ-

1 Երկաթագիրն անստաւ հարցս։

նել յայսմ կեանս մեծ և երևելի քան զայսն ինչ, և ոչ առաւել քան զառաւշութիւն ուրախութեան։ Օ՜ իսկ որք 'ի մեծութիւնն յառաջացեալ են, նոքա երազոց և ստուերի նմանեն և կեան անհաստատութեանք և մեռանին անդյայս։ Նոյն արդ յայսմ իբր առ ած է. նորա վախճանն երանելի, կեայ և ուրախ է 'ի կենդանութեանն' յաւոյն համարձակութեանք. Թէպէտ և յառնեն խնչ նեղութիւնք կամ փորձութիւնք 'ի վերայ, սակայն միայն յուրախութեան են յաւուրն որ առ ած. հրաժարեալ յաշխարհէս ուրախութեանք երթայ առ այն որ 'ի կենդանութեանն յաւայր, վասն որոյ փութայր և ջանէր առ նա հասանել ըստ ընթացից վաստակոց իւրոց առնուլ զնահատակութեան պսակն։ Սարս և պատերազմ մեծ ածպաշտաց է կենդանութիւն, կոյս և կուսի բազմադէմ և բազմապատիկ մաքառել ընդ ցանկութիւնս, ընդդէմ կալ ցասման, հեռանալ 'ի ստացուածոց և յընչից սիրոյ, և մերժել և 'ի բաց ընկենուլ զհիւանդութիւն նախանձու, և յամբարտաւանութիւնս խորհրդոց չըմբռնել, սանձահարել զչարախօսութեան սովորութիւն, 'ի նեղութեան գոհանալ և համբերել, 'ի խորհրդոց թերահաւատութեանց 'ի բաց փախչել, զախակալութիւն 'ի բաց թօթափել, փախչել 'ի խառխօսութենէ, խոյշել 'ի սուտ երդմանէ, 'ի գայթակղութենէ հայհոյութեան համեստանալ։ Եթէ զոք 'ի վաստակ ածպաշտութեան տեսանիցես, լեր պատմիչ յօժարութեանք ոյոց զլխաւորն ած է, տէր և պատերազմակից իբրև զօրաւոր. քանզի գիտակ է վերհերկուքնութեանս մերոյ, որ տագնապ է դժուարութե։ Նոյս թէ 'ի կամս նորա հայեսցի փութոյ յօժարութեան, առաջնորդէ և ուղղէ նմա զդժուարին առ 'ի յաւալ նմա ած տէր. շնորհէ նմա զկամս մտաց իւրոց յորժամ հայի առ նա կամաւ ջերմարտութեան, մանաւանդ եթէ ոչ անփոյթ արարեալ արհամարհիցէ զմիկայեալ բարբառն ինչ՝ եթէ "Սիրեսցես զտէր ած քո յամենայն սրտէ քումմէ և յամէ անձնէ քումմէ"։

Ա՛յս զինչ իցէ՝ յամենայն սրտէ քումմէ։ Ա՛սան զի մի երբէք մասն մի 'ի կամաց նորա յայլ կողմն բանդագուշեսցի, այլ պարզ և ուղիղ ընդ նմա հայեսցի. յորժամ այսր անդր մտաց աչօք ոչ սայթաքիցէ, զի մի առ

ած և առ մեծամեծս, և մի՛ առ աղօթս և առ Ճգնաւորա-
կանս, մի՛ առ տեսս հոգևորականս և առ վայելչութիւնս
հեթանոսականն ցանկութեանց, յորժամ 'ի տեսս հե-
թանոսաց և 'ի ժողովս մարտիկոսաց, յորժամ 'ի խաչն
և 'ի մահուանն. քանզի աղաւնեաց զայն ած, ընդ որս
կամիս և զնա սիրել: Այլ ոչ սէր խոկ կոչի սուրբ. զի
Ճշմարիտ սէրն՝ այն որ ինքն ամենևին ակամբն, ամե-
նայն մարմնովն հայեցուածովք առ սիրելին իւր իջեն:
Նկարեա և դու քեզ այնպիսի իրս ըստ մարմնական մե-
րոյ բնութեանս զգեղեցկութիւն ցանկութեան սիրոյ,
և հայեաց ընդ նա և առնու 'ի նմանէ զշարժ և զհան-
գամանս՝ եթէ զիարդ հայեսցի ընդ գեղ նորա և բե-
րանաբաց խօսեսցի, մեր զնիցէ անձանձրոյթ, երկնչի և
զգենու ածէ՝ արտաքոյ քան զկամս սիրոյ նորա եղանել.
ընդ նմա յօղեալ և բևեռեալ է, ընդ նմա ժողովէ զըս-
տացուածս, զնա միայն բերէ 'ի խօսից ժամ 'ի մէջ,
ընդ նա միայն հաճեալ է յելս և 'ի մուտս իւր:

Այնպէս և զած պարտ է սիրել, նորա բանին միայն
հնազանդել, 'ի նորա վարդապետութեանն անձանձրոյթ
կալ, ընդ նորա կամսն բևեռել, զնորա հաճոյսն եւեթ
առնել, նմա ստանալ ստացուածս մեծութեան, և առ
նա բովանդակել զհայեցուածս մտացն, զնա ունել 'ի
խօսս իւր, զնա յիշել 'ի գործս իւր, ոչ բարկացուցա-
նել և երկիր պագանել, ոչ հեռանալ և մերձիլ, ոչ
պաշտամամբ պատուել և վարուք տրտմեցուցանել, և կամ
վարուք պատուել և վարդապետութեամբ կշտամբել,
ոչ զմասն մի սրտին առ ած որոշել և միւսն եւս մասն 'ի
կեանս կապաշտութեան: Այս թէ զմինն չխնեսցէ և
զմիւսն եւս քակեսցէ, զինչ շահեսցի աւելի, բայց միայն
աշխատութիւն. զի վաստակ ընդ վայր լինիցի չխնու-
ծոյն ընդ որում միաբանեալ է աւերած[1]. աշխատու-
թիւն քրտամբ լոկ պաուանց պտղոյ:

Արդ յոր կոյս զլեսցէ հատուցումն արդարութեան,
ասա ինձ. որպիսի պարգևաց արժանի արասցէ զոգին
որ ընդ ած հայիս յուսով. ոչ թոյլ տայ և ներէ յայլ
կողմն ձգել և թիւրել. եթէ այն պատուի արժանի էր,
ապա երկրորդն տանջանաց էր. և եթէ այն վաստահու-

1 Օրհնեալ մի տեսրաց. և միւսն տեսէք այս:

թիւն էր, ապա որ չէին 'ի նմին' այն յանցանաց էր : Աստ այսորիկ արժան է խորհել յերկուց 'ի բաժանել կամաց' որ առ մեզ ոչ միաբանեին . զի որպէս և զխորհ ընկալցի զմերոյ կամացս հայեցուածս յուսով առ նա, ըստ նմին և հատուցանէ զհատուցումն : Նոյնպէս և դատեսցես ըստ օրինակի հայելոյ զկերպարանս հատուցմանն . զի թէ թիւր սրտիւ հայեսցի ոք ընդ մեզ, ընկալցի և առ 'ի նմանէ թիւրութիւն զտեսիլն հատուցման :

Լուր մեզ որ աղաղակէ առ Հրեայսն և ասէ՝ "Եթէ ոչ խոտորեցիք, այլ գնացէք առ իս խոտորնակի և թիւր մտօք, գնացից և ես ընդ ձեզ խոտորնակի ". ըստ ձեր կերպարանաց կերպարանիմ, և ընդ ձերոց օրինակի օրինակիմ : Եթէ միով կողմամբ հայիք ընդ իս և միւով կողմամբ անփոյթ առնէք, ընկալջիք և դուք ըստ նմին օրինակի զհատուցումն առ յինէն : Ոչ եթէ կոչէք զիս տէր և ոչ առնէք զոր ասեմն, որպէս կոչեցից զձեզ և ոչ համարեցայց 'ի ժառանգս : Եւ այս առաւել քաղցրութեան նորա է, որ յառաջագոյն գիտէ ըղկամս, և ոչ ըստ կանխագիտութեանն դատի, այլ կըշտամբէ փորձութեամբք, զի մի ըստ իշխանութեանն[1] տանջիցէ, այլ ըստ վաստակոց երախտեացն հաւասրամիտ լինի : Եթէ եկիցէք առ իս խոտորնակի, եկից և ես առ ձեզ բարկութեամբ խոտորնակի : Եւ թէպէտ և ըստ հատուցմանէ[2] տանջանացն որ ոչ էր ձգեալ և ասացեալ, վասն ընդ բազում ամենայն երախտեաց մեծութեանն պարտ էր նոցա ամաչել, և զարթուցանել յամենայնի զմիտսն 'ի վեր անդ :

Ո՞ ոք զիւրև շրջեալ հայեսցի և ոչ գտանիցէ յամենայնի զերախտիս պարգևաց նորա . ո՞չ 'ի գործ ապաքէն նորա լուսովն լուսաւորիմք . ո՞չ 'ի գործոյ նոյնպէս և նորա գիշերովք դադարեմք . ո՞չ նորա սերմամբք կերակրիմք . ո՞չ 'ի նորա աղբերացն ըմպեմք . ո՞չ 'ի նմանէ կեամք ազատս[3] . ո՞չ ոսկւով 'ի նմանէ վայելեմք . ո՞չ առ 'ի նըմանէ զխորհուրդս տկարութեան մերոյ սնուցիչս և կերակրիչս գտաք զարուեստս . ո՞չ նորա անասնօքն ծառայիմք . ո՞չ նորա կենդանի անասնօքն զենեալ վայե-

1 Երկու օր. իշխանութեանն :   նոցին ոչ էր :
2 Մի օր. ըստ հատուցման պատճա-   3 Մի օր. ազատս . . . ո՞չ ձեռին :

լեռնք. ոչ 'ի յերկրի որ 'ի նմանէ եղեալ՝ կերնք. ոչ 'ի նորա հօտից ազատեսցուք պատուաճառս. ոչ յանցուցելոցն՝ նորա աղօթանուքեանցն սիրեսցուք : Ոչինչ մեծ կամ փոքր կարօտութիւն մեր յնմա զի սիրեսցի միով մատուցանել ըն-րով, կամ ով կարիցէ զառաւելական պատուին պատմել բանիւք, կամ այժմ կամ առ յապա որ լինելոց իցեմք : Ոյ որ անեսանելին՝ անչափ և անբաւ է, և որ 'ի ծածուկն՝ յոյժ մեծութիւն է. զի քան զերևելին առաւելութիւնս[1] տէրունականն չէ նուազ որ 'ի ծածուկն է : Մերձակ հիւանդաց 'ի ծածուկ բաղում անգամ զայս ամ-բժիշկ. քանզի նեղութիւնս զաղտնիս ջրէ 'ի ծածուկ. քանիցս անգամ ճանապարհորդաց 'ի ծածուկ յարձակեցան դևքն 'ի վերայ նոցա, և հալածեալք փախստական եղեն աներևոյթ տէրունական շնորհօքն, և օգնեալք և զօգնութիւնն ոչ գիտեին : Բազում անգամ և որ լար 'ի քուն կային՝ երբեմն եկեալ մերձենայր բանսարկուն և զենու ածէր հեղձուցանել, և զա-նայր անզգալին յետոյ անզգոյշ : Այլ անաղարտ[2] շնորհութեանն անպատում օգնականութեան նորա կարծեալ և արգելեալ[3], յիրաւի է պատուէրս այս առ ամենեսեան որ աղաղակէ թէ " Սիրեսցես զտէր Աստուած քո յամենայն սրտէ քումմէ և յամենայն անձնէ քումմէ ": Ո ամենեսեան զմեզ յանուանէ սիրեաց յառաջագոյն, և պատուէր ետ մեզ զմիմեանս սիրել. քանզի սէր ծածկէ զբազմութիւն յանցանաց : Այլ մեծ առաքեալն Պօղոս եցոյց՝ եթէ 'ի հաւատոյն և 'ի մարգարէութենէն և 'ի վկայութենէն և 'ի լեզուաց շնորհացն սէր ոչ ունելով, ոչ ինչ մեծամեծս գործեսցեր* :

Տաճար ես, ասէ, սուրբ հոգւոյն և անդամ Քրիստոսի, և չէ պարտ զտաճար հոգւոյն սրբոյ և զանդամս

1 Օրինակ մի փէսութիւնս :
2 Մի օր. անաղգ. միւսն [illegible] :
3 Երկու օր. անարգելով :
* Ցայս վայր [illegible]

[illegible] Ցաճար ես. [illegible] Այլ [illegible]

՝Ընդ աւանել անդամ պոռնկի, քաւ լիցի. զի գրեալ է. "Պատուական է ամուսնութիւնն և սուրբ են անկողինք սոցա, բայց զշունսն և զպոռնիկսն դատի ա̃ծ": Ընդ զերծիր յորոգայթիցն յայնմանէ և մի լինիր ցանկասէր, այլ փափագեա երկնաւորին. զի ոչ է պարտ սիրողացն զՔրիստոս զերկնից արքայութիւնն և զուրախութիւնն արհամարհել վասն ոչնչիս այսորիկ և առօրեայ անցաւորիս: Չէ ինչ, ասէ, չարչարանք ժամանակիս համեմատ հանդերձեալ փառացն և անբաւ բարութեանցն և անճառելի կենացն պայծառութեանն զոր ակն ոչ ետես, զոր ոչ ոք կարէ բանիւ ցուցանել զանբաւ բարութեանցն վայելչութիւն զոր պատրաստեաց ա̃ծ սիրելեաց իւրոց, զայն զանճառելի և զանբաւ: Դու թէ թագաւոր լեալ էիր ամենայն երկրի որ ընդ արեգակամբս են, և իշխան ծովու և ցամաքի, պարտ էր քեզ զայն ամենայն արհամարհել և 'ի բաց ընկենուլ վասն երկնից արքայութեանն, զի ոչ համեմատի անցաւորս ընդ մշտնջենաւորն. Թող թէ սիրտ միայն կակղել և 'ի չար սովորութեանց հրաժարել և լսել պատուիրանացն ա̃յ:

Եւ արդ մի լիցի ձեզ, եղբարք, զթիկունս դարձուցանել յայնմանէ, որ յակնարկելն իւրում դողացուցանէ զանդունդս: Նա այսօր է, և վաղիւ մեռանել ունիմք. պարտ է երկնչել 'ի սոսկալի բեմէն և յահեղ դիմաց դատաւորին: Եւ մի կարծեր թէ ներումն ինչ լինիցի մեղօք վախճանելոյն, որ զմեղուցեալ հրեշտակսն խաւարային կապանօք արկանէ 'ի տարտարոսն՝ պահեալ յօրն դատաստանի, որ յաշակերտն Յուդա 'ի մեղուցեալն ոչ խնայեաց, այլ ընդ սատանայի դատապարտեաց: Իսկ արդարքն դողան յաւուր յայնմիկ յահեղ դիմաց դատաւորին. "Եթէ արդարքն հազիւ ապրին, ամբարիշտքն և մեղաւորքն ո՞ւր գտանիցին". և զինչ կատարած մեղաւորացն որ ոչ հնազանդեցան ա̃յ հրամանին: Մե՛ծ դողումն է, ով սիրելիք, զի ոչ թէ ընդ գործոցն միայն են պատիժք, այլ և դատարկ բանից և անդէպ խորհրդոց են պատիժք և պահանջումն: "Որ ասէ ցեղբայր իւր յիմար, պարտաւոր լիցի գեհենին": Ո՛վ թէ փոքր համարելոյ մեղացն այնքան պատիժս պատուհասի է, իսկ վասն մեծամեծացն զինչ պարտ է

տանել: Արդ. զարհուրեաց յահէն յայնմանէ, ով անդելի, յորժամ երկիրս ամենայն հրայրեաց լինի և հրդեհեալ հալին ամենայն արարածք:

Յիշեա և զարհաւիրս հոգւոյն մեղուցելոյ յաւուրն վախճանին, և զդողումն անբերելի յահեղ դիմաց եկելոց պահանջողաց ոգւոցն. յորժամ կերպարանք մեղացն եկեալ կայցէ առաջի, և նա ցանկայ ապաշխարել, և չէ ժամանակ. կամի խոստովանել, երկնչի և դողայ. կարկի լեզուն. կամի առնել ողորմութիւն, և չէ տէր ընչիցն. զի մեռելոցն մեռեալ են և ինչքն, դատարկ են և անշահ: Զայս ամենայն իմացեալ 'ի միտս իւր կոծի և ողբայ և ոչ ինչ օգտի. այլ ստիպեալ հանեն զոգին 'ի մարմնոյն զազրալի մեղօք և խայտառականօք. Զոր պարտ է այսօր առնել զմտաւ, զահեղ տագնապ աղէտիցն յիշել և զարհուրել, երկնչել և դողալ, և հնազանդել պատուիրանացն նոյ:

Յիշեա և զահագին օր ահեղ դատաստանին, յորժամ հնչումն փողոյն տագնապաւ և ահեղ բարբառ հրեշտակապետին զարհուրեցուցանէ զտիեզերս ամենայն, և զօրք հրեշտակաց յերկնից յերկիր ծաւալին, և զարքայն Քրիստոս եկեալ տեսանեսցէ և նստեալ յաթոռ դատողական, և աշխարհս ամենայն ժողովեալ 'ի տիեզերական հրապարակին, և ածեալ կացուցանեն զմեղաւորսն միգապատեալ առաջի աշխարհատես հրապարակին՝ առակ և ծանակ ամօթալից յահեղ դիմաց դատաւորին: Սոսկան դողալով ոսկերք մեղուցելոցն, դողայ մարմինն և կարկամի բերանն և կցի լեզուն 'ի քիմսն առ ոչ կարել տալ պատասխանի վասն անուղղայ գործոցն:

Արդ ած զմտաւ զահեղ արհաւիրս աւուրն այնորիկ, և մի ինչ ընդդէմ կամացն նոյ առներ, զի մի ընդ դատապարտեալս պատժիցիս, որ յետ սակաւիկ աւուրցն մահուն տանջանաց, զոր մի կարծիցես եթէ իբրև զատենի տանջանարանքս է զոր թագաւորք երկրաւորք ածեն 'ի վերայ մահապարտաց: Այլ անդ է դառն լալիւն և չարաչար կսկիծ և աղեխարշանք, յորդել գետոցն հրեղենաց որ հոսին 'ի վերայ, հալին և մաշին մեղաւորացն մարմինքն 'ի տարտարոսն և յաննշմար խաւարն 'ի մէջ որդանցն թունաւորաց, զոր ոչ ոք կարէ բաւել զչարչա-

բանս աղէտիցն և անմերձելի տանջանացն պատմել։ Օ՜ ի եթէ աշխարհ ամենայն ողբային մեծապէս՝ փայտք և քարինք 'ի ձայն աղէտի և ողորմ աշխարանաց, ոչ կարէին արժանապէս ողբալ զայնոսիկ, զգալ որ այնմ չարչարանաց և դառն մահու մատնին. զոր պարտ է ամենեն ածել զմտաւ, յիշել և զարհուրել, և զզուշութեամբ անցանել ընդ սահմանավրէժ և ընդ ալիս ծփանաց մեղսասէր կենաց աշխարհիս։

Օ՜ ի անքաւ են յաւիտենականքն, ով սիրելիք, և պատիր և երազք են երկրաւորքս և տկարագոյնք քան զսարդիոստայն։ Ահա այսօր է և վաղիւն ոչ ևս երևի տեղի նորա. զի երկուց աւուրց են կեանք աշխարհիս, և անքաւ են յաւիտենականքն, և տանջանքն անսպառ և ամօթն ահեղ։ Ահա այլ երկիր կայ անցանելոյ և ըղտէրն փառաց տեսանելոյ. սերտիւ զմիտս մեր քննեսցուք և ամենեն սրբեսցուք, զի յետ սակաւ աւուրց անդ եմք երթալոց առ ահեղ և անխաբելի Թագաւորն, որում գաղտնիքն մեր յայտնի են նմա և խորհուրդք մեր յանդիման, և ոչ ինչ ծածկի 'ի ճշմարտատես քննողէն։

Արդ երկիր յահեղ դատաւորէն. մի յերկար և աներևոյթ նետիւք Թշնամւոյն վիրաւորիր, և չար 'ի վերայ չարի յաւելուր, և յանկարծակի վախճանն քո հասանէ։ Փութա մերձենալ առ Տէր, և Տէր մերձեսցի առ քեզ։ Օ՜ ի գող է որ մահուն, գուցէ հասանիցէ քեզ տարաժամ. “Արթուն լերուք, ասէ Տէրն, զի ոչ գիտէք զօրն և ոչ զժամն„, որ հասանէ յանկարծակի յորժամ ակն ոչ ունիս, և անկանի 'ի վերայ քո որպէս զորոգայթ։ Երկիր յօրէն յայնմանէ, և փութա զըղջացիր զոր գործեցեր մինչև մերձ է ժամանակս. մի տըպաւորիր յերկրաւորս, զի 'ի մօտոյ փոխելոց եմք յերկնաւոր քաղաքն, և զոր ժողովեսդ՝ ամենեն յաշխարհի մնայ. զի ոչ ինչ բերաք յաշխարհ և ոչ տանել կարասցուք, մերկ եկաք յաշխարհ և մերկ երթալոց եմք։ Օ՜ մեռաւ ած զերկիւղ աւուրն այնորիկ, և մի մոռանար զհուրն որ ոչ շիջանի. փութա մեկնել 'ի ձախակողմանէն, և Տէր լինի ընդ աջմէ քումմէ։ Ի սէր հոգւոյն սըրբոյ պատուիրանին, և լուիցէ քեզ Տէր յաւուր դատաստանին. յիշեա զի գան դատաստանք յետ յարու-

թեան և խնդիրք ամենայն գործոց, և հնազանդեա երկիւղիւ աստուածային պատգամացն. զմտաւ ած ըղձողաց քոց բազմութիւն, և զսակաւն որոց մի պահանջեր. հայեաց 'ի կեանս աշխարհիս որ սուտ է, և երկիր 'ի սակաւլի բեռմէն և փութա զա̃ծ հաշտեցուցանել. հան և հալածեա 'ի քէն զհոգեկորուստ խորհուրդն սատանայի, զի վարձս առցես զարքայութիւնն ա̃յ բովանդակ 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր, որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

ՅԱՂԱԳՍ ՆԵՌԻՆ

Զգօնթեցուք հանապազ զտիւ և զգիշեր և սպասեսցուք փրկչին որ գայ նա 'ի դատել զերկիր. սակաւն նեղութիւնքս զոր պատրաստեալ է որոց յառաջ ժամանակաւ մինչ գնայ նա յերկրէ, և ոչ անարգաթեամբ՝ այլ 'ի վերուստ յերկնից և հրաշալի փառօք. ոչ է նա արդ կալոյ Պիղատոսի առաջի, այլ անճառ փառօք գայ 'ի դատել զերկիրս: Նման նմին խօսի Նախանձայոյզն Եղիա և բարեգութն Ենոք ընդ ազգի մարդկան. լինի յաւուրսն յայնոսիկ սով սաստիկ և մեծ նեղութիւն՝ որպէս ոչ եղև 'ի սկզբանէ աշխարհի. և ինքն փրկիչն իսկ ասաց զայնմ նեղութենէ եթէ ոչ կարճէին աւուրքն այնոքիկ՝ ոչ կարէր ապրել ամենայն մարմին. այլ վասն ընտրելոցն կարճեցին վտանգաւոր աւուրքն, զի մի լիցի յաւէտ սրբոցն չարչարանքն: Յայնժամ սագարշի երկիր 'ի մեռելոցն հոտոց՝ որ յամենայն կողմանս նեխեալ ապականին զազրանան ամենայն դէմք երեսաց մարդկան 'ի նեղութենէ սովոյ և ծարաւոյ. ոսկի և արծաթ և գոյնագոյն պատմուճանք անկեալ դնի յաւուր յայնմիկ և ոչ ումեք օգնեն. մեռանին անողորմ ծերք և երիտասարդք և մարք ոչ օգնեն ծննդոց իւրեանց. ոչ պակասէ լալիւն 'ի հրապարակաց և 'ի տանց վասն սաստիկ չարեաց որ պաշարեսն զերկիրս. սայիշէ երկիր զգործն աղտեղութեան որ յամենայն ժամանակս գործեցաւ 'ի նմա, յայնժամ ասէ նեռինն մինչ ժողովուրդն առնն 'ի ճակատս մոլորութեանն նշան. սա-

մեզ օգնութիւն 'ի նեղութեան մեծի, զի մի տապառեալ լիցուք առ հասարակ ամենայնիքս. նա ոչ օգնել ինչ կարէ և ոչ զօրել, այլ բանիւք պատրէ զնոսա և մնոտի յուսով 'ի նմին ժամու ըմբռնեալ լինին սուրբքն 'ի ձեռս պղծոյն՝ որ կամի զնոսա պատրանօք խաբել. և յորժամ ոչ հաւանին սուտ պատրանաց նորա՝ ապա սպանանէ զնոսա առաջի բազմաց. խնդութիւն լինի մարգարէիցն սոցա 'ի տեսանել զմահ ճշմարիտ սրբոցն, գոչմամբ մեծաւ ասէ վկայն ամենեցուն. տեսէք ժողովուրդք զօրութիւն իմ մեծ. զի որք 'ի բազում ամաց անմահ լեալ էին՝ ոչ կարացին ապրել 'ի զօրութենանցս իմոց. ոչ ոք կարէ յաղթել զօրութեանս իմում, և ոչ թաքուստ ումեք է յերեսաց իմոց. և մինչ նա զայս խօսի 'ի լսելիս բազմաց, յանկարծակի լինի շարժումն ահեղ որոտման. 'ի նմին ժամուն խաւարեալ մաշին դադարմամբ պաշտմունք վկայքն 'ի յահէ սաստիկ գոչմանն: Որք 'ի հրէաստանի իցեն՝ նոքա փախիցեն 'ի լերինս, և որ 'ի տանիսն կայցեն՝ մի դարձցին 'ի տուն արտագալոյս. յայնժամ երևի յերկինս անճառելի փառօքն թագաւորն Քս, զալարբին երկինք յահէ փառաց նորա, և լերինք հալին իբրև զմոմ 'ի հրոյ. գետ մթագոյն և հրեղէն հոսի 'ի մերուստ 'ի վայր մաքրելով զերկիր յանօրէնութեանցս իւրոց., լուսափայլմամբ երևի նշանն արքունական 'ի զօրացուցանել զապաւինեալս 'ի նա. նա է պարծանք արդարոց, նոյն գովութիւնք սրբոցն, զի կապեցին զանձինս իւրեանց 'ի սէր նորա. թողին զմերձաւորս, թողին զմեծութիւնս, և ընկալան զնա ընդ ամենայնի. նովաւ ըզտէրն ծանեան, նովիմբ անմահացան և դասակից եղեն վերին զուարթնոցն. զայս նա 'ի դատել զոչ դրոշմեալս նովաւ, քանզի ոչ ծանեան զնա յաշխարհ յիմարութեամբն իւրեանց. ոչ կարացին ճանաչել զարքունական ներղանն թէ նա է փայտ կենաց և յաղթութեան նշան. վասն այնորիկ կոծին անմխիթար ողբով, որ արարածք ամենայն 'ի տեսանել զնոսա անհնարին սասանումն և դողումն լինի, զի շարժին ամենայն զօրութիւնք երկնից. դողումն և սասանումն ընդ տիեզերս լինի, և արտասուաց բնութիւնք 'ի գալստեան նորա փառացն. առաջի հրեշտակապետացն ընթանան բազմապայծառ զնդիւք, վերինն զօրականօք. փող սաստիկ հնչմամբ գոչէ 'ի գերեզ-

մանու արկէք մեռեալք 'ի հողոյ ընդ առաջ երկնաւոր Թա-
գաւորին , արկէք ուսուէք զՔրիստոս զերկնաւոր փեսայն
զի եկն եհաս հայրենի փառօք . արկէք ուսուէք զնշանն յաղ-
Թութեան նորա և զպահանջումն հատուցանողականութեանն .
արկէք ամենեքեան արդարք և մեղաւորք և ընկալարուք
զհատուցումն ձեր : Այսեն ընդարմացեալքն և նորոգին
հողացեալքն և զգենուն փութապէս զանապականութիւն մար-
մնոյն . եԹէ գազան զոք եկեր և Թէ ձուկն յօշեաց՝ ոչ
պակասէ մազ մի 'ի ժամուն յայնմիկ . քանզի որ զԱ-
դամն յարոյց ահաւոր ձայնիւ , նոյն զօրուԹիւն ամենայն
ժողովեսցէ զամենայն . ապա յառնեն մեղաւորքն բռ-
նաւորագոյն մարմնով , քանզի ներկեալ լինի գունով
գործոց չարեաց : Յառաջագոյն ես յառնեն պայծառ
մարմնով ընտրեալքն և բարձրանան յերկրէ լուսեղէն
ամպովք . Սրբել առաջինն որ և յառաջ խոկ մեռանին՝ ամ-
բարձեալ լինի 'ի հանդիպումն Տեառն . հարցանեն յայն-
ժամ զմխիթարանս ապա վերին զօրուԹիւնքն եԹէ ո՞վ են
սոքա որ գան երամովքն . և զարմացեալք լինելն ասելով
ընդ միմեանս եԹէ զի՞նչ բարի է սոցա գործեալ յերկ-
րի . զուարձացեալք իմն են և լուսափայլ մարմնով և ու-
նին նշան բարի յանձինս իւրեանց : Նոքա խօսին ասեն
մեր ընդ զօրուԹիւնսն վերինս , եԹէ սոքա ծառայք իմ
են և բարեկիր զինուորք . զանձինս իւրեանց ուրացան
և մեկնեցան յերկրէ և ելին 'ի խաչ վասն սիրոյ իմոյ .
և արդ ես տամ նոցա զոր պատրաստեալ է իմ զուրա-
խուԹիւնն անսպառ և զանանցուԹեան : Ապա և զայ-
լսեն հրեշտակապետքն 'ի Տեառնէ , ձայնաչեն զուարթուն
և ուրախանան անդէն . ասէ ցնոսա՝ դուք էք օրհնեալք
Տեառն , արդ ուրախ լերուք յուրախուԹեան ձերում :
Այլ 'ի նստել անմահին յաԹոռ փառաց իւրոց՝ դողա-
Թեամբ հրեշտակք սպասաւորին նմա . յառաջ կապի
սատանայն առանց հարցափորձի , և ընկենուն 'ի վիհս մե-
ծի տարտարոսի . չարայլուկ կապին և զօրք նորա ձա-
խողք որ մարտակիցք եղեն գործոց ապստամբուԹեան . ոչ
արժան է նմա 'ի դատաստան մտանել՝ զի չիք պատաս-
խանի առաջի Քրիստոսի : Նոյնժամ մեկնեալ լինին Թա-
գաւորին առաջի երկու ժողովուրդք պարսաւորացն և
որբոցն . կան 'ի յաջմէ նորա սուրբքն բարի յուսով , և
յահեկէ մեծ ամօԹով մեղաւորքն . անդ ասէ 'ի նոսա

դատաստանաւ զգեստն, և պատճառանջանաց անաշխատ լոյս խը-
րաքանչիւր գործոց: Յաւուր է ժամն և դատաւորն ա-
հեղ, զի չիք աչառութիւն անդ դատաւորին. ոչ ոք կա-
րէ ապրանել՝ և ոչ օգնել ոք կարէ ընկերի իւրում 'ի
վտանգից իւրոց: Ահ է և երկիւղ զօրեղանն ունի զամենե-
սեան. եթէ զինչ արդեօք հատուցումն լինիցի անձին.
պատրաստեն նստեալ լինի և դպրութիւնք բացին, յանդի-
մանել զամենայն գործսն իւրաքանչիւր. կայցեն զօրանն
խորշունս և ընկենուն 'ի հուր որ ոչ շիջանի: Ամենայն
դրունք փակին յուրախութեանց հարսանեացն, և արտաքոյ
մնան մերժեալքն կուսանքն. հնչէ յանկարծ նոցա ձայն
ուրախութեան մեծի հարսանեացն ուստի նոքայն ան-
կան բաղձալ հատաշանօք արտաքսելոց ողբալեօք: Այ-
մա եթէ տեսցես զուրախութիւնն զայն, և ոչ լինի խնդ
խնդիր տեսանել նոցա. քանզի ոչ վառեցին զողորմու-
թեան լապտերսն, իսկ զայն լսեն զահաւոր բարբառն ե-
թէ երթայք յինէն ես ոչ ճանաչեմ զձեզ: Ընդունայն
եղև նոցա ձայնել 'ի դուռն, և սնոտի վաստակք կուսու-
թեանն իւրեանց, անօթայք գնացին յերանելի դրացն՝ և ոչ
մերձեցան խաւար արտաքոյ նոցա: Յառաջ քան զդատաստանն
ընծայէ թագաւորն զերանական այսպիսի արժանաւորացն
սահմանեալ գնալով՝ եկայք օրհնեալք Հօր իմոյ ժառանգեցէք
զարքայութիւն զոր պատրաստեալ է ձեզ 'ի սկզբանէ աշխար-
հի. փոխանակ նեղութեան ձերոյ ընկալջիք հանգիստ՝ և
ընդ տրտմութեան ձերոյ ուրախ լերուք ընդ իս. այս անդաշ-
պտուղք են Ջանութեանց ձերոց և այս Ճաշակ քաղցրու-
թեան բաղձալ չարչարանացն վասն սիրոյն իմոյ: Կե-
րակրեցէք զփոքունս, և ուրախացարուք վասն իմ զանձինս
ձեր. ժամանակեալ են կարիքն և անապական ուրախու-
թիւնն զոր գանձեցէք ձեզ յաւիտենից յայսմիկ. ե-
կայք առէք 'ի ձեզ զփոխարէնս սիրոյն զոր նուիրեցէք
զաղքատաց սիրով, խաղաղութիւն արարէք ընդ ա-
մենեսեան և վասն այնորիկ կոչեցարուք իմ որդիք. ըն-
տացարուք սիրոյ տուրք 'ի նեղութեանն, վասն այնորիկ
առ իս մերձեցարուք: Ո՜հ ինչ հեշտալի կացցէ քան
զայն ձայնն լսել՝ հարկաւոր բարբառն առաջի վերին
զօրականացն: Հրեշտակապետքն ամենայն դասու թէ-
ր՝ կան շուրջ զթագաւորաւն, իսկ երանելեաքն և սուրբքն
պաշտօնականն յինքեանս և երկրպագեն փառաց թագա-

ւորին. պայծառանան յանձինս բուսով փառաւորեալք, և ցնծան յուսով 'ի վաստակս իւրեանց. ընկեն և յաղթեալ և ասելքն զատուցելոցն բարբառն եթէ երթայք յինէն անպատուղք 'ի պատրաստեալ տանջանսն, ընդ փափկութեանց ձերոց և ընդ անհոգութեանցն պատրաստեցէք որդեացն անմխիթարաց, անզգէն ընկալարուք զաբութիւնն ձեր. և ոչ արարէք թոշակ աւուրս պատիկ զարծաթն իմ և զոսկին և զգեստս և զգեղեցիկ զարդուցն, կուտեցէք անձանց ստ 'ի կերակուր հրոյ. զքեցէք զխնամարհն և տանէք զարգասիսն և ոչ ծանուցուք զխնդիր մեղացն ձերոց. քանզի քաղցեալ և ոչ ետուք ինձ ուտել, և ոչ զծարաւեալս ջրով զովացուցէք զծարաւ. ոչ հիւանդացն տեսէք և ոչ զբանտարգելեալն, և ոչ զզգեցուցէք զմերկս անձանց ձերոց, առաքեցի առ ձեզ զաղքատ մերձաւորեան իմ թէ դարձուցուք առ իս՝ և ոչ լուայք նոցա. առեն և առաքեալքն եթէ և մեք ամենեքեան քարոզեցաք եթէ ապաշխարեցէք և ոչ լուան զօրա. ցաւանէ և որդիք զկեղծս բժշկացն և զխոցուածս կուրացն զընկալան յանձինս իւր. ասէ՝ եւ զայս ամենայն վասն ձեր կրեցի զի դուք դարձջիք 'ի մեղաց ձերոց. դուք ամենեքեան ոչ պատահեցէք զատոտս իմ, այլ փութացարուք 'ի մեղս խորամանկիլ. և արդ երթայք յինէն 'ի խաւարայլին հուրն ուր չիք ճաճանչ լուսոյ և ոչ շիջուածն այրմանն: Նովքէն կարգեալ մարմնոյն և կորացեալ մեղքն անփոփանմն բազմութիւնքն յանձներէն տանջանաց տամ երկրի զօրականացն. և զգեցեալ լինիլ զթանձրամած խաւարն և խաւշիւն հրոյն զխրատն լալով և ողբալով, և ոչ լինել օգուտ լինել 'ի բազում աշխատութենէն: Յայնժամ փայլեն արդարքն հրով գարեգակն և զուարճանան յուրախութեանն իւրեանց զանազանեալ փառօքն, հրճուին 'ի պայծառ սրբոցն, և մերձ բնակին 'ի հանդէս մեծին՝ 'ի խորանին հոգեխառն օրհնել վարելով 'ի զբօսունս, և պատրաստականն անմահական պսակօքն. նորանոյ երկին և նորոգի երկիր, և ոչ եւս լինի անդ աշխատութիւն քրտանց. ոչ է անդ օձն խաբող, և ոչ կինն պատրող, այլ ծառքն անթառամք և քաղցրութեան պտտուղք. մերձեցեալ են անդի քրովբէք և աշխատութիւնք, այլ փափկութիւնն և հանապազ ուրախութիւն, անընտանելի փառօք և անմահ զգեստուք զարդարեալ լինին

պայծառացեալ զարդուք ։ Անձինք իբրեւ զարեգական փայ-լեն եւ անձինք իբրեւ զլուսին , եւ աստղ քան զաստղ ա-ռաւել է փառօք ։ զանազանեալ լինելին կերպարանք եւ բազմապատկութեան զարդք փառաց նոցա ։ Կարմրագոյն լինելին մարգարտայոյն պատուիւք եւ պատուականաճանք իւրեանց , եւ անեղ շուշանազարդ կուսանքն պաճուճիւն ։ վասն զի այլ փառք արեգական եւ այլ փառք լուսնի , եւ այլատեսակ պայծա-ռեակ փայլէ ։ Նոյնպէս լինելոց է 'ի յարութեանն ար-դարոց , քանզի բազում է անդ օթեւանք որդոցն ։ Հաս խնկոց եւ խունկ բուրէ յամենեցունց եւ անուշահոտու-թիւն 'ի խորան սրբութեան ։ 'ի դաշտաւ վայրի է բնա-կութիւն նոցա , եւ բանակեալ շայեկան նորոգութիւն նո-ցա ։ պարածին նոքա 'ի լերինն սուրբ , եւ ուրախանան յԱս-տուածեան վերին ։ Հօս մի լինի անդ եւ մի հովիւ ճշմա-րիտ , եւ ընդ միով աջով պահպանեալք լինին ։ Որք այ-սուհետեւ սիրելիք զգուշասցուք անձանց եւ պատրաստ-եսցուք թօշակ ճանապարհին եւ իւղ անանուխք բարձ-ցուք . . .

ՎԱՍՆ ՄԻՒՍԱՆԳԱՄ ԳԱԼՍՏԵԱՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Որք փոխելոց երկինք եւ երկրին երկինք նոր , եւ փառքն այն իբրեւ տուեր անցանէ , իբրեւ երազ երծանի մե-ծութիւնն , եւ ոչ ուրեք գտանի երկրաւոր համարձա-կութիւն ։ որ եւ աստեղք իբրեւ զտերեւ յերկնից ան-կանելոց , եւ ամենայն իբրեւ զծուխ անցանէ , եւ ոչ ու-մեք կարեն օգնել , ոչ հայր որդւոյ եւ ոչ մայր դստեր , ոչ այր կնոջ եւ ոչ կին առն , ոչ ծառայ տեառն ։ ոչ մե-ծութիւն ժողովելեալ , ոչ ոսկի եւ ոչ արծաթ , ոչ հան-դերձս պատուականք , ոչ տաճարք գեղազարդեալք , ոչ գեղք , ոչ բազմութիւն ընչից ։ այլ մեր գործքս եթէ բարի լինի եւ եթէ չար ։ Այլ բազցի նոր երկինք եւ նոր երկիր , եւ ահաւասիկ որդի ա̃յ գայ 'ի վերայ ամպոց երկ-նից զօրութեամբ եւ փառօք բազմօք , եւ իջանէ յԵրու-սաղէմ եւ 'ի Սիոն անկեալ ։ Այլ դնի երկոտասան աթոռ՝ երկոտասան առաքելոցն ։ եւ նոա դատէս փայլակն ծագի յարեւելից , եւ երեւի մինչեւ 'ի մուտս արեւու ։ եւ յահէ

նորա և 'ի սպառնալեաց նորա երկինք խռովի. զմնացա-
ցալժ դադարին. Հրեշտակք դողան, և երկիր շարժի.
լերինք ծխին, և ամենայն արարածք խռովահեալ երե-
րին: Գունդք հրեղէնք սպառազինեալ են և սպասեն մե-
ղաւորաց. և որդանց բացեալ զբերանս խորեանց ծարա-
ւեն արեանց մեղաւորաց. խաւարն ճանճանչ լուսոյ ոչ
ունի սիրելի. 'ի տարտարոսն ջերմութիւն ոչ գտանի: Որք
հայեցարուք 'ի յարհաւիրսն յայնմիկ՝ զի հրեշտակք
որ բնաւ ոչ մեղան՝ դողան 'ի յաւուրն յայնմիկ. ա-
պիսի աւհ տրտմեալ անանցու զմեղաւորս 'ի յաւուրն յայն-
միկ, որ է սոսկալի: Յայնժամ եղիցի կոծել սատանայից
և լալումն և ողբումն զաւանաւղէս, և մի ոք առ ուրոք կա-
ծիցէ զդատաստանն և յիրաւի զտանջանս: Նոյն 'ի յա-
ւուրն յայնմիկ ոչ է այլ ուրեք մարմնոյ՝ և ոչ այլ ա-
րիւք շունչք, այլ միայն մարմնոյ և շունչք և հոգիք
հայ առաջի ամենեցուն, որ զիրք բացեալ, դատաստան ա-
նաչառ, դատաստանն անփոփոխելի. և 'ի բազում փա-
ռաց զամենեսեան յանուանէ կոչէ. և ամենեքեան կա-
լոց եւեք առաջի ահաւոր բեմին. ոչ է անդ առնել բան
ճարտասանութեան, և ոչ յաղթել իրաւամբք սոփեսն, ոչ
է անդ լեզու տալ պատասխանի, ոչ է անդ պատարա-
գօք զանէր հաշտեցուցանել. այլ գործք միայն ընտրու-
թեան, և ամենայն ոք զիւր բեռն բառնալոց է: Անդ
ծերութեան ոչ ոք հաւատայ, անդ իշխանութիւն ոչ
պատուի, անդ երեւելիք ոչ երեւին, անդ ազնուական
մարմնոյ ոչ է խնդիր, անդ մեծն և փոքրն առ հասարակ
դատին: Նա և որդիք դատապարտեն զծնողս իւրեանց.
զի թէ ոք ծնցի որդիս և ոչ հաւասար սիրեսցէ, և ըզ-
միւսն ունայն արձակեսցէ, կամ զմինն սիրեսցէ և ըզ-
միւսն ատիցէ՝ առնլոց է պատիժս. կամ առանց խրա-
տանց 'ի բաց ընկէց զիւր անզգամն, կամ թէ չէր մե-
կուցեալ և գուն եհար. վասն այնորիկ յանդիմանելոց
են զծնողսն իւրեանց: Մի կարծէք եթէ մերձաւորու-
թիւնքն այսպիսի իցեն անդ որպէս երկրաւորիս. քան-
զի աշխարհիս այսորիկ դատաւորքս ասեն, եթէ արժան
է ծնողաց զամենայն ինչ առնել ընդ որդիս եթէ չար
և եթէ բարի: Այո ամենայն ինչ մարթի առ Պաւղոս,
այլ ոչ եթէ ամենայն ինչ մարթի և օգուտ է: Այլ և
կացցէ ծառայ առաջի տեառն իւրոյ, և տղախնն զտիկ-

նաջէ իւրմէ, և աշակերտն յառաջ քան զվարդապետն, և ամենեքեան սոքա կոչոց են առաջի ահաւոր դատաւորին, ուր իւրաքանչիւր գործք յայտնեսցին. վասն որոյ նորիկ առաքեալն Պաւղոս զայս պատուիրէ ասելով ամենեցուն. "Որդիք հնազանդ լերուք, ասէ, 'ի տէր. հարք մի զայրացուցանէք զորդիս ձեր. ծառայք հնազանդ լերուք տերանց ձերոց. տեարք հաւատարմութիւն պահեցէք 'ի վերայ ծառայից ձերոց, գիտասջիք զի ձեր և նոցա տէր գոյ յերկինս. զի ամենեքեան կոչոց եմք առաջի ահաւոր դատաւորին": Երկրորդ 'ի յօրէն յայտնմանէ, սիրելիք, յորժամ հանդերձէ հովիւն մեկնել զօդիսն 'ի յայծեացն, և կացուսցէ զօդիսն ընդ աջմէ իւրմէ, և զայծիսն ընդ ձախմէ, և ասէ ընդ այնոսիկ որ ընդ աջմէն իցեն. "Եկայք օրհնեալք հօր իմոյ ժառանգեցէք պատրաստեալ ձեզ զարքայութիւնն 'ի սկզբանէ աշխարհի, զի քաղցեայ և ետուք ինձ ուտել, ծարաւի և արբուցէք ինձ, հիւանդ էի և 'ի բանտի՝ եկիք առ իս": Արդ ած զմտաւ զզօրութիւն արդարոց, որ կայ առաջի հրեշտակաց առաքելոց և մարգարէից, և տէրն ասէ. "Եկայք օրհնեալք հօր իմոյ": Արդ դու ով մարդ, զի կաս որ զայս լսես՝ բաշխեա զինչս քո աղքատաց, զի որ աղքատին տայ՝ զայն տեառն տայ. որպէս և ասէ, եթէ ումեք արարէք 'ի փոքրկանցս յայսցանէ՝ զայն ինձ արարէք. զի որ կերակրէ զաղքատն՝ զՔրիստոս կերակրէ, նոյնպէս և որ հալածեն զաղքատն զինքն զՔրիստոս հալածեն. վասն այնորիկ կացուցանէ զնոսա ընդ ձախմէ իւրմէ. և որպէս նոքա հալածեցին զաղքատս, նոյն օրինակի հալածեսցէ զնոսա՝ երթայք յինէն անիծեալք 'ի խաւարն արտաքին, ուր լալ աչաց և կրճել ատամանց: Արդ ած զմտաւ, ով թշուառական, որ առաջի տիեզերական հրապարակին յանդիմանիս. ուր բիւրք բիւրոց հրեշտակաց, գունդք մարտիրոսաց, և դասք առաքելոց և մարգարէից և անթիւ բազմութիւն. անդ քննին աշխարհս ամ: Եւ ասիցէ դատաւորն. "Երթայք յինէն անիծեալք 'ի հուրն յաւիտենից զոր պատրաստեալ է սատանայի և հրեշտակաց նորա, զի քաղցեայ և ոչ ետուք ինձ ուտել, ծարաւի և ոչ արբուցէք ինձ, մերկ էի և ոչ զգեցուցէք ինձ, հիւանդ էի և ոչ ողորմեցայք ինձ: Արդ զինչ պատասխանիս, ով թշուա-

ուսկան, զի հասոյ զպատճառս քո, ոչ ունիս պատասխա-
նի և ոչ մի ինչ ասել. եթէ ասացեալ էր միայն քեզ,
եթէ հաց ոչ ետուք ինձ ուտել, ունէիր ասել եթէ հաց
ոչ ունէի. հաց ոչ էիր և ջուր ոչ, և յարկս անգամ
ոչ ունիս արդեօք, նա և ասս ոչ ունիս երթալ 'ի տես
հիւանդաց, և որք 'ի նեղութեան էին վշտակից լինել
նեղելոցն. արդ ոչ ունիս պատասխանի և ոչ մի: Նաև
զմեռեալս մի հարկանել զնա լեզուաւ քո. զի եթէ օգնել
ոչ կարօտելոցն, սակայն մի տար նոցա ժամանակ հե-
ծել 'ի վերայ քո, քանզի հեծութեան նոցա վարձա-
պակի լսէ ա͞ծ. զի այնչափ արդարոց աղօթիցն լսէ ա͞ծ,
որչափ աղքատացն. զի աղքատն ոչ զոք ունի իւր պաշտ-
պարան, զի վասն չքաւորութեն չգարշի 'ի նմանէ. նա և
իւր ընտանիքն ատեն զաղքատն, և ազգականքն անարգս
առնեն, բարեկամքն չհային 'ի նա, դրացիքն ծաղր առ-
նեն, ամենայն ուրեք արհամարհեալ են, և ամենայն ու-
րեք անօգնականն է, բայց միայն զա͞ծ իւր օգնական. վասն
այնորիկ լսէ նմա ա͞ծ և հատուցանէ այնոցիկ որ լքեն
զնոսա: Գիտէր մարգարէն Դաւիթ եթէ վարձապակի
լսէ նոցա ա͞ծ և ասէ. ծանեայ զի առնես տէր դատաս-
տան աղքատին և իրաւունս տնանկին, և զկապեալսն
իւր ոչ արհամարհեաց: Արդ գիտելով զայս ամենայն
սիրելիք, մի տար ժամանակ հեծել զքէն առ ա͞ծ. ե-
թէ ունիս հաց՝ տուր, և թէ այլ ինչ որ զկարօտութիւն
նորա մխիթարէ՝ մի արգելուր, և եթէ ոչ՝ սակայն աղէրս
բանիւք զմիտս նորա հաճեցո: Զգուշեա մի որոտմիլ ընդ
նմա, աղօթս մատո 'ի վերայ նորա. զի թէպէտ և 'ի
քեզ է թերևս, այլ մեղքն զոցեն մխիթարութիւն, և
եթէ առնես զայս առաւել քան զայնոսիկ որ արծաթ
և ոսկի տան՝ շահեցար զվարձսն: Մեծ երախտիք են սի-
րելիք, ոչ այնպէս առաքինին քաւէ զմեղս՝ որպէս ղո-
ղորմածութիւն, և ոչ մի առաքինութիւն հաւասարէ
նմա: Վասն այնորիկ աստուածային գիրն ասէ, թէ որ
ողորմին աղքատին փոխ տայ Աստուծոյ: Մարդոյ յոր-
ժամ փոխ տաս, նա յորժամ վճարել կամի զպարտսն՝
եթէ հնար լինի՝ զերեսս քո ոչ կարէ տեսանել. այլ ա-
ռաջի ա͞յ ոչ է այդպէս, այլ որ աղքատին տաս ա͞ծ իւր
կոչէ, և ձեռնատու լինի հաճեալ: Ոչ փոխն զոր ետուր
աղքատին, փութայ լուծանել զերաշխաւորութիւնս

քո, և ոչ լոկ հատուցանէ, այլ բազում պատուով և բազում օրհնութեամբ. ոչ միայն զպարտսն լուծանէ և 'ի բաց մերժէ' զոր ետուր աղքատին, այլ յառաջ կոչէ և ժառանգակից իւր առնէ. «Եկայք, ասէ, օրհնեալք Հօր իմոյ ժառանգեցէք զարքայութիւն զոր պատրաստեալ է ձեզ յառաջ քան զաշխարհս»: յորժամ դու զաղքատն ընդ յարկաւ քո մուծանէիր, ես զարքայութիւնն պատրաստէի քեզ. յորժամ դու հիւանդաց և որք 'ի բանտի էին այց առնէիր, մի՞ կարծէիր եթէ ես անտես առնէի. այլ 'ի խոնարհ առնէիր զողորմածութիւնն և յերկինս առաջի իմ գտանէր այն ա̄մ: Քանզի ասէր հրեշտակն ց'Կոռնելիոս. ասէ՝ աղօթք քո և ողորմութիւն քո ելին առաջի իմ: Եւ զինչ արարին և զինչ պատրաստեցին ողորմածութիւնքն. իբրև զբարի կարապետ, զի յորժամ ելանիցես 'ի մարմնոյդ մի հոգար եթէ անտեղեակ ինչ իցես օթևանիցն, զի ինքն իսկ տանուտէրն ընդ առաջ ելանէ քեզ և ասէ, բարի և հաւատարիմ ծառայ մուտ յուրախութիւն տեառն քո, զի քաղցեայ և ետուք ինձ ուտել, ծարաւի և արբուցէք ինձ, մերկ էի և զգեցուցէք զիս, հիւանդ էի և 'ի բանտի և եկիք առ իս: Տեսանե՞ս ողորմածութեան զմեծութիւն, զի ոչ մի առաքինութիւն հաւասարէ նմա: Ոչ եթէ վասն իմ կուսութիւն պահեցէք, վասն իմ պահս պահեցէք, վասն իմ աղօթս արարէք. բայց միայն զայս ասէ եթէ քաղցեայ և ետուք ինձ ուտել: Մեծ է կուսութիւն և այլ առաքինութիւնք, բայց քան զողորմածութիւն նուաղ գտանի. պահեցին և զկուսութիւն հինգ կուսանքն, բայց յիմարս անուանեցան, զի ձէթ ոչ ունէին և ողորմածութիւն ոչ արարին, վասն այնորիկ արտաքս մնացին առագաստին, և փակեցաւ դուռնն իսկ. յիմարքն զկուսութիւնն միայն պահեցին, հանդերձ պահօք և աղօթիւք համարէին զանձինս իւրեանց եթէ այսու ամենայնիւ մտցուք յարքայութիւնն, ասէ ցնոսա տէրն՝ 'ի բաց կացէք յինէն անիծեալք 'ի հուրն յաւիտենական, ոչ գիտեմ զձեզ. ասեն և նոքա. ընդէ՞ր տէր, ո՞չ վասն քո մեծի խորշակի համբերեցաք, և զկուսութիւնս պահեցաք: Այո, ասէ, զկուսութիւն պահեցէք, գիտեմ ես, բայց աղքատին ոչ ողորմեցայք. յորժամ աղքատն զդուռն բաբախէր, երկիւղիւ և դո-

րախանձայնիւ աղերսէր՝ ողորմեա ինձ, 'ի սակս ապաշխարանիմ, 'ի սակս մաշիմ, մինչ իմ. ծառայ 'ի բանդիտրայս, աչք իմ 'ի ծփանս կան, չկալով հաց՝ մարմինս դողայ, ատամունքս բախբախեն, և երեսս խորշոմեալ են, և ամենայն մարմինս խորտակին 'ի ցրտոյս. արդ ողորմեա ինձ: Զայս ամենայն լսէիր և անտես առնէիր: Արդ զի՞նչ է ինձ եթէ զկուսութիւնդ պահեցեր. այսպիսի աղերս մատուցանէր քեզ, և ողբայր զայս անձինն իւրոյ, նա և զդուրսն ոչ բացեր նմա, և ոչ ողորմեցար աղաչանացն քո. վասն այնորիկ փակեցան ընդդէմ քո դըրունք արքայութեան. 'ի բաց կացէք, ոչ գիտեմ զձեզ. վասն այնորիկ յիմարք անուանեցան, զի զմեծն արարին, և 'ի փոքրէն յաղթահարեցան: Զոր օրինակ ճրագ որ լուցանէ և ձէթ ոչ արկանիցէ, ո՞չ ապաքէն զիւրաւ շիջանի: Նոյնպէս և կուսութիւն շիջանի եթէ ոչ ձիթոյն ողորմութեան կերակրեսցես: Որպէս եթէ տնկեսցէ ոք ծառ բարի և ջուր ոչ տացէ 'ի կարևոր ժամու՝ թառշամի և պտուղ ոչ տացէ, ո՞չ ապաքէն հատանի և 'ի հուր այրի. այսպէս և կուսութիւն եթէ ոչ ձիթոյն ողորմութեան ոռոգանիցէ թառշամելոց է: Իսկ յորժամ զարդարեսցես դու զնել հանդերձս պատուականս կամ այլ ինչ մարմնականս, ո՞չ ապաքէն ամենայն զարծաթն և երկաթս 'ի ճանապարհ հեռի, և աշխատութեան համբերես և 'ի խորշակի տօթոյ, և քաղցնուս և ծարաւիս և տեսես ամենայնի, և հազիւ եթէ կարես գիւտել կամաց քոց. և եթէ կարես գիտել, ոչ եթէ քանզի դու կամիս՝ նա տայ քեզ որ վաճառէն, այլ քանզի իւր հաճոյ լինի. երդնուս դու ոչ գնեմ այդչափ ծանրագնոյ, երդնու նա ոչ տամ այդքանոյ պակաս, և լինի 'ի մէջ ձեր նախ մեղք, և ապա վաճառ: Որպէս և Սողոմոն ասէ, եթէ 'ի մէջ տուրևառ վաճառացն մեր տուակն մեղաց. հարկ է միում տուս երդնուլ, նաև աղերք երկաքեանն. զի բնաւ ոչ որ վաճառն 'ի միում բանի կայ, և ոչ որ գնէն. քանզի որ վաճառէն մեծու ասէ և փոքու վաճառէ, և որ գնէն փոքու ասէ և մեծու գնէ. և այնչափ մեծի աշխատութեանց ստանաս, ոչ գիտես եթէ այրեսցի, զի մինչև 'ի քո տուն հասեալ իցէ՝ մեռանի եթէ անստուն լինի, և կամ կորնչի և կամ անպիտան ինչ գիւտեսցի եթէ հանդերձ լինի, և լինի կըր-

կլին աշխատութիւն ։ Իսկ վասն արքայութեանն երկնից ոչ կրես այդպիսի աշխատութիւն, ոչ ճանապարհ երթալ, ոչ խորշակ որ կքանէ, ոչ սաստկումն 'ի ցրտոյ, ոչ կասկած 'ի գողոց և ոչ այլ ինչ այսպիսի, այլ նստիս 'ի ներքնատան՝ գայ աղքատն և վաճառէ զարքայութիւն և զդրախտն. տուր հանդերձիկ ինչ մաշածոյ, և առ զարքայութիւնն այ̃, և ոչ ինչ խնդրէ 'ի քէն շատ, զի մի զաղքատութիւն 'ի մէջ բերիցես. քանզի և կամիս գնել զարքայութիւնն և զդրախտն. զկամելն միայն խնդրէ 'ի քէն ա̃ծ. տուր հացիկ, տուր բաժակ մի ջուր ցուրտ, տուր զինչ և կամիս, միայն գնեա զարքայութիւնն ։ Նմանող լեր այրւոյն այնմիկ որ զջուրն ետ, և զարքայութիւն երկնից ժառանգեաց ։ Եւ դարձեալ միւս օրինակ որ յաւետարանին յիշեցաւ, որ ինչ ոչ ունէր՝ բայց միայն երկու 'հարէժս, այսինքն երկու դանկ արծաթոյ, և զայն էարկ 'ի յաղքատանոցն և ժառանգեաց զարքայութիւնն ։ Ոչ եթէ բազում ինչս աք ծախէ յաղքատն և գնէ զարքայութիւն երկնից, այլ անձն ողորմած և սիրտ յօժարական. տուր առէ սակաւ ինչ աղքատին յօժար սրտիւ և սիրով, և ունիս պարտական զա̃ծ. զի որ ողորմի աղքատին, փոխ տայ այ̃ ։ Եւ երբ հատուցանէ զփոխն զոր առնու. յորժամ առատ բաշխես զինչս քո, և այդու երթաս մերկ զամենայն ինչ մատակարարեալ, և նա որ փոխն էառ ընդ յառաջ գայ քեզ, և գոհութեամբ հատուցանէ և բազում օրհնութեամբ. բարի և հաւատարիմ ծառայ ասէ, մուտ յուրախութիւն տեառն քո. այլ և բազմեցուսցէ և անցեալ պաշտեսցէ զնոսա ։ Արդ սիրելի յղարկեա յառաջ զինչս քո, և ապա դու գնաս զկնի, մի մնար աւուր վախճանին, աներևոյթ են կեանքս, ոչ գիտես եթէ երբ ելանես յաշխարհէս. որպէս գող գիշերի, այնպէս հասանէ մահ 'ի ժամու յորում ոչ գիտես. դու գնաս, և ինչ քո աստ մնայ. և դու ցանկանաս անդր շիթ մի ջրոյ, որ զովացուսցէ զշրթունս քո. և լսես զայն զոր մեծատունն լսաւ. և Քրիստոսի այ̃ մերոյ փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն ։

ՑԱՆԿ

ՃԱՌԻՑ Ի ՀԱՏՈՐԻՍ

ԵՐԿԲԱՅԱԿԱՆ ՃԱՌՔ

* Առաջիկայքն 'ի յետոյ հատորոյն հաւաքեալ են ։

ԱՆԲՆԱԳԻՐՔ

Widener Library
3 2044 079 354 262
